

קריית ספר

רבעון לביבליוגרפיה

של

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים

כרך ל"ג

תשס"ג
מאי-יוני

ירושלים תשי"ח
הוצאת ספרים ע"ש י"ל מאגנס
האוניברסיטה העברית

תוכן הענינים

ביבליוגרפיה

ספרות עברית	דפוס ישראל	עמוד	עמוד
ומדע היהדות בחו"ל			
עמוד			
448, 310, 169, 43	405, 269, 137, 1	..	עיתונים
448, 310, 169, 44	405, 269, 137, 3	..	קבצים
450, 312, 170, 44	406, 270, 138	..	ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל
451, 312, 170, 45	407, 271, 139, 4	..	מדע המקרא, כולל מגלות גזויות
462, 325, 180, 52		..	ברית חדשה
464, 325, 181, 53	410, 276, 140, 7	..	תלמוד, מדרש, ספרות רבנית
465, 326, 185, 54	411, 281, 144, 15	..	מדע הדת, פילוסופיה יהודית
466, 328, 187, 56	412, 281, 144, 16	..	קבלה וחסידות
467, 329, 187, 57	412, 281, 145, 17	..	תפלה, דרשות, מוסר
468, 330, 188, 58	414, 283, 147, 18	..	היסטוריה, ביוגרפיה, זכרונות
475, 335, 197, 66	423, 284, 149	..	עם ישראל בתוה
477, 335, 199, 69	423, 285, 149, 21	..	ציונות, ארץ ישראל, מדינת ישראל
480, 341, 204, 73	431, 293, 157, 31	..	אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות
481, 344, 206, 74	432, 294, 158, 31	..	בלשנות
491, 201, 80	432, 158, 32	..	ספרות עברית בימי הביניים
206, 88	432, 298, 158, 32	..	ספרות יפה עברית חדשה
491, 345, 206, 88	434, 161, 35	..	ספרות יפה יודית
492, 345, 207, 89	434, 161, 35	..	ספרות יפה לועזית על גושים יהודיים
494, 346, 209, 91	435, 300, 161, 35	..	ספרות הנוער
495, 347, 209, 91	439, 302, 163, 37	..	חגור והוראה
495, 348, 210, 91	441, 303, 165, 38	..	ספרי למוד
	443, 306, 166, 40	..	ספרי מדע כלליים
	448, 309, 168, 42	..	שאר דפוס ישראל
496, 348, 211, 92		..	שונות

בתוך כתבי עת 496, 349, 211, 92

מפתחות

541	מפתח שמות האנשים, החברות והמוסדות בעברית וביוונית
550	מפתח שמות כל הספרים בעברית והספרים האנונימיים ביוונית
561	מפתח שמות המחברים והספרים בערבית
576	מפתח שמות המחברים והספרים האנונימיים בלועזית

דברי בקורת

74	G. Beer, Hebräische Grammatik, neubearb. v. R. Meyer	בלאו, י. :
482	A. Murtonen, Materials for a non-Masoretic Hebrew grammar, I	בנדויד, א. :
7	גולדברג, א. : י.נ. אפשטיין, מבואות לספרות התנאים
182	J. J. Rabinowitz, Jewish Law	טאובנשלב, ר. :
318	G. von Rad, Theologie des Alten Testaments, Bd. 1	ליכט, י. :
294	מורטונון, א. : ז. בן-חיים, עברית וארמית נוסח שומרון
80	M. Wallenstein, Some unpublished piyyutim	מירסקי, א. :
468	נדב, מ. : ב. מארק, די געשיכטע פון יידן אין טוילן, באנד 1
272	פלוסר, ד. : ספר יהודית, תחזורת הנוסח המקורי... מאת יהושע מ. גרינץ
455	J. Milik, Dix ans de découvertes dans le Désert de Juda	פלוסר, ד. :
192	C. A. Macartney, October fifteenth	קיזלשטיין, א. :
416	שוחט, ע. : ג. שלום, שבתי צבי והתנועה השבתאית בימי חיו
341	C. H. Kraeling: The Synagogue [of Dura-Europos]	שנייד, נ. :

מאמרים

360	אורבך, א. א. : השגות הראב"ד ל"משנה תורה" לרמב"ם בדפוסים ובכתבי יד
529	בן-מנחם, נ. : הדפוס העברי בפרעסבורג (השלמות)
227	בן-מנחם, נ. : ר' יהודה ל' פליישר ז"ל (תרמ"ז—תשט"ו)
	גרידי, ש. : הערות ומלואים לספרות יהודי תימן (קריית ספר כ"ח), עם תשובות המחבר יהודה רצהבי
111	הברמן, א. מ. : המדפסים בני חיים העליץ (עם 6 פקסימילים)
509	יערי, א. : ר' משה בן יצחק אדרעי וספריו (עם פקסימיל)
521	יערי, א. : תפלות "מי שברך", השתלשלותן, מנהגיהן ונוסחאותיהן
233, 118	כהן, י. י. : הדפוס העברי בטרנסילבניה. א. : סעאיני
386	ליברמן, ח. : לביבליוגרפיה של א. מ. דיק
381	נדב, מ. : אברהם שרון ז"ל
109	שירמן, ח. : חקר השירה והפיוט בשנת 1957
251	תמר, ד. : פרקים לתולדות חכמי ארץ ישראל ואיטליה ולתולדות ספרותם
376	

מגנזי בית הספרים

131	גולדשמידט, ד. : תרגומי המקרא ליוונית מאת יהודים בני המאה ה"ט
260	נדב, מ. : "פנקסי הכללי לשופט הקהלה דק"ק טרוק"י
532	שלום, ג. : תעודה חדשה מראשית התנועה השבתאית

הערות

135	כהן, י. י. : ארבעה ספרים אנונימיים ומחבריהם
404	רוזנטל, י. : על ר' ישראל איסרל בן ר' אליקים געץ (קריית ספר ל"ב 511)
135	שייבר, א. : מסע לארץ-ישראל בשנת תרע"ב

רשימת הסימנים והקצורים

סימן כוכב * לפני המספר מורה שהספר אינו נמצא באוצרות בית הספרים.
סוגרים עגולים () מורים שהדברים לא נכללו בשער אלא הובאו מתוך הספר.
סוגרים מרובעים [] מורים שהדברים נוספו ממקור חיצוני.
סוגרים מהוקצעים < > מורים שהדברים נזכרו בשער בתוך סוגרים.
סימני התבנית : 8° : 10—25 ס"מ ; 4° : 25—32 ס"מ ; 2° : 32—40 ס"מ ; 2° גדול : למעלה מ-40 ס"מ.
בסנטימטרים מציינים : א. ספרים שבהם למטה מ-10 ס"מ ; ב. ספרים שרחבם גדול מארכם ; ג. מפות.
חמ"ד : חסר מקום הדפוס. חש"ד : חסרה שנת הדפוס. חש"מ : חסר שם המדפיס.
כר' : כרכים. ע' : עמודים. ק"ס : קרית ספר.

דפוסי ישראל

עתונים

ראה גם להלן במדור "בתוך כתבי עת".

לקוראינו ביולטין זה פעמיים בחודש "חוב" 1 : אב, 11.

[1] ע.

8 יומן בולאי ישראלי. Israel Philatelic Newsreel. (תלאביב, ג. ליצמן, חש"מ, 1957. 8°.

ירחון. העורך : א. מיכאליס. חוב : 1 : אלול, 16 ע, תמוז-נות. עברית ואנגלית.

9 מסלול. (תלאביב, חש"מ, [תשי"ח ?]. 8°.

(ירחון ?). [חוב] א : בלי תאריך. 38 ע, תמוז. פרסום מסוג ה"דיגיטס".

10 פלפל חריף ; להומור, בידור, קריקטורות וכו'.

חות. [תלאביב ?] (דפוס מ. קליין), [תשי"ז ?]. 8°.

העורך : ר. אישון, הגליון הראשון שלפנינו : בלי תאריך. 23 [1] ע, תמוז.

11 צבר ; עתון להומור ולסטירה. [תלאביב, חש"מ,

תשי"ז. 2° תכפופות ההופעה לא נזכרה. העורך : י. נץ
[= יוסף ויניצקי, גל' 1 : כ"ד אלול, 4 ע, תמוז.

12 צחוק לכל. [תלאביב, (דפוס מ. קליין, 1957).

8° תכפופות ההופעה לא נזכרה. העורך : רפאל שוני

(מחוב' ב' ואלך : ראובן אישון). חוב' [1] : מרס ? 26 ע,

תמוז. — חוברות מיוחדות יצאו לרגל חג הפסח בשם

3 בסיס אחד ; הגדה מודרנית של בידור ושעשוע

עיים, ולרגל יום העצמאות בשם 9 ב צ ח ו ק ; ... מצעד

המוני של חיובים וקריקטורות.

13 צרור ידיעות. [תלאביב, מפלגת פועלי ארץ

ישראל, המרכז, המחלקה להסברה. 4° תכפופות ההופעה

לא נזכרה. חוב' 11 : ט' בתמוז תשי"ז. 23 ע. במכונת

הכפלה. פנימי.

14 התשבץ והחידון ; ירחון לחידונים ותשבצים.

(תלאביב, דפוס לידור, 1957). 8° העורך : ל. אפרים.

חוב' 1 : אוגוסט. 24 ע, תמוז.

15 ישראל טאג איין טאג אויס. תלאביב, מרכז

מפלגת פועלי ארץ ישראל (מפא"י), המחלקה להסברה,

— האיחוד העולמי פועלי ציון (צ.ס.) והתאחדות. 2°.

תכפופות ההופעה לא נזכרה. הגליון הראשון שלפנינו :

11

1 אגרת ; חוברת הדרכה והסברה לעולי לוב. תל-אביב, נציגות עולי לוב שע"י הפועל המזרחי בישראל, חש"מ. 8° תכפופות ההופעה לא נזכרה. חוב' 2 : י"א בניסן תשס"ז. 20 ע. ביהודית-ערבית, עם הקדמה בעברית פנימי.

2 בדור. תלאביב, חש"מ, תשי"ח 1957. 2°.

"הוצאה חרפעמית" לנסיכון. גל' [1] : בלי תאריך. [4] ע.

"עומד להופיע אחת לשבוע".

3 בולים ; הירחון הישראלי לבולאות Stamps ; Israeli philatelic monthly. (תלאביב, דפוס ישראל).

8° העורך האחרון : מ. הררי. חוב' 3 : אלול תשי"ז.

24 [2] ע, תמוז. "חוברת מוגדלת" עם תרגום אנגלי

של רוב המאמרים.

4 בטאון קרית-שמונה. קרית שמונה, חמ"ד, חש"מ,

1957. 8° ירחון. חוב' א : אוגוסט. 15 [1] ע, תמוז

נות, מפנה. "משותף למועצה המקומית ולמועצת הפועלים".

5 בני ברית. ישראל. הלשכה הגדולה מספר

י"ד. ידיעות. [תלאביב, חש"מ, תשי"ז. 8°.

העורך : יצחק אלפסי. חוב' 1 : תמוז. 16 ע, תמוז.

פנימי.

בתרפ"ח הופיעו "ידיעות הלשכה הגדולה" (ק"ס ר' 9) ;

מת"ש "ידיעות בני ברית" (ק"ס י"ט 77) ; בשנות 1946-

1947 נמשך אותו הפרסום בשם "רמה" (ק"ס כ"ג 4).

נוסף עליו יצא גם "עלון מודיעין" (תש"ג-תש"ד במכונת

הכפלה ; תש"ט-תשי"ד בדפוס).

6 דעות ; הוצאה עברית של MB, ידיעות של ארגון

עולי מרכז אירופה. תלאביב, "בטאון", דפוס לידור,

תשי"ח 1957. 2° תכפופות ההופעה לא נזכרה. העורך

האחרון : ה. טרמר. גל' 1 : ח' בתשרי. 8 ע.

7 דפים לחברי המפלגה הפרוגרסיבית ואוהדיה. תל-

אביב, (דפוס מל"ן), תשי"ז. 8° בכחנתנו להגיש

1507 ענין הרפ"ח

גל-תאריך

אפריל (תוקן בחותמת במקום פברואר) 1957. 28 ע'.
מכונות הכפלה.

16 ישראל שטימער; האכענבלאט פאר געזעלשאפט-

לעכע, פאליטישע און קולטור-פראבלעמען. תל-אביב, (י.
ברוילי, "הדפוס החדש"), תשט"ז. 2. האחראי: א.
אפרת. חוב' 1: י"ד בסיון. 19, [1] ע' תמונות.

17 אל אל-אמאם... נערה דאחליה יעסדוהא חזב
العمال الموحد <מאם>-א.מ.מ. תל אביב. (קרימה);
עלון פנימי מוצא לאור ע"י מפלגת הפועלים המאוחדת,
המרכז. תל-אביב, חש"מ. 2. תכניות ההופעה לא
נזכרה. האחראי: דוד כהן. גליון 4: 15.11.1955.

18 איכרט, נשריח חזב ציונים כלליים בזבאן
فارسی. אגרת פרסית (בהוצאת מחלקת ההסברה של
הציונים הכלליים, מפלגת המרכז). חש"מ. 2. תכניות
ההופעה לא נזכרה. הגליון הראשון שלפנינו: תמונת חש"מ.

19 חירות, נשריח דאירע תבליגאט חזב
חירות בזבאן فارسی... (יפא, چاپخانه دوشکا).
חרות, בשפה הפרסית. 2. תכניות ההופעה לא נזכרה.
הגליון הראשון שלפנינו, בלי מספר: אייר תשט"ו. מה-
דורה פרסית של העיתון "חרות".

20 ستاره شرق. תל אביב, 1957. 28 ע'.
מכונות הכפלה.

21 العالم المصور אל-עאלם אל-מוצואר, (مجلة
اسبوعية مصورة غير حزبية. יפא, مطبعة دوکمة),
1955.

העולם המצויר; שבועון מצויר בלתי מפלגתי, יפו, דפוס
דוגמה, 1955. 2. הגליון הראשון שלפנינו: מס' 2:
26 אוקטובר.

22 [عل هيمشمار] על המשמר. סוביניזם,
סוסיאליזם, بشر دوستی. عل هيمشمار, בזבאן
فارسی, نشریه دوهفتگی حزب کارگران متحد
مبام. [تل ایب] או مرکز مبام.

על המשמר. ציונות, סוציאליזם, הומניות... בשפה
פרסית. פרסום דו-שבועי של מפלגת הפועלים המאוחדת

מפ"ם. תל-אביב, מרכז מפ"ם. 2. מס' 26: דצמבר
1955. במכונות הכפלה.

23 نفرة المركز (تل ایب, مطبعة اورن).

מנשר המרכז. תל-אביב, דפוס אורן. 2. תכניות
ההופעה לא נזכרה. מס' 21: אפריל 1955. ערבית. יוצא
לאור מטעם הסתדרות הציונים הכלליים, מפלגת המרכז,
המחלקה להסברה בכתב.

24 Bulletin fuer die Mitglieder der Ge-
sellschaft der Freunde des Leo Baeck Insti-
tute, Tel-Aviv, im Auftrage des Leo Baeck
Institute hrsg. durch Bitaton, (typ. Blumen-
thal), 1957. 8°.

רבעון. חוב' 1: אוגוסט. 48 ע'. בראש השער: Pub-
likationen des Leo Baeck Institute of
Jews from Germany.

25 Dimineața; oficiul Huguului yotzel
Romania din Partidul clal-sionist. (תל-אביב,
מחלקת ההסברה של הסתדרות הציונים הכלליים ביש-
2. (ראל, דפוס כללי

הבוקר; עיתון של חוג יוצאי רומניה שליד הסתדרות
הציונים הכלליים. תכניות ההופעה לא נזכרה. העורך
האחראי: דוד ויינטרוב. שנה ב, גל' 9:8: מאיינו 1957.
8 ע'.

26 Fakty; biuletyn informacyjny. (תל-אביב);
מפלגת פועלי ארץ ישראל, המרכז, (חש"מ), 1957. 2.
דו-שבועון [?] חוב' 3: 15.11.1957. 15, [1] ע' תמונות.

27 The Israel Weekly Digest of Press
and Events in Israel and the Middle East.
Jerusalem, Israel Weekly Digest, (typ. Liph-
shitz), 1957. 4°.
גל' 1: 3 באוקטובר. 8 ע'. המשך של Digest of
Press and Events (1943-1945) במכונות הכפלה; 1948-
1953 בדפוס: 1953-1957 בשם The Jewish Agency
(Digest of Press and Events).

28 Lupta; ziar independent de atitudine
și informație. Tel Aviv, n. pr., 1957. big 2°.
המאבק; עיתון בלתי-תלוי להשקפה ולהסברה, תכ-
I. Duvdevani. פות ההופעה לא נזכרה. העורך:
גל' 1: 24 בספטמבר. 8 ע' תמונות.

דיו. היה מוכיר מועצת הפועלים בצפון ים המלח ואחרי הפסקת העבודה, בשש שנות חייו האחרונות, ראש המדור המקצועי של מרכז מפא"י. בחוברת הערכות וליקוטים מעובדיו הספרותי: דברי פובליציסטיקה, מסות ושירי היתול.

36 ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בא"י. מועצת פועלי ירושלים. לזכר יהודה שמעוני; ליום השנה לפטירתו. ירושלים, מועצת פועלי ירושלים, (דפוס "רוג'נד"), תשי"ז 1956, 76, [1] ע', פורטרט, פקסימיל. 8°.

י. שמעוני 15.IX.1895, פורטרט — 23.X.1955, ירושלים) החישב 1924 בקיבוץ חולדה הישנה, היה לאחרונה ראש מוסד הבקרת של ההסתדרות. מדורות החוברת: לעילוי נשמתו. על חבר ידיד. מדבריו.

37 נוה איתן [קבוצה]. (יאיר צור), עלים לזכר נוה איתן; (מרחביה, דפוס השומריהצעיר), [תשי"ז]. 47 ע', תמונות. 8°.

י. צור (ו' תשרי תרצ"ז — ד' חשוון תשי"ז), חבר הקבוצה, נפל בקרב. בחוברת דברי אזכרה ותחנונים, וכן קטעים מיומנו ומבחר ממכתביו.

38 עם שחר... (תלאביב, דפוס לירור), [תשי"ז]. 30, [1] ע', פורטרט. 8°.

לזכרו של ישראל שחר (סחרוב), נולד ברחובות, חי אדר ב' תרצ"ה, ונפל בפשיטה על חוסאן, כ' תשרי תשי"ז.

39 עצרת פרויד; ליום הולדתו המאה <כ"ה באייר תשי"ז 6.V.1956>. הרצאות מאת ל. הילפרין, מ. חלק, ה. צ. וייק, ג. מאן, י. צלרמאיר, ג. רוטנשטיין, א. פינגבאום, ע. א. סימון וא. ורטהיימר. ירושלים, הוצאת ספרים ע"ש י. ל. מאנגוס, האוניברסיטה העברית, (דפוס מרכז), תשי"ז. 112, [2] ע', פורטרט. 8°. עם שער נוסף באנגלית.

ע' 111-70: ע. א. סימון; זיגמונד פרויד היהודי.

40 השנתון החרדי... תיו"ש ירו-גימל. סודר ע"י קבוצת סופרים חרדיים בעריכת יהודה ליב לוין. <שנה א'>. ירושלים, "אליהמקור", (דפוס "ספער"א), תשי"ג (1952), 165, [30] ע', 8°. עם שער נוסף באנגלית. כפי הנראה מסמך מלהופיע.

"נסיון מעשי ראשון... למסור לקורא העברי... חמ"צית המאורעות בשנה שחלפה מנקודת מבט והשקפה יהודית-דתית". (מההקדמה).

29 Mapam. Bulletin d'information édité par le Mapam, Parti ouvrier uni-fié d'Israël. [Tel-Aviv?]. 2°.

הכיפות ההופעה לא נזכרה. גל' 4: יוני 1957, 12 ע', במכונת הכפלה.

30 New Outlook; Middle East monthly. Tel Aviv, Tazpioth, (Ha-dfus he-hadash), 1957, 8°.

המערכת: מיכאל אסף, רוטטום בטווי, חיים דרין... חוב' 1: יולי 72 ע'. תוכן נוסף בעברית ובערבית.

31 Orthodox zsidó élet; a nagymagyarországi zsidók világszervezetének. "חיי יהודים חרדים". ירושלים, מרכז האודטורוקסיה העולמית, (דפוס התחיה), [תשי"ז]. 2°. שבועון. עורך ואחראי: משה דוד וויינשטוק. גל' 1: ערב ראש-השנה תשי"ח. [8] ע'.

32 Unesco in Israel; bulletin of the Israel National Commission for Unesco. Jerusalem, (Ministry of Education and Culture, typ. Jerusalem Post), 1957, 8°.

הכיפות ההופעה לא נזכרה. חוב' 1: אוגוסט. 16 ע'.

קבצים

33 אבינעם, ראובן [Reuben Avinoam], מלקט. לבבות דובים; אבות על בנים שנפלו. [תלאביב], "מערכות", חש"מ, [תשי"ז]. 78 ע'. 8°.

"מגמת הצור הזה היא לרכז הגיגאביזם על כלל הבנים ולכנס את רחשיהם על הפרט שמחוסר עולה הגותם על הכלל". (מההקדמה). המלקט הוא עורך המפעלים הספרותיים של המחלקה להנצחת החייל במשרד הבטחון.

34 אנציקלופדיה כללית יזרעאל. כרך יא: פליר-דהלים—צ'כים. תלאביב, יזרעאל, (דפוס "ספר", 1956). [3] 3250-3549 ע', תמונות. 8°. הקודם: ק"ס ל"ב 4.

35 דפים לזכרו של שרגא מינצברג איש ים המלח. (העורכים: ש. אביזמר, מ. הורביץ). (תלאביב, החברה המאוחדת להדפסה), חש"מ, [תשי"ז]. 71 ע', תמונות. 8°.

המנוח (1900-1955) עבד במשך עשרים שנה עבודה חלוצית במפעל האשלג בים המלח ונמנה עם ראשוני עובדי

עם סכום ושער נוסף באנגלית: Sefer Yehudith...
by Yehoshua M. Grintz

התרגום שלפנינו מההוצאה נסיון מדעי לשחזר את המקור של ס' יהודית, והמתרגם ממלא גם את התנאי הראשון לשחזור זה, והוא לקבוע את הנוסח היווני ע"י השוואת הגרסאות. יסוד לתרגומו משמש נוסח מלוקט, המתקרב ככל האפשר למקור העברי. הנוסח העברי מלווה כאן מנגנון בקרתי מקיף, המגיש את פרי עבודת המתרגם בטכסט, וכן פירוש ענייני מפורט. במבוא מסיק גרינץ את התוצאות הכלליות מתוך פירוש זה: הספר אינו מהתקופה ההלניסטית (כדעת רוב החוקרים) אלא נכתב בסוף תקופת פרס, שהרי הנתונים ההיסטוריים, הגיאוגרפיים והתרבותיים אינם מתאימים לתקופה ההלניסטית ואף אינם דמיוניים (כדעת חוקרים קודמים), אלא משקפים את המציאות של שלהי תקופת פרס. בנוספים: השלמות לביאור; התעודה ההיסטורית היסודית להשערות, ויודורוס IV, 92-90; בירור היחס בין מדרש יהודית העבריים לז'אנר גסה; ביבליוגרפיה (ע' 219-209).

46 לונשטם, שמואל אפרים, עורך. אוצר לשון המקרא; קונקורדנציה שלמה ומלון עברי אנגלי. העורך: שמואל א. ליונשטם, בהשתתפות יהושע בלאו. כרך א: א—אתרים. ירושלים, הוצאת קונקורדנציה תנ"כית, (דפוס וייס), [תשי"ז]. xvi, 413, [1], xxxviii ע', לוחות-תמונות, פקסימילים. 2. עם מבוא ושער נוסף באנגלית: Thesaurus of the language of the Bible... edited by Samuel E. Loewenstamm, with the co-operation of Joshua Blau.

העורכים נעזרו בצוות של מלומדים, ביניהם רפאל ספן, שחיבר את שני הערכים "את" (אותי) ו"את" (אתי), ועורכי המילון האנגלי, א"ל סימון ו"א עבאדי.

הסדר לפי השרשים, שהיה נהוג בקונקורדנציות הקודמות, נשמר הפעם רק לגבי הפעלים, וכל מלה אחרת הובאה במקומה. אין כאן א"ב אחד למלים הרגילות, א"ב אחד למלות השימוש, א"ב אחד לשמות פרטיים וכו', אלא רק א"ב אחד לעברית ואחד יהיה לארמית. חידוש אחר הוא ציון הפסוקים בעברית (ולא בלטינית כמקובל) והזיקה לשיטות תורת הדקדוק והנהוגות במדינת ישראל. החומר המילוני מובא בעברית ובאנגלית בראש כל ערך, והוסף נספח מחקרי באותיות קטנות בסוף החלק העברי של הערכים החשובים. "השתמשנו שימוש רב בקונקורדנציה

מדע המקרא

כולל: מגלות גנוזות.

41 אהרני, יוחנן (Yohanan Aharoni). התגלות שבטי ישראל בגליל העליון... ירושלים, תשי"ז. [3], 34, [3] ע', מפות, ציורים. 8. עם תכן (היסטוריה של השלמה) ושער נוסף באנגלית. תקציר דיסרטציה, ירושלים תשס"ו, המכיל את שני פרקים הראשונים: התגלות אים הגיאוגרפיים של הגליל העליון, סקר ארכיאולוגי בגליל העליון.

ברט, א. ההשגחה במקרא. עיין להלן מס' 67.

42 ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בא"י. הקבוץ הארצי השומר הצעיר. המחלקה לתרבות. מגילות ים המלח. תלאביב, "על המשמר", (דפוס "ישראל-מריקן אופסט"), תשי"ז. vii, 107, [2] ע', 20 לוחות-תמונות בתוך חיק. 8. עם סכום ושער נוסף באנגלית: The Dead Sea scrolls.

עשרים הלוחות הם צילומים צבעוניים מוקטנים של אותם הלוחות, שהציגה מחלקת התרבות של הקיבוץ הארצי בתערוכה ושזיירו ע"י אריה רוטמן. בלוחות רפרודוקציות מוגדלות של קטעי מגילות, הסברים ותעתיקים בכתב אמנותי מודרני. ללוחות נוסף כאן קבץ מאמרים. כתבו: י. ידין: הקדמה. י. רות: בשולי התערוכה של המגילות הגנוזות. ש. אברמסקי: מה חדש במגילות הגנוזות? א. וילסון: מגילות ים המלח. י. רבי: הספר החיצוני במגילות. — המאמר של וילסון הוא קיצור ספרו The scrolls from the Dead Sea (ק"ס ל"א 345).

43 יהלומי <דימנט>, שלמה, מלקס. פניני תורה על תשמיש חומשי התורה; רעיונות, אמרות, נציר ציבור וברקי מחשבה מתורתם של גדולי התורה והחסידי דות. תלאביב, "פנינים", (דפוס "נתיבה"), תשי"ז. [4], 342, [2] ע', 8.

44 כהנא, יצחק מרדכי. ספר זכר לחיים; פירושים וביאורים על פרשיות התורה. חלק רביעי. ירושלים, [המחבר ז'], חש"מ, תשי"ז. 32, [2] ע', 8. חלק א: ב: תש"ב (ק"ס כ' 131, כ"ג 93); חלק ג: תש"ז.

45 כתובים אחרונים. יהודית. ספר יהודית. תחזורת הנוסח המקורי בצירוף מבוא, פירושים ומפתחות. מאת יהושע [מאיר] גרינץ. ירושלים, מוסד ביאליק, (דפוס "מרכו"), תשי"ז. 12, 244, [7] ע', מפות. 8.

48 סגל, משה צבי (Moses Hirsch Segal),

מסורת וברכות; אסופת מאמרים בחקר המקרא... ירושלים, קרית ספר, (דפוס טורים, 1957), [7], 317 ע"ס. "רוב המאמרים... הם לקט מתוך מחקרים שהופיעו במונים שונים ב"תרכיך"... ובכתביעת וקצעים אחרים. ועליהם נוספו מספר מאמרים חדשים העוסקים בבניית חיבור התורה... ראיתי לנכון לברר בעיה זו מצדדים שונים... ולהוכיח ראשונה שכל הניתוח הספרותי המונח ביסודה של שיטת המקורות נוסד מעיקרו על הנחות מוטעות ועל התעלמות מעדוה המכרעת של התורה עצמה." (מההקדמה).

התכן: אחידותו של ספר התורה. הטענות נגד חיבור התורה בידי משה. שיטת המקורות בחיבור התורה. השמות של אל, אלהים והוא בספרי המקרא. גילוי של שם והוא. השמות יעקב וישראל בספר בראשית. ספר במדבר. ספר דברים. ספר יהושע. חיבור פרשת אבימלך. פרשת שמשון. ירימה הנביא בימי החורבן. נביא, צופה, מוכיח. המקבילות בספר איוב. חוק ומשפט בספר רות. ספרי עזרא ונחמיה. נחמיה, סבלט ובנין מקדש גריונים. הגאמ של נשרי יצחק אברבנאל בתור פרשן המקרא. חקר צורתה של השירה המקראית. שלוש דרגות חינוך בימי בית שני. לתולדות כת היחוד. מגלות ים המלח וחלושיהן. רשימה ביבליוגרפית [של כתבי סגל] מאת יעקב ליוור (ע' 317-313).

49 פרמן, יעקב [Jacob Pereman]. ספר "דוד בן ישי"; לקראת יובל 3000 שנה מראשית יצירתו ומלכותו; מאת יעקב פארמן. תל-אביב, הוצאת ספרים בישראל למדעי המזרח העתיק, (דפוס הפועל המזרחי), חש"ט 224, 29 ע"ס. (סדרת מחקרים במקרא).

על שער נוסף: "... שיטה חדשה לחקר השירה המורית בסגנוני תהלים — לאורה נקבצו ונתבארו כל מדורי האלפביתיים, מומורי אלפין וכמה מזמורים אחרים. פרקי מבוא מיוחדים לפני מזמורי תהלים נבחרים... עם מבוא כללי.

התכן: מבוא כללי: תקופת ימי דוד ובעיותיה וכ" (ע' 347). תהלים י"ד/נ"ג, ל"א/פ"א, מ"ע/ק"ה/ק"ה, [מ"ד/נ"ז/ס"ק"ה, נ"ו/ק"ט"ה, ד"ה/ר' תהלים ק"ב, ד"ה ס"ו/תהלים צ"ד-צ"ח/ק"ו (סור מול סור, ע' 35-50). מזמורי אלפביתיים על פי גישה משוערת מלפני המסורת [ק"ט מחולק לשמונה מזמורים, י"ט ח"ב פתיחה לק"ט, ט"ו לוגיה ק"א/ק"ב/ק"ה, ט"ו לוגיה ק"א/ק"ב/ק"ה, ל"ב/ל"ד/ל"ו, ל"ט/ק"א/א"ב] (ע' 213-51). פרשת "קהלת"

של שלמה מגדלקרן... אך... לא ספקו מלשכלל את הספר... לא סמכו על ההשלמות והבדירות הקודמות של ההבאות, אלא כל מאות אלפי ההבאות נבדקו מחדש לפי תורה, נביאים וכתובים מהדורה חמישית, בתוצאת קיטל-קאלה, המבוססת על כתביו עתיק הנמצא בלינגראד... (מתוך הקדמת המערכת).

במבוא "המקרא והקונקורדנציה" (46 העמודים של הספירה הראשונה), מגלגל א"מ הברמן ידיעות יסודיות על מהות המקרא (ספר המקרא, סדרו, דברי חכמים בשב"ח), על מסירתו (מגילות וספרים, מסירת המקרא ומסורתו, הקשרים והמכשולים בתקופת כתב-היד, בעלי המסורה, נוסחאות בכתב-יד ובספרי דפוס; עם טעמים מיוחדים על מהדורות יעקב בן חיים, "חברת מפיקי כתבי הקודש" וקיסליקאלה) ועל הקונקורדנציות. מבוא זה מלווה בשפע של פקסימילים מכתב-יד ומדפוסים יקרי ערך ומציאות. בסוף הספר (ע' XXXVIII) קיצור ההקדמה והמבוא באנגלית.

47 מגילות גנוזות. מגילות הווריות ממגילות מדבר יהודה. הוציא לאור עם מבוא, פירוש ומילון, בצי"רן קטעים מספר הרוזים ומפשר תהלים, יעקב ליכט. ירושלים, מוסד ביאליק, (דפוס מרכז), תשי"ז, 16, 255, [6] ע"ס פקסימיל, 8. עם תכן, הקדמה ושער נוסף באנגלית: [Dead Sea scrolls]. The Thanks-giving Scroll... by Jacob Licht.

"מהתורה הזאת מיוסדת על ההעתק של ההודיות שבאוצר המגילות הגנוזות לפרופ' א"ל סקניק ז"ל [ק"ס ל"א 403, שם גם בקרת מאת ד. פלוסרן. אבל צורת ההעתק כאן אינה כמו באוצר... חילקתי את הדברים טורים טורים, כדי שיהא מראה השיר ניכר בצורתו... כיוון שכל הודיה הוא שיר בפני עצמו, הקדמתי מבוא בראשה של כל הודיה, והשתדלתי להעמיד בו את הקורא על תוכנה וכוונתה, ובפירוש הסמוך לכתוב פירשתי את דברי ההודיה לפרטיהם... במבוא הכולל... תיארתי... את האמונות והדעות שהיו יסוד לשירי ההודיות. הללו שקועות בהודיות במקומות הרבה ואין הן מסתברות אלא זו מתוך זו, על כן צירפתי אותן לתיאור אחד רצוף. וכן גידונו במבוא דרכי הלשון והסגנון המיוחדים למגילה, ושאר ענינים... הלשונות והצירופים שבעל המגילה רגיל להשתמש בהם, וכן לשונות שאינם שכיחים הבאים במגילה, סידרתיים במילון הבא בסוף הספר. מילון זה יש בו כדי לשמש גם מעין מפתח לכמה ענינים שנידונו במגילה." (מפתח-דבר).

לטכסט צורפו „ביאורי המלים“ ו„תוכן“. במבוא (ע') 24:3 מדובר על הרקע ההיסטורי, על אישיות הנביא, על הרכב הספר וסגנונו.

53 תנ"ך. תהלים. ספר תהלים. עם ביאור המלים הקשות... בצירוף בקשות מהרב חיד"א, בקשות מס' לשון חכמים להגאון כמוהר"ר יוסף חיים נבן אליהו מבג' דדן... ירושלים, ירושלמי, חש"מ, ברוכים אתם לה' = תשט"ז. 10, 182 ע' 8°. דפוס צלום מוקטן ע"פ הוצאת ירושלים, תשי"ג.

54 Bible. Job. The Book of Job; a new commentary by N. H. Tur-Sinai <H. Torczyner>. Jerusalem, Kiryath Sepher, 1957. LXXVI, 588 p., illus. 8°.

מהדורה זו (הקדמות: וינה 1920 בגרמנית, ירושלים תש"א ותשי"ד, שתיהן בעברית; ר' ק"ס י"ח 136, י"ט 20, ל' 143) היא בעיקרה תרגום מהד' ג' (המתרגם: מ. אייכלברג), „מסקנותיה העיקריות נמצאו נכונות; רק פר' טים נוספו או תוקנו והספר הותאם לצרכי הקורא האנגלי“. לפנינו פרי מחקר בלתי פוסק של למעלה מחמשים שנה. לנוסח העברי צורף כאן תרגום אנגלי; למימוש הרצון נוספו ניתוחים מסכמים של כל פרק ונוסחים, בדומה למהד' ב' ג'; במבוא מקיף מוגשות מסקנות מחקרי המ' חבר בצורת שיטתית, והוא מראה את העקרונות המתודיים של פרשנותו:

(א) הפירוש מבוסס על חזירה עמוקה אל תוך לשונו המיוחדת של ס' איוב מצד אוצר המלים—ניתנת כאן רשימה ארוכה של מלים והוראות מלים שרוב רובן נעלמו עד כה מעיני חוקרים והמחבר גילה אותן—מצד צירופי הלשון ובייחוד קיצורי הלשון האופייניים, ומצד התחביר והסגנון. דעתו של טור-סיני, שחוסר סימני פיסוק מסתיר את אופיים האמיתיים של פסוקים רבים, שהם למעשה מש' פטי קריאה, שאלות או ציטטות, שהביא נואם מתוך דברי זולתו, משמשת אמצעי חשוב ביותר לתבנת הפסוקים וה' הקשר שביניהם.

(ב) מתוך ההנחה שאין לפנינו אלא „תרגום כאילו בלתי גמור“ מארמית ניתן להסביר הרבה מקומות בספר ולה' סיק מסקנות על זמן חיבורו, זמן התרגום ומקומותיהם, וכן על היחס בין שירת איוב לבין סיפור המסגרת.

(ג) בענין עריכת הספר ומבנהו הגיע טור-סיני לידי הבנה מיוחדת של המבנה הטיפוסי של תנאים. בנאומים משולבות ציטטות קצרות ואף הבאות של ענינים שלמים

ממקורות השירה המזמורית [תהלים ל"ט-ס"ב] (ע') 214-224. — 29 העמודים האחרונים: „חומר לביבליוגר' פיה על תהלים“.

50 פרמן, יעקב [Jacob Pereman]. ספר נחום מבואר בידי יעקב פארמן. תל-אביב, הוצאת ספרים למדעי המזרח העתיק, (דפוס הפועל המזרחי), תשט"ז. 79 ע', טבלאות. 8°. (סדרת מחקרים במקרא).
על שער נוסף: „...ספר משא ניונה חזון נחום האל' קשי לאור השירה המזמורית במערכת השמעתה על סגנון נביאי ישראל“.

התכן: מבוא: אישיות הנביא וכו' (ע' 35:13). משא ניונה [ספר נחום בשלמותו עם הצעות תיקונים, פירוש ורשימות של ניבים] (ע' 66:37). שני מאמרים: השמות למשפחת האריה בכתבי הקדש (ע' 74:69); ידיעת הלשון סייע לבקורת [על תיקוני גרסאות מסולפים של חכמי הגויים] (ע' 75:77). ביבליוגרפיה (ע' 78:79).

„לאור האשורולוגיה והחזירה לעולם העתיק של אשור, נראה לפנינו המחבר כשהוא... מבקיע את הכתובים וחושף את תכנם ואת צורמם, בהראותו לנו גם את המד' השערות ולתקן תקונים בעצם הנוסח של המסורת, כדרך המקובלת בבקורת המקרא, כי כל חפצו הוא לחדור מבצד לחזית הנוסח המשוער שקדם מלפני המסורת“ (מתוך פתח-דבר „מאת ההוצאה“ בראש ספר נחום, חתום א. טובהוויז).

מגמת יעקב פארמן בשני הספרים דלעיל היא לגלות בספרי התנ"ך שרידי מקור עתיק מהמסורה. כדי להוכיח את השערתו הוא מצביע על „אלפביתין“ שנשתבשו בגר' סה המקובלת, ופרקים מקבילים, שהוא רואה בהם עיבור דים שונים של פרק קדום אחד. לפי כל זה הוא מנסה לשחזר את הנוסח העתיק.

51 תנ"ך. תורה. תורת משה; חמשה תומשי תורה עם חמש מגלות והפטרות לכל השנה, בצירוף תפלת שחרית ומוסף לשבת ולשבת ראש חודש. (הדפסה חדשה). תל-אביב, „סיני“, (דפוס ש. בלאס), [תשט"ז?]. [2], 515, 16, 70 ע', תמונות. 8°. דפוס צלום מוקטן ע"פ הוצ' אות שונות. 16 ע' שבאמצע: תרשים המשכן, צורת כלי השרת ובגדי כהונה.

52 תנ"ך. ירמיה. ירמיהו. מפרש על ידי אשר ויזר. תל-אביב, „יהודה“, (דפוס „תרבות“), תשט"ז. 213, [3] ע' 8°.

לדפוס, וזכים אנו לאט לאט לראות בדפוס חלקים חשובים של עזבון זה. לפני שנתים יצא לאור הספר הראשון "מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי" ע"י חברת מקיצי נרד-מים, אשר פרופ' אפשטיין ז"ל התחיל בו ואשר ד"ר מלמד השלים וערך אותו, ועכשיו לפנינו הספר השני גדול הכמות והאיכות "מבואות לספרות התנאים".

ספר אחרון זה כולל בתוכו למעשה שלשה ספרים; כל חלק משלשת חלקיו עומד לעצמו בלי תלות לשאר החלקים, אלא מפני נוחיות ההדפסה צורפו יחד. החלק הראשון "מבוא למשנה" דן על כל ענייני ספר המשנה בהשתלשלותו ובתהוותו מקובצי המשניות הראשונים בימי בית שני עד סיוורה הסופי של המשנה על ידי ר' יהודה הנשיא והדור שאחריו. צורף לחלק זה גם "מבוא לתוספתא" המשלים את החקירות שב"מבוא למשנה" על מקורות ההלכות השונות בשני הספרים, על עריכתם ועל היחס ביניהם. החלק השני "מבואות למסכות מן המשנה" כולל מבואות ל-18 מסכות של המשנה אשר בהם בעיקר מגלה המחבר את המקורות הספרותיים של כל מסכת ומסכת. החלק השלישי "מבוא למדרשי הלכה" הוא סיכום חקר היסטורי וספרותי של מדרשי ההלכה מהתחלת התפתחותם בימי בית שני עד סיוורם בספרים השונים של פנינו היום.

לפני שנדבר על כל חלק בנפרד יש להעיר כמה הערות כלליות. פרקים חשובים שבספר כבר הופיעו בדפוס. הפרק על המכילתא דרשב"י, למשל, כבר נדפס כמבוא לספר זה שהוכרתי למעלה. עשרת העמודים על כלים פרק כ"ד כבר הופיעו בספר היוכל לכבוד לוי גינצבורג (אמנם באים תיקונים קלים כאן). מאמרו של פרופ' אפשטיין ז"ל "למשנת ר' יהודה" בתרביץ שנה ס"ו הועתק שוב כאן. ועוד הרבה כאלה. אולם יותר מכל דבר יש לציין שהרבה מחישוביו של המחבר על משניות שונות ועל סוגיות שלמות בבבלי ובירושלמי, שנמצאים בספר "מבוא לנוסח המשנה", הוכנסו שוב כאן, על פי רוב בקיצור. ואם גם אפשר היה לקצר ספר זה של קרוב ל-800 עמוד על ידי צמצום בחומר שהופיע כבר, טוב עשה העורך שלא. שינה בזה ממה שבא בידי, שהרי ברכה מיוחדת היא כשכל כתבי המחבר השייכים לעניין אחד מרוכזים יחד. וגם מן הנמנע הוא שלא להביא מה שנדפס כבר על משנת ר' יהודה, למשל, בדיון השלם על משנתו. הדבר היחיד שאולי היה אפשר לחתור עליו הוא החידוש שים והפירושים שנזכרו גם ב"מבוא לנוסח המשנה", ולדעתי גם אלו לא הוכפלו לשוא, כי "מבוא לנוסח

מדברי גואמים אחרים, שאינם מצויים בטקסט שלנו במ"קוטם המקורי. הטקסט שלנו הוא איפוא פרגמנטרי, והנחה זו שוללת מן המפרש את האפשרות לשחזר את הצורה המקורית. בויתור זה שונה מהדורה זו ממהד' ב'.

ד) אופיו של הספר כיצירה ספרותית מתבהר ע"י עיון בשאלה, אם ועד כמה יש כאן פרי של אסכולת מורי החכמה, שנהגה לטפח סוג ספרותי מיוחד של שירי ויכוח.

55 Goldstein, Walter. Die Botschaft Martin Bubers. Bd. 3: Die Botschaft... von der Bibel. Jerusalem, P. Freund, 1956. XI, 467 p. 8°.

תלמוד, מדרש, ספרות רבנית

56 אברהם בן דוד מפוסקיר (הראב"ד השלישי). ספר בעלי הנפש לרבינו הגדול הראב"ד... עם השגת רבינו זרחיה הלוי... והלכות נדה... להרמב"ן... ובסופו אגרת הקודש להרמב"ן. ירושלם, (בימים "אוצר ישראל", דפוס "המסורה"), תש"ו, 192 ע' 8°.

57 אברמוביץ, חיים יצחק [Chaim Yizchak Abramowitz]. וחי בהם; פקוח נפש בהלכה. לקט מקורות מפורשים מראשונים התנאים ועד אחרוני הפוסקים. ירושלים, אורות, (דפוס התחיה, תשי"ז), 296 ע' 8°.

43 פרקים על הבעיות הכרוכות בפקוח נפש, ביחוד בכל הנוגע להלכות שבת, מתוך כ-125 ספרי הלכה. — התכן: פקוח נפש בכלל. ספק פקוח נפש. אומדן הערכת הסכנה. אין צריך אומדן. דרכי ביצוע עבודה בשבת.

אלון, ג. מחקרים בתולדות ישראל... עיון להלן, מס' 96.

אפשטיין, י. נ. מבואות לספרות התנאים... ערך בידי ע. צ. מלמד. (ירושלים, 1957). עיון ק"ס ל"ב 383.

מכל ספריו המסכמים פרי עבודתו של חמישים שנה במחקר כל שסחי ספרות התלמוד הספיק פרופ' יעקב נתום הלוי אפשטיין ז"ל להוציא בחייו רק את ספרו "מבוא לנוסח המשנה", שהופיע בשנת תש"ח (1948). אולם השאיר אחריו עזבון מדעי עשיר וחשוב. הודות לעידודם ותמיכתם הכספית של האוניברסיטה העברית (בהשתדלות האנשים העומדים בראש המכון למדעי היהדות שלה) ושל משרד החינוך והתרבות, יחד עם מסירותו היוצאת מן הכלל של ד"ר עזרא ציון מלמד, תלמידו החשוב של פרופ' אפשטיין ז"ל, העורך והמכין עזבון זה

א

המשנה" אול: מן השוק כבר מזמן ואין לדעת מתי, אם בכלל, יודפס שוב.

דבר שני שכרתי לתוכיר מראש הוא שבכמה וכמה מקרי מות לא הספיק המחבר לתת עריכה שלמה וסופית. רוב הספר הוא למעשה העתקת הרצאותיו במסגרת ההוראה באוניברסיטה העברית, ואף שהיו הרצאות אלה ערוכות ומסודרות בזמן שהרצה אותן, בכל זאת יש להניח שלפני כינוסן לספר היה פרופ' אפשטיין ז"ל עוד משפר ומשלים אותן, ועוד, בהיותן הרצאות, אין תמיד האפשרות להכיר מה הוא חזרה על דברי קודמיו, ומה הוא החדוש של המחבר, אלא אם כן הקורא בקי בספרות של מדע התלמוד. העורך, ד"ר מלמד, מעתיק בהקדמתו קטע מצוואת המחבר: "החלק השני, מבוא למשנה" צריך עוד עיבוד וסידור, וכן הוא המצב גם במבואי למדרשי הלכה, וכן בדקדוק ארמית בבליית". וכן נמצאו הערות שונות בכתב היד, כגון לפרק "המשנה, סידורה האחרון והתנא", שבהן כתב המחבר: "פרק זה צריך עריכה וסידור". גם קורה לפעמים שהריון על נושא מסויים נפסק באמצע מפני שעד סוף שנת הלימודים לא הספיק המחבר לגמור את הרצאותיו עליו, ובהתחלת השנה הבאה עבר לנושא אחר.

אני מציין "ליקויים" אלה במיוחד כדי להדגיש כי למרות כל זאת הספר, אפילו כמות שהוא לפנינו היום בצורתו הבלתי-מושלמת במקצת, והדורש זהירות בקריאתו, עדיין הוא אחד הספרים הגדולים של דורנו. אין לדבר על אלו החלקים של הספר שכבר ראו אור וקבלו עריכה מושלמת מן המחבר עצמו, שבדאי יש להם חשיבות רבה. וראוי לכנסם שוב יחד, אלא גם אלו החלקים הנראים להיות רק ראשי פרקים והערות בודדות תורמים גם הם למחקר הספרות התלמודית. אין לבקש מעורך שישלים פרקים אלו, שהרי העניינים הם דקים מן הדקים, ואין בטחון ש"השלמות" כאלו תמיד יצליחו ללכת בקו המחבר.

לכן טוב עשה ד"ר מלמד שלא שינה ולא השתדל להשלים מה שמצא לפניו, אלא הסתפק בסידור יפה והגיוני של הכתבים, בבריקת ההבאות מן המקורות, בהפרדת גוף הספר מן ההערות ובסידור המפתחות השלמים ביותר שבטוח הספר (למקורות במקרא ותרגומיו, בגוונים, במשנה, בתוספתא, בכל מדרשי ההלכה, בבבלי ובירושלמי). גם עבודה כזו היא לא קלה ותחול עליו ברכה מיוחדת בגלל זה שהראה דוגמא למופת, בדור זה של "עקבות משיחא", איך תלמיד צריך לכבד את רבו.

המבוא למשנה" עוסק, כמו שכותב המחבר בפתיחתו, בתולדות מקורות המשנה, מקובצי המשניות הראשונים עד סידורה האחרון על ידי רבי. על קובצי משניות קדור מיום הוא מסכם את העדויות שיש להביא ממקורות חיצוניים ופנימיים. כמקורות חיצוניים הוא מביא דברי אגדה (שבדאי יש להם יסוד היסטורי) או דברי קבלה מעורא הרביעי, אפיפנס, הירונימוס והתלמוד. מן הירוש' שקלים (מה, ג) הוא מביא את דרך הלימוד המיוחד של "סופ' ריב", "שעשו את התורה ספורות ספורות, תמשה לא יתרומה, חמשה דברים חייבין בחלה וכו'". מן הבבלי חגיגה (יד, א) הוא מביא את המסורת של "שש מאות סדרי משנה", ואף שאינה אלא אגדה, בכל זאת יסודה ב"מסורת קבועה ומפורסמת, שהיו כמה קובצי הלכות מומנים קדומים". בכל האמור הוא בונה הרבה על המאמר של תופמן "המשנה הראשונה", אלא שאין הוא מרחיק לכת בזה כהופמן. הופמן לומד מזה שתוכן הלימוד היה פי מאה יותר גדול מהמשנה שלנו, שדרך הלימוד הישן היה על פי דרך המדרש, שהוא בהכרח גדול יותר. אולם פרופ' אפשטיין ז"ל, אע"פ שהוא מקבל את המסורת (כמו שהיא נמסרה באגרת רב שרירא גאון), שבראשונה היו ההלכות נלמדות בדרך המדרש, אינו רואה במסורת של "שש מאות סדרי משנה" יותר מאגדה אשר גרעינה האמיתי הוא שבזמנים קדומים כבר היו קובצי הלכות. כעדויות פנימיות על קיום קובצי-הלכות קדומים הוא מביא חגיגה פ"א מ"ח: "היתר גדרים פורחין באויר ואין להם על מה שישמכו, הילכות שבת חגיגות והמעילות וכו' מקרא מועט והלכות מרובות", וגם מיומא פ"א מ"ג, וקורין לפנינו בסדר היום" הוא מבין שהכונה לפירושה ומדרשה של פרשת היום. ומפסחים פ"י מ"ד "ודורש מארמי וכו'" יש להוציא, כמו שכבר הוכיח תופמן, שקראו בליל הסדר את המדרש השנוי בפרשת הברורים.

דבריו על "המשנה הראשונה" בנויים על דברי הופמן והלוי, אלא הוא מעיר שלא כל מה שמנת הלוי יש לקבל כדוגמאות מן המשנה הראשונה.

קובצי משניות עתיקות, מזמן הבית, פרקים שלמים ואפילו רוב בניינה של מסכת, הוא מוצא במסכתות שק' לים, תמיד, מדות, יומא, סוכה, סוטה, בכורים, פרה, תענית, חגיגה, קידושין, בבא קמא, סנהדרין, שבת, פסחים. נוסף לכל זה, מציין המחבר, יש למצוא שרידים בודדים של משניות עתיקות בכל מסכת ומסכת כשהמדובר הוא על שרידים ריאליים, על פרטים לקוחים מן התיים מומן הבית.

הוא מביא דברי ברילי, שמשנת ר' עקיבא תכילה בחוכה גם "תוספות" והכילה גם הרבה "פירושים" והגבלות. ר' עקיבא לא חמד לחלוק על ההלכה הישנה ("משנה ראשונה") אם לדעתו אינה מבוססת. העיקר עבורו היה ה"טעם" וההגיון בהלכה, וכמה פעמים מוצאים אנו שבתחילה התנגד להלכה מסוימת, עד שהבריו ותלמידיו "נתנו טעם" לדבריהם, ואז חזר בו. שורות של משניות סתמיות שהן ממשנת ר' עקיבא ממש (ולא כמו שהיתה נלמדת ע"י תלמידיו האחרים חוץ מר' מאיר) מוצא המחבר במסכתות עידות, נזיר, שבת, יומא ויבמות.

אלם משנת ר' עקיבא הגיעה לידנו בסידורו של רבי לא תמיד בצורה שר' עקיבא שנה אותה, אלא בצורה שהיתה נשנית על ידי תלמידיו ר' מאיר, ר' יהודה, ר' יוסי, ר' שמעון, ר' אלעזר ור' נחמיה. רובם של תלמידים אלו למדו גם אצל חכמים אחרים, ולכן משנתם היא לא תמיד משנת ר' עקיבא בשלמותה. בכל זאת, היות ורבי השתמש במשנת ר' מאיר כיסוד העיקרי למשנתו ("סתם משנה ר' מאיר"), והיות ור' מאיר (וגם ר' שמעון) הלך אחרי משנת ר' עקיבא תמיד ושנה כמותה סתם, יצא הדבר כך שמשנת רבי בצורתה המקורית היא משנת ר' עקיבא.

נוסף על הרבה משניות סתמיות בודדות ממשנת ר' מאיר, מונה המחבר שורות ופרקים של משניות ממשנת ר' מאיר במסכתות גטין, עידות, ברכות ושביעיות. וכמו שר' מאיר שנה משנת ר' עקיבא סתם, כך שנה ר' יהודה משנת ר' אלעזר (שקיבל דרך אביו) ומשנת ר' טרפון סתם. הרבה משניות הנשנות בשמו של ר' יהודה הן למעשה משנת ר' אלעזר או ר' טרפון, וכן להיפך, כי ר' יהודה, אף שנמנה בין תלמידיו ר' עקיבא, היה תלמידם המובהק של אביו ר' אלעזר ור' טרפון. ישנן הרבה משניות סתמיות של ר' יהודה במשנתו וגם פרקים שלמים ושורות ארוכות, אשר בין אלה האחרונים מונה המחבר כלים פרק כ"ד, עידות פ"א, חלק גדול ממסכת עירובין ונזיר מפ"א עד פ"ה.

ר' יוסי מחזיק בעיקר בשיטת ישיבת ציפורי, ולכן שונה הוא את משנת ר' יוחנן בן נורי סתם, אף שלמד גם אצל ר' עקיבא. ר' יוסי הלך בדרך המשנה הראשונה, וגם היה אחד ה"מכריעים" בין דעות שונות של החכמים. הרבה ממשנת ר' יוסי נשארה במשנתו, ולפי דעת המחבר כמעט כל מסכת כלים וכל מסכת אהלות הן ממשנת ר' יוסי, וכן הרבה בגדלים, חולין, שבת, גיטין, פסחים ומקחאות.

המחבר מכנה בשם "משניות הביניים" משניות של אותם תנאים שחיו והורו בסוף זמן הבית ואחריו, והם גדולי תלמידי רבי יוחנן בן זכאי, ר' יהושע ור' אליעזר. הוא קובע שכל "חזרו ב"ה להורות כדברי בית שמאי" היא משנת ר' יהושע. ר' יהושע הוא שאסף ושנה מחלוקות ב"ש וב"ה. פרופ' אפשטיין הולך בשיטת הופמן, כי מה שנזכרים ב"ש לפני ב"ה במשנתו הוא מטעם ענותנותו של ר' יהושע (על פי דברי ר' יודה בן פזי בירושלמי סוכה ג, ב: מה זכו בית הלל שתיקבע הלכה כדבריהן שהיו מקרימין דברי ב"ש לדבריהן, וע"י בבלי עירובין יג, ב). אולם אין בטעם זה הכרח מדעי, לדעתי. היות והלכה כב"ה נהגו להביא את דבריהם בסוף. וראיה לכך היא שבמקום שמוצאים "חזרו ב"ה להורות כב"ש", כמו באהלות פ"ה מ"ג, נזכרים ב"ה לפני ב"ש, מפני שההלכה שם כבית שמאי. (וענותנותו של ב"ה היא בעיקר בזה "שהיו רואין דברי ב"ש וחוזרין בהן", כטעם השני בירוש' שם).

קובצי משניות סתמיות, לפי דעת המחבר, שהם ממשנת ר' יהושע נמצאים בקנים (כל המסכת), בטבול יום (פ"ד מ"א-מ"ו), בזבים (פ"ה כולו), ובמעילה (פ"א מ"א ופ"ד כולו).

ר' אליעזר נזכר הרבה יותר מר' יהושע. בכל זאת אין למצוא הרבה סתמיות כר' אליעזר. הטעם לכך הוא, לפי מה שמסביר פרופ' אפשטיין ז"ל, שלא נתקבלו הלכותיו בבית המדרש, כי משנתו היתה משנת בית שמאי, ולכן לא נשתנה משנתו סתם אלא בשם אומרו כדי לחלוק עליו. רק מעטים המשיכו ללמוד אצלו, ומשום כך מרר-בים החילופים בדברי ר' אליעזר. משנתו הגיעה אלינו ע"י תלמידו הוקן ר' אילעי שלא עזב, וביחוד ע"י בנו של ר' אילעאי, ר' יהודה, מצד אחד; ומצד שני ע"י תלמידו ר' יוסי בן הזורמסקית, ובנו ר' אליעזר, וגם ע"י יוסי הגלילי ור' יוחנן בן נורי ותלמידיהם.

השכבה השלישית, שהיא הגדולה בין כל השכבות, היא משנת ר' עקיבא "אברהם-משנה". פרופ' אפשטיין ז"ל מפרש את הקטע המפורסם באבות דר' נתן פ"ה "כך עשה ר"ע ועשה כל התורה מטבעות מטבעות" (נוסחאות גוסטאות), ש"מחילה וזיו המדרש וההלכה והאגדה מערי רבים יחד, והוא בירר מתוכם את המדרש ועשאו מדרש הלכה, ואת ההלכה ועשאו 'משנה' ואת האגדה ועשאו 'הגדות'". וכך הוא מבין דברי ר' יוחנן (טנהדרין פו, א): סתם מתניתין ר"מ סתם תוספתא ר' נחמיה סתם סיפרא ר' יהודה סתם סיפרי ר"ש וכולהי אליבא דר"ע.

בוקעת ויורדת", היתה צריכה למנוע מליחס רוב המסכת לר' יוסי. שר' יוסי מתנגד לכלל זה אינו סתם מסורת התלמוד (חולין קכו, א) של אמוראים מאוחרים, מפני שאפשר להביא ראיות חזקות לאמינות המסורת הזאת גם ממקורות תנאים.

גם הדיון על משניות סתמיות של תלמידי ר' עקיבא שנכנסו לסידורו של רבי, אינו שלם. המחבר אמנם מדבר באריכות על משניות רוב תלמידי ר"ע הגדולים, כמו שהבאתי למעלה, אבל אינו כותב דבר על משנת ר' נחמיה. ויש הרבה סתמיות גם של ר' נחמיה החופֿ שות מקום די ניכר במשנה שלנו. אפשר להצביע, למשל, על פרק ששי במסכת שבת, ששם נשאה שורה ארוכה למדי של משנת ר' נחמיה. שני התלמודים מעמידים מ"א ומ"ג שם כר' נחמיה השונה (תוס' כלים ב"מ פ"ג, י"ג). בטבעת הלך אחר חותמה", ולכן מ"א השונה שאשה אינה יוצאת בכתחילה בשבת ב"טבעת שאין עליה חותם", אבל אינה חייבת חטאת, מה שאין הדבר כן בטבעת שיש עליה חותם, היא כר' נחמיה. וכן מ"ג ששם שונה התנא בפירוש "טבעת שיש עליה חותם" בין הדברים שאשה חייבת חטאת אם יוצאת בהם בשבת, היא כר' נחמיה. ולא רק משניות אלו אשר התלמודים מעמידים אותן בפירוש כר' נחמיה הן ממשנתו. גישה מדעית תוכיח שישנן גם אחרות בפרק זה. התלמודים עומדים על הסתירה בין הרישא לסיפא במ"ז שם: פורפת על האבן ועל האגוז ועל המטבע ובלבד שלא תפרוף לכתחילה בשבת. "פורפת" ברישא משמע לכתחילה, ואם כן מה הכוונה של הסיפא "ובלבד שלא תפרוף לכתחילה"? אבוי בבבלי (סה, ב) מתוך "סיפא אתאן למטבע" (דלאו בר טלטול הוא", רש"י). הירושלמי (ח, ג) מתוך בשמו של רשב"ג: מטבע ואבן אסור לכתחילה, אגוז מותר. ואחרי תירוצים אלו עדיין קשה, — על הירושלמי, מדוע הפסיק התנא ב"אגוז" בין אבן למטבע, ועל שני התלמודים יחד, איך ההגיון בדבר שההגבלה הגשנית בצורה כללית, "ובלבד שלא תפרוף לכתחילה" תתיה מוסבת רק על חלק של המשפט הבא לפניו? אולם אם נעמיד גם משנה זו כר' נחמיה, כל הקשיים נופלים, כי הוא אוסר כל טלטול דבר בשבת אלא לצורך המיוחד לו (פ"ז מ"ח), וכן מובא בתוס' פ"ד, א (בבלי קמו, א): ר' נחמיה אומר אפילו סלית אפילו תרוד אין ניטלין אלא לצורך. אגוז בדרך כלל עומד לאכילה ולא לפרוף בו. לכן אוסר ר' נחמיה לפרוף לכתחילה בשבת, אלא אם כן "פרופות" הן על האגוז מבעוד יום.

ר' שמעון, הצעיר שבתלמידי ר' עקיבא, לא למד אלא אצל ר' עקיבא, ומשנתו היתה קיצור ועיבוד של משנת ר"ע. לכן אמר לתלמידיו: "שנו מידות שמידותי תרומות מתרומות מידותי" (גיטין סו, א). שורות של משניות סתמיות של ר' שמעון מוצא המחבר בעירובין, תמורה, שקלים, סנהדרין-מכות, מנחות, זבחים ושבועות.

מר' אליעזר בן שמעון ישנן משניות סתמיות בנויר, בעירובין, ביבמות, בגטין ובעוד כמה מסכתות.

סיכמתי בקיצור את דברי המחבר על משנת ר"ע ותלמידי. יש להעיר כאן, שלמרות החומר הרב והידיעות המרובות שנמסרו כאן, הדיון הוא עוד רחוק מלהיות שלם. ייתכן שגם המחבר לא התכוון לומר שאין להוסיף, ואפילו לתקן, על דבריו במבוא זה. והנה כמה דוגמאות בנידון זה:

בדבריו על משנת ר' מאיר, אין המחבר מביא אלא ארבע מסכתות שיש בהן שורות שלמות של משניות סתמיות שהן ממשנת ר' מאיר. אולם למעשה אפשר להניח שכמעט בכל מסכת ומסכת יש למצוא שורות שלמות כאלה ממשנת ר' מאיר, וגם המחבר היה בודאי מודה בזה, מפני שגם הוא מקבל נכונות המסורת שרוב סתם משניות הן ר"מ. הרי אומר, איפוא, שהמחבר לא הספיק לבדוק בפרוטרוט כל משנה ומשנה שבכל מסכת ומסכת, והזכיר במפורש רק המסכתות והפרקים שאותם הצליח לבדוק. כי לבדוק כל משנה ומשנה בדיקנות מדעית עמוקה הוא אולי למעלה מכוחו של אדם אחד, ואין להגיע למטרה זו אלא על ידי חבר שלם של חוקרים — מכון ממש.

עוד דוגמא. המחבר מניח על יסוד דיון במשנה אחת במסכת עירובין (עט, א), ששואלים עליה ממסכת אהלות ואשר רב הונא מתרץ אותה "מאן תנא אהלות ר' יוסי", כי רוב רובה של מסכת אהלות הוא של ר' יוסי. הוא מנתח כמה משניות בודדות במסכת אהלות ומראה לנכון שהן לפי משנת ר' יוסי, ולכן מגיע למסקנה שמסורת רב הונא היא צודקת. שיש ליחס מסכת אהלות לר' יוסי. קצת מוזר הדבר, ראשית כל, לבנות על דברי רב הונא, שהרי המסקנה של הבבלי שם היא "מאן תנא עירובין ר' יוסי", וגדחו דברי רב הונא. שנית, בדיקה קפדנית של כל משנה ומשנה שבמסכת אהלות, ולא רק משניות בודדות, תראה שחלקן של ר' יוסי במסכת אהלות הוא פחות לא רק מחלקו של ר' מאיר, אשר לו חלק הארי שבמסכת, אלא פחות אפילו מחלקם של ר' יהודה ור' שמעון. שלי־שית, עצם העובדה, שר' יוסי אינו מקבל את הכלל שהוא אחד מיסודי מסכת אהלות, "טומאה רצוצה בוקעת ועולה

בשאלה של ה"מנין" בבית הועד ומה שנקרא ה"חבורה". והוא חולק על לוי שחשב כי המנין, החבורה ובית הועד השפיעו על סידור המשנה שהיתה נשנית בימי רבי.

פרופ' אפשטיין מדבר באריכות על תפקיד הנשיא בסיני דור המשנה שבכל דור ודור: "הנשיא ראש הסנהדרין היה פותח ו'שונה' מסכת יודעה, ו'התכמים' היו נושאים ונותנים בהלכה... והתלמידים היו 'דנים' לפניו, ו'השר' נה' (ה'תנא') של הישיבה... היה שונה את ה'משנה' עם ה'מחלוקת' (עמ' 88). בסנהדרין של רשב"ג החכם היה ר' מאיר, וה'תנא' היה ר' יעקב תלמידו של ר'מ. ר' יהודה היה 'ראש המדברים', ור' יוסי ור' שמעון ה"מכ"ר יעדים". ובניהם ותלמידיהם של אלה שנו משנתם והוסיפו עליה תולדות ופירושים. זו היא ה'משנה' שהיתה נשנית בימי רבי" (עמ' 187).

כשבאים אנחנו לדבר על המשנה בסידורו של רבי, השאלות העיקריות הן: (1) האם שינה רבי בסידורו את המשניות שקדמוהו? (2) תאם התכוון רבי בסידורו לפסוק הלכה וליצור קנון משפטי?

פרופ' אפשטיין ז"ל גוקס בשיטה שרבי שינה והוסיף במשנתו. אולם הוא מרגיש שאי אפשר היה לו להכניס שינויים דיקלטיים במשנתו, מכיון שהמשנה היתה רשמית. איך אם כן הטביע רבי את חותמו על משנתו? הדרכים הם שונים, אבל בעיקר על ידי זה שצירף מקור למקור. הרבה פעמים אנחנו מוצאים שני מקורות חולקים במשנה אחת, ו"מי ששנה זו לא שנה זו". וכן לוקח רבי לפעמים רק חציה הראשון של משנת תנא סלוני ואינו שונה את חציה השני בכלל. ועם כל זה, לדעת המחבר, הגיה ותיקו, קיצר והשמיט והחסיר בכוחו.

השאלה נשאלת איפוא מדוע בחר רבי מקור אחד לחלק הראשון של משנה מסיימת ומקור אחר לחלק השני? ביותר דיוק, מדוע שנה כאן משנת ר' מאיר ברישא ומשנת ר' יהודה, למשל, בסיפא? לפי דעת המחבר התכוון בזה רבי לפסוק הלכה, לדבריו על "פסקים במשנה" מקדיש המחבר רק שני עמודים (225-6). לי נראה שכאן לא הספיק לתת אלא ראשי פרקים לביסוס שיטתו, מפני שרוב ראיי תיו אינן אלא שאלות לאלו התופסים בשיטה נגדית, שהמשנה אינה אלא אוסף הלכות ולא יותר. נכון אולי שהשאלות הן שאלות המחכות לפתרון, אבל אינן מספיק קות, לדעתי, ליסד עליהן שיטה, שמשנת רבי היא קנון משפטי. ואפילו אם צווק המחבר שהאמוראים חשבו שרבי בא לפסוק הלכה במשנתו (והרבה יתנגדו לזה), חוקר מדעי אינו יכול להסתפק בכך. כאן דרושות ראיות מן

פרופ' אפשטיין ז"ל מדבר גם על סתמיות של תנאים אחרים, ולא מתלמידיו ר"ע, שרבי הכניס למשנתו, כגון משנת אבא שאול (והרבה מזה כבר נאמר ע"י ישראל לוי במאמרו המיוחד למשנת אבא שאול, אשר המחבר מציין לו), משנת רבן שמעון בן גמליאל דיבנה, ומשנת ר' נתן. משנתו של זה תאחרון היתה בבליה, שהרי גם בבבל סדרו משניות, ור' נתן נחשב כ"אחרון" התנאים בבבל, בדומה לרבי בארץ ישראל. ומובנת איפוא המסורת "רבי ור' נתן סוף משנה" כ"מ פו, א). רבי הכניס גם מסידור המשניות הבבליות של ר' נתן במשנתו, וכך נשמרה לנו מסורת זאת בחלקה, לא רק בברייתא, אלא גם במשנה. המחבר גם מקדיש פרק מיוחד ל"תנאים סתומתאי", זאת אומרת, לתנאים שכמה הלכות במשנה נסתמו על פיהם. לדעתו, הם ארבעה: ר' יוסי ברי יהודה, ר' אלעזר ברי שמעון, ר' מנחם ברי יוסי, ור' אלעזר ברי יוסי. על שלשה הראשונים יש לנו מסורת מפורשת בתלמוד שנקרא "סתומתאי", אך לרביעי, ר' אלעזר ברי יוסי, אין לנו מקור אחר אלא דברי רש"י במגילה ב, א "שמצינו בכמה מקומות בתלמוד ר' אלעזר ברי יוסי סתומתאה וכו'". המחבר מחליט (עמ' 178) שלפי "נוסח רש"י היה באיזה מקום בבבלי: ר' אלעזר ברי יוסי סתומתאה". כראיה לכך מביא המחבר כמה סתמות שבחזאי הם משנת ר"א ברי יוסי. על כל זה יש להעיר, כי ממה שאנחנו מוצאים שישנן כמה סתמות בשיטת ר"א ברי יוסי אין בדבר זה בלבד ראיה מספקת שבאמת נקרא ר"א ברי יוסי "סתומתאה". כי אם כך הדבר מדוע לצמצם מספר ה"סתומתאי" לארבעה? הרי כמה משניות, לפי דעת המחבר, נסתמו לפי דעת ר' ישמעאל ברי יוסי, למשל, ועוד אחרים, ומדוע לא יכוננו גם הם "סתומתאי"? לכן צריכים לומר כי רק למיוחדים בלבד ניתן התואר "סתומתאה". ואם לבנות על מה שיש לפנינו ברש"י בלבד, פלא הדבר שאין אנחנו מוצאים בשום מקום אחר, לא בכתבי יד של הבבלי ולא אצל הראשונים, אישור לדבריו. לכן נראה לקבל את דבריו קאהוס בערוך השלם (כרך ששי, עמ' 147, הערה), כי יש לגרוס ברש"י ר' אלעזר ור' יוסי סתומתאה (וי"ו במקום ב"ה). והכונה לשנים מן השלשה — לר' אלעזר ברי שמעון ולר' יוסי ברי יהודה, הנזכרים כתנאים סתומתאי בבבלי בכורות נא. ב. דרך אגב מרחיב המחבר את ידיעתנו ההיסטורית בכמה שטחים. הוא מדבר באריכות על "קהלה קדישא דבירושלם" וסוקר את התנאים שנקראו כך. הוא כותב גם על "בית הועד של רבי" ומוזהה את החכמים שישבו שם. הוא מטפל

המשנה עצמה. והראיות שהמחבר מביא מהמשנה עצמה אינן שוב אלא שאלות: "וכי מה הוא יח"ק ור' פלוני, ר' פלוני ותלמידים אומרים" במקום יחיד ויחיד שבברייתא תות? ועוד כאלה. ושוב אין לבנות כאן על דברי האמוראים. אם ר' יוחנן קבע "הלכה כסתם משנה" אין מזה ראיה שלכך התכוון רבי בסתמיו, ואין כאן ראיה אפילו שכל האמוראים חשבו כך.

וכשם שיש שאלות לשאל על אלו הסוברים, כי המשנה אינה אלא אוסף הלכות, כך לדעתי יש לשאול ולשאול על אלו הקובעים כי המשנה באה לפסוק הלכה. לא רק זה שהרבה הלכות סתמיות במשנה מתנגדות לדעת רבי עצמו (אשר לזה יש תירוץ), אלא במיוחד קשה להבין את מספרן הגדול של הלכות סתמיות במשנה הסותרות אחת את השנייה על פי שיטה זו. וקשה מאד לקבל את הדעה כי בזמן ששנה רבי במשנה אחת שתי דעות מתנגדות כסתמיות, התכוון לפסוק כשתיהן יחד! הרי לכל הלכה יש ביסוס הגיוני ושיטה משלה, ואין אנתנו מוצאים שום תנא שיגיד את דבריו בלי שיטה. האם רבי היה פוסק באמת על פי שיטות סותרות? בסיום דברינו על החלק "מבוא למשנה" עלינו למסור את דברי המחבר, מדוע נקבעה משנת רבינו הקדוש כמשנה שלנו. התפקיד לסדר את ההלכות בכל דור ודור היה תפקידו של הנשיא. רבן שמעון בן גמליאל, אביו של רבי, "סידר" את המשניות לדורו הוא. ורבי המשיך במסורת זו של סידור ההלכות. אך גדולתו של רבי בתורה על כל בני דורו. גרמה לכך שסידורו הוא קבע כסידור הסופי לכל הדורות. אביו וזקנו, אף שגם הם היו גדולים בתורה, לא הגיעו לגדולתם של כמה מבני דורם. רק בהגיד ענין לרבי מוצאים אנו "תורה וגדולה במקום אחד".

רבי, איפוא, השנה את המשנה לר' יצחק בר אבדימי ה"תנא" שלו, וכמו שבישיבת רשב"ג היתה משנת ה"חכם" ר' מאיר ליסוד המשנה, כך בישיבת רבי ובשיבת רבן גמליאל רבי משנת ה"חכם" שהיה הפעם בנו של רבי — ר' שמעון — היתה ליסוד. ורבי שמעון ברבי לא שנה אלא משנת אביו. כך נסתיימה המשנה — משנת רבי — בימי בניו ותלמידיו של רבי.

ב

ה"מבוא לתוספתא" תופס כעשרים עמוד והוא צורך לחלק הראשון של הספר. קצת ממה שמונח ב"מבוא לתוספתא" חוזר על מה שנאמר כבר ב"מבוא למשנה". ונראה לי ברור שלא התכוון המחבר בעשרים עמודים אלו לתת סקירה מקיפה ושלמה על התוספתא, אלא לסכם מה

שנאמר כבר על התוספתא, להפריד את התבן מן הבר, לחזק על פי ראיות ברורות את הדברים הנכונים שנאמרו על ידי אחדים מחוקרי התוספתא ולהראות את טעותם של אחרים. הוא מביא את דברי פרנקל באריכות בדברו על טיב התוספתא ומסכים להם. הוא גם סוקר את שיטת צוקרמנדל, הסובר כי התוספתא היא משנתו של הירור שלמי, ומצביע ("אם יש צורך בזה") על הטעויות הרבות והחמורות שבה. הוא פוסל שיטת דינר הסובר שהתוספתא שלנו נתחברה אחרי שני התלמודים ועל פי הבריות שבהם. הוא מראה את היסודות הרעועים בשיטת שוורץ אשר "בנה לו מגדלים באויר". בנימה של אירוניה הוא דוחה את שיטת שפנייר וא. גוטמן, אשר הראשון סובר כי התוספתא אינה אלא "גליונות" אשר נכתבו בצד המשנה ואחרי כן נקבעו על ידי מקבץ מאוחר שסירס לפעמים את הגליונות וטעה בשייכותם, ואשר השני סובר כי התוספתא נתחברה ב"פתקאות", היינו כל "שיר" של משנה על פתקה מיוחדת, ולכן בקלות נפלו כמה מהם ממקומם הנכון בזמן שנעתקו לספר!

בהתאם לדעת כמה חוקרים אחרים, סובר המחבר כי התוספתא היא בעיקרה השלמה למשנה, ושהיא שומרת בתוכה משניות ישנות וחדשות הנותנות "פירוש" וביאור למשנה, המביאות דעות החולקות על המשנה, והמזכירות גם הלכות שלא מצאו מקום במשנה. נוסף על ההתאמות למשנת רבי נשתקעו בתוספתא שלנו גם כמה הלכות מחדשות של התנאים האחרונים, כמו בריקפרא, ר' חייא ור' הושעיה. המחבר קובע כי "סתם תוספתא ר' נחמיה" (סנהדרין פו, א) אינו מכון לתוספתא שלנו, אלא לתוספתא ישנה, ואילו התוספתא שלנו השתמשה באותה תוספתא הישנה. ראיה לכך הוא שהסדר בתוספתא שלנו אינו מקביל תמיד לזה של המשנה, אלא לסדר של משנה אחרת קדומה למשנתנו (לכן אין להתפלא על כך שהסדר של המסכתות הקדומות במשנתנו מקביל תמיד לזה שב"תוספתא"). המחבר מזדהה עם חוקרים אחרים גם בזה שאין כל יסוד למה שהראשונים ייחסו את התוספתא שלנו לר' חייא. בנוגע לשון ולסגנון של הבריות בתוספתא, מעיר המחבר שהם קרובים מאד לאלה שבירושלמי, וה"בריות שבבבלי ב"תנו רבנן" ו"תניא" הן בבליות או חצ"י-בבליות.

ג

החלק השני של הספר, "מבואות למסכות מן המשנה", כולל מבואות לשמונה עשרה מסכתות של המשנה. מבור אות אלו דנים בעיקר בשאלה של המקורות שהשתמש

החשוב והגדול בין כל מבואות אלו הוא המבוא למסכת כלים. כאן ממשיך המחבר את מחקריו המעמיקים בסדר טהרות שהתחיל בהם כבר בצעירותו כשהוציא את פירוש הגאונים לטהרות. וגם ראשית הוראתו בירושלים היתה במסכת זו. ואמנם יש להכיר שבמסכת זו השקיע מיטב כוחותיו, ועל מסכת זו אפשר לומר שחקר כמעט כל משנה ומשנה ביסודיות שלמה. אילו לא זכינו בחלק זה של הספר אלא לחקר מקיף זה על "כלים", היינו צריכים לומר דינו.

ד

החלק השלישי של הספר הוא "מבוא למדרש-הלכה" וכולל כ-250 עמוד, בערך שליש של הכרך. אולם חלק חשוב ממה שנמצא כאן כבר הופיע בדפוס, או בתוך ספר אחר של המחבר, כמו המבוא למכילתא דרשב"י, או במאמרים בכתבי-עת שונים, כמו הפרק על שרידים מדברי ר' ישמעאל לספר ויקרא שהופיע בספר היובל לפרופ' שמואל קרויס. חלקים אלו הם מעובדים ומשוכפלים יותר מדברים אחרים בספר שעוד לא נראו בדפוס, כי רוב הדברים הם הרצאות לתלמידים הכוללות סיכומים יותר ממחקרים, והמחבר בודאי לא היה מדפיס אותם בלי שכלול ושיפור. העורך מציין כי כמה הרצאות מצא בשתי נוסחאות, היות והמחבר כתב הרצאתו מחדש בזמן ששוב הרצה במחזוריים אחרים, ולכן במקומות אלו בהכרח היה על העורך לעשות עיבוד של שתי הנוסחאות, אף שדרך כלל היה נזהר מלשנות ממה שמצא לפניו. כן מציין העורך כי "מן הראוי היה שאקצר בפרק 'ספרי דברים' בכמה מהערות מו"ר זצ"ל וארמונו להוצאת פינקל-שטיין והערותיו... אך מכיון שהוצאה זו לא הושלמה... ואינה מצויה אלא בידי יחידים לפיכך השארתי את דברי רבי כצורתם". דברי המחבר בפרק זה, כמוכח, נכתבו ברובם עוד לפני שיצאו חוברות הספרי לאור.

המחבר בונה הרבה על קודמיו, במיוחד על הופמן, אבל מעביר כל הדעות בכור הביקורת, ומוסיף ומשלים גם לאלו הדעות שהוא מקבל. כך, בדבריו על ההסברים השר-נים הניתנים בעניין המעבר מדרך המדרש לדרך המשנה הוא מביא את דעות רנ"ק, ר' זכריה פרנקל ולויטרכר בזה, ומראה הטעויות בכל אחד ואחד מהן. הסברו של פרופ' אפשטיין עצמו הוא שגורמים חיצוניים ופנימיים פעלו גם יחד למעבר זה: בין תגורמים חיצוניים הוא מציין חידוש התורה שאחרי גזירת אנטיוכוס, אסיפתה וכינוסה. הגורמים הפנימיים, והם הקובעים בעיקר, הם

בהם רבי בסידורו, אבל נותנים גם רקע היסטורי לנושאים העיקריים של המסכתות. במבוא למסכת שבת, למשל, דן המחבר על ההגדרה של "מלאכה" לפי מקורות קדומים שונים, "שהרי התורה אמרה לא תעשה כל מלאכה" ולא פירשה מה היא המלאכה האסורה, אלא שבמקומות אחרים נתפרשו בה קצת מן המלאכות האסורות בשבת, כמו "בחריש ובקציר תשבות" (שמות לו, כא), פרשת המן (שם טו, כב"ל), וענין המקושש עצים (במדבר טו, לב"ל). המחבר מרחיב לדון בדבריו על השאלה אם באמת אין ללמוד איסור אפייה ובישול בשבת, כמו שטוענים כמה מן החוקרים, מפרשת המן, ועל הפירושים השונים במסורת התלמודית על מלאכה ה"מקושש". מזה ממשיך המחבר לסקור את כל איסורי שבת המפורשים בנביאים ובכתובים, וגומר בדיון על איסורי שבת הנזכרים בספרים החיצוניים (ספר היובלים), ביוספוס ובפולמוס הנוצרי בספרי האוני-גליון נגד הלכות אחדות הנוגעות לשבת. בתוך סקירה מסודרת זו הוא מוצא מקום לדבר באריכות על ההלכה הקדומה וחומרותיה המיוחדות שעוד אפשר להכיר מספר היובלים (וחבל שלא הספיקה לו השעה לבדוק גם את מגילות ים המלח מבחינה זו!), ממה שידוע על האסיים, וגם ממה שנמסר לנו כהוראות מיוחדות של כמה מתנאי בית שמאי.

דבריו על המקורות של רבי בסידורו הם בקיצור ואינם ממצים את כל החומר שאפשר להביא בחקירת כל משנה ומשנה. כבר דברתי על כך בראשית מאמרי, ושוב יש להדגיש שאין לתבוע מחוקר יחיד שלמות בתפקיד קשה זה, בפרט כשהמחבר לא התכוון ברשימות אלו אלא לרמוז על קיום כלליים.

על שלש מסכתות יש גם הערות, פירושים וחידושים, אולם הם מקוטעים, כמו שמעיר העורך, ואינם אלא רשימת מות לשיעורים. בכל זאת, טוב עשה העורך שלא השמיט מספר זה, שאפילו בצורתם הבלתי-מעובדת יש להם חשיבות. יש רק להעיר, אולי, שרוב החידושים המובאים כאן בדבריו של המחבר על שמונה עשרה מסכתות אלו כבר נמצאים, לפעמים בהרחבה ובעריכה מסודרת יותר, בספרו "מבוא לנוסח המשנה". יש לפעמים גם סתירות בין מה שכתב ב"מבוא לנוסח המשנה" למה שמוכח כאן. ב"מבוא לנוסח המשנה" (649), למשל, הוא כותב כי שבת פס"ו מ"א היא משנת ר' יוסי, וכאן (294) הוא אומר "דלא כר' יוסי". דבריו ב"מבוא" נראים לי יותר מבוססים, וייתכן אולי ששינה את דעתו כאן מפני שר' יוסי נזכר כחולק בשבת פס"ו גם במ"ב, מ"ד ומ"ה.

ריבוי ההלכות והתולדות שהיו קשורות לספר התורה רק בקשר רפה.

על קדמות דרך המדרש לדרך המשנה כבר מסר רב שרירא גאון, והמחבר מסכם: "זו, דרך המדרש, ורק זו היתה דרך לימודם; ודרך זו נמשכה עד זמנו של יוסי בן יועזר, הראשון לזוגות, שהיה בימי גזרת אנטיכווס".

ראיה לכך שהעברת דרך הלימוד מן המדרש למשנה חלה סמוך לזמנו של יוסי בן יועזר מביא המחבר מן ההקדמה למחלוקת יוסי בן יועזר ויוסי בן יוחנן על הסמיכה (תגיגה פ"א מ"ח ואילך): "היתר נדרים פורחין באויר ואין להם על מה שיסמכו. הלכות שבת וכו' מקרא מועט והלכות מרובות. הדינין וכו' יש להן על מה שיסמכו". הקדמה זו מראה על היחס בין המשנה למדרש, והצורך להקדמה זו מראה שעוד לא עבר זמן רב מהתחלת הלימוד בדרך המדרש. ואף שדרך המשנה לקחה את המקום הראשי בלימוד ההלכה, בכל זאת לא פסקה דרך המדרש. היא ליתנה את המשנה כחלק מן "התלמוד" למשנה.

המחבר מקדיש פרק לשרידי מדרשות בחוצה לארץ. הוא מוצא שרידים כאלו בתרגום השבעים ובכתבי פילון, ובכבל נשמרו כמה מדרשי הלכה בבליים בתרגום אונקלוס, אשר סידורו נעשה שם.

התקופה המזהירה של פריחת דרך המדרש היתה רק בימי ר' ישמעאל ור' עקיבא. אז גבר הצורך למצוא סמך לכל הלכה והלכה נגד הטענות של הצדוקים והמינים. ר' ישמעאל הלך בשיטת נחוניא בן הקנה, שהיה דורש את כל התורה בכלל ופרט, ור' עקיבא הלך בשיטת נחום איש גב זו שהיה דורש כל התורה בריבה ומיעט. המחבר מדבר באריכות על ההבדלים היסודיים בדרכי מדרש הלכה של בתי המדרש השונים שנתפלגו משתי שיטות אלו, וגם על תלמידיו ר' ישמעאל — ר' יאשיה ור' יונתן — ויחסם לרבם. כפי שהוא מראה, התרחקו אלו משיטת רבם, ולכן אין מוצאים במדרשי תלמידיו ר' ישמעאל ("דבי ר' ישמעאל") התאמה שלמה לדעתו של ר' ישמעאל.

פרופ' אפשטיין ז"ל הולך בעקבות הופמן ומחלק את ספרי מדרשי ההלכה למדרשים מבית מדרשו של ר' ישי מעאל ולמדרשים מבית מדרשו של ר"ע. הוא מעמיק בחקירתו בכל הפרטים הנוגעים לכל ספר וספר, ומקדיש פרק מיוחד לכל אלו: מכילתא דר' ישמעאל, ספרי במדבר, דבי ר' ישמעאל לדברים, שרידים מדבי ר' ישמעאל לסי' ויקרא (כל אלו מבית מדרשו של ר' ישמעאל בעיקרם), ספרא — תורת כהנים, ספרי דברים, מכילתא דרשב"י וספרי זוטא (כל אלו בעיקרם מבית מדרשו של ר"ע).

נשארו עוד ספרים חשובים בעזבונו המדעי של פרופ' אפשטיין ז"ל, בעיקרם "הקדוק ארמית בבליית". מקוים אנו כי ד"ר מלמד ימשיך בעבודתו המסורה ושכל אלו שתמכו עד כה בהוצאה לאור של ספרים אלו יתמידו בתמיכתם.

58 אריה ליב בן יוסף הכהן. ספר אבני מלון — אים על שו"ע אבן העזר; שו"ת... מאת... רבי ארי ליב הכהן... חלק א"ג. תל-אביב, א. ציוני, דפוס "נתיבה" תשי"ז. 404; 350; 135 ע' 8°. יצא מקודם לבוב זולקא תקע"ד תקפ"ו ובעוד מספר הוצאות.

59 ולדינברג, אליעזר יהודה. ספר שאלות ותשובות ציץ אליעזר. חלק חמישי. כולל חידושי וליבני הלכות וביאורי שיטות בשאלות העומדות על הפרק וקוני טרסים בענינים שונים עם ספר רמת רחל... [מאת] אליעזר יהודה ולדינברג... ירושלים, בסיוע מוסד הרב קוק, (דפוס י.ע. איתאח), תשי"ז. 26, 144; 12, 68 ע' 2°. מכיל: פתיחה; הריפורם והיכליהם בהלכה. — קונטרס על אודות ספרי תורה ותפילין שנשרפו או נפלו לארץ ועוד ל"ב סימנים של שו"ת בענינים העומדים על הפרק. — ס' רמת רחל... בעניני רופאים ורפואות, ביקור חולים, ואבלות. עם שער מיוחד. — הקודם: ק"ס ל' 7.

60 זוין, שלמה יוסף. לאור ההלכה: בעיות ובירורים... מהדורה שניה בהוספות ומלואים. תל-אביב, א. ציוני, (דפוס נתיבה), תשי"ז. 335, [1] ע' 8°. למהד' א' (ק"ס כ"ג 270, שם גם ציון ותכן) נוספו כאן הערכים: שבת, זכירה, הגאולה בכרכה, שירת הים, אלול, אלף, הכוזרי, — "כמה תיקונים ומילואים באו אף במאמרים הקודמים".

61 יצחק בן יעקב הלבן. תוספות רבינו יצחק בן יעקב הלבן למסכת יומא. הובאו לדפוס מכ"י בצרף מבוא והערות על ידי דב גנחובסקי... ירושלים, (דפוס וייס), תשט"ז. 89 ע', פקטימילים. 8°.

במבוא מפורט (ע' 13-35) דן המהדיר בנתונים הביורגרפיים המועטים שנשארו לנו על חייו ר' יצחק הלבן, אחיו של בעל המסעות ר' פתחיה מרגנסבורג, ועל חייו בני משפחתו. הוא דן גם בשאלה, מי היו רבותיו ואם יש למנות בתוכם גם את ר"ת, ועומד על היחס בין תוספותיו ליומא לבין תוספותיו לכתובות (שהוציא ר' פנחס יעקב הכהן, לוגדון תשי"ד), שהן שונות אלו מאלו בשיטתן. להלן הוא מביא את התשובה היחידה שנשתמרה מתשובת

הרמב"ם הצריך להלכה כדין תורה תנאי כפול: "פירוש הכתוב ומסירתו בדרך הקבלה גם יחד" (מה שאין כן בדינים הנלמדים דרך דרש). גויבואר מראה, שהרמב"ם נוסה לצמצם בכלל את תחום דיני תורה ולהרחיב את תחום דיני רבנו, ושהוא, לעומת זה, אינו מבחין בין כוח דין תורה לבין כוח דברי סופרים.

בנספחים נדפסו מחדש שני מאמרים: "השם המקורי של ספר המצות" (MGWJ 81, 1937), ו"הלכה ומדרש הלכה" (סיני, תש"ח). בראש הספר ביורגפיה קצרה של גויבואר מאת בנימין דה-סריס, עם רשימת חיבוריו. גויבואר (תרנ"ה, לייפציג — ח' ניסן תש"ה, ברנ-בלון) היה מרצה בטמיניריון בוירצבורג ואח"כ בביהמ"ד לרבנים האשכנזי באמשטרדם. כמורה ומחנך היה בעל השפעה עצומה בחוגי הנוצר הדתי, ויצאו לו מוניטין בחקירה המשווה של המשפט העברי ע"י ספרו Beiträge z. Geschichte d. biblisch-talmudischen Eheschliessungsrechts, 1920. — עיבוד החומר והרגומו מגרמנית הם מעשה ע. הילדסהיימר.

65 שומר, שמואל, ספר שיחות תלמידי חכמים; כולל משא ומתן בעניני הלכה, אגדה וספרות שהיה לי עם גאוני וחכמי הזמן... בעשרים שנה שלפני מלחמת עולם השנייה. מאתי הרב שמואל שומר... חוברת מב' מס. תלאביב, דפוס "מל"ן, תשס"ח-תשס"ז. 708-589 ע'.
8. קודמים: ק"ס ל"א 20.

מדע הדת, פילוסופיה יהודית

66 בקר, יעקב [Jacob Becker], משנתו הפילוסופית של רבנו משה בן מימון (רמב"ם); מבחר מקורות בצרף מבוא ומילון של המונחים הפילוסופיים והניבים הלשוניים. תלאביב, י. שמעוני, (דפוס "תרבות"), תשס"ו. 130, 242, [3] ע' 8.
ח"א של הספר, "סורו של מורה נבוכים", יצא בשם זה גם לחוד (ק"ס ל"ב 386, שם גם תיאור קצר). ח"ב, "מש-נחו הפילוסופית של הרמב"ם", מכיל קטעים ממורה נבוכים, משנה תורה וכו' (המסודרים במדורות: הפילוסופיה, אלוהים, העולם, האדם, נפש האדם, האדם והאלוהים, המוסר, צורת חיים, הנבואה, הטוב והרע, התורה) ושני מכתבים. המלון (ע' 215-242) לוקט מאוצר המונחים הפילוסופיים ליעקב קלצקי.

67 ברט, אהרן [Aron Barth], ההשגחה במקרא. (תלאביב), בני עקיבא, (דפוס "תרבות",

תיו ואת הפיוט "אמונת מלכים" לפי "סליחות מנהג פראג", שס"ה, שהוא הפיוט היחיד שאפשר, לדעתו, ליחס לו בודאות מסוימת. בסוף המבוא מ"מ מן הראשונים ורשימת מחקרים. התוספות, המתפרסמות כאן לפי כ"י ב' Jews' College, הן ברובן "הערות קצרות על סדר המסכת ולפי שטפה", ומגיעות עד דף כ"ה א'. בנספח, "מתורתו של ר' יצחק הלכין" (ע' 78-89), ליקוטים מ"אור ורוע" ומ"תוספות ר"ש משאנץ למס' פסחים".

62 ישר <שליכטר>, ברוך [Baruch Jashar] (Schlichter). ספר האבלות והנחומים; כולל דינים והנהגות אצל הנפטר, קריעה, אנינות, אבלות, שבעה, שלשים, שנה ראשונה, קדיש ויום השנה, על הבעיות הקשורות בהן... תלאביב, "סיני", (דפוס מל"ן, תשי"ז 1956), 93, [2] ע' 8.

63 כהנא, קלמן [Kalman Kahana], לחקר ביאורי הגר"א לירושלמי ולתוספתא סדר זרעים... ובראשו סיפוק בערלה ושורש פטור, ממרן הגאון בעל חזון איש [= אברהם ישעיהו קרליץ], תלאביב, (דפוס מל"ן, תשי"ז. 72 ע' 8).

התכן: סיפוק בערלה ושורש פטור ממרן הגאון בעל חזון איש. — לחקר באורי הגר"א לירושלמי ולתוספתא סדר זרעים: גישת תלמידי הגר"א לתורתו. הגישה לביאורי הגר"א. שינויי נוסחאות בביאורי הגר"א. פענוח בלתי נכון של ההגות הגר"א. ביאורי הגר"א לס' סהרות. הנוסחאות של ההגות וביאורי הגר"א לירושלמי. הגהות הגר"א לתוספתא סדר זרעים. — הגר"א לירושלמי כלאים פ"ב ה"א. — אגדה שהיא הלכה. — ירושלמי כלאים פ"ד ה"א. — אילן היוצא מן השרשים.

64 גויבואר, יקותיאל יעקב [Jacob Neubauer]. הרמב"ם על דברי סופרים. שיטתו ושיטת מפרשיו... ירושלים, מוסד הרב קוק, (דפוס מרכז), תשי"ז. 173 ע' פורטרט. 8.

כמחצית הספר (לרבות את רוב ה"ציונים" שבסופו) מוקדש לבירור שיטת הרמב"ם בדברי סופרים המובאת בספר המצות שורש ב', שלפיה הלכה היוצאת ממדרש חכמים ע"י מידה מ"ג המידות אינה, בדרך כלל, דין תורה כי אם מדרבנן, שיטה הסותרת את דעת התלמוד. אחרי ניתוח מפורט של ההסברים לשיטתו שהביאו פוסקים רבים, ראשונים ואחרונים, מציע המחבר את הסברו הוא (ע' 81-90). לדעתו אין כאן מקום ליישב, שהרי הרמב"ם הולך לפי שיטתו במיון המצוות. מתברר לו למחבר כי

טיקער תקופה. מאת... ר' אלחנן בונם חסרמן... ירושלים, (דפוס "המסורה"), תשס"ז. 63 ע' 8°. = "אידען און אידישקייט", סריא פון מאמרים און מעשיות פון גאונים וצדיקים, א. — ביודות. תרגום עברי: ק"ס כ' 12.

73 Barth, Aron. Der moderne Jude und die ewigen Fragen. (Übersetzt vom Verfasser). Jerusalem, R. Mass, (typ. "Jerusalem Post", c1957). 275 p. 8°.

המקור, "דורנו מול שאלות הנצח": ק"ס ל' 146; תרגום צרפתי: ק"ס ל"ב 7. יצא גם תרגום אנגלי.

קבלה וחסידות

74 אהרן בן אשר מקרלין. קונטרס הנהגות וסדר היום מצדיקי קרלין: א. מרבנו ר' אהרן הגדול מקארלין; ב. מבנו... אשר מסטאלין; ג. מבנו... ר' אהרן מקארלין בע"ס בית אהרון; ד. מבנו... אשר מסטאלין... ירושלים, המוסד להוצאת ספרי מוסר וחסידות, תשס"ז. [1], 46 ע' 8°. לקוטים מספר "בית אהרן".

אפשטיין, א. מקדמוניות היהודים. עיין להלן מס' 97.

75 זריצקי, דוד, מלקט. אוצר משלי חסידים... [ב]: רבי דב בר ממזריץ, ר' פנחס מקוריץ. תל-אביב, א. ציוני, (דפוס נתיבה), תשי"ז. 83, [4] ע' 8°. הקודם: ק"ס ל"ב 388.

76 חיים בן בצלאל. ספר אגרת הטיול השלם. מאת... רבינו חיים בר' בצלאל. עם פירוש טיול בפרדס, מאת... רבינו שלמה זלמן עהרענרייך האבדוק"ק שאמלווא. ירושלים, (י. עהרענרייך, דפוס "חיה"), בו יבנה בית הבחירה=תשי"ז. 24, 232, 12 ע' 8°. פשטים שונים בדרך פרד"ס בסדר א"ב מאת אחי המהר"ל. ד"ר: פראג ש"ס"ה. המהדיר הקדים ביוגרפיה קצרה של המפרש, שהיה אביו (תרכ"ג—תש"ד אושביץ).

77 יוסף חיים בן אליהו מבגדאד. ספר כתר מלכות; ואמרים אותו בשני ימים של ראש השנה וביום הכפורים וביום הושענא רבא... המחבר... כמוהר"ר רבי יוסף חיים בכמהר"ר אליהו... הוצאה רביעית. ירושלים, י. כ. עבדי, חש"מ, תשס"ז. 7, [1], 57-4 ע' 8°.

78 משולם זיסל מהניפולי. ספר בוצינא קדי-שא; שבח מלין עילאין ודברים נפלאים, מעשים נוראים,

תשס"ז. 37 ע' 8°. בשער, מכוסה כותית: משרד החנוך והתרבות. המלחקה לתרבות תורנית.

68 חרל"פ, יעקב משה. מי מרום... חלק ג: לחם אבירים. <א"ב>: פרקים ברוממות ישראל ודבקותם הנצחית באלקים חיים... מאת... מרן יעקב משה חרל"פ. ירושלים, "בית זבול", (דפוס "העברי"), תשי"ג. 10, 104 ע' 8°. הקודם: ק"ס ל' 11-10.

69 [משה בן מימון]. משנת הרמב"ם, ליקט וביאר צבי אדר. תל-אביב, מסדה; (רמת-גן, דפוס "מסדה"), תשי"ז. 282 ע' 8°.

ראשי הפרקים: דברי מבוא (ע' 41-12). האיש והמפעל. אלהים והשגתו. העולם ודרכיו. האדם וחיותו. דרך האדם אל אלהים ודרך אלהים באדם. החברה וארגונה. ישראל, העמים והאנושות. סיום: התמצית והחזון. — נוספו הסברים בשולי העמודים.

70 נתנאל בן ישעיה. ספר מאור האפלה <נור אל צ'לאם> לרבינו נתנאל בן ישעיה <תימן. הפ"ט ליצירה...>. תורגם לעברית, הואר והוגה על ידי יוסף בן דוד קאפח. יו"ל פעם ראשונה... ירושלים, האגודה להצלת גנוי תימן בסיוע "מוסד הרב קוק" ובסיוע מפעל "מעין החכמה", (דפוס י. ע. איתאח), תשי"ז. 12, 577, [3] ע' 8°.

פירוש מדרש-פילוסופי וגם הלכי ארוך לתורה, שניכרת בו מאור השפעת הרמב"ם, נפוץ ביותר בתימן ונשתמר בהעתקות רבות שונות זו מזו ופגועות בחסר ויתר, רובן ערבית ומקצתן עברית. הספר נדפס מקור ותרגום טור מול טור. המהדיר השתמש בתרגומי הקטעים הקיימים מכבר, כלל בטכסט "את כל ההוספות שבכל ההעתקות" וצייר הערות ומ"מ קצרים. תיאור מקף עם הערות ותרגומי קטעים לאנגלית ר' A. Kohut: Studies in Yemen-Hebrew Literature (Jewish Theological Seminary Association Proceedings IV). New York 1894, ועיין גם ק"ס כ"ח 261.

71 [ששונקין, נ. ש.]. לקוטי דברים. (חוברת ג), חלק א"ה. (ירושלים, הוצאת הרב נ. ש. ששונקין, דפוס חורב), [תשי"ז]. 151 ע' 8°. על עיקרי הדת ויסודותיה. קודם: ק"ס ל"א 21.

72 וואסערמאן, אלחנן בונם. מאמר עיקבתא דמ-שיחא ומאמר על האמונה; א בעליכטונג פון דער יעצ-

והלכות בלשון ערבית... ובקשות מלשון חכמים להרב ר"ח טוב... ירושלים, ירושלמי, חש"מ, [תשי"ז], 73 דף, תמונות. 8°.

85 הגדה של פסח עם 36 ציורים מאת זאב רבן... בצורף תרים, תל-אביב, "סניי", (דפוס ש. בלאס, תשי"ז), 60 ע', תמונות. 8°.

86 חק לישראל... למודי דבר יום ביומו, מלוקט ע"י... מוהר"ר חיים ויטאל ע"פ כתבי הארי וסדרו הרה"ג יצחק ברון עם יוסף לחק מאת מוהר"ר חיד"א... גם... התרגום אחרי כל פסוק... תרי"ג מצות... כפי שהן מסודרות בספר מצות ה' [אזה]: בראשית דברים. ירושלם, י"ט פולטי וצ. מנצור, (דפוס מונזון), תש"ז. 8°.

87 יהודה בן שמואל החסיד. ספר חסידים שחיבר רבינו יהודה החסיד עם פירוש מיבירי רבי סעדיה חלאוניה, רבי דוד גרינהוט, ורבי דוד אפרסוו; ברית עולם מאת רבי חיים יוסף אולאי; מקור חסד; מקורות, ציונים ופירושים מאת ראובן מרגליות. ירושלים, מוסד הרב קוק, (דפוס "העברי"), תשי"ז, [2], 611 ע'. 4°.

מהדורות קודמות: תרפ"ד ותרכ"ה. במהדורה זו הר סיף ר. מרגליות בהגותיו "מקור חסד" הרבה הוספות "למיצוי מדות רבנו ממקורן והערות חדשות... התגהות השונות משל גדולי ישראל, שבאו במהדורה הקודמת בסוף הספר, כללתי... בפנים" (ע' 9).

88 כהן, ישראל מאיר בן אריה זאב. ספר חפץ חיים; חבור מיוסד על הלכות איסורי לשה"ר ורכילות ואבק שלהן... מאת... רבינו ישראל מאיר ב"ר ארי זאב הכהן מראדין. ירושלים, (הוצאת הרשקוביץ, דפוס הרשקוביץ), תש"ז. 167; 135; 43 ע'. 8°.

קל"ה עמר דים של הספירה השניה: ספר שמירת הלשון, עם שער מיוחד. מ"ג עמודים האחרונים: שפת תמים וספר חובת השמירה. להוצאת השמירה" שער מיוחד.

89 פירר, בן ציון. ישראל והזמנים; הגות ומחשבה בשאלות הנצח ובבעיות התקופה, שהוסמכו לח" גים ומועדיה, לתקופות השנה ולפרשיות השבוע. [ב], תל-אביב, "ספריית", חש"מ, תשי"ז, 189, [3] ע'. 8°.

הקורם: ק"ס ל"א 412.

90 פרסקי, דניאל [Daniel Persky]. קול המועד; ילקוט סליטונים למועדי ישראל. (לקוט בידי

חידושים מופלאים, מקדוש... מורנו ורבינו ר' משולם ויסל... מאניפאליע. נלקט ונאסף... מפי סופרים וספרים ונסדרו בסדר... מוקדם ומאוחר מן ימי עצוריו... הבאתיו מחדש לביה"ס... מרדכי דוד (בלום)... ירד-שלים, המהדיר, (דפוס התחיה), תשי"ז, [4], 38, [4] ע'. 8°.

הוצאה קודמת: ורשה - פיטריקוב הרע"ב.

79 קדנר, יעקב. ספר סיפורים נוראים... מספר תהלות צדיקים וגאוני עולם... ר' ישראל בעש"ט... מו"ה דוב בער ממעזריטש, ותלמידו... מו"ה שניאור זלמן מלאדי, וגם עוד מהרבה צדיקים... נכתבו ע"י... מו"ה יעקב קאדאניר... ועתה יצא לאור בפעם החמי-שית... ירושלים, דפוס "התחיה", תשי"ז, 59, [3] ע'. 8°.

80 רזיאל המלאך. זה ספרא... רזיאל המלאך... והוספנו כעת הגהות... מהאיש אלהים... הרב המגיד דק"ק קאנוניץ [ישראל בן שבת], ירושלם, ירושלמי, (דפוס ספרא), ברוכים אתם = תש"ז. 8, 154 ע'. 8°.

81 [שלמה שלומיל בן חיים]. ספר שבעי האר"י; הגדולות אשר עשה אדונינו איש אלקים... החסיד כמוהר"ר יצחק לוריא אשכנזי... ואלה מוספי על הראשונים: ציוני המקראות ומאמרי חז"ל. ירושלם, (דפוס "המסורה"), שיתח... = תש"ז. 32 ע'. 8°.

82 שפירא, צבי אלימלך מדינב. ספר ריח דודאים על מסכת מגילה. השאיר אחריו... כבוד אדמו"ר צבי אלימלך שפירא האב"ד דק"ק דינאב, יוצא לאור ע"י נכדו... מונקאטש... תרל"ט. ועתה יצא לאור עולם בהגה"ה מדויקת ע"י חיים צבי בן הרב... משה יהושע אייזנבאך. ירושלים, המהדיר בסיוע מעין החכמה, (דפוס "התחיה"), למען ירבו ימיכם וימי בניכם = תש"ז. [4], 92, [1] ע'. 8°.

תפלה, דרשות, מוסר

83 בלומנטל, אברהם יוחנן (Abraham Blu-menthal). ילקוט ערבות הילדים במעמד הר סיני וקבלת התורה. מלוקט מפסוקי תורתנו הקדושה, מפסוקי נביאים וכתובים, התלמוד ומדרשי חז"ל. נאסף ונסדר [ע"י] אברהם יוחנן בהגה"צ... יעקב בלומנטל. ירושלים, המ-חבר, חש"מ, תש"ז. 105 ע'. 8°.

84 הגדה של פסח. סדר הגדה של פסח, מע שרה פי אל ערבי, וציורים רבים... ותרגום לערבית מנוקד,

הזאת כמה ביאורים מפירוש רש"י... וגם מספר בן יהוידע ומספר בניהו ומספר עוד יוסף חי להגאון הגזיל. הוצאה שלישית. ירושלים, י. כ. עבידן ושלמה שבתי, (דפוס טוֹרִים), תשס"ו. 362 ע"י. 8°.

95 תרשיש, אהרן, אדם, דמות-נפשו ומדותיו... בעריכת: א. ז. בן-מס [אהרן תרשיש]. חוברת א: מרת הכעס. ירושלים, האגודה לתקון המדות והמעשים, (דפוס "העברי"), [תשי"ז], 19, [1] ע"י. 8°. ליקוטים מספרות המוסר.

היסטוריה, ביוגרפיה, זכרונות

ראה גם לעיל במדור "קבצים" ולהלן במדור "ציונות וכו'".
96 אלון, גדליהו (Gedaliahu Alon). מחקרים בתולדות ישראל בימי בית שני ובתקופת המשנה והתלמוד. כרך א. (תל-אביב), הוצאת הקיבוץ המאוחד, (דפוס "אופק"), תשי"ז, [6], 328 ע"י. 8°.

"בכרך שלפנינו ובכרך הבא העומד להופיע אחריו מקובצים... כל המאמרים שנתפרסמו בעתונות ובקבצים מדעיים וכמה דברים שנשארו בכתב יד". (מההקדמה). — התכן: ישיבות ליטא. — תקופת בית שני: ההשכיחה האומה וחכמיה את החשמונאים? עמדת הפרושים כלפי שלטון רומי ובית הורדוס. פריאתין. חג הסוכות בירושלם לים בימי בית שני. לחקר ההלכה של פילון. מהלכות ראשונים. טומאת נכרים. תחומן של הלכות טהרה. עיונים בספרים החיצונים. פשם. שריפת המקדש. הליכתו של רבן יוחנן בן זכאי ליבנה. — תקופת המשנה והתלמוד: גשר אותו של רבן יוחנן בן זכאי. ההלכה שבתורת י"ב השל"ח חים (דידאכי). ההלכה באגרת בר גבא. גאון. גאים. צוואתו של רבי מאיר.

97 אפשטיין, אברהם. מקדמוניות היהודים: מחקרים ורשימות. נקבצו יחד והובאו לבית הדפוס על ידי אנדרה [מאיר] הברמן. ירושלים, מוסד הרב קוק, (דפוס וייס), תשי"ז. 8, 451 ע"י. 8°. = כתבי ר' אברהם עפשטיין, ב. — בראש השער: אברהם עפשטיין. לאוסף המאמרים שיצאו ראשונה בשם "מקדמוניות היהודים", יונה תרמ"ז, נוספו כאן מחקרים שהופיעו לאחר שנה זו בכ"ע. רבים מהם תורגמו מגרמנית או מצרפתית, והם ערוכים במדורות: על ספר היצירה ועל הקבלה והאשכנזית (5 ערכים). ענינים שונים, מדרשים ופירושים (7). אגרות ביקורת ושאר רשימות (14). — כרך א' של כתבי אפשטיין: ק"ס כ"ז 131, שם גם התכן.

יו"ט לוינסקי). תל אביב, דביר, ("הדפוס החדש", 1957). 215 ע"י. 8°. = דביר לעם, סידרה ג, כ"כ.

דברים על ר"ה, י"ח, סוכות, ש"ח, חנוכה, ט"ו בשבט, פורים, פסח, ל"ג בעומר, שבועות, יום-טוב בכלל, ט' באב, הנחמה ויום העצמאות, שפורסמו בכמות עבריות שונות בארצות-הברית, בעיקר ב"הארץ", וחלק מהם כונס מכבר בספרי המחבר: "מטעמים לחג" (ק"ס י"ח 57), "זמנים טובים" (כ"ב 212) ו"לכבוד הרגל" (כ"ה 87).

91 פתיא, (יהודה [בן] משה ישועה). ספר מניחת יהודה; בזה הספר יבואר על פרשיות התורה והג'... גם יבואר בו ענין החלומות ורמזיהם ופירוניהם. ומעשה הרוחות ודינם וגלגולם... נדפס לראשונה בעיר בגדא בשנת תרצ"ג ועתה יוצא לאור ע"י בן המחבר שאול פריה <פתיא>. ירושלים, המהדיר, דפוס ספרא, תשס"ז. [8], 156 ע"י, פורטרס. 8°.

92 תפלות. סדור. סדור שלם תפלות ירושלים; כולל תפלות לכל השנה כמנהג קהל קדוש ספרדים ואגפיה... לחול, לשבתות, לראשי חודשים ולמועדים, עם סדר הפרשיות, עם פרקי אבות, פרקי שבת וארבעה תעניות... לפי דפוס ליורנו ואחרים. ירושלים, (ירושלמי), תש"מ, תשי"ז. [6], 380, 158, [4] ע"י, פורטרס. 8°. דפוס צלום, ע"פ אחד מדפוס ליורנו. יש גם הוצאה בלי סדר הפרשיות וכו', ונוסח שיער שונה במקצת: סדור תפלות ירושלים... [4], 380 ע"י.

93 תפלות. סדור. סדור תפלות צלותא דאברהם על פי נוסח וסדר שהתפלל... רבנו אברהם לנדא אבדק"ק טשעכאנאו... מבור ע"פ ההלכה והקבלה ע"י... רבי מנחם מנדל חיים לנדא... ונקרא שמו "שומע תפלה" המתפרסם לשני ראשים "עמק ברכה"... ו"עש אברהם"... ועליהם גלוה "שירותא דצלותא" הערות הארות ומקורות לתפלה ומנהגיה... מאת יעקב בכ"ר ישראל חנוך ור' דיג'ר. חלק א: תפלת שחרית של חול ומוסף של ראש חודש. (תל-אביב, דפוס "גרפיקה"), [תשי"ז]. 52, [8], 448 ע"י. 8°. 52 העמודים הראשונים: הקדמות, דינים ו"עשרת זקנים" בעניני ציצית ותפילין ו"שירותא דצלותא", השלמות והוספות; אחריהם הטידור עם הפירושים ועם שער נוסף בנוסח השער הראשון.

94 תקונים. סדר תקון שבעה באדר וסדר תקון חמשה באב, למרגא... כמוהר"ר יוסף חיים כמורה"ר אליהו... ועל כל אלה הוספו בו בהוצאה

מפרטמת מוטות ב"מבפנים" ובבמות אחרות. היא נפטרה אחרי צאת חלק ראשון זה של זכרונותיה, המקיף את פרשת חיה על אדמת רוסיה.

104 ליוור, יעקב (Jacob Liver). בית דויד
אחר חורבן הבית הראשון... מאת יעקב ליוור... (Jeru-salem, 1957). [3], 26, [3] ע' 8. עם הכן (הדוסר) טציה השלמה) ושער נוסף באנגלית. תקציר דיסרטיציה, שנרשם בשם "לבקיעת היוחסין של בית דויד אחרי תקופת המקרא" בתוך "תרביץ" כ"ו (תשי"ז), ע' 229-261.

105 מימון, יהודה ליב הכהן. שרי המאה;
רשומות וזכרונות. חלק ו. ירושלים, מוסד הרב קוק, (דפוס "מערכב"), תשט"ז. 320 ע', פורטרטים. 8.
במיוחד מדובר כאן על ר' מנחם נחום מהורדנה, ר' יצחק חק אייזיק חריף, ר' יחיאל מיכל הלוי עפשטיין, ר' יצחק יעקב רייבס, ר' שלמה נפתלי מקרלין, ר' פנחס רוזובסקי, ר' אברהם יצחק הכהן קוק.

106 מלכו, יצחק רפאל. הרב יהודה בן שמואל
ב"ב אס, אביאבות הציונות המדינית. מאה שנה למותו. תר"י-תשי"ז. ירושלים, ועדת התרבות והחינוך של התאחדות קהילות הספרדים בישראל, (דפוס "יהודה"), תשי"ז.
26, 10 ע' 8. = התאחדות קהילות הספרדים בישראל, חוברת 2 — עם סיכום ושער נוסף בצרפתית: Isaac R[aphaël] Molho: Rabbi Juda Samuel Bivas.

ר' יהודה בן שמואל כיבאס היה רב ראשי בקורפו בשנים תק"ף-תר"כ ונפטר בחברון תרי"ז. ר' יהודה אל-קלעי היה מתלמידיו. מקורות בהערות ע' 24-26.

107 מלמט, אברהם (Abraham Malamet). מקורות לתולדות ישראל בתקופת המקרא, מתקופת האבות עד לימי ההתנחלות... [אדן]. ירושלים, (מפעל השכפול) [של הסתדרות הסטודנטים של] האוניברסיטה העברית, תשט"ז 1954 — תשט"ז. 8. במכונות הכפלה. בראש השער: הפקולטה למדעי תרבות, החוג לתולדות ישראל. לחוברת בד שער שונה.

התכן [א]: (רשימת המלכים השומרית, מתוך תעודות מארי, מתוך תעודות מארי כרך ב'), תשט"ז. [2], 4 דף, 10 ע' 9 — [ב]: תעודות על אודות "נביאים" ממארי. (לוחות תענך). חש"ד. 21, 6 ע' — [ג]: מגילת שאנהת. תשט"ז. 1954. [2], 10 ע' — [ד]: ספר הזכרונות אשר לתחומים הגז. (פפירוס אנאסטאסי א', הכתובת הארוכה של סחי הא

98 בן-עמרם <ליפובצקי>, פסח [Pesah Ben-Amram (Lipovetzky)]. מערכי לב. תל-אביב, מ. גיומן, (דפוס י. שלומי), תשי"ז. 288 ע', לוחות, פקסי מיל. 8. זכרונות ומסות שנחפרסמו בכתבי-עת עבריים בארץ.

99 בניה, מאיר [בן יצחק נסים] [M. Bena-yahu]. החד"א; הרצאה... בבית הכנסת כמנהג איטלקי בירושלים... בשנת תשט"ז במלאת מאה וחמשים שנה לפטירתו... ירושלים, חברת יהודי איטליה לפעולה רוחנית, (דפוס מרכז), תשי"ז. [1], 43 ע', תמונות, פקסי מילים. 8.

100 גוטמן, ישראל (Israel Gutman). אנשי שים ואפר; ספר אושביץ-בירקנאו... בהשתתפות קבוצת חברי-אסירים. מרחביה, ספרית פועלים, (דפוס השומר הצעיר, 1957). 363, [4] ע', תמונות, פקסי מילים. 8.

מכיל: אנשים ואפר, מאת ישראל גוטמן. דפי זכרונות (9 אוטוביוגרפיות). פרקי ספרות (נכתבו בידי מי שעברו את מחנה-הריכוז בגופם ונפשם: 8 ערכים). עדויות ומיסות מכים.

101 גרוס, משה דוד [Moshe David Gross]. אבות הדורות: מונוגרפיות על אבות המשנה והתלמוד. תל-אביב, "יבנה", (דפוס "אריז", תשי"ז). 414 ע'. 8.

ביוגרפיות קצרות של 62 תנאים ואמוראים, כתובות בלשון מובנת לרבים.

102 ולנטין, אנטונינה. היינריך היינה; משורר סורר ומורה. (מגרמנית [נחמיה] רבן). תל-אביב, עיינות, (דפוס "ספר"), תשי"ז. 303 ע'. 8. בראש השער: אנטונינה ואלנטין. שם המקור הצרפתי: Antoinette Heinrich Heine.

103 זילברברג, כסניה (פמפילובה). עם דורי; פרקי זכרונות. (תרגם מכתביד: פ. בן-עמרם [= ליפובצקי]). (תל-אביב), הוצאת הקיבוץ-המאוחד, (דפוס "דבר"), תשי"ז. 287, [1] ע', תמונות. 8. בראש השער: כסניה.

המחברת, נוצריה רוסית שנישאה ליהודי, נולדה 1882, היתה מהפכנית פעילה בתקופת הצאירום. בעלה הועלה לגדודים והיא גלתה לסיביר, ואח"כ למערב אירופה. בשנת 1933 עלתה לא"י והשתקעה בקיבוץ גען, ומאו היתה

תנועת העבודה בגליציה, ושפעל מאז שנת 1940 בשווייץ
צריה למען הצלת היהודים.

111 קלוגר, יהודה אהרן. א. תולדות שלמה;
קורות ומפעלות... מרן שלמה קלוגר. (חברתו...
יהודה אהרן... בהרב... אברהם בנימין קלוגר). ב.
לשון צדיק, הוא צוואת רבנו... ונספח לזה קבוצת
מכתבים מגדולי הדור... אודות גדולתו... ירושלים, גיל
שע"י, "ארגון הנוער החרדי" בסיוע "מעין החכמה", (דפוס
ספרא), תש"ז. 154, 38 ע"י. 8°.

נוסף העתק השער של הוצאת לעמבערג, תרמ"ח. ל"ח
העמודים האחרונים: לשון צדיק, עם העתק השער של
הוצאת לבוב, תרמ"ד. — בסוף: רשימת הספרים שחברם
מרן שלמה קלוגר, הנדפסים והנמצאים בכ"י.

112 קלזנר, יוסף [Joseph Klausner]. מח-
קרים חדשים ומקורות עתיקים... תל-אביב, "מסדה";
(רמת-גן, דפוס מסדה, 1957). 234 ע"י. 8°. (כתבי יוסף
קלזנר).

התוכן: מפלתיניגה על-פי תעודה חדשה. מפנימה לא
נזכר ירמיהו בספר מלכים? הגולה בבבל בימי עזרא
ונחמיה. הערך ההיסטורי של ה"מגילות הגנוזות". שלמה
המלך וביילקיס מלכת-שבא. ספר-ברוך בלשון כושית
<חבשית>. צידוק-האלהות בתקופה הראשונה של הבית
השני. שאלת כל השאלות והתשובות עליה [אומה טובה
ורע לה, אומה רעה וטוב לה]. עשרת השבטים, הכנענים
והאנגלו-סאקסים. כתבי-קדשנו. ארגולד טויגני על היהודי
דים והיהדות.

שמעוני, ד. מעל הרוכן. עיין להלן מס' 184.

113 ספר פביאניץ; יזכור-בן פון דער פארפייניק
טער קהילה. רעדאקטאר: א. וואלף יאסני... תל-אביב,
"ארגון יוצאי פביאניץ בישראל", (הדפוס הכללי),
תש"ז. 419, [4] ע"י, תמונות, פקסימילים, מפה מקר-
פלת. 8°.

מאמרים רבים, אחדים מהם בעברית, רובם קצרים, ממ-
חברים שונים, בני העיירה, מסודרים כאן במדורות: דער
ידישער ישוב בין דער ערשטער וועלט-מלחמה. דאס רע-
ליגיעזע לעבן. געזעלשאפטלעך-פארטייאישע טעטיקייט און
קאמף פאר רעכט אויף ארבעט. קולטור און שול-טעטי-
קייט. געשטאלטן פון ידישן פאביאניץ. זין פון פאביאניץ-
צער יידן געפאלן אין דער באפרייאונגס-מלחמה פון מדינת
ישראל. אין גיהנום פון אויסראטונג און אומקום. פאביא-

מבית שאן, הכתובת הקצרה של סתי האי מבית שאן,
שלום בין מצרים וחת, פפירוס הריס א', קטעים מיומנו
של פקיד גבול, דו"ח על גידית שבטי רועים, אסטלה של
מרנפתח. תש"ז. 11, 7, 103 ע"י. — מקצת הטכסטים
בתעתיק לטיני, מקצתם בתרגום עברי, ומקצתם גם בתע-
תיק גם בתרגום.

108 סופר, משה. ספר הזכרון מאת רבינו משה
סופר... (כולל: זכרון דברים מהמאורעות והמלחמות...
שאיננו ונחרחו בק"ק פרעסבורג בשנת תקס"ט. משולב
בדברי מוסר, חידושי הלכות ואגדות... ונוסף עליו תור-
ספת מרובה ובתוכה: דרשה לערב יום-כפור ע"ד פירד'ס'
... ונלוותה אליהם צוואת מרן המחבר...). ירושלים, מכון
להוצאת-ספרים וחקר כתבי-יד על שם ה"חכם סופר"
(בסיוע "מעין החכמה", דפוס "התחיה", תשי"ז. 36, [8].
146 ע"י, פקסימילים. 8°. נוסף שער שני מפורט.

בספר הזכרון המקיף את התקופה מחודש אב תקס"ט
עד סוף החורף תק"ע מסופר על המצור, ששמו חילות
נפוליאון על העיר פרסבורג, ועל פינוי האוכלוסיה היהודי
דית לאחד הכפרים הסמוכים. בהוצאת המאורעות משול-
בים הרבה דברי הלכה ודרוש, שאמר הח"ס באותה שעה
ושיש בהם גם מעניינא דיומא. הספר יצא ראשונה בשנת
תרל"ט בצורה משובשת ומתפורסת כאן לראשונה מעצם
כ"י של הח"ס. הדרוש לעיו"כ הוא משנת תקנ"ב. אחרי
המבוא: רשימת ספרי הח"ס שיצאו בדפוס.

109 פוירשטיין, אמיל [Emil Feuerstein].
סופרים יהודיים בספרות העולם. (תל-אביב,
"המתמיד", (דפוס "המרכז"), תשי"ז. 300 ע"י, פור-
טריים. 8°.

ביוגרפיות קצרות של ג. ברנדס, א. קסטלר, א. מורואה,
פ. מולנר, ב. הכט, ה. וואוק, א. ארנבורג, ת. הרצל, ס.
צווייג, פ. פסקה, מ. ברוד, א. לודוויג, ל. פויכטונגר, א.
צווייג, א. סולר.

110 פרקי גליציה; ספר זכרון לד"ר אברהם זיל-
ברשיין, בעריכת ישראל כהן ורב סדן. תל-אביב,
"עם עובד", (דפוס "דבר"), תשי"ז. 460 ע"י, פורטריס. 8°.

מהתכן: ג. מ. גלבר: תנועת העבודה בגליציה בשנים
1893-1918 (ע' 56-27). ג. מלצר: פרקים לתולדות תנועת
העבודה בגליציה המזרחית (ע' 239-109). א. רייס: יהודי
לבוב בימי המלחמה הפוליטי-האוקראינית (ע' 303-331). —
בראש הספר מאמרי הערכה לא. זילברשיין (לבוב 1882-
1951), שהיה ממנהיגי התנועה הקואופרטיבית ומעסקני

אות. פרדסי יפו. במלחמת העולם הראשונה. מאורעות דמים ביפו תרפ"א.

117 בגין, מ[נחם] [Menahem Beigin]. עם חלופי ממשלה — מה נעשה ; נאומי של יו"ר תנועת החרות בפתיחת ועידתה הארצית הרביעית... כ"ו תשרי תשי"ז. [תלאביב], מחלקת ההסברה של מרכז תנועת החרות, תשי"ז 1956, 32 ע'. 8°.

118 בדרכי גבורה. [תלאביב], "מערכות", (דפוס "יפת", תשי"ז 1956), 80 ע'. 8°.

שמות אנשי צה"ל שזכו ב"אות הגבורה" או ב"ציון לשבח" במלחמת השחרור, עם תיאור קצר של מעשיהם, וקטעים מספר "בכל מאורס", ספר מעשים למופת במלחמת ישראל. המלקט : י. בריוסף.

119 בין, אלכס [Alex Bein]. חוק הארכיונים ומשמעותו ; הרצאה במושב הראשון של מועצת הארכיונים העליונה, כ"ס באב תשט"ז, מאת א. בין, ירושלים, משרד ראש הממשלה, (דפוס "רונלד", תשי"ז, 8, [4] ע'. 8°).

4 הע' האחרונים : חוק הארכיונים, תשט"ז—1955 (נת-פרסם ברשומות, ספר החוקים, מס' 171, 27 בינואר 1955).

120 בר-אילן, חיים]. לבעית עיבוד ענבי-היין במשקי ההתישבות החדשה... תלאביב, הסוכנות היהודית לארץ-ישראל, המחלקה להתישבות חקלאית, האגף לפיתוח חרשת חקלאית, 1957, 15 דף. 4°.

הכפלה.

121 ברית פקוח לקואופרציה החקלאית הערבית... מפקד משקי העובדים לראשית תשי"ז. קבוצים, ז'ת, תלאביב, 1957, 2, [1], 26'3, [1] דף, 27 123 דף של טבלאות (מהן מקופלות), 2° = חיבורת סטטיסטיות, 33. במכונת-הכפלה.

התכן : טבלאות סיכום כלליות (דף 26'3). השטח הכללי והבעלות על הקרקע. תאור השטח הפיזי. שטחי השלחין. השמוש בשטחי הקרקע. בעלי החיים. מכונות חקלאיות. הייצור והשוק בתשט"ז. — "חומר זה מקורו במפקד שערכה המחלקה לסטטיסטיקה של ברית הפקוח... ליוסם 1.10.1956". (מתוך ההקדמה מאת ש. גולדשטיין).

122 בשערי מועצות הפועלים. [תלאביב], ההסדרות הכללית של העובדים העברים בארץ ישראל, הועד הפועל, מחלקת הארגון, תשי"ז, 4°. תכניות ההופעה לא נזכרה. חוב' 1 : תמו. 30 דף. במכונת-הכפלה.

ניצער יידן אין דער גארער וועלט. מקצת ספרות על תולדות Pabianice, עיר תעשייה ע"י לודו, ועל תולדות הישוב היהודי הקטן, שהיה קיים בה במשך כ-150 השנים האחרונות (למעלה מ-7000 נפש בשנות העשרים), במבוא, ע' iv-v.

114 Yad Washem Studies on the European Jewish catastrophe and resistance. Edited by Benzion Dinur, Shaul Esh. (Translated by I. Halevy-Levin). I. Jerusalem, (publ. for Yad Washem Remembrance Authority by the Publishing Department of the Jewish Agency, typ. Jerusalem Post), 1957. 183 p., facsim. 8°.

המקור : ק"ס ל"ב 291, מס' 2025. התכן : שם, ע' 335.

ציונות, ארץ ישראל, מדינת ישראל

ראה גם לעיל במדור "קבצים" ובמדור "היסטוריה, ביוגרפיה, זכרונות"

115 אלבום ישראל ; סקירת השנה בתמונות... כולל הגדה ליום העצמאות. תלאביב, גלוסר ושות', (דפוס "לידור" ואחרים, תשי"ז), [8, 16, 16, 48] ע', תמונות. 24 : 16

שם הספר באנגלית : Israel album

בספריה הראשונה, "ישראל תשי"ז", סקירה על מצב המדינה, ותרומה לאנגלית ; בשניה, תמונות צבעוניות ; בשלישית, "הגדת יום העצמאות" בעריכת אברהם אבן שושן (הדפסת-צילום של "מקראי חג לסעודת יום העצמאות", ק"ס ל"א 4) ותרומה לאנגלית טור מול טור ; וברביעית, תמונות בשחור-על-לבן. המקראות לכל התמונות בעברית, בצרפתית ובאנגלית.

116 אריכא, יוסף (Joseph Aricha), עורך. יפו ; מקראה היסטורית-ספרותית. פרקים בדברי ימי העיר מראשיתה ועד ימינו. תלאביב, הוצאת העירייה, המחלקה לתחן ולתרבות, (דפוס שושני), תשי"ז, 270 ע', תמונות. 8°.

פרקי ספרות (סיפור, שירה, אגדות) וקטעים מספרי היסטוריה המשפטים את תולדות העיר וחיי תושביה בת-קופות החולפות של ההיסטוריה, החל מאגדת אנדרומדה והשלטון המצרי עד לכיבוש העיר בשנת תש"ח והתמזגותה עם תלאביב. לחי ישראל ביפו וסביבתה מוקדשים הפרקים : מקוה ישראל. עליה הבילויים. העליה השניה. ייסוד נהצדק ונהל שלום. העליה מתימן. דמויות ומר-

מ. זילברמן, צ. נתנוון). תל-אביב, (דפוס "דבר"), תשי"ז.
528 ע', תמונות, טבלאות. 8°.

"הספר שלפנינו סוקר את מעשיה, מפעליה ובעיותיה של מועצת פועלי ת"א-יפו לאחר שמונה שנות קיום המדינה. (הדו"ח האחרון בדפוס: "סקירות ומספרים 1939-1947"). הפרקים הראשונים, "ניצנים ראשונים, מבודדים למעמד, אנו חומה" (ע' 15-84) הם "תרומות מה להעלות עברו של ארגון פועלי ת"א-יפו ופרקים על חלקם במערכות להגנת הישוב לתקומת המדינה". שאר הפרקים: מספרים מספרים [מספר החברים המפרנסים עלה בת"א מ-34,000 עד ל-76,000 בתקופה הנדונה, בשעה שהאוכלוסיה גדלה מ-280 אלף ל-380 אלף]. האיגוד המקצועי [שיסור תנאי העבודה בענפי התעשייה השונים, ביטוח העובדים], לשכת העבודה, תרבות וחברה, בתוככי תל-אביב [על מדיניות ההסתדרות בעיריה ועל פעולותיה בשכונות, ובפרט בשכונות העליה החדשה], בית ברנר, יד אחת [קופת חולים, משען, שכונ וכו']. משק וכלכלה [על מפעלי ההסתדרות].

131 ההסתדרות הכללית של העובדים העבריים בא"י. המחלקה לאגוד מקצועי. הפועל והמשק. יא: אורי הלר: מועצות ייצור בתעשייה. (תל-אביב, דפוס "דבר", תשס"ו 1954). 314 ע', תמונות, דיאגרמות. 8°. "הוצא ע"י המדור למועצות ייצור". — חוברות אחרות: ק"ס כ"ח 302, ל"א 402.

132 הרצל, בנימין זאב. איגרות הרצל. (תורגמו בידי ח. איזאק). כרך ג: מן הקונגרס הראשון עד הקונגרס השלישי <ספטמבר 1897 — אבגוסט 1899>. ירושלים, הספריה הציונית ליד הנהלת ההסתדרות הציונית, בשיתוף עם מ. גיומן, תל-אביב; (ירושלים, דפוס גירוסלם פוסט), תשי"ז. 11, 417 ע', פקסימילים, פורטרטים. 8°. (כל כתבי הרצל, סידרת איגרות).

"כתבי היד הותקנו לפירסום בארכיון הציוני המרכזי בירושלים. החומר המקורי נערך על ידי א. ביינר. השווה ק"ס ל"ב 129. הקודם: ק"ס כ"ה 28, שם גם בקרת מאת ב. שוחטמן.

133 ויס, עקיבא אריה. ראשיתה של תל-אביב; תולדות ייסוד העיר ורשימות יומן. (הביא לדפוס דניאל זיו). תל-אביב, עינות, (דפוס "ספר"), תשי"ז. [2], 201'5, [1] ע', לוחות-תמונות, פקסימילים. 8°. ע. א. ויס, אחד מאבותיה של תל-אביב (כ"ז כסלו תרכ"ט, גרודנו — ד' סיון תש"ו, ת"א) מספר בזכרונותיו

123 בתלם; בטאון למושבי העולים. (תל-אביב, הרצאה תנועת המושבים, (דפוס "דבר"). 8°. תכניות ההופעה לא נזכרה. חוברת 4'3 <28'27> : כסלר-טבת תשי"ז. 46 ע', תמונות, מנוקד.

124 גוילין למחשבה דתית-לאומית. תל-אביב, המפלגה הדתית לאומית, (דפוס הפועל המזרחי), תשי"ז. 8°. חוב א': אייר. 102 ע', פורטרט.

125 גל-און [קבוץ]. קיבוץ השומר הצעיר גל-און; עשור לעלייתו על הקרקע, תשי"ז-תשי"ז. (מרחביה, דפוס השומר הצעיר), [תשי"ז]. 63, [1] ע', תמונות, דיאגרמה, מפה, פקסימיל. 8°. = [בטאון, שנה י', מס' א' (84 =)].

אוסף ערכים קצרים כתובים בידי חברי הקיבוץ.

126 הדי דימונה; עלון מועצת פועלי דימונה, בשיחוף עם המרכז לתרבות ולתנועה, לשכת מחוז הנגב. (דימונה, תשי"ז. 2°. תכניות ההופעה לא נזכרה. חוב' 1 : 30 דף. במכונת-הכפלה.

127 הלפרין, חיים (Haim Halperin). להצעת חוק המים... הקריה, המדפוס הממשלתי, (דפוס הממשלה), תשס"ו. 54, [1] ע'. 8°. בראש השער: משרד החקלאות/מינהל המים. עם שער נוסף באנגלית.

128 הנריקס, רוברט (רוד קויקסון). מאה שעות אל סואץ. תרגום עמיתם לבטוב. (ציורים: יהודה הררי). ירושלים, "קריית ספר", (דפוס סוריה, 1957). 197, [1] ע'. 8°. שם המקור: Robert David Quixano: One hundred hours to Suez, ראה הלח' ע' 71.

129 ההסתדרות הכללית של העובדים העבריים בא"י. מועצת פועלי חיפה. שנתון מועצת פועלי חיפה 1956. חיפה, ועדת התרבות של מועצת פועלי חיפה, (דפוס "אות"), [1956]. 280 ע', תמונות, טביאות. 8°. העורך: יהושע בר-יוסף. התכן: נמל חיפה ומפעליה. במועצת פועלי חיפה. סכר מים ומספרים. דינים וחשבוניות של ועדי עובדים. "שנתון זה הוא ראשון מסוגו".

130 ההסתדרות הכללית של העובדים העבריים בא"י. מועצת פועלי תל-אביב-יפו. מערכות פועלי תל-אביב יפו: תש"ח/ט"ז — 1948/55. (ערכו ל. קופרשטיין, א. ש. שטיין; חברי המערכת: א. וישניאק.

העדות בישראל; פרקים בקורותיהן וחבלי האהוותן בארץ-ישראל. מאת חנה הלנה טהון. בצורה תמונות ומפה. ירושלים, ר. מט, (דפוס חורב), תשי"ז, 150, [2] ע' 8. עם תכן ושער נוסף באנגלית.

לגב, טון יצאו מוניטין ע"י עבודתה הסוציאלית בתוך שכונות עדות המזרח בירושלים ובשאר מקומות בארץ. הספר הוא פרי של עבודה מעשית, של איסוף חומר עיוני ומעשי בין העדות ושל הוראה בבית"ס לעבודה סוציאלית. הוא מיועד לעזור לעובדים סוציאליים, למורים ולגננות, למדריכים ולאחיות בעבודתם היום-יומית. הוא יוצא מעד בונה של המחברת למעלה משנתיים אחרי פטירתה. הנתונים הסטטיסטיים מעודכנים לפי המצב בסוף שנת 1956. ח. ו. הירשברג הקדים פרק "על עדות ישראל במזרח האיסלאמי" והוסיף מבחר ביבליוגרפי (ע' 147-150); את כה"י הגרמני תירגם מ. אייכלברג.

137 יפה, ש[מואל] [Shmuel Jaffe]. דין וחשבון שנתי על הפעולות להורדת גשם מלאכותי בישראל תשי"ז/1956. הוכן ע"י ש. יפה עבור חברי ועדת המטר שליד המועצה המדעית. הקריה, 1957, 8 דף, טבלאות, מפה מקוטלת. 8. במכונת-הכפלה.

138 ישראל, בנק ישראל. דין וחשבון לשנת 1956 מוגש לממשלה ולוועדת הכספים של הכנסת... (ירושלים, דפוס גרוסלם פוסט, תשי"ז, 391, [1] ע', דיאגרמות, טבלאות. 8.

אחרי פרק קצר על "קחי ההתפתחות העיקריות של המשק ושל המדיניות הכלכלית" סוקר הדו"ח בשלושה חלקים את התפתחות הכלכלה (המקורות, התוצר וההכנסה הלאומית; סחר-החוץ ומאזן התשלומים; ההשקעה במשק, המחירים; השכר; כוח-האדם והתעסוקה), את ענפי המשק העיקריים (החקלאות; התעשייה; החשמל, המחצבים והמיכרות; הבנייה; התחבורה) ואת משק הכספים (אמצעי-התשלום; מיבנה המוסדות הבנקאים ונויותם; האשראי והריבית; החסכון האישי; שוק ניירות-הערך; הפעולות הכספיות של הממשלה ושל הרשויות המקומיות). החלק הרביעי מוקדש לפעולות בנק ישראל. הספר מכיל דיאגרמות וטבלאות למאות. — דו"ח באנגלית לשנת 1955: ק"ס ל"ב 266.

139 ישראל. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. מפתח לרשימת הייסובים (1956). ירושלים, המדפיס הממשלתי, תשי"ז, [4], 68 ע' 2. = סדרת מרסומים מיוחדים, 55. במכונת-הכפלה.

אלו על הוריו, על נסיעתו הראשונה לא"י בשנת תרס"ד, על עלייתו עם משפחתו והתיישבותו ביפו בשנת תרס"ו, ומתאר בעיקר את יסוד תל אביב וראשית בנינה. "פרק זה רצוף כולו שירת מעשים... בו מובאות עובדות ות-עדות ממקור ראשון שרובן לא פורסם עד כה... מאחרי הדברים ניכרת הדחיפה המניעה" אותו במעשיו. נוספו עוד שני פרקים מיומנו: "אור נגור באפלה", המכיל זכרונות מימי מלחמת העולם הראשונה, ו"מגמת נפשי", ובו רשו-מים "רעיונות יסוד של הצעה למבנה-חברה חדש והנהגה צודקת של העולם האנושי".

134 זהרי, מיכאל; א. פן [Michael Zohary; Abraham Fahn]. צמחי התרבות של ישראל, מאת מ. זהרי, א. פאהן. (תל-אביב), הקיבוץ המאוחד, (דפוס "ספר"), תשי"ז, 37, [2], 652, [1] ע', כולל 69 לוחות-תמונות, ציורים. 8.

הספר בנוי על שיטת "מגדיר" בוטני. הוא פותח במגדיר משפחות וגופו (ע' 528-1) מכיל מגדיר לסוגי כל משפחה ומשפחה ולמיני כל סוג וסוג. לתוך מסגרת מגדיר מדעי זה משולבים תיאורים של המשפחות, הסוגים והמינים, הכוללים גם הערות על מוצא הצמחים ועל השימוש בהם. 142 משפחות ולמעלה מ-700 סוגים ו-1400 מינים זכו לתיאור בספר מפורט זה. המחברים היו נאל-צים לחדש הרבה במינוח ובתחביר העברי, כדי לשאת לתיאוריהם את התמציתיות והדיקנות, שהן מטיבם של המגדירים המדעיים. לפנינו למעשה אינבנטר ראשון מקיף של צמחי התרבות בארץ, הן של העתיקים הן של החדשים שרק עכשיו זכו לאזרחות. לספר חשיבות ראשונית ללומי די בוטניקה ולכל העוסקים בחקלאות, יערות וגננות. בנספח: מלון המונחים עם ציורים, ביבליוגרפיה (ע' 554-557), הלוחות ומפתח השמות.

135 החברה העברית לחקירת ארץ-ישראל ועתיקותיה. מצדה; סקר ארכיאולוגי בשנות תשס"ו-תשס"ז. מטעם אגף העתיקות של משרד החינוך, האוניברסיטה העברית, החברה לחקירת ארץ-ישראל ועתיקותיה. ירושלים, (דפוס "מרכז"), תשי"ז, 77 ע', תמונות, 16 לוחות-תמונות, טבלה, מפות. 8.

"הדפיס מיוחד מתוך 'ידיעות החברה לחקירת ארץ-ישראל ועתיקותיה, שנה כ"א, חוברת א"ב, תשי"ז [ק"ס ל"ב 468]". — מקצת התמונות והמפות נדפסו על דפיס מקופלים.

136 טון, חנה הלנה (Hanna Helena Thon).

על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, המחלקות הכלכליות והסטטיסטיות במשרדי הממשלה השונים וגופים אחרים. הערות לגבי החומר הובאו בגוף הסקר וכן ניתנו הסברים לדרכי החישובים הנוספים" (מההקדמה).

144 ישראל. משרד האוצר. אגף מטבע חוץ.

הפקות על מטבע חוץ. א. תקנות. ב. צוים. הודעות ופרסומים. ג. הוראות. ד. טפסים. ה. הסכמי מסחר ותשלומים. כונס והוצא לאור על ידי אגף מטבע חוץ. (הקריה), המדפיס הממשלתי, (דפוס הממשלה, הקר' תשי"ז [1956]). 4°. קובץ פרסומים שונים בתוך חיק.

145 ישראל. משרד האוצר. הממונה על החס-

כון במדינה. חוק עדוד החסכון והפעלתו בשנת הכספים 1956/57. ירושלים, תשי"ז. [1], 2, 25 דף. 2°.

במכונת-הכפלה.

"בחוברת זו מרוכזים כל הצווים שהוצאו על-פי החוק לעידוד החסכון... מחודש אפריל 1956 עד חודש מרס 1957... אפשר לחלק את תכניות החסכון... לארבעה סוגים: א. תכניות החסכון במסדות בנקאיים; ב. תכניות פרס בחסכון; ג. הוצאת אגרות חוב של גופים וחברות; ד. ביטוח חיים צמוד ערך". (מההקדמה, מאת מנרדכי שטנר, הממונה על החסכון במדינה).

146 ישראל. משרד האוצר. נציבות מס הכנסה.

סה. כיצד תמלא את הנו"ה על הכנסתך? (נירושלים), [דפוס] [ממשלתי], [תש"ט]. [6] דף, תמונות. 8°.

147 ישראל. משרד האוצר. נציבות מס הכנסה.

נסה. רשימת הנשומים לשנת מס 1954... כרך ו'. (הקריה), המדפיס הממשלתי, (דפוס הממשלה, תשי"ז). מפות. 2°. במכונת-הכפלה.

התכן: 1: ירושלים, חיפה. [2] 349 ע'. 11: איזור תל אביב-יפו. [2] 462 ע'. 111: חדרה, נתניה, כפר סבא, פתח תקוה, רמת גן, רחובות. [2] 380 ע'. 114: פקיד השומה: טבריה, צפת, עפולה, נצרת, נהריה, עכו, טבעון, רמלה, מגדל אשקלון, באר שבע, קיבוצים, חב' רות. [2] 211 ע'. — מצורף: "נספח לספר הנישומים שנת מס 1954. [מכיל: 1. רשימה אלפא ביתית של הנישומים. 2. ענפי הכלכלה... 33, 16 דף, מפה. — הקודם: ק"ס ל"ב 131.

148 ישראל. משרד האוצר. מנכ"ל הדואר.

הוצא ע"י המנהל הכללי של משרד הדואר... תמוז תשי"ז. ירושלים, (המדפיס הממשלתי, דפוס הממשלה), תשי"ז.

"המפתח לשמות היישובים ימשש לזיהוי כל יישוב לפי שמותיו השונים, כי במקרים רבים שונו השמות שניתנו ליישוב מספר פעמים במשך תקופת קיומו...". רשימת היישובים בישראל, מס' 52 של אותה סדרה: ק"ס ל"ב 130.

140 ישראל. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

סקר כוח האדם יוני 1954. ירושלים, תשי"ז. 16, 73, אא ע', טבלאות. 2°. = סדרת פרסומים מיוחדים, במכונת-הכפלה. עברית ואנגלית, עם שער נוסף באנגלית: [Israel. Central Bureau of Statistics: Labour force survey, June 1954 — tics]. סיכומים ארעיים של אותו סקר: ק"ס ל"א 36.

141 ישראל. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

שנתון סטטיסטי לישראל תשי"ז. מס' 8. נירי-שלים, (המדפיס הממשלתי, דפוס הממשלה), (הקר' תשי"ז). 32, [1] ע', 14 ע' של דיאגרמות, [1] דף, 276 ע' של טבלאות, אא ע'. 8°. עברית ואנגלית, עם שער נוסף באנגלית: [Israel. Central Bureau of Statistics: Statistical abstract of Israel 1956/57. No. 8. — הקודם: ק"ס ל"ב 131.

142 ישראל. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

משרד האוצר. המפקח על הבטוח. עסקי הביטוח בישראל <1954>. ירושלים, תשי"ז. 26, 109, אא ע', דיאגרמות, טבלאות. 2°. = סדרת פרסומים מיוחדים, במכונת-הכפלה. — עברית ואנגלית, עם שער נוסף באנגלית: [Israel. Central Bureau of Statistics. — Ministry of Finance, Superintendent of Insurance: Insurance in Israel <1954>].

הכינו את החוברת לפרסום י. קרינאל, מ. אלבק וא. שלינגר. עם הקדמה מאת ר. בקי ומבוא מאת י. לרון. — הסקר לשנות 1950-1952: ק"ס ל"א 36.

143 ישראל. משרד האוצר. סקר כלכלת

ישראל ינואר-אוקטובר 1956, מוגש לחברי הכנסת יחד עם נאום התקציב של שר האוצר (=לוי אשכול), ירושלים, הלשכה ליעוץ ומחקר כלכלי, תשי"ז. [1] 144 דף, 78 טבלאות. 2°. במכונת-הכפלה.

התכן: מאון התשלומים. ענפי המשק. כוח אדם, תעסוקה ואבטלה. מחירים ושכר. — הכנת הסקר נסתיימה בסוף דצמבר 1956... המספרים והאניפורמציה... סופקו

441. [1] ע'י טבלאות (1 מקופלות). 8°. בראש השער: 7 ע'י. 2°. = סדרת חוברות על העבודה הסוציאלית במשרד הדואר. "לשימוש רשמי".

גרפיה בסוף.

בשני הפרקים מובאים נתוני היסוד על העיוורים ועל הפעולות הנעשות למענם. בכל הסטטיסטיקות מחולקים העיוורים לארבעה סוגים: בעלי עיוורון גמור יהודים (1466) ובני המיעוטים (240); בעלי עיוורון חלקי יהודים (263) ובני המיעוטים (77).

153 ישראל. משרד הסעד. סרסומי אר"ם. א. ג'ז. ירושלים, משרד הסעד, המחלקה למחקר ולתכנון, תשי"ג-תשס"ו. 8°. במכונת-הכפלה.

התכן: א: ארגון קהילתי בכפר. תשי"ג. 16 ע'י. — ג: אמוץ ילדים. תשי"ד. 18 ע'י. — ד: שיקום מוגבלים בכושר עבודתם. תשי"ד. 21 ע'י. — ה: טפול בעבריינים באר"ם. תשס"ו. 66 ע'י. — ו: שיטות במתן סיוע לנצרכים. תשס"ו. 32, [2] ע'י. — ז: עבריינות הגורע באירופה. תשס"ו. [4], 76 ע'י.

154 ישראל. משרד התחבורה. מנהלת נמל חיפה. היצוא דרך נמל חיפה בשנת 1956. Exports through Haifa port in 1956. [חיפה]. 1957. [2] ע'י. 23 דף של טבלאות (מהן מקופלות). 2°. במכונת-הכפלה. עברית ואנגלית. בראש השער: מנהלת נמל חיפה, Port of Haifa Authority.

155 ישראל. משרד התחבורה. מנהלת נמל חיפה. תנועת האניות בנמלי ישראל בשנת 1956. Shipping movement in Israeli ports in 1956. [חיפה]. 1957. [2] ע'י. [4] דף. 19 טבלאות מקופלות. 2°. במכונת-הכפלה. בראש השער: מנהלת נמל חיפה. Port of Haifa Authority. עברית ואנגלית.

156 ישראל. משרד התחבורה. מנהלת נמל יפו. דו"ח לשנת 1956/57. [תל-אביב-יפו]. (תשי"ז). [69] דף. תמונות, דיאגרמות, טבלאות. 4°. במכונת-הכפלה. עברית ואנגלית, השער גם באנגלית: [Israel]. Ministry of Communications, Jaffa Port. Report for 1956/57, 1st April 1956 — 31st March 1957. הקודם: ק"ס ל"ב 132.

157 ישראל. משרד התחבורה. השרות המטאוריולוגי. כתבים מטאורולוגיים, 41. (ירושלים, השרות המטאורולוגי למדינת ישראל, תשי"א-תשס"ו. דיאגרמות, טבלאות. 8°. = [פרסומים] סדרה ה' —

149 ישראל. משרד החנוך והתרבות. — הלש-כה המרכזית לסטטיסטיקה. בתי הספר וגני הילדים <תשס"ז>; תלמידים <תשס"ז>; מורים <תשס"ז>; הוצאות ציבוריות לחינוך <1954/55>. (החוברת הוכנה ע"י מדור החברה של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בראשותו של א[וסקר] ש מ ל צ). ירושלים, המדפיס הממשלתי, תשי"ז. 28, [1], 159, [2], וxxx ע'י. דיאגרמות, טבלאות. 2°. = סדרת פרסומים מיוחדים, 59. במכונת-הכפלה. עברית ואנגלית, עם שער נוסף באנגלית: Israel, Ministry of Education and Culture. — Central Bureau of Statistics: Schools and kindergartens 1955/56... (The publication was prepared by the Social Sec- tion... headed by A. [= Oskar!] Schmelz) הקודם: ק"ס ל"ב 148.

150 ישראל. משרד מבקר המדינה. ביקורת המדינה ברשויות המקומיות לתקופת הדין וחשבון השנתי מס' ד של מבקר המדינה. שנת כספים 1955/56. ירושלים, המדפיס הממשלתי, (דפוס הממשלה), תשי"ז. [7], 80, 198, [2] ע'י. דיאגרמה מקופלת, טבלאות (מהן 71 מקופלות). 8°.

"בעבר היוותה הסקירה חלק מהדיון וחשבון השנתי של מבקר המדינה; השנה היא מופיעה בחוברת מיוחדת... מובאים... בחלק השני... 28 דו"חות שהומצאו לרשויות המקומיות... המכילים תוצאות הביקורת על כל רשות ורשות ומוגשים... את הליקויים והפגיעות". (מתוך ההקדמה מאת ז. מוזס, מבקר המדינה). ראה: ק"ס ל"א 168.

151 ישראל. משרד המסחר והתעשייה. סדרת סקירות כלכליות על ארצות חוץ... [15], [13]. ירר שלום, היתווה לחקר שווקים בחטיבת סחר חוץ, תשי"ז. טבלאות. 2°. במכונת-הכפלה. התכן: [13]. חבש <אתופיה ואריתריה>; התנאים הכלכליים והמסחריים. אדר א' תשי"ז. [2], 33 ע'י. מפה. — [15]. סילון; התנ"איים... תמוז תשי"ז. [4], 80 [צ"ל: 81] ע'י. דיאגרמה, מפות. — הקודמים: ק"ס ל"ב 395.

152 ישראל. משרד הסעד. סקר העיוורים בישראל. ירושלים, המחלקה למחקר ותכנון, תשי"ז. [3] דף, 34, 3 ע'י. [24] דף של טבלאות (מהן 23 מקופלות).

162 לוי, מנחם; שמואל הורוביץ; הלמוט ויקטור] מיוזם. איכות הכותנה הישראלית (יבול 1955). ירושלים, משרד החקלאות, המכון לסיבים ומוצרי יער, 1957. [2, 10, 12, [6], 11 [צ"ל 12], [3] דה, לוחות-תמונות, דיאגרמות, טבלאות. 2. במכונת-הכפלה. בראש השער: מדינת ישראל. עברית ואנגלית. עם שער נוסף באנגלית: State of Israel. Ministry of Agriculture. Institute for Fibres and Forest Products Research. The quality of the Israeli cotton (commercial 1955 crop), by Menachem Lewin, Samuel Horowitz and Helmut V[iktor] Muhsam

163 הליגה למלחמה בשחפת בישראל. המרכז. פעולות הליגה תשי"ז-תשי"ח. (תלאביב, דפוס "המרכז", תשי"ז. 83, [5] ע', תמונות, טבלאות. 8. לפני"כן יצא "דין וחשבון מפעולות הליגה" לשנת 1947-1949 ו"1950-1952.

164 המזרחי והפועל המזרחי. דין וחשבון הועידה העולמית הי"ט... >ירושלים, יידי"א מנחם אב תש"ו<. (ערך והחקין לדפוס יצחק גולדשג). ירושלים, המרכז העולמי של המזרחי והפועל המזרחי, (דפוס חייס, תשי"ז). 215 ע'. 8. לא היתה זאת הועידה העולמית הי"ט אלא של המזרחי, אבל נכחו גם צירי הפועל המזרחי לקראת החלטת המיזוג של שתי התנועות; לכן נקראה הועידה על שם שתיהן.

165 מנחם, יהושע. ממחשבת הזמן; מאמרים ורשימות. תלאביב, דביר, (דפוס הפועל הצעיר, תשי"ז). [8, 350 ע'. 8. = דביר לעם, סידרה ג, כ"א. בן העליה השניה וחבר קבוצת דגניה א' מכנס את מאמריו על בעיות חיי הפרט וחיי החברה שכתבם במשך עשרים השנים האחרונות. המדורות: האדם ודפו. הקבר צה במבחן החיים. במלחמת-העולם השניה. יחידים מן הדור נ. בוסל, ישראל בלון, יצחק בן-יעקב, א. ד. גורדון, ב. כצנלסון, אליעזר יפה, י. חלקני, י. לופטן, ב. פייבל, י. פיין, א. רופין. בקום המדינה. תגובות. בשולי הספר.

166 מעריב [עתון ערב]. ידען מעריב תשי"ח. (שנה שלישית. מהדורה שניה). [תלאביב] (דפוס מעריב ודפוס ישראל, תשי"ח) [1957]. 339, [1] ע', תמונות, מפות (בכיס). 8. (ספרית מעריב).

בראש השער: מדינת ישראל, משרד התחבורה, השרות המטאורולוגי. בחוב' 21 שם הסדרה: א' רשימות מטאורולוגיות.

התכן: 1: ענפתי' רונן; צ. שור: מדידת ההתאדות לפי שיטת Piche. תשי"א. 16 ע'. 2: מן-רנדין גלעד; אנוני' מנה; [נעקב] כצנלסון: האקלים בישראל. הקריה, תשס"ו. 30, [1] ע', מפה. [= המדור לפרסומים חקלאיים, חוברת 50]. 3: [נעקב] כצנלסון: עצמות הגשם בארץ ישראל. תשס"ו. 24 ע'. 4: [נעקב] כצנלסון: השתנות הגשמים בארץ ישראל והשיטות הסטטיסטיות למדידתה. תשס"ז. 32 ע', מפה.

158 ישראל. צבא. מטכ"ל. אגף מודיעין. מלחמת העצמאות; ראשי פרקים להסברה. חמ"ד, מטכ"ל/אג"מ-מה"ד, ענף היסטוריה, ומטכ"ל/קצין חנוך ראשי, ענף הסברה, (בית דפוס צבאי תשי"ז). 8, 197, [1] ע', מפות. 4. בצירוף תיק: "עזרי אימון; מפות וטבלאות לשימוש של המפקד המסביר", המכיל 11 מפות וטבלאות מקופלות. 70: 50.

הספר מיועד לשמש להכנת קורסים צבאיים. כל החומר מתולק ל-12 הרצאות. לגוף כל הרצאה קודמים "ראשי פרקים" ונוספו "הערות והנחיות מתודיות", שפע של מפות וביבליוגרפיה. ביבליוגרפיה כללית בסוף הספר. — "הקובץ... מבוסס על עבודת בראשית, שלימה ומקיפה הרבה יותר, שנערכה בשעתו ע"י סא"ל נתנאל לורך... הקובץ הזה מקיף באופן כללי את הנושא ונותן תמונה על מלחמת העצמאות". (מההקדמה).

159 ישראל. צבא. מטכ"ל. ענף הסברה והש"כלה. יום העצמאות תשי"ז. 9 שנים. (תלאביב), מטכ"ל, קצין חנוך ראשי, ענף הסברה, (דפוס י. שלומי), [תשי"ז]. 23 ע'. 8. בראש השער: ראשי פרקים להסברה.

160 כץ, שמואל. מדן ועד סיני; מיומנו של קריקטוריסטן. (מרחביה), "ספרית פועלים"; [תלאביב] (הדפוס החדש, 1957). 95, [1] ע', תמונות. 8. קריקטורות על ההי הישראלי, עם כותרות.

161 כרמי, זאב [Zev Karmy]. מדיניות השכר; מגמותיה ובעיותיה. תלאביב, ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ-ישראל, הועד הפועל, המרכז לתרבות ולחנוך, ("הדפוס החדש"), תשי"ז. 104 ע', טבלאות. 8.

בהקדמה, נתעכבה. "חלק מהנתונים הגיע כבר לידי פיר- סום בייחודים ובשנתונים הסטטיסטיים של הלשכה, אך יתום טרם הובאו עד כה לדפוס, והם נמצאים בתיקי הלשכה לסטטיסטיקה. הספר כולל תיאור מפורט בדבר הרכב העולים, בלוחית הסברים על דרכי עבודתן של הרשו- יות העוסקות באיסוף החומר הסטטיסטי ובעיבודו, וכן הערכת מהימנותם של הנתונים... צירפנו לספר נספח על העלייה בשנים 1954 ו-1955" (מההקדמה).

171 סמוכה, סלים. זאבי-נהרה; פרק מקור- תיו של עולה חדש. [תלאביב] (דפוס מ"א, 1956). 14 ע. 8°.

172 ספר השומר; דברי חברים. (מערכת הספר: יצחק בן-צבי, ישראל שוחט, מתי מגר, יוחנן סברסקי). תלאביב, דביר. (דפוס הפועל הצעיר). תשי"ז. 12, 478 ע, תמונות. 4°.

פרקי אוטוביוגרפיה מאת ותיקי "השומר". המדורות: ישראל שוחט: שליחות ודרך. מימים ראשונים (18 ער- כים). בימי מלחמה ומצור (13). בין הרשויות (14). בגדוד העבודה (4). רכישת נשק (5). לכפר גלעדי (8). יחסי שכ- גים (4). מבצעים אחרונים (7). מתינו (7). נספחים. — "ספר זה בא להשלים את קודמו בחומר חדש... שמסיבה כלשהי לא נכלל בהוצאה הקודמת". (קצב השומר; תעו- דות, זכרונות ודברי הערכה... ת"א, ארכיון העבודה, חרצ"ו, מהד"ב: תרצ"ה, ר' ק"ס י"ד 141/2, 428, שם גם תכן וציון).

173 עזריהו, שרה. פרקי חיים. תלאביב, מ. ניומן, (דפוס י. שלומי), תשי"ז. 230 ע. 8°.

שרה עזריהו, אשת המחנך והעסקן החינוכי הידוע יוסף עזריהו, נולדה בדינבורג תרל"ג, היתה פעילה בתנועת חיבת-ציון ומורה בלובלין, ורשה וערים אחרות ואחרי עלייתה בשנת תרס"ה ביפו, חיפה וירושלים. לאחרונה, עד לשנת תרס"ד היתה מנהלת בית-ספר. היא נלחמה למען זכויות האשה ויסדה את "התאחדות נשים עבריות לשווי- זכויות".

174 קונטרס על הנסים. מאת איש נטורי קרתא. ביאור ובידור ענינים על המאורעות בתקופה האחרונה. ירושלים, (דפוס "חורב"), תשי"ז. [1], 54 ע. 8°. כתב-שטנה נגד הציונות ובפרט נגד המסלוגת הדתיות שבקואליציה.

175 "הפועל", התאגדות לתרבות גופנית בא"י. "הפועל" 1956. [תלאביב] (דפוס "אורלי"), [1956].

התכן: [לוחות השנה] מה נשתנה השנה. האורח במ- דינה. השלטונות שלנו. השכלה, תרבות ואמנות. התחביר בים שלנו. דע את העולם. מי ומי במדינה. עשור ל"מע- ריב". מודעות. — המפות הן של ירושלים, תלאביב/יפו וחיפה. — הקודם: ק"ס ל"ב 133.

167 מרדור, מאיר. שליחות עלומה; פרקי מבצעים מיוחדים במערכות ההגנה. (תלאביב), "מע- רות", (המדפס הממשלתי, תשי"ז). 336 ע, תמונות, מפה, פקטימילים. 8°. בראש השער: מאיר מרדור <מוגיה>. המחבר, "עששה בשליחויות נוצות של ההגנה בפועל הרכש ובמעשיה העפלה, במבצעי התגוננות ותגובה, בימי מאורעות ומאבק, מספר את פרשיות שליחותיו". (מההק- דמה).

168 המרכז המשותף לתכנון חקלאי. (חוברת) 16-14. הקריה, המרכז המשותף להדרכה חקלאית [=לתכ- נון חקלאי] (דפוס הממשלה), תשי"ז. תמונות. 8°. = [פרסומי] המדור לפרסומים חקלאיים, 16-14. בראש השער: מדינת ישראל, משרד החקלאות/הטכנות היהו- דית, המחלקה להתישבות/המרכז המשותף להדרכה חק- לאית.

התכן: 14: ענשהאל] בן דוד [Asael Ben-David]: משקי עור בישראל... 28 ע. — 15: יהושע רקובר (Y. Rakover): תירס לגרעינים בהשקאה ימלא אסמך תבואה. 20 ע. — 15: צ"ל [16]: [עקב] פת [Jacob Patt]: גידול הדורים בארצות ים-התיכון ודרום-אפריקה. <דו"ח מסויר>. 50 ע. — חוברת קודמת: ק"ס ל"ב 264 ומס' 2074.

169 נטורי קרתא. לפקוח עינים <עמדתנו כלפי אגודת ישראל>. יו"ל ע"י נטורי קרתא של היהדות החרדית. ירושלים, (דפוס "חורב"), ... פלגי מים אשר ... = תשי"ד. 63 ע. 8°.

170 סיקרון, משה. העלייה לישראל 1948 עד 1953... מבוא מאת רוברטו בקי. ירושלים, מרכז פאלק למחקר כלכלי בישראל והלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, (דפוס גרוסלם פוסט), תשי"ז. 17, 113 ע, דיאגרמות, טבלאות. 8°. = סדרת פירסומים מיוחדים, 60. יצא גם באנגלית: Immigration to Israel 1948-1953, by Moshe Siron. (English version by Ruth Cale and by Morris Gradel). XIX, 137 p. הדפסת החוברת הסטטיסטית, שצירופה לספר מוזכר

e r... (Editorial assistance of Ellen V. Seller and of M{orris} Gradel). 115 p.

180 קרמון, יהודה (Yehuda Karmon). עמק

חולה הצפוני; פרק בתולדות הנוף של ארץ-ישראל. ירושלים, הוצאת ספרים ע"ש י"ל גונס, האוניברסיטה העברית, (דפוס למודי ירושלים), תשי"ז. 108 ע', דיאגרמות, טבלאות, מפות (מקצתן מקושלות בתוך תיק), ציורים. 8°.

עבודת גמר באוניברסיטה העברית במקצוע הגיאוגרפיה. חלקים ממנה פורסמו בתוך "ידיעות החברה לחקירת א"י ועתיקותיה" ובתוך Israel Exploration Journal. "אח"כ הורחב ועודכן המחקר בעזרת סיורים נוספים והמספרים האחרונים לראשית שנת 1955". (מפתח דבר). התכן: הרקע הטבעי של הנוף, התהוות הנוף הטבעי, התפתחות הנוף התרבותי, התפתחות הנוף התרבותי בידי היישוב הערבי החדש. השינויים בנוף בעקבות היישוב היהודי המודרני. ביבליוגרפיה (ע' 105-108).

181 "שכון", חברה לשכונות עובדים בע"מ.

25 שנות "שכון". (הסקירה והעריכה: יאיר קדמן, זליג לבון). (תל-אביב, דפוס "הפועל הצעיר", תשי"ז). 95, [1] ע', תמונות, דיאגרמות, טבלאות, מפות. 16: 24.

182 שבטר, יוסף. משנתו של אהרן דוד גורן.

דון. תל-אביב, דביר, (דפוס הפועל הצעיר, תשי"ז). 170, [4] ע', 8° = "דביר לעם", סידרה ג' יז.

המדורות: מתולדות חייו. פרקים בתורת האישיות. שאלות החברה והתרבות. תחיית האומה. היהדות. מדבריו. — "לא עמתי... אלא על דברים שהם כמוי דרך בחיים. הספר עשוי לעזור למורה המחנך". (מההקדמה).

183 שמאלי, אליעזר [Eliezer Smoli]. צפרים

בישראל; חרפיות, יציבות וקיציות, בצרף מבואות ומאה ושישים וחמש תמונות. תל-אביב, "מסדה" (רמת-גן, דפוס "מסדה"), תשי"ז. 325, [3] ע', 8°.

מהדורה מעובדת ומורחבת של שני ספרי שמאלי: "צפרים בארץ" (ק"ס כ' 199) ו"צפרי חורף בארץ" (1944). לתכן הספרים האלו נוסף כאן חומר חדש, כדי שליש הספר.

184 שמעוני, דוד [David Shimon]. מעל

הדוכן; נאומים והרצאות. תל-אביב, מסדה; (רמת-גן, דפוס "מסדה"), תשי"ז. 285, [1] ע', 8°.

המדורות: מאורעות. אנשים.

41, [7] ע', תמונות, טבלאות. 4°. בראש השער: ההסרת תריות הכללית של העובדים בארץ-ישראל. התאגדות לתרבות-גופנית "הפועל" — הועד המרכזי.

176 פוצ'בוצקי, דניאל. הארנונה לפיצי נזקי

מלחמה להלכה ולמעשה מאת דניאל פוטשבוצקי... (תל-אביב), האוניברסיטה של תל-אביב, בית הספר הגבוה למשפט ולכלכלה, (דפוס ישראל), תשס"ז. [3], 210:11 ע'. 8° (מחזור לספרי מדע ולמוד).

177 פרץ, ישראל (I. Peretz). מדריך להד-

ברת מוזיקה גן הירק... ערך ע"י י. ענברי. תל-אביב, "המשק החקלאי", (דפוס "אילון"), תשי"ז. 64, [4] ע', תמונות, טבלאות מקושלות. 8°. בראש השער: ארגון מגדלי ירקות. עם תכן ושער נוסף באנגלית. העמודים 25-49 הם למעשה טבלאות מקושלות נדפסות בצד אחד.

178 קפלן, דבורה. האמת על בעית הפליטים הערבים... ירושלים, "המאור", (דפוס הפועל המזרחי), תשי"ז (1956). [6], 203 ע', 8°.

המחברת באה להציג את בעית הפליטים הערבים כבעיה מיוחדת במינה, השונה מבעית שאר פליטים. אחרי סקירה על התהוות הבעיה כתוצאה של המאורעות ההיסטוריים ושל פעולות אר"ם בשנים 1947/8, סקירה שעיקר מגמתה הוא להבהיר את מהות הבעיה, מנתחת המחברת את השאלה לאור המשפט הבינלאומי ובודקת את מעשי אר"ם למען הפליטים ע"פ הרו"ח והתחלשות של ישיבות ועדות שונות. היא באה לידי מסקנה, כי כשלונן של אר"ם נגרם ע"י הניגוד הבולט בתפיסת הבעיה בין גופי אר"ם עצמם לבין הערבים: אלו הבינו אותה כהומניטרית וכלכלית בלבד, ואלו עמדו על אופיה הפוליטי. רעיון הריפוטריאציה נדחה כבלתי מציאותי ובלתי הומניטרי גם לגבי הפליטים גם לגבי ישראל, שהרי מול זכותו של הפליט בתוקף הצהרת זכויות האדם יש להכיר בזכות המדינה לשמירה עצמית, כל עוד לא הוגשם חוזה הממשלה העולמית.

179 קרימר, דניאל [ברנט]. ההכנסה הלא-

מית של ישראל 1950 עד 1954... בשיתוף עם הדסה ויסברוד [ואחרים]... (תרגום לעברית... לגניורא) חנוך... עריכת הנוסח... לש[מעון] ענבל. ירושלים, מרכז פאלק למחקר כלכלי בישראל והלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, (דפוס גרוסלם פוסט), 1957. 98 ע', טבלאות. 8° = סדרת פירסומים מיוחדים, 57. המקור האנגלי: Israel's national income, by Daniel [Barnett] Cream-

in the community, the agricultural mitzvot restricted to Eretz Israel). The settlements (Yavne, Tirat Tsvi, Be'erot Yitshak, Sdei Eliyahu, Sa'ad, Ein HaNatsiv, Shluhot, Ein Tsurim, Kfar Darom, Lavee). Glossary.

190 **Israel. Ha-hevrah ha-memshaltit le-tayyarut.** Annual report for the period October 1955—September 1956. Jerusalem, Government Printer, 1956. 19, [1], 71. 2°.

במכונת-הכפלה. בראש השער: Israel Government.
Tourist Corporation

191 **Israel. Misrad ha-hakla'ut. Minhal ha-mayim. Agaf ha-mayim.** Hydrological paper no. 1-2. Jerusalem, 1955-1956. 8°.

State of Israel. Ministry of Agriculture. בראש השער: State of Israel. Ministry of Agriculture. Hydrological Service.

Cont.: 1: M[artin] J[ulius] Goldschmidt: Precipitation over and run-off from Jordan- and Litani catchments. Jerusalem, the Government Printer, 1955. 23 p., diagrs., fold. map, tabs.—2: M. J. Goldschmidt; M. Jacobs: Underground water in the Haifa-Acco sand dunes and its replenishment. 1956. p. 39-56, diagrs., maps, tabs. Pub. מס' 1 במכונת-הכפלה. מס' 2 הוא תוספת של Publication no. 41 de l'Association Internationale d'Hydrologie (de l'U.G.-F.F.): Symposia Darcy (Dijon, 1956) שהושם בתוך מערכת של הסדרה, וצורפו אליו 3 דפים של תיקון נים במכונת-הכפלה.

192 **Israel. Misrad ha-huz. Mahleket ha-hasbarah.** Le golfe d'Akaba; navigation libre ou piraterie. Jérusalem, Imprimeur du gouvernement, (typ. Turim), [1956]. 8 p., map. 8°.

בראש השער: Ministère des affaires étrangères.
res. Division de l'information. Jérusalem

193 **Israel. Misrad ha-huz. Mahleket ha-hasbarah.** Nasser's terror gangs; the story of the fedayun. (Jerusalem, Ministry for For-

185 **(Balaban, Miriam).** A guide to מכון The Weizmann Institute of Science. (2nd rev. ed.). Rehovot; (Jerusalem, typ. Government Press), 1956. 79, [5] p., illus., fold. pl., ports. 8°.

186 **Eban, Abba.** Egypt's struggle against peace; statement by Ambassador Abba Eban, Permanent Representative of Israel to the United Nations, before the first emergency special session, 561st meeting, November 1, 1956. Jerusalem, Ministry for Foreign Affairs, Information Division, Government Printer, (typ. Jerusalem Post), [1956]. 16 p. 8°.

תרגום גרמני: ק"ט ל"ב ע' 452.

187 **Eig, A[lexander].** Systematic studies on Astragali of the Near East <especially Palestine, Syria, Iraq>. Jerusalem, Israel Scientific Press, 1955. 1 p.l., 187 p., illus., pls. 8°.

במונוגרפיה זו מתוארים 164 מינים של אסטרגלס (הקדו, ממשפחת הקטניות), ביניהם 88 מינים והתמינים בלתי ידועים עד כה. המחקר מתפרסם שבע עשרה שנה אחר פטירת מחברו, חוקר ידוע של צמחית א"י, כיום 30.vii.1938. ביבליוגרפיה: ע' 177-175.

188 **Epstein, Elias M[aurice].** National sovereignty and national land; the Jewish National Fund under the State of Israel. Jerusalem, Jewish National Fund, (typ. Turim), 1956. 53, [1] p. 8°.

= JNF pocket library, 3.

189 **Fishman, Aryei, ed.** The religious kibbutz movement; the revival of the Jewish religious community. Jerusalem, Religious Section of the Youth and Hehalutz Department of the Zionist Organization, (typ. Jerusalem Post, 1957). 195 p., map. 8°.

Cont.: The religious pioneering community. Vignettes of community life (the Sabbath and festivals, personal mitzvot in the collective framework, agricultural festivals, security problems and halakha, vital events

Productivity. (Tel Aviv, Government Printing Press, introd. 1956). 30 p., pls., ports. 8°. חוברת הסברה על המכון לפיתוח העבודה והיצור.

199 Mandel, S[amuel]. Investigation of the geo-hydrology of Tanninim River catchment area. Tel-Aviv, Water Planning for Israel, 1957. 1 l., 24 numb. 1., maps, tabs. 2°. = [Publication no.] 21.

במכונת הכפלה. המספר 21 חתום בחותמת במקום מס' פרסומים אחרים של סדרה זו: ק"ס ל"ב מס' 2120.

200 Sharett, Moshe. Israel in a world of transition. Jerusalem, Ministry for Foreign Affairs; Information Division, Government Printer, (typ. Government Press), [1956]. 31, [1] p. 4°.

הנאומים שנאם שר החוץ שעבר לפני מליאת א"מ, 11.V.49, 15.XI.51, בפני World Affairs Council ובפני National Press Club, ושינוטון, 21.XI.55. נוספה ביוגרפיה קצרה מאת ליאו כהן.

201 Weizman, Leib. Sugar beet variety trials, by L. Weizman... [a.o.]. Tel Aviv, (Government Printing Press), 1956. 28 p. 8°. = Ministry of Agriculture. Department of Field Crops, Division of Industrial Crops, Publication 1.

202 World Jewish Congress. Evidence of the Arab war in peacetime against Israel, presented to the General Assembly of the United Nations by the World Jewish Congress. Jerusalem; (Tel-Aviv, typ. Hadfus Haklali), 1957. 68, [3] p., fold. map. 8°. סקירה על התעמולה הערבית, על תקריות הגבול בשנים 1955-1956, על החרם ועל הבולקודה.

203 Zerifin, Tahanat hadgama ba-hadrim. Guide. Jérusalem, L'Imprimeur du Gouvernement; Tel-Aviv, typ. Yefet, 1956. 52 p., diagrs. 8°.

בראש השער: Département d'agriculture. Station de démonstrations agrumicoles, Sarafand

eign Affairs, Information Division, Government Printer, typ. Jerusalem Post), [1956]. 7, [1] p. 8°.

194 Israel. Misrad ha-huz. Mahleket ha-hasbarah. Return to 1947? Jerusalem, Government Printer, (typ. Government Press), [1956]. 11, [1] p., maps. 8°.

בראש השער: Ministry for Foreign Affairs. Information Division, Jerusalem. — יצא גם בצרפתית: Retour à 1947. 11, [1] p., maps.

195 Israel. Misrad ha-huz. Mahleket ha-hasbarah. The threat to Israel; some Egyptian documents. [Jerusalem], Government Printer, [1956]. 27, [1] p., facsim. 8°.

בראש השער: Ministry for Foreign Affairs. Information Division. Jerusalem.

196 Jerusalem. Hebrew University. Geological Museum. Records of the Geological Museum... 1-2. Jerusalem, The Hebrew University, 1957. 8°.

Cont.: 1: M[oshe] Avnimelech: On the origin of chert concretions in the Turonian limestone of Palestine and on their geological significance. 3 p. — 2: M. Avnimelech: Oculinid corals in the lower eocene of Nazaret mountains. 3 p., illus. במכונת הכפלה.

197 Kol, Moshe. Youth aliyah; past, present and future... Introduction by Mrs. Franklin D. Roosevelt. Jerusalem, (typ. Jerusalem Post), 1957. 2 p. l., 119 p., pls., ports. 8°. = Fédération internationale des communautés d'enfants: Documents, no. 1: Israel. "ההרצאות והנאומים שבחוברת זו נמסרו בכנוסים פרי גוגיים שונים של עליית הנוער... מטרת החוברת לתת מושג מה ממאמציה של עליית הנוער למצוא ולפתח דרכי קליטה וחינוך מתאימים לצרכי בני הנוער יוצאי ארצות שונות ושונים בגילם, השכלתם ומוצאם הסוציאלי." (מהקדמה המחבר). בסוף החוברת לוחות סטטיסטיים.

198 Krivine, David. Effort for productivity; the story of the Israel Institute of

אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות

התכן : כרך א : מבוא, כתבי הדקדוק, 114, [1], 303 ע', פקסימיל. — ב : ענייני המסורה, המילון, מפתחות. 6, [305] 666, X ע', פקסימיל.

מחוז לחיבורו של אבו סעיד, שפירסם נלקח בידיעות האקדמיה שבגטינגן 1862, כל הספרות הדקדוקית של השומרונים, הכוללת ספרי דקדוק, מדריכים לקריאת התורה ולענייני מסורה ומלגונים, לא ראתה עדיין את אור הדפוס. הסכסטים כתובים רובם בערבית המדוברת בפי השומרוני נים ונשתמרו ב־16 קבצים בערך, הנפוצים בכל העולם, בנוסחאות שונות ובצורה לקויה, ומקצתם במקצועים, היות ומאז המאה הי"ג החלה ירידה מתמדת בחכמת הלשון, ירידה הניכרת למדי בחיבורים המאוחרים, ועיבודם המדעי של הסכסטים נתקל איפוא בקשיים רבים. בשני הכרכים שלפנינו כינס בן־חיים את כל הספרות הדקדוקית הידועה לו, או כמעט כולה, והוא מגיש את המקור הערבי עם מנגנון המבדיר את הנוסח ותרגומו בלשון עברי מר־דרגה עם פירוש ענייני מפורט עמוד מול עמוד. האוסף מכיל, ראשית כל, בחלקים I, V, VIII, X שבעה חיבורים מקיפים, שבעליהם ידועים :

- (א) כללים בדברי סדרי מקראת (סימנים בין המילים בתורה השומרונים, בדומה לטעמי המקרא, שהתחמם ותפקידם המקורי עדיין לא הוברר די צרכם, עיין כרך א, ע' גניזן) מאת אבן דרתה, פיטן וסופר במאה הי"א, אולי גם בראשית המאה הי"א. (VIII, השלמות : VII א-ג). —
- (ב) ס' מסלול, הדקדוק השיטתי הקדום ביותר הידוע לנו, בדרך המדקדקים הערבים והעבריים, מאת אבו אסחק אב־רהים, במחצית הראשונה של המאה הי"ב (בדמשק?). (I). — (ג) כללי הקריאה, ספר דקדוקי מסוג "הוריות הקורא", הבא לתקן את הקריאה בתורה, מאת אבו סעיד, באמצע המאה הי"ג. (II). — (ד) קיצור מסלול, ספר לימוד נפוץ ביותר, עיבוד עצמאי של חיבור ב', מאת אלעזר בן פנחס יוסף, פיטן מפורסם, כהן גדול 1363-1387. (III). —
- (ה) מלים הדומות במבטא ושונות במשמעות, מעין מלון למבטא, בלתי שלם, הבא לתקן את הקריאה, מאת אברהם אלעיה, סופר, פיטן ועסקן, בן משפחת מלומדים, 1720 בערך — אחרי 1783. (IV). — (ו) מאמר בדברי הקריאה, על כללי הקריאה (ר' א'), עם נספחים שונים, מאת הגי"ל. (X, ובג VII דה). — (ז) תוספת קיצור מסלול, השלמות ל"שער המלות" שבחיבור ב', מאת אב סכנה בן אסעד אלסראוי, מחבר של ספר דברי ימים, במאה הי"ט. (V).
- לאלה מצטרפים שני חיבורים גדולים, שבעליהם לא ידועים : (ח) מחברת הנוסחאות של התורה, אוסף נוסחי

204 גמזו, חיים [Haim Gamzu]. ציור ופיסול בישראל ; היצירה האמנותית בארץ ישראל בחמישים השנים האחרונות. מהדורה חדשה מורחבת ומתוקנת. תל־אביב, דביר, (דפוס אילון), תשי"ז. 86, [5] ע', 134 תמונות, [10] צבעוניות על לוחות. 2. "26 שמות חדשים נוספו במהדורה שניה זו... הסעם מופיעים כאן 87 אמנים, מהם 68 ציירים ו־19 פסלים... גם בסכסטי יש שינוי רב... כאן לא הופיעו אמנים ברשימה קולקטיבית, אלא ידובר בכל צייר ובכל פסל לעצמו ולרוב ביתר הר"חבה". (מההקדמה). תאורי התמונות גם באנגלית. — מהד' א : ק"ס ב"ח 138, שם גם ציור.

205 לוצ'נסקי, יעקב. פסלים. דבריימבוא : אנויגן קולב... ואן קאסו... הצילומים מעשה ידי : ישראל צפריר. תל־אביב, הקיבוץ המאוחד, (דפוס "אריאל" ודפוס "הארץ"), תשי"ז. [16], [16] ע', 48 לוחות־תמונות. 2. בראש השער : יעקב לוצ'נסקי. עברית ואנגלית, עם שער נוסף באנגלית : J. Loutchanski. Sculptures, Introductions by Eugene Kolb... Jean Cassou... Photographs by Israel Zafrir. הפסל לוצ'נסקי נולד בוויניצה, אוקראינה, ב־8 בדצמבר 1876. מאז שנת 1903 חי בפאריז ועלה בשנת 1949 לא"י. מאות מיצירותיו מסר ל"משכן לאמנות" בעין־חרוד. 13 מוצגים מבין 48 המובאים בספר זה הם פרי תקופת יצירתו הישראלית. — הוצאת הירדן.

206 פלוסר, דוד ג[וסטב] [David Flusser]. על תרגום עברי חדש לסכסטי היחני של הרומן על אלכסנדר <פאודוקאליסתנס>... ירושלים, [תשי"ז]. [2], 20, [2] ע'. 8.

עם תכן (של כל הדיסטציה) ושער נוסף באנגלית. תקצייר דיסטציה, ירושלים תשס"ו. נדפס בשם "מעשה אלכסנדרוס לפי כתבי־יד פארמה" ב"חריב"ז" כ"ה (תשי"ז). ע' 165-184.

בלשנות

207 בן חיים, זאב [Zeev Ben Hayyim]. עברית וארמית נוסח שומרון, על פי תעודות שבכתב ועדות שבעל פה... כרך א"ב. ירושלים, מוסד ביאליק בהשתתפות האקדמיה ללשון העברית, (דפוס מרכז תש"ז). 8. = האקדמיה ללשון העברית, מחקרים א"ב, כרך שני עם הקדמה, תכן ושער נוסף באנגלית.

הרומי. מותקנות עליה כתבייד ודפוסים ראשונים עם מבוא, פירוש, מקורות, נספחות ומפתחות, מאת דב ירדן. כרך א"ב. ירושלים, מוסד ביאליק; (הקריה, דפוס הממשלה), תשי"ז. 43, 273; [8], 605-275 ע', פקסימי לים. 8°.

הוצאה מדעית-בקרית הנותנת נוסח מלוקט, מבוסס על כתבייד חשובים ועל הדפוסים הקדמונים. שינוי הנדס נתינים בקיצור נמרץ (ע' 577-571) יחד עם מפתחות מפורטים וביבליוגרפיה מסודרת בדרך כרונולוגית (ע' 578-587) בסוף הספר. בשולי הטקסט פירוש מספיק למי קומות קשים ומ"מ במקרא, בספרות התלמודית וכו'. פרקי המבוא: חיי עמנואל הרומי. חיבורי עמנואל (כולל תיאור מפורט של מהדורות הדפוס וכתבייד של המהדורות). הרקע הספרותי והתרבותי של המחברות. מבנה המחברות. עיקרי נושאים שבמחברות. לשון המחברות. השפעת המחברות על הספרות העברית.

ספרות יפה עברית חדשה

211 אלתרמן, נתן [Nathan Alterman] שירי מכות מצרים. מהדורה חמישית. תל-אביב, מחברות לספרות, (דפוס "ספר"), תשי"ז. 40 ע'. 8°. נדפס מא' מהות. מהד' ד': תשי"ד (1953), מהד' ג': ק"ס כ"ט 315.

212 אשר, קלרה (פינקהוף). בעקבות הצו; רומן. הביא לבית הדפוס א. ד. שפיר. (תרגום ע"י המחברת). תל-אביב, מ. גיומן, (דפוס י. שלומי), תשי"ז. 160 ע'. 8°. בראש השער: קלרה אשר פינקהוף. שם המקור: Clara Asscher-Pinkhof: De koopbrief. סיפור על רופא יהודי הולנדי צעיר העולה עם אשתו לפני מלחמת העולם הראשונה לא"י. הסיפור מקיף את השנים 1899-1929.

213 בכתב היד; קובץ שירים ורישומים משל: עפר בריוסף, איתמר קסט, שמעון שרב, שין תמרי, משה גיל, אורי שטנר. [תל-אביב?], (משמעי), [תשי"ז?], 24 ע'. 8°. דפוס-אופסט מכתבייד.

214 בלזק, אונורה דה. אשליה אבודות; רומאן. עברית: אליהו מייטס. מרחביה, ספרית-פעלים; [תל-אביב], (הדפוס החדש, 1957). 438 ע', פורטרט. 8°. (ספרי מופת). בראש השער: אונורה דה באלזק. שם המקור: Honoré de Balzac: Illusions perdues.

215 בריוסף, יהושע. סודה של אשה; מסי

אות בלתי שלם של התורה השומרונית, כתוב באותיות ערביות, מנהג שהיה קיים עוד במאה ה"ג ונתבטל כבר לפני מאות שנים. הכתב הערבי בא לעתים רבות ללמד על ההגייה. (x) — (ט) המליץ [או: תרגאמן = מלון], מלון עברית-ארמית, בשלושה טורים, כולם באותיות שומרוניות, מסודר ע"פ השרשים, שאינו מכיר את תורת שלוש אותיות השורש. נתחבר בשלבים. הטור הארמי מבוסס על התרגום הארמי של השומרונים ונתהווה בת קופה שהארמית היתה עוד לשון חיה, והוא מהווה איפוא מקור חשוב ביותר לארמית. הטור הערבי נוסף בחקופה יותר מאוחרת של ימי הביניים. (xi).

בחלקים vi, vii נוסף עוד מספר של מאמרים קצרים, מקצתם מאת המחברים הנ"ל, מקצתם מאחרים, בנספח למבוא גם דוגמאות ממלוגים יותר מאוחרים.

במבוא המקיף עומד בן-יחיים על חשיבותה הרבה של המסורת הלשונית השומרונית לתולדות השפה העברית. הוא מביא ידיעות רבות על המחברים ועל החיבורים וב- מסגרת זו אף שפע ידיעות לתולדות הספרות השומרונית בכלל. כמו כן ניתן תיאור מדויק של כתבייד. נוספו מפתחות וביבליוגרפיה. כוונת המחבר להשלים אוסף עשיר זה בכרך שלישי, ע"י אוסף טכסטים שידגימו את ההגייה השומרונית בעברית ובארמית במשך התקופות, וגם ע"י מחקר פונולוגי ומורפולוגי של שתי לשונותיהם הללו.

208 כהן, ט. ניבון עברי; מטבעות-לשון. פירושיהם ומקורותיהם. תל-אביב, ג. סברסקי, (דפוס "ספר"), תשי"ז. 207 ע'. 8°.

אוסף ציירופי לשון בסדר א"ב. לגבי כל ניב ניתן: הוראתו או פירושו המקורי, מובנו בדרך השאלה, מקורו ודוגמה לשימוש בשפת יום יום. בסוף הספר מפתח לפי העניינים.

209 מורג, שלמה. הגיית העברית בפי יהודי חימן... [ירושלים] תשט"ו. [2], 5, 43, v, [2] ע'. 8°. עם תכן (הדיסרציה השלמה) ושער נוסף באנגלית: The traditional Yemenite pronunciation of Hebrew by Šelomo Morag... — תקציר דיסר-טציה, ירושלים תשט"ו. גוף הספר הדפסה מיוחדת של "השוא בהגייתם של בני-חימן", לשוננו כ: (תשט"ז), 10-29, 112-134; התכנים במכונת-הכפלה.

ספרות עברית בימי הביניים

210 עמנואל בן שלמה הרומי. מחברות עמנואל

- 223 ההסתדרות הכללית של העובדים העבריים בא"י. הקבוץ הארצי השומר הצעיר. הגדה של פסח. (כתב מ. אמיתי. עטורים: שרגא וייל. (מרחביה, ועדת התגים של הקבוץ הארצי השומר הצעיר, דפוס השומר הצעיר, תש"ז. [40] ע' 8. לקט מההגדה המסורתית, פסוקים מן התנ"ך וליקוטים מהספרות החדשה.
- 224 הרטוך, ין דה. ססאלה; רומן. תרגום... ש. שניצר. (תלאביב), "המתמיד", (דפוס "מופת"), תשי"ז. 1956. ע' 8. בראש השער: יאן דה הארטור. שם המקור: Jan de Hartog: Stella.
- 225 אל-חכים, תופיק. היתה רוח אחרת; רומן מצרי. (תרגום מערבית שמואל רגולנט), תלאביב, עיינות, (דפוס החברה המאוחדת להדפסה), תשי"ז. 296 ע' 8.
- 226 טגורי, רבינדרנת. עלי ארח. תרגום מאנגלית: פועה של-תרן. (עיסורי הספר... בידי המתרגמת). תלאביב, "בנה", (ירושלים, דפוס מרכז), תשי"ז. 8. 83 ע' 8. בראש השער: רבינדרנת טגור. שער נוסף באנגלית: Rabindranath Tagore: Crossing.
- 227 יונתן, נתן. אשר אהבנו; שירים. הציורים: יחזקאל קמחי. מרחביה, ספרית פועלים; (תלאביב, דפוס הפועל המזרחי, תשי"ז). 159. [4] ע' 8.
- 228 כנעני, דוד [David Kna'ani]; אריה שמרי, עורכים. לא אמות כי אחיה; כ"ד סיפורים מספרות יידיש בברית-המועצות. מרחביה, ספרית פועלים; (חיפה, דפוס "אות", 1957). 370 ע' 8. (לכל).
- ע' 30'11: "העדות והשבות", מבוא מאת דוד כנעני. ע' 363 ואילך: "על הסופרים", רשימות בירביביליוגרפיות קצרות מאת חנא שמרוק.
- 229 כ"ץ, מרדכי. אליה; שירי אהבה ודווי שנכתבו בידי מרדכי כ"ץ אל רעייתו טובה בברג-קץ. תלאביב, י. ציציק, (דפוס "מרחבות"), [תשי"ז]. [1] 234, [1] ע' פורטרט. 8.
- 230 ליויק, ה. [= ליויק הלפרן]. תזיוני גאלה; הגלם, חלום הגלם, כבלי משיח. סרילוגיה מאת ה. ליוויק. תרגום מאידיש אנהרן [ונאב] ביישי ואברהם שלונסקי. בלחית הקדמת המחבר ומבוא של דב סדן. ירושלים, מוסד ביאליק; (הקריה, דפוס הממשלה), תשי"ז. 338 ע' פורטרט. 8.

- פורי ירושלים. תלאביב, עם עובד, (דפוס "דבר"), תשי"ז. 239 ע' 8. = ספריה לעם, 18. יצא גם כמס' 29 של "ספרית ילקוט".
- 216 גורדון, שמואל ליב. עם שחר; שירים ופואמות. (תלאביב), [יוצא לאור ע"י בניו; הקריה, דפוס הממשלה, תש"ז]. 240 ע' 8. בראש השער: ש. ל. גורדון <שליב>.
- השירים נתפרסמו רובם ב"כנור ישראל" (תרנ"א-תרנ"ד) וב"לוח אחיאסף" (תרנ"ד-תרס"ד), ומקצתם ב"השלח" (תרנ"ז-תרס"א), ב"האשכל" (תרס"א-תרס"ב), ב"עולם קסן" (תרס"ב), ב"הגן" (תרס"א), ב"ספר השנה" (תרס"ג), ב"נעורים" (תרס"ד), ב"המסיבה" (תרפ"ז) וב"דבר" (תרפ"ז). ע' 217-240: ש. הלפין; שירת שליב.
- 217 גילן, מקסים (Maxim Ghilan). גדר פרוצה; 14 שירים... רישומים: משה גיל. (תלאביב, "משמע"), [ירושלים ז], (דפוס סלומון, 1957). 24 ע' 8.
- 218 דודינצב, ולדימיר. לא על הלחם לבדנו; רומן. עברית: חיים פלג, גור עירון. מרחביה, ספרית פועלים; (תל-אביב), (דפוס החדש, 1957). 435, [1] ע' 8. (לכל). בראש השער: ח. דודינצב. שם המקור: Владимир Дудинцев: Не хлебом единым.
- 219 דור, משה (Moshe Dor). אם נגיע ואם לא נגיע; (שירים). תלאביב, מ. גיומן, (דפוס "דבר"), תשי"ז. 89. [2] ע' 8.
- 220 דגטה אליגיארי. הקומדיה האלהית... תרגום עמנואל אולסכונר. [א. ג. ירושלים, ספרי חרשיש; (הקריה, דפוס הממשלה), תש"ז. תמונות. 8. בראש השער: דנטי אליגירי. שם המקור: Dante Alighieri: La divina commedia.
- התוכן: [א]. התפת. (מהדורה שניה). 247 ע'—[ג]. העדן. 261, [1] ע'— עם מבוא, הערות וביאורים מאת המתרגם, ועם הרישומים של בוטיצלי. התפת, מהד' א: ק"ס כ"ב 92 (שם גם תוכן והערה על תרגומים אחרים). [ב]. טוריהסטר: קיס ל' 20.
- 221 דר, דוד. מרום הרים; שירים. תלאביב, מחברות לספרות, (דפוס "ספר", תשי"ז. 55 ע' 8.
- 222 האזרחי, יהודה; יצחק שמעוני. שלושה בסירה אחת... ציורים מאת יוסף שטרן. (מהדורה שניה). תלאביב, "צבר", (דפוס "המרכז"), תשי"ז. 127, [1] ע' 8. שידורים הומוריסטיים ברדיו ירושלים.

- 231 לילינבלום, משה ליב. מבחר כתבים של מ. ל. לילינבלום ובני דורו, ערוכים בידי שלמה ברימן, ירושלים, תאגיד הוצאת הספרים, תשי"ז. [2]
- 340 דף. 4°. במכונת הכפלה. בראש השער: הפקולטה למדעי הרוח — החוג לספרות עברית.
- מכיל: ח"א: מבחר כתבים של מל"ל משנות 1881-1909. (ע' [1] 2321) — ח"ב: ליקוסים מכתבי סמולנסקין, אליעזר בן-יהודה, יל"ג, בן-אביגור, זלמן אפשטיין, אח"ה, ש"י איש הורביץ, דוד גיימארק (ע' 233 ואילך).
- 232 לין, יו-טנג. האי הנעלם. עברית: זיוה גרויסבסקי. תל-אביב, "הדר", (דפוס א. בלון), תשי"ז. 280, [1] ע' 8°. בראש השער: לין יוטאנג. שם ההוצאה האנגלית: Lin Yutang: The unexpected island.
- 233 ליסיצקי, אפרים [א. Ephraim E. Li-] [sitzky]. נגהות מערפל. תל-אביב, "עגן", ו"מס" (רמת-גן, דפוס "מסדה"), תשי"ז. 205, [1] ע' 8°. שירים. החוכן: בספינת מעפילים; ניצוצי ישראל; לעיר מולדת; על מצפה "הרה-קפיצה"; אורשי"ם; ירשת טדור.
- 234 מופסן, גי דה. חמד; מצרפתית: חנינים ש[לום] בן-אברהם. (תל-אביב), הוצאת הקיבוץ המאוחד, (דפוס עופר), תשי"ז. 299 ע', פורטרט. 8°. בראש השער: גואי דה-מופסאן, שם המקור: Guy de Mau-Bel-ami: passant.
- 235 מירון, דן. תולדי קיץ; שבעה שירים. תל-אביב, "גזית", (דפוס הפועל המזרחי), תשי"ז. 63, [1] ע' 8°.
- 236 מרץ, ויליאם. הורע הרע. עברית: דוד סיון. תל-אביב, "הדר", (דפוס "מופת"), [תשי"ז]. 191, [1] ע', תמונות. 8°. שם המקור: William March: The bad seed.
- 237 סטנדל, פסיד. האדום והשחור; רומן. תרגום: חיים תרסי (יפו), "שם", (דפוס "שם"), [1957]. 387 ע', תמונות. 8°. מהדורה מקוצרת. בראש השער: סטנדל. שם המקור: Stendhal: Rouge et noir. תרגום אחר, מאת א. א. קבק: ק"ס 26, 306.
- 238 פויכטונגר, ליון. בלדה ספרדית; ר"מאן. עברית: צדנה קורנפלד. (שירי ברטראן דה בורן תורגמו בידי צבי ארד). מרחביה, ספרית פועלים, (דפוס
- השומר הצעיר, 1957), 383, [1] ע' 8°. (כלל). בראש השער: ליון פויכטונגר. שם המקור: Lion Feucht-wanger: Spanische Ballade.
- רומן על אהבת המלך אלפונסו ח' לרחל מבית אבן עזרא.
- 239 פושקין, א[נ]לכסנדר[ס] [רגיביץ]. האביר הכילי. עברית: אברהם שלונסקי. מרחביה, ספרית פועלים, (תל-אביב, "הדפוס החדש"), 1957, 31, [1] ע' 8°. מנוקד. שער נוסף ברוסית. שם המקור: A. C. Пушкин: Скупой рыцарь.
- 240 פלאי, פנחס. על תלה. ירושלים, אחיאסף, (דפוס "המערב"), 1957, 240 ע' 8°. קבץ סיפורים, רובם על רקע ירושלים העתיקה ושכונות היישוב הישן.
- 241 צביון, אברהם. מתי יעלה השחר. תל-אביב, מ. ניומן, (דפוס מל"ן), תשי"ז. 256 ע' 8°. (ספרית "זוטא" — מקור). רומן מחיי הנוטרים בהרי הג' ליל לפני קום המדינה.
- 242 ציטלין, אהרן [Aron Eliezer Zeitlin]. בין האש והישע; פואמה דרמטית. תל-אביב, "יב"נ", (דפוס "הפועל הצעיר", תשי"ז), 391, [3] [1] ע' 8°. על השואה ועל תקומת ישראל.
- 243 קישון, אפרים [Efráim Kison = Ferenc Kishont]. לא נרא; הומוסקסואל. ציורים בידי דוש [קיראל גרדוש]. תל-אביב, נ. טברסקי, (דפוס "ספר"), תשי"ז. 234, [1] ע' 8°.
- 244 רוט, ליליאן. מחר אויל דמעה; רומן. עברית: זאב הרשבי, (תל-אביב), "המתמיד", (דפוס א. בלון), תשי"ז. 274 ע' 8°. שם המקור: Lillian Roth: I'll cry tomorrow.
- 245 ריכמן, חנניה. הדי הימים; שירי'ע ופזמונים <1956-1945>. ציורים: יוסף שטרן. תל-אביב, י. שרברק, (דפוס "גוטנברג", תשי"ז), 352 ע', תמונות. 8°. שירי היתולים על מאורעות היום.
- 246 שמואלי, משה. בראשית אדם; עלילות קדומים. (תל-אביב), הוצאת הקיבוץ המאוחד, (דפוס "ספר"), תשי"ז. 272, [1] ע' 8°.
- הנושאים לקוחים מהפרקים הראשונים של סי' בראשית.
- 247 שמיר, משה [Moshe Shamir]. כבשת הרש; סיפור אוריה החתי. [מהדורה ב]. מרחביה, ספ'

254 Shapiro, Leah. Selected poems and essays. Bnei Brak; (Tel-Aviv, typ. "Lidor"), [1956?]. 64 p., front. (port.). 8°.

מקצת שירים על נושאים יהודיים.

ספרות הנוער

255 אבנון, יצחק [Ichak Avnon]. סני העוי לם. (תל-אביב), קרני, (דפוס "נתיבה", 1957). 304 ע', תמונות. 8°. אסטרונומיה וגיאוגרפיה כללית לבני הנוער. מנוקד.

256 אגדות בעלי חיים; מבחר ספורים לילדים. (צירה בינה גבירץ). תל-אביב, מ. גיומן, (דפוס "קדמה"), תשי"ז. 140 ע'. 8°. (גורית). מנוקד.

257 אופק, אוריאל. שבע טחנות ועוד תחנה. הציורים: נחום גוטמן. תל-אביב, י. צציק, (דפוס "קדמה"), [תשי"ז]. 147. [1] ע'. 8°. מנוקד. "שודר במלואו ע"י קול ישראל בפנת הנוער".

258 איגן, שלמה. עורך. גליונות לקישוט. ירושלים, ההסתדרות הציונית, המחלקה לעניני הנוער והחלוץ, (דפוס גרוסלם פוסט), תשי"ז. 7. [1] ע', 30 לור חותמתמונות. 2°. חומר תמונות לקישוט מועדוני נוער.

259 אקסלרוד, גורית. ציפאנגו. מציור בידי המחברת. (ערך: אוריאל אופק). תל-אביב, "מסדה", (רמת-גן, דפוס "מסדה"), תשי"ז. 1775. [3] ע'. 8°. בראש השער: גורית אקסלרוד. "ספור על כמה ילדים יפ-ניים". מנוקד. לבני הנוער.

260 אשר, קלרה <פינקהוף> [Pinkhof]. השיר שהלך לטיל. צירה: בינה גבירץ. תל-אביב, מ. גיומן, (דפוס נ. רוהלד), תשי"ז. 73 ע'. 8°. (גורית). מנוקד. ספורים לילדים.

261 ברטוב, מרים. מוקי הקוף; ספור עם ציורים לגיל הרך. תל-אביב, "סיני", (דפוס מ. ור. גרואר), [תשי"ז]. [22] ע'. 23. 25. מנוקד.

262 בת-ציון <ירושלמית>, שושנה. סיוול בחולות; מיה ספורים לילדים קטנים. צירה: בינה גבירץ. תל-אביב, מ. גיומן, (דפוס הסועל המזרחי), תשי"ז. 155, [2] ע'. 8°. מנוקד.

263 גולדברג, לאה [Lea Goldberg]. מלכת שבא הקסנה; סיפור מחיי ילדים עולים. מצולם על

רית פועלים; [תל-אביב], (דפוס "דבר", 1957). 282 ע'. 8°. (לכל). מהדורה א' בהוצאת "דבר": ק"ס ל"ב 407. 248 שניאור, זלמן [Zalman Shneur]. דור דור ואנשיו; סיפורים. תל-אביב, "יבנה", (דפוס "ספר", תשי"ז). 277 ע'. 8°.

249 שקספיר, ויליאם. כטוב בעיניכם... עברית: לאה גולדברג. מרחביה, ספרית פועלים; (תל-אביב, דפוס "דבר"), [תשי"ז]. 132 ע'. 8°. (ספרי מר פת). — שם המקור: William Shakespeare: As you like it.

ספרות יפה יודית

250 אייזנמאן, צבי (Zvi Eisenman). די באן; דרעציילונגען פון פוילן, רוסלאנד, ישראל. יגור; (תל-אביב, דפוס "אחדות"), 1956. 162, [2] ע'. 8°. = ביכער-סעריע יונגיש-ראל. 2. עם מבוא קצר על המחבר מאת מלך ראויטש.

ספרות יפה לועזית על נושאים יהודיים

251 Abádi, Ervin. Solt György története; regény. Tel Aviv, (typ. Neografika), 1957. 192 p. 8°.

רומן על רקע המהפכה בהונגריה באוקטובר-נובמבר 1956. גבור הסיפור, יהודי מתבולל, לוקח חלק פעיל במרד; סופו לעלות לא"י.

252 Barash, Asher. Ce qu'on raconte chez nous. Traduit de l'hébreu par Moché Catane. Illustrations de Gabriella Rosenthal. Jérusalem, (Département de la jeunesse et du hahalouts de l'Organisation sioniste mondiale, typ. Jerusalem Post), 1956. 110 p. 8°.

בראש השער: Acher Barach. מבחר מתוך: "הנעל הקטנה", ת"א 1947, ומתוך "מנורת הזהב", ת"א 1948.

253 Meged, Aharon. Hedvah and I; a play in two acts. (Translated from the Hebrew by M. Benaya). Jerusalem, Youth and Hechalutz Department of the Zionist Organization, (typ. Jerusalem Post), 1957. 99 p., 11., illus. 8°.

המקור, "חווה ואני"; ק"ס ל"א 176, 322.

271 חורגין, יעקב [Jacob Hurgin]. הבלש
משכונת הצריפים, ועוד ספורים. תלאביב, ש. שרברק,
(דפוס קדמה, 1957), 240, [1] ע' 8°. מנוקד. ספורי
הזוי מחיי הילדים וספורים היסטוריים לבני הנעורים.

272 טנא, בנימין. קציר הפלא; שירים. ציר:
נחום גוטמן. מרחביה, ספרית פועלים; (תלאביב, דפוס
"הפועל המזרחי", 1957), 99, [1] ע' 8°. (אנקורים).
לילדים.

273 יורם, שלמה [Shlomo Joram]. אדם
וכלבו. לקט ותרגום. יורם. בעריכת אהרן ריזן. תל-
אביב, "יבנה", (דפוס "גוטנברג", תשי"ז), 193, [1] ע',
תמונות. 8°. מנוקד. ספורים על כלבים, רובם מאת
סופרים רוסיים. לבני הנעורים.

274 יורם, שלמה [Shlomo Joram]. בנאות
שדה ויער; מבחר ספורים לילדים. לקט ותרגום: ש.
יורם. צירה: בינה גבירץ. תלאביב, מ. גיומן, (דפוס הסר
על המזרחי), תשי"ז, 150, [1] ע' 8°. (הדס). מחזרות
ספורי חיות ועופות. מנוקד.

275 לבנון, יצחק [I. Levanon]. פנינים; אני
ציקלופדיה לילדים בשאלות ותשובות, עם מאה ציורים
ותמונות. הציורים: מ. לור. תלאביב, א. זלקוביץ, (דפוס
"חן"), [תשי"ז], 192 ע' 8°. מנוקד.

276 למן, מאיר. בסבך הנסיון; ספור. עברית:
פ. הירש, [= מאיר צבי פרוש-גליקמן]. תלאביב, "נצח",
(דפוס "ארזי"), תשי"ז, 47 ע' 8°. בראש השער: מ.
להמן. שם המקור: Markus Lehmann: Elvire.
מכורך עמו: למן, מאיר: בדרכים עקלקלות;
ספור. עברית: מ. צבי [= מאיר צבי פרוש-גליקמן], 38
ע'—לבני הנעורים.

277 מילן, אלן [Alan Alexander Milne]. אנחנו שניים...
ציר ארנסטן ה. שפארד. עברית יעקב אורלנד. תלאביב,
מחברות לספרות (דפוס "ספר", תשי"ז), 111, [1] ע' 8°.
שירים לילדים. שם המקור: Alan Alexander Milne.
Now we are six

278 מילן, אלן [Alan Alexander Milne]. פעוטים היינו...
ציורים מאת ארנסטן ה. שפארד. תרגום מאנגלית יעקב
אורלנד. תלאביב, מחברות לספרות (דפוס "ספר"),

ידי חנה ריבקיין-בריק... תלאביב, ספרי צבר, (דפוס לויז'
אפשטיין ודפוס הארץ, 1956), 92, [4] ע' 8°.

264 גלית והבלשים הצעירים; ספר הרפתקאות
מבדח לנער. עם 5 רשומי עט. תרגום מלועזית ישרון
אליהו. תלאביב, "סיני", (דפוס "עתיד", 1957), 108 ע',
8°. מנוקד.

265 גרים, אחים [Gebr. Grimm]. שלגיה...
(ועוד ספורים). לקט ותרגום דב קמחי. צירה: אסתר פרץ.
תלאביב, י. צציק, (דפוס "קדמה", [תשי"ז], [62] ע',
תמונות. 8°. מנוקד. לילדים.

266 המאירי, אביגדור [Avigdor Hameiri].
בואו לאכול; ספור קטן לילדי הנ... ציורים:
מרס ברטוב. תלאביב, "סיני", (דפוס גרואר, 1957), [22]
ע' 23: 25.

267 ויגודסקה, אנה אוסיפובנה. המורד
המסכן. ספור היסטורי לבני הנעורים. מעבד ומקצר.
תרגום שים [= שלמה סקולסקי]. תלאביב, "עמית", (דפוס
"חן" ודפוס ב. אשכול, תשי"ז), 300, [3] ע' 8°.
"גדפס מאמהות". מנוקד. שם המקור: Эмма Оси-
повная Выгодская: Опасный беглец

268 וטסון, ג'ן (ורנר). דברי ימי העולם
לילדים. ערך: ידידיה ספרא. ציורים אהרן אבדי, [א]:
הזמן העתיק. תלאביב, עמית, (דפוס "חן", תשי"ז), 168
ע', תמונות. 8°. "תרגום ועבוד של הספר, תולדות
העולם מאת ז'ן ורנר וטסון... ופרקי דברי ימי ישראל
נוספו על ידי המתרגם והעורך", (ע' 4). שם המקור:
Jane Watson (Werner): Golden history of
the world

269 ורן, ז'ול [Jules Verne]. הגורל בוסט
מנסה. תרגום ועבד: ג. בן-חנה [= גוליהו אמתי]. תל-
אביב, י. שמעוני, (דפוס הפועל המזרחי, 1955), 227 ע',
8°. מנוקד. לבני הנעורים.

270 ורן, ז'ול [Jules Verne]. ספינת העב-
רים. תרגום ועבד: ג. בן-חנה [= גוליהו אמתי]. תל-
אביב, ש. שרברק, (דפוס "קדמה", 1957), 319, [1] ע' 8°.
מנוקד. לבני הנעורים.

תשי"ז: 106, [2] ע' 8°. שירים לילדים, שם המקור: Alan Alexander Milne: When we were very young.
מוכות של בית הספר היסודי, ירושלים, משרד החינוך והתרבות, (דפוס הממשלה), תשי"ז. 10, [2] ע' 8°. = איגרות למורת בשאלות חינוך והוראה, 1. בראש השער: משרד החינוך והתרבות.

279 מרגלית, יוסי, כזה גבור! אחד עשר ספורים לילדים. ציר דניאל קרון, תלאביב, מ. גיומן, (דפוס "קדמה"), תשי"ז. 95, [1] ע' 8°. (הדס), מנוקד.
280 משבצת; תשבצים, חידונים, שעשועים לילדים. (תלאביב, דפוס ס. גיידס), 16: 17. תכפית ההופעה לא נזכרה. העורך והמורל: מיכאל שיר, חוב' 2: בלי תאריך [תשי"ז?], 11, [1] ע' תמונות.

281 עפרים — נכון; בטאון העפרים בהסתדרות הצופים העברים בישראל. (ירושלים, דפוס "אחזה"), תשי"ז. 8°. תכפית ההופעה לא נזכרה. המערכת: יהושע ילין (פשוש), שולמית נחמני, גל' 1: שבט, [4] ע' תמונות. פנימי.
282 קינג, פי, פאניאנא אמיץ-הלב. עב' רית: מנשה לוין, (תלאביב), הוצאת הקבוץ המאוחד, (דפוס "ספר"), תשי"ז. 64 ע' תמונות. 8°. לבני הנוער רים. בראש השער: פי קינג, שם המקור: Fay King; Fanyana the brave.

283 שינהיט, יוסף, באביב בישראל... (תר-גם: אהרן) צפנת. ציורים: בינה גבירץ, תלאביב, מ. גיומן, (דפוס פירסט), תשי"ז. 139 ע' 8°. (הדס), ספור מתקופת השופטים. מנוקד. לילדים.
284 תבון, אליעזר, מכוונות משנות פני עולם; <פרקים בתולדות הטכניקה החדשה>. מרחב יה, ספרית פועלים; (תלאביב, דפוס אופק), [תשי"ז]. 323, [1] ע' תמונות. 8°. (השכלה וחנך), מנוקד. לבני הנוער.

285 אברמוביץ, יוסף; רפאל פנון, התעמלות ומשחק. <ספר הדרכה למורי כיתות אד>. תלאביב, הסתדרות המורים, (דפוס "ספר"), תשי"ז. 159, [1] ע' תמונות. 8°. (אוצר המורה).
286 אורני, י[הודה], החיבור בכיתות הנ-

290 ילדים מצעירים; שי להורים עם סיום שנת הלימודים תשי"ז. (מרחביה), מחלקת החינוך של הק' האר-צי [השומר הצעיר], המורד לחברות הילדים הצעירים, (דפוס השומר-הצעיר), [תשי"ז]. 40 ע' תמונות. 23: 15. אלבום של ציורי ילדים.
291 ילקוט למדריך, (תלאביב), מחלקת ההדרכה של המרכז לנוער/הקיבוץ המאוחד, (דפוס "דבר"), תשי"ז. 4°. תכפית ההופעה לא נזכרה. העורך: אסף יגורי, חוב' 1: ניסן, 46, [2] ע' תמונות.

292 ירושלים. האוניברסיטה העברית. האוני-ברסיטה העברית בירושלים. (ירושלים, דפוס "אח-וז", תשי"ז). 32 ע' לוחות-תמונות. 8°.

תולדות האוניברסיטה, מבנה ההוראה, מוסדות ומפעלים, הסגל האקדמי וחברי הגופים המנהלים. ראה גם להלן מס' 297.

293 ירושלים. האוניברסיטה העברית. תקנון של משמעת העובדים האקדמיים. ירושלים, (דפוס

חנוך והוראה

285 אברמוביץ, יוסף; רפאל פנון, התעמלות ומשחק. <ספר הדרכה למורי כיתות אד>. תלאביב, הסתדרות המורים, (דפוס "ספר"), תשי"ז. 159, [1] ע' תמונות. 8°. (אוצר המורה).

286 אורני, י[הודה], החיבור בכיתות הנ-

לתלמיד לשנת הלימודים השנייה... און וערך [צחק]
פלר... (ציר: מ. אריה). תל-אביב, "המחנך", (דפוס "נת-
בה"), תשי"ז (1956), 104 ע', תמונות. 8°.

299 אחיה, ב[נימין]; מ[שה] הרפז. חוברות
לעבודה עצמית בכתה ובבית. עמוס ופרקים
ביחזקאל, יואל, איוב ותהלים... תל-אביב, "יבנה", (דפוס
"גתבה", תשי"ז), 54 ע'. 8° קודמים: ק"ס ל"ב 280.

300 אחיה, ב[נימין]; מ[שה] הרפז. תולדות
עם ישראל; ספר למוד בדברי הימים מתקופת הא-
בות ועד שיבת ציון. לשנת הלימודים החמישית. תל-אביב,
י. שרברק, (דפוס "קדמה", תשי"ז), 172, [1] ע', תמונות.
8° מנוקד.

301 איל, חבר מורים. מלון לכתה א.ל.פ.
עורך בידי איל — חבר מורים. הציונים מאת צלה בינדר.
תל-אביב, דביר וספר, (דפוס "ספר", 1956), 23, [1] ע'. 8°.

302 אילן, אריה; א(ריה) אלקלעי. שער לשר-
נו; ספר למוד ליסודות הלשון... מציר בידי נחום
גוטמן. מהדורה מחודשת בהתאם לתכנית הלימודים הח-
דשה. (ספר ב'ג). תל-אביב, "אמנות", (דפוס הפועל המז-
רחי), תשי"ז. 8° גרסא מאמהות.

התוכן: (ב); לשנה החמישית בבית-הספר היסודי. (מה-
דורה שש עשרה). 72 ע', תמונות. — (ג): לשנה הששית
בבית-הספר היסודי. (מהדורה שניה). 79 ע', תמונות. —
מהדורה קודמת: ק"ס ל"ב 29; ספר ד"ה: שם, 281. המ-
הורות הקודמות יצאו ע"י א. ילין, א. אילן וא. אלקלעי.

303 ארנון, מנחם [Menahem Arnon]. ספר
הכתיב... לכתה ב. מותאם לתכנית הלימודים החדשה.
תל-אביב, "אמנות", (דפוס "תרבות"), תשי"ז, 30, [2] ע',
תמונות. 8°.

מהורות א' (תרצ"ה, ק"ס י"ג 29) עד ד' (ת"ש) יצאו
ע"י אליעזר ריגר ומ. ארנון.

304 אשכנזי, ב[ונים] [Bunem Aszkenazy].
מבחר שאלות בכימיה. תל-אביב, י. שרברק,
(דפוס "תרבות", תשי"ז), 190 ע'. 8°.

305 בנטוויץ, י[וסף] [Joseph Bentwich]; א.
ארנשטיין; א[ריה] כרוך [Aryeh Kroch]. חשבון
והנדסה... מעובד ע"י ש[למה] ארשבסקי. [ג]: לשנת
הלימודים השביעית. תל-אביב, "אמנות", (דפוס לוריא,
תשי"ז), 182 ע', ציורים. 8° קודמים: ק"ס ל"א 63.

מרכז, תשי"ז. [2] 10 ע'. 8° בראש השער: האוני-
ברסיטה העברית בירושלים.

294 גיר; כמה לבעיות חנוך והוראה. (תל-אביב,
הועד לחנוך של הסתדרות הציונים הכלליים, דפוס "גיר"
גרפיקה, תשי"ז). 8° העורך: יוסף יעקבסון. חוב'
א': סיון. 24 ע', תמונות.

295 עלון סמינר הקיבוצים. אורנים—תל-אביב,
סמינר הקיבוצים, בית-מדרש ממלכתי למורים ולגנות;
(תל-אביב, "הדפוס החדש"). 8° תכניות ההופעה לא
נוכרה. העורכים: צ. לביא, ש. שטרן, ש. ניצן. חוב' 32;
אר ב' תשי"ז. 43 ע', תמונות.

296 קול מכללת חיפה; בטאון אגודת הסטודנטים
בבית-הספר הגבוהים האוניברסיטאיים. (חיפה, דפוס וכנ-
הימר), תשי"ז. 8° תכניות ההופעה לא נוכרה. העו-
רך: יצחק פרי. חוברת 1: אייר, 19, [1] ע', במכונת
הכפלה.

297 Jerusalem, Hebrew University. The
Hebrew University of Jerusalem, 1957. Je-
rusalem, (typ. Jerusalem Post, 1957). XVIII,
[1], 267 p., pls. (part. fold.), fold. plans. 8°.
Cont.: Governing bodies. B. Mazar: Fore-
word. Historical review. University with a
three-fold aim. — Organisation and adminis-
tration. — Faculties and schools: Faculty of
Humanities, — of Science, — of Medicine, —
of Law, — of Agriculture, — of Social Scien-
ces, School of Social Service, School of Edu-
cation, Graduate Library School, Special
course for foreign students. Jewish National
and University Library. Premises. The Mag-
nes Press. Adult Education Centre. Ben-Zvi
Institute. Board for Hebrew examinations
overseas. Students. Graduates. Academic
staff. Endowment of Chairs. University
honours, Finances. Scholarship, fellowship
and prizes. Biographical data. In memoriam.
Societies of Friends.

מהד' ד' מתוקנת ומורחבת. מהד' ב': ק"ס כ"ה 154.

ספרי למוד

298 אברמוביץ, ח.; ב. שצ'רנסקי. חשבון

הורכה וחומר ללמוד פרקים מן הפסיקה השימושית, חוך הבלטת הקשר בין המדע לשכניקה ולהתקדמות החברה האנושית.

313 יד ושם. שואה ומרי; ילקוט לכיתות הגבוהות שבבית-הספר היסודי. ירושלים, "יד ושם", רשות הויכרון לשואה ולגבורה, (דפוס "אחוזת"), תשי"ז. 15 ע', תמונה. 8°.

314 יואלי, מרדכי. יסודות התחביר העברית: >לכתות הגבוהות של ביה"ס התיכון ולבתי"מ למורים<. בצירוף תרגילים, דוגמאות ודיאגרמות, ובתור ספת פתרונות למבחני הגמר. מהדורה שלישית מעובדת ומורחבת. תל-אביב, "ניב", (דפוס יפת), תשי"ז. 180 ע', 8°. מהדורה קודמת: ק"ס ל' 338.

315 כהן, תמר (יודלביץ). הבא ונקרא! דפי עזר ללמוד הקריאה >שלב ב<... תל-אביב, גרפיקה בצלאל, דפוס גרפיקה-בצלאל, [תשי"ז]. [27] לוחות בתוך תיק. 8°. בשער שטי"ג התיק: תמר יודלביץ-כהן.

316 כיטוב, ד. [בימין] אחיה. חשבון והנהיגה; ספר למוד לשנת הלימודים הששית. תל-אביב, י. שרברק, (דפוס אבוקה), [תשס"ו]. [4] 230, [2] ע', ציורים. 8°. לשנות הלימודים ז' וז': ק"ס ל' 185.

317 לבנה <לרמן>, זאב. פרוזודור לסבע... לשנת הלימודים החמשית. הוצאה שלישית מתוקנת, מורחבת ומותאמת לתכנית הלימודים החדשה. תל-אביב, "מסדה"; (רמת-גן, דפוס מסדה), תשס"ז. 242.5, [2] ע', תמונות. 8°. מהדורה קודמת: ק"ס כ"ו 143.

318 מלבר, גרשון. עמרים; מקראה לבתי-הספר לנערים עובדים. [א]: לכיתות אב. תל-אביב, מפעלי תרבות וחנך "מסלות", (דפוס "תרבות"), תשי"ז. 368 ע', תמונות. 8°.

319 פרץ, יצחק. תורת החבור; הוראות ואימונים. קורס גבוה ללימוד הבקעה עברית. תל-אביב, י. שרברק, (דפוס "תרבות", 1957). 130 ע', 8°.

302 קינן, משה. השופטים; חוברת לעבודה ולסכום לספר שופטים ולמגלת רות... ירושלים, "קרית ספר", (דפוס טורים), תשי"ז. 64 ע', תמונות, מפות. 4°.

321 שכביץ, ב[עז] [B. Schächewitz]. חיבור העיון: >כיצד כותבים חיבור של תרגיל וחיבור של סמינריון<. [ירושלים], האוניברסיטה העברית בירושלים,

306 ברקאית, שרה. עורכת. עבוד ולמוד; פרקי לימוד והשכלה לנוער העובד. מקראה... חלק א. תל-אביב, ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ-ישראל/ההסתדרות הכללית של הנוער העובד העברי/המר-כו — המחלקה למקצוע ועבודה, (דפוס "אחוזת"), תשי"ז. 94, [2] ע', תמונות. 8°. עם מדריך למורה, "נספח לחוברת, עבוד ולמוד", 3 דף. 2°. במכונת-הכפלה.

307 גונדלמן, א[ברהם]; ג[פתלי] ידלין. מלק-טיס. שיעורי אגדה; לכתה... של בית הספר הממלכתי היסודי. לפי תכנית הלימודים של משרד החנך והתרבות... [א. ב.], תל-אביב, י. צציק, (דפוס "נחשון"), [תשי"ז]. 8°. מנוקד.

התכן: [א]: לכתה ה' 90 ע' — [ב]: לכתה ו' 147, [1] ע' — מבחר אגדות, חפלות, דינים וכו', עם הדרכה לעבודה עצמית ושאלות.

308 דבשני, מנשה [Menashe Dubshani]. משנת אחד העם. לתלמידי בתי-הספר התיכוניים ולנבחנים היצעניים. לפי תכנית משרד החנך והתרבות. בצירוף ראשי-פרקים ושאלות לכל מאמר. תל-אביב, מכון ישראלי להשכלה בכתב, (דפוס י. שלומי), [תשי"ז]. 115 ע', 8°. בראש השער: מנשה דובשני.

309 דבשני, מנשה [Menashe Dubshani]. שאלות ונושאים בתנ"ך... לתלמידים, למתלמידי דים, ולנבחנים בחינות בגרות. ספר א. ירושלים, ש. זק, (דפוס "רוגלר", תשי"ז). 189, [1] ע', 8°. בראש השער: מנשה דובשני. הדרכות מפורטות לעיבוד נושאים מקראיים.

310 זבלודובסקי, אריה; יצחק משה עמנואל. ספר דברי-הימים... בהתאם לתכנית-הלימודים הממלכתית... חלק א: מראשית התפתחות האדם עד שיבת ציון ובנין הבית השני. שנת הלימודים החמישית. תל-אביב, י. צציק, (דפוס "שם", הק"ר תשי"ז 1956). [2] 3, 268, [3] 9, ע', תמונות, מפות. 8°.

311 זיו, שאול; חיה זיו. ספר החשבון... (ג): לשנת הלימודים השלישית. תל-אביב, מפעלי תרבות וחנך "מסלות", (דפוס "תרבות"), תשי"ז 1956. 169, [2] ע', תמונות. 8°. הקודם: ק"ס ל' 337.

312 חזן, ברטה. אדם מגביר כוחו; נושא לימודי... הציורים: שרגא חיל. [מרחביה], ספרית פועלים; (תל-אביב, דפוס "אחוזת", 1957). 243 ע', 8°. (השכלה וחינוך).

327 (אפרת, אלכסנדר). מכוונות חקלאיות... פרקי מכוונות. מכוונות להכנת מצע הנריצה... לזריעת גידולים ושחיתתם... לקילטור גידולים... להונת הצמחים והגנחם. מכוונות-אסוף ומכוונות לטיפול ביבולים... להנעה, גרירה והסעה של מכוונות חקלאיות. תל-אביב, "מסדה"; (רמת-גן, דפוס "מסדה"), תשי"ז (1956), 14, 450 ע', תמונות, טבלאות. 8° = ספריה טכנית מקצור עית בעריכת שלמה אטינגר, ב. — פרק א', "פרקי מכוונות" (ע' 48'1), מאת בועז פופר.

328 ארצות הברית. שרות ההסברה. ראיתי את מאבק החופש בהונגריה. (תל-אביב, שרות ההסברה של ארה"ב, חש"מ, [תשי"ז], [16] ע', תמונות. 4°.

329 בן-אלי, נחום. מינהל וארגון; פרקים בתורת המינהל והטכניקה המשדרית. ערוך ע"י: דב יוהנס, זאב הרטבי. תל-אביב, הועד המרכזי של הסתדרות הפקידים/המחלקה לתרבות ולחינוך מקצועי, ("הדפוס החדש"), תשי"ז, [3], 283 ע', תמונות, טבלאות. 8°.

"ספר ראשון מסוגו בשפה העברית... בתוכו מכלול בעיות של הארגון והמינהל הכללי וגם נושאים מעשיים כגון: ציור, מפת משרדי, קניות ומכירות, תכנון, פקוח ובקורת וכד'. אין זה ספר עיוני הדן רק בעקרונות המינהל והארגון אלא בעיקר ספר למוד המרצה על ארגון תקין של העבודה... הספר מיועד למנהלים ולפקידים ראשיים במפעלים ובמוסדות, לאנשי עסקים וכן לפקידים בכירים במנגנון הממשלתי והצבאי." (מהתקדמה).

330 בריאילן, חיים. טב; בעיות אגרוטכניות, התססה מלאכותית, אסוס ומבנים. דין וחשבון מסור באירופה. תל-אביב, עליטבס בע"מ, 1956, 33 דף, תמונות. מקצתן על לוחות. 4° במכוונת-הכפלה.

331 גלפט, י[צחק] (I[saac] Guefat). תרומות; מסות ועיונים בשאלות כלכלה וחברה. מרחביה, ספריית פועלים, (דפוס השומר הצעיר, 1957), 193, [1] ע'. 8° "מחזק לשומפטריונה"... נדפסו כל המסות והמאמרים, המכונים כאן, בכתבי-עת שונים. (מחזק "בפתח הספר"). ע' 146'137: תורתו של פראנק אופנהיימר.

332 גרוסוביץ, נתן; י[חזקאל] ש[רגא] הייל-פריין [Nathan Grossowicz; Y. Halpern]. תרומות גיליים בבקטריו-לוגיה כמותית. ירושלים, בית-הספר לרפואה של האוניברסיטה העברית והדסה, המחלקה לבקטריו-לוגיה, 1957, [2], 38 דף. 4° במכוונת-הכפלה.

תש"ז. 10, [1], 124 ע'. 8° במכוונת-הכפלה. בראש השער: לימודי ההבעה שבכתב.

322 שמאלי, א[ליעזר] (Eliezer Smoli). חג השבועות; לגנות ולמורס במסדות חינוך ממלכתיים. (ירושלים, משרד החינוך והתרבות, (דפוס הממשלה), 1957), 14, [1] ע'. 8°.

323 תלמוד בבלי (לקוטים). תלמוד לתלמיד; ערוך ומבואר על ידי י. א. אפרתי, י. בורגנסקי. שער ב. ירושלים, ההסתדרות הציונית העולמית, המחלקה לחינוך ותרבות חורגיים בגולה, (דפוס מר"כ), תשי"ז, [3], 100 דף, תמונות. 8°.

ליקוטים בענין די מינים, חנוכה, פועלים, גויקים, עם פירוש ושוני פירושים חדשים, אחד פירוש והרחבה של רש"י, ואחר הנותן הסברים עניניים והיסטוריים נוספים. בנוסף: ליקוטים בענין חיי חז"ל ושל דברי חז"ל, הסברים של ריאליה ושל מונחי השקלא וטריא ומלון. — הקודם: ק"ס לא 310.

324 אידישע געשיכטע, פון דער תורה, לויס די ערשטע מפרשי התורה. טייל 1: (די געשיכטע פון חעלט-באשאפונג... ביז דעם אריינגען פון די אידישע פאלק אין גלות מצרים). ירושלים, בנות ירושלים מרכז לחנוך חרדי מטורתי לבנות בארץ ישראל, (דפוס "המסורה"), תש"ז. 55, [1] ע'. 8°.

ספרי מדע כלליים

325 איזנשטט, שמואל (Samuel Eisenstadt). רשמית ביקור בציוסלובקיה. תל-אביב, "ליכוד", חש"מ, תשי"ז, 30, [1] ע', פקסימיל. 8° עם שער נוסף בצכית. בראש השער: שמואל איזנשטט. עם קצת הערות על פרג היהודית ועל הוצאת ספר דק דוק עברי בלשון הצכית.

326 אלוייל, אשר; יהודה פיכמן; יוסף קרני. מבני אגדים מבטון מוויין טרומי לגנות בבניי שכון. [מאת] א. אלויל, י. פיכמן, י. קרני. חיפה, הסכניון, תחנה לחקר הבניה, (דפוס וכנהימר), תשי"ז, [3], 73 ע', [1] דף, xvi, [2] ע', תמונות, דיאגרמות, טבלאות. 4° = מחקרים, מס' 5. במכוונת-הכפלה. עם סכום ושער נוסף באנגלית: Precast reinforced concrete roof trusses for public housing schemes, [by] A[sher] Alweyl, J. Fichmann [= Yehuda Fichman], J[oseph] Karni.

- התכן : מ. גייסלר : גיאודסיה. ש. אטינג : עבודת עפר, דרכים וכבישים. י. א. פרנקל : התנועה בדרכים. ש. אטינג : מסילות ברזל. טנליס. צ. גלר, י. ברור : ביסוס ויסודות. — הקודם : ק"ס ל' 189.
- 340 נדבה, יוסף [Joseph Nedava]. תורת הנאום, תל-אביב, "הדר", (דפוס "מופח"), תשי"ז, 303 [1] ע' 8.
- אחרי סקירה קצרה על תולדות אמנות הדיבור ניתנת הורכה להכנת נאומים ולהגשתם. פרק מיוחד על הדרשה בישראל. בסוף הספר מתוארות דרכי נאומים מפורסמים, ביניהם גם יהודים : הרצל, נורדא, שמריה לוי וכו'. "ספר ראשון ממין זה בספרות העברית".
- 341 סלנט, אפרים [Efraim Salant]. אמנות הפרקליטות ; כיצד לנהל משפט. תל-אביב, (דפוס אבוקה), 1956. 164 ע' 8.
- "הספר מחולק לשלושה חלקים : הכנת המשפט, נהול משפט והאמנות בחקירת עדים... החומר... בנוי ברובו על פרי נסיונם של פרקליטים מנוסים וידועי שם מאנגליה, אה"ב, ותורו". (מההקדמה).
- 342 פוירשטיין, א[מיל] [Emil Feuerstein]. מגלים וממציאים בתעופה ; השגי חמשים שנה למן המטוס של טאחיס ריס ועד למטוס העל-קולי <1953-1903>... תל-אביב, י. שרברק, (דפוס "הפועל המזרחי"), [תשס"ז] 238, [1] ע', תמונות. 8- מנוקה.
- 343 פלצקר, עובדיה. חשבון דיפרנציאלי ואינטגרלי. חלק א : תורת הגבול. חיפה, אגודת הסטודנטים של הסניף, [תשס"ז] 202 ע', ציורים. 8.
- במכונת-הכפלה.
- 344 פפוריש, יהויקים. מצרים ; תאור גיאוגרפית פיסי, כלכלי וישובי. [תל] [אביב], י. ציציק, (דפוס מל"א), [תשי"ז] 239 ע', לוחות-תמונות, דיאגרמות, מפות. 8.
- בראש השער : י. פאפוריש. ביבליוגרפיה נבחרת : ע' 229-233.
- 345 פתולוגיה... רשימות לפי הרצאותיהם של [הנר] אונג, [א] בכר, [משה] חלמ, [אלכסנדר] לאופר, [אריך] ליבן, [שמואל] רוזין, בעריכת לנץ ראובן, דורסט אריה. [2] 1-2 ירושלים, מפעל השכלול [של] הסתדרות הסטודנטים... תשס"ז. 2.
- במכונת-הכפלה.
- התכן : 1 : פתולוגיה כללית. [2] — פתולוגיה ספציאלית. [2] 285-94 דף.
- 333 גרוסוביץ, נ[תן] ; ח[נה] פרקש [Nathan Grossowicz; H. Farkas]. מדריך מעבדה בבקטריולוגיה... חלק א.ב. ירושלים, בית-ספר לרפואה של האוניברסיטה העברית והרסה, מחלקה לבקטריולוגיה, 1956. טבלאות, ציורים. 4.
- במכונת-הכפלה.
- התכן : חלק א : בקטריולוגיה כללית : [3] 35 דף. — ב : בקטריולוגיה רפואית. [36] 105 דף.
- 334 דירננט, ויליאם ג'מס. פילוסופיה בדרך כינועם. מאנגלית : י. אלדד [=ישראל שיב]. כרך א.ב. תל-אביב, "המתמיד", (דפוס "המרכז"), תשי"ז. [2] 246 ; 242 ע' 8.
- בראש השער : חיל דוראנט. עם שער נוסף באנגלית. שם המקור : Will Durant: The pleasures of philosophy.
- 335 המילטון, אידית. מיתולוגיה. מאת עדית המילטון. (ציורים : סטיל סבג). תרגמה מאנגלית : אלה אמיתן. תל-אביב, מסדה ; (רמת-גן, דפוס "מסדה"), [תשי"ז] 278 ע' 8.
- שם המקור : Edith Hamilton: Mythology.
- זהרי, מיכאל ; א. פן. צמחי התרבות של ישראל. עיין לעיל מס' 134.
- 336 ילקוט לסיבים וטכנולוגיה של טכסטיל. רמת-גן, (אגודת טכנאי הטכסטיל בשיתוף עם המכון לסיבים ומוצרי עור ; ירושלים, דפוס ליפשיץ), תשס"ז. 8.
- תכיפות ההופעה לא נזכרה. העורך : מ. שריד. חוברת 1 : אייריסיון. 31, [1] ע', תמונות, דיאגרמות, טבלאות. פנימי.
- עם תוכן ושער נוסף באנגלית : Yalkut for Fibres and Textile Technology.
- 337 ישראל, צבא. ספר הבריאות ; <היגיינה ותברואה>. (העורכים : י. מהריק וש. כוכבא). [תל-אביב], מערכות, (בית דפוס צבאי 665, 1957). 411, [3] ע', תמונות, מקצתן על לוחות, דיאגרמות, טבלאות. 8.
- היגיינה ציבורית ורפואה מונעת לקציני הצבא. מלון המנוחים : ע' 397-411, ביבליוגרפיה : ע' 413/4.
- 338 כהנא, ב. על מחזור האנרגיה בקרינה... דברים שהושמעו בהרצאה בפני חברי אגודת אסטרונומים חובבים ירושלים ביום 10.1.1955. (ירושלים), אגודת אסטרונומים חובבים, (דפוס "אחיה"), [תשס"ז] 7, [1] ע' 8.
- 339 מדריך לאינג'ינר. בעריכת שלמה אסינג... כרך ב : בנאות. חלק א. תל אביב, "מסדה" ; (רמת-גן, דפוס "מסדה"), תשס"ז. 16, 506 ע', טבלאות, ציורים. 8.

mann Science Press of Israel, (Government Press), 1956. 3 p.l., 240 p., illus. 8°.

שאר דפוסי ישראל

352 [האגוד הישראלי לשחמט]. ישראל באר

לימפידה השחמט במוסקבה. (העורך: אליהו שחף... יומן האולימפיאדה: ... מאת יעקב זהבי (...). (תל-אביב, דפוס יפת, [1957], 63, [1] ע', תמונות. 8°. מצורף עלון: האגוד הישראלי לשחמט: נבחרת ישראל לאולימפיאדה ה-12, מוסקבה, ספט' 1956. עברית, רוסית ואנגלית.

353 הלרמן, אפרים. כלי עיבוד. (הקריה — תל-אביב, המדור לפרסומים חקלאיים, דפוס הממשלה, תשי"ז). [2], 42 ע', תמונות. 8°. = לנוער החקלאי. 1. — בשער: מדינת ישראל, משרד החקלאות, האגף לחינוך חקלאי — הסוכנות היהודית, המחלקה להתיישבות. המרכז המשותף להדרכה.

354 זמרי, אורי. האולימפיאדה ה-16, מלברן 1956... חיפה, המכתב, דפוס "אות", (1957), 76, [1] ע', תמונות. 8°. "הספר מופיע בחסותו של הוועד האולימפי הישראלי".

355 חדשות השחמט; עתון השחמט של מדינת ישראל. (חיפה, "שלה", דפוס "אמנות", תשי"ז. 2°. תכניות ההופעה לא נזכרות. גל' 1: כ"ח בסיון. 4 ע'.

356 טאוב, י. (Y. Taub). צפוי גגות באס-פלס: <ספר הדרכה לעבודות אספלט בבנין>... (תל-אביב, "מילות", הוצאת ספרים סכניים, עם עובד, (דפוס "יפת", תשט"ז 1955). 32 ע', ציורים. 8°. בראש השער: אגודת האינגינרים והארכיטקטים בישראל. המכון לחקר הבניה והטכניקה.

357 ידיעות אוש [= ארגון ושיטות]. (ירושלים, נציבות שירות המדינה — השירות לארגון ושיטות, תשי"ז. 8°. רכעון. חוברת א': סבת. 60 ע', תמונות. במכונת הכפלה.

358 ישראל. המוסד לבטוח לאומי. על בעיות הביטוח הסוציאלי; לקט מדברי מרצים בימי עיון לעובדי המוסד... ירושלים, מחלקת ההסברה של המוסד לביטוח לאומי, 1956. 27 דף. 2°. במכונת-הכפלה. בראש השער: המוסד לביטוח לאומי, המשרד הראשי.

359 ישראל. נציבות שירות המדינה. הדרכה תוך כרי שירות. תרגם תנ"ים שריד. ירושלים, נציבות

346 צ'פמן, וי[ליאם] א[רתור] ג'י[מס]. הטכנולוגיה של המתכת. עברית: בנימין רבינוביץ. (הדפוס שניה). (תל-אביב), "מדות" עליידי "עמדיעובד", (דפוס "ספר", תשי"ז). [6], 308 ע', טבלאות, ציורים. 8°.

"נדפס מאמהות". מהדורה א': ק"ס כ"ט 331. שם המקור: W. A. J. Chapman: Workshop technology

347 קוטלר, ליאונרד. הפרעונים האבודים. עברית: אוריין מור נרגל. תל-אביב, מ. ניומן, (דפוס י. שלומי), תשי"ז. 213 ע', תמונות, מקצתן על לוחות. 8°. בראש השער: ליאונרד קוטלר. שם המקור: Leonard Cottrell: The lost Pharaohs

348 קרוס, מילטון; דוד יואן. אנציקלופדיה של גדולי המוסיקה ויצירותיהם. כרך א: א — ליסט. תרגום: א. שניאור. עריכה... בנימין גפנר... שלמה הופמן). (תל-אביב, "לדור", (דפוס "עתידי", [תשי"ז]. 608 עמודות, תמונות, תוים. 4°. ממול השער: מילטון קרוס, דוד אבן. שם המקור: Milton Cross, David Ewen: Encyclopedia of the great composers and their music

שמאלי, א. צפרים בישראל. עין לעיל מס' 183.

349 שניטקינד, הנרי תומס; דנה ארנולד שניטקינד. מספרים מפורסמים. עברית: זיוה גרושביסקי. (תל-אביב), "המתמיד", (דפוס "המרכז", תשי"ז. 246 ע'. 8°. בראש השער: הנרי טומאס ודנה לי טומאס. שם המקור: Henry Thomas [= Schnitkind]; Dana Lee Thomas [= Dana Arnold Schnitkind]: Living biographies of famous novelists

350 Blackett, P[atrick] M[aynard] S[tuart]. Lectures on rock magnetism... Jerusalem, Weizmann Science Press of Israel, [Government Press], 1956. [4], 131 p., diagrs., maps. 8°. = Weizmann memorial lectures, 2nd, December 1954. עם ביבליוגרפיות.

Elg, A. Systematic studies on Astragali. עין לעיל מס' 187.

351 Fowler, Henry W. Fishes of the Red Sea and southern Arabia... v. 1: Branchiostomida to Polynemida. Jerusalem, Weiz-

יפה. חוב' א : אייר, 30, [4] ע', תמונות. עם תוכן נוסף באנגלית.

362 המכון לפירון העבודה והיצור. קורסים ; תכנית להדרכה, אפריל 1957—מרץ 1958. (ניהול, נושאים טכניים, תמחיר, ייעול משרדי). תל-אביב, המכון לפירון העבודה והיצור, (דפוס "יפת"), [1957], 54, [2] ע', 12: 17.

363 הסנה. הגדה של הסנה לפסח. (ציורים ; אירים שוייצר). (תל-אביב, דפוס אריאל), [תשי"ז], [16] ע', 17: 16. חוברת תעמולה מחברת-בסות "הסנה".

שירות המדינה, השירות להדרכה ולהשכלה, תשי"ז, 42 ע'. 4. במכונת-הכפלה. בראש השער : המכון הבינלאומי למדעי המינהל, בריסל. ועידת שולחן עגול. <האג, 28-23 ביולי 1954>.

360 ליפבסקי-הליפ, י[צחק]. שכר ערוד <Incentive wages>... תל-אביב, "סדרי מנהל" ; (רמת-גן, דפוס "מסדה", הקד' 1957), 39, [1] ע', 8.

361 מכון חקלאי. (תל-אביב, "ספרית השדה", דפוס "הפועל הצעיר"), תשס"ו, 4. רבעון. העורך : ש. ד.

ספרות עברית ומדע היהדות בחו"ל

עתונים

ראה גם להלן במדור "כתוך כתבי עת".

בטאון היהדות החרדית. גליון לדוגמה, שבו מודיעים על הופעת העתון מאז ספטמבר בכל יום ו'. המהדורה היר-דית החלה להופיע באוגוסט 1957.

369 *Levends joods geloof—Liberaal joodse gemeente; maandblad voor joodse cultuur en onderwijs*. Amsterdam, Verbond van liberaal religieuze Joden in Nederland. 2°.

"אמונה יהודית חיה—הקהילה היהודית הליברלית ; ירחון לתרבות ולחינוך יהודיים, יו"ל מטעם איגוד היהודים הוותיקים הליברלים בארצות-השפלה". המערכת : J. Soetendorp, L. Klopfer, R. A. Levisson, I. Swelheim. שנה ג, גל' 9: תמוז תשי"ז. 12 ע', תמונות.

370 *Posición*; organo del Brit Iosef Trumpeldor <Betar>. (Publicación mensual de difusión sudamericana). Buenos Aires, 1957. 2°. גל' 1 : 22 במרס 8 ע', תמונות.

371 *Rabbinical Council Record*. New York, Rabbinical Council of America. 2°.

דיריחון. העורך: Rabbi Louis Bernstein. שנה 2, גל' 2 : כסלו תשס"ו, 4 ע'.

372 *Ha-Tikwa* התקוה; organo della Federazione giovanile ebraica d'Italia. Roma, 1957. 2°.

ירחון. העורך האחראי: Fausto Tagliacozzo. גל' 2:1 : מרס 4 ע', תמונות. יצאו לפני כן 47 גליונות בתורת דף פנימי של "Israel".

364 מעקסיקאנער לעבן ; צווייגסט כללי-ישראל און דעם יידישן ישוב אין מעקסיקע. *Vida de México, Mexico*, מאנועל פינטעל. 2°. שבועון. העורך : חיים לאודיסקי. שנה 2, גליון 16 : 16 במרס 1957, 11, [1] ע', תמונות. 4 הע' האחרונים בספרדית ; עם כותרת בספרדית.

365 שוהל-לעבען ; מאנאטליכער זשורנאל פאר אל-געמיינע אידישע און רעליגיעזע אינטערעסען. *New York*, רעליגיעזער אידישער ארבייטער פארבאנד. 4°. העורכים : ש. ראטשטיין, א. רייכמאן. שנה ג, חוב' א : סבת תשי"ד. 16 ע', פורטרטים. — בראש השער : Synagogue-Life.

366 *AIS; America-Israel Bulletin*. Edited by Howard Mumford Jones. (Washington D.C., America-Israel Society), 1956. 4°.

תכופות הופעה לא נזכרה. גל' 1 : 1 בנובמבר, [4] ע', פורטרטים.

367 *En marcha; vocero de la Confederación juvenil sionista Argentina*. (Buenos Aires), 1957. 2°.

ירחון. שנה א (סדרא שניה), גל' 1 : יוני 8 ע', תמונות. המשך של *Nuestra Voz* (ק"ס כ"ז 321).

368 *The Jewish Week; English edition*. New York, 1957. 2°.

העורך : Hillel Seidman. גל' 1 : 21 ביוני 8 ע'.

תכיפות ההופעה לא נזכרה. גל' 1 : 15 במרס. 8 ע',
תמונות.

374 **La Voz hebrea.** Parana, 1957. 2°.

תכיסות ההופעה לא נזכרה. גל' 1 : 15 במרס. 6 ע'.

375 **Homenaje a J[onas] A[ndries] van**
Praag. Amsterdam, L. J. Veen, (1956).
 164 p., front. (port.), 8°.

Part. cont.: Bibliografía: lista de obras y otras publicaciones <exceptuadas las reseñas de libros> de J. A. van Praag. (p. 8-11). Yakov Malkiel: En torno a las voces "judío" y "judía" (73-80).

תרומות (גם באנגלית, בהולנדית ובצרפתית) לכבוד "א
מן פראג (נולד באמסטרדם, 26.11.1895), מורה במחלקה
לשפה ולספרות של ספרד באוניברסיטת אמסטרדם משנת
1930 (פרופסור מן המניין משנת 1952). מלומד זה התעניין
בין השאר בבעיות היהודים שנשארו בספרד ואלה שהיגרו
להולנד. — בראש השער: 1930-1955.

376 **Jewish Life, New York.** "Jewish Life" anthology, 1946-1956; a selection of short stories, poems and essays drawn from the magazine. Editorial board: Louis Harap, Sam Pevzner, Morris U. Schappes, Anne Friedlaender.

במבחר מאמרים זה, המוקדש לזכרו של דניאל לפידות (1914-1949), מקובצות בתרגום מהיודית או במקורן האנגלי תרומות על "הבית הקדמון" (יהדות מזרח אירופה), על המציאות האמריקנית, על השואה (לעולם לא לסלוח, לעולם לא לשכוח) ועל מאבק היהודים נגד העוול העשוי להם (במסורת המקבים).

377 **Ribalow, Harold U[riel]**, ed. *Mid-century; an anthology of Jewish life and culture in our times*. New York, Beechhurst Press, (c1955). 598 p. 8°.

קובץ מאמרים, שהופיעו בכתבי-עת בשנים 1945-1955.

378 לעקסיקאן פון דער נייער יידישער ליטעראטור.

באנד 1 : [אותיות] א"ב, גי'וארק, אלעלעטלעכער יידישער
קולטור-קאנגרעס, (1956). XXI ע', 488 עמודות. 4°.

בניגוד ללכסיקון של זלמן רייזען, עבודתו של אדם יחיד, אנציקלופדיה זו היא מפעל קבוצי, מאורגן ע"י הקונגרס העולמי היהודי ונחתך ע"י ה"Conference of Jewish Material Claims המקורות הביבליוגרפיים, להשתמש בשיטות משיטות שונות של איסוף חומר ולעבד אותו בצורה אחידה ותמציתית. מלבד הכנת כרטיסיה כללית של הספרות היהודית ע"פ הקטגוריות של ספריות גדולות באה"ב, כגון ספרית הקונגרס, ה"יווא", ביהמ"ד לרבנים, ה"בונדי", הספריה הציבורית בניו יורק, וכן ע"פ הרשימות המקיפות של נ. ישרוקי, עבר חבר העובדים, שבראשותו עמדו בתור עורכים שמואל גיגער וד"ר יעקב שאצקי ז"ל, על המוני כתבי עת ועיתונים יודיים, על ספריו וזכויות ופנסקים, כדי להעלות מהותם ידיעות על סופרים וספרים, וגוסף לכך נשלחו סאלונים מפורסמים לעתונות, לסופרים ולגנרי דותיהם, וע"י כך הושגו ידיעות חשובות, ביחוד על הסופרים הרבים שנספו בימי השואה ועל מחברים בני דורנו. כתוצאה מכל זה נצבר במערכת חומר על 8000 אישים בערך, והדרך שלפנינו מכיל 923 ערכים לעומת 256 ערכים שרשם רייזען בחלק המקביל של ספרו. בדומה לרייזען מקיף חלסיקון הנוכחי את הספרות של 150 השנים האחרונות בערך, במובן הרחב ביותר הכולל גם את הספרות המדעית, הפובליציסטיקה, העיתונות ואמנות התיאטרון. ע"פ העקרונות שנקבעו לעריכת החומר קוצרו, בהשוואה לרייזען, הנתונים הביבליוגרפיים, הורחבו הרישום מים הביבליוגרפיים והושמטו כללי העזרות והסבריים השייכים לתולדות הספרות. בראש כל ערך מובאים אימוא בקיצור נמרץ התאריכים החשובים בחיי הסופר, וכן הפסיונאליזם (אבל אין בכל מקום רמזות מן הפסיונאליזם מים האלה), וגם ידיעות על חינוכו, מעמדו הסוציאלי, השתתפותו בייצג, פעולותיו החברתיות והמדיניות. אחר כך נרשמים, תוך שאיפה לשלמות, ספריו בצירוף מקום ושנת הדפסתם, וכן מספר עמודיהם. מעצרים גם על ספרים שתורגמו משפות אחרות ועל תרגומי ספריו הוא. כמו כן הערכים כן הונגו צמצום גם בהערות הביבליוגרפיות.

גרפיות שבשוליהם, עד שהעורכים הסתפקו לרמוז למלך-
נים הידועים (רייון; וילברצחייג, לעקסיקאן פון יידישן
טעאטער; חוהר, אנציקלופדיה לחלוצי היישוב), וע"י זה
מנעו את עצמם מחזרות ופינו מקום לרישום מקורות
רבים נוספים.

381 **New York University. Libraries. Catalogue of Hebrew manuscripts preserved in the USSR. Acquired <on microfilm> by Abraham [Isaac] Katsh.** This selected list contains microfilms and photostats from the Baron David Guenzberg[!] Collection in the Lenin Library in Moscow, from the Friedlander[!] Collection in the Oriental Institute, and from the Antonin and Firkowitsch Collections in the Public Library of Leningrad. Pt. 1. New York, New York University Library of Judaica and Hebraica, 1957. 71., 62 [i.e. 65] numb. 1., illus., facsim. 4°. = New York University Libraries, Occasional papers, 3. חלק ראשון זה מכיל תיאור מקוצר של 165 מיקרופיל-מים, שהם 200 כתב-ידים, מסודרים לפי מקצועם, עם פקסי-מילים רבים ומפתחות מפורטים. כה"י צולמו במסעו של פרופ' קטש ברוסיה באוגוסט 1956. — במכונת-הכפלה. דפים צוררים בתוך תיק.

מדע המקרא

כולל מגלות גנויות

382 **משאש, חיים.** ספר נשמת חיים... נקצו בו דברים מאירים... בענפי החורה חדש חרושים... [מאת] כמוהר"ר חיים משאש. מכנה"ס, דפוס האחים צאנזאג, לעטרט = תש"ט. [33] 262 ע' 8°. עד ע' 191: חידושי אגדה על כל המקרא, משם ואילך חידושי הלכה על ד' חלקי השו"ע בסדר א"ב.

383 **Begegnung mit Engeln, München, O. W. Barth, 1956. 116 p. 8°. (Dokumente religiöser Erfahrung, hrsg. von Alfons Rosenberg).**

Part. cont.: Der Engel im Alten Testament, von Alfons Rosenberg (p. 9-35). הרצאות בסימפוזיון המלאכים ב.אקדמיה אוניברסיטאית.

384 **Belting, Willard A[dolph]. The Hebrew variants in the First Book of Samuel with**

אין צריך לומר מה רבה חשיבותו של לכסיקון זה כמכשיר ביבליוגרפי וכאבן פנה לחקר תולדות הספרות היודית החדשה. יש לברך את יוזמי המפעל ואת העמלים בו על שהצליחו להוציא את הכרך הראשון בחקופה כה קצרה, ויהי רצון שיזכו להשלים ולפרסם גם את הכרכים הבאים בזמן קרוב.

379 **Burchard, Christoph.** Bibliographie zu den Handschriften vom Toten Meer. Berlin, A. Töpelmann, 1957. XV, 118 p. 8°. = Beihefte zur Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft, 76.

ביבליוגרפיה זו, הכוללת 1556 פרסומים ו-352 מאמרי בקורות, מקיפה את הספרות עד שנת 1955, עד כמה שאפשר בשלמותה, וגם את הפרסומים החשובים ביותר שהופיעו מאז ועד לסתיו 1956. היא מסודרת לפי שמות המחברים. ע"י שימוש באותיות שונות ומספר רב של קיצורים וסימנים ניתנות בקיצור נמרץ ידיעות על סיכ כל עבודה ועבודה, על תוכנה ועל קשריה עם עבודות אחרות. בסוף הספר רשימה מיוחדת של פרסומי טכסטים.

380 **Franke, Herbert, ed.** Orientalisches aus Münchener Bibliotheken und Sammlungen... (Den Teilnehmern am XXIV. Internationalen Orientalisten-Kongress vom 28. August bis 4. September 1957 in München überreicht von der Stadt München). Wiesbaden, F. Steiner, [1957]. 4 p. l., 87 p., pls. 8°.

Part. cont.: H. Striedl: Geschichte der Hebraica-Sammlung der Bayerischen Staatsbibliothek (p. 1-37).

המחבר עומד על התהוות האוסף החשוב הכולל כ-400 כ"י וכ-3000 כרכי דפוס. יסודו הונח כבר במאה ה-17 ע"י רכישת אספים פרטיים חשובים. בחקירתו משחזר המחבר את האספים האלה ועוקב אחרי הגלגולים השונים שנתגלגלו ספרים וכ"י בודדים עד שהגיעו לספריה הממלכתית. בחלק זה של מחקרו וכן בתיאור הבריכות העתי-קות הוא מגיש ידיעות רבות ערך. האוסף קיים עוד היום

- 387 **Bible and N.T. Selections.** So spricht das Gesetz der Bibel. (Von Dieter Eicke bearbeitet). München-Planegg, O. W. Barth, 1957. 112 p. 7:10. (Lebendige Quellen zum Wissen um die Ganzheit des Menschen).
- 388 **Biblická konkordance.** (Redigují) Miloš Bič (a) J. B. Souček. Sešit 8-11: Chrámový-Lid 2. (Praha, Synodní rada českobratrské církve evangelické v Ustředním církevním nakladatelství v edici Kalich, 1956-1957). 561-880 p. 4°.
- הקדומים: ק"ס ל"ב 293.
- 389 **Bijbels woordenboek...** samengesteld onder redactie van A[drianus] van den Born, J. Coppens [a.o.] met medewerking van talrijke vakgenoten uit Nederland en België... Afl. 2-4: Egypte — Samaria. Roermond en Maaseik, J. J. Romen, 1955-56. 417-1504 cols., illus., maps, pls. 8°.
- הקדום: ק"ס ל"א 77.
- 390 **Bruce, F[rederick] F[lyvie].** The Teacher of righteousness in the Qumran texts. London, Tyndale Press, (1957). 36 p. 8°. "The Tyndale lecture in biblical archaeology, 1956".
- 391 **Bultmann, Rudolf.** History and eschatology... Edinburgh, University Press, 1957. IX, 170 p. 8°. "The Gifford lectures 1955".
- מכיל גם הערות קצרות על תפיסת ההיסטוריה במקרא, על אופיה של ההיסטוריוגרפיה המקראית ועל היחס בין ההיסטוריה ואסכולוגיה ביהדות (ע' 22:18, 31:27). ר' גם במפתח.
- Burchardt, Chr.** Bibliographie zu den Handschriften vom Toten Meer.
- עיין לעיל מס' 379.
- 392 **Burrows, Millar.** Die Schriftrollen vom Toten Meer. (Übertragen von Friedrich Cornelius). München, C. H. Beck, 1957. VIII, 379 p., facsim., maps, pls. 8°.
- המקור, The Dead Sea scrolls: ק"ס ל"א 320.
- the Old Greek and the Greek recensions. (Ann Arbor, University Microfilms, 1955). [2], 3, [7], 175 l. = Doctoral dissertation series, 10,843. — Diss. Princeton University, 1947.
- מיקרופילם מתוך כתב-מכונה. בביליוגרפיה: דף 175-171.
- 385 **Bible and N.T. tr. French.** La Bible. L'Ancien Testament. I: Introduction par Edouard Dhorme. Traduction et notes par Edouard Dhorme <Genèse, Exode, Lévitique, Nombres, Deutéronome, Josué, Juges, Samuel, Rois, Chroniques>; Frank Michaëli <Esdras, Néhémie>; Antoine Guillaumont <Maccabées>. [Paris], (Gallimard, 1956). CXXIV, [1], 1720, [1] p., maps. 8°. = NRF. Bibliothèque de la Pléiade, 120.
- נדפס בבלגיה. כך ב' יכל את ספרי הנבואה ואת ספרי החכמה (לרבות את החיצונים), תוכן מפורט ומפתח השמות.
- אין מעמד התנ"ך בצרפת כמעמדו בגרמניה ובאנגליה: אין העם מצוי אצלו. מי שזקוק לתרגום משתמש בתרגומים המופצים עלידי כמרי המיסיון, שערבם מפורק ומגמתם ברורה. לכן יש ברכה מרובה במפעל שיזמו עורכי "ספריית הפליאדה", (א) מפני שלסדרה הזאת, המציגה טייגת בהופעה חיצונית לארדוילה בצרפת, מובטחת תפוצה רחבה; (ב) מפני שהטילו את האחריות לפרסום על ראש חוקרי העברית בצרפת, פר' א. דורמ. הלה חיבר מבוא על התנ"ך בכללו (המקרא העברי, הנוסח העברי, תרגומים, שירת הקדמונים) ועל כל ספר וספר המופיע בכרך זה (הספרים ההיסטוריים), שהוא מצבה ושקול; גם ההערות בשולי העמודים הן בדרך כלל קצרות ומקירות. התרגום עצמו דבק לרוב במקור דבקות של ממש.
- 386 **Bible and N.T. Selections.** La Bible livre de prière. Textes choisis et traduits par R[obert] Tamisier. Paris, A. Fayard, (1956). 1 p. l., 324, [2] p. 8°. (Textes pour l'histoire sacrée, choisis et présentés par Daniel-Rops).
- מבחר פרקי קריאה, רובם מספרי הנביאים, ספרי אמ"ח וכן סירא עם הסברים קצרים.

- duction and notes by Theodor Herzl Gaster. Garden City, N.Y., Doubleday, 1956. XII, 350 p. 8°.
- הספר מונה לקורא הדיוט... אין כוונתו להיות תרומה מדעית בלתי תלויה לבירור בעית... המגלות... המבוא מצטמצם איפוא להגיש את החומר המשמש רקע להבנת התעויות... דעת המחבר היא: (א) הטקסטים נתחברו בזמנים שונים בין 170 לפני ספח"נ ל-68 לספח"נ; (ב) הם מייצגים את הספרות הדתית של כת האסירים כולה; (ג) הם מסייעים לשחזר את הרקע הרוחני של ראשית הנצרות... אך אין בהם תקדימים או הקבלות ליסודות המפורשים של האמונה הנוצרית; (ד) הבת לא האמינה ב"מורה צדק" משיחי שמת מות קדושים, אלא "מורה צדק" מציין משרה ולא אישיות מסוימת; (ה) לפי שעה אין בסחון לא בהסקת מסקנות היסטוריות מן הטקסטים ולא בהרהורים על רמיזות היסטוריות שבהם. (מההקדמה). לדעת המחבר יש בהם בטכסטים, בדומה למקרא, מן הבשורה האלוהית לאדם של ימינו. ביבליוגרפיה: ע' 326-323.
- 399 **Dead Sea Scrolls. Le Livre des Hymnes découvert près de la Mer Morte (1QH); traduction intégrale avec introduction et notes, par André Dupont-Sommer.** Paris, Adrien-Maisonneuve, 1957. 120 p., facsim. 8°. = *Semitica, cahiers publiés par l'Institut d'Etudes sémitiques de l'Université de Paris*, VII.
- לדעת המחבר ההודיות הן מידו של "מורה הצדק" עצמו או של אחד מתלמידיו הקרובים, ולכן הוא מניח בהתאם לשיטתו שחברו סביב לשנת 63 לפני ספירתם.
- 400 **Delekat, Lienhard.** Septuaginta und Peschitta; eine Untersuchung zu den alten Übersetzungen des Buches Jesaja... [Heidelberg, Universitätsbibliothek, 1957]. [28], 172, [2] l. — Diss. Heidelberg, 1956.
- מיקרופילם מתוך כתב-מכונה. ביבליוגרפיה: דף [15'5].
- 401 **Dickson, John Irwin.** The idea of perfection in the Old Testament. (Ann Arbor, University Microfilms, 1954). [2], 168 l. = Doctoral dissertation series, 11, 132. — Diss. Vanderbilt University, Nashville, 1954.
- מיקרופילם מתוך כתב-מכונה. ביבליוגרפיה: דף 168-164.
- שם גם התכן הביבליוגרפיה שבמקור (כאן ע' 367-353) מעורבנת ע"י הוספות (ע' 371-368).
- 393 **Calwer Hefte zur Förderung biblischen Glaubens und christlichen Lebens.** 1-3. Stuttgart, Calwer Verlag, (c 1956). 8°.
- Cont.: 1: Walther Eichrodt: Das Gottesbild des Alten Testaments. 24 p. — 2: Helmut Lamparter: Das biblische Menschenbild. 32 p. — 3: Walther Geisser: Ist der Gott des Alten Testaments der Vater Jesu Christi? 31, [1] p.
- 394 **Chase, Mary Ellen.** Life and language in the Old Testament. New York, W. W. Norton, (c 1955). 201 p., 1 l. 8°.
- מסות על רוחם וסגנונם של סיפורי המקרא ושיטתו. "כלי להתיימר להיות מחקר מעמיק, הספר מיועד לצבור רחב של קוראים".
- 395 **Clavier, Henri.** The duty and the right of resistance according to the Bible and to the Church... Oxford, Blackwell, 1956. 106, [1] p. 8°. (Dale lectures, Oxford 1946).
- Part. cont.: Resistance in the Old Testament (p. 22-31).
- 396 **Dakin, D[avid] Martin.** Peace and brotherhood in the Old Testament. London, Bannisdale Press, (1956). 128 p. 8°.
- "מסה זו מהווה וסיין להתחלת כתיבך את הופעתם ואת התפתחותם של רעיונות האבהות האלוהית והאחות האנושית, שהם... יסוד האמונה הנוצרית בשלום העולמי".
- 397 **Dead Sea Scrolls.** מגלות גזרות פשר. Interpretatio Habacuc <DSH>. Transcription et versio latina... Fani, Pontificium seminario picenum, 1955. [27] p., fold. facsim. 8°. (Materiale didattico. 1: Documenti).
- טכסט עברי ותרגום לטיני עמוד מול עמוד. בראש השער: Petrus Boccaccio, Guido Berardi.
- 398 **Dead Sea Scrolls.** The Dead Sea scriptures in English translation, with intro-

406 **Heinisch, Paul.** Theology of the Old Testament... William G. Heidt, translator. [Collegeville, Minn.], The Liturgical Press, (c 1955). XX, 476 p. 8°.

כרך זה (מהד' קודמת: ק"ס כ"ט 57; תרגום איטלקי: ק"ס שם, שם) מהווה סדרה אחת עם History of the Christ in Prophecy (ק"ס ל"ב 428) ועם O.T. (ק"ס ל"ב 427; מקור גרמני, גראץ 1955: ק"ס ל"ב 42). אף הם מאת היינש. שני הכרכים הראשונים במקורם הגרמני (ק"ס כ"ח 55, כ"ו 326) יצאו בחור כרכי השלמה של Die Heilige Schrift des A.T... hrsg. v. Feldmann und Herkenne, Bonn.

407 **Honour, Alan.** Cave of riches; the story of the Dead Sea scrolls... Illustrated by P. A. Hutchison. New York, Whittlesey House, (c 1956). 159, [1] p. 8°.

תגלית מגלות ים המלח מתוארת כאן בלבוש של סיפור מסע. תרגום גרמני ר' בערך הבא.

408 **Honour, Alan.** Höhle des Reichtums; die Geschichte der Rollen vom Toten Meer. (Von Gerhard Timmer und Fr. W. Gerhard Schneider... übertragen). Konstanz, F. Bahn, (1956). 150, [2] p., illus. 8°.

המקור ר' בערך הקודם.

409 **Initiation biblique;** introduction à l'étude des Saintes Ecritures, publiée sous la direction de A[ndré] Robert et A[lexis] Elie Tricot. 3e éd. "refondue". Paris, Desclée & Cie, 1954. XXVI, 1082 p., front., VIII maps (part col.), fold. chronol. tabs. 8°.

מהד' ב: ק"ס כ"ו 326. — במהדורה זו יש מספר פרקים חדשים לגמרי, אחרים עובדו מחדש, ביניהם על סמך תגלית המגלות הגנוזות במדבר יהודה. על המפתחות שהיו נוסף מפתח אנליטי.

Kahle, P. Opera minora. 634 מס' להלן מס' 634.

410 **Keller, Werner.** The Bible as history; archaeology confirms the Book of Books... Translated from the German by William Neil. London, Hodder & Stoughton, (1957).

402 **Elwert, Martin.** Die Grundhaltung des Frommen gegen Gott nach den Zeugnissen des Alten Testaments. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, (Mittelstelle für Mikrokopie), 1952. [1], VII, 165 l.

הרחבת חיבור שהוכתר בפרס באוניברסיטת טיבינגן בשנת 1936/7. מיקרופילם מתוך כתב-מכונה. ביבליוגרפיה: VI-V.

403 **Feuillet, André.** Le Cantique des Cantiques; étude de théologie biblique et réflexions sur une méthode d'exégèse. Paris, Éditions du Cerf, 1953. 258 p., 1 l. 8°.

= Lectio divina, 10.
Cont.: Introduction. La forme littéraire du Cantique: Les transpositions imposées par l'allégorie et les subtilités du style anthologique. Les thèmes bibliques traditionnels. La progression historique et psychologique et la doctrine du Cantique. Les précurseurs de l'auteur du Cantique: L'allégorie du mariage dans la théologie prophétique. La méthode des parallélismes. Note complémentaire. Conclusion générale. Bibliographie (p. 254-256).

404 **Goldberg, David.** Meet the prophets, by David Goldberg in collaboration with Samuel Halevi Baron and Leonard R. Sussman. Illustrated by F. Dzubas. New York, Bookman Associates, (c1956). 211 p., illus. 8°.

השקפת המחבר היא ליברלית-בקורתית: לפי השקפה זו, הוא חושב את גורם המוסר בדת להמצאת הנביאים והוא מחלק אותם לשתי תקופות. הנביאים הקדם-ספרותיים והספרותיים. אלו רואים עוד בה' את צור ישראל בלבד, ואלו הגיעו למושג אלוהות בעל רמה עולמית.

405 **Greenberg, Moshe.** The Hab/piru. New Haven, Conn., American Oriental Society, 1955. XIII, 96 p. 4°.

= American Oriental series, 39. Issued also as thesis, University of Pennsylvania. Bibliography: p. XI-XIII.

ושל עם ישראל כולו. — ביבליוגרפיה: ע' וצ'xxviii; מפתח המחברים: 363'357.

414 **Lempp, Walter** [Hermann Friedrich]. *Bund und Bundeserneuerung bei Jeremia...* Tübingen, Universitäts-Bibliothek, 1954. [2], XII, 118, [3], 46 l. — Diss. Tübingen, 1954. מיקרופילם מתוך כתב-מכונה. ביבליוגרפיה: דף וצ'vi.

415 **Lennox, Robert**. The theological character of the Book of Ezekiel in the Septuagint... (Ann Arbor, University Microfilms, 1955). [2], 118, [1], 2 l. = Doctoral dissertation series, 10,948. — Diss. Princeton University, 1947.

מיקרופילם מתוך כתב-מכונה. ביבליוגרפיה: דף וצ'114-118.

416 **Lubczyk, Hans**. *Der Bund mit Gott; Schriftlesungen des Alten Testamentes.* Leipzig, St. Benno-Verlag, 1956. 442, [1] p., 2 col. maps, pls. (1 fold.). 8°.

מבחר קטעים מן המקרא. המבואות וההסברות תפקידן לשמש לחינוך הדתי של שכבות רחבות.

417 **Marsh, John**. *A year with the Bible.* London, SCM Press, (1957). 191 p. 8°.

מוריך לקריאת קטעים מן הביבליאה, מסודרים על-ידי כומר פרוטסטנטי.

418 **Maveety, Stanley Roswell**. A study of the style of the King James and the Rheims-Douay translations of the Bible; an illustration of the literary consequence of different theories of translation... (Ann Arbor, University Microfilms, 1956). IV, 212 l. = Doctoral dissertation series, 16,855. — Diss. Stanford University, 1956.

מיקרופילם מתוך כתב-מכונה. ביבליוגרפיה: דף וצ'177-183.

419 **Michel, A[ibert]**. *Le Maître de Justice d'après les documents de la Mer Morte, la littérature apocryphe et rabbinique.* (Avignon), Aubanel père, (1954). XXIII, 335, [1] p. 8°.

המחבר כותב בעיקר על „משר חבקוק“ ומפרסמו כולו בצרפתית עם הערות (ע' 25'8). הוא בוחן כל מיני הש-

429 p., illus., maps, pls., ports. 8°. Reprint of 1956 issue.

המקור, Und die Bibel hat doch recht, ק"ס ל"א: שם גם התכן; תרגום צרפתי: ק"ס ל"ב 428.

411 **Koolhaas, A[ntoine] A[art]**. *Theocratic en monarchie in Israël <Theocracy and monarchy in Israel>.* Enige opmerkingen over de verhouding van de theocratie en het Israelitische koningschap in het Oude Testament. Wageningen, H. Veenman, 1957. 2 p. l., 158, [1] p. 4°.

בפרקים השונים נדון על צורת המלוכה של עמי המזרח, על רעיון מלכות ה' בזמן שלפני המלוכה, על התהוות המלוכה בישראל ועל מעמדו של המלך במסגרת הרעיונות התיאוקרטיים של המקרא. את היחס בין המלוכה ובין התיאוקרטיה בהיסטוריה הישראלית מגדיר המחבר באמרו: „אם גם זכה המלך לכבוד היותו והוא מייצג את מלכות ה', בכל זאת הוא נראה כבשר ודם וכאישיות שזכויותיה היו מוגבלות ע"י אחריותו כלפי ה'“. (ע' 138). ביבליוגרפיה: ע' 141'148. — המחקר יצא גם כדוטרטציה, אוטרטט. עם סיכום באנגלית.

412 **Kutsch, Ernst**. *Das Herbstfest in Israel...* [Frankfurt a.M.], C. Schleussner Fotowerke, 1956. VI, 178, [1] l. — Diss. Mainz, 1955.

מיקרופילם מתוך כתב-מכונה. ביבליוגרפיה: דף וצ'161-176.

413 **Leeuw, V. De**. *De Ebed Jahweh-prophetieen; historisch-kritisch onderzoek naar hun ontstaan en hun betekenis.* Avec un résumé en français: Les chants de l'Ebed Yahvé; leur interprétation et leur portée prophétique. Assen, Van Gorcum & Comp., 1956. XXVIII, 367 p., 1 l. 8°.

בחלק א' מסופר על התמורות בהבנת הדמות של „עבד ה'“ מהתנ"ך עצמו עד ימינו (ארבעה אבות-פתרונים: יחיד, גביא או מלך, שהיה בחיים; המשיח; ישראל כימי מחבר השירים; ישראל לעתיד לבוא). חלק ב' הוא פירוש „שיר רים“. בחלק ג' מגיע המחבר למסקנתו: „עבד ה'“ הוא אחד מצאצאי דוד, שחשדה עליו רוח הקודש, ואחרי ייסורי רים קשים ימלוך על כל העולם בחכמתו; אולם התיאור מבוסס על יסודות רבים מחייהם של הנביא, של בית דוד

Rosowsky, S. [B.]. The cantillation of the Bible. עיין להלן מס' 626.

426 Rowley, H[arold] H[enry]. Prophecy and religion in ancient China and Israel. (London), University of London, the Athlone Press, 1956. 3 p. l., 154 p. 8°. = School of Oriental and African Studies, University of London: Jordan lectures in comparative religion, 4.

שש הרצאות על השוואת נביאי ישראל עם חכמי סין: מהות הנבואה, הנביא בתורת מדינאי, הנביא בתורת מתקן החברה, הנביא ותור הוזהב, הנביא והפולחן, הנביא והבורא.

427 Samuel, Maurice. Certain people of the Book. New York, A. A. Knopf, 1955. V, [1], 363 p., 2 l. 8°. מסות על דמויות המקרא.

428 Schilling, Othmar. Das Heilige und Gute im Alten Testament. Leipzig, St. Benno-Verlag, 1956. 56 p. 8°. = Die Botschaft Gottes; eine biblische Schriftenreihe. 1: Alttestamentliche Reihe, 1.

מבליט את ההבדל בין המושג "קדוש" לבין קטגוריות מוסריות.

429 Schonfield, Hugh J[oseph]. Secrets of the Dead Sea scrolls; studies towards their solution. London, Vallentine, Mitchell, (1956). 6 p. l., 164 p. 8°.

המחבר מנסה להאיר את טרשת כת קומראן. הוא מבסס את הרצאת היברים בעיקר על "ברית דמשק". ובדרך א"ת ב"ש הוא מציע לראות בספר ה"הגו" את ספר ה"צ"ף. כך הוא מביא את ההשערה, שמורה הצדק היה אסף (א"ת ב"ש של תחו, מחבר [?] של "עליית משה") בן ברכיהו (דה"א ו כ"ד ועוד), מלכו ההשערה על "יוסף הצדיק" (?) ועל יוסף בן יעזר. לתקופה הראשונה של הכת הוא קובע את ימי החשמונאים. בתקופה השנייה בסוף ימי הבית, היה ראש הכת לפי דעתו יעקב הצדיק אחיו של ישו. — מפתח: ע' 161-164.

430 Solomon b. Jeroham. The Arabic commentary of Salmon Ben Yeruham the Karaite on the Book of Psalms, chapters 42-

ערות, ומסיק שכוהן הרשע הוא מנלאים ומורה הצדק חוגיו השלישי. — ביבליוגרפיה: ע' [ארוואס].

420 Negwer, Joseph. Die Ehe und Familie in der Heiligen Schrift des Alten und des Neuen Testaments. Leipzig, St. Benno-Verlag, 1956. 190 p., 1 l. 8°.

נישואין ומשפחה במקרא ובספרים החיצונים: ע' 17-84. ניתנים קטעי סיפורים, חוקים, רעיונות ודברי מוסר בהרבה, עם הסברת משמעותם הדתית והמוסרית.

421 Neher, André. Moïse et la vocation juive... [Paris], Éditions du Seuil, (1956). 191, [1] p., illus., map and facsim. (on lining papers). = Maitres spirituels, 8.

422 Noth, Martin. Die Welt des Alten Testaments; Einführung in die Grenzgebiete der alttestamentlichen Wissenschaft. 3., erw. Aufl. Berlin, A. Töpelmann, 1957. XV, 320 p., illus., maps, 4 pls. (incl. facsim.) on 2 l., fold, chronol. tab. 8°. = Sammlung Töpelmann. Reihe 2: Theologische Hilfsbücher, 3. דוּסְטֶצְלֶם. למהד' ב' (1953), ק"ס ל' 198, שם גם התכן נוספו כאן מספר השלמות ותיקונים, ע' 291-296.

423 Nyquist, John G. The kingdom of the world in prophecy. New York, Pageant Press, (c 1956). 4 p. l., 87 p. 8°. המחבר מוצא בחזיונות דניאל רמזים להיסטוריה עד לימינו.

424 Parrot, André. Babylone et l'Ancien Testament. Neuchâtel, Delachaux & Niestlé, (c 1956). 141 p., 1 l., illus., maps, pls., chronol. tab. 8°. = Cahiers d'archéologie biblique, 8. Bibliography: p. [126]-133.

425 Rand, Howard B. Study in Hosea. Haverhill, Mass., Destiny Publishers, (c 1955). VI p., 1 l., 154 p. 8°.

„אם קיים עוד איהו ספק... על זיהוי העמים האנגליזאכסיים-הקלטיים עם בתי-ישראל של היום, עיון רציני בנבואות הושע לא ישאיר מקום לערעור על פתרון זה.“ (מההקדמה).

הספר מיועד לעזור לכמרים, למורים ולסטודנטים ואף לקורא סתם בעיונם היומיומי. הוא כולל גם מבוא גם פירוש לביבליה כולה. החומר מבוסס על תוצאות החקירה המדעית. בראש הספר 12 מאמרים כלליים, מקצתם נותנים הדרכה בגישה לביבליה בתור תעודה דתית, אחרים מתארים את הרקע ההיסטורי, הגיאוגרפי והארכיאולוגי, את דברי ימי ישראל ודתו, את ספרות המקרא ולשונו. הפירוש לכל ספר וספר של המקרא והחיצונים (ע' 328-104) סוּתה בידיעות אחדות על שמו, מקורותיו, מבנהו, זמנו וכיוצא בזה על חשיבותו הדתית, ולאלה נוסף מבחר ביבליוגרפי מצומצם. אח"כ באים ההסברים לסכסס, והכל ניתן בקיצור נמרץ. הביבליוגרפיה לענינים הכלליים: 53-54.

435 **Verbum Dei**; comentario a la Sagrada Escritura... (por B(ernard) O(rchard), E(dmund) F(elix) S(utcliffe), R. C. Fuller y R(alph) Russel, con la colaboración de 39 especialistas). (Traducción y adaptación española de A Catholic commentary on Holy Scripture). t. 1-2. Barcelona, Editorial Herder, 1956. 8°. = Biblioteca Herder; sección de Sagrada Escritura, vol. 23-24.

Contents: t. 1: Introducción general. Antiguo Testamento: Génesis a Paralipómenos. XXXI, 939 p. — 2: Antiguo Testamento: Esdras a Macabeos. XV, 890 p.

פירוש מדעי קתולי-אנגלי. המקור יצא בלונדון וניו יורק 1953. כמחציתו של כרך א' (ע' 400-1) מכילה פרקי מבוא לביבליה בכלל (הביבליה בתולדות הכנסייה, בייחוד בספרד, התהוות הקאנון, לשונות, נוסחים, תרגומים, הביבליה כיצירה ספרותית, הגיאוגרפיה של א"י, דברי ימי ישראל, הארכיאולוגיה, ריאליה, הנסים וכו') ולמקרא בפרט (חשיבותה, דת ישראל, העמים מסביב לישראל, הכרונולוגיה). לתורה כתיבה וכן לכל אחד מספרי המקרא והחיצונים מוקדשים מבואות קצרים. בראש כל הפרקים הללו ניתנו ביבליוגרפיות מפורטות. הפירוש לספוקים קצר ונוגע לענין ולמבנה הסיפורי יותר מאשר לשאלות בלשוניות-בקורותיות. לכוך ב' נספח: כתבי היר מקומראן (ע' 867 ואילך).

436 [Vigouroux, Fulcran Grégoire], Dictionnaire de la Bible. Supplément, commencé sous la direction de L(couls) Pirot,

72. Edited from the unique manuscript in the State Public Library in Leningrad, by Lawrence Marwick. Philadelphia, Dropsie College for Hebrew and Cognate Learning, 1956. 121 p., 21. 8°.

בלי מבוא. כה"י מכיל תרגום ופירוש לתהלים א-פס. בהערות מ"מ במקרא ותגורסה המקורית של כה"י במקום שתוקן בפנים.

431 **Steinberger, G(eorg)**. Der Gnadenstrom; Hesekiel 47, 1-12. (15. Aufl.). Frankfurt a.M., Anker-Verlag, (1956). 32 p. 8°.

דרשה נוצרית.

432 **Thivollier, P(ierre)**. Le peuple de Dieu. (Illustrations... de Marie Pignal). vol. 1-2. Issy-les-Moulineaux <Seine>, Missions ouvrières paroissiales, (c1952-1955). maps, pls. (part col.). 8°.

Contents: v. 1: Des origines à la mort de Moïse. (c1952). 397, [11] p. — 2: De Josué à David. (1955). 344, [11] p.

אל תוך תרגום סיפורי המקרא ומקצת החוקים משולבים כאן דרך פרפרזה הסברים רחבים מאד לשם הבנת הדברים כמסוּת.

433 **Tresmontant, Claude**. Etudes de métaphysique biblique. Paris, J. Gabalda, 1955. 261, [2] p. 8°.

Cont.: La métaphysique biblique et le réel. La création du monde. La temporalité du monde. La temporalité de la genèse. De la métaphysique à la théologie biblique. Eléments pour une philosophie biblique de l'histoire. — Excursus: La notion du miracle. Notes sur la permanence de la Gnose dans la philosophie occidentale. Traduction de Genèse I-III.

434 **The twentieth century Bible commentary**. Rev. ed., edited by G(wynne) Henton Davies, Alan Richardson and Charles L. Wallis. New York, Harper, (c1955). XVI p., 11., 571 p., illus., chron. tabs., XVI pls. of col. maps on 8 l. 8°.

442 **Zimmermann, Johanna.** Engel, die Boten Gottes. (München), H. Rinn, (c 1956). 96 p., illus., pls. 8°.

ליקוטים מן המקרא, הספרים החיצונים (ע' 145), הברית החדשה והספרות הדתית של הנוצרים עד לימינו. שיר מאת Else Lasker-Schüler: ע' 84.

ברית חדשה

443 **Barrett, C[harles] K[ingsley]**, ed. The New Testament background; selected documents, edited, with introductions. London, S.P.C.K., 1956. XXIV, 276 p. 8°.

לקט של תרגומים, בצירוף מבואות והערות קצרות. — מהתנ"ך: 7. Jewish history. 8. Rabbinic literature and rabbinic Judaism. 9. Philo. 10. Josephus. 11. The Septuagint. 12. Apocalyptic. Appendix: Jewish sectarian documents (Zakite fragments, Manual of discipline).

444 **Boney, Mary Lily.** Paul's use of the Old Testament. (Ann Arbor, University Microfilms, 1956). [6], VI, 198 l. = Doctoral dissertation series, 16,890. — Diss. Columbia University, New York, 1956.

מיקרופילם מתוך כתבי-מכונה. ביבליוגרפיה: דף 184-198.

445 **Edersheim, Alfred.** Prophecy and history in relation to the Messiah. Grand Rapids, Mich., Baker Book House, 1955. XXIV, 391 p. 8°. (The Warburton lectures for 1880-1884).

דפוסי-צילום של הוצאת לונדון, 1901. — המחבר (1825-1889) טוען נגד שיטות הביקורת ובעד הסמכות של הכנסייה האפיפיורית לייצג את "המשיח", ותולה הרבה מנימוקיו במקרא ובתלמוד.

446 **Howlett, Duncan.** The Essenes and Christianity; an interpretation of the Dead Sea scrolls. New York, Harper, (c 1957). VI, 217 p. 8°.

"עד לגילוי מגלות ים המלח ביטול חוקרינו... את האסיים ככת ועירה של נזירים... כעת אנו יודעים שהנצרות ובטה, השתרשה וכתה לגידולה הראשון בקרקע

A[ndré] Robert, continué sous celle de Henri Cazelles... Fasc. 29: Midrash — Mycènes. Paris, Letouzey et Ané, 1957. 1281-1480 col., facsim., pls. 4°.

הקודמים: ק"ס ל"ב 299. עם חוברת זו ושלם כרך ה' של המוסף.

437 **Vischer, Wilhelm.** Die Immanuel-Botschaft im Rahmen des königlichen Zionsfestes. Zollikon-Zürich, Evangelischer Verlag, 1955. 55, [1] p. 8°. = Theologische Studien, hrsg. von Karl Barth, 45.

על ישעיה ו', א'—ט', ו' לאור ההשערה על חגיגת הכתרת המלך.

438 **Walter, Peter.** Die Autorität der Bibel. Zürich, Zwingli-Verlag, (c 1956). 40 p. 8°. = Kirchliche Zeitfragen, 40.

על חשיבות התנ"ך לדת הנוצרית בזמן הזה.

439 **Wiesheu, Johannes.** Persönlichkeiten der Bibel. Mit 32 Abb. nach Zeichnungen von Gustave Doré. München, M. Hueber, 1955. XII, 480 p., pls. 8°.

דיוקנאות של כל הגיבורים החשובים שבתנ"ך, בספרים החיצונים ובברית החדשה, מתוך צירוף הידיעות המפורסות עליהם ותוספת הסבר פסיכולוגי, עם ציין המקורות.

440 **Yerkes, Royden Keith.** Le sacrifice dans les religions grecque et romaine et dans le judaïsme primitif... Paris, Payot, 1955. 277 p., tab. 8°. (Bibliothèque scientifique).

Part. cont.: Les sacrifices juifs (p. 149-248). המקור: ק"ס ל' 52.

441 **Young, Edward J[oseph].** Thy word is truth; some thoughts on the biblical doctrine of inspiration. Grand Rapids, Mich., W. B. Eerdmans, (1957). 287 p. 8°.

תיאולוג נוצרי אדוק יוצא להגן על סמכות הביבליה, לרבות המקרא. כתבי הקודש נכתבו תוך השראה אלוהית ובהשגחה אלוהית, ולכן דבריהם נאמנים ונקיים משיבושים, טעויות וסתירות. בקשר הענינים נידונים גם מספר מקומות במקרא.

התכן: חלק ב: חידושי תלמוד נרוב רובם למס' ססחים, חידושי, ב"ק, ב"מ; כללי הגמרא ע"ס א"ב; חידושי תנ"ך ומאמרי חז"ל ע"ס א"ב, דרושים. תשי"ג. [2] 134 דף. — ג: שאלות ותשובות על ארבע טורי ש"ע, תשט"ו. [2] 93, [1] דף. — הקודם: ק"ס כ"ו 268.

543 חרל"פ, יחיאל מיכל. ספר חוף ימים; ביאורים וחרושים לכמה סוגיות ושיטות בש"ס בבלי, ירושלמי, ובפוסקים, ביחוד בהלכות עבודה זרה, בהלכות שביעית, בכמה מצות התלויות בארץ... מאת... יחיאל מיכל חרל"פ בלאאמור... יעקב משה... חלק א. גוא יארק, (דפוס האחים טברסקי), תשי"ז. [5] 123 דף. 2°.

454 יונה בן אברהם גירונדי. ספר חידושי תלמידי רבינו יונה על מסכת עבודה זרה על דרך שקבלתי אותה אני... מאיר בן יוסף בן אביסרורי מפי מורי ורבי... הרב רבינו יונה. יצא לאור בפעם הראשונה עפ"י כתב יד... עם מראה מקומות והערות מאת צבי הכהן זשורקובסקי... ברוקלין, נ"י, (דפוס Postar Press), תשס"ז. [18] 154 ע', פקסימילי. 4°.

החידושים, שנתחברו כפירוש על הרי"ף, מתפרסמים כאן בצירוף הגהות מפורטות ע"ס צילום של כ"י הנמצא בלינינגרד באוצר הספרים של גינזבורג. במבוא מובאות ידועות על חי' ר' יונה, רבותיו ותלמידיו, וכן רשימת ספריו, אך לא מתברר ממנו מי היה ר' מאיר בן יוסף בן אביסרורי, שכתב חידושים כפי שקיבל מרבנו יונה וביניהם את הבת"י לעכו"ז.

משאש, ח. ספר נשמת חיים. עיין לעיל מס' 382.

455 משניות...: תוספת ומפתח. עברית מנקרת, דקדוק תלמודי, מפות, המסס מעלה גרה, תרי"ג מצות, הדרן, מלים לועזות, בעלי חיים, צמחים, מפתחות, תקן, נים, תרגום, פרוש. מאת שלום שרגא בלאקמאן. הקדמה מאת הרב קאפיל כהנא. (לונדון), משנה פרעס, תשי"ז. XX, 374 ע'. 8°.

עם שער גוסף באנגלית: Mishnayoth... Vol. 7: Supplement and index... by Philip Blackman. London, Mishna Press, 1956.

סדר זרעים עיין ק"ס כ"ס 64; מועד-ספרות ליב 43.

456 סילורסטון, אליהו אליעזר. ספר מרגיאת סבא; חידושים בהלכה ואגדה. מאת אליהו אליעזר סילורסטון... לונדון, (דפוס האחים גרוד), תשס"ז. 47, [1] ע'. 8°.

האסיים, ועוד ידוע לנו כי אופיה של הנצרות בראשיתה היה אסיי. (ע' 202).

447 Mirtow, Paula. Jesus and the religion of the Old Testament. London, S.P.C.K., 1957. V, 81 p. 8°.

Posch, W. Der Lohngedanke in der Lehre Jesu. עיין להלן מס' 477.

Polack, A. L.; W. W. Simpson. Jesus in the background of history. עיין להלן מס' 534.

448 Reicke, Bo. Glaube und Leben der Urgemeinde; Bemerkungen zu Apg. 1-7. Zürich, Zwingli-Verlag, 1957. 179 p. 8°.

= Abhandlungen zur Theologie des Alten und Neuen Testaments, 32.

Part. cont.: Christliche Gemeinschaft und sadduzäische Verfolgung (p. 55-114).

תלמוד, מדרש, ספרות רבנית

449 אדרת, שלמה בן אברהם. חידושי הרשב"א על מסכת בבא מציעא לרבינו שלמה בן אדרת... ע"ס... כ"י Jewish College manuscript Montefiore N. 311. Add. 27092 ... ועתה יצא לאור מחדש עם חידושי מהר"י גלאנטי על פרק איהו נשך ולקוטים מהר"י אבן לב (על) בבא מציעא. [ניו יורק], הוצאת נשרי, תשס"ז. [4] 150, [6] ע'. 8°.

דפוס צלום לפי הוצאת ירושלים, תרצ"א (ק"ס ח' 293, שם גם ציון).

450 גרינשפן, נחמן שלמה. ספר מלאכת מכתב; שבת; כולל ביאורים והסברים... בכמה הלכות עמוקות ביסודי הלכות שבת, ביו"ד ובאה"ע... ממני נחמן שלמה גרינשפן... לונדון, המחבר, (דפוס "החינוך"), תשס"ז. [8] 245 ע'. 2°.

451 המאירי, מנחם בן שלמה. בית הבחירה על מסכת בבא בתרא אשר חבר רבינו מנחם ב"ר שלמה... המאירי, יוצא לאור בפעם ראשונה על פי כתב יד בספריה פאלאטינה בפרמה... עם מראה מקומות והערות על ידי אברהם סופר... ניו יורק, המהדיר, (דפוס "הדר"), תשס"ז. XVI, 733 ע'. 4°.

עם שער גוסף באנגלית.

452 חדאד, בעז. ספר ויאמר בעז... חלק ב"ג. גריבה, דפוס המחבר, תשי"ב-תשס"ז. 8°.

בדורות יותר מאוחרים ע"י התוספת "ב"ה" (ע' 56).
57. הצורה "הקדוש ברוך הוא" במלואה מופיעה לראשונה בדפוס מסכת אבות, שונצינו, 1483 לערך (ע' 58).
ביבליוגרפיה: ע' xvi-xv.

461 Judah b. Benjamin mi-Roma. A critical and annotated text of Judah b. Benjamin Anav's commentary on al-Fasi to Beza; from two mss., with an introduction on his life, family and works, by Abraham Neustein. (Ann Arbor, University Microfilms, 1955). 3 p. l., 8, 3, [1], V, 134, [1], 59 l., diagrs. = Doctoral dissertation series, 13,752. — Diss. Yeshiva University, New York, 1953.

מיקרופילם מתוך כתב-מכונה. הנוסח העברי, יהודה בן בנימין מרומה: פירוש על הרי"ף מ"י ביצה: דף 591 האחרונים. כולל ביבליוגרפיה.

462 Studi in onore di Pietro de Francisci, I-IV. Milano, A. Giuffrè, 1956. XXXI, 582 p., 1 l., front. (port.); IX, 607 p., 2 l.; 1 p. l., 615 p., 2 l.; 1 p. l., 732 p., 2 l. 8°.

Part. cont.: Boaz Cohen: The principle of causation in the Jewish and the Roman law of damages (v. I, p. [303]-336).

463 Talmud. Selections. The Talmud of Jerusalem; with a preface by Dagobert D. Runes. New York, Wisdom Library, (c.1956). 160 p. 8°.

הדפסה חדשה של The Talmud; selections from the contents... translated... by H. Polano, — London, (pref. 5636), pt. 3-5 = p. 213-372 שם הספר מטעה. אין כאן מבחר מן הירושלמי דוקא.

מדע הדת, פילוסופיה יהודית

464 ראש, לעצא. דער יידישער געדאנק ווי א פאקטאר פון ציוניזאציע. איבערגעזעצט פון ענגלישן אריגינאל דורך משה שענדער. פארזאמלט פון אהרן שטיינבערג... לאנדאן — בוענאס איירעס, קולטור דעפארטאמנט פון יידישן וועלט קאנגרעס, תשס"ז. 87 ע' 1 דף, [2] ע' 8. (יידישע פאלקס-ביבליאטעק). בראש השער: לעצא ראשה. עם שער נוסף בספרדית.

457 קרוי יוסף בן אפרים. שלחן ערוך, אורח חיים, מהגאון... מוהר"ר יוסף קארו. עם חדושי דינים... [מאת] מוהר"ר משה איסרלש... באר הגולה... באר היטב... אשל אברהם... [ועם] העתקת עברי טייטש... מהמעתיק... הררי"מ יעב"ץ... [סימן ארנן] ברוקלין, "ירושלים", [תשי"ז], [12], 431, [4] ע' 8. דפוס צלום לפי הוצאת ורשה, תרפ"א.

458 רפופורט. אברהם. שאלה ותשובה בדין בית הכנסת שצריך שיהי' גבוה מבתי העיר ואיסור תשמיש על בני ביהמ"ד מאת הרב אברהם רפופורט... לונדון, משרד ביד"צ, תשט"ו. [2], 10 ע' 8. = הוצאת בית דין צדק לונדון והמדינה, חוברת ד. — הקודם: ק"ס ל"ב 300.

459 Aha mi-Shabha. Sheeltot de R. Aha; a critical and annotated edition and translation of the book of Genesis based on mss. with an introductory story on the nature and form of the Sheeltot by Samuel K. Mirsky. (Ann Arbor, University Microfilms, c.1955). [2], 2, [5], 406, 92, [5] l. = Doctoral dissertation series, 10,795. — Diss. Columbia University, New York, 1954.

מיקרופילם מתוך כתב-מכונה. הנוסח העברי, אחאי משבחה און: שאילתות: דף 291 האחרונים. ביבליוגרפיה: דף [97-93].

460 Esh, Shaul. "Der Heilige <ג'ה>". Zur Geschichte einer nachbiblisch-hebräischen Gottesbezeichnung. Leiden, E. J. Brill, 1957, XVI, 86 p. 8°.

השימוש בכינוי "הקב"ה" במדורי התנאים ובדק בדיקה יסודית לאור הגרסאות השונות שמספקים לנו המהדורות הבקורות ומספר קטן של כ"י מן הגניזה. מסקנות המחבר: הכינוי מופיע בכ"י של מדורי התנאים רק בצורות קיצור שונות, שניתנות לפיענוח בשתי פנים: הקדוש ב"ה — הקדוש ב"ה. בלי לשון הברכה "ב"ה" אנו מוצאים את הצורות המלאות "הקדוש" ו"הקדוש"; הראשונה שכיחה למדי, השנייה מצויה רק לעתים נדירות, וייתכן איפוא שיש כאן שיבוש. לדעתו של אש, אף "הק" מירושלם רק "הקדוש", היות ו"רוח הק" אפשר לקרוא רק בצורת "רוח הקדוש". על סמך זה נוטה אש לדעה כי הצורה המקורית היתה "הקדוש", והיא נתרחבה

מורה דרך לחיים יהודיים ברוח הרפורמה. ע' 47-28 :
הסמכות שבמצוות.

470 **Eisenstein, Ira.** Judaism under freedom... With a foreword by Mordecai M. Kaplan. New York, Reconstructionist Press, 5717 1956. XVIII, 262 p. 8°.

Cont.: A new approach to Jewish religion. Israel and the great American experiment. The new Jew in Israel. Recovery and expansion of Jewish values. Judaism and democracy.

471 **Goldberg, Martin Lloyd.** Fluctuations between traditionalism and liberalism in American Reform Judaism from 1855 to 1937. (Ann Arbor, University Microfilms, 1955). IV, 180, [1] l. = Doctoral dissertation series, 13,866. — Diss. University of Pittsburgh, 1955.

מיקרופילם מחון כתב-מכונה. ביבליוגרפיה: דף 160-171.

472 **James, E[dwin] O[liver].** History of religions. London, English Universities Press, (1956). X, 237 p., illus. 8°. (The Teach yourself books).

על היהדות (שלאחר המקרא): ע' 125-140.

473 **Kaplan, Mordecai M[enahem].** Judaism as a civilization; toward a reconstruction of American-Jewish life. (Enl. ed.). New York, Reconstructionist Press, 1957. XVI, 601 p. 8°.

היהדות מוסברת ומתוארת כאן בהרחבה כתופעה חברתית-פסיכולוגית וכתופעה תרבותית יותר מאשר כשיטה דתית-אולומית. אין תהי' לרבריו של קפלן, אלא כעין ענף בלבד של כל היהדות כולה. הרעיון של יהדות בתורת ציביליזציה, אין כוונתו לעודד ולזול בקיום מצוות או אישיות דתית, אלא לעודד הוזהות מלאה עד כמה שאפשר עם "החיים היהודיים", ויש בו קריאה, לחייב את הלאומיות (peoplehood) היהודית, להחיות את הדת, לארגן רשת אורגנית של קהילות, לחזק את מדינת ישראל, לקדם את היצירה התרבותית ולשתף פעולה עם ציבור האומות למען החירות, הצדק והשלום". (מהתק-

דמה). — מהדורות קודמות: 1934, 1935.

המקור האנגלי: Leon Roth: Jewish thought as a factor in civilization ק"ס ל' 52; תרגום צרפתי, שם 362.

465 **Arfa, Milton.** Abraham ibn Daud and the beginnings of medieval Jewish Aristotelianism <with particular reference to the concept of substance in the Emunah Ramah>. (Ann Arbor, University Microfilms, 1954). 2 p. 1, 3, [1], III-VII, 158 l. = Doctoral dissertation series, 8597. — Diss. Columbia University, New York, 1954.

מיקרופילם מחון כתב-מכונה. ביבליוגרפיה: דף 156-158.

466 **Bamberger, Bernard J[acob].** The story of Judaism. New York, Union of American Hebrew Congregations, (c1957). XIV, 477 p., 1 l. 8°. (Commission on Jewish Education of the Union of American Congregations... Union adult series).

ספר פופולרי על תולדות דת ישראל מראשיתה ועד לימינו, מאת רב ליברלי. תשומת לב מיוחדת ניתנה לתינוע הרפורמה באירופה במאה שעברה ולהתפתחויות בקרב יהדות אמריקה. בסוף הספר שאלות לעיון ולויכוח.

467 **Benichou, Raymond.** Tora' e Vangelo. (Traduzione autorizzata dal francese di Raoul e Giorgio Elia). [Milano], Bollettino della Comunità israelitica di Milano, 5717 1957. 79 p., 2 l. 8°. = Quaderni del Bollettino, 10.

המקור, L'épreuve sans danger: ק"ס ל"ב 44.

468 **Cohen, Abraham.** Les routes divergentes; le judaïsme et l'avènement du christianisme. Traduit de l'anglais par Arnold Mandel. [Paris], Éditions de Minuit, (1956). 125, [2] p. 8°. (Bibliothèque juive).

המקור, Judaism and the rise of Christianity: ק"ס ל"א 86.

469 **Doppelt, Frederic A.; David Polish.** A guide for Reform Jews. New York, Bloch Publishing Co., 5717 1957. VIII, 118 p. 8°.

Tresmontant, C. Etudes de métaphysique biblique. עיין לעיל מס' 433.

479 Vorspan, Albert; Eugene J[ay] Lipman. Justice and Judaism; the work of social action... Illustrated by Russell Roman. New York, Union of American Hebrew Congregations, (c 1956). XIV, 271 p. 8°.

"יש לנו כאן בפעם הראשונה חבור יסודי על השאלות החברתיות הגדולות המרעישות את החברה — זכויות האזרח, חירויות האזרח, נשואין ומשפחה, יחסים בינלאומיים, הגירה, שכונות, יחסים בינחתיים, צדק כלכלי, בעיות המשק, עבריינות הנוער והפשע, עם שורה של נושאים אחרים — ביחסן לחזון המוסר הנצחית של היהדות". (מההקדמה של Maurice Eisendrath).

480 Wilson, Edmund. A piece of my mind; reflections at sixty. London, W. H. Allen, 1957. 176 p. 8°.

Part, cont.: The Jews (p. 64-103; 82-103: The Messiah at the Seder [מסיפור מילוסטון]). The need for Judaic studies (113-118).

גם בפרקים אחרים מראה המחבר עניין לבעיות היהדות. — חלק יצא ב"Commentary וב"Encounter.

קבלה וחסידות

481 שניאור זלמן בן ברוך. לקוטי אמרים. תניא. (עם אגרת התשובה ואגרת הקדוש) [נקונטרס אחרון. מאת] (מרנא ורבנא שניאור זלמן). ברוקלין ג.י. קהת, תשס"ז. [2] 206 דף, פקסימילים. 8° = אוצר החסידים, קובץ שלשלת האור, היכל ג, שער א. עם שני שערים נוספים. דפוס צלום לפי הוצאת וילנא, תרס"ט. דף קס"ד ואילך: מורה שיעור כלמודי יום ויום... שיעורים בתניא, כפי שנחלקו על ידי... יוסף יצחק שני אורסאהן... דף קס"ה ואילך: מפתחות... לספר התניא... נערך על ידי... אדמו"ר מנחם מענדל שני אורסאהן... [ובתוכם רשימת כ"י ודפוסי התניא]; שניהם עם שערים מיוחדים.

482 שניאור זלמן בן ברוך. ספר תורה אור, והוא לקוטי אמרים... על סדרי פרשיות התורה... לתוכה ולפורים ושיר השירים ומועדים ור"ה ויוה"כ. נאמרו מפי... מוהר"ר שניאור זלמן... הוצאה ששית.

474 Life (Chicago). The world's great religions. New York, Time Inc., 1957. 4 p.l., 310 p., illus. (part col.), maps. 2°.

תורת היהדות ותחממה: ע' 162-131. כאן ניתן בצורה מורחבת בהרבה המאמר שהופיע ב"ליף" בשנת 1955, ר' ק"ס ל"א 129.

475 [Moses b. Maimon]. Moses Maimonides <Rambam> by Max Felshin. New York, Book Guild, 1956. XVI p., 1 l., 205 p., facsim., port. 8°.

ליקוטים מכתבי הרמב"ם בתרגום אנגלי, עם ביוגרפיה.

476 Palquera, Shem Tob ben Joseph. A translation and edition of Falquera's "Sefer ham-mebaqesh," Part 1, by Herschel Levine. (Ann Arbor, University Microfilms, 1955). [4], XLIII, 248 l. = Doctoral dissertation series, 10,794. — Diss. Columbia University, New York, 1954.

מיקרופילם מתוך כתבימכונה. הנוסח העברי, שם טוב בן יוסף פלקיר: ספר המבאקש: דף 248-163. בי"ב ליוגרפיה: דף 162-158.

477 Pesch, Wilhelm. Der Lohngedanke in der Lehre Jesu verglichen mit der religiösen Lohnlehre des Spätjudentums. München, K. Zink, 1955. X, 156 p. 8°. = Münchener theologische Studien, 1: Historische Abteilung, 7.

ב' 106-81. מתוארת בקיצור התפתחותה של תורת התגמול מן המקורות המקראיים עד להשקפות של הפרושים ושל הספרות האפוקליפטית בימי בית שני. להלן באה המחבר להראות בתורתו של ישו את הקווים שיש בהם התפתחות מתוך דעות מקראיות ואת הקווים שיש בהם ניגוד להשקפת היהדות של זמנו. ביבליוגרפיה: ע' 145-148.

478 Ross, Floyd H[latt]; Tynette [W.] Hills. The great religions by which men live <Questions that matter most asked by the world's religions>. A Premier reprint. Greenwich, Conn., Fawcett Publications, (1956). 192 p. 8°. = Premier books, s 39.

על היהדות: ע' 125-108. — מהר"א: 1954.

gadach, by Alexander Scheiber. 29 p., 11. אחרי הוצאות הפקסימילים של הגדת סראייבו והגדת דארמשטאטס הרי כאן כה"י השלישי של ההגדה המוגש לצבור בשלמותו ובצלום צבעוני. הדפים נדפסו בשיטת אופסט בפאר רב ובצבעים מרהיבי עין. הוצאת האקאדמיה ההונגרית למדעים ובית הדפוס "קושוט" דאגו לביצוע משוכלל של המפעל וזיכו מלומדים וחובבים במקור חשוב להכרת האמנות היהודית. בחוברת המצורפת מוקדשות כמה מלים לדוד קופמן ולאוסף ספריו. אחריהם ניתן גיר תוח ציורי ההגדה ועיטוריה (במיוחד המגנים וסמלי הא"צולת), נוסחה וכתובתה. שייבר בא לידי המסקנה, שהיא נכתבה בספרד במאה ה"ה, ולכל המוקדם ברבע השלישי שלה, ושניכרות בה השפעות איטלקיות וצרפתיות.

487 הורוביץ, יצחק בן נפתלי. ספר ברכת יצחק על חמשה חומשי תורה. מאת... יצחק הורוביץ... חלק [א] ב. (Shoulson Press, New York), קדושת [= "חשי"ת"ש"ט"ז. 9] ; 243 ; [4] 286 ע' 8. בראש השער של כך [א] : ספר קדושת נפתלי ; חידושים מאת מוה"ר נפתלי (בן יהודה) הורוביץ. הספר "קדושת נפתלי" תופש את הע' 81 שבכרך א. שני החיבורים כוללים דרשות על פרשיות התורה ועל מועדים.

488 יעקב בן חננאל סקילי. ספר מנחת בכוריים... לרבינו יעקב ב"ר חננאל מאי סקילי. והוא ספר דרשות לפרשת השבוע. יוצא לאור... בפעם הראשונה מכתב יד, עם הנהגות והערות מאת ש. בן אליהו. חלק א"ב. (ניוירק. (דפוס האחים סברסקי), תשי"ד. [4] 139, [1] ע' 8.

הוצאה זו של ספר דרשות מן המאה הי"ד נעשתה (רובה או כולה) ע"פ כה"י שבביהמ"ד לרבנים בניו יורק בלבד, וממנו נתפרסמו הדרשות לפרשיות תצוה עד בחור קותי, ובכללן גם דרשות לפסח. דברי מבוא קצרים בעב"רית ובאנגלית. החלק השני מתחיל עם "אחרי מות". ר' גם יעקב ב"ר ברכה משולשת, פרסבורג תר"ץ, ע' 11-25.

489 תפלות. סדור. סדור השלום ; תפלות לכל השנה. ערוך ע"י ראש הקהלה הדתית במוסקבה הרב ר' שלמה בהרהג ר' יחיאל מיכל שליפר. מוסקבה, הוצאת הקהלה הדתית, תשס"ז. 479 ע' 4. עם שער נוסף ברוסית.

אחרי הסידור השלמות : ליקוטים מן המחזור והגדה של פסח.

(חלק א : בראשית-שמות). ברוקלין, נ"ה. "אוצר החסידים", תשס"ז. [3] 144 דף, פקסימיל. 8. = אוצר החסידים ליובאוויטש. קובץ שלשלת האור, היכל ג. שער ג. — קודם שער מקוצר. דפוס-ציילום. דף קא"כד : הוספות לספר תורה אור ; דף קכה וא"ל : מפתחות והערות... על ידי מנחם מענדל שניאורסאהן... שניהם עם שערים מיוחדים.

תפלה, דרשות, מוסר

483 אבל, משה אליהו. דרשותיו של מגיד. מאת משה אליהו אבעל. ניוירק, בלוך, תשי"ג. viii, 137 ע' 8. עברית בצורת פקסימיל של כתב יד אשכנזי וחרגום אנגלי עמוד מול עמוד. השער באנגלית : Sermons of a maggid. By Morris Abbell. Translated by Morris Teller.

484 גגין, שם טוב. כתב שם טוב... בו טעמי המנהגים... והשינויים בין נוסחאי התפלות של הספרדים שבמזרח ובין הספרדים שבמערב ובין... האשכנזים... כל זה חבר... עם מקורי טעמים ונימוקים... כמוה"ר שם טוב גאגין... חלק ד"ה. (Narod Press, London), כתב שם טוב עולה על גביתן = תשי"ד. 87 ע' 8. התכן : חלק ד : שבועות. חלק ה : תשעה באב. — הקודמים : ק"ס י"ז 50, כ"ז 271.

485 הגדה של פסח כמנהג אשכנזים וספרדים, עם תרגום צרפתי והערות וביאורים. La Haggadah de Pâque... avec traduction française, annotations et un appendice de textes français par Joseph Bloch. Ornée d'illustrations tirées d'une Haggadah manuscrite d'Amsterdam de l'an 1738 et de gravures de B. Picart <1725>. 4e ed., corr. et augm., précédée d'une introduction de Emile Schwarz. Paris, Durlacher, 1957. 2 p. l., 124, [1], 15 p. music. 8. מהד' א : 1928 (ק"ס ו' 474) ; ב : 1950 ; ג : 1953. ממהדורה ג' ואילך נוספו מקורות על הסדר בצרפתית.

486 הגדה של פסח. הגדת קויפמן : הוצאה פקסימילית של כ"י 422 מאוסף קויפמן בספריה האוריאנטלית של האקדמיה ההונגרית למדעים. בודפשט, האקדמיה ההונגרית למדעים, תשי"ז. 1 דף, 114 לוחות פקסימיל על 57 דף, 2 דף. 4.

עם מבוא בחוברת מצורפת : The Kaufmann Hag-

„פאלקסצייטונג“ (1921-1939), משה פראגער: „דאס יידישע טאגבלאט“ (1929-1939). — כרך א': ק"ס ל"א 182.

495 זעלמאנאוויטש, אפרים [א]ל[יעזר]. עפיואדן פון מין לעבן. מעקסיקע, שלמה מענדלסאן פאנד ביי דער געזעלשאפט פאר קולטור און הילף, 1956, 286, [3] ע', פורטרט. 8°. עם שער נוסף בספרדית. ולמנוביץ' היה עסקן ה"בונד" בלודו' במשך כמה עשרות שנים, עד פרוץ מלחמת העולם השנייה. בדרך נס הצליח להנצל ולהגיע לאמריקה.

טורקאוו, ז. טעאטער-זכרונות. עיין להלן מס' 620.

496 טענענבוים, אברהם. לאדוש און אירע יידן. בוענאס-אירעס, צענטראל-פארבאנד פון פוילישע יידן אין ארגענטינע, תשי"ז 1956, 393, [ד] ע', תמונות, פקסימיל. 8°. = דאס פוילישע יידנטום, 123. בראש השער: אברהם טענענבוים-ארוי. עם שער נוסף בספרדית.

התכן: פארצייטיש לאדוש און דער קאמף פון די רייטשן קעגן יידן. די אנטוויקלונג פון יידישן לאדוש און דער ארגאניזיר-כוח פון די לאדזשער יידן. נאציאנאל-געזעלשאפטלעכע טעטיקייטן פון די לאדזשער יידן און זייער מיטהילף צום בוי און אנטוויקלונג פון ארץ-ישראל.

497 י. אייבראמס-בוך; <דאס לעבן און שאפן פון אן אייגנארטיקע פערזענלעכקייט>. מעקסיקע, יידישער קולטור-צענטער, (1956), 329, [3] ע', תמונות. 8°. עם שער נוסף בספרדית.

יעקב אייבראמס, 1886-1953, בא מרוסיה לאה"ב בשנת 1906. מנעוריו היה פעיל בתנועה האנרכיסטית, וגדון בגלל זה בקשפט, אך נחן וגלה לרוסיה בשנת 1921. משם הגיע למקסיקו והשתתף בעבודה יודית תרבותית, בעתו נות הוודית ובתנועה האנטיפשיסטית. בספר שני חבורי זכרונות (אויסאביאגראפישע פראגמענטען, פינף יאר אין סאחעטי-רוסלאנד, ע' 305-81), „פארטרעטן“ ו„לעצטע חער-טער“. קודמים מאמרי הערכה.

498 כהן, בערל. א ייד אין וואלד; בלעטלעך פון א טאגבוך. ניו-יארק, אלועלטלעכער יידישער קולטור-קאנגרעס, (1955), 153, [5], [1] ע', פורטרט, פקסימילים. 8°. ביומן זה, שנכתב בשנים 1943-1944, מתאר המחבר את בריחתו מן הגטו של סלובודקה ואת חייו במחבואים, ביערות וכפרים, עד להצלחתו.

499 ראזען, בער י. פארטרעטן. הקדמה און רע-דאקציע פון פנחס שווארץ. בוענאס-אירעס, צענטראל-

Barack, Nathan A. Mount Moriah view <sermons, essays and editorials>. New York, Bloch Publishing Co., 1956. 180 p. 8°.

491 Greenberg, Meyer. Changing observance of traditional Jewish religious practices; a study of generations. (Ann Arbor, University Microfilms, 1956). IX, 241, [11] l., tab. = Doctoral dissertation series, 17,801. — Diss. University of Maryland, College Park, 1956.

מיקרופילם מתוך כתב-מכונה. ביבליוגרפיה: דף 238-241.

492 Grunfeld, I[sidor]. The Sabbath; a guide to its understanding and observations. (2nd ed.). London, Sabbath League of Great Britain, 5717 1956, 6 p. l., 96 p., 1 l. 8°.

Cont.: The spirit of Sabbath. The concept of Melakhah. Sabbath observance in practice. The celebration of Sabbath. Sabbath in the modern world.

493 Margulies, S[amuel] H[irsch]. Discorsi sacri. (Nuova edizione). Roma, Casa editrice Israel, 1956. 229 p., 3 l., ports. 8°.

שמואל צבי מרגליות (1858-1922), הדמות הראשית של התעוררות הות באיטליה במפנה המאה, מנהיג ציוני ומשקם הפאלאשים. — יצאה גם מהדורה לגוער, בלי הני אומים לחגיגות משפחתיות. מהר' א: Firenze, 1891.

היסטוריה, ביוגרפיה, זכרונות

ראה גם לעיל במדור „קבצים“ ולהלן במדור „ציונות ארץ ישראל, מדינת ישראל“.

494 אלועלטלעכער אידישער קולטור-קאנגרעס. פון נאענטן עבר; (מאנאגראפיעס און מע-מוארן). באנד 2: (יידישע פרעסע אין ווארשע). ניו-יארק, אלועלטלעכער יידישער קולטור-קאנגרעס, (1956), [8], 534, [3] ע', פקסימילים. 8°.

מונוגראפיות על גדולי העתונים היומיים בורשה, בע-ריכת יעקב פאט. התכן: משה גראסמאן. „היינט“ (1905-1915). חיים פינקעלשטיין: „היינט“ (1915-1939); עם גס-סחים מאת יצחק גרינבוים ועזריאל קארלעבאך. מענדעל מאעס: „דער מאמענט“ (1910-1939). פנינתן שווארץ:

Ages, 500-1200. Vol. 3-5. New York, Columbia University Press, 1957. 8°.

Cont.: v. 3: Heirs of Rome and Persia: The preislamic world, Mohammed and the Caliphate. Protected minority. Eastern Europe. Notes (p. 221 ff.). X, [2], 340 p. — 4: Meeting of East and West: Western Christendom. Age of Crusades. Economic transformations. Notes (p. 235 ff.). 3 p. l., 352 p. — 5: Religious controls and dissensions: Communal controls. Socioreligious controversies. Messianism and sectarian trends. Karaite schism. Notes (p. 293 ff.). 3 p. l., 416 p.

הקודמים: ק"ס כ"ה 354.

504 Ben-Horin, Meir. Max Nordau, philosopher of human solidarity... With a foreword by Salo W. Baron... London, London Jewish Society, 1956. XIV p., 1 l., 309 p. 8°.

מאיר בן חורין (שיפמן) מציע לפני הקורא את הפילוסופיה של נורדאו, שעיקרה, כל בניאדם ערבים זה לזה, מצביע אף על הקשר שבניה לבין גישתו הציונית ושוקל את ערך השיטה הזאת לבגידת העתיד. הספר מכיל למעשה ביוגרפיה בקורתית של נורדאו וניתוח מעמיק של רעיונותיו. — ביבליוגרפיה: ע' 259-293.

505 Bentwich, Norman. They found refuge; an account of British Jewry's work for victims of Nazi oppression, with an introduction by Viscount Samuel. London, Cresset Press, 1956. XII, 227 p. 8°.

אחרי סקירה קצרה על יחס יהודי בריטניה ליהודי חוץ משנת 1883 עד 1933 בא תאור מפורט של עזרת הקהלה הבריטית לפליטי גרמניה הנאצית ולנצולי מחנות ההשמדה.

506 Boder, David P[ablo]. Topical autobiographies of displaced people recorded verbatim in Displaced Persons Camps, with a psychological and anthropological analysis. Los Angeles, c1950-1957. 3163 numb. 1. In 16 v. 4°.

במכונת הכתב. על גב הספר: Wirerecorded in- interviews with displaced persons הכריז איציק

טארבאנד פון פוילישע יידן אין ארגענטינע, תשי"ז 1956. 238 ע', פורטרטים. 8° = דאס פוילישע יידנטום, 122. עם שער נוסף בספרדית.

מסות על ש. אנסקי, ה. ד. נאמברג, י. מ. ווייסנברג, ה. צייטלין, ב. מיכאלעוויטש, ה. ערליך, ש. מענדעלסאן, ד. הערמאן, ל. קאהאן, י. גרינבוים, א. זאמערשטיין. מסה על המחבר מאת פ. שווארץ.

500 ריזון, מרדכי זאב. מספר חיי; זכרונות ורשימות אוטוביוגרפיים. מאת מרדכי זאב ריזון. ניו יורק, "בצרון", תשי"ז (1956). 127 ע', לוחות-תמונות. 8°.

המחבר, נולד 1881 בניסיון, מאז שנת 1893 באה"ב, רב רפורמי וסופר עברי ציוני ידוע, לאחרונה במסרסון, נ.י. — התכן: מגיסחיו עד סינסינטי. ביהדות אמריקה. עם סופרים עברים [על ש. ברנפלד, ביאליק, טשרניחובסקי, קלצקין, טורוב, שטיבל, רב צעיר, י. ז. ריזון]. הזכרונות נתפרסמו תחלה בהמשכים ב"בצרון" לי (תשי"ד) ואילך.

501 Ankori, Zvi. Karaites in Byzantium: the formative years <970-1100>. (Ann Arbor, University Microfilms, 1956). 2 p. l., 3, [1], 328 l. = Doctoral dissertation series, 20,049. — Diss. Columbia University, New York, 1956.

מיקרופילם מתוך כתב-מכונה. ביבליוגרפיה: דף 160-171.

502 Auerbach, Siegfried M[oritz]. The Auerbach family; the descendants of Abraham Auerbach... With an introduction by Moses Auerbach. London, Perry Press Productions, 1957. 171, [1] p., geneal. a.o. tabs. 4°.

משפחת אוארבך היא מן החשובות ביהדות מערב-גרמניה לשעבר; כיום רוב צאצאיה, שניצלו מן השואה, מתגוררים בישראל (480) ובארצות-הברית (140). ראש המשפחה כפי שהיא מתוארת כאן הוא ר' אברהם אוארבך (בוכסוילר, אלום, תקס"ג — בון תר"ה), רב ראשי למחוז בון; אבל החקירה חוזרת עד המאה הטי"ז (ר' דוד טבלא אוארבך ויוצאי הלציו, שבהם הרבה תלמידי-הכמים ומי חברי ספרי קודש) ואף, בהשערות, למעלה מזה.

503 Baron, Salo Wittmayer. A social and religious history of the Jews. 2nd ed., rev. and enlarged. Vol. III-VIII: High Middle

מפתחות רבים (שמות בני-אדם בכתובות, שמות אחרים, שמות ספרים, שמות מקומות), רשימה כרונולוגית, רשימת הסמלים, מפתח הבטויים העבריים השכיחים, רשימת הפ-סוקים המובאים, מפתח הענינים, וכו'. הוספות ותיקונים: ע' [473] 475.

לפני כל ערך, תאור המקום ופרטים על קורות היהודים שם; תאור מדויק של הכתובת, ביבליוגרפיה עליה, העתקתה, תרגומה לספרדית, ביאור תוכנה ומליה והערות פליאוגרפיות. במקרים אחרים דיון מדעי ארוך ומעמיק על כל הפרטים הטעונים ביורר. מכל הכתובות המצויות מורגשים צלומים מרהיבי-עין, ובמקום שאין הכתב בולט — שחזור האותיות. — מצבות רבות במיוחד נתגלו ב"הרי היהודים" (Montjuich) בברצלונה (מס' 108-128) וב"גירונה" (מס' 166-191); יש גם לציין את אוסף הכתובות מבית הקברות היהודי בטולידו מהמאה ה"ז, שהועתק בידי ש"ל בספרית טורינו ("אבני זכרון", פראג, תר"א; מס' 25-100), שרק אחדות מהן נמצאו עד כה. אף-על-פי שהרבה מן הכתובות קטועות או לא ברורות כל צרכן, יש בהן תועלת רבה לחקר תולדות היהודים בספרד, מנהגיהם ולשונם.

509 Cardascia, Guillaume. Les archives des Murašû, une famille d'hommes d'affaires babyloniens à l'époque perse <455-403 av. J.-C.>... Paris, Imprimerie nationale, 1951. 3 p.l., VI, 249 p. 4°.

מחקר מפורט בפעולה המסחרית והבנקאית של בני המשפחה מורשו בבבל, שארכיונה הכולל 730 טבליות חרס נגלה בניפור בשנת 1893. חלק מן החומר הזה, כ-80 הטבליות המענינות והמאלפות ביותר, ניתן בסוף הפרקים בתצתיק ובתרגום צרפתי. האחרות נזכרות בטקסט וב"הערות. רשימה שלמה של הטבליות, מפתח מלים וביב-ליוגרפיה בסוף הספר.

כידוע היו לבית מורשו לקוחות יהודים רבים, והארכיון נותן לנו ידיעות על מצבם הסוציאלי והכלכלי.

510 Christie, Marion Francis. The reign of Solomon in the light of biblical and archaeological data. (Ann Arbor, University Microfilms), [1956?]. VII, 210 l., diagr. = Doctoral dissertation series, 3971. — Diss. Vanderbilt University, Nashville, 1952.

מיקרופילם מתוך כתב-מכונה. ביבליוגרפיה: דף 200-210.

בציקאגו. חלק מפרק א והפרקים די נדפסו בשם I did not interview the dead (ק"ס כ"ח 64), שם שמות רוב המראיינים הוחלפו בשמות בדויים.

המחבר, חוקר בפסיכולוגיה באוניברסיטה של קליפור-ניה, ראיין באירופה בקיץ 1946 יהודים, וגם קצת לא-יהודים, ששרדו ממחנות ההשמדה; כל דרשיה הוסרה, ולפניו העתקת הסרטים (בתרגום אנגלי, כשהשיחה היתה בשפה אחרת). בעבוד החומר נוספו רק הערות קצרות, בעיקר להסברת התנאים הסכניים של ההסרטה, וגם על מונחים ועל גישות. בסוף כרך ט"ז: מפתחות (נושאים, מקומות, בני-אדם), תוכן, רשימת הייסורים עם מפתח, והערה מסכמת.

507 Cabaniss, [James] Allen. A go bar d of Lyons, churchman and critic. [Syracuse], Syracuse University Press, (c 1953). XII, 137 p. 8°.

אגוברד (840-769), ארכיגמון לליאון, היה דמות מרכזית בתולדות צרפת בימי לואי התם; הוא ניהל בחבורי הלטינים מאבק חריף נגד השפעת היהודים וחירותם. — ביבליוגרפיה: ע' 98-113; הערות: 114-134; מסתח: 135-137.

508 Cantera [y Burgos], F[rancisco]; J[osé] M[arila] Millás [Vallicrosa]. Las inscripciones hebraicas de España. Madrid, [Consejo superior de investigaciones cientificas], 1956. XV, 475 p., 1 l., illus., facsim., map, XXXVI pls. (incl. facsim., 1 fold.). 4°.

כינוס רבי-ערך, שכנסו שני חוקרי היהדות הגדולים שבספרד, הבא להשלים מכל הבחינות וברוב פאר (158) תמונות מלבד הלוחות) את Moïse Schwab, Rapport sur les inscriptions hébraïques de l'Espagne ("Nouvelles archives des missions scienti-fiques", t. XIV; Paris, 1907 שבו היו 171 כתר-כות ולפניו 282 (ביניהן אלה שאינן עוד, אך עליהן מעי-דות תעודות בנות-סמך). הספר אינו מכליל את הכתובות הנוצריות בעברית שלאחר 1500, אבל יש בו נספח של כתובות לטיניות ויווניות עתיקות מהיהודים (מס' 283-291) ושל כתובות פלסתר (מס' 292-295).

החומר מחולק בין הכתובות שעל הקברים לבין הכתר-בות האחרות. הראשונות מסודרות לפי מקומן, ובכל מקום לפי סדר השנים. הכתובות שאינן על קברים מחול-קות לפי סוגים: בנינים, חותמות וכלים. בסוף הספר

1933/4 העביר אותה ללונדון, ושם היא קיימת בשם "מכון וארבורג". ביוגרפיה של סקסל: ע' 461.

516 **Fuchs, Lawrence H.** The political behavior of American Jews. Glencoe, Ill., Free Press, (c1956). 220, [61 p., tabs. 8°.

המסקנות המוסקת כאן מתוך נתונים סטטיסטיים על הצבעות בבחירות צבוריות, באות ללמד על הנטיות והכיוונים הפוליטיים בקרב יהדות אה"ב, נטיות ההולכות ומשתנות עם התקופות ההיסטוריות והתלויות במוצאם של הבוחרים, במעמדם הסוציאלי והתרבותי ובגורמים סוציאלי-לוגיים אחרים.

517 **Genealogisk förteckning över ättlingar till Gerhard Bonnier med familjeporätt av medlemmar ur de äldre generationerna.** (Stockholm, Alb. Bonnier, 1956). 84, [1], [82] p., ports. 4°.

"רשימת היוחסין של צאצאי ג. ב. עם פורטרטים משפחתיים של בני הדורות החתקים". בסוף הספר: "Rudolf Simonis" הכין את רשימת היוחסין; Ake Bonnier בחר את החמונות, ערך וכתב את המקראות. טבלאות היוחסין: ע' 66-69. מפתח לפי א"ב: ע' 85. ברשימה האחרונים, שאין עליהם מספר, פורטרטים עם רשימות ביוגרפיות — אבי המשפחה, שבחר לו את השם גרהרד בונייר, נולד בדורדון 1778 לבנקאי יהודי ויטל. בית מסחר ספרים בקופנהגן, שהועבר אחר כך לשבדיה.

518 **Gompers, Samuel.** Seventy years of life and labor; an autobiography... Revised and edited by Philip Taft and John A. Sessions... New York, E. P. Dutton, 1957. 334 p. 8°.

גומפרס, 1850-1924, בן משפחה יהודית-הולנדית ב-East End של לונדון, היה מיסד ה-Federation of Labour ונשיאה משנת 1886 עד למותו. — מהדורה קודמת: 1943.

519 **Hertz, Friedrich Otto.** The development of the German public mind; a social history of the German political sentiments, aspirations and ideas, by Frederick Hertz. [v. 1]: The Middle Ages — The Reformation.

511 **Cyrenaica expedition of the University of Manchester, 1952...** (Manchester), University Press, (1956). XI, [1], 59 p., facsim., map, plans, pls. 4°.

Part. cont.: J. Gray: The Jewish inscriptions in Greek and Hebrew at Tocra, Cyrene and Barce (p. 43-59).

512 **Duveen, J[ames] H[enry].** The rise of the house of Duveen. London, Longmans, Green and Co., (1957). [81], 252 p., front. (port.), geneal. tab., pls. 8°.

חולדות משפחה יהודית של סוחרים בחפצי אמנות, מיואל יוסף דיוון, שחי בפריז באמצע המאה ה-19, עד במרכז הספר עומדת דמותו של לורד דיובין הראשון (1843-1909), דודו וחותנו של המחבר, שיסד בלונדון גלריה מפורסמת והיה מעשירי העולם. — המחבר פרסם בשנות 1935-1936 את קורות חייו שלו.

513 **Ehrlich, Ernst Ludwig.** Geschichte der Juden in Deutschland. Düsseldorf, Schwann, (1957). 95 p. 8°. = Geschichtliche Quellenschriften, hrsg. von Johannes Hartmann, Heft 6.

אוסף קטעים של מקורות (מכלי שני) על מצבם המדיני, התברתי והכלכלי של היהודים בגרמניה מהמאה ה-11 עד ימינו.

514 **Fraser, Lindley [Macnaghten].** Pro-paganda. London, Oxford University Press, 1957. IX, [1], 218 p. 8°. = The Home university library of modern knowledge, 230.

על התעמולה הנאצית האנטישמית: ע' 62 ואילך. ביבליוגרפיה: ע' 210-213.

515 **Fritz Saxl, 1890-1948;** a volume of memorial essays from his friends in England. Ed. by D[onald] J[ames] Gordon. London, T. Nelson, (1957). XI, 369, [1] p., illus., facsim., maps, pls., ports. 8°.

סקסל (1890-1948), חוקר חולדות האמנות, בן משפחה יהודית מבוהמיה, היה בראשונה עוזרו של א. וארבורג מיסדה של ספרית וארבורג בהאמבורג, ומרצה באוניברסיטה. אחרי מות וארבורג נעשה מנהל הספרייה. בשנים

- jüdischen Opfer des Nationalsozialismus. (3. Aufl.). (Bonn); Bundeszentrale für Heimatsdienst, (1956). 20 p. 8°. = Schriftenreihe der Bundeszentrale für Heimatsdienst, 9.
- בראש השער: Kurt Gerstein קודמת עדותו של Kurt Gerstein. Vergasung. ב"משפט הרופאים" בנירנברג בשנת 1945 (ע' 15'3).
- 526 **Leip, Hans.** Des Kaisers Reeder; eine Albert Ballin-Biographie. München, Kindler, (1956). 333, [2] p., facsim., pls., ports. 8°. רומן ביוגרפי.
- 527 **Liber, Ben Zion.** A doctor's apprenticeship <autobiographical sketches>... 2nd ed. New York, Rational Living, (c 1957). VII, 627 p., front. (port.). 8°.
- ד"ר בנציון ליבר נולד ביאסי (1875), בילה את ילדותו בפריז, גמר את לימודיו ברפואה בווינה והיגר אחר-כך לארצות-הברית, שם הוא פעיל בשדה רפואת-העצבים עד היום. — מהד' א' יצאה בשנת 1956. ראה להלן מס' 624.
- 528 **Litman, Simon.** Ray Frank Litman: a memoir. New York, American Jewish Historical Society, 1957. VI, 202 p., pl., ports. 8°. = Studies in American Jewish history, 3.
- רי פרנק (1864 או 1865 סן פרנסיסקו — 10 באוקטובר 1948), בת משפחה יהודית חרדית, נתפרסמה כמחנכת, מרצה, עיתונאית, דרשנית ועסקנית בתנועת הנשים היהודיות בשנות התשעים. נישאה בשנת 1901 לסימון ליטמן, כלכלן ופרופסור באוניברסיטת אילינוי. בספר הרבה הבר את מתוך מאמריה שהופיעו בעתונות היהודית, וקבוצת מכתבים שנשלחו לה, בשנות התשעים. מאת Ambroise Bierce, Nina Davis ואחרים, והם מפיצים אור רב על החיים הרוחניים של אותה תקופה.
- 529 **Mahoney, John Thomas.** The great merchants; the stories of twenty famous retail operations and the people who made them great, by Tom Mahoney. [5th ed.]. New York, Harper, (c 1955). IX p., 11, 340 p. 8°.
- ביניהם יהודים, כגון: F. & R. Lazarus, Neiman-Marcus, Ohrbach.
- London, G. Allen & Unwin, (1957). 2 p. 1, 522, [6] p. 8°.
- פרקים על ההווים בימי הביניים (ע' 258'251) ובמאה הטי"ז (ע' 474'471) עם ביבליוגרפיה.
- 520 **Hilberg, Raul.** Prologue to annihilation; a study of the identification, impoverishment and isolation of the Jewish victims of Nazi policy. (Ann Arbor, University Microfilms, c 1955). [2], 3, VI, 404 l., tab. = Doctoral dissertation series, 11,457. — Diss. Columbia University, New York, 1955.
- מיקרופילם מתוך כתבי-מכונה. מקורות: דף 402'404.
- 521 **Hübscher, Arthur.** Denker unserer Zeit. Mit 32 Abb. München, R. Piper, (c 1956). 363, [2] p., ports. 8°.
- בין השאר על ברגסון, פרויד, הוסרל, אינשטיין, קאסירר ועוד.
- 522 **In memoriam Marcel Abraham** (17 juin 1898 — 17 février 1955). (Paris, typ. Chantenay, 1956). 142, [1] p., facsim., ports. 8°.
- תרומות לזכרו מאת חבריו ומוקיריו. מ. אברהם, מורה וסופר, היה מנהל פעולות החנוך הצרפתיות בחוץ-לארץ ויושבי-ראש ועדת בת-הספר של "כל ישראל חברים".
- 523 **Kogan, David S.** The diary of David S. Kogan; edited, with an introduction by Meyer Levin. New York, Beechhurst Press, (c 1955). 255 p., front. (port.). 8°.
- כוגן, צעיר יהודי אמריקאי בן המעמד הבורגני, החל ביומנו בחייו בן שתיים-עשרה בשנת 1941 והמשיך לרשום רשימות עד למותו ללא עת בשנת 1951. יש בהן ברשימות כדי להפיץ אור על נפש הנוער היהודי-אמריקאי של ימינו.
- 524 **Kose, Elvin I[rving].** Ernest Renan and the Jewish world. (Ann Arbor, University Microfilms, 1955). [7], 202 l. = Doctoral dissertation series, 11,463. — Diss. Columbia University, New York, 1955.
- מיקרופילם מתוך כתבי-מכונה. ביבליוגרפיה: דף 189'202.
- 525 **Krausnick, Helmut.** Zur Zahl der

בחור רקע לנושא נהגות בע' 64'9 סקירות קצרות על תולדות ישראל בימי בית שני, על דת ישראל ועל החיים הדתיים, החברתיים והמדיניים בימי ישו. על חיי ישו ותר-רותיו חלוקים שני המחברים, יהודי ונוצרי, במידה ניכרת, ודעותיהם השונות הוכחו בספר זו אחרי זו.

535 Poliakov, Léon; Josef Wulf, ed. Het Derde Rijk en de Joden; documenten en getuigenissen. Amsterdam, Scheltema & Holkema, 1956. 194 p., illus., facsim., pl., ports. 8°.

מבחר מתוך "Das Dritte Reich und die Juden" (ק"ס ל"ב 179), בתוספת מספר פרקים על הרדי-פות בהולנד 1940-1945. מלוס בידי H. Wielek. Léon Poliakow en Josef Wulf. נראש השער:

536 Roback, Abraham Aaron. Freudiana; including unpublished letters from Freud, Havelock Ellis, Pavlov, Bernard Shaw, Romain Rolland, et alii. Presented by A.A. Roback. Cambridge, Mass., Sci-Art Publishers, (c1957). 240 p., illus., front. (port.), facsim. 8°.

תולדות יחסיו של המחבר עם פרויד, דעותיו על פרויד ובקורת על כמה מספריו, בעיקר על Moses und der Monotheismus (ע' 195-173). רובק מוכיח שאביו של זיגמונד פרויד לא היה מתבולל, בניגוד לדברי בנו.

537 Roth, Cecil. The Jewish contribution to civilisation. (3rd ed.). London, The East and West Library, 1956. XV, 295 p. 8°.

מהר"א': 1938 (ק"ס ט"ו, שם גם התכן), מהר"ב': 1943 (ק"ס כ"א 89), מהר"אמריקאית: 1940 (ק"ס י"ח 367). — ביבליוגרפיה: ע' 281-285.

538 Sabille, Jacques. Lueurs dans la tourmente; épisodes de la lutte pour la défense des juifs persécutés en Europe du Nord pendant la guerre de Hitler. Préface de Justin Godart. Paris, Éditions du Centre, 1956. 171 p., facsim., pls., ports. 8°.

= Centre de documentation juive contemporaine, 27.

Cont.: Les Hollandais organisent des grèves

530 Maydell, Bodo, Freiherr von. Die Stieglitz aus Arolsen, ihre Vorfahren und Nachkommen... (Sonderdruck aus "Deutsches Familienarchiv", Bd. 5). Neustadt an der Aisch, Degener, 1956. p. 50-128, pls., fold. geneal. tab. 8°.

המחבר מספר את קורות משפחתו ונותן בתחלה רשימת אבותיו (יהודים, ביניהם אחות של גליקל מהמלך).

531 Merriam, Eve. Emma Lazarus; woman with a torch. New York, Citadel Press, (c1956). 160 p. 8°.

על חיי המשוררת היהודית-אמריקאית וביחוד על שיר-הה. עם הבאות רבות.

532 Piotrowski, Stanislaw. Sprawy polskie przed międzynarodowym trybunałem wojennym w Norymberdze. T. I: Dziennik Hansa Franka. (Warszawa), Wydawnictwo Prawnicze, (1956). XXI, [1], 551, [3] p., facsim. 8°.

עניינים פוליטיים בפני בית הדין הבינלאומי הצבאי בנירנברג. — ה. פרנק היה המושל הנאצי בפולין הנכבשת בשנים 1939-1944. 33 כרכים של "יומנו", שנמצאו בתום המלחמה, הם בעצם הארכיון של הממשלה הנאצית, והם מכילים מלבד יומנו גם פרוטוקולים של ישיבות הממשלה ושל אספות המפלגה. מהם ניתן כאן תקציר במקור ובתרגום פולני (ע' 247-388, 388-528), אשר הוגש בשעתו לביה"ד בנירנברג כמסמך לתביעה. במבוא מפורט (ע' 11-248) מנותחת תעודה היסטורית חשובה זו, המוכיחה את אשמת פרנק במעשי הפשע, ובו גם פרק על רדיפות היהודים והשמדתם (ע' 89-94). על ענין זה מדובר גם במקומות רבים אחרים במבוא ובתקציר, עיין במפתח.

533 Plaut, W. Gunther. Mount Zion, 1856-1956; the first hundred years. (St. Paul, typ. North Central Publishing Co.), [1956]. XII, 152 p., facsim., pls., ports. 8°.

תולדות הקהלה היהודית "Mount Zion" ב. St. Paul, Minnesota. — ביבליוגרפיה: ע' 143-144.

534 Polack, A[ibert] I[saac]; [William] W[ynn] Simpson. Jesus in the background of history. London, Cohen & West, (1957). 160 p., front. (map). 8°.

Préface de: J. Bonan, L[éon] Benzaquen. (Casablanca, Imprimerie de l'étoile), [195-]. 2 p. l., 76 p., facsim., pls. 8°.

ש. ד. לוי נולד ביום 4 בדצמבר 1874 בטיטואן. היה מחנך ומנהל בתי ספר של חכמים ואחרים, ועודנו פעיל בעבודה הסוציאלית בין יהודי מרוקו. החוברת יצאה אחרי יום הולדתו ה-78.

544 Solomon, Barbara Miller. *Pioneers in service; the history of the Associated Jewish Philanthropies of Boston*. Boston, Mass., 1956. XIII p., 2 l., 197 p., diagrs., pls., ports. 8°.

תולדות אגודת העזרה הקימת בשמות שונים ובצורות שונות מאז 1895. ואשר שרשיה נעוצים בחברות דומות יותר קדומות, שנוסדו בבוסטון משנת 1840 ואילך. הערה על מקורות: ע' 171-175.

545 Strauss, Bertha (Badt). *White fire; the life and works of Jessie S a m p t e r*, by Bertha Badt-Strauss. New York, Reconstruction Press, 1956. 7 p. l., 191 p., pls., ports. 8°.

י. סמפטר. בת למשפחה מתבוללת בניו יורק, נולדה בשנת 1883. בהשפעת הנריאטה סולד הצטרפה לצינונות ועלתה לארץ בשנת 1922. פעלה בעבודה סוציאלית בקרב התימנים, התישבה ברחובות ואח"כ בקבוצ גבעת ברנר. שם הקימה מהוגה את בית המרגוע שנקרא על שמה בית ישע, ונפטרה ביום 11 בנובמבר 1938. מתוך יצירותיה תורגם לעברית קבץ שירים בשם „אד מוצל מאש" (ת"א, תש"ה), והקבוצ פרסם לזכרה „ישע סמפטר, ליום השלו" שים" (גבעת ברנר, תרצ"ט).

546 Tsamriyon, Tsemach M[osche]. *Die hebräische Presse in Europa <Ein Spiegel der Geistesgeschichte des Judentums>...* München, (Mikrokopie Gesellschaft für angewandte Mikrophographie), 1951. [6], III, 608, [1] l., pl. — Diss. Munich, 1951.

מיקרופילם מתוך כתבי-מכונה. ביבליוגרפיה: דף 603-608.

547 Vishnitzer, Mark L'vovich. *Visas to freedom; the history of HIAS*, by Mark Wischnitzer. Cleveland, World Publishing Co., (c 1956). 286, [1] p., 1 l., facsim., pls., ports. 8°.

de protestations contre la persécution des Juifs (février 1941). Comment furent sauvés les Juifs du Danemark. L'épopée de Raoul Wallenberg. Tentative de sauvetage des internés des camps en avril 1945 (Un Juif rencontre Himmler). — Bibliographie (p. 167-169).

מכיל הרבה מסמכים בפקטימיל ובחרגום צרפתי.

539 Schellenberg, Walter. *The labyrinth; memoirs...* Introduction by Alan Bullock, translated by Louis Hagen... New York, Harper, (c 1956). XX, [1], 423 p., ports. 8°.

על השיחות בין מווי (נשיא שוויצריה לשעבר) וברנדוט לבין הימלר ראה הפרקים האחרונים, ע' 378 ואילך. שלני ברך היה ראש שרות הריגול של היטלר. הספר יצא גם באנגליה בשם: The Schellenberg memoirs.

540 Schmid, Carlo. "Denk' ich an Deutschland in der Nacht"; eine Heinrich-Heine-Rede. Berlin, Arani Verlag, (c 1956). 22 p. 8°.

"Gedenkrede zum 100. Todestag Heinrich Heines. Gehalten am 17. Februar 1956 in der Paulskirche zu Frankfurt am Main".

541 Schmökel, Hartmut. *Geschichte des alten Vorderasien*. <Mit 10 Tafeln und einer Karte>. Leiden, E. J. Brill, 1957. XII p., 1 l., 342 p., fold. map, pls. 8°. = Handbuch der Orientalistik, hrsg. v. Bertold Spuler. Bd. 2: Keilschriftforschung und alte Geschichte Vorderasiens, Abschnitt 3.

Part. cont.: Syrien-Palästina im 2. Jahrtausend (p. 213-243). Phönizien und Israel-Juda (p. 290-309).

542 Schwab, Hermann. *Jewish rural communities in Germany*. London, Cooper Book Co., (introd. 1956). 93 p., front. 8°.

תאורי ההתייהדות בקהלות הקטנות בחבלי גרמניה השונים במאה ה-18 וראשית המאה ה-19. — ביבליוגרפיה: ע' 86-85.

543 Sikrdji, E. S[amuel] D[aniel] Lévy, une belle figure du judaïsme marocain...

— 15 הע' שבסוף: Dokumentarischer Anhang. —
 „ספר זה התהנה הודות לעמל משותף. יואל בראנד...
 תיאר לי את המאורעות המתמיהים, שעליהם מסופר כאן...
 בכל מקום שנראתה בהסברותיו סתירה עם הודעותיהם של
 אחרים, השתדלתי לבחון את גרסתו מתוך עיון במקורות
 בלתי-תלויים.“ (מההקדמה).

הסיפור ערוך בלשון „אני“, בחלק הראשון (ע' 13-240)
 מפרס יואל בראנד את קורות חייו (גולד במונקאץ', 1906,
 חונך בגרמניה, היה לתעשיין אמיד בבודפשט ולאחר המנ-
 היגים של הציונות ההונגרית) ואת האסונות שפקדו את
 היהודים מאז כניסת הגרמנים להונגריה בשנת 1944. קודם
 פעל בראנד בהצלה „פרטית“, ואחר-כך היה בין מייסדי
 „ועדת עזרה והצלה“ הקשורה עם לשכת הסוכנות היהודית
 דת בקושטא. בתפקיד זה הוצע לו על-ידי אייכמן העסק
 הידוע: יהודים תמורת כסף ותומרים. בחסות הגרמנים
 יצא בראנד לקושטא, כדי לשכנע את מנהיגי היהדות
 שיקבלו את התכנית, ומשם נסע לכוון א"י. בחלב עצרו
 אותו האנגלים והוא נשלח למאסר בקהיר. אחרי שחרורו
 עבר בראנד לא"י, אבל שם אין הפעילות בעניני ההצלה
 משיעה את רצונו: הארגונים היהודיים ייפו את כוחו של
 היהודי משייץ סאלי מאיר, לנהל שיחות שיהיו תחליף
 לשליחותו של בראנד, אשר התנגדות האנגלים הכשילה.
 „אגודת-ישראל“ ניסתה מצדה להעביר את הפעולה לידי
 נאמניה בשווייץ. בחלק השני (ע' 244-319) מסופרים המ-
 אורעות בהונגריה אחרי צאת בראנד משם. העורך מוסיף
 לתת את הדברים בפי יואל בראנד, אך מודיע שהשתמש
 אף במקורות אחרים. בא כאן תאור הגירוש של יהודי
 העיריות וההשתדלויות של ד"ר ישראל קסטנר אצל אייכמן
 על מנת להציל כמה מהם. פרשת שלושת הצנחנים מובאת
 לפי גרסה נוחה לעמדת קסטנר. הספר מגולל אחר-כך את
 ההתרחשויות הפנימיות בהונגריה, שהביאו, יחד עם התק-
 חת להצלת בראנד בשליחותו, להאטת הגירושם ולהפ-
 סתם. אולם השיחות על גבול גרמניה-שווייץ בין סאלי
 מאיר לבין האס"אס באכר, קסטנר ואחרים גרמו לאכזבה,
 כי הצד היהודי לא היה מוכן אפילו להבטחת הבטחות:
 הספור קושר לכך את גירוש כל יהודי סלובקיה. התמונה
 המסימת היא האנדרולומוסיה השוררת בבודפשט מההת-
 מוטות של הנאצים עד כבוש העיר בידי הצבא האדום. —
 התעודות שבסוף הספר כוללות תעודות יפוי-כוח מאת
 הקהלה לבראנד, מאמר ה„טיימס“ נגד הצעת אייכמן (שני-
 הם בפסקימל), הצעת הסכם בין היהודים לבין האס"אס

מתוך תאור הארגון, התפתחותו ופעולותיו המקיפות
 בשטח ההגירה, עולה גם תמונה של תנועת ההגירה היהודית
 וית לכל חלקי העולם, ביחוד בתקופה שאחרי שנת 1933.
 המלומד הידוע שבעצמו פעל במשך שנים רבות למען
 ההגירה, זכה להשלים את כה"י עוד לפני פטירתו ביום
 15 באוקטובר 1955.

548 Voegelin, Eric. Order and history.
 v. 1: Israel and Revelation. [Baton Rouge],
 Louisiana State University Press, (c1956).
 XXV, 533 p. 8°.

„סקירה על הסדר, שמסתורים בו האדם, החברה וההיס-
 טוריה, במידה שהמדע הצליח להכירו... החומר יחולק
 לששה כרכים... הכרך הראשון שלפנינו... מגמתו לה-
 קור לא רק את צורות הסדר הקוסמולוגי וההיסטורי של
 העם הנבחר, אלא גם את התרוממותו מבין הממלכות
 הקוסמולוגיות הסובבות אותו.“ (מההקדמה).

549 Wadepuhl, Walter. Heine-Studien.
 Weimar, Arion Verlag, 1956. 205, [2] p. 8°.
 = Beiträge zur deutschen Klassik, hrsg. von
 den Nationalen Forschungs- und Gedenk-
 stätten der klassischen deutschen Literatur
 in Weimar. Abhandlungen, Bd. 4.

Part. cont.: Heines Geburtsjahr. Heine
 auf dem Düsseldorfer Lyceum. Das Bronze-
 Medaillon H. Heines. Heines Nachruf für
 Ludwig Markus. Heines Memoiren.

550 Walker, Eric A[nderson]. A history
 of Southern Africa. (3rd ed.). London, Long-
 mans, Green and Co., (1957). XXIV, 973 p.,
 maps (part col.). 8°.

במקומות רבים בספר מדובר על מצב היהודים, ר'
 במפתח.

551 Walter, Bruno. Gustav Mahler;
 ein Porträt. (Berlin), S. Fischer, 1957. 112,
 [2] p., ports. 8°.

זכרונות על מאלר ותיאור דמותו. הדפסה חדשה של
 הוצאת וינה, 1936, בלי שנויים, עם תוספת מבוא חדש.

552 Weissberg, Alex[ander]. Die Ge-
 schichte von Joel Brand. Köln, Kiepen-
 heuer & Witsch, (1956). 319, [15] p., port.,
 facsim. 8°.

Kupfer [i] Tadeusz Lewicki. Wrocław, Zakład imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1956. 321 p., 21, facsim. 8°.

"מקורות עבריים לתולדות הסלאבים וכמה עמים אחרים של אירופה המרכזית והמזרחית. [ו]: קטעים מתוך כתבי דתיים והלכתיים מהמאות י"א עד י"ג. עובדו והוכנו לדפוס..." — העורך המדעי: Stefan Strelcyn. — הספר מכיל "קטעים מהמקורות העבריים ותרגומם לפולנית. לפני הקטעים נתונות הערות ביוגרפיות על מחברי הקטעים המובאים... ונתונות בקורת של כתיבתם... נוספו פירושים, בעיקר בעלי תוכן היסטורי ולשוני... המהדורה... הסתמכו בעיקר על הוצאות קימות... הספר מוקדש דווקא להיסטוריונים ולעוסקים בעניני הסלאבים, ולא לחוקרי היהדות". (מהמבוא).

ואלו הם המחברים שהובאו בספר קטעים מכתביהם: הפרשן ממיניץ (מחבר הפירוש המיוחס לרבנו גרשם), יהודה בן מאיר הכהן, קלונימוס בר שבת, נתן בן יחיאל, רש"י, יצחק בן אשר (ריב"א), יוסף קרא, אליעזר בן נתן (ראב"ן), יואל בן יצחק (אבי הראב"ה), מימון בן יוסף (אבי הרמב"ם), יצחק בן דורבולו, אלעזר בן יצחק מפרג, משה תאקו, אברהם בן משה מרגנשבורג, משה בן יצחק (ספר השו"ת), אברהם בן עזריאל (ערוגת הבשם), פרשן עלום שם של הסליחות (מקונטרס מרצבכר), עלום שם מכ"י מינכן (מס' 346), יצחק בן משה אור זרוע, משה מקוצי. — ביבליוגרפיה: ע' 277-281, מפתחות: 282-321.

עם ישראל בהווה

556 אינהורן, משה. "חורבן יהדות פולין"; הרצאת ד"ר משה אינהורן על בקורו בפולין ומחנות ההשמדה של אושוויץ ובירקנאו בדוכן העברי של ההסתדרות העברית באמריקה... 29 בספטמבר 1956... [ניו יורק, תשי"ז]. 19 דף, לוחות-תמונות. 14: 22. במכונת-הכפלה.

557 איוראנצקער מיוטשועל בענעפיט סאסיי-ט. טאראנטע. 25 יאר איוראנצקער מיוטשועל בענעפיט סאסיי: יובילי בוך. זונטיק אונט, דעם 6טן יאנואר, 1957. טאראנטא, [תשי"ז]. [96 ע', פורטרטים. 4. יודית ואנגלית עם שער נוסף באנגלית: 25th jubilee — Ivansker Mutual Benefit Society — רוב החוברת מודעות ברכה.

ביולי 1944 ומכתב מאת הימלר לרופאו קארסטן על זכר יותני לגבי היהודים (אף הוא במקסימל).

553 White, Lyman Cromwell. 300,000 new Americans; the epic of a modern immigrant-aid service. Foreword by Eleanor Roosevelt. (New York, Harper, c 1957). XIV p., 1 l., 423 p. 8°.

הספר מתאר את התפתחותם ההיסטורית של הארגונים לעזרת הפליטים, מה' National Council of Jewish Women (1946-1904), דרך ה' National Coordinating Committee (1939-1934) וה' United Service for New Americans (1946-1939), עד ל' HIAS, הפועל משנת 1946 ועד היום. אחר-כך בא תאור הפעולות של הארגונים, ועקרונות ההתישבות, שהם נוהגים לפיהם. בסוף הספר מסקנות, הערות (עם ביבליוגרפיה), סטטיסטיקות, תקנון הארגונים ורשימת פקדיהם, ומפתח. עיקר התאור מבוסס על ההוה, והיינו על United Service for New Americans.

554 Wolf, Edwin; Maxwell Whiteman. The history of the Jews of Philadelphia from colonial times to the age of Jackson... Philadelphia, Jewish Publication Society of America, 5717 1957. XV, 534 p., pls. (facsimils, ports.). 8°. (The Jacob R. Schiff Library of Jewish contributions to American democracy).

היסטוריה מפורטת זו מקיפה את התקופה הארוכה מהת' ישובת היהודים הראשונים בעיר, בראשית המאה ה'ח"ה, ועד לשנת 1830 בערך, ערב ההגירה הגדולה מגרמניה. היא מבוססת על חומר תעודתי רב, שזכו המחברים לגלות בארכיונים שונים, ביחוד באלה של משפחת גראץ המפורסמת, ועל עתונות זמנ, שעובד באופן שיטתי. ר' את מ"מ בהערות ע' 383-499. 33 הלוחות מראים פקסי-מילים של תעודות, ספרים וכ"י, וכן פורטרטים.

555 Żydowski Instytut Historyczny. Źródła hebrajskie do dziejów Stowian i niektórych innych ludów środkowej i wschodniej Europy. [I]: Wyjątki z pism religijnych i prawniczych XI-XII w. Opracowali i przygotowali do druku Franciszek

— December 31, 1956 and January 1 — June 30, 1957. [Shanghai, 1957]. [2], 22 p., illus., fold. tab. 8°.

חתום: P. I. Yudalevich. — רשומים בקהלה 109 יהודים. למועצה שייכות גם קהלות טיאנצין (55 איש) וחארביין (229) ו-4 חברים בודאלי ובמוקדון.

563 **Divine, Robert A.** American immigration policy, 1924-1952. New Haven, Yale University Press, 1957. VIII, [1], 220 p. 8°.

= Yale historical publications. Miscellany 66. על היהודים עיין במפתח. תמיד התנגדו הארגונים היהודיים לצמצום ההגירה לארצות-הברית; אבל הם נאבקו בעיקר בעד קבלת פליטים מגרמניה אחרי 1933 ועקורים אחרי 1945. ראש המדברים נגד מדיניות הצמצום לגבי היהודים היה חבר הבית שמואל דיקשטיין.

564 **Forster, Arnold; Benjamin R. Epstein.** Cross-currents. Garden City, N.Y., Doubleday, 1956. [7]-389 p. 8°.

מנהיגי ה-Anti-Defamation-League של "בני ברית" חושפים כאן את זרמי האנטישמיות הפוליטית, שקמו אחרי מלחמת העולם השנייה באמריקה, בגרמניה ובמזרח הערבי, ומלקטים חומר רב על פעולותיהם החשאיות והידועות לצבור רק במדת מה.

565 **Gittelsohn, Roland B[ertram].** Another look at mixed marriage; a sermon delivered at Temple Israel, Boston, Mass., on 1 February 1957. [Boston, 1957]. [6] p. 8°.

בצורת עלון. — עמודת רב פורמיר נגד נישואי-תערובת.

566 **Institute of Jewish Affairs, New York.** The Institute annual 1956. New York, Institute of Jewish Affairs, World Jewish Congress, 1957. 511 p. 8°.

Cont.: International affairs. The Jewish communities of the world in figures. Individual reports on various countries.

ספר זה, שהוא "שנוי צורה של Jewish life", שיצא במכונת-הכפלה לשנים 1953 ו-1954 [ראה ק"ס כ"ט 357]... משלב דו"ח על המאורעות בתקופה הנדונה (1955 והמחצית הראשונה של 1956) עם סקירות מורחבות על בעיות עיקריות. נוספו רשימות

558 ראשגולין, ראובן. אידישקייט אין אמעריקא...

[ניו-יורק], המחבר, (1957-1956). 104, 12 ע', 8°. קבץ מאמרים קצרים על ירידת החיים המסורתיים. 12 הע' מודים האחרונים באנגלית עם שער אנגלי: Judaism in America, by Reuben Roshgolin.

559 **American Synagogue Directory** 5717 1957; with an International synagogue and U.S. book dealer supplement. New York, (c 1957). 110 p. 8°.

רשימת בתי-הכנסת באה"ב לפי ה"מדינות" והערים. ע' 108-84: בתי-כנסת וקהלות בארצות אחרות.

560 **Aubery, Pierre.** Milleux juifs de la France contemporaine à travers leurs écrits. Paris, Plon, (1957). 4 p. l., 400 p., 1 l. 8°. = Recherches en sciences humaines, 9.

עיבוד של דיסרטציה (פריו, 1955). — המחבר, שהיה לכתחילה רחוק מכל עניני היהדות, קרא את כל הספרות של יהודי צרפת בני-זמנו וניסה בכנות רבה להתחבר מתוכה את הקווים האופייניים להם בשל מוצאם (הרגשת ה"הבדל" בינם לבין רוב הצרפתים; עמדתם כלפי מסורת ישראל, האנטישמיות ובעיות המדיניות הצרפתית; השקפותיהם על ההצלחה כחברה; והפתרונות, שהם נותנים לשאלה היהודית). אף שלפעמים מורגש חוסר המגע החי בין פ. אוברי לבין "החוגים היהודיים", הוא היטיב לאסוף, להבין, למיין ולנסח את החומר המצוי בבחרו מובאות קולעות למטרה. לאחר עיון חסר פניות הוא מגיע למס' קנה, שערכי מסורת ישראל אינם יורדים מערכי כל יתר הדתות וההשקפות.

ביבליוגרפיה: ע' 370-383. כתבי המחבר: 384. מפתח השמות: 385-392. מפתח הענינים: 393-398.

561 **Coston, Henry.** Les financiers qui mènent le monde. Paris, Librairie française, (1956). 364 p., 1 l. 8°.

מסה אנטישמית בדמות סקירה על תולדות הבנקאות והשפעתה על מדיניות צרפת, בריטניה, ארצות-הברית וכו'. המחבר מאריך את הדבור על משפחת רותשילד, על פ. מנדס-פראנס, וגם על הציונות ומדינת ישראל, — שאף בהן הוא רואה מפעל הבנקאות הבינלאומית.

562 **Council of the Jewish Community, Shanghai.** Report July 1, 1956 — June 30, 1957, and statements of account January 1

דינות. בפרק זה יש גם סקירה מדינית, תרבותית וכלכלית על המדינה. בפרק ג' ("ישראל מול הלאומניות") נדון המצב הגיאופוליטי של ישראל ויחסיה עם ארצות ערב ועם המעצמות הגדולות (כולל האפסירור). פרק ד' ("המשיתיות היהודית והעולם") מציע הכנית להשכנת שלום במזרח התיכון — מתוך סילוק ההשפעות החיצוניות — ובעולם כולו, שירושלים תיקרא להיות שוב מרכזו: יהדות הגולה תפעל מצדה למען קדמה חברתית בלי זעזועי מהפכה. הספר מראה ידיעה מעמיקה של הבעיות (על אף שגיר אות בפרטים) ואהדה כנה לעם ישראל עם רצון לסלול את הדרך לקראת קיום מלא של שליחותו בעולם.

571 Nesry, Carlos de. *Le Juif de Tanger et le Maroc*. Tanger, Éditions internationales, (1956). 148, [2] p., 1 l. 8°.

מסה מצוינת במיקחותה ובסגנונה על ייעודם של יהודי מסג'יר בפרט ויהודי מרוקו בכלל. אחרי שניתח את היסודות הקושרים את היהודים האלה לספרד ולארץ מגוריהם ואת תהליך הבטול העצמי בדורות האחרונים (בטול היהדות ובטול ה"מרוקניות"), מטיף המחבר, שהוא עצמו יהודי מסג'יר, להשתתפות היהודים בבנין מרוקו המתחדשת. אך אין הוא מוותר על תרבות המערב, ולא על הזיקה לציון, בדרשו שיהודי מרוקו יתרמו את תרומתם המקורי רית לארץ הנבנית.

572 Ross, Albion. *Journey of an American*. Indianapolis, Bobbs-Merrill Co., (c 1957). 346 p. 8°.

רשמים למסעות לכל חלקי העולם לפני מלחמת העולם השנייה ואחריה, ובתוכם מפורזות מקצת הערות על פגיו שות עם יהודים ועל מצבם.

573 Roudinesco, A. *Le malheur d'Israël*. Paris, Éditions de Cluny, (1956). 209 p., 1 l. 8°.

במסה על תולדות האנטישמיות משתדל המחבר להוכיח כי שנות היהודים היתה ותהיה תמיד קימת. דבקות היהודים בהם אינה מוצדקת לדעתו. הוא דוחה את הפתרון הציוני ופתרונות אחרים, ומסיף להתבוללות גמורה, דרך התנצרות ונשואית-ערובת.

574 Russo, Giovanni. *Baroni e contadini*. Bari, Laterza, 1955. 223 p., 1 l., pls. 8°.

=Libri del tempo, 24.

קצרות על מאורעות חשובים, שאירעו לאחר 1756 (מצ' רים, הונגריה, פולין, בריית-המועצות).

567 Irvine, La Verne Fisher. *Intensity of attitude, personality variables and attitude change...* (Ann Arbor, University Microfilms, 1956). VI, 1191, tab. = Doctoral dissertation series, 16,848. — Diss. Stanford University, 1956.

על היחס הפסיכולוגי בין משתנים של האישיות לבין עוצמת הגישה בתופעת האנטישמיות. ביבליוגרפיה: דף 69'65.

568 Kaplan, Benjamin. *The eternal stranger; a study of Jewish life in the small community*. New York, Bookman Associates, (c 1957). 198 p., maps. 8°.

אחרי סקירה על תולדות היהודים באר"ב ועל הסוגים השונים של קהלותיהם ניתן מחקר סוציולוגי על שלוש קהלות קטנות במדינת לוויזיאנה: Clinton, Opelousas, New-Iberia. מנותחים כאן המבנה הדימוגרפי והכלכלי וצורות החיים החברתיים והדתיים. לאחרונה ע"י מד המחבר על הסכנות הצפויות להמשך קיומן של הקהלות הקטנות. בנוסף: רשימת מצבות ורשימת מוסדות וארגונים יהודיים. ביבליוגרפיה: ע' 179'184.

569 Lieberman, Chaim. *Strangers to glory; an appraisal of the American Council for Judaism*. New York, Rainbow Press, 1955. VII p., 1 l., 125 p. 8°.

מסות המותחות בקורת חריפה על האידיאולוגיה של ה-American Council of Judaism.

570 Nantet, Jacques. *Les Juifs et les nations*. Préface de Jacques Madaule. (Paris), Éditions de Minuit, (1956). 231, [7] p., 1 l., double map. 8°.

המחבר הוא מראשי האינטליגנציה הקתולית השמאלית בצרפת. מגמתו כאן היא לנתח את הבעיה היהודית לאור הקמתה של מדינת ישראל. בפרק א' ("ישראל — העם") מתוארים שלושת הסוגים של יהודים: המאמינים, יהודי התפוצות האדישים לדת והישראלים; ועמדת היהודים מול העולם הנוצרי. פרק ב' ("הבחנות האוניברסליות של היהדות") מוקדש בעיקר לערכה האוניברסלית של מדינת ישראל, שאיננה — ואינה יכולה להיות — מדינה ככל המי

in Britain; a study of adjustment... The Hague, M. Nijhoff, 1956. XIX, 219 p., tabs. 8°.

Part. cont.: The Christian Poles and Polish Jews (p. 44-47). Note on the Polish Jewish ex-servicemen in London (p. 214-215). Bibliography (p. 216-219).

ציונות, ארץ ישראל, מדינת ישראל

ראה גם לעיל במדור "קבצים" ובמדור "היסטוריה", ביגרפיה וזכרונות.

580 בעלקין, [ישעיה]. די פועלי ציון באוועגונג אין קאנאדע: 1920-1904. [פון] ש. בעלקין... מאנטרעאל, אקציאנס קאמיטעט פון דער ציוניסטישער ארבעטער בא-וועגונג אין קאנאדע, 1956. XVI, 280 ע'. 8°.

"תרומה חשובה לתולדות היהודים בקנדה בכלל". פרקים אחרים הופיעו כבר בתוך "געשיכטע פון דער ציוניסטישער ארבעטער באוועגונג אין צפון-אמעריקע" (ק"ס ל"ב 182). מקורות וביבליוגרפיה: ע' 267-254.

581 מאלאדאווסקי, קאדיע. אויף די וועגן פון ציון, ניו יארק, פנחס גינגאלד פארלאג ביים נאציאנאלן קאמיטעט פון די יידישע פאלקשולן פון דער ציוניסטישער ארבעטער באוועגונג אין אמעריקע, תשי"ז. 364 ע', תמוז, משה פקסימילים. 8°.

"תרומה צנועה... ללמוד ידיעת ארץ ישראל והציונות במוסדות חנוך" יודיים. בספר פרקי קריאה על העליות וישוב הארץ בימי הביניים, על השליחים, הבילויים, העליה השנייה והשלישית, על יישובים מפורסמים, על פעולת ההתיישבות וההגנה, על ייסוד המדינה ועוד, פרקים שכתב רחם לקרב את לב הצעירים לרעיון שיבת ציון ולהרגיש את הקשר התמידי בין העם לארצו.

582 Agwani, Mohammed Shafi. The United States and the Arab world, 1945-1952... With an introduction by A. H. Hourani. Aligarh (India), Institute of Islamic Studies, Muslim University, (1955). [11], 184, IX p., fold. col. map, 1 fold. tab. 8°.

יצא קודם בצורת דיסרטציה (Utrecht, 1954) במכונת-הכפלה (ק"ס ל"א 100).

583 Associated Bible Students, Israel

כתבות על דרום-אסיליה (1955-1949). ע' 120-109 : Gli ebrei di San Nicandro [1951].

575 Vernant, Jacques. Les réfugiés dans l'après-guerre. Préface par G. J. van Heuven Goedhart. Monaco-Ville, Ed. du Rocher, (1954). 2 p. l., 919 p., 1 l. 8°.

מחקר מקיף על בעית-הפליטים לכל ממדיה (ובתוך זה הרבה חומר על יהודים), שנערך עלידי צוות חוקרים במסגרת הנציבות העליונה למען הפליטים של האו"ם. אחרי הגדרות ונתונים כלליים באות סקירות על ארגוני העזרה לפליטים, על סוגי הפליטים (קרובות הנאצים והפאשיזם לפני המלחמה; היהודים לאחר המלחמה: ע' 69-75), על ארצות-המעבר ועל ארצות הקליטה (המזרח התיכון [בעיקר על הפליטים הערבים מא"י]: 469-417; ישראל: 473-505). ביבליוגרפיה: 874-857.

576 Weymar, Paul, Konrad Adenauer; the authorized biography. Adapted and translated from the German by Peter de Mendelssohn. (London), A. Deutsch, (1957). 543 p., ports. 8°.

הספק Reconciliation with Israel (ע' 449-428) כתוב ע"פ אינפורמציות מאת נחום גולדמן.

577 Wirth, Louis. Community life and social policy; selected papers... Edited by Elizabeth Wirth Marvick and Albert J. Reiss, jr.; foreword by Herbert Blumer, introduction by Philip M. Hauser. (Chicago), University of Chicago Press, (1956). XIV, 431 p. 8°.

Part. cont.: The problem of minority groups. The ghetto. Some Jewish types of personality (p. 237-280).

לואי וירט (1897-1952), בן למשפחה יהודית מגרמניה, היה לאחר מראשי הסוציולוגיה בארצות-הברית. אחד מספריו המרכזיים דן על "הגייטו" (ק"ס ו' 225, עם ציון).

578 Zionist Youth Council, ed. The Jews of Morocco. New York, Zionist Youth Council, 1956. 112 p., illus. 8°.

אוסף מאמרים על תולדות יהודי מרוקו, על חייהם בהווה, על עלייתם ובעיות הסתגלותם לחיי הארץ.

579 Zubrzycki, Jerzy. Polish immigrants

son]. The most important country; the true story of the Suez crisis and the events leading to it. London, Cassell, (1957). XI, [1], 240 p., maps. 8°.

עניני המדיניות הישראלית משולבים בתוך תאור הסכך בין הבינלאומי; על מסע המלחמה ר' ע' 184 ואילך.

589 Coon, Carleton S[tevens]. Seven caves; archaeological explorations in the Middle East. London, J. Cape, (1957). 323 p., illus., diagrs., maps, XXIV pls. (incl. ports.) on 221. 8°.

אחת המערות, שהמחבר חפר בהן, היא בתדמור ("המעד בר הלכן במדבר"). הוא מזכיר לעתים קרובות את החפצי רות הפריהיסטוריות בהר הכרמל.

590 Finbert, Elian J. Israel. Paris, Hachette, 1956. 456 p., maps (part col. fold.). plans. 8°. (Hachette world guides).

מדריך לחיירים עם סקירות גאוגרפיות והיסטוריות ועם ידיעות מועילות רבות על ההוי הישראלי (ע' 137-14). ביבליוגרפיה: ע' 107-111. המקור הצרפתי: ק"ס ל"ב 320.

591 Finbert, Elian J. Pioniere der Hoffnung; Israel, Abenteuer und Wagnis. Mit einem Vorwort von Walter Dirks. (Deutsch von Stanislas Dumont). (Düsseldorf), K. Rauch, (1957). 349, [2] p., maps. 8°.

המקור, Pionniers d'Israël: ק"ס ל"ב 320.

592 Foëx, Jean-Albert. Exploration sous-marine de la Bible. Photographies de Serge de Sazo. Paris, Editions France-Empire, (1955). 286 p., 1 l., maps, pls. 8°.

מבצע צלום וציור תתימי של המחבר ועוזריו בחוף אילת, סדום, עכו וטבריה (ינואר-פברואר 1955).

593 Frossard, André. A modern pilgrim in the Holy Land... Translated by Marjorie Villiers. Illustrated by the author. London, Harvill Press, (1957). 205 p. 8°.

המקור: Voyage au pays de Jésus: ק"ס ל"ב 52.

594 Granott, A[braham]. Agrarian reform and the record of Israel. (Translated from the Hebrew by E. M. Epstein). Lon-

has a destiny; the drama of Israel's rebirth. (Stanmore, Middlesex), Associated Bible Students, 1956. 16 p., illus., maps. 8°. מאת סטודנטים נוצרים החומכים במדינת ישראל משום יעודה לפי המקרא.

584 Baly, Denis. The geography of the Bible; a study in historical geography. New York, Harper, (c1957). XIV, 303 p., 1 l., illus., diagrs., maps. 8°.

אחרי כמה פרקים על הגאוגרפיה הכללית (גאולוגיה, אקלים, גשמים, חי וצומח, השפעת הטבע על חיי האדם) בא תאור חבלי הארץ השונים, לרבות עבר הירדן ואדום. הספר מבוסס על מחקר מדעי ועל סיורים מדעיים, שעשה המחבר במשך 15 שנות שהותו בארץ, והרצאת הדברים מובנת לרבים. החומר מודגם ע"י 97 צילומים, מעשי ידי המחבר, שאינם מן המקובלים, וע"י 48 מפות וריאגרמות. הקשר עם הספרות המקראית ניתן ע"י מ"מ מרובים. ביבליוגרפיה: ע' 273-282.

585 Bein, Alex. Theodore Herzl; a biography... Translated from the German by Maurice Samuel. (New ed.). London, East and West Library, 1957. VII, 551 p., facsimils., pls., ports. 8°.

מהר"א: ק"ס י"ט 175-176; המקור הגרמני, ק"ס י"ב 341-343, שם ביקורת מאת ב. שוחטמן; הרגום עברי: י"ד 435.

586 Byford-Jones, Wilfred]. Adventure with two passports... London, R. Hale, (1956). 220 p., 1 l., map, pls., ports. 8°.

מסע קצין שיצא בוימוס ועתונאי בריטי במזרח התיכון. את ראשי מדינות ערב הוא שאל על יחסם לישראל. ביקר במחנה פליטים ערביים בעבר-הירדן ועבר עם "דרכונו השני" מירושלים שבידי ירדן לישראל, שם פגש את בן גוריון, סייר בגבול רצועת עזה והיה עד לתמרן הג"א.

587 Champdor, Albert. Saladin, le plus pur héros de l'Islam. Paris, A. Michel, (1956). 364, [1] p., plan, geneal. tabs. 8°.

עם פרקים מיוחדים על מלחמתו בצלבנים (כבוש ירושלים, עם מפת העיר, מצור עכו וכו') ועם ביבליוגרפיה.

588 Connell, John [=John Henry Robert-

המחמד בין ישראל לארצות ערב. שלושת הפרקים האחרונים דנים בפעולות אייריות וימיות ובמצב המדיני בעקבות המבצע. שאר הספר הוא תאור כרונולוגי של הקרבות.

600 **Hit'ahdut-Po'aley Zion**. Mapai; the Israel Labour Party. (First pub. by the Department for English Speaking Countries of the Ichud Olami <Union of the Jewish Socialist Labour Confederation> Poale-Zion — united with the Zionist Socialist Federation — and of the Zionist Labour Party Hitachdut... and reprinted... as a special ed. of East and West...). (London), British-Asian and Overseas Socialist Fellowship, (Introd. 1956). 25, [1] p. 8°.

בראש השער: East & West.

601 **Idris Shāh, sayid**. Destination Mecca. London, Rider, (1957). 192 p., pls. 8°.

בראש השער: The Sayed Idries Shah. — זכרונות מסע, בנייהם על עבריהדון ועל איי שבידי הערבים.

602 [Israel, Misrad ha-huz. Mahleket ha-hasbarah]. Israel kämpft um sein Lebensrecht; Rundfunkansprache des Präsidenten D. Eisenhower vom 20. Februar 1957 und die Antwort des Ministerpräsidenten D. Ben-Gurion in der Knesseth vom 21. Februar 1957. Köln, Israel-Informationsdienst der Israel Mission, 1957, 19, [1] p. 8°.

603 **Israel. Shagrirut. Italy**. Israele, 1948-1956. A cura dell' Ufficio stampa della Ambasciata d'Israele. (Milano, typ. R. Bertieri), [1956]. 31, [1] p., pls. 8°.

604 **Jeannerat, Pierre**. Flying to 3000 B.C. London, Hodder and Stoughton, (1957). 230 p., illus., map, pls. 8°.

תאור פליטוני של סיור למקומות הפירה מפורסמים במזרח התיכון. המחבר בקר גם בעיר העתיקה של ירושלים ובחפירות קומראן ויריחו (ע' 130-153).

605 **Jiggetts, J. Ida (Roberts)**. Israel to me; a negro social worker inside Israel, by

don, Eyre & Spottiswoode, 1956. 1 p.l., 301 p. 8°.

המקור העברי, "תמורות אגראריות בישראל ובעולם": ק"ס ל"א 34, שם גם התכן; תרגום ספרדי: ק"ס ל"ב 452; תרגום צרפתי עיין בערך הבא. — הערות הכוללות גם ביבליוגרפיה: ע' 281-294.

595 **Granott, Abraham**. La politique agraire mondiale et l'expérience d'Israël. Traduit de l'hébreu par Saül Koubovi. Préface de François Perroux. Paris, Presses universitaires de France, 1957. XVI, 303, [1] p., tabs. 8°.

עיין בערך הקודם.

596 **Halperin, Asher**. Palestine's balance of payments, 1932-1946. (Ann Arbor, University Microfilms, [1956]). VIII, 415, 3 l., tab. = Doctoral dissertation series, 13,698. — Diss. Princeton University, 1954.

מיקרופילם מתוך כתב-מכונה. ביבליוגרפיה: דף 395-415.

597 **Halperin, Samuel**. American Zionism: the building of a political interest group. (Ann Arbor, University Microfilms, 1956). V, 527 l., tab. = Doctoral dissertation series, 19,974. — Diss. Washington University, Saint Louis, 1956.

מיקרופילם מתוך כתב-מכונה. ביבליוגרפיה: דף 503-527.

598 **Henriques, Robert [David Quixano]**. Guerre-éclair au Sinaï. Traduit de l'anglais par Elisabeth Epstein. Paris, Stock, (1957). 244 p., 2 l., map. 8°.

המקור עיין בערך הבא.

599 **Henriques, Robert [David Quixano]**. One hundred hours to Suez; an account of Israel's campaign in the Sinai peninsula. Drawings by Yehuda Harari. London, Collins, 1957, 253, [1] p., maps. 8°.

המחבר, קצין יהודי שיצא ברימוס מן הצבא הבריטי, סופר ועיתונאי, הגיע ארצה ביום 3.XI.1956 בסוף הקרבות של מבצע סיני. הוא סייר במשך 17 יום בשדות-הקרבות בהורכת קצינים ישראלים ושח עם ראשי הצבא והמדינה. הפרק הראשון מוקדש למסיבות בואו של המחבר לישראל ולהערכה כללית של טיפוס ה"צבאי" והשני למצב המלחמה

tabs. 4°. = Archives de l'Institut de paléontologie humaine, Mémoire 24.

Cont.: Le désert de Judée. La grotte d'Oumm-Qatafa, d'Abou-Sif, de Sahba, d'Et-Tabban, d'Oumm-Naqous, d'Erq el-Ahmar, d'Oumm ez-Zouetina. La terrasse de Tor Abou-Sif. La grotte d'Ain-Sakhri. La terrasse d'El-Khiam. La grotte du Djebel Qafzeh <Galilée>. Etude pétrographique des roches de la grotte d'Oumm-Qatafa. Étude paléontologique. Conclusions.

611 **Oder, Irwin.** The United States and the Palestine mandate 1920-1948; a study of the impact of interest groups on foreign policy. (Ann Arbor, University Microfilms, 1956). IV, 584 l. = Doctoral dissertation series, 19,253. — Diss. Columbia University, New York, 1956.

מיקרופילם מתוך כתב-מכונה. ביבליוגרפיה: דף 557'582.

612 **Parrot, André.** Golgotha and the Church of the Holy Sepulchre. Translated by Edwin Hudson. London, SCM Press, (1957). 127 p., illus., pls., plans. 8°. = Studies in Biblical archaeology, 6.

613 **Plotkin, Arleh Leopold.** Israel's role in the United Nations; an analytical study. (Ann Arbor, University Microfilms, 1955). 6 p. l., 311 l. = Doctoral dissertation series, 13,722. — Diss. Princeton University, 1955.

מיקרופילם מתוך כתב-מכונה. ביבליוגרפיה: דף 298'308.

614 **Pritzke, Herbert.** Bedouin doctor; the adventures of a German in the Middle East... Translated from the German by Richard Graves. London, Weidenfeld and Nicolson, (1957). 1 p. l., [4], 257 p. 8°.

ספור של רופא גרמני, שחי בין הבדווים בסיני אחרי מלחמת העולם הראשונה והשתתף בהברחת חשוי לאי (חאן-יוניס); הוא התגייס לבנופיות המצריות בדצמבר 1947 וניהל מרפאה צבאית ברמלה וביפו עד אפריל 1948. — שם המקור: Nach Hause kommst du nie...

J. Ida Jiggetts... New York, Bloch Publishing Co., 1957. XXIII, 274 p., illus., facsimils., ports. 8°.

המחברת בקרה פעמיים בישראל, לראשונה עם קבוצת סטודנטים מאוניברסיטת ניו-יורק, 1950, ואח"כ בשנת 1953. בבקוריה התענינה במיוחד בשטח החנוך והבריאות, בפעולות ארגוני הנשים, בעבודה הסוציאלית (שירות בתי הסוהר: ע' 234'249) ובחיי עדות המזרח.

606 **Klein, Joachim.** Die Wasserwirtschaft von Palästina; ihre geographischen Grundlagen und die Möglichkeiten ihrer Entwicklung... (München, Mikrokopie Gesellschaft für angewandte Mikroskopie), 1950. [13], III, [2], 173, [26] l., illus., maps, tab. — Diss. Munich, 1950.

מיקרופילם מתוך כתב-מכונה. ביבליוגרפיה: דף 178'179.

607 **Laor, Eran.** Orientalische Renaissance; ein Brief an die Juden. Genève, Editions Pea, [1957?]. 47 p. 8°.

ישראל הוא עם המזרח ועליו להשתלב בשאר עמי המזרח כדי להתקיים.

608 **Leifer, Walter.** Asien; Erdteil der Entscheidung. Würzburg, Marienburg-Verlag, (c1957). 223 p., maps (on lining papers). 8°.

Part. cont.: Industrialisierter Messiasstaat (p. 115-127).

609 **McClellan, Grant S., ed.** The Middle East in the cold war. New York, H. W. Wilson, 1956. 201 p., map. 8°. = The Reference shelf, vol. 28, no. 6.

לקושים מן העתונות האמריקאית בצירוף ביבליוגרפיה (ע' 191'201). מדור מיוחד על הסכסוך הישראלי-ערבי (ע' 128'156). בעיות הנוגעות לישראל ודגונו גם בערכים אחרים.

610 **Neuville, René.** Le paléolithique et le mésolithique du désert de Judée... Avec la collaboration de Y. Bentor, G. Haas, J. Perrot et R. Vaufray. Paris, Masson et Cie, 1951. 2 p. l., 270, [2] p., illus., maps, plans, XX pls.,

באמריקה [נ]קרן התרבות העברית בקנדה, תשי"ז. 18 ע'.
8°. שירי עם ושירי הארץ. הקודם: ק"ס ל"ב 188.

620 טורקאוו, זיגמונט. טעאטערזכרונות פון א
שטורמישער צייט: פראגמענטן פון מיין לעבן. בוענאס
אירעס, צענטראל־פארבאנד פון פוילישע יידן אין ארגענ-
טינע, תשי"ז. 362 ע', פורטרט. 8°. = דאס פוילישע
יידנטום, 121. — עם שער נוסף בספרדית.

המשך האוטוביוגרפיה שחלקה הראשון יצא בשם
„פראגמענטן פון מיין לעבן“ (ק"ס כ"ט 96, שם גם ציון).
בחלק זה מספר השחקן את קורות חייו ודרכו בתיאטרון
היודי בימי מלחמת העולם הראשונה ובתקופה שבין שתי
המלחמות.

621 כהן, יהודה לייב. יידישע פאלקסלידער מיט
מעלאדיעס. געזאמלט פון י. ל. כהן... פון דאס ניי ארויס-
געגעבן דורך מאקס וויינרייך. ניריאק, ייחא, 1957.
559 ע', מפה, פורטרט, תוים. 8°. עם הקדמה, חכן
ושער נוסף באנגלית: Yiddish folksongs with mel-
odies, collected by Y. L. Cahan, ed. by
Max Weinreich.

560 שירי העם שלקט י. ל. כהן בימי חייו (1881-1937)
בספרו „יידישע פאלקסלידער מיט מעלאדיען“, א"ב, גיו
יורק 1912, ובהופסה שניה 1920, במאמר ב„פנקס“ א
(1927/8) ובמאמר ב„יחא־בלעטער“ ב (1931). מסודרים
כאן מחדש לפי ענינם בארבעה עשר מדורות. ההערות,
שצירף כהן רק לשני מאמריו, עובדו מחדש והורחבו ע"י
מספר רב של הסברים. על שיטת העיבוד ר' ע' 540/523:
„דין וחשבון פון דעם צוגויפנעמען“. רשימת ספרים
ששמותיהם הובאו בקצור: ע' 480/477. לשירים רבים
נוספו תוים.

622 Cancionero judío del Norte de Ma-
rruecos. (Recogidos y transcritos por Arca-
dio de Larrea Palacín). I-III. Madrid,
Consejo superior de investigaciones cientí-
ficas, Instituto de estudios africanos, 1952-
54. 8°.

Cont.: I-II: Romances de Tetuán... (1952).
345 p., 1 l., [3]; 377 p. — III: Canciones ritu-
ales hispano-judías; celebraciones familiares
de tránsito y ciclo festivo anual. (1954). 288,
[1] p.

164 הזמרים (cantares) הספרדיים של יהודי טיטואן

615 Rivers, Elizabeth. Out of bondage:
Israel. London, P. Owen, (1957). 159 p., illus.,
pls. 8°.

רשמים ממסע לישראל בשנת 1951. ג' ריברס, נוצריה
דתית, היא ציירת, וציורי הספר הם מעשה ידיה. היא לא
הלכה בדרך המלך של תיירים אלא נסתה לבוא במגע עם
בני השכבות השונות שביישוב, יהודים וערבים, בני עיר
ובני כפר, דתיים וחפשיים, ולחזור באופן עצמאי לתוך
בעיות חייהם. היא בקרה גם בירושלים העתיקה.

616 Rosenfeld, Eva. Institutional change
in Israel collectives. (Ann Arbor, University
Microfilms, c 1953). [1], 336 l. = Doctoral dis-
sertation series, 4592. — Diss. Columbia Uni-
versity, New York, 1952.

מיקרופילם מתוך כתב־מכונה. ביבליוגרפיה: דף 336-333.

Vernant, J. Les réfugiés dans l'après-
guerre. . . . עיין לעיל מס' 575.

617 Williams, L[aurance] F[rederic]
Rushbrook. The State of Israel. London,
Faber and Faber, (1957). 229 p., maps, pls. 8°.

Cont.: A glance backwards. Early move-
ments of Jewish return. The shaping of Is-
rael. Europe in Asia. Unity out of diversity.
Back to the land. Towards a balanced econ-
omy. Building a welfare state. Public af-
fairs. The Arabs in Israel. The Arabs out-
side. Bibliography (p. 222).

618 Yousuf, Abdalqadir Mohammad. The
British educational policy in the Arab pub-
lic schools of Palestine during the mandate.
(Ann Arbor, University Microfilms, 1956).
V, 371, [1] l. = Doctoral dissertation series,
17,991. Diss. Indiana University, Blooming-
ton, 1956.

מיקרופילם מתוך כתב־מכונה. ביבליוגרפיה: דף 343-352.

Zionist Youth Council, ed. The Jews of
Morocco. . . . עיין לעיל מס' 578.

אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות

619 ההסדרות העברית באמריקה. הבה
נשירה. חוברת ב' (New York), הסתדרות עברית

שירת הים, שמחת-תורה ו"חוק". בחלק האחרון השקפה על המהות המוסיקלית של הטעמים. הנספחים מכילים ענייני תעתיק ורשימות פסוקים, שמופיעים בהם צירופים מסוימים, והמוסף מביא דוגמאות של הטעמה לפסוקים מתורגמים לשפות לועזיות שונות. מטרת החוקר היא ל"תרגם" את הטעמים לתחי מוסיקה, כדי שתהיה אפשרות לקרוא ולהבין את התורה גם בלעז לפי עקרונות המסורה.

בלשנות

627 **Alvar, Manuel.** *Endechas judeo-españolas.* (Granada), Universidad de Granada, 1953. 203 p., 2 l., pls. 8°. = Colección filológica, 3.

קובץ של י"ב קינות בניב הספרדי של יהודי טיטואן ואל-אריש במרוקו. אחרי הרצאה על הקינות הספרדיות בכללן (ע' 529), מובאות הקינות עם מירוש, ואחריהן תעתיק פונטי של תשע הקינות הראשונות; בסוף הספר נתוח לשוני (169'153) ומלוך (182'169), הערות נוספות ומפתחות. — קינות אלה הן שירים עממיים על המוות, והיסוד היהודי, ובעיקר העברי, מועט בהן ביותר.

628 **Beer, Georg.** *Hebräische Grammatik... 2., völlig Neubearb. Aufl. von Rudolf Meyer.* Bd. 2: *Formenlehre II, Syntax und Flexionstabellen.* Berlin, W. de Gruyter, 1955. 195 p., tabs. 8°. = Sammlung Götschen, 764/764a.

כרך א (תורת הכתב וההגה ותורת הצורות ח"א), ברלין 1952; ק"ט כ"ט 237.

גודעים לתהלה בין דוברי גרמנית ספרי אוסף Götschen המגשים לקוראיהם בצורה תמציתית את "ידיעת העולם"; בענפים שונים ומשונים של מדעי הרוח והטבע מוענקים למעיין סיכומים בעלי רמה אקדמית, כתובים בידי גדולי המדע, ולעתים אף יוצאים הם מגדר סיכומים בלבד ומגיעים לדרגת מחקרים עצמאיים בעלי רמה גבוהה ביותר. למחקרים אלו, בעלי הרמה הנכבדת, מצטרף כעת דקדוקו העברי הקצר (בשני כרכים כסוליים) של רוזנבלך מאיר (להלן = מ'), שהוא מהדורה שנייה, מעובדת לחלוטין מחדש, של דקדוקו של גיאורג בר, שיצא אף הוא בספרית גיזש כבר בשנים 1915/6. זהו באמת מועט המחזיק את המרובה. ב־352 עמודים קטנים משכיל מ' להניש לנו דקדוק עברי הסטורי בעל רמה גבוהה ביותר.

(שהם 270 נוסחים) שבכרך I ויוו הועתקו רובם מבעל-פה ומקצתם מכתב-יד, והניגונים כולם מבעל-פה, במסע שערך המהדיר בשנת 1950, במטרה להשלים את אוצר השירה הספרדית מהמאה ה־11, השמורה מאז אצל היהודים. הגורם היהודי מועט ביותר בזמרים האלה. — 174 נוסחי הזמרים שבכרך III יש להם מועד קבוע, או בטכסים משפחתיים או בחגים יהודיים (עם סקירות קצרות על מנהגי ישראל). בכרך IV אומר המהדיר לפרסם זמרים שונים מסג'ור, מאל-אריש ומאלקורקויר. — עם תוי נגינה.

623 **Chagall, Marc.** *Chagall. (Étude biographique et critique par Lionello Venturi).* (Genève), Skira, (1956). 121 p., 1 l., incl. col. mounted illus. 8°. = *Le goût de notre temps*, 18. ספר-היזיון. ביבליוגרפיה: ע' 112-108.

624 **Liber, B[enzion].** *A glance into people's lives; a doctor sees a parade of miserable, happy and beautiful characters and interesting situations.* (Rev. ed.). [New York], Haldeman-Julius, (c 1954). 144 p. 8°. רישומים קצרים מתוך המציאות מאת רופא-עצבים גניוירקי בתחילת המאה. בין השאר מדובר תכופות על יהודים. ראה גם לעיל מס' 527.

625 **Luzzatto, Aldo,** ed. *Raccolta di canti ebraici; testo ebraico con traduzione italiana a cura di Aldo Luzzatto. Illustrazioni di Silvana Romanin Jacur Weiler.* [Rome], Federazione giovanile ebraica italiana, (1956). 94 p., 1 l. 8°.

50 שירים דתיים, שירי עם ושירי א"י. מקור, תרגום ותוים. על המעטפת: זמרון.

626 **Rosowsky, Solomon [Borisovich].** *The cantillation of the Bible: the Five Books of Moses.* New York, Reconstructionist Press, 1957. 7 p. l., 669 p., front. (facsim.), music. 4°. מחקר (שהוחל בו בעזרת פרס של האוניברסיטה העברית) על טעמי התורה, כמנהג ליטא נוסח מדינת ישראל (להוציא את הקריאה בימים הנוראים). אחרי מבוא כללי, סוקר רוזובסקי בזה אחר זה את איברי הפסוקים המסחתיים מים בסילוק, באחנה, בסגול, בזקף קטון, בתביר וכרביע, בהסבירו את הרקע הדקדוקי של הגנינה ואת כל פרטי ביטוי המוסיקלי (כולל את הסלסולים של סוף פרשה,

ורק ממנו חזר לקל, שהרי באוגריתית בניין שפעל הוא על דרך "הלך" ורק צורות של קל הן על דרך ילך, ועל כן לא ייתכן עוד להניח, שצורות הקל על דרך זו מאוחרות לאלו של ההפעיל⁶. כן השתמש במידת האפשר בכח בות הכנענית⁷, במגילות ים המלח, בתעתיקים, בניקוד הבבלי והא"י ובמבטא השומרוני. כתוצאה מכך הוא מגיש לנו את הדקדוק העברי ההסטורי המעודכן ביותר ושום אדם, המתעניין בדקדוק העברי, לא יוכל לפסות עליו, על אף הקפו המצומצם.

אולם מובן מאליו, שעבודו של חומר רביעוני ומסובך כדקדוק העברי לפי נקודות ראות חדשות — סכנה מרובה טמונה בו. מצד אחד חייב המעבד להיות מסוגל לנטוש דעות, שנתחבבו עליו, מאידך עליו לתוהר מברקם המסנור של חייושי סרק חריפים⁸. ואמנם נדמה לנו, שבשתי בעיות מרכזיות לא נקט מ' בהתאפקות הראויה וייחס לחומר החדש שבידינו חשיבות גדולה יתר על המידה בשביל הדקדוק העברי.

מ' רואה באוגריתית (1.4§) דיאלקט כנעני קדום⁹, אשר בגלל העלמו לא התפתח יחד עם הלהגים הכנעניים האחרים. על כן רואה מ' את צורות האוגריתית כמציינות את שלבן הקדום של הצורות העבריות ולכן הוא מקדים לטבלאות של הנטיה העברית את טבלאות הנטיה האוגריתית (45§§; 63; 64). לנו נראית שיטה זו של מ' מוטעית, שהרי אף את תיאורו הוא של הכנענית (6.4§), והשווה גם

6 השוה: Z. Harris, Development of the Canaanite Dialects, 33; Allegro, Welt des Orients 6, 1956, p. 264-6. — הצעתו של מ' — ועד כמה שידוע לי, הצעתו המקורית — היא ש"לך" הוא ביסודו בעל שתי אותיות שורש; מכאן צורות הקל כאילו משורש "לך". ההפעיל נוצר מן השורש "המלא" הלך וע"י דיסימילציה נתהוה *hōlaka > *hālaka > *hablaka (קצת אחרת 2.27§ מתוך חוסר התאמה; אגב, אית'אום קטן בניסוח קיים גם בין 1.28§ ל-2.106§ a לגבי שָׁמַח, בית).
7 השוה את הדיון ב"שבח אני" קוהלת ד, ב על סמך כתובת קארטאספה 6.103§.

8 אגב, נראה לי שמוטב להימנע בספר דקדוק קצר מלטפל באריכות בחידושים חריפים, אך מפוקפקים ביותר, מעין זה, ש"עברי" מיסודו הוא שם עצם כללי סוציולוגי 3.1§.

9 אך יחד עם זה מכנהו "דיאלקט שמי צפון-מערבי", כנראה בהשפעתו של Friedrich, ר' להלן; אולם זה עומד בסתירה גלויה הן עם ההמשך, הן עם המקום, בו הוא נאמר (כדיון על הכנענית) ובעיקר גם עם שיטת עב"י דתו, ר' להלן.

באמרנו "דקדוק הסורי" הגדרנו גם את גבולות הספר: כולו בנוי על טהרת הדיון הדיאכרוני ואינו נכנס כלל לתחומי התיאור הסינכרוני. דוגמה אחת תספיק כדי להסביר את דברינו: גורדון¹ ראה הן ב"השתחוויה" האוגריתית והן ב"השתחווה" העברית צורות השתפעל של "חוי" ומ' c.5.82; d.1.72§² הולך בעקבותיו. מבחינה סימנטית אפשרי הגיוון מ"חוי" (השוה ערבית حوى V התפעל). כמו כן טבעית לחלוטין הנחת בניין השתפעל באוגריתית, שהרי שפעל ולא הפעיל משמש כבניין הגורם הרגיל בה. אך יחד עם זה יש לזכור, שגם פעלל נמצא פעם באוגריתית (אמנם מפועל שלם: צחרר³, ולא מפועל ל"ה) ועל כן אפשר לראות אף באוגריתית ב"השתחוויה" התפעלל של שחה⁴. אולם בעברית, אף אם נניח, שמכ"י חיינה דיאכרונית לפנינו השתפעל, הרי מבחינה סינכרונית ברור, שאין לראות ב"השתחווה" (השוה "מטחוי קשת" בראשית כא, טז) אלא בנין התפעלל, שהרי אין בעברית בנין השתפעל "חי". אולם בחינה זו אינה מעניינה של דקדוק הסטורי ומ' אף אינו מזכירה⁵.

הדוגמה של "השתחווה" אופיינית לא רק לעובדה, שהדקדוק המוגש לנו דקדוק הסטורי הוא (לפי מיטב המסורת של Gesenius-Kautzsch, Bergsträsser, Bauer-Leander), אלא אף למידה, שבה הצליח מ' לעדכן את ספרו. שבילי האוגריתית נהירים לחוקר משיעור קומתו של מ' והוא מעיר בכל הודמנות על מלים וצורות, שהשקפותינו עליהן נשתנו בעקבות כתבי אוגרית (כגון שלחן = אוגריתית תלחן a1.41§; ארצה = אוגריתית *arṣaha c.3.45§; אלתשתע, ישעיה מא, י ונשתעה, שם כג, הם משורש שתע = אוגריתית תתע g3.70§; אין מ' a9, 78§, כמקובל עד לגילוי כתבי אוגרית, גורס עוד שהשורש הלך עבר לנסית פעלי פ"י לראשונה בהפעיל

1 C. Gordon, Ugaritic Handbook, §9, 35
2 (= Ugaritic Manual, §9, 35).

3 הסעיפים בקונטקסט העברי נקראים מימין לשמאל.
4 Manual, §9, 38.

5 האפשרויות הן: א. מבחינה דיאכרונית וסינכרונית השתפעל של חוי. ב. מבחינה דיאכרונית התפעלל של שחה. מבחינה סינכרונית השתפעל של חוי (האפשרויות ההפוכה, מבחינה דיאכרונית השתפעל של חוי ומבחינה סינכרונית התפעלל של שחה, נראית לכאורה רחוקה בגלל שכיחות הבניינים). ג. מבחינה דיאכרונית וסינכרונית התפעלל של שחה.

6 אף יש, שמי מגיע, מתוך חוסר הבחנה בין ניתוח דיאכרוני לסינכרוני, למסקנות מוטעות; עיי' להלן הערה תנו לסימן f1.107.

הרי נצייר בזה, כפי הנראה, תמונה מסולפת של ההתפתחות האוגריתית לא לז, כמו בכנענית, אלא ל־ד¹⁰ ועל יד מקרים, שבהם נשתמרה g מופיע לעתים המעקף g ¹¹ (ולא g צ כמו בכנענית). אחרי דברי פרידריך¹² מסתבר, שאין עוד מקום להמשיך ולהאחז בדעה הנפוצה, כאילו האוגריתית שפה כנענית היא. נדמה לנו, שדעה זו לא מצאה לה מהלכים, אלא מפני שהחוקרים הושפעו מן הדמיון הספרותי שבין שירת אוגרית לשירת המקרא, ובעיקר מפני שעל אף ידיעתם את תורת הגלים (wave-hypothesis) המשיכו לחשוב בקריטריונים של תורת אילן היוחסין, כאילו התחלקה השמית בקווים ברורים לענפים שונים ולא היתה מורכבת מלהגים מרובים, שהשפיעו זה על זה¹³. אך כבר השוני הפוניטי, שהוכרזו לעיל, אינו מאפשר לנו לראות באוגריתית שפה כנענית, אלא שמית צפונית-מערבית בלבד. על כן נראית לנו שיטתו של מ', להניח תמיד שהעברית עברה את השלב המיוצג ע"י האוגריתית, כמסלפת את המציאות. דבר זה נכון רק במידה, שהאוגריתית שמרה על צורות שבשמית הקדומה (או לפחות בשמית הצפון-מערבית הקדומה), אך במקרים אחרים מייצגות הצורות האוגריתיות קווי התפתחות, שאינן צריכות כלל להיות משותפות לאלו של העברית. כך אין כל בטחון, שלעברית אבדה איפעם צורת עבר, זוגי, גוף ראשון, אך מפני שצורה זו נמצאת באוגריתית. קרוב יותר לדווא, שצורה זו נתחדשה באוגריתית על פי הקטש, ואף ייתכן מאד, שזה המצב גם לגבי יתר גופי הזוגי¹⁴. על כן, אם נציג את העדר הזוגי בעברית בעבר (כפי שעושה מ' 2.64§) אך כהפתחות מאוחרות,

הרי נצייר בזה, כפי הנראה, תמונה מסולפת של ההתפתחות האוגריתית לא לז, כמו בכנענית, אלא ל־ד¹⁰ ועל יד מקרים, שבהם נשתמרה g מופיע לעתים המעקף g ¹¹ (ולא g צ כמו בכנענית). אחרי דברי פרידריך¹² מסתבר, שאין עוד מקום להמשיך ולהאחז בדעה הנפוצה, כאילו האוגריתית שפה כנענית היא. נדמה לנו, שדעה זו לא מצאה לה מהלכים, אלא מפני שהחוקרים הושפעו מן הדמיון הספרותי שבין שירת אוגרית לשירת המקרא, ובעיקר מפני שעל אף ידיעתם את תורת הגלים (wave-hypothesis) המשיכו לחשוב בקריטריונים של תורת אילן היוחסין, כאילו התחלקה השמית בקווים ברורים לענפים שונים ולא היתה מורכבת מלהגים מרובים, שהשפיעו זה על זה¹³. אך כבר השוני הפוניטי, שהוכרזו לעיל, אינו מאפשר לנו לראות באוגריתית שפה כנענית, אלא שמית צפונית-מערבית בלבד. על כן נראית לנו שיטתו של מ', להניח תמיד שהעברית עברה את השלב המיוצג ע"י האוגריתית, כמסלפת את המציאות. דבר זה נכון רק במידה, שהאוגריתית שמרה על צורות שבשמית הקדומה (או לפחות בשמית הצפון-מערבית הקדומה), אך במקרים אחרים מייצגות הצורות האוגריתיות קווי התפתחות, שאינן צריכות כלל להיות משותפות לאלו של העברית. כך אין כל בטחון, שלעברית אבדה איפעם צורת עבר, זוגי, גוף ראשון, אך מפני שצורה זו נמצאת באוגריתית. קרוב יותר לדווא, שצורה זו נתחדשה באוגריתית על פי הקטש, ואף ייתכן מאד, שזה המצב גם לגבי יתר גופי הזוגי¹⁴. על כן, אם נציג את העדר הזוגי בעברית בעבר (כפי שעושה מ' 2.64§) אך כהפתחות מאוחרות,

השגתנו העקרונית השניה על מ' היא לגבי תיאור דרכי המסורה. בעקבותיו של P. Kahle¹⁵ סובר מ' (18§), שאנשי המסורה בנו להם אידיאל לשוני מלאכותי של השפה העברית בהשפעת הדקדוק הערבי ומבטא הקוראן, ואידיאל זה הוא אשר הביאם לשחזר (restitute) את עיצורי הגרון, שנעלמו לחלוטין באותו הזמן מן הדיבור העברי, וכן לחדש סיומים שנשמטו. ויש שבשאיפתם זו לאידיאל יצרו צורות מלאכותיות, שאין ביניהן והמציאות ולא כלום, מאחר שלא נבנו על סמך מסורה, אלא על פי התיאורית בלבד, אגב אינטרפרטציה מוטעית של טכסט הקונסונאנטים (השווה גם 3.22§ על שיחזור הגרוניות, 3.30§ על —ה— ו—ה— 2.64§ על —ת—¹⁶). אולם, נדמה, שתיאוריה זו, על אף חריפותה המרובה, אינה עומדת במבחן המציאות. אשר לשיחזור הגרוניות, כבר טען נגדה ברגשטרסר¹⁷, שאילו רצו בעלי המסורה לשחזר את הגרוניות, הרי חייבים היו לנקות כמו את יתר האותיות ולא לתמצא את השיטה המסובכת של החטפים. ואשר לעולם הגרוניות מן הדיבור, הרי כבר הסיק י. קוטשר (מחקרים בארמית גלילית, תשי"ב, עמ' 53 ואילך) משמות מקומות, שבהם נשתמרו הגרוניות, כי העלם הגרוניות לא היה כללי, אלא מוגבל לתחומים גיאוגרפיים וסוציאליים. היגוי הגרוניות נשתמר בא"י באוכלוסיה

10 על כל פנים בדיאלקט העיקרי, אם נסוח את דעתנו מהטכסט 75 ו 77, Ugaritic Manual 5.5§; המקרים של 3.5§ שם מופקפקים ביותר ואין להסיק מהן כל מסקנות שהן.

11 השווה את המעקף הארמי g ¹¹ ע, כפי הנראה g ¹¹ ע, לאור המעקף הארמי הקדום g ¹¹ ע. הפרטים אינם מחוברים, ועיין Ugaritic Manual 8.5§ ו 9.5.

12 כבר 311, ZA XLI, מצוטט אצל בראפמאן, ק"ס כז 370, וכן Friedrich, Phönizisch-Punische Grammatik, §1, Scientia, vol. 84, p. 220 ff.; השווה גם Goetze, Language XVII, 127ff.; Can-tineau, Semitica III, 21 ff. כג. 143/5; אולגורוף, תרביץ כז, 121 ואילך.

13 השווה 14 Manual, §14, בעיקר 14, 9.

14 השווה 27/8; Th. Noeldeke, Beiträge etc., 27/8; 19 Brockelmann, Grundriss etc., I 576.

15 מלבד זה אין נראה להביא במסגרת דקדוק קצר צורה אוגריתית כה מופקפת כמו jaqat(t)alu 2.63§; ואף הבעת השערה חריפה אך מסופקת כמו גזירתן של צורות פֶּעַל מ' jaqat(t)alu זה 1.70§ נראית בהחלט חורגת ממסגרת ספר זה.

16 השווה Friedrich, Phön.-pun. Gramm., §135a, 261.

17 עיין על סיכום דעותיו — עוד לפני התגלות מגילות ים המלח — את ספרו The Cairo Geniza, בייחוד עמ' 116-117.

18 גם הסיומים (בכתיב מלא) יתה וביחוד יתה של מגילות ים המלח הותאמו ע"י מ' לתיאוריה זו, ר' שם. ידכה במגילות ים המלח משקף לדעת מ' jadaka. ויך הטברני אינו אלא צורה מלאכותית.

19 OLZ 1924, p. 582 ff.

הכפרית, ובמידה שהיתה ריסטיסוציה של הגרוניות בהשפעת הערבית, יכלה היא להסתמך על המבטא הטבעי שבאכילוסיה זו (בניגוד לשומרונים, אשר אצלם נעלם מבטא הגרוניות כפי הנראה לחלוטין ועל כן לא שוחזרה אף בהשפעת הערבית²⁰). ואשר לסענה, שהסיומים — ת, —ף, ה שוחזרו בצל הדקדוק הערבי ללא מסורת חיה, הרי דעה זו מבוססת על התעתיקים היוניים והרומיים, על הניקוד הא"י והבבלי ועל מבטא השומרונים. אולם בדיקתן המדויקת של צורות אלו ע"י ז. בן-חיים²¹ הוכיחה, שבכל המסורות של ה ת נ, ה טברנית, הבבלית והא"י אין כמעט²² כל הברל לגבי מבטאם של סיומים אלו. לעומת זה טכסטים בתרמקראיים בניקוד בבלי וא"י וכן כל התעתיקים היוניים-רומיים והמבטא השומרוני מייצגים מבטא מאוחר יותר, שנתהווה בהשפעת הארמית (ר' שם 51). הוסף לזה, שהכתיב —כה— תה מצוי בתנ"ך ורגיל ביותר במגילות ים המלח, והרי לך הוכחה כמעט בלתי מעורערת, שסיומים אלו לא הומצאו ע"י בעלי המסורת מתוך סגידה בפני האידאל של הדקדוק הערבי, אלא שהם צורות, שנמסרו מדור לדור (השווה בן-חיים 61) וכן שמרו על קריאת כתבי הקודש מעירוב הארמית. — גם הדמיון בין מגילות ים המלח והמבטא השומרוני, אשר בגללו מייחס מ' חשיבות מיוחדת למסורת השומרונית (ר' 185, התחלה), אינו אלא השתקפותו של אותו הרקע הארמי המשותף לשניהם (השווה בן-חיים 78/9). אין זאת אומרת כמובן, שלא נשתמרו במגילות ים המלח ואף במסורת מאוחרת כמו השומרונית צורות קדומות (כמו הסיומים 'תמה, 'כמה, 'מה, ר' שם 88, ובן-חיים אף מדגים עמ' 111-95, אילו מסקנות אפשר להסיק מן המבטא השומרוני), אבל מכאן ועד החשיבות המופרזת, אותה מייחס מ' למבטא השומרוני — רב המרחק. על כל פנים נראה, שבוז התערערה התיאוריה, כאילו חידשו בעלי המסורת, מתוך נאמנות ל"אידאל" הערבי של המבטא, בסיטונות צורות וסיומים ללא כל מסורת שבי-דיהם; אדרבא, מתסבר, שעלינו לראות בסיומים אלו צורות שנמסרו מדור לדור.

הארכנו בדיוגנו בשתי נקודות אלו, כי נראו לנו בעלות הארכנו בדיוגנו בשתי נקודות אלו, כי נראו לנו בעלות

20 השווה גם י. קוטשר, תרביץ כג 357; ש. מורג שם כו 12.

21 Studies in the Traditions of the Hebrew Language, Madrid-Barcelona, 1954, p. 13-74. ור' בייחוד עמ' 51, 61.

22 רק סיום אחד של הניקוד הא"י חורג ר' שם עמ' 51.

להלן כמה הערות בודדות:
2.98 (והשווה גם b3.225, סוף וכן b3.425): אינוי מבין, מדוע רואה מ' בסיום הנקבה —ה אם קריאה ללא יסוד היסטורי ואינו מקבל את הדעה הנפוצה²³, שהמעטק של סיום הנקבה היה, בהקבלה לערבית, *at <*ah < a; באופן כזה נתקבל —ה כאם קריאה לקמץ בסוף המלה, ולכן הועבר לצורות הנסתר של פעלי ל"ה, המסתיימים בסיום זה (גלה וכו') ומכאן גם לצורות ל"ה האחרות ('גלה, גלה וכו'). הלהיך זה הוחש כנראה, כפי שיש להניח לפי האוגריתית, ע"י המעטק *aha < a של ה' המגמה (ר' c3.455) וכן כנראה ע"י mah < מה (ר' 2.315).

b3.248: מ' צודק, שאת העובדה, שאין נ' מידמה לרוב לאותיות הגרון (ינהם, ינעם, ינחל) יש לזקוף על חשבון חולשת הגרוניות. אולם הסק מכאן, שעוד לפני קביעת טכסט הקונסוננטים נחלשו הגרוניות, עד שלא נידמחה ה' לתן²⁴, על רקע זה של החלשתן הקדומה אך החלקית בלבד של הגרוניות יש לראות את החסמים²⁵ לא כאמצעים מלאכותיים לשחזר את הגרוניות (3.225), אלא כתוצאה של התערערות החל קית הקדומה של הגרוניות.
a3.318 (וגם a4.115): מבין שתי הדעות הרחוקות

23 Broeckelmann, Grundriss etc. I, 409; Bergsträsser, Hebräische Grammatik I, 45; Bauer-Leander, Historische Grammatik der hebräischen Sprache, 31.

24 הואיל ובנפעל חסרה ה' אף בפעלי מ' גרונית, הרי מתקבל על הדעת, שבפעלי מ'ג, שהם גם ע' גרונית, נעלמה לראשונה ה', אך לאחר החלשת הגרוניות הוחזרה לפי הקשן של הצורות, שבהן לא באה ה' ישר לפני עיצור (כגון ינהם לפי נהם, ינחל לפי נחל, מנחה לפי מנחות וכו'). אמנם נשאלת השאלה מדוע לא נעלמה ה' בשמות מעין תנחום, שלגביה כוח ההקש היה בחדאי קטן יותר.
25 הפתח הגנובה אין לה עניין לכאן, היא תנועת Svarabhakti טבעית לפני גרונות.

היום על האיטימולוגיה של אשר — 1. אשר > ש, אנב די סימילציה של ההכפלה שאחריו ואי פרוטוסיקין; 2. משורש „אתר” מקום — מקבל מ' את הדעה השניה²⁶; אולם אין הכרח לראות ב„אשר” אקוואטיבוס דווקא; אפשר להבין גם כלוקאטיבוס, השווה את haitu הערבית.

1.458: מ' מניח, לדעתנו בצדק, שהנסמך היה בכנענית ללא סיום. אולם הוא מסיק מ- ru-šu-tu שבתל-אל-עמרנא, שבתקופה מאוחרת יותר מופיעים בה שוב סיומים. אבל דעה זו אינה נראית: יש להבדיל בין צורות נסמך לצורות נצמד (= הצורות שלפני כינויים חבורים²⁸) ואין עקרונות להסיק מסקנות מצורת הנצמד לנסמך; על כן נראה, שאין לנו סיבה להניח, שבתקופה מאוחרת יותר היה הנסמך בעל תנועות סופיות, וההתפתחות ההיסטורית היתה שונה מתיאורו של מ'. מסתבר, שתנועות היחסים בנסמך שמיות קדומות הן²⁷; הערבית הקלאסית שמרה על תנועות אלו, כפי הנראה בגלל נגינתה המוסיקאלית, אולם באכדית²⁸ ובכנענית²⁹, שהיו כפי הנראה בעלות נגינת נשיפה חזקה, נעלמו בהיותן בלתי מוטעמות והסומך מוטעם. אולם בנצמד לא היתה הנגינה כה מרוחקת ועל כן נשמרו יותר באכדית³⁰, בערבית דרומית³¹ ואף בכנענית עתיקה, כפי שמוכיח הנצמד ru-šu-tu = ראשנו³² לעומת הנסמך מחוסר התנועות zu-ru-uh sarri = זרוע המלך³³; השווה ביחוד את דיוני פרידריך שם.

e2.688: מ' קורא במקום שָמֶן (בראשית ד, כג) שָמֶן. אולם אותו — גה נמצא לפי דברי מ' עצמו בסוף

26 על האפשרות, שיש אולי למצוא סמך לדעה זו בכתבי אוגרית — ר' ש. א. ליונשטם, חרבין כה 470. 26* Pronominalsuffixes = 27 ולא תנועות גונובות (Svarabhakti) כפי שטב- Ungnad WZKM XX, 167; Bauer-Leander 254, 523. השווה את דברי W. v. Soden, Grund- riss der akkadischen Grammatik, §64a תנועות היחסים בנסמך. 28 השווה Soden, ibid., §38, וביתחוד k וגם a64. Harris, Development etc., 42; Bergsträsser, 29 Hebr. Gramm. I, 115; Friedrich, Phönizisch-Punische Gramm., §92, 216, 219. Soden, ibid., §65 30. M. Höfner, Altsüdarabische Grammatik, 31 §100.

Knudtzon 264, 18 32
Knudtzon 286, 12 33

כינוי הנוף (אתנה, b4.63§; b2.30§) ובו נעתק >ן (השווה גם a2.21§, סוף). בדומה נהפך שָמֶן > * שָמֶן > שָמֶן³⁴.

1.878: (השווה גם c2.3§): ההנחה, כאילו כל מלות היחס השמיות הן שמות נסמכים ביחס מקבל הפעולה, אינה מדויקת, שהרי לפחות כ' התהווה כפי הנראה ממלת רמיו³⁵.

4.928: מ' מגדיר את משפטי הייחוד (מן הסוג: ההכם עיניו בראשו) כדלקמן: „מיוחד לשפות השמיות המשפט השמני המורכב. הוא מורכב מנושא, הקודם תמיד, ומנושא בצורת משפט שמני או מועלי עצמאי. הנושא והנושא קשורים לפי ההרגשה השמית הדוקות זה בזה; על כן מוטעה הוא לומר, שהנושא הוא ב„Casus pendens”. הגדרה זו נראית לנו בלתי מדויקת³⁶. משפטי הייחוד, כלי משפטים המכילים נושא מבודד (isolated natural subject, או כפי שאני מעדיף isolated natural term), אינם מיוחדים לשמית³⁷. ויש מקרים, בהם מבודד דווקא הנושא הטבעי, כלי החידוש שבמשפט (כגון יחזקאל לג, יז: ואמרו בני עמך לא יתכן דרך ה' והמה דרכם לא יתכן — במשפט הייחוד „והמה דרכם לא יתכן” האבר הידוע מקודם, כלי הנושא הטבעי, הוא „הדרכים לא יתכנו”, והחידוש כלי הנושא הטבעי, הוא „המה”, דרכיהם הם, והוא המבודד כאן). אם הנושא והנושא קשורים הדוקות זה בזה, הרי אין לכנות את הנושא „משפט עצמאי”; הוא אמנם אסינדיטי, אבל טפל. אך אין אף לומר, שכל המקרים קשורים הנושא והנושא הדוקות, והא ראי' מ' שם c, שבין הנושא לנשוא עשוי לבוא

34 השווה גם Bauer-Leander, 362.

35 Bauer-Leander, §18, המצוטטים אצל מ', הערה 1, העבירו באמת — לדעתי שלא בצדק — את כ' למלות החיבור 82§, אך מ' מבינו — לדעתנו בצדק — כמלת יחס g2.87§. על טעות H. L. Fleischer, Kleinere Schrif- ten I, 10, שכי' היא בחינת שם, העובר את כל היחסים — עיין Brockelmann, Grundriss etc. II, 360.

36 גם להלן b היינו מעדיפים במקום ניסוח מעין „מלבר זה יכול מושא לשמש מבחינה סינטקטית כנושא” או הגדרה דיאכרונית, מעין „הנושא הטבעי (הפסיכולוגי לוגי) עשוי להכלל בתוך המשפט כמושא”, או הגדרה סינ- כרונית, מעין „הנושא הטבעי מופיע, כשיחסו של הנושא הטבעי הוא יחס של מושא אל נושא, עם סימני המושא”. גם הדוגמאות אינן מתאימות תמיד ואין מקום להאריך.

37 עיין למשל W. Havers, Handbuch der erklärenden Syntax, 8ff.

עם כינוי חוזר או תואר פועל מתאים [שם], מעין : מקום אשר-נתנו שם, יחזקאל ו, יג). הסוג השני כולל את משפטי הניקה (האסינדיטיים והסינדיטיים), הקשורים (על כל פנים במבנם הרגיל) במלה הזוקקת, הכאה בנפרד, ע"י כינוי חוזר (או שם), כגון אלהים לא ידעום, דברים לב, יו, כל רמש אשר הוא-חי, בראשית ט, ג (גם במשפטים מסוג זה יחסר אף הכינוי החוזר הגניטיבי לעתים קרובות אחרי מלה זוקקת, המצינת זמן או מקום, מעין : אירזה הדרך ישכך-אור, איוב לח, יט, כנראה ע"י עירוב עם סוג א'). במקרה זה אין לראות (כפי שנוטה כפי הנראה מ') בשימוש בערבית, המבדילה בקפדנות בין משפט זיקה אסינדיטי אחרי מלה זוקקת בלתי מיודעת למשפט זיקה סינדיטי אחרי מלה זוקקת מיודעת, את המצב הקדום, אלא סיסטמיזציה מאוחרת, האופיינית כ"כ לערבית³⁸, השווה את דברי מ' עצמו 1.122§, הערה 2.

י הו ש ע ב ל א ו

629 Birnbaum, S[olomon] A[sher]. The Hebrew scripts. Fasc. 3: facsim. 176-251. [London, Palaeographia, 1956?]. 11., 48 pls. on 24 l. 2°.

כשמונים פקסימילים המדגימים את כתב יהודי המזרח, אפריקה וספרד בספר ובתעודות, בימי הבינים ועד לימינו. — הקדום : ק"ס ל"ב 187.

630 Chomsky, William. Hebrew: the eternal language. Philadelphia, Jewish Publication Society of America, 5717 1957. XII p., 11., 321 p., illus., facsim., pls. 8°.

כתוב מתוך כוונה לחבב את השפה העברית ברבים ע"י מתן פרספקטיבה היסטורית ועובדות היסטוריות "מעני-ינות". התאורים המובנים לרבים מקיפים את התפתחות השפה מימים קדומים ועד לתחייתה והתאמתה לצרכי השעה באירופה ובא"י. נוספו פרקים על תולדות הכתב העברי, על שיטות הניקוד, על המסורה ועל למודי הדקדוק. ליתר העמקה משמשות מספר הערות (ע' 281-306). רשימת של כמה ספרי יסוד : ע' 307-309.

39 אגב, הדגשת חשיבותה של הערבית 3.3§ גראת לי מוגזמת. הרי למשל בבעית המרכזית של מבנה הפועל הולך גם מ' בהתאם לאכזית 2.63§. חשיבותה המרכזית של הערבית השמית הקדומה היא במבנה הנועיות, בשמרה על הנועיות קצרות בהברות פתוחות ובלתי מועצמות.

ר' : על כן אין להתנגד עקרונית לשם Casus pendens (אם כי אינו מן המוצלחים ביותר).

b8.94§ על "ויהי, והיה" השוה, M. M. Bravmann, Studies in Arabic and General Syntax, \$69 f4.96§ אין זה נכון, שהנשווא השמני בהכרח בלתי מיועד, והשווה למשל Brockelmann, Hebräische Syntax, \$25a.

b1.105§ "את" בא לפני "כל" בביטוי מעין "את-כל-עשב" בראשית א, כט, כי "כל" נחשב "מעין מיועד" ; על מושגי היידוע המורחבים, כפי שהם מתגלים אחרי "את", ר' ליונשטם-בלא, אוצר לשון המקרא, ערך ו את, ב, בייחוד 6.

f1.107§ ההגדרה "מלות היחס המרובות... מתחת סות לפי חוש הלשון השמי לפועל, הצורך אותן כשמות באקוואטיבוס" נראית לנו מערעבת ניתוח דיאכרוני וסיני-כרוני ונוסף לזה אף אינה מדויקת בשתי הרמות גם יחד. מבחינה דיאכרונית כבר הדגשנו (ר') לעיל הערתנו ל-1.87§, שלפחות כ' אינה שם עצם מיסודו ומבחינה סינכרונית אין היא נכונה גם לגבי הערבית, אף כי בה מסתמים חלק גדול של מלות היחס בסיום הוזה עם סיום האקוואטיבוס המיועד וצורך סומך, שהרי למלות יחס אחרות סיומים שונים ורובן ככולן אינן מודעות מבחינה איטימולוגית ; ועל אחת כמה וכמה אין לסעון כגון זה כלפי העברית³⁸.

a2.115§ אין לסעון עם מ' שמשפט הניקה האסינדיטי (מן הסוג : בנימין זאב יטרף, בראשית מט, כז = אשר יטרף) הוא תמיד בכוח ביחס של סומך למלה הויר-קקת (במקרה דנן ל"זאב"). עלינו להבדיל (השווה מ' עצמו 12.3§) בין שני סוגי משפטי זיקה (אסינדיטיים, ובשלב מאוחר יותר גם סינדיטיים), הנפרדים כפי הנראה במוצאם, אך עורבבו ("contaminated") בשלב מאוחר יותר. באחר נסמכת המלה הזוקקת, המציינת בעברית לרוב זמן, אך גם מקום, אל משפט הניקה, כגון : קרית חנה דוד, ישעיה כט, א ; זה הסיפוס המקביל ל-awāt iqbū, המובא 12.3§. במשפטים מעין זה חסר (על כל פנים בשלב הראשון) הכינוי החוזר למלה הזוקקת (בשלב מאוחר יותר מצויים גם משפטי זיקה סינדיטיים מסוג זה, מעין : מקום אשר אטורי המלך אטורים" בראשית לט, כ, ואפילו, בגלל עירוב עם הסוג השני של משפטי הניקה,

38 והשווה גם Brockelmann, Hebräische Syntax, \$95/6. בהמשך a2 "כמים לים מכסים" אינו מוכיח לגבי שימוש ל' כצורך המושא, כבואו אחרי בינוני.

Der alttestamentliche Bibeltext. Das zur Zeit Jesu in Palästina gesprochene Aramäisch. The Community of the New Covenant and the Hebrew scrolls. A leather scroll of the Greek Minor Prophets and the problem of the Septuagint. Zwei durch Humanisten besorgte, dem Papst gewidmete Ausgaben der Hebräischen Bibel. Zur Einführung der zweiten Auflage von Abraham Geiger, Ur-schrift und Übersetzungen der Bibel. Moses Maimonides' Aphorismen <Fusûl>, Einleitung. Die Lesezeichen bei den Samaritanern. Zur Aussprache des Hebräischen bei den Samaritanern. Die Zwölf Marka-Hymnen aus dem "Defter" der samaritanischen Liturgie.

ספרות עברית בימי הביניים

Wallenstein, Meir. ed. Some unpublished papyrus from the Cairo Genizah... (Manchester, 1956).

עין ק"ס ל"ב 327.

שמו של הספר קרוי במידת הענוה: מקצת מפיוטי הגניזה של קאתור שעדיין לא ראו אור. ואעפ"י שחתם השם ולא פירש אילו פיוטים, עיקרו של הספר פיוטי ר' שמואל השלישי שבאו בו, סופו של יוצר לפרשת ויגש, יוצר שלם לפרשת ויחי וסופו של יוצר לפרשת בא. מ. ולנשטין נהג בעין יפה והביא גם את תצלום כה"י של היוצרות לפרשיות ויגש ויחי. אף תרגם המהדיר את היוצרות ללשון אנגלי וכתב הערות לתרגומו, וכלל בהן פירושים לדברי הפיוטים, נימוקים לתרגום ובידורים ללשון. ואעפ"י שהספר מיועד בייחוד לקוראים אנגלים, מכל מקום קשה שיטתו של המהדיר שכתב את בירורי הלשון הדנים במלים עבריות לא בצדו של הנוסח העברי אלא בצדו של התרגום האנגלי. על הפייטן, על ר' שמואל השלישי צמצם המהדיר את דבריו והרצה מה שידוע על תולדותיו. כמה מיוצרותיו של ר' שמואל השלישי כבר נתפרסמו בידו מ. צ. וייס ב"הצופה לחכמת ישראל" כרך ח', בשנת תרפ"ד (ולא בכרך ו' שנת 1929, כפי שנדפס בטעות בעמ' xו. אף בעמ' xו צריך תיקון: 1924), אבל לא נתברר שם מי מחברם. ובא ולנשטין והביא גם את היוצר לפרשת תולדות, והוא מדמה את היוצר הוה אל היוצר לפרשיות ויגש ויחי ובא, ומוכיח שמחבר אחד להם.

631 Cohen, Marcel. Cinquante années de recherches linguistiques, ethnographiques, sociologiques, critiques et pédagogiques. Bibliographie complète, rééditions et éditions d'études diverses. <Recueil publié par ses amis>. Paris, Imprimerie nationale, 1955. [3], XV, [1], 387, [1] p., front. (port.). 8°.

Part. cont.: Régis Blachère: Introduction [biographie] (p. III-VI). Linguistique chamito-sémitique (179-296).

מרסל כהן (נולד בפריז 1884) חקר בין השאר את דבורם העברי של יהודי אלג'יר, את קרבתן של השפות החמיית והשמיות ובעיות רבות בשדה העברית, הארמית והערבית היהודית. — הספר כולל ביבליוגרפיה מדויקת, ומשולבים בתוכה מאמרים אחדים במלואם. ראה בעיקר ע' 171-143 ; 247-227.

632 Eddleman, H. Leo. Waw consecutive and the consecution of tenses as reflected by eighth century Hebrew. Louisville, Ky., (Louisville Microfilms, 1955). [4], VI, 165 l., tab. — Diss. Southern Baptist Theological Seminary, Louisville, Ky., 1943.

מיקרופילם מתוך כתב-מכונה. ביבליוגרפיה: דף 152-154.

633 Elef milim. Mil palabras esenciales del hebreo moderno con traducción y pronunciación en español. Además: Expresiones usuales en Israel. Muestras de conjugaciones. Mexico, D.F., Editorial Enciclopedia judaica castellana, (1956). 1 p. l., 129 [i.e. 128] p., 1 l., 8°.

634 Kahle, Paul. Opera minora... Festgabe zum 21. Januar 1956. Leiden, E.J. Brill, 1956. XVIII, 372 p., front. (port.), fold, map, pls. 8°.

Part. cont.: Verzeichnis der Schriften von Paul Kahle (p. [XI]-XVIII). Hebraica: Untersuchungen zur Geschichte des Pentateuchtextes. Die überlieferte Aussprache des Hebräischen und die Punktation der Masoreten. Die Punktation der Masoreten. Das Problem der Grammatik des Hebräischen.

חל"ב: אמר ר' יצחק וכו', אלא הרי הכתוב מתמית עליה שגדלה בין שני רמאים ולא למדה ממע' שיהן וכו'.

(ג) ביוצר לפרשת ויחי בסור 44 ממנו (ע' 31) הפייטן מספר במידותיו של יהודה, וכך הוא אומר:
שְׁקִים נָקְרִים פֶּלֶם נְיָדִים קָפֹס קָפֹס קָפֹס קָפֹס.
על שתי מידותיו אלו של יהודה נדרש בבראשית רבא (פרשה צ"ח, ז') בלשון זה: מלמד שנתן לו גבורה של ארי וחוצפה של גוריו. והם הם דבריו של הפייטן, ומקור זה ציין המהדיר בעמ' 52 תערה 160, אבל אין זה לשונו של הפייטן, שהמדרש מדבר בגורים לשון ריבוי והפייטן מדבר בגור לשון יחיד, ועוד שהמדרש משמש בלשון "של", "של ארי" ו"של גוריו", והפייטן משמש בכ"ף הדמיון "כגור", "כסורף". חילוקים אלה דקים הם, ומכל מקום אף בכגון זה דקדק הפייטן שלא לשנות מדברי המדרש שלקח משם, והוא מדרש הגדול שכך הוא אומר (עמ' תתמ"ב): מלמד שניתנה לו גבורה כארי וחוצפה כגור.

משנתבררה לנו מידתו של הפייטן שהוא מדקדק בדברי חז"ל ומביאם כלשונם, אף אנו יש לנו לדקדק בבידור המקורות שהשתמש בהם, מהם במדרש ומהם במקומות אחרים, שעל ידי כך אנו באים לידי בירור בדברי הפייטן ועתים אף לידי בירור הגירסאות של המדרשות. והרי בזה כמה דוגמאות:

(א) ביוצר לפרשת ויחי בסור 18 ממנו (עמ' 29) אמר הפייטן בזה הלשון:

פֶּלֶם יִנְיָקָיו לְנָרוֹ לְבָרָה וּלְמִנָּה וּלְגַל בְּרָכֹת בְּחֶזֶק.

תרגם המהדיר: (the youngest of) the birth-right etc.

הוא מביאם כלשונם, אף אנו יש לנו לדקדק בבידור המקורות שהשתמש בהם, מהם במדרש ומהם במקומות אחרים, שעל ידי כך אנו באים לידי בירור בדברי הפייטן ועתים אף לידי בירור הגירסאות של המדרשות. והרי בזה כמה דוגמאות:

(א) ביוצר לפרשת ויחי בסור 18 ממנו (עמ' 29) אמר הפייטן בזה הלשון:
פֶּלֶם יִנְיָקָיו לְנָרוֹ לְבָרָה וּלְמִנָּה וּלְגַל בְּרָכֹת בְּחֶזֶק.

תרגם המהדיר: (the youngest of) the birth-right etc.

הוא מביאם כלשונם, אף אנו יש לנו לדקדק בבידור המקורות שהשתמש בהם, מהם במדרש ומהם במקומות אחרים, שעל ידי כך אנו באים לידי בירור בדברי הפייטן ועתים אף לידי בירור הגירסאות של המדרשות. והרי בזה כמה דוגמאות:

(א) ביוצר לפרשת ויחי בסור 18 ממנו (עמ' 29) אמר הפייטן בזה הלשון:
פֶּלֶם יִנְיָקָיו לְנָרוֹ לְבָרָה וּלְמִנָּה וּלְגַל בְּרָכֹת בְּחֶזֶק.

תרגם המהדיר: (the youngest of) the birth-right etc.

הוא מביאם כלשונם, אף אנו יש לנו לדקדק בבידור המקורות שהשתמש בהם, מהם במדרש ומהם במקומות אחרים, שעל ידי כך אנו באים לידי בירור בדברי הפייטן ועתים אף לידי בירור הגירסאות של המדרשות. והרי בזה כמה דוגמאות:

(א) ביוצר לפרשת ויחי בסור 18 ממנו (עמ' 29) אמר הפייטן בזה הלשון:
פֶּלֶם יִנְיָקָיו לְנָרוֹ לְבָרָה וּלְמִנָּה וּלְגַל בְּרָכֹת בְּחֶזֶק.

תרגם המהדיר: (the youngest of) the birth-right etc.

הוא מביאם כלשונם, אף אנו יש לנו לדקדק בבידור המקורות שהשתמש בהם, מהם במדרש ומהם במקומות אחרים, שעל ידי כך אנו באים לידי בירור בדברי הפייטן ועתים אף לידי בירור הגירסאות של המדרשות. והרי בזה כמה דוגמאות:

(א) ביוצר לפרשת ויחי בסור 18 ממנו (עמ' 29) אמר הפייטן בזה הלשון:
פֶּלֶם יִנְיָקָיו לְנָרוֹ לְבָרָה וּלְמִנָּה וּלְגַל בְּרָכֹת בְּחֶזֶק.

תרגם המהדיר: (the youngest of) the birth-right etc.

ראוי לברר מה הם המדרשים שהשתמש בהם, שיש בדברי המקורות לפרש את ענינו של הפיוט ואת לשונו. רוב הדברים הכתובים בחלק הראשון של היוצר לפרשת ויחי וכן לפרשת תולדות (עמ' 82'84) הביאם הפייטן מבראשית רבא וכן ציין המהדיר בהערותיו לויחי דבר בדבר במקומו. אבל נוסח הבראשית רבא שהיה לפני הפייטן אינו הנוסח המקובל במהדורותינו, אלא בכמה וכמה מקומות הוא הנוסח הבא במדרש הגדול. והרי כמה דוגמאות:

(א) ביוצר לפרשת תולדות (עמ' 82) בבית הראשון ממנו אמר הפייטן על הייחוס שייחסה התורה את אברהם, וז"ל:

אֵינִי שְׁלֵשִׁים שְׁשָׁנֹת הוֹצֵא מִיָּבֵל דָּר שָׁמַר
בְּעָקֹד מְקוֹלָם לֹא נִתְּנָם לִי אִם בְּעָקֹד וְלָזֶם אוֹסֵם רִפְסִי
וְאֵלֶּה הוֹלְדוֹת יִצְחָק

בבראשית רבא פרשה ס"ג, ב' נרמז הרעיון שבדברים הללו בדרך כוללת: ד"א עשרת זקנים בני בנים וגו' (משלי י"ז, ו') ואלה תולדות יצחק בן אברהם וגו'. בתנחומא מהר"י באבער תולדות סי' א' נתפרש הרעיון, ודבריו ודברי הפייטן קרובים הרבה אלו אצל אלו. וכך לשון תנחומא: "וכי לא הוליד אלא יצחק בלבד והרי כתיב וכו' ועוד בני קטורה זמרן ויקשן ואינו אומר אלא אברהם הוליד את יצחק, אלא שהיה יצחק צדיק, לכך נאמר אברהם הוליד את יצחק". אבל אף זה לא היה המקור לפייטן, אלא הנוסח הכתוב במדרש הגדול (עמ' תכ"ט), וזה לשונו: ואלה תולדות יצחק בן אברהם. וכי לא הוליד אברהם אבינו אלא יצחק בלבד והלא שלשים אומות העמיד, אלא לומר לך שכולם אינם קרואים ורעו אלא יצחק בלבד, שנאמר כי ביצחק יקרא לך זרע (ברא' כ"א, י"ב) לפי כך לא נתייחס אלא בו".

(ב) שם בבית השני ממנו הפייטן מדבר ברבקה מה טעם פירש הכתוב את יחוטה, וזה לשון הפייטן:

וּפְלֶלֶת טוֹב שְׁפֶלֶת גְּבוּל צִיִּק פֹּרְסוֹ יִסְתֵּי לְהַחֲמֶה
צֶחֶק שְׁפֶלֶת בֵּין שְׁנֵי נְשִׁים וּבְמַעֲשֵׂיהֶם לֹא יִבְדָּקָה
וַיְהִי יִצְחָק בֶּן אֲרֵבֵעִים שָׁנָה בַּחֲתוֹת אֵת רֵבֶקָה.

מה נאמר בבראשית רבא בזה הענין? כך "אמר ר' יצחק אם ללמד שהוא מפקד ארם מה תלמוד לומר אחות לבן הארמי, אלא בא ללמדך אביה רמאי ואחיה רמאי ואף אנשי מקומה רמאין והצדקת הוזה שיוצאה מבינתיים למה היא דומה לשושנת בין החוחים" (פרשה ס"ג, ב'). הרי הרעיון של הפייטן הוא הרעיון של המדרש משם, והמהדיר ציין את המקור הזה בעמ' 93 מספרו, אבל לא זה הנוסח שהיה לפני הפייטן, אלא הנוסח שבמדרש הגדול. עמ'

אף מתרעם על מידותיו שאין לו קרוב וקרובים לקרן.

ציין המהדיר (עמ' 53 הערה 171) מקור לדברי הפייטן מה שנאמר במגילה ו' ע"א: "אמר זבולון לפני הקב"ה רבש"ע לאחי נתת להם שדות וכרמים וכו'". ועוד נאמר שם קודם לכן "זבולון מתרעם על מידותיו הוה". ותרגם המהדיר "מתרעם על מידותיו" dissatisfied with his lot, שכן נתפרש למהדיר "מידותיו" של זבולון. אבל תרגום מידה כאן אינו lot, לפי ש"מידותיו" אינן של זבולון אלא של הקב"ה, שבמדרש הגדול נאמר (עמ' תתמ"ו): "והיה מתרעם על מידותיו של הקב"ה".

(ה) שם בטור 55 (עמ' 31) אמר הפייטן על נחלתו של יששכר:

זמן קבור קצצו זבולו ימן וימן קצצו זמן קצו.

ציין המהדיר (עמ' 55 הערה 186) מקורו בבראשית רבא לברא' מ"ט יד"ט: "יששכר חמור גרם מדבר בארצו, מה חמור זה נמוך מכאן ונמוך מכאן וגבוה באמצע כך בקעה מכאן ובקעה מכאן והר באמצע". הפייטן מפרש שם הרה: תבור, ואילו במדרש לא נתפרש שמו, אבל בברא' שית רבא מהד' תיאודור ואלבק עמ' 1263 מובא נוסח כ"י ו', שהוא כה"י שהשתמש בו בעל מדרש הגדול (ע"י בהצעת אלבק בעמ' 1231) ושם במקום "והר באמצע" הגירסא: ותבור באמצע. והוא מקורו של הפייטן. וע"י בחיזוי הרד"ל בבראשית רבא דפוס וילנא שפירש שם הר, שהוא הר תבור שבנחלת יששכר.

(ו) שם בטור 58 (שם) אמר הפייטן על דן:

בנקש קשלו אשר אשר קינה קטלם קרס קצו.

בכה"י כתוב "אדם" ודן המהדיר בעמ' 16 בגירסא זו והגייה ביושר סברא וגרס "אדם", והביא ראיה מבראשית רבא צ"ח, י"ד: מה נחש זה ריסו מחלחל, שהוא המקור לדברי הפייטן. והעיר המהדיר שמא היתה לפני הפייטן גירסת ארס במקום ריס; וכיחן לאמה, שכן במדרש הגדול עמ' תת"ן נאמר: מה נחש אירסו מחלחל וכו'. וע"י בראשית רבא מהד' אלבק עמ' 1265 בחילופי נוסחאות ובהערות.

כתב היד של היוצרות מנוקד מקצתו, והביא המהדיר את תצלומו. הניקוד אינו כניקוד המסורה, כפי שציין המהדיר בעמ' 15. ומה סיבוי? לדעת המהדיר אין כאן שיטה ערוכה, אלא עתים ניקד הנקוד כך ועתים כך (עמ' 16), אבל נראה שענייני הניקוד כפי שסדרם המהדיר בעמ' 16 ואילך ובהערות שם מניחים מקום לבידור שיטתו של הנקוד, כגון שוי"ו החיבור ניקודה שורוק חוץ

(ב) שם בטור 28 ממנו (עמ' 30) אמר הפייטן:

פסגות מלש חלק לשקטים שחן סן שצבר קני זאקור.
ציין המהדיר (הערות עמ' 49 הערה 123) מקור לדברים בילקוט שמעוני לברא' מ"ט א' (רמז קנ"ז), ונאמר שם: "בשעה שנכנסו בניו לברכה התחיל מחלק להם פרוקפאות וכו'". וציין גם כן תנחומא לברא' מ"ט א', היא מהד' באבער ויחי ט"י י'. והנה מלבד שבילקוט בצדו של התנ' חומא אינו מדרש, אלא אם כן יש חילוקים ביניהם, שהרי דברים אלה שבילקוט מקורם בתנחומא או בשיטה חדשה של בראשית רבא (ע"י תנחומא מהד' באבער, ויחי עמ' 216 הערה מ') ברי שהשתמש הפייטן בנסוח התנחומא דחוקא, שזה לשונו: "כיון שנכנסו בניו לברכה התחיל לחלק להם פרוקפאות (פ') מתנות)". והעיר באבער שם בעמ' ק"ט הערה נ"א: "זה הוסיף המעתיק". והרי לשונו של הפייטן כלשון הפירוש, ומכאן שהפירוש עתיק.

(ג) שם בטור 35 ממנו (עמ' 30) אמר הפייטן על הברכה שבידך יעקב את ראובן:

עג לזכאים קנקורי בלור הקנים זיסקים נחלה ומקצות וקשוקה נלוח תמוני.

המהדיר הביא בהערותיו (עמ' 51 הערה 141) מקור לדברים אלה את המאמר שבילקוט שמעוני לבראשית מ"ט א' (רמז קנ"ז), וזה לשונו: "ראובן בכורי אתה בכור אתה לנחלה בכור אתה ליוחסין, בכור לתשובה — וישב ראובן אל הבור, בכור לנחלה — ומקנה רב היה לבני ראובן, בכור לגלות — ויגמלם לראובני ולגדי, בכור לערי מקלט — את בצר במדבר, בכור ליוחסין — כי הוא הב' כור". בפיוט נמנו חמש קדימות של בכורת ראובן וגם בילקוט נמנו חמש קדימות, אבל לא הביא מהן המהדיר אלא ארבע, על הדיבור "בכור לערי מקלט — את בצר במדבר" דלג המהדיר לפי שלא מצאו בפיוט. וכנגד זה גשתיר בפיוט קדימת "מצות" בלי מקור. אף קשה הד"ר בור "מצות" שלא פירש איזו הן המצות שהבכור קודם להן. ונראה שגירסת המאמר שבילקוט פגומה, כפי שמוכח מתחילתו של המאמר שהוא מתחיל למנות את הקדימות שהבכור קודם להן, ומנה שתיים: "בכור אתה לנחלה, בכור אתה ליוחסין" והפסיק מלמנות, ואף השתיים שמנה לא נמנו לפי הסדר שבא אחר כך. אבל דרשה זו שגירסתה פגומה כאן שלמה היא במדרש הגדול (עמ' תתל"ו), וכך נאמר שם: "בכור למצות ערי מקלט — את בצר במדבר". וזה הנוסח שהיה לפני הפייטן.

(ד) שם בטור 47 ממנו (עמ' 31) אמר הפייטן על הקובץ לנה שזבולון קובל על ברכתו:

(תהלי' ע"ה, ב'). קרוב, מקור במקום עבר = חללני". ועוד כתב שם, ש"נראה שהפעל קרב נבנה מתוך השמוש המרבה של קרא ב"י, והוא מביא שם סמוכים לדבריו. וע"י מה שכתב ר"ש ליברמן במאמרו "חזנות יג"י" ב"סיני" תרצ"ט חוב' שבט, עמ' רכ"ג.

בעמ' 5 אמר המחבר שחלקי המערכות אין שמות קבוי עים להם. מצינו חלק אחד שהוסיפו במערכות והוא קרוי בשם "ביכור". ע"י Synagogale Poesie לצונץ עמ' 70 ובהערת a שם.

בעמ' 6 אמר המחבר בהסברו על הסליחות, שהקדומות שבהן עשויות בעיקר קטעים מן המקרא שצירפם לצורך היום. וציין בהערה לסוטה ל' ע"ב, אבל שם מדובר על אופן האמירה של שירה בציבור, ואין משם ראייה לדרך חיבור הסליחות.

עמ' 8. המחבר סבור שהחרוז נקבע בפיוט מכוחה של השירה הערבית, שהשפעתה הומשכה על השירה העברית. דבר זה צריך ראייה, שכן היכן מצינו בפיוט הקדום את רשומה של השירה הערבית. וע"י במאמרו של שירמן Hebrew Liturgical Poetry and Christian Hymnology ב"JQR" 1953 עמ' 136-137 שהציע שיטה אחרת בעניין תחילתו של החרוז.

עמ' 9. על לידתו של הפיוט כיצד בא לעולם, אמר המחבר שגזירת יוסטיניאנוס שגזר בשנת 553 על לימוד התורה אף היא עוררה את היהודים שיעסקו בפיוט, שכן הוצרכו לדבר שיהא עומד במקום דברי תורה. המחבר מתכוון ודאי למסורת הגאונים שר' יהודה הנריצלוני מביאה בספר העתים (עמ' 252). וע"י במחזור יג"י לישראל דאווידאן Introduction עמ' xvi הערה 29 שהוא מביא את דבריו של ר' בנימין ב"ר שמואל מפרס הגדול (ורשה 1870 מס' 174) שמפני מיעוט החכמה עמדו הפיוט טים במקום מדרש. אף בספר קרובה (מהד' הברמן, ביד"י עות המכון לחקר השירה העברית ספר ג' עמ' ק"א) מצינו הסבר לחיבור הפיוטים: "זה אלעזר התחיל לעשות המדרשים וליסדם בדורו ושיהו מתפללים אותם [ב]בית הכנסת לאחר תפילת היוצר, כדי שיהיו להם לישראל כזמירות מפני עמי הארצות שלא היו באים לבתי מדרש שות". וכבר העיר אליעזר מ. ליפשיץ במאמרו "לתולדות הקרובה" (כתבים כרך א' ירושלים תש"ז עמ' ש"א וש"ב) על הידיעה שבאה בספר העתים "שאין חותם של היסטוריות יתרה טבוע עליה. פתרון זה ניתן לכמה חזיונות בתולדות עבודת בית הכנסת, עד כדי כך שיש לחשוב פרוש טפוס זה לכעין מוטיב של פרוש. אין יצירה פיו-

מכמה וי"ן המנוקדות בשוא והן בגדר יוצא מן הכלל, או שמא אף אלה יש טעם לניקודן, וכיוצא בזה. על כל מנים ניקוד זה אינו דבר בלי טעם, אלא שיטה היא שהיתה נוהגת בידי רבים, שכן כמה ענייני ניקוד שאחה מוצאים כאן אתה מוצא כיוצא בהם במקומות אחרים. והרי כמה דוגמאות:

(א) בטור 17 שבעמ' 26: סָטוּת קָלֶם תַּצְלֵם.

בכה"י מנוקד: קָבֶת, ונראה שהוא נסמך של קָבֶת והוא על דרך גֶּסַע שעשועיו (ישע' ה', ז') וכיו"ב במס' אהלות ח' א' (מהד' גולדברג, שניקודה הניקוד של כ"י קויפמן): וְגַבֵּר בַּהֲמָה.

(ב) בטור 70 שבעמ' 32: וְשִׁפְסָהוּ קָרִיָּה תַּלְמִים וְכוּ'. בכה"י מנוקד: וְשִׁפְסָהוּ. ויש לו ראייה לניקוד זה ממקום אחר, שכן הביא ר"ח אלבק שבמדרש הגדול מנוקד: וְשִׁפְסָהוּ (ע"י ב"ר מהד' תיאודור ואלבק עמ' 1267 בהערה 5 שבשולי העמוד). צורה זו אינה מן שִׁפְסָה אלא מן שִׁפְסָה. וכמו שאתה אומר מן שִׁפְסָה שִׁפְסָהוּ כך מן שִׁפְסָה שִׁפְסָהוּ, וכאן המדובר בדבורה הנביאה, ובה כתוב (שופ' ד', ד'): הִיא שִׁפְסָה. וע"י רד"ק שם שפירש שִׁפְסָה, שהוא "פעל עבר מבנין פועל הדומה למרובע", כלומר שהוא ע"ד הבנין השלישי שבעברית. אבל אפילו הוא בינוני יש טעם לניקוד כה"י, וכך ניקד ר"ח ילון (משנה נזיקין מפורשת בידי אלבק ומנוקדת בידי ילון) במסכת אבות פ"ו מ"א: וְקָבֶתָהּ. וְקָבֶתָהּ וְקָבֶתָהּ.

(ג) בטור 74 (שם): קָשָׁם קָלָה הָיִים וְכוּ'.

בכה"י מנוקד: קָשָׁם וכן מנוקד במס' אהלות ה', ז' (מהד' גולדברג): קָשָׁם.

(ד) פתח גנובה הבאה בחי"ת לאחר חיריק, המנוקד רושמה לא מתחת לחי"ת אלא מתחת ליו"ד, כגון: וְסָרִיחַ (תצלום כה"י דף 20a), כהי'צליח (21b). וכן גם דרכו של הנקוד של כ"י קויפמן, כגון אהלות ו', ב' (מהד' גולדברג): סָרִיחַ. וע"י שם בח"ג שהביא מהמהדיר משם כ"י פרמא א': הטייתו, ומכאן שהיו"ד הגויה. ופְּנִיחַ (שם ט"ז, ה').

ועתה באנו לדברים שבפרטות:

עמ' 3-הערה 14. המחבר אומר על השם קרובה, שמקורה כנראה בשורש "קרב" הארמי שעניינו עמידה לתפילה. ע"י מה שכתב זיידל ב"חקרי לשון" ירושלים תרצ"ב, עמ' 43, "שנמצא שרש קרב בהוראת הודה והלל כבר במקרא: הודינו לך אלהים, הודינו וקרוב שמך ספרו ופלאותיך

את ענייני האגדה עם לשון המקרא, וכיוון שמכל מקום שימשו בלשון מקרא, לפי שלשון חכמים אינו לשון היסוד לשירה, הווקקו לתקן את לשון המקרא שיהא יפה לצרכם, ויתגלה בו אופיו של הדור המשתמש בו. ועוד, אף-על-פי שלא יכלו להשתמש בסגנון לשון חכמים למדו מדרכם, שהם הרחיבו ללשון והרבו את משקלותיה וריפו את דפוסייה מקשיותם ועשאוהו נוחים להטיה לכל צורך. שם, בייחודו של סגנון הפיוט מונה המחבר את השימוש בכינויים, כגון "יחיד" שהוא כינוי ליצחק וכיו"ב. שיטה זו קיבלו הפייטנים מן המדרש שרוב הכינויים שהשתמשו בהם הפייטנים שם מקורם. ועי' במדרש שיר השירים וזוטא, מהד' באבער עמ' 5: שבעים שמות קרא לישראל ואלו הן: [ישראל], ישרון, כבוד, נער, רך וכי' והוא הולך ומונה את כלם. ושם עמ' 7: שבעים שמות קרא לירושלים: ירושלים, שלם, יראה, יבוס, גלעד וכי'. ושם עמ' 8: שבעים שמות קרא שלמה לתורה: ראשית קניין, חכמה, מוסר, בינה וכי'. שם: ובשבעים שמות נקרא הקבי"ה: עליון, רם, נשא, [נשגב], נפלא וכי'.

עמ' 12. בייחודו של לשון הפיוט מונה המחבר את דרכם של הפייטנים שהם נוהגים בפעלים מגזרת פ"ו את מנהג הפעלים מגזרת ע"י. דרך זו של חילופי גזרות מקורה בתלמוד בדרישת המקראות, כגון: אי כתיב בגשחם ולא כתיב בבוואם הוה אמינא על כל גי' שה וג' שה (זבחים י"ט ע"ב), וכגון: וכסף מלך גמר קיחה משה עפרון (קדושין ב' ע"א).

שם. עוד מנה המחבר בדרכי לשון הפיוט מנהג הדורות שהפייטנים נוהגים באותיות ב' כ' ל', כגון: קָנָה במקום כאשר ראת, עי' בספר הרקמה לר"י אבן ג'נאח מהד' וילנסקי עמ' מ"ו שהביא בית משירו של דונש וכתובה בו מלת קָנָה. והביא לו ר"י אבן ג'נאח רמז מן המקרא: פָּתַח (דה"ב א', ד'). ועי' שם עמ' פ"ד, שהביא לו דוגמא מלשון המשנה קָח על הגר כחם על השמן כחם על הפתילה חייב (שבת פ"ב, מ"ה).

בעמ' 21 אמר המחבר על הכתיב של כה"י ששם ה' כתוב בשלוש יו"דיו, וצורה מיוחדת להן. עי' בהקדמת בנימין מנשה לזין לאגרת רב שרירא גאון עמ' ס"ז, שהביא שם טעמיהם של קדמונים לכתיבת שם ה' בשלוש יו"דיו.

עמ' 1/26: חמלתים כי האמלתים. תרגם "כי" after, והביא ראיה לתרגומו מן המקרא ברא' ו', ז': וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ. ואין מכאן ראיה, שאין ניהום אלא לאחר המעשה, ואין מכאן ראיה שמלת כי מציינת

סיוע ענפה ומושלמת בצורה נוצרת על פי הוראה של חכמי הדור". ועי' שם בהערה 4. ור"ש ליברמן במאמרו "חזונות יוני" (סיני שבט תרצ"ט עמ' 5) פירש את הדברים הכתובים בספר העתים בפנים אחרות: ש"קבלה זו בחדאי נאמנת עלינו. אלא שהדברים לא הובנו כהוגן, כי אין הכוונה שבשעת השמד חוברו באופן מיוחד פיוטים לצורך זה, כי פיוטים מעין אילו אינם נכתבים על פי הזמנה, וגם שעת השמד אינה מתאימה ביותר ליצירות ספרותיות. אבל כבר הרבה זמן לפני הגזירות על לימוד התלמוד היו מצויים פיוטים שחברו באופן מיוחד לקהלות מיוחדות, ואולי היו רוחחים הפיוטים האלה כמו יצירות ספרותיות, ובשעת השמד הנהיגו את הפיוטים הלימודיים כנוסח קבוע בסדר התפילות, כדי להחליף בהם במדת מה את לימוד התלמוד". על כל פנים שחת הדעות שאין בדברי ר' יהודה הברצלוני הסבר להולדת הפיוט.

אף על פי כן עשיית שירים מטעמים חיצוניים היתה דבר מצוי בימים הקדמונים. שכן מצונו גם שנוצרים עושים שירים מסיבה כיוצא בזה. ויליאנסוס הכופר מלכה של ביצאנץ, שמלך בשנות 361-363, גזר על הנוצרים שלא ילמדו את כתבי הנצרות, ואף גזר עליהם שלא ילמדו את כתבי העכו"ם של הומירוס ושל הסיודוס אלא אם כן יודו בהם. כיוון שראו הנוצרים שעתידיה תורת ספר שתשתכח מהם, עמדו סופרים שבהם, אפולינאריוס ובנו שנתקרא אף הוא אפולינאריוס, ותיקנו להם ספרים חדשים שאין הגזירה חלה עליהם. הם תרגמו את ספר התהלים וכתבו את תרגומם בדפוסים ספרות הדומים אל האודות של פינוד; תרגמו את החומש ושקלו את תרגומם בהכסף מטרים, ואת הגליונים חזרו וכתבו בסגנון השיחות של אפלטון. כתבים אלה שפיקר חיבורם היה לשעתם לא נתחברו אלא מפני ההכרח, ולא היה בהם מסגולותיהם של ספרים הנכתבים מתוך התעוררות הנפש, לפיכך אבדו ולא נשתתיר מהם כלום; משבטלה גזירתו של ויליאנסוס בטלו גם הם (A. A. Vasiliev, History of the Byzantine Empire, p. 74-75): ויש בדברים הללו משום סיוע לדברי הקדמונים.

עמ' 11. על דבר לשונו של הפיוט אמר המחבר, שאף על פי שהיו הפייטנים כרוכים אחר המקרא, אחר רוחו ואחר סגנונו, והיו משתמשים בדפוסיו, מכל מקום הביאו לתוך לשונם הרבה מינים של לשונות מיוחדים. אבל מה גרם להם שיהיו עושים כן. נראה לי לומר בטעמו שלי, דבר, שהתלמוד היה הגורם, שכן הפייטנים לא את המקרא פייסו בקרובותיהם אלא את האגדה, וממילא נתקשו ליישב

ר"י הלוי בשירו „לאט לי“ (דיואן מהד' בראדי ח"א עמ' 11) : קָאָט רופּא. ועי' בהערות בראדי.

עמ' 5/29 : גם קריבת ימים נאמרה בשלש בחירים וכו'. וציין המהדיר (עמ' 46 הערה 86) מקורו במדרשים. ועי' מסורה גדולה לברא' מ"ו, כ"ט : קריבת ימי למיתה ג', וס"י ישראל. הן קרבו ימיו, ויקרבו ימי דוד. ושמה הוא המקור לדרשה. — לענין בחירת דוד הביא המהדיר (עמ' 46 הערה 82) את הפסוק ממ"א י"א, ל"ד. אבל בבראשית רבא (מהד' תיאודור ואלבק עמ' 1237) מובא הפסוק מתהלי ע"ח, ע' : ויבחר בדוד עבדו. וכן הוא במדרש הגדול עמ' תת"א. — על מלת „גם“ כתב המהדיר (עמ' 46 הערה 81) שהיא נראית יתרה וכנראה באה לשם סימן האלפבית. וכנראה הוא גם מנהגו של יוני כגון בפיוט „לכה דודי חן עטרת בראשך“ (עמ' ר"פ) :

אַחַח לְנוֹ / רְבִיבָהּ בְּךָ דְּמִיפְּעִיד / אֶם בְּךָ יִקְרִיבֶנּוּ פְּרִי מִשִּׁינוּ.
שם/8 : פִּינְסָה בְּאִיטוֹן פִּנְסָה לְפִי פִּנְסָה פִּטוֹרָה לוֹ
קָרָא קָם. — וציין המהדיר (עמ' 47 הערה 90) מקורו למדרש תנחומא לויחי, לפרק מ"ו, כ"ט : למה לא קרא לא לראובן ולא ליהודה ... ? — בשביל שהיה ספיקה בידו לעשות. אבל בבראשית רבא צ"ה, ה' (דפוס ראם ושאר דפוסים) כתוב כלשונו של הפיוט : ולפי שהשעה מסורה לו. ועי' בביר מהד' אלבק עמ' 1195 בחילופי נוסחאות, ובתנחומא בראשית מהד' באכער דף ק"ז ע"א הערה י"ג.

עמ' 29/30 : נָפַן לָקַל שֶׁבֶט נִשְׁבֵּט קָרָאִי לוֹ וְהַקְדִּים עָמָל
קָרִית שֹׁפֵר. — עי' בבראשית רבא צ"ח, א' : שהסכים הקב"ה עמו ליתן לכל אחד ואחד לפי מה שהוא.
שם/34 : פְּזוּרִים הָיוּ בְּכֹרֵכִי גֶשֶׁן וְנִסְנֵן בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ
נָפְנִי — העיר המהדיר (עמ' 50 הערה 134), שהעיקר נָפַן וְכֵן נָפְנִי לשם החרוז. ולא היא, אלא „זקני“ יפה מצד עצמו, ואין פירושו זקן אלא : קב, שהרי ישראל סבא (בראשית רבא ע"ד, י"א).

שם/35 : אֶן לְהִרְאִים קִנְיָנוֹר בְּכֹדֹר חֲקָם צִיחִים וְנִפְלָה
וכו'. מלת „הקדם“ מנוקדת בכה"י כך : חֲקָדִם. וצריך לנקדה : חֲקָדִם.

שם/38 : נָעַל שְׁפָפֶקֶץ עַל דָּם חֲבֵקֶה בְּבִכּוּרָה זֶר נִפְלִיט
לְמִתְנַחַת חֲזָלָה. — לענין „חבת בבכורה“ ציין המהדיר לו מקור (עמ' 51 הערה 146) בבא בתרא קכ"ג ע"א שנאמר שם : נטל בכורה מראובן ונתנה ליוסף. ותימה למה לי גמרא קרא הוא בדה"א ה', א' : ובחללו יצועי אביו נתנה בכרתו לבני יוסף בן ישראל וגו'.

שם : למתנות חזלָה. — בכה"י מנוקד : חֲזָלָה. והוא גם

את הזמן ולא את הענין שהתנחם ממנו. ועוד שאם אתה אומר שפירושה : לאחר, לא נאמר בפסוק ממה התנחם. ול"ג שמלת „כי“ כאן פירושה אף על פי, כמו : ילך נא ה' בקרבנו כי עם קשה ערף הוא (שמות ל"ד, ט'). ועי' ספר השרשים לר"י אבן ג'נאח עמ' 217.

שם/2 : טרפתים ואין מציל גם אחבשם לבדי. מלת „גם“ חרגמה yea וסמך את תרגומו מש"ב י"ט, ל"א : גם את הכל יקח. ולא היא אלא כאן „גם“ משמעה לתוספת, שכן פירושו הטור : טרפתים ואין מידי מציל (או : ואין מציל זולתי) אלא אני אצילם וגם אני אחבשם. ומלת „לבדי“ תרגם myself. ואף זה אינו, שהרי דברי הפייטן מרומזים מן המקרא בדברים ל"ב, ל"ט : ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלהים עמדי אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא ואין מידי מציל. מלת „לבדי“ מכוונת לראוין אלהים עמדי. על כן נראה שמלת לבדי יש לתרגמה : alone. וכן תרגמו את המקרא שבישע' מ"ד, כ"ד : נטה שמים לבדי — alone.

שם/10 : קָסָדִי בְּכַהִי אֶסְעוֹד, וכן מחייב החרוז : לצעוד — ולמעות. וכן דרך לשון חכמים, כגון חולין ו' ע"ב : אמר ליה רצונך סעוד אצלי וכו' אמר : מלאך המות בביתו של זה ואני אסעוד אצלו. ועי' תורת הצורות של הלשון העברית לניסן ברגרין עמ' 74-77, שהבדיל בין סיתם של פעלים שעיין הפעל שלהם גרונית בין לשון המקרא לבין לשון חכמים.

עמ' 29/28 :

אֶם אֲחִים לְהוֹפֶטֶת צִיחִים וְנִפְלִי לְקָם חֲדָד
לָקַח חֲזָלָה גֹּפֶר אֶם וְנִפְלָד.

ענין זה פייטן גם יוני (עמ' סז) :

גַּם מִתְּנִיחָה לְיוֹם חֲזָלָה...

חן לָקַח אֲחִים לֹא וְנִפְלִי חֲזָלָה.

עמ' 43/28 : חֲזָלָה חֲדָד וְחֲזָלָה. העיר המתרגם (עמ' 45 הערה 71) שכנראה נרמז הפייטן מן המקרא שבישע' י"ד, ג' : כי ימין ושמאל תפריצו וציל : שיה"ש ד', ט"ז : צורי צפון וכוא וימן.

שם/44 : חָגַם לֹא חֲזָלָה חֲזָלָה. העיר המהדיר (עמ' 45 הערה 72) שכתב הפייטן „הגם“ בה"א במקום וגם, משום שנתבקש לו ה"א לצורך הסימן. ול"ג שמלת „הגם“ כאן אינה באה במקום „וגם“, אלא „הגם“ במקום עצמה עומדת, והה"א משמשת לקיים ולאמת את הענין. עי' ר"י אבן ג'נאח ס' הרקמה מהד' וילנסקי עמ' ק"ב, ורד"ק ורלב"ג לשי"א ב', כ"ז. וכן השתמשו בה גם משוררי ספרד כגון

שם/63: יגודנו נחוא יגודן צעקן שליטור וכו'. — המהדיר דן (עמ' 56 הערה 206a) בעניין הכינוי של «עקבן» ומביא לו מקור מתרגום השבעים. אבל נראה שלא מן השבעים בא לו לפייסן לשון זה אלא מן המדרש, שכן במדרש הגדול לבראשית עמ' תתנ"ב נאמר: ג' גודר יגודנו והוא יגוד עקב, כל גודר שיבואו עליו הוא יגוד עקיבן.

שם שם: לנזקם. — המהדיר מציין (עמ' 56 הערה 209) את מקורו של לשון זה בויקרא רבא פרשה ו'. בפנים המדרש [סי' ב'] לא ימצא הקורא את לשון גידה, אלא כתוב שם: ו מ ת י ר את הגנבים. אבל עי' בויקרא רבא מהד' מרגליות עמ' קכ"ט בחילופי הנוסחאות ושם נמצא הלשון: מ ג י י ד את הגנבים. ויסטרוכ (עמ' 237) שהביא את הלשון הזה מן הערוך הביאו ולא מן המדרש.

שם/87: פתאם לשלח פלגש קנן להחפפה עולם קלו צודר בצעיה צחח לעופפה.

תרגמו המתרגם (עמ' 61): He would suddenly send a messenger to snatch away the soul from its frame. (Thus) the whole world is marching as one towards its flying-away. ולא היא, לא העולם הוא הצועד אלא המלאך, והוא מלאך המות שבשעת המגפה הוא עף בפריחה אחת. עי' ברכות ד' ע"ב.

שם/92: לסי קדם נפח ונחלו ספה קרה נשיקה כי קפנו סח ופפרים ופניו מוריקות לקשלקש. כדברים הללו פייט המייסד הקדמון בעל «אבל ובכ"י», שפירסם הברמן בתרביץ שנה י' ספר א' עמ' 56:

קראותו קרב שלופה קיוד: נע וסותם פיו

לחוד פיו קושלה קיפה קרח קהיא קצוקה קפל קר קפנה סח קפנה ספרים וקפנה קפני מוריקות.

שם/94: טוב לבדו חי נזנים נזחוחיו קרשים לצפצפה. — המהדיר דן (עמ' 62 הערה 285) בפירושה של מלת לצפצפה והביא לה דוגמאות שלא כעניינה. והעיקר שצפצוף הוא מן הכינויים לדיבור של שבח. וכבר השתמש הפייסן בלשון זה בפיוסו «אסלטל פצח» לשיר השירים שפרסם דאחידוזאן בגניו שכטר ג' עמ' 87: נשקיה קצפף קף סלל נחזיות. ועי' «אנוב נהרי סבר» לר' נחמיה בן שלמה בן הימן הנשיא שפירסם זולאי בדיעות המכון לחקר השירה העברית כרך ד' עמ' ר"ד שו' מ"ד: צפצופי קשה קפפאקת. ופירשו זולאי מעניין תפילה וסירה. ועי' כך יהודה ערך צפצף א' עמ' 5603.

יפה לחרו: קלה — קשלה, אף הוא לשון המקרא בירמי' ל', י"ג: רפאות קשלה. ואם משום שביקש לקרב את המלה ללשון תועלת (עמ' 51 הערה 147), הרי כך פירש רש"י בירמי' שם.

עמ' 42/31: קנים בני קלש קשה קנה קיו על קלה ראש קפסם נקשותיהם. ציין המהדיר (עמ' 52 הערה 154) מקורו בילקוט שמעוני לברא' ל"ד, כ"ה. ואין מקורו שם אלא בבראשית רבא לאותו מקרא, ושם גם נתפרש שם האומר: ר' שמעון בן אלעזר.

שם: על קלת ראש במטרם נפשותיהם. — תרגמו המ' תרגם (עמ' 52) when they lightheartedly risked their lives. על קלת ראש אינו תואר הפעל, אלא הוא כינוי לדינה, עי' בראשית רבא ל"ד, א'. וכן עוד.

שם/52: נפל אם נבא קפרש נקרתו על צידון. — נבא הוא הגהתו של המהדיר (עמ' 54 הערה 181) ובכה"י: נביאו. וכן צ"ל, והכונה ליונה הנביא שאמר בו בסדר"א ל"ג, שהאשה האלמנה שבצרפת אשר לצידון (מלכים א' י"ז, ט"ז) אמו של יונה היתה. ועי' בראשית רבא צ"ח, י"א, מהד' אלבק עמ' 1261 ובהערה 7 שם.

שם/54: נקלקה פקקים תרגם המתרגם (עמ' 54) Approves (his) decisions. וכן דברי בראשית רבא צ"ח לברא' מ"ט, י"ד"ס: «שהיו מסכימין הלכה על פיהם» תרגם בדרך זו: and they approved the practice according to their decisions. לשון «מסכים» כאן אין עניינו הוראה לדברים וקבלת דברים, אלא הוא עניין של גמר וסיום. היינו שגומר את ההלכה ומסיימה. עי' הסך והסכום לו' כדחימם, לשוננו כרך י"ג עמ' 227-235.

שם/שם: ראשי פנקריות קאחם: — בכה"י מנוקד: פנקריות. וכן צ"ל, וכך מוכח גם מלשון המדרש שבי בראשית רבא לברא' מ"ט, י"ד, שהביאו המהדיר בעמ' 54 הערה 183: מאתים ראשי סנהדראות. וכן הרבה בלשון חכמים.

שם/57: רוח קחול על קנן וכו'. ציין המהדיר (עמ' 55 הערה 188) מקורו בילקוט שמעוני לשי"א י"ב, י"א. ועיקר מקורו בראש השנה כ"ה ע"א.

עמ' 60/32: נפח קני קני פני אנה וכו'. — ציין המהדיר (עמ' 56 הערה 201) מקורו בבראשית רבא לברא' מ"ה, י"ח: ששניהם (יהודה ודן) משולים כארי. ומה עניינו לכאן, הרי כאן מדובר בשבט גד. אלא מקורו במקרא בדברים ל"ג, כ': כלביא שכן. ונדרש בספרי וזאת הברכה מיטקא שניה: מלמד שהיה סמוך לספר לפיכך נמשל כאריות.

שם/95. המאורה "חבואי בור" כבר נדפסה: פעם ע"י זולאי ז"ל במבחר השבעים עמ' נ"ז.

עמ' 103/34 : וְהָיָה בְּכֹהֵן וְתַחֲנוּן, וְכֵן הִתְרוּ מַחֲיִיב. עמ' 223/38 : שָׁעָ בְּרִכּוֹת וְכוּ'. פִּיּוֹס זֶה כִּבְר פִּירְטָמוּ זולאי במבחר השבעים עמ' נ"ז, והוא ניקד בטור 226 : פָּזָל, וּבִטּוֹר 227 : הָבָזָל, שֶׁכֵּךְ הִתְרוּ מַחֲיִיב.

מעשה נאה הוא שעשה המחבר בחיבור הזה, שיצא להפיץ את דעת הפיוט. שהרי הפיוט הוא השירה שכל עיקרה של היהדות נתגלה בה בצחותה, בטהרתה ובקדרתה. זו השירה של תורה שבעל-פה, שהשקפותיהם ורחשי לבם של ישראל נתבטאו בה בצורות עבריות מקוריות. גם בישראל עדיין לא הותקנו כלים הרבה לשאוב ממאור זה שחפרוה שרים ופייטנים, לא כל שכן שאין אומות העולם מכירים את הפיוט. ויש לנו להכיר טובה למחבר שנטל עצמו להרבות את ידיעת הפיוט. ועל כל הטובה שיש בחיבור זה כדי לעשות להרחבת הידיעה של הספרות העברית ושל השפה העברית בישראל ובאומות, עלינו לברך את מחברו בברכתו של ר' שמואל השלישי (ביוצר לך) :

יְלָבִינוּ קִבְּבוֹם בּוֹרִית יְבוּדִי קֶלֶף עֲבָרִית.

אתרן מירסקי

ספרות יפה עברית חדשה

635 Wallenrod, Reuben. The literature of modern Israel. New York, Abelard-Schuman, (c1956). 4 p. l., 253, [2] p. 8°. (Ram's horn books).

י"ד פרקים, שבחלקם נדפסו לפני כן בכתבי-עת שונים של יהודי ארצות-הברית, ונושאים : ספורי העליה הרא' שונה והשומרים, י"ח ברנר, ד. שמעוני, רחל, שירת העליה השלישית וסיפורתה, א"ד גורדון, משוררי התחיה (ביאליק, טשרניחובסקי וכו'), מספרים מהגולה (מעגנון עד הוו) ומיהדות המזרח (בורלא) בישראל, משוררי השואה והעמל (למרו, שלונסקי, א"צ גרינברג וכו'), הדור החדש (מלך, יזהר, שנהר וכו'), משוררים מאמריקה בישראל (בבלי, הלקין, א"צ הלוי, ב. כצנלסון וכו').

ספרות יפה יודית

636 אונדזער בייטראג : ערשטער יידישער זאמל-בוך אין בראזיל. ריא דע זשאניירא, יידישער שרייבער-קרייז. 1956. וי, [1] 236, [1] ע', [1] דף, פורטרט. 4°. שער נוסף בפורטוגלית.

התכן : דערציילונגען (ראזא פאלאטניק, ברוך שולמאן, מאיר קוטשנינסקי, הערש שווארץ). לידער און פאעמעס (מנשה האלפערן, משה לאקיעטש, א. כאסיק, ש. קאראקור שאנסקי, פיניע פאלאטניק). עסייען : א. ליפניער : דער אלף-בית אין דער מאדערנער יידישער ליטעראטור. מ. קר טשינסקי : סאציאלע דינאמישקייט און ליטערארישע סטא' טישקייט [על הספרות היהודית בברזיל]. מ. האלפערן : "מלכות" אין גלות <מעמארן>. א. גראס : רות און אסתר. ע. האראוויץ : יידן אין בראזיל... ג. ווינער : אנ' סאניא ושאזע דא סילווא, דער ייד. ל. שמעלצניגער : די שטומע פארשווערונג [על הסופרים היהודים שהומתו בברית-המועצות]. ב. יוכט : רמב"ם [עם תרגום פרקים מתוך "מורה נבוכים"]. ש. קאראקורשאנסקי : אויפן ראנד פון דער צייט. — זכרונם לברכה (שמואל נגער ואחרים).

637 אונדזער האריזאנט : א צייטשריפט פאר לי-טעראטור, קריטיק און ליטעראטור-פראבלעמען. (New York), 1957. 8°. תכיפות ההופעה לא נזכרה. העורך : יעקב סטאדאלסקי. חוב' 1 : מאי, 47 ע'.

638 אלטמאן, משה. בעקליבענע ווערק. צונויפגע' שטעלט פון שלמה ביקל. (New York), ציקא, (1955). xvii, [1] 330 ע', פורטרט. 8°. (ל. מ. שטיין פאלקס-ביבליאטעק ביים אלוועלטלעכן יידישן קולטור-קאנגרעס). מכיל : ביאגראפיש-קריטישע נאטיצן, פון שלמה ביקל. — דערציילונגען. ראמאנען.

639 אליצקי, [לייבל]. דאדיע קאוואל : ראמאן. (בוך 3). הארשע, "יידיש בוך", 1955. 232, [3] ע'. 8°. הקודמים : ק"ס ל"א 345.

640 אקרוטני, יוסף. סוף קאפיטל : ראמאן. בוענאס-אירעס, צענטראל-פארבאנד פון פוילישע יידן אין ארגענ-טינע, תשט"ו. 445, [2] ע', פורטרט. 8°. = דאס פוילי-שע יידנטום, 120. עם שער נוסף בספרדית.

641 בעקער, יעקב לייב. דערציילונגען און זכר-נות. מאנטרעאל, "איקוף", 1956. 278, [1] ע', פורטרט. 8°. בין הזכרונות פרק "פון קאכאנאווע ביז מאנטרעאל" ופרקים על בני משפחתו. המחבר נולד בקאכאנאווע, רוסיה הלבנה, בשנת 1890 והגיע לקנדה בשנת 1912.

642 גלאטשטיין, יעקב. פון מיין גאנצער מי. (1919-1956). גויריאק, (ארויסגעגעבן מיט דער מיטהילף פון יידישן וועלט קאנגרעס, דפוס מארטינ פרעס), 1956. 393. ע', תמונות. 4°.

ספרות יפה לועזית על נושאים יהודיים

651 Ash, Shalom. Isaïe; prophète d'Israël <The prophet>. Traduit de l'américain par Eugène Bestaux. Paris, Calmann-Lévy, (1957). 311 p., 11. 8°. (Précurseurs de génie).

בראש השער: Sholem Asch. — גרסה „אמריקנית“, ק"ס ל"ב 58; תרגום עברי, ל"א 422; גרמני, ל"ב 463; שבדי, להלן מס' 653.

652 Ash, Shalom. Der Nazarener; Roman. (Deutsch von Paul Baudisch). Konstanz, Diana Verlag, (c1957). 708, [11] p. 8°.

בראש השער: Schalom Asch. מהר"א של חת"גום זה (Stockholm, 1940): ק"ס י"ח 174. המקור, „דער מאן פון נצרת“: ק"ס ל"ב 58; תרגום עברי: כ"ט 314; אנגלי: י"ז 104; קראוטי: כ"ח 365.

653 Ash, Shalom. Profeten. (Oversättning av Christina Walder i samarbete med Bernhard Tarschys). Stockholm, Svenska kyrkans diakonistyrrelsens bokförlag, (1956). 330 p. 8°.

בראש השער: Schalom Asch. תרגום צרפתי לעיל מס' 651, ושם ציון.

654 Bernstein, Leon. Dark and bright. London, Lincolns-Prager, (1956). 104 p. 8°. מחזה על בעיית ההפליה של יהודי תימן בישראל, מבוסס על סיפור לאונרד מאת Selda Kolitz-Sonnenfeld.

655 Brown, Mabel Edna. Tales of Abram and his time; a poetry sequence. New York, William-Frederick Press, 1954. 1 p. l., 60 p. 8°. = The William-Frederick poets, 115. שירים על נושאים מקראיים.

656 La chevalerie de Judas Macabé. Proefschrift... Groningen... Jean-Robert Smeets. Assen, Van Gorcum & Comp., [1955]. LXXXIV, 326 p., 11., facsim. 8°.

רק השער ודברי תודה בהולנדית; כל השאר בצרפתית. נדפס גם כולו בצרפתית עם שער אחר ובלו הדפים המקי דימים של הדיסרטציה; J. R. Smeets, La chevalerie; דימים של הדיסרטציה.

„קובץ הכולל את כל שירי המחבר, שחיברם בשנים 1919-1956, לרבות את קבוצת האחרונים, ערדענע רייד, שעדיין לא נדפסו.“ (מההקדמה).

643 והיית, שמואל. פאמאכעס, דער כעלעמען פאקעט; הומאריסטיש-סאטירישע פאעמעס. לאנדאן, „פריינט פון יידיש לשון“, 1955. 71, [1] ע', תמונות. 8°. חלק מהשירים על חיי היהודים בלונדון.

644 זילבערשטיין, בייגיש. געזאמלטע לידער. ארויסגעגעבן דורך א משפחה-קאמיטעט. פאריז, (דפוס מ. הערשבוים), 1957. 199, [7] ע', פורטרט. 8°.

עם ידיעות ביוגרפיות מאת אלמנת המחבר, הערכה מאת מלך ראויטש ורשימת מאמרים על המשורר שנספה בימי השואה (כעמוד האחרון).

645 טורקאווי-גרודבערג, יצחק. הארשעווער פון רימספילער; <היסטארישער ראמאן>. הארשע, יידיש בוך, 1956. 316, [1] ע'. 8°.

646 יונין, וואלף. דער 13טער שבט... ראמאן אין פערון. ניו-יארק, יונג'וילגע, תשי"ז 1956. 128 ע', פור-טרט. 8°.

עם פירוש המלים האנגליות הרבות שבשירים. רוב הרר מן נדפס בהמשכים בעתון „דער טאג“, 1950-1951.

647 ליפצין, סעם. אויף חאקאציע; הומאריסטישע דערציילונגען, מאנאלאגן, רעציטאציעס און אמאריזמען. ניו יארק, „אמכא“, 1957. 125, [3] ע', פורטרט. 8°. בראש השער: סעם ליפצין <אנקל סעם>.

648 ליפצין, סעם. פאר קליין און גרויס, הומאריס-טישע לידער... ניו יארק, „אמכא“, 1957. 63 ע', פורטרט. 8°. הנוסח היודי של השירים ותעתיקו באותיות לטי-ניות נדפסו עמוד מול עמוד. בראש השער: סעם ליפצין <פעטער שעפטל>.

לעקסיקאן פון דער נייער יידישער ליטעראטור. עיין לעיל מס' 378.

649 פערדערמאן, רפאל. ביי די טייכן הארטע און איסט ריחער... אילוסטרירט פון גאסע קאלאחאסקי. אינר-ציאלן פון בן-ציון צוקערמאן. ניו-יארק, המחבר, (Futu-ro Press), תשי"ז. 270 ע', תמונות. 8°. ספור מבוסס על זכרונות.

650 פעט, חיים. אין לאנד פון די אבות; נאדעלע. ניו-יארק, ברידער שולוינגער, 1957. 148 ע'. 8°. סיפור המתרחש בא"י בימינו.

ראווען, ב. י. פארטרעטן. עיין לעיל מס' 499.

663 [Fuchs, Summer]. The cockerel in the basket, by I. A. Lisky. (Translated from the Yiddish original by Hannah Ber-man. Drawings and portrait of the author by M[arian] Bohusz-Szysko). London, J. S. Bergson, 1955, 52 p., 21. 8°.

המקור, "דער האן", יצא בקובץ הספרים "פראדוקטי" ויוזאציע" (לאנדאן, 1937).

664 Hersey, John [Richard]. La muraille <The wall>. Traduit de l'américain par Lucienne Escoube et préfacé par Joseph Kessel; roman, 36e éd. (Paris), Gallimard, (1952). 601 p., 11. 8°. (NRF. L'air du temps).

המקור: ק"ס כ"ז 219, שם גם ציון; תרגום עברי: כ"ס 31; גרמני: כ"ס 104 ול' 384.

665 Kodolányi, János, Jehuda bar Simon emlékiratai. Illusztrálta Györy Miklós. Budapest, Magvető könyvkiadó, 1957. 223, [1] p., illus. 8°.

"זכרונות יהודה בר שמעון". ספור על רקע התקופה הרומית בא"י.

666 Kühn, Ulrich. Esther; Erzählung. Hamburg, Agentur des Rauhen Hauses, (1954). 61 p. 8°.

ספור על קורות צעירה יהודית בקרים בימי השואה.

667 Ley-Piscator, Maria (von Czada). Lot's wife; a novel by Maria Ley-Piscator. Indianapolis, Bobbs-Merrill Co., (c 1954). 506 p., map (on lining papers). 8°.

רומן שנושא ודמויותיו לקוחים מספורי ספר בראשית.

668 Macky, Willow. Song of Zion. Story, treatment, commentary and dialogue for scenario written and selected by Willow Macky <Katharine Faith Macky>. [Auckland], c 1956. 2 p. l., 100 numb. l. 4°.

סדרת דושיחות עם הוראות להסרטה. במכונת הכפלה.

669 Marcus, Alan. Pioneer from Peoria... A one-act play. A comedy about the conflicts experienced by American Jews in an

de Judas Macabé. = Van Gorcum's litteraire Stel- bibliotheek, 10. לטופס הראשון צורף עלון של-lingen (2 דפים).

שיר עלילה על יהודה המקבי, כתוב בעיקריות שבצרפת בשנת 1285; נשאר ממנו רק כתב יד אחד בבית הספרים הלאומי בפריז (fr. 15104). אולם שיר על אותו נושא מאת בן יהודה של המחבר Guillaume de Belleperche מצוי במספר כתבי יד. המהדיר מיחס את השיר למשורר Pierre du Riés, אשר בשנת 1280 כתב המשך לשירו של Belleperche, מאחר שחלקים רבים מהמשך הזה שולבו לתוך השיר שלפניו. — טבלת המקבילות: ע' LXXXIV/LXXX. ביבליוגרפיה: LXXXVIII/LXXXIX.

657 Chidsey, Alan Lake. Abraham, father of nations. New York, Pageant Press, (c 1956). 3 p. l., 200 p. 8°.

חיי אברהם ושירה ע"פ ס' בראשית, בצורת ספור.

658 Constant, Paul. Ephraim of Israel, the unknown apostle. New York, Philosophical Library, (c 1956). VIII, 104 p. 8°.

ספור ותי על רקע ראשית הנצרות.

659 Ellert, Frederick C[harles]. The problem of the Jew in Werfel's prose works... (Ann Arbor, University Microfilms, 1956). V, 236 l. = Doctoral dissertation series, 17,715. — Diss. Stanford University, 1956. מיקרוסילם מתוך כתב מכונה. ביבליוגרפיה: דף 236-237.

660 Fabert, Pierre. Le Dieu de colère; roman. (Paris), Corrêa, Buchet-Chastel, 1954, 189 p., 11. 8°.

על קהלה יהודית בטרנסילאניה בימי השואה.

661 Frank, Bernard. Géographie universelle. T. 2: Israël. Paris, La Table ronde, (1955). 162, [1] p., 21. 8°.

הרהורים מסביב לבעיית היהדות ולמדינת ישראל.

662 Friedenthal, Richard. Die Welt in der Nusschale; Roman. München, R. Piper & Co., (c 1956). 421, [1] p. 8°.

רקע הספור: חיי פליטים מגרמניה במחנה אנגלי בימי המלחמה. בין הפליטים נמצאים גם יהודים אחרים, ובספר נדונות גם בעיות יהודיות.

מציר על ידי לסלו מטולי. ג'ניוורק, "לדור" שעל יד ועד החנוך היהודי, (1956). 48 ע', תמונות. 8°. מנוקד, עם באורי מלים באנגלית. לילדים.

677 Bloemendal, Hans. De sjofar van Alexandrië, en andere Joodse verhalen voor de jeugd. Illustraties Ro Keezer. Amsterdam, Joachimsthal, 1956. 160 p., illus. 8°.

ספורים קטנים, מקורים או מעובדים, מסביב למועדי השנה העברית.

678 Contes pour l'oneg [par] S.-I. Agnon — Chalom Asch [a.o.]. Paris, Éditions du Centre éducatif, [1956]. 127, [1] p., illus. 8°. (Collection Ami).

679 Habonim, Labour Zionist Youth. Purim book. New York, Habonim, Labour Zionist Youth, [195-]. 41 [i.e. 43] p., illus. 4°. במכונת הכפלה.

680. Israel among the Nations. New York, Jewish Agency, 1955. בתי הספר. עלון קיר לילדי היהודיים. גל 1: מרס-אפריל. תמונות. מעל הכותרת: ישראל בעמים. תחת הכותרת: The Department of Education and Culture, World Zionist Organisation.

חנוך והוראה

681 Alper, Michael. Reconstructionism and Jewish education; the implications of reconstructionism for Jewish education in the United States. (Ann Arbor, University Microfilms, 1954). 3, [3], IV, 438 l. = Doctoral dissertation series, 8595. — Diss. Columbia University, New York, 1954. מיקרופילם מתוך כתב-מכונה. ביבליוגרפיה: דף 429-438.

ספרי למוד

682 לוי, ליוא (Leo Levi). ב'קר: ספר קריאה ראשון לילדי ישראל בגולה. Centre éducatif, Paris (1956). 63 [3] ע', [1] דף, תמונות. 8°. המבוא והקדמה בצרפתית; כמו כן. ההסברים והמלון שבסוף הספר. ב'ה הספר זהה עם המהדורה האיטלקית (ק"ס ל"ב 332). גופס באיטליה.

Israeli kibbutz. New York, Reconstructionist Press, [1957]. 1 p. l., 2-23 p. 4°.

670 Margolian, Abraham. A piece of blue heaven. Fredericton, N.B., Canada, New Elizabethan Publishing Co., (c1956). 240 p. 8°.

רקע הספור: גורלה של יהדות אמסטרדם בימי השואה.

671 Melkman, J[ozeph], ed. Meesters der Hebreewse vertelkunst. Bijgeenbracht en vertaald. Amsterdam, J. M. Meulenhoff, [1957]. XV, 183 p. 8°.

ספורים מן הספרות העברית החדשה (ממ"ס, פרץ, פרישמן, שופמן, מידוק, ברקוביץ, ברון, עגנון, ברש, הוז, שנהר, יזהר) עם מבוא קצר, ידיעות ביוגרפיות והסבר מלים עבריות.

672 Morgenstern, Soma. The third pillar... Translated from the German by Ludwig Lewisohn. Philadelphia, Jewish Publication Society of America, 1955. 5715. 4 p. l., 151 p. 8°.

רומן שירי על השואה. — תורגם מכתב-יד (?)

673 Rinser [= Herrmann], Luise. Ein Bündel weisser Narzissen; Erzählungen... (Frankfurt am Main), S. Fischer, 1956. 264 p. 8°.

Part. cont.: Jan Lobel aus Warschau. David.

674 Steinberg, Abraham H. Jewish characters in the American novel to 1900. (Ann Arbor, University Microfilms, 1956). [3], V, 297 l. = Doctoral dissertation series, 16,778. — Diss. New York University, 1956.

מיקרופילם מתוך כתב-מכונה. ביבליוגרפיה: דף 280-297.

675 Widen, Emil; Daniel Widen. Jerusalem; a novel. New York, Rainbow Press, 1955. 2 p. l., 272 p. 8°.

רומן על תקופת המרד נגד הרומאים; הימות המרכזיות: יוסף בן מתתיהו.

ספרות הנוער

676 קדש, שלמה. המצות של שרה אמנו; אגדה...

(London), Jewish Chronicle Publications, (1956). 5 p.l., 118 p. 8°.

ידיעות אלמנטריות על שבת ומועדים, מקורות היהדות, תורותיו וכו'. לחלמיד ולעם.

שונות

688 Kasdan, Sara. Love and knishes; an irrepressible guide to Jewish cooking... Illustrations by Louis Slobodkin. New York, Vanguard Press, (c1956). 191 p. 8°.

689 Love, L(ucy) H. Bible names "de-koder"; automatic unscrambler for over 3200 Old Testament names... Darien, Conn., L. H. Love, (c1955). 2 p.l., 21, [1] p., 1 l. 8°.

במכונת-הכפלה. ע"ן בערך הבא.

690 (Love, Lucy H.). Bible names list; over 3200 names from the Old Testament (covering persons, places, tribes, and proper names. Listed alphabetically and grouped by the number of letters in each name). (Darien, Conn., L. H. Love, c1955). 1 p.l., 12, [1] p. 8°.

במכונת-הכפלה. — שני הספרונים האלה הם לשמוש חדייחידונים ופותריהם. האחד הוא רשימה אלפביתית של שמות פרטיים מהתנ"ך בצורתם האנגלית, והאחר רשימת אותם השמות כשאותיותיהם סודרו לפי הא"ב. למשל: A.A.B.C.D.E.E.H.N.N.R.U.Z.Z = Nebuchadnezzar.

683 רובינשטיין, שמחה; בנימין בנארי. מקר

א.ה בספרות העברית החדשה. ערוכה בידי שמחה רבינשטיין, בנימין בנארי. ניריורק, ועד החנוך היהודי. (1956). 192 ע', לוחות-תמונות. 8°. עם שער נוסף באנגלית. 25 קטעים מנוקדים מן הספרות העברית החדשה, כ"א בצירוף מלון קצר ותרגילים; בסוף הספר מלון והערות קצרות באנגלית.

684 Abramson, Lillian S.; Jessie B. Robinson. Alef bet fun. New York, Bloch Publishing Co., (c1957). [32] l., illus. 4°.

685 Feder, Richard. Sinai; učebnice izraelského náboženství. (Praha, Ustřední církevní nakladatelství, 1954). 169 p. 4°.

"סיני: ספר למוד של הדת הישראלית". יצא מטעם מועצה הקהלות הדתיות בפרג. במכונת הכפלה. בראש השער: Rada židovských náboženských obcí v Praze. Kultové oddělení.

686 Habonim, South Africa. The Habonim book of master builders. Official publication of the South African Habonim Council. Johannesburg, 1957. 2 p.l., 135, [1] p., illus., maps, ports. 8°.

פרקים על דברי ימי המקרא והבית השני, על גדולי ישראל בימי הביניים, התקופה החדשה ותקופת התחייה. חומר למון לחוגי הנוער.

687 Pearl, Chaim; Reuben S[olomon] Brookes. A guide to Jewish knowledge...

בתוך כתבי עת

במדור זה ירשם תכן כתבי-עת במדעי היהדות בעברית ובלועזית, וגם מאמרים בודדים מענייני-היהדות מתוך כתבי-עת כלליים. יכללו כאן מחקרים בלבד ולא ספרות יפה ואף לא עיונים בבעיות ימינו.

עתונים חדשים נרשמים גם לעיל במדור "עתונים".

וחמש של ראש-פינה < (16). — י. בער: תורת אחרית הימים בימי הבית השני (17). — א. מ. הברמן: שליחה לר' אליה ב"ר שמעיה [מבארי שבאיטליה], "אלהי ישראל צדיק אתה" (17). — י. רפאל: משהו על חסידות סטרטין (18). — י. רצהבי: הפיוס "אל מי מגואלי דם אצעק" ומקורו (21).

הארץ. תל-אביב, כס אלול תשנ"ו. 1957. ix. 25. — י. סל-מון: יהודים בין ימין לשמאל [התהוותם של המושגים "שמאל" ו"ימין" במדיניות האירופית... הצטרפות היהודים לשמאל וסיבותיה] (11, 12). — א. י. ברור: יובל שני לבית-ספר ירושלמי [בי"ס למל] (15). — א. אבן-חן: מימי ראשית ההעפלה לגליל-העליון > ליובל השבעים

ע. מרגלית: מאבקם הציוני של יהודי בולגריה בתקופה הקומוניסטית (126'114). — ר. הלוי: החברה הישראלית בהתפתחותה (142'136). — ד. בן-מאיר: דרכי הפעולה של המיסיון בישראל (148'143). — ג. מ. גלבר: יובלו של העתון "די וועלט" (152'149). — י. פרנקל: סיכום סטטיסטי של העתונות היהודית בעולם (155'153).

הדאר. לו. כו. <אתרע>. ניו-יורק, ט אייר תשנ"ו. — מ. גליק: מאמרי חז"ל בפי העם (486'484).

לו. <אתרפ>. כו. אב. — ח. אורלון: פינסקר והרצל (645'644). — א. ר. מלאכי: הרצל והישוב הישן בירוש"ל (646'645).

לח. <אתרפ>. כד. אלול. — פ. עזאי: ספרותנו בתשנ"ו (686'682). — ד. ש. שפירא: השלמות העליונה בשיטת הרמב"ם (695'692). — א. צייטלין: משנת הרצון העליון; לחקר תורת-הרצון של ההוגה החב"די ר' יצחק הלוי עפשטיין, למלאת מאה שנה לפטירתו (696'695).

דבר. תלאביב, כט אלול תשנ"ו 25.10.1957. — ח. לשם: ראש-השנה (5, 13). — ש. אברמסקי: ראש השנה ויום חנוכה בלוח הבבלי (10). — י. ל. יונתן: תפילות ישראל (15).

ט תשרי תשי"ח. 4.א. — ח. לשם: כל גורדי בספרות הק"ר אית (5, 6).
טז תשרי. 11.א. — י. צ'אקובסקי: תימנים, כוזרים, קראים; הקשר בין אנתרופולוגיה והיסטוריה בחיי היהודים (3).

יג כסלו. 6.11. — ש. אברמסקי: מתי החלה חרושת הנחושת בא"י? <עם סיום עונת החפירות במצד> (4).

הד. ההגנה. 4. תלאביב, תשרי תשי"ח. "ארבעים שנה לגדודים העבריים, עשרים שנה לנוסרות העברית, עשר שנים לפרוץ מלחמת הקוממיות". — לתולדות הגדודים העבריים (9'3). — א. אכר: לתולדות הנוסרות העברית (23'18).

הדים. ז. ירושלים, תשרי תשי"ח. "מוקדשת למאבקה של העליה החדשה על זכויותיה לחינוך דתי" (66 ע').

הדים לשאלות החברה הקיבוצית. כב, 55. מרחש"ת, תשרי תשי"ח. — מ. ריון, ש. בנודו: ישראל — בריחות השבטים לפני קום המדינה [כימי התנ"ך] (189'176).

חרות. תלאביב, ערה"ש תשי"ח 25.10.1957. — ש. אש-כנני: עלינו לשבח (4). — י. פוגרבינסקי: ראש השנה <התפתחותו של חג זה מימי קדם ועד היום> (5).

[הארץ]. תרבות וספרות. 4.10.1957. — ב. רות: יום הכפורים בירושלם בשנה הראשונה למלחמת החורבן (1). — א. מ. הברמן: חסאנו לכפור: "אפסו מכפרי עונות יחסי כהנות" (1). — צ. קארל: מנהג כפרה בערב יום הכפורים (2).

9.א. — א. מ. הברמן: פיוט [ארצישראלי] לתפילת גשם: "אדמה תאמץ בגשם בלויה תברך בגשם" (1).
25.א. — ג. אלוני: בן אשר קראי או רבני (1).

בצרון. לו. ז. <195>. ניו-יורק, תמוזאב תשנ"ו. — קבוצת אגרות אחד העם. י"ד אגרות מתקופות שונות שלא נתפרסמו עד היום, מובאות לדפוס בצירוף הסברים והערות ע"י יוחנן פוגרבינסקי (121'116; ח <196>: 171'165).
ח <196>. אלול. — ש. ברגשטיין: ר' ניסי אלנהר-ואני ודרכו בפיוט (164'156). — א. שאולי: פרויד בספרות הרבנית (175'172).

הבקר. תלאביב, כד אלול תשנ"ו 20.10.57. — א. וינשל: "ראש הממשלה" של נפוליאון במצרים וארץ-ישראל [ונ] טורה די פארדין (6).

כט אלול. 25.10. — צ. חלמוס: היהודי האחרון מדוב-רובניק (9). — ח. לשם: ימים נוראים וימים טובים (19).
— מ. פרבר: הימים הנוראים ברומא (20).

ל תשרי תשי"ח. 25.א. — ש. צפוני: צאצאי אנוסים ומהגרי רים יהודים בספרד (7). — פ. זהרי: יאשיהו — הרועה הגאמן (7).

ברקאי. כה. רג. יוהניסבורג, תמוז תשנ"ו. — א. היל-ביץ: חרם דרבנו גרשום על ריבוי נשים — עד מתי? (3).
(5). — י. שפירא: הקראים ואהבתם לארצישראל (7'6; רה: 12).

גוית. טו. גי. <קעאקעח> 25 שנה. תלאביב, שבטאב תשנ"ו. — ש. ד. גויטיין: אופיו הספרותי של ספר שיר השירים (38'31). — י. ידן: על התרבות החומרית של צפון ישראל לאור החפירות בחצור <התקופות הכנענית והישראלית> (114'109). — י. בן-צבי: למחקר דמוי תן של עדות המזרח הקרוב (127'125). — א. טרטקובר: על עתידם של יהודי מזרח-אירופה (131'128). — ד. דווי-דוביץ: דוד פרידלנדר, אמן יהודי במאה ה'18 (148'144).

גשר. 3, 3 <12>. תלאביב, אלול תשנ"ו. — א. טרטקובר: מגילת יהודי פולין (14'5). — ק. דה נסרי: היהודים במארוקו החדשה (99'90). — מ. לנדאו: התנועה הלאומית היהודית ברומניה במאה העשרים (113'101).

(264*259). ש. ייבין : הערות לכתובת הפיניקית מקא' ראחסה (270*265). — ע"צ מלמד : כפל אותיות כיסוד לדרשות חז"ל (278*271). — נ. ברגרין : זכר = הזכיר, הוציא דבר בפיו (282*279). — ז. בן-חיים : מסורה ומסור רת (292*283). — ד. צ. בנעט : דרכי תרגום שונות בנוסח העברי של הכוזרי (307*293). — י. י. ריבלין : משהו על יסודות עבריים ב"לשון תרגום". (313*307). — א. אברונין : הערות למילון בן-יהודה, אות פ' (323*314).

לשוננו לעם, ה, י <פב>. ירושלים, אב-אלול תשיו. — יצחק שנהר ז"ל : וואת הברכה נלקט של ברכות עבריות מקוריות [260*253]. — י"א זיידמן : חידושי תרגום (267*272). — ר. סיוון-סילמן : מטפירה לספירה <עם המילר נים למונחי המוסיקה ולמונחי המכונית בהוצאת האקדמיה ללשון העברית> (281*273).

מאוננים, ה, גיד <ל, קסאב>. תל-אביב, אב-אלול תשיו. — י. כהן : אהרון נדמותו של אהרן הכהן בתורת (196*204). — א. א. הלוי : מדרש הכתובים כאגדה (215*222).

מבפנים, כ, 21. עין-חרוד, תשרי תשיו. — הדסה : ימי בראשית בשדה-בוקר <מפי חברים> (138*130). — י. מירן : דוד מול גלית : פרק מתוך עבודה על הפלשתים, מוצאם, תרבותם ותולדות שלטונם בא"י (174*168).

מולד, טו, 108*107. תל-אביב, אב-אלול תשיו. — אב. נ. פולק : עשרת השבטים — איום על אירופה : ממקור תיה של האנטישמיות האירופית (269*265). — א. מ. הבר : מן : על הפיוט הספרדי (291*286). — י. אביניר : על משקל היפעלות ותארי סגולה (297*292).

110*109. תשרי תשית. — ד. סדן : לאגדת חולדה ובור (367*381). — ש. טלמון : לשאלת הלוח של כת מדבר יהודה (384*383).

מחברת : בטאון חברת כ"ח, ו, 12*10 <65*63>. ירושלים, אלול תשיו. — מ. ד. גאון : דברי ריבות בין דונש בן לברס ומנחם בן סרוק (161*158). — ש. מרכוס : עלילה בחברון בשנת תקל"ה (162*161). — י. אביעד : שתי הערות לשוניות [מחזרה : "דב" כשם פרטין] (168*167).

מחניים, לג. מסכת לחיל לימים הנוראים וחג הסוכות. צה"ל, ערב ראש השנה תשית. — מ. פירון : מחלוקת קבי' עת המועדות : סקירה היסטורית על המחלוקת בין בבל וארץ-ישראל (51*47). — מ. מן : פיוטי ראש השנה (73*78). — א. ש. הרטום : מנהג בני רומי (82*79). — א. א.

א. אלמליח : הקראים בקושטא ורובם הרופא (8 : טז תשרי : 6). — מ. אבינן : הימים הנוראים בשכונות הבוכרים בירושלים (15, 16).

ידיעות החברה לחקירת ארץ-ישראל ועתיקותיה, כא, גיד. ירושלים, תשיו. ב. מור : עונת-החפיר רות השמינית בבית-שערים <תשט"ז> (164*153). — א. בן-חרוין : כתובת ערבית קדומה מבית-שערים (168*165). — י. ידן : עונת החפירות השניה בחצור; תשט"ז-תשט"ז (177*169). — י. נוח : חירבת אל-מקנע — עקרון (178*198). — י. סקל : סקר ארכיאולוגי של איזור יבנה (199*207). — י. לייבוזין : שבר האסטילה המצרית מקוביבה (210*208). — ל. י. רחמני : מערת-קברים יהודית במורד המערבי של גבעת שהין בירושלים (215*211). — מ. הר-אל : על כיבושי הנחלים בארץ-ישראל (225*216). — ז. קלארק-ליינמן : שרידי הדרך הרומית בכביש של מבוא-ביתר (228*226). — מ. דותן : על החפירות במצר (228*229).

ידיעות יד ושם, 14. ירושלים, אב תשיו. — י. סג"ל : באום : דת והצלה : לשאלת השתתפותם של ראשי הכמורה הקאתולית בנוסיונות הצלה (3*2). — י. קרמיש : כל-יזנים של מורדי גיסר ורשה (4, 5). — א. יערי : כוחה של אמונה <כיצד ניצלה יצירתו של בוציון רפפורט הי"ד> (6*5). — ת. לורליטאי : הפרופסור והנוגיה : חסידי אומות העולם ביילנה (8*7). — ק. גובקובסקה : יהודיות בתור פועלות גוצריות בגרמניה הנאצית (9*8). — פ. ציגלר : ציון לנפש הפרופ' מאיר בלבן (9, 10).

למרחב. תל-אביב, כט אלול תשיו 1957. א. 25. — מ. י. פרת : מקורו של סדר תשל"ד (14).

לשוננו, כא, גיד. ירושלים, ניסן-תמוז תשיו. "דברי ספרות ומחקר לכבוד פרופ' ג"ה טור-סיני". — כתבי פרופ' ג"ה טור-סיני (154*149). — י. אפרת : הפילוסופיה של המגילות הגנוזות (182*172). — א. אורבך : לשאלת לשוננו ומקורותיו של ספר "סדר אליהו" (197*183). — י. קלוזנר : הפרשן הלוחם של ימי הביניים [הרשב"ם] (198*205). — א. מירסקי : עיון המשקלות בשירת ספרד (206*211). — ח. שירמן : פיוט ארמי לפייטן איטלקי קדמון (219*212). — ד. סדן : ציץ-החלומות <לדרכה של סמי כות פיוטית> (231*220). — י. כהן : על לשון אחרון (238*232). — א. פורת : עיוני מקרא (243*239). — ד. לייבל : נחש ברח ונחש עקלתון (250*244). — י. קוטשר : למילון המקראי (258*251). — ח"א גינזברג : עיונים בספר איוב

שות הדתית (122-124). — א. לבי"א : ליכא מידי דלא רמיני באורייתא (125-126).

העבר. ה. תלאביב, אלול תשי"ז. — ב"צ כץ : הפרלמנט הראשון ברוסיה, הדומה הממלכתית (103). — י. גרינ' בויס : יובל ששכח <חמישים שנה לועידת הלסינגפורס> (17-11). — ס. סמולנסקי : תכנית עליה לארץ ישראל <תזכיר לחברת כ"ח> (18-28). — ד. ש. סלאטש : תולדות חיי (43-29). — י. סלוצקי : ז"ר מאכס מאנדל-שטאם בתקופת הציונות המדינית (44-68). — ג. מ. גלבר : השתללות דוד וולפסון להכרה חוקית בהסתדרות הציונית ברוסיה (69-73). — י. ברמן : בר פלוגתא של פלווה (74-84). — מ. גורוק : גירוש היהודים מפלכי המערב ברוסיה במלחמת העולם הראשונה (85-89). — י. מאור : הליברלים הרוסים במאה ה-19 ושאלת היהודים (90-103). — כטניה : שלש מהפכות יהודיות (104-115). — ד. רבין : פרשיות הורדונה (116-127). — צ. הרבכי : יקאטרינוסלאב (128-132). — אגרות אברהם מאפו ז"ל (153-156). — אגרות אחד העם (157-165).

על המשמר. תלאביב, כט אלול תשי"ז 1957. — ה. שטראוס : האמנות היהודית — מקור הציור הנוצרי הקדום <בעיות ציוריהקיר בבית הכנסת העתיק של דוראברפוס> (10, 13).

עלון אגף העתיקות של מדינת ישראל. ה"ז. ירושלים, אלול תשי"ז. — חדשות ארכיאולוגיות בישראל <סבת תשי"ב לאלול תשי"ג> (15-7). — חפירות בשנות תשי"ח-תשי"ג (16-45). — סקר ארכיאולוגי בצפון (45-49). — סקר הכרמל (49-55). — מן הנעשה בארץ (56). — סקי-רה ביבליוגרפית <שנות תשי"ב-תשי"ג, 1951-1953> (57-62).

עלון הדייגים. 13. חיפה, אלול תשי"ז. — מ. נון : הדיג בתלמוד (104). — א. ברטוביה : דע את דגין <מי צי דגי ים התיכון של ישראל והצעה לשמות עבריים> (21-20).

עם וספר. ב. ירושלים, ניסן תשי"ז. — ש. אברמסקי : קדש ברנע (16-19). — י. האורחי : החינוך היהודי באני-גליה (26-31 ; 24-30). — ג. סיון. — ש. אברמסקי : קדמוניות ארצנו ; עין גדי (18-21). — צ. ברמאיר : קמץ אלף ; על ענייני דיוקוק וחכמת הלשון (22-23).

אורבך : נבואת יונה ; תשובת אנשי נינוה והחיכוך היהודי-נוצרי (85-88). — ש. אשכנזי : מנהגי "כל נדרי" (103-105). — נ. ווארמאן : הדלקת נרות ביום כיפורים (113-114). — ד. גולדשמידט : הערות לתג הסוכות (121-125). — א. מ. הברמן : מאוצר הפיוט הקדום (127-128). — מ. הכהן : צבא בהשקפת חז"ל (145-155). — ז. וילנאי : נודדי ישראל במדבר (157-162). — ש. גפני : הראשונה למערכות ישראל ; מערכת רפידים (167-177).

מערכות. ל. א <קט>. יפו, אלול תשי"ז. — כיבוש רפיח : ב. "כוח אליהו" (22-10).

ב <קי>. חשון תשי"ז. — ס. ל. א. מרשל : החלטות בסיני <פרשת מסע וקרב של חטיבה> (11-21).

ניב הקבוצה. ה. ג <23>. תלאביב, אב תשי"ז. — מ. נון : סוסימא ובנותיה (490-505).

סיני. מא. ה <רמט>. ירושלים, אב תשי"ז. — יהודה ב"ר קלונימוס משפירא : יחסי תנאים ואמוראים, יו"ל ע"י י. ל. מימון (253-258 ; 1 : 317-322 ; מב, א : 6'1 ; ב : 68-65). — י. ל. מימון : מרי חורש בחדשו <חודש... בתולדות ישראל> (259-279 ; 1 : 323-336 ; מב, א : 6'19 ; ב : 69-87). — א. דותן : האמנם וזית בן-אשר קראי ? (280-312 ; 1 : 350-362). — ת. לשם : על הדלקת נר שבת (312-316).

ו <ר>. אלול. — מ. י. ל. זק"ש : ארבעה פרקים מקבילים במקרא (336-342). — א. ויזר : יציאת מצרים בנביאים (342-347). — י. וארטסקי : על אחת מאגדות אד-ריינוס (347-349). — י. בראנו : על המשבר בחכמת ישראל בארץ (363-372 ; מב, א : 42-57 ; ב : 104-113). — צ. קארל : הערות והארות לכמה משניות בבבא מציעא (372-378). — ד. בורשטיין : מאי תפילין ? (378-379).

מב, א <רגא>. חשרי תשי"ז. — מ. רייך : פדית מע' שר שני ; חקר הלכה (20-25). — מ. פוגלמאן : רבי תנא הוא ופליג (25-30). — ד. ב. ברילינג : תעודות חרשות על שרידים בגרמניה במאה הי"ח (30-42). — א. ארני : הרמב"ם כפשוטו (57-61).

ב <רנב>. מרחשון. — ת. ז. ריינס : אחריות קולק' טיבית באגדה (87-94). — י. ר. מלכו : השלטון המצרי של מוחמר-עלי ובנו אברהם פחה בקשר עם היהודים וארץ ישראל (95-104). — י. רצהבי : שבדי לוחות משירת ספרד (114-118). — ז. א. רבינר : גאון וזדיק <רבי אברהם שמואל רבינוביץ זצ"ל> (119-121). — מ. ז. סולה : הממ-

מת היישובים בישראל; חינוך גופני וספורט בישראל; מחוקי ישראל; ראשי עדות המיעוטים; שמות חברי העיריות והמועצות המקומיות; רשימות גיאוגרפיות (353-453). ביבליוגרפיה <אפריל 1956-מארכ 1957> (454-500).

שערים. תל-אביב, עריה תשי"ח 1957. ix.25. — מ. י. ויס: מנהגי ראש השנה ומקורם (12).

התורה והמדינה. דה. תל-אביב, תשט"ח. — י. א. ה. הרצוג: גדרים בדיון המלכות (20'9). — י. נסים: בשאלת גיל הפרישה בסנהדרין ובדיינים (28'21). — א. י. אונטרמן: גדר הצלת רבים (38'29). — ש. ט. שטערן: שירות לאומי של נשים (62'39). — נ. צ. פרידמן: סמכויות הרשויות המוניציפאליות לאור ההלכה (71'63). — מ. מימון: כבוד הנשיא וכבוד התורה (73'72). — י. סגל: על המשפט החילוני בארץ (95'74). — ש. ישראלי: מעמד הנכרי במדינת ישראלית לאור התורה (120'96). — שיפוט, אישיות ומונוט (156'121). — י. ווינברג: הסמיכה, הנסמכים והמסמכים (174'157). — ב. זולטי: בסדר מינוי דיינים (185'175). — כ. פ. טכורש: לאחדות התורה ול' אחדות האומה <לשאלת היחס לכת הקראים> (243'186). — א. ווינברג: הזכות לעבודה וריכוז תפקידים במדינת (256'244). — שבת ומועד (296'257). — בעיות רפואה (327'297). — מלחמתה של תורה (340'328). — שדה ספר (384'341). — זכרון לנעדרים (396'385).

תחנה לחקר החקלאות: כתבים. ז. רחובות, אב תשי"ז. — ש. רביקוביץ, ב. רמתי: התהוות קרקעות חול חומים-אדומים מחולות נודדים לאורך חוף ים-התיכון בישראל (72'69). — ש. רביקוביץ, י. הגין: האגרונומיה בספרות קרקע שונים בישראל (107'95).

תרביץ. כו, א. ירושלים, תשרי תשי"ח. — ש. א. לוינר: שטם: חביב אדם שנברא בצלם (2'1). — מ. צ. סגל: חזון אחרית הימים בספרי הנביאים (11'3). — ד. לייבל: הערות אחדות ל"פסח נחום" (16'12). — ד. הלכני: פירושים במשנה ובברייתא (30'17). — א. א. הלוי: כתיבת שדה במכר <לביוררה של סוגיה אחת> (38'31). — צ. מ. רבינוביץ: מקורות ופירושים לקרובה של יג" (60'39). — מ. צוקר: נגד מי כתב רב סעדיה גאון את הפיוט "אשא משלי"? (82'61). — י. בלאו: השתקפותם של להגים בטכסטים ערביים-יהודיים מימיהם-ביניים (92'83). — י. ברסלבי: הגנאי "חשמונאי" לרב סעדיה גאון ב"ספר מלכות ה'" (94'93). — ד. צמח: לקט בשדה השירה העב-

עתון אגודת האינג'ינרים והארכיטקטים בישראל. טו, ג. תל-אביב, תשרי תשי"ח. — י. קידר: ההידור טכניקה של החקלאים הקדומים בנגב (16'14).

הפועל הצעיר. כט, 2. תל-אביב, יג תשרי תשי"ח. — ג. קרסל: ר' משה שטיינשניידר (16'15).

הצופה. תל-אביב, כו אב תשי"ז 1957. xiii.23. — א. בי. ליק: שבע החיות הטהורות [שבחורה] (5). יו אלול. x.13. — י. שטייגליץ: שיטת המת"ל מפראג באגדה (5, 6).

כס אלול. x.25. — ג. שטרן: "נוסח צרפת" בתפילות בית-כנסת בפאריז >שבעים שנה להקמת בית הכנסת של הפרוטוגיזים< (10). — מ. ש. גשורי: נגינות יהודי תימן בימים נוראים (12, 14; ט תשרי תשי"ח: 6). יד תשרי תשי"ח. x.9. — מ. ש. גשורי: היש חנונת תי-מנית? (7, 6).

יד חשוון. x.8. — מ. ש. גשורי: לחקר הנגינה היהודית (4). ציון. כב, א. ירושלים, תשי"ז. — א. פוקס: מדרם של יהודי מצרים בשנות 115-117 לסה"נ (9'1). — ח. ז. הירש: ברג: הברברים המתייחדים באפריקה הצפונית (20'10). — י. תשבי: ה"מגיד" השבתאי הראשון בבית-מדרשו של ר' אברהם רחיוג (55'21). — י. היילפרין: גזירת וושציליו (67'56). — ד. י. כהן: מצבתה של בת גר מהמאה ה"ג בנויבורג ע"נ דנובה (69'68). — ד. ב. ברילינג: ראשית התישבותם של היהודים בברסלא במאה הי"ז (73'70). — י. קלוזנר: כתבי-חרם של ועד מדינת ליטא נגד המסיגים את גבול הקראים (75'74). — ז. שייקובסקי: מהומות נגד יהודים במין בשנת 1792 (76).

הרפואה. נג, ה. ירושלים, יט אלול תשי"ז. — י. מישן: על מחלת הורדוס הגדול, מלך יהודה (155'154). ז. ו תשרי תשי"ח. — ח. ש. הלוי: תנודות בתמותת התי-נוקות היהודים בישראל (177'179, 182, 184). ט. ז. חשון. — ז. מונטנר: רופוס הרופא היהודי משומ"ר בן מאה הראשונה-השנייה לספה"נ שחיבר פירושים לכתבי היפוקרטס ביוונית (230'229).

שנתון הממשלה. [ט]. תשי"ח. הקריה, עריה תשי"ח. — ד. בן-גוריון: ישראל והתפוצה (ז'לר). — נשיא המדינה: ממשלת ישראל; הכנסת השלישית; נשיא המדינה; מש"ר הממשלה; בנק ישראל; הנהלת ההסתדרות הציונית והסוכנות; הקרנות הלאומיות (352'1). — סקירות ורשימות: ההתפתחות הכלכלית; ההתיישבות החקלאית; רשי-

L'Age Nouveau, 99, Paris, Jan. 1957. "Permanence d'Israël". — M. Perzan: Histoire et signification d'Israël (3-18). — P. Paraf: Israël dans le monde (19-30). — D. Catarivas: Coexistence économique du capitalisme et du socialisme en Israël (35-46). — Les Juifs de France et Israël (47-52).

Das Altertum, 3, 1, Berlin, 1957. — P. Kahle: Zu den Handschriftenfunden in Höhlen beim Toten Meer (34-46).

American Sociological Review, 22, 5, New York, Oct. 1957. — F. L. Strodbeck, M. R. McDonald, B. C. Rosen: Evaluation of occupations: a reflection of Jewish and Italian mobility differences (546-553).

AMIF, 6, 57, Paris, Oct. 1957. — H. Baruk, I. Simon: Les maladies mentales et les Juifs (11-44) [= 24 p.].

58. Nov. — H. Baruk: La question des maladies mentales chez les Juifs (13-19) [= 3 p.]. — M. Dvorjetski: La santé des rescapés immigrés en Israël et les séquelles de la vie de misère et de famine pendant les années de la catastrophe (31-39) [= 6 p.].

Amor di Libro, 5, 4, Firenze, Oct.-Dec. 1957. — A. Milano: Bibliotheca historica italo-judaica, Addenda 1955-1956 (213-220).

Annals of Collective Economy, 27, 3, Geneva, Nov.-Dec. 1956. — G. Cyderowitch: The labour economy in Israel (333-338).

Annual of the Department of Antiquities of Jordan, 3, Amman, 1956. — H. Nubani: Mamilla cemetery (8-14). — F. M. Cross, J. T. Milik: A typological study of the El Khadr javelin- and arrow-heads (15-23). — J. Mellaart: The neolithic site of Ghrubba (24-40). — K. M. Kenyon: Tombs of the intermediate Early Bronze — Middle Bronze Age at Tell Ajjul (41-55). — D. V. W. Kirkbride: A neolithic site at Wadi el Yabis (56-60). — P. J. Parr: A cave at Arqub el Dhahr

רית בספרד, ה' (102-95). — ג. בן-מנחם: "ספר העבור" לרי אברהם אבן עזרא (103). — ש. ד. גויטיין: באיזה יום נפטר שבתי צבי? (104). — ד. חמר: עוללות צפת (105). — מ. גושן-גוטסטיין: מגילת ההודיות נעל: יעקב ליכט, "מגילת ההודיות ממגילות מדבר יהודה" (119-124).

אידישער קעמפער, 38, 1227, ניויארק, כד אלול תש"ו. — מ. א. שולחאס: חיים יוסף דוד אוולא, דער חיד"א (39-33).

אפריקאנער אידישע צייטונג, 27, 38, יאהאנעס-בורג ראש השנה תש"ח. — ל. ליבאחייטש: אידיש אין מורח-פראווינץ (59).

די גאלדענע קייט, 28, תלאביב, 1957. — ג. קרע: סעל: מחתיהו מיועס און די פאלעמיק העגן יידיש (143-163).

דווקא, 8, 31, בוענאס איירעס, אייראלול תש"ו. — ל. קלעניצקי: די געפונענע מגילות און ברית ביים ים המלח (130-162). — מ. האפער: א דעכאסע אין די שפא-נישע קארטעס העגן דער אינקוויזיציע <1813> (176-188). — ש. סוסקאויטש: איז פאראן א יידישע פילאסא-פיע? (202-222). — א. א. ראבאק: די נייטיקייט פון דוב-לעסן אין יידיש (234-242).

דער האלץ אינדוסטריאל; יארבוך, 16, בוענאס-איירעס, 1956. — ב. לעזין: א דאקומענט העגן גרעסטן אינקוויזיציע-פראצעס אין שפאניש-אמעריקע (145-95).

יידישע שפראך, 17, 1, ניויארק, יוני 1957. — מ. שעכטער: העגן ניצן יידישע געאגראפישע נעמען (9-1). — מ. אלטבויער: א חייניק באקאנטער אונגעריש אין מורח-גאליצישן יידיש (11-9). — י. ריבקינד: נאטיצן העגן הער-טער (11-13). — י. באטשאנסקי און י. מ. העגן עטלעכע לאטיניזמען און אן עקוויאלענט פאר "לאסטער" (14-17). — ח. שעסקין: א צאל הערטרע פון גערעדטן יידיש אין גראונד (17-21). — ג. בלומענטאל: הערטרע און הערטרעלעך פון דער חורבן-תקופה (21-24). — ב. ראבאק: פארשיידענע הערטרעלעך און אויסדרוקן פון סאניק (24-25). — ס. ר"ס: העגן ריכטיקן ארויסרייד פון א צאל העברע-יומען (25-26).

Acta Medica Orientalia, 16, 3-4, Jerusalem, March-Apr. 1957. — Z. Olitzki: Epidemiological observations on diphtherial infections in Jerusalem [... 1920-1956] (72-79).

Biblische Zeitschrift, N. F. 1, 2. Paderborn, July 1957. — K. Schubert: Die Messiaslehre in den Texten von Chirbet Qumran (177-197). — V. Hamp: Zur Textkritik am Hohenlied (197-214). — A. Strobel: Jeremias, Priester ohne Gottesdienst? Zu Jer 7, 21-23 (214-224). — J. Bauer: Die literarische Form des Heptaemeron (273-277). — S. Grill: Die alten Versionen und die Partikeln lo', lô, lû, li (277-281). — G. Ziener: „Femina circumdabit virum“ <Jer 31, 22>, eine Dittographie? (282-283).

Biuletyn Główniej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce. 9. Warszawa, 1957. — K. Leszczyński: Eksterminacja ludności na ziemiach polskich w latach 1939-1945. Opracowanie materiałów ankiety z 1945 roku. <Województwa: Krakowskie i Lubelskie> (113-255).

השמדת אוכלוסייה על אדמות פולין בשנים 1939-1945. עיבוד החומר שבחשובות לשאלון משנת 1945. <הגלי-
לות: קרקוב ולובלין>.

Boletín del Instituto de Estudios Giennenses. 8. [Jaén, 1956]. — D. Gonzalo Maeso: Un jaenés ilustre, ministro de dos califas <Hasday ibn šaprut> (1-31). חרפיס

The Boston Public Library Quarterly. 9, 1. Boston, Mass., Jan. 1957. — E. M. Oldham: The Psalms through seven centuries [“an exhibition of Psalters, Bibles, and Prayer Books” in the Boston Public Library] (11-15).

Bulletin de l'Institut Océanographique, 54, 1102. Monaco, Sept. 1957. — O. H. Oren: Changes in temperature of the eastern Mediterranean Sea in relation to the catch of the Israel trawl fishery during the years 1954-55 and 1955-56 (1-15).

Bulletin de nos Communautés. 13, 15. Strasbourg, 9.VIII.1957. — G. E. Weil: Histoire de l'imprimerie hébraïque en Alsace (8).

(61-73). — Excavations in Jordan, 1953-1954 (74-81).

Aonde Vamos? 16, 733. Rio de Janeiro, 11.VII.1957. — A. Wiznizer: Soldados judeus no Brasil Holandês <1630-1654> (4-6).

L'Arche. 8-9 <26-27>. Paris, Aug.-Sept. 1957. — A. Persitz: Synagogues d'hier et d'aujourd'hui (46-57).

10 <28>. Oct. — C. de Nesry: Les Juifs de Tanger ou les derniers cosmopolites (26-29, 49).

Archiv für Orientforschung. 18, 1. Graz, 1957. — J. Friedrich: Zur passivischen Ausdrucksweise im Aramäischen (124-125). — W. Ellers: Neue aramäische Urkunden aus Ägypten. Nachträgliche Bemerkungen zu AfO 17, pp. 322-335 (125-127).

Archives d'Histoire Doctrinale et Littéraire du Moyen Age. 20. Paris, 1953. — G. Vajda: Le traité pseudo-maimonidien „Neuf chapitres sur l'unité de Dieu“ (83-98).

Biblica. 38, 3. Roma, 1957. — J. T. Milik: Deux documents inédits du Désert de Juda (245-268). — J. J. Rabinowitz: The Aramaic papyri, the Demotic papyri from Gebelén and talmudic sources (269-274). — V. Pavlovský: Die Chronologie der Tätigkeit Esdras; Versuch einer neuen Lösung (275-305). — M. Dahood: Some Northwest-Semitic words in Job (306-320). — L. Delekat: Die Peschitta zu Jesaja zwischen Targum und Septuaginta (321-335).

Biblical Research. 1. Amsterdam, 1957. — R. Marcus: The Qumran scrolls and early Judaism (9-47).

Bibliotheca Orientalis. 14, 3-4. Leiden, May-July 1957. — J. van der Ploeg: Les manuscrits du Désert de Juda; publications et études (122-126).

311). — R. T. Siebeneck: The messianism of Aggeus and Proto-Zacharias (312-328).

Commentary, 24, 4, New York, Oct. 1957. — C. Roth: A solution to the mystery of the scrolls (317-324).

Contemporary Review, 1102, London, Oct. 1957. — N. Bentwich: Jericho (208-212).

Cuadernos para el Jalutz, 2, 7, Jerusalem, July 1957. — A. Gertz: El movimiento kibutziano en Israel <reseña estadística> (253-268). — M. Kopeliuk: Los Judíos del Yemen (304-326).

Davar, 70, Buenos Aires, May-June 1957. — G. Scholem: El estudio crítico de la Cábala y la historiografía hebrea (24-31).

71, July-Aug. — A. Altmann: Dios y el individuo en el misticismo judío (38-45).

ELH, 24, 2, Baltimore, Ma., June 1957. — H. S. Babb: "Policy" in Marlowe's "The Jew of Malta" (85-94).

Evangelische Theologie, 17, 8-9, München, Aug.-Sept. 1957. — F. Horst: Der Eld im Alten Testament (366-384).

Evidences, 9, 66, Paris, Sept.-Oct. 1957. — S. D. Goitein: La littérature juive de langue arabe (11-15, 37). — M. Catane: La Bibliothèque nationale israélienne (45-49).

The Expository Times, 68, 12, Edinburgh, Sept. 1957. — W. Lillie: The religious significance of the theophany in the Book of Job (355-358). — Th. H. Gaster: Psalm 74, 14 (382).

69, 1, Oct. — D. R. Griffiths: The disciples and the Zealots (29). — K. A. Kitchen: The term *nšq* in Genesis 41, 40 (30).

Fabula, 1, 1-2, Berlin, 1957. — A. Scheiber: Two legends on the theme "God requires the heart" (156-158). תלמי

German Life and Letters, 10, 4, Oxford,

18, 25.IX. — L. Landau: Le serment "more judaico" et son abolition en Alsace (12-13).

19, 9.X. — Histoire de nos communautés: Obernai (14-15). 20: Pfaffenhoffen (11).

Bulletin of the American Schools of Oriental Research, 146, New Haven, Apr. 1957. — W. L. Reed: A recent analysis of grain from ancient Dibon in Moab (6-10). — Ph. C. Hammond: Nabataean new year lamps from Petra (10-13). — D. P. Hansen: A bronze in the Semitic Museum of Harvard University (13-19). — A. Goetze: Alalakh and Hittite chronology (20-26). — W. F. Albright: Further observations on the chronology of Alalakh (26-34).

Bulletin of the History of Medicine, 31, 4, Baltimore, Md., July-Aug. 1957. — J. O. Lebowitz: Maimonides on medical practice (309-317).

Bulletin of the John Rylands Library, 40, 1, Manchester, Sept. 1957. — K. L. Carroll: The Fourth Gospel and the exclusion of Christians from the synagogues (19-32). — H. H. Rowley: The Teacher of Righteousness and the Dead Sea scrolls (114-146).

Bulletin of the Research Council of Israel, B. Biol. and Geol. 6, 1-2, Jerusalem, Aug. 1957. — G. Witenberg, Z. Saliternik: Studies on vectors of *Schistosoma* in Israel (107-142, pls.).

The Canadian Journal of Economics and Political Science, 23, 3, Toronto, Aug. 1957. — A. Etzioni: Agrarianism in Israel's party system (363-375).

The Catholic Biblical Quarterly, 19, 3, Washington, July 1957. — R. A. F. MacKenzie: The messianism of Deuteronomy (299-305). — A. De Guglielmo: The fertility of the land in the messianic prophecies (306-

1956; preliminary communiqué (118-123).

3.—B. Mazar: The Toblads (137-145).—N. Avigad: A new class of Yehud stamps (146-153).—S. Applebaum: A lamp and other remains of the Jewish community of Cyrene (154-162).—U. Ben-Horin: An Arabic inscription found at Beth She'arim; preliminary report (163-167).—Y. Kedar: Ancient agriculture at Shvithah in the Negev (178-189).

IURA. 8, 1. Napoli, 1957.—A. Berger: Some remarks on Caracalla's rescript CI. 1. 9. 1. and its "Universitas Iudaeorum" (75-86).

Jevrejski Almanah 1955/56. Beograd, 1956.—A. Vajs: At the end of the first and the beginning of the second decade <1944-1954> [the Jewish community in new Yugoslavia] (7-16).—A. Gams: Social struggles in the creation of the old Jewish State (17-27).—V. Vinaver: Jews in Serbia at the beginning of the nineteenth century (28-34).—J. Glesinger: Jews and Croats in the Arabian Spain (35-45).—Z. Levental: A master mind: Maimonides (46-63).—S. Pinto: Educational opportunities of Bosnian Jews during the Turkish rule (64-70).—L. Fišer: The Bačka Jewry (86-96).—J. Even-tov: The youth of 1918 [in Zagreb] (97-109).—M. Sekelj: Participation of the Jewish youth of Subotica in the struggle against the occupants (117-122).—D. A. Alkalaj: The Yugoslav alija (190-200).—P. Neuberger: Yugoslav Jews in the USA (208-212).

כל המאמרים בסדר אלפבטי ; תמצית באנגלית.

Jewish Affairs. 12, 7. Johannesburg, July 1957.—M. Arkin: Jewish economic activities in colonial Brazil (25-30).

9, Sept.—M. Arkin: The economic background to the expulsion of Spanish Jewry (30-36).

July 1957.—Y. A. Klausner: The first Hebrew Faust (275-284).

Historia Judaica. 19, 1. New York, Apr. 1957.—A. Peskin: England's Jewish Naturalization Bill of 1753 (3-32).—Z. Szajkowski: Marriages, mixed marriages and conversions among French Jews during the Revolution of 1789 (33-54).—J. L. Shneidman: Jews as royal bailiffs in thirteenth century Aragon (55-66).—F. Kobler: History and sociology of the Terezin Ghetto; a book review: H. G. Adler, "Theresienstadt 1941-1945" (67-73).

Industry and Labour. 18, 5. Geneva, Sept. 1957.—Establishment of a Bureau for Working Women in Israel (196-199).

Information Juive. 79. Alger, July 1956.—R. Attal: Répartition géographique et coefficient de diminution des Juifs tunisiens; période 1946-1956 (3-7). תרס"ז

Interpretation. 11, 3. Richmond, Va., July 1957.—R. B. Y. Scott: Biblical research and the work of the pastor; recent study in Isaiah 1-39 (259-268).—H. S. Gehman: The ruler of the universe; the theology of First Isaiah (269-281).—J. P. Love: The call of Isaiah; an exposition of Isaiah 6 (282-296).—C. G. Howie: The Bible and modern religions. VII. British-Israelism and Pyramidology (307-323).

Israel Exploration Journal. 7, 2. Jerusalem, 1957.—N. Avigad: Excavations at Beth She'arim, 1955; preliminary report (73-92).—R. B. K. Amiran: Tell el-Yahudiyeh Ware in Syria (93-97).—B. Kanael: The partition of Judea by Gabinius (98-106).—D. Flusser: Healing through the laying-on of hands in a Dead Sea scroll (107-108).—D. Nir: Whirlwinds in Israel in the winters 1954/55 and 1955/56 (109-117).—Excavations at Hazor,

"battle of the scrolls" (19-23). — H. P. Hodin: Jewish symbolism and the origins of early Christian art (24-27).

The Jewish Quarterly Review. 48, 1, Philadelphia, July 1957. — S. Zeitlin: The titles High Priest and the Nasi of the Sanhedrin (1-5). — A. Schelber: The mezuzah of the egyptological collection of the Hungarian Museum of Fine Arts (6-12). — A. D. Corré: The Spanish Haftara for the Ninth of Ab (13-34). — B. D. Weinryb: Aaron Wolfsohn's [1756-1835] dramatic writings in their historical setting (35-50). — H. J. Zimmels: Rabbi Peter the Tosaphist (51-52). — J. Szechtman: Voltaire on Isaac of Troki's "Hizzuk Emunah" (53-57). — L. Nemoy: Salmon ben Jeroham's commentary on Psalms 42-72 (58-66). — S. Zeitlin: The Dead Sea scrolls: fantasies and mistranslations (71-85).

Jewish Social Studies. 19, 1-2, New York, Jan.-Apr. 1957. — R. Glanz: The Rothschild legend in America (3-28). — Z. Szajkowski: Conflicts in the Alliance Israélite Universelle and the founding of the Anglo-Jewish Association, the Vienna Allianz and the Hilfsverein (29-50). — W. G. Eliasberg: Toward a philosophy of propaganda (51-63). — E. Isaac: A geographic interpretation of the diaspora (64-68).

The Journal of Bible and Religion. 25, 4, Boston, Oct. 1957. — H. M. Teeple: Early Jewish-Christian writing (301-305).

Journal of Biblical Literature. Monograph series. 10, Philadelphia, 1957. — H. M. Teeple: The Mosaic eschatological prophet (122 p.).

Journal of Near Eastern Studies. 16, 4, Chicago, Oct. 1957. — W. H. Brownlee: Muhammad ed-Deeb's own story of his scroll discovery (236-239).

Jewish Book Annual. 15, New York, 1957-1958. — Ph. Friedman: The fate of the Jewish book during the Nazi era (3-13). — B. J. Bamberger: American Jewish translations of the Bible (33-40). — A. Berger, R. Kaufmann: Jewish encyclopedias and other reference books in the last twenty years (41-49). — C. Alpert: Libraries in Israel (50-58). — J. Bloch: M. Steinschneider <1816-1907> (88-93). — H. C. Zafren: Jewish literary anniversaries, 1957-1958 (94-99). — Bibliographies: I. E. Kiev: American Jewish non-fiction books, 1956-1957 (100-108). S. Kerstein: American books on Israel and Zionism (109-111). M. N. Kiev: American Jewish fiction books, 1956-1957 (112-115). F. Goldstein: American Jewish juvenile books, 1956-1957 (116-119). G. J. Webber: Jewish books in English <published outside the United States>, 1956-1957 (161-166). — א. פאמערמאן: דער טראגשער גורל פון די יידישע שרייבער אין סאמעטירוסלאנד (26-14). — ג. קרסל: חמשים שנה להפועל הצעיר. (67-64). — ביבליאוגרפיות: ד. פרסקי: יבול הספרות העברית באמריקה בשנות הששים-תש"ז (134-120). ד. אבראמאוויטש: דאס יידישע בוך אין אמעריקע, 1957-1956 (160-135). מ. גלן: לקט מספרי ארץ ישראל תשט"ז-תשי"ז (175-167). עם שער נוסף: שנתון הספר היהודי, יידישער בוך אלמאנאך.

The Jewish Chronicle. 4607, London, 9.VIII.1957. — O. K. Rabinowicz: The Shapira scroll (13; 4608:13). — L. Simmonds: Jews on Kelly's Isle [Isle of Man] (17).

4612. 13.IX. — L. Roth: Spinoza and the religious Jew of today (21; 4613:21).

4613. 20.IX. — A. N. Goodman: Zealot theory of the scrolls (21).

4615. 4.X. — H. Soref: Jewish life in Japan today (16, 17).

The Jewish Quarterly. 5, 2 <18>. London, Autumn 1957. — D. Diringer: Ten years'

Le Judaïsme Sephardi, N. S., 15, London, Oct. 1957. — C. Roth: Was there a Herem against the return of the Jews to Spain? (675-677). — S. D. Sassoon: "The spiritual heritage of the Sephardim" (687-700).

Kriterion, 39-40. Belo Horizonte, Minas Gerais, Jan.-June 1957. — I. Golgher: O nome "hebreu" (116-125).

Magyar Könyvszemle, 73, 2. Budapest, Apr.-June 1957. — S. [= A.] Scheiber: Medieval Hebrew manuscripts as binding boards in the libraries and archives of Hungary (105-115).
בהונגרית. עם סיכום באנגלית.

Man, 57, 83-97. London, May 1957. — E. Kennaway: Some biological aspects of Jewish ritual (65-72).
בפרט על המילה והלכות נדה.

Mélanges de Philosophie et de Littérature Juives, 1-2, Paris, 1956-1957. — M. Buber: Le Hassidisme et l'homme d'Occident (47-58). — V. Jankélévitch: Bergson et le Judaïsme (64-94). — A. Goldenson: Réflexions sur quelques doctrines de Spinoza et de Hasdaï Crescas (95-133). — E. Amado Lévy-Valensi: Mal radical et rédemption dans la tradition mystique du Judaïsme: l'assomption d'un destin (134-152). — R. Misrahi: Le droit et la liberté politique chez Spinoza (153-169). — A. Dupont-Sommer: L'origine essénienne des rouleaux de Qoumrân (219-234). — A. Ben-Meir: Jérusalem: enfer et paradis (235-249). — S. Pinès: Note sur la doctrine de la prophétie et la réhabilitation de la matière dans le Kuzari (253-260). — J. Shirmann: Salomon Ibn Gabirol (261-273). — A. Chou-raqui: "La Couronne du Royaume" de Salomon Ibn Gabirol. Texte traduit... (275-313). — A. Zaoui: Maïmonide: Le "Livre de la Connaissance". Textes traduits... (315-330).

Middle Eastern Affairs, 8, 6-7. New York,

The Journal of Jewish Studies, 7, 3-4. London, 1956. — P. Kahle: The Masoretic text of the Bible and the pronunciation of Hebrew (133-153). — D. Daube: Gideon's few (155-161). — P. R. Ackroyd: Some interpretative glosses in the Book of Haggai (163-167). — W. H. Brownlee: The Habakkuk Midrash and the Targum of Jonathan (169-186). — M. H. Goshen-Gottstein: The Shapira forgery and the Qumran scrolls (187-193). — A. Altmann: A note on the Rabbinic doctrine of creation (195-206). — I. Jakobovits: The medical treatment of animals in Jewish law (207-220).

Journal of Semitic Studies, 2, 4. Manchester, Oct. 1957. — C. F. Whitley: A note on Isa. 41, 27 (327-328). — A. Rubinstein: Observations on the Old Russian version of Josephus' Wars (329-348). — L. Jacobs: The economic conditions of the Jews in Babylon in Talmudic times compared with Palestine (349-359).

Journal of the Warburg and Courtauld Institutes, 19, 3-4. London, July-Dec. 1956. — F. P. Bargebuhr: The Alhambra palace of the eleventh century (192-258).
על שמואל הנגיד.

The Journal of Theological Studies, 8, 2. Oxford, Oct. 1957. — K. H. Kuhn: The Sahidic version of the Testament of Isaac (225-239). — G. R. Driver: A lost colloquialism in the Old Testament <1 Sam 25, 6> (272-273).

Judaica, 13, 3, Zürich, Sept. 1957. — W. A. Schulze: Schelling und die Kabbala (143-170).

Judaism, 6, 3, New York, Summer 1957. — M. Gruenewald: Leo Baeck; witness and judge (195-201). — E. Livneh: Judaism and the religions of the Far East (224-235). — C. W. Reines: Collectivism and individualism in Judaism (240-247).

Aug. 1957. — N. Nathan: Balthasar, Daniel, and Portia (334-335).

Novum Testamentum. 2, 1. Leiden, Jan. 1957. — J. Blinzler: Die Niedermetzlung von Galliläern durch Pilatus (24-49).

Numen. 4, 1. Leiden, Jan. 1957. — H. Schwarzbaum: The overcrowded earth (59-74). מסתמך גם על מקורות יהודיים.

2. Apr. — E. Fascher: Gottes Königtum im Urchristentum (85-113).

Österreichische Zeitschrift für Öffentliches Recht. 8, 2. Wien, 1957. — G. Fohrer: Israels Staatsordnung im Rahmen des Alten Orients. Zu Eric Voegelin, "Israel and Revelation" (129-148).

Orient. 3. Paris, July 1957. — E. Catta: Aspects de la vie politique en Israël (81-96).

Palestine Exploration Quarterly. 89. London, July-Dec. 1957. — K. M. Kenyon: Excavations at Jericho, 1957 (101-107). — S. A. Birnbaum: The Kephars Bebhayon Conveyance (108-132). — B. S. J. Isserlin: Israelite and pre-Israelite place-names in Palestine: a historical and geographical sketch (133-144).

PMLA. Publications of the Modern Language Association of America. 72. Menasha, Wis., Apr. 1957. — E. Y. Kutscher: Role of modern Hebrew in the development of Jewish-Israeli national consciousness (38-42).

Proceedings of the World Population Conference, 1954. 2. New York, 1955. — B. Gil: The manpower contribution on immigration into Israel (385-398).

4. — R. Bachi: On the accuracy of demographic statistics in Palestine and Israel (19-35).

Publication of the American Jewish Historical Society. 46, 3. Philadelphia, March

June-July 1957. — A. M. Dushkin: Hebrew University (225-234).

Midstream. 3, 3. New York, Summer 1957. Sh. Eidelberg: The Adams colony in Jaffa <1866-1868> (52-61).

במקום שבו הייתה אחר כך "המושבה הגרמנית".

Midwest Folklore. 6, 3. Bloomington, Ia., Fall 1956. — A. Scheiber: Additions to the history of the legend of the Wandering Jew in Hungary (155-158).

Mitteilungen aus dem Arbeitskreis für Jiddistik. 6. Butzbach, July 1957. — S. A. Wolf: Umgangssprachliche Redensarten jiddischer Herkunft (83-85). — F. J. Beranek: German, pp. im Jiddischen (85-87).

Le Monde Juif. 11 <78>. Paris, Oct. 1957. — G. Wellers: Historique du soulèvement du ghetto de Varsovie (8-20).

Münchener Theologische Zeitschrift. 8, 2. München, 1957. — R. Mayer: Monotheistische Strömungen in der altorientalischen Umwelt Israels (97-113).

Le Muséon. 70, 1-2. Louvain, 1957. — M. Martin: The use of second person singular suffixes in IQIsa [the first scroll of Isaiah] (127-144).

New Testament Studies. 3, 4. London, July 1957. — J. Dupont: L'arrière-fond biblique du récit des tentations de Jésus (287-304). — M. Black: The recovery of the language of Jesus [Palestinian Aramaic] (305-313). — O. Betz: Die Geburt der Gemeinde durch den Lehrer <Bemerkungen zum Qumranpsalm IQH 3, 1 ff. (IQH 2, 21-3, 18)> (314-326).

4, 1. Oct. — J. Blinzler: Die Strafe für Ehebruch in Bibel und Halacha (32-47). — J. A. Fitzmyer: A feature of Qumran angelology and the angels of I Cor. 11, 10 (48-58).

Notes and Queries. N. S., 4, 8. London,

Quaternaria. 3. Roma, 1956. — D. A. E. Garrod: Acheulé-Jabroudien et "Pré-Aurignacien" de la grotte du Taboun <Mont Carmel>; étude stratigraphique et chronologique (39-59).

La Rassegna Mensile di Israel. 23, 7. Roma, July 1957. — L. Poliakov: Un tentativo di Venezia per attirare gli Ebrei di Livorno (291-295). — Una lettera di Abram Vita Reggio alla sua fidanzata <dalla collezione di C. Roth> (296-297). — N. Samaja: La situazione degli Ebrei nel periodo del Risorgimento (298-309); 8:359-371; 9:412-421). — S. Sierra: La poesia sinagogale del medio evo (310-314; 8:372-376; 9:422-428). — A. Ravenna: La scuola rabbinica di Padova e il Risorgimento italiano (315-316). — A. Milano: La risposta attività di un'opera pia nel ghetto di Roma nel Settecento (317-325).

8. Aug. — M. Treves: Nuova interpretazione del Salmo 82 (347-351). — G. Bedarida: Studi sefarditici in Ispagna (352-358).

9. Sept. — I. Levi: Canti tradizionali e tradizioni liturgiche giudeo-italiane (403-411).

Recherches de Science Religieuse, 45, 3. Paris, July-Sept. 1957. — M. Verheijen: Μυστήριον, sacramentum et la synagogue (321-337).

Religion och Bibel. Nathan Söderblom-sällskapets Årsbok. 15. Lund, 1956. — G. Lindeskog: Martin Buber som religiös tänkare (3-15). — N. Thune: Psykoanalytisk religions-tolkning (16-29).

Revista Biblica. 19, 84. Buenos Aires, Apr.-June 1957. — A. Lobina: El conocimiento de Dios en Génesis 16, 13 interpretado a la luz del Exodo 33, 21-23 (63-68). — M. Theophane: Costumbres de familia en el Antiguo Testamento (74-75).

Revue Biblique. 64, 3. Paris, July 1957. —

1957, "The Writing of American Jewish History. Proceedings of the Conference of Historians convened by the American Jewish Historical Society". — S. K. Stevens: Voluntarism in community life in the United States in relation to local history (143-151). — U. Z. Engelman: Not by written documents alone (152-157). — S. Adler: The Buffalo project: writing the history of a medium-sized community (158-169). — H. B. Grinstein: Writing the history of a large American Friedman: American history: the history of can Jewish community (170-176). — L. M. immigrants (194-195). — B. Z. Dinur: American Jewish historiography in the light of modern Jewish history (196-209). — Th. C. Cochran: Business history in the social sciences (211-214). — H. David: Jewish labor history: a problem paper (215-220). — S. Perlman: America and the Jewish labor movement: a case of mutual illumination (221-232). — N. Goldberg: Dynamics of the economic structure of the Jews in the United States (233-256). — R. Ernst: Concepts of Americanism as reflected in minority groups (268-288). — A. Mann: Attitudes and policies on immigration: an opportunity for revision (289-305). — C. S. Mihanovich: The American immigration policy: a historical and critical evaluation (306-336). — J. O'Grady: Immigration and basic religious ideals (337-340). — H. N. Rosenfield: Historical research as a tool for immigration policy (341-365). — B. D. Weinryb: Jewish immigration and accommodation to America: research, trends, problems (366-403). — J. R. Marcus: Letters as a source of biography (420-425). — R. G. Osterweis: The problems of literary biography in relation to American Jewish history (426-432). — A. Nevins: The essence of biography: character study (433-439).

S. A. Jewish Chronicle. Rosh Hashona annual. Capetown, Sept. 1957. — M. Arkin: Amsterdam Jewry during the age of Mercantilism (47-51, 59). — M. Catane: Jewish bibliography in Israel (61, 65).

Saeculum. 8, 2-3. Freiburg i. Br., 1957. — G. Lanczkowski: Zur Unterscheidung indischen und biblischen Denkens (110-119).

Scholastik. 32, 3. Freiburg i. Br., 1957. — J. Ternus: Einheit der Schrift und biblische Anthropologie (346-372).

Semana Bíblica Española XV. Madrid, 1955. — P. L. Suárez: Escatología personal en los antiguos persas (3-20). — R. Criado: La creencia popular del Antiguo Testamento en el más allá: el še'el (21-56). — M. García Cordero: Intuiciones de retribución en el más allá en la literatura sapiencial (57-78). — V. Vilar: La Gehena, el Seno de Abraham y el Juicio Particular en la literatura judía precristiana (79-113). — F. de Fuenterrabía: El Purgatorio en la literatura judía precristiana (115-150). — S. de Ausejo: La resurrección escatológica individual en la literatura judía precristiana (151-164). — J. Caubet Iturbe: Los rollos y fragmentos manuscritos del Desierto de Judá (167-186). — O. García de la Fuente: El contrato de Jeremías <32, 6-15>: comparación con los documentos del Antiguo Oriente (187-212).

The Sentinel. 199, 2. Chicago, Ill., Sept. 1957. — W. Jacob: Even in Manila... [Jewish community] (77, 79).

Social Problems. 5, 1. Brooklyn, July 1957. — W. J. Cahnman: Socio-economic causes of antisemitism (21-29).

Southern African Jewish Times. Rosh Hashanah annual, Johannesburg, Sept. 1957. — Chief Rabbi Prof. Abrahams looks at Cape

R. Tournay: L'ordre primitif des chapitres 24-28 du Livre de Job (321-334). — Bulletin: Ancien Testament (418-431). Judaïsme. Langue hébraïque. Palestine. Proche-Orient ancien. Mélanges d'orientalisme (456-476).

Revue d'Histoire de la Médecine Hébraïque. 10, 2 <36>. Paris, July 1957. — L. Munster: La grande figure d'Elia di Sabbato, médecin juif d'Italie du XVe siècle (53-65). — M. Oppenchaim: Aspects hébreux de la psychologie du temps (67-69). — A. d'Esaguy: Une lettre de Manuel Teles da Silva, Marquis d'Alegrete, Secrétaire de l'Académie Royale Portugaise, à Jacob de Castro Sarmento, médecin et membre du Collège Royal de Londres (71-76). — H. Holzhammer: Réflexions sur le sens biologique du chapitre douze de l'Ecclésiaste (77-86).

Revue de l'Histoire des Religions. 151, 2. Paris, Apr.-June 1957. — J. Bérard: De la légende grecque à la Bible. Phaéton et les sept vaches maigres (221-230).

Revue de Métaphysique et de Morale. 1. Paris, Jan.-March 1957. — P. Kaufmann: Don, distance et passivité chez Philon d'Alexandrie (37-56).

Revue des Nations Unies. 6, 6. Paris, June 1957. — Conseil de sécurité: Question de Palestine: Requête de la Syrie contre Israël au sujet de la construction d'un pont à l'extrémité sud du lac Houlé. Note de l'Arabie Saoudite au sujet "d'incursions israéliennes". Réplique d'Israël (5-11).

Revue Politique et Parlementaire. 59, 670. Paris, July 1957. — F. O. Meiseles: Coexistence israélo-arabe, une chimère? (53-65).

Royal Central Asian Journal. 46, 3-4. London, July-Oct. 1957. — G. R. Driver: "The scrolls from the Dead Sea: the riddle unriddled" (235-237).

Theologische Literaturzeitung. 82, 4. Berlin, Apr. 1957. — Der gegenwärtige Stand der Erforschung der in Palästina neu gefundenen hebräischen Handschriften: 38. P. Winter: Das aramäische Genesis-Apokryphon (257-262).

5. May. — Der gegenwärtige Stand... 39. H. Bardtke: Die Loblieder von Qumrân IV (339-348).

Theologische Rundschau. 24, 1. Tübingen, 1956-57. — C. Kuhl: Zum Stand der Hesekiel-Forschung (1-53).

Theologische Zeitschrift. 13, 4. Basel, July-Aug. 1957. — M. Rissi: Das Judenproblem im Lichte der Johannesapokalypse (241-259). — H. Huppenbauer: בשר "Fleisch" in den Texten von Qumran <Höhle I> (298-300).

Trait d'Union. 6, 50. Paris, Sept.-Oct. 1957. — A. Néher: La joie de l'observance selon Juda Hallévi (16-21).

United Nations. Annual Report of the Secretary-General on the Work of the Organization. 16 June 1956 - 15 June 1957, New York, 1957. — Questions concerning the Middle East (1-30).

United Nations. Report of the Security Council to the General Assembly. Covering the period from 16 July 1956 to 15 July 1957. New York, 1957. — The Palestine question (22-35).

Verbum Domini. 35, 3. Roma, 1957. — M. McNamara: De populi Aramaeorum primordiis (129-142). — Ae. Rasco: Migratio Abrahæ circa a. 1650 (143-154).

Vetus Testamentum. 7, 4. Leiden, Oct. 1957. — E. M. Laperrousaz: Remarques sur les circonstances qui ont entouré la destruction des bâtiments de Qumrân, à la fin de la période Ib de leur occupation (337-349). — J. C. de Moor: Lexical remarks concern-

Town Jewry. 20 years of slow change for the better (20-22).

Speculum. 32, 3. Cambridge, Mass., July 1957. — J. G. Rowe: Paschal II and the relation between the spiritual and temporal powers in the Kingdom of Jerusalem (470-501).

Studia Theologica. 10, 1. Lund, 1957. — L. G. Rignell: Das Orakel "Maher-salal Hasbas". Jesaja 8 (40-52). — F. Løkkegaard: The Canaanite divine wetnurses (53-64).

Studii și Cercetări de Numismatică. 1. București, 1957. — M. A. Halevy: Folclorul magic în numismatică: un medalion-amuletă de tip oriental (447-449). חרטים פולקלור כשוף בנומיסמטיקה: קמע מטיפוס מזרחי (יהודי).

Svensk Exegetisk Årsbok. 21, Lund, 1956. — W. D. Davies: Dödhavsrullarna och kristendomens ursprung (5-26).

Syria. 32, 1-2. Paris, 1955. — A. Caquot: Nouvelles inscriptions araméennes de Hatra (49-58; 3-4:261-272). — A. Caquot: Note sur le Semeion et les inscriptions araméennes de Hatra (59-69). — A. Caquot: Inscriptions judéo-arabes de Rusāfa <Sergiopolis> (70-74). — H. Cazelles: Nouveaux documents araméens d'Égypte (75-100).

3-4. — A. Pelletier: Le "voile" du Temple de Jérusalem est-il devenu la "portière" du Temple d'Olympie? (289-307).

33. 1956. — G. R. Driver: Two problems in the Old Testament examined in the light of Assyriology (70-78). — A. Dupont-Sommer: Une stèle araméenne d'un prêtre de Ba'al trouvée en Égypte (79-87). — H. L. Ginsberg: Koheleth 12, 4 in the light of Ugaritic (99-101).

34, 1-2. 1957. — J. Perrot: Les fouilles d'Abou Matar près de Beersheba (1-38).

neubabylonische Chronik über die Schlacht bei Karkemisch und die Einnahme von Jerusalem (67-96). — J. Coppens: La bénédiction de Jacob (97-115). — G. Castellino: Les origines de la civilisation selon les textes bibliques et les textes cunéiformes (116-137). — O. Eissfeldt: Silo und Jerusalem (138-147). — P. W. Skehan: The Qumran manuscripts and textual criticism (148-160). — W. Eichrodt: Ist die typologische Exegese sachgemässe Exegese? (161-180). — H. Junker: Ursprung und Grundzüge des Messiasbildes bei Isajas (181-196). — G. Widengren: Quelques rapports entre Juifs et Iraniens à l'époque des Parthes (197-241). — W. F. Albright: The high place in ancient Palestine (242-258).

Vigiliae Christianae. 11, 3. Amsterdam, Sept. 1957. — J. Daniélou: "L'Etolle de Jacob" et la mission chrétienne à Damas (121-138).

Vox Romanica. 15, 2. Bern, July-Dec. 1956. — E. Salomonski: Raquel e Vidas (215-230). [שני השמות האלה ב Cantar de Mio Cid מקבילים] — M. Alvar: Amnón y Tamar en el romancero marroquí (241-258).

Die Welt des Orients. 2, 4. Göttingen, Sept. 1957. — O. Eissfeldt: Jahwes Verhältnis zu Eljon und Schaddaj nach Psalm 91 (343-348).

Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft. 107, 2. Wiesbaden, 1957. — J. Friedrich: Punische Studien (282-298). — A. Spitaler: Neue Materialien zum aramäischen Dialekt von Ma'lūla (299-339).

Zeitschrift für Ägyptische Sprache und Altertumskunde. 82, 1. Berlin, 1957. — H. Donner: Die religionsgeschichtlichen Ursprünge von Prov. Sal. 8 (8-18).

Zeitschrift für Deutsche Philologie. 74, 3.

ing yahad and yahdaw (350-355). — A. Rubinstein: Notes on some syntactical irregularities in text B of the Zadokite Documents (356-361). — H. I. Stoebe: Noch einmal die Eselinnen des Kīš <1 Sam 9> (362-370). — J. D. W. Watts: The "Song of the Sea" — Ex. 15 (371-380). — E. Bammel: Zu IQS 9, 10 f (381-385). — J. Blau: Über die t-Form des Hif'il im Bibelhebräisch (385-388). — J. Hof-tijzer: Ex. 21, 8 (388-391). — A. Jirku: Weitere Fälle von affirmativem -ma im Hebräischen (391-392). — E. R. Leach: A possible method of intercalation for the calendar of the Book of Jubilees (392-397). — J. J. Petuchowski: A note on W. Kessler's "Problematik des Dekalogs" (397-398). — J. J. Rabinowitz: Demotic papyri of the Ptolemaic period and Jewish sources (398-400). — F. Rundgren: Zur Bedeutung von šršw-Esra 7, 26 (400-404). — I. Sonne: Remarks on "Manual of Discipline", col. 6, 6-7 (405-408). — Th. Sprey: משה חינוך (408-410). — R. Tournay: Le nom du "buisson ardent" (410-413). — N. Walker: The Masoretic pointing of Jeremiah's pun (413). — P. Wernberg-Møller: A note on לשון בשדה in Gen. 24, 63 (414-416). — C. F. Whitley: The seventy years desolation — a rejoinder (416-418). — D. Wieluch: Zwei "neue" antike Zeugen über Essener (418-419).

Vetus Testamentum. Supplements. 4. Volume du Congrès, Strasbourg 1956. Leiden, 1957. — D. Winton Thomas: Some observations on the Hebrew root חלל (8-16). — J. T. Milik: Le travail d'édition des manuscrits du Désert de Juda (17-26). — A. Diéz Macho: Importants manuscrits hébreux et araméens aux États Unis (27-46). — P. A. H. de Boer: Texte et traduction des paroles attribuées à David en 2 Samuel 23, 1-7 (47-56). — B. Mazar: The campaign of Pharaoh Shishak to Palestine (57-66). — E. Vogt: Die

ram; Die Peschitta zu Tobit 7₁₁—14₁₈ (185-211). — G. Sprondel: Bibliographie Hugo Gressmann (211-228). — J. Hempel: Vorwelt, Welt, Werden und Ausklang des Alten Testaments; Randglossen zu einigen wichtigen Neuerscheinungen (229-238). — M. Fraenkel: Das Lamed als Schlussbuchstabe im hebräischen Wort (238-241).

Zeitschrift für die Neutestamentliche Wissenschaft. 47, Berlin, 1956. — E. L. Ehrlich: Der Traum im Talmud (133-145). — P. Katz: The Old Testament Canon in Palestine and Alexandria (191-217).

48, 1-2, 1957. — O. Betz: Felsenmann und Felsengemeinde <Eine Parallele zu Mt 16, 17-19 in den Qumranpsalmen> (49-77). — D. Daube: Evangelisten und Rabbinen (119-126). — J. Jeremias: Πρεσβυτέριον ausserchristlich bezeugt [= „סמיכת וקנים“] (127-132). — P. Winter: Eine vollständige Handschrift des Palästinensischen Targums aufgefunden (192).

Ziemia. 2, 3 <5>. Kraków, March 1957. — T. Żychiewicz: Ginące kamienie (16-18, illus.). „אבנים כלות“. כתבה על בית הקברות ובית הכנסת בלסקו (גליציה).

Stuttgart, 1955. — S. A. Birnbaum: Der Mangel (225-250). תרפיס.

Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft. 69, 1-4, Berlin, 1957. — H. H. Rowley: Mose und der Monotheismus (1-21). — L. Delekat: Die syrolukianische Übersetzung des Buches Jesaja und das Postulat einer alttestamentlichen Vetus Syra (21-54). — H. Gese: Die hebräischen Bibelhandschriften zum Dodekapropheten nach der Variantensammlung des Kennicott (55-69). — P. Wernberg-Møller: Two difficult passages in the Old Testament (69-73). — G. R. Driver: On עלה "went up country" and ירד "went down country" (74-77). — P. Katz: Frühe hebraisierende Rezensionen der Septuaginta und die Hexapla (77-84). — G. Hort: The plagues of Egypt (84-103). — H. L. Hempel: Zum Problem der Anfänge der AT-Illustration (103-131). — C. H. Hunzinger: Fragmente einer älteren Fassung des Buches Milhamā aus Höhle 4 von Qumrān (131-151). — K. Elliger: Eine verkannte Kunstform bei Hosea (151-160). — H. E. Del Medico: Melchisédech (160-170). — J. Prijs: Über Ben Naftali-Bibelhandschriften und ihre paläographischen Besonderheiten (171-184). — J. Leb-

אברהם שרון ז"ל

מאת

מ. נדב

אברהם בן יצחק ורבקה שרון (שבדרון) נולד ב-10.9.1878 בכפר ביינוב הסמוך לזולצ'וב שבגליציה ובן 79 היה כשהלך לעולמו אור לכ"ב בתשרי, כליל שמחת תורה תשי"ח, שבועות אחדים לאחר שנפגע פגיעה קשה על ידי מכונית ברחובה של עיר. באסרו חג ליווה אותו קהל גדול של ידידיו, מעריציו ומכבדי שמו בדרכו האחרונה.

שמו של אברהם שרון היה ידוע ברבים. מאמריו ההגותיים והפובליציסטיים שנתפרסמו בעתונים ובכתבי-עת רבים הוציאו לו שם של הוגה-דעות ועתונאי בעל השקפות מקוריות נועזות, במיוחד בשדה המחשבה והמעשה הציוניים. מאוסף האוטוגרפים והפורטרים שלו נודע ברבים כאספן מובהק המלקט בשיטתיות כתבי-ידם ותמונות דיוקנם של יהודים מפורסמים.

יקשה עלינו להכריע באיזה שטח פעולה מצאה אישיותו של אברהם שרון את תיקוה: בהגות ובפובליציסטיקה או בפעולת האספנות. נראה שהיו אלה תחומי פעולה שקולים בחשיבותם ובשני אלה יחד יכלו לבוא על ביטויים הצדדים השונים שבאישיותו. מדרך כתיבתו ושיחו ניכר אברהם שרון האיש במחשבתו הברורה וההגיונית שנתלכשה בסגנון בהיר מתובל בהומור עוקצני, בלעג לידידים ולמתנגדים ובציניות ביחס להשקפות ודעות מקובלות ומקודשות. בפעולת האספנות, לעומת זאת, ניכר שרון האחר, בעל הרגשות האנושיים המעודנים יותר, ביחסו לגדולי-עמנו בכל תחומי המעשה והיצירה אתה מוצא בשרון רגשות אמיתיים של הערכה וכבוד, אהבה והערצה, כאן באה על ביטוי השלם הסנטימנטליות והרומנטיקה שבאישיותו שהתמזגו יפה עם הסנטימנטליות והרומנטיקה של התנועה הציונית בראשיתה.

לפיכך תיראה לפנינו דמותו של אברהם שרון מצדדיה השונים בשלמותה המוצקה. גם במלחמתו לדיעותיו וגם באיסוף האוטוגרפים והפורטרים הושקעה מידת מרובה של עקשנות, קנאות, מרץ ונכונות לקיים נאה במקום שדרש נאה. אדישותם של אחרים להשקפותיו או לפניותיו בענייני האוסף לא ריפתה מעולם את ידיו. הוא לא חשש להיות בודד גם כשהגה את רעיונותיו ונאבק יחידי למענם וגם כשליקט וקבץ כתבי יד ותמונות מתוך ויתור עצמי מתמיד, אף לאחר שהאוסף עבר לרשות בית-הספרים הלאומי. בדידות זו שבה העמיד את עצמו אף רצויה ונחוצה היתה לו והיא אחד מסימני ההיכר האופייניים לכל פעולותיו.

תולדותיו של האוסף הן תולדותיה של הרפתקה אישית גדולה, שראשיתה במקרה ושעתידה היתה שתמשך למעלה מששים שנה. האוסף עלה במחשבה כשהנער אברהם שבדרון קיבל בשנת 1896 מכתב תשובה מהרב ד"ר משה גידמן על תיקון קריאתה של שורה עברית באחד מספריו. לאחר מכן התחיל לכתוב אל אנשים מצויינים אחרים, בעיקר מחברי ספרים, בנימוקים ענייניים וקבל תשובות גם מהם. בהדרגה נתחזר לו שיש לו יחס נפשי מיוחד גם לכתבי-ידם של המחברים הנערצים עליו וגם לדמות דיוקנם, כי גם בכתבי-יד וגם בתוהו-הפנים עשויה להתפס במוחש גדלותו של האיש הגדול. ואז התחיל לפנות אל אנשים מצויינים שישלחו אליו אוטוגרפים משלהם. חלק מאלה נענו לפניותיו ושלחו לו את אשר בקש מהם, אבל בדרך זאת יכול היה לאסוף רק מעט מהאוטוגרפים שבהם היה מעוניין, כי בינתיים נולדה המחשבה שהאוסף צריך להיות לאומי בהיקפו דוגמת האוספים בספריות הלאומיות של פריס ולונדון. כיוון שכך התחיל לרכוש אוטוגרפים על

סמך קטלוגים מאנטיקווארים. בהיותו בן עשרים ומעורה בעסקי אביו, עמדו תמיד לרשותו סכומי כסף והוא הוציאם ברובם על רכישת אוטוגרפים. ב־1900 נשרף האוסף פריי-עמל-איסוף של ארבע שנים, אך מיד התחילה פעולת איסוף מחודשת שנמשכה מאז בלי הפסק. שונות ורבות-המצאתו היו הדרכים שבהן השיג את כתבי-היד והפורטרטים המבוקשים. הפניה הישירה והרכישה בכסף היו רק אחדות מהדרכים. בעיקרו של דבר נבנת האוסף בפעולת חפוש מיגיעת אחר כל פיסת נייר שנכתבה בידו של יהודי מצויין באיזה שטח שהוא. במיוחד חל הדבר על אוטוגרפים של יהודים גדולים מאנשי מזרח-אירופה, רבנים, גדולי תורה ואדמו"רים או סופרים וחוקרים שכתבו עברית או יודית. כאן היו כתבי היד המקוריים נדירים הרבה יותר מאשר בארצות המערב והיגיעה בהשגתם הרבה יותר גדולה. עוד יותר קשה היה החפוש אחרי אוטוגרפים של גדולי העם היהודי מתקופות קדמות, שרבים מהם כלולים באוסף, חוש חריף של בקורת ואבחנה עמדו לבעל האוסף בגילוי זיופים ומנעו אותו מלהכשל במקום שנכשלו גדולים וחשובים. ידועה הוכחתו שמכתבי הבעש"ט מגניזת חרטון הם מעשה זיוף. הוא הוכיח זאת בדרך בדיקה כימית של הנייר (שרון היה כימאי ובמקרה זה עמדו לו ידיעותיו במקצוע).

בשנת 1926, לאחר עלייתו של אברהם שרון ארצה, נמסר האוסף במתנה לבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי כאוסף מיוחד הנושא מאז את השם "אוסף שברדון". הוא עצמו המשיך לטפל בו ולפתח אותו גם לאחר שעבר לרשות בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, והיקפו גדל בהתמדה. מדי פעם סודרו תערוכות של האוסף ובמשך השנים נודע שמו ברבים. עתה מצויים בו אלפים רבים של אוטוגרפים ופורטרטים של גדולי העם היהודי בשטחי מעשה ויצירה שונים ורבים מהמאה ה־17 ועד ימינו.

ערכם של האוטוגרפים שבאוסף חשוב מכמה בחינות. בראשונה נעוץ ערכם של רבים מהם בתוכנם כדברי ספרות ומחקר ולא מעטים מהם נלקחו מהאוסף לשם פרסום בדפוס. אך לא זה העיקר ב"אוסף שברדון". האוטוגרפים הרבים, כשהם מרוכזים במקום אחד, מהווים יחידה בפני עצמה בין ערכי היסוד של אוצרות תרבותנו המוחשיים, הראויים לשמירה בשביל הדורות הבאים. חשיבותו התרבותית והחינוכית גדולה לאין שיעור כי הוא מאפשר את המגע האינטימי והבלתי אמצעי עם גדולי האומה. באוסף ממין זה אפשר להעזר כשמתעורר הצורך לזהות כתב-יד של סופר או חוקר. הקטלוג של האוסף עשוי לשמש כבוא הזמן יסוד לביוגרפיה לאומית. כמו כן ימצא כאן הגרפולוג חומר רב לחקר הכתב והאופי של גדולי העם היהודי.

בית-הספרים הלאומי והאוניברסיטאי מכיר בחשיבות הרבה של האוסף כנכס לאומי. הטיפול באוסף והשרות ליחידים או למוסדות המעוניינים באוטוגרפים או בפורטרטים שבו יימשך כרגיל. בית-הספרים עושה כמיטב יכולתו שיהיה זה אוסף חי ושימשיך להתרחב ולהתפתח גם להבא. בכך יונצח גם זכרו של אברהם שרון, המיסד והבונה הגדול של האוסף.

הערות ומלואים ל"ספרות יהודי תימן" של יהודה רצהבי

מאת

שמעון גרידי

עם תשובות המחבר

ידידי מר יהודה רצהבי פרסם ב"קריית-ספר" כ"ח (ע' 255—278, 394—406) עבודה ביבליוגרפית בנוסית חשובה מאד בשם "ספרות יהודי תימן". מתוך העריכה וכבוד למחברה אני מוצא לנכון לציין את הערותי דלקמן:

לערך מס' 1. "מחברת התיגאן" מצויה בשתי צורות: א) המחברת הגדולה — והיא בעברית — יצאה לאור מכתב יד תימני ע"י יוסף דירנבורג (תר"ל 1870), בלי שם, אבל הוא משער ששמה "הורית הקורא"; ב) המחברת הקטנה או "מחברת צנעאני" — והיא בערבית — נדפסה ע"י א. גייבואר (ליפציג, 1871).

מס' 2. זהה עם מס' 74.

מס' 12. מצוין שמנצור בן סלימאן אלדמארי כתב את ספרו "סראג' אלעקול" בשנת 1339. במס' 158 מצוין שחבר את שו"ת שלו בשנת 1423. הרי ההפרש 84 שנים. זה לא יתכן.

מס' 13. אחשל"ח לשטרי = 1427.

מס' 14. יתכן כי הוא זהה עם מס' 15, כי מה פרוש "הוא אלמדרש" = "המדרש הזה" ?

מס' 19. כתוב כי "מדרש הבאור" נתחבר ע"י סעיד בן דאוד אלדמארי בשנת אתצ"ב לשטרי = 1181. בנוגע לזמן יש כאן סעות מאחר שידוע כי המחבר השתמש במקורות שנתחברו בראשית המאה ה"ד. ר"א נדאף ב"שרידי תימן" דף ז' ע"א מציין: א) ששם המחבר אינו דמארי אלא תעיו; ב) שהספר נתחבר בשנת ה"א = 1441. זה יוצא מדברי המחבר בעצמו.

תשובות יהודה רצהבי

לערך מס' 1. שנת הדפוס של המחברת הקטנה, שנתפרסמה ע"י גייבואר, היא 1891.

מס' 2. כפי ששמו מעיד עליו, "סירוש ספרי המקרא" שיך גם לענף פרשנות המקרא. לגבי חיבורים, שמפאת ענינם משתייכים הם בעת ובעונה אחת לשני ענפי-ספרות, נהגתי לצייןם בשני המדורות כשני ערכים, ופעמים אף קשרתי ביניהם.

מס' 12. שנת חיבורו של "סראג' אלעקול" אינה ידועה, והתאריך 1339 השתרבב בטעות מערך אחר. הרב מנחם כשר ("תורה שלמה", ח"א) קובע את תקופת המחבר לאמצע המאה השנייה לאלף הששי. את התקופה המשוערת של חיבור המדרש ניתן לקבוע ממקור אחר: כיון שמחבר "אלוגיו אלמגני" (מס' 20) מזכירו בלי התואר ז"ל, יש להניח שבתקופת כתיבת "אלוגיו אלמגני" (1484—1493) היה עוד בחיים. ואעפ"כ קיים עדיין הפרש של שבעים שנה מתקופת חיבור השו"ת שלו.

מס' 19. בכל הפתיחות והסיימים של ספרי התורה אין המחבר מוסיף על שמו ועל שם אביו: סעדיה (או: סעיי, חומק) בן דוד. אולם בן דודו דוד אללואני, בעל מדרש "אלוגיו אלמגני", שסיים את חיבורו בשנת הרנ"ג (1493), נוקב בשמו המלא בהקדמתו לחיבורו: "... ומדרש הביאור לסעיד אבן דאוד אלדמארי (ראה מס' 20). מחבר מדרש "אלוגיו אלמגני" מציין את סעיד אבן דאוד אלדמארי בלי כינוי ז"ל, שלא כמחבר מדרש הגדול: "דאוד אלעדני ז"ל" (שם), דבר הבא ללמדנו שבתקופת חיבור "אלוגיו אלמגני" היה ר' סעיד בן דוד אלדמארי עדיין בחיים. את שם המשפחה תעני הריבך לראשונה למחברנו בטעות ר' אברהם נדאף (דימאר ותעני הם שני מחזות שונים בתימן ומן הנמנע שאדם אחד יכולה בזמן אחד ע"ש שני מחזות). כיצד הגיע נדאף לשם זה? בסיום ספר בראשית מעלה המחבר, בין השאר, את החידה הבאה על שמו: "קח נא לאורך בית עולמים עם סנהדרי

- מס' 25. זהה עם מס' 56.
מס' 36. זהה עם מס' 167.
מס' 37. שלמה בן יחיא בדיחי נולד בשנת 1840.
מס' 41. יש להוסיף: בשולי ספרו "אור תורה".
מס' 50. קבלתי מבנו ר' עזרא קרח שספר "גן החיים" הוא טעמים על הכתובים. מלכוד חבר ספר "החיים והשלום" טעמים על הנביאים וספר "צורר החיים" טעמים על התורה (ש. גרידי, "מגנני היהודים בתימן", ע' 28).
מס' 61. אי אפשר לשער את תקופתו של אברהם בן שלמה לשנים 1350–1400, כי בסוף הערך כתוב שהשלום את חבורו "מדרש אלציאני" בשנת אתשל"ג לשטרי=1422.
מס' 75. הפרוש למשנה "מלאכת שלמה" לר' שלמה בן ישועה עדני נדפס כלו בששה סדרי משנה הוצאת פרס (ניו־יורק, תשי"ג).
מס' 91. "שחיסות ובדיקות" אינו יכול להיות חבורו של ר' זכריה אלצ'אהרי הידוע. המחבר עצמו כותב שחבר "לאילו השאלות בשנה זו אתר"ט לשטרי" = 1308. ר' זכריה אלצ'אהרי הידוע חי במאה ה־17.
מס' 93. זהה עם מס' 94.

גדולה וקחה שבעת ימי פסח פעמים תמצא שמי בלא מעילה. ר"א נדאף פתר את החידה כך: אורך בית עולמים — תי שנים, שעמד בית המקדש השני; סנהדרי גדולה — ע; שבעת ימי פסח — ז; ונמצאו לו האותיות ת ע ז ו והסיק מכאן שמשפחתו של המחבר נקראה בשם זה. אולם פתרונו הנכון של החידה הוא זה: אורך בית עולמים — היינו אורכו של מקדש שלמה — היה ששים אמה (D), עיין מלכים א' ו, ב; סנהדרי גדולה — ע; שבעת ימי פסח פעמים (ז+ז = יד), יחד: ס ע י ד, שמו הפרטי של המחבר (כמו בכל המקרים האחרים החידה טובבת תמיד על שמו הפרטי של המחבר). המסקנה ביחס לשמו של המחבר היא איפוא: סעיד בן דוד אלדמארי, כפי שהוא נזכר בפי בן דורו דוד אללואני.

אשר לתקופת חיבור "מדרש הביאור" הרי המחבר עצמו מציין זאת במפורש בפרשת "בהר סיני". אנכי דיון בשמיטה וביובל הוא אומר: "ולפי חשבון זה שנה זו שאנו עומדין בה שהיא שנת אשע"ב לחרבן בית שני ושנת אתשנ"ב לשטרות שהיא שנת הרי"א ליצירה". אף אני ציינתי את שנת חיבור המדרש כשנת אתשנ"ב (נדפס בטעות אתשנ"ב) לשטרות בקירוב (המאה השניה לאלף הששי), וכבר תיקנתי את הטעות ב"היבור יוניון קוליג' אניואל" כרך כ"ה (1954), ע' א. כל היה לתקן את טעות הדפוס שחלה בתאריך אתשנ"ב לשטרות בעזרת התאריך המקביל ליצירה שבתוך הסוגריים.

מס' 25. כבר כתבתי ברשימתי: "ואולי זהו, כתאב אלחקאיק' שנזכר בהקדמת דאוד אללואני לספרו, אלוגיו אלמגני" (ע' 264, שורה 9).

מס' 36. כיון שחיבור זה בחלקו הוא טעמים על התורה ובחלקו הוא שו"ת הלכיות, ציינתי אותו בשני המדורים ואף קישרתי ביניהם.

מס' 37. מן הראוי היה לציין היכן כתוב שהמחבר נולד ב־1840. אני לא הצלחתי לגלות זה.

מס' 41. בכה"י שראיתי היה החיבור נפרד.

מס' 50. פנית לר' עזרא קרח בדבר שמות חיבורי אביו והרי תשובתו במכתבו אלי: "הליקוטים של התורה בשם גן החיים ושל הנביאים והכתובים בשם החיים והשלום, ויש עוד טעמים על המסורה הגדולה ועל מסכת אבות". לחיבורים אלה יש להוסיף קובץ שו"ת שנשאל עליהן ר' חיים בן יוסף קרח. תשובות אלו כתובות בקצרה והן סדורות עפ"י השו"ע: ק"ש, תפלה, שבת וכו'. האוטוגרף כולל למעלה ממאה דפים, והוא ברשות בנו אלעזר קרח.

מס' 61. סעודי באה בעקבות שטיינשניידר.

מס' 75. גם במהדורת המשנה, הוצאת "אל המקורות" (תל־אביב, תשט"ו ואילך).

מס' 93. חיבורו של ר' צאלח אבן יחיא (מהר"צ), אביו זקנו של מהר"צ, מצוטט לא רק על ידי נכדו אלא גם על ידי מחבר "תורת הזבח": "... כמ"ש [= כמו שכתב] מהר"ץ בבדיקותיו" (מקור חיים).

- מס' 96. "נבח תודה" הוא באור על שו"ע יו"ד הלכות שחיטה וטריפות.
- מס' 102. יש להוסיף: "על הלכות שחיטה והלכות טריפות."
- מס' 103. "לחם תודה" הוא באור לספר "שערי קדושה" למהרי"ץ (מס' 97).
- מס' 104. "זבחי אלהים" לר' יוסף קארה אינו סובב על "שערי קדושה" למהרי"ץ. הוא חבור לעצמו.
- מס' 105. עם "קרבן תודה" נדפס גם "באר הקר" (מראה מקום מוצא הדינים של "מקור חיים") לאותו המחבר.
- מס' 107. זהה עם מס' 108.
- מס' 111. במקום "השוה ערך 137" צ"ל "השוה ערך 146".
- מס' 118. "שתילי זיתים" לר' דוד מורחי הוא על שו"ע או"ח. נדפס בשלמותו פעמים: עם "שושנת המלך" ע"י אברהם אלישיך חלק א' (תרמ"ו) וע"י משה חנוך הלוי חלק ב' (תרנ"א), ובלי "שושנת המלך" ע"י יחיא משה השאש בג' חלקים (תרנ"ח).
- מס' 119. "ראשי בשמים" לר' דוד מורחי הוא באור לשו"ע יו"ד עד סימן ק"י. נדפס עם "שושנת המלך" ושנים שלשה אמרים משו"ת "רביד הזהב" מהרב המחבר "ראשי בשמים" ע"י יהודה משה רצאבי (נא אמון, תרנ"ה).
- מס' 121. יש להוסיף: וגלוח אליו "שושנת המלך" לר' שלום חבשוש.
- מס' 132. מהקדמת המחבר יוצא כי בשנת אתשע"ה לשטר"י = 1464 פנה אליו תלמידו לכתוב לו פרוש על הלכות שחיטה שהשמיט המחבר מספר "המרגלית" שכבר כתב לו מקודם. כלומר ספר "המרגלית" נכתב לפני שנת 1464. (ערך זה זהה עם מס' 152).
- מס' 139. הרעב הגדול בעיר צנעא לא היה בשנת השצ"ג. המדובר הוא על מצור צנעא בשנים שפ"ו-שפ"ט (1627-1629) בזמן שמרדו בני אלקאסם בחורכים.
- מס' 149. מחבר "פירוש עברי" על הלכות שחיטה של הרמב"ם הסמיך לידו גם "פירוש הגרי" קסן. כה"י ביד.
- מס' 166. בספר "רביד הזהב" — שו"ת: 17 תשובות לר' דוד מורחי, 14 תשובות לבנו ר' יחיא מורחי, 13 תשובות לא ברור למי. מלבד השו"ת יש חידושים לשו"ע או"ח (מסימן תצ"ה עד תרצ"ו) של ר' יחיא מורחי בלבד. נדפס בתל-אביב—יפו (תשט"ו).
- מס' 168. יש למחוק.
-
- פתיחה, ע' ג). לפי זה אין מקום לזהות חיבור הנושא שם "בדיקות" עם חיבור אחר ששמו הוא "פרי צדיק". ויהי זה משולל יסוד גם מפאת תכנם של הספרים, כי בשעה ש"בדיקות" סובב רק על הלכות טריפה הרי "פרי צדיק" דן, בהתאם להקדמה, ב"דיני בדיקת הסכין של שחיטה".
- מס' 103. אמנם מהחה "לחם תודה" פירוש לספר "שערי קדושה", אך כפי שמציין המחבר הוא "מקובץ מכל הפוסקים" וכולל השלמות ומילואים ל"שערי קדושה" מתוך השו"ע והפוסקים.
- מס' 107. בהקדמה ובקולופון מטעים המחבר כי החיבורים הם שנים.
- מס' 118. יש להוסיף כי המהדורה הראשונה (תרמ"ו, תרנ"א) הופיעה בצילום (ירושלים, תשט"ו) בשני חלקים.
- מס' 121. לא "שושנת המלך" כולו, אלא פרקים ממנו, כמו שמצויין בשער: "וגלוח אל הסי הזה הל' קדושין וכתובות ודין מורדת מועתק מספר שושנת המלך".
- מס' 139. החומר ההסטורי על מצור זה נתפרסם על ידי ב"ציון, כרך כ', ע' 32-46.
- מס' 149. "פירוש הגרי" הוא תרגום ערבי ללשונות הרמב"ם בהלכות שחיטה, ונועד לתלמידים שלשון הרמב"ם העברית אינה מתחרת להם כל צורכה. זמן חיבורו של פירוש זה לא נודע. כה"י שברשות מר גרידי הועתק ע"י שלום בן זכריה אלקארסה, מלמד תינוקות בבית עדאקה בשנת כ"ז לשטרות. מועד כתיבת החיבור קודם איפוא לתאריך זה.
- מס' 166. את מספר השו"ת (41) קבעתי לפי כה"י של מר יחיא עמרנני מירושלים, קודם שהופיע הספר בנדפס (ע"ן מאמרי בשכות תימן, תל-אביב, תש"ה, ע' 116).

מס' 170. ראיתי את ה"תכלאל" עם פרוש "עץ חיים" למהר"ץ בכתב ידו, ובסופו רשום התאריך: התקל"ה = 1775. כה"י בידי סעדיה לוי, נחלאל, חדרה.

מס' 176—177. "ספר סגולות" לר' שלום בן יוסף בן שלמה הקרני נתחבר אמנם לפני ספר "לחם שלמה", אבל התאריך 1640 אינו נכון. בהקדמת "לחם שלמה" כתוב: "בזאת השנה אתחק"ץ לשטרי [=1679]."

מס' 179. החלק השני של הערך ראוי להיות ערך מיוחד. כ"י בידי.

מס' 193. ספר "עץ חיים" לא להאר"י ז"ל אלא למהר"ח. (זהו עם מס' 239).

מס' 199. המחבר כותב כי "עבור שנים" למעוצה בן שלמה בן מנצור אללדאני נמצא כמעט בכל תכלאל ישן משנת ה"ס" (1329) ואילך. מצד שני הוא מביא שתי דעות על זמן חברו: (א) בשנת 1570; (ב) בשנת הק"ו = 1346. הא כיצד?

מס' 203. אלואל בן ישע הוא שם מוזר. ר"א נדאף כותב ב"שרידי תימן" (דף י"א ע"א) ששמו יואל בן ישעיה, והוא אחיו של נתנאל בן ישעיה מחבר ספר "גור אלצ'לאם". — יואל בן ישע לא חבר את ספר "מעאריג אלפכר". בזה טעה ר"א נדאף. ר"י קאפח באגרתו "על נבכי תימן" ("מתימן לציון", ע' 150) כותב כי ר' אלול [=יואל] בן ישע חבר פרוש על ספר "מעאריג אלפכר" בחכמת התכונה, וגם פרש ועשה הערות על לוחות "אלויג אלמצ'פרי". גם שני הספרים הנ"ל וגם שני פרושיו, לא ידוע היכן הם.

מס' 216. הספר נדפס בשם "סערת תימן" (ירושלים, תשי"ד).

מס' 220. במס' 135 כותב דוד בן ישע' הלוי עדני בהקדמה לספרו "שרח אלפאט" מן אלחבור" כי הוא חבר מלפנים "שרח אלפאט" מן ששה סדרי משנה". האינו זה הנ"ל?

מס' 170. בדקתי תכלאל "עץ חיים" כ"י שברשות סעדיה לוי. לחלק האחרון של תכלאל זה צורף חיבורו של מהר"ץ "שערי טהרה" והקולופון שבו מסיים במלים: "היום יום ב' סדר הנני [נותן] לו את בריתי שלום בפ"ו לשטרות תתקל"ה ליצירה". תקל"ה אינו תאריך כתיבת "עץ חיים". הקולופון חוזר ל"שערי טהרה". ואף כ"י שבספריית ד"ס ששון ("אהל דוד", ע' 945) זהו, מלה במלה, עם הקולופון של כ"י ס' לוי. גם לוח השנים בכ"י ס' לוי מאשר זאת. העיבור שם פותח בשנת התקס"ו (בקל"ח לשטרות) ומסיים בשנת התרל"ג (בקפ"ד לשטרות). אילו תקל"ה היתה שנת כתיבת "עץ חיים", כפי שסבור מר גרידי, הרי שלוח השנים היה צריך להתחיל בתקל"ה ולא בתקס"ו. "עץ חיים" כ"י ס' לוי הועתק איפוא בשנת התקס"ו, שהיא השנה שפותח בה העיבור. כ"י ס' לוי אינו אוטוגרף של מהר"ץ, כיון שמהר"ץ נפטר בניסן התקס"ה (עיין "סערת תימן", ע' כג). אמנם בפירושו על חתימת הפיוטים לשמחת תורה "ההרים והגבעות" ("עץ חיים", ח"ב, דף צ"ה ע"ב) מופיע בכ"י סעדיה לוי שם המחבר במילואו: "ע"כ מה שרציתי לכתוב כפי קוצר ידיעתי... יחיא בן יוסף בן צאלה תנצב"ה"; אך יש להניח שמעתיק כ"י ס' לוי, שהעתיק כנראה את "עץ חיים" מתוך אוטוגרף של מהר"ץ, השאיר את הדברים שהיו לפניו כמו שהם ולא שינה אותם. כך נהגו המעתיקים התימנים בספרידפוס, שהיו מעתיקים אותם לרבות השער שבדפוס וההסכמות.

מס' 176—177. בספר "לחם שלמה" מופיעים שני תאריכים שונים ביחס לשנת חיבורו. האחד בשער: ה' ליצירה (1640), והשני בהקדמה: אתחק"ץ (1679); במצב זה אין להכריע לא לכאן ולא לכאן.

מס' 199. אמנם הדעות השונות שהעליתי סותרות זו את זו, אך לא הצלחתי להכריע ביניהן. כל התאריכים ביחס לזמן חיבור "עבור שנים" מובאים מכתביו של ר' יחיא קאפח (עיין "מתימן לציון", ע' 149).

מס' 203. אע"פ שהשם אלואל מוזר אין לתקנו ליואל. ר"א נדאף העתיק את הדברים מאגרתו של הרב קאפח, ושם נמסר השם "אלול", וצ"ל אלואל ולא יואל. — בשם "אלואל" בן נדרגל הלוי" נקרא מחבר תימני שחי בראשית המאה ה' (עיין מס' 131), דבר המעיד שיש יסוד לשם זה ואין לבטלו כלאחר יד. — ר' עמרם קרני, שהיו עיניו מאמרו של הרב קאפח וחוברתו של הרב נדאף, קובע בספרו "סערת תימן" (ע' קב): "עוד נמצא זכר לספר תכונה, הנקרא "מעאריג אלפכר" לה"ר יואל בן ישע". כיון שכך אין לקבוע אם הוא מחבר או מפרש.

מס' 220. שני החיבורים אינם זהים. "שרח אלפאט" (220) הוא מלון מאוחר, קצר וכתוב בלהג הערבי השגור

מס' 222. חלק מקונטרס „נוה שלום“ לר' עמרם קרח נדפס ב„תאג“ חלק בראשית (תל-אביב, ת"ש) בשם „הערות לתפסיר“.

מס' 223. „אגרת תימן“ להרמב"ם לא נשלחה על שם רב נתנאל בירב סיומי אלא על שם בנו ר' יעקב בירב נתנאל. הספר „בסתאן אלעקול“ נותרגם לעברית ונדפס ע"י ר' יוסף קאפה (ירושלים, תשי"ד), עם המקור הערבי.

מס' 235. נדפס בסוף „דיואן שירי תימן“ הוצאת מחבוב (ירושלים, תשי"ג), בתור „מחברו לא ידוע“.

מס' 244. נדפס בשם „ספר הגלות והגאולה“ (תל-אביב—יפו, תשס"ז).

ת ק ו נ י ס ל מ פ ת ח ש מות המ ח ב ר י מ

אבו מנצור בן סלימאן. צ"ל : מנצור בן סלימאן.

אלולא בן ישע. צ"ל גם : יואל בן ישע.

בדיחי, יחיא. יש להוסיף : 167.

חבשוש, סלימאן בן יחיא 105, 165, 215. צ"ל : חבשוש, סלימאן 215 ; חבשוש, שלום בן יחיא 105, 165.

יחיא בן סלימאן. יש למחוק את הכנוי אל-מארי.

אללואני, דוד. יש לצרף עם דוד הלוי 54א.

הלוי, אברהם בן צדוק בן שלום בן סעדיה. יש לצרף עם צנעאני, אברהם בן צדוק הלוי.

מורחי, דוד בן שלום. צ"ל : מורחי, דוד בן שלמה.

עוגי, דוד בן עמרם. יש להוסיף : 71.

עזורי, משה בן יוסף בן משה. יש להוסיף מספר חברו.

אלצ'אהרי, יחיא. יש למחוק : 233.

מ ל ו א י מ

[א] אגרת ותשובתה. והיא אגרת ר' יהודה בר שלמה מצעדה אל צנעא ותשובת ר' דוד בן סעדי בן שלמה אלצעדי מצנעא עליה בדבר „ספר אלחקאיק“. חלק מהאגרת וראשית התשובה פורסמו ע"י ר' יוסף קאפה בשם „כתב הגנה מתימן“ כ„קבץ על יד“ (ירושלים, תשי"א).

[ב] אור החזור. להלל העדני (נפטר בת"א, תש"ט). באור לספר קהלת. נדפס בתל-אביב (ת"ש).

[ג] באר הקר. לשלום בן יחיא חבשוש (1825—1905). מראה מקום מוצא הדינים לספר „מקור חיים“ מאת יחיא בן יעקב צאלח. נדפס עם „מקור חיים“ (עזן, תרנ"ג ; ראת הערת למס' 105).

[ד] ביאור על ההפטרות (בלי ערבי). מחברו לא ידוע („אגרת על נבכי תימן“ לר"י קאפה, ע' 150).

[ה] בן ראמים. כתר מלכות לאברהם אלערוסי (1878—1934). חוברת הכוללת : א) כתר מלכות בנוסחאות רשב"ג ורדב"ן ; ב) נוסח תפלה בארמית כזו של „רבון עלמין“ שבזוהר. נדפס בירושלים (תרפ"ה).

כפי יהודי תימן (העתק ממלון זה נמצא ביד). מה שאין כן „שרח אלמאס' מן אלחבור“ (135), שהוא מלון קדום וכתוב ערבית ספרותית כפי שמעידה לשון הקולופון.

ה ע ר ו ת ל מ י ל ו א י מ

[א]. דנתי על אגרת זו במס' 25, „כתב אלחקאיק“ (ע' 264, שורות 6 ואילך).

[ב]. חורג ממסגרת מחקרי (ראה במאמרי, ע' 258, הערה 19).

[ד]. מתוך הנחה שביאור זה זהה עם אחד מן הערכים 19, 21, 62—64, לא צינתי.

[ה]. את כל חוברות השירים שפרסם אברהם אלערוסי כללתי במס' 237 במלים : „פרסם כמה חוברות שירים בענינים שונים“. אם לפרט הרי שיש להזכיר את החוברות הבאות של ערוסי : 1. „אזהרות יגר שהדותא“. תוכחת'מוסר בחרוזים על הירידה הותית של יהודי תימן בא"י, שמדפסה בירושלים. צירופי האותיות בשער החוברת נותנים את שנת הדפוס תרס"ד. כן ציין גם מר א. יערי ב„ליקושים ביבליוגרפיים“ (ק"ס י"א 34).

[ו] הגהות לתרגום אונקלוס. לר' יחיא בן שלמה קאפח (1850—1932). נדפס ב"תאג" (ירושלים, תרמ"ט) ראה: "אגרת על גבכי תימן", ע' 152.
 [ז] זבח פסח. פרוש לאגדתא דפסחא למהרי"ץ (ר' יחיא בן יוסף בן צאלח). והוא מהדורא קמא לפרושו ב"עץ חיים". ההגדה והפרוש כתובים בכ"י של המחבר בצורה נאה. כ"י ביד.
 [ח] אלוזיג אלמצ'פרי. מחברו לא ידוע. לוחות וקביעות שנים (ראה הערת למס' 203 ו"אגרת על גבכי תימן", ע' 150).

[ט] החיים והשלום. לחיים בן יוסף קרח (1822—1914). ראה: "מגניי היהודים בתימן", ע' 28, וגם הערך מס' 50 והערתי עליו.

[י] ידי שלום. שלום עראקי הכהן (נפטר בירושלים, 1917). קובץ פרושים ודקדוקים על התפסיר של רס"ג "שרידי תימן", דף י"ז ע"א).

[יא] כתאב אלמסאחה. ליוסף הלוי בן יפת (ג'ואיש אנציקלופדיה, ערך Yemen).

[יב] לחם משנה. ליוסף בר אליהו. ר' יחיא עמוד, ב"פתיחה" לס' "מקור חיים" שהדפיס בעדן [תרנ"ג], כותב: "כפי מה שמצאתי מתוך כ"י ישן הנקרא בשם "לחם משנה", מחברו לא נודע לי. רק בשער הספר נכתב: על ידי אני יוסף אליה בשנת תק"ס ליצירה [=1749], והוא פירוש על הלכות שחיטה, בלא הגהת רמ"א".

אולם הואיל והמחבר עלה ארצה רק בשנת תרפ"ג, לא מן הנמנע שנפלה טעות בהדגשת האותיות המסמנות את שנת ההדפסה, והחוכרת נדפסה בשנת תרפ"ד, שנה לאחר עלייתו של ערוסי לארץ. 2. "דם צדיקים". קנינות על חללי מאורעות תרפ"ט: קדושי חכרון, ירושלים וצפת (ירושלים, ערב ראש שנת התר"ץ). 3. "שיר חדש" בשם נסי אל ונפלאותיו — שיר על מאורעות תרפ"ט. נדפס בסוף ספר "שמר הסף" (ירושלים, תר"ץ).

[1]. זהו לקט של שינויי גרסאות לתרגום אונקלוס על התורה. ידוע בשמו "דקדוק התרגום". מלקט זה נדפסו שינויי הגרסאות לספרים בראשית שמות בלבד [ראה "תאג" ח"א (ירושלים, תרנ"ד; ולא תרמ"ט כפי שצוין), דף עז—עט; ח"ב (ירושלים, תרנ"ח), דף סח—סט]. המהדירים מציינים כי דקדוק התרגום נשלח להם מצנעא "מועתק מספרי הדקדוקים ראשונים ואחרונים", אך אינם מפרשים מי ליקט ואסף חיבור זה. ר' יחיא קאפח באגרתו "על גבכי תימן" (ע' 151) מעיד על עצמו שהוא ליקט את "דקדוקי התרגום" מ"מרפא לשון" לר' יחיא קרח ומגוססחאות קדומות שברשותו וכתבם על גליון ה"פרשה" של בית הכנסת בית אלשיך. הוא מאשים את מהדירי ה"תאג" כי העתיקו משם את ההגהות שלו והדפיסום בלי להזכיר את שמו. מצד אחר נמצא ברשות ר' שלום לוי המקור של "דקדוק התרגום" לספר שמות בכתב ידו של אביו ר' יחיא יצחק. רבה של קהלת צנעא בימים ההם, והוא טוען כי הלקט מעשה ידי אביו. המקור שנבדק על ידי הולם את הדפוס אות באות ואף מצורף אליו מכתב אל המהדיר ר"א נדאף, הנושא את התאריך כסליו התרנ"ד.

[2]. אין לראות ב"זבח פסח" חיבור נפרד מאחר שפירוש זה להגדת פסח כלול בפירושו "עץ חיים" (תכלאל ח"ב, דף ז—לא). פירוש זה שנכתב, לפי עדות מהרי"ץ, בימי בחורותיו (י"ח שנה לפני כתיבת "עץ חיים" — עיין הקדמתו להגדת פסח) מצויין אמנם בשינויים קלים בהלכה מפירושו שב"עץ חיים", אולם מהרי"ץ חזר בו מהם במפורש, ובפירושו "עץ חיים" מחלה הוא את פני המעתיקים להגיה מהדורא קמא על פי מהדורא בתרא. — הגדת פסח עם פירוש מהרי"ץ נדפסה לחוד בירושלים, בדפוס צוקרמאן (תרנ"ז), וצויינה כבר על ידי ד"ר א. בראואר ז"ל (ק"ס י' 519). — בשנת תשי"א הוציא ח. מחבוב בירושלים צילום הגדה זו מתוך התכלאל. [י]. חיבור זה מועתק מהערות י. דרנבורג על תפסיר הרס"ג לתורה (פריז, 1893).

[יא]. כיון שלא מצאתי זכרו של חיבור זה בשום מקור אחר, לא ראיתי לסמוך על האנציקלופדיות.

[יב]. אין בטחון מלא שמחברו של "לחם משנה" יוסף בר אליה תימני הוא. השם אליהו, ולא כל שכן אליה. אינו מקובל בין יהודי תימן, ורק בדור האחרון נתקבל אצלם. במפתחות המחברים והסופרים במאהל דוד" וכן במאמרי לא מצאתי זכרו של תימני הנושא שם זה. מצד אחר חיבורים כ"י, לא תימניים, הגיעו ללב תימן (מהרי"ץ בפירושו "עץ חיים" מצטט במפורש כ"י ירושלמי) וגם לעיר נמל מסחרית כעדן, שדרכה עוברים סוחרים, שליחים ושד"רים, עשויים היו להתגלגל חיבורים כ"י שלא יצאו מתחת ידם של מחברים תימניים.

[יג] מאמר השכל וידוע. לשמואל צאהרי, מדברי חז"ל בעניני הגמול והעונש (ונלוה אליו "מאמר מהות הנפש" לפילוסוף אבונצור אלפראבי). נדפס בתל-אביב (תרצ"ו).

[יד] מעאריג אלפכר. מחברו לא ידוע. בעניני תכונה. ר' הערתי למס' 203 ו"אגרת על נבכי תימן", ע' 150.

[טו] מפי חכמים. לאברהם בן דוד הלוי מעיר צאלע, באור לשו"ע ח"א ווח"ב מלוקט מספרי המקובלים וקצת פסקי דינים (מפי ר' עזרא קרח).

[טז] נבואת מ"ו ישראל שבזי זיע"א (אפוקליפסה). 2 ע', כ"י ביד.

[יז] עיבור השנים תיקון יששכר (ערבית). כ"י ביד.

[יח] פירוש (בערבית) להגדה של פסח. כ"י ביד.

[יט] פירוש ע"ס "אלויג אלמצ'פרי". ליואל בן ישע. עניני תכונה. (ראה סימן ח').

[כ] פירוש ע"ס "מעאריג אלפכר". ליואל בן ישע. עניני תכונה. (ראה סימן י"ד).

[כא] צרור החיים. לחיים בן יוסף קרח (1822—1914). טעמים על התורה (מגניז היהודים בתימן", ע' 28).

[כב] קונטרס ליקוטים קטן (ענינים שונים). כ"י ביד.

[כג] קצור הלכות. למשה בן יהודה אלהראץ. קצור הלכות כתובות (וינוסח הכתובה ופרושה) ודיני גטין וקדושין. נחבר בקע"ג לשטר = 1862, בעיר אלעאבלה. כ"י ביד.

[כד] ספר רגשי הדת. לשמואל בן אברהם צאהרי. השגות על ספר "משפטי עזיאל" להרה"ג בצמ"ח עזיאל. חוברת א' נדפסה בתל-אביב (תרצ"ו); חוברת ב' (תל-אביב, תפריח = תרצ"ח) כוללת בחציה השני: בעקבות ספר "שבת מלכתא" לרמ"א עמיאל, חקירת הזמן, המאמר בחקירה, המאמר באחרות, המאמר בידיעה, המאמר בהשגחה, המאמר בבחירה, שאלה במדע.

[כה] שו"ת להלכות שחיטה. קונטרס קטן בלי הקדמה ובלי חתימה. כ"י ביד.

[כו] שתילי זיתים. לשלמה עמר (נפטר ב'1872). פרוש לשו"ע יו"ד ואה"ע. כעין המשך לפרוש "שתילי זיתים" של ר' דוד מורחי שהוא לאו"ח בלבד ("שרידי תימן", דף ס"ו ע"א).

[כז] תשובות. לשלום בן סעדיה קרח (1770—1850). לענין "ברכת המוציא". נדפסו כ"נספחות" בסוף ס' "רביד הזהב" (תל-אביב—יפו, תשס"ו).

[יג=כד]. קונטרסים קטנים ומאחרים שלא מצאתים ראויים לציון. קונטרס שלישי לר' שמואל צאהרי הוא: "ספר מחנים — על הלכות טריפות הריאה, יורה דעה. להר"ר שמואל בהר"א צאהרי". בסופו שתי תשובות שנשאלו האברכים של ישיבת "תפארת בתורים" ביפו. נדפס בתל-אביב (תש"ד).

[טו]. חיבור זה זהה עם "מפי חכמים" (מס' 123). בדיקתי מגוף החיבור העלתה שהמחבר הוא נסים בירב סעדיה מעיר צאלע, ואברהם בן דוד אינו אלא רבו של המחבר, שהוא מזכירו תכופות בחיבורו.

[יז]. אינו חיבור תימני. מחברו הוא יששכר ב"ר מרדכי סומאן (סוסאן?), ונדפס פעמיים. עיין עליו: "אוצר הספרים" לבן-יעקב (ע' 429, מס' 53). כה"י שבידי מר גרין נראה שהוא תרגום ערבי של ספר זה.

[כ]. פירוש זה מצוי בכל מחזורי תימן העתיקים כ"י שקדמו למהדורות "עץ חיים". כבר בשנת תרנ"ו הוציא זאב חנוך גרינבערג בהוצאה מודעת פירוש זה בשם "סדר הגדה כמנהג תימן עם פירוש ערבי" עפ"י כתבי יד רבים בצירוף מבוא מקיף, הערות ותרגום אנגלי של הפירוש. הוצאה זו צויינה כבר ע"י בראואר (ק"ס י' 517).

[כא]. בשנה האחרונה גיליתי חלק מחיבור זה על הספרים ויקרא דברים (אוסטגרף של המחבר) ברשותו של ר' יוסף קאפה. החיבור כולל ליקוטים על התורה בדרך הקבלה מספריהם של מפרשים מאחרים.

[כב]. חיבורים אלמונים ללא שם לא צירפתי מחשש לכשילויות (עיין במאמרי, ע' 259, הערה 21).

[כה]. הלכות שחיטה הוא הענף העשיר ביותר בספרות יהודי תימן. במאמרי ע' 269—272 מניתי כארבעים חיבורים בנושא זה. מאחר שקונטרס זה מקוטע, לא מן הגמנע שהוא זהה עם אחד מהם (עיין הערתי הקודמת).

[כו]. לפי עדות ר' עמרם קרח ("סערת תימן", ע' 18) אין קשר בין "שתילי זיתים" של ר' שלמה עמר לבין "שתילי זיתים" של ר' דוד מורחי. חיבורו של ר' שלמה עמר הוא חיבור נפרד וסובב רק על אבן העזר. ר' עמרם מעיד ש"היה בדעתו להשלים ספרו על שו"ע ח"א" (שם).

תפלות "מי שברך" השתלשלות, מנהגיהן ונוסחאותיהן

מאת

אברהם יערי

בימי הגאונים נהוג היה בבבל לברך, לאחר קריאת ההפטר והפני שמחזירין את ספר התורה למקומו, בתפלה מיוחדת את ראש הגולה, את ראשי הישיבות (הגאונים) של ישיבות בבל וארץ-ישראל, ואת שאר החכמים ותלמידיהם. תפלה זו נתקנה בארמית, הלשון המדוברת בבבל בימים ההם, ותחילתה "יקום פורקן מן שמיא", ובה מברכים "למרנן ורבנן חבורתא קדישתא די בארעא דישראל ודי בבבל, לרישי כלי ולרישי מתיבתא ולדייני די בבא ולכל תלמידיהון וכו'". והנה אף שתפלה זו לא נזכרה בסידורי הגאונים, לא בסידור רב סעדיה גאון ולא בסידור רב עמרם גאון, אין ספק שנתקנה בימי הגאונים. על כך מעידה לשונה וגם האינסטיטוציות שנוכרו בה שהן מיוחדות לתקופת הגאונים. למה לא נזכרה ע"י הגאונים? על כך שיערו השערות שונות. יש ששיערו, שהגאונים השמיטוה בסידוריהם, מחמת עניות, מכיון שהגאונים ראשי-הישיבות עצמם נכללו בברכה, לא רצו להטילה חובה על הציבור. ויש ששיערו שהתפלה נתקנה בימי הגאונים המאוחרים לאחר רב סעדיה גאון ורב עמרם גאון, ויש ששיערו שהתפלה נתחברה אמנם בבבל, אבל לא נהגינה בבבל גופא אלא בארצות אחרות שתמכו בישיבות בבל.

השערה אחרונה זו ודאי שאין בה ממש, שהרי יש לנו עדות מפורשת מימי הגאונים שנהגו לומר השערה אחרונה זו ודאי שאין בה ממש, שהרי יש לנו עדות מפורשת מימי הגאונים שנהגו לומר תפלה כזו בבבל. ר' נתן הבבלי בספרו על סדר בחירת ראש-גולה בבבל מספר: "ופותח ראש גלות ודורש, או יתן רשות לראש ישיבת סורא לפתוח ולדרוש... ועומד זקן אחד חכם ורגיל ומשיב כענין ויושב... ועומד החזן ואומר קדיש, וכשמגיע בחיכוך וביומיכוך אומר בחיי נשיאנו ראש גלות, וכשגומר הקדיש מברך ראש גלות ואח"כ מברך ראשי ישיבות... ואח"כ מוציא ס"ת וקורא... וכשמפטיר המפטיר עומד אדם גדול ומתרגם... וכשמשלים יוסף לברך ראש גלות בס"ת... ומברך אח"כ ראשי ישיבות...".¹

ברבות הימים נולד הצורך לברך בצבור בתפלה מיוחדת לא רק את ראש-הגולה, ראשי הישיבות, הדיינים ותלמידיהם, אלא את הצבור כולו, ופשוטי-העם בכלל, ואז נתקנה תפלת "יקום פרקן" שניה, שבה מברכים "לכל קהלא קדישא דהדין", כלומר, כל הקהל הבא להתפלל. לשונה הארמית של תפלה זו מעידה שאף היא נתחברה בבבל. ועוד נראה להלן, שנוהגים היו בבבל לברך את הקהל בתפלה מיוחדת לפני שמחזירין ספר-התורה למקומו, אף תפלה זו לא נכללה בסידורי הגאונים הנ"ל.

והנה אנו רואים כאן תופעה מתמיהה: אף שבדרך-כלל קיבלו קהלות ספרד וצפון-אפריקה את נוסחי התפלות ומנהגיהן מבבל, ואילו קהילות אשכנז קיבלו את נוסחי התפלות ומנהגיהן מארץ-ישראל, כנודע, הרי שתי התפלות הבבליות המתחילות "יקום פרקן" לא נכללו בסידורי ספרד וצפון-אפריקה וגשתמרו דוקא בסידורי אשכנז, ובהם בלבד. לתופעה זו לא מצאתי הסבר. שתי התפלות נמצאו בפעם הראשונה בכתב-יד פנקס ווירמיישא שנכתב בשנת 1190 לערך. ואילו בצרפת ובפרובאנס צירפו את שתי התפלות לאחת והיו מברכין בה "למרנן רבנן חבורתא קדישתא די

1 עיין הביבליוגרפיה אצל דודזון, אוצר השירה והפיוט, כרך ב', אות י', סימן 3605.

2 דבריו מובאים ב"ספר יוחסין" (דפוס קראקא, דף קכ"ג).

בארעא דישראל ודי בבבל... ולכל קהלא קדישא הדין³. ואין לקבל את ההשערה (ששיער דושינסקי), שבתחילה היה יקום פורקן אחד, לראשי הישיבות ולקהל כאחד, ולאחר מכן הפרידו בין הדברים ועשאו שתי תפלות מיוחדות, אלא החיפך הוא הנכון, שבתחילה היו שתי תפילות (שהרי נתן הבבלי אינו מזכיר ברכה לקהל כלל), וכך הגיעו לאשכנז, אלא שבצרפת חיברו את שתייהן לאחת מטעמי קיצור, וביחוד לאחר שהאינסטיטוציות שנזכרו ב"יקום פרקן" הראשון לא היו קיימות עוד.

את תפלות "יקום פרקן", הראשונה והשניה, היו אומרים רק בשבת ולא ביום-טוב⁴. והיו מקומות, בדרום-צרפת, שצירפו את שתייהן, כאמור לתפלה אחת ואמרו אותה רק בשבת שמברכין בו החודש⁵ אולם אף שכאמור לא נכללו תפלות "יקום פרקן" בסידורי ספרד, צפון-אפריקה (וארצות המזרח בכלל), שהגיעו לידינו, אין ספק שהיו ידועות (שתייהן או אחת מהן) גם בספרד. לפחות שנים מחכמי ספרד מזכירים אותה. ר' זרחיה ב"ר יצחק הלוי גירונדי, בעל המאור, כותב: "ורגילין היו ליטול רשות מן הנשיא כל מי שהוא דורש ברבים ולברך את הנשיא בכל שבת ושבת כמו שרגילין עכשיו לומר יקום פרקן"⁶. וכן כותב ר' יהודה ב"ר נתן גירונדי ב"ספר מחכים": "אחר שהפטיר יאמר החזן יקום פרקן ויפקוד נשמות נוחי נפש"⁷.

החכם ק. דושינסקי ז"ל מצא בכתב-יד תימניים תפלה ארוכה מאד שתחילתה "יקום פרקן מן שמיא" ובה כמה מליצות הכלולות בתפלות "יקום פרקן" הנזכרות שבידינו, ורצה להסיק מזה שהתפלה הארוכה היא-היא תפלת "יקום פרקן" המקורית, וממנה נתקצרו שתי תפלות "יקום פרקן" שבסידורי אשכנז⁸. אולם הוא לא שם לבו לעובדה שהתפלה הארוכה הנזכרת נכללת ב"תכלאל" התימני בחלק לשמחת-תורה, ולא ידע שנוהגים היו, ולא רק בתימן אלא גם בקהילות אחרות, לברך את הקהל ביום שמחת תורה בברכה מיוחדת, ואין איפוא שום קשר בין התפלה ההיא ובין שני "יקום פרקן" שבידינו. ועל התפלה הארוכה ההיא לשמחת-תורה ידובר להלן בפרוטרוט.

"יקום פרקן" השני ("לכל קהלא קדישא הדין") היא איפוא הצורה הראשונה של תפלה-ברכה שבה היו מברכין את הקהל בין ברכת ההפטרה והחזרת ספר-התורה למקומו. תפלה זו בארמית נאמרה, מכיון שנתחברה בבבל.

ברבות הימים נולד הצורך לברך הקהל בברכה עברית, ביחוד בקהילות אירופה שבה הארמית לא היתה מובנת עוד לרוב העם, וביחוד-שביחוד בקהילות ספרד, צפון-אפריקה, איטליה, ארצות-המזרח וכו' שבהן לא נהגו עוד לומר "יקום פרקן" כלל. אז נוצרה תפלת "מי שברך", שבה בירכו את הקהל כולו, ובמיוחד העושים מעשים טובים שבהם, בברכה עברית בין ברכת ההפטרה והחזרת ספר-התורה למקומו.

תפלה ראשונה ממין זה בעברית נתחברה כבר בבבל, והותקן לאמרה לא בשבת אלא ביום שני וחמישי, ב"סדר רב עמרם גאון", בחלק ליום ב' וה', נאמר, שבשעת גלילת ספר תורה אומרים "יהי רצון" ואחר-כך מברכים:

"מי שברך אברהם יצחק ויעקב אבותינו הוא יברך את כל אחינו ואחיותינו בני ישראל הבאים

3 בצורה זו נמצאת התפלה במחזור ויטרי, שנתחבר ע"י תלמידו של רש"י בשנת 1107, וכן בכל סידורי צרפת שבכתב-יד.

4 הרוקח, דפוס פאנו רס"ה, סימן נ"ד.

5 ארחות חיים לר' אהרן הכהן מלוגיל, דפוס פרינצי תק"י, דף ס"ה ע"א.

6 דבריו הובאו ע"י לאנדסהוט בסידורו "הגיון לב", עמ' 305.

7 ספר מחכים, מהדורת י. פריימן, בספר-השנה "האשכול", כרך ד' (תרס"ט), עמ' 134 וכו'.

8 C. Dushinsky, The Yekum Purkan ("יקום פרקן") — בתוך "ספר הזכרון לכבוד הר"ר שמואל אברהם פונונסקי, ורשה תרפ"ה, בחלק הלועזי, עמ' 182-198.

לבתי כנסיות לתפלה ולצדקה. הקב"ה ישמע בקול תפלתם ויעשה הפצם וימלא שאלתם בטוב ואמרו אמר⁹.

אין בסידור רב עמרם גאון (ואף לא בסידור רב סעדיה גאון) שום "מי שברך" לקהל בשבת. ונראה הטעם, שכל-עיקרה של ברכה זו לא באה אלא לעודד את הקהל לבוא לבית-הכנסת להתפלל וליתן צדקה ביום ב' וח', ואילו בשבת בא כל הקהל מאליו, ולא היה צורך בכל עידוד בצורה של ברכה מיוחדת.

באירוסה התקינו לברך בברכת "מי שברך" דומה את הקהל בשבת, והיו מברכין את הקהל כולו, אבל מפרטין במיוחד לטובה את העוסקים בצרכי צבור והעושים מעשים טובים מיוחדים. ואף כאן לשם עידוד. ידיעות ראשונות על ברכה כזו מגיעות אלינו מצרפת החל מראשית המאה השתים-עשרה, ר' שמחה מתלמידי רש"י כותב ב"מחזור ויטרי" (נתחבר בשנת 1107): "ואחר שנפטר המפטי"ר מברך החזן כל העוסקין בצורכי ציבור וראשי הישיבות שבכל מקום אשר מהם תורה ותוראה יוצאה לישראל, ותקנותו הראשונים לחזק ולאמץ ידי הרבים ביראת אלהינו, כי בראותם שמחזיקים להם טובה מזרזין עצמן יותר ויותר"¹⁰. בדומה לכך כותב ר' צדקיה ב"ר אברהם ענו (חי במאה השלש-עשרה) ב"שבלי הלקט": "וכן מברכין כל העוסקים בצרכי צבור צדקה וגמילות חסדים, והמתקנים נר ומעילים לכבוד תורה, והעוסקים בתורה כו', והחי יתן אל לבו כו', וכמה ברכות פוסקין עליו בכל כנסת וכנסת בכל שבת ושבת, ואשרי מי שכוונתו לשמים והלך לפניו צדק"¹¹. וכן נאמר ב"כל בו": "בשבת שחרית נהגו לומר אחר ההפטרות מי שברך לקהל, ויש מקומות שמברכין המלך ואח"כ הקהל (וכן הוא מנהג ספרד) והכל לפי המנהג"¹². ובספר "תניא" (שאינו אלא קיצור שבלי הלקט) נאמר: "מנהגנו לאחר קריאת ההפטרות להזכיר נשמות של המתים ולברך העוסקים בצרכי צבור... וכן מנהגנו לברך כל העוסקים בתורה ובצרכי צבור וצדקה ובגמילות חסדים, ואחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים"¹³.

"מי שברך" זה לקהל, ובמיוחד לעושי מעשים טובים שבו, הגיע אלינו בנוסחאות שונות: הנוסח הקדום ביותר נמצא בפנקס ווירמייזא, כתב-יד שנכתב (לפי פרומקין) בשנת תתק"ז (1190) לערך (להלן, סימן ב'), ומצאתי ברכה דומה לקהל גם ב"סדור טרוויש" כתב-יד מראשית המאה הארבע-עשרה, שהוא נוסח צרפת (להלן, סימן ג'); נוסח אשכנז הרגיל, הנמצא בסידורי מנהג אשכנז שבידינו וגם בסידורים כתב-יד (להלן, סימן ד'); נוסח מנהג בני רומא או ק"ק איטאלי-ייאני (להלן, סימן ה'); נוסח ספרד, שהוא גם נוסח, קאטאלוניא, אראגון ואלג'יר (להלן, סימן ו'); נוסח תימן, הדומה לנוסח ספרד, אבל יש ביניהם שינויים ניכרים (להלן, סימן ז'); נוסח בני רומא, שהוא קצר יותר מהנוסח לעיל (סימן ח') ובו מברכים את הקהל סתם, בלי לפרט מעשים טובים מיוחדים, נוסח שמצאתי אותו רק בכתב-יד ואינו בסידורים הנדפסים, ונראה שהיה מיוחד לשבת שבה מברכים את החודש (להלן, סימן ח'); נוסח קרפינטראץ לשלש רגלים ולימים גוראים, שבהם ברכו את הקהל ולא פרטו עושי מעשים טובים שבהם (להלן, סימן ט') וכן לשבת, בנוסח אחר. אבל בשבת שמברכים החודש פירטו עושי מעשים טובים שבקהל (להלן, סימן ט').

בקצת קהילות נהגו היה לברך את הקהל בברכה ארוכה, שונה מהברכה הרגילה בשבתות ובמועדים אחרים, ביום שמחת תורה. ראו ביום שמחת תורה, שבו מסיימים את התורה

9 Seder R. Amram Gaon, Ed. D. Hedegård, Lund 1951, דף פ"ב (בחלק העברי) וגם, בשינויי-נוסח קטנים, בסדר רב עמרם גאון, ורשה תרכ"ה, דף כ"ד, אבל נשמטה משום-מה במהדורת פרומקין, ירושלים תרע"ב.

10 מחזור ויטרי, מהדורת ר' שמעון הלוי איש הורוויץ, ברלין תרמ"ט, עמ' 158.

11 שבלי הלקט, מהדורת ש. באבער, עמ' 60.

12 מובא בסידור עבודת ישראל של ר' יצחק זעליגמאן בער, עמ' 230.

13 תניא, דפוס מנטובה רע"ד, סימן י"ו.

ומתחילים את התורה. מעין יום אחרון בשנה ויום ראשון בשנה, והברכה המפורטת היא ברכת שנה טובה לקהל כולו, בלי לפרט במיוחד עושי מעשים טובים מיוחדים. זהו כנראה מנהג עתיק, אבל לא נשתמר ברוב הקהילות, ובמיוחד לא בספרד ובאשכנז. אבל הגיע אלינו משלשה מקומות שונים: מתימן, מקרפינטראץ (אחת מארבע הקהילות בדרום צרפת אשר תחת שלטון האפיפיור, שהן נשתמרו כמה מנהגים עתיקים) ומקהילות מעטות באיטליה. נוסח כל אחת מהברכות המיוחדות הללו לשמחת תורה שונה ומשונה משל חברו, וכאן הבאתי את כולם: בת ימן נהגו לומר ברכה זו לא בכל הקהילות אלא במקצתן, וברוב כתבי-היד של ה"תכלאל" (סידור-התפלות התימני לכל השנה) אינה. ואף באותם התכלאלים שבהם נכללה ברכה זו, נאמר בפירוש: "ויש מקומות שאומרים... קודם שיחזיר הספר למקומו... ברכה לרבים וזו היא". הברכה כתובה בארמית (ואף דבר זה מעיד על שרשה בבבל בתקופת הגאונים), והיא כוללת בעיקר פסוקי ברכה ונחמה שבתורה שבנביאים ושבתוכים (כשמונים פסוקים). וכולה מכוונת לעודד את בני הקהל לקראת השנה החדשה הבאה לקראתם. (להלן, סימן י'); בקרפינטראץ, וקרוב לודאי גם בשאר שלש הקהילות שבמחוז ויניסין; אוניון, קאבאיון ולישוא (להלן, סימן י"א); באיטליה. ברכה זו לשמחת-תורה נתחברה ע"י מצליח קוריאנאלי, וחזות האנידיבידואליות טבוע עליה, ואף-על-פי-כן אין ספק, שעצם העובדה שהוא חיבר ברכה כזו לשמחת-תורה מראה שנהוג היה בקצת קהילות באיטליה לברך את הקהל בברכה מיוחדת ביום שמחת-תורה, אף שבמחוזים כמנהג בני רומא ואף במחוזי הספרדים והאשכנזים שבאיטליה לא נשאר זכר לה. (להלן סימן י"ב).

וכן נהגו במקצת קהילות בספרד לברך בברכה מיוחדת את הקהל ביום שבת-נחמו. אף לברכה זו לא נשאר זכר בסידורים ובמחזורים הספרדיים הנדפסים, אבל נשתמרה בדוגמא יחידה בצורת "מי שברך" פיוטי בכתב-יד של מחזור כמנהג ספרד כתוב על קלף ומעוטב בעיטורים ססגוניים. ברכה פיוטית זו ודאי נתחברה ע"י פייטן מיוחד, אבל אין ספק שנהגו בספרד לברך את הקהל בברכה מיוחדת בשבת-נחמו, ומאחר שבברכה זו נזכרים "המתנבדים בעם" ונאמר עליהם כי "שרשם נדיבות ופירותם צדקות", וכן נזכרת בה "ארץ חמדה טובה ורחבה", היינו ארץ-ישראל, אני משער, שנהוג היה בקהילות ספרד לנדב בשבת-נחמו נדבה מיוחדת לטובת ארץ-ישראל, ובקשר לכך נאמרה הברכה המיוחדת. (להלן, סימן י"ג).

אף הקראים נהגו לברך את הקהל בברכה מיוחדת לאחר סיום הקריאה בספר-התורה ולפני שמחזירים את ספר-התורה למקומו. ברכתם לקהל אינה מתחילה במלים "מי שברך", אלא על-פי רוב במלים "ואתם קהל קדוש". ויש להם ברכה מיוחדת לכל חג וחג: ברכה ארוכה לפסח, סוכות, ראש-השנה ויום-הכפורים וברכות קצרות יותר ל"שביעי עצרת" (כך נקרא בפיהם יום שביעי של סוכות), לשמיני עצרת, לפורים (לאחר קריאת המגילה) ולשבועות. הברכה לשבועות באה לאחר תפלה ארוכה, שבה הם מזכירים את ענן הנשיא, מייסד הכת. בברכה הארוכה הם מזכירים אף את שמה של הקהילה ושם הנהר שעליו היא יושבת. אף הקראים מזכירים בברכתם במיוחד את "המתנבדים לדלים ואביונים", "גומלי החסד בני גומלי חסד". (להלן, סימן י"ד-י"ח). בסידור קראי מאוחר (וילנא תר"ן) כלולה אף ברכה לקהל בראש חודש, תחילתה "מי שברך". צורה זו של הברכה, וכן העובדה שאין היא נמצאת בסידורי הקראים הקדומים, מראה שהיא נתחברה בין הקראים שברוסיה, בהשפעת הברכה לקהל הנהוגה בין האשכנזים, שבתוכם ישבו. (להלן, סימן י"ט). הקראים הם העדה היחידה שקבעו ברכה לקהל בראש-חודש. והדבר מובן, שכן יש לקראים חשבון-קביעות-חדשים מיוחד, וסדר-התפלה בצבור בראש-חודש המיוחד להם היה מחזק את העדה, ולפיכך עודדו בברכה מיוחדת את הבאים להתפלל בבית-הכנסת ביום זה.

מברכת "מי שברך" הכללית לקהל, נשתלשל ברבות הימים המנהג לברך בברכה מיוחדת אנשים העושים מעשים טובים מיוחדים או חבורות-אנשים העוסקים בקביעות במצוות מיוחדות.

כך, למשל, נהוג היה באיסליה לברך בכל שבת וחג בברכה מיוחדת את הנשים העושות במלאכתידן כלי-קודש מקושטים ומתקינות את הנרות בבית-הכנסת. (להלן, סימן כ').
בקרפיןסראץ נהוג היה לברך ביום שמחת-תורה (ובו בלבד) את האנשים המקדישים איזה הקדש שהוא לצבור, בין לצרכי בית-הכנסת, בין לצרכי צדקה, לצרכי ציבור או לצרכי חינוך. (להלן, סימן כ"א).

בכמה קהילות אשכנז נהוג היה לברך בברכה מיוחדת את "בני החברה גומלי חסדים". "מי שברך" כזה מצאתי באחד מפנקסי קראקא בכתב-יד. (להלן, סימן כ"ב).
וכן נהוג היה בקהילות אשכנז לברך בברכה מיוחדת את בני חברת הקברנים. וכבר כתב בעל "מגן אברהם": "מנהג ישראל לברך במי שברך מיוחדת את בעלי חברת קברנים" (או"ח, סימן רפ"ד). "מי שברך" כזה מצאתי באחד מפנקסי קראקא בכתב-יד (להלן, סימן כ"ג). מנהג זה נהוג היה גם בספרד. ומצאתי גוסס ברכה כזו ל"חברת הקברים" בכתב-יד של מחזור כמנהג ספרד כתוב על קלף. ונראה ששם נהוג היה לאומרה רק באיזו שבת מיוחדת. (להלן, סימן כ"ד).
חברה זו זכתה בברכה מיוחדת ברבים, משום שבימי-תבינים, ימי מגיפות תכופות, היתה ההתעסקות בקבורה מעשה שיש עמו סכנה, ובברכה לבני חברה זו התכוונו לעודדם.

וכן נהוג בקהילות אשכנז לברך בברכה מיוחדת אנשים שקיימו מצוה מיוחדת, מאחר שלא כל הקהל חקפיד על קיום המצוה. ושוב היתה מטרת הברכה לעודד את המקפידים לקיימה.
כך בירכו בקהילות אשכנז בשבתות שלאחר שלש רגלים את האנשים שקיבלו על עצמם להתענות תענית שני וחמישי ושני. "מי שברך" זה הגיע אלינו בנוסחאות שונות בפנקסי קהילות שונות בכתב-יד. (להלן, סימן כ"ה-כ"ח).

עתים שימשה ברכת "מי שברך" מעין חיווק ופרסום לתקנה, כשהתקין מהר"ל מפראג תקנה חמורה בדבר שתית סתם יינם, חיבר גם "מי שברך" מיוחד לברך את הנזירים משתית סתם יינם והטיל "בגזירות נחיש" על כל חזני ארץ [מורביה] שיאמרו אותו בקול רם קודם יהללו". (להלן, סימן כ"ט).

"מי שברך" דומה לנזהרים משתית סתם יינם התקין ר' ישראל פרנקל, רב בוירצבורג והמחזן, לומר בכל הקהלות והישובים של מדינת פראנקוניה. "מי שברך" זה אנו מוצאים בכמה פנקסי קהלות של המדינה הזאת. (להלן, סימן כ"ט). הוא אף הטיל חרם על השותים סתם יינם.

כיוצא בזה היו מחזקים את התקנה שלא לדבר בשעת התפלה ובשעת קריאת התורה על-ידי "מי שברך" מיוחד שבו ברכו את הנזהרים מדבר שיחת חולין בבית-הכנסת בשעת התפלה. ברכה כזו כבר נכללה בפנקס ווירמייזא בכתב-יד שנכתב — לדברי פרומקין — בשנת תתק"ן לאלף החמישי (1190) לערך, וחזרה ונתחברה ע"י ר' יום טוב ליפמן הלר בעל "תוספות יום טוב" בקראקא לאחר גזירות ת"ח, והגיעה אלינו בנוסחאות שונות (להלן, סימן ל"ג).

וכאן המקום להזכיר "מי שברך" מיוחד במינו, שהתקינו בקהלת פראנקפורט-דמיין בשנת תל"ט (1679). בשעה שנתרבו המלשינים שם, לומר בכל יום שני וחמישי, נגד המלשינים. "מי שברך" זה תחילתו וסופו ברכה, אבל עיקרו קללה נמרצת למלשינים. על התקנה "מי שברך" זה, אנו קוראים בפנקס פראנקפורט:

"עלתה הסכמת החברות קדישא יצ"ו [כלומר, ועד הקהלה] בצירוף הגאון אב"ד ועל פי רוב עקורי הקהלה יצ"ו שהחזן יעשה המי שברך כנוסח למטה חודש ימים כל שני וחמישי בקול רם בשעה שיקח הס"ת בידו קודם שיתחיל גדלו. ולאחר כלות חודש אחד יעשה אותו מי שברך פעם אחת בכל חודש וחודש, דהיינו אותו שני או חמישי קודם ר"ח. גם הוסכם באותו וועד, באם שיעבור אחד חז"ו ולא ישגיח בכל הנ"ל יהיה העונש של אותו העבריין כמבואר בפנקס הקהל בתיקון של ט"ו אנשים, שעכ"פ לא יבוא כל ימיו לשום התמניות בעולם, ולא יהיה לאחד מן המנין לכתוב שום התמניות קטן. גם יהיה מותר ומנוה מוגבל ומופרש מכל קדושת ישראל, עד שישלם כמה שהויק

במסירתו, ויקבל תשובה מהגאון אב"ד ומהחברות קדישא יצ"ו. ויתן מאה טקאטן קנס בלי הנחה. ומי שאין ידו משגת ליתן הקנס ולשלם כנ"ל מחויבין החברות קדישא יצ"ו בצירוף שאר קריאי העדה להשתדל ולגרש אותו עברין מקהילתו, ואף אם יגיע ההוצאה לבער אותו מוסר לסך גדול, אפילו איין גנץ עולם, ולא יהיה לשום בעל בית עסק עם אותו עברין בחיים ובמות וינהיגו עמו כדיון מוחרם וקבורתו יהי' קבורת חמור ולא יתעסקו עמו הקופה של ג"ח ושל קברנים ותכף ומיד שנשמע שיעבור אחד על כל הנ"ל ויעשה ח"ו מסירה מחויבין הפרנסים בצירוף שאר קריאי עדה לחקור ולדרוש בשבע חקירות ודרישות עד שיבורר מי ומי הוא שעשה המסירה ואף אם יעלה על זה סך גדול לבוא לידי בירור, וזה נוסח של מי שבירך" (להלן, סימן ל"ג).

"ועוד הוסכם מפי כל באם שילך שום ב"ב יהיה מי שיהי' וישלח שוטר לחבירו, אוי תכף ומיד שיבוא אותו ב"ב למי שנשלח לו השוטר לגבי קהל יצ"ו ויאמר לו שאותו פלוני שלח לו השוטר ויבורר הדבר שאמת אתו, אוי מחויב הגבאי קהל אשר יהי' בימים ההם לצוות לשמש שיכריז בבה"כ שאותו עברין יהיה מוחרם ומנודה עד שיבוא לחברות קדישא יצ"ו ויקבל ענשו, ואין רשות לגבאי הקהל לעכב הדבר עד שישאל מקודם החברות יצ"ו, רק תכף ומיד באותו יום או למחרתו מחויב הפרנס החודש לצוות לשמש הנ"ל להחרים אותו, ועל כל הנ"ל מחויבין הפרנסים החדשים שיבוררו תמיד הבע"ל מחדש לישבע ש"ח בבה"כ לקיים כל הנ"ל בעונש חרם הגדול, וקודם שישבעו הפרנסים אותו שבועה, או כל מי שסירב לעשות השבועה לא יכונה בשם פרנס ולא יבוא לוועד הקהל בעונש הנ"ל, כל הנ"ל הוסכם יום א' טו"ב סיון תל"ט... גם הוכרו ביום הנ"ל כמבואר להבא בשני בתי כנסת ישן וחדש: [נוסף הכרוז ביהודית-אשכנזית].

שנתים לאחר מכן נתחדשה התקנה, בפקס נאמר:

"אחרי שראה ראינו שהתיקון הנעשה טו"ב סיון תל"ט הנכתב בדף המחובר לזה קלות גברויכט ווערט, בכל עלתה הסכמת החברות קדישא יצ"ו, בצירוף קרואי עדה המזכירים למטה בדף זה, לחדש ולחזק התיקון הישן הנ"ל לקיים בכל תוקף ועוז ולעשות המי שברך כמבואר בדף המחובר לזה בכל ערב ר"ח או ביום הכניסה לפני ער"ה עד שיתבררו פרנסים חדשים... טו"ב אייר אמ"ת לפ"ג, 130.

בקהילות אשכנז נהוג היום לנדב ביום אחרון של פסח, ביום שני של שבועות וביום שמיני עצרת נדבה מיוחדת לטובת עניי ארץ ישראל, משום שבימים אלה קוראים בתורה פרשת "עשר תעשר", שבה נכלל הפסוק "איש כמתנת ידו". וקבעו "מי שברך" מיוחד למנדבים, לימים אלה קראו "יום טוב של מתנת יד" ולברכה קראו "מי שברך למתנת ידו". ברכה זו למנדבים אמרו לפני הברכה הכללית לקהל, במנהגי מהרי"ל מסופר על כך: "מהרי"ל היה נוהג שנטל חומש קטן בידו והיה מסבב מאיש לאיש, כדי כשיקום האיש נגדו יהיה לכבוד התורה שבידו, והיה מברך שיתן מתנת יד לכבוד התורה ולכבוד הרגל, וכן היה מברך ג"כ כל נער שהוא בר מצוה, וכשהגיע אל ש"ץ ברכו, ואח"כ אמר לו: תברך גם אותי, וכשסיים לברך את כל הצבור, נטל ס"ת מן ש"ץ ובירך כל הקהל הם וגושיהם ובניהם וכל אשר להם, והחזיר ס"ת לש"ץ, והוא ישב מן הצד, וש"ץ אומר אשרי". מהדברים האלה אנו למדים שהתנדבו לא בשעת קריאת התורה בין גברא לגברא, אלא לאחר ברכת ההפטרה, ולא רק העולים לתורה התנדבו אלא כל יחידי הקהל, והמהרי"ל עשה "מי שבירך" לכל אחד ואחד, ואחרי-כך אמר ה"מי שבירך" הרגיל לקהל כולו, שבכל שבת ובכל חג. (להלן, סימן ל"ד-לה).

13* פקס פראנקפורט-דמיין, כתביד בית-הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים, סימן 662, 4, דף קמ"ח ע"ב (תעודה 322). ועיין: מ. נדב, ב"קריית ספר", כרך ל"א (תשט"ז), עמ' 512. ואני מחזיק טובה למר נדב שהסב את לבי לתעודה חשובה זו.

מאחר שבימינו נהוג ברוב קהילות אשכנז לעשות בימים הנזכרים „הזכרת נשמות“ לנפטרם, סבורים רבים שהנדבה בימים ההם היתה קשורה להזכרת נשמות. אולם לאמתו של דבר היתה „מתנת יד“ לעניי א"י ביום אחרון של חג נהוגה כבר לפני שנתפשט מנהג הזכרת נשמות, ועד ימינו היתה נהוגה אף באותן קהילות מערב-אשכנז שבהן אין מזכירים נשמות כלל¹⁴. מאשכנז עברו המנהג לגדב והברכה למנדבים גם לפולין, ומצאתי „מי שבירך“ זה באחד מפנקסי קארקא בכתב-יד. גם באיטליה נהוג היה לגדב בשלש רגלים לטובת עניי ארץ-ישראל. ובכתב-יד איטלקי מהמאה השמונה-עשרה מצאתי שתי ברכות „מי שבירך“, אחד לגדולים, ואחד לנערים, למנדבי נדבה זו (להלן, סימן ל"ו-ל"ז).

מן הברכה הכללית לקהל, ומן הברכות לעושי מעשים טובים מיוחדים או לנזהרים ממעשים רעים, שאף לזן אופי ציבורי-כללי, התפתחו ברבות הימים ברכות מיוחדות ליחיד הנתון בצרה, כגון חולה או תפוס בבית-הסוהר וכו'. וכבר במאה השתים-עשרה מודיע על כך ר' יהודה ב"ר ברזילאי, שהמנהג לא ישר בעיניו. הוא כותב: „ולאחר שמפטירין בגביא ומתרגמינן, אי איכא דרושא דדריש בדברי תורה, שפיר דמי למדרש מקמי דליהדר ס"ת למקומה... והדר מפטיר בקידושא דאגדתא [היינו, קדיש דרבנן], והדר פתח בתהלה לדור ומהדרי ס"ת למקומה, ואיכא מקומות טובא דנהגי שליחא דציבורא לברוכי ציבורא בס"ת ולמבעי עליהן רחמי, כפי הזמן והצורך, ואנן לעניות דעתן חזי לן, דאי לא דפשיט האי מנהגא טובא בעלמא, לאו שפיר דמי למיבעי רחמי בשבתא"¹⁵. כבר בזמנו היה איפוא המנהג נפוץ בספרד, אף כי לא בכל הקהילות. מהמנהג הזה נתפתח שוב מנהג לברך יחידים סתם, אף לא בשעת צרה, אלא תמורת נדר לצרכי צבור או לצרכי בית-כנסת או לטובת החזן. באשכנז נהוג היה לברך את היחיד בשעת עלייתו לתורה, בין גברא לגברא, ובספרד ובארצות המזרח רק לאחר קריאת ההפטרה ולפני החזרת ספרי-התורה, ושם בירכו לא רק את היחידים שעלו לתורה, אלא כל יחיד מתפלל שרצה לגדב. אף מנהג זה לא ישר בעיני רבים, משום חשש מקח וממכר בשבת. וכבר ר' יצחק אור זרוע מספר שאביו עזר חשש זה, אבל הוא עצמו מצדיק את המנהג. ואלה דבריו: „מה שנהג ש"צ כשקרא בשבת בס"ת ופעמים מברך את הקורא בתורה ואומר: מי שבירך אברהם יצחק ויעקב הוא יברך את פלוני שיתן נדר לכבוד התורה, היה אבי מורי זצ"ל תמיה על המנהג, דתנן פ' משילין (ביצה דף ל"ז ע"ב): ואלו הן משום מצוה לא מקדישין לא מעריכין ולא מחרימין, ואמרינן בגמרא מאי טעמא [גזירה] משום מקח וממכר, ומ"ש נודר נדר לחון מהמקדיש, השתא לידוך לגבות אסור, כ"ש להדיוט... [ומפלפל שם באריכות בענין זה ומסיק:] מ"מ גראה בעיניי אני המחבר דמנהג של היתר הוא דודאי אם היה אותו שקרא אומר בזה הלשון: אני נודר ליתן לך, הית אסור, כי זה דומה למקדיש ומעריך, אבל הכא ש"צ הוא שמברכו והוא שותק ואינו נודר, אפילו כשאומר אותו שקרא לש"צ תברכני, מ"מ הואיל שאינו מוציא בזה הלשון, אני נודר לך, אין כאן איסור"¹⁶.

להלן הבאתי נוסחאות שונות של „מי שברך“ ליחידים הנתונים בצרה: לחוליה. הנוסח הקדום

14 ר' משה חאגיז מסמיק את המנהג לדברי הרמב"ם הכותב (ספר המצות, עשה ק"ג), שגם בימינו מיוסדת קביעות החודש בגולה על העובדה שיש יהודים בישראל המקושים את החודש, ואלמלא היו היהודים בא"י, לא היתה הקביעות של יהודי הגולה מועילה. חאגיז מוסיף: „ואין ספק בזה דעל פי הדברים האלה אשר דיבר משה [הרמב"ם]... הלכה רוחת בישראל דכל יו"ט שני של גלויות עושין נדבה סתם לעניי ארץ ישראל, כי זכרון הוא להודיע ולהודיע דעל פי חשבונם אנו סומכין בענין קביעות הראש חודש והיו"ט, ולבלתי ידח ממנו נדח עושין משמרת למשמרת כדי שלא יכלה ח"ו רגל ישראל מנחלת אבותינו...“ (פרשת אלה מסעי, מהדורת ירושלים תרצ"ז, דף ט). ואין צורך לומר שאין אלה אלא דברי-ידוש, והשושן האמתי של המנהג נעוץ בקריאת פסוק „איש כמתנת יד“, ומנדבים עתה לארץ-ישראל כזכר לימיקדם שבהם היו עולירגלים מביאים למקדש איש כמתנת ידו. ספר העתים, מהדורת שור, תרס"ג, עמ' 279.

16 אור זרוע לר' יצחק אור זרוע, ח"ב, סימן ב', דף י"א ע"ב וע"ג.

ביותר נמצא בפנקס ווירמיווא הנ"ל (סימן ל"ח); הנוסח המקובל בקהילות אשכנז בימינו (סימן ל"ט); נוסח ברכה לחולה ביום חול עפ"י פנקס קהילת קאניץ בכתב-יד (סימן מ'); למקשה לילד (סימן מ"א); לתפוס (סימן מ"ב) — שניהם נכללו בפנקס ווירמיווא הנ"ל; ליחיד סתם המנדב; נוסח קהילות אשכנז של ברכה לעולה לתורה (סימן מ"ג); ברכה ליחיד נוסח תימן (סימן מ"ד).

וכן היו מברכים בקהילות שונות אנשים מיוחדים בהזדמנויות מיוחדות. בקהילות אשכנז עם עלות של האיש לתורה, ובקהילות ספרד וארצות המזרח לאחר ברכת התפילה. לסוג זה שייכים: ברכה לחתן, מנהג ארבע הקהילות שבדרום צרפת (סימן מ"ה); לנער קטן בשעה ששמו אותו בעריסה, מנהג ארבע הקהילות הנ"ל (סימן מ"ו); ברכה לאבי הבן, מנהג ארבע הקהילות הנ"ל (סימן מ"ז); ברכה לילדת. בקהילות אשכנז היו מברכים את היולדת בשעה שבעלה עלה לתורה, ואם בת ילדה, צירפו לברכה קריאת שם לילדת הנולדת (סימן מ"ח). ואילו בקהילות ספרד וארצות המזרח, היו קוראים שם לבת בבית (ולא בציבור), ובשעת קריאת השם בירכו את הבת (ולא את היולדת) בברכה מיוחדת (סימן מ"ט).

באותן קהילות אשכנז שבהן עושים הזכרת נשמות ביום אחרון של שלש רגלים וביום הכפורים, נוהגים לברך בברכה מיוחדת לאחר הזכרת נשמות את הרב והקהל שנדרו צדקה בשעת ההזכרה או לחון שעשה את ההזכרה. הבאתי את הנוסחאות על-פי פנקסי קהילות בכתב-יד (סימן נ"ג"א). בארבע הקהילות בדרום צרפת נהגו לעשות ביום שמחת-תורה „מי שברך“ לאפיפיו, מלבד הברכה המיוחדת לו „הנותן למלכים תשועה“ (סימן נ"ב).

וכן נהוג בין האשכנזים ואף בין הספרדים ויהודי ארצות המזרח לברך בסעודת מצוה את בעל-הבית המארח ואת המסובין, על המנהג בין האשכנזים אנו קוראים: „בסעודת מצוה עושה החון מי שברך לכל המסובין, ונודרין נדבות לת"ת או לחון ושמים, משום דאיתא במדרש רבה: בשעה שעשה אברהם אבינו הסעודה ביום הגמל את יצחק קטרג השטן על שלא נדר קרבן תודה לאלהיו, על כן נשתלשל נסיון העקדה, ולכן נודרין כדי שלא יהא קטרוג“¹⁷. על המנהג בין הספרדים מספר ר' משה ריישר: „המנהג של הספרדים כשעשיר יש לו יאהרצייט יום מות אביו או אמו, לוקח כמו עשרים חכמים ללמוד בביתו כל הלילה וכל היום, ובלילה מחלקים את ספר הזוהר ביניהם, זה לוקח שלשים דפים וזה ארבעים, עשרים דפין, בין כלם נגמר כל ספר הזוהר... ואח"כ מכין לפניו סעודה של מיני מטוגנים בדבש ופירות הרבה מאד וי"ש, ואח"כ עושים אל מלא רחמים להנפטר ומי שברך לבעל הבית...“¹⁸.

כבר הזכרתי לעיל את המנהג בקהילות אשכנז ואיטליה לנדב ביום אחרון של שלש רגלים, ובקהילות ספרד בשבת-נחמו, לטובת עניי ארץ-ישראל, ואת הברכות המיוחדות שבהן בירכו את המנדבים. נשאר לי איפוא עוד להזכיר את הברכות המיוחדות שבירכו בציבור בארץ-ישראל את המנדבים שבחוצה-לארץ.

בימי הגאונים היתה ברכה זו נאמרת ביום הושענא בירושלים על הר הזיתים ברוב עם ובמעמד עולי-רגל מרובים. באגרת-השלוחות שמסרו ראשי העדה בירושלים ביד שלוחם ר' יונה הזקן בן ר' יהודה הספרדי, מתואר המעמד בהר-הזיתים ביום ההוא, ושם נאמר: „ושם יברכו כל בית ישראל, מדינה ומדינה, קהילותיה, וקניה, נדיביה, וכל הזוכר את ירושלים וכל המעלה אותה על לבו, שם יזכרו בתפלות וברכות“¹⁹.

על תפלה מיוחדת שהתפללו בירושלים ביום צום מיוחד על אנשי חוצה-לארץ, במחצית הראשונה של המאה השש-עשרה, מסופר באגרת חכמי הישיבה שבירושלים לאיטליה משנת רפ"א (1521).

17 סעמי המנהגים לר' אברהם יצחק שפערלינג, לבוב תרס"ו-תרס"ז, דף קי"ד ע"א.

18 שער ירושלים לר' משה ריישר, לבוב תרכ"ו, שער ס.

19 א. יערי, שלוחי ארץ ישראל, תלאביב תשי"ג, עמ' 51.

שם נאמר, שמנהיג הישוב בירושלים בימים ההם, הנגיד ר' יצחק הכהן שולאל, "צוה לתקן ולסדר משמרות להתפלל ולהתענות על כל אחינו שבגולה, יצל ויגן עליהם בעין החמלה והחנינה ויתן אותם לרחמים לפני כל שוביהם וישיב בנים לגבולם".²⁰

כיוצא בזה כותבים ראשי עדת צפת באגרת שמסרו ביד שלוחיהם לצפון-אפריקה בכסלו שס"ד (1603): "יודיעני מכסת מסת נדבתו... למען נברכהו בשני ובחמישי ביום הקבוץ אשר מתקבצים כל הישיבות בצום ובתפלה ודמעה בכל שבוע להתפלל על עדת ישראל אחינו שבגולה, יגאלנו ה' מכל צרה, וכן נברכהו בבית התלמוד תורה ובימים נוראים".²¹

באגרת אחרת מצפת, שנכתבה שלש שנים לאחר מכן, בשנת שס"ז (1607), מתאר ר' שלמה שלומיל מיינשטרל בפרוטרוס את התפלה ההיא ביום ב' זה' ואת ה"מי שבירך" למנדבים. ואלת דבריו: "ובכל יום ה' בשבוע מתקבצים כל ישראל [בצפת] אחר תפלת שחרית לבית הכנסת אחת גדולה, ומתפללים לשם תפילה נוראה עד מאד על כל ישראל בכל מקום שהם ועל גלות השכינה וישראל וחורבן בית אלהינו, ומברכין לכל מי ששולח ממונו לסיוע עניי א"י, שהקב"ה יאריך ימיהם ושנותיהם ויצליחו עסקיהם וישמרו מכל צרה וצוקה, וכל התפלה כולה עושים אותה כל ישראל בבכייה גדולה ובשברון לב".

ובאגרת אחרת הוא מתאר תפלה כזו שמתפללין בחודש אלול, ומביא גם מקצת מנוסח התפלה: "ואח"כ מתפללים על שלום כל הנדיבים השולחים מממונם נדבה לעניי א"י ומחזיקים בידם ללמוד תורה ולהתישב בא"י, שהקב"ה יצילם מדבר וחרב ורעב ושבי וביזה וחללים רעים ומקרים רעים ויצליח להם בכל מעשה ידיהם, ויתן להם בנים עוסקים בתורה ובמצות לשמה, אח"כ אומרים: אגא השם, חוקם ואמצם ותן בלבם רחמנות להטיב אלינו ולא נכרת ברעב בארץ החיים, ואל יגרמו עונותינו לצאת מארץ חמדה טובה ורחבה בעבור פרוסת לחם ונתבטל מלימוד תורה ומעבודת השם יתברך, עשה בעבור קדושת א"י שלא תישאר חריבה ושמה מבלי יושב, אח"כ מתפללין על כל ישראל בכל מקום שהם, שהקב"ה יגן בעדם ובעד בניהם ובנותיהם וכל אשר להם, ויצילם מכל גזירות קשות ומעלילות ומגירושים ומשמדות".²²

ר' משה פוריית, שעלה מפראג לארץ-ישראל, ויצא משם בשליחות עדת האשכנזים לאשכנז, מתאר בספרו "דרכי ציון", שנדפס בפראנקפורט-דמיין בשנת ת"י (1650), את ברכת "מי שבירך" שבה מברכים בירושלים בכל שבת לאחר קריאת ההפסטה את הגבאים בחו"ל העוסקים בגביית תרומות לא"י, את היחידים השולחים תרומות לירושלים, את הנשים הנדיבות ואת הקהילות, ואף מוסר את נוסח הברכות.²³ (להלן, סימן נ"ג-ד).

באגרת שכתבו נשים אשכנזיות שבירושלים לקהילות אשכנז, בשנת ת"י (1650) לערך, ומסרוה ליד שלוחן ר' שמואל לוי מפראנקפורט, הן מעתיקות תפלות שמתפללים ליד הכותל המערבי ונוסח "מי שבירך" שמברכים שם את האנשים שבחוצה-לארץ התומכים בידי קרוביהם שבארץ-ישראל.²⁴ (להלן, סימן נ"ה).

בספר שנדפס בראשית המאה השבע-עשרה והכולל סדר התפלות שמתפללים בירושלים לפני הכותל המערבי, מובא גם נוסח "מי שבירך" שאומרים לאחר "עלינו לשבח" בתפלת החול, ובו מברכים את קהילות ישראל שבגולה.²⁵ (להלן, סימן נ"ו).

ר' גדליה מסימיאטיץ, מחבורת העולים שעלו עם ר' יהודה חסיד בשנת ת"ס (1700), ויצא

20 שם, עמ' 164. 21 שם, עמ' 193.

22 א. יערי, אגרות ארץ ישראל, תל-אביב תש"ג, עמ' 198, 209.

23 א. יערי, מסעות ארץ ישראל, תל-אביב תש"ו, עמ' 289-290.

24 א. יערי, שני קונטרסים מארץ-ישראל, — "קריית ספר", שנה כ"ג, עמ' 140-159.

25 עת לחננה לר' משה ב"ר מיכאל הכהן, וינציאה תס"ח; והוצתק משם בספר "זכרון בירושלים", קושטאניגא תק"ג, דף ל"ה.

בשליחות בני עדתו לאשכנז. מתאר בספרו "שאלו שלום ירושלים", שנדפס בברלין בשנת תע"ו (1716), את התפלה בשבת ליד הכותל המערבי, ומוסיף שבסוף התפלה "מברכין את גבאי א"י שבה"ל ואת כל המתעסקין במצות לשלוח, וגם מברכין כל אחד את קרוביו שבה"ל"²⁶. באגרת שכתבו ראשי עדת החסידים בטבריה בשנת תקמ"ה (1785) אל גבאי קופת א"י בליטא וברייסין, העתיקו בשולי האגרת נוסח תפלת "מי שבירך" שבה מברכים את המנדבים "בכל המקומות המקודשים ובכל עת מצוא זו תפלה וחודש ושבת" (להלן, סימן נ"ז). וכן כותבים תלמידי הגר"א שהתישבו בצפת באגרת השליחות שמסרו בשנת תק"ע (1810) לשלוחם ר' ישראל משקלוב: "פסיעתם ויגיעתם ופעולתם עבור עניי אה"ק לומדי תורה... לא ימושו מפינו קדם מרן דבשמיא בעד הגבאים בפרטות ובעד כל המתנדבים בעם, וכן דרכינו להתפלל בעת הליכתנו על קברי הצדיקים והקפת עיר קדשנו"²⁷. ראוי להזכיר גם נוסח ברכת "מי שבירך" שבה בירך שליח צפת ר' שלמה חסאן בשנת תקמ"ז (1787) את אחד הנדיבים באויניון שבדרום-צרפת, ורשם לו את הברכה בכתב לעדות ולזכרון ולסגולה (להלן, סימן נ"ח).

לבסוף אזכיר "מי שבירך" יחיד במינו, ברכה למעריכי-המס בקהלה. ר' מיכאל יעקב ישראל, הרב ברודוס בשנות תקפ"ח-תרי"א (1820-1851) ומחבר ספר שו"ת "יד ימין" (אזמיר תרי"ט) שלח למעריכי-המס בקהלתו הוראות מפורטות כיצד לנהוג בעריכה. בשולי הוראות אלו שנכתבו בכתב-ידו, נכתבה "תפילה להצלחת המעריכים", תחילתה: "מי שברך וכו' (להלן, סימן נ"ט). נראה שהיו נוהגים אז ברודוס לברך בצבור את המעריכים, כדי שלא ימנעו נכבדי הקהלה מלקבל על עצמם תפקיד שלא היה בו כדי לעורר חבה מיוחדת אליהם מצד אנשי הקהלה. ראו איפוא צורך לעודדם על-ידי ברכה מיוחדת.

ואחרון-אחרון: "מי שברך" שהתקינו רבני הונגריה בסוף שנת תש"ב (1942) לאמרו בבתי-הכנסת ולברך את אלה שנתפסו "לעבודת אנגריא" שיוכו לשוב לביתם ולמשפחתם (להלן, סימן ס'). אי לנו שלא נתקיימה בהם הברכה, כי רובם לא זכו לראות עוד את בני-ביתם, כי נשלחו ע"י הצוררים המתועבים למחנות-המות בפולין. ה' ינקום דמם. מתוך ברכה נשמע ההד האחרון של בית ישראל במזרח-אירופה שנתהרס לעינינו.

*

וטרם אביא את הנוסחאות, אציין כאן את שינוי הנוסחאות בראש "מי שבירך". רוב הברכות מתחילות: "מי שבירך אבותינו אברהם יצחק ויעקב הוא יברך" וכו'. ויש שאמרו "אברהם יצחק וישראל", ויש שהזכירו האבות והאמהות ביחד "אברהם יצחק ויעקב אבותינו שרה רבקה רחל ולאה אמותינו" (בברכה לאנשים ונשים ביחד). ויש שהזכירו את האמהות בלבד "אמותינו שרה רבקה רחל ולאה" (בברכה מיוחדת לנשים). ויש שהוסיפו לאמהות נשים אחרות "שרה רבקה רחל ולאה ומרים הנביאה ואביגיל ואסתר המלכה בת אביחיל" (בברכה לבת שנולדה, מנהג ספרד). ויש שאמרו "אברהם יצחק ויעקב דוד ושלמה ונביאי ישראל וכל חסידי עולם" (אויניון, קרפינטראק, לישלוא וקאבאיון). בנוסח ברכה שחיבר מהר"ל מפראג נאמר "אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד ושלמה וכל הצדיקים והחסידים והפרשים". בנוסח ברכה של קראים נאמר "אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד ושלמה ושאר הנביאים והצדיקים והתמימים והישרים והחסידים גמורים". בברכה לחולה הזכירו מלבד מי שבירך את האבות גם "ומי שריפא חזקיהו מלך יהודה מחליו, ומרים הנביאה מצרעתה, ונעמן מצרעתו, והמתיק מי מרה ע"י משה רבינו ומי ירחו ע"י אלישע". בברכה לתפוס בבית הסוהר הזכירו, מלבד האבות והאמהות, "ומי שהוציא יוסף מבית האסורים".

26 א. יערי, מסעות ארץ ישראל, תל-אביב תש"ו, עמ' 346.

27 א. יערי, אגרות ארץ ישראל, תל-אביב תש"ג, עמ' 336.

ועתה אביא את 63 הברכות „מי שברך“ לפי סדר השתלשלותן לנוסחאותיהן. ליד כל אחת מהן אציין את מקורו בדפוס או בכתב־יד ואציין לנוסחאות מקבילות. רובן לא נרשמו ע"י ישראל דודון ב„אוצר השירה והפיוט“, אף שטרם לרשום ככל שידו מגעת.

לשם עבודה זו השתמשתי בכמה כתב־יד של בית־הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים. של בית־המדרש לרבנים בניו־יורק, של גנזי מר ש. ז. שוקן בירושלים ושל גנזי ר' יוסף קאפה. ואני מחזיק טובה מרובה למר גרשון כהן, ספרן בית־המדרש לרבנים בניו־יורק ולמר א. מ. הברמן, ספרן גנזי שוקן, שהקלו עלי את השימוש בכתב־יד אשר תחת פיקוחם, ולהרב ר' יוסף קאפה שנתן לי רשות לפרסם מתוך כתב־יד שברשותו.

נראה לי שבחקר השתלשלותן של תפלות „מי שברך“ יש ענין לא רק לחוקרי תולדות התפלה בישראל אלא גם לחוקרי תולדות ישראל בכלל. כי תפלה זו לצורותיה שימשה אחד האמצעים החינוכיים כדי מנהיגי הקהלות לגבש את הקהלה ולהרגיל את בני הקהלה למצוות מסוימות שנודעת להן חשיבות מיוחדת בחיי העם ולהזהירם מעברות מסוימות שאדם דש בהן. מהברכות שבהן ברכו את העושים מעשים טובים אנו למדים מה היה אידיאל האושר בעיני אדם מישראל.

א. מי שברך לקהל. ביום ב' וה'. בכל. בימי הגאונים

מי שברך אברהם יצחק ויעקב אבותינו הוא יברך את כל אחינו ואחיותינו בני ישראל הבאים לבתי כנסיות לתפלה ולצדקה. הקב"ה ישמע בקול תפלתם ויעשה חפצם וימלא שאלתם בסוב ואמרו אמן ²⁸.

ב. מי שברך לקהל. בשבת ובמועדים. ווירמייזא. המאה השתים־עשרה

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב הוא יברך את כל הקהל הקדוש הזה הם ובניהם ובנותיהם וכל אשר להם בעבור שמשכימים ומעריכים לבית התפלה ובעבור שעוסקים בצורכי צבור באמונה שלמה. בשכר זה המקום ישמע תפלתם וישלחם ויציילם מכל צרה וצוקה, וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם ויברכם עם כל ישראל אחיהם. ונאמר אמן ²⁹.

ג. מי שברך לקהל. בשבת ובמועדים. צרפת. המאה הארבע־עשרה

מי שברך אברהם יצחק וישראל אבותינו וחסידים הראשונים הוא יברך את כל הקהל הקדוש הזה עם כל קהלות הקדש הם ונשיהם ובניהם ובנותיהם וכל אשר להם וכל מי שתקנו בתי כנסיות לתפלה ומי שבאים לתוכם להתפלל ומי שנותנים נד למאור ויין לקידוש ולהבדלה ופת לאורחין וצדקה לעניים וכל מי שעוסקים בצורכי ציבורם. הקב"ה ישלם להם שכרם ויסיר מהם כל מחלה ויבטל רוע גזירותם וירפא לכל גופותם ויסלח לכל עונותם ויברך כל מעשה ידיהם כל ישראל חברים ונאמר אמן ³⁰.

ד. מי שברך לקהל. בשבת ובמועדים. אשכנז

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב הוא יברך את כל הקהל הקדוש הזה עם כל קהלות הקדש, הם ונשיהם ובניהם ובנותיהם וכל אשר להם, ומי שמיחדים בתי כנסיות לתפלה, ומי שבאים בתוכם להתפלל, ומי שנותנים נד למאור ויין לקדוש ולהבדלה ופת לאורחים וצדקה לעניים וכל מי שעוסקים בצורכי צבור באמונה, הקדוש ברוך הוא ישלם שכרם ויסיר מהם כל מחלה וירפא לכל גופם ויסלח לכל עונם וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם עם כל ישראל אחיהם. ונאמר אמן ³¹.

28 סדר רב עמרם גאון. (עין לעיל הערה 9).

29 פנקס ווירמייזא כ"י משנת תתק"ן לאלף החמישי בערך. מובא ע"י פרומקין, סדר רב עמרם גאון, ח"ב, דף ל"ט. — א. ברלינר, Randbemerkungen, ברלין 1909, עמ' 66, מביא נוסח מי שברך לקהל „בעבור שמשכימים ומעריכים בבית התפלה ובשביל שישתקו בשעת הקריאה“, אבל אינו מציין לשום מקור.

30 סדור טרוויש, כ"י שוקן (מראשית המאה ה"ד), סימן 174, בתפלת שבת, אחר „יקום פורקן“ (דף 70).

31 הגיון לב, סידור ר' אליעזר לאנוסהוט, קניגסברג 1845, עמ' 307, ובכל סידורי האשכנזים ככ"י ובדפוס.

ה. מי שברך לקהל. בשבת ובמועדים. מנהג איטאליאני

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב הוא יברך את כל הקהל הקדוש הזה עם כל הקלות הקדש, הם ונשיהם ובניהם ובנותיהם וכל אשר להם, ומי שתקנו בתי כנסיות לתפלה והבאים בתוכם להתפלל והנותנים שמן למאור ויין לקדוש ולהבדלה ומוזנות לאורחים וצדקה לעניים, והעוסקים בתורה ובמצוות, והעוסקים בצרכי צבורם לשם שמים ובאמונה, הקדוש ברוך הוא ישלם שכרם ויסלח לכל עונם וירפא לכל גופותיהם וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה יריהם, עם כל ישראל אחיהם. ונאמר אמן.³²

ו. מי שברך לקהל. בשבת ובמועדים. ספרד וצפון-אפריקה

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד ושלמה וכל הקהלות הקדושות והטהורות, הוא יברך את כל הקהל הקדוש הזה גדולים וקטנים, הם ונשיהם ובניהם ובנותיהם. מלאך דעלמא יברך יתכון ויזפה יתכון וישמע קל צלותכון, תתפרקון ותשתובון מכל צרה ועקתא, ויהא מימרא דה' בסעדכון, ויגן בעדכון ויפדון סוכת שלומון עליכם, ויטע ביניכם אהבה ואחוה ושלום וריעות, ויסלק שנאת חנם מביניכם, וישבור עול הגוים מעל צוארכם, ויקיים בכם מקרא שכתוב ה' אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם כאשר דבר לכם. וכן יהי רצון ונאמר אמן.³³

ז. מי שברך לקהל. בשבת ובמועדים. תימן

מי שבירך אבותינו אברהם יצחק ויעקב ומשה ואהרן דוד ושלמה וכל הקהלות הקדושות והטהורות, הוא יברך את כל הקהל הקדוש הזה, גדולים וקטנים, הם ובניהם ונשיהם ותלמידיהם. מלאך דעלמא הוא יברך יתכון ויזפה יתכון, וישמע בקל צלותכון, תתפרקון ותשתובון מכל צרה ועקתא, ויהי מימרא די' בסעדכון, ויגן בעדכון, ויפדון סוכת שלומון עליכם, ויטע ביניכם אהבה ואחוה ושלום וריעות, ויסלק שנאת חנם מביניכם, וישבור עול אויב מעל צואריכם, וישמיד אויביכם, ויכלה צריכם, ויאבד כל הקמים עליכם לרעה, וירויח מזונותיכם, ויפתח לכם שערי פרנסה וכלכלה, וימלא ידיכם מברכותיו, ויקיים בכם מקרא שכתוב: ופניתי אליכם והפריתי אתכם והרבותי אתכם והקימותי את בריתי אתכם. יי אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם כאשר דבר לכם. וכן יהי רצון ואמרו אמן.³⁴

ח. מי שברך לקהל. בשבת שמברכים החודש. מנהג איטאליאני

מי שבירך אברהם יצחק ויעקב אבותינו שרה רבקה רחל ולאה אמותינו הוא יברך את כל הקהל הקדוש הזה ואת כל הקהלות הקדוש הם ונשיהם ובניהם ובנותיהם וכל אשר להם. הקדוש ברוך הוא יושיעם ויברכם ויבטל מעליהם כל גזירות קשות וכל חלומות רעים, ובניהם יבדלם לאהבתו וליראתו ולתלמודו ויצמיח לנו ישועה בקרוב. וכן יהי רצון ונאמר אמן.³⁵

ט. מי שברך לקהל. בשלש רגלים ובימים נוראים. קארפינטראץ

מי שברך אברהם יצחק ויעקב דוד ושלמה ונביאי ישראל וכל חסידיו עולם הוא יברך את כל הקהל הקדוש

32 מחזור כפי מנהג ק"ק איטאליאני, עם מבוא שד"ל, ליוחרנו תרס"ז, דף מ"ה; כ"י בית-המדרש לרבנים בני-יורק (אוסף לזכר ענעלאו, מס' 2402).

33 מחזור ספרדים, ליוחרנו תרס"ז; סדר רב עמרם גאון, מהדורת פרומקין, ח"ב עמ' 77 (עפ"י מחזור קאסאלאן); מחזור מנהג אראגון, סאלוניקי תרע"ז; מחזור מנלג אלג'יר, ליוחרנו תרמ"ו. שינוי נוסח: עול הגוים — עולם. ויקיים — ויקיים. ה' אלהי אבותיכם — ה' אלהיכם. לתוך מנהג זה נשתרבו כמה פסוקים בארמית מברכת "קום פורקין" הקדומה שמקורה בבבל.

34 סידור תכלאל כמנהג תימן, עם פירוש עץ חיים לר' יחיא צאלח, ירושלים תרנ"ד, דף ק"מ; תכלאל שיבת ציון, מהדורת ר' יוסף קאפה, ירושלים תשי"ב, דף קפ"ג. — נוסח זה מבוסס על נוסח ספרד, אבל הורחב בחלק השני.

35 כתב-יד בית המדרש לרבנים בני-יורק (אוסף לזכר ענעלאו, מס' 2402). כ"י זה כולל גם את הנוסח הארוך (לעיל, סימן ה') לפני ברכת החודש, ואח"כ ברכת החודש, ואחריה ברכה למלך, ואחריה יהי רצון, ואחריה נוסח קצר זה (שאינו במחזור איטאליאני עם מבוא שד"ל), ונראה אישוא שברכה קצרה זו היתה מיוחדת לשבת שמברכים החודש.

הזה עם כל קהלות הקדש. המקום ברחמיו ישמרם ויחיים ויושיעם ומכל צרה וצוקה יצילם ויסדם וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם [ובימים נוראים הוסיפו: ויחדש עליהם שנה טובה ויסלח לכל עונותיהם] ויגאלם בקרוב עם כל ישראל חברים. וכן יהי רצון ונאמר אמן³⁶.

ט. מי שברך לקהל. בשבת שמברכים החודש. קארפינטראץ וכו'

מי שברך אבותינו הקדושים אברהם יצחק ויעקב ודוד ושלמה ונביאי ישראל וכל חסידי עולם, הוא יברך את כל הקהל הקדוש הנה עם כל קהלות הקדש, הם ונשיהם ובניהם ובנותיהם וטפם וכל אשר להם, מי שתקנו בית זה לתפלה והבאים בתוכו לתהלה, ומי שנותנין שמן לנר. ויין לקדוש ולהבדלה ופת לאורחים וצדקה לעניים, וכל מי שעוסקים בצרכי צבורא הדין לשם שמים. הקדוש ברוך הוא ישלם שכרם וירפא כל מגפותם ויסיר מהם כל מחלה ויסלח לכל עונותיהם ויברך כל מעשה ידיהם ויגאלם בקרוב עם כל ישראל חברים. וכן יהי רצון ונאמר אמן³⁶.

(המשך יבוא)

36 סדר לשלש רגלים כמנהג קארפינטראץ, אמשטרדם תקצ"ט, דף נ"א; סדר לימים נוראים כמנהג קארפינטראץ, אמשטרדם תצ"ט, דף מ"ה. והנוסח לשבת קצר יותר ושונה במקצת: "מי שברך... הוא יברך את כל הקהל הנה. המקום ברחמיו ישמרם ויחיים ויושיעם, ויצילם מכל גרוש ומכל גזרות קשות וחלאים רעים ויגאלם בקרוב עם כל ישראל חברים אמן." (סדר התמיד, ח"ב, אוניון תקכ"ז, דף מ"ה).

36* סדר התמיד כמנהג קארפינטראץ, אוניון, לישלוא וקאבאיון. אוניון תקכ"ז, דף מ"ה.

תרגומי המקרא ליוונית מאת יהודים בני המאה ה־17

מאת

דניאל גולדשמידט

א

בשנת ש"ו תופיעה בקושטא מהדורת חמשה חומשי תורה שמבחינת תכנה ומבנה יכולה להחשב כיחידה במינה. היא כוללת את הטכסט עם תרגום אונקלוס ופירוש רש"י ושני תרגומים חדשים, אחד ללאדינו ואחד ליוונית¹. הספר כולל 389 דף ב־4 גדול, הדפים מסודרים בס"ה קונטרסים בעלי 6 דפים. תרגום אונקלוס נמצא תמיד בראש העמוד, פירוש רש"י — באותיות מרובעות — לרגלי העמוד; השטח האמצעי נחלק לשלשה טורים, הטור האמצעי מכיל את המקרא עם נקוד וטעמים, ועל ידו התרגום ללאדינו² בטור הפנימי והיווני בטור החיצוני.

התרגום היווני — היחיד שנדפס בצורה כזו — מעניק את המלומדים במיוחד. הוא נכתב באותיות עבריות מנוקדות, בטרנסקריפציה פוניטית גרידא, דוגמת התרגום ללאדינו. שפת התרגום היא השפה היוונית החדשה של המאה ה־17, ואין לחשוב שעבודת המתרגם קודמת להדפסת הספר בהרבה; יש אפילו להניח שהתרגום נעשה לשם הדפסתו. מזה לומדים שהשפה היוונית היתה חיה בפי עדת היהודים היוונים — כמו שהיא חיה עד ימינו אנו בפי יהודי אותן הקהילות הקיימות ביוון עוד מן המאות הקודמות להגירת הספרדים.

לכן נאה היתה מחשבת המלומד הסלינג להעביר את כל התרגום לאותיות יווניות, כדי לאפשר גם לעוסקים בתולדות שפת יוון ליהנות ממנו ולהפיק ממנו תועלת למחקריהם³. מהטרנסקריפציה שלו זמן המלון של מלים מיוחדות שהוא הוסיף יש ללמוד לקח רב על טיב השפה המדוברת בפי היהודים בתקופה זו ועל טיב התרגום ומסרתו.

אשר לטיב השפה, היא עממית במובן הרחב ביותר של המלה, ומוכיח על זה בראש וראשונה אוצר המלים. בכל מקום שהיתה הבחירה בידי המתרגם בין ביטוי ספרותי ובין עממי, בוחר הוא בעממי, אף בסגנון שירי, ובוה מופיעות המלים $\mu\upsilon\sigma\iota\kappa\acute{o}\varsigma$ (לחם), $\iota\epsilon\tilde{\eta}\chi\epsilon\iota$ (בית), $\nu\omicron\iota\kappa\omicron\acute{\epsilon}\rho\omicron\varsigma$ (בעל)

1 שטיינשניידר, קטלוג בודל. מס' 122. פרטים נוספים נמצאים במאמרו של בללי, Belleli, REJ 22 (1891) 250 ff. p. ובמבוא לספרו של הסלינג (ע' הערה 3) ע' 1 ואילך. בתיאורו המפורט של הדפוס מעיר הסלינג על כך שקיימים סטסים של הספר השונים זה מזה בכמה פרטים טיפוגרפיים. גם בבית הספרים הלאומי ישנם שני אכסמפלרים, השונים איש מאחיו באותם הפרטים.

2 תרגומים ללאדינו נדפסו מאז ואילך כמה פעמים, ואין כאן משום ענין מיוחד. רק הכתיב שבו נוצאה זו יכול לענין את המלומד, שהרי המלים באות בנקוד מלא מה שאין כן במנהג המאוחר. לדוגמא אני מביא כאן את הפסוק שמות א' ח':

א' אֱלֹהִים יִשְׂרָאֵל בְּרִי נִצְיָבוֹ שִׁבְרִי מִקְרָיוּסִי קִי נִן קִנְזִיקִי עֵה יִסְפִּי, אִי יִישׁוֹ עֵשׂוֹ שִׁבְרִיקִל מִקִּי שִׁבְרִיקִל
היבול ד' יִקְרָא מִבִּי אִי שִׁבְרִיקִי קֵאשׁ יִי נִישׁ.

3 Les cinq livres de la loi <Le Pentateuque>. Traduction en néo-grec publiée en caractères hébraïques à Constantinople en 1547, transcrite et accompagnée d'une introduction, d'un glossaire et d'un facsimile par D.C. Hesselting. Leide & Leipzig 1897

הסלינג נותן טרנסקריפציה מדויקת, אף בפרטים מדויקת במידה קיצונית, והוא עוסק בטכסט כאילו הוא שייך ללהג מיוחד המוכר בפי היהודים. אני מסופק אם טרנסקריפציה כזו מוצדקת מטעמים בלשניים, ויש לשאול אם הכתיב, שאילו מעביר הסלינג את הטכסט, היה בכלל קיים באיזו תקופה שהיא בספרות היוונית הכתובה. מאידך ניסא יש הרבה ללמוד על "אידיומים" מיוחדים ועל כמה תופעות שלא היו ידועות כל כך.

אשר לטיב התרגום, אינו שונה תרגום זה מבחינת המבנה מכל התרגומים שנעשו ע"י יהודים במשך הדורות, שטיבם ואפיים תיארה בהכנה רבה נחמה ליבוביץ, והיא הוכיחה בחיבורה שלתרגומים לא היו חיים עצמאיים, ולא כאו ב מקום נוסח המקרא, אלא התקיימו על ידו ושימשו עזר לתלמידים ולאנשים הפשוטים בהשתדלויות להבין את המקרא. גם התרגום שלנו נכתב כנראה לצורך הלמוד ושימש תמורת תרגום ארמי וכדומה. בדומה להם הוא מראה אותם הדברים הטיי פוסיים כגון סטיות מרות השפה היוונית וחיקויי הלשון העברית, בפרט בתחביר, אע"פ שסדור המלים אינו מופרע בהם. כך מתבארים מנהגי הדבור כגון חסרון פועל עזר (ברא' ג' ז') עירמים הם התרגומים מילוליים של כמה ביטויים, כגון מלא ידם γεμῶν τὸ χέρι (שמות כ"ח מ"א ועוד), בן חמש מאות שנה υἱὸς πεντακκοσίων ὡρονών (ברא' ה' ל"ב, וכן תמיד), לבא εἰς ἔρχομα (במד' ד' על פ' ה' ביד משה υἱὸς πεντακκοσίων ὡρονών) (ברא' ה' ל"ב, וכן תמיד), וכן תמיד עד להפריז⁵, מאידך גיסא אין לראות חיקוי העברית בתרגום מלת "אשר" במלה δε (בלי נטיה) או בתרגום דרגת היתרון של שם התואר בצירוף מלת ἀπὸ (גדול ממני וכו'), כי תופעות אלה נמצאות בשפה היוונית המאוחרת.

ברא' י"ז א' שדי [καυός (= ממפיק, מוכשר).]

שמות ח' י"ז ערוב ἀνακάτωμα (= עירוב ?).

ויק' י"ח י"ח לצרור σμερῶς (= לעשות באותו הזמן).

במד' י"ב ג' עניו στυγανός (= שתקן).

במד' כ"ז ו' כן [בנות צלפחד דברות] ἀλήθεια (=אמת).

דבר' כ"ו ה' [ארמי] אבד [אבי] πτωχος (=הילד).

דבר' ל"ב י' יבוננהו εσύγγνωσε (= מחל לו ?).

אפייני גם כן שבני ענקים (דבר' א' כ"ח ועוד) נחשבו כבני יוונים (παιδιὰ τῶν Ἑλλήνων).
תרגומים ע"פ המסורת המדרשית, אע"פ שאין דרכו של המתרגם לסמוך עליה, אינם חסרים
לגמרי. כדאי להזכיר :

שמות כ"ה ל' [עוד] לחם הפנים το ψῶμι το διπρόσωπο (= שיש לו פנים לכאן ולכאן, עי' רש"י שם).

ברא' ו' ו' צהר φεγγίτη (= מנורה, עי' רש"י).
דבר' כ"א כ' זולל κρεατοφᾶς (אוכל בשר עי' ת"א).

Nechama Leibowitz, Die Übersetzungstechnik der jüd.-deutschen Bibelübersetzungen des 4
15. u. 16. Jahrhunderts, Diss. Marburg 1931, p. 15 ff
5 שמות כ"ב כ"ג שלש פעמים בסטוק אחד !

כמובן אין שום קשר ספרותי בין תרגום זה לבין תרגום השבעים שהיה נפוץ כמעט רק בין הנוצרים. מכל מקום הוא שלב חשוב בתולדות תרגומי התנ"ך ויש בו כדי לתרום תרומה ניכרת לידיעת מצבם התרבותי של יהודי יוון במאה השש-עשרה.

ב

והנה לפנינו תעודה נוספת לשפתם ולדרכי לימודם של יהודי יוון. הגיע לבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי קטע של כתב-יד שנכתב באותה התקופה (סימנו: Heb. 8° 2332). כתב יד זה כולל פירוש קצר לספר תהלים ובסופו תמצא פירוש כזה למגלת איכה וקהלת. לע"ע נמצאים בידנו 16 דף (בגודל 20.5×28 ס"מ, והשטח הנתפס בכתב הוא 24×15.5 ס"מ). בדפים שנשמרו כתובים פירושים למזמורים כ"א-כ"ז, מ"ט-ק"נ (בכ"י: קמ"ט). הפירוש נכתב בתכלית הקיצור והפשטות, על דרך הפשט — המבין ימצא על נקלה את המקורות מהם שאב המפרש — ובהרבה מקומות מסתפק הוא בתרגום יווני של המלה. הנני נותן כאן דוגמאות מעטות כדי לאפשר לקורא לדון בעצמו על אפיו של הפירוש.

גם בכ"י זה יש לראות תעודה מעניינת מבחינת התכן והלשון, וראוי הוא למהדורה בשלמות.

תהלים כא

בעזך. בכחך. יגל. ישמח. וארשת כמו מבטא. ענין דבור. ואין לו אח במקרא. עטרת. כתר. פז. זהב. תשועה. תשים. תחדלו. תשמחו. ותעל בשמחה. כמו ויחד יתרו. יבלעם. ישויתם. או כמשמעו. פרימו. פרי שלהם. ר"ל בניהם. מזומה. מחשבה. תשיחמו. תשים אותם. שכמ. חלק. מִרְסָקִי. במיתריך. אֶקֶרְדִּישׁוּ.²

תהלים כב, א-כב

אילת. שם כלי מכלי זמר. וי"א כמו מין איל שפי' כה. כלומר בכח השחר. וי"א כי אילת שם כוכב הבקר, וכן קראוהו בעלי הקבלה. והנה יש אומרים שזה המזמור נאמר על דוד המלך כשהיה בורח משאול. ויש אומ' שנאמר על אסתר וישראל שהיו בגלות אז. והנכון כי אילת השחר נאמר על כנסת ישראל שהם בזה הגלות, וסוף המזמור יוכיח. וקראם אילת כמו שקראם והמשלים כצבאות או כאילות השדה בשיר השירים. ופי' השחר הזהיר והיופי מסביב להם.

אילת השחר. אֶלְסִינָה תִּשְׁאֲבִישׁ.⁸ אֵלִי. אֵלֹהֵי שְׁלִי. שֶׁאֲגִתִּי. צַעֲתִי. דֹּמִיָּה. שֶׁם לֹא תֵּאֵר. בִּקְשִׁיָּאָה 4 או שִׁי.⁵ תִּהְלֹת. עֲנִין שֶׁכָּח וְתִהְלֹת. וְתִפְלִסְמוֹ. וְתִצִּיל אוֹתָם. זַעֲקוּ. כִּמוֹ עַם צָרִי. בִּוּשׁוֹ. עֲנִין בִּוּשָׁה. תִּוְלַעַת. שְׂקִילִי.⁶ וְבוּזִי. קִכְיָיִוֶמָא.⁷ יִלְעִיגוּ. אֶנְיִלְשִׁין.⁸ יִפְטִירוּ. יִשְׁלַחוּ אֶמְלִיפְרִישִׁין.⁹ גִּל. עֲנִין סִבּוֹ. וְהוּא מִקֹּר קִרְיִירִין.¹⁰ גָּחִי. עֲנִין יִצְיָאָה מוֹצִיא וְכוּתִי כִּמוֹ וְתִגַּח בְּנִהְרֹתֶיךָ. שְׂדִי. בִּיזִיָּאָה.¹¹ הַשְּׁלַכְתִּי. אֶרֶבְסִיקָא.¹² אֶכִּירִי. פִּרְתִּיקָא.¹³ בִּשְׁן. שֶׁם מְקוֹם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל דֶּשֶׁן וְשֶׁמֶן מֵרַעַה צֶאֱן. כְּתִירוֹנִי. כִּמוֹ סִבְבוֹנִי. כִּמוֹ שֶׁהִכְתִּיר וְהַעֲטִירָה טוֹבֵה הָרֹאשׁ. וְהִכְתִּיר כְּתִירוֹ אֶת בְּנִימִין. פִּצְלוֹ. פִּתְחוֹ. כְּדוֹנֵג. שְׁעוֹת קָרִי.¹⁴ נִמְסוּ. לִיקְנִי.¹⁵ מַעֲי. כֹּל הָאֲבִירִים הַפְּנִימִיִּים נִקְרְאוּ מַעֲיִם אֶנְקִסוֹ.¹⁶ כְּחֹרֶשׁ. גִּלְשִׁקִּין.¹⁷ כְּחִי. כְּמִשְׁמַעוֹ. וְהוּא רָמּוֹ אֵל הַלִּיחָה שְׁהִיא כֹּחַ הָאֲדָם הַלְמוֹנִיָּה.¹⁸ וְהִרְאִיָּה מְהוֹקֵן שֶׁעַל שֶׁסְרָה הִלְחָה מִמֶּנּוּ נִחְלַשׁ. אוֹ שְׁלֹשָׁמוֹ.¹⁹ אוֹ הַפּוֹךְ כִּמוֹ חִכִּי לְיוֹנָשָׁמוֹ.²⁰ מוֹדֵבֶק שִׁיגִלִּיקִין.²¹ מִלְקוֹחִי. אוֹרִישִׁקוֹשָׁמוֹ.²² הֵם הַחֲנִכִּים לַמַּעֲלָה מִהֲלֹשִׁין וְנִקְרְאוּ כֵן כִּי לֹאֲחִים אֵת הַמֵּאֵכֶל נֵצַח הַלְעִיסָה. תִּשְׁתַּחֲוִי. תַּעֲמִידִי וְתַעֲרִכִּי וְתַסְרִכִּי כִּמוֹ שְׁסוֹת הַסִּיר. מַרְעִים. רַעִים. אִילוֹתִי. כְּחִי. חוֹשָׁה. מִהֵרָה. יְחִידָתִי. נִשְׁשִׁי שְׁהִיא יְחִידָה לֹא.

βουβάσια 4	ἀλαφῖνα τῆς αὐγῆς 8	ἐν κόρδῃ σου 2	μερτικό 1
ἀναγελάζουν 8	χυδαίασμα 7	σκούληκι 6	σιγή 5
ἐρριχθηκα 12	βυζ(α 11	περιγυριζειν 10	(?) ἀπολυτάριζουν 9
ἐγκατά μου 16	ἰλε(λ)υμένο 15	κέρι (=κηρός) 14	παράθρεφτα 13
λάρυγγάς μου 20	σάλος μου 18	πλεμον(α 18	(= γάστρα) γλάστρα 17
		οὐρανίσκος μου 22	συγκολλημένον 21

תהלים קג (קמט)

בקדשו. יִשְׁאִי אִם²⁵. בְּרִיקָה. יִשְׁאִירֶנּוּ²⁴. עֶזוּ. כֹּהוּ. בְּגִבּוֹרוֹתָיו. יִשְׁאִירֶנּוּ אִם²⁶. בְּתַקְעוֹ.
יִשְׁכַּסְיֹקָא²⁸. בְּמִינִים. שֶׁם כְּלִי לֹא נֹדַע אֲצִילָנוּ. שְׁנֵרֶשׁ²⁷. וְעֹגֵב. אֲרֻנָּה²⁸. בְּצִלְצִלִי. כְּרִיִּשְׁלָא²⁹.
שִׁמְעוּ. אֲקִיִּי³⁰. הַנִּשְׁמָה. נִטֵּשׁ.

איכה א א"ה

אִיכָה. אֵיךְ לֹזֶכֶר וְאִיכָה לְנִקְבָה. מוֹשׁ³¹. יִשְׁבֵּה. אֲשַׁנּוּן³². בְּדָד. יַחֲדָה. רַבְתִּי לִשׁוֹן רַבּוֹי וְסִי גְדוֹלָה. וְהִרְאִוִי
רַבָּה. שְׂרָתִי לִשׁוֹן שְׂרָה וְהַנְכוֹן שְׂרָה אֲרֻכָּדִיקָא³³. לִמָּס. יִשְׁכַּרְצִי³⁴. וְדַמְעָתָה. בְּקִרְיָאֵי אִם³⁵. לַחֲיִיתָ. שְׁנוֹנִי
אִם³⁶. גִּלְתָּה. אֲשַׁשׁוּרִיקְשִׁין³⁷. הַמַּצְרִים. מִן מִצְרַיִם וּמִצְרַיִם רִיל הַגְּבֻלִים. אֲבָלֹת. אֲשַׁנּוּמָשׁ³⁸. מוֹעֵד. יוֹרֶשֶׁשׁ³⁹.
שׁוֹמְמִין. אֲמֹרִישׁ⁴⁰. אוֹ אֲרִימָשׁ⁴¹. נֶאֱנַחִים. אֲשַׁשְׁנּוּן⁴². נֹגֶזֶת. מִן יֹגֵן וְנֹחַת. צָרִיחַ. אִיבִית. שְׁלוֹ. מִן
שְׁלוֹ וְחֶשֶׁקֶס. הֹגֶגֶת. לִשׁוֹן מִכָּה. עוֹלָלִיתָ. כְּרִטֹּשׁ אִם⁴³.

εἰς ἀνδρείωματα αὐτοῦ	25	εἰς οὐρανόν	21	εἰς ἄγιο αὐτοῦ	23
χειροκόταλα	29	ὄργανο	28	εἰς καὶ αὐτόπημα	28
εἰς χαράται	31	ἀρχόντισσα	33	ἐκάζεν	32
ἀφανισμέναις	38	ἐξωρ(σθην	37	πῶς	31
ἀναστενάζων	42	ἐρημαίς	41	ἀκούγῃς	30
				δάκρυο αὐτῆς	35
				σαγόνι αὐτῆς	36
				ἀποραίς	30
				ἐορταίς	39
				βρέφους αὐτῆς	43

מסע לארץ-ישראל בשנת תר"ע

נפתלי בן-מנחם תיאר את מסע היהודים החרדים של הונגריה לא"י בשנת 1910 (סיני, כרך ט"ז, תשי"ב, חוב' ד'), עמ' רנ"ג. כידוע לו, פרסמו רשימות על מסע זה: 1) ר' גרשון שטערן, אב"ד מאראש-לודאש, באשכנזית באותיות עבריות. בן-מנחם תירגם את תיאורו והוסיף הערות חשובות. — 2) ר' חיים יוסף גרינבוים, אב"ד בלאזענארף בהונגריה ובגרמנית. עי' P. Thomsen, Palästina-Literatur, vol. III, p. 231, nos. 2757/58. סופס מן ההוצאה הגרמנית מסר הרב ד"ר מ. לוינהיים, בודפשט, לבית-הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים. לאלה יש להוסיף: חילהלם אלכסנדר, מו"ל ב" Sátorajhajhely. ראה: Thomsen, ibid., p. 229, no. 2728. תיאורו הוא הרחב והמקיף ביותר משלשתם, וכדאי לעסוק בו. בראש הספר שמות המשתתפים במסע, ובתוספת — אגרת הגברת ד"ר לעהמך-כהן, ברלין, וזכרונותיה על סיורה בא"י. טפסים בבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים, בספריית המוזיאון הלאומי ההונגרי ובספריית בית המדרש לרבנים בבודפשט. שטערן מזכיר את אלכסנדר פעמיים (סיני, שם, עמ' רע"ג, רע"ז) ובן-מנחם מוסיף כמה פרטים על חיו (שם, עמ' רע"ז, הערה 14). אוסיף עוד, שבהוצאתו יצאו סטרי לימור הדת במספר גדול למדי (עי' יוסף פטאי ב" Magyar Zsidó Almanach, 1911, עמ' 276). כסוף ימיו עלה לאה"ק והיה מוסר על חיותיו לעתים מזומנות לקוראים בהונגריה (עי' (בודפשט, 1911), עמ' 276). כסוף ימיו עלה לאה"ק והיה מוסר על חיותיו לעתים מזומנות לקוראים בהונגריה (עי' (Zsidó Ujság. VIII (1932), 17—XIV (1938), 10/12).

אלכסנדר שייכר

ארבעה ספרים אנונימיים ומחבריהם

1. ספר משנה למלך על התורה. פרעמישלא, בוכדוקערייא זושניק עט קנאללער, תרס"ב—1901.
- [2] קי"ד דף, ע"8.

פרידברג (בית עקד ספרים, מהדורה ב', ע' 699 מס' 4152) רושם: "משנה למלך, פירושים עה"ת ולמועדים והגדה ש"פ בורכי החסידים מאת פלאי". אין טקס שאת הספר חבר ר' אלעזר ויסבלום מרישא (גליציה) בנו של ר' אלימלך מרודניק. ראיותיו הן: 1) לוי גרוסמן ב"קונטרס שם ושאריות" (תא"א, תש"ג), ע' ג"ב בסוף ערך "ליוענסק" כותב: "לר' יעקב ליב חייסבלום ידענו בן, הר' אלימלך מרודניק... אבי הה"צ ר' אלעזר מרישא, נפטר ט"ו תמוז תר"ע... ונודע ממנו סי' משנה למלך עה"ת <תרס"ב> בעלום שמו". 2) בעריש חיינשטיין בספרו הידוע "רישע, פאמעץ" (גיירארק, 1947), ע' 312 כותב (בתרגומי העברית): "ר' לאוערל (כלומר ר' אלעזר) מרישא מוצאו מר' מלך מרודניק נכדו של ר' אלימלך מליונסק; מפורסם בכל אוסטריה-הונגריה... מתברר של "משנה למלך"; נפטר ברישא ט"ו תמוז, תרע"א". אשר לאי-ההתאמה בשנת הפטירה של המחבר, דומני שצדק חיינשטיין, שהגהו יליד רישא אשר כל הפרטים הנוגעים לעיר זו ודאי נהירים לו.

2. ספר דרך הטוב על חמשה חומשי התורה אשר חיבר בעזרת אל שדי בריך הוא, איש רש ונקלה עני ודל. לכבוד השם יתברך ויתעלה ליראה שמו לעד ולנצח נצחים אמן... מונקאטש, בדפוס... צבי יעקב קאהן ושותפו... מנחם קליין, שנת אסתר"ר לפ"ק. ס"ו דף, ע"4.

פרידברג (שם, ע' 249 מס' 1149) רושם: "דרך הטוב, באורים על התורה מאת פלאי". פנחס זליג שורץ ב"שם הגדולים מארץ הגר" שלו משמיטו לגמרי: ח. ליברמן ב"רשימתו". הדפוס העברי במונקאטש" (ק"ס כ"ז 265) כותב: "המחבר העלים את שמו, ואולי הוא ר' מרדכי ראטהשטיין מחבר הספר "בית ועד לחכמים". לאמתו של דבר הסתיר המחבר את שמו הפרטי והוא מבצבץ מתוך השער גופא ואת שם הוריו הוא מזכיר בפירושו בהקדמתו. בתוך מסגרת השער מודפסים באותיות וזירות הפסוקים (מתהלים קי"ט):

אחלי יכינו דרכי לשמור חקין	"באנ"ני רחמין ואחיה כי תורתך שעשעי
ראש-דברך אמת ולעולם כל משפט צדקין	הורני ה' דרך חקין ואצרנה עקב
יהי לבי תמים בחקיד למען לא אבוש	ואזכרה בעדותיך נבד מלכים ולא אבוש
הנה תאבתי לעקדיך בצדקתך חייני	דרך שקר הסר ממני ותורתך חגני
	הביגני ואצרה תורתך ואשמרנה בכל לב

והם המצטרפים ליהודה אריה. ועוד: על שער הספר הוא מבליט את המלה ליראה; את ההקדמה [הראשונה] הוא מתחיל במלה לה איר. בהקדמה [השניה] הוא מנמק את הדבר: "יען רבינו אלעזר מגרמזא כתב בהקדמת ספרו וזקק כל אדם צריך לרשום שמו בספרו לכן פתח דברי ספר זה יאיר בטהרה בתיבת להאיר; מפני שתיבת "להאיר" בגימטריאן כשמי, ושם הספר "דרך השוב" גיכ בגמטריא כשמי. נמצא שחתימתי שמי על ספרי בשם הספר ובהתחלת הספר... בן ישראל דוד ורבקה רחלי. ובאמת יהודה אריה בגימטריא להאיר=ליראה=דרך השוב=רמ"ו. ובכן שמו של המחבר הוא יהודה אריה בן ישראל דוד (את שם המשפחה לא הצלחתי לברר).

3. קונטרס רחמי האב וכו' גי' טימנים בתיקוני המדות תשואות ח"ן... לא נודע מי מחברו... כבר נדפס בטערנאוויץ... תרכ"ה. ואמנם למען אשר הרב החסיד המחבר הוסיף עתה דברים מועילים... וכמה מעשיות מצדיקי ומנינו וגם בקש להוסיף הצעטיל קטן מהרב... בעל נועם אלימלך... הבאנו את הסי' הנ"ל לביה"ד אני הצעיר ישראל אלימלך שטאנר... לבוב, תרכ"ח.

[28] דף. 8°

4. ספר קרבן העני; הקריב את קרבנו אחד מדלת העם... את הכל עשה בעטו... וימצא כתוב בספר הזה הרבה מאמרים הנמצאים בספרים אך מחולשת וזכרוננו העלם על הספר... [למברג]. דפוס ישראל אלימלך שטאנר, בשנת בדברי אגדות [=תרכ"ב], [2], גי' דף. 4°

את הספר "רחמי האב", שיצא לראשונה בצירוביך, תרכ"ה (מהדורה זו לא ראינו) ואחר כך ב"12 מהדורות לפחות, אחדות מהן בהערות והוספות של ר' שלמה זלמן איגרייך הרב בשאמלוי, אחת גם בתרגום ערבי (גרבה, תרצ"ט) — מיחס פרידברג (שפ. ע' 938 מס' 291) ל"יעקב גוטליב"; ואילו את הספר "קרבן העני" (יצא גם חלק ב': לעמבערג, תרל"ה; וחלק א' במהדורה שניה מורחבת בשם "קרבן עני החדש", לעמבערג, תרמ"ב) ל"אשר ענויל". מניין? שורץ, ברסמכא בנוגע למחברים מהונגריה, רושם (שם הגדולים מארץ הגר, חלק ג' דף ל"ה): "רחמי האב... מהג"מ יעקב קטינא מחוסט". דומני שהשם קטינא היה באמת שם משפחתו הרשמי של ר' יעקב, שהיה דיין בחוסט, וכך היה רשום גם אצל הערכאות, כי במהדורות מונקאטש, תרנ"ח רשום על השער: "נדפס פעם ששית... בהוצאת... מאיר יהודה קטינא מו"ס בעיר חוסט". מכאן שגם המו"ל, שהיה כנראה נכד המחבר, נשא את השם הזה. גם פ. י. הכהן, "הדפוס העברי במונקאטש" (ק"ס כ"ה 212), רושם את ר' יעקב קטינא כמחבר ספר "רחמי האב".

ב"קרבן העני" נתחלף לפרידברג המו"ל, אשר ענויל, במחבר. אשר ענויל כותב אחרי הקדמת המחבר: "ויאמר אשר... הקרה ה' לפני... איש אחד חיבר ספר על התורה... אך אין בידו לפורטה... ואמר לי זכה במקוץ ותן הוצאות הדפוס..." אשר ענויל היה איפוא מדפיס הספר ולא היה מחברו. שורץ (שפ. ע' 68 וכן בחלק א' דף מ"ז) מציין באמת את ר' יעקב קטינא כמחברם של שני הספרים הנ"ל גם יחד. ראיתימה יש גם משער הספר "קרבן העני", שמחבר אחד חבר אותם: "מודעה רבה! להיות כי נדפס בסי' רחמי האב בסי' הרחוק, סגולה להנצל מהרהור תאות אשה לישא אצלו כתוב בקלף שם גדשנאל... וכתוב שם כלומר בסי' רחמי האב] בנו"ן והוא טעות וצריך להיות בגימ'ל את הראשון". מסתבר שהמחבר הוא שבא לתקן בספרו השני "קרבן העני" טעות דפוס בשמו של מלאך, שהשתבש בספרו הראשון, "רחמי האב".

תקון טעות דפוס

במאמרו של א. שייכר, כתיבת יהודים בלשון הונגרית בהונגריה, ק"ס ל"ב ע' 481 ואילך, צ"ל בע' 483, טור ב, דרך 22: Budapest. I-XXVII (1910/11—1939, no. 2).

דפוסי ישראל

העורך: שמואל אביבי. חוב' 3: ז' בחשון תשי"ח. 16 ע', תמונות, מקצתן על לוחות.

698 ראשון לציון. עיריה. ידיעות ראשון לציון; בטאון עירית ראשון לציון. (תלאביב, דפוס ישראל), 1957. 4°. תכניות ההופעה לא נזכרה. העורך: דב גולדשטיין. חוב' 1: אב תשי"ז. 20-3, [6] ע', תמונות. החוברת מוקדשת ל"יובל ה-75 של ראשון לציון" ומכילה כתבות היסטוריות עם תמונות של מייסדי המושבה.

699 אוונט-עקספרס. תלאביב, (פ. גרונר, "הדפוס החדש"), תשי"ח 1957. 2°. [שבועון]. האחראי: ג. בך-מלי. גל' 1: כ"ז בחשון. 2 ע', תמונות.

700 The Israel Professional, Jerusalem, (PATWA, Youth and Hehalutz Department, W[orld] Z[ionist] O[rganization], typ. Jerusalem Post), big 2°.

תכניות ההופעה לא נזכרה. העורך: Arié Hauslich. גל' 3: נובמבר-דצמבר 1957. 4 ע', תמונות.

701 La Semaine israélienne; revue de la presse et des événements. Jérusalem, [Organisation sioniste mondiale, Département de l'information], n. pr., 1957.

העורכים: Y. Lavi et P. Thémanlys. חוב' 1: 10 בדצמבר. 19, [1] ע', 8°. המשך של la presse et des événements, שהחל להופיע בדצמבר 1949 (ק"ס כ"ז 287) והיה דו-שבועון (כ"ז 71) ושבועון משנת 1955 עד עתה (9-8).

קבצים

702 גבעת-ברנר [קבוצה]. אורי מייזלס <ליום השלושים>. (גולד בעת-ברנר ב"ב באפריל 1934... נפל ב-25 באוקטובר 1956). [גבעת-ברנר, תשי"ז]. [11] דף, מורסרס. 8°. במכונת-הכפלה. דברים עליו וממנו.

703 דגניה א' [קבוצה]. (רבקה לייט); דפים

עתונים

ראה גם להלן במדור "בתוך כתבי עת".

691 בטיחות וגיהות; בטאון המוסד לבטיחות ולגיהות. (תלאביב, שרות פרסום י. אפסר, דפוס גוטמן), תשי"ז. 8°. תכניות ההופעה לא נזכרה. העורך: פ. הרס [?]. חוב' 1: אדר ב', 56 ע', טבלאות, תמונות. חוב' 2 (חשון תשי"ז) בשם לבטח.

692 במאוזן ובמאונך; (עתון תשבצים וחידונים, מופיע אחת לשבועיים). (תלאביב, ד. בנימיני, דפוס "אבוקה"), תשי"ח 1957. 8°. העורך: א. בן שלמה. חוב' 1: ה' בכסלו. 16 ע'.

693 בשער; במה לבעיות חברה ותרבות. (תלאביב, מפלגת הפועלים המאוחדת, "הדפוס החדש"), 1958. 8°. תכניות ההופעה לא נזכרה. העורך האחראי: רישרד וינטרויב. חוב' 1: ינואר. 79, [1] ע', תמונה, טבלאות.

694 בשרות האורח; רבעון מגן דוד אדום בישראל. (הקריה תלאביב, מרכז "מגן דוד אדום" בישראל, דפוס ישראל), תשי"ח 1957. 8°. המערכת: יוסף קוט, משה רבינוביץ, ב. כ. שור. חוב' 1: כסלו. 23 ע', תמונות, טבלאות, פקסימילים.

695 הד המערב; שבועון מדיני, ספרותי, אינפורמטיבי, בלתי תלוי, ירושלים, דפוס המערב, תשי"ח. 2° גדול. העורך: חיים מויאל. גל' 1: ט"ז בטבת. 4 ע', תמונות, בערבית-יהודית.

696 [ירושלים. לשכת המסחר]. בטאון לשכת המסחר ירושלים. ירושלים, חש"מ, 1958. 8°. ירחון. חוב' 1: ינואר. 14, X ע', טבלאות. על המעספת: "ביו-לסין לשכת המסחר ירושלים". X הע' של הספירה האחרונה באנגלית עם שער נוסף: Bulletin of the Jerusalem Chamber of Commerce.

697 גיב המדפיס; בטאון עובדי המדפיס הממשלתי. (תלאביב, הקריה) (ועד עובדי המדפיס הממשלתי, ועדת התרבות), חש"מ. 8°. תכניות ההופעה לא נזכרה.

לזכרה. דגניה א'; (מרחביה, דפוס השומר הצעיר), [תשי"ז], 34, [1] ע', תמונות. 8°.
 רבקה לויס (י' תמוז תרנ"ה, ליחובי — א' תמוז תשי"ז)
 עלתה לא"י בתרפ"א. חברת הקבוצה מתרפ"ב עד למותה.
 ע' — [10]: דמוגרפיה של העם היהודי, [2], 34, 36, [2] ע'.

ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל

709 אלוני, בן[חמיה]; ד[וד] ש[נמואל] לוינגר.
 רשימת תצלומי כתביהיד העבריים במכון לכתבי
 היד העבריים... חלק א': (כה"י בספריות אוסטרית וגר
 מניה). ירושלים, (משרד החינוך והתרבות; הקריה"ת)
 אביב, דפוס הממשלה, תשי"ז, 78, [2], VIII ע', לוחות
 פקסימילים. 8°. (מוסף לכתביהיד "בחינוך ובתרבות").
 בראש השער: מדינת ישראל, משרד החינוך והתרבות.
 המכון לכתביהיד העבריים. עם מבוא, רשימת הערים
 והספריות ושער נוסף באנגלית: State of Israel.
 Ministry of Education and Culture, The Institute of Hebrew Manuscripts. List of
 photocopies in the Institute... by N. Aloni
 and D. S. Loewinger

נרשמו 835 כתבייד, מלבד המקוטלגים על ידי שטיינ
 שניידר, שוארץ וגאלדשמידט ("מקדש מעט"), מתוך 8
 ספריות באוסטריה ו-33 בגרמניה המערבית. יש מפתחות
 לפי שמות האנשים, שמות החבורים, התחלות של שירים
 ופיוטים, מקומות מוזכרים ולשונות.

710 בר-דוד, סוכנות לספרות. קטלוג הספר
 הישראלי לבר-דוד, ובו שמות הספרים שיצאו לאור בישראל
 ראל עד שנת 1957 ועד בכלל... שנה ראשונה. Bar -
 David's Israel book catalogue... תל-אביב,
 סוכנות לספרות בר-דוד, (דפוס מל"ן), 1957, 371, [5] ע',
 תמונות. 8°.

"נסיון ראשון בתולדות המלוכה הישראלית... וכללים
 בסה"כ 15,000 הכנסות בקירוב, (מתוך ההדקמה מאת
 יעקב בר-דוד Jaap Bar-David). הקטלוג עשוי בעיקרו
 מהעתק הקטלוגים השונים של 57 מ"לים בזה אחר זה.
 נוספו להם מפתחות (שמות הספרים, שמות המחברים,
 נושאים) בלי פירוט. "קטלוג הספר הישראלי 1957 אינו
 מתימר לכלול את כל הספרים שראו אור בישראל...
 המו"לים שאינם משתתפים בקטלוג הם כמעט כולם
 מו"לים של ספריקודש, יומנים מסחריים, ספרים לפעור
 סות בלי טקסט וכו' או מו"לים המוציאים בממוצע פחות
 מ-3 ספרים בשנה". עם הקדמה והוראות באנגלית.

704 כפר גלעדי [קבוץ]. בת-עמי. (כפר-גלעדי
 תל-ה, תשי"ז), 36 דף, לוחות-פורטרטים. 4°. במכונת
 הכפלה. חוברת-זכרון לבתי-עמי מלמד.

705 לזכרם של הגופלים בקרב דחימה; גבריאל
 <גבי> בקשט, אילן <איבון> דרושקובסקי, בנימין
 <בני> המאירי, שמואל זקס, משה לרמן, יעקב
 <יענקלה> פרידלנדר, יהושע צוריה הייזר. [תל-אביב],
 (דפוס ישראל, תשי"ז), 39, [1] ע', פורטרטים. 8°.
 "בהוצאת חבריה לאימונים".

התרומות השונות שבקובץ זה מעלות את דמותם של
 שבעה חיילים צעירים שקיפחו את חייהם, כשהותקפה
 יחידת-אימונים ביום ה' בחשירי תשס"ו.

706 מורע [קבוץ]. יוסף ברוך; עלים לזכרו
 (נולד 30 ביולי 1934 בעיר בורגס בבולגריה, נפטר 21
 בנובמבר 1955 בקיבוץ מורע). (מורע), חש"מ, [תשס"ו?].
 63 ע', פורטרטים. 8°. דברים עליו וממנו.

707 מעוז חיים [קבוץ]. דודו; נפל בטיסת-אימונים
 בכביש פלוגות ב' סיוון ה'תשי"ז. מעוז חיים; (תל-
 אביב, "דפוס דבר"), [תשי"ז], 50 ע', פורטרטים. 8°.
 דברים על ד. בינדר (נולד בחיפה 1936-22.VI).

708 הקונגרס העולמי השני למדעי היהדות.
 תקצירי ההרצאות... [10-1]. ירושלים, האוני-
 ברסיטה העברית, תשי"ז. 4°. במכונת-הכפלה. עברית
 ואנגלית, עם שער נוסף באנגלית: Second World
 Congress of Jewish Studies: Summaries of
 papers... יצאה גם תכנית ההרצאות ושערה: הקונגרס
 העולמי השני למדעי היהדות בירושלים. האוניברסיטה
 העברית בירושלים/משרד החינוך והתרבות. קריית האוני-
 ברסיטה. כ"ט בתמוז-ג' באב תשי"ז. (ירושלים, מוסד
 ויצמן לפרסומים במדעי הטבע, דפוס ר. ה. הכהן), 35,
 [2] 39 ע'. 8°. עברית ואנגלית, עם שער נוסף באנגלית.
 התכן: [1]: ישיבות המלאה. [2], 17, 21, [2] ע' —
 [2]: מקרא. [2], 22, 27, [2] ע' — [3]: לשון עברית.
 [2], 22, 21, [2] ע' — [4]: היסטוריה של עם ישראל.
 [2], 30, 34, [2] ע' — [5]: תלמוד וספרות רבנית. [2],
 18, 22, [2] ע' — [6]: מחשבה יהודית וקבלה. [2], 18,

(דפוס מרכז), תשי"ז. [4], 80, [4] ע"י 8°. עם תבן ושער נוסף באנגלית. דיסרטציה, ירושלים תשס"ו. גוף החוברת תופס של מגלות ההודיות ממגילות מדבר יהודה, ע"י 80-3 (ק"ס ל"ג 5), ולתופס זה נוספו שערם אחרים.

715 מלבנים, מאיר ליבוש. פירוש המלבי"ם להרב... מאיר ליבוש מלבי"ם... על חמשה חומשי תורה עם מכילתא, ספרא ספרי... נביאים וכתובים. (א) ירושלים, פרס, תשי"ז. 8°. — אוצר הפירושים על תנ"ך מקראות גדולות, סדרא א. — לכל כרך שער נוסף מפורט.

התבן: (א) ספר התורה והמצוה... על חמשה חומשי תורה... [1]: (בראשית שמות, ויקרא א'), מכילתא, ספרא. חש"מ. [4], 414 דף. — (ב): ספר התורה והמצוה... [2]: (ויקרא ב', במדבר, דברים, מגלת אסתר, שיר השירים, מגלת רות). (ירושלים, דפוס התחיה). [2], 833-415 [834] 872 דף. — (ג): ספר מקראי קדש... על נביאים וכתובים. [1]: ספר או: (ירושע עד ירמיה, תלמידי, דפוס מל"ו). [2], 585 ע"י. — (ד): ספר מקראי קדש... [2]: ספר דוב: (יחזקאל עד איוב, דניאל, עזרא נחמיה). (בבציתים, דפוס "קולמוס"). 754 ע"י. — שערם מיוחדים לכל אחד מהספרים איב. חוץ מספר ח.

716 רפפורט, יצחק מאיר [Icek Majer Ra-paport]. זכר חיים; הגיונות למגלת אסתר. מאת יצחק מאיר רפפורט. קוממיות (תל-אביב), דפוס "ארזי", תשי"ז. 16 ע"י. 8°. מדמה את פרשת המן הרשע לפרשת היטלר.

717 שנוור [פון קרולספלד], [יוליוס]. תנ"ך בת מלכות 125 תמונות עם הסברות. תלמידי, "סיני", (דפוס בלומנטל, 1957). [6], 127 ע"י. 8°. תמונות למקרא ולספרים החיצונים מתוך הסדרה היועצה Die Bibel in Bildern (1852-1860) של הצייר הרומני Julius Schnorr von Karolsfeld, בצורה מקוטנת ובלוית הסברים קצרים לכל תמונה. מהדורה קודמת, בצורה שונה במקצת: ק"ס כ"ז פ.

718 תנ"ך, תורה. ספר תקון תורה השלם עם נקודות וטעמים... עם הפסרות וחמש מגילות... ירושלים, "אריה", (תלמידי, דפוס "תרבות"), תשס"ז. [2], 439 ע"י. 18:13. סכסס מנוקד בדפוס סטראוטיפי וטכסט בלתי מנוקד מסודר מחדש סור מול סור. להפסרות ולמגלות שערם מיוחדים.

711 הקונגרס העולמי השני למדעי היהדות. רשימת ספרים במדעי היהדות שיצאו במדינת ישראל בשנות תש"ח-תש"י. יוצא לאור לרגל הקונגרס העולמי השני למדעי היהדות בירושלים. ירושלים, (דפוס מרכז), תשי"ז. 36 ע"י. 8°.

הספרים מסודרים לפי א"ב של מחבריהם בתוך המחלקות הבאות: מקרא, הספרים החיצוניים, מגילות מדבר יהודה, פירושים ומחקרים; משנה, תלמוד, מדרש, הלכה ומחקרים עליהם; תפילה, פיוט...; ספרות ימי הביניים...; קבלה וחסידות; הגות ומחשבה; ארץ ישראל; הלשון ומחקרה; היסטוריה; קהילות ישראל בגולה; על הספרות החדשה; כתבים מקובצים; מלונים וספרי שימוש; כתבי עת ומאספים.

מדע המקרא

כולל מגלות גנויות

712 אברבנאל, יצחק בן יהודה. סירוש התורה (והנביאים), מהחכם הכולל דון יצחק אברבנאל. [אג]. יפו, תורה ודעת, [תשי"ד-ז-תשס"ז]. 8°.

התבן: [א]: פירוש התורה. (דפוס א. לוין-אפשטיין), [תשי"ד-ז]. [1], 56, 30, 52, 20, [1], 26, 12, [1], 22, 10, [1], 50, 26 דף. לכל חלק שער מיוחד ובו: בוארשא תרכ"ב. דפוס-צילום של הוצאה זו. — [ב]: פירוש על נביאים ראשונים. עם תוספת "לקט שכחה ופאה" מאת ר' יעקב פינקי. (תלמידי, דפוס "אלישע"), תשס"ו. [2], 680, [2] ע"י. — [ג]: פירוש על נביאים אחרונים (ישעיה, ירמיה, יחזקאל). תלמידי, דפוס "אלישע", תשס"ז. 628 ע"י. — השערם של ח"ב וחי' הם צילום מות"א לפי הוצ' נ"ר, לייפציג תמ"ו.

713 יעקבסון, יששכר [Bernhard Salomon Jacobson]. חזון המקרא: סוגיות בתנ"ך על פי עיונים בהפסרות השנה. (כרך א). תלמידי, "סיני", (דפוס מל"ו), [תשי"ז]. 432 ע"י. 8°.

על ההפסרות לפי בראשית-פנחס. הדיון על כל הפסרה מתחלק לשלושה פרקים: מבנה ההפסרה ותכנה, סמוכין בין הפרשה לבין ההפסרה, עיון מפורט בנושא דתי חשוב מתוך ההפסרה. בראש הספר: רשימת הנושאים ופוקר על ההפסרה במסגרת תולדות התפלה. — המשך לספר: "בינה במקרא" (ק"ס כ"ט 182).

714 ליכט, יעקב (Jacob Licht). מגילות ההודיות, עם מבוא, פירוש ומלון... ירושלים,

„אשכול“, (דפוס „אשכול“, תשי״ד, [2] 282, 35, [1] ע״ 8. 35 הע' האחרונים: „קיצור דיני המצוות התלויות בארץ, ע״ם פסקי... בעל חזון איש, נערך וסו' דר ע״י קלמן כהנא“, עם שער מיוחד.

724 דנציג, אברהם בן יחיאל מיכל, ספר זכרון תורת משה על הלכות שבת ובקיצור נמרץ מאת... מוה״ר אברהם דנציג... וסביב לו ספר קהלת יום טוב... [מאת] יו״ט נעטיל בראנשפיגעל... וגלוח אליו קצור מספר החרדים, אורחות חיים, אגרת הרמב״ן, שמור נה פרקים להרמב״ם, ירושלים, אגודת תדח״ץ [נ] מעין החכמה, (דפוס התחיה), תשי״ז, 368 ע״ 8.

725 הומינר, שמואל, ספר קדושה... יבואר בו עניני קדושת הזוג וסדר הנהגתו ועניני שידוכים ונשואים, מאת שמואל באאמו״ר... מרדכי הומינער, תוצאה שניה עם הוספות, ירושלם, מעין החכמה, תש״מ, תשי״ז, 40 דף, 8. מהדורה קודמת: ק״ס כ״ו 118.

הורוביץ, י. ספר עדן ציון, עיין להלן מס' 830.

726 ולקובסקי, אליהו מרדכי [Eliahu Mor-Idecai Walkovsky], תורת הקדשים לכל סדר קדשים (ומסכת נדה), כולל: א. שערי ציון <קיצור הש״ס>. ב. הרמב״ם ונושאי כליו, ממני... הרב אליהו מרדכי הלוי ולקובסקי בן... צבי יחיאל... ירושלים, דפוס ספרא, תשי״ד, 8.

התכן: א. — שערי ציון: הסברה, [4] ע״ עם השער. — ובחים, 33״ ע״ — מנחות, 33״ ע״ — ערכין, 12 ע״ — מעילה, 7 ע״ — כריתות, 14 ע״ — תמורה, 12, [2] ע״ — בכורות, 45, [1] ע״ — חולין, 54״ ע״ — נדה, 16, [1] ע״ — אין הרמב״ם מופיע בכרך זה, ראה גם ק״ס י״ג 429, כ״ג 90, ל' 144.

„שערי ציון“ הוא חלק ממפעלו הספרותי של המחבר, בשם הכולל „מערכת התלמוד והפוסקים“, שהחל להו' פיע בשנת תרע״א, בשם „שערי ציון“ יצא כבר חבור על מסכת כתובות בשנת תרצ״ט (ק״ס כ״ה 139).

727 זיו, אשר, הרמ״א, רבי משה איסרלש, ירושלים, מוסד הרב קוק, (דפוס ר. ח. הכהן), תשי״ז, 144 ע״ 8. (ספרית גדולי ישראל).

ביוגרפיה זו סוקרת גם את יחסי הרמ״א אל חבריו ותלמידיו, אך הדגש הושם על תיאור כפריה ונחוח עמדתו כלפי המנהג, האגדה, הפילוסופיה והקבלה.

728 חביב, יעקב בן שלמה נ״, ספר עין יעקב:

719 יעקב בן יצחק מיאנאוו, צאינה וראינה. סון הרב החסיד כמהר״ר יצחק מק״ק יאנאוו, עם נחלת צבי ונופת צופים... ועם ספר הישר של״ה הקדוש... אוהל יעקב... אונ נאך פיעל אנדערע מעלות והוספות... תליאביב, „סיני“, (דפוס ש. בלאס, תשי״ז), [2] 384, 56, [2] 52 דף, 8. דפוס-צלום, עם שער שני מפורט. 52 העמודים האחרונים: פנינים יקרים עונג שבת, תפלת מנחה לשבת... ופרקי אבות מיט... פירושם, עם שער מיוחד.

תלמוד, מדרש, ספרות רבנית

720 אברהם בן דוד מפוסקיר (ראב״ד השלישי), כתוב שם; השגות על בעל המאור, יוצא לאור על פי כתבי יד עם מבוא והערות מאת הרב ישכר דב ברגמן, ירושלים, מוסד הרב קוק, (דפוס יהודה), תשי״ז, 108, [2] ע״ 8. כראש השער: רבי אברהם ב״ר דוד (הראב״ד), עם שער נוסף באנגלית.

השגות על ס' המאור הקטן, מס' ר״ה וסוכה, לפי כ״י בביהמ״ד לרבנים בניוירוק, תוך השואה לגוסס שהדפיס הרב מ. ז. חסידה בתוך „הסגולה“ ע״פ כ״י ביה״ס הלי אומי והאוניברסיטאי בירושלים, פרקי המבוא (ע' 43'9): כתב היר, שמו זהותו ומחברו, שלשה הנקראים בשם הראב״ד, חכמי צרפת לעומת חכמי ספרד, חיי ראב״ד ודורו, רבותיו, ותלמידיו, יחסו אל הרזיה, חכמי לוניל, דרך תלמודו ומדותיו, יחסו למחקר ופילוסופיה, חיבוריו של הראב״ד, רבנו זרחיה ב״ר יצחק הלוי בעל המאור, חיבוריו של הרזיה.

721 אברהם בן יצחק הלוי מלוקץ, ספר שלשה שיטות על ג' סוגיות במסכתות סנהדרין, פסחים, בבא בתרא שחיבר... מוהר״ר אברהם הלוי... בהרב... מ' יצחק אייזיק הלוי... נדפס לראשונה בואלקחי בשנת תקס״ב וכעת במהדורה חדשה, ירושלים, מעין החכמה, (דפוס „התחיה“, הקי' תשט״ו), 128 ע״ 8.

722 אריה לייב בן אשר ממייק, ספר שאגת אריה אשר חבר... מרגא ורבנא אריה לייב... בהג' און... אשר אב״ד... בק״ק מיץ... ירושלים, לוי' אפשטיין, (נדפס לוי' אפשטיין), תשט״ו, [1] 103 דף, 2. דפוס-צלום לפי הוצאת ורשה, תרע״ב.

723 גנצפריד, שלמה בן יוסף, ספר קצור שלחן ערוך מהרב... שלמה גנצפריד... עם... תוספת לס' פר: קצור דיני המצוות התלויות בארץ... ירושלים,

מקוצר. עם הפנים: ש"ע, או"ח, סימן כס"ח. דפוס: צלום לפי הוצ' ורשה, תרנ"ב. חלק מהוצאת שלחן ערוך.

733 ישראל. משרד הדתות. קונטרס דינים והלכות בכתובת סת"ם. [ירושלים], המדור לפקות על יצור ויצוא חפצי דת במשרד הדתות, (הקד' תשי"ז). 47 ע' 8°. במכונת הכפלה.
"חוברת ההדרכה ההלכתית הזאת מכילה את עיקרי הדינים של כתיבת סת"ם מתוך הספרים, קסת הסופר, ומשנה ברורה".

734 ישראלי, שאול (Shaul Israeli). ספר ארץ חמדה בהלכות ארץ ישראל; לביורח של הלכה ולדרכה בחיים החקלאיים... בביאור השיטות, המחלוקות ונימוקיהן ומסקנות ההלכה למעשה... חובר על ידי שאול בלאאמו"ר בנימין איזראעליס ישראלי. תל אביב, מורשת, (דפוס "תרבות", תשי"ז). 359 ע', טבלאות, ציור. 4°.

התוכן: ספר ראשון: מבוא כללי: מצות ישיבת א"י בעבר ובהווה. — ספר שני: הלכות כלאים.

735 כי טוב, אליהו, מלקט. איש וביטו; תורת הבית היהודי. הלכות והלכות מלוכסות וערוכות בידי אליהו כי טוב (= אברהם מוקוטובסקי). (ירושלים). הוצאת ספרים א. (דפוס יהודה, 1957). 353 ע' 8°. "עלינו לתת בידי הדור הצעיר ספר ממנו יקבל מושג נכון על מהותו של הבית היהודי, ילמד את המצוות התלויות בו ויעמוד על הברכה האצורה בתוכו". (מהר"ק הדמה). הרצאת הדברים מאת המלקט בצורת דרשה על הטובה שבקיום מצוות התורה. משולבות רשימות מדויקות של דינים ומנהגים בעניני אישות, כשרות, חנוך וכיוצא באלה. בהערות שוליים תמצית הדברים ומקורות חשובים.

736 ליפשיץ-הלברשטם, יחזקאל שרגא. ספר דברי יחזקאל שרגא, הכולל הלכות תרומות ומעשרות, כלאים, ערלה, חדש ועוד עפ"י מסקי הגאון חזון אי"ש ועוד ביאור הלכות... הובא לדפוס... ע"י ועד חסידי שינאוא-סטראפקוב בארץ-ישראל... בציווי... מרן מסטראפקוב (= יחזקאל שרגא ליפשיץ-הלברשטם). ירושלים, חש"מ, תשט"ז. [2] 62. [2] ע' 8°.

737 לנדא, יחזקאל [בן יהודה]. ספר ציון גופש חיה צל"ח: חידושים על המסכתות... ערך והוציא... זאב חאלף לנדא... [א"ב]. ירושלים, לוי

(מאסף לכל האגדות והמדרשים המפורשים בש"ס תלמוד בבלי ואגדות מתלמוד ירושלמי עם פירוש רש"י ותור ספות וחדושי הרמב"ן הרשב"א הריטב"א והר"ן וחדושי הכותב... עם כל שאר ההוספות וכל המעלות... שבכל ספרי עין יעקב). חלק א"ה. ירושלים, "בית אב"; [תל אביב], (דפוס חברת ישראל-אמריקה להדפסת אופסט), תשט"ז. 4°. פגיוניות מרובות ומקצתן מבוטלות. דפוס צלום של הוצאת ווילנא, תרס"ג. עם שער שני מפורט.

729 טירגויאר, זאב הלוי. ספר ס"ל אורות... על הל' שבת... על הט"ל מלאכות המפורשים בהש"ע הל' שבת וגילתי מקור מקומן מהש"ס והמפרשים... ממני... האו"ב [= זאב הלוי טירגויאר]. חלק א. (צפת, א. לייפר); ירושלים, (דפוס "ספרא"), פדות ורוחה = תשט"ו. [8] 175 ע' 2°.

730 טנא, שלמה (Sh. Tene <Tenevitski>). ספר ברכת שלמה כולל באורים וחדושים בספר המדע לנשר הגדול רבינו משה בן מימון, חובר... ע"י שלמה טנא <טנוביצקי>. (בני ברק, המחבר; ירושלים, דפוס "חורב", תשי"ז). [4] 8, 155, [9] ע' 2°.

731 יוסף חיים בן אליהו מבגדד. ספר בן איש חי, חלק ההלכות שנה ראשונה ושניה; אוצר פסקי דין גים... על סדר הפרשיות מעשה ידי... כמוהר"ר יוסף חיים בכמהר"ר אליהו... תקנו... מן הסעיות, הש"ב בושם וההשמטות שהיו בו בהדפסות הקודמות וסדרנו בו פסיק וגקודה... וכן המלים שהיו בראשי חיבות... סדרנו אותן במלים ברורות... ירושלים, צאלח ב"ר יעקב מנצור, דפוס חורב ושכתי את שבות = תשי"ז. 416 ע', פורטרט. 8°.

יצא לראשונה בירושלים, תרנ"ח. מהד' הקודמת: ירושלים, תשי"ב (ק"ס כ"ט 185).

732 יעקב בן יעקב משה מליסא. ספר מקור חיים ומגן האלף. [כולל: א: מקור חיים; ב: חידושים וביאורים על הלכות פסח וחדושי מס' כריתות... המות... בס"ז ומג"א... חיברו... מהרר יעקב בהרה"ג יעקב משה אבי"ד ליסא... [ב: קונטרס שר האלף מרינו... יונתן [איכשין]... [ג: מגן האלף; חידושים על הלכות פסח, וקונטרס שם חדש, על דיני חדש, וקונטרס עשרים גרה, חיברו... מהרר אריה ליב [ציגן] אבי"ד פלאצק... ירושלים, לוינאפשטיין, (דפוס לוינאפשטיין), תשט"ו. [3] 126 דף. 2°.

740 מדרש תנחומא על חמשה חומשי תורה עם הפירושים... עץ יוסף... ענף יוסף... מאת הרב... חנוך זונדל... (חלק א"ב). ירושלים, לוינאפשטין, [דפוס לוינאפשטין], תשס"ז. 137, [1]; [1], 126, [1] דף. 8°. דפוס צלום של אחת מהוצאות ורשה.

741 מעשה תורה. ברייתא מעשה תורה המיוחס לרבינו הקדוש רבי יהודה הנשיא עם הוספות מהגאון... רבינו אליהו מחילנא... כל המספרים מאות אלף עד אות י"ג וגם אות עי"ן הנמצאים בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה... סודרו ע"י מוהר"ר נח חיים בן... משה וע"י מוהר"ר גרשון ב"ר יהודה שמשון וגוספה השלמה... דברי סופרים מאת מוהר"יח. ירושלים, לוינאפשטין, [דפוס לוינאפשטין], תשי"ד. [1], 3, 55 דף. 8°. דפוס צלום של הוצאת ורשה תרמ"ה.

742 משה בן מימון. ספר משנה תורה לרבנו משה בן מימון, ונלוה אליו ספר המצות... לרמב"ם, עם כל הפירושים שנדפסו עד הנה... [ועם] הוספות חרי שות מכתבי יד וספרים עתיקים... (ד): הפלאה, ורעים, עבודה. ירושלים, פרדס; [תל-אביב], (דפוס אופסט ישראל-אמריקה), תשי"ז. 2°.

התכן: ספר הפלאה. [3], 105 דף. — ספר זרעים. [1], 106-137, 100 דף. — ספר העבודה. [1], 44, 78 דף. — הנספחים לשלושת הספרים הנ"ל: [1]: קריית ספר. חברו... משה מטרנאני <המביט>. [47] דף. — [2]: שאלות ותשובות הרמב"ם ובנו רבנו אברהם... מתוך "שו"ת הרמב"ם", "שו"ת אברהם בן הרמב"ם", "ברכת אברהם" ועוד. 9, [1] ע'. — [3]: הגהות וחידושי שים מאת ר' עקיבא איגר. [3], 15 ע'. — (חידושי ר' יעקב בירב לכרך זה יודפסו בכרך הבא). — גוף הספר דפוס צלום לפי הוצאת ורשה-וילנה; גוספה 1 דפוס צלום מוגה לפי הוצאת ורשה, תרס"ב. לגוף הספר גוסף שער שני מפורט; לגוספה 1, 2 שערים מיוחדים. — הקודם: ק"ס ל"ב 385.

743 משה בן מימון. קטעים אחרים פנינים יקרים מרבנו... הרמב"ם... מתנה מכבוד רבנו... יחזקאל שרגא ליפשיץ-הלברשטם... ירושלים, מרכז האורטודוקסיה העולמית של יהודי הונגריה הישנה, חש"מ, תשי"ז. 16 ע'. 8°. לקוטים מהלכות תשובה. בראש השער: מתנה לעם.

744 פדרבוש, שמעון [Simon Federbush]. בגותיבות התלמוד. ירושלים, מוסד הרב קוק, (דפוס טורים), תשי"ז. 230 ע'. 8°.

אפשטין, [דפוס לוינאפשטין], תשס"ז. 2°. דפוס סטראוטיפי לפי הוצ' ורשה תרס"ב ותרנ"א. התכן: [א]: שבת. עירובין. ר"ה. יומא. סוכה. מגילה. חגיגה. תענית. [4], 53, 7, 32 דף. — [ב]: חולין. זבחים. מנחות. כריתות. [2], 98 דף.

738 מאיר בן ברוך מרוטנבורג. תשובות פסקים ומנהגים; אוסף שלם מתוך ספרי דפוס וכתבי יד לפי סדר השלחן ערוך עם ביאורים ומקורות מאת יצחק זאב כהנא. חלק א. ירושלים, מוסד הרב קוק, (דפוס יהודה), תשי"ז. 16, 342, [1] ע'. 8°. בראש השער: רבי מאיר ב"ר ברוך <מהר"ם> מרו-טנבורג. שער גוסף באנגלית.

תכנית המהדיר היא לאסוף את כל המסורות והיצירות שנמסרו לנו בשם מהר"ם. הוא אומר לחלק את אוספו לג' ספרים: ספר א' יכיל את התשובות, הפסקים והמנהגים שבעלותו של מהר"ם בטוחה בהם, ספר ב' את החומר המסופק וכן את החומר שבקבצי שו"ת מהר"ם השייך לבצלים אחרים, ספר ג' את פירושי מהר"ם על ש"ס הנמצאים מפורזים בספרות ההלכה וכן מבוא כללי.

לפנינו ח"א של ספר א' (אורח חיים). המהדיר ערך תשובות לחוד (144 במספר) ופסקים-מנהגים לחוד (627). היות ודברי מהר"ם חוזרים ונשנים ע"פ רוב במקורות שונים, נבחר כאן בדרך כלל השכנס. הטוב ביותר מבחינת ההלכה... מתחת לפנים רשומים מראי מקומות. המקור הנזכר במקום הראשון הוא השכנס המובא בפנים. ההש' למות והתיקונים בטכסט נעשו על פי המקורות המקבילים שנרשמו במראה המקומות. התיקונים שנעשו על פי מקורות אחרים או על פי סברא צוינו בהערות. אין כמעט מקור אחד שלא הושלם או תוקן. — ע' 411: "טעמי מסורת המקרא", והם דרושים לתורה המבוססים על המסורה, ע"פ כ"י הוואטיקאן. — בהקדמה עומד המהדיר בפרט על הקשיים באיסוף החומר הכרוכים בקביעת הבע' לוח, ורושם את הקבצים שבדפוס וכן את כה"י ששימשו מקור לעבודת הליקוט.

739 המאירי, מנחם בן שלמה. ספר בית הב' חירה על מסכת קדושין אשר חבר רבינו מנחם ב"ר שלמה... המאירי. יוצא לאור בפעם ראשונה על פי כתב יד בספריית פאלאטינא בפרימה... עם מראה מקומות והערות על ידי אברהם סופר. מהר" שניה. תל-אביב, "סיני", (דפוס מל"ן, 1956). 12, 356 ע'. 8°. מהדורה א': ק"ס כ' 14, שם גם הובא מההקדמה.

התכן: השיטה המדעית בתלמוד, מורח ומערב באהלי שם. על תחית מדע התורה. תנאים לוחמים. עלומי שם בתלמוד. התנא הגדול. ברבי. גזירה שוה כשיטה בלשנית. לתולדות מוסדות התורה. מקום העברית בתלמוד. הוראה ודין. ריבועים על הזכות על ארץ-ישראל. בכרם יבנה. מניעת השמדת העם במשפט ישראל. שינה של רבי דוס' תאי. בירור הלכה.

750 רנשבורג, בצלאל. חכמת בצלאל; פתח נדה. ירושלים. מוסד הרב קוק, (הדפוס העברי, ורקר), תשי"ז. 772 ע', פקסימיל, 8°.

"חיבור כולל למסכת נדה... גופי הלכות (ואגדות) בגמרא בפרש"י... וביחוד בדברי הרמב"ם... וגם... תלמוד ירושלמי... את הכל ביארתי... בצלאל בלא"א... יואל רנשבורג, ותהי השלמת חיבורי הזה בחמשה עשר לחודש שבט בשנת וישראל לפ"ק [תקס"ו]". (משער כתב-יד המובא בפקסימיל).

ר' בצלאל רנשבורג, מתלמידי ה"גדוע ביהודה", היה דיין בקהלת פראג ומת שם ב"א תשרי תקפ"א. עד הנה נדפסו מכתביו חיבור על מסכת הוריות ("הורה גבר", פראג תקס"ב) וספר מעוזבונו על מסכת שוונות (מעשה רב", פראג תקפ"ג). נוסף על כך במהדורות התלמוד הפראגית (תקצ"ט-תר"י) פורסם ספר "שוה צופים; מפתח כולל כל מאמרי הש"ס המפורסמים... בפירוש הרא"ש שלא במקומם".

751 שיטה לא נודע למי; חושי מסכת קידושין. עם הערות והארות, ציונים וההערות מאת הרב ניסן [מאיר פיביל] בהגרמ"ל זק"ש. ירושלים, חברת "סגולה", (דפוס הרב הרשקוביץ), תשס"ו. [4], 174 ע'. 8°.

נדפס מקודם קושטנטינה תקי"א בשם "חידושי ממסכת קדושין". המהדיר משער כי המחבר הוא מתלמידי רבנו שלמה בן אברהם מן ההר, אולי ר' יוסף י' שלוש הנזכר כמה פעמים בשיטת מהר"י בירב על מס' קידושין. — על "הש"ט" ר' גם מאמרו של מאיר בניהו, ק"ס כ"ה 126-131.

752 שכטר, אברהם בן יהודה ליב. ספר דובב שפתי ישינים. מאת... מוה"ר אברהם שכטר... הוספת הערות בשם "ציוני יעקב"... הוצאתי לאור אני בנו ותלמידי יעקב שכטר... (ירושלים, המהדיר, דפוס וייס), תשי"ז. ו', [2], 411 ע', פורטרט. 8°.

מכיל: חלק א"ב: חקירות על התנהגות התלמידים בשמיעותיהם, הגדרה של תלמיד גמור ותלמיד חבר, עיונים בדין חכם נשיא ומלך שמחלו על כבודם. — ח"ג: על אודות כמה מקצועות בש"ס, בדין מוסר את עצמו למות על דברי תורה, בדיני יהרג ואל יעבור או להיטף, מאבד את עצמו לדעת או נהרג על ידי עושה רצונו. —

745 פירר, שמואל. ספר הר שפר; חידושים וביאורים על מסכת הוריות. אשר חברתי... שמואל פיהרער... מהדורה שניה... על ידי נכד המחבר... (ניר גלים ע"י רחובות, ב"צ פירר; יפו, דפוס "שם"), תשי"ז. [4], 63 [1] דף. 8°. מהד' א: תרפ"ג. במבוא ידועות על חיי המחבר, אבד"ק קראס, גליציה (תרכ"ח בערך — תש"ד).

746 פרידמן, נתן צבי (N. Z. Friedmann). שאלות ותשובות נצח מסעי... בארבעה חלקי השלחן ערוך... [מאת] נתן צבי פרידמן איש שלום... חלק א. (בני ברק, המחבר); תל-אביב, (דפוס "תרבות"), תשי"ז. [10], 173 ע'. 4°.

747 קרה, יוסף בן אפרים. שולחן ערוך יורה דעה אשר חיבר... מו"ה יוסף קארו... עם ס' כף החיים... מדברי ראשונים ואחרונים... לבאר הדינים המובאים בש"ע והגה וט"ו וש"כ... וגם מן אחרוני אחרונים ומדברי המקובלים... חובר ע"י הרב... ר' יעקב חיים סופר בן הר' יצחק ברון... יצא לאור ע"י בנו מר משה סופר. חלק ב: [סימנים סטקיס], ירושלים, (דפוס "התחיה"), תשי"ז. [4], 192 דף, פורטרט. 2°.

748 רונגפלד, אהרן, מלקט. ספר זקני שארית הפליטה; קובץ אגדות הש"ס עם ביאורים. וגם לרבות מה שהוספתי נופך משלי... ועליו זכרון קדושים י"ם, ליקוט חידושים לזכרון גאוני עולמים שנכחו על קידוש השם... יפו, המחבר, חש"מ, [תשס"ו]. [4], 67 [5] ע'. 8°.

אחרי כל מאמר חז"ל בא הבאור הרחב "זקני שארית הפליטה", ובשולי העמודים למטה החידושים "זכרון קדושים".

749 רחובות. המרכז לגער דתי ובית-הספר תחכמוני. חנוכה; דינים מנהגים ועמיתים. מהדורה

מדע הדת, פילוסופיה יהודית

757 האגדה למען גרי צדק בישראל ובעולם.
ידיעון האגודה למען גרי צדק... ירושלים, (דפוס ש.
וינפלד), תשי"ח. 8°. תכניות ההופעה לא נזכרה.
העורך: ישראל לפיד; האחראי: ישראל בן-זאב. חוב' א;
תשרי. 26, 6 ע'. עם תמצית ושער באנגלית: Yedion;
bulletin of the World Union for the
Propagation of Judaism.

758 אמנה; קובץ לתרבות תורנית. [ב]: טעמי
המצוות במקרא ובימינו; הרצאות שניתנו מטעם
המחלקה לתרבות תורנית במשרד החינוך והתרבות. (תל-
אביב), הקבוצה הדתית, (דפוס "תרבות", תשי"ז). 49 ע'. 8°.
הקודם: ק"ס ל"א 115.
התכן: יששכר יעקבסון; טעמי המצוות בתורה. דב
רפל: טיבם של טעמי המצוות במקרא. אהרן ברט: טעמי
המצוות בדורנו.

759 משה בן מימון. אגרות ותשובות לה-
נשר הגדול משה בן מימון הספרדי <הרמב"ם>. ירו-
שלים, לוינאפשטיין, [דפוס לוינאפשטיין, תשי"ד]. [3],
20, 36, 24, 18, [1], 70, [1] ע'. 8°. דפוס סטראוטיפי.
התכן: מאמר קידוש השם. אגרת תימן. מאמר תחית
המתים. סקרי ההצלה. אגרות שונות: אגרת מוסר לר'
אברהם בנו. אגרת לר' חסדי הלוי הספרדי. אגרת לק"ק
מרשיליא. אגרת ר' שמואל י' תבון ותשובת הרמב"ם.
אגרת ר' יוסף י' עקנין ואגרות הרמב"ם אליה. אגרת ר'
אנטולי ותשובת הרמב"ם. אגרת לק"ק לונלי.

760 שלום, יהושע. מהות היהדות על יסוד
הברגסוניזם... חוברת א"ג. רמלה, המחבר, (דפוס "רמ-
לה"), תשי"ג תשי"ז. 8°.

התוכן: חוברת א: (ראשית האומה). תשי"ג. 15, [1]
ע'. — ב: יצירת האומה. תש"ט. [1], 32'18 ע'. — ג:
אמונת האומה. תשי"ז. [1], 64'50 ע'.

קבלה וחסידות

761 אזולאי, חיים יוסף דוד. ספר מדבר קד-
מות... קצת הקדמות מר"ל והמפורשים ומספרי
כת"י... מהדורה חדשה מוגהת ומשוכללת בתוספת שני
ביאורים, "מקדם לעין" מאת... רבי שלמה אהרן ורט'
הימר... "שמי קדם" מאת... הרב ישכר בער הלוי רור'
טנברג... בעריכת אברהם יוסף ורטהימר. ירושלים,

קונטרס גוסף: חקר הלכה, שו"ת בהלכות שונות (ע'
373-283). — שארית יעקב, קובץ מאמרים ומחקרים
תורניים מאת יעקב שכטר, שנדפסו בידרונגים רבניים
מלפני עשרות בשנים (ע' 395'377, עם שער מיוחד).

753 שפרלינג, אברהם יצחק. ספר טעמי המג-
הגים ומקורי הדינים; אוצר חזושי דינים וטעמים של
כל מנהגי ישראל ומקורותיהם מפורטים וש"ת ראשונים
ואחרונים ושאר ספרי באונים וצדיקי עולם... לקט סדר
וערך אי"ש שו"ב <הרה"ג אברהם יצחק שפרלינג שו"ב>
מלבוב. מהדורה ארץ-ישראלית... מעובדת מחדש... עם
הוספות רבות... ירושלים, "אשכול", (דפוס "אשכול",
תשי"ז). 12, 676 ע', תמונות. 8°.

עם "קונטרס אחרון" וה"השמטות" בשולי העמודים. ע'
תראתרכיו: "קונטרס ציורים ללימוד דיני השלח צי-
צית... דיני הנחת תפלין... לפי מנהגים וגוססאות שו-
נים... [עם] 87 ציורים...". עם שער מיוחד. ע' 5:
תולדות המחבר.

754 תלמוד בבלי. מסכת... תלמוד בבלי עם כל
המפרשים... (יט): בכורות, ערכין, תמורה, כריתות,
מעילה, ירושלים, פדס, (דפוס ש. מונזון), תשי"ז. 2°.
לכל מסכת שער שני מפורט. דפוס-צלום לפי הוצאת
ראם, וילנה. נוסף הלכות בכורות וחלה להרמב"ן, עם
שער מיוחד. — הקודם: ק"ס ל"ב 386.

755 תנא דבי אליהו. ספר תנא דבי אליהו (אליהו
רבא, אליהו זוטא) עם הפירושים... רמתיים צופים אשר
חיבר הרב... שמואל... משינאוי... [ועם פירוש ישר
עות יעקב מאת ר' יעקב בן נתנאל הירץ מברודין]. ירוש'
לים, לוינאפשטיין, [דפוס לוינאפשטיין], תשי"ד. [2], 124,
60 דף. 8°. דפוס סטראוטיפי לפי הוצאת ס' רמתיים
צופים, ורשה תרמ"א.

756 Gold, Ze'ev. Lessons in Talmud
<Tractate Berachoth 1-5b>. Jerusalem,
World Zionist Organization, Department for
Torah Education and Culture in the Dias-
pora, (typ. Jerusalem Post), 5716 1956. 123
p., front. (port.). 8°. = Popular Torah
library, 4.

זכותו של המחבר המנוח היא שהנהיג שיעורים שבו-
עיים עממיים בגמרא בשירותים האנגליים של קול ציון
לגולה, ואלה הם 12 שיעוריו הראשונים, שבהם פתח את
הסדרה הזאת.

תל-אביב, מ. ניומן, (דפוס מל"ן), תשי"ז, 399 ע'. 4.
תולדותיהם של קרוב ל-150 מגדולי החסידות ולקט
מאמרותיהם. עם מבוא (ע' ד-32), רשימות סכום, ומבחר
ביבליוגרפי (398-399).
שפרלינג, א. י. ספר סעמי המנהגים. עין לעיל מס'
753.

תפלה, דרשות, מוסר

דנציג, אברהם בן יחיאל מיכל. סי' זכרו תורת
משה. עין לעיל מס' 724.

767 הגדה של פסח. (כתובה בידי ר' שמואל בן
ברוך, סופר סת"ם). הצייר: יעקב וכסלר, המהדיר: חיים
גמזו, תל-אביב, "הצבי"; (רמת-גן, דפוס "אורצל"),
תשי"ז. [38] ע'. 2. מצורף עלון מקופל ובו דברי
המהדיר.

768 הומינר, שמואל. ספר לב טהור... יבואר
בו עניני עבודת הלב והמוח, קדושתם וטהרתם וכל אזהר
רות וצינונים התלוי בלב... וענין חומר עון... של הר'
צאת זרע לבטלה... מאת שמואל באאמור' מרכזי הר'
מינער. ירושלים, חש"מ, תשס"ז. 80 דף. 8°.

769 (הכהן, מרדכי) [Mordechai Hakohen].
אגדת זה היום. לכבוד יום העצמאות לישראל. ירו-
שלים, אורות, (דפוס התחיה), תשי"ז. 47, [1] ע'. 8°.
דרשות בסגנון המדרש.

770 הכהן, מרדכי [Mordechai Hakohen].
על התורה: מבחר אמרים לפרשיות השבוע. ירושלים,
אורות, (דפוס ר. ת. הכהן, 1956), 598, [2] ע'. 8°.

"כמעט ולא נכנסו לספר אלא אלו אמרים שיש בהם
גימט מוסרית-חינוכית... רוב הדברים שבספר נדפסו
מדי שבת בשבתו במשך כמה שנים במדור, סלסלים בדר'
בשוען, "נרות שבת" (בשנים תש"ב-תש"ט). במדור
אומר ולקט' שבשוען המצויר, פנים אל פנים (ירוש'
לים תשס"ז-תשס"ט) ובמדור, לכבוד שבת' בשבועון לח-
ייל צה"ל, מחניים" (מהקדמה).

771 יוסף חיים בן אליהו מבגדד. ספר עוד
יוסף ח' חלק הדרוש... על סדר הפרשיות דרושים
ורמזים ומוסרים... למרגא... יוסף חיים בכמהר"ר
אליהו... הוצא שניה. כך א': בראשית ויקרא. ירוש'
לם, יוסף כ"צירי עב"ד, דפוס "המערב", תשי"ז. 248 ע',
תמוזות. 8°.

"מעין החכמה", (דפוס "התחיה"), תשי"ז. [12] 167
ע'. 8°.

762 בובר, מ[רטין] [Martin Buber]. פרקי
חסידות; מבחר מאור הגנוז... ערכו וצירפו הע'
רות והסברים יהודה ארליך ויוסף שכטר. ירושלים, שוקן;
(תל-אביב, דפוס מ. את. ר. גרואר), תשי"ז. 115 ע'. 8°.
= ספרי מופת לבתי-ספר, 22.

החכן: האישיות. האמיתי והבלתי אמיתי. המאבק.
החברייא. התיקון. היחס לבני אדם. י. ארליך: רמזי הר'
ראה (ע' 75-89). י. שכטר: ערכים חינוכיים בחסידות
(115-91). — הספר במלואו: ק"ס כ"ד 96.

763 זהר (לקוטים). מדרשי זהר לקט
שמואל; פירושי זהר מהתנא האלקי רבי שמעון בן
יוחאי שנאמרו בדרך הפשט על תורה נביאים וכתובים
המפורשים בזהר, תקוני זהר, ובזהר חדש... מסודר על
סדר הפרשיות עם מראה מקומות, ביאור ותורה אור...
על ידי שמואל באאמור'... יהושע פאלק ק"פ נ"ס.
חלק א': על התורה. ירושלים, המהדיר, (דפוס "המערב"),
תשי"ז. [12] 250, [2] ע'. 8°. עם שער נוסף ושם:
"תורה אור: השואות מאמרי זהר עם מאמרי רז"ל הנז'
כרים בתלמוד בבלי וירושלמי..."

764 מושקוביץ, ישראל אלימלך. ספר נר יש-
ראל על התורה ומועדי השנה; דרשות למאורעות
החיים, וחינושי הלכות ואגדות הש"ס... גם יכיל בתוכו
דברים יקרים... מוקינו... הר"ר מאיר מפרימישלאן...
מאת... מוהר"ר ישראל אלימלך מאשקאויטץ. נסדר ע"י
הרב שמרי' שולמן. ירושלים, מעין החכמה, (דפוס "הת-
חיה"), תשי"ז. 8, 112 ע'. 8°.

765 נחמן בן שמחה מברסלב. ספר לקוסי
תפלות... כלולים... תפלות תחינות ובקשות, ורי-
צוים ופיוסים חידושים והתעוררות... מיוסדים על...
המאמרים הקדושים של הספר... לקוסי מוהר"ן, יסדם
... מוהר"ר נתן... יצאו בראשונה לאור על ידי מיר'
... נתן בעצמו בשנת תקפ"ב... ועתה... נדפס עוד
הפעם... חלק א"ב. ירושלים, חסידי ברסלב, (דפוס הת-
חיה), תשי"ז. [16] 377, [1] 172, [2] ע'. 8°.

766 שטיינמן, אליעזר [Eliezer Steinman].
ספר שער החסידות; תורות, שיחות, סיפורים,
ופרקיות-תולדות של חכמי החסידות מומן הבעש"ט ועד
ימינו, בצירוף מבואות והערות מאת אליעזר שטיינמן.

«אופק», תשי"ז, 248; 50, 168 דף. 8° דפוסי צלום.

779 סליחות. סליחות לחודש אלול [ולעשרית]... עם... מטה לוי ובית לוי... ועם עברי טייטש. תלאביב, «סיני» (דפוס ש. בלאס, תשי"ז), 86 דף. 8°. מנהג פולין. דפוסי צלום.

780 קרנץ, יעקב. משלים וגם סיפורים לנוער ולכל בית ישראל. מיסודו של המגיד מדובנה [יעקב קרנץ] ערוכים ומתוקנים על ידי אליעזר שטיינ-מן. (תלאביב), «כנסת» (דפוס י. שלומי, תשי"ז), 317 ע'. 8°.

781 תפלות. ספר לבית ישראל; תפלות ובקשות ליחיד ולמשפחה. ערוך בידי הרב עקיבא [ברוך] פוזנר. ירושלים, ארז, (דפוס «ארץ-ישראל»), תשי"ז, 87, [1] ע'. 8°.

«כולל תפלות, בקשות וברכות, שבדרך כלל אינן נאמרות בציבור, אלא ביחידות בבית ובמשפחה... עם קצת הרכבה וקצת דינים...» (מהקדמה).

782 תפלות. סדור. סדור תכלאל, עוף-החיים כמנהג יהודי חיים... ונספח אליו תוכחת מוסר ממנהיג ואחיו הרה"ג סלימאן צאלח... המחבר והעורך כהר"ר שלום... [בן] יחיא יצחק הלוי. יצא לאור... ע"י הרב חיים בן משה יצחק הלוי ובסיוע «מורשת», ירושלים, דפוס סלומון, שנה הששית למדינת ישראל [תשי"ז], 226, [2] ע'. 8°. בשער הפרט המוסעה; שאלו שלום ירושלים = תשי"ח.

783 תפלות. סדור. סדור תפלות ציון, כולל התפלות לכל ימות השנה... עם חרום אנגלי. Tephil-lath Zion; praybook for the whole year, Hebrew and English. תלאביב, «תפארת»; (ירושלם, דפוס «אשכול», 1955), 395, 396, 400 ע'. 8°. עברית ואנגלית עמוד מול עמוד.

784 תפלות. סדור. סדור תפלות כמנהג ק"ק ספרדים כולל תפלות מדי יום ביומו לכל ימות השנה... תלאביב, «סיני» (דפוס «ספר», [תשי"ז], 1, [1] 356 צ"ל 375, [11] ע'. 8°. דפוסי צלום.

785 תפלות. סדור. תפלות בני ציון, כולל תפילות כל היום כמנהג ק"ק ספרדים... תלאביב, «סיני» (דפוס «ספר», תשי"ז), 1, [1] 510 ע'. 8°. דפוסי צלום (לפי אחת מהוצאות שלוינגר, וינה?).

772 מחזור. מחזור רב פנינים... נוסח אשכנז... [איה]. ירושלים, לוינאפשטיין, (דפוס לוינאפשטיין), תשס"ו. 8°. עם פירוש עברי טייטש. דפוס צלום. לכל חלק שני שערים.

התכן: [א]: לראש השנה. 60 ע', 108, 102 דף. — [ב]: ליום הכפורים. 48, 24, 32, 164 דף. — [ג]: לסוכות. 26, 136, 108-4 דף. — [ד]: לפסח. 22, 32, 138, 116-3 דף. — [ה]: לשבועות. 16, 152 דף.

773 מחזור. מחזור לראש השנה ויום הכפורים. עם הפרוש... מטה לוי... נדפס לראשונה בדפוס באלאבאן בלמברג בשניה בהוצאת שלוינגר, וינה... תלאביב, סיני, (דפוס ש. בלאס, תשס"ו), [1] 208 דף. 8°. דפוסי צלום. נוסח ספרד.

774 מחזור. מחזור שרי ציון... נוסח ספרד. [אב]: לראש השנה, יום כפור, ירושלים, צ. ברפמן, תש"מ, [תשס"ו], 8°. דפוס סטראוטופי. פניציות מרוכות ומושבושות.

775 מחזור. מחזור... כפי מנהג הספרדים אשר בארץ הקדושה במזרח ובמערב ובכל ארצות פוזריהם. [אג]. תלאביב, «סיני» (דפוס בלומנטל), [תשס"ו], 8°. התכן: [א]: לראש השנה. [2], 114, 226 ע'. — [ב]: ליום כפור. [2], 164, 360 ע'. — [ג]: לשלש רגלים. [2], 442 ע'.

776 מחזור. מחזור כנסת ישראל עם פרושים מטה לוי כנסת ישראל... נוסח ספרד. [א-ב]: ראש השנה, יום הכפורים. ירושלים, אשכול, (דפוס אשכול), [תשי"ז], [4], 96, 280, 118, 28, 48-43 ע'. 8°.

777 מחזור. מחזור רבא... עם פירושים: מטה לוי ופירוש הרח"ה ז"ל ופירוש ר"ע מברטנורה על המשניות... נוסח אשכנז. [איה]. ירושלים, אשכול, (דפוס אשכול), [תשי"ז], 8°. דפוס סטראוטופי. בשער גיה: הוצאת מ. פרידמן ובניו.

התכן: [א]: ראש השנה. 23 דף, 51, [1] ע', 192-50 דף. — [ב]: יום הכפורים. 59 דף, 51, [1] ע', 240-86 דף. — [ג]: סוכות. 26, [2], 176-53 דף. — [ד]: פסח. 32 צ"ל 33, [2], 175-59 דף. — [ה]: שבועות. 20, [2], 132-47, 39-16 דף.

778 מחזור. מחזור כל בו עם פירוש עברי טייטש השלם, ועם לקוטי פנינים יקרים ואמרי גועם. נוסח ספרד. [אב]: ראש השנה, יום כפור, תלאביב, «סיני», (דפוס

השער: דוב אבנר. "זכרונות וחוויות מן העבר הלא רחוק של גלות פולנייה".

792 אטינגר, שמואל (Samuel Ettinger). הישוב היהודי באוקראינה מן האיחוד הלבוביני עד לגזירות ת"ח <1648-1569>... ירושלים, [דפוס מרכז], תשי"ז. [3], 25, 36, [3] ע', מפה. 8°. עם תכנן ושער נוסף באנגלית. תקציר דיסטנציה, ירושלים תשס"ז. גוף החוברת תופס של המאמרים "מעמד המשפטי והחברתי של יהודי אוקראינה במאות הטיהורים" <עד גזירות ת"ח> ו"חלקם של היהודים בקולוניזציה של אוקראינה <1648-1569>", שנדפסו ב"ציון" כ' (תשס"ו) וכ"א (תשס"ז). נוספו שער חזשים ותכנן הדיסטנציה השלמה.

בר דניאל, א. מדניאל עד דניאל. עיין להלן מס' 825.
793 הורודזקי, שמואל אבא (Samuel Abba Horodezky). זכרונות. תל-אביב, "דביר", (דפוס הפועל הצעיר, תשי"ז). 214 ע', פורטרטים. 8°. = "דביר לעם", סדרה ב', 76.
ע' 171 ואילך: לצורתו הרוחנית של מ. י. בן-גוריון. שמעון דובוב.

794 הכט, בן. בן המאה העשרים. עברית: תוסף נדבה, כרך א"ב. (תל-אביב, "המחמד", (דפוס "ישראל"), תשי"ז. 296 ו 238 ע', 8°. אוטוביוגרפיה. המקור, Ben Hecht: A child of the century. ק"ס ל' 368, שם גם ציון.

795 ויסברג, אלכסנדר. בשליחות נידונים למוות. הביא לדפוס אלכס וייסברג. (תרגום מכתביו נחמיה [רבן]. תל-אביב, עינות, (דפוס "אחדות"), תשי"ז. 238, [2] ע', לוחות-פסטימילים. 8°. בראש השער: יואל בראנד. המקור, Alexander Weissberg: Die Geschichte von Joel Brand. ק"ס ל"ג 65, שם גם תיאור מפורט. — ע' 231 ואילך: "בשולי הספר", מאת משה שרת.

796 זק"ס, ניסן מאיר פיביל. הארז מויל-נא; תולדותיו וקורות חייו, אמרותיו ופעליו של הגאון... רבי שלמה זלמן מחלוציין תלמיד הגר"א ומכונה בשם "ר' זלמלע מוילנא". לוקסו... ונערכו בידי הרב ניסן זק"ש... ונספח לזה "תולדות רבנו חיים מואל-לויזין"... שיצא ע"י הרב משה שפירא <וילנא תר"ע>. יוצא לאור בהשתדלות הרב משה אליהו אמיתי. (ירושלם,

786 תפלות. סדור. סידור בית יעקב... שחי' בר... מוה"ר יעקב מעמדין... בדרך הנגלה והסוד וכונת האר"י... ועם תהלים ומעמדות ושירי היחוד תיקון ליל שבועות. ועתה נחוסף פ"י יריעות שלמה שחי' דש... מרן שלמה קלוגר [על סדר התפלה וההגדה]... חלק א"ב. (תל-אביב, עם עולם, דפוס אורצל), [תשי"ז]. 406, 20, 472-433 דף. 8°. עם שער שני מפורט. בשער: לעמבערג, בדפוס... דוד באלאבאן, תרס"ד. דפוס-צלום.

787 תקונים. ספר ברית עולם; בו מסודר זור... שנוהגים לקרוא בליל ברית מילה, עם פזמונים, וסדר ברית מילה, סדר פיון הבן, זכר הבת, פזמון לבר מצוה, וסדר אירוסין ונישואין... בצרוף סדר חנוכה הבית. העורך והמוציא לאור צאלח ביר יעקב מנצור. ירושלים, חש"מ, [תשי"ז]. 74 ע'. 8°.

788 יהושע העשיל מברדיטשב. עץ החיים; מכיל מאמרים... מלהיבים לבות אחינו בני ישראל לא-ביהם שבשמים... מאת... יהושע העשיל מברדיטשב. בני ברק, חש"מ, תשס"ז. 64, [4] ע', 8°. ביודית; 4 ע' האחרונים: חמישים שאלות, בעברית.

789 Newman, Aryeh, ed. Acknowledge the miracle; Yom ha-atzma'ut, Israel Independence Day in the perspectives of Judaism. Jerusalem, Jewish Agency, Torah Department, (typ. Mercatz), 5717. 58 p., front. (facsim.). 8°.

תפלות (גם בעברית) ומקורות; עיבוד של "חיקון יום העצמאות" (ק"ס ל"ב 122).

790 Newman, Aryeh, ed. Yom atzmaut, feast of divine deliverance; Independence Day miscellany. Jerusalem, Department for Torah Education and Culture in the Diaspora, World Zionist Organization, (typ. Jerusalem Post), [1957?]. 28 p. 8°.

היסטוריה, ביוגרפיה, זכרונות

ראה גם לעיל במדור "קבצים" ולהלן במדור "ציונות וכו'".

791 אבנר, דב. סיפורים נפלאים על יהודים מופלאים. (תל-אביב, "קרן-אור", דפוס סולר את נדיב, תשי"ז). 147 ע', פורטרטים, תמונה. 8°. בראש

רביים און כלל טוער. די לעצטע טעג און לעצטע שעה'ן פארטיזאנער דערציילען.

Dawid-Gródek דויד-הורודוק היא עיירה בפולסיה ליד פינסק. כמחצית האוכלוסייה היו יהודים. הקהלה נטתה במאה ה־19. למעלה מ־3000 מבניה ועוד אלפי יהודים מהסביבה נכרתו בידי הגרמנים ועוזריהם המקומיים ביום ט"ז באב תש"א. — הספר עסור בשטע תמונות.

801 ספר רדיון; יזכור'בוך. כינס וערך יצחק זינגלמן. (תלאביב, ועד יוצאי רדיון בישראל, דפוס הכרמל, 1957), ע' 358. תמונות, פקסימילים. 8. רוב המאמרים ביוזית. עם שער גוסף ביוזית: ראדזינער יזכור'בוך, געזאמלט און רעדאגירט דורך יצחק זינגלמן... המדורות: עיירה ואם בישראל (6 ערכים). דורות שהיו (9). חסידות רדיון (8). חיים וגעורים (19). חורבן וכליון (20). שרשים חדשים (8). יד ושם. יזכור.

802 פינסק; ספר עדות וזכרון לקהילה יהודית. (ערך הספר: ג. תמיר <מיוסק>). (תלאביב, הועד למען "ספר פינסק", דפוס "הפועל הצעיר", [תשט"ן] 12 ע', תמונות. 2. עברית ויוזית. מעל הכותרת: "חכנית פראספעקט".

803 קהלת לבין, ספר זכרון. (העורך: מ. תמיר). תלאביב, ועד יוצאי לבין בישראל, (דפוס "אחדות", תשי"ז. [1] 407 ע', תמונות, מפה, פקסימילים. 8. ע' 237 ואילך ביוזית, עם שער מיוחד: אונזער שטעטל לענין, א יזכור'בוך. ארויסגעגעבן פון דעם קאמיטעט פון לענינער לאנדסלייט אין ישראל.

עיירה קטנה זו בפולסיה, שמנתה בשנת 1939 כאלף יהודים, הקימה בכוחות עצמה בית־ספר, ספריה, חוג דרמטי, אגודת ספורט, תזמורת וכו'. בניה לקחו חלק בפעולות הפרטיזנים ברוסיה הלבנה. — בקבץ מספר רב של תאורי חיי הקהלה וזכרונות לאנשיה, והם מסודרים במדורות הללו: חלק עברי: תולדותיה של לבין. עד מלחמת העולם הראשונה. בין שתי מלחמות. עליה לארץ־ישראל. השואה. קהילת־הקודש. ההווי. מוסדות חינוך ותרבות. מפלגות והסתדרויות־נוער. אישים ודמויות. בני לבין בתפוצה. פנקס [רשימת קדושי העיר]. — חלק יודי: אנטשטיאונג פון שטעטל. קולטור און ערציונג. לעבנס באדינגונגען. אומקום און נקמה. פארטייען און אינסטיטוציעס. עראינערונגען. שוהלן און כלי־קודש. פער־זענליכקייטן. לאנדסלייט אין אמעריקע. נפלו על הגנת המדינה. נרות נשמה. — חלק מהמאמרים מופיע בשתי השפות.

"כנור דוד"; בני ברק, דפוס "סלאחייטא" [של] הרב הרש"קוביץ, תשי"ז. 199 ע', 8. קודם שער מקוצר. ע' [קה] ואילך: תולדות רבנו חיים מואלווין... מאת משה שמואל שפירא...

797 החברה ההיסטורית הישראלית... תע' רוכה של תעודות לתולדות ישראל... רשימת המוצגים. (ירושלים, דפוס מרכז), [תשי"ז]. 24 ע', פקסימילים. 8. קטלוג של תערוכה שהתקיימה, לרגל הכנס הארצי השני לעיון בהיסטוריה, בבית ציוני אמריקה בת"א בפסח תשי"ז. בתערוכה השתתפו הארכיון הכללי לתולדות יש"אל וארכיון "יד ושם".

798 טורנובסקי, ולטר [Walter Turnowsky]. מנין באנו. [מאת]: (ולטר טורנובסקי). (רמת־גן, חש"מ, הקד' 1957), [12] ע', [20] של תמונות ופקסימילים. 4.

"דפים אלה מיועדים לצאצי המשפחות פרונקל-טורנובסקי". אסף מסמכים על אודות תולדות המשפחות הנ"ל. המסמכים הגרמניים תורגמו לעברית. ע' 2: "תאריכים לתולדות היהודים בביאלה-ליסנק" (1764-1851).

799 לויסון, יעקב א. [Ya'akov A. Lewison]. שחרית וערבית: <ילקוט זכרונות ורשמי הסתכלות>. תלאביב, (דפוס "אחדות", תשי"ז. 179, [2] ע', לוחות־תמונות. 8.

י. א. לויסון גולד בתרמ"ט או תר"ן בכפר אפוליה ליד וישניץ (פולין), עבד זמן־מה בהוצאת "תושיה" וב־מערכת "דאס לעבען" בוורשה. עלה ארצה בתרפ"א ופתח בית־מסחר לבגדים בתלאביב. שהוא מנהלו עד היום הזה. משה בן מימון. אגרות ותשובות. עין לעיל מס' 759.

800 ספר זכרון דויד הורודוק. (תלאביב, אר"גון יוצאי דויד־הורודוק, (דפוס בית הספר למקצועות הדפוס "עמל", חותמת תשי"ז). [4] 487, [6] ע', תמונות, מפות, פקסימילים. 8.

התכן: יוסף ליפשיץ: תולדות העיירה והישוב היהודי (ע' 597) — הווי. מוסדות וארגונים. התנועה הציונית. בית־הספר "תרבות". מפי זקנים. אישים (קדושים וסוהרים הי"ד; מן הדור הישן; נפטרו לעולמם בארץ). השואה. פרטיזנים. אחרי השואה. הקהלה הקטנה <ר"בליה>. יזכור. — אידישער טייל (מע' 327 ואילך): [חלק מהמאמרים העבריים בתרגום ועוד]: פון די קינדער יארן.

el. Haifa, 1957, [3], 9, [50] l., 16 l. facsim., ports. (on cover). 2°.

809 **Friedmann, T[uvyah]**, ed. Schupo-Kriegsverbrecher von Stryj vor dem Wiener Volksgericht; Dokumentensammlung... mit Hilfe der Executive des Jüd. Weltkongresses in Israel u. vom Verband der ehemaligen Einwohner von Stryj in Israel. Haifa, 1957. 2 p. l., XII, 54 l., 10 pl. (incl. facsim. and ports.). 4°.

810 **Friedmann, T[uvyah]**, ed. Schupo und Gestapo Kriegsverbrecher von Stanislaw vor dem Wiener Volksgericht; Dokumentensammlung... Hrsg. vom Hist. Institut für Erforschung der Nazikriegsverbrechen, mit Hilfe der Exekutive des Jüd. Weltkongresses in Israel. Haifa, 1957, [5], 83 l., ports. (on cover). 4°.

811 **Rosenzweig, Siegfried**. Aus meinem Leben im Galuth u. in Israel. Tel-Aviv, (typ. "Eylon"), 1956. 66 p. 8°.

המחבר היה עורך-דין וחבר מועצת העירייה בציריכ. הוא עלה לא"י בשנת 1951.

עם ישראל בהווה

812 **אברמוביץ, זאב**. השאלה הלאומית והשאלה היהודית בתקופתנו. תל-אביב, מ. ניומן, (דפוס י. שלומי), תשי"ח 1957. 228 ע'. 8°.

הספר דן על התיאוריה של השאלה הלאומית בכלל, כפי שהציעו אותה סופרים מארכיסטיים, ורואה באור זה גם את השאלה היהודית בפרקים: הכלכלה היהודית. הכלכלה היהודית בארצות-הברית של אמריקה. השאלה היהודית בברית המועצות. "כלכלה יהודית" וכלכלת המי-עוטים הלאומיים.

ציונות, ארץ ישראל, מדינת ישראל

ראה גם לעיל במדור "קנצים" ובמדור "היסטוריה, ביוגרפיה, זכרונות".

813 **אגדת הנוקדים העברים בישראל**. הרועה העברית. בעריכת מחתיהו שלם, דוד זמיר... עיטור

804 **רוזנבלט, גד**. אש אחזה ביער; עם פלוגת פרטיזנים יהודית ובחטיבת קובפאק. (התקין לדפוס שלמה אבן-שושן). (תל-אביב), הקיבוץ המאוחד, בית לוחמי הגיטאות ע"ש יצחק קצנלסון, (דפוס "עופר"), תשי"ז. 300 ע'. מפה. 8°.

יומן זה של פרטיון ומנהיג פרטיזנים, שנכתב בתקופה מאוגוסט 1942 ועד פברואר 1944, מעלה את פרשת התארגנותה של קבוצת פרטיזנים יהודים [בני הכפרים הקטנים זופיובקה ואיגנטובקה] בווהלין, פעולתה העצמאית בראשית דרכה, השתלבותה, בהמשך קיומה, בחטיבת הפרטיזאנית... של קובפאק, מסעה, במסגרת חטיבה זו... אל הקארפאטים וחזרה. (מהדקדמה).

805 **שוזנט, עזריאל** (Azriel Shochat). ההתחלות של ההשכלה בין יהודי גרמניה במחצית הראשונה של המאה ה-19... ירושלים, [דפוס מרכון], תשי"ז. [3], 29, [3] ע'. 8°.

עם תכן ושער נוסף באנגלית. תקציר דיסרטציה, ירושלים תשס"ו, גוף החוברת הוא תופים המאמר: "התערותם של יהודי גרמניה בסביבתם, עם פרום ההשכלה", שהופיע ב"ציון" כ"א (תשס"ו), ונוסף לו שער חדש ותכן הדיסרטציה השלמה.

806 **בעלזען**. (1). (תל-אביב), ארגון שארית הפליטה מהאיזור הבריטי, ישראל; (לאנדאן, דפוס גאראד, 1957), 207, [2] ע'. תמונות, מפות, פקסימילים, תוים. 8°.

"ספר זה שם לו למטרה: א) לפרסם אוסף של חומר מלפני השחרור של בלזן ומלאחריו; ב) לתת תמונה של הקהלה היהודית העצמאית היחידה במינה, שקמה בכל-זו...". המאמרים שנכתבו בשפות אחרות (אנגלית, עברית, גרמנית) תורגמו ליווית בידי שמואל גולדשמידט. הספר יצא גם באנגלית בשם: Belsen, 203, [2] ע'.

807 **The Cairo trial; facts and comment**. Jerusalem, Committee for the Defence of the Accused, (typ. Jerusalem Post), 1955. 20 p. 8°.

כ"1 בדצמבר 1954 הוכאז 13 יהודים לפני משפט צבאי בהאשמת רגול וחבלה. שנים מן הנאשמים נידונו למות.

808 **Friedmann, T[uvyah]**, ed. Schupo-Kriegsverbrecher in Kolomea vor dem Wiener Volksgericht; Dokumentensammlung... Hrsg. vom Verband der ehemaligen Einwohner von Kolomea in Israel mit Hilfe der Executive des Jüd. Weltkongresses in Isra-

רים : דוד אלף, [חיפה], אגודת הנוקדים העברים בישראל; (מרתביה, דפוס השומר הצעיר, תשי"ז), 362, [9] ע', חמור נות, תויב. 8°.

קבץ ספרות ומקצועי. ... נתגבש הצורך להקיף את תולדות הנוקד העברי עוד מלפני ההתאגדות, עברו ופעלו משך קרוב ליוכל שנים... שוורו אמרות וקטעי ספרות לצד חומר עובדי... רוב החומר המובא בספר, רואה אור זו הפעם הראשונה... (מההקדמה). הע' 362-337 מכילים רק תמונות.

814 אהרנסון, אהרן [Aaron Aaronsohn]. צמח מערב הירדן; מפקד בקורת לצמחים אשר נאספו ומקצתם הוגדרו ע"י אהרן אהרנסון במשך מסעותיו <1916-1904> [נ] במערב הירדן, סוריה, והלבנון. פקדו ובקרו (הלל ר. אופנהימר ומיכאל) אבן-ארי. בצרף יר-מינים למסעי אהרן אהרנסון. הקדמה מאת פרנאנד שודה ופתח דבר מאת רבקה אהרנסון. זכרון-יעקב, קרן אהרן-סון; (תל-אביב, דפוס "גוטנברג", 1956), [4], 6, 533, [1] ע', תמונות, מקצתן על לוחות, מפות. 8° = עזרון אהרנסון, וו. "נסח מקובץ החברה הבוטנית בג'ניבה, כרך XXXI, 1940".

כרך זה, שיצא מקודם בצרפתית (Florula cisjor-danica, Genève 1941), משלים את הקודם בסדרה: צמח עבר הירדן, 1934 (ובצרפתית: Florula trans-jordanica, Genève 1931). ר' ק"ס ט' 345, הכרך שלפניו מכיל את יומני מסעותיו הבוטניים של אהרנסון מן השנים 1904-1911 (ע' 134-3) ועיבוד מדעי של מעשבו בזכרון יעקב, ע"י ה. ר. אופנהימר ומיכאל אבן-ארי (ע' 492-135; להלן ציורים ומפתחות). על אישיותו של אהרנסון ועל חייו כבר עמדו המהדירים בפרקים הרא' שונים של "צמח עבר הירדן". היומן "מהחן מסמן יקר ערך ליריעת הארצות המאבדות הרבה מתכונותיהן הטב-עיות עם יישובן ואיכלוסן המהיר" ומראה את דמות החור-קר. בעיבוד החומר הבוטני הובאו בחשבון הידיעות המ-דעיות, שנצטברו מאז 1919.

815 אטלס ישראל; מכלול מפות של ארץ-ישראל ומדינת ישראל... (קונטרס 3-2). ירושלים, מחלקת המ-דיות, משרד העבודה/ מוסד ביאליק, הסוכנות היהודית לארץ-ישראל, [דפוס לימודין, תשט"ז-תשי"ח]. 2° גדול. התכן: (קונטרס 2); 9 מפות. — (3); 10 מפות. — קונטרס 1: ק"ס ל"ב 127, ושם ציון.

816 אליאב, אריה. מוסדות-מינהל ושרו-

תים בהתישבות החקלאית של העולים... ירושלים, המרכז להשכלת העם של האוניברסיטה העברית, תשי"ז. [1], 2, 49 דף. 2°. במכונת-הכפלה, "החברת מבוס-סות על שורת הרצאות... בקורס למדריכים חברתיים ביישובי-עולים". (מההקדמה).

817 אנציקלופדיה שמושית. (העורך: בריכוכבא שור). מהדורה שנייה. (תל-אביב), ידיעות אחרונות, (דפוס א. מוזס, 1956), [4], 399, [1] ע', תמונות, מפות, סבל-אות. 8°.

התכן: החלק האינפורמטיבי: סיני, הארץ, הערבים. צה"ל, צבאות העולם, העם, דתות, העולם. ארגון אומות המאוחדות. — החלק השימושי: מסיים בריאות, חוק ומש-פט. אינדקס. סל המונות, הבית, הגן, חינוך, לאשה. — מדריכים שימושיים לחיי יום יום: לאוכפי בולים, למאזין הרדיו, לבנקאות, לביטוח, לספורט, לנהג, ועוד.

818 בוכמן, מ[קס]. טבריה ומעיינותיה החמים. טבריה, חברת חמי טבריה; (חיפה, דפוס "אות"), תשי"ז 1956, 68 ע', תמונות, טבלאות, מפה. 8°. יצא גם באנגלית: M[ax] B[uchman]: Tiberias and its hot springs. 76 p., 1 l., illus., map. 8°.

819 בן-יאיר, משה פנחס. מחקר כימי ופי-סיקלי של סלעי אב גיריים בישראל. [ירושלים, תשי"ז]. 15, 5 דף, טבלאות. 4°. עם סכום תכן ושער נוסף באנגלית: Chemical and physical studies on calcareous rocks in Israel... by Moshe Ben-Yair. — תקציר דיסטציה, ירושלים תשי"ז. במכונת-הכפלה.

820 בנאים חפשיים קדמונים ומקובלים בא"י. לשכת ברקאי... אלבום היובל. סודר ונערך ע"י דוד תדהר. תל-אביב, הלשכה, (דפוס "יהלום", 1957), [82-3] ע', תמונות, פקסימיל. 8°. בראש השער: לשכת ברקאי מס' 17. מו". תל-אביב, 1956-1906.

821 בנארי, נחום [Nahum Benari]. תנועת העבודה הישראלית; פרקים בתולדותיה, יסודות תיה ומקורותיה. א: [שעור א-ב]. תל-אביב, מכון יש-ראלי להשכלה ע"י המרכז לתרבות ולחינוך, [תשי"ז]. 2°. במכונת-הכפלה. כל שיעור: 4 עד 6 ע'.

822 בני ברית, בנות ברית, "בנות ברית", לשכת "תל-אביב" מס' 2. 25 שנה לקיומה. בעריכת דינה קארל. תל-אביב, לשכת "בנות ברית", תל-אביב מס'

קומי בישראל. ירושלים, הוצאת האוניברסיטה של תל-אביב / ביה"ס למשפט ולכלכלה, (דפוס התחיה), תשי"ז. 294, [1] ע' 8°. עם שער נוסף באנגלית.

"שלושת הפרקים הראשונים מהווים סקירה על מקורות היסטוריים-משפטיים, בה צוין המורח הקדמון כמקור לשלטון מקומי וישראל כדמוקרטיה הראשונה בין מדינות התרבות הגדולות של קדמת אסיה... חמשת הפרקים שלאחריהם מהווים בעצם את המקורות החוקיים שעליהם מושתת חוק השלטון המקומי בישראל... השיטה הצרפתית... השיטה האנגלו-סכסית... התפתחות התחיקה בתקופת המנדט... הפרקים... (האחרונים) מתארים את המאבק על עצמאות השלטון המקומי העברי בארץ, וכן התפתחות השלטון המקומי במדינת ישראל..." (מההקדמה).

829 דרורי, שמעון. 12 צפרי הארץ... בצרף הסברה. נערכו וצוירו בידי שמעון דרורי. >אלבום כיס א". <. תל-אביב, יסוד, חש"מ, [תשי"ז]. [1] ע' 12 לוחות תמונות. 8°.

12 לוחות תלושים, כל אחד עם ציור של צפור ושמה העברי והלטיני; המעטפת, ושני דפים מקופלים, עם השמות האנגליים והצרפתיים ועם "חלוקת העופות לפי זמן שהותם בארץ", גם הם תלושים.

830 הורוביץ, ישעיה בן אשר יחזקאל, ספר עדן ציון: מקומות הקדושים שבארץ-ישראל ממני... ישע"י הלוי הורוביץ... ירושלים-[המחבר], דפוס "המסור" רה", תשס"ז. 14, 259, 27 ע' 8°.

אוסף ידיעות מסוג הספרות הרבנית על גדולי ישראל מכל הדורות לפי א"ב של שמותיהם; עיקר הדברים על קשריהם עם א"י ובמיוחד על מקום קבורתם. בראש הספר מפתח לפי שמות המקומות.

831 הכהן, אליעזר [Eliezer Hakohen]. קוים למדיניות כלכלית. תל-אביב, מפלגת הפועלים המאוחדת, המרכז, (הדפוס החדש), 1956. 27 ע' 8°.

832 ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בא"י. מבטחים. תקנות קרן-פנסיה. תל-אביב, תשי"ז. 20 ע' 8°. במכונת-הכפלה. בראש השער: ההסדרות... מבטחים, מוסד לביטוח סוציאלי של העובדים בע"מ. התקנות הקודמות (תשי"ד): ק"ס ל"א 416.

833 ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בא"י. מרכז לתרבות ולחנוך. העובד האקדמי במדינה ובתעסוקה. (תל-אביב), ההסתדרות הכללית של

2, (דפוס "הפועל המזרחי"), תשי"ז. 58 ע', פורטרטים. 8°.

823 בנקובר, שלומית (לוקוב), בודמי על-מיה; אגרות שלומית. (הביא לביה"ד משה ברסלבסקי, [תל-אביב], הוצאת הקיבוץ המאוחד [ו]משק נען, (דפוס אריאלי, תשי"ז. 190, [1] ע', פורטרטים. 8°.

אוסף מכתבים של צעירה, בת הקיבוץ נען, מדריכה בצה"ל ואח"כ תלמידת סמינר הקיבוצים, שנכתבה בתאור נהדרים (י"ט באדר תרצ"ה — י"א באייר תשט"ו).

824 בקר, צ' [בין] ע[לי] [Z. E. Baker]. שיטת המשפט בישראל... בהשתתפות דוד בקר. ירושלים, המדפיס הממשלתי, (דפוס הממשלה, 1957). 38 ע' 8°. בראש השער: נציבות שירות המדינה / השירות להדרכה ולהשכלה.

825 ברידניאל, אליהו [Ely Bramson = George Seamans]. מדינאל עד דניאל; רשמי עיון והסתכלות של יהודי אמריקאי, יליד רוסיה, היושב עתה בישראל. (תרגם מכתב-יד אנגלי: י. בן-אליעזר). טבעון, הוצאת המחבר; (חיפה, דפוס "אות"), 1957. [2] 300, [1] ע', תמונות. 8°. בראש השער: אליהו ברידניאל >ברמסון<.

ספר זכרונות. המחבר נולד בקולנה ע"י הגבול הפולני-גרמני בשנת 1889, בא לאה"ב בשנת 1907 ולישראל ב-1950. בנעוריו היה סוציאליסט ונאסר בימי המהפכה ב-1905, באה"ב נעשה בעל בית-חרושת ובישראל היה חי בקיבוץ. הספר כולל הסתכלויות רבות וחודרות בחופעות השונות של החיים בישראל; הוא רואה אותן בעיניו הבקורות של יהודי אמריקאי, אך מתוך הבנה רבה.

826 ברומברגר, מרי; סרד' ברומברגר. סודות המסע למצרים. מצרפתית ש[מואל] גילאי. תל-אביב, מודיעין ו"מעריב", (דפוס "מעריב" ודפוס "מרכז", 1957). 204, [4] ע' 8°. בראש השער: מרי וסרג ברומברגר. המקור: Merry et Serge Bromberger: Les secrets de l'expédition d'Egypte. ק"ס ל"ב 452.

827 גדעון, רוברט [Robert Gidion], עורך. תעריפי מס הבולים ובול הבטחון לגבי כל המסמכים לטוגיהם... וצמבר 1956. תל-אביב, "חוקי מדינת ישראל", (דפוס "הפועל הצעיר"), 1957. 15, [1] ע' 8°.

828 גוריון >וגר<, משה [Moshé Gorion] <Wager>. מבוא לתולדות השלטון המ-

תיה, (דפוס מרכז), תשי"ז, 208, VIII ע' תמונות (מקצת על לוחות), מפות (אחת מקופלת ובצבעים). 8°.
(פרסומי החברה לחקירת ארץ-ישראל ועתיקותיה). עם סר כום ושער נוסף באנגלית: Judah and Jerusalem the twelfth archaeological convention [of the Israel Exploration Society].
„ציון לזכרם של קרבנות ההתקפה הירדנית על משי תתפי הכינוס... ברמת-רחל ביום... י"ח בתשרי תשי"ז: יעקב פינקרפלד, חיה ראם-פוגלסון, רודולף רודברג, ברוך שוחטמן.”

התכן: י. אבירם: הכינוס הארצי הי"ב ליריעת הארץ.
ב. מור: ירושלים — מקדש מלך ובית ממלכה. ש. ייבין: ירושלים בתעודות מצריות של הממלכות התיכונה והחדשה. ז. קלאיקליימן: ירושלים — ביהודה או בבנימין?
מ. הרן: הגבעונים, הנחיים ועבדי שלמה >היסטוריה של קיבוץ כנעני ביהודה<. י. אהרונ: נגב יהודה. ר. גורת: חומות ירושלים לפי חקירות חדשות. רות עמירן: שני קברים בירושלים מתקופת מלכי יהודה. א. מלמס: מסעות נבוכדנאצר ליהודה. מ. אביניון: ירושלים וקרי סרי. ב. דיגור: כתובות-עליה בהר הבית מראשית ימי הכיבוש הערבי. י. פראוור: ירושלים — בירת הצלבנים. י. פינקרפלד: בתי-הכנסת בעיר העתיקה בירושלים. י. בן-צבי: ירושלים בימי השלטון העותמאני. מ. אבנימלך: השפעת התנאים הגיאולוגיים של ירושלים על התפתחות יישובה. י. שטור: המורפולוגיה של הרי ירושלים. י. קרמון: השפעות טופוגרפיות על דרכי התחבורה ביהודה. ג. שלם: המבנה הגיאולוגי של ארץ יהודה. ד. אשבל: אקלימה של ירושלים במרוצת הדורות. י. וייץ: הר יהודה ושפלתו. מ. הקר: איך גדלה ירושלים בתקופה הישראלית. י. א. וליגמן: ירושלים במחשבת היהדות ההלניסטית.

838 חובבי הטבע בישראל. ספר היוכל: 20 שנות קיום חובבי הטבע בישראל. התשי"ז [התשס"ו]. 1936-1956. (חיפה). „חובבי הטבע” בישראל, ההנהלה הארצית, חש"מ, [תשס"ז]. 19, v ע' תמונות. 8°.
v הע' האחרונים באנגלית, עם שער נוסף באנגלית: The "Nature Friends" of Israel... Jubilee booklet.

839 ירושלים. הארכיון הציוני המרכזי. הארכיון הציוני המרכזי... ירושלים, (דפוס גירוסלם פוסט), תשי"ז, 19, [1] ע' תמונות, פקסימילים. 8°. בראש השער: ההסתדרות הציונית העולמית.

העובדים העברים בארץ-ישראל, הועד הפועל, מרכז לתרבות ולחינוך, (דפוס „דבר”), [תשי"ז]. 57, [1] ע' 8°.
הדיונים שנתיקמו במועצת השבעים של ההסתדרות בימים 7-5 בדצמבר 1956.

834 (זימון, איסידור Isidor Simon), עורך. קטלוג זימון לבולי ישראל Simon's Catalogue of Israel stamps, (מהדורה תשע"ז) [!]. 1958. (תל-אביב), מועדון ישראלי לבלאות וחלוף בולים, דפוס „המרכז”, הקד' 1957. [1] 178 ע' תמונות. 8°.
בעברית ובאנגלית.

„...מצאתי לגבון להוציא מתוך המהדורה התשיעית... את כל המדור, טיסות...” (מהמבוא). — מהד' ה': ק"ס ל' 158; ו' ל"א 167.

835 חבס, ברכה [Braha Habas]. פורצי השערים: סיפור קורותיה של עליה-בית. (ספר א'). (תל-אביב), „מערכות”, (דפוס „ספר”, תשי"ז). 330, [1] ע' 8°.
תולדות העליה הבלתי-חוקית לארץ-ישראל בשנות 1934-1943.

836 החברה העברית לחקירת ארץ-ישראל ועתיקותיה. בית-שערים: פרשת התפירות בשנות תרצ"ח-ש... כרך א: מערכות הקברים מס' 41, מאת בנימין מור >מיוזר<. (מהדורה שניה), ירושלים, החברה לחקירת ארץ-ישראל ועתיקותיה, (דפוס למודי), תשי"ח. 155, [1] א ע' xxxvi לוחות-תמונות, תמונות, מפות. 4°. עם סכום ושער נוסף באנגלית: Beth She'arim, report on the excavations during 1936-1940. v. 1: The catacombs I-IV, by Ben-Jamin Mazar <Maisler>... Jerusalem 1957 במהד' א (תשי"ח) ק"ס כ"ב 94, שם גם בקרת מאת גלסון גליק) „היינו אנוסים לחתור על הדפסת התבניות, מהתורה השניה... מכילה את כל התבניות של מערכות הקברים 41, תוספת של ציורים, תרשימים ופרטים שרבים... וכן סקירה קצרה על מערכת-הקברים הגדולה... שהיתה ידועה... בשם מעיאת אל-ג'הנם, ונחשפה... בשנת תשס"ז.” (מההקדמה).

837 החברה העברית לחקירת ארץ-ישראל ועתיקותיה. יהודה וירושלים: הכינוס הארצי השנים-עשר ליריעת הארץ (ירושלים, חול-המועד סוכות תשי"ז), ירושלים, החברה לחקירת ארץ-ישראל ועתיקותיה.

היחידה לחקר שווקים בחטיבת סחר חוץ, תשי"ז. [3], 54 ע', דיאגרמה, טבלאות, מפה. 2. במכונות הכפלה. ביבליוגרפיה: ע' 54, מס' 13 ו-15 של הסדרה: ק"ס ל"ג 25, והקודמים: ל"ב 395.

846 ישראל. נציבות שירות המדינה. השרות להדרכה ולהשכלה. סדרי שלטון ומשפט בישראל; קובץ הרצאות מאת י. וינס, א. ויתקין [נעור]. ערוך בידי צ'ביץ זילביגר. [מהד' ג]. (ירושלים, המד' פיס הממשלתי, (דפוס הממשלה, תשי"ד: צ"ל: תשט"ו). 11, 383 ע', 8. בראש השער: נציבות המנגנון. מחלקת ההדרכה.

מהד' א (תשי"ד: 1953): ק"ס כ"ס 305, שם גם התכן. מהד' ב (תשי"ד: 1954) היתה הדפסת מהד' א כלי שניים עם מלואים. מאז 1 באבגוסט 1953 ועד 1 בפברואר 1954. מהד' ג זו עשויה מעצם הדפסת מהד' ב, אבל נתחלפו המלואים שלה במלואים מעודכנים (מע' 363 ואלף) עם שער נוסף (שלא הובא בטפירת הע') : "נציבות שירות המדינה. השירות להדרכה ולהשכלה. סדרי שלטון ומשפט בישראל. מלואים" > 1 באבגוסט 1953 — 1 ביולי 1956 <".

847 ישראל. צבא. מטכ"ל. ענף הסברה והשכלה. (סדרת פרסומים קטנים) 1914. חמ"ד, צבא הגנה לישראל, מטכ"ל/קצין תנוך ראשי, ענף השכלה, (כית' דפוס צבאי 665), [תשט"ז]. תמונות. 8.

התכן: 14: [אברהם] נ. פולק [Abraham N. Poliak]: ארץ ישראל בימי החשמונאים. 30, [1] ע', 1 דף, מפות. — 15: [אברהם] נ. פולק: ארץ ישראל בימי השלטון הפרסי. 35, [2] ע', מפות. — 16: [אברהם] נ. פולק: ארץ גושן. 30, [1] ע', [1] דף. — 17: יום העצמאות. 74, [1] ע', [1] דף, מפות. — 18: (יגאל ידין) [Yigael Yadin]: הבית הראשון. 33, [1] ע'. — 19: (אביגדור צ'ריקובר) [Avigdor Tche-rikower]: ירושלים בימי שיבת ציון. 47 ע', מסה מקופלת. — מס' 17 ענינו מלחמת העצמאות. מס' 1918 סקירות לקוחות מספר "ירושלים" [ק"ס ל"א 228].

848 כחל, זאב (Zeev Kachel). ספרים בפ"ר; <פרקים ממלחמת השחרור>. (תל-אביב), "המתמיד", (דפוס "המרכז"), תשי"ז. 316 ע', 8.

המחבר, שהגן על תחנת הכוח בנהריים ונפל שם בשבי הלגיון, מתאר בצורה סיפורית פרשות שונות ממלחמת הקוממיות ומימי שביו.

840 ירושלים. עיריה. דין וחשבון כספי לשנת 1956/57. [ירושלים] תשי"ח 1957. 4 דף, 145 טבלאות (ממן מקופלות), 2. בראש השער: עירית ירושלים. במכונות הכפלה.

841 ישראל. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. סיבות מוות <1955>. ירושלים, המדפוס הממשלתי, תשי"ח [1957]. 9 ע', 41 ע' של טבלאות, או ע', 2. = סדרת פרסומים מיוחדים, 63. במכונות הכפלה. עברית ואנגלית, עם תכן הקדמה ושער נוסף באנגלית: Israel. Central Bureau of Statistics. Causes of death <1955>.

"גרסור קלר... היתה אחראית להכנת החוברת... מבנה הלוחות לשנת 1955 שונה ממבנה הלוחות לשנת 1953/54". (מדברי ההקדמה של ר. בקי). — חוברות קוד' מות: 1950 (יצא בתשי"ג); 1951-1952 (ק"ס ל' 305); 1953-1954 (יצא בתשט"ו).

842 ישראל. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. תאונות דרכים בישראל <1955-1956>. ירושלים, המדפוס הממשלתי, תשי"ז. 13, [1] ע', 38 ע' של טבלאות. 2. = סדרת פרסומים מיוחדים, 62. במכונות הכפלה.

"חוברת זו... החמישית בפרסומי הלשכה... על תאונות הרכבים ב"ש"אל" הוכנה עליידי "המדור לתחבורה, בראשותו של ד. דרוטמן". (מההקדמה של ר. בקי). — קודמים: 1950, 1951-1952 (ק"ס ל' 14), 1953 (יצא בתשט"ו); 1954 (יצא בתשט"ז).

843 ישראל. המוסד לבטוח לאומי. ביטוח לעת זקנה; לקט דברים למרצים. ירושלים, המחלקה להסברה ויחסי צבור של המוסד לביטוח לאומי, 1957. [3], 2, 20 ע'. 2. במכונות הכפלה. בראש השער: המוסד לביטוח לאומי. המשרד הראשי.

844 ישראל. משרד האוצר. נציבות מס הכנסה. ניכויי מס הכנסה ויהב מגן ממשכורת ומשכר עבודה. נוסח מאוחד של התקנות ולוחות לחישוב. (ירושלים). המדפוס הממשלתי, [תשי"ז]. 20 ע', 2. בראש השער: מדינת ישראל. האוצר / אגף מס הכנסה.

845 ישראל. משרד המסחר והתעשייה. סדרת סקירות כלכליות על ארצות חוץ. (14): מוזמ' ב"ק, אסריקה המזרחית הפורטוגזית; התנאים הכלכליים והמסחריים. אייר תשי"ז מאי 1956 [צ"ל 1957]. ירושלים.

856 סיקרון, משה. העלייה לישראל 1948 עד 1953... תוספת סטטיסטית. ירושלים, מרכז פאלק למחקר כלכלי בישראל והלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, חש"מ, תשי"ח 1957. [11] 86, [12] ע', טבלאות. 8.
= סידרת פירסומים מיוחדים, 60. עברית ואנגלית, עם שער נוסף באנגלית: Immigration to Israel 1948-1953, by Moshe Sieron. Statistical supplement.

עין ק"ס ל"ג 27. 105 טבלאות, שהן עיקר הספר, בצלום מוקטן של כתבי-מכונה.

857 פלג, אדמונד [Edmond Fleg]. ארץ-ישראל שלי. (מצרפתית: אהרן אמיר). (תל-אביב, "עם הספר", דפוס "אלישע", תשי"ח 1957). 187, [1] ע', פורטרט. 8.

מסע בא"י בשנת 1931. המקור, Ma Palestine: ק"ס ט' 208. נוסף כאן מבוא מאת יעקב צור (ע' 65) ו"אדמונד פלג וביחור" (187-171) מאת אברהם גרנות.

858 (קולר, יהודה [הוגו] Yehuda Hugo Kolar). בולי דאר של ישראל (1948-1958) Postage stamps of Israel. הוצאה המישית 1958. (גבעתיים, י"ה קולר: תל-אביב, דפוס ניאוגרפיקה, הקד' 1957). 48 ע', תמונות. 8. = קטלוג קולר, 1. עברית ואנגלית. מס' 2 ("בולי דאר של בריטניה"): ק"ס ל"ב 287. "קטלוגי בולים של כל יתר ארצות העולם יופיעו בהדרגה".

859 קנב, יצחק (Itzhak Kanav). אוכלוסין וחרבה. בעמים ובישראל. ירושלים, מוסד ביאליק, (דפוס הממשלה), תשי"ז. 15, 320 ע', דיאגרמות, טבלאות. 8.

"מחקר זה הוכן... לשם בחינת המצב הסוציאלי בישראל לעת הווה, בהשוואה לארצות מפותחות וארצות מפותחות... ומנסה להשיב על השאלות: מה מקומנו בקרב העמים מבחינת הקידום החברתי ומה הן תוצאות מאמצינו בתחום הסוציאלי במדינה". (מההקדמה) — ה"כ: המצב הסוציאלי בישראל ובעמים: רמת החיים. המצב הדימוגרפי. מצב הבריאות. מזון ותזונה. החינוך. שיכון ובנייה. תנאי עבודה. הביטוח הסוציאלי. — בעיות האוכלוסים בעולם ובישראל: בעיות האוכלוסים. דימוגרפיה ובעיות סוציאליות. מדינת ישראל וגידול אוכלוסייתה. גירונטולוגיה. — האדם והמשק: האדם והמשק. השירותים הסוציאליים וההכנסה הלאומית. עליית המוניט.

849 לבבי, יעקב. הקשר החקלאי בישראל. תש"ט-תש"י, <1948/49-1955/56>. סיכום מאת יעקב לבבי <בביצקי>. ירושלים, (משרד המסחר והתעשייה, חטיבת המזון), תשי"ז. 6, 94 דף, דיאגרמות, טבלאות. 2.

"חוברת זאת באה לסכם ולעבר חלק מן החומר הנמצא ברשות חטיבת המזון של משרד המסחר והתעשייה".

850 לבון, פנחס [Pinhas Lavon]. נקדם סגן מצוקת האבטלה. (תל-אביב), ההסתדרות הכ"לית של העובדים העברים בארץ ישראל, הוצד הפועל, (דפוס "דבר", תשי"ז). 14, [1] ע', 8.
"דברים בכנס מזכירות מועצות הפועלים והאיגודים הארציים... שנתיים בתל-אביב, ביום 24 בפברואר 1957".

851 ליפסקי, לואי. דמויות בציונות... תורגם מאנגלית על ידי ראובן אבינועם. ירושלים, הספריה הציונית על ידי הנהלת ההסתדרות הציונית, (דפוס גרוסלם פוסט), תשי"ז. 210 ע', פורטרט. 8. המקור, Louis Lipsky, A gallery of Zionist profiles. ק"ס ל"ב 454.

852 מהודר, אברהם. קונטרס "הס קטגור". [א"ב. יפו, חש"מ, (תשי"ז). 17, [2]; 17, 3, [1] ע', 8. נגד נסורי קרתא. שער קונטרס ב': "הס קטגור וקח סגור".

853 מנדס, מאיר (Mendes). פעולות הנהלת משרד הדתות והמחלקה לעדות נוצריות ברצועת עזה ובסיני. (ירושלים, תשי"ז). 14 דף. 4. במכונת הכפלה.

תאור הפעולות בימי הכבוש שלאחר מבצע סיני (סוף 1956 — תחלת 1957) בין הנוצרים שברצועת עזה ובמנזר "קתרינה הקדושה מהר סיני". — עם מכתבי תודה בעברית או בלועזית מראשי העדות הנוצריות.

854 מנוה, יהושע. הקבוצה ודמותה. תל-אביב, עם עובד, (דפוס "אופק"), תשי"ז. 225, [2] ע', 8. מאמרים על התחלות הקבוצה ובעיותיה, ובעיקר על צורת-החיים שלה, כתובים בידי חבר ותיק. נדפסו מקודם ב"בבקבוצה", "גיב הקבוצה", "הפועל הצעיר" ובמות אחדות. בשנים תרצ"ד-תשי"א.

855 מעין ברוך [קבוצה]. עלון העשור... תשי"ד-תשי"ז. קבוצת מעין-ברוך, (תשי"ז). [108] דף, תמונות, דיאגרמות. 4. במכונת-הכפלה.

respicientia collegit atque adnotavit Donatus Baldi. Ed. altera, aucta et emendata. Jerusalem [Old City], typ. PP. Franciscanorum, 1955. XXVIII, 791 p., illus., maps (1 double), plans. 8°.

מהד' א: ק"ס י"ד 170. במהדורה המחוקקת הואת אין שינויים בעלי חשיבות, אך נוסף נוספת, לפי בקשת רבים, על מקדשי מרים הבתולה בירושלים "... (מההקדמה). — ביבליוגרפיה: ע' א"ו"א.

866 **Cultural Events in Israel**, Jerusalem, Ministry for Foreign Affairs, Cultural Relations Section, (typ. Liphshitz), 1957. 8°.

רבעון ? גלי [1]: יולי, ע' 16, תמונות.

867 **Goldman, A[rie] L[ui]g[il]**. The burning bush; a selection of photographs from Israel... Text by Ouri Kessary. Tel-Aviv, Karni, (Israel Press, c1957). 60 p., 44 pls. 4°.

הצלומים מסודרים לפי פרקים: מדבר ותחיה; מארבע נפוחות הארץ; נוף, אבן ואדם; נביאים במדים; חגים ומסורת.

868 **Hadassah Medical Organization**. Statistical report for the year 1956. Jerusalem, 1957. 11, VI, 91 numb. 1. 2°.

במכונת הכפלה. — על 91 הדפים 103 טבלאות, מהן מקופלות.

869 **Israel Bank of Israel**. Annual report 1956 presented to the Government and the Finance Committee of the Knesset... Jerusalem, (typ. Jerusalem Post), 5718 1957. 407, [1] p., diagrs. 8°.

ההוצאה העברית: ק"ס ל"ב 23, שם ציון.

870 **Israel. Misrad ha-doar. Ha-sheirut ha-bulay**. Catalogue. No. 5. November 1956. Jerusalem, Ministry of Posts, Philatelic Services, [1956]. 36 p., illus. 8°.

871 **Israel. Misrad ha-huḡ**. La paix dans le Moyen-Orient; les offres de paix d'Israël aux Etats Arabes. Jérusalem, Ministère des affaires étrangères, Imprimeur du Gouverne-

העסוקה ואבטלה. — ביטוח סוציאלי בישראל; ביטוח חופשי וביטוח שליחובה. עזרה הודית וביטוח הבריאות. בעיות בביטוח הבריאות. החוק הראשון לביטוח לאומי. ביטוח סוציאלי מתחיקה לביצוע. השנתיים הראשונות לביטוח לאומי. — ביבליוגרפיה (ע' 316'313).

860 [הקרן הקימת לישראל]. ארץ ישראל וחייה החדשים; מוקדש לענייני הקרן הקימת לישראל בחוגי החרדים. [תל-אביב, הלשכה המקומית של הקרן הקימת לישראל, חש"מ, [תשט"ז]. עלון מצויר. 60: 50.

למטה: "לוח דיונים ומנהגי בית הכנסת לשנת תשי"ז". — בשלהי תשי"ז יצא עלון חדש לתשי"ח. בשנת תרצ"ח כבר יצא עתון קיר מטעם מחלקת החרדים של הקהילה בשם "ידועות ארץ-ישראל; מבני הארץ ומחיה הדתיים".

861 שטכר, אברהם. לעתידה של הקואופרציה האשראית בישראל: הרצאה... בישיבת המועצה הקואופרטיבית הממשלתית ביום 14 בפברואר 1957. [תל-אביב, "מרכז" ברית פיקוח של הקואופרציה האשראית בישראל, (דפוס "דיין"), [1957]. 14 ע', 8°. בראש השער: אברהם שטכר.

862 תלמי, מנחם [Menahem Talmi]. כך לחמו בסיני. תל-אביב, "עמית", (דפוס "הרכות", תשי"ז). 119 ע', תמונות, מפות. 8°. "מבצע סיני" מסופר לבני הנעורים, עם רשימות של תאריכים ושל מקומות.

863 אחדות העבודה פועלי ציון. ציוניזם אין דער היינטיקער צייט. תל-אביב, העלס-פארבאנד אחדות העבודה — פועלי ציון, פארבאנדס-בירורא, דפוס "אורלי", 1957. 46, [2] ע', תמונה. 8°. נאומים במושב הועד הפועל הציוני, ירושלים, יולי 1957.

864 מיקוניס, שמואל [Shmuel Mikunis]. אין קאמף פאר שלום און פעלקער-פארבידערונג, פאר נאציאנאלער אומאפהענגיקייט און סאציאלן פראגרעס; באריכט פון צ.ג. פון דער קאמוניסטישער פארטיי פון ישראל צום 13טן צוואמענפאר, תל-אביב-יפו 29.5.1957. תל-אביב-יפו, [ענטראל] קאמיטעט פון דער קאמוניסטישער פארטיי אין ישראל, (דפוס "עמ"א"), 1957. 100 ע', תמונות. 8°.

865 **Baldi, Donato**. Enchiridion locorum sanctorum; documenta S. Evangelii loca

8°. (Publications of the Israel Numismatic Society).

Cont.: I: Leo Kadman. The coins of Aelia Capitolina. Universitas publ., 1956. 191 p., 1 double pl., XVII pls. — II: Leo Kadman. The coins of Caesarea Maritima. Schocken, 1957. 243, [1] p., 1 double pl., XIX pls.

הספרים נפתחים במבוא על שיטת הרישום, בתאור הרקע ההיסטורי ובנתוח חומר המטבעות. הרשימות עצמן מודפסות במכונת-הכפלה. הן כוללות רשימה כרונולוגית, טבלה סטטיסטית של הסמלים, רשימת המקראות, תאור מדויק של המטבעות שלא תוארו עד כאן (62 מתוך 206 בירושלים, 94 מתוך 230 בקיסריה) ועוד.

877 Jerusalem. Hebrew University. National policy and attitudes towards the United Nations; study on Israel. Draft report prepared by rapporteur for the Study Group of the Hebrew University of Jerusalem, Jerusalem, 1953. 1 p. l., VI, 239, [2] l. 2°. במכונת-הכפלה. בראש השער: Carnegie Endowment for International Peace and the Hebrew University of Jerusalem — נדפס בשם "Israel and the United Nations" (ק"ס ל"ב 321 שם גם תיאור).

878 Joselevich, Moisés. Jornadas pioneras; apuntes para una historia del movimiento jalutziano de América Latina. Jerusalem, Departamento de la juventud y del jalutz de la Organización sionista mundial y el Keren Kaiémet Leisrael, 1957. 175 p., map, pls. 8°.

879 (Krivine, David). Facts and activities. Jerusalem, Ministry of Labour, n. pr., 1957. 37, [2] p., illus. 8°. חוברת הסברה.

880 Mekorot Water Co. Mekorot Water Co. Ltd. Israel. (Edited and produced by Tour Ltd.). (Tel Aviv, typ. Ha'aretz), [1956]. [28] p., illus. (part. col.), diagrs. (part. col.), maps (part. fold.). 8°.

ment, (typ. "Jerusalem Post"), (1955). 68 p. 8°. אוסף תעודות: נאומים, אגרות, הצהרות.

872 Israel. Misrad ha-sa'ad. Mählakah le-mehkar we-tikhnun. Care of the disabled in Israel. Jerusalem, Department of Research and Planning, 1957. [2], 15 numb. 1. 4°. במכונת-הכפלה. בראש השער: Ministry of Social Welfare.

873 Israel. Misrad ha-tahburah. Reclassification of Israeli ports; facts and figures. (Haifa), Ministry of Transport, 1957. 1 p. l., 25 numb. 1., diagrs., tabs. 2°. במכונת-הכפלה.

874 Israel. Misrad ha-tahburah. Agaf ha-te'ufa ha-ezrahit. Aeronautical information publication Israel. Amendment no. 1-2 to AIP Israel, [Tel-Aviv], Ministry of Transport and Communication, Department of Civil Aviation, AIP Service, 1957. 6; 7 l., maps. 4°.

דפים בודדים במכונת-הכפלה. עצם הפרסום: ק"ס ל"ב 399.

875 Israel Institute of Applied Social Research. An evaluation of overseas training, based on opinions of the participants and their chiefs of study abroad under the Technical Assistance Programs of the United States International Cooperation Administration and the United Nations and its specialized agencies. Analyzed by the Israel Institute of Applied Social Research... Jerusalem, 1955. 1 p. l., II, VII, 51 numb. 1., tabs. 4°. במכונת-הכפלה.

בתחלת הספר הערות של המחלקה לסיוע טכני במשרד ראש הממשלה. החקר מחולק לשלושה פרקים: (א) הקדמה, סיכום והצעות; (ב) תוצאות סטטיסטיות משיחות שהתקיימו עם 231 בני-אדם, שנשלחו לחוץ-לארץ לשם השתלמות טכנית; (ג) פרטים סטטיסטיים עליהם.

876 Israel Numismatic Society. Corpus nummorum Palaestinensium. I-II. Jerusalem; (Tel-Aviv, typ. Haaretz), 1956-1957.

Renaissance of mosaic art in Israel...
Museum of Modern Art, Haifa

887 יקותיאל, יוסף; דוד תדהר. אלבוֹם
ה"מכבי" יפותיאלבי. תרס"ח-תש"ז <1906-
1956>... סודר וגערך ע"י יוסף יקותיאל ודוד תדהר.
חלק א': <1906-1925>. תל-אביב, אגודה להתעמלות
ולספורט "מכבי", (דפוס "אבוקה"), [תשי"ז]. 126 ע',
תמונות, פסקימילים. 25:17. עם סכום ושער נוסף באנגלית:
The Maccabi Album... pt. 1... editors:
Joseph Yekutieli & David Tidhar.
בהעדר חומר כתוב ע"ד אגודת המכבי ת"א בשנותיה
הראשונות, החלטנו לדובב את חברינו הותיקים". (מהדק-
דמה). יצא לרגל המכביה החמישית.

888 מצעד פזמונים 1955/57. Hit parade
74 ירקיעד בכרך אחד. תל-אביב, אילן, [דפוס אילן,
1957]. 16 [48, 16] ע', תמונות, תוס'. 8°. עברית
ולועזית.

889 פרחי, יוסף שבתי. ספר עשה פלא השלם...
זה ספר מעשים נוראים... ראשון בקדש סיפור הנס של
פורים בראש הקרואים. ומגלת אנטיוכוס ומעשה יהו
דית... ומעשה כסא שלמה... כ"ד הצעיר... ישעיה
[= יוסף שבתי פרחי]... לפי דפוס ליחורנו, חלק א'.
ירושלים, ע. צ. יפה וי. בקאל, (דפוס טורים), תשס"ו. [2]
408 ע', 8°. לחלקים ב'ד שערים מיוחדים.

890 קריזה, [חיאל], הדורים; [ציורים]. בצירוף
הקדמה מאת ד. א. פרידמן. תל-אביב, י. צ'ציק, (דפוס
מל"ן). [1957]. 4 [4, 4] ע', לוחות-תמונות. 2°. 12 רי
שומים בתוך חיק. עם הקדמה ושער נוסף באנגלית:
J. Krize: Scenes from an orange grove

891 Rathjens, Carl. Jewish domestic ar-
chitecture in San'a, Yemen... With an in-
troduction and an appendix on seventeenth
century documents relating to Jewish houses
in San'a, by S. D. Goitein. Jerusalem, (typ.
Hadassah Apprentice School of Printing),
1957. 80 p., illus., map, plans, pls. 8°.
= Oriental notes and studies published by
The Israel Oriental Society, 7.

בתי היהודים בצנעא מייצגים טיפוס אחד, השונה
מצורת בתי הערבים. טיפוס זה מורגש ע"י תיאור מדויק

881 Or, Publishers. Von Dan bis Elath;
Wegweiser durch alle Siedlungen des Lan-
des. (Tel Aviv), "Or" Verlag, 1957. XXIII,
306, [5] p., col. fold. map (in pocket), 8°.

מורה דרך המכיל תיאורים קצרים של כל היישובים,
לפי סדר הנפות, ובכל נפה לפי סדר א"ב.

882 Oren, Oton Haim. Physical and chem-
ical characteristics of Lake Tiberias, by O.
M. [!] Oren. Tel-Aviv, Ministry of Agricul-
ture, Division of Fisheries, Sea Fisheries
Research Station [and] Water Planning for
Israel Ltd., 1957. 1 p.l., 2, 65 numb. 1,
diags., map, tabs. 2°. = Water Planning
for Israel [Publication] 9.

במכונת-הכפלה. פרסומים אחרים של סדרה זו: ק"ס
ל"ב 402-401, מס' 2120; ל"ג 30, מס' 199.

883 U.S. Operations Mission to Israel.
Five years of mutual endeavor USOM/Israel.
(Pub. jointly by USOM/Israel and the Is-
rael Government). Tel Aviv, International
Cooperation Administration, 1956. 37, [2] p.,
illus., diags., maps, ports. 4°.

אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות

884 גמזו, חיים (Haim Gamzu). אמנות
הפסול בישראל. תל-אביב, מכלול, (דפוס הארץ),
תשי"ז. [7] ע', [24] לוחות-תמונות, [15] ע'. 2°.
דוגמאות נאות לאמנות הפסול בישראל, עם הערכות
קצרות על האמנים. מהדורה מיוחדת לקורא "הארץ".

885 גמזו, חיים (Haim Gamzu). הווי וגוף
באמנות הציור הישראלית; עשר רפרודוקציות ושער
יצירות גראפיות. תל-אביב, "הצבי", (דפוס "הארץ"),
תשי"ז. [7] ע', [20] לוחות-תמונות, [4] ע'. 2°. מהדורה
מיוחדת לקורא "הארץ".

הרפרודוקציות נדפסו בצבעים והודבקו. בסוף הערכות
קצרות על האמנים.

886 חיפה. מוזאון לאמנות חדשה. תחייח
הפסיפס בישראל... חיפה. מוזיאון לאמנות חדשה, חש"מ,
[תשי"ז]. 22, [2] ע', תמונות. 8°. קטלוג של תערוכת
פסיפסים, שבט-אדר א' תשי"ז, עם מבוטא מאת פנרין
שיף. עברית ואנגלית, עם שער נוסף באנגלית: The

מתוך העובד, עד ל־5000 סתגמים, ע"י שהשמים את החומר מן המקרא, התלמוד והמדרשים מזה ומן הספרות החזקה לאחר פטירת הגר"א מזה, וכיום אותו כ־3200 ערכים ע"י ריכוז הסתגמים השונים בתוכנם בתוך ערך אחד. הוא סידר את החומר לפי עניניו בתוך שמנה עשר מדורות ובכל מדור לפי מלות אחידה הערוכות בסדר א"ב. לעצם האוצר צירף מבחר, בו מסודרים הפתגמים בסדר א"ב לפי המלה הראשונה. גוספו הערכה לאישיות ישראל דוידון, מפתח ענינים ורשימת מקורות.

ספרות יפה עברית חדשה

896 אביגל, משה [אהרן] [Moshe Avigal].
בש לכת <חרוץ שיר>. תל־אביב, מ. נימן, (דפוס
דבר), תשי"ח. 70, [1] ע. 8°.

897 אוגדן; קובץ ספרותי. בעריכת ברוך חפץ...
2: סתיו תשי"ח 1957. ירושלים, (דפוס "רוג'ר", 1957).
111 ע', תמונות. 8°. הקודם: ק"ס ל"ב 272.

898 אחימאיר, אב"א [Abba Shaul Ahimeir].
עם קריאת הגבר. תל־אביב, "עמית", (דפוס ד.
גוסטרמן) [תשי"ח]. 336 ע. 8°.
"רשימות עפרון" על בעיות זמנו; במדור האחרון
קטעים אישיים ליריים.

899 אמתי, יחיאל. שחר יום ודממה; שיר
רים. ירושלים, ר. מס, (דפוס "המערב"), תשי"ז. 54 ע.
8°. בראש השער: יחיאל אמיתי.

900 ביאלר יהודה ליב. אשדות ימים; שיר
רים. ירושלים, מוסד הרב קוק, (דפוס ש. וינפלד), תשי"ז.
8, 267 ע. 8°. = ספריית אמונים, ג.

בילצקי, י. ח. מנמור ליום. עיין להלן מס' 935.
901 בלוק, אוגורה דה. האיכרים. מצרפתית:
אליהו מייטוס... (תל־אביב), הקיבוץ המאוחד, (דפוס
א. סטוד), תשי"ז. 297, [1] ע', פורטרט. 8°. בראש
השער: אוגורה דה־באלזאק, שם המקור: Honoré de
Balzac: Les paysans.

ע' 277 ואילך: מסה על הרומאן, מאת גיאורג לוקאץ.
902 בן־גל, יוסף. אדוה; שירים. [תל־אביב].
(גפסון ושות' "חש"מ", 1957). 63, [1] ע. 8°.

903 בנט, ארנולד. מלון בבל. עברית: מ. בן
לוי [= מנשה דבשנין]. יפו, הספריה הקטנה; (תל־אביב).

של בית מגדל בינוני, שאינו חדש ביותר. התכונות הר
אוויות לעיין הן: השינוי בגובה הרצפה בחורים השונים,
האפשרות להפוך את החורים בקומה העליונה לסוכות,
וביחוד החצר בקומה השניה. התעודות המצורפות מעי
דות על קדמות צורה זו, אשר בה רואה המחבר, דרך
השערה, התפתחות מתוך הבית ההלניסטי שהות
אמה לצרכי החיים המיוחדים של יהודי תימן, כגון צרכי
הגנה, צורך במחסני אוכל ובבית הבד.

בלשנות

892 האקדמיה ללשון העברית. מילון למונחי
הסלמונאות; עבריאנגליזציה־גרמני... ירושלים, הא
קדמיה ללשון העברית בהשתתפות מוסד ביאליק והטכניון,
(דפוס מרכז), תשי"ז. 10, [2], 166, 45, 51, 46, [2] ע.
8°. = מילונים מקצועיים, ג. = מילוני החזקה המר
כוית למונחי הטכניקה, א. עם שער נוסף באנגלית:
Dictionary of telephone terms... publ. by
the Academy of the Hebrew Language.

893 קלוזנר, יוסף [Joseph Klausner]. העב
רית החדשה ובעיותיה. (תל־אביב), "מסדה" (רמת־גן,
דפוס מסדה, 1957). א, 230 ע. 8°. = כתבי פרוט
יוסף קלוזנר, [20].

אוסף מאמרים מתרגם עד תשי"ז. "המאמרים ניתקנו
הרבה מצד התוכן ומצד הסיגנון". (מההקדמה). — הקוד
מים: ק"ס ל"א 7, 8 (2 כר'), 28 (3 כר'), 54, 155 (2 כר'),
281 (2 כר'), 412 (3 כר'); ל"ב 25, 31, 392, 407;
ל"ג 20.

894 Alony-Fainberg, Yaffa. Primary dic
tionary English-Hebrew. עברי. (מההקדמה). — הקוד
(In cooperation with Pinhas Blumenthal).
תל־אביב, ספרי גדיש; (גבעתיים, דפוס "קולמוס"), תשי"ז.
172 p. 8°.

ספרות עברית בימי הביניים

895 דוידון, ישראל (Israel Davidson). אוצר
המשלים והפתגמים מספרות ימי הביניים... ירושלים,
מוסד הרב קוק, (דפוס סלומון), תשי"ז. 16, 232, [1] ע.
פורטרט. 8°. שער נוסף באנגלית.

את החומר העצום של 15000 הפתגמים, אשר ליקט
ישראל דוידון משנת 1911 ועד לפטירתו בשנת 1939,
צמצם כאן המעבר, שמואל אשכנזי, שליחיו נמסר כה"י

- דפוס ד. גוטמן), [תשט"ז]. 128 ע'. 8°. רומן, שם המקור:
Arnold Bennett: The Grand Babylon hotel.
- 904 בניוועץ, אלעזר (Elazar Benyoez). ביני
ל בין עצמי; שירים. תלאביב, מ. גיומן, [דפוס] "הפז"
על המורח"ה, תשי"ז. 111, [1] ע'. 8°. בשער החלקי:
אלעזר בניוועץ <קופל>.
- 905 בר-אבא, פסיד, מ שלים, ציורים: יורני, תל-
אביב, "סיני", [דפוס מ. את ר. גרואר, תשי"ז]. 158 ע'. 8°.
"מחבר המשלים המכונסים בספר זה הוא משורר עברי
צעיר היושב באחת הארצות של הגוש הסובייטי."
(מהקדמה).
- 906 ברנש, אביבה, איש ומעגלו, תלאביב,
"מסדה"; [רמת גן, דפוס "מסדה"], [תשי"ז]. 206, [1]
ע'. 8°.
- רומן על אהבתם הטרגית של צעיר וצעירה, חייכים
בצה"ל. המחברת היא סטודנטית באוניברסיטה העברית.
- 907 הלקין, ש[מערן] (Shimon Halkin), יחיאל
ההגרי; רומן, [תלאביב], מ. גיומן, [דפוס סירסט
ובנו, תשי"ז]. 220 ע'. 8°. יצא גם בשיתוף עם מועצת
פועלי חיפה, ועדת התרבות, בדפוס י. שלומי כספרית
ילקוט, מס' 30, מהדורה ראשונה: ברלין, שטיבל, תרפ"ט
(ק"ס ו' 93).
- 908 הרשמן, זכריה, שירים, תלאביב, [דפוס
"אחרות"], תשי"ז. 304 ע'. 8°.
- 909 (ויסלר, ישראל), חבורה שכזאת; פרקי
החי בהכשרה מגויסת, תלאביב, מסדה; [רמת גן, דפוס
מסדה], [תשי"ז]. 203, [1] ע'. 8°. בראש השער:
פוצ'ו [= ישראל ויסלר].
- 910 טביב, מ[רדכי], כערער בערבה, מרחביה,
ספרית פועלים, [דפוס השומר הצעיר, 1957]. 323, [1] ע'.
8°. (לכל). "קורותיו וגלגוליו של נער תימני בארץ
ישראל".
- 911 טוריסיני, נפתלי הרץ Naphtali Herzl
(Tur-Sinai): אותיות מחכמות... חרום ג. ה.
טוריסיני, חרת: ד. א. ברזקוס, ירושלים, "קריט ספר",
[דפוס טורים], תשי"ז. 46, [1] ע', תמונות. 8°. קודם
שער מקוצר.
- חרוזים על הא"ב. לכל אות דוֹחֵרוֹ חרות עם ציור של
חיות, וממול "מוסר השכלי". — הספר מנוקד כולו.
- 912 טימרמנס, פ[ליכס] (Felix Timmermans).
סירר ברויגל, (חירגם שלמה) הרברג, הדפסה שניה,
תלאביב, עם עובד, [דפוס אחרות, תשי"ז]. 322 ע', תמו-
נות. 8°. מהדורה קודמת: ק"ס כ"ו 23.
- 913 טרינין, אבנר, אוו בי-קיר; שירים, (תל-
אביב), הקיבוץ המאוחד, [דפוס "דבר"], תשי"ז. 69, [1]
ע'. 8°. בראש השער: אבנר טרינין.
- 914 טשרניחובסקי, שאול, שירים, מהדורה
תשיעית. ירושלים ותלאביב, שוקן; (תלאביב, דפוס
גרואר), תשי"ז. [2] 268 ע'. 8°. = ספרי מופת לבתי
ספר, 5. דפוס סטראוטיפי, מהד' א: תש"ג (ק"ס כ"ב 12,
שם גם התכן).
- 915 יהואש, פסיד, במארג; שירים, (המתרגמים:
ש. שנהוד, א. פרסמן ואחרים), ירושלים, מוסד ביאליק;
(הקריה, דפוס הממשלה, תשי"ז). 19, 181 ע', פורטרט. 8°.
מבחר מתוך קבצי השירים של יהואש [= שלמה בלומ-
גרטן]. נוספו גם שירים מעובדו. ע' 195: "האורג",
הערכת המשורר מאת ד. סדן.
- 916 יסודות; מוסדות חנוך של הנוער הציוני,
הגדה של פסח, (תלאביב), [דפוס יהלום], [תשי"ז].
31, [3] ע', תמונות, פקסימילים. 8°. לקטים.
- 917 לגרלף, סלמה, ירושלים, חרגם יעקב רבי-
נוביץ, הביא לבית הדפוס שמשון מלצר, תלאביב, מ.
גיומן, [דפוס מלצר], תשי"ז. 395 ע'. 8°.
- הוצאה קודמת: יפו, תרפ"א-תרפ"ח, שם המקור:
Selma Lagerlöf: Jerusalem.
- 918 לוין, יהודה ליב (יהל"ל), מבחר כתבים.
עם הקדמה מאת שלמה ברמן, ירושלים, המחלקה
לענייני הנוער והחלוץ של ההסתדרות הציונית, [דפוס
גירוסלם פוסט], תשי"ז. [1] 182 ע', פורטרט, פקסימיל.
8°. = מקורות, כתבי יסוד של הציונות, ד. בראש
השער: יהל"ל <יהודה ליב לוין>.
- בהקדמה (ע' 315) מתוארת "דרכו של יהל"ל — תוך
הבלסת המיוחד שבו — מהשכלה לחיבת ציון, כפי שהיא
משתקפת בכתביו עד אמצע 1883. פרקי הסיום של סקירה
זו יוקדש לסיכום כמה ממאמריו החשובים משנות
השמונים".
- 919 סנדו, דוד (David Sandou), בורא הת-
מונות; שירים, (תלאביב), "יבול", [דפוס "דבר"],
[תשי"ז]. 100, [3] ע', פורטרט. 8°.

- 920 פו, אדגר אלן [Edgar Allan Poe] ספרי רים... מאנגלית: אהרן אמיר... ספרים אג. מהדורה שלישית. תל-אביב, מחברות לספרות, (דפוס "אופק"), תשי"ז. [2], 242, [1], 191, 219, [3] ע' 8°.
- ספר א' יצא לראשונה בתשי"ז (קס"ב 108); ב' בתשי"ז (כ"ז 312); ג' בשם "עלילת ארתור גורדון פים" בתשי"א. תרגום אחר של 18 ספרים מאת פו עליירי חיים תרסי: ק"ס ל"א 302.
- 921 פירטל, יוסף (Joseph Viertel). הפיתוי האחרון. תרגם ה. יחיאל. ערכה זיוה. תל-אביב, "לדר"י", (דפוס מל"ן) [תשי"ז], 422 ע' 8°.
- רומן היסטורי, המבוסס על פרשת משפס טוביאנסקי (בשנוי השמות). — כפי הגרסה תורגם מכתביו.
- 922 פניאל, נח. החינוך העברי ביצירתו של פרץ סמולנסקין. בצירוף הקדמה מאת יוסף קלוזנר... תל-אביב, רביד בהשתתפות "פרס קלוזנר" של עיריית תל-אביב-יפו, (דפוס אילון, תשי"ז), 216 ע' פורטרט. 8°.
- = ספרית "עודד" לעבודות דיפלומה ועבודות דוקטור, יביג.
- המחבר מראה שבמחצית השנייה של שנות השבעים חל מפנה בדעותיו של סמולנסקין על החנוך העברי, או חזר בו מפולמוסו נגד היהדות המסורתית, מנה נגד ההתבוללות של תקופת ההשכלה והכיר באידאליזם הלאומיים כביסודות החנוך היהודי.
- 923 פסט, הורד. אחי, גיבורי התהילה. עברית רות ליבנית. [חיפה] מועצת פועלי חיפה, ועדת התרבות: (תל אביב, הדפוס החדש, 1957), 249, [1] ע' 8°.
- בראש השער: הארד פאסט. מהדורה קודמת: ק"ס כ"ז 28. המקור, Howard Melvin Fast: My glorious brothers: ק"ס כ"ז 168.
- 924 פרידל, פולקה [איור ולטר]. ידו של בר-מינן; רומאן. (מתורגם משוחרת על ידי אביבה חיים ואירנה גרבל). תל-אביב, עם עובד, (דפוס א. סטרוד), תשי"ז, 206, [1] ע' 8°.
- שם המקור: Folke Ivar Valter Fridell: Död mans hand.
- 925 קין, דונלד. מבחר הספור היפני. ערך: דונאלד קין. לקט: דוד שחר. תל-אביב, הדר, (דפוס "מר-פת", תשי"ז, 304 ע' 8°.
- (עם עם וספוריו).
- עם מבואות לתולדות הספרות היפנית והקדמות קצרות לכל ספור. הספורים, חוץ משנים, לוקטו מתוך הקבצים:
- Donald Keene: Anthology of Japanese Literature; id.: Modern Japanese literature
- 926 קמחי, דב [Dov Kimchi], עורך. מבחר סיפורי ישראל... תל-אביב, י. שרברק, (דפוס מל"ן, 1957), 316, [1] ע' 8°.
- 19 ספורים. מהדורה קודמת, ובה 24 ספורים: ק"ס ל"א 426.
- 927 קתר, וילה. אנטוניה שלי; רומאן. (חיר-גם ע. ארבל וערך י. אליאב). תל-אביב, עם עובד בשי-חוף עם מועצת פועלי חיפה, ועדת התרבות, (דפוס "דבר", תשי"ז), 231 ע' 8°.
- = ספרית ילקוט, 33.
- בראש השער: וילה קאתר. שם המקור: Willa Cather: My Antonia. — גרסה מאמהות של המה-דורה הקודמת (ק"ס כ"ט 321, ל"א 302).
- 928 רותנברג, בנו [Ben Rothenberg]. אכסח: שירים... רישומים מאת יוסל ברגר. תל-אביב, ספרי "נור" עלייד הוצאת מחברות לספרות, (דפוס "הארץ", 1957), 44, [1] ע' 8°.
- 929 <שביד>, צבי ישראל. נתיב אל אור; כתבים מתוך העזבוני. דברי מבוא מאת דב סדן. תל-אביב, הוצאת המשפחה, (דפוס "הפועל המזרחי"), תשי"ז.
- XVIII ע' 1 דף, 330 ע' 8°.
- התכן: סיפורים. הקברט הגדול (ע' 117-185) [על חוג מהאינטליגנציה הגרמנית שלאחר מלחמת העולם הראשונה; פורסם בהמשכים ב"דבר"]. שירה. פרומתאוס הכבול (תרגום הטרגדיה מאת איסכילוס בצירוף פרקים מהאגדה היוונית).
- 930 שו, ג'ורג' ברנרד. דון ז'ואן ביהגוס; חזיון מתוך המחזה אדם ואדם עליון. עברית: א. שלוני-סקי. מרחביה, ספרית פועלים; (תל-אביב), הדפוס החדש, 1957, 95 ע' תיום. 8°.
- בראש השער: ג'. ברנרד שאו. המקור: George Bernard Shaw: Man and superman (a scene from act III: Don Juan in hell).
- 931 שטיין, אברהם שמואל. והאש השאירה אפר; רומן. היסטורי על פראנק ועדתו... תל-אביב, אליף, (דפוס י. שלומי), תשי"ז, 347, [1] ע' פורטרטס. 8°.
- בראש השער: א. ש. שטיין.
- 932 שטיינברג, יעקב. כל כתיבי יעקב שטיינברג. תל-אביב, דביר, (דפוס סטרוד, תשי"ז), [7], 431 ע' פור-

ligious Section of the Youth and Hehalutz Department of the Zionist Organization, (typ. Jerusalem Post, 1957). 107 p., illus., map (on lining papers). 8°.

הספורים המתפרסמים כאן נדפסו תחלה ב"עמודים", ורעים, ופנים אל פנים. הם מבוססים על מאורעות שקרו בחיי טירת-צבי מערב מלחמת השחרור בשנת 1948 עד היום... רוב התרגום מאת ישראל שן. הציורים מאת מאיר בראורי.

940 Shimoni, David. Idylls; with an essay on the poet by Joseph Klausner. (Translation: I. M. Lask; illustrations: Ludwig Schwerin). Jerusalem, Youth and Hechalutz Department of the Zionist Organization, (typ. Hadassah School of Printing, Litho-Offset Monson), 1957. XXIV, 193 p., front. (port.), illus. 8°.

עברית ואנגלית עמוד מול עמוד. התכן: ביער בחררה. מצבה. רסיסי לילה. המקור: "דוד שמעוני: אידיל-יו"ת" (ק"ט ה' 34 מס' 143; כ"ב 26 מס' 192).

ספרות הגוֹעַר

941 אביבי, יהודית; יהודית פודולית. עירנו תלאביביפו. תלאביבי, מסדה; (רמת גן, דפוס "מסדה"), תשי"ז. 83, [1] ע', תמונות, מקסימל. 17: 23. מנוקד. לילדים.

942 אבן-שושן, יובל [Even-Shoshan]. ספר התשבץ לילדים; קבץ תשבוצים ותשכצים נבחרים בצירוף מלון של כל המלים המופיעות בהם, ערוך ומסודר בידי יובל אחי-דסנה [= יובל אבן-שושן]. ירושלים, "אחי-עכר", (דפוס ש. וינפלד), תשי"ז. 98 ע', ציורים. 8°. נדפס מאמהות. מנוקד.

943 ארמן, נפתלי. בעל-השם ממילסטדט; ספור היסטורי עברית: ח. ויסמן. מהדורה שנייה. תל-אביב, "נח", (דפוס "יהלום"), תשי"ז. 95 ע', פורטרט. 8°. בראש השער: נ. ארמן. מהד' א': תשי"ח. שם המקור: Der Baalschem von Michelstadt.

944 בצר, עודד [Oded Besser]. ביבר האר-גמן; ספורים לילדים. ציורים: דנה דגאל. תלאביב, י. ציציק, (דפוס מלין), [תשי"ז]. 87, [1] ע'. 8°. מנוקד.

טרטים. 4°. "מהדורה זו כוללת גם שירים וכתבים אחרונים מחוץ עזבונו". (מההקדמה).

933 שלמון, אברהם (Avraham Shalmon). לחיים חדשים. ציורים: חנה נתן. (תלאביב), "המח"מיר", (דפוס "ישראל"), תשי"ז. 263 ע'. 8°. התפתחותו של נער, בן משפחת תלמידי חכמים היוצאת מירושלים ומתישבת במושבה, בימי פתח-הקוה הראשונים. שמעוני, דוד. אידיליות. עיין להלן מס' 940.

934 תמוז, בנימין [Binyamin Tammuz]. גן נעול. (רשומים ועטיפה: יוסל ברגור). ירושלים, שוקן; (תלאביב, דפוס מ. א. ר. גרואר), תשי"ח (1957). 129, [1] ע'. 8°. ספורים על דמויות ישראליות.

ספרות יפה יודית

935 בילעצקי, [ישראל] ח[יים]. א מזמור דעם טאג. (מזמור ליום. עברית: מרדכי אמיתי). [תלאביב], המחבר: (מרחביה, דפוס השומר הצעיר), 1957. 91, [3] ע'. 8°. שירים. יודית ועברית עמוד מול עמוד.

ספרות יפה לועזית על נושאים יהודיים

936 Abádi, Ervin. Bál után; korrajz. 2. kiadás. Tel-Aviv, (typ. "Uj Kelet"), 1955. 325, [1] p., 1 l., illus. 8°.

"אחרי נשף הרקודים; תאור התקופה". ספור על יהודים החיים בבודפשט בזמן הכבוש הגרמני והעולים לאחר-מכן לישראל.

937 Heyman, Kate Selma. "He, watching over Israel..." Psalm CXXI (Jerusalem, typ. Hadassah Apprentice School of Printing), 1957. 170 p. 8°.

שירים על נושאים שונים של החיים בישראל.

938 Kinarthy, Satty D[avid]. The virgin of no-man's land; a novel... Translated from the Hebrew by the author with the assistance of B. Preiskel and R. C. Burbank. [Tel Aviv], Condor Book, (typ. Israel), 1957. 4 p. l., 259 p. 8°.

מקום הספור הוא שטח ההפקר בירושלים.

939 Or, Me'ir. The eve of battle, and other sketches of the life of an Israel religious border settlement. Jerusalem, Re-

- 945 בת-ציון, שושנה [Shoshana Bat-Zion].
למדבר; ספורים לילדים. ציורים: דנה דניאל. תלאביב,
י. ציציק, (דפוס קרמה), [תשי"ז], 89, [1] ע', 8°.
מנוקד.
- 946 בת-ציון, שושנה [Shoshana Bat-Zion].
רסיסי טל; י"ד ספורים לילדים קטנים. צירה בינה
גבירץ. תלאביב, מ. גיומן, (דפוס רוהלד), תשי"ז, 81, [1]
ע', 8° (נורית). מנוקד. בראש השער: שושנה בת-ציון
[ירושלמיח].
- 947 גולדברג, לאה [Leah Goldberg]. איה
פלוסה, התרומים: לאה גולדברג. הציורים ארי רון.
(מרחביה, ספריית פועלים; תלאביב, דפוס ט. נידס,
תשי"ז), [24] ע', 8° (אנקורים).
- 948 דויטש, עזרא. ששה ספורים נפלאים.
עבר ותרנג: עזרא דויטש [שדה]. עם 12 ציורים.
תלאביב, "סיני", (דפוס "עתיד", 1957), 89 ע', 8°.
מנוקד. לילדים.
- 949 הורן, ריכרד הנרי. המלך פינגוין;
אגדת אי הדרום... מצירת בידי גימס דוארטי. עברית:
ירדנה דס. תלאביב, "עמיחי", (דפוס הפועל המזרחי),
[תשי"ז], 75, [1] ע', 8° מנוקד. לילדים. שם המקור:
Richard Henry Horne: King Penguin
- 950 הנט, ג'ון. ההעפלה אל האברסט. לבניה
עורים. (עברית: חיים אברכאיה). (תלאביב, הקיבוץ המ
אחד, (דפוס "אחדות"), תשי"ז, 84, [2] ע', תמונות, מפות.
8° בראש השער: ג'ון הנט. שם המקור: John
Hunt: The ascent of Everest, Retold for
younger readers. — ההוצאה הבלתי מקצועית, "כבוש
אברסט": ק"ס לי 29.
- 951 ויין, יוסף. שיח השדה; (מעשיות, פורחות,
אגדות). ציר: יהוקאל קמחי. מרחביה, ספרית פועלים;
(תלאביב, "הדפוס החוש", 1957), 127 ע', 8° (אנקר
רים). לבני הנעורים.
- 952 ורן, ז'ול. מיכאל סטרוגוב. קוצר ועובד
ע"י רנפאל אלגז. התמונות מן הסרט של אמיל נתן. תל-
אביב, י. ציציק, (דפוס מל"ן), תשי"ז, 167, [1] ע', 8°.
מנוקד. לבניה הנעורים. שם המקור: Jules Verne:
Michel Strogoff. תרגום שלם מאת י"ל ברוך: ק"ס
ז' 15; מהד' ב: ק"ס לי 321.
- 953 טריטן, צ'רלס. הידי ופיר. עברית: י. לבי
גון. ציורים: פ. דואן. תלאביב, מ. גיומן, (דפוס "מל"ן"),
תשי"ז, 189, [1] ע', 8° (הדס). המשך של "הידי"
ליהנה ספיר. המקור: Heidi Charles Tritten:
grows up.
- 954 לבנה <ליברמן>, צבי [Zvi Livne (Li-berman)].
יאיר הגלעדי; <ספור מימי שפוט
השופטים>. תלאביב, "עמיחי", (דפוס "קדמה"), [תשי"ז],
396, [2] ע', 8° מנוקד. לבני הנעורים.
- 955 לבנה <ליברמן>, צבי [Zvi Livne (Li-berman)].
שמשון בעל החלומות. הציורים:
אבא פניכל. תלאביב, אל"ף, (דפוס הפועל המזרחי),
תשי"ז, 73, [2] ע', 8° מנוקד. לבניה הנעורים.
- 956 לבנון, יצחק [I. Levanon]. מלוא הסנא;
אוצר ידיעות לילד ולנער. (תלאביב), "דבר לילדים",
(דפוס "דבר"), תשי"ז, 302, [1] ע', תמונות, מפות (מהן
אחת מקופלת), 8°.
- 957 לבצו, הולדה פון. רות ורנה. המלים מאת
ה. פ. לויצוף. <עבוד עברי: בננימין קלאר>. הציורים
מאת פ. מדלינה. תלאביב, "סיני", (דפוס מ. גרואר, 1957),
24 ע' 25:23. מהדורה קודמת: ק"ס כ"א 76. שם המקור:
Hulda v. Levetzow: Lies und Lene
- 958 מונטגומרי, לנסי [Lucy Maud Montgomery].
אן שרלי. עברית [ישראל] פישמן.
תלאביב, מ. גיומן, (דפוס "הפועל המזרחי"), תשי"ז,
220, [2] ע', 8° (הדס). מנוקד. לילדים.
- 959 מקושינסקי, קורנל. החרב השבורה.
תרגום: ש[נלמה] סקולסקי. תלאביב, "עמיחי", (דפוס ד.
גוטרמן, תשי"ח 1957), 223, [1] ע', תמונות. 8° לבני
הנעורים. שם המקור: Kornel Makuszyński: Zła-
many miecz
- 960 נוסוב, [ניקולי גיקוליביץ']. קורות שנה
אחת. עברית: בנימין טנא. (צירה: בינה גבירץ). תל-
אביב, מ. גיומן, (דפוס "תרבות"), תשי"ז, 224 ע', 8°.
מנוקד. לבניה הנעורים. שם המקור: Николай Нико-
лаевич Носов: Витя Малеев в школе и дома
- 961 נורטון, מרי. דירים מאחורי השעון...
(תרגום: אביב מלצר). תלאביב, עם עובד, (דפוס "תר-
בות", תשי"ז), 174 ע', תמונות. 8° מנוקד. לילדים.
שם המקור: Mary Norton: The borrowers

(דפוס „נתיבה“, תשי״ח). 221, [3] ע׳. 8°. מנוקד.
בראש השער: תומס מין ריד. שם המקור: Mayne
Reid: The plant-hunters.

971 שלמון, אברהם. מעין הצפרים כארץ-
ישראל. ועוד ספורים... ציורים: אריה-נלי, תלאביב,
ב. ברלין (דפוס הפועל המזרחי, 1957). 104 ע׳. 8°. מנוקד. לילדים.

972 תלמי, מנחם. שירות באש. צייר: גרשון
גרא. תלאביב, „עמיחי“, (דפוס „תרבות“, תשי״ז). 116,
[3] ע׳. תמונות. 8°. לבני הנעורים.
„סיפורי מלחמתן של שירות נודעות, אשר רשמו דף
מוהיר בתולדות“ מלחמת הקוממיות.

973 תנ״ך, תורה. (לקטים). קו לקו; ספורי
התורה לילדי ישראל. מסדרים בידי ל. אבישי. ציורים
מאת אוטו גיסמר. ירושלים, ר. מס, (דפוס ליכנהיים,
1956). 136 ע׳. 4°. מקשטים את הספר הציורים בקווים פשוטים, שנדפסו
לראשונה בשם Otto Geismar: Bilder-Bibel für
Kinder gezeichnet אצל אותו מו״ל בברלין, 1928
(ק״ס ה' 240).

974 Plays for Jewish Youth. [1-3]. 2nd
ed. Jerusalem, Youth and Hechalutz Dept.
of the Zionist Organisation, (Central Press),
[1957]. Illus. 8°.

Cont.: 1: Michael Elkins: Discovery.
[2], 9, [1] p.—2: Haim Chamiel: The
discovery of the well. [2], 11 p.—3: Avra-
ham Levinson: Failed. [2], 6 p.

חנוך והוראה

975 בן מאיר <גדעוני>, חנה; שמואל נבון.
חנוך והוראה בכתה א. תלאביב, „עמיחי“, (דפוס
„תרבות“, תשי״ח 1957). 223 ע׳. תמונות. 8°.

976 ברורמן, שרה; מרים אילון. המשפחה
והבית; נושא לימודי לכתה א. מאת שרה ברורמן, מרים
אילון. תלאביב, הסתדרות המורים העברים בישראל,
(דפוס „אבוקה“, תשי״ז. 64 ע׳. 8°. „אוצר המורה“—
ספריה לעזר ולהוראה). ע׳ 45 ואילך: זהירות בדרך-
כים; המשך לחומר הלימודי, כפי שהובא בחוברת
„ראשית השנה“ (ק״ס ל״ב 278).

962 סמית, אליזבת תומסינה (מיד). נצחונה
של פולי; ספור לבני הנעורים, תרגם והתקין [שלמה]
סקולסקי. תלאביב, „עמיחי“, (דפוס „נתיבה“, תשי״ז).
294, [2] ע׳. 8°. מנוקד. בראש השער: ל. ט. מד.
שם המקור: Lillie Thomas Meade [= Elizabeth
Thomasin & Smith]: Polly, a new fashioned
girl.

963 סנונית, מרים; צבי סנונית [Zvi & Mirjam
Snunit]. בילא ברטוק משורר העם. מאת מרים
וצבי סנונית [= ליכטנשטיין]. תלאביב, מ. ניומן, (דפוס
קדמה), תשי״ז. 116 ע׳. פורטרטים, פקסימילים, תווים.
8°. (יובל, ספריה מוסיקלית לילדים), „גרפס מאמהות“.
מנוקד. לנוער.

964 עמר, הלל [Hillel Omer]. מעשה בעפר
אילים. (סיפור ע. הלל... ציירה בריגטה פרנקמור-
טר). תלאביב, הקיבוץ המאוחד, דפוס אמנים מאוחדים,
תשי״ז. [8] ע׳. 17: 25. (ספרית „דרור“). מנוקד.
לילדים.

965 פילד, רחל [לימן] Rachel Lyman
[Field]. הכלב לץ. ספרה וציירה רחל פילד. עברית:
ירונה הדס. תלאביב, „עמיחי“, (דפוס הפועל המזרחי,
תשי״ז). 101, [1] ע׳. 8°. מנוקד. לילדים.

966 פיק נוסע לאמריקה. עברית: ישורון אליהו...
תלאביב, „סיני“, (דפוס מל״ן, 1957). 127, [1] ע׳. תמו-
נות. 8°. מנוקד. לילדים.

967 פלג, יעקב [Jacob Peleg]. פסור והואב;
מחזה לילדים <בעקבות אגדה חזמריתית לפרוקופוב>...
תלאביב, י. ציציק, (דפוס נ. רוהלד), [תשי״ז]. [47] ע׳.
8°. מנוקד.

968 רודניצקה, הלינה. תלמידי אספרס-
קוס; ספור היסטורי לבני הנעורים. תרגם והתקין
[שלמה] סקולסקי. תלאביב, „עמיחי“, (דפוס „תרבות“,
תשי״ז). 303, [1] ע׳. תמונות. 8°. מנוקד. שם המקור:
Halina Rudnicka: Uczniowie Spartakusa.

969 רו, הרצליה. עשרה חברים; ספורים...
ציירה: דנה דניאל. תלאביב, י. ציציק, (דפוס מל״ן).
[תשי״ז]. [2] ע׳. 58. 8°. מנוקד. לילדים.

970 ריד, מין. בקעה ללא מוצא; ספור לבני
הנעורים. עברית [שלמה] סקולסקי. תלאביב, „עמיחי“,

על סמך ניתוחו של בעיות החינוך (בעיקר מבחינה סטטיסטית) דורש מרחביה את "הלאמתם" של מוסדות החינוך התיכוני והעליון — לשם הרחבתם.

983 עצינו, יצחק רפאל הלוי; אברהם מלמד, ילקוט נושאים... לכתות... של בית הספר הממלכתי הדתי... א: לכתות א"ב, תל-אביב, א. ציוני, (דפוס נתיבה), תשי"ז, 142, [1] ע' 8. (הספריה הפדגוגית למורים ולהורים על ידי המרכז לחנוך הדתי). מכיל: י. ר. ה. עצינו; יסודות השיטה של הנושא המרכזי ודרכי ביצועה. א. מלמד; מיומנו של מרדכי. 19 נושאים עם הדרכה לביצועם ומבחר ביבליוגרפי.

984 רגק, נתן [Natan Ragak]. ספר המפתח; סדר הלימוד, התורה והזכרון... מאת נתן רגק <רוהק>. חלק ה' ירושלים, (המחבר, דפוס "חורב"), תשט"ו. 8. 2 שערים. על השער השני של ח'': תשי"ז. — על שערי ח'': כתוב שם המחבר; נתן ב"ר חיים רוגק.

התבן: חלק ה': על ש"ס בבלי. 56 ע' — 1: על ד' הלכות הוראה. 30, [1] ע'. ספר הדרכה מנימוטכני, ששכנע חלקי המיעדים יקיפו את כל חכמת התורה המסורתית.

985 רון, רחל [Rachel-Eva Ron]. בתה אלף; עשרים נושאים מעובדים לפי תכנית הלימודים של בית-הספר היסודי הממלכתי. בעריכת ב(רוך) ברנשטיין, תל-אביב, י. צ'צ'יק, (דפוס "תרבות"), תשי"ז, 158, [4] ע' תמונות. 8.

986 שמאלי, א[ליעזר] [Eliezer Smoli]. ימים נוראים; לגנות ולמורים במוסדות חינוך ממלכתיים. ירושלים, משרד החינוך והתרבות, (דפוס הממשלה), תשי"ז, 23, [1] ע' 8. = מחזור המנהל הכללי/הודעות והוראות, ח' 1.

לקראת הוראת "התודעה היהודית-הישראלית". — ביב

ליוגרפיה: ע' 23-24.

987 Jewish Agency for Palestine, Child and Youth Immigration Bureau, Les principes éducatifs de l'Aliyah des jeunes, (Exposés faits au Congrès général des éducateurs de l'Aliyah des jeunes... à Kfar Vitkin). Jérusalem, (Exécutif de l'Agence juive, Département de l'Aliyah des jeunes, typ. "Gesher"), 1955. 67, [1] p. 8.

977 ברורמן, שרה; מרים אילון. העוזרים על ידנו; נושאים למודיים לכיתה א'. תל-אביב, הסתדרות המורים העברים בישראל, (דפוס "אבוקה"), תשי"ז. 61 ע' 8. ("אוצר המורה" — ספריה לעזר ולהדרכה). ע' 39 ואלך; גן החיות; נושא לימודי.

978 הרטלי, רות אדית (שוכובסקי); לורנס קלסי פרנק; רוברט מ. גולדנסון. פסיכולוגיה של משחקי ילדים. עברית: אורי רפ. מרחביה, ספרית סועלים, (דפוס השומר הצעיר, 1957), 287, [3] ע' תמונות, מקצתן על לוחות. 8. (השכלה וחינוך). בראש השער: ר. הארטלי, ל. פראנק, ר. גולדנסון. שם המקור: R. E. Hartley; L. K. Frank; R. M. Golden-son: Understanding children's play.

979 יוסיפון, א(ברהם) [Avraham Josifon]. הוראת התלמוד בבית הספר הממלכתי-דתי בכיתה ו... בהשתתפות א(ריה) בן-צבי, בעריכת יצחק [רפאל] הלוי עצינו. ירושלים, (הוצאת המדפוס הממשלתי), חש"מ, תשי"ז. 88 ע' דיאגרמות, טבלאות. 8. בראש השער: משרד החינוך והתרבות. — ביבליוגרפיה: ע' 88.

980 ישראל, משרד החינוך והתרבות. הוראות לבתי-הספר היסודיים. (מהדורת תשי"ז). ירושלים, (דפוס הממשלה), תשי"ז. 60 ע' 8. לקט הוראות מתוך "בחנוך ובתרבות" ומתוך חוזרי המשרד ותקנותיו.

981 מיוחס, יוסף בר"ש [= בן ר' שלמה] [Yosef Meyouhas]. הצופיות — שיטת חינוך לנוער... (העיסורים... מעשי ידי עיריית גינזפלד). ירושלים, המחלקה לענייני הנוער והחלוצים של ההסתדרות הציונית, (דפוס גרוולם פוסט), תשי"ז. [2], 118, [1] ע' 8. = שעלים, ספריה פדגוגית למדריכים, יג.

982 מרחביה, ח[ן-מלך] [Chenmelech Mer-havya]. מערכות החינוך בישראל; בחינה מבית של בעיות החינוך, אירגונו ומעמדה, הישגיו וצרכיו... פתח דבר מאת אה. קצילסקי <קציר>. ירושלים, אחיאסף; (תל-אביב, דפוס "המרכז", תשי"ז). 540 ע' 325 טבלאות. 4.

התבן: הרקע והמציאות. החינוך התיכוני העיוני. החינוך התיכוני המקצועי. החינוך העליון. מימונו של החינוך. סטטיסטיקה חינוכית [של ארצות אחרות].

ספרי למוד

הקמת מדינת ישראל... לשנת הלמודים השמינית. 248 ע'.

— מהד' קודמת של הכרכים א"ב: ק"ס כ"ט 325, ל' 184 ; ג"ד: ק"ס כ"ח 335. שם חלוקת הכרכים שונה.

995 עזרובי, י': [נח] טמיר, עורכים. חגי' ישראל... פרקי למוד וקריאה... (הציורים—אנבגור) [נצח] לואיזדה. [א] פורים: (לכתוב): א"ב, ב', ג', ד', ה', ו', ז', ח', ט', י', י"ב, י"ג, י"ד, י"ה, י"ו, י"ז, י"ח, י"ט, כ', כ"א, כ"ב, כ"ג, כ"ד, כ"ה, כ"ו, כ"ז, כ"ח, כ"ט, ל'. (שערי מולדת). "סדרת חבורות לימוד וקריאה לחגים... לכל כתות ביה"ס היסודי, לשערי-ערב ולאוטונומים".

996 קלעי, ש[רגא] פ[יכל]: [ז'בולין] טוכמן. חשבון לימי החופש. ד"ר. ירושלים, ש. זק, תשס"ד. 8°.

ד: (דפוס "חורב"), תשס"ו. 32 ע'—ה"ו: (דפוס "הספר"), תשס"ו. 46 ; 47 ע'.

997 רינג, יצחק, ילקוט הפרשנות לבחינות הבגרות בתנ"ך; מבחר פירושי רש"י, ראב"ע ורד"ק לתנ"ך, מבואר עלידי יצחק רינג, בצירוף נושאים ושאלות לעבודות בכתב. תל-אביב, "יבנה", (דפוס "גוטנברג", תשי"ז). 91 [1] ע', 8°.

998 אידישע געשיכטע פון דער תורה לויט די ערשטע מפרשי התורה. טייל 2. ירושלים, בנות ירושלים, מרכז לחנוך חרדי מסורתי לבנות בארץ ישראל, דפוס "התחיה", תשי"ז. 83 [1] ע', 8°. הקודם: ק"ס ל"ג 40.

999 The Little library. Supplementary to We learn English. Tel-Aviv, Gadish Books; Illus. 8°. (1956-1957, בגעתיים, דפוס "קולמוס").

Cont.: Grade I: no. 1: W. R. Glanvill: My first stories. (1956). 32 p. — 2: Stories of the North. (1957). 34, [1] p. — 3: Tales from Andersen. — 4: Once upon a time; folk stories and legends. (1957). 39, [1] p. — Grade II: no. 1: Rudyard Kipling: Mowgli's brothers. (1956). 32 p. — 2: Lives: Walter Raleigh. Robert Clive. The Brontës. (1956). 32 p. — 3: see K.S. XXXII, 283, no. 1496. — 4: Oscar Wilde: The star-child. (1957). 30, [1] p. — 5: Josef Conrad: Freya of the seven isles (1957). 40 p. — Grade III: no. 1: Stories of Greece. (1956). 40 p. — 2: Lives: Poca-

988 אחיה, ב[נימין]: מ[נשה] הרפז [Benjamin Achyja; Moshe Harpaz]. תולדות עם ישראל;

ספר למוד בדברי הימים מתקופת הבית השני ועד הופעת האסלם. לשנת הלמודים הששית. תל-אביב, י. שרברק, (דפוס קדמה, 1957). 272 ע', תמונות, מפות. 8°. מנוקד. המשך של הספר לשנת הלמודים החמישית (ק"ס ל"ג 38).

989 בלום, מרגלית; נפתלי מלומד. כלנו קוראים; ספר למוד הקריאה לפי שיטה קלה. (הציורים: מ. אריאלי). תל-אביב, "יבנה", (דפוס: לוריא, תשס"ו). 168 ע', 8°.

990 דוד, יונה. השירה העברית בימי-הביניים. בהתאם לתכנית הלמודים של משרד החנוך והתרבות. תל-אביב, "הדר", (דפוס "הפועל המזרחי"), תשי"ח. 138 ע', מפה. 8°.

כולל גם מבחר קטן של הפיוט האשכנזי, ביבליוגרפיה מצומצמת, מבוא קצר לכל פיוט ופירוש המלים.

991 וינטר, שמעון; מתתיהו זלצר. תקציר משיעורים במחלות ילדים עבור בתי ספר לאחיות. חיפה, 1957. [2], 69 דף, טבלאות. 4°. במכונת הכפלה.

992 לפידות, יהודה. אנליזה איכותית לבתי הספר התיכוניים... מהדורה מתוקנת. [ירושלים], תשי"ז. [2], 49 [1] דף, טבלאות מקופלות. 8°. במכונת הכפלה. במעטפת: אנליזה איכותית וכמותית.

993 מגור, ר[חל] [Rachel Manor]. האולימפיאדה; נושא חשבוני לכיתה ו'. [תל-אביב], מחלקת החינוך של הקיבוץ הארצי, מדור לחברות הילדים הצעיר, רות, 1956. [1], 35 דף, 16 ; 21. במכונת-הכפלה.

994 ספיבק, יצחק; משה אבידור [Isaac Spi-vak; Moshe Avidor]. עם ישראל בארצו ובגור; ספר למוד... מהדורה חדשה מנוקדת בעקבות התכנית החדשה. ספר איד. תל-אביב, מסדה; (רמת-גן, דפוס מסדה), תשי"ח. תמונות, מפות. 8°.

התכן: ספרא: לשנת הלמודים החמישית... מימי האבות עד שמעון הצדיק <שלטון פרס>. ד"ס. [1] ע'—ב: לשנת הלמודים הששית... משלטון החשמונאים עד חתימת התלמוד. 109-257, [1] ע'—ג: מהופעת דת האיסלם עד המהפכה הצרפתית... לשנת הלמודים השביעית. 212-23, [1] ע'—ד: משחרור ארצות-הברית עד

Maternal care and mental health. יצא קודם במגמות, כרך ח' מס' 1. ביבליוגרפיה: ע' 7673.
1006 **בנארי, ז[אב]** [Zeev Benari]. הטיח בבנין. <ספר הדרכת לעבודות הטיח בבנין... אושר על-ידי ועדת הטיח של המכון לחקר הבניה והטכניקה... מהדורה שניה, מתוקנת ומורחבת. בעריכת ש. עבודי. (תל-אביב, "מידות" הוצאת ספרים טכניים— עם עובד, דפוס "תרבות", 1957). 82, [2] ע', טבלאות, ציורים. 8°.
בראש השער: אגודת האינגיניירים והארכיטקטים בישראל. המכון לחקר הבניה והטכניקה.

1007 **ברקאי, יהושע**. המושע. הביולוגיה של יסודותיה, מהותו ומשמעותו... ירושלים, ר. מס, (דפוס חורב), תשי"ז. 190 ע'. 8° = ספרית דני למדע פופר לרי, 57. ביבליוגרפיה: ע' 175-190.

1008 **גוטר, יקיר**. ביולוגיה של Trichoderma viride Pers. ex Fries ופתוגניותה לפירות הדר. רחובות, תש"ז. [4] 3, 13, 4 [4] דף, לוחתמונה, דיאגרמות. 8°.
עם חכן, סכום ושער נוסף באנגלית: Biology of Trichoderma viride Pers. ex Fries and its pathogenity to citrus fruits... by Yakir Gutter. — תקציר דיסרטציה, ירושלים תש"ז. חלק מן הסכסס האנגלי בדפוס, והוא תרפיס מחור: Bulletin of the Research Council of Israel, vol. 50, no. 4 (June 1957) — שאר החיברת במ' כונת-הכפלה.

1009 **ישראל, משרד החקלאות**. ספר האמ'ות לצרי רבייה. תל-אביב, משרד החקלאות, אגף לבעלי חיים; התאחדות מגדלי בקר בישראל, חש"מ, תשי"ז. 123, 17 ע', תמונות, טבלאות. 17:12. הע' האחרונים כוללים תמצית באנגלית ושער נוסף: Israel Ministry of Agriculture: List of ap-proved dams.

1010 **מיבום, שאול**. התופעות הגלוביות מגנטיות ומבנה פסי האנרגיה בגרמניום. ירושלים, [תשט"ז]. [3], 10, [1], 11, [3] דף, טבלאות. 4°.
עם חכן, סכום ושער נוסף באנגלית: The galvanomagnetic effects and the energy band structure — in germanium... by Saul Meiboom. תקציר דיסרטציה, ירושלים תש"ז. במכונת-הכפלה.

1011 **נחומי, מ[רדכי]** [Mordekhai Nahumi].

hontas, Benjamin Franklin. Robert Fulton. Thomas A. Edison. Franklin D. Roosevelt. (1956). 32 p.

1000 **Schachter, H[aim]**. English lessons for the holidays... Class VI. Tel-Aviv, Yavneh, n. pr., (1955). 48 p., illus. 8°.

עם שער נוסף בעברית: אנגלית לימי החופש, לכתה ו'. הקודם: ק"ס ל"א 65.

ספרי מדע כלליים

אברמוביץ, זאב. השאלה הלאומית והשאלה היהודית. עיין לעיל מס' 812.

1001 **אדל, יצחק** [I. Edell]. יסודות המדיקה; הכנה להרמוניה. מהדורה שניה. תל-אביב, מ. גיומן, (דפוס מל"ן), תשי"ז. 128 ע', ציורים, תוס'. 8°.
מהדורה קודמת: ק"ס כ"ט 210.

אהרנסון, א. צמח מערב הירדן. עיין לעיל מס' 814.

1002 **אוליצקי-ביתן, זהבה**. בעיות מקומיות של הקרמט <דיפתריה>. ירושלים, [תשט"ז]. [3] 8 ע', 24, [1], 21, [1] דף, טבלאות. 4°.
עם סכום ושער נוסף באנגלית: Local problems of diphtheria... by Zahavah Olitzki-Bithan. — תקציר דיסרטיציה, ירושלים תשט"ז. במכונת-הכפלה.

1003 **אלוטין, אריה** [Arieh Alotin]. מדריך לעזרה ראשונה... (עם 315 תמונות). סיגן אגשן גולדשטיין. מהדורה אחת-עשרה מתוקנת ומורחבת. תל-אביב, "מגן דוד אדום" בישראל, (דפוס "אחרות"), תשי"ז. 336 ע'. 8°.

מח' א': 1931 (ק"ס ח' 419, שם בקורת מאת י. ל. רוקח); **מחד' תש"ט:** ק"ס כ"ו 144, שם ציון על החורשים שבה.

1004 **אפלטון** (Plato). כתבי אפלטון. תרגום מיוחנת יוסף ג. ליבס. כרך ב: (פידון, המשתה, פול'טיאה). ירושלים ותל-אביב, שוקן; (תל-אביב, דפוס הארץ), תשי"ז. 557 ע'. 8°.
הקודם: ק"ס ל"א 171.

1005 **באולבי, ג'ון**. הפירור מן האם בגיל רך והשפעתו על התפתחות הילד. מאת י. בולבי... ירושלים, מוסד סאלד למען הילד והנוער, (דפוס מרכז), 1957. 76 ע', טבלאות. 8°.
תרגום מקוצר של: John Bowlby.

בעתיד שתוכל להופיע כמדע... תרגם: אברהם יערי.
בעריכת ש[מול] ד[נוג] ברגמן. מהדורה מתוקנת. ירוש-
לים, הוצאת ספרים ע"ש י"ל מאגנס האוניברסיטה העברית,
(דפוס ה. ת. הכהן, תשי"ז, 110, 220, 3) ע"י 8°.
= ספרימופת פילוסופיים, י"ז. עם שער נוסף באנגלית.
שם המקור: Immanuel Kant: Prolegomena zu
— einer jeden künftigen Metaphysik etc.
מהד' א': ק"ס י"ג 28.

1017 רוסטובצב, מ[יכאל איבנוביץ]. העולם
העתיק. (תרגם באנגלית: מנחם ז[למן] ולפובסקי)...
על פי ההוצאה האנגלית האחרונה. מהדורה שניה. [ב]:
דברי ימי המזרח. תל-אביב, י. צ'ציק, (דפוס "שם"), תשי"ז.
180 ע' 32 לוחות-תמונות, מפות. 8°. "נדפס מאמחות".
מהדורה א' של שני החלקים: ק"ס י"ב 300, מהד' ב' של
חלק א': ק"ס כ"ח 146. שם המקור: Mikhail Ivanovich
Rostovtsev: A history of the ancient world.

1018 ריבק, בנימין (B. Rybak). התרופות;
ספר עזר לרוקח ולרופא... [חולון], המהבר; תל-אביב,
(דפוס "עמל"), 1956. [6], 361, [7] ע', תמונות. 8°.
ח"א: הכנת הרפואה. ח"ב: חמורים רפואיים, ובו למע-
לה 800 ערכים, מסודרים לפי א"ב העברי, עם מפתח
לועזי. תיאור מפורט של התכונות הכימיות והרפואיות
של כל התרופות, עם הוראות לשימוש בהן. "בספר זה
ימצא הקורא גם את הצד הישראלי באספקת הרפואות".
(מההקדמה).

1019 שלטון, הרברט. העקרונות המדעיים
של התזונה; <חוקי צרפי המזון>... תרגום מאנגלית:
שלום זמיר. תל-אביב, "ספריה מדעית עממית"; (בצעתים,
דפוס "קולמוס", 1957, 64 ע' 8°. נדפס גם על המע-
טפת. שם המקור: Herbert Shelton: Food com-
bining made easy.

1020 Bodenheimer, F[rantz] S[imon].
Studies in biology and its history... v. 1:
Ten essays. Jerusalem, Biological Studies
<Publishers>, (Turim Press), 1957. 146,
[1] p., illus., diagrs., tabs. 8°.

Part. cont.: A Hebrew History of animals
of Aristotle in the 12th cent. (in collabora-
tion with L. Kopf; p. 91-105). The presence
of Vipera lebetina L. in Palestine (p. 114-

רשמי-מסע ביוגוסלאביה. (תל-אביב), מפלגת הפוע'
לים המאוחדת, מחלקת ההסברה, ("הדפוס החדש"), 1957.
23, [1] ע' 8°.

"רשמי סיור ביוגוסלאביה בחדשים ספטמבר-אוקטובר
1956... כפי שנתפרסמו... בעל המשמר".

1012 ניסן, הרטוויג. המינהל מבחינה אנושית.
תרגם ראובן אלקלעי. (ירושלים), המדפיס הממשלתי,
(דפוס הממשלה, תשי"ז), 125, [2] ע' 8°. בראש
השער: נציבות שירות המדינה. השירות להדרכה ולהש-
כלה. הרטוויג ניסן. שם המקור: Hartvig Nissen:
Some human aspects of administration.
ביבליוגרפיה: ע' [127-128].

"המחקר הזה נערך מטעם האומות המאוחדות על ידי
המכון הבינלאומי למדעי המנהל בבריסל. פירסום מס' VIII".
1013 פוקס, אלכסנדר (Alexander Fuks).
אתונה בימי גדולתה: המשטר, החברה וחיי-
הרוח בעיר-מדינה יוונית. ירושלים, מוסד ביאליק, (דפוס
מרכז), תשי"ז. 254 ע', תמונות, מקצתן על לוחות, מפות
מקופלות. 8°.

התכן: המדינה, חברה וכלכלה. חיי הרוח. בנספחים:
הספדו של פריקלס. חוקת האתונאים המיוחסת לכנסתו.
רשימה ביבליוגרפית (ע' 247-253).

1014 ציטריין, ש[מעון]. בניה בעפר: עקרונות
ושיטות העבודה בהקמת מבנים... ירושלים, מוסד ויצמן
לפרסומים במדעי הטבע ובטכנולוגיה, בהשתתפות "מדות",
הוצאת ספרים טכניים, תל-אביב; (הקריה, דפוס הממש-
לה), תשי"ז. א"א, 165 ע', תמונות, טבלאות.
8°. בראש השער: מדינת ישראל. משרד העבודה. אגף
השיכון.

1015 צירקין, דוד (David Zirkin). עורך.
הפרת הפריון והזרע... (תל-אביב), הקבוץ המאו-
חד, (דפוס "ספר", תשי"ז, [42] ע', תמונות. 2°. עם
שער נוסף באנגלית.

19 לוחות עם הסברים, עמוד מול עמוד. "הציורים,
שהוכנו בצורת לוחות-קיר, נבחרו ע"י א. פאן וצוירו
ע"י מרגליו בהדרכתו. הסברים לציורים — יוסף נישו-
לר". — (מההקדמה).

קנב, י. אוכלוסין וחברה בעמים ובisrael. עמין לעיל
מס' 859.

1016 קנט, עמנואל. הקדמות לכל מיטאפיסיקה

- טוח <ליד האיגוד הישראלי של חברות לביטוח>, [תשט"ז]. [2] דף, 24'2 ע', 2°. במכונת-הכפלה. האות ז' של ליברזון תוקנה לס' ביד.
- 1026 המכון לבטוח. ביטוח-חיים להלכה ולמעשה. תל-אביב, המכון לביטוח <ליד האיגוד הישראלי של חברות לביטוח>, [תשט"ז]. [1] דף, 80 ע', טבלאות. 2°. "תורגם ועובד מקורם של המכון לביטוח בלונדון". במכונת-הכפלה.
- 1027 המכון לבטוח. ביטוח ימי להלכה ולמעשה. תל-אביב, המכון לביטוח <ליד האיגוד הישראלי של חברות לביטוח>, [תשט"ז]. [1] דף, 127 ע', 2°. "תורגם ועובד מקורם של המכון לביטוח בלונדון". ע' 127-123: "אוצר המילים" (לפי א"ב של המונחים העבריים). — במכונת-הכפלה.
- 1028 המכון לבטוח. יסודות חשבון רבית דרבית. תל-אביב, המכון לביטוח <ליד האיגוד הישראלי של חברות לביטוח>, [תשט"ז]. [1] דף, 57 ע', טבלאות. 2°. "תורגם ועובד מקורם של המכון לביטוח בלונדון". במכונת-הכפלה.
- 1029 המכון לבטוח. הנוהל בסחר ובספנות בקשר לביטוח ימי. תל-אביב, המכון לביטוח <ליד האיגוד הישראלי של חברות לביטוח>, [תשט"ז]. [1] דף, 34 ע', 4°. "תורגם ועובד מקורם של המכון לביטוח בלונדון". במכונת-הכפלה.
- 1030 המכון לבטוח. סעיפי המכון ותביעות בביטוח ימי. תל-אביב, המכון לביטוח <ליד האיגוד הישראלי של חברות לביטוח>, [תשט"ז]. [1] דף, 95 ע', טבלאות (אחת מקופלת). 2°. "תורגם ועובד מקורם של המכון לביטוח בלונדון". במכונת-הכפלה.
- 1031 "רפא"; מעבדות למחקר אנטיביוטי ויצור תרכיבים, ירושלים. הסלה בשפע כיצד? חוברת הדרכה למגדלי עופות. ירושלים, מעבדות "רפא", ברוך ש[מואל] לוי, חש"מ, [תשי"ז]. [8] ע', 8°.
- 1032 Israeli Military Industries. The 9mm. sub machine gun "Uzi". n. p., Israeli Military Industries, n. pr., [1957?]. [14] p., illus. 4°.
- 118). Bibliography of F. S. Bodenheimer (1897-1957). (p. 119-145).
- 1021 Lewin, Menachem; Avraham Lengyel. Papyrus as a raw material for the production of insulation and hardboard. Jerusalem, 1956. 1 p.l., 13, [8] l., diagr., pls., tabs, 2°.
- מכונת-הכפלה. בראש השער: State of Israel Ministry of Agriculture. Institute for Fibres and Forest Product Research עם תכן סכום ושער נוסף בעברית: לוחות בידור וציפוי מפפירוס ישראלי, מאת מנחם לוין ואברהם לנגל.
- שאר דפוסי ישראל
- 1022 ויס, שבת. ושידוע לעונות... ירושלים, אחיאסף, (דפוס ר. ח. הכהן, 1957). 196 ע', 8°. בראש השער: שבת וייס. — "יותר מ-1500 שאלות וחידות הדנות ב-15 נושאים עקריים כמקרא גיאוגרפיה, תולדות ישראל" וכו'.
- 1023 כ"ץ, אליעזר. הבריל העברי; ספר-למוד של הבריל העברי ועברית בסיסית <בתשומת-לב מיוחדת למעתיקים>. (New York, המחבר: ירושלים, דפוס מרכז, תשי"ז). xvi, 69 ע', 8°. עברית ואנגלית. בשער גם נוסח אנגלי: Hebrew Braille... by Eliezer Katz.
- הספר מכיל: (א) מדריך לכתב העיתורים; (ב) מדריך ליסודות השפה העברית.
- 1024 לוח עם הספר תשי"ח. מפעלי ניר אמריקאיים ישראליים, חדרה. [תל-אביב], (תור בע"מ, דפוס E. Lewin-Epstein), [תשי"ז]. [13] דף, תמונות. 2° גרול.
- על 12 הדפים שאחרי דף השער, לוח אירופי ועברי (1957-ix. עד ערב ר"ה תשי"ט), תליש, ובחלק העליון של כל דף ודף תצלום צבעוני של כתב-יד עברי מצויר.
- 1025 ליברסון, צמורה (גוריצמן) Zipora Li-berson (Gwirzman). סוגי ביטוח חיים ונזל הל משרדי. מאת צמורה ליברסון. תל-אביב, המכון לביטוח

ספרות עברית ומדע היהדות בחו"ל

1036 **Birnbaum, Philip.** A treasury of Judaism, compiled and edited by Philip Birnbaum. New York, Hebrew Publishing Co., (c1957). 431 p. 8°.

מבחר תרגומים מתוך התנ"ך (ע' 19-234) והחינוכים (246-251), יוסף בן מתתיהו, המשנה והתלמוד (276-281), המדרש והזוהר (296-277), סדור התפלה (306-297), כתביי הם העבריים והערביים של הוגי הדעות בימי הביניים (389-307), ס' המוסר מאת יהודה ׳ בלץ, ה. שולחן ערוך, כתבי יהודה אריה מדינא, הבעש"ט, נחמן מברצל, ש"י הירש, ישראל סלנסר והרא"ה קוק. עם מבואות קצרים.

1037 (**Finkelstein, Louis**), ed. Los judíos; su historia, su aporte a la cultura. Buenos Aires, Sociedad hebraica argentina, (c1956). 2 p. l., XVI, 619 p., 1 l. 8°.

מכיל את המאמרים 51, 14, 15, 27-23 שבספר Louis Finkelstein: The Jews (ק"ס כ"ו 260, שם גם התכן; מהר"ב: ק"ס ל"ב 423). ההערות למאמרים הועברו כאן לסוף הספר. לחומר זה נוספו כאן שני מאמרים: Los judíos de Europa oriental, según Rufus Lears; Jacob Tsur: Preludio a Israel (ע' 251-314), הראשון מהם קצור מתוך: R. Lears; Israel, a history of the Jewish people (ק"ס כ"ו 159).

1038 **Pike, Edgar** Royston. Dictionnaire des religions... Adaptation française de Serge Hutin. Paris, Presses universitaires de France, 1954. VIII, 329 p., 1 l. 8°.

מעשה יחיד. מטרת הספר לתת לכל המעוניין במדע הדת ידיעות יסוד. החומר ערוך בקצור נמרץ ובדיקנות, והוא כולל את כל הדתות החשובות שהיו או שישנן בעולם. נמצאים כאן ערכים על עיני אמונות ודעות, מנהגים, מוסדות וכחות, הספרויות וגדולי הסופרים, הוגי הדעות והמנהיגים הדתיים. שם המקור: Encyclopaedia of religion and religions, London 1951.

1039 **Studien zur analytischen Psychologie C. G. Jungs.** II: Beiträge zur Kulturgeschichte... (Festschrift zum 80. Geburtstag von C. G. Jung, hrsg. vom C. G. Jung

עתונים

ראה גם להלן במדור "בחוץ כתבי עת"

1033 **American Israel Review.** New York, American Jewish League for Israel, 1957-5718. 4°.

ירחון. העורך: M. Z. Frank. חוב' [1]: תשרי אוקטובר. 32 ע'.

1034 **Belfast Jewish Record.** Belfast, Jewish Institute, 5715 1954. 8°.

חכימות ההופעה לא נזכרה. גל' 1: תשרי אוקטובר. 4 ע'.

קבצים

1035 **ברכה למנחם:** ספר היובל לכבוד הרב...

נחמן צבי אייכנשטיין... העורך: "הרב נחמן פריד. סט. לואיס, ועד "ספר היובל" של ועד העיר (New York, דפוס האחים טברסקי), תש"ו. [4], 337, 70, [3] ע' 4°. עם חלק אנגלי ושער באנגלית: Brocho l' Menachem, essays... in honour of Rabbi Menachem H. Eichenstein... ed. by Norman Paris.

התכן: חלק עברי: מבוא [עם חומר ביוגרפי]. ברכות. מדור ההלכה [13 חידושי תורה ושור' מרבנים שונים]. מדור "קדושת בית הכנסת" [שור' בענין תפלה בימים נוראים במלון, מקום שמחללים במעשה בכל מיני קלות שהן נגד ה']. מדור "ספר פרי חדש" [הערות והערות לספרו של בעל היובל מתוך אגרות ומתוך העתונות]. מדור הדרוש. מדור חכמת ישראל: י. חיינברג: הרבנות בישראל, תפקידה וסמכויותיה. א. יונג: כח הרחיפה היוצר במצות התורה. ש. ק. מירסקי: פנקס בית הכנסת הישן דק"ק פוזנא. י. גוטמן: רבי יצחק אייזיק מזיד-טשוב. י. ברומברג: רבינו חננאל והר"ף. ג. פריי: עיר גים ביהדותו של הקוראן. — חלק אנגלי: H. Flaks: Thirty years Vaad Heir [!]. M. B. Benathen: In Memoriam, Harry <Hershel> Yawitz (a pioneer builder of Saint Louis Jewish Community 1881-1953). — I. E. Elfenbein: Jewish Education in Palestine under Turkey (עיי' ק"ס ל"ב 52).

1044 **Anderson, Bernhard W[ord]**. Understanding the Old Testament. Englewood Cliffs, N.J., Prentice-Hall, 1957. XXIII, 551 p., illus., maps, chronol. tabs. 8°.

מדריך פרוטסטנטי לתנ"ך בשביל קורא מן השורה.
ביבליוגרפיה: ע' 544-538 — ספרהידור.

1045 **Beaucamp, Evode**. Sous la main de Dieu. T. 1: Le prophétisme et l'élection d'Israël. Paris, Editions Fleurus, (1956), 286 p., 1 l., maps, chronol. tab. 8°.

על יעורו של ישראל מתוך נבואות עמוס, הושע, ישעיה, ירמיה, יחזקאל ו"ישעיה השני", ברוח הנצרות. הכרך השני יוקדש לספרי החכמה.

1046 **Bergdolt, Johannes**. Hosea, Joel, Amos. Stuttgart, Quell-Verlag, (c1955). 76 p. 8°. (Stuttgarter Bibelhefte).

פרשנות עממית, המגישה את הרעיונות המרכזיים ואת אקסוליותם הדתית והמוסרית.

1047 **Bible and N.T. tr. Catalan**. La Bíblia; versió dels textos originals i comentari pels monjos de Montserrat... IV: Josuè — Judges — Rut, per Bonaventura Ubàch. [Montserrat], Monestir de Montserrat, 1953, 374 p., 4 l., 4°.

עם נבואות, נוסח ה"חלגסה" ליד התרגום ובשוליו הערות מדעיות, ומפתח גיאוגרפי. תורגם מהמקור העברי. — כרך xv: ק"ס ל"א 316.

1048 **Bible and N.T. tr. Dutch**. Korte verklaring der Heilige Schrift met nieuwe vertaling, bewerkt door G. Ch. Aalders, C. van Gelderen, S. Greijdanus [a.o.]. [v.15]: De boeken Samuel... door C. J. Goslinga. Deel 2. Kampen, J. H. Kok, 1956. 335 p. 8°.

ח"א יצא 1948.

1049 **Bible and N.T. tr. Italian**. La Sacra Bibbia. Volgata latina e traduzione italiana dai testi originali, illustrate con note critiche e commentate, sotto la direzione di Mons. Salvatore Garofalo. ([v.11]: Esdra e Neemia, a cura di Bruno M. Pelaia).

Institut, Zürich). (Zürich), Rascher Verl., (c1955). IX, 397 p. 8°.

Part. cont.: Riwkah Schaerf: Saul und der Geist Gottes (p. 209-238). — Siegmund Hurwitz: Sabbatai Zwi; zur Psychologie der häretischen Kabbala (p. 239-263).

ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל

1040 **Copenhagen. Kongelige Bibliotek. Bibliotheca judaica Simonseniana**. Bibliotheca judaica Simonseniana. Copenhagen, [1955?]. 1 p. l., [16] p. 8°.

כולו בעברית. מכיל "רשימת הספרים במחלקת היהודית... שנדפסו משנת תרצ"ג ואילך". בראש השער: Bibliothèque royale de Copenhagen.

1041 **Fraenkel, Josef**, ed. The Jewish press of the world... 4th ed. London, pub. by the Cultural Department of the World Jewish Congress, (c1956). 78 p. 8°.

מהד' א"ב: ק"ס כ"ט 337, שם גם ציון: מהד' ג: 1954. — בסך-הכל רשומים 1036 ערכים. רשימת העתונות במדינת ישראל (416 ערכים): ע' 30-15.

1042 **Genootschap voor de Joodsche Wetenschap in Nederland**. Amsterdam. Mennasseh ben Israel, 1604-1657. Catalogus van de tentoonstelling georganiseerd door het Genootschap voor de Joodse Wetenschap en het Joods Historisch Museum. Amsterdam, Joods Historisch Museum, 1957 5717. 24 p. 4°.

קטלוג של תערוכה. מכיל תאור ביבליוגרפיה של 72 ספרים שנכתבו או נדפסו בידי מנשה בן ישראל.

מדע המקרא

כולל: מגלות מדבר יהודה

1043 **Aalders, Gerhard Charles**. Ezechiël, verklaard door G. Ch. Aalders. I: Hfdst. 1-24. Kampen, J. H. Kok, 1955. 399, [1] p. 8°. (Commentaar op het Oude Testament, onder redactie van G. Ch. Aalders, W. H. Gispen, J. Ridderbos).

רות עממית: ע' xv/xvi; מבחר ספרות מדעית: ע' 304/5.

1053 **Bible. Selections.** Het Oude Testament in verkorte vorm, met inleidingen en verklaringen. Naar de vertaling uit de grondtekst vervaardigd in opdracht van de Apologetische vereniging 'Petrus Canisius'. (3e druk). Utrecht, Het Spectrum, [1957]. 377, [6] p., maps. 8°. (Zonnewijzer-uitgave).

מבחר, המצטמצם בעיקר בחלקים הסיפוריים של התורה והמביא מן הנביאים והכתובים רק פרקים בודדים, מתהלים 13 מזמורים, למשל. המבחר כולל גם את הספרים החיצוניים. לכל ספר מבוא קצר ביותר. מבוא כללי עם לוח כרונולוגי (ע' 267) מאת C. A. Bouman, J. A. M. Weterman.

1054 **Bible. Amos.** A critical & exegetical commentary on the Book of Amos; the text of the Revised Version edited with introduction, notes & excursuses by Richard Seymour Cripps. With a foreword by R. H. Kennett. (2nd ed.). (London), S. P. C. K., 1955, XLII, 365, [1] p. 8°. Bibliography: p. [105]-107.

מהר"א (1929): ק"ס ט' 43. דפוס-צילום עם שנויים אחרים ועם הקדמה נוספת לעדכון המבוא, הבאור, התרגום והביבליוגרפיה (ע' xl-xvii).

1055 **Bible. Jonah.** Paraphrase van het boek van de profeet Jona en van het boek van de profeet Micha (door Joh. Francke). Franeker, T. Wever, [1957]. 92, [3] p. 8°. (Paraphrase Heilige Schrift).

עם מבואות והערות קצרות.

1056 **Bijbels woordenboek...** samengesteld onder redactie van A[drianus] van den Born, J. Coppens [a.o.]... Aflev. 5: Samaritanen—Zijde. Tweede druk. Roermond en Maaseik, J. J. Romen, 1957. col. 1505-1982, illus., fold. map, pls., tab. 8°.

הקדום: ק"ס ל"ג 46.

1057 **Blackman, E[dwin] C[yril].** Biblical

(Torino), Marietti, 1957. XII p., 11, 231 p., map, plan, pls. 8°. 36. ק"ס ל"ב 36. חלקים אחרים: ק"ס ל"ב 36.

1050 **Bible and N.T. Selections.** The core of the Bible. Arranged by Austin Farrer from the Authorized King James Version. New York, Harper, (1957). 156, [1] p. 8°. = Harper torchbooks, TB 7.

יצא מקורם בשם A short Bible, לונדון 1956.

1051 **Bible. tr. German.** Die Heilige Schrift in deutscher Übersetzung. (Echter-Bibel. Altes Testament, hrsg. von Friedrich Nötscher, 2. und 3. Aufl.) Bd. 1-2. Würzburg, Echter-Verlag, 1955-1956, 8°.

Cont.: Bd. 1: Genesis—Richter, Rut. 1955. 717, [2] p., fold. map. — 2: Samuel, Die Bücher der Könige, Chronik, Esra-Nehemias, Tobias, Judit, Ester, Makhabäer I/II. 1956. 697, [2] p.

מהר"א: ק"ס כ"ו 264-263. שנויים ותקונים אחרים. (מההקדמה למהר"ב).

1052 **Bible. tr. German.** Die Botschaft des Alten Testaments; Erläuterungen alttestamentlicher Schriften. Bd. 23a: Das Buch der Werbens Gottes um seine Kirche; der Prophet Hosea. Übersetzt und ausgelegt von Hellmuth Frey. Stuttgart, Calwer Verlag, (1957). XVI, 318 p. 8°.

עד סוף 1957 יצאו בסדרה זו: 61: בראשית, שמות. 11:10: יהושע-שמואל א'. 13: איוב. 14: תהלים, ח"א. 16: משלי וקהלת. 18: ישעיה מ"ה. 22: דניאל. 24: חגי, זכריה ומלאכי. (מקצתם גם במהדורות שונות. ר' ק"ס י"ג 447, ט"ו 64/5, כ"ח 53, 153, ל"א 76, 186, ל"ב 425).

עם הפנים: תרגום גרמני של הושע. פירוש מחולק לסקעים ופסקאות, וכותרות מדריכות לכולם. הפירוש מביא בה בערכה הדתית ואגב גם הספרותיות של המקראות ויש בו לעתים גם מן הדרשנות. תשומת לב הוקדשה גם למבנה הספרותי של הפסקאות ולהשוואת המקבילות. מבואות קצרים לפרקים, ניתוחים ספרותיים גרידא והערות על הרקע ההיסטורי והתרבותי נוספו באותיות ועי-רות. הערות בקורטות לנוסח העברי: ע' 318-306. ספ'

d'archéologie biblique, revu et illustré par Edouard Urech; préfacé par André Parrot. Neuchâtel, Delachaux & Niestlé, (1956). 324 p., 1 l., illus., plans. 8°.

ידיעות קצרות ומדויקות בלשון קלה על החיים היום-יומיים ועל התרבות החמרית בימי המקרא והברית החדשה, וכן על עולם החי הצומח והדומם של א"י עם ציורים רבים. לכל ערך גוספו מ"מ רבים בביבליה. הספר מיועד להיות מכשיר שמושי לאינפורמציה נוחה ומחירה. ע' 14-11: רשימת הערכים לפי מקצועותיהם. המחבר נפ' טר בשנת 1954; חבורו הושלם וצויד בחמונות ע"י תלמידו א. אורן.

1063 Dancy, J[ohn] C[hristopher]. A commentary on I Maccabees... Oxford, B. Blackwell, 1954. VIII, 206, [1] p., maps. 8°. "פירוש היסטורי לתרגום האנגלי", המיועד בראש וראשונה לסטודנטים. לעתים נרחבה המסגרת וגורנו בעיות השנויות במחלוקת. המבוא (ע' 51-1) מכניס למקורות ולרקע ההיסטורי, ודן אפוא גם בס' מקבים ב'. במיוחד הס' תמך המחבר על E. Bevan, Abel, Bickermann.

1064 Daniel-Rops, [Henry], pseud. Was ist die Bibel? (Aus dem Französischen von Adolf Heine-Geldern). Wien, Verlag Herold, (1957). 188, [5] p. 8°. המקור, Qu'est-ce que la Bible? ק"ס ל"ב 426.

1065 Daniélou, Jean. Les manuscrits de la Mer Morte et les origines du christianisme. Paris, Editions de l'Orante, (1957). 122, [1] p., 2 l., pls. 8°.

Cont.: La communauté de Qumran et le milieu évangélique. Le Christ et le Maître de Justice. Les premiers développements de l'Eglise et la communauté de Qumran.

שלוש הרצאות. "בעניינים מהברית החדשה אסמך על המחקרים הרבים של אחרים ואסתפק להגיש את המסקנות. מה שנוגע לספרות הנוצרית הראשונה אשתמש בחקירותי אני". (מההקדמה).

1066 Davis, Wilma Esther. The origin and development of Old Testament and inter-Testamental belief regarding life after death. [Ann Arbor, University Microfilms,

interpretation; the old difficulties and the new opportunity. London, Independent Press, (1957). 212 p. 8°.

הספר מוקדש לבעיות עקרוניות בפרשנות התיאולוגית של המקרא והברית החדשה. המחבר מחפש דרך פרשנות המראה בביבליה בעליל את דברי אלהים חיים, דרך בין הפונדמנטליזם מזה והאסכולה הבקורתית מזה. הפרק על התפתחות הפרשנות מכיל קטעים על דרכם של חז"ל ועל השיטה האלגורית של פילון.

Braun, H. Spätjüdisch-häretischer und frühchristlicher Radikalismus.

עין להלן מס' 1148.

1058 Burrows, Millar. Les manuscrits de la mer Morte <The Dead Sea scrolls>. Traduit de l'américain par M. Glotz et M.-T. Franck. Paris, R. Laffont, (1957). 494, [1] p., 1 l., facsim., map, pls. 8°.

המקור: ק"ס ל"א 320; תרגום גרמני: ק"ס ל"ג 46.

1059 Burrows, Millar. What mean these stones? The significance of archaeology for biblical studies. New York, Meridian Books, 1957. XVI p., 2 l., 306 p., 2 l., illus., maps, plans. 8°. =Living age books, LA7. Imprint covered by label: Meridian books. London, Thames and Hudson, 1957.

דפוס צלום לסי מהר' א', 1941 (ק"ס כ' 73).

1060 Chambers, Oswald. Not knowing whither; the steps of Abraham's faith; a series of studies in the life of Abraham. London, Oswald Chambers Publications Association and Marshall, Morgan & Scott, (1957). 150 p. 8°.

עיונים ותיים בספורי אברהם אבינו, המבליטים את אישיותו כבעל האמונה. הוצאה ראשונה: 1934.

1061 Coates, C[hables] A[ndrew]. An outline of the Books of Joshua, Judges and Ruth. Kingston-on-Thames, Stow Hill Bible and Tract Depot, [1957]. 3 p. l., 215 p. 8°.

דרשות, שודש המחבר בשנים 1928-29.

1062 Corswant, W[illy]. Dictionnaire

1071 **Gross, Heinrich**. Die Idee des ewigen und allgemeinen Weltfriedens im Alten Orient und im Alten Testament. Trier, Paulinus-Verlag, 1956. XVIII, 185 p. 8°.

= Trierer theologische Studien, 7. "Habilitationsschrift — Trier".

המחבר שואל על מוצאו ומהותו של רעיון השלום הנצחי בקרב עמי המזרח ובמקרא. מעובד חומר רב ביותר מן הספרות של עמי הקדם וקצת מן הספרות הקלאסית כגון האקלוגה הד' של וירגיל. גם חקירת הנתונים המקראיים נעשית על בסיס רחב מאוד הכולל כל השטח של החשיבה הדתית. שיטת העבודה נקבעה במדה רבה ע"י הסתייגות המחבר כלפי חוקרים מבית המדרש הסקנדינבי, שנגדם הוא טוען כמה טענות חשובות. וכן ע"י שאיפתו להסביר תופעות מעולם המקרא ראשית כל ועד כמה שאפשר מתוך המקרא עצמו ולראות את המיוחד לחשיבה הדתית של ישראל. את הולדת הרעיון של השלום העתידי לבוא בין אומות העולם הוא מסביר מתוך זכרונות לתקופת זהב שעברה וגעגועים לשיבתה. בעמי המזרח נתקשרו תקוות אלו עם השקפות דתיות, עוצבו גם ע"י צורת החברה והמדינה ומוצאו ביטוי במיתוס. לא כן בישראל. גם כאן אמנם מוצא הרעיון היה חילוני, ואילו במהרה הועלה לרמה אידיאלית ומוצא נימוק דתימוסרי. השלום מן אלהים הוא, ולכן מצוה הוא; הגשמתו הסופית תלויה בהגשמת מלכות שמים. כך קבל הרעיון גוון טראנסצנדנטי ואסכולוגי מובהק, ונתקשר במקומות רבים במקרא עם רבותו של המשיח. — ביבליוגרפיה: ע' xlviii.

1072 **Gunn, George S[inclair]**. God in the Psalms. Edinburgh, Saint Andrew Press, (1956). XII, 216 p. 8°.

Cont.: Approaches and assumptions. The fringes of His ways. The divine control of history. The divine conflict with evil. The essentials of personal religion. The stresses of personal religion. Fulfilment in worship.

לפי הנושאים הנ"ל ונושאים משנה ממוינים המזמורים, ובמקום המתאים ניתן ניתוחו של כל אחד מהם בקשר עם המזמורים בני סוגו בפרט ובמסגרת האמונות והדעות של התנ"ך בכלל. באופן זה מגולל המחבר לפנינו את כל שפע הרעיונות הדתיים שבתהלים. שאלות בקורתיות וספרותיות הן נסחות חשובות למסרתו, אך גם עליהן מדובר (בפרק א'). הספר מיועד בעיקר לכמרים ולציבור הרחב.

1957]. [2], VIII, 296, [1]1., 1 port. = Doctoral dissertation series, 21,589. — Diss. Boston University, 1957.

1067 **Dead Sea Scrolls**. Lob Gottes aus der Wüste; Lieder und Gebete aus den Handschriften vom Toten Meer. Übersetzt und eingeleitet von Georg Molin. Freiburg, K. Alber, (1957). 66, [1] p. 8°.

חרגום של רוב מגלת ההודיות וקטעים ממוזיקים מתוך "מלחמת בני אור ובני חושך" ו"סרך היחז", עם מבוא (ע' 175) ועם הערה על כל הוריה בסוף הספר (64-67).

1068 **Fohrer, Georg**. Elia. Zürich, Zwingli-Verlag, 1957. 96 p. 8°. = Abhandlungen zur Theologie des Alten und Neuen Testaments, 31.

המחקר משתרע בשלשה כוונים: בנתוח בקורתית-ספרותי עוקב המחבר אחרי הצורות הראשוניות של הספורים, אחרי תולדות המסורות ואחרי מוטיבים מקבילים במקרא; מוטיבים כאלה הוא מוצא בספורי משה. בנתוח ההיסטורי הוא מבחין בין קיום אגדתיים ובין קיום היסטוריים, ונתברר לו שהאחרונים אינם מרובים למדי. בשטח זה הוא מגיע לידי מסקנה, שאליהו הרחיב את ההשקפות הדתיות המקובלות, העמיקן והתאימן לתקופתו. ע"י זה הכין את תורת המונותאיזם המוסרי של הנבואה המאוחרת יותר.

1069 **Gordon, Cyrus H[erzl]**. Adventures in the nearest East... With twenty-five plates and three maps. London, Phoenix House, (1957). 192 p. 8°.

שיחות על סיורים במקומות חפירה מפורסמים, על התרגיות ועל מה שהן מגלות לנו מתרבות העבר. בין השאר גם פרקים על חקירת אדום ומואב (ע' 15-18), החפירות בבית צור (ע' 35-40), שירי העלילה האוגריתיים (ע' 91-104), חרטי לכיש (ע' 121-131), מגלות מדבר יהודה (ע' 132-143).

1070 **Gordon, Cyrus H[erzl]**. Geschichtliche Grundlagen des Alten Testaments. (Übersetzung... von Hans Marfurt). Einsiedeln, Benziger, (c1956). 326 p., maps, pls. 8°.

המקור, Introduction to Old Testament times: קיט כ"ט 342, שם גם תאור קצר.

ההכרה והפסיכולוגיה של החשיבה. מתוך גישה הנקבעת ע"י מקצועות אלו מנותח כאן הספור על בריאת העולם שבס' בראשית (ע' 179-154). בשנת 1932 נדפסה הרצאתו: Erkenntnistheoretisches zur Schöpfungsgeschichte der Genesis (ק"ס י' 433).

1077 Hoftijzer, J[acob]. Die Verheissungen an die drei Erzväter. Leiden, E. J. Brill, 1956. VIII, 103 p. 8°.

ההבטחות שניתנו לאבות מנותחות מבחינה ספרותית ומבחינת תולדות המסורות. הנתוח בא להראות, שניתן למיין אותן לשתי קבוצות המתייחסות לשני אבטיפוסים (בראשית פרק ט"ו ופרק י"ז), ושהן מבחינת תולדות המסורות ולפעמים גם מבחינה ספרותית מאוחרות ("secundär") לגבי ההקשר שלהן. בפרק האחרון טוען המחבר נגד ספרו של Alt על אלהי האבות ונגד Noth ו-Rad v. הבורנים עליו. הוא שולל את האפשרות, לקבוע ע"פ החומר שברשותנו, שצורות יותר קדומות של ההבטחות היו כבר קיימות לפני בואם של האבות לארץ. הוא נוטה לדעה, שמסורת ההבטחות נוצרה בתקופה מאוחרת למדי, אולי רק בגלות בבל. — המחקר יצא גם בצורת דיסרטציה.

1078 Holman, A. J., Co. A new practical comparative concordance to the Old and New Testaments. Philadelphia, A. J. Holman Co., (c1955). 176 p. 8°.

קונקורדנציה מקוצרת לתרגום האנגלי.

1079 Hünemann, Wilhelm. L'alliance de Sinai; récits de l'Ancien Testament. Adaptation française par Ch. Munier. Mulhouse, Salvator, 1957. 421 p., 2 maps, pls. 8°.

בראש השער: G. Hünemann. שם המקור: Bündniss mit Gott, die Geschichten aus dem Alten Testament.

1080 Imschoot, P[aul] van. Théologie de l'Ancien Testament... Préface de L. Cerfaux. T. 2: (L'homme). (Tournai), Desclée & Cie, (c1956). IX, 342, [11] p. 8°. = Bibliothèque de théologie, Série III: Théologie biblique, 2.

Cont.: Origine et nature de l'homme. La vie et la destinée de l'homme. Les devoirs

אבל ההעמקה לתוך החיות והחיות של בעלי המזמורים, הנתוח ההשוואתי המדויק והזכוח עם חוקרים אחרים הניתן לעיתים, מעניקים לספר חשיבות גם לצעם חקירת דת המקרא. — ביבליוגרפיה: ע' וא"ו ו' 2.

1073 Hackman, George G[ottlob]; Charles William Kegley; Viljo K[ustaa] Nikander. Religion in modern life. New York, Macmillan, (c1957). VIII, 480 p. 8°.

Part. cont.: What is the Judeo-Christian heritage (Major events in the history of Israel. The literature of the Old Testament. Important teachings of the O.T., etc.), by Ch. W. Kegley.

ספר עממי.

1074 Hanson, Anthony Tyrrell. The wrath of the lamb. London, S.P.C.K., 1957. X, 249 p. 8°.

הספר בא להוכיח שלברית החדשה יש תורה משלה על "אף ה'" השונה מזו של המקרא. מקראות שנמצא בהם רעיון זה מוסברים בפרקים הראשונים של הספר (ע' 36-1), והמחבר מציין גם את התפיסות השונות של מושג זה שאפשר להבחין בהן במשך התקופה המקראית. להלן פרק: The wrath in the intertestamental period, הון בחיצוניים, בספרות האפוקליפטית והרבנית (רק מכלי שני ודרך אגב) ובסילון (ע' 67-41). ביבליוגרפיה: ע' 224-233.

1075 Hermann, Rudolf. Gotteswort und Menschenwort in der Bibel; eine Untersuchung zu theologischen Grundfragen der Hermeneutik. Berlin (D.D.R.), Evangelische Verlagsanstalt, (1956). 70 p., 11. 8°.

הביבליה היא בחלקה מן השמים, אך גם יר האדם ניכרת בה, ויש להבחין בוהירות בין זה לזה.

1076 Hönigswald, Richard. Vom erkenntnistheoretischen Gehalt alter Schöpfungserzählungen. Im Auftrag des Hönigswald-Archivs hrsg. von Gerd Wolandt. (Stuttgart), W. Kohlhammer, (1957). 191 p. 8°. = Richard Hönigswald: Schriften aus dem Nachlass, 1.

הניגסואלר היה פרופסור לפילוסופיה בברסלאו ובמינכן, ונפטר באה"ב בשנת 1947. הוא עבד בעיקר בשטחי תורת

אוגרפיה הכללית של א"י. 300 התמונות שבתוך הסכסס מראות את הנוף המקראי, ערים ושרידי עתיקות וגם תגליות ארכיאולוגיות. נוספו בתוך הסכסס 50 מפות קטנות של תקופות היסטוריות או חבלי ארץ מיוחדים ותרשימים של ערים ובנינים. עצם האסלס מכיל 22 מפות שקופות בצבעים, והן עובדות ע"י בית ההוצאה תוך כוונה להשמיט פרטים פחות חשובים.

1085 **Kritzinger, Johan Daniel Wilhelm**. Qahal Jahwe; wat dit is en wie daaraan mag behoort... Kampen, J. H. Kok, [1957]. VIII p., 11., 166 p. 8°. Diss. Amsterdam. "קהל ה'; מי הוא ומי יכול להשתייך אליו." "סקירה על שמוש התנ"ך במלה "קהל" (בהשוואה עם "עדה" ו"עם") ובבטוי "קהל ה'". יכולים להשתייך אליו הנימולים, השומרים את מצוות העריות, הסהרה וקרבת פסח וההולכים בצדק ובלב תמים. לדעת המחבר אין ההגדרה הזאת חריגת פתח את עם ישראל במובן הגנאי, אלא מוסיפה עליו את הגרים וגורעת ממנו את הפושעים. — סיכום באנגלית (ע') 160-148. ביבליוגרפיה (166-161). מצרופים [4] ע' של "Stellings"

1086 **Kuhl, Curt**. Israels Propheten. Bern, Francke, (1956). 168, [1] p., 6 pls. on 31. 8°. = Dalp Taschenbücher, 324.

"השתדלנו למצוא את מקורות התנ"ך על נביאי ישראל וגורלם, להבינם על רקע סביבתם וקורות תקופתם ול-הבלים את מחשבותיהם והשקפותיהם הדתיות". (מדברי הסיכום).

1087 **Lamadrid, Antonio G(onzález)**. Los descubrimientos de Qumran. Madrid, Instituto español de estudios eclesiásticos (de Roma), 1956. 413 p., 21., illus., facsim., pls., 1 fold plan. 8°.

Cont.: Proceso de los descubrimientos y material encontrado. Comunidad de Qumrán: su vida, sus creencias. Cronología. Significado de los descubrimientos. Documentación ספררי של סדר היחיד עם תוספתו, ספר ברית [תרגום חרומם צרפתי]. Notas. Una selección bibliográfica (p. 397-409).

1088 **Lambie, Thomas A[lexander]**. A bride for his son; more light from Bible

de l'homme. Le péché. -- Bibliography: p. VII-IX. הקודם: ק"ס ל"א 440.

1081 **Jacob, Edmond**. Théologie de l'Ancien Testament. Neuchâtel, Delachaux & Niestlé, (1955). 287, [1] p. 8°. = Manuels et précis de théologie, [5].

Cont.: Considérations historiques et méthodologiques (esquisse de l'histoire de la discipline; la place de la théologie...). Les aspects caractéristiques du Dieu de l'A.T. (le Dieu vivant; les noms divins; Y. et les autres dieux; anges et autres puissances; les manifestations de Dieu; la sainteté; la justice; la fidélité; l'amour; la colère; la sagesse). L'action du Dieu de l'A.T. (les moyens d'action; Dieu Créateur du monde; nature et destinée de l'homme; Dieu maître de l'histoire; — dans les institutions; les cadres fixes). Contestation et triomphe final. ביבליוגרפיה בראש כל סעיף. המחבר פרופסור במקול-סה לתאולוגיה פרוטסטנטית בשטרסבורג.

1082 **Keller, Werner**. The Bible as history; a confirmation of the Book of books... Translated by William Neil. New York, W. Morrow, (c1956). XXV, 452 p., illus., maps, pls. 8°.

המקור, Und die Bibel hat doch recht: ק"ס ל"א 440; הוצאה אנגלית אחרת: ק"ס ל"ג 48; תרגום צרפתי: ק"ס ל"ב 428 — ביבליוגרפיה: ע' 431-436.

1083 **Kennedy, James Hardee**. Studies in the Book of Jonah. Nashville, Tenn., Broadman Press, (c1956). XIII, 103, [1] p. 8°. דרשות.

1084 **Kraeling, Emil G[ottlieb Heinrich]**. Rand McNally Bible atlas. New York, Rand McNally & Co., (c1956). [31-487 p., illus., maps (part. col.). 4°.

הספר מכיל יותר מששמו אומר. הסכסס המקיף הוא פרוש גיאוגרפי העוקב אחרי ספורי התורה והספרים ההיסטוריים של המקרא ולהלן אחרי ספרי האפוקליפס ומעשי השליחים, לפי סדרם. בראשו כמה פרקים קצרים על הגי-

ע' 89-1 : מקרא. לקוטי פסוקים עם טקסט מחבר.

1094 **Miller, Madeleine S[weeney]; J[ohn] Lane Miller.** Encyclopedia of Bible life. (Rev. ed.). New York, Harper, (c1955). XVI p., 1 l., 493 p., col. maps, pls. 8°.

כאן מעובדות הידיעות המרובות שסיפקו לנו הפרשנות, הארכיאולוגיה, ההיסטוריה, הגיאוגרפיה וידע האוכלוסיה המקומית על החיים היומיומיים ועל התרבות החמרית בזמן הביבליה. החומר ערוך לפי נושאים. בכל הפרקים לקט פסוקים וביבליוגרפיה. נוספו כ-520 תמונות ו-14 מפות פשוטות, וכן מפתח המקראות ומפתח הענינים המ' אפשרים עיון מהיר. מכשיר עזר לקריאה ביתית ולהוראה עממית במוסדות דתיים.

1095 **Monsma, J. A.** Daniël de profeet; het wonderlijke panorama van de tijden der heidenen. Driebergen, "Het Zoeklicht", (pref. 1957). 215, [51] p. 8°. עיונים דתיים בספר דניאל.

1096 **Müller, Paul.** Bibel und Naturwissenschaft im Widerspruch oder in der Harmonie? 2. verb. Aufl. Metzingen, Württ., E. Franz, 1954. 180 p., pls. 8°.

ע' 120-86 : על גן עדן, בריאת העולם ויצירת האדם. לדעת המחבר תתכן מציגה בין מדעי הטבע ובין דברי המקרא.

1097 **Murphy, Roland E[dward].** The Dead Sea scrolls and the Bible. Westminster, Md., Newman Press, 1957. XI, 121 p., map, pls. 8°. Reprint of 1956 issue.

מבוא עממי לתגליות ולמשמעותן להבנת המקרא והכרת הרקע שבו נתהוותה הנצרות.

1098 **Murray, John.** Principles of conduct; aspects of biblical ethics. London, Tynedale Press, (1957). 272 p. 8°.

עצם הנושא הוא המוסר של הברית החדשה. אך המ' חבר מדגיש שקיימת אחידות בין תורות המוסר של המק' רא ואלה של הברית החדשה. לכן הוא מספל גם במוסר המקרא דרך השוואה ומשתדל למצוא פתרונים לבעיות המתעוררות ע"י הנחתו באותם המקומות שלכאורה יש בהם נגוד ואי-התאמה. עיון מיוחד ביסודות של מוסר המקרא (בפרט בבראשית א, כו"כ; ב, ב'ג, כ"ד) ניתן

lands on Bible illustrations. New York, Loizeaux Brothers, (1957). 188 p. 8°.

דרישות ועיונים, מקצתם על נושאים מקראיים.

1089 **La Sor, William Sanford.** Amazing Dead Sea scrolls and the Christian faith. Chicago, Moody Press, (c1956). 2 p. l., 251 p. 8°.

תיאורים עממיים של הממצאים, הכת והשקפותיה, הק' שרים לכתות היהודים ולנצרות.

1090 **Le Mat, Louis Alexis Frederic.** Textual criticism and exegesis of Psalm XXXVI; a contribution to the study of the Hebrew Book of Psalms. Utrecht, Kemink, 1957. XIV, 112 p., 1 fold. l. 8°. Diss. Utrecht.

Cont.: The psalm in detail. The title. The rebel and the evildoers. From the history of exegesis. The psalm as a whole.

1091 **Lisowsky, Gerhard, ed.** Konkordanz zum hebräischen Alten Testament; nach dem von Paul Kahle in der Biblia Hebraica edidit R. Kittel besorgten masoretischen Text. Unter... Mitwirkung von Leonhard Rost. Lfg. 7-10: מות — קרב. Stuttgart, Privileg. Württ. Bibelanstalt, (1956-1957). p. 769-1280. 8°. הקודם : ק"ם ל"ב 296.

1092 **Martin-Achard, Robert.** De la mort à la résurrection d'après l'Ancien Testament. Neuchâtel, Delachaux & Niestlé, (1956). 190, [1] p. 8°. (Bibliothèque théologique).

Cont.: La vie et la mort d'après l'Ancien Testament. La victoire sur la mort. De la mort à la résurrection: La possibilité d'une influence étrangère dans la formation de la croyance vétérotestamentaire en la résurrection des morts; la croyance... conséquence de la révélation du Dieu vivant à son peuple. — Bibliography: p. 183-187.

1093 **Martrit, M[inna] L[ouise].** Bible highpoints; a comprehensive synopsis... King James Version... (Tomball, Tex., J. Randolph, c1956). XXVII, [1] p., 1 l., 170 p. 8°.

1102 **Parrot, André**. The Temple of Jerusalem. (Translated from the French by B. E. Hooke). London, SCM Press, (1957). 112 p., illus., plans, pls. 8°. = Studies in biblical archaeology, 5. המקור: ק"ס ל"א 78.

1103 **Pfeiffer, Charles F.** The Dead Sea scrolls. Grand Rapids, Mich., Baker Book House, 1957. 107 p. 8°.

סקירות על העובדות העיקריות שהעלה המחקר על המגלות ועל מהות הכת. בבעיות השנויות במחלוקת מביא המחבר את הדעות השונות, ובהכרעו ביניהן הוא נוהג בזהירות.

1104 **Pfeiffer, Robert H[enry]**. The books of the Old Testament... An abridgment of the author's Introduction to the Old Testament. (New York, Harper, c1957). XI p., 1 l., 335 p., 1 l. 8°.

מן המבוא המקיף למקרא (מהד' א : 1941, ק"ס כ' 73 ; מהד' ב' : 1948) לא נשארו אלא משפטים בודדים בצורתם. גם סדר הפרקים שונה והפרק על התרגומים הושמט אפילו לגמרי. משאר הפרקים הושמט בעיקר השקלא וטריא המדעי, העיון בפרטי הדברים, ההבאות מן הספרות ורשימות המחקרים העשירות. במקום כל אלה ניתן תאור תמציתי ומסכם של המסקנות, לטובת הקורא הרגיל. לפעמים חל טשטוש מסוים ביחס לוואות הדברים. למרות זאת ולמרות קובלנות המחבר על מגרעות אלו ואחרות של הקצור, לפנינו מבוא עממי מועיל המסכם בצורה ברורה את תבנו של כל ספר וספר ומגיש ידיעות על התחית ועל רקעו ההיסטורי. בנספח : לוח המראה את החללים בכנסיה הרומית. עם הדגמות והדרכות מוסיקליות.

1105 **Pierik, Marie**. The Psalter in the temple and the church. Washington, D.C., Catholic University of America Press, 1957. XI p., 1 l., 101 p., diags., music. 8°.

על המוסיקה במקדש, על השיר הגריגוריאני ועל ניגוני התהלים בכנסיה הרומית. עם הדגמות והדרכות מוסיקליות.

1106 **Pop, F. J.** Bijbelse woorden en hun geheim; theologische verklaring van een aantal Bijbelse woorden, 2e herziene druk. I. 's-Gravenhage, Boekencentrum, 1957. 287 p. 8°.

Creation ordinances, The marriage : בפרקים : ordinance (81'27' y).

1099 **Nielsen, Eduard**. Shechem; a traditio-historical investigation. Copenhagen, G. E. C. Gad, 1955. 2 p.l., 384 p. 8°. Diss. Aarhus.

רובו של הספר בא לפרש את ה"מסורות" הקשורות בעיר שכם במישורין ובעקיפין. אחרי הערות בקרתיות לנוסח הטכסט מוגש נתוח ארוך ומסורס ביותר של הקטעים, העוקב אחרי שרשו, מוצאו ומשמעותו המקורית של כל פרט ופרט ואחרי ההשתלשלויות והתמורות שחלו במסורות הללו עד שהגיעו לצורתן הנוכחית. נתוח זה נעשה מתוך דיון בהנחות ובמסקנות שהעלו חוקרים אחרים. במסגרת זו מדובר גם על נושאים מיוחדים כגון "הברית", "חוק ומשפט" (יהושע כד, כה ושמות טו, כה), "האבן אשר תחת האלה" (יהושע כד, כו), משל יותם ועוד. להלן ניתוח השואה בין המסורות על שכם לבין אלו על מקדשים אחרים (גלגל, שלה ועוד). מסדת המחקר לעמוד על חשיבותה של העיר שכם בתור מקום-פולחן ובתור מרכז רוחני של ברית השבטים.

1100 **Noth, Martin**. Gesammelte Studien zum Alten Testament. München, C. Kaiser, 1957. 306 p. 8°.

Cont.: Die Gesetze im Pentateuch. Das alttestamentliche Bundschliessen im Lichte eines Mari-Textes. "Die mit des Gesetzes Werken umgehen, die sind unter dem Fluch". Jerusalem und die israelitische Tradition. Gott, König, Volk im A.T. Geschichte und Gotteswort im A.T. Das Geschichtsverständnis der alttestamentlichen Apokalyptik. "Die Heiligen des Höchsten".

1101 **Paris, Ernst Günter**. Propheten, Priester, Professoren; das Buch der Rückschau und Vorschau. Menschheitsgeschichte aus Urferne, historischer Vergangenheit über die Gegenwart, in die Zukunft. Freiburg i.Br., H. Bauer, (1957). 364 p. 8°.

מוצעת כאן הסברה התפתחות האנושות, שהיא בדרך כלל מיתית-אסטרולית-קוסמית. במסגרת זו ניתנו גם הסיבירים הרבה מדברי המקרא, ביחוד לספורי סי' בראשית : אדם הראשון, קין והבל, המבול, האבות וכו'.

279. בין השאר ניתן כאן דיון על הדעות שמצאו ביטוי בספרים: W. Vischer: Das Christuszeugnis des A.T.; A. G. Hebert: The authority of the O.T.; H. H. Rowley: The unity of the Bible (האחרונים עם תוכנם: ק"ס כ"ו 265, ל' 356).

1110 Ridderbos, N[icolaas] H[erman]. Is there a conflict between Genesis I and natural science? (Translated by John Vriend). Grand Rapids, Mich., W. B. Eerdmans, (1957). 88 p. 8°. = Pathway books, 4.

המקור, Beschouwingen over Genesis I: ק"ס ל"א 441.

1111 Robinson, P[eter] S[tanley]. A layman's guide to the Old Testament. London, S.P.C.K., 1957. IX, 134 p. 8°. (Seraph series).

1112 Rosenvasser, Abraham. Yahvé en Jerusalem. (Buenos Aires), Sociedad Hebraica Argentina, (1954). 31 p. 8°.

על תהלות ה"הכתרה".

1113 Rowley, H[arold] H[enry]. The Dead Sea scrolls and the New Testament. London, S.P.C.K., 1957. 32 p. 8°.

הרצאה באוניברסיטת בריסטול. ונה באסיים, מורה הצ' דק, "העלבתו", "תחיתו", הטבילה ועוד נושאים. "ההנחה" שיש בהן במגולות ללמדנו על טיבה של הנצרות הקדומה, דמיונית היא" (ע' 30). הן מפיצות אור על העולם היהודי, ולכן גם על הברית החדשה, אך אין הן מסבירות אותה.

1114 Rowley, H[arold] H[enry]. Jewish apocalyptic and the Dead Sea scrolls... The Ethel M. Wood lecture delivered before the University of London on 12 March 1957. (London), University of London, the Athlone Press, 1957. 36 p. 8°.

ביבליוגרפיה בתוך הערות: ע' 27-35.

1115 Saurat, Denis. Atlantis and the giants. London, Faber and Faber, (1957). 128 p., illus., pl. 8°.

בפרק "המקרא ומסורות היהודים" (ע' 94-75) נאמר

הסברים מפורטים של מספר מושגים ומונחים דתיים. ההסבר של כל מונח ומושג נחלק לקטעים המציגים של בים בהתפתחותו: יון, המקרא, חרגום השבעים, היהדות [של הבית השני], הברית החדשה. מושגים קרובים זה לזה מרוכזים בערכים כוללים.

1107 Price, Ira Maurice. The ancestry of our English Bible; an account of manuscripts, texts, and versions of the Bible... 3rd rev. ed., by William A. Irwin [and] Allen P. Wikgren. New York, Harper, (1956). XX, 363 p., diagrs., facsim., ports. 8°.

מן המקור העברי והיווני, דרך ההעתקים והתרגומים השונים, עד לביבליה האנגלית בימינו. — מהד' א: 1907; א' מחוקקת: 1934; ב' מחוקקת: 1949. למהד' זו נוסף חומר על המהדורה החדשה של Standard version (1946) ועל המגולות הגנויות. ביבליוגרפיה: ע' 331-344.

1108 Rabin, Chaim. Qumran studies. (London), Oxford University Press, 1957. XV, 135, [1] p. 8°. = Institute of Jewish Studies, Manchester. Scripta judaica, 2.

"הפרקים ד'ווי של ספר זה הם נוסח מורחב של שלוש הרצאות, שהורצו באוניברסיטת Durham... פרק ו'ווי מבוסס על הרצאה, שניתנה במכון למדעי היהדות במנ' צ'סטר. החוט המקשר אותם יחד הוא הגסיון לבחון שיטה שונה מן ההשקפה, שהמגולות הגנויות מקורן מעדת האסיים... ביחסי אותם לתחום הפרושים... הקו הכללי של ההשקפה המוצעת היא, שעדת קומראן היא המשך לחבורה של המאה הראשונה לפני סה"ל... (מההקדמה). הפרק האחרון על "האיסלאם וכת קומראן".

1109 Reid, J[ohn] K[elman] S[utherland]. The authority of Scripture; a study of the Reformation and post-Reformation understanding of the Bible. London, Methuen, (1957). 286 p. 8°.

בפרוטרוט מנותחות ההשקפות של לותר, קלוין והאור' חודוכסה הפרוטסטנטית על הסמכות האלהית של הכיב' ליה. נוסף גם פרק על התורה הרשמית של הכנסיה הקתו' לית. מקום רב מוקדש ל"תיאולוגיה הדיאלקטית" של קרל ברת ואמיל ברונר. על הקשרים הפנימיים בין התנ"ך לבין הברית החדשה ועל בעית כוח-החיוב של המקרא מדובר במיוחד בפרק האחרון, "הסמכות של הביבליה" (ע' 234).

1121 **Steele, Algernon Odell**. The Bible and the human quest. New York, Philosophical Library, (c1956). 6 p. l., 240 p. 8°.

מדרין לקריאת הביבליה לפי נושאים ברוח נוצרית-בקורתית.

1122 **Studer, Gottfried**. Gott redet im Wettersturm; eine Auslegung des Buches Hiob. Witten <Ruhr>, Bundes-Verlag, (1954). 104 p. 8°. = Schriftzeugnisse, 10.

פרקי ספר איוב ויכוזו סביב לנושאים, שלא לפי סדר התנ"ך.

1123 **Tyciak, Julius**. Untergang und Verheissung; aus der Welt der Propheten Jeremias, Ezechiel und Daniel. Düsseldorf, Patmos-Verlag, (1957). 186 p. 8°.

עיונים אלו המתעמקים באישיותם הדתית של הנביאים, אינם משמשים למחקר הפרשני בספריהם אלא להפצת בשורתם. (מההקדמה).

1124 **Vawter, Bruce**. A path through Genesis. London, Sheed & Ward, (1957). IX, 308 p., illus., maps. 8°.

עם הפנים: סי' בראשית בתרגום קתוליקאמריקאי. הפי' רוש עניני ופשוט, והוא מייצג את ההשקפה הקתולית השואפת למזיגה בין תורת האינספירציה ותורת התעודות והאומרת שסי' בראשית אמנם מבוסס על מקורות ועל היסטוריה, אך תכליתו להורות את, ההתאולוגיה של ההיסטוריה.

1125 **Veldkamp, H.** Een dubbelleven; over Jeremia 25-52. Franeker, T. Wever, [1956]. 284, [2] p. 8°.

חיים כפולים; על ירמיהו כ"ה-כ"ב. הניגוד בין שלי-חותו של הנביא לבין רגשותיו האישיים.

1126 **Vriezen, Th[eodorus] C[hristiaan]**. Theologie des Alten Testaments in Grundzügen. Wageningen, H. Veenman, [1957]. XI, 343 p. 8°.

המקור, Hoofdlijnen der theologie van het Oude Testament, מהד' א: ק"ס כ"ז 328; מהד' ב: ק"ס ל"א 324, שם גם תאור קצר.

1127 **Wallace, Ronald S[tewart]**. Elijah

שהנעקים שעליהם מסופר בתנ"ך היה בהם ממש. קיומם מוסבר מתוך תורתו של Hörbiger על יצירת העולם.

1116 **Schedl, Claus**. Geschichte des Alten Testaments... Bd. 1-2. Innsbruck, Tyrolia-Verlag, (1956). illus., maps. 8°.

Cont.: Bd. 1: Urgeschichte und Alter Orient. XXVI, 374 p., chronol. tab. — 2: Das Bundesvolk Gottes. XVI, 327 p.

הרקע ההיסטורי לתנ"ך מתואר עליידי מלומד קתולי. עיבוד יסודי של הספר בעל אותו שם מאת Aemilian Schöpfer (מהד' ו': 1923). ביבליוגרפיה מקיפה בראש כל סעיף. כרך א' מוקדש לפריהיסטוריה (בראשית עד י"א ט') ולסקירה כללית על תולדות המזרח הקדמון (מצרים, קדמת-אסיה וכנען). כרך ב' מגיע עד סוף ימי השופטים. עוד שניים עומדים להופיע.

1117 **Schilling, Othmar**. Das Alte Testament - heute. Mainz, Matthias-Grünwald-Verlag, (c1957). 67 p., facsim., pls. 8°.

כאן מוגדר בצורה עממית יחס הכנסיה הקתולית למקרא בזמן הזה. מובאים גם פרטים יסודיים ממקצוע, מבוא למקרא.

1118 **Sloan, W[illiam] W[ilson]**. A survey of the Old Testament. New York, Abingdon Press, (c1957). 334 p. 8°.

מדרין לקוראי התנ"ך ברוח בקורת המקרא מאת כומר פרוטסטנטי.

1119 **Smith, Arthur E.** The Temple and its teaching; the Temple of Solomon compared and contrasted with the tabernacle in the wilderness. Chicago, Moody Press, (c1956). 156 p., illus., plan. 8°.

דרושת על המקדש וכליו בדרך האלגוריה הנוצרית.

1120 **Snaith, Norman H[enry]**. The inspiration and authority of the Bible. London, Epworth Press, (1956). 46 p. 8°.

= A. S. Peake memorial lecture, 1.

מדבר בעיקר על התנ"ך. אע"פ שהמחקר המודרני נסל מן התנ"ך את "הסמכות הקדומה" (ע' 19) ואת ה"יחוד" שבו, אין ביכולתו לנגוע בעובדה שכל הביבליה היא יחידה אחת, המבשרת את מעשי אלהים; בזה טמונה "האינספירציה" של כתבי הקודש.

המקור: ק"ס ל' 49, שם גם התוכן. הביבליוגרפיה עורכנה עלידי המחבר.

1133 Zimmerli, Walther. Das Alte Testament als Anrede. München, C. Kaiser, 1956. 104, [1] p. 8°. = Beiträge zur Evangelischen Theologie. Theologische Abhandlungen, hrsg. von E. Wolf, 24.
הרצאות ודרשות, שניתנו בשנות 1954-1955 על הספור המקראי, על מקום התנ"ך בבשורת הכנסייה, ועל הנביא יחזקאל.

ברית חדשה

פרטומים על הברית החדשה לאור כת קומראן
ראה במדור הקודם.

1134 Cohon, Beryl D[avid]. Jacob's well; some Jewish sources and parallels to the Sermon on the Mount. New York, Bookman Associates, (c1956). 112 p. 8°.

נחוח שתי הגרסאות של ה"דרשה על ההר" (בלוקס ובמת) כמעט פסוק אחר פסוק, עם הבאת מקבילות מהתנ"ך ומדברי חז"ל והערות קצרות. — ביבליוגרפיה: ע' 111-112.

1135 Ellis, E. Earle. Paul's use of the Old Testament. Edinburgh, Oliver and Boyd, (1957). XII, 204 p. 8°.

סוקר את מבנה המקרא, את מסורת הפרשנות היהודית ואת שיטות הדרש, כפי שהם משתקפים בכתבי פאולוס, וקובע שלמרות זיקתו לרקעו היהודי השפעת ישו ושלי- חיו היתה מכריעה בהבנת התנ"ך שלו.

1136 Hofmans, Fl[orent]. Palestina toen Jezus daar leefde. Inleiding tot de Evangelien. Antwerpen, Patmos, 1956. 1 p. l., 232 p., 1 l., illus., maps, pls. 8°.

"א"י, כאשר חיה שם ישו; מבוא לברית החדשה". הספר מחולק לארבעה חלקים: תמונת העולם של היהודים (עולם ומלואו, האנושות); הארץ הקדושה (תבלית ואקו ליס, הצמח והחי, דיוור ערים ודרכים); העם הנבחר (הטי פוט היהודי, הבית והמשפחה, חיי הכפר, חיי האומה); המצב בשנת 30 (המצב המדיני, הדתי, התרבותי).

1137 Johnson, Sherman E[bridge]. Je-

and Elisha; expositions from the Book of Kings. Edinburgh, Oliver and Boyd, (1957). XV, 164 p. 8°.

ורשות.

1128 Wilson, Edmund. De Boekrollen van de Dode Zee. (Vertaling I. S. Herschberg). Amsterdam, De Bezige Bij, 1956. 146 p., 1 l., facsim., maps (on lining papers), pls. 8°.
המקור, The scrolls from the Dead Sea: ק"ס ל"א 345.

1129 Wisdom of Solomon. The Book of Wisdom. An English translation with introduction and commentary by Joseph Reider. New York, pub. for the Dropsie College for Hebrew and Cognate Learning by Harper, (c1957). XI p., 1 l., 233 p. 8°. (Jewish apocryphal literature).

מקור ותרגום עמוד מול עמוד. פרקי המבוא (ע' 46-1): Title. Contents. Text. Purpose. Date of composition. Authorship. Language. Theology and philosophy. Wisdom literature. Rabbinic sources. Bibliography (p. 43-46).

1130 Wood, G[eorge] R[obert] Harding. A bird's-eye view of the Bible... v. 1: Old Testament. London, Marshall, Morgan & Scott, (1957). 207 p. 8°.

מורה דרך לקריאת המקרא, כתוב מתוך השקפה דתית-נוצרית.

1131 Wright, G[eorge] Ernest. The challenge of Israel's faith. Chicago, Ill., University of Chicago Press, (1956). IX, 108 p. 8°. Reprint of 1944 issue.

עיונים במספר רעיונות מרכזיים של דת ישראל, בעיקר ברעיון האלהים. הנושאים נבחרו כדי להדגים כמה חשודים בים יסודות האמונה המקראית לחייו ולמחשבתו של הנוצרי בן זמננו.

1132 Würthwein, Ernst. The text of the Old Testament; an introduction to Kittel-Kahle's Biblia hebraica... Translated by Peter R. Ackroyd. Oxford, B. Blackwell, 1957. X p., 1 l., 173 p. 8°.

1141 יהודה בן בנימין מרומה. פירושו ר' יהודה ב"ר בנימין עניו על הרי"ף מסכת פסחים. יוצא בפעם הראשונה לאור מכ"י הספריה הלאומית בפריז עם מבוא על המחבר והערות מאת הרב שמואל ק. מירסקי... גייזוויק, תלפיות ושיבה אוניברסיטה, תשס"ו. [3] 69 ע'. 8° = מן הגנוז לאור, ג. — עם שער נוסף באנגלית. תופים מתוך: "תלפיות" שנה ו', חוב' ג"ד (תשס"ו), ע' 537-605.

1142 משה בן מימון. [משנה תורה]. ספר הרמב"ם ז"ל. הלכות... en hébreu et en judéo-arabe par Yocef ben David Renassia (יוסף בן דוד ג'אסיא). גרבה, דפוס חרדי-עידן-כהן צבאן, (תשי"ד-תשי"ז). 8°.

התכן: [ג]: ספר זמנים. [1]: הלכות שבת. (תשי"ד). 157 דף. — [ד]: ספר נשים. [1]: (הלכות אישות). (תשי"א). [1] 127, [1] דף. — [52]: הלכות גירושין. (הלכות יבום וחליצה. הלכות נערה בתולה. הלכות טוטה). (תשי"ב). 144 דף. — [ה]: ספר קדושה. [1]: (הלכות איסורי ביאה). חש"ד. 109 דף. — [2]: (הלכות מאכלות אסורות). חש"ד. 175 ע'. — [ו]: ספר הפלאה. [1]: (הלכות שבועות). חש"ד. 88 ע'. — [ז]: ספר קנין. [2]: (הלכות מכירה. הלכות זכיה ומתנה). חש"ד. 77, 35 דף. — [זיג]: ספר משפטים. [41]: הלכות שכירות, שאלה ופקדון, מלוה ולוה, טוען ונטען. תשי"ד. 80, 43, [1] 176, 107 ע'. — [5]: (הלכות נחלות). 54 ע'. — [יד]: ספר שופטים. [1]: הלכות סנהדרין. חש"ד. 129 ע'. — מספר המדפיסים וסדר שמם וכן נסוח השער שונים מכרך לכרך. בכרך ה' 1: סוכה וחסה... מכרך ה' 2 ואילך רשום גם: יד החזקה. — עם קצת הסברי מלים גם בצרפתית.

1143 סופר, משה. חידושי חתם סופר על... כעת יוצא לאור ע"י משה שטערן. [איה]. Brooklyn, המהדיר, 1954 תשס"ו. 2°. דפוס צלום לפי הוצאות שונות. שניים קלים בנוסח השערים. התכן: [א]: מסכת שבת. 1954. [1] 41 דף. — [ב]: סוגי דמוקה ומסכת ביצה [עם חידושי ביצה מהר" תניינא ועם] ביאורים... [מאת המו"ל] משה אפרים מייזלש. חש"ד. 46, [4] דף. — [ג]: מסכת פסחים וש"ע הלכות פסח... מגילה ופרק לולב הגזול. חש"ד. [1] 71 [ציל 61] דף. — [ד]: סדר נזיקין (=ב"ק, ב"מ, ב"ב). (1956). 49 דף. — [ה]: מס' שבועות, (עבודה זרה). תשס"ו. 47 דף.

sus in his homeland. New York, C. Scribner, (c1957). IX, [1], 182 p., map, pls. 8°.

הספר פותח בפרקים על ארץ הגליל, על אנשי הגליל ועל הפרושים. להלן מובאות השחזאות בין תורת האסיים ודרכי חייהם לפי המקורות הספרותיים הידועים ולפי מגלות מדבר יהודה מזה לבין הנצרות הקדומה ודברי ישו וחיו מזה. הספר "אינו מיועד למלומדים דוקא".

תלמוד, מדרש, ספרות רבנית

1138 בלומנפלד, מאיר. ספר אור חדש; חידושים וביאורים הערות והארות בתלמוד בבלי וירושלמי, ופוסקים ראשונים ואחרונים, לפי סדר האותיות, מאות אלף עד אות חית... מאיר בלומנפלד... ניו יארק, (דפוס האחים סטרסקי), תשי"ז. 129, [1] דף. 2°.

1139 גרינולד, משה. ספר עולת תמיד; חידושים וביאורים... על מסכת תמיד מאת... מרן משה... אבד"ק... חוסט... בן... מוה"ר עמרם גרינולד... עם הגהות... מנחת התמיד מאת נכד המחבר (משה בן... יקותיאל יודא) המוצא לאור והמסדר... בסוף... הקנת השבים כולל מאמרים... המלאים מוסר... ברוך לין, ישיבה ומתיבתא ערוגת הבשם, תשס"ו. 10, 118, 14, [2] ע'. 4°. דפוס צלום, לפי הוצ' בודסטט תש"ב.

1140 טיטלבוים, משה. ספר ישמח משה: דרשות על ימים נוראים ומועדים... שיח ספונים על התפלה ופיוטים וזמירות... אבקת רובל: לקוטים וטעמים ומיזם... הכנים... מרן משה... טיטלבוים... ועתה יצא לאור עליידי... הרב חנניה יו"ס ליפא טיטלבוים. סקעלהיד, דפוס שבתי קאהן, תש"ג. [4], 41, [3] דף. 4°. מהד' א: מארמאראשטינעט, תרס"ח.

אחרי מותו של הרב משה טיטלבוים מאוהעל (תק"ט-תר"א) יצא לאור פרושו "ישמח משה" על חמשה חומשי תורה (תר"ס-תרכ"א, ואחר"כך מהדורות מספר). בשנות תרס"ו-תרס"ח פרסם מאיר שטעסל במארמאראשטינעט לקט מכתביו ("עשרה ספרים") וקרא גם אותו בשם "ישמח משה": בכרך א היו פרושים על הגי' ובכרך ב חידושי אגדות ופסולים ("מין הרקח") ושלושת הספרים שלפנינו. בתרצ"ד הביא הרב יצחק קליין לביה"ד בבודא פעסט מהדורה ב של כרך א ולא הספיק כפי הנראה להו' ציא גם כרך ב. בגייזוויק תש"ב נדפס "ישמח משה, ובו ארבעה ספרים... חלק א" (ק"ס כ"ג 288), אך מסתבר שאין בו אלא "מין הרקח".

ומשפט המקרא, על "גלגוליה של נוסחה משפטית" ועל "הפפירוסים הארמיים ומשפט יחזק" דן המחבר בפרק ד' על "פפירוס ברוקלין 5 ושחרור עבדים עם ἀπαρμόν". ביוזן (39-26). אחרי ביורר מושג אחרון זה בקשר עם מסמך בבלי הוא מראה, כי שריר צוחא משנת 237 לפה"ס מקרוקוילופוליס⁸, בה משחרר המצחה כנראה את שפ' חתו, כולל בתוכו תנאי בדבר השארות השפחה המשוחררת עד למותו של המצחה בביתו. זה דומה לדברי ברוקלין 5, שלפיו שחרורו של העבד מקבל תוקף רק אחרי מות המצחה ושוב הותנתה גם הישארות העבד בבית בעליו⁴.

בפרק הבא בודק רבינוביץ "שטרי גישואין במצרים לאור המקורות היהודיים" (47-39). ראשית הוא מצביע על דמיון ניכר בין נוסחאות מסוימות בשטרי גישואין דמוטיים⁵ מתקופת התלמאים המאוחרת לבין מקורות יהודיים (דברים כא, ט"ז; משנה כתובות ט, ה) ובפרט בין תנאי שטר כזה משנת 176 לפה"ס, לבין תנאי הכתובה: (א) הסכום של 50 מטבעות כסף שקול כנגד 200 זוז, היינו 50 שקל, הנקבעים לכתובת בתולה במשנה כתובות א, ב. — ב) לחובת הבעל לזון ולהלביש את אשתו יש הקבלה מדויקת במקורות התלמודיים, המבססים דין זה על שמות כא, י. — ג) גם התנאי שלפיו משעבד הבעל את כל נכסיו לכתובת אשתו, יש לו מקבילה קרובה בתלמוד. יתר על כן קשה להבינו בלי עזרת הקבלה תלמודית זו⁶.

מן הסכסכים הדמוטיים עובר המחבר לשטרות היווניים. שלושה מהם, ביניהם גם הנזכר לעיל בהקדמתו, כוללים תנאי האוסר על הבעל לשאת אשה אחרת או להוליד ילדים עם אחרת. על מקורו ומוצאו של תנאי זה מצביעים, לדעתו של פרופ' רבינוביץ, פפירוס יב הארמיים. בשנים מהם, והם שטרי גישואין מהשנים 441 ו'420 לפה"ס⁸, נמצא תנאי הזהה כמעט זהות גמורה עם התנאי הנ"ל משטרי הגישואין היווניים-מצריים. ועוד נוסחה אחרת שבהם, שלפיה חייב הבעל לספק לאשתו את צרכיה החיוניים, דומה דמיון בולט לשמות כא, י בנוסח השבועים ולמדרש הלכה המסורתי לפסוק זה (כתובות מז ע"ב ועוד). וכל ההקבלות הללו מוסברות

3 P. Petr. I, 16 (1)

4 ר' ע' 32/3, הערה 27.

5 כלומר שאינם כתובים בלשון יוונית אלא בלשון העם המצרית.

6 Cowley 15, Brooklyn 7

1144 השושנה... ירחון תורני להלכה ואגדה ולכל עניני היהדות. יוצא לאור ע"י קבוצת תלמידי ישיבות אור תורה — אוצר התורה בתמיכתה ועזרתה של קופת אור תורה, חארה כבירה גרבה... B. Saadon, Djerba... תשי"ד. 8°. חוב' א: אור א"ב. 14 ע'; 1 דף, 4 ע'. 4 הע' האחרונים ביהודית-ערבית. נוסק עם חוב' י"ב: שבט תשס"ו. ספירת הע' העיקרית רצופה בכל החוברות עד ע' 188 (ע' 76-70 פעמיים).

1145 Palache, J[ehuda] L[ion]. Inleiding in de Talmood... 2. druk. Haarlem, F. Bohn, 1954. XII, 204 p. 8°. = Volksuniversiteits bibliotheek, 2. reeks, 51.

הוצאה ראשונה: 1922. המחבר (1886-1944) היה מורה בסמינריון הספרדים ובגימנסיה עירונית, מאז 1925 מרצה לבלשנות שמית ופרשנות המקרא באוניברסיטה באמשטרדם. נספה בסרינשטדט. להוצאה זו נוספה ביבליוגרפיה (ע' 198-200).

Rabinowitz, J. J. Jewish law, its influence on the development of legal institutions. New York, 1956. עין ק"ם ל"ב 437.

ספר זה, המענין ביותר, עוסק בבעית השפעת המשפט העברי על התפתחותם של משפט העולם העתיק ושל המשפט בימי הביניים. בנוגע למשפט העתיק, המחבר מסייג תמך במדה רבה על התנ"ך, על הפפירוסים הארמיים מהמאה ה' לפה"ס ועל התלמוד. בתור חוקר הפפירוסים אנביל את סקירתי להשפעת שלושת הגורמים הללו על המשפט היווני-מצרי והבינוני בלבד.

בהקדמתו מרגיש המחבר את חשיבותם המיוחדת של הפפירוסים הארמיים, בפרט של אלה שבאוסף ברוקלין, להבנת המשפט המזרחי, המצרי וההלניסטי, וגם מדגים: פפירוס מיב משנת 311/10 לפה"ס, הוא הפפירוס היווני הקדום ביותר שבנמצא¹ והוא מוגדר כהסכם גישואין "יווני טהור", כולל תנאי האוסר על הבעל לשאת אשה שניה או להוליד ילדים עם אשה אחרת. והרי "לכאורה אף אחד מחוקרי הפפירוסים לא הכיר, שפפירוס ארמי משנת 440 לפה"ס, אף הוא מיב², מכיל את אותו התנאי. עובדה זו מטילה ספק רב באופיו היווני הטהור של הראשון³.

אחרי שלושת הפרקים הראשונים על "משפט רומי קדום

1 P. Eleph. I 1. הקיצורים לפי Liddell-Scott-Jones.

2 Greek English Lexicon, 1940.

3 Cowley 15 2

בסוף הפרק מצביע המחבר על הדמיון בין הסכם יחני משנת 284 לפה"ס¹¹ בענין ירושת הבעל והאשה לבין שטר הנישואין הארמי הקדום ביותר¹². דמיון זה קיים גם בתוכן גם בצורה וביתודת גם בבטיחות (היא שלשה — $\epsilon\lambda\upsilon\chi\alpha\iota$).

בפרק הבא, "הפסידוסים הארמיים והפסידוסים היוניים מאלכסנדריה" (65—90) סווגה המחבר לתקופת או"גוסטוס. בין הפסידוסים מאלכסנדריה ישנם שבעה שטרי נישואין¹³, שתנאיהם הולכים כמעט לגמרי בעקבות תנאי ברוקלין¹⁴ והתנאים בשטרי הנישואין העבריים המאז חרים יותר. מאוד ייתכן שהצדדים היו יתודים. מתוך הנחה זו מסתברת בנקל עריכת שטרי נישואין כפולים בפסידוסים מאלכסנדריה¹⁵, ובפרט כתיבת מסמך שני בפני בית דין של כהנים (המחבר משהה כתובות א, ה, ויוסף נגד אפיין א, ז) תוך "חמישה ימי מלאכה" (!) אחרי עריכת הראשון.

בפסידוס אחד מאלכסנדריה משנת 19 לפה"ס, והוא הסכם על מכירת בית היתוך זהב¹⁶, מצא רבינוביץ רמז שהוא או הטופס ששימש לו כדוגמה הועתקו — לפחות בנוגע לתנאי אחד — מנוסח פסידוסים ארמיים: לתנאי כשורה 20: "ואפולוניוס [המוכר] לא יורשה לסעון; אני לא קבלתי [ענין תמורה]" הוא משהה $\epsilon\lambda\upsilon\chi\alpha\iota$ 5. $\epsilon\lambda\upsilon\chi\alpha\iota$ 10, והקבלה למקור עברי נמצאת גם בתנאי שורה 38-28, הקובע שבמקרה שהמוכר לא יסכים לקבל את התשלום המגיע לו עד לתאריך הנקבע בהסכם, יהיה הקונה רשאי להפקיד את הכסף בבנק ולזכותו של המוכר להעביר את הממכר לידו באמצעות לשכת הרשם, שכן פרוצדורה דומה לשם הבטחת בטחון הקונה מוסרת המשנה בשם הלל הזקן (ערכין ט, ד)¹⁷.

גם לצורת הפיטורין הכללי (general release) של הפסידוסים היוניים מאלכסנדריה מצא המחבר הקבלה בכתב פיטורין שהאשה נותנת לבעלה במקרה של גירור שין: "וכן היה ר' יודה אומר: פטרה אינו חייב בה שכן היא כותבת לו ואחרון די אתיין לי עלך מן קדמת דנא", ירושלמי כתובות ד, ה, ומקומות אחרים. קרוב לודאי,

ע"י המחבר מתוך הנחה שכאן קיבלו המצרים מן היהודים. בפרק ו' ברוקלין 7 ושטרי נישואין יוניים מצריים מתקופת התלמאים" (64-48) מסביר רבינוביץ, ראשית כל, כמה מקומות קשים בפסידוסים ע"פ גוסט ברוקלין 7. היא המפורטת מכל הכתובות הארמיות: (א) כמו בזה כן הוא גורס גם בשטר Cowley 15, $\epsilon\lambda\upsilon\chi\alpha\iota$ 7. "ויעבד לה דין ספרא זנה". במלים אלה הוא מכיר את "תנאי ההצלה"¹⁸, הנמצא גם בפסידוסים יוניים מצריים¹⁹. תנאי זה קובע כי במקרה שהמתחייב בחוזה מפר אותו, עליו לשלם קנס ועל אף תשלום הקנס חובה עליו להמשיך ולמלא אחרי תנאי ההסכם. המחבר סבור שתכונות לשון ניות של תנאי זה, יחד עם ראיות אחרות, מצביעות על כך שמקורו האחרון בפסידוסים הארמיים. — (ב) ע"ס הקבלה הדוקה שמצא בין שני שטרי נישואין יוניים מצריים לבין Brooklyn 7, $\epsilon\lambda\upsilon\chi\alpha\iota$ 15, $\epsilon\lambda\upsilon\chi\alpha\iota$ 7. מסביר פרוס רבינוביץ את הביטוי $\epsilon\gamma\beta\alpha\lambda\lambda\epsilon\iota\upsilon$ µ כאיסור גירושין בלתי חוקיים מצד הבעל. — (ג) הוא מגיש הסבר חדש ל-Brooklyn 7, $\epsilon\lambda\upsilon\chi\alpha\iota$ 7, ובהתאם לו מסביר במקבילות את דברי P. Eleph. 1, $\epsilon\lambda\upsilon\chi\alpha\iota$ 6 בענין אישות ודברי P. Eleph. 1, $\epsilon\lambda\upsilon\chi\alpha\iota$ 7 בדבר ערוה.

להלן הוא קובע, שה- $\sigma\upsilon\gamma\gamma\alpha\phi\eta$ $\delta\mu\omicron\lambda\omicron\gamma\iota\alpha\varsigma$ וה- $\sigma\upsilon\gamma\gamma\alpha\phi\eta$ $\sigma\upsilon\nu\omicron\iota\kappa\alpha\epsilon\sigma\tau\omicron\upsilon$ מקבילות לשטר אירוסין ולשטר נישואין ושהתקופה של שנה שבין עריכת המסמך הראשון לבין עריכת המסמך השני (לפי P. Par. 13 משנת 157 לפה"ס) מוסברת ע"י המשנה כתובות ה, ב: "נותנין לבתולה שנים עשר חדש משתבעה הבעל לפרנס את עצמה", כלומר כדי שתוכל להכין את הגדוניה ואת מלבושיה. לדעתי אין הקבלה זו של פרופסור רבינוביץ מדויקת, הואיל ובמשפט התלמאי ה- $\sigma\upsilon\gamma\gamma\alpha\phi\eta$ $\delta\mu\omicron\lambda\omicron\gamma\iota\alpha\varsigma$ אינה שטר אירוסין²⁰ אלא מסמך, הכולל הסדר של כל הבעיות הכספיות, ובייחוד של בעיית ה- $\phi\epsilon\rho\eta$ והנערך כפי שנאמר בפסידוס P. Par. 13, כאשר הוגז עומד בראשית נישואיו. מכאן שלתקופה של שנה יש למצוא הסבר שונה מזה המוצע על ידי המחבר.

7. *Clausula salvatoria*

8. ואגב השתלשל, ליבריו, עד לשטר שידוכין מס' השטרות לר' יהודה בן כרילי, ושם נוסחתו: "ועל הכל להשלים לו התנאי".

9. עיי' R. Taubenschlag: *The Law of Greco-Roman Egypt etc.*, 113 שם, שם.

P. Eleph. 2 11

12. Brooklyn 2, משנת 449 לפה"ס.

13. BGU 1050-1052, 1098-1101

14. עיי' Taubenschlag, l.c., 115

BGU 1127 15

16. BGU 1158 משנת 9 לפה"ס.

לדעתו, שהנוסחה הארמית קדומה מן היוונית ושימשה לה דוגמה. (נספח, ע' 372'4).

באותו הפרק על הפפירוסים מאלכסנדריה עוסק פרופ' רבינוביץ בפרוטרוט גם בבעיית מוצאם הלאומי של "הפר" סים מהאפיגונה" ¹⁷ ובמעמדם החוקי במצרים. הוא מנתח את התכונות האופייניות של המסמכים המשפטיים ¹⁸, שבהם נזכרו "הפרסים מהאפיגונה" כצדדים, והוא מצביע על כך שלכל התכונות הללו ישנן הקבלות בולטות או בפפירוסים ארמיים או בנוהג המשפטי היהודי המאוחר יותר. מבין התכונות האלה נזכיר: (א) תנאי ה- $\alpha\gamma\omega\gamma\mu\omicron\varsigma$ לפיו זכאי בעה"ח במקרה של איתשולם מצד החייב להיזקו בשבי עד אשר יפרע את חובו, זהו מנהג יהודי לפי פילון ¹⁹. (ב) תנאי ה- $\pi\lambda\sigma\tau\iota\varsigma$, לפיו מחתר החייב על זכותו להיזקק להגנת ה- $\sigma\tau\alpha\tau\eta\gamma\omicron\varsigma$ במקרה שיופעל עליו לחץ מצד בעל החוב. ויתור דומה בפרוטרוט ארמי (Cowley 10 — α) התנאי $\alpha\upsilon\epsilon\upsilon \delta\iota\kappa\eta\varsigma$ ו- $\kappa\alpha\iota \kappa\rho\iota\sigma\epsilon\omega\varsigma$. לפיו ממלא החייב אחרי ההסכם ללא התערבות הערכאות. במובן זה מכיר המחבר תרגום הנוסחא "ולא דין ודבב" השכיחה בפפירוסים הארמיים והקרובה ל"דין ודברים" של המשנה.

המשפט היווני-מצרי ידע $\alpha\gamma\alpha\phi\omicron\varsigma \gamma\acute{\alpha}\mu\omicron\varsigma$ (נישואין בלתי כתובים) ²⁰, לדעתי הרי זה מונח חדש הבא לציין את הנישואין המצריים ע"י הסכמה ובעילה בלבד. לעומת זה סבור רבינוביץ שה- $\alpha\gamma\alpha\phi\omicron\varsigma \gamma\acute{\alpha}\mu\omicron\varsigma$ במצרים של המאה הראשונה והשניה לספירה היה מוסד אופייני ל"פר" סים של האפיגונה" ושיש לו הקבלה במוסד דומה של יהודי א"י באותו הזמן: "משהה אדם את אשתו שנתיים שלוש בלא כתובה", כתובות נו ע"ב. שאלה זו מסובכת למדי ולכן אסתפק כאן לציין שה- $\alpha\gamma\alpha\phi\omicron\varsigma \gamma\acute{\alpha}\mu\omicron\varsigma$ מצוי גם אצל אנשים שאינם "פרסים מהאפיגונה", כגון אצל אזרחים של אלכסנדריה ²¹ ואצל יוונים-מצרים שבי- $\chi\acute{\omega}\rho\alpha$ ²².

Persians of the Epigone 17.

18 שטרי הלואה, שלא נזכרה בהם רבית אלא רק קנס במקרה של איתור בהתורת החוב. ויש בהם עוד הקבלות אחרות למשנה.

De Virtutibus 122 19.

Taubenschlag, l.c., 115-6 עיין: 20.

PSI 1223 משנת 131 לספירה; PSI 1224 משנת

156/7 לספירה.

Mich. 322a משנת 46 לספירה והשוה Tauben-

schlag, l.c., 115, 4.

פרק ח' (100'91) דין על פפירוסים ג'בלן. קבוצה זו מכילה מספר רב של שטרי מכר מהשנים 88-140 לפה"ס. כולם מסוגניים בנוסח קבוע: "ראובן מכר... שמעון קנה..." רבינוביץ מראה שגם הפפירוס הקדום ביותר מאוסף ברוקלין, שטר מכר משנת 451 לפה"ס, מסוגנן ב"צורה דיאלוגית" כזו המזכירה תעודות בבליזיות, מקומות במשנה ואת הכתובה היהודית. להלן הוא מוכיח כי ביטויים מסויימים בשטרי נישואין ובשטר מתנה ²³ דמוטיים מג'בלן נוסחו ע"פ דוגמאות יהודיות.

בפרק ט', "הפפירוסים הדמוטיים מתקופת התלמאים" (ע' 101-111), מטפל רבינוביץ בעיקר בהשוואת הלשונות. למספר רב של שימושי לשון בסוגים השונים של המסמכים הדמוטיים הוא מוצא סמוכין בתנ"ך ובפפירוסים ארמיים. ראיות לציין הן ההערות שהעיר בקשר עם העניינים האלה על המונח $\sigma\tau\upsilon\lambda\omega\varsigma$ ²⁴. הוא רואה הקבלה בין מונח זה, המציין לדעתו פרוצדורה להוכחת אמיתותם של מסמכים, החיונית לכשרותם בתור ראיות, לבין "קיום שטרות" של המשפט התלמודי. גם לדין הסמוך בפפירוס הנזכר לדין ה- $\sigma\tau\upsilon\lambda\omega\varsigma$ והתובע קריעת מסמכים מווייפים יש הקבלה מדוייקת במשפט התלמוד המחיב את ביה"ד לקרוע מסמך מווייף (ב"ב קסח ע"ב).

בשלושת הפרקים הבאים נחקרות נוסחאות בודדות אך חשובות בפפירוסים הארמיים והשתלשלותן (ע' 112-152): (א) במספר רב של פפירוסים יוונים-מצריים, החל בפפירוס Eleph. 1 משנת 311 לפה"ס הנזכר כבר לעיל, מצויה נוסחת סיום $\kappa\acute{\upsilon}\rho\iota\alpha \xi\sigma\tau\omega \eta \sigma\upsilon\gamma\gamma\alpha\phi\eta$. המחבר מודגיש את הדמיון הבולט לנוסחת התלמוד "שריר וקיים" או "קיים שריר וברור", ומסביר את הדמיון באמרו, שגם הנוסחה התלמודית וגם היוונית כנראה תולדות הן מנוסחה ארמית, כמו זו שנשתמרה בפפירוס ברוקלין 110: "זנה ספרא... הו יצב". (ב) כמו כן משער המחבר שיש מקור ארמי לאותו תנאי של הוצאה לפועל בפפירוסים היווניים, שלפיו יכול בעל החוב במקרה של אי-פרעון החוב למשכן את רכושו של החייב בלי לנקוט צעדים משפטיים. לתנאי הוצאה אחר, המצוי בפפירוסים יוונים-מצריים של תקופת התלמאים הקדומה והקובע "שההוצאה לפועל תיעשה כמו במקרה של חובות שחייבים למלך" ($\pi\rho\acute{\alpha}\xi\iota\varsigma \acute{\omega}\varsigma \pi\rho\delta\varsigma \beta\alpha\sigma\iota\lambda\iota\kappa\alpha\acute{\iota}$), מוצא פרופ' רבינוביץ הקבלה בפפירוס ארמי משנת 515 לפה"ס,

Ryl. dem. 17 ²³

Tor. I, IV, 17ff. 24 משנת 116 לפה"ס.

המשפטיים, הוא הצליח יפה להוכיח את הנתחן שנוסח-
אות אלו הועתקו מן המשפט העברי. אולם במקרים רבים
מסופקני אם יש לראות במוסדות המשפטיים היווניים
מצריים העתיקים של מוסדות משפטיים עבריים.

כללו של דבר: אסיים בשבח ואציין שספרו של פרופ'
רבינוביץ הוא מחקר יסודי בעל רמה מדעית גבוהה ושיש
בו כדי לעורר לחקירות נוספות בהשואת המשפטים.
ר פ א ל ט א ו ב נ ש ל ג

1146 **Talmud Yerushalmi**, Jeruschalmi,
der palästinische Talmud: Nedarim <Ge-
lübde> übersetzt und interpretiert von
Charles Horowitz. Düsseldorf, Kalima-
Verlag, 1957. 135 p. 8°.

עם הערות קצרות, בעיקר על הגרסה. "מסכתות אחרות
עומדות להתפרסם".

מדע הדת, פילוסופיה יהודית

1147 ווינער, ש[מואל]. רמב"ם, דער גרויסער
יידישער פילוסוף און הומאניסט אינעם מיטלאלטער. צום
750סטן יארצייט פון דעם פילזיסטיקן גאון. ניו יארק, אי-
קוף פארלאג, 1956. 31 ע', פורטרט. 8°.

1148 **Braun, Herbert**. Spätjüdisch-häreti-
scher und frühchristlicher Radikalismus; Je-
sus von Nazareth und die essenische Qum-
ransekte... I-II. Tübingen, J.C.B. Mohr,
1957. = Beiträge zur historischen Theologie,
24, I-II.

Cont. Bd. 1: Das Spätjudentum. 4 p.l.,
161, [2] p. — 2: Die Synoptiker, 3 p.l., 152,
[2] p.

בכרך הראשון השואת האמונות והדעות המשתקפות
במסכת אבות, בסרך היחד, בפרש חבקוק, ברברי פילון
ויוסף על האסיים ובספר ברית דמשק. שלושה נושאים
גבדקים בכל אחת מן התעודות הללו: מקום התורה,
התכנים הדתיים-מסורתיים, היחס בין אדם למקום.

1149 **Breuer, Isaac**. The people of the
Torah; selected essays, London, Jewish Post
Publications, 1956/5716. 48 p., front. (port.). 8°.

Cont.: S. Ehrmann: Introduction. The
works of Isaac Breuer. In the world of to-

שבו הוא גורס: "... אתגנהי לך [כמו ת]לקי למלך מן בל'
עדי מלת מלך...". (ג) שטרי ההעברה היווניים-מצ-
ריים מסוף המאה הראשונה לפה"ס ואילך מכילים תנאי
ה-"Kyrieia". לפי תנאי זה מיפה המזכה את הווכח
להחזיק ולקנות "κρατείν και κυριεύειν" את
הרכוש המועבר אליו. "מעכשיו ועד עולם". תנאי זה דומה
לנוסחה המקבילה בפסיוס ברוקלין 12: "מן תמה תנפק
ותנעל ביתא זנה... את... שליט בה מן יומא זנה
ועד עלמין", ולנוסחאות דומות במסמכים ארמיים אחרים.
אגב ניתוח המבנה של ברוקלין 12 מתברר, שכבר בו נת-
מזגו שני סופסי שטרות, שטר מכירה ושטר ויתור, הת-
מזגות ידועה מפסיוסים יוניים ודמוסיים מתקופה הרבה
יותר מאוחרת. (ד) וכן עוקב המחבר אחרי השתלשלות
ה-"Warranty clause" הנמצא בשטר מכירה משנת 437
לפה"ס (ברוקלין 3, הווכח כאן לפירוש חדש) בצורה
"נקום וננצל וננתן", בתלמוד (אקום ואשפי ואדכי ואמ-
ריק", ב"מ טו ע"א) ובתעודות אחרות.

בפרק י"ג מראה רבינוביץ שהצורה החיצונית של שטר
העברה יחני מדורה היא בהתאם גמור לנוהג היהודי;
בפרק י"ד הוא מביא הסברים כלשניים לכמה ביטויים
קשים בפסיוסים הארמיים.

הפרק על "סגנון וצורה במסמכים ביונייים" (ע' 164-
181) הוא אחרון הפרקים המוקדשים לעולם העתיק. כאן
קובע רבינוביץ, "שהמסמך המשפטי היוני מהתקופה היא
הוא בתכונותיו העיקריות העתק מדויק כמעט של המסמך
המשפטי העברי מתקופת התלמוד ומימי הביניים". קביעה
זאת מודגמת על ידי השואת התנאים השונים בשטרות
העברה, על ידי הקמת הקבלה בין התנאי הביוניטי, שלפיו
משעבד החייב את כל נכסיו הנוכחיים ואלה שיקנה בעתיד
לבה"ח, לבין אחריות כל הנכסים שבתלמוד, ועל ידי
הכרת מונחים מן התלמוד ומן הכתובה בתוך שטרי נישואין
אין ביונייים.

לצערי אין אני מומחה, כאמור לעיל, בעניינים הנידונים
במחציתו השניה של הספר. בשמונה פרקים עומד המחבר
כאן על המשפט הפרנקי והלומברדי, וביתר הרחבה על
המשפט האנגלי של ימי הביניים. יש להדגיש, שגם כאן
מצליח פרופ' רבינוביץ ללקט ולברר פרטים רבים ומעניינים,
המצביעים על השפעות יהודיות.

צינתי רבות מן ההקבלות בין המשפט היווני-מצרי ובין
המשפט העברי, שהמחבר העלה אותן ודן בהן, ודעתי
היא, כי במידה שהדברים נוגעים לדמיון שבין המורמולות

Part. cont.: Judaism (p. 74-79). Christian-Jewish cooperation (p. 136-138).

1154 **Link, Pablo**. La cultura judía. Buenos Aires, Edición Link, (1957). 301 p., 11., illus., map, 8°.

מעין אנציקלופדיה קטנה על היהדות (תורה ומצוות; משפחה וקהילה; דת, מוסר ופילוסופיה; אבל, זמר ושאר רוח; חקלאות, מלאכה, בריאות; שפות היהודים; קבלה וחסידות; אמונה ואמונות טפלות). — ביבליוגרפיה: ע' 289-287.

1155 **Moses b. Maimon**, La doctrine du judaïsme, d'après des extraits de Maïmonide. [Paris], Comptoir du livre du Kéren haséfer, [1957], 83, [1] p., illus., front. (port.). 8°. = Collection "Maillons", 2.

לקוטים עם טכסט מחבר, ערוכים לפי הנושאים: אל-הים, הבריאה, האדם, הנבואה, התורה, ההשגחה. עבודת הבורא. הקדמה מאת Emile Touati.

1156 **Munk, Salomon**, Mélanges de philosophie juive et arabe; extraits méthodiques de la Source de vie de Salomon ibn-Gebir ol (dit Avicébron), traduits en français. Mémoire sur la vie, les écrits et la philosophie d'ibn-Gebir ol. Notices sur les principaux philosophes arabes et leurs doctrines. Esquisse historique de la philosophie chez les Juifs. Nouv. éd. Paris, J. Vrin, 1955. 2 p. l., VIII, 536 p., 36 numb. l., 21. 8°. (Bibliothèque d'histoire de la philosophie).

עם שער מיוחד לחלק העברי (2) 36 הדפים: לקוטים מן ספר מקור חיים לר' שלמה בן גבירול... (הערתים מתוך ספר כ"י... שלמה בן אליעזר מוג'ק... היריין). דפוס צלום של מהד' א 1859 (יצאה בחלקים 1859-1859), שכבר צולמה בשנת 1927.

1157 **Rosenheim, Jacob**. The tent of Jacob; selected essays. (Translated by Uriel Zimmer; the Kattowitz address by Joseph Leftwich). London, Jewish Post Publications, 1957. 46 p., ports. 8°.

הקדמה ביוגרפית (ע' 65) מאת Harry = H.A.G. [Aron Goodman]. הקטעים תורגמו מן הגרמנית מתוך

morrow. Torah and the Jewish State. The People of the Torah.

1150 **Buber, Martin**. The writings of Martin Buber. Selected, edited, and introduced by Will Herberg. New York, Meridian Books, 1956. 351 p. 8°. = Meridian books, M29.

Cont.: Introduction (p. 11-39). Of human existence (from: I and thou; Between man and man; Good and evil; Eclipse of God; [a.o.]). Of social life (from: Paths in Utopia; [a.o.]). Of biblical faith (from: Moses; The prophetic faith; [a.o.]). Of Jewish destiny (from: Israel and the world; Israel and Palestine; At the turning). Of teaching and learning. Sources. Bibliography. Notes. רק מתוך הספרים הנ"ל, שכולם תורגמו מכבר לאנגלית.

1151 **Cronbach, Abraham**. The realities of religion. New York, Bookman Associates, (c1957). XI, 137 p. 8°.

„אע"פ שהספר נכתב בידי יהודי [רב ליברלי, סופר, מרצה למדעי החברה ב-Hebrew Union College], אין הוא דן ביהדות אלא בדת בכללה. הדברים מודגמים... לא רק ע"י דת ישראל. הספר פונה לקורא הנוצרי לא סחות מאשר ליהודי. מתחלה נתכוון המחבר לכתוב ספר למוד על הפסיכולוגיה של הדת". (מההקדמה).

1152 **Jacobs, Louis**. We have reason to believe; some aspects of Jewish theology examined in the light of modern thought. London, Vallentine, Mitchell, (c1957). 143 p. 8°.

„עיונים בשלושת עמודי התווך של היהדות המסורתית — האמונה באלהים, תורה מן השמים וישראל עם סגולה — לאור הקשיים שנגרמו על ידי המחשבה הפילוסופית המודרנית". (מההקדמה). ביבליוגרפיה: ע' 139-143.

1153 **Landis, Benson Young**. World religions; a brief guide to the principal beliefs and teachings of the religions of the world and to the statistics of organized religion. New York, E. P. Dutton, 1957. 158 p. 8°.

1163 תפלות. סדור. תפלות לשבת מנוחה.
Verbond [אמשטרדם]. Gebeden voor de Sabbath
van liberaal religieuze Joden in Nederland
[חשייו לערך]. [44] ע', חיים. 8°. עברית והולנדית.
דפוס צלום.

1164 חדקל, יהודה לייב. נגנות און תפלות ביי
יידן אין ליכט פון דער יידישער געשיכטע. באנד 4-1.
בוענאס איירעס, הוצאת המחבר, 1956-1952. [272, 12],
[275] 468; [471] 677; [675] 942, [8] ע', חיים. 8°.
בשעה שבכרכים א"ב מוגשת סדרת ערכים בענינים הק'
שורים בתולדות הנגינה העברית על רקע של "מקומה
בחי"ם", הפולחן בבית המקדש ובבית הכנסת ותחיית
שבתות, מועדים ומאורעות משפחתיים, מכילים הכרכים
ג"ד 58 מסות קצרות, שרוב רובן מנמחן להצביע על
הקשר האמין בין הנגינה העברית לבין תרבות ישראל
וחבונות נפשו.

1165 שפעטמאן, יהושע. לכבוד ... <רעיונות, גע'
דאנקן, שטימונגען>. [7, 8, 11]. לונדון, המחבר,
(Superior Printers), תשט"ז-תשי"ח. 8°. "יומ"סוב
קונטרסים". דרשות. נוסח השער שונה בכל חוברת.
התכן: [7]: ראש השנה, יום כפור, סכות. תשט"ו
[1954] 24 ע'—[8]: פסח, ל"ג בעומר, שבועות. תשט"ו.
[1] [11]: ראש השנה ... חנוכה. תשי"ו [1956].
[1] [1] ע'—חוברות אחרות: ק"ס כ"ט 71, 349; ל"א
211, 212; 448; ל"ב 172.

1166 Bloch, Joseph. Introduction au rituel,
avec des références spéciales à Cha'aré
tefilâ. Paris, La Fondation Séfer, 1957. 1 p.
l., 48 p. 8°. ידיעות אלמנטריות.

1167 The book of Passover; Passover in
life and literature. New York, Jewish Pocket
Books, (Education Department of the Agudath
Israel Youth Council of America), 5717-
1957. 72 p. 8°. = Jewish pocket books, 4.
Reprint of 1947 issue.

1168 Hertz, Richard C[ornell]. Positive
Judaism. Detroit, Temple Beth El, 1955.
78 p. 8°.

עיונים בנושאים דתיים ואקטואליים, בצורת דרשות.

1169 Hertz, Richard C[ornell]. Wings of

אהלי יעקב" (פרנקפורט ע"נ מיין, תרצ"א): ק"ס ח' 55.

1158 Tillich, Paul. Dynamics of faith.
New York, Harper, (c1957). XIX p., 21., 127
p. 8°. = World perspectives, 10.

על מהות האמונה. בהבחינו בין הטיפוס ה"אונטולוגי"
לבין הטיפוס ה"מורלי" של האמונה מכיר טיילך ביהדות
המקרא מייצג מובהק של הטיפוס השני, בעל השפעה רבה
לא על הנצרות בלבד אלא ביחוד על האמונה ההומניטרית-
מוסרית של המערב בקידום האנושות. ביהדות התלמוד
הוא רואה אחד מטיפוסיהמשנה של הדת המורלית, את
הטיפוס "המשפטי" (ע' ואלך). 65

קבלה וחסידות

1159 ויס, יצחק איזק בן יוסף מאיר. ספר חקל
יצחק ... מאת ... מוה"ר יצחק אייזק ... (Weisz)
בק"ק ספינקא ... מונקאטש ... סעליש ... חלק א"ב:
בראשית-שמות; ויקרא-דברים. ניויארק, אגודת חסידי
ספינקא בארצות הברית, (דפוס "ציגולהיים"), תשי"ב
תשי"ד. [4] 96, [3]; [4] 68, [3] דף. 4°. חידושי
אגדה, לפרשיות התורה. המחבר נספה במחנה השמדה.

1160 מריילס, שמעון בן ישראל. ספר תורת
שמעון על התורה ומועדים ותהלים; אמרות ... סה"ר
רות ... מפה קדוש אדמו"ר ... ר' שמעון מעריסלוב ...
יצא לאור מחדש ע"י ישראל פרנס. New York, דפוס
Kamra-Lith, תשט"ו. 24 דף. 8°. דפוס צלום לפי
הוצאת מונקאטש תרצ"ד.

1161 Sérouty, Henri. La Kabbale; ses
origines, sa psychologie mystique, sa méta-
physique. Nouv. éd., rev. et augm. d'une
introduction. (Paris), Grasset, (1957). 7 p. l.,
533 p., 11., illus. 8°.

דפוס צלום של מהד' א' (1947). עם מבוא חדש, יבו
השלמות על הקבלה הלוריאנית חיכוך עם ג' שלום.

תפלה, דרשות, מוסר

1162 לנגר, אורי. ספר אור החגים על מועדי
השנה; כולל חרושים יקרים ונפלאים ומחקרים על כל חג
ותם, בנויים על אוני התורה, המדע, היראה והחסידות.
מאתי ... אורי לאנגער. ברוקלין, דפוס פאסטאר פרעסס,
תשט"ו. 442, [54] ע'. 8°. דרושים.

"Union Prayer Book" של הרפורמה האמריקאית, עברית ואנגלית, עם שינויים קלים. נוספו תפלות ליום הזכרון וליום העצמאות, לשלום מדינת ישראל, ומקצת מומירות הארץ.

היסטוריה, ביוגרפיה, זכרונות

ראה גם לעיל במדור "קבצים" ולהלן במדור "ציונות, ארץ ישראל, מדינת ישראל".

1176 קנביל, שבה. ספר תולדות גדולי הור
ראה והמה... רש"י, רמב"ם, הרא"ש, בעל הטורים,
בית יוסף, הרמ"א, טו"ז, הש"ך, מגן אברהם, פרי מג
דים... כל אלו חוברו ויחדיו מאת שבה קנעביל... הור
צאה חדשה ומתקנת, יצא לאור על ידי משה ב"ר שלמה
הכהן דובינסקי, ניו-יורק, (האחים שולזינגר), תשט"ו.
[4], VI, [1], 110, [6] ע', 8°. דפוס צלום לפי הוצאת
וינה, תרפ"ו.

1177 בערשטיין, לעאן. ערשטע שפראצונגען;
<זכרונות>. (איבערזעצט פון רוסישן אריגינעל: ע.
ראבקין). בוענאס-אירעס, "יורבוק" ביי דער "געזעלשאפט
פאר יידיש-העלטלעכע שולן אין ארגענטינע", 1956. 226,
[6] ע', פורטרטיס, פקסימילים. 8°. עם שערס נוספים
בספרות ובאנגלית.

זכרונות מימי ראשיתו של ה"בונד". המחבר נולד בויל
נה ביום 23 באוקטובר 1877, למד רפואת שנים, אך במהרה
התמסר כולו לעסקנות פוליטית, בהצטרפו לבונד ולמפ
לגה הסוציאלדמוקרטית הרוסית, ולפובליציסטיקה. בהש
תתפו בעתונות הבלתי חוקית הסוציאליסטית. מאז שנת
1916 הוא חי בפריז. — בסוף הספר: ביאגראפישע דאטעס.

1178 ווינער, ש[מואל]. שפינאזע דער געבענשט
טער. צום 300סטן יאר פונעם חרם אויפן גרויסן יידישן
דענקער. 1656-1956. ניו יארק, איקוף, פארלאג 63.1957 ע',
פורטרט. 8°. שער נוסף באנגלית.
התכן: שפינאזע דער מענטש און דענקער. שפינאזע און
זיין פילאזאפיע.

1179 טשארגי, דניאל. א ליטאק אין פוילן. ניר
יארק, אלצהעלטלעכער יידישער קולטור-קאנגרעס, (תשט"ו?).
[5] 140 ע', פורטרט. 8°. זכרונות.

1180 Adelsberger, Lucie. Auschwitz; ein
Tatsachenbericht, Das Vermächtnis der Op-
fer für uns Juden und für alle Menschen.

the morning. Detroit, Temple Beth El, 1956.
3 p.l., 88 p. 8°. דרשות של רב רפורמי.

1170 Idelsohn, A[braham] Z[wi]. Jewish
liturgy and its development. New York,
Sacred Music Press [of the] Hebrew Union
College—Jewish Institute of Religion, [1956].
XIX, 404 p. 8°.

צלום הספר שיצא לאור בשנת 1932 (ק"ס י"ב 71, שם
גם ההוכח).

1171 Jewish Agency for Palestine. Torah
Education and Culture Department in Dias-
pora. Tu-b'Shvat. Bombay, Torah
Education & Culture Dept., Jewish Agency,
5716 1956. 13 p. 8°.

פרקי קריאה לבני הנעורים. במכונת-הכפלה. המחלקה
הנ"ל פרסמה בבומביי עוד: באנגלית: פורים Purim.
24 ע'. — ובלשון מאראטי: ראש השנה... ויום
כפור. תשט"ו 1955. — חנוכה. תשט"ו 1955 (ק"ס ל"ב
172). — ס"ו בשבט. תשט"ו 1956. [2], 24, [1] ע'. —
כולם במכונת-הכפלה.

1172 Minda, Albert G[reenberg]. The
sanctuary of the home; prayers for the
Jewish home and family. (2nd rev. ed.).
(Minneapolis, Minn., 1956). 52 p. 8°.

מהר"א: — קובץ תפלות באנגלית להודמנויות
שונות, שחיברן רב ליברלי.

1173 New York, Congregation Rodeph
Sholom. Confirmation services, Shavuot...
5717... New York, Congregation Rodeph
Sholom, [1957]. 2 p.l., 27 p. 8°.

1174 Pilchik, Ely E[manuel]. Jeshurun
sermons. New York, Bloch Publishing Co.,
1957, IX, 261 p. 8°.

דרשות משנות תש"ד-תש"ז בבית-הכנסת הרפורמי
"ישרון" בניו-יארק.

1175 Tefillot. סדר תפלות ישראל. The
Union prayerbook for Jewish worship.
Newly rev. ed. Johannesburg, Southern Af-
rican Union for Progressive Judaism, 1957.
4 p.l., 293 p. 8°.

למעלה ממאה מכתבים, שעדיין לא פורסמו. מן השנים 1894-1926, עם מבוא מפורט, הערות וביבליוגרפיה.

1187 **Bernaldo de Quiros, Felipe Torroba**. The Spanish Jews. (Translated from Spanish by D. Eden-Smith). Madrid, (typ. Rivadeneyra), 1956. 116 p., illus., facsim. 8°.

סיורים בשכונות היהודים של ערי ספרד. לתוך התאוריים משולבות ידיעות היסטוריות רבות.

1188 **Bertrand, J[ean]**. Nieuwtestamentisch woordenboek. Haarlem, De Spaarnekstad, [1957]. 208 p., illus., maps. 8°.

כולל ערכים לגיאוגרפיה ולהיסטוריה של א"י בתקופת הבית השני.

1189 **Bloch, Jos[eph]**. Le grand-rabbin Ernest Weill; une image de sa vie et de son époque. (Traduction... A[rmand] Roos). Strasbourg, Les Amis de la tradition juive, 1957. 24 p. 8°.

הרב נתן ארנסט וייל (25.X.1855-1939) רגסיים באלוס — "ב בניסן תש"ו). ראש היהדות החרדית בצרפת. הביור גרפיה פורסמה קודם בגרמנית בתוך Bulletin de nos communautés (Strasbourg) 20-16 (24 באר גוסס — 19 באוקטובר 1956), והיתה מיועדת להופיע בקובץ באנגלית.

1190 **Borwicz, Michal Maksymilian**, ed. 1000 ans de vie juive en Pologne; 1000 יאר יידיש לעבן אין פוילן 1000 years of Jewish life in Poland; 1000 lat życia żydów w Polsce; 1000 años de vida de los judíos en Polonia. Rédigé par Michel Borwicz... מיכאל בארוויטש (Paris), Centre d'études historiques <auprès de l'Association des Juifs polonais en France>, [1957]. 440 p., illus., facsim., ports. 4°.

בשני מדורות, "מדור לדור" ו-"1918-1939", כלולים כאן מאמרים רבים אך קצרים ביותר על מאורעות מסיימים בתולדות יהדות פוילן ועל תופעות רבות שבחיי התרבותיים והסוציאליים. כמו השער כן כל מאמר ומאמר נדפס בשש שפות. רוב העמודים הימניים מכילים לוח תמונה בצורת מונטאז', והסברו ניתן, אף הוא בשש שפות, בעמוד שממולו.

Berlin, Lettner-Verlag, (1956). 176 p., 11. 8°. סטור של רופאה יהודיה מגרמניה, שהיתה כלואה במחנה אושביץ (מאי 1943 — מאי 1945).

1181 **Altheim, Franz; Ruth Stiehl**. Asien und Rom; neue Urkunden aus sasanidischer Frühzeit. Tübingen, M. Niemeyer, 1952. 87 p., pls. 8°.

Part. cont.: Das Zeugnis der Synagogeninschriften [von Dura-Europos] (p. 22-30). Perser und Juden (p. 35-41).

1182 **Anger, Walter**, ed. Das Dritte Reich in Dokumenten. (Frankfurt a.M.), Europäische Verlagsanstalt, (c1957). 216 p. 8°.

Part. cont.: Der Kampf gegen die Juden (p. 51-62).

1183 **Baron, S[alo] W[ittmayer]**. Histoire d'Israël; vie sociale et religieuse... Edition française, par V. Nikiprowetzky. T. 2; Les premiers siècles de l'ère chrétienne. Paris. Presses universitaires de France, 1957. 2 p. l., [591]-1320 p. 8°. (Sinaï; collection des sources d'Israël. Directeur: André Chouraqui).

הקדום: ק"ס ל"א 449; המקור, A social and religious history of the Jews 201 (שם הערכה מאת י. בער); מהד' ב: ק"ס כ"ח 354.

1184 **Baudy, Nicolas [= Miklos Neumann]**. L'innocent cavalier. Paris, La Table ronde, (1956). 252, [2] p. 8°.

זכרונות של צעיר יהודי בהונגריה בימי מלחמת העולם הראשונה והתמורות המדיניות שלאחריה. המחבר הוא היום עורך הירחון Evidences בפריז.

1185 **Baum, Bruno**. Widerstand in Auschwitz. Berlin, Kongress-Verlag, 1957. 108 p., 21. 8°.

המחבר היה מעצורי אושביץ ופעל יחד עם יהודים בארגון המחתרת אשר במחנה.

1186 **Bergel, Kurt**, ed. Georg Brandes und Arthur Schnitzler; ein Briefwechsel... Mit zwei Tafeln. Bern, Francke Verlag, (c1956). 240 p., ports. 8°.

1195 **Council for the Tercentenary of the Resettlement of the Jews in the British Isles.** Three hundred years: a volume to commemorate the tercentenary of the resettlement of the Jews in Great Britain, 1656-1956. London, pub. for the Tercentenary Council and The Jewish Chronicle by Vallentine, Mitchell, (1957). XIX, 151 p., facsim., pls., ports, 4°.

Part 1 (p. 9-63): R. S. Paul: Oliver Cromwell and the Jews. The Cartwright Petition 1649. The Humble Addresses of Menasse ben Israel. V. D. Lipman: The development of the community. R. N. Carvalho: On being the "oldest inhabitant".

בחלק השני ידיעות מפורסות על התגיות הרשומות ועל תערוכת־היובל (קטלוג התערוכה: ק"ס ל"ב 316, מס' 1752, ולהלן ע' 197, מס' 1231).

1196 **Daiches, David.** Two worlds; an Edinburgh Jewish childhood. London, Macmillan, 1957, 3 p. l., 151, [1] p. 8°.

הוצאה אמריקאית: ק"ס ל"ב 309, שם גם תאור.

1197 **Dallin, Alexander.** German rule in Russia, 1941-1945; a study of occupation policies. London, Macmillan, 1957, XX, 695, [1] p., diagrs., maps. 8°.

על השמדת יהודים: ע' 205 ואילך ובשאר מקומות (ר' מפתח).

1198 **Davis, Mac.** Jews at a glance... Illustrated by Sam Nisenson. New York, Hebrew Publishing Co., (c1956). 127 p., ports. 4°.

ערכים ביוגרפיים קצרים של 114 יהודים מפורסמים

מאברהם אבינו עד צוקור, בצרוף תמונותיהם.

1199 **Ehrlich, Ernst Ludwig.** Geschichte Israels von den Anfängen bis zur Zerstörung des Tempels <70 n. Ch.>. Berlin, W. de Gruyter, 1958, 158, [1] p., map. 8°.

במרכז ההרצאה עומדת ההיסטוריה הפוליטית. במסגרת זו נוגע המחבר בקצרה גם בחברות, בספרות ובדת. בעיות מיוחדות ובעיות השגיות במחלוקת אינן נזכרות

1191 **Bruce, Michael.** Tramp royal... Unabridged. London, Pan Books, (1957). 252, [1] p., map, pls. (ports.). = Great Pan GP 62.

אוטוביוגרפיה. הוצאה אחרת: ק"ס ל"ב 308, שם גם תאור.

1192 **Cassin, Elena.** San Nicandro; histoire d'une conversion. Avec 11 illustrations dans le texte et 21 illustrations hors texte. Paris, Plon, (1957). 2 p. l., 256 p., 1 l., facsim., maps, fold, geneal. tab. 8°.

מחקר מעמיק על התגיות האיכרים מסן־ניקנדרו, על סמך חקירות רבות במקום עצמו ועל יסוד המסמכים המקוריים (יומנו של ה"נביא" מנדוצי, ארכיון הרבנות הראשית ברומי וכו'). הספר מחולק לשני חלקים: ספור ההתגיות ותוצאותיה, כולל כל הסכסוכים הפנימיים ב"עדה" הקטנה והעליה לארץ־ישראל; סקירה היסטורית וסוציולוגית על הכפר ואזורו קדם עד ימינו, כדי להסביר את הרקע, שעליו צמח חוון מנדוצי. בפתח־דבר מספרת המחברת על פגישותיה עם עולי סן־ניקנדרו בר ליל; ובסוף־דבר היא מביעה דעתה, כי הנטיה לחזור אל מקורות האמונה אמנם מצויה בחבלים ההרריים שבדרום־איטליה, אולם בכל זאת אישיותו של מנדוצי היא שיצרה קהלה יהודית בחינת יש מאין.

1193 **Chapman, Guy.** De zaak Dreyfus. (Nederlandse beverking van A. Alberts). Utrecht, Het Spectrum, [1957]. 200 p. 8°.

= Prisma-boeken, 236.

המקור, The Dreyfus case, ק"ס ל"ב 48, שם גם תאור.

1194 **Cosman, Milein.** Musical sketchbook. Texts by Paul Hamburger, the Earl of Harewood [a.o.]. Edited by Hans Keller and Donald Mitchell. Oxford, B. Cassirer, (1957). 116 p., ports. 8°.

רשומי־מורטרטים של מוסיקאים גדולים בני ימינו עם הערות ביוגרפיות קצרות, עמוד מול עמוד. ביניהם גם יהודים: Arthur Rubinstein, Max Rostal, Aaron Copland, Benjamin Frankel, Menuhin, Klemperer, Bruno Walter, Clara Haskil, Ernest Bloch.

Diss. Columbia University, New York, 1957.

1204 **Goldberg, Percy S[elvin]**. The Manchester Congregation of British Jews, [1957]. 1957; a short history... (Manchester, Manchester Congregation of British Jews), [1957]. 104 p., pls., ports. 8°.

1205 **Die grossen Deutschen; deutsche Biographie**. Hrsg. von Hermann Heimpel, Theodor Heuss, Benno Reifenberg. Bd. 3-4. Berlin, Propyläen-Verlag, (1956-1957). 620, [2]; 613 p., facsim., pls. (ports.). 8°.

ביוגרפיות קצרות, ביניהן גם של יהודים: היינה (כרך ג'), ה. הרץ, פ. ארליך, ליברמן, אינשטיין, פרויד, קפקא ואחרים (כרך ד').

1206 **Habe, Hans [=Jean Békešsy]**. All my sins; an autobiography. Translated from the German by E. Osers. London, G. G. Harrap, (1957). 400 p. 8°.

העיתונאי והסופר בקשי גולד בבירושט ב-12 בפברואר 1911 להורים עשירים, שהתנצרו קודם להולדתו. בפרקים הראשונים של הספר הוא מספר על אבותיו היהודיים. בני המאה התשע-עשרה. — שם המקור: Ich stelle mich.

1207 **The house of Jacob the Jew of Canterbury; notes on the history of the County Hotel**. (Canterbury, typ. J. A. Jennings), 1953. 22 p., fold. facsim., pls., plans. 14 : 22.

מכיל חומר לתולדות יהודי העיר לפני הגרוש.

1208 **Jones, Ernest. Sigmund Freud; life and work...** v. 3: The last phase, 1919-1939. London, Hogarth Press, 1957. 8 p. l., 536 p., pls. (ports.). 8°.

Part. cont.: Chronology (p. XIII-XIV). Religion (p. 374-401). Literature (p. 447-462). Extracts from correspondence (p. 473-496).

כרך א: קים כ"ט 352; כרך א"ב בהוצאה האמריקאית: קים ל' 58, ל"א 334.

1209 **Koffler, Jacob**. Exile to exile. Stamford, Conn., Kay Publishing, (c1955). 2 p. l., XXIV p., 11., 472 p., illus., maps. 8°.

אלא דרך רמיזה: מן הספרות הרבה מובאת כהערות רק החדשה והחשובה ביותר. סיכום זה ניכרת בו חזירה יפה אל תוך המקורות ושליטה בספרות המדעית. הבנה לבעיות ההיסטוריה והערכה נכונה מכבדות מתוך התאור המגובש והגדוש ביותר חומר היסטורי עובדתי. ראוי לציון שהמחבר מכיר ומזכיר גם את הספרות היהודית על הנושא.

1200 **Eitje, Carolina**. Vreemdeling of burger; voorgeschiedenis van de Joodse emancipatie. Amsterdam, Joachimsthal, 1956. 80 p., facsim., ports. = Joodse monografieën, 2. "נכרי או אזרח", תאור כללי של התנאים הסוציאליים, הכלכליים והרוחניים של האמנציפציה.

1201 **Farmer, William Reuben**. Maccabees, Zealots, and Josephus; an inquiry into Jewish nationalism in the Greco-Roman period. New York, Columbia University Press, 1956. XIV, 239 p. 8°.

עבוד של דיסרטציה (New York, Union Theo-logical Seminary, 1952). "ספר זה הוא תוצאה של רעיון. הרעיון הוא, שיש יחס חיובי בין המקבים לקנאים. יוסף בן מתתיהו נכנס לתוך המסגרת, מפני שהוא טוען את הסענה הפופולרית..." (מההקדמה). בין ההוכחות מובאים קטעים מתוך "מלחמת בני אור ובני חושך". המסקנות מכוונות בעיקר לבעיות ראשית הנצרות. לדעת הכותב היה ישו קרוב להשקפות הקנאים, שהיו — כמו המקבים — מקנאים לה' על תורתו ועל מקדשו.

בסוף הספר נספח על זמנה של "מגלת העניית" (ע' 209-205), ביבליוגרפיה (220-211) ומפתח (239-221).

1202 **Friends of the Hebrew University of Jerusalem**. Great Britain. Professor Samson Wright <1899-1956>. (In memoriam). (London), The Friends of the Hebrew University of Jerusalem, [1956]. 39 p. 8°.

המנוח, רופא ומרצה לפיזיולוגיה, חיבר ספר לימוד האנטומיה. היה חבר פעיל באגודת שוחרי האוניברסיטה העברית.

1203 **Gartner, Lloyd P**. The Jewish immigrant in England 1870-1914. [Ann Arbor, University Microfilms, 1957]. [2], 3, II-IV, 431 l. Doctoral dissertation series, 21,634. —

הפרו-גרמנית, 1932-1941 (כרך א' עד ע' 493); (ב) תולדות הונגריה ככת בריתה הפעילה של גרמניה ומעצמות הציר במלחמת העולם השנייה ועד להשתלטותם של הגרמנים על הארץ בצורת כיבוש צבאי (כרך ב' בשלמותו). על אף שהספר מוקדש לתולדות הונגריה בכללה, שאלת היהודים תופסת מקום נכבד בתאור המאורעות בתקופה הנדונה ובניתוחם; לדעת המחבר היא "נועדה למלא תפקיד בינלאומי ופנימי, שאין דוגמתו בכל ההיסטוריה של הונגריה הסריאנונית" (כ"א ע' 18). המחבר מעמיד לפני הקורא את תולדותיה של הקהילה היהודית, תפקידיה וגורמי חיסול מרביתה, על רקע בעיותיה המתמידות של הארץ:

(א) שאלת הלאומים שחיו בתחומי הונגריה ובעית הכללתם במדינה.

(ב) הפרולטריות החקלאי במשטר כמעט פיאודלי.

(ג) מצבם הירוד של פועלי התעשייה הונגריים.

(ד) הלאומניות ההונגרית הקיצונית המושרשת בכל שדרות האוכלוסיה ושפעלה נגד כל השפעה זרה במדינה ההטרונגית באוכלוסייתה.

לאלה יש להוסיף את מצבה הקשה של הונגריה עקב פירוק המונרכיה האוסטרו-הונגרית, תוצאת החלטות ועידת השלום בריאנון. (שטחה הוקטן מ-282,876 ל-92,963 קמ"מ ואוכלוסייתה צומצמה מ-18,264,533 ל-7,615,117 נפש). פתרון הבעיות האלה, החזרת הגבורות ההיסטוריות, ושאלת היהודים — המוזכרת כמעט בכל פרק ופרק של הספר — העסיק כל ממשלה וכל גוף פוליטי במדינה, בקואליציה ובאופוזיציה כאחד.

בראשית הספר טוקר פרופ' מקרטני בקצרה כמה נתוני יסוד בתי היהודים, החשובים להבנת המאורעות בשנות הארבעים. ב-1720 חיו בתחומי הונגריה כ-12,000 יהודים וכבר ב-1780 מספר זה עלה ל-93,000 נפש, על אף ההגבלות שהוטלו עליהם הן בתחום מגורים הן באפשרויות פרנסה. כתוצאה מהרפורמות המקילות של הקיסר יוסף השני (בשנים 1782, 1787) התחילה הגירה המונית מן המזרח ובשנת 1848 מונים היהודים כ-360,000 נפש, ב-1869 — 452,000 וב-1910 מגיע מספרם ל-909,500 איש, כ-5% מכלל האוכלוסיה. למספר זה מוסיף המחבר עוד כ-50,000 תושבים שהם מומרים או ילדים מנשואי תערובת. ניתוקם של שטחים מהממלכה ב-1920 גרם להעברת קבוצים יהודיים גדולים ליורשים המדיניים השונים, אבל לאחר החזרת אזורים רבים במל-

המחבר מספר בדרך סיכום ובצורה בלתי בקרתית את המאורעות ההיסטוריים של תקופת הבית השני, ומשלב לתוך הרצאתו ענינים מתולדות העמים השכנים ורומה.

1210 Komarnicki, Titus, Rebirth of the Polish Republic; a study in the diplomatic history of Europe, 1914-1920. London, W. Heinemann, (1957). XIII, 776 p., maps. 8°.

Part. cont.: Minority clauses and the Jewish question in Poland (p.291-304; notes, incl. Bibliography: 310-312).

1211 Leftwich, Joseph. Israel Zangwill. London, J. Clarke, (1957). 306 p., ports. 8°.

ביוגרפיה. "רוב ספורי על זנגוויל שאוב מכתביו המודרניים", אומר בהקדמה המחבר, שהכיר את הסופר אישית בעשר שנותיו האחרונות ונשאר בקשר עם בני משפחתו.

1212 Lehrmann, Cuno Ch[anan]. Heinrich Heine; Kämpfer und Dichter... Bern, Francke, (c1957). 220 p., front., facsim. 8°.

מאת רבה של קהלת לוכטמבורג והדוכסות הגדולה.

1213 Lunel, Armand, Montaigne et les Juifs. Tirage à part... d'une étude parue dans le Bulletin 19 des Amis de Montaigne. Paris, Société des Amis de Montaigne, 1956. 10 p., 1 l. 8°.

1214 Macartney, Carlile Aylmer, October fifteenth; a history of modern Hungary 1929-1945. Pt. 1-2. Edinburgh, University Press, 1956-57. XVI, 493, [1] p., map; 3 p.l., 519 p., maps. 8°.

פרופ' מקרטני מתאר במחקרו את תולדות הונגריה, החל מחתימת חוזה טריאנון (1920) עד נפילת העוצר — regent — מיקלוש הורטי, בחמשה עשר לאוקטובר 1944, יום תפיסת השלטון ע"י ממשלת סאלאשי, מנהיג המפלגה הנאצית ההונגרית "צלח החץ".

הספר מתחלק לשני חלקים עיקריים: (א) הצגת בעיות תיה של הונגריה ב"תקופת הבניה", 1920-1931 (כרך א' עד ע' 88), ותאור תקופת ההתהוות של המדיניות

במצב הבלתי יציב שהיה שורר בהונגריה אחרי מפלתה הצבאית מצאה פעולתם תמיכה רבה בקרב שכבות רחבות. חברי הארגונים האלה בלטו בעת "הטרור הלבן" (1918-1924), שהשתולל לאחר נפילתה של הממשלה הבולשביקית בראשותו של בלה קון, ובחיסול "הטרור האדום", שרבים מפעיליו היו יהודים. מספר הקרבנות היהודים בטרור הלבן הגיע לאלפים, נרצחים פצועים וגוססים.

עובדה אחרת חשובה להבנת העניין היהודי מודגשת בספר, והיא עלייתו של אביה הרוחני של האנטישמיות הגזענית ההונגרית גיולה גמבש (Gyula Gömbös), עוזרו של הורטי בתפיסת השלטון ויושב ראש של הארגון הימני (בעל עורף צבאית רחב ביותר) ה־MOVE — אר־גון הונגרי להגנה גזעית. גמבש נחשב לנביאה הפוליטית של הונגריה הטריאנונית ולמיסד המדיניות המושחתת על ידידות ושיתוף פעולה מדיני הדוק עם מעצמות הציר.

תולדות שאלת היהודים בהונגריה — כמו שניתן ללמוד ממחקרו של פרופ' מקרטני — מראות על כל אותם השלבים המתוארים בספרים הקלאסיים על האנטישמיות האירופית: חינוך המשק הלאומי בעזרת הכח הכלכלי שבידי היהודים (בעת ובעונה אחת מעניקים להם זכויות אזרחיות שוות, לפחות מבחינה פורמלית), צמצום הדרגתי של השפעתם בענפי הכלכלה השונים, ביטול מעמדם החוקי כמי

עושה שווה־זכויות ולבסוף חיסולם הפיזי.

בעשר השנים שלאחר 1920, תקופת התבססות משטר הורטי, לקחו היהודים חלק פעיל בגיבושה וחיוקוקה של הונגריה, וכדברי המחבר "הונגריה לא היתה משיגה את אותן התוצאות שאליהן הגיעה, ללא עזרתם הפעילה של אזרחיה היהודים" (כרך א' ע' 66). בתקופה זו הם נהנו מזכויות אזרחיות — פרט להנהגת נומרוס קלאוסוס (1921), שהוטל על היהודים ביחס ללמודים בבתי ספר גבוהים, ושעל בצעו המלא לא הקפידו ביותר כבר זמן מה אחרי פרסומו. אחרי 1930 חל מפנה בשאלת היהודים ושני גורמים הקשורים זה בזה גרמו להחמרת מצבם. (א) הודות למצבה הגיאופוליטי של הונגריה במרכז אירופה, היא בקשה בכל תולדותיה בין־ברית מערבי שבעזרתו תוכל להתגונן בפני מעצמות המזרח. כתקופה הטריאנונית מצאה בגרמניה הנאצית ושותפהּ את בני־בריתה שבסיועם קחתה הונגריה לשבוע את ה"אנטנט הקטנה", להשיג את הריבונות של גבולותיה ולעמוד נגד ברית המועצות. (ב) בת זמנה הפוליטית הפנימית הלכה וגברה השפעתו של גמבש ושל חסידיו. נשמעו יותר ויותר דרישות, להסדרת בעית

חמת העולם השנייה נאמר מספרם של היהודים ב־1944 ל־800,000 איש. לתשומת לב מיוחדת ראוי חלקם של היהודים בחלוקה המקצועית של כלל האוכלוסיה בהונגריה הטרנס־טריאנונית: עסקי כספים 80%, פועלים חקלאיים 0.1%, מסחר 53%, פועלי תעשייה 7.3%, מערכת בטחון 2.9%, עורכי־דין 50.6%, עסקי החכרת קרקעות 53.7%, עתונאות 34.3% (מהם 70% בבודפשט בלבד). מכלל הפרופסורים בבירה, כמחציתם היו יהודים. דרך כלל ניתן לומר, שמספר היהודים עלה ככל שהשתמכו לקבוצות הכנסה גבוהות יותר.

הקהילה היהודית התחלקה לשתי קבוצות נפרדות בהתאם לאזורי מגוריהן ואופי יהדותן: (א) היהודים "ההונגריים", בחלקים המערבים של המדינה, שמשו כמש"ען לביטוס מעמדם של השכבות המסורתיות של האצולה ולחינוך השלטון ההונגרי — לעתים בניגוד לשאיפותיהם של המיעוטים — הודות לכשרונם, חריצותם ושיטתם בענפי כלכלה שונים. דרגת ההתבוללות של יהדות זו היתה גבוהה ביותר ורבים מהם ראו בהמרת דתם "חובת אצילות" כלפי החברה הגזענית ההונגרית.

(ב) היהודים "המזרחיים", כלומר בני האזורים הצפון־מזרחיים של הארץ, חיו בקבוצות סגורות גדולות, בעלות תאחיה יהודית חזקה, אישים לעניני השלטון וההכרה הכללית. אלה, יותר מאחרים, היו נתונים לאיבתם הגלויה של ההונגרים ובני המיעוטים וגם להתכחשות מצד אחיהם במערב. אופיניים דברי המחבר לשיב היחסים של עיקר הקבוצה המערבית לזו של "המזרחיים" בעת מאורעות מאי 1944, ראשית ההשמדה: "יהודי בודפשט עדיין האמינו שאחיהם מצפון מזה שלא התבוללו, אלה בלבד יהיו נתונים לסבל, ואילו הם יצילו" (כרך ב' ע' 301).

פרופ' מקרטני מדיש שיהדות הונגריה עם תכונותיה הלשוניות, הדתיות, הכלכליות והמקצועיות המיוחדות, ועל אף תהליך ההתבוללות של חלק ממנה, נשארה "גוף נפרד" במבנה החברתי הכללי, זרה לעם השליט ולמיעוטים. בכל שדרות האוכלוסיה היה מורגש יחס איבה מחמיר כלפי היסוד "הבורגני העירוני הור" (לפי נתונים מ־1910, חיו בבודפשט בלבד 200,000 יהודים, יותר מ־20% של כלל תושבי הבירה). האנטישמיות בלטה במיוחד בקרב המעמד הבינוני, סגל הקצונה ועשרות הארגונים הלאומניים, פוליטיים או צבאיים למחצה. ארגונים אלה, מהם גלויים ומהם חשאיים, הוקמו בשנות 1918—1920 ודרשו בגלוי את סילוק ההשפעה היהודית מן החיים הציבוריים ההונגריים.

תיו, מאלפת מידת ההערכה והבקרת במיוחד לגבי פרסום מים שנכתבו לאחר המלחמה, פרי עטם של פליטים מדיניים הונגריים שנמלטו לארצות המערב. בתחילת הספר מצויה רשימת המקורות, והמחבר מוסיף כאן את הערותיו הבקרתיות על מהימנותם. בסוף כל כרך יש הוספה, עם מספר קטן של תקונים שהוכנסו על יסוד חומר נוסף שפורסם במאוחר, בעת הדפסת הספר עצמו. בסוף כרך א' יש הוספה שתוניה לקוחים מאוסף התעודות הגרמניות Doc. G.F.P., D. VI. 39 ובסיום כרך ב' מצויה הוספה אחרת מבוססת על ספר הונגרי — "מחקרים לתולדות הדמוקרטיה העממית ההונגרית" (בודפשט, 1955). תאור המאורעות הוא כרונולוגי, ונתוחם הוא מרוקד ביותר. בכל זאת מספר פרטים הם ראויים לעיון וחקירה נוספת. מתעוררים ספקות למסקנותיו של המחבר על "הפי" לוסופיה הפוליטית" של מנהיג מפלגת "צלב החץ" פרנץ סאלאשי ועמדת מפלגתו לגבי שאלת היהודים והשמדתם. בכרך א', ע' 165 נאמר:

"דעה זו [של סאלאשי] על בעיית היהודים מתונה היתה הרבה יותר מכפי שהיה מקובל בדרך כלל". (וכן שם): "אין בה סמנים של שנאה חולנית ליהודים כזו של היטלר, שטרייכר או אנדרה [מפקד הוידנרמריה ההונגרית שבצעה את עיקר פעולות הגורשים]. ובהמשך: "בניגוד לכל הנמסר עליו [על סאלאשי], הוא התנגד לגרושים של היהודים בשנת 1944 שרובם ארצו דווקא לפני כניסתו לתפקיד [כראש ממשלה] וסבלותיהם של היהודים בתקופת שלטונו לא נגרמו לפי הוראותיו הוא..."

ביחס לעמדת המפלגה קובע המחבר (כרך א' ע' 434): "תביעותיה לגבי מדיניות הפנים היו מעורפלות, כרגיל, פרט לתביעה שהיהודים יהיו מוצאים ["eliminated"], בטיי שמוכנו אינו השמדה ["exterminated"] אלא הוצאתם בדרך כלשהי מן החיים הלאומיים". מלים אלה מתאימות אמנם להכרזות הרשמיות של מפלגת צלב החץ ב-1940, אבל הן עומדות בסתירה מוחלטת עם פעילות חברי המפלגה במדיהם (בעת המצור הצבאי הרוסי על הבירה) שערכו מצור על יהודי בודפשט. חבל שפרופ' מקרטני לא פירט את האסמכתאות לפרושים הגל שהם מנוגדים לדעותיהם של רוב חוקרי השואה.

מחקרו של פרופ' מקרטני הוא אחד הספרים האותנטיים הקשורים לחקירת תולדותיה של יהדות הונגריה בשנות 1920-1944, ויש ליחס לו דרגה גבוהה של אובייקטיביות היסטורית, על אף הזמן הקצר שעבר מאז חלפו המאורעות עצמם.

היהודים, כלומר להגבלת השפעתם הכלכלית, ובשלב מאוחר יותר תבעו את "הוצאתם מן החיים הלאומיים ההונגריים", המפנה הימני הזה בהלכי הרוח הפוליטיים הוליד את שלושת "החוקים היהודיים". הראשון (1938) גודע לצמצם את העסקתם במשרות צבוריות ומקצועות חפשיים, החוק השני (1940) מטיל עליהם הגבלות כלכליות ואוסר את התעסקותם במספר מקצועות חפשיים, והשלישי (1942) מחמיר לגבי קודמו ומהנה שלב להורצאתם מכלל החיים הכלכליים והתרבותיים של הונגריה. שנה לאחר מכן פורסמה עוד הוספה, כ"הסטה ייחודית של הונגריה האנטישמית כלפי גרמניה האנטישמית" (כרך ב' ע' 37), שלפיה הורד מעמדה החוקי של הקהילה היהודית מ"מקובלת" ל"נמבלת" tolerated.

אחרי תאור הצעדים החוקיים האנטישמיים מגולל המ"חבר את סרשת כניסתם של הגרמנים להונגריה ואת חיטולם של יותר מחצי מיליון יהודים. עם בואם של כוחות צבאיים גרמנים סדירים להונגריה הוחל במבצע של רכוז היהודים במחנות בתחום הארץ (מרץ 1944), וב-15.5.44 התחילו הגירושים למחנות השמדה. עד 17.7.44 חוסלו קרוב ל-450,000 איש. פרטי הפעולה תוכננו כנראה עוד ב-4 באפריל בישיבה המשותפת של נציגי הצבא הגרמני, הגסטפו, הצבא והוידנרמריה ופקידי השלטון ההונגריים (כרך ב' ע' 279). בניגוד לסענות שהושמעו מפי הונגרים בעת מאוחר יותר, שבאותה ישיבה לא דובר אלא "בשחרור אזורים מבצעים מיסוד עיון", קובע פרופ' מקרטני שה"זונדרכומנדו" הגרמני, שמנה כמה מאות איש, לא היה מסוגל לבצע את המשימה במהירות וביסודיות כה רבה ללא סיועם הפעיל של גורמים הונגריים. עמדתה העוינת של רוב האוכלוסיה לגבי היהודים סיעה הרבה לשלטונות לבצע פקודות הגרושים באין מפריע. הובלת הקרבנות גופה היתה בידי הגרמנים, אבל האוצר ההונגרי שילם בעד "שרות" זה את הסך של 2.5 מיליארדים מרקס גרמניים. (כרך ב' ע' 285, הערה מס' 2).

הספר כולו מבוסס על עבודת מחקר יסודית והמחבר סרח רבות כדי למצות בשלמות את מקורותיו הרבים. הויות לשליטתו בשפה ההונגרית הוא השתמש בעיקר במקורות ראשוניים — תעודות (שבחלקם עדיין לא פורסמו), מסמכים, עדויות ישירות שנגבו על ידו בשיתותיו עם אישים הונגריים, ועדויות ממשטם של פושעי מלחמה. כמו כן נעזר המחבר בעתונות הונגרית מקומית מכל התקופה הנדונה. בהשתמשו בוהירות רבה במקורו

('s-Gravenhage, typ. Ando, c1957). 54 p., fold. facsim., ports. 4°.

ספר יובל ליום הולדתו ה-90 של חוקר האמנות הידוע, עד 1933 מנהל ה-Kupferstichkabinett וה- Gemäldegalerie des Kaiser-Friedrich-Museums בברלין, אח"כ בהולנד. עם רשימת חבוריו מן השנים 1942-1957. גם בשנים 1927 ו-1942 יצאו ספרי יובל לכבודו.

1218 **Moscatti, Sabatino**. Ancient Semitic civilizations. London, Elek Books, (c1957). 254 p., illus., maps, pls. 8°.

ספר קצר אשר אינו נותן אלא סקירות על התופעות התרבותיות הראשיות בעמים השמיים השונים. מסגרת ההרצאה מוגבלת לתקופות ה"קלאסיות" של כל אחד מהם. המקור, *Storia e civiltà dei Semiti*: ק"ס כ"ח 76; תרגום גרמני: ק"ס ל' 210, שם גם חכן חלקי; תרגום צרפתי: ק"ס ל"א 451.

1219 [Nahum, Baron Henry Stirling]. Baron, by Baron [pseud.]. Foreword by Peter Ustinov. London, F. Muller, (1957). 220 p., pls., ports. 8°.

אוטוביוגרפיה. נחום, צלם מפורסם באנגליה (1907-1971). מנציטטר — היה יהודי, בן משפחה ספרדית מסרייבולי (ר' ע' 26, 169).

1220 **Parkes, James [William]**. The story of three David Salomons' at Broomhill. (Edinburgh, typ. T. and A. Constable), [195-]. IX, 29, [1] p., pl., ports. 8°.

ביוגרפיות קצרות של: Sir David Salomons (1797-1873), בקאלי, ראש עיריית לונדון וחבר בית הנבחרים; Sir David Lionel Salomons (1851-1925), בן אחיו, מהנדס חשמלאי; David Salomons (1885-1915), בנו של דויד ליונל, קצין שנפל במלחמה.

1221 **Perowne, Stewart**. The life and times of Herod the Great. (London), Hodder and Stoughton, (1957). 186, [11] p., pls., geneal. and chronol. tabs. 8°.

"נסיון לספר את ספורו של הורדוס מחדש לקראת בן ימינו... עדיין יוסף בן מתתיהו מההוא המקור הראשי... דבריו הושלמו ע"י סופרים עתיקים אחרים, בייחוד דיו-קסיוס, פלוטרכוס וסטרבו... השתמשתי גם בתורצאות החקירה הארכיאולוגית והנומיסמטית... וידיעתי

מרום מקרטני הוא מרצה ליחסים בינלאומיים באוניברסיטה של איינבורג ומשמש כחבר-חזן לאקדמיה ההוגרית למדעים בבודפשט. בשנות 1921-1925 כיהן כסגן הקונסול הבריטי בפועל בווינה, ובשנות מלחמת העולם השנייה עבד בענף המחקר של משרד החוץ הבריטי. פרסם מספר ספרים על הונגריה.

א ש ר ק י ז ל ש ט י י נ

1215 **Mark, Ber.** Der Aufstand im Warschauer Ghetto; Entstehung und Verlauf. Berlin, Dietz, 1957. 428 p., illus., fold. map, ports. 8°.

בראש השער: Bernard Mark. המקור, *Powsta- nie w getcie warszawskim*: ק"ס ל' 210; תרגום צרפתי: ק"ס ל"א 451.

1216 **Marshall, Louis**. Louis Marshall, champion of liberty; selected papers and addresses, edited by Charles Reznikoff. Introduction by Oscar Handlin. I-II. Philadelphia, Jewish Publication Society of America, 1957. 8°. (The Jacob R. Schiff library of Jewish contributions to American democracy).

Cont.: I: Autobiographical: Early years. Early social and political activities. Russia and the American passport. Immigration. Discrimination and bigotry in the U.S. XLIII, 500 p., front. (port.). — II: Minority rights abroad. Palestine, Zionism, and the Jewish Agency. Jews and Judaism in the U.S. Constitutional liberties and legal rights. Conservation (Parks and forests, protection of wild life [etc.]). Advice and help: including the arbitration of labor disputes. Autobiographical: Later years ([with a] biographical note by James Marshall). Chronology. Index. VI p., 11., 501-1196 p., front. (port.).

ראה גם את הביוגרפיה של מרשל מאת **Cyrus Adler** (ק"ס ט' 195).

1217 **Max J. Friedländer** ter ere van zijn negentigste verjaardag 5 Juni MCMLVII.

1225 Schnabel, Reimund. Macht ohne Moral; eine Dokumentation über die SS. Frankfurt/Main, Röderbergverlag, 1957. 580 p., illus., facsim., 1 fold, map. 8°.

„אין זה מקרה, שדוקומנטציה זו על התפתחות ה-S.S. ופעולתה נלקטה בשעה זו דוקא. בארצנו שוכחים מהר וביסודיות מפליאה מאורעות לאומיים בלתי נעימים ומכבידים. לפרסום האוסף גרמה תקנה המחירה כניסתם של קציני ה-Waffen-S.S. לשעבר לצבא הגרמני.“ (מההקדמה). אוסף עשיר ביותר, ולכן מועזע ביותר, של תעודות, צלומים ופקסימילים על מעשי הזוועה של ה-S.S. הפרקים על המחנות (ע' 373-92) ועל הטרור בארצות הכבושות (ע' 514-376) מהווים את רוב הספר. „הפתרון הסופי“: ע' 495 ואילך.

1226 Schwab, Hermann. Memories of Frankfurt <Aus der Schützenstrasse>. London, Jewish Post Publications, 1955. 31 p., front. (port.), 2 pls. 8°.

Cont.: The Rabbi. The synagogue. The community. The Chazzan. The Bet olam. Glossary. המקור יצא בשנת 1923.

1227 Schwarz, Leo Walder. Great ages and ideas of the Jewish people... Ed. with an introduction by Leo W. Schwarz. New York, Random House, (c1956). XXVII, 515, [1] p. 8°. “A publication of Hadassah”.

Cont.: Yehezkel Kaufmann: The biblical age. Ralph Marcus: The Hellenistic age. Gerson D. Cohen: The Talmudic age. Abraham S. Halkin: The Judeo-Islamic age. Cecil Roth: The European age. Salo W. Baron: The modern age. Suggestions for further reading (p. 485-498). Index.

Schwarzbart, I. I. 25 years in the service of the Jewish people. יצא להלן מס' 1249.

1228 Stocker, Joseph. Jewish roots in Arizona... A journal of Jewish history prepared under the auspices of the Tercentenary Committee of the Phoenix Jewish Community Council. [Phoenix], 1954. VI p., 1 l., 36 p. 8°.

את הארץ ואת המקומות הרבים הנזכרים בתאור הכריזם עזרה לי בהבנת הפרטים ההיסטוריים. (מההקדמה).

1222 Richmond, B[roughton]. Time measurement and calendar construction. Leiden, E. J. Brill, 1956. VIII, 205 p., 1 l., 12 col. mounted pls. 8°.

על הלוח העברי והלוח שבספר היובילים ר' 76-73, ודרך אגב גם במקומות אחרים בספר (עיי' במפתח).

1223 Rucker, Rudolf. The London years... Translated by Joseph Leftwich. London, R. Anscombe, 1956. [51-360 p., port. 8°.

„קצור וזכרונות“. רוקר נולד להורים בורגנים במינץ 25 במרס 1873, נתחנך אחרי מות הוריו בבית יתומים קתולי, למד את מלאכת הכריכה, הצטרף לסוציאליזמו קרטיה הגרמנית, ולאחר שנתאכזב ממנה לתנועה האנטי-כריסטית-סוציאליסטית. דעותיו הושפעו בעיקר ע"י פרויד, בקונון, מלססה וקרופוטקין. גורש מגרמניה, בא לפריז ובשנת 1895 ללונדון. שם חי בקרב המוני העם היהודי ב"East Side והתקרב לחייהם ולבעיותיהם עד כדי כך, שלמד לדבר ולכתוב יודית ופעל מ-1898 עד פרוץ מלחמת העולם כעורך ב„ארבעטער פריינד“ וב„גערמינאל“. אחרי המלחמה פעל בגרמניה, ובשנת 1933 נמלט לאה"ב, שם המשיך בפעולת תעמולה ובעבודה תרבותית וספרותית. גם שם התקרב לתנועת העבודה היהודית, והשפעתו על האגודות המקצועיות היהודיות הייתה רבה. ספרו הגדול על לאומיות ותרבות היה מוכן להדפסה בשנת 1933; הוא יצא לאור בתרגום אנגלי, בשם Nationalism and Culture, ב' 1937, מהד' ג' 1947, ואח"כ גם בגרמנית: Die Entscheidung des Abendlandes, Hamburg 1949. — הנזכרות המפורטות שלפניו מגישות תמונה מקיפה ורבת-פרטים של חיי היהודים במזרח לונדון ושל הפעולה הסוציאליסטית-אנטי-כריסטית בקרב המוניהם, שאתם הצליח רוקר להזהרות במדה מופלאה ושרבים ממנהיגיהם שמרו לו אמונים עד היום.

1224 Roth, Cecil. A short history of the Jewish people. Rev. and enl. illus. ed. London, East and West Library, 1953. XVI p., 1 l., 476 p., illus., facsim., maps, pls. 8°.

מהר' קודמת של ההוצאה המצוירת: ק"ס כ"ו 51, שם גם ציון להוצאות יותר קדומות.

הדפסה רביעית (דפוס צלום), בלי ביבליוגרפיה. מהר' א : 1928 (ק"ס ו' 225, שם גם התוכן).

1234 **Zionist Organization. Great Britain.** Aspects of Anglo-Jewish life, 1656-1956; a tercentenary brochure. With a foreword by Israel M. Sieff. London, Zionist Federation of Great Britain and Ireland, [1956]. 1 p. l., VII, 56 p. 8°.

Cont.: S. Levenberg: The tercentenary period. C. Roth: Main currents of Anglo-Jewish history. I. Cohen: Three hundred years of Anglo-Zionism. J. Heller: Hebrew and Yiddish literature since the re-settlement. I. Finestein: The Jew in English law.

עם ישראל בהווה

1235 **American Jewish Committee.** More than defense; the story of the American Jewish Committee's first half century of service. (New York, 1956). 3-18 p. 8°.

חברת העמולה.

1236 **American Jewish Committee.** Situación de los judíos en Polonia... Informe preparado... para el American Jewish Committee. [New York, 1957]. 8 numb. 1. 4°.

במכונית הכפלה.

1237 **American Jewish Congress.** The black record; Nasser's persecution of Egyptian Jewry. New York, American Jewish Congress, (Commission on International Affairs and on Israel), [1957]. 2 p. l., 40 p., 21. 8°.

על זכויות היהודים וגרושם המוססה בימי מנכ"ס סיני (נובמבר-דצמבר 1956). עם הצעות פעולה לאר"ם ולארצות הברית.

1238 **Barron, Milton L[eon], ed.** American minorities; a textbook of readings in inter-group relations. New York, A. A. Knopf, 1957, XVII, 518, VII p. 8°.

Part. cont.: p. 375-410: Jewish-gentile relations (K. H. Wolff: An elementary syllabus

ספור עממי על ה"חלוצים" היהודים בארץ ישראל; הראשון, Herman Ehrenberg, השתקע בשנת 1854 בעיר Tubac, כדי לעסוק בכריית מתכות.

1229 **Tabak, Israel. Heine and his heritage;** a study of Judaic lore in his work. New York, Twayne Publishers, 1956. 1 p. l., XII, 338 p. 8°.

מהר"א' בשם: Judaic lore in Heine; the heritage of a poet of a poet: ק"ס כ"ו 51. נדפס מחדש בלי שנוי.

1230 **Thieberger, Friedrich.** Le Roi Salomon et son temps; un des carrefours de l'histoire. Traduit de l'anglais par S. M. Guillemin. Paris, Payot, 1957. 310 p., illus., map. 8°. (Bibliothèque historique).

בראש השער: Frédéric Thieberger. המקור: ק"ס כ"ו 52.

1231 **Victoria and Albert Museum. South Kensington.** Catalogue of an exhibition of Anglo-Jewish art and history... at the Victoria and Albert Museum London... from 6 January to 29 February, 1956. (London, East and West Library), [1956]. 122 p., 1 l., front. 8°.

גוף הוצאה זו וזה לקטלוג הרשום בק"ס ל"ב ע' 316, אלא שחברים כאן לוחות התמונות וגוסף מפתח המוצגים.

1232 **Vom Schicksal geprägt;** Freundesgabe zum 60. Geburtstag von Karl Marx. Düsseldorf, 9. Mai 1957. Herausgeber: Marcel W. Gärtner, Hans Lamm, E. G. Lowenthal. (Düsseldorf-Benrath, Kalima-Druck), [1957]. 122 p., 1 l., port. 8°.

קרל מרקס נולד בחבל הסאר, היה עיתונאי בלתי חליי עד 1933. חזר לגרמניה בשנת 1946 ויסד את ה-Allgemeine Wochenzeitung d. Juden in Deutschland, שהוא בעליו ועורכו. בספר תרומות מסוגים שונים רובן הערכות ודברי ברכה.

1233 **Wirth, Louis.** The ghetto... Woodcut illustrations by Todros Geller. (Chicago), University of Chicago Press, (1956). XI, 298 p. 8°. = Phoenix books P7.

nung Nr. 54 zum Rückerstattungsgesetz für Berlin, elfte Verordnung zum Lastenausgleichsgesetz, Auszüge aus dem Altsparengesetz, Düsseldorf, Allgemeine Wochenzeitung der Juden in Deutschland, 1957. 58 p. 8°.

המבוא : ע' 237.

1243 **Handlin, Oscar.** Race and nationality in American life. Boston, Little, Brown and Co., (c1957). XIII, 300 p. 8°.

הפרק "ישראל ויעודה של אמריקה" (ע' 245-254) נדפס במקום בצורה שונה בשם "America recognizes diverse loyalties" Commentary, מרס 1950. גם שאר פרקי הספר נוגעים בצד היהודי שבנושא.

1244 **Harlow, S[amuel] Ralph.** Thoughts for times like these; the application of the Judeo-Christian ethic to some of our modern problems in social relations, politics, and religion. New York, Philosophical Library, (1957). X, 181 p. 8°.

השקפות המחבר על בעיות הזמן חזירות מוסר יהודי נוצרי. בכמה ערכים הוא נלחם נגד ההפליה הרחבת והגדלת עית באה"ב. רשמים מבקוריו בישראל : ע' 137-144.

1245 **Hyman, Abraham S.** Acción colectiva o anarquía? Buenos Aires, Congreso judío mundial, 1956 5717. 11 numb. 1. 4°.

כתב פולמוס מאת מזכיר הקונגרס היהודי העולמי נגד "הוועד היהודי האמריקני", על שלא קבל את הצעת הקונגרס להקים מוסד תיאום לכל יהדות העולם. — במכוונת הכפלה.

1246 **Institute of Jewish Affairs.** New York. Poland after "October". New York, Institute of Jewish Affairs, World Jewish Congress, [1957]. [1], 40 numb. 1. 4°.

במכוונת הכפלה. "לא לפרסום".

1247 **Kertzer, Morris N[orman].** Report on Soviet Jewry. (New York, American Jewish Committee, 1956). [12] p., port. 8°.

"Reprinted from The New York Times, July 30—August 1, 1956". השוה ק"ס ל"ב 393.

1248 **Peretz, Don.** Egyptian Jews today.

in the sociology of the Jews. I. Eisenstein: Social cohesion within Jewish life. E. C. McDonagh: Status levels of American Jews. J. J. Smertenko: Have Jews a divided loyalty?).

המאמרים נדפסו במקום בבמות שונות. עיין גם במפתח.

1239 **Canadian Jewish Congress.** The voice of Canadian Jewry — at home and abroad. (Montreal), Canadian Jewish Congress, (1956). 32 p., illus. 8°.

1240 **Crystal, David.** The relation between the use of agency services by displaced persons and their subsequent social adjustment; a study of 182 cases in a middle-sized urban community. (Ann Arbor, University Microfilms, 1957). [2], VIII, 243, [2] l., tab. = Doctoral dissertation series, 21,111. — Diss. Columbia University, New York, 1956.

האנשים העקורים ששיקומם נחקר כאן היו יהודים, וגם המוסר שטיפל בהם היה מוסר יהודי.

1241 **Germany (Federal Republic). Laws.** Bundesentschädigungsgesetze; Bundesgesetz zur Entschädigung für Opfer der nationalsozialistischen Verfolgung, Gesetze zur Regelung der Wiedergutmachung nationalsozialistischen Unrechts für Angehörige des öffentlichen Dienstes... Kommentar von Georg Blessin, Hans-Georg Ehrig, Hans Wilden. 2., völlig neugestaltete Aufl. München, C. H. Beck, 1957. XV, 1323 p. 8°.

עם מוסר : Bundesentschädigungsgesetze etc. Nachtrag zur 2., völlig neugestalteten Aufl. Inhalt: 3-5, DV-BEG. München, C. H. Beck, 1957. 23 p., tab. השוה ק"ס ל"ב 450, 393.

1242 **Germany (Federal Republic). Laws.** Bundesgesetz zur Regelung der rückerstattungsrechtlichen Geldverbindlichkeiten des Deutschen Reichs und gleichgestellter Rechtsträger <Bundesrückerstattungsgesetz — BRÜG —>, mit einer Einführung von H[endrik] G[eorg] van D-a-m. Mit Anord-

סיקע, תשי"ז. 121 ע' 8°. עמ' 99 ואילך: רשימת המפגות, המוסדות והארגונים הציוניים.

1253 **American Jewish Committee.** The Middle East ferment. (New York, American Jewish Committee, 1956). 26 p., 1 l. 4°.

"A fact sheet from the American Jewish Committee".

ההצעות שהוצעו לפתרון הבעיות כוללות עזרה טכנית ולכלכלית ומכירת נשק לישראל.

1254 **Barton, Lewis.** Land of promise. London, W. Laurie, (1956). 212 p., map, pls. 8°. רשימות ממסעו של פרוטסטנטי אנגלי בישראל בסוף שנת 1955.

1255 **Básicas; información para los miembros de los institutos de cooperación intelectual entre América Latina e Israel.** New York, [Instituto central de relaciones culturales Israel-Iberoamérica, España y Portugal]. 4°.

תכניות ההופעה לא נזכרה. שנה ב' גל' 5: 25-X.1957. 18: [1] ע' מפה. במכונת-הכפלה. תכן הגליון: La arqueología en Israel.

1256 **Begin, Menachem.** White nights; the story of a prisoner in Russia. (Translated... by Katie Kaplan). London, Macdonald, (1957). 240 p. 8°.

המקור, "בלילות לבנים": ק"ס כ"ט 192.

1257 **Ben-Gurion, David.** Wortlaut der Rede des Ministerpräsidenten D. Ben-Gurion vom 5. März 1957. <Begründung der Räumung des Küstenstreifens von Tiran und des Gaza-Streifens>. Köln, Israel-Informationsdienst der Israel Mission, 1957. 20 p. 8°. "Veröffentlicht durch die Informationsabteilung des Israelitischen Aussenministeriums, Jerusalem". השוה ק"ס ל"ג 71, מ"ס 602.

1258 **Bloomfield, L[ouis] M.** Egypt, Israel and the Gulf of Aqaba in international law. Toronto, Carswell, 1957. 4 p.l., 240 p., illus., maps. 8°.

New York, American Jewish Committee, 1956. 1 p.l., 48 numb. 1. 4°.

במכונת-הכפלה. בראש השער: The American Jewish Committee. Committee on Israel.

המצב הנוכחי של הישוב היהודי במצרים מוסבר על רקע הבעיות הנוגעות היום לכל המיעוטים שבמצרים וכן על רקע ראשיתו ועברו של הישוב היהודי, שהשפיעו על צורתו הקהלתית והכלכלית. להלן עומד המחבר על הסכנות הכרוכות במצבם של היהודים ומהיר שלא לסבך אותם בסכסוך הנוכחי. סכומים ומסקנות: ע' 46-49.

1249 **Schwarzbart, Isaac I[gnacy].** 25 years in the service of the Jewish people; a chronicle of activities of the World Jewish Congress, August 1932—February 1957. New York, World Jewish Congress, Organization Department, [1957]. 56 p. 8°.

רוב החוברת (ע' 45-7) מוקדש לסיכום פעולות הקונגרס מדי חודש. בסופה "מאון" קצר ורשימת הארגונים המסור-נפים לקונגרס. יצא גם בצרפתית: 25 années au service du peuple juif... Alger, Bureau nord-africain du Congrès juif mondial, [1957]. 63 p. 8°.

1250 **Tyler, Poyntz, ed.** Immigration and the United States. New York, H. W. Wilson, 1956, 201 p. 8°. = The Reference shelf, vol. 28, no. 1.

לקוטים מן העתונות והפובליציסטיקה. מה ושם גם קצת ידיעות הנוגעות להגירת יהודים (כגון ע' 71, 74, 166, 168). ביבליוגרפיה: ע' 188 ואילך.

1251 **Yearbook of a Congregation in Tokyo, Japan.** 5717 1956-57. [Tokyo, 1956]. 3-34 p., illus., tab. 4°.

במכונת-הכפלה. — רוב בני הקהלה חילים מצבא אה"ב. מהתכן: Robert M. Lury: Jews in Japan: (2 ע').

ציונות, ארץ ישראל, מדינת ישראל

ראה גם לעיל במדור "קבצים" ובמדור "היסטוריה, ביוגרפיה, זכרונות".

1252 אוסטרלידן, ישעיהו. די ציוניסטישע באזע-גונג אין מעקסיקע: פראבלעמען — דערגרייכונגען — אויפגאבן... מעקסיקע, ציוניסטישע פערעראציע אין מעק-

1263 **Le civiltà dell'Oriente**; storia, letteratura, religioni, filosofia, scienze e arte. Sotto la direzione di Giuseppe Tucci. (v. 1: Storia). (Roma), G. Casini, (1956). XXVII, 1310, [1] p., illus., maps, ports., col. pls. 4°.

Part, cont.: E. Bassan: Israele (p. 355-362).
על א"י מדובר גם במקומות אחרים (ר' מפתח) ובפרט ע' 336-330: א"י אחרי מלחמת העולם השנייה.

1264 **Davis, Moshe**, Our share in Eretz Yisrael; a program for Conservative Judaism. (Condensed from an address delivered at the United Synagogue Convention, November, 1955). New York, United Synagogue of America, [1957]. 10 p. 8°. "Reprinted from 'Conservative Judaism', spring 1957."

1265 **Duhamel, Georges**. Israël, clef de l'Orient. Paris, Mercure de France, 1957. 104 p., 11. 8°.

רשמי מסע.

1266 **Eban, Abba**. Voice of Israel. New York, Horizon Press, 1957. 304 p., maps (on lining papers). 8°.

הנאומים החשובים ביותר, שנאם ציר ישראל לאה"ב ולא"ם במשך שמונה השנים הראשונות של קיום המדינה, עם אחרית דבר, "הקץ העשירי", ולוח כרונולוגי של המאורעות החשובים.

1267 **Elath, Eliahu**. Israel and British Zionism; an address... at the 56th Annual Conference of the Zionist Federation of Great Britain and Ireland on 30th March, 1957. (London, typ. Narod Press), [1957]. 10 p. 8°.

1268 **Elath, Eliahu**. Objectives of Israel's foreign policy; an address... to the members of the Anglo-Israel Association, 20th February, 1957. (London, typ. L. Delow), [1957]. 12 p. 8°.

1269 **[Emmrich, Kurt]**. Early sites of Christianity. (Translated by Stanley Godman). (New York), Pantheon Books, (c1957). 255, [11] p., map, pls. 8°.

המצור של מצרים על מיצרי מפרץ אילת נחקר כאן לאור המשפט הבינלאומי. בספר מובאות עובדות רבות הנוגעות לפרשת המצור, ועובד חומר רב של הודעות ופרסומים רשמיים. מן המסקנות (ע' 167-164): אין מצב מלחמה בין ישראל ומצרים. מטעמים גאוגרפיים יש ליחס למימי המפרץ והמיצרים אופי בינלאומי. בידי מצרים הופקדה האדמיניסטרציה של הצי-האי סיני בלבד, אין לה זכויות רבוניות במי המפרץ. הפתרון הטוב ביותר היה להקים U.N. trusteeship על החלק הדרומי של הצי-האי סיני, לכל הפחות על האיים ועל שארם אלשיך. הער' דות (הסכמים, החלטות א"ם, תוכירים): ע' 222-168. ביבליוגרפיה: ע' 227-223.

1259 **Bolitho, Hector**. The angry neighbours; a diary of Palestine and Transjordan. London, A. Barker, (1957). 159, [1] p., map (on lining papers). 8°.

רשמים ממסע שעשה המחבר בא"י בשנת 1931/2 באספו חומר לספרו על לורד מלצ'ס (ק"ס י' 190). הם מיוסדים על יומן המחבר Beside Galilee (ק"ס י' 464, שם גם תאור קצר). אחריהם: "Transjordan", יומן משנת 1933/4, כשעשה המחבר בחרו של עבדאלה על מנת לכתוב את הביוגרפיה שלו. בסוף הספר: שנותיו הראשונות של חוסין מלך חביא (1924-1916), ע"פ אינופורמציה מפני עבדאלה.

1260 **Borchsenius, Poul**. David Ben Gurion. (Gekürzte Übersetzung von Kurt Habernoll). Berlin, Colloquium Verlag, (1957). 95, [1] p. 8°. = Köpfe des XX. Jahrhunderts, Bd. 3.

בראש השער: Paul Borchsenius. שם המקור:

Ben Gurion.

1261 **Brennpunkt Ägypten-Israel**. Frankfurt a.M., Ravenstein[s] geographische Verlagsgesellschaft, [1957?]. 2 maps on fold, sheet. 30:40. Ägypten: 1:4.000.000; Suez-Kanal: 1:1.000.000.

1262 **Catarivas, David**. Israël. [Paris], (Editions du Seuil, 1957). 192 p., illus. 8°. = Petite planète, 14.

מבוא פיליסוני להאי הישראלי, על רקע תולדות הציונות והמהפחות המדינה, עם תמונות רבות. בסוף ידיעות לתזרים.

נחמנה לראש הלגיון הערבי, אבל רוב הפרקים דנים במל-
חמת העצמאות לישראל ובמאורעות בגבולות אחרי שבי
תת'הנשק, עד פטוריו של גלאב בלחץ התנועה הלאומנית
(1.111.1956).

1275 **Halperin, Haim**. Changing patterns
in Israel agriculture. London, Routledge
and K. Paul, (1957). XII, 290 p., diagrs., map,
tabs, 8°.

"הממדים החדשים של העליה ההמונית וההתיישבות
ההמונית הולירו מגמות חדשות ביישוב החקלאי הישראלי,
הגורמות שנויים ארגוניים, חברתיים וכלכליים במשק
ובחיי הכפר בכללם. תכלית המחקר שלפנינו היא לנתח
את הבעיות, שהגיצון הכוחות והתנאים החדשים האלה.
הוא דן בהשפעתה של השגת הרבונות המדינית עלידי
ישראל על משק החקלאי בתוך תקופה קצרה יחסית של
שש שנים; הוא בוחן את הבעיות החקלאיות, שקמו לרגל
הגורמים הטבעיים של התפוקה: אדמה, מים, אקלים,
וכו'; הוא משתדל להגדיר אפשרויות חדשות ויותר טוב
בות של עבוד חקלאי". (מההקדמה).

1276 (**Heiman, Leo**). La batalla de Sinai.
(Nueva York, Departamento latinoamericano de la Agencia judia, 1957). 29, [1] p.,
illus., map, 8°.

גרפס תחלה בכה"ע Commentary, ינואר 1957, בשם
Operation Kadesh.

1277 **Hertz, Richard C[ornell]**. Impress-
ions of Israel. [Detroit, 1956]. [16] p. 8°.
"Reprinted from the Detroit Times."
מסע של רב אמריקאי בישראל בקיץ תשט"ז.

1278 **Kenyon, Kathleen M[ary]**. Digging
up Jericho. London, E. Benn, (1957). 272 p.,
11., front., illus., 1 fold. diagr., maps, plans,
64 pls. on 32 l. 8°.

דו"ח ארעי של החפירות שבוצעו בשנים 1956-1957 ע"י
American British School of Archaeology ו"י American
School of Oriental Research בירושלים, כהמשך
חפירות בארסטאנג בשנות השלושים. החופרים חשפו שרי-
דים של יריחו הקדומה, שזמנם מגיע עד לאלף הששי
ואף לשביעי לפני הספירה, בלי להגיע לראשית היישוב.
עובדה זו מציינת את חשיבות החפירות, שהרי על תקר-
בות קדומות לאלף השלישי אין לנו עדויות מאי."

בראש השער סטיונים של המחבר: Peter Bamm.
המקור, Frühe Stätten der Christenheit: ק"ס
ל"ב 52.

1270 **Erel, Schlomo**. Diez puntos sobre
el problema judío despues de la creación del
Estado de Israel. Buenos Aires, Noar Mapai,
(pref. 1956). 48 p. 8°.

1271 **Favrod, Charles Henri**. Une certaine
Asie; de Hong-Kong à Tel-Aviv. Avec 34
photographies. Neuchâtel, Editions de La
Baconnière, (1955). 236, [2] p. 8°.
(Histoire et société d'aujourd'hui).

ספר מסע, ירון ועיראק, ירושלים, ישראל: ע' 184-
236.

1272 **Frank, Waldo [David]**. Bridgehead;
the drama of Israel. New York, G. Braziller,
1957. 220 p. 8°.

על ההתיי של מדינת ישראל. כתבות ורשמי מסע של
יתונאי.

1273 **Furon, Raymond**. Le Proche-Orient:
Syrie, Liban, Israël, Jordanie, Iraq, Arabie...
Avec 14 cartes. Paris, Payot, 1957. 267 p. 8°.
(Bibliothèque géographique).

ידועות יסוד, ערוכות בקצור ובצורה שקופה, בשלושה
חלקים ראשיים: גאוגרפיה כללית ואזורית; התפתחות
היסטורית של המזרח הקרוב עד 1914; המזרח הקרוב
מ-1914 עד לימינו. בכל חלק קטעים על א"י ועל מדינת
ישראל עד למלחמת סיני. ביבליוגרפיה קצרה (צרפתית
בעיקר): ע' 263-260.

1274 **Glubb, Sir John Bagot**. A soldier
with the Arabs. London, Hodder and Stoughton,
(c1957). 460 p., facsim., maps, pls.,
geneal. tab. 8°.

כבר בפתח הספר מביע הגנרל גלאב את דעתו הפסקנית
על הסכסוך בין ישראל לערב: "חושבני, שהקמתה וקיו-
מה של מדינת ישראל בכוח הזרוע היה משנה. ברור לכל
אדם, שהתוצאה הכיאה אסון על הבריסים והערבים גם
יחד. נראה לי שאין לדחות את הסברה, שבטוסו של דבר
היא תביא אסון גם על היהודים". אך מתוך נאמנותו
לעבר הירון תוקף המחבר גם את מדינות ערב, על שלא
הלכו בדרכה של ירון. ספורו מתחיל בשנת 1939, כאשר

edited by Joseph Kuttner. Johannesburg, Newzo Press and Publishing Co., (1955). XI, [1], 363 p., fold. facsim., map, pls., ports. 8°. המקור: „ארוכה הדרך לחירות“: ק"ס כ"ז 1716 (מהר" ב' 1950), שם גם ציון.

1285 Meulen, D[aniël] van der. The wells of Ibn Sa'ud. London, J. Murray, (1957). IX, 270 p., pls. 8°.

המחבר היה בשורות דיפלומטי הולנדי מ־1926 עד 1945 במזרח. בראשונה היה קונסול בבירה, אח"כ שגריר בחצר המלך אבן סעוד. גם אחרי 1945 חזר פעמים מספר למזרח. בא"י בקר בימי מלחמת העולם פעמיים. על בעיית א"י פרק מיוחד, ע' 149-166; על שיחה עם משה שרת בדבר הפליטים הערבים: ע' 180-182.

1286 Morris, James. The market of Se-leukia. London, Faber and Faber, (1957). 337 p., maps, pls. 8°.

תאור של מסע אל המזרח הערבי. המחבר מספר על בקורו בירדן, בגבול הישראלי-ירדני, בירושלים העתיקה, בבית נבות וקפלה, ששם נחרשם משרידי קומראן, וב־מפרץ אילת. במבוא רשמים ממלחמת סיני.

1287 Ogrizek, Doré, ed. Terres saintes: Jordanie, Syrie, Liban, Israël... Illustrations de Pierre Belvès, G. Jacquemot, Jacques Liozu, Pierre Noël. [Paris], Odé, (1956). 384, [4] p., illus. (part col.), col. maps. 8°. (Le Monde en couleurs).

Cont.: P. Benoit: Préface. N. Bammate: Regard sur l'histoire du Proche-Orient. M.-H. Lelong: Terres saintes du christianisme (Jérusalem, ... Gallée notre patrie). A.-J. Chanderli: La Jordanie. F. Mégret: La Syrie. N. Bammate: Le Liban. T. Mende: Israël (p. 301-359). E. Fleg: Les fêtes israéliennes (361-379). Index.

מדריך לחיירים בעל רמה ספרותית לא רגילה, שתמוני־תיו המרובות והמגוונות עושות אותו לספר־הידור.

1288 Philby, H[arry] St. John [Bridger]. Forty years in the wilderness. London, R. Hale, (c1957). XVI, 272 p., map, pls., ports. 8°. ספר אוטוביוגרפי נוסף מאת החוקר המפורסם של ערב

1279 Keren Kayemeth Leisrael. Lo Stato d'Israele al centro dell'attenzione mondiale; impressioni della stampa italiana. (Roma, Keren Kayemeth Leisrael, 5717). [16] p. 4°. פקסימילים של מאמרים מן העתונות האיטלקית, שנר־פסו בין אוקטובר 1956 למרס 1957.

1280 Levenberg, S[neier]. The external front; a Zionist survey. Extracts from an address given at the 56th Annual Conference of the Zionist Federation. (London, Zionist Federation of Great Britain and Ireland), [1957]. 30 p. 8°.

רשימות לנאום על מצב מדיניות החוץ של מדינת ישראל.

1281 Lilienthal, Alfred M. There goes the Middle East. New York, Devin-Adair Co., (1957). XV, 300 p., map (on lining papers), pls., ports. 8°.

התפתחות המאורעות במזרח התיכון במשך עשר השנים האחרונות נראית כאן מתוך הראגה, שאה"ב תפסיד את כל השפעתה באיזור והמדינות הערביות יתקרבו לגוש הסובייטי, ומתוך גישת המחבר האנטי־ציונית הידועה שמצאה ביטוי כבר בספרו What price Israel (ק"ס ל־378). במרכז הספר עומדים הסכסוך הישראלי-ערבי ויחס אה"ב לישראל. במדיניות אה"ב מוחה המחבר בקורת חריפה ביותר; הוא טוען שגישת אמריקה נקבעה ע"י „היחסים היהודיים-נוצריים“ ולא ע"י מהות העניין.

1282 Lins do Rego, José. Roteiro de Israel. [Rio de Janeiro], Centro cultural Brasil-Israel, (1955). 62 p., 1 l., illus. 8°.

תאור מסע, תרגום אנגלי: ע' 37-62, עם שער אנגלי: Journey to Israel.

1283 Lonsdale, Kathleen [(Yardley)]. Is peace possible? (Harmondsworth, Middlesex), Penguin Books, (1957). 126 p. 8°. = Penguin special S 166.

על בעיית א"י: ע' 66-76.

1284 Meridor, Yaakov. Long is the road to freedom, by Ya'acov Meridor. Translated and abridged from the Hebrew by Molly Lyons and Jaap Bar-David. English version

(London), pub. for the Anglo-Israel Association by Vallentine, Mitchell, (c1957). 52 p. 8°.

1294 Schoenenberg, Arnold. Der Nahe Osten rückt näher! Zur Kritik und Geschichte der westlichen Mittelostpolitik. München, Isar Verlag, (1957). 237 p., maps (on lining papers). 8°.

הספר נותן סקירה על מהלך המאורעות בסכסוך היהודי-ערבי במסגרת ההתפתחויות באזור כולו, ממלחמת הער לם הראשונה עד עצם ימינו. הפרקים האחרונים דנים בפלישה לאזור התעלה ובמלחמת סיני. יש בהם נסיון לנתח את המצב הנוצר ע"י הפעולות הללו. — המחבר עלה לא"י בשנת 1935, חי בארץ ובמצרים עד שבא בשנת 1950 לגרמניה כפקיד הסוכנות וכתבו של „דבר“, כעת הוא חי במינכן ופועל כעיתונאי, סופר ולכלכל.

1295 Seidensticker, Ph[ilipp]. Ins Heilige Land. Werl/Westf., Dietrich-Coelde-Verlag, (1955). 230 p., illus., maps. 8°.

יומן מסע של גויר פרנסיסקי ששהה בא"י במשך כל שנת 1954. רק ע' 228-202 על שהותו במדינת ישראל.

1296 Soetendorp, J. Israel; toetssteen van de vredeswil der volkeren! De achtergrond van een acuut probleem. Amsterdam, Nederlandse Zionistenbond, 1957. 28 p. 8°.

„ישראל, אבן בתן לרצון העמים בשלום“. על בעיית הפליטים הערבים.

1297 Sunier, Armand. Mental illness and psychiatric care in Israel. [Amsterdam, 1957]. 5 p. l., 93 p., 19 l., tabs. (1 fold.). 4°. Diss. Amsterdam.

דו"ח של מומחה בפסיכיאטריה, שהוזמן לארץ ע"י משרד הבריאות הגיינות וה" World Health Organization וחקר את התנאים בארץ במשך 5 חודשים, בשנת 1956. המלצותיו: ע' 56 ואילך. ביבליוגרפיה בסוף החוברת. — במכונת-הכפלה.

1298 Tibawi, A[bdul] L[atif]. Arab education in mandatory Palestine; a study of three decades of British administration. London, Luzac & Co., 1956. VI, 282 p., front. (map), diagr., tabs. 8°. Bibliography: p. 275-277.

המרכזיות. קדמו ספריו האוטוביוגרפיים: A pilgrim in Arabian days (1948); Arabia (1943) (ק"ט כ"ו). כמו באלו כן גוגע פיליבי גם בספר שלפנינו לעתים רבות בענייני א"י (ר' מפתח).

1289 Prescott, H[ilda] F[rances] M[argaret]. Once to Sinai; the further pilgrimage of Friar Felix Fabri, London, Eyre & Spottiswoode, 1957. 310 p., illus., maps, pls. 8°.

הגב' פרסקוט מספרת כאן את מסעו של הנזיר פליכס פברי בשנת 1483 מירושלים דרך עזה, מדבר סיני ומנזר קתרינה למצרים, ומשם לויניציאה ולאולם, ע"פ ספרו Evagatorium וע"פ ספרי חבריו למסע, Bern-hard von Breydenbach, Paul Walter von Guglingen. היא משלימה את ספוריהם ע"י דברי נוסע עים אחרים בני אותה התקופה. מקום עיכודה בצורה דומה את החלק הראשון של ספר-מסעו של פברי והוציאה אותו בשם Jerusalem journey (לונדון 1954; ק"ט ל' 378). — ביבליוגרפיה: ע' 287-290.

1290 Ramirez, Alfonso Francisco. Instituto de relaciones culturales Mexico-Israel. Mexico, D.F., 1955. 1 p. l., 13 numb. l. 4°. במכונת-הכפלה.

1291 Ribalow, Harold U[riel]. The history of Israel's postage stamps... New York, Twayne Publishers, (1956). [3]-121 p., pls. 8°. תאור הבולים משמש הזדמנות להפיץ ידיעות פשוטות על הצינונות, על המדינה, על חיי הארץ וכו'.

1292 Sadeque, Syedah Fatima. Baybars I of Egypt. [1]. [Karachi], Oxford University Press, (1956). XVIII, [1], 379 p., fold map. 8°. בע' 74 חצי שער: fi "Al Rawd al-Zahir al-sirat al-Malik al-Zahir, by al-Qadi Muhi al-din b. 'Abd al-Zahir". ביוגרפיה של השולטן ביד בארם הראשון. מקור לחולדות א"י במאה ה"ג (ר' מס תח). הוצאה מדעית ע"פ כ"י בכריטיש מוויאום, עם הרגום אנגלי ועם מבואות.

1293 Samuel, Edwin [Herbert]. British traditions in the administration of Israel... With a foreword by... (Eliahu Elath).

גרפיה : כרך ב', ע' 321-359 ; רשימת מקורות : ע' 360-373.

1304 **Wartenweiler, Fritz.** Suez, Asien, Afrika. Unter-entwickelte Länder? — Neuaufstrebende Völker! Zürich, Rotapfel Verlag, (c1957). 211 p., pls. 8°.

Part. cont.: Israel (p. 28-36).

1305 **Watt, Donald Cameron.** Documents on the Suez crisis, 26 July to 6 November, 1956, selected and introduced by D.C. Watt. London, Royal Institute of International Affairs, (1957). VI, 88 p., map. 8°.

במבוא (ע' 33-31) סקירה על המשא ומתן הדיפלומטי מאז הלאמת התעלה עד ל-6 בנובמבר. בסיכום דבריו נוגע המחבר בשאלה, עד כמה השפיעו הקשרים בין צרפת וישראל על תוצאות ההתערבות המזונית.

1306 **Weldler, Norbert.** Die Jüdische National- und Universitätsbibliothek in Jerusalem; Beth ha-Sefarim ha-Leumi we-ha-Universität; ihr Werden und Wirken... Hrsg. vom Schweizerischen Verband der Freunde der Hebräischen Universität Jerusalem im Jahre 5717/1957. Zürich, Verlag "Der Scheideweg", [1957]. 72 p., illus. 8°.

סקירה על תולדות בית הספרים (ייסוד, התפתחות, פעולת האיסוף, המחלקות השונות, האספים המיוחדים, הפרסומים, בית הספרות, תכניות בנייה) ועל מקומו בישראל, ביהדות העולם ובעולם הלא-יהודי, עם תמונות רבות, ביבליוגרפיה (ע' 50) וידיעות לשוחרי בית הספרים.

1307 **World Confederation of General Zionists.** The Zionist Movement in the new era, edited by Kalman Sultanik. (New York, World Confederation of General Zionists, 1955). 96 p. 8°.

קובץ מאמרים על מהותה ועתידה של הציונות לאור קיום המדינה. נכתבו לרגל הקונגרס הציוני הכ"ד.

אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות

1308 **תנ"ך. רות. רות ; פיתוחי עץ מאת יעקב שטיינהרם,** כתוב בידי פרנציסקה ברוך. בילדאפיה.

1299 **U.S. Treaties.** Passport visas. Agreement between the United States of America and Israel, effected by exchange of letters, signed at Jerusalem and Tel-Aviv, February 14 and 28 and March 2, 1955. (Washington, U.S. Govt. Print. Off., 1956). 1 p. l., 3 p. 8°. = U.S. Dept. of State, Treaties... series, 3614.

1300 **U.S. Treaties.** Surplus agricultural commodities. Agreement between the United States of America and Israel, signed at Washington November 10, 1955. (Washington, U.S. Govt. Print. Off., 1955). 1 p. l., 4 p. 8°. = U.S. Dept. of State, Treaties... series, 3429.

1301 **U.S. Treaties.** Technical cooperation; joint fund program. Agreements between the United States of America and Israel. Amending agreement of May 9, 1952, as amended. Effected by exchange of notes, signed at Tel Aviv June 21... and 29, 1954... (Washington, U.S. Govt. Print. Off., 1955). 1 p. l., 5 p. 8°. = U.S. Dept. of State, Treaties... series, 3045.

1302 **U.S. Treaties.** United States educational foundation in Israel. Agreement, with exchange of notes, between the United States of America and Israel, signed at Washington July 26, 1956. (Washington, U.S. Govt. Print. Off., 1956). 1 p. l., 14 p. 8°. = U.S. Dept. of State, Treaties... series, 3612.

באנגלית ובעברית (צלום של כתב-מכונה). האגרות רק באנגלית.

1303 **Waas, Adolf.** Geschichte der Kreuzzüge... Bd. 1-2. Freiburg, Herder, 1956. 3 p. l., 396 ; VI, 391, [1] p., maps. 8°.

הכרך השני מוקדש בעיקרו לתולדות ממלכת ירושלים ולשאר המדינות שנוסדו ע"י הצלבנים, למשפטן ולתריבות. על גזירת תנאי ועל מצבם של היהודים במדינות הצלבנים מדובר רק בקצור ובדרך אגב, ר' מפתח. ביבליו-

Part. cont.: C. H. Kraeling, L. Movry: Music in the Bible. E. Werner: The music of post-biblical Judaism. (p. 283-335; Bibliography: 493-495).

1314 **Pfister, Friedrich.** Alexander der Grosse in den Offenbarungen der Griechen, Juden, Mohammedaner und Christen. Berlin, Akademie-Verlag, 1956, 55 p. 8°.
= Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Schriften der Sektion für Altertumswissenschaft, 3.

Part. cont.: Alexanders Heiligung durch das ägyptische Judentum (p. 24-35).

1315 **Piechotka, Maria; Kazimierz Piechotki.** Bóznice drewniane. Warszawa, wydawn. 'Budownictwo i architektura', 1957. 219, [1] p., illus., col. map (fold.), plans. 4°.
Zakład architektury Polskiej : בראש השער : politechniki warszawskiej — Maria i Kazimierz Piechotkowie

„בתיכנסת בנויים מעץ.“ בין שתי מלחמות העולם עשה המכון לאדריכלות פולנית של ה„פוליטכניקה“ ההרשאית עבודת רשום תעודתי של בתיהכנסת בפולין, בראשותו של שמעון וייציק. הוכנו אז אלפי צלומים, מדידות ותרשימים. חלק מהחומר ניצל מידי הנאצים, וברוב המקרים נשארה בו עדות היחידה לבתיהכנסת שחרבו בימי השואה. הספר מסכם במבואו (ע' 45-7) את עקרונות התכנון, סייב הבניה והעזרות החיצוניות והפנימיות של בתי הכנסת הבנויים מעץ. נתנים בו (ע' 195-51) צלומים ותרשימים של למעלה מ-70 בתיכנסת, שנבנו מהמאה הי"ז עד המאה הי"ט (ורובם המכריע במאה הי"ח) במקומות שהיו שייכים אי פעם לפולין. בסוף הספר (196-212) הסבר לחדרונות. ביבליוגרפיה : 220-218.

1316 **Prague, Židovské museum.** Guide to the Jewish Museum in Prague. Pt. II: Museum of Jewish town [!] in Prague. (By Hana Volavková, Walter Sojka and Jiri Well. Translated by Greta Hort). Praha, The Jewish Museum of Prague, 1957. 32 p., pls. 8°.
הקודם : ק"ס כ"ח 363.

1317 **Theodor Herzl Foundation.** New

החברה היהודית להוצאת ספרים אשר באמריקא, חשיין.
[20. 18] ע' 2°. עברית ואנגלית, עם שער נוסף
באנגלית : The Book of Ruth, woodcuts by Jacob Steinhardt, calligraphy by Franziska Baruch

1309 **Bettex, Ivan.** Abram Krol 1919, documentation réunie par Ivan Bettex. Genève, P. Cailler, 1957. 16 p., illus. 8°.
= Les cahiers d'Art-Documents, 1957, no 9 (= 57). = Ecole de Paris, no 11.

קרול נולד בפביאניץ למשפחת חסידים ; בצרפת משנת 1938 ; משנת 1950 שב ליהדות ועורר ומקדיש הרבה מיצירותיו לנושאים יהודיים. — החוברת מכילה העתקים שונים מיצירות קרול.

1310 **Chagall, Marc.** The graphic work. Introduction and selection by Franz Meyer; documentation by Hans Bolliger. London, Thames & Hudson, (c1957). XXXVIII p., 1 l., 151, [1] p., 147 illus., 4 col. pls. 4°.
נדפס בגרמניה. על הע' 144 יצירות בשחור-לבן (מתוך האוטוביוגרפיה, 1922 ; „הנשמות המתות“ של גוגול, 1923 ; משלי להרפונטן, 1927-1930 ; התנ"ך ; הרפסידאבן מן התקופה שלאחר המלחמה). ע' 146-151 : ביבליוגרפיה. מחבר ההקדמה (V-XXXIX), מנהל היכל-האמנות בברן שב-שווייץ, הוא חתנו של שגל.

1311 **Chagall, Marc.** Werke aus den letzten 25 Jahren. Kunsthalle Basel 25. August bis 21. Oktober 1956. [Basel], (typ. B. Schwabe), [1956]. 13, [1] p., 16 pls. 8°.

קטלוג של תערוכה.

1312 **Levy, Ezekiel.** Sacred music and the festivals of the Catholic, Jewish and Protestant faiths. (Ann Arbor, University Microfilms, 1955). 4 p.l., IX, 299 l., music, tab.
= Doctoral dissertation series, no. 13,650. — Diss. New York University, 1955.

1313 **New Oxford history of music.** v. 1: (Ancient and Oriental music, ed. by Egon Wellesz). (London, Oxford University Press, 1957). XXIII, 520, [1] p., facsimils, music, pls. 4°.

ha-Bargeloní. Traducción del hebreo, con prólogo y notas por José M.ª Millás Vallicrosa. Madrid, 1956. 126, [1] p., facsim., diágr. 8°. = Consejo superior de investigaciones científicas. Instituto Arias Montano. Serie D, núm. 5.

ספר "צורת הארץ" המתורגם כאן דן לפי המינוח של ימינו בגיאוגרפיה האסטרונומית ובאסטרונומיה של מערכת כוכבי הלכת. במבוא (ע' 23-11) עומד המתרגם על מקומו של הספר במסגרת היצירה המדעית של ר' אברהם בר חייא. הוא מנתח את תכנון ועוקב אחרי המקורות הערביים. להלן מדובר על אופיו המיוחד של החומר והשפעתו בחולדות האסטרונומיה, וכן על שיטת התרגום שהוכן לפי שני הדפוסים הנדירים (בזילאה 1546 עם תרגום לטיני והערותיו של סבסטיאן מינסטר; אופנבאך 1720) ובחלקו לפי כ"י באוכספורד ובמינכן, מקודם תרגום פרופ' מיליאס ואליקרוזה את "מגלת המגלה" (ק"ס ז' 378), "חיבור המשיחה והתשבורות" (ק"ס ט' 498) ו"סודי התבונה ומגדל האמונה" (ק"ס כ"ט 65).

ספרות יפה עברית חדשה

1322 הרכבי, שמואל מאיר. חזון ופותרון; פתגמים בתולדות ישראל והעמים. בואנוס איירס, "חכמת ישראל", תשי"ז. 80 ע', פורטרט. 8°.

ספרות יפה יודית

1323 איזוענבור, משה. געלעבט הינטער קראטן; <נאוועלע>. בוענאסאייזעס, "ידבוק" ביי דער "געזעל" שאפט פאר יידיש-וועלטלעכע שולן אין ארגענטינע", 1956. 218 ע'. 8°. עם שערים נוספים בספרדית ובאנגלית. ספור אוטוביוגרפי. המחבר גולד בניעוויוש (רוסיה הלבנה) בשנת 1920. בימי המלחמה היה עצור במחנות עבודה סובייטיים, אח"כ היגר לאוסטרליה.

1324 וויינשטיין, בעריש. אמעריקע; פאעמע. ניו יארק, ציקא ביכער פארלאג, (1955). 215, [2] ע'. 8°.

1325 ליכט, מיכל. געזאמלטע לידער. בוענאסאייזעס, געליע, 1957. 395, [3] ע', פורטרט. 8°. עם שער נוסף באנגלית. ע' 14-9: מבוא מאת נ.ב. מינקאוו.

1326 לינדער, נ.ב. אין יענע טעג; סיפון און בילדער פון יידישן לעבן אמאל אין בערדיטשעוו. ניו יארק, (דפוס Shulsinger), 1957. VII, 231 ע'. 8°.

York. An exhibition of Zionist & Israeli bookplates from the Jewish bookplate collection of Philip Goodman. April 3—April 30, 1957... Theodor Herzl Institute... New York. [New York, 1957]. 9 p., facsim. 8°.

P. 5-9: Philip Goodman: Love of Zion as reflected in bookplates. במכות הכפלה.

בלשנות

1318 ויטרבו, א.ע. אלף מלים; מלות היסוד, עברית-איטלקית, איטלקית-עברית, כפי רשימת הוצעה להבחינת הלשון שבמשרד החנוך של מדינת ישראל. הוצאה איטלקית בעריכת א.ע. ויטרבו, רומא, הפרדציה הציריית האיתלקית, תשי"ז. 39, [1] ע'. 8°. עם שער נוסף באיטלקית: Elef millim; mille parole fondamentali... a cura di C[arlo] A[liberto] Viterbo.

רשימת המלים לפי הא"ב העברי עם התרגום האיטלקי ואחריה מפתח לפי הא"ב הלועזי. השוה ק"ס ל' 335 מס' 1854 ול"א 64 מס' 562. -- נדפס באמסטרדם.

1319 Driver, G[odfrey] R[olles], ed. Aramaic documents of the fifth century B.C. Abridged and rev. ed... with help from a typescript by E. Mittwoch, W. B. Henning, H. J. Polotsky and F. Rosenthal. Oxford, Clarendon Press, 1957. XV, 106, [1] p. 8°.

13 תעודות, הוראות של פחה או מקידים פרטיים גבורים אחרים במצרים בענין ניהול קרקעות ממשלתיות. הוצאה קודמת: ק"ס ל' 65. בהוצאה זו נשמטו הטכסטים המקוטעים, התעתיק ולוחות הפקסימיל. ההערות תוקנו.

1320 Zorell, Franz, ed. Lexicon hebraicum et aramaicum Veteris Testamenti, quod aliis collaborantibus edidit Franciscus Zorell. Fasc. 7: <תתגר ad שורף>. Roma, Pontificium institutum biblicum, 1954. p. 809-912. 4°.

הקדומים: 6'1: ק"ס כ"ז 289; 7: כ"ח 82; 8: כ"ט 237.

ספרות עברית בימי הביניים

1321 Abraham Bar Hiyya. La obra Forma de la tierra de R. Abraham bar Hiyya

sion, notes and bibliography. 3 p. l., 172, [1] p.
לחלק א' שער נוסף ביוזית: די עלטסטע היינט
באקענטע חזק פון דער יידישער ליטעראטור... מיט
הקדמה... פון [לייב] סוקס.

לפנינו הוצאה דיפלומטית של כ"י "C.Y." = T-S. 10K22 בספרית קמברידז', היא כוללת הקדמה מפורטת, פקסימיל של כל עמוד ועמוד וממולו העתק באותיות עבריות, ובכרך השני תעתיק באותיות לטיניות ותרגום גרמני עמוד מול עמוד. כה"י, שגילה המהדיר בין קטעי הגניזה של קהיר, הוא תעודה חשובה ללשון היודית בימי הביניים ולראשית הספרות היודית. לדעת המהדיר מעיד כה"י גם על קיום עדת יהודים אשכנזים במצרים במאה הי"ד, שהי כ"י זה כתוב ביד "אכשנויות קורסיבית" על נייר חוצרת מצרים או צפון-אפריקה, לפי תאריך הניתן בשני מקומות, בשנת 1382. 42 דפי כה"י, שראשו וסופו לקויים בחסר, מכילים ארבעה שירים על נושאים מקראיים (משה רבנו, גן עדן, אברהם אבינו, יוסף הצדיק), שבתאר ריהם משולב גם חומר אגדתי, שיר-אגדה "הארי החולה", שבו מוצא המהדיר רמזיה למאורעות הזמן, ושיר-עלילה "דוכוס הורנט", אגדת-גבורים גרמנית הקרובה מכמה בחי-נות לאגדת הלדה כפי שנמסרה לנו באחד הנוסחים של "קודרון" מראשית המאה ה"ז. פוסק רואה באוסף שיר-רים אלו, הכתובים בלשון המקורבת ללשון יהודי גרמניה העילית במאה הי"ד ובמשקל האפוס הגרמני של ימי הביניים, "פרסוטאר של טרובדור יהודי".

ספרות יפה לועזית על נושאים יהודיים

1333 Ash, Shalom. Petersburg; Roman. (Übertragung von Siegfried Schmitz). Konstanz, Diana Verlag, (c1957). 300 p. 8°.

בראש השער: Schalom Asch: יצא לראשונה ברלין, 1929 (קיס ז' 130).

1334 Barrett, William M. Song of the Warsaw ghetto. New York, Vantage Press, (c1956). 40 p. 8°.

1335 Ben-Gavriel, M[oshe] Y[a'aqov]. Frieden und Krieg des Bürgers Mahaschavi; alte und neue Abenteuer. (Berlin), Ullstein, (1957). 315, [1] p. 8°.

ספרים הומוריסטיים מהחיים בישראל בזמנו. מהדורה מורחבת הראשונה: קיס כ"ס 366.

"מסופר כאן על מקרים מעניינים שונים שקרו בעיר בראשית מאה זו, כשצורות החיים המסורתיות התחילו להתפורר". (מההקדמה).

1327 א גייע הגדה של פסח... (מוזיק צוגע-פאסט און אראנזשירט פאר בעזאנג מיט פיאנע-באגליטונג פון מיכל געלבארט. העברעישע טעקסטן איבערגע-זעצט פון [ישראל] קעקב] שחארץ. אכטע געענדערטע אויפלאגע. [גוייראק] (בילדונגס-קאמיטעט פון ארבעטער-רינג, 1956). 59 ע', 1 דף, תמונות, תוים. 8°.

קצת תרגומים מההגדה המסורתית, והרוב דברי שירה על נושא הגאולה.

1328 ריווענבלאט, ה[נרי] (חיים). פאר-נאכט. לאס אנגעלעס, ה. ריווענבלאט בוך קאמיטעט, 1957. 216 ע', פורטרט, פקסימיל. 8°.

שירים מאת ה. ריווענבלאט (13.V.1878 — 29.V.1956). הקדמה על המשורר מאת ש. מיללער (ע' 11-3); ובסוף הספר "ביאגראפישע פרטים און ביבליאגראפיע" (203) (חתום ש.ק.מ. [שעיה ק. מיללער ז.]. הרבה מן השי-רים, נושאים החי העירה רישושע באוקראינה, שם גולד המחבר, ומדינת קליפורניה, שם מת.

1329 שומיאטשער-הירשביין, אסתר. לידער. לאס אנגעלעס, אסתר שומיאטשער-הירשביין בוך קאמיטעט, חש"ז 1956. 156 ע', פורטרט. 8°.

התכן: מאמע לשון. דאס גאלד פון דייע אויגן. גורל. זכרון. אייגנס. פארטרעטן. אין די שטראלן פון דער זון. אפקלאנגען.

1330 שטיינבארג, אליעזר. מעשלים. בוקארעסט, מלוכה פארלאמ פאר ליטעראטור און קונסט, (1956). 258 ע', פורטרט, פקסימיל. 8°. תרגום עברי, עם הקדמה על חולדות המחבר: קיס ל' 23.

1331 שערמאן, [קעב] מ[קס]. אין שטילע שעה; לידער <אן פרעטעניועס>. 1949-1904. יאהאנעסבורג. (דפוס Pacific), תשי"ז. 78 ע'. 8°.

1332 The oldest known literary documents of Yiddish literature <c.1382> by L[ajb] F u k s. Pt. 1-2. Leiden, E. J. Brill, 1957. 8°.

Cont.: Pt. 1: Introduction, facsimiles and transcription. XXXVII, 84 p., 31., 84 facsim. — 2: Transliteration, modern German ver-

ber. București, Editura de stat pentru literatură și artă. 1956. 653, [2] p., front. (port.). 8°. (Clasicii literaturii universale).

1344 **Kolmar, Gertrud**. Das lyrische Werk. Heidelberg, L. Schneider, 1955. 349 p., port., facsim. 8°. = Veröffentlichungen der Deutschen Akademie für Sprache und Dichtung, Darmstadt, 6.

לשירים אחרים תכן יהודי, המשוררת, יהודיה, גולה בשנת 1894 כברלין, היא נספתה בימי השואה. בסוף הספר הערכה מאת Jacob Picard.

1345 **Levin, Meyer**. Compulsion. New York, Simon and Schuster, 1956. X, 495 p., 1 l. 8°.

רומן היסטורי ופסיכולוגי על מקרה חטיפה ורצח שבוצעו בארצות-הברית (1924) עלידי שני צעירים יהודיים בני-טובים (Leopold and Loeb case).

1346 **Nadelmann, Leo**. Leib der Fiedler; eine Bühnenlegende mit Musik... Nach Motiven von J. L. Perez. Berlin-Wilmersdorf, Astoria Verlag, c1957. 3 p. l., 54 numb. 1. 4°. במכונת-הכפלה.

1347 **Newman, Louis I[srael]**. Pangs of the Messiah and other plays, pageants and cantatas. New York, Bloch Publishing Co., 1957. XVI, 432 p., front. (port.), music, pls. 8°.

14 מחזות על גושאים יהודיים, אשר רובם הוצגו ע"י להקת חובבים הקשורה לביה"כ "רודף שלום" בניו-יורק.

1348 **Samuel, Edwin [Herbert]**. A cottage in Galilee. (Illustrations by Gabriella Rosenthal). London, Vallentine, Mitchell, 1957. IX, 227 p. 8°.

ספורים קצרים מתוך חיי אי בתקופת המנדט. מקורים במדה רבה נסיונות המחבר וקורותיו בהיותו פקיד בכיר באדמיניסטרציה הבריטית.

1349 **Strykowski, Julian**. Głosy w ciemności. Warszawa, "Czytelnik", 1956. 398, [2] p. 8°.

"קולות במחשכים". רומן בו מתוארים חיי משפחה

1336 **Berman, Jules**. Arvet från Sinai; Roman. Stockholm, C. E. Fritze, (1956). 329, [1] p. 8°.

"המורשה מסיני". ספור על זוג יהודים צעירים הבורחים מפולין אחרי הפוגרומים שבשנות 1880, והבונים מחדש את חייהם בשבדיה.

1337 **Feuchtwanger, Lion**. Jefta und seine Tochter; Roman. Hamburg, Rowohlt Verlag, (1957). 382, [2] p. 8°.

הנושא: שופטים, פרק י"א. עם אחירת-דבר מאת המחבר.

1338 **Finegan, Jack**. Wanderer upon earth. New York, Harper, (c1956). VI p., 1 l., 247 p., map (on lining papers). 8°.

רומן. מסעותיו של אחד הגולים בימי חורבן הבית הראשון. הוא בא לארצות המזרח, פרס, הודו וסין, ומתווע עם דתותיהן ותרבותן. סופו לעלות לא"י עם שבי ציון.

1339 **Freed, Morris**. The survivors, six one-act dramas... Translated from the Yiddish by A. D. Mankoff. Cambridge, Mass., Sci-Art Publishers, (c1956). 112 p., front. 8°. על מראות השואה.

1340 **Goes, Albrecht**. La flamme du sacrifice <Das Brandopfer>. Récit. Traduit de l'allemand par Pierre Bertaux. Paris, A. Michel, (1957). 102, [1] p., 2 l. 8°.

המקור: ק"ס ל"ב 329, שם גם ציון.

1341 **Golding, Louis**. Les lieux dangereux <The dangerous places>; roman. Traduit de l'anglais par J[eanne] Fournier-Pargoire. Paris, A. Michel, (1957). 414 p., 1 l. 8°.

המקור: ק"ס ל"א 111.

1342 **Guggenheim, Kurt**. Alles in Allem; Roman... Bd. 1-4. Zürich, Artemis Verlag, (c1953-c55). 304; 312; 293; 304 p., pls. 8°.

הוצאה בכרך אחד, ציריך, שם, 1957. 1108 ע'. במסכת הרחבה של רומן זה על חיי העיר ציריך במשך 50 השנים האחרונות מצוירות גם דמויות יהודים.

1343 **Heine, Heinrich**. Versuri; note, comentarii și glosar de Alfred Margul Sper-

Cont.: v. 2: From the Maccabees to the discovery of America. XII, 271, [1] p., illus. — v. 3: From the discovery of America to our own day. XII, 371, [1] p., illus.

לבני הנעורים. הקור: ק"ס ל' 57.

1357 **Klaperman, Gilbert; Libby [M.] Klaperman.** The story of the Jewish people... Illustrated by Lorence F. Bjorklund. v. 1: From Creation to the building of the Second Temple. New York, pub. for the Rabbinical Council of America by Behrman House, (c1956), 189 p., illus., maps, 8°. לבני הנעורים.

1358 **Lewiton, Mina.** Rachel and Herman... Pictures by Howard Simon. New York, F. Watts, 1957, 3 p. l., 202 p. 8°.

ספור מן ההוי היהודי-אמריקאי. לילדים.

1359 **Moos, Marjorie H[ilda].** Liberal Judaism; a brief introduction for young people. London, Liberal Jewish Synagogue, (1957), 32 p. 8°.

1360 **National Federation of Temple Youth.** Nifty Chai-ways; living Judaism through mitzvos. New York, National Federation of Temple Youth, [1957]. [96] p., illus., music, 4°.

חומר לפעולות בחוגי הנוער, עם הוראות לביצוען. במכונית-הכפלה.

1361 **Rubin, Alvan D.** A picture dictionary of Jewish life. Text by Alvan D. Rubin. Pictures by Lili Cassel. New York, Behrman House, (c1956), [32] p. 8°.

75 ערכים של 53 שורות בסדר א"ב הבאים לשון את המסורת היהודית לפעוטים, וליד כל אחד ציור.

חנוך והוראה

1362 **Alper, Michael.** Reconstructing Jewish education. New York, Reconstructionist Press, 1957, XII, 156 p., front. (port.), 8°.

מ. אלפר, מחנך ידוע באה"ב, ממחנה ה- Reconstructionism, נפטר ב-29 בינואר 1955. דיסרטציה זו, משנת

יהודיים מסורתיים בעירה קטנה כמזרח גליציה לפני מלחמת העולם הראשונה, בשעת המגע הראשון בין העולם המסורתי לבין העולם החדש.

1350 **Wallenrod, Reuben.** Dusk in the Catskills. New York, Reconstructionist Press, (1957), 3 p. l., 264 p. 8°.

המקור, "כי פנה יום": ק"ס כ"ג 171.

1351 **Wiseman, Adele.** The sacrifice; a novel. New York, Viking Press, 1956, 3 p. l., 346 p. 8°.

רומן על רקע חיי מהגרים ממזרח אירופה באמריקה. המחברת נולדה בוויניפג בשנת 1928.

ספרות הנוער

1352 למן, מאיר. בסתנאי. מאת מ. להמן. מעבד על ידי מתחיהו מוסקיס. מציר על ידי לסלו פטולי. ניר-יורק, הוצאת "לדור" שעל יד ועד החנוך היהודי, (1955), 48 ע', תמונות. 8°. מנוקד. לילדים. שם המקור: Markus Lehmann: Bustenai.

1353 **Atzmoni-Keen, Michael.** Out of the desert. n. p., [195-]. 2 p. l., 30 numb. l. 4°. מחזה. ענינו ישראל במדבר והצלת שארית הפליטה. לבניה-נועורים. במכונית-הכפלה.

1354 **Confederación juvenil sionista argentina.** Shavuot. (Buenos Aires), Departamento de cultura de la C.J.S.A. [= Confederación juvenil sionista argentina], [195-]. 54 p., illus, 8°.

במכונית-הכפלה. פרקי קריאה. המלקט: "Shalom R."

1355 **Conovitz, Michael.** Dorothy and David explore Jewish life... Rev. ed. New York, Union of American Hebrew Congregations, (1957). XVI, 112 p., illus, 4°. (Union graded series).

במכונית-הכפלה. מהד' א': 1938 (ק"ס ט"ז 487).

1356 **Gamoran, Mamie (Goldsmith).** The new Jewish history... Illustrated by Bruno Frost. vol. 2-3. New York, Union of American Hebrew Congregations, (c1956-c57), 8°. (Union graded series).

לכל מלה, ותרגומה לאנגלית. המלים האנגליות לפי א"ב בסנים המעטפת.

1363 **Colodner, Solomon**. Lessons in conversational Hebrew for adult groups, extension classes and self-study. New York, Bloch Publishing Co., (c1957), 28 p., illus. 8°.

רשימת ביטויים בעברית ותרגומם לאנגלית, מסודרים לפי נושאים. בסוף טבלאות דקדוק.

1369 (**Halpern, Joseph; Chaim Pearl**). Jewish history pamphlets. Pt. 1-3. London, World Jewish Congress, Cultural Committee <British Section>, [1956?]. 8°.

Cont.: Pt. 1: From the beginning till the destruction of the Second Temple. Pamphlet no. 1-12. — 2: From the destruction of the Second Temple till the exile from Spain... Pamphlet no. 13-22. — 3: From the Spanish expulsion till the present day. Pamphlet no. 23-32.

בכל חוברת [1], 6, ע' 1] ע' בע' האחרון של כל חוברת: Jewish history course by the World Jewish Congress... Authors: Joseph Halpern, Chaim Pearl...

1370 **Smith, Ada (Wilcox)**. Learning to know the Old Testament; junior vacation school manual, by Ada W. Smith. New York, pub. for the Cooperative Publication Association by Abingdon Press, (c1956). 96 p., illus. 8°. (The Cooperative series. Teacher's book. Henry M. Bullock, general ed.). מהד' א : 1951. — לבתי-ספר פרוטסטנטיים.

1371 **Weingreen, J[acob]**. Classical Hebrew composition. Oxford, Clarendon Press, 1957. VII p., 11., 146 p., 11. 8°.

Cont.: Texts. Index to the notes. English-Hebrew vocabulary.

"ספר-למוד להדרכת הסטודנטים בכתיבת חבורים עב-ריים בסגנון התנ"ך". (מההקדמה).

1372 **Youngman, Bernard R[obert]**. Patriarchs, judges and kings. London, Hulton

1954, מתפרסמת מעזבונו. הציבור "בא להראות דרך חינוך יהודי אשר תכשיר את בני הנעורים לחיות חיי יהודים בקרב סביבה אמריקאית תוך שמירה על מורשתם היהודית והאמריקאית גם יחד". (מהקדמה א. כהן).

1363 **Nulman, Louis**. The parent and the Jewish day school; reactions of parents to a Jewish all-day school... Scranton, Pa., Parent Study Press, (c1956). XV, 119 p., tabs. 8°.

חקר סוציולוגי-סטטיסטי על הסבות המניעות הורים לשלוח ילדיהם לבי"ס יהודי יומי. המחקר נעשה בי"ס Hillel Academy בסקרנטון, בי"ס יומי דתי של 9 כתות וכ-170 תלמידים. בשנת 1954 קבלו באה"ב כ-400,000 צעירים תוך יהודי בבתי ספר. כמחצית התלמידים למדו בבתי ספר של יום ראשון, כ-40 אחוז בבתי ספר של אחה"צ, ורק כ-30,000 (18,000 : 1948/9) בבתי ספר יהודיים-כלליים, מאלה כ-80 אחוז בני-יוזק.

1364 **Ortúzar Prado, Julio**. Aspectos generales de la Universidad de Jerusalem. Santiago de Chile, (Instituto Chileno-Israeli de cultura), 1956. 15, [1] p. 8°.

1365 **Ruffmann, Louis L.** Survey of Jewish education in New York City; digests of findings and recommendations... New York, Jewish Education Committee of New York, (c1957). IX, 24 p. 4°. במכונת-הכפלה.

ספרי למוד

1366 בכרך, קלמן; יקותיאל חיים אקסלרוד. כתיבונני... ספר ללמוד כתיב דקדוק וחבור... בבתי ספר יומיים... חלק א : לשנת הלמודים השנייה. ניו-יורק, תשי"ז. [5], 65, [2] ע' תמונות. 8°. במכונת-הכפלה.

1367 פרסקי, דניאל. המלון שלי... ציר על ידי מ. לנגור. חוברת א. [ניו-יורק], ההסתדרות העברית באמריקה, [תשי"ז לערך]. 32 ע' 8°. עברית-אנגלית, עם שער נוסף באנגלית: My dictionary, ed. by Daniel Persky...

מלון "גמד" של מלות-יסוד בשני נושאים: "בית-הספר שלי" ו"הבית שלי", כל אחד לפי הא"ב העברי, עם תמונה

מיועד לרומאים ואחיות לא-יהודים. דפוס ראשון: 1954.

1375 (Mosbacher, Leopold). Tabelle über den Eintritt der Nacht für die wichtigsten europäischen Städte. (Zürich), Bank Koschland & Hepner AG., (pref. 5717). 64 p. 8°.

בהקדמה מאת Salomon Ehrmann פרטים על עריכת הטבלאות (עיבוד ספרו של Berthold Cohn, 1899; מהד' ב': 1932) ועל חישוב הומון ליציאת השבת.

1376 Oursler, Will[iam Charles]. The healing power of faith. New York, Hawthorn Books, (1957). 366, [2] p. 8°.

הפרק Jewish healing practices (ע' 244-251) מכיל בעיקר ידיעות על תנועת "Jewish Science" המקבילה ל-"Christian Science". עם ביבליוגרפיות.

1377 Talbot, Louis T[hompson]. What's wrong with Anglo-Israelism? Findlay, Ohio, Dunham Pub. Co., (c1956). 47, [1] p. 8°.

נגד השיטה המשתדלת לזהות את העמים האנגלו-סכסיים לעשרת השבטים. הגישה נוצרית.

Educational Publications, (1956). 92 p., illus., maps. 8°. = Background to the Bible, 1. Reprint of 1955 issue.

ספר-עזר לשעורי המקרא בבתי-ספר לא-יהודיים. המכיל חומר מגוון, וביחוד שפע תמונות וצלומים, על אורח החיים בימי האבות, השופטים והמלכים.

שונות

1373 Kanter, Berta. Like mama used to make; a collection of favourite and traditional Jewish dishes, designed and illustrated by Suzanne Sarnoff, assisted by Jan Miller. Revised English ed. after the American original. London, Children and Youth Aliyah Committee for Great Britain, [195-]. 185, [7] p., illus. 8°.

1374 Minda, Albert G. "Ministering to the religious needs of the Jewish patient"; a manual for nurses, doctors, hospital superintendents and chaplains. (Minneapolis, Minn., 1956). 46 p. 8°.

בתוך כתבי עת

במדור זה ירשם תכן כתבי-עת במדעי היהדות בעברית ובלועזית, וגם מאמרים בודדים מענייני-הדות מתוך כתבי-עת כלליים. יכללו כאן מחקרים בלבד ולא ספרות יפה ואף לא עיונים בבעיות ימינו. עתונים חדשים נרשמים גם לעיל במדור "עתונים".

- אכרי ישראל. תשטז-תשיז. תל-אביב, 1956. —
בראשית: א. הורביץ: לוחות-עדות (312-290). עבר הדני:
האכרות בישראל <1878-1956> (313-323).
הארץ. תל-אביב, כד סבת תשיח 16.1.1958. — י. מ.
מאלי: תאו ומריא (2).
כה סבת 17.1. — א. חיימי: הישוב במצב וראשית אג'רת המים (5).
א שבט 22.1. — א. שושן: מה הוא תוא (2).
ג שבט 24.1. — ז. בן שלמה: "פרשת קרי" — העילה לחיסול (הסופרים והאמנים היהודיים ברוסיה) (3).
יב שבט 2.11. — י. מ. מאלי: תשובה לתשובה [בענין תאו ומריא] (2).
ל שבט 20.11. — א. שושן: מריא וביאמוס (2).
[הארץ]. תרבות וספרות. תל-אביב, 20.11.57. —
א. מ. הברמן: קדושה לתנועה: "אתה קדוש מושיע חן סימ" [לפיטן] ארצישראלי (?) בשם יעקב שאין לאחר מחמאת האחת עשרה] (1). — א. שליט: הספרות ההיסטוריוגרפית בתקופת החשמונאים (1).
31.1.1958. — עבר הדני: אור חדש על הבארון רוטשילד ופעלו (2).

ו **א'תרץ**. יג כסלו. — א. סביב : ללא מסרת ; פרק בתולדות החינוך העברי באמריקה (101'99, 107).
 ח **א'תרצב**. כז כסלו. — א. צייטלין : הרצון והי חכמה במשנת ר' שלמה בן-גבירול (137'136).
 י **א'תרצד**. יא טבת. — י. ברזילי : לחקר התנועה השבתאית [על "שבת צבי" מאת גרשם שלום] (176, 181 ; יא : 196'197). — א. שאולי : במדת הדין ובמדת הרחמים... רבי חיים הלוי סלובייצקי (182'181).
 יא **א'תרצה**. יח טבת. — י. אוסטרדין : יהודים בקובא (190).

[הדאר]. **ספר הדאר** למלאת לו 35 שנה. [= הדאר לו, כח **א'תרעב**]. ניוירוק, [א סיון] תש"ו. — בחי' נות (42'3). — מחקרים : ג. גליק : בעקבות אברהם אבינו (45'44). א. א. פינקלשטיין : אגדה עתיקה על הכנענים ויחוסם לארץ ישראל (47'46). ש. ז. צייטלין : האסנים **האסיים** (52'48). י. רוזנטאל : חידות המגלות הגנוזות (63'53). ש. ק. מירסקי : ראשיתו של בית-הספר העברי (66'64). ש. אברמסון : קטע מפרוש המשנה לרמב"ם בכתב-ידו (70'67). מ. א. שולחאס : מסעי הצלב, קדוש השם ואנוסי אשכנז (75'71). מ. וילגנסי : עם תשובת היהודים לאנגליה (82'76). ש. ברנשטיין : "זמר" המיוחס בטעות לאר"י [יום זה לישראל] (85'83). א. י. השיל : ר' יצחק מדרוביץ' (94'86). ב. ברנשטיין : נגון "יה רבון" (97'95). ש. פדרבוש : חבת הספר בישראל (102'98). מ. וואכסמאן : מקומו של תלמיד-החכם בחיי עמנו (110'103). — מטות (158'111). ביניהן : ג. גלאצר : צונץ אצל הינה (128'127). א. י. כץ : משנת רנ"ק והרעיון הציוני (129'131). — סיפורים ושירים (204'159). — רשומות (205'251).

דבר. תל-אביב, טו אדר תשי"ח 1958. ח. ת. לשם : המן באגדה הערבית (5).

הדרום. א. ניוירוק, שבט תש"ו. — ח. ד. שעזעל : ביאורים לגליון הש"ס של רע"א אשר במסכת ביצה (52'63 ; ג : 64'45).
 ג. אלול. — מ. מ. כשר : קדושת בית הכנסת (15'9). — ד. ש. שפירא : הערות והגהות לתשובות הרמב"ם הוצ' פריימן (72'69 ; 7 : 77'73).
 ד. כסלו תשי"ח. — מ. מ. ברייאר : שנויים ומקבילות מפירוש רש"י למקרא לפירוש רש"י בתלמוד (44'28). — ח. ד. שעזעל : משנתו של הרמב"ם ז"ל (53'44). — י. רובינשטיין : הערות על "שם הגדולים" (69'56).

בצרון. לו, ב (198). ניוירוק, כסלו תשי"ח. — חלי' פת מכתבים בין רב צעיר וש. א. הורווצקי, הובאו לדפוס ע"י ח. ליף (72'68). — י. ברזילי : "המגיד" וראשית הת' נועה הלאמית <מאה שנה להופעתו> (88'78).

הבקר. תל-אביב, י' שבט תשי"ח 1958. — מ. ז. והרי : אומה ויעודה בשירת משה אבן-עזרא (5).

ברקאי. כה, רו. יוהנסבורג, ערב ראש השנה תשי"ח. — ל. י. רבינוביץ : המשנה של יום הכיפורים במסכת תענית (11). — א. מור : דמותו הרוחנית של משה אבן עזרא (13'12). — מ. מ. פאפו : בקורי ב"אזור הנחוש" בצפון רודיזיה (28). — א. א. בקשט : יחס התנ"ך לעבודת אל"ה לים (46). — ב. ליפשיץ : שמחת בית השואבה וסמליה (49'48).
 כה, ר"י טבת. — א. הילביץ : התחדשות ספרותית עם הנצחון החשמונאי (7'6).

גשר. ג, 4 (13). תל-אביב, טבת תשי"ח. — ש. י. קרויטנר : ישובי היהודים בארצות סקנדינביה (26'21). — ק. דה נסרי : היהודים במארוקו החדשה (33'27). — מ. לנדאו : פליטי אוקראינה היהודיים בבסרביה (39'34). — א. טרסקובר : קוי יסוד בסוציולוגיה של הגולה בימינו (58'51). — מ. הורביץ : הקיבוץ בתקופת המדינה (59'68). — ר. מאהלר : קיום האומה לפנים והיום (81'69). — י. קרוק : שאלת היהודים בתנועת הפועלים הבינלאומית, 1917-1957 (93'82). — א. ש. שטיין : האפופיאה של ה"בונד" <סיכומי דרך עם מלאת 60 שנה ליסודו> — ספטמבר 1897 <110'94>. — ב. צוקרמן : הבחירות לקונגרס היהודי האמריקאי הראשון (123'116). — ל. ברנ' שטיין : הקונגרס היהודי העולמי במאבק (145'126). — י. ד. א. : על הקראים ודורשיהם (149'146). — ע. אולס' בנגר : מצבה יהודית בבית קברות נוצרי [בגראיבן] (150). — מ. דבורצקי : המצוקה והרעב בימי השואה והשפיע' חם על הבריאות של עולי שארית הפליטה (155'151).

הדאר. לו, לט **א'תרפג**. ניוירוק, ט תשרי תשי"ח. — א. יערי : שמחת בית-השואבה (742'732).
 לו, א **א'תרפה**. ז חשוון. — י. בן-חנניה : עדת הק' ראים במצרים ובישראל (8'6).
 ד **א'תרפח**. כח חשוון. — ש. פדרבוש : להשתלש' לות "חכמת ישראל" ומהותה (70'69 ; ה : 84'83, 89).
 ה **א'תרסט**. ו כסלו. — מ. ז. והרי : פשרי נביאים (90'89).

לשוננו. כב. א. ירושלים, תשרי תשיח. — נ"ה טור-
סיני: בעקבות הלשון והספר (6'1). — א. בנדויד: מגיין
החלוקה לתנועות גדולות וקטנות? (35'7). — י. ג. גומי
פרץ: שער המתינות לר' יהב"י (47'36). — ש. אש: על
מלות-פתיחה לפני דיבור ישר בעברית (53'48). — א. חייני
ריר: נוסח הסופרים העבריים (66'54). — ג. ברגרין:
נוספות למאמרי זכר-הזכיר (80). — ג. שפירא: Sal
petraeus (81). — א. ראנד: לפירוש המלה "מצה"
(82'81).

מענינות. ו. ירושלים, תשיח. — א. מלכיאלי: רעיונות יסוד
בתג השבועות (65'38). — י. בראנד: העליה לרגל וסד-
ריה (79'66). — א. אלינר: תפילת הרגלים (88'80). — א.
אלינר: עשרת הדיברות וקריאתם (100'89). — י. יעקב-
טון: רמזות למעמד הר סיני במקרא (131'116). — מ.
ויס: דרכה של התורה במזמור "אשרי האיש" (210'187).

מערכות. ל. ג. קיא. יפו, סבת תשיח. — ב. קנאל:
כיבושי אלכסנדר ינאי (68'58).

משפט וכלכלה. ד. א. תלאביב, חשון תשיח. — ש.
איינשטט: מושג האישיות המשפטית במשפטים העברי
והרומאי (11'3).

ניב הרופא. 8, 4'3 <כנ"ד>. תלאביב, כסלו
תשיח. — א. נסאו: בריאות ילדי העולים החדשים וילדי
הארץ (15'3). — מ. דבוריצקי: בעיות דימוגרפיות וביור-
לוגיות של העולים ניצולי השואה 1946-1956 (45'19).

סיני, מב. ג. רנג. ירושלים, כסלו תשיח. — יהודה
ב"ר קלונימוס משפירא: יחסי תנאים ואמוראים, יו"ל
ע"י י. ל. מימון (134'129); ד. 197'193; ה. 260'257.
— י. ל. מימון: מדי חורש בחדשו "חורש... בתולדות
ישראל" (143'134); ד. 217'197; ה. 281'261. — י.
מ. גינצבורג: טוב ירושלים; באורים בירושלמי (158'144).
— י. שפיגל: ספרים של רבני אונגואר (176'159). —
י. אונג: הרב ר' יצחק דב הלוי באמברגר וצ"ל (176'
180). — ד. מרגלית: דון יהודה בן יצחק אברכנאל — הרר-
פא (185'181). — י. בראנד: משולחן הספרים (192'186).
ד. רנד. טבת. — א. דרום: "המקלל בקרסס" (217'
231). — י. בראנד: לתולדותינו בתקופת פרס בארץ (232'
242). — א. בורשטיין: יושבי קרנות ויושבי קרנות בשוק
(248'243). — ח. ו. ריינס: שנים או שלושה עדים (252'248).
ה. רנה. שבט. — ש. ה. וינגרטן: חלוקת התורה
לפרקים (293'281). — א. יערי: שריפת התלמוד בקאמניץ
פורולסק (306'294). — ש. ה. רובינשטיין: הרמב"ם לעם
וימירושו (312'306).

על המשמר. תלאביב, כז כסלו תשיח 1957. —
ח. אמוץ: מודיעין והר המלך (5).

לשוננו. כב. א. ירושלים, תשרי תשיח. — נ"ה טור-
סיני: בעקבות הלשון והספר (6'1). — א. בנדויד: מגיין
החלוקה לתנועות גדולות וקטנות? (35'7). — י. ג. גומי
פרץ: שער המתינות לר' יהב"י (47'36). — ש. אש: על
מלות-פתיחה לפני דיבור ישר בעברית (53'48). — א. חייני
ריר: נוסח הסופרים העבריים (66'54). — ג. ברגרין:
נוספות למאמרי זכר-הזכיר (80). — ג. שפירא: Sal
petraeus (81). — א. ראנד: לפירוש המלה "מצה"
(82'81).

לשוננו לעם. ט. א. <פג>. ירושלים, מרחשון-כסלו
תשיח. — ע. איתן: הערות והארות. א. תותב — בגין פועל;
ב. חשון-מרחשון; ג. פארפדאיים (8'3). — ר. סיוון:
סילמן: מונחי סלפון היפים לכול (12'8). — מ. צ. קדרי:
ביטויים מעולם הקבלה בלשוננו: "בדחילו ורחימו" (12'
17). — מ. סתוי: פרקי טבע ולשון. ג. אפרוח — גוול (17'
19). — מ. גליק: מאמרי חז"ל בפי העם (27'20). — מ.
אלטבאר: מה בין אצטדיון לסטדיון (32'28).

ב. <פר>. טבת. — מ. א. ל. ט. ב. א. א. ר. גלגולי מש-
מעות (64 ע').

מאזנים. ה. ו. כח, קסד. תלאביב, חשון תשיח. —
א. מ. הברמן: שירת החול של יהודי אשכנז (408'403).
ו. א. <ט>, קסה. כסלו. — י. כהן: שאול; מן הסד-
רה "דמויות שבמקרא" (13'1).

מגמות. ח. 4. ירושלים, תשרי תשיח. — אריה סימון:
על השיגה הלימודיים של ילדי עולים בנגב (368'343).
מולד. טו. 114'113. תלאביב, סבת תשיח. — פ. פני-
מי: יהודי ברית-המועצות ומדינת ישראל (570'563). —
י. כ"ץ: המשפחה היהודית במוצאי ימי הביניים (607'
617).

מחברת; בטאון חברת כ"ח. ז. 3'1 <68'66>.
ירושלים, כסלו תשיח. — א. אלמאליח: נציגות צרפת
בארץ-ישראל <משנת 1621 עד היום> (21'16). — מ. ד.
גאון: מאמטס לוחיסאנוס (25'22). — י. ר. מלכו: לחקר
תקופת ההשכלה בקיסרות העות'מאנית; בימי שולטאן
מגיד ואחריו (34'31).

מחניים. לד. מסכת לחיל לחנוכה. צה"ל, חנוכה תשיח.
— י. קלוזנר: הסיבות העיקריות של מרד-החשמונאים (9'
15). — ד. סדן: "במקדש אל נאור" <עם זמר לשבת
חנוכה> (28'21). — ד. פלוטר: מדיניות החשמונאים
(31'29). — ב. קנאל: שרידי תקופת החשמונאים (48'41).
— ז. וילנאי: קברי המכבים (52'49). — א. אבישר: צבא

- כה טבת. 17. — ב. הלוי : שומרי סודות לשון ועבר ; סיפור לידתם של שני ניבים [אכל קורצא ; בא על מקומו בשלום] (4, 5).
 כב אדר. 14. — מוסף כלכלי (36 ע').
- עלון הדייגים. 14. חיפה. כסלו תשית. — ב. קומרובסקי, א. ח. אורן : התנאים הביאולוגיים-אקונוגרפיים במפרץ אילת (16-14). — א. בן-טוביה : דע את דגך > מיצוי דגי ים התיכון של ישראל והצעה לשמות עבריים < (19-18). — מ. גון : הספנים והדייגים במלחמת היהודים עם הרומאים (24-20).
- עם וספר. ד. ירושלים, תשרי תשית. — ש. פדרבוש : חיבת הספר בישראל (17-10). — ש. אברמסקי : אשדוד — עיר פלשתים (27-24). — צ. ברמאיר : קמץ אלף ; לשונות של דיבור עברי (32-28).
- הפרקליט. יד. א. תל-אביב, חשון תשית. — ש. רוזן : השפעת היהדות על הדין הבינלאומי; תכנית למחקר (28-3).
 הצופה. תל-אביב, כו כסלו תשית 1957. — ש. פדרבוש : חכמת ישראל ומחזותה (4, 6 ; ד טבת : 4, 6 ; יח טבת : 4, 6). — א. מברך : מודיעין מזדה עם חורבת קומראן (4).
 י שבט 31.11.1958. — מ. ש. גשורי : אז ישיר של התינונים בשבת-ישירה (4).
 א אדר 21.11. — י. הורוביץ : ר' חיים שבתי משאלוניקי > המהרח"ש < — תיו שנים להולדתו (5).
- קורות. א. יא. ירושלים, אייר-סיון תשית. — ד. מרגלית : פרקי אנטומיה לפנינו בישראל והיום (391-378). — א. ח. מרצבץ : על בעיות ההשפעה הרחוקות של הר" פואה > מתוך הספרות הרבנית < (411-409). — מ. מנצור, ד. מרגלית : הערות למאמר על "סוד הסודות" ו"רזין דרוזין" אשר בוותר (422-419).
- הרפואה. ג. יא. ירושלים, ח כסלו תשית. — ש. הלוי, ח. קוט, י. ק. גוגנהיים : תבולת החיטמינים והמינרלים בסירות וירקות מתוצרת ישראל (297-288) [= 5 ע.].
 יב. כב כסלו. — ב. פליסקין : על דרכי השיקום של גוער מפגר (328-325).
- שבילי-החנוך. יד. ד. גיריורק, קיץ תשית. — ג. חומסקי : השפה העברית לאור הבלשנות החדשה (208-205).
 שערים. תל-אביב, א אדר תשית 1958. — צ. הר-כבי : העלילה השבתאית על רמח"ל ז"ל (23, 9). — י. בן
- הנוך : עשר שנות התפתחות ירושלים (15, 18). — ב. מינץ : רבי עקיבא יוסף שלזינגר זצ"ל (20-19).
 תחנה לחקר החקלאות. כתבים. ה. א.ב. רחובות, טבת תשית. — צ. אביב : פנולוגיה של זכויותיה בשפ-לת-החוף של ישראל (97-87). — ג. דמור, מ. א.ב.ארי, ל. שנק, ד. הילל : החקלאות הקדומה בנגב הדרומי ; א. תל-יחצץ בסביבות שבט (121-99).
- תלפיות. ה. ג.ד. גיריורק, אייר תשטו. — ש. ק. מירסקי : פירוש ריב"ז נ"ר יהודה בן בנימין ענין על מסכת פסחים ; יוצא בפעם הראשונה לאור מכ"י עם מבוא (537-605). — י. ויינברג : מחקרים על הפרשנות התלמודית למשנה (636-606). — י. א. ה. הרצוג : הפקר ב"ד הפקר כיסוד לתקנות (637-634). — א. י. אונטרמן : הפקדים וסמכותם של סופרי הדיינים בסנהדרין ובבתי הדין בימינו (666-655). — י. ליינער : מילואים להערות על הזוהר (673-667). — מ. גיפטער : ההלכה ב"מדרש ר"א בנו של ריה"ג" (685-674). — ר. פטאי : הלידה במנהג העממי (705-686). — ש. אידלברג : תשובה מכתב יד בענין כבוד הציבור (707-706). — ז. דימיטרובסקי : לתולדות היהודים בנסיכות מילאנו לפני הגירוש של שנת 1597 (708-722). — א. זיו : הרמ"א כפוסק ומכריע (729-723). — מ. ש. גשורי : רבי נתן מנמירוב (738-730). — מ. ווישניצער : חומר לתולדות הישיבות באירופה המזרחית (749-739). — א. ר. מלאכי : אגרות ר"מ פינס לר"מ סאלומאן בדבר יסוד כולל אמריקה בירושלים (776-750). — י. וולפסברג : מחקרים והרהורים בתולדות הרוח בישראל (794-777). — ג. א. חרגין : הפילוסופיה הריאלית (824-795). — ד. הימן : מפנקסו של ר' אליעזר בערגמאן (834-825).
- תרביץ. כו. ב.ג. ירושלים, טבת תשית. "חבורת מוג" שת לגרשם שלום למלאות לו שישים שנה". — י. א. זליגמן : Δεῖξα αὐτῷ φῶς (141-127). — ש. א. ליונשטם : מות משה (157-142). — ד. פלוסר : הואליוס "בשר-רוח" במגילות מדבר יהודה וב"ברית החדשה" (165-158). — א. א. אורבך : הדרשה כיסוד ההלכה ובעית הסופרים (182-166). — ש. ליברמן : משהו על השבעות בישראל (189-183). — א. מ. הרמן : אלפביתא דבן-יסיא נוסחה שלישית (202-190). — י. כ"ץ : "אף על פי שחטא ישראל הוא" (217-203). — ש. פינס : ספר "ערוגת הבשם" : הקטעים מתוך ספר "מקור חיים" (233-218). — ד. צ. בנעט : הערות פילולוגיות לחיבורו המטאפיסי של ר' יוסף בן יהודה אבן-שמעון (248-234). — ח. שירמן : אסף

דער פאשיסטישער אידעאלאגיע אונטער היטלערן און אונ-
טער אדענאוערן (202:183). — ב. מארק: חעגן די העברעי-
שע איבערזעצונגען פון מיצקעוויטשעס חזקת (207:203).
די גאלדענע קייט. 29. תלאביב, 1957. — י. פאלי-
שוק: מארטין בובער (208:193). — א. גאלאמב: רבן
שמעון ראבידאוויטש (222:214). — מ. אלטבאווער: מעטא-
נאליז פון העברעישע אנטלייגונגען אין יידיש (227:224).
יידישע קולטור. 19, 10. ניו יארק, דעצ. 1957. — א.
בריוו פון מענדעלע מו"ס צו ר. א. ברוידעס (33:31).
חעגן דעם בריוו פון מענדעלען (33).

יידישע שפראך. 17, 2. ניו יארק, דעצ. 1957. — י.
מארק: די פרעפאזיציע פאר (45:33). — מ. חיינרייך: א
שפראך-דאקומענט פון ארום 1800; אלס דער סוף איז
גוט איז אללעס גוט (52:46). — י. עלזעס: עכברוש —
עכבראש — עכבריראש (55:52). — י. רייבקינד: נאטיצן
חעגן חערטער (58:55). — ג. בלומענטאל: חערטער און
חערטלעך פון דער חורבן-תקופה (60:58).

פאריווער צייטשריפט. 5, 18. פאריז, יולי-סעפט.
1957. — ד. דיאמאנט: יידן אין דער "טא"; צוגאב-
דאקומענטן חעגן יידישן אנטיל אין דער חידעשטאנד-
ארגאניזאציע פאר אומלעגאלער ארבעט אין דער אקופא-
ציע-ארמיי (165:160).

די צוקונפט. 62, 10. ניו יארק, דעצ. 1957. — ג. אראנ-
סאן: אונזער היסטאריקער — שמעון דובנאו (471:467).

Abhandlungen der Heidelberger Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse. Heidelberg, 1957, 1. — K. G. Kuhn: Phylakterien aus Höhle 4 von Qumran (1-31, 25 facsim.).

American Jewish Archives. 9, 2. Cincinnati, Oct. 1957. — A. E. Frankland: "Kronicals of the Times"; Memphis, 1862 (83-125). — The War between the States; reminiscences of Edward Rosewater, army telegrapher (128-138). — Congregation Beth Shalom, Richmond, Virginia; extracts from the minute book, September, 1863—January, 1864 (141-143).

Analecta Lovaniensia Biblica et Orienta-

משלים וסיפורים ממחבר עברייספרוי (256:249). — ח.
וירשובסקי: אקדמות לביקורת הנוסח של "פירוש ספר
יצירה" לר' יצחק סגיינהור (264:257). — מ. צ. קרני:
כתב-יד הראשון של הוהר (277:265). — י. בער: תורת
הקבלה במשנתו הכריסטולוגית של אבנר מבורגוס (278-
289). — י. א. ואידה: תשעים וארבע הקדמות של הפיר-
וסופים המובאות עליידי ר' יוסף בן שלום האשכנזי
(290:300). — ש. צ. א. אלטמן: "מאמר ביחוד הבורא"
(301:309). — ר. י. צ. ורבלובסקי: לדמותו של המגיד של
ר' יוסף קארו (310:321). — מ. א. ענת: הפרק הראשון
מהספר השלישי של "שער השמים" לאברהם היריה (322-
333). — י. תשבי: יחסו של ר' משה חיים לוצאטו אל
השבתאות (334:357). — י. וייס: עיונים בתפיסתו העצ-
מית של ר' נחמן מברסלב (358:371). — ר. היפלרין: ר'
יהושע העשיל מאפסא וגזרות המלכות בסוף ימיו של
אלכסנדר הראשון (372:379). — ב. דינור: קהים בדרכו
ההיסטורית של הקיבוץ היהודי בארצות-הברית (380:387).
— ג. רונשטרייך: דמות היהדות אצל קאנט (388:405). —
ש. ה. ברגמן: על רנה גינז (406:420).

אונזער צייט. 12:11 <194-193>. ניו יארק, נאוה.
דעצ. 1957. 60 יאר "בונד". — ע. שערער: אמאל און
היינט (6:3). — באגריטונגען (דף CI-I). — היסטארישע
סקיצן (42:10). — סך-הכלל און אויספירן (43:70). —
זכרונות (96:71). — ליטערארישע אפטיילונג (97:111). —
"בונד" אין פארשידענע לענדער (116:130).

בלעטער פאר געשיכטע. 10, 21. ווארשע, יאנואר-דעצ.
1957. — ל. לעזינגאן: יהושע-לודוויק לובלינער און זיין
טעטיקייט אויף דער עמיגראציע (44:3). — ד. דיאמאנט:
יידן אין די אינטערנאציאנאלע בריגאדעס אין שפאניע (45-
80). — מ. הלוי: צו דער קולטור-געשיכטע פון די יידן אין
רומעניע אין דער ערשטער העלפט פונעם און י"ה (81-
92). — א. שחארץ: נייע מאטעריאלן צו דער געשיכטע
פון יידישן טעאטער אין רומעניע (93:107). — א. קופפער:
דער פנקס פון דער לאנגפיהרער קהלה (108:146). — א.
קופפער: פון כתב-ידן-אוצר ביים יידישן היסטארישן איג-
סטיטוט (147:151). — די כראניק פון בנימין באבין (152-
167). — ג. באבין: נאטיצן פון געטא, לאגער און חאלד (153-
167). — ט. בערענסטיין: צוויי ווייטשישע דאקומענטן
חעגן דער חידעשטאנד-באחזעגונג אין ווארשע און דעם
געטא-אויפשטאנד (168:182). — א. זשירארד: פראפעסאר
פ. ה. זעראפס — היסטארישע-פאראשטיקער פון

1908 (369-410). — G. Garbini: Note aramäische 2-4 (427-430).

Archaeology, 10, 4, Brattleboro, Vt., Winter 1957. — N. Avigad: Sarcophagi at Beth She'arim (266-269).

L'Arche, 12 <30>. Paris, Dec. 1957. — S. de Madariaga: Les Séphardis contre l'Espagne? (28-31, 52).

13 <31>. Jan. 1958. — M. Roblin: L'histoire juive par les noms de famille. De Carcassonne à Vallabrègues les anciennes communautés du midi de la France (23-24, 52). — H. Roland: Un prolétariat juif à Saint-Fons [...au Sud de Lyon] (43-49).

Australian Biblical Review, 5, 3-4, Melbourne, Dec. 1956. — J. A. Thompson: The history of biblical Moab in the light of modern knowledge (119-143).

Biblica, 38, 4, Roma, 1957. — A. Penna: La Volgata e il manoscritto 1QIsa (381-395). — G. Ziener: Weisheitsbuch und Johannesevangelium (396-418). — G. Garbini: La congiunzione semitica *pa- (419-427). — V. Pavlovský: Die Chronologie der Tätigkeit Esdras; Versuch einer neuen Lösung (428-456). — E. Beaucamp: Psaume 47 verset 10a (457-460). — E. Vogt: Einige Werke über die Qumrântexte (461-469).

The Biblical Archaeologist, 20, 3, New Haven, Sept. 1957. — C. C. McCown: The 'Araq el-Emir and the Tobiads (63-76).

Biblical Research, 2, Amsterdam, 1957. — Ch. F. Kraft: Poetic structure in the Qumran thanksgiving psalms (1-18).

Bibliotheca Orientalis, 14, 5-6, Leiden, Sept.-Nov. 1957. — J. Sedláková: Bibliistik und verwandte Gebiete in der Tschechoslowakei (195-199).

Bibliotheca Sacra, 114, 456, Dallas, Oct. 1957. — M. F. Unger: The Old Testament

lia, 3, 8, Louvain, [1957]. — J. Coppens: Miscellaneées bibliques: 26. Textes anciens relatifs aux documents du Désert de Juda (508-509).

Annuaire de Législation Etrangère, N.S., 4, Paris, 1955. — E. Livneh: Israël (136-146).

Antiquity and Survival, 2, 2-3, The Hague, 1957. "The Holy Land". — Chronological table (79-90). — J. Perrot: Le mésolithique de Palestine et les récentes découvertes à Eynan (91-110). — S. Yeivin: The Land of Israel and the birth of civilization in the Near East (111-120). — M. Dothan: Some aspects of religious life in Palestine during the Hyksos rule (121-130). — Y. Aharoni: Problems of the Israelite conquest in the light of archaeological discoveries (131-150). — T. Dothan: Archaeological reflections on the Philistine problem (151-164). — Y. Yadin: Some aspects of the material culture of Northern Israel... in the light of excavations at Hazor (165-186). — R. B. K. Amiran: The story of pottery in Palestine (187-207). — P. P. Kahane: Some aspects of ancient glass from Israel (208-224). — A. Kindler: Coins as documents for Israel's ancient history (225-236). — N. Avigad: An apocryphal Genesis scroll in Aramaic (237-243). — N. Avigad: The Beth She'arim necropolis (244-261). — M. Avi-Yonah: Places of worship in the Roman and Byzantine periods (262-272). — N. Glueck: Five years of archaeological exploration in the Negev (273-286). — Recent discoveries in the Sinai Peninsula; a preliminary note: Y. Aharoni: Results of the archaeological investigations (287-296). M. Avi-Yonah: The Monastery of St. Catherine, Sinai, and its library (297-298).

Antonianum, 32, 3-4, Roma, July-Oct. 1957. — S. Gozzo: De Catholicorum sententia circa authenticitatem Is. 40-66 inde ab anno

ental Research. 147. New Haven, Oct. 1957. — S. Iwry: The Qumrân Isaiah and the end of the dial of Ahaz (27-33). — W. R. Farmer: Soundings at Khirbet Wâdi ez-Zarâniq [in the wilderness of Judea] (34-36). — J. P. Free: Radiocarbon date of iron age level at Dothan (36-37). — Ph. C. Hammond: A note on a seal-impression from Tell es-Sultân [at Jericho] (37-39).

Bulletin of the New York Public Library. 61, 12. New York, Dec. 1957. — L. M. Stark: Twenty-five rare Bibles 1455-1782; an exhibition from the Reserve Division (605-610).

Bulletin of the Research Council of Israel. B. Biol. and Geol. 6, 3-4. Jerusalem, Oct. 1957. — D. H. R. Lambers: On some Pistacia aphids from Israel (170-175). — H. Steinitz, A. Ben-Tuvia: The hybrid of *Barbus longiceps* C. V. and *Varicorhinus damascinus* C. V. (176-188). — E. Tortonese: On the Echinoderm fauna of Haifa Bay (189-192). — E. Wesenberg-Lund: Sipunculoidea from the coast of Israel (193-200). — C. Levi: Spongiaires des côtes d'Israël (201-212). — P. Fauvel: Contribution à la faune des Annélides Polychètes des côtes d'Israël (213-219). — Z. Kaszab: New Meloidae <Coleoptera> from Israel (229-232). — A. Shulov: Additions to the fauna of Acarina of Israel (233-238). — Z. Reiss: Notes on Foraminifera from Israel (239-244). — P. Grader: New geological data on the Rekhme [Negev] Anticlinal crest (245-250).

Bulletin of the Research Council of Israel. D. Botany. 5, 4. Jerusalem, June 1957. — N. Landau: Effect of length of day and temperature on the development of some annual legumes indigenous in Israel (245-256). — E. Baldacci, P. Balduzzi, A. M. Amici: Observations on some Actinomyces isolated from soil samples from Israel, and their

revelation of the beginning of sin (326-333). — J. D. Pentecost: Where do the events of Ezekiel 38-39 fit into the prophetic picture? (334-346).

Biblische Zeitschrift, N.F. 1, 1. Paderborn, Jan. 1957. — R. Mayer: Monotheismus in Israel und in der Religion Zarathustras (23-58). — M. Rehm: Nehemias 9 (59-69). — F. Nötscher: "Neue" babylonische Chroniken und Altes Testament (110-114). — F. Mussner: Einige Parallelen aus den Qumrântexten zur Areopagrede <Apg 17. 22-31> (125-130).

2, 1. Jan. 1958. — J. Scharbert: "Unsere Sünden und die Sünden unserer Väter" (14-26). — R. Mayer: Der Gottesname Jahwe im Lichte der neuesten Forschung (26-53). — F. Nötscher: Hodajot <Psalmenrolle> (128-133). — P. Nöber: אֲדִרְזָא <Esdras 7, 23> (134-138).

Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego, 23. Warszawa, July-Sept. 1957. — L. Lewinson: Ozeasz Ludwig Lubliner and his activity as an émigré (3-33). — B. Mark: The role of the Jewish proletariat in the June uprising in Łódź and in the solidarity struggles <1905> (34-62). — F. Tusk-Scheinwechsler: The Walter C. Többens works in the Warsaw ghetto (63-70). — A. Lewin: Diary from the Warsaw ghetto (71-79).

כל המאמרים בפולניו עם תמצית באנגלית.

Börsenblatt für den Deutschen Buchhandel, 13, 100a. Frankfurt a.M., Dec. 1957. — B. Brilling: Jüdische Buchdruckerfamilien in Frankfurt a.d. Oder (1537-1548).

Bulletin de nos Communautés, 13, 23. Strasbourg, 6.XII.1957. — Histoire de nos communautés: Rosheim (11), 24: Rosenviller (14).

Bulletin of the American Schools of Ori-

The Catholic Biblical Quarterly. 19, 4. Washington, Oct. 1957. — S. Moscati: The Semites; a linguistic, ethnic, and racial problem (421-434). — P. W. Skehan: The period of the biblical texts from Khirbet Qumrân (435-440). — N. J. McEleney: The translation of Isaias 41, 27 (441-443).

20, 1. Jan. 1958. — L. Johnston: Old Testament morality (19-25). — L. F. Hartman: Sin in Paradise (26-40). — M. Dahood: Some ambiguous texts in Isaias <30, 15; 52, 2; 33, 2; 40, 5; 45, 1> (41-49).

La Ciudad de Dios. 170, 4. El Escorial, Oct.-Dec. 1957. — O. G. de la Fuente: Aspectos de la remisión del pecado en el Antiguo Testamento (561-591).

Civilisations. 7, 4. Bruxelles, 1957. — E. Rivkin: Unitive and divisive factors in Judaism (529-543).

Commentary. 24, 6. New York, Dec. 1957. — B. D. Weinryb: Origins of East European Jewry (509-518).

25, 1. Jan. 1958. — L. Plotnik: The Sephardim of New Lots [East New York...] (28-35).

Current History. 33, 195. Philadelphia, Nov. 1957. — A. C. A. Liveran: Israel in the Middle East (289-294). — R. N. Baldwin: The Palestine refugees (295-298).

Davar. 72. Buenos Aires, Sept.-Oct. 1957. — I. Schneerson: Emancipación de los judíos de Rusia (37-44). — H. L. Poppers: Jasionismo y judaismo rabinico (49-59).

Eranos. 55, 3-4. Upsaliae, 1957. — F. Rundgren: Zur Bedeutung von οἰκονομική in 3. Esra 3, 1 (145-152).

Eranos-Jahrbuch 1956, 25. Zürich, 1957. — G. Scholem: Schöpfung aus Nichts und Selbstverschränkung Gottes (87-119).

Etudes Méditerranéennes. 1. Paris, Sum-

morphology under electronic microscopy (263-272).

6, 1. Aug. — Y. Parag, N. Feinbrun, J. Tas: Study in atmospheric pollen in Jerusalem in 1953-54 (5-17). — H. R. Oppenheimer: Further observations on roots penetrating into rocks and their structure [in Israel] (18-31). — M. Litwak: The influence of Tamarix aphylla on soil composition in the northern Negev of Israel (38-45).

Bulletin of the School of Oriental and African Studies. 20. London, 1957. — W. B. Henning: The [Hebrew-Persian] inscriptions of Tang-i Azao (335-342). — A. S. Tritton: Three [Arabic] inscriptions from Jerusalem (537-539).

Byzantion. 25-27 <1955-57>. Bruxelles, 1957. — J. Moreau: Observations sur l'Ὑπομνηστικὸν βιβλίον Ἰωσήπου (241-276).

Cahiers d'Histoire Mondiale. 4, 1. Neuchâtel, 1957. — D. Diringier: Problems of the present day on the origin of the Phoenician alphabet (40-58).

Cahiers de Byrsa. 6. Paris, 1956. — M. Pignard: Deux écritoires de la Diaspora africaine (81-97). — J. Ferron: Epigraphie juive (99-103). — J. Ferron: Un hypogée juif (105-151).

Les Cahiers de l'Alliance Israélite Universelle. 111. Paris, Sept.-Oct. 1957. — H. Baruk: Le judaïsme et les sacrifices (40-56). — A. Lunel: Vieilles communautés d'Avignon et du Comtat Venaissin (65-79).

Cahiers de l'Orient Contemporain. 13, 33-34. Paris, 1956. — Synthèse chronologique: Rapports israélo-arabes (26-35).

Cahiers Lyonnais d'Histoire de la Médecine. 1, 3. Lyon, July 1957. — J. Rollet: Un ophtalmologiste de curieuse mémoire: Jules Sichel <1802-1868> (19-23).

Hebrew Union College Annual. 28. Cincinnati, 1957. — J. Lewy: Origin and significance of the biblical term "Hebrew" (1-13). — J. Morgenstern: Jerusalem — 485 B.C. (15-47). — R. Yaron: Two Greek words in the Brooklyn Museum Aramaic Papyri (49-51). — H. M. Orlinsky: Studies in the Septuagint of the Book of Job (53-74). — M. S. Hurwitz: The Septuagint of Isaiah 36-39 in relation to that of 1-35, 40-66 (75-83). — A. Soffer: The treatment of anthropomorphisms and anthropopathisms in the Septuagint of Psalms (85-107). — E. Bammel: Der Achtundzwanzigste Adar (109-113). — A. Guttmann: Hillelites and Shammaites — a clarification (115-126). — J. J. Petuchowski: The controversial figure of Melchizedek (127-136). — J. B. Curtis: An investigation of the Mount of Olives in the Judaeo-Christian tradition (137-180). — F. Landsberger: The sacred direction in synagogue and church (181-203). — R. Loewe: The mediaeval Christian hebraists of England (205-252). — S. Atlas: Solomon Maimon's philosophy of language critically examined (253-288). — J. B. Agus: The prophet in modern Hebrew literature (289-324). — ע. שפיטצוולד: מכתבי יהושע העשיל שור לברוך פלור (26'1) טהל.

Historia Judaica. 19, 2. New York, Oct. 1957. — G. Kisch: The yellow badge in history (89-146). — Z. Szajkowski: The Jewish status in eighteenth-century France and the "droit d'aubaine" (147-161).

International Organization. 11, 2. Boston, Mass., Spring 1957. — E. B. Glick: The Vatican, Latin America, and Jerusalem (213-219).

***Internationale Spectator.** s'Gravenhage, 8.VI.1957. — J. M. Speyer: The Gulf of Aqaba, a political problem of juridical status (315-337).

mer 1957. — S. Goitein: Evolution des communautés juives dans la cité musulmane entre le VIIIe et le IXe siècle (66-93).

2. Autumn. — A. A. Zo'abi: Le différend arabo-israélien vu par un Arabe musulman d'Israël (67-74).

3. Winter. — S. Sitton: Quelques aspects de l'intégration économique des nouveaux immigrants en Israël (78-93).

Evidences. 9, 67. Paris, Nov. 1957. — A. Dupont-Sommer: Les Esséniens <XI>; le milieu historique des rouleaux de Qoumrân (27-33).

68. Dec. — A. Dupont-Sommer: Les Esséniens <XII>; les rouleaux de Qoumrân sont-ils d'origine zélote? (27-36).

Foreign Affairs. 35. New York, July 1957. — H. F. Armstrong: The U. N. experience in Gaza (600-619).

Forschungen und Fortschritte. 31, 8. Berlin, Aug. 1957. — O. Eissfeldt: Die Wandbilder der Synagoge von Dura-Europos (241-249).

Free University Quarterly. 5, 1. Amsterdam, Nov. 1957. — W. H. Gispen: The wise men in Israel (1-18).

The Gates of Zion. 12, 2. London, Jan. 1958. — H. Rablnowicz: Standing as a mark of respect in Talmudic literature (4-9).

***Gereformeerd Theologisch Tijdschrift.** 57, 4-5. Heusden, 1957. — G. Ch. Aalders: Jeruzalem in de O.T. periode tweemaal verwoest? (98-105). — W. H. Gispen: De soepelheid der mozaïsche wet (106-111). — N. H. Ridderbos: Het Oude Testament en de geschiedenis (112-120).

The Harvard Theological Review. 50, 3. Cambridge, July 1957. — J. A. T. Robinson: The baptism of John and the Qumran community (175-191).

J. M. Rosenthal: Minni — Allemania? (204-207). — E. A. Speiser: Twtpt [תַּוְּתִּי] (208-217). — S. Zeitlin: The book of "Jubilees" and the Pentateuch (218-235). — F. Zimmermann: The story of Susanna and its original language (236-241).

3. Jan. 1958. — S. Zeitlin: The idolatry of the Dead Sea scrolls (243-278). — J. Bloch: The Ezra-Apocalypse was it written in Hebrew, Greek or Aramaic? (279-294).

Jewish Social Studies, 19, 3-4. New York, July-Oct. 1957. — A. G. Duker: The Polish Democratic Society and the Jewish problem, 1832-46 (99-112). — J. Rappaport: The American Yiddish press and the European conflict in 1914 (113-128). — B. M. Levinson: The intelligence of applicants for admission to Jewish Day Schools (129-140).

Journal of Biblical Literature, 76, 4. Philadelphia, Dec. 1957. — S. Mowinckel: The copper scroll — an Apocryphon? (261-265). — J. M. Baumgarten: On the testimony of women in 1QSa (266-269). — E. Y. Kutscher: Dating the language of the Genesis Apocryphon (288-292). — M. Greenberg: Ezekiel 17 and the policy of Psammetichus II (304-309).

The Journal of Jewish Studies, 8, 1-2. London, 1957. — In memoriam — Isaak Heinemann (1-3). — M. H. Goshen-Gottstein: Biblical philology and the concordance (5-12). — S. Stein: The influence of Symposia Literature on the literary form of the Pesah Haggadah (13-44). — A. Rubinstein: A problematic passage in the Apocalypse of Abraham (45-50). — N. Golb: The dietary laws of the Damascus Covenant in relation to those of the Karaites (51-69). — Z. Ankori: Ibn al-Hitl and the chronology of Joseph al-Basir the Karaite (71-81). — S. M. Stern: Isaac Israeli and Moses Ibn Ezra (83-89). — G. Weil: A Copenhagen report con-

Iraq, 19, 2. London, Autumn 1957. — J. B. Segal: An Aramaic ostrakon from Nimrud (139-145).

Israel Exploration Journal, 7, 4. Jerusalem, 1957. — E. A. Speiser: The biblical idea of history in its common Near Eastern setting (201-216). — M. Dothan: Excavations at Meşer, 1956; preliminary report on the first season (217-228). — B. Mazar: The Tobiads (229-238). — N. Avigad: Excavations at Beth She'arim, 1955; preliminary report (239-255). — M. Harel: Reduced aridity in eastern Lower Galilee (256-261).

Israel Government Year-Book 5718 <1957>. Jerusalem, Dec. 1957, (568 p.).

Jewish Affairs, 12, 12. Johannesburg, Dec. 1957. — J. Fraenkel: The "copyright" of the Balfour Declaration (13-16).

The Jewish Chronicle, 4618. London, 25.X. 1957. — Soviet Jews reject assimilation (14; 4619: 14).

4626. 20.XII. 1957. — Ch. Rael: Jews of Panama and Costa Rica (12).

The Jewish Quarterly Review, 48, 2. Philadelphia, Oct. 1957. "Dropsie College jubilee alumni issue". — I. A. Agus: Control of roads by Jews in pre-crusade Europe (93-98). — M. G. Glenn: Some historical background for the rise of Musarism (99-103). — R. Gordis: Psalm 9-10 — a textual and exegetical study (104-122). — S. B. Hoernig: Historical inquiries: 1. Heber Ir. 2. City-square (123-139). — A. I. Katsh: From the Moscow manuscript of David ha-Nagid's Midrash of Genesis (140-160). — W. S. La Sor: The sibilants in Old South Arabic (161-173). — H. M. Orlinsky: The plain meaning of ruah in Gen. 1, 2 (174-182). — E. Rivkin: The utilization of non-Jewish sources for the reconstruction of Jewish History (183-203). —

tion (98-118). — E. D. Goldschmidt: Studies on Jewish liturgy by German-Jewish scholars (119-135). — S. Adler-Rudel: East-European Jewish workers in Germany (136-165). — W. M. Schwab: Some aspects of the relationship between the German and the Anglo-Jewish communities (166-176). — H. G. Reissner: Rebellious dilemma; the case histories of Eduard Gans and some of his partisans (179-193). — I. Wolf: On the concept of a science of Judaism <1822> (194-204). — D. Baumgardt: The ethics of Lazarus and Steinthal (205-217). — G. L. Mosse: The image of the Jew in German popular culture: Felix Dahn and Gustav Freytag (218-227). — E. Kahn: The "Frankfurter Zeitung" (228-235). — M. Goldstein: German Jewry's dilemma (236-254). — H. Strauss: On Jews and German art (255-269). — E. Simon: Sigmund Freud, the Jew (270-305). — Documents: Letters from Berlin 1942; from the last days of the Reichsvertretung (307-314). — Post-war publications on German Jewry (315-324).

Lunds Universitets Arsskrift, N.F., 52, 3. Lund, 1956. — G. Gerleman: Studies in the Septuagint, 3, Proverbs (1-63).

5. — L. G. Rignell: A study of Isaiah ch. 40-45 (1-93).

The Menorah Journal, 45, 1-2, New York, Autumn-Winter 1957. — H. Hurwitz: Four spheres of Jewish living in America [The traditional sphere, the nationalist sphere, the folkist sphere, the humanist sphere] (1-40). — Ch. S. Spencer: Wolmark; doyen of Anglo-Jewish painters (61-65). — H. Soref: Anglo-Jewish grandes; the rise of Jewish peers in Britain (81-109).

The Middle East Journal, 11, 4, Washington, Autumn 1957. — H. Blanc: Hebrew in Israel: trends and problems (397-409).

cerning "Reform" addressed to Rabbi Meir Simḥa Weil (91-101). — H. Liebeschütz: Problems of Diaspora history in XIXth-century Germany (103-111). — Sh. Talmon: A note on DSD 6, 11-13 (113-115). — S. Zeitlin: The phrase יתלה אנשים חיים (117-118). N. Wieder: Rejoinder (119-121).

Journal of Near Eastern Studies, 17, 1, Chicago, Jan. 1958. — P. R. Ackroyd: Two Old Testament historical problems of the early Persian period (13-27). — C. H. Gordon: Abraham and the merchants of Ura (28-31). — C. F. Whitley: The pattern of creation in Genesis, chapter 1 (32-40). — S. Gevirtz: The hapax legomenon חרמה <Judg. 9, 31> (59-60).

Journal of Semitic Studies, 3, 1, Manchester, Jan. 1958. — R. Yaron: Aramaic marriage contracts from Elephantine (1-39). — M. Mansoor: Some linguistic aspects of the Qumran texts (40-54). — L. Rabinowitz: A note to the Genesis Apocryphon (55-57). — E. F. Sutcliffe: Simultaneity in Hebrew: a note on I Kings 1, 41 (80-81).

Judaica, 13, 4, Zürich, Dec. 1957. — H. J. Kandler: Die Bedeutung der Armut im Schrifttum von Chirbet Qumran (193-209). — W. A. Schulze: Schelling und die Kabbala (210-232).

Leo Baeck Institute of Jews from Germany. Year Book, 2, London, 1957. — In memoriam Leo Baeck, זמאריס נאח, S. Moses, E. Reichmann, W. Hamburger (3-7, 21-26, 27-34). H. Liebeschütz: Judaism and history of religion in Leo Baeck's work (8-20). Excerpts from Baeck's writings (35-44). — K. Wilhelm: The Jewish community in the post-Emancipation period (47-75). — A. Sandler: The struggle for unification (76-84). — M. Gruenwald: The modern rabbi (85-97). — A. Kober: 150 years of religious instruc-

beliefs and practices of Jewish, Catholic and Protestant students (355-360).

Politique Etrangère. 4 <22>. Paris, 1957. — P. Giniewsky: Tendances de la politique asiatique et africaine d'Israël (463-478).

Problems of Communism. 6, 3. Washington, May-June 1957. — C. Milosz: Anti-Semitism in Poland (35-40).

Publication of the American Jewish Historical Society. 46, 4. Philadelphia, June 1957. — J. M. Landis: Mr. Justice Brandeis: a law clerk's view (467-473). — A. P. Dudden: The single-tax Zionism of Joseph Fels (474-491).

La Rassegna Mensile di Israel. 23, 10. Roma, Oct. 1957. — L. Levi: Canti tradizionali e tradizioni liturgiche giudeo-italiane (435-445). — S. Sierra: La poesia sinagogale del medioevo (446-454).

12. Dec. — G. Bolaffio: Sfogliando l'archivio della Comunità di Gorizia (537-546). — S. Foa: Gli Ebrei in Alessandria (547-556). — G. L. Luzzatto: Rahel Levin o la genialità senza genio (557-567).

Recherches de Science Religieuse. 45, 4. Paris, Oct.-Dec. 1957. — J. Daniélou: Bulletin d'histoire des origines chrétiennes: 1. La synagogue hellénistique (571-590).

Review and Expositor. 54, 4. Louisville, Ky., Oct. 1957. — Th. O. Hall: Introduction to Hosea (501-509). — E. C. Rust: The theology of Hosea (510-521). — J. J. Owens: Exegetical study of Hosea (522-543).

Revista Bíblica. 19, 86. Buenos Aires, Oct.-Dec. 1957. — A. Chalar: Costumbres de familia en el Antiguo Testamento (190-192).

Revue Biblique. 64, 4. Paris, Oct. 1957. — R. de Vaux: Les fouilles de Tell el-Fâr'ah près Naplouse (552-580). — Bulletin: [An-

Le Muséon. 70, 3-4. Louvain, 1957. — J. Schreiden: Observations sur la prononciation antique de l'hébreu (349-352).

The National Geographic Magazine. 112, 6. Washington, Dec. 1957. — G. E. Wright: Bringing Old Testament times to life; archaeologists combine scientific methods with shrewd deduction to paint an ever-clearer picture of life in biblical days (833-864).

New Outlook. 1, 5. Tel Aviv, Nov.-Dec. 1957. — H. Rashid: The Arab school in Israel (44-48).

New Testament Studies. 4, 2. London, Jan. 1958. — W. R. Farmer: Judas, Simon and Athronges (147-155).

Novum Testamentum. 2, 2. Leiden, Apr. 1957. — O. Betz: Jesu Heiliger Krieg (116-137). על סמך "מגלת ההדיות" ו"מלחמת בני אור". — P. Winter: Note on Salem-Jerusalem (151-152).

Oudtestamentische Studiën. 12. Leiden, 1958. "Studies on the Book of Genesis". — B. Gemser: God in Genesis (1-21). — J. Hof-tijzer: Some remarks to the tale of Noah's drunkenness (22-27). — A. R. Hulst: Kol basar in der priesterlichen Fluterzählung (28-68). — T. Jansma: Investigations into the early Syrian Fathers on Genesis. An approach to the exegesis of the Nestorian Church and to the comparison of Nestorian and Jewish exegesis (69-181). — A. van Selms: The Canaanites in the Book of Genesis (182-213). — N. H. Ridderbos: Genesis 1, 1 und 2 (214-260). — L. A. Snijders: Genesis 15. The covenant with Abram (261-279). — F. van Trigt: La signification de la lutte de Jacob près du Yabboq, Gen. 32, 23-33 (280-309).

Phylon. 18, 4. Atlanta, Ga., 1958. — J. Maier, W. Spinrad: Comparison of religious

Pfeiffer: Assyria and Israel (145-154). — C. H. Gordon: Egypto-Semítica (269-277). — E. S. Artom: Sul testo di Deuteronomio 32, 37-43 (285-291). — S. Cavalletti: Il rotolo dell'orante (293-299). — D. Deringer: The origins of the Hebrew people (301-313). — W. J. Martin: Some notes on the imperative in the Semitic languages (315-319). — L. Moraldi: Terminologia culturale israelitica (321-337). — S. Moscati: Plurali interni in ugaritico? (339-352). — A. Ravenna: L'ispirazione scritturale nel Talmud e negli scrittori ebrei medioevali (353-355). — S. Sierra: Il libro di Ruth (357-369). — E. Zolli: Il significato di רר e רחם in Osea 12, 1 e 13, 1 (371-374). — A. Dupont-Sommer: Un ostrakon araméen inédit d'Eléphantine <Collection Clermont-Ganneau n° 186> (403-409). — E. Volterra: Le affrancazioni di schiavi nei documenti aramaici del V secolo a.C. (675-696).

Rivista di Parassitologia. 18, 4. Roma, Oct. 1957. — Z. Saliternik: Anopheles sacharovi Favr in Israel (247-265). חרטים

***Ruch Biblijny i Liturgiczny.** 10, 1. Kraków, 1957. — B. Wodecki: Wykopaliska z Mari a Stary Testament (9-23). — B. Wodecki: "Dokument miedziany" z groty III w Qumrán (63-66).

התגלית במרי והתנ"ך. מגילת החושש מהפצת השלי-
שית בקומראן.

The Scientific American. 196. New York, 1957. — C. Leslie, S. Dunn: The Jewish community of Rome (118-128).

Scripta Manent. 2, 3. Basel, Dec. 1957. — L. Kahn: Unbekannte frühe Briefe Theodor Herzls (15-18).

Sefarad. 17, 2. Madrid, 1957. — A. Díez Macho: Un manuscrito yemení de la biblia babilónica (237-279). — H. Beinart: Two documents concerning confiscated converso

cien Testament] (601-610). Manuscrits du Désert de Juda (623-637).

Revue d'Histoire de la Médecine Hébraïque. 10, 3 <37>. Paris, Oct. 1957. — E. Lagrange: Alexandre Besredka <1870-1940> (101-110). — H. Holtzhammer: Réflexions sur le sens biologique du chapitre douze de l'Ecclésiaste (111-120; 38:161-169). — J. Goldmann: La contribution des Juifs à la chirurgie française depuis un siècle (121-131; 38: 183-189).

4 <38>. Dec. — M. A. Halevy: Science et conscience dans l'histoire de la médecine juive au XVe siècle (149-160). — I. Simon: Introduction à l'histoire de la chirurgie biblique et talmudique (171-180).

Revue des Etudes Grecques. 70, 329-330. Paris, Jan.-June 1957. — R. Cadiou: Sur un Florilège philonien (93-101). — B. Lifshitz: Une inscription byzantine de Césarée en Israël <Caesarea Maritima> (118-132).

Revue Philosophique. 147, 3. Paris, July-Sept. 1957. — M. David: Travaux et service dans l'Epopée de Gilgamesh et le Livre de Job (341-349).

La Revue Socialiste. 112. Paris, Dec. 1957. — J. Braunthal: La signification du socialisme israélien (500-513). — Sh. Mahler: Bases d'une entente entre Israël et ses voisins arabes (514-521).

Rhode Island Jewish Historical Notes. 2, 2. Providence, R. I., Apr. 1957. — Touro Cadets and Touro Guards (99-103). — Reminiscences of Harry Cutler (104-107). — Jewish family names (118-146).

Rivista degli Studi Orientali. 32, 1-2. Roma, 1957. "Scritti in onore di Giuseppe Fur-
lani". — G. Dossin: Kengen, pays de Canaan (35-39). — G. R. Driver: Aramaic names in Accadian texts (41-57). — R. H.

1. Cincinnati, June 1957. — A. Scheiber: An illustrated Mohel book from Rohonc (3-8). — W. Leslau: A supplementary Falasha bibliography (9-27). — נ. בן-מנחם: חשונה רדב"ו (52-51) שחיפשוה.

Studii Biblici Franciscani Liber Annuus. 7. Jerusalem, 1957. — E. Testa: Il Deserto come ideale (5-52). — S. J. Saller: Ez-Zahriyye in the light of ancient pottery (53-63). — B. Bagatti: Gli altari paleo-cristiani della Palestina (64-94). — A. Spijkerman: A supplemental study of the coinage of Aelia Capitolina <Jerusalem> (145-164). — J. T. Milik: Trois tombeaux juifs récemment découverts au Sud-Est de Jérusalem (232-267).

Tavruah. 4. Jerusalem, Jan. 1958. — Z. Saliternik: Malaria control in Israel (19-25). — N. G. Gratz: Insecticide resistance among insects of public health importance in Israel and neighbouring countries (26-32).

Theological Studies. 18, 4. Woodstock, Md., Dec. 1957. — J. A. Fitzmyer: "4Q Testimonia" [of Qumrān] and the New Testament (513-537).

Theologische Literaturzeitung. 82, 9. Berlin, Sept. 1957. — P. Kahle: Zehn Jahre Entdeckungen in der Wüste Juda (641-650). — S. Mowinkel: Zu Psalm 16, 2-4 (649-654). — M. Black: Die Erforschung der Muttersprache Jesu (653-668). — Der gegenwärtige Stand der Erforschung der in Palästina neu gefundenen hebräischen Handschriften: 40. L. Rost: Die Anhänge der Ordensregel <1QSa und 1QSB> (667-672).

82, 11. Nov. — O. Eissfeldt: Psalm 76 (801-808). — J. Hempel: "Ich bin der Herr, dein Arzt" <Ex. 15, 26> (809-826). — Der gegenwärtige Stand der Erforschung der in Palästina neu gefundenen hebräischen Handschriften: 41. P. Winter: Das Neue Testament und die Rollen vom Toten Meer; Be-

property (280-313). — E. Benito Ruano: El memorial contra los conversos del bachiller Marcos García de Mora <"Marquillos de Mazarambroz"> (314-351). — L. Piles Ros: La judería de Sagunto. Sus restos actuales (352-373). — J. M. Millás Vallicrosa: Sobre la terminología artística de "Salomó" (375-378). — B. S. J. Isserlin: On a Phoenician spelling mistake, and the question of "substratum" influence (378-380). — F. Vendrell de Millás: Presencia de la comunidad judía en las fiestas de la coronación de Fernando de Antequera en Zaragoza (380-385). — A. Díez Macho: Fragmento del texto hebreo y arameo del libro de Números escrito en una muy antigua megillá en el sistema babilónico (386-388).

Skrifter utgitt av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo. Historisk-filosofisk klasse. 2, 4. Oslo, 1956. — A. S. Kapelrud: Central ideas in Amos (1-86).

The Sociological Review. 5, 2. Keele, Dec. 1957. — F. Zweig: Working classes and the social framework in Israel (191-206).

Speculum. 32, 4. Cambridge, Mass., Oct. 1957. — R. Woolf: The effect of typology on the English mediaeval plays of Abraham and Isaac (805-825).

Sprawozdania Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. 1 <46>. Poznań, 1956. — Cz. Kudzinowski: Biblia Chylińskiego (17-19). — "התנ"ך של ביליוסקי", סקירה קצרה על התרגום הליטאי הראשון של התנ"ך.

Studia Theologica. 10, 2. Lund, 1957. — N. Hyldahl: Tryphon und Tarphon (77-88).

11, 1. — B. Otzen: Some text-problems in 1QS (89-98). — L. G. Rignell: Das Immanuelzeichen; einige Gesichtspunkte zu Jes. 7 (99-119).

Studies in Bibliography and Booklore. 3,

as the prophet's son (36-47).—S. Talmon: Divergences in calendar-reckoning in Ephraim and Judah (48-74).—W. Zimmerli: Israel im Buche Ezechiel (75-90).—J. B. Bauer: Encore une fois Proverbes 8, 22 (91-92).—E. M. Laperrousaz: Note additionnelle [למאמר בחוברת הקודמת] (92-94).—J. J. Rabinowitz: A biblical parallel to a legal formula from Ugarit (95).—S. Speier: DS Genesis Apocryphon and Targum Jerushalmi I on Gen. 14, 24 (95-97).—F. Willesen: The אֶפְרַי of the shibboleth incident (97-98).

Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes. 54. Wien, 1957. "Festschrift Hermann Junker zum 80. Geburtstag".—G. J. Botterweck: Marginalien zum atl. Auferstehungsglauben (1-8).

Yad Washem Studies. 2. Jerusalem, 1958. —A. Shohat: The beginnings of anti-Semitism in independent Lithuania (7-48).—J. Tenenbaum: The crucial year 1938 (49-77).—Sh. Esh: Between discrimination and extermination (79-93).—Ph. Friedman: Preliminary and methodological problems of the research on the Jewish catastrophe in the Nazi period (95-131).—Z. Szajkowski: Glimpses on the history of Jews in occupied France (133-157).—K. Y. Ball-Kaduri: The national representation of Jews in Germany; obstacles and accomplishments at its establishment (159-178).—E. Marcus: The German Foreign Office and the Palestine question in the period 1933-1939 (179-204).—A. Prinz: The role of the Gestapo in obstructing and promoting Jewish emigration (205-218).—M. Teich: The Jewish self-administration in ghetto Shargorod <Transnistria> (219-254).—N. Eck: The march of death from Serbia to Hungary <September 1944> and the slaughter of Cservenka (255-294).—B. Klibanski: The underground archives of

merkungen zu einem Sammelband (833-840).

Theologische Zeitschrift. 13, 5. Basel, Sept.-Oct. 1957.—R. Press: Jahwe und sein Gesalbter. Zur Auslegung von Psalm 2 (321-334).—D. H. Wallace: The Essenes and Temple sacrifice (335-338).—H. Huppenbauer: טהרה und טהר in der Sektenregel von Qumran (350-351).

6. Nov.-Dec. "Festgabe für W. Baumgartner".—R. Bultmann: Ist voraussetzungslose Exegese möglich? (409-417).—V. Maag: Jakob-Esau-Edom (418-429).—C. A. Keller: Von Stand und Aufgabe der Moseforschung (430-441).—H. Wildberger: Samuel und die Entstehung des israelitischen Königtums (442-469).—J. J. Stamm: Eine Bemerkung zum Anfang des achten Psalms (470-478).—E. Jacob: Quelques remarques sur les faux prophètes (479-486).—P. Humbert: La rosée tombe en Israël; à propos d'Esaië 26, 19 (487-493).—W. Zimmerli: "Leben" und "Tod" im Buche des Propheten Ezechiel (494-508).—W. Eichrodt: Vom Symbol zum Typus; ein Beitrag zur Sacharja-Exegese (509-522).—A. E. Rüthy: "Sieben Augen auf einem Stein". Sach. 3, 9 (523-529).—H. H. Rowley: Some traces of the history of the Qumran sect (530-540).

United Nations Review. 4, 7. New York, Jan. 1958.—Assembly urges increased aid for Palestine refugees (11-13, 30-32).

Verbum Domini. 35, 5. Roma, 1957.—J. S. Croatto: De messianismo qumranico (279-286; 6: 344-360).—F. Bustos: Recens poema sumericum de "iusto patiente" et V. T. (287-299).

Vetus Testamentum. 8, 1. Leiden, Jan. 1958.—E. Auerbach: Die Feste im alten Israel (1-18).—K. Elliger: Ephod und Choschen (19-35).—N. K. Gottwald: Immanuel

Zeitschrift des Deutschen Palästina-Vereins, 73, 1. Wiesbaden, 1957. — M. Noth: Das Deutsche Evangelische Institut für Altertumswissenschaft des Heiligen Landes. Lehrkursus 1956 (1-58). — H. Schmid: Beobachtungen an Gräbern (59-72). — H. J. Stoebe: Die Einnahme Jerusalems und der Sinnör (73-99). — S. Bülow: Der Berg des Fluches (100-107).

Zeitschrift für die Neutestamentliche Wissenschaft, 48, 3-4, Berlin, 1957. — W. Nauck: Probleme des frühchristlichen Amtsverständnisses <1 Ptr 5, 2 f.> ["Die Vermutung dass... älteres Traditionsgut vorliegt, ... wird durch sachliche und begriffliche Parallelen aus dem Bereich der spätjüdischen ... Literatur gestützt"] (200-220).

Zeitschrift für Geopolitik, 28, 12, Heidelberg, Dec. 1957. — F. Heiler: Einheit und Zusammenarbeit der Religionen (1-19). — Ch. Lehrmann: Das Judentum und die Einheit der Religionen (39-46).

Zeitschrift für Vergleichende Rechtswissenschaft, 60, Stuttgart, 1957. — Zum gegenwärtigen Stand der juristischen Papyrusforschung: E. Pritsch: Die aramäischen Urkunden (99-117).

Židovská Ročenka 5717, Praha, 1956-1957. — E. Katz: Prvá stopa židovstva na Slovensku (56-62). — J. Weil: Pražské ghetto na počátku 19. století (90-97).

„ניצני היהדות הראשונים בסלובקיה. — גוטנברג ברא" שית המאה ה"ט.

the Bialystok ghetto founded by Mersik and Tenenbaum (295-329).

The Year Book of Education 1957, London, 1957. — J. Bentwich: Jewish schools — past and present (365-373).

Vivo Annual of Jewish Social Science, 11, New York, 1956-1957. — R. Glanz: German Jews in New York City in the 19th century (9-38). — R. S. Kachuck: Sholom Aleichem's humor in English translation (39-81). — I. Levitats: The organization and management of Jewish schools in America (82-104). — A. H. Steinberg: Jewish characters in fugitive American novels of the nineteenth century (105-121). — B. M. Levinson: The socio-economic status, intelligence and personality traits of Jewish homeless men (122-141). — M. Wiener: Abraham Geiger's conception of the "Science of Judaism" (142-162). — B. Brilling: The struggle of the Vaad Arba Arazot for the Jewish right of religious worship in Breslau in the 17th century (163-187). — I. Trunk: The Council of the province of White Russia (188-210). — M. Kremer: Jewish artisans and guilds in former Poland, 16th-18th centuries (211-242). — J. Lestchinsky: The industrial and social structure of the Jewish population of interbellum Poland (243-269). — R. Fodor: The impact of the Nazi occupation of Poland on the Jewish mother-child relationship (270-285). — W. Aron: Notes on Sigmund Freud's ancestry and Jewish contacts (286-295).

ר' יהודה ל' פליישער ז"ל (תרמ"ו—תשט"ו)

מאת

נפתלי בן-מנחם

ביום י"ז בכסלו תשט"ו (1.12.1955) נפטר בדד וגלמוד בטימישורה (טמשוואר) שבטראנסילוואניה ר' י"ל פליישער, שהעשיר את ספרותנו בעשרות מחקרים חשובים על ר' אברהם אבן-עזרא וספריו. המנוח נולד ב-26.2.1886 בעיירה Érsekújvár (באונגאריה, אחר מלחמת-העולם הראשונה טשכ" סלובאקיה: Nove-Zámky). אביו, ר' יעקב צבי, היה תלמיד-חכם ידוע בעירו ואמו היתה בתו של הרב ברוך עקפעלד (נפטר תרנ"ב), בעל "פאת השדה" (שני חלקים: לבוב תרנ"ב—מונקאטש תרע"ז)*. בשנת 1918 בא לטימישורה וייסד שם בית-ספר עממי יהודי אורתודוכסי, ששימש דוגמה לבתי-ספר אחרים, שהוקמו אחר-כך בטראנסילוואניה. הוא שימש גם מורה לעברית בליציאום היהודי בטימישורה. בשנת 1948, עם ביטולם של בתי הספר היהודיים ברומניה, פרש המנוח מעבודתו ואמר לעלות ארצה. בשנות לימודיו בישיבת הרב יצחק שווייגער בטאפאלטשאן ערך תקופה ידועה את הירחון "נטעי בחורים", בטאונס של תלמידי הישיבות באונגאריה, שיצא בשנים תרס"ד-תר"ע. בשנת תרע"ב התחיל עוסק בכתבי ר' אברהם אבן-עזרא ואמר להוציא מהדורה מדעית של פירושו על התורה. הוציא את פירושו הקצר לשמות (עי' להלן ברשימה הביבליוגרפית מס' 13) ומשום מה ביטל את תכניתו הראשונה; מעכשיו התמסר כולו לקורות חייו של ר"א אבן-עזרא. בנו, אברהם עזרא פליישר, כותב לי במכתב מיום 31.5.57: "עיקר מלאכתו המדעית, ספרו הגדול על קורות ראב"ע ומלאכתו הספרותית, נשאר בכתב-יד". מי יתן, והספר יימסר לדפוס בקרוב. באחד ממכתביו האחרונים אלי סיפר לי המנוח, שגילה את פירושו של ר' אברהם אבן-עזרא על הנביאים הראשונים, עם מותו ביקשתי פרטים על גילוי זה מבנו, אברהם עזרא, השוקד על כתיב אביו ז"ל, והרי תשובתו: "יש מקום להניח שכתב-היד נמצא באמת בספרייה הממשלתית בלנינגראד, אלא שכל מאמציו של אבא ז"ל לקבל העתק ממנו עלו בתוהו".

להלן רשימה ביבליוגרפית מלאה של פירסומי ר' י"ל פליישער על ר' אברהם אבן-עזרא.

תרע"ב

- [1] הערות מבאורי לפירוש הראב"ע. [על בראשית א, א; שם, טז; שם, כו; ב, ו; שם, ז; שם, ח; שם, יא; שם, יב; ג, ח; ד, ז].
- הצופה מארץ הגר, שנה ב (תרע"ב), עמ' 36-38.

תרע"ה

- [2] הערות לפירוש הקצר של הראב"ע לספר שמות. הצופה מארץ הגר, שנה ד (תרע"ה), עמ' 147-156.

תרס"ג

- [3] שינויי נוסחאות לפירוש הראב"ע לספר שמות מכתב יד ישן אשר בעיר וויען. הצופה לחכמת ישראל, שנה ז (תרס"ג), עמ' 46-52, 158-162, 342-346 [לא נשלם].

* עי' אבן עזרא... לספר שמות, וינה תרפ"ו, עמ' x; שווארטק, שם הגדולים מארץ הגר, חלק א, טאקס תרע"ה, עמ' כא; ר' אברהם שטערן, מליצי אש על חרשי כסלרשבת, חראנוב תרצ"ד, דף לה, א.

תרפ"ד

- [4] תיקונים והערות בפירוש אבן עזרא לספר שמות.

אפריון, שנה א (תרפ"ד), עמ' 57-59, 75-77, 210-212.

- [5] תשובה. [על שאלה שנשאל עלי-ידי משה האפשטיין, בוסטון, על אבן-עזרא ויקרא יט, ג].

אפריון, שנה א (תרפ"ד), עמ' 333.

- [6] קורות פירושי אבן עזרא לספר שמות.

הצופה לחכמת ישראל, שנה ח (תרפ"ד), עמ' 241 — גתפרסם מקודם באונגאריה:

Ibn Ezra Exodus Commentárjairól — Magyar Zsidó Szemle, XXXIII (1916), p. 249-271.

- [7] תיקונים והערות לפירוש אבן עזרא. [על שמות א, טז; ד, יד; ה, ו; שם, כו; ח, יח; יב, יד;

טו, כב; יט, ג; שם, יג; שם, יז; כ, א; שם, כב; שם, כג; כג, יט; שם, כה; כה, ט; שם, יב;

שם, מב; כח, ו].

תורה וארץ, וינה, שנה א (תרפ"ד), גליון ד"ה.

תרפ"ה

- [8] תקונים והערות לפירוש אבן עזרא לשמות.

הצופה לחכמת ישראל, שנה ט (תרפ"ה), עמ' 308-314.

- [9] הערה בפירוש אבן עזרא. [על שמות כט, ב].

אוצר החיים, ספר א (תרפ"ה), עמ' נדחט.

- [10] הערות בפירושי אבן-עזרא. [על שמות כב, יב; ל, יב; לג, ט; שם, כא; לד, ו; לה, טז].

אוצר החיים, ספר א (תרפ"ה), עמ' פה"ט.

תרפ"ו

- [11] [על מקום קבורת ר' אברהם אבן-עזרא].

אוצר החיים, ספר ב (תרפ"ו), עמ' לג"ד.

- [12] איפה ראה ראב"ע כדמות המן?

הצופה לחכמת ישראל, שנה י (תרפ"ו), עמ' 241-243. נדפס גם בתוך: וזאת ליהודה, קובץ מאמרים בחכמת ישראל אשר חברו... לכבוד החכם יהודה אריה בלוי, עמ' 241-243.

- [13] אבן עזרא מרבנו אברהם בן מאיר אבן עזרא הספרדי ז"ל לספר שמות והוא הנדפס בפעם

הראשונה ע"י החכם יש"ר ז"ל בפראג בשנת ת"ר לפ"ק בשם "פרוש הקצר" ונדפס עתה ע"פ

גימ"ל כ"י וע"פ נוסחאות הנמצאות בספרים עתיקים עם הערות שונות בשם "תקנת עזרא"

ומבוא לקורות פירושי ראב"ע ז"ל לתורה ועם פרוש משה ל ע ז ר א החוזר ושונה את כל

דברי רבנו "אבן עזרא" בסגנון קל ומפרשם מאת יהודה ליב בן מוהר"ר יעקב צבי פליישער.

וינה תרפ"ו. הוצאה עברית "מנורה", וינה... XXXIX, 352, 8 עמ' 8.

- [14] ע"ד ספר היסוד ושפת יתר לראב"ע.

קריית ספר, שנה ג (תרפ"ו), עמ' 165-168.

תרפ"ז

- [15] הערות ע"ד "ספר העצמים" לראב"ע ז"ל.

הצופה לחכמת ישראל, שנה יא (תרפ"ז), עמ' 75-85.

- [16] תקונים והוספות למאמרי ע"ד "ספר העצמים" לראב"ע ז"ל.

הצופה לחכמת ישראל, שנה יא (תרפ"ז), עמ' 170-174.

- [17] הערה לפרוש ראב"ע. [על שמות כו, יח].
הצופה לחכמת ישראל, שנה יא (תרפ"ו), עמ' 320-319. ועי' שם, שנה יב (תרפ"ח), עמ' 108, "תקונים". —
המאמר נדפס גם בתוך MGWJ, שנה 73, עמ' 385-384. ועי' שם, שנה 74, עמ' 131-129, מאמרו של דוד
הערצאג ועמ' 132 חשבותו של פליישר.

תרפ"ח

- [18] איפה מת רבנו אברהם אבן עזרא ז"ל?
קריית ספר, שנה ה (תרפ"ח), עמ' 141-126.
[19] אלה תולדות יצחק בן אברהם.
אפריון, שנה ה (תרפ"ח), עמ' 26-20.
[20] הערות ותקונים בפירוש אבן עזרא לס' ישעי'.
אוצר החיים, ספר ד (תרפ"ח), עמ' כגכה.
[21] הערות על דבר "ספר היסוד" של ראב"ע.
הצופה לחכמת ישראל, שנה יב (תרפ"ח), עמ' 172-163. ועי' שם, שנה יג (תרפ"ט), עמ' 88, "חקון סעיות".
[22] Bemerkungen. [הערות למאמרו של דוד הערצאג על מקום מסורס ב"שפת יתר":
MGWJ, שנה 71 (1927), עמ' 387].
MGWJ, שנה 72 (1928), עמ' 89-88.

תרפ"ט

- [23] באיזו שנה מת רבנו אברהם אבן עזרא? [סדר קורותיו מיום בואו לרומה עד יום מותו].
מזרח ומערב, כרך ב (תרפ"ט), עמ' 256-245.
[24] רבנו אברהם אבן עזרא באפריקה.
מזרח ומערב, כרך ג (תרפ"ט), עמ' 91-81. ועי' שם, עמ' 193. "הערה למאמרו של י"ל פלישר" מאת בן-
אברהם. המאמר נדפס גם ב"סיני", ספר השנה של החברה לחכמת ישראל ברומניה, כרך א (תרפ"ח).
[25] מדוע יצא רבנו אברהם אבן עזרא מספרד?
מזרח ומערב, כרך ג (תרפ"ט), עמ' 335-325.
[26] מתי ואיפה חבר אבן עזרא ספר "שפה ברורה" שלו?
הצופה לחכמת ישראל, שנה יג (תרפ"ט), עמ' 88-82.
[27] באורים והערות לדברי אבן עזרא. [בהקדמתו ובראש פירושו על התורה].
אוצר החיים, ספר ה (תרפ"ט), עמ' 54-51. ועי' שם, עמ' 125-124, הערתו של שמחה הלוי גוטמאן.
[28] השגות ותשובות. [על דברי שמחה הלוי גוטמאן ב"אוצר החיים", ספר חמישי (תרפ"ט),
עמ' 125-124. עי' המספר הקודם].
אוצר החיים, ספר ה (תרפ"ט), עמ' 180-179. ועי' שם, עמ' 251-250, מאמרו של מיכאל וילנסקי "להבנת
דברי ראב"ע".

תר"ץ

- [29] רבנו אברהם אבן עזרא בצרפת.
מזרח ומערב, כרך ד (תר"ץ), עמ' 360-252; כרך ה, עמ' 46-38, 224-217, 300-289.
[30] הערה על מאמרו של ח. דוד צמח ע"ד יצחק אבן עזרא.
מזרח ומערב, כרך ה (תר"ץ), עמ' 336.

[31] הידע „אבן עזרא“ לקבוע זמן עליית השמש על פי חכמת התכונה ?
מורה ומערכ, כך ה (תרצ"ז), עמ' 354-358. גרפס גם בתוך : ההד, שנה ז, חוב' יא (מנחם-אב תרצ"ב),
עמ' כא"כג.

[32] פרוש מאמר קשה בדברי אבן עזרא. [בספר השם שלו, סוף השער השביעי].
אוצר החיים, שנה ו (תרצ"ז), עמ' 201-204.

[33] דברים תמוהים בפרושי אבן עזרא.
בית המדרש החדש, גריבה, שנה ב (תרצ"ז), עמ' 210-240, 247.

[34] למאמרי דברים תמוהים בפרושי אבן עזרא.
בית המדרש החדש, שנה ב (תרצ"ז), עמ' 277. ועי' שם, עמ' 281-282 : נפתלי פריעד, סגולות פרושי
ר' אברהם אבן עזרא (למאמרו של יהודה א' פלישר).

[35] Zu Ibn Esras Exoduskommentar [תשובה לביקרתו של ש. אוקס על מהד' אבן-עזרא
לספר שמות (עי' מס' 13) בתוך MGWJ, שנה 73 (1929), עמ' 489-493].
MGWJ, שנה 74 (1930), עמ' 305-307.

תרצ"א

[36] רבנו אברהם אבן עזרא ומלאכתו הספרותית בארץ אנגלית.
אוצר החיים, שנה ז (תרצ"א), עמ' 76-69, 111-107, 133-129, 168-160, 203-189.

תרצ"ב

[37] רבנו אברהם אבן עזרא ועבודתו הספרותית בעיר רומא.
אוצר החיים, שנה ח (תרצ"ב), עמ' 100-97, 131-129, 150-148, 171-169 ; שנה ט (תרצ"ג), עמ' 22-18,
155-152, 136-134, 99-96, 86-85.

[38] ביקורת. [על : ר' אברהם אבן עזרא המדקדק מאת ר' בנימין זאב ד"ר בכר, תורגם מגרמנית
ע"י א"ז רבינוביץ, תל-אביב תרצ"א].
אוצר החיים, שנה ח (תרצ"ב), עמ' 112-110.

[39] מן הסתומות שבפרוש אבן עזרא. [דברים כא, יג ; בראשית כא, כ"א ; במדבר יד, כד ;
דברים ה, כו].

ההד, שנה ז (תרצ"ב), חוב' יב, עמ' יט ; שנה ח, חוב' ג (כסלו תרצ"ג), עמ' כו ; חוב' יא (מנחם אב),
עמ' כה ; שנה ט (תרצ"ד), חוב' א, עמ' ל. — ועי' שם, שנה ח, חוב' א, עמ' י, הערתו של ש' בן-שבת ;
חוב' ב, עמ' ל, הערתו של יעקב ויזל הלוי ; חוברת ז, עמ' כה, הערותיהם של יחיאל שורץ וס. ג. טחורש.

תרצ"ג

[40] „ספר המאורות“ לר' אברהם אבן עזרא. יצא לאור בפעם הראשונה על פי כ"י שבאוטיקאן
ברומא סימן 390 עם מבוא והערות אחדות.
סיני, ספר-השנה של החברה לחכמת ישראל ברומניה יו"ל בעריכת ד"ר מאיר בן אברהם הלוי, כך ה —
ספר היובל הוגש לכבוד רביהכולל ד"ר י. י. גימירובר לעת מלאות לו ששים שנה — חלק ב : קובץ
מחקרים במדעי היהדות, בוקרשט התרצ"ג, עמ' 39-51. יש גם הדפסה מיוחדת.

תרצ"ד

[41] רבנו אברהם אבן עזרא ועבודתו הספרותית בעיר לוקא שבאטליה.
הסוקר, שנה ב (תרצ"ד), חוברת ביד, עמ' 9-1 ; שנה ד (תרצ"ז-תרצ"ז), עמ' 186-194 [לא נשלם].

[42] שני דברים קשים בפרוש אחד לראב"ע. [בתחילת פרשת ואתה תצוה].

אוצר החיים, שנה י (תרצ"ד), עמ' 21.

[43] אגודת-עם על אודות רבנו אברהם אבן עזרא.

הה, שנה ט (תרצ"ד), חוב' ב, עמ' כס"ב. נדפס גם בתוך : סומבדיא-מחזא, קובץ לתורה, למפרות ולחכמת ישראל מטוור ע"י בנימין גלזר, קולוידר חש"ג, עמ' 32-27, ובתוך Mult és Jövd, XXIV, (1934), November-December.

תרצ"ה

[44] פרושים לפרוש ר' אברהם אבן עזרא למקרא.

אוצר החיים, שנה יא (תרצ"ה), עמ' 84-80, 101-99, 177-176 ; שנה יב (תרצ"ו), עמ' 12-10 (בנתיבספרים), עמ' 28 (בנתיבספרים), עמ' 50-48 ; שנה יד (תרצ"ח), עמ' 19-18, 56-54, 72-71, 185-182.

תרצ"ז

[45] ספר העולם לרבנו אברהם אבן-עזרא יוצא לאור בפעם הראשונה על פי כתב יד שבואטיקאן ברומא סימן 390.

אוצר החיים, שנה יג (תרצ"ז), עמ' 49-33. נדפס גם בתוך : חכמה לשלמה, קובץ מאמרים בתורת ישראל, בערגסאט תרצ"ו, עמ' 193-177. יש גם הדפסה מיוחדת.

תרצ"ח

[46] באורים ותקונים בפרושי אבן עזרא.

סיני, כרך ג (תרצ"ח-תרצ"ט), עמ' תקכ"ח-תקכ"ז.

תרצ"ט

[47] ספר המבחרים לרבנו אברהם אבן עזרא.

ספר היובל לכבוד הרבנים ד"ר סנחס לאחי... ד"ר מנחם לענקע... ד"ר יעקב זינגער... קלוד תרצ"ט, עמ' 19-3. יש גם הדפסה מיוחדת.

תש"ו

[48] [ביקורת על : ספר הטעמים לר' אברהם אבן-עזרא, מהד' נפתלי בן-מנחם, ירושלים תש"ה].

העברי הצעיר, יוצא לאור ע"י ארגון בני-עקיבא בטרנסילבניה, טימישוארא, ניסן-אייר תש"ו, חוברת ז"ה, עמ' 8-7.

תש"ז

[49] לקורות יצחק אבן-עזרא.

סיני, כרך כא (תש"ז), עמ' רס"ג-רע"ו. יש גם הדפסה מיוחדת.

[50] הנקבר ר' אברהם אבן עזרא בא"י או לא ?

לוח ירושלים, שנה ת, ירושלים תש"ז, עמ' קע"א-קפ"ד. יש גם הדפסה מיוחדת.

תש"ט

[51] הערות ותיקונים לשירי ראב"ע.

סיני, כרך כה (תש"ט), עמ' ר"ריב.

תש"י

[52] על שני הורוסקופים המיוחדים לרבי אברהם אבן עזרא.

מנחה ליהודה מוגש להרב יהודה ליב זלוטניק (אבידע), ירושלים תש"י, עמ' 140-129. יש גם הדפסה מיוחדת.

תשי"א

[53] כמה חכמים היו לנו בשם ר' אברהם החזוה" ?
 חורב, גיריורק, כרך יא (תשי"א), חוב' כא"כב, עמ' 268-256. נדפס גם בתוך : לוח ירושלים, שנה יא, ירושלים תשי"א, עמ' קע"קצה (ר' אברהם החזוה ור' אברהם אבן עזרא). יש גם הדפסה מיוחדת.

[54] אברהם אבן עזרא, ספר הטעמים, נוסח ראשון, יוצא לאור מתוך כתב יד על ידי יהודה ל. פליישר. הוצאת מחברות לספרות בסיוע מוסד הרב קוק, ירושלים תשי"א. 92, [2] עמ' 8°.

תשי"ב

[55] הערות ל"איגרות חכמי איטליה" (סיני, כרך כט, עמ' רע"א-ש"ז).
 סיני, כרך ל (תשי"ב), עמ' קנ"קנט.

מחברת
 10-10-57

תפלות „מי שברך“ השתלשלותן, מנהגיהן ונוסחאותיהן (המשך)

מאת

אברהם יערי

י. ברכה לרבים. בשמחת תורה. תימן

יקום פרקנא מן שמיא וחנא וחסדא וחיינא אריכין ושנין גפישין וגופא בריא ונחשא טבא ונהורא יאיא³⁷ וזרעא חייא וקיימא זרעא די לא פטר ודי לא פסק מפחגמי אוריתא לכל קתלא קדישא הדין מרבריהון עד ועיריהון קדשא בריך הוא יוסיף לכון חיינא על חייכון ושנין על שניכון ומוזנין על מזוניכון ותתפרס עליכון מסלתא דשלמא כמא דאתפרסת על אבהתנא במדברא. וכן קדשא בריך הוא דאמר לשכללא היכליה ולמבניה קרתיה ירחים עליכון ברחמניה ויפרוק יתכון בגבורתיה ויכניש גלותכון כמא דכתיב בפחגמי אוריתא: ושב יי אלהיך את שבותך וירימך ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך יי אלהיך שמה. אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך יי אלהיך ומשם יקחוך³⁸. ויקיים עליכם מקרא שכתוב: הבוטחים ביי כתר ציון לא ימוט לעולם ישב. ירושלים הרים סביב לה ויי סביב לעמו מעתה ועד עולם³⁹. ועוד יקיים עליכם: וענוים יירשו ארץ וישכנו לעד עליה⁴⁰. ותשועת צדיקים מיי מעוז בעת צרה. ויעזרם יי ויפלטם יפלטם מרשעים ויושיעם כי חסו בו⁴¹. וצדיקים ישמחו ויעלצו לפני אלהים וישישו בשמחה⁴². שמחו ביי וגילו צדיקים והרנינו כל ישרי לב⁴³. חונה מלאך יי סביב ליראיו ויחלצם⁴⁴. עיני יי אל צדיקים ואזניו אל שועתם⁴⁵. פודה יי נפש עבדיו ולא יאשמו כל החוסים בו⁴⁶. ויקיים עליכם מקרא שכתוב: אל תירא תולעת יעקב מתי ישראל אני עזרתך גאם יי וגואלך קדוש ישראל. הנה שמתוך למורג חרוץ חוש בעל פיפיות תדוש הרים ותדוק וגבעות כמץ תשים⁴⁷. כל כלי יוצר עליך לא יצלח וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיעי זאת נחלת עבדי יי וצדקתם מאתי גאם יי⁴⁸. כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה וחסדי מאתך לא ימוש וברית שלמי לא תמוט אמר מרחמך יי⁴⁹. ויקיים עליכם מקרא שכתוב: ועתה שמע יעקב עבדי וישרון בחרתי בו. כה אמר יי עושיך ויוצרך מבטן יעזרך אל תירא עבדי יעקב וישראל בחרתי בו. כי אצק מים על צמא וגוולים על יבשה אצק רוחי על זרעך וברכתי על צאצאיך. וצמחו בבין חציר כערבים על יבלי מיס. זה יאמר ליי אני וזה יקרא בשם יעקב וזה יכתב ידו ליי ובשם ישראל יכנה⁵⁰. ויקיים עליכם מקרא שכתוב: ופניתי אליכם והפריתי אתכם והרביתי אתכם והקימתי את בריתי אתכם⁵¹. והתהלכתי בתוכם והייתי לכם לאלהים ואתם תהיו לי לעם⁵². ואתם כהני יי תקראו משרתי אלהינו יאמר לכם חיל גוים תאכלו ובכבודם תתימרו. תחת בשחתם משנה וכלמה ירגו חלקם לכן בארצם משנה יירשו ושמחת עולם תהיה להם⁵³. ויקיים עליכם מקרא שכתוב: ואתם הדבקים ביי אלהיכם חיים כלכם היום⁵⁴. יי אלהיכם הרבה אתכם והעם היום ככוכבי השמים

37 בכה"י כתוב: „ונחשא נהורא יאיא“, שאין לו מובן, וכבר התקשה בזה גם המעתיק של כה"י והוסיף בשולי הגליון פירוש שאינו מתקבל על הדעת כלל, ולדעתי הנוסח הנכון הוא „נחשא טבא ונהורא יאיא“, היינו מול טוב ואור גאה, כמו הנוסח „נהורא מעליא“ ב„יקום פורקן“ המקובל.

38 דברים ל, ג"ד. 39 תהלים קצ"ה, א"ב. 40 תהלים ל"ה, כ"ט. ושמ: צדיקים יירשו ארץ. ונשתרבו לו מלשון הכתוב שם, מטוק יא: וענוים יירשו ארץ והתענו על רוב שלום.

41 תהלים ל"ה, ל"ט. 42 תהלים ס"ה, ד. 43 תהלים ל"ב, י"א. 44 תהלים ל"ה, ח.

45 תהלים ל"ה, ט"ו. 46 תהלים ל"ה, כ"ב. 47 ישעיה מ"א, י"ד-ט"ו. 48 ישעיה נ"ה, י"ו.

49 ישעיה נ"ה, י. 50 ישעיה מ"ד, א"ה. 51 ויקרא כ"ו, ט. 52 ויקרא כ"ו, י"ב.

53 ישעיה ס"א, ו"ד. 54 דברים ד', ד.

לרב, יי' אלהי אבותיכם יסף עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם כאשר דבר לכם⁵⁵. ויקיים עליכם מקרא שכתוב: ביום ההוא יגן יי' בעד יושב ירושלם והיה הנכשל בהם ביום ההוא כדוד ובית דוד כאלהים כמלאך יי' לסניהם⁵⁶. הגה ימים באים נאם יי' והקימתי לדוד צמח צדיק ומלך והשכיל ועשה משפט וצדקה בארץ. בימי תושע יהודה וישראל ישכן לבטח וזה שמו אשר יקראו יי' צדקנו⁵⁷.

וכן קדשא בריך הוא כמה דפרק יתכון משעבוד מצראי ואסיק יתכון בתיליה תקיפא כין הוא יפרוק יתכון מגזירת מלכא די רבא שלטניה בכל ארעא וישויב יתכון מיד כל רברבנותי ובעוהי וטרכוהי ופחוחיה ויהפרע מכל די יחשיב עליכון מחשבון בישן ויעכיב ידהון מלאנוקא לכון ויעדי גיריהון מעל צוריהון ויבטל מנכון כל גזירתהון ויגח לכון משעבודהון ויתן לכון חנא וחסדא ורחמינ בעיניהון ויתן לכון ביניהון שלמא די יהי לכון שלמא בשלמהון כמה דכתיב בפתגמי צביוהי: ודרשו את שלום העיר אשר הגלית אתכם שמה ותתפללו בעדה אל יי' כי בשלומה יהיה לכם שלום⁵⁸. והיה כאשר הייתם קללה בגוים בית יהודה ובית ישראל כן אושיע אתכם והייתם ברכה אל תיראו תחזקנה ידיכם⁵⁹. ויקיים עליכם מקרא שכתוב: לא הניח אדם לעשקם ויוכח עליהם מלכים⁶⁰. ועתה מלכים השכילו חוסרו שופט ארץ⁶¹. אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו⁶². עבדו את יי' ביראה וגילו ברעדה. נשקו בר מן יאנף ותאבדו דרך כי יבער כמעט אפוא אשרי כל חוסי בו⁶³.

וכן קדשא בריך הוא יתפני במימריה לאוטבא לכון ויצלה כל אורחתכון ויברך לכון בכל אושטות ידכון ויתן לכל חד וחד מנכון במסת חסדיה דחסיר ליה ויסלק שנאת מגנא מביניכון ויסלק דחקא דבצרתא מארעכון ויפתח לכון אוצרת טוביה ולא תצטרכון לבר אנש ביומיכון ויחית לכון טלא ומטרא דברכתא בעדניה כמה דכתיב בפתגמי אוריתיה: יפתח יי' לך את אוצרו הסוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו ולברך את כל מעשה ידך והלוית גוים רבים ואתה לא תלוה⁶⁴. ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש ואספת דגניך ותירשך ויצהרך⁶⁵. ויעדי מנכון כסא דמריא דמעיק לכון ומרעין בישין דעמכון וישויגון בכל סנאיכון כדכתיב: והסיר יי' ממך כל חלי וכל מזוי מצרים הרעים אשר ידעת לא ישימם בך ונתנם בכל שגאיך⁶⁶. והיה אם שמע תשמע לקול יי' אלהיך והישר בעיניו תעשה והאונת למצותיו ושמרת כל חקיו כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני יי' רפאיך⁶⁷. ויעדי מנכון גרי חרבא וגרי כנפא וגרי מותא וגרי שביא ויצרא בישא כמה דכתיב על יד עבדוהי גביא: ואת הצפוני ארחיק מעליכם והדחיתו אל ארץ ציה ושממה את פניו אל הים הקדמוני וסופו אל הים האחרון ועלה באשו ותעל צחנתו כי הגדיל לעשות. אל תירא אדמה גילי ושמחי כי הגדיל יי' לעשות⁶⁸. והושעתי אתכם מכל סמאותיכם וקראתי אל הדגן והרבייתו אתו ולא אתן עליכם רעב. והרבייתו את פרי העץ ותגובת השדה למען אשר לא תקחו עוד חרפת רעב בגוים⁶⁹. ויקיים לכון אלהכון בחייכון וכיומיכון מלכותיה רבתא על יד משיחא בר דוד כמה דכתיב בפתגמי קדושי: וביומיהון די מלכיא אלין יקים אלה שמיא מלכו די לעלמין לא תתחבל ומלכותה לעם אתרן לא תשתביק הדיק ותסיף כל אלין מלכותא והיא תקום לעלמא⁷⁰.

ויקיים קדשא בריך הוא על זרעא דקדר מא דגזר עליהון: באדין מן קל מליא דברכתא די קרגא (דא) ממללא חוזה הית עד די קטילת חיותא והובד גשמה ויהיבת ליקייתא אשא⁷¹. ומן קדמוהי משתלח מלאך מותא ונפיק בשלחוהיבת אישחא מממריה⁷². ואחיי קשתא לא יקום ודקליל ברגלוהי לא ישתוב ורכיב סוסיא לא ישויב נפשיה. ודתקיף לביה בגבריאר ערסלאה דלא זין יערוק בעדנא ההוא אמר יי' ⁷³. ויכר לכון קדשא בריך הוא בגלותכון קימוהי דכתיבין בפתגמי אוריתיה: ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתם ולא געלתם

55 דברים א', י"א. 56 זכריה י"ב, ח'.

57 ירמיה כ"ג, ה"ד.

58 ירמיה כ"ט, ז'. 59 זכריה ח', י"ג. 60 תהלים ק"ה, י"ד.

61 תהלים ב', י'. 62 תהלים ק"ה, ט"ו. 63 תהלים ב', י"א-י"ב.

64 דברים כ"ח, י"ב. 65 דברים י"א, י"ד. 66 דברים ז', ט"ו. 67 שמות ט"ו, כ"ו.

68 יואל ב', כ"ב-כ"א. 69 יחזקאל ל"ה, כ"ט. 70 דניאל ב', מ"ד. ושם: די מלכיא אנון.

71 דניאל ז', י"א. 72 תרגום יונתן של הכתוב בחבקוק ג', ה"י. 73 תרגום יונתן לכתובים בעמוס ב',

לכלתם להפר בריתי אתם כי אני יי אלהיהם.⁷⁴ ויצמח פרקניה בקריב בחייכון וביומיו כמא דכתיב בפתגמי נביוהי: ביום ההוא יהיה צמח יי לצבי ולכבוד ופרי הארץ לגאון ולתפארת לפליטת ישראל.⁷⁵ כי כל העמים ילכו איש בשם אלהיו ואנחנו נלך בשם יי אלהינו לעולם ועד.⁷⁶ ישראל גושע ביי לא תבשו ולא תבלמו עד עולמיו עד.⁷⁷ בירכנוכם מבית יי.⁷⁸ ברוכים אתם ליי עושה שמים וארץ.⁷⁹

ועל זקניכם יתקיים מקרא שכתוב: ואברהם זקן בא בימים ויי ברך את אברהם בכל.⁸⁰ ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום ונברכו בו כל גוי הארץ. כי ידעתי למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך יי לעשות צדקה ומשפט למען הביא יי על אברהם את אשר עבר עליו.⁸¹ עשרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם.⁸² עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו.⁸³ ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסכול אני עשיתי ואני אשא אני אסכל ואמלט.⁸⁴

ועל ישישיכם יתקיים מקרא שכתוב: בישישים חכמה וארך ימים תבונה.⁸⁵ אז יבקע כשחר אורך וארוכתך מהרה תצמח והלך לפניך צדיק כבוד יי יאספך.⁸⁶ ונחך יי תמיד והשביע בצחצחות נפשך ועצמותיך יחליץ והיית כגן רוח וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו.⁸⁷

ועל גבריכם יתקיים מקרא שכתוב: ברוך הגבר אשר יבטח ביי והיה יי מבטחו. והיה כעץ שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו ולא יראה כי יבוא חם והיה עלהו רענן ובשנת בצרת לא ידאג ולא ימיש מעשות מרי.⁸⁸ גבור בארץ יהיה זרעו דור ישרים יבורך. הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד.⁸⁹

ועל בחוריכם יתקיים מקרא שכתוב: תפארת בחורים כוחם והדר זקנים שיבה.⁹⁰ כי כי ירבו ימיו ויוסיפו לך שנות חיים.⁹¹ כי ארך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך.⁹² אז דברת בחזון לחסידיך ותאמר שויתי עוד על גבור הרימותי בחור מעם.⁹³ כי תלך במו אש לא תכזה ולהבה לא תבער בך.⁹⁴

ועל נעריכם יתקיים מקרא שכתוב: המלאך הגואל אותי מכל רע יברך את הנערים ויקרא בהם שמי ושם אבתי אברהם ויצחק וידגו לרב בקרב הארץ.⁹⁵ כי נער ישראל ואוהביו ומצאיהם קראתי לבני.⁹⁶ ועל בניכם יתקיים מקרא שכתוב: הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשועים כי מדי דברי בו זכור אזכרנו עוד על כן המו מעי לו רחם ארחמנו נאם יי.⁹⁷

ועל ילדיכם יתקיים מקרא שכתוב: ילדים אשר אין בהם כל מום וטובי מראה ומשכילים בכל חכמה ויודעי דעת ומביני מדע ואשר כח בהם לעמד בהיכל המלך וללמוד ספר ולשון כשדים.⁹⁸ כי ילד ילד לנו בן נתן לנו ותהי המשרה על שכמו ויקרא שמו פלא יועץ אל גבור אביעד שר שלום.⁹⁹

ועל קטניכם יתקיים מקרא שכתוב: הקטן יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום אני יי בעתה אחישנה.¹⁰⁰ והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגה מאד.¹⁰¹ ונודע בגוים זרעם וצאצאיהם בתוך העמים כל רואיהם יכירום כי הם זרע בך יי.¹⁰²

ועל כל חד וחד מנכון ואנא עמכון יתקיים מקרא שכתוב: יקימך יי לו לעם קדוש כאשר נשבע לך וכאשר נשבע לאבותיך לאברהם ליצחק וליעקב.¹⁰³ וראו כל עמי הארץ כי שם יי נקרא עליך ויראו ממך.¹⁰⁴ כי אל רחום יי אלהיך לא ירפך ולא ישחיתך ולא ישכח את ברית אבותיך אשר נשבע להם.¹⁰⁵ והיה שדי בצדיק וכסף תועפות לך. כי אז על שדי תתענג ותשא אל אלוה פניך. תעתיר אליו וישמעך ונודיך תשלם. ותגור אמר ויקם לך ועל דרכיך

74 ויקרא, כ"ה, מ"ד. 75 ישעיה ד', ב'. 76 מיכה ד', ה'. 77 ישעיה מ"ה, י"ו. ושם: ישראל נושע בתי תשועת עולמים. 78 תהלים קר"ה, כ"ו. 79 תהלים קט"ו, ט"ו. 80 בראשית כ"ד, א'. 81 בראשית י"ה, י"ח-י"ט. 82 משלי י"ז, ר'. 83 תהלים צ"ב, ט"ו. 84 ישעיה מ"ו, ד'. 85 איוב י"ב, י"ב. 86 ישעיה נ"ח, ח'. 87 ישעיה נ"ח, י"א. 88 ירמיה י"ז, ז"ח. 89 תהלים קי"ב, כ"ג. 90 משלי כ', כ"ט. 91 משלי ט', י"א. 92 משלי ג', ב'. 93 תהלים ס"ט, כ'. 94 ישעיה מ"ג, ב'. 95 בראשית מ"ה, ט"ו. 96 הושע י"א, א'. 97 ירמיה ל"א, כ'. 98 דניאל א', ד'. 99 ישעיה ס"ו, ה'. 100 ישעיה ס"ו, כ"ב. 101 איוב ח', ו'. 102 ישעיה ס"א, ט'. 103 דברים כ"ח, ט'. ושם כ"ט, י"ב. 104 דברים כ"ח, י'. 105 דברים ר', ל"א.

גנה אור¹⁰⁶. כי תעבור במים אתך אני ובהרות לא ישתפוך¹⁰⁷, אל יתן למוט רגליך אל יגום שומריך. הגה לא יגום ולא יישן שומר ישראל. יי' שומריך יי' צלך על יד ימיניך. יומם השמש לא יככה וירח בלילה. יי' ישמרך מכל רע ישמר את נפשך. יי' ישמר צאתך ובואך מעתה ועד עולם¹⁰⁸. יברכך יי' וישמרך. יאר יי' פניו אליך ויחנך. ישא יי' פניו אליך וישם לך שלום¹⁰⁹. יברכך יי' מציון עושה שמים וארץ¹¹⁰. יברכך יי' מציון וראה בטוב ירושלם כל ימי חיך וראה בנים לבניך שלום על ישראל¹¹¹.

כלל הברכות האמורות בתורה ובמקרא ובמשנה ובתלמוד ובהלכות ובהגדות ובפי כל זקני חבורה יתקיימו בכוון ובזרעון ובזרע וזרעון ואנא עמכון נצח סלה לעד כין תהי רעוא מן שמיא ותמרון אמן¹¹².

יא. מי שברך לקהל. בשמחת-תורה. קארפינטראץ

מי שברך אברהם יצחק ויעקב ודוד ושלמה ונביאי ישראל וכל חסידי עולם הוא יברך את כל הקהל הקדוש הזה עם כל קהלות הקדש וכל עם יי'. קרובים ורחוקים, גדולים וקטנים, ונשיהם ובניהם ובנותיהם, וספם וכל אשר להם. השומע צעקה, המאזין בכי ואנקה, הנדרש לעתות בצרה, העונה תפלה ועתירה, הוא ישמרם ויושיעם ויצליח דרכיהם. ויחדש עלינו ועליהם שנה טובה, ויבטל מעלינו ומעליהם גזרות קשות ורעות, ויפר עצת אויבינו ואויביהם, ויקלל מחשבות שונאיו ושונאיהם, ויקים בנו ובהם מקראות הכתובים: יי' אלהיכם הרבה אתכם והגכם היום ככוכבי השמים לרב. ועוד כתיב: יי' אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם כאשר דבר לכם. ועוד כתיב: יוסף יי' עליכם עליכם ועל בניכם ברוכים אתם ליי' עושה שמים וארץ¹¹³.

יב. מי שברך לקהל בשמחת-תורה. בקצת קהילות איטליה

מי שברך אבותינו הקדושים אברהם יצחק ויעקב ומשה ואהרן ודוד ושלמה וכל הקהלות הקדושות וכל החסידים והצדיקים ואוהבי ה' וייראו וחוששי שמו הוא יברך את כל הקהל הקדוש והטהור הזה גדולים וקטנים, הם ובניהם ונשיהם ותלמידיהם וכל אשר להם, ויתמלא עלינו רחמים ויקיף אותנו בְּחֶסֶד¹¹⁴ וימתיק עלינו הוינים ויקרב לבבינו לאהבתו יתברך, ויסיר לב האבן מבשרינו ויתן לנו לב בשר. יתרצה הקב"ה בנו, יהיה לו נחת רוח ממנו, ימלא כל משאלות לבנו לטובה. נהיה צדיקים ולא רשעים, נהיה טובים ולא רעים, נהיה עשירים ולא עניים. נהיה אוהבי ה' אוהבי התורה ואוהבי המצות. נהיה דבוקים בשכינה ורחוקים מיצר הרע. נהיה חלק הקדושה ולא חלק הקליפה. נהיה חושקי עבודת ה' ושונאי השטן ומועצותיו. נזכה לראות מלך המשיח. נזכה לראות בנין בית המקדש. נזכה לחיי העולם הבא למיתב בדרא דקמי מלכא. על ידינו תתעלה הקדושה ויתרומם כסא הכבוד. מלכא ועלמא הוא יברך יתנא וישמע בקל צלותאנו. נתפרק וגשתויב מכל צרה ועקתא ויהיה מימרא דה' בסעודא ויגן בעודא. ויפרוש טובת שלום עלינו, ויטע בינינו אהבה ואחוה שלום ורעות, ויסלק שנאת חנם מבינינו, וישבור עול גלות מעל

106 איוב כ"ב, כ"ה-כ"ח. 107 ישעיה מ"ג, ב'. 108 תהלים קכ"א, ג"ח. 109 במדבר ו', כ"ד-כ"ו.

110 תהלים קל"ד, ג'. 111 תהלים, קכ"ח, ה"ד.

112 ברכה זו כבר נתפרסמה ע"י דושינסקי (עין לעיל הערה 8) עפ"י כ"י ששון, אולם הטכסט שלפניו לא היה משוּבָּח. וכן לא ציין כל־יצרכו לכתובים הנזכרים, ואני השתמשתי בכתיב־יד של תכלאל תימני בניקוד עליון שנכתב בשנת ת"ז (1647) ונמצא בגנוי הרב ר' יוסף קאפח בירושלים. הברכה נכללה בחלק התפלות "ליום שני של שמיני עצרת" (היינו שמחת-תורה), לאחר הפיוטים המיוחדים לשמחת-תורה. בראש הברכה נאמר: "ויש מקומות שאומרים אחר שיאמר, הוא מלך הכבוד סלה, קודם שיחזיר הספר למקומו יאמר ברכה לרבים וזו היא". בסוף הברכה נאמר: "ומחזיר הספר למקומו ואומר קדיש ומוציא ספר שני וכו'". כבר הזכרתי לעיל שברוב התכלאלים התימניים אין ברכה זו נכללת, כי אומרים אותה רק בקצת מקומות. בכ"י כתוב שם הוי"ה בשלש יוד"ן, האמצעית למעלה, ואני העתקתי בשני יוד"ן מטעמים טיפוגרפיים. — לדעתי מקורה של ברכה זו בבבל מימי הגאונים.

113 סדר לשלש רגלים כמנהג ק"ק קארפינטראץ, אמשטרדם תקי"ט, דף רי"ו ע"ב (בפרק שחרית לשמחת תורה). — ר' משה כרמי, בספרו "הואיל משה באר", חלק רביעי, עיש 1832, דף שכ"ג, מעיר על ברכה זו: "וגם כל אלו החלקים נבנים על יסוד משקל תנועות". ובהתאם לכך הוא מתקן כמה תיקוני-גוסס בברכה.

114 כך כתוב ומנוקד במקור, והוא רבים מחסו, כמו גוקניוקין, ומצאתי צורה זו בכמה כתבי־יד מאיטליה.

צוארינו. ויקיים בנו מקרא שכתוב: ה' אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם כאשר דבר לכם, ויחתכם בספר חיים טובים וכן יהי רצון ונאמר אמן¹¹⁵.

יג. מי שברך פיוטי לקהל. בשבת-נחמו. ספרד

מי שברך אברהם. וקהלות ישראל כלהם. נדיבי עמים גאספו עם אלהי אברהם. יצחק ויעקב. אשר בשם ישראל יבנה ויקוב. ומשה ואהרן. המנחילים לחבצלת השרון. ושתי הלוחות אשר בארון. ודוד ושלמה. בעטרה שעטרה לו אמר. ויאמר בנאומו. ברוך יי אשר נתן מנוחה לעמו. וקהלות הקדש והנועם. חוקקי ישראל המתנדבים בעם. הנא יברך כל הקהל הקדוש הזה. אשר מחזה שדי יחזה. גדול יהיה כבוד הבית הזה. כאהלים נטה יי פרטם וכללם. נאה זיום בכל העולם. כלם אהובים לכל חפציהם דרושים. כלם קדושים. כלם פותחים את פיהם בקדושה. תורה צוה לנו משה מורשה. כל רואיהם יכירום כי הם. ובניהם ונשיהם וכל אשר להם. עושים באימה רצון קוניהם. אלופיהם מטובלים ומזויהם. באים כבד מעשיהם. וגובה להם ויראה להם. וכתר שם טוב עולה על גביהם. העומדים על סבור הארץ לתלפיה. ויעזרו אחרי אדוניה. עדה זהרה כאור הלכנה וכאור החמה. ושם העיר מיום יי שמה. ארץ חמדה טובה ורחבה. מעין גנים ומקור טובה. קדמת עדן מקדם קראה יושב הכרובים¹¹⁶. שרשם נדיבותם ופירותם צדקות. ונהר יוצא מערן להשקות. כשתילי זיתים מערכה מול מערכה. ואלה יעמדו על הברכה:

אברך ברנני. עדתכם נאמני. כי טוב בעיני יי. לברך את ישראל.

קהלה נחשבה. יקרה וגדיבה. והיא למקור טובה. בקרב ישראל.

תפלתכם יקשב. לקרבן תחשב. לקדוש היושב. תהלות ישראל.

תפלתכם תשפר. ותיטב משור פר. למי מנה מספר. את רובע ישראל.

אלהי משגבי. קוליתם יציא. לזאת לבי. לחוקקי ישראל.

עדתכם תתחבר. כעולה במדבר. וקהל זה יגבר. וגבר ישראל.

ישיבכם אל עליון. להיכל אפריון. ויתן מציון. ישועת ישראל.

ונוחילכם כסא. ויחמול ויכסה. לאורך גלות שה. פזורה ישראל.

ישמחו גוליתם. ויצמח גואלכם. ויראו עיניכם. ועיני ישראל.

יקבץ נדחים. ואחים עם אחים. ישימכם אורחים. בארמת ישראל.

יהי נרכם ערוך. וכרככם דרוך. יברככם ברוך. אלהי ישראל.

ביתכם יפריח. בניכם יצליח. ולכם יניח. נצח ישראל.

יברך מספרכם. יברך ראשיכם. יברך זקניכם. כל איש ישראל.

ומתניכם ישנס. ומהר ישא נס. גאולה ויכנס. נדחי ישראל.

ימלא משאלכם. ומעול אויביכם. הוא ישלח אתכם. וגם את ישראל.

בשלום אין פחד. כבוד חילכם תחד. בהתאסף יחד. שבטי ישראל.

וקץ היה צופן. לגלותו יפן. ולא יהיה גפן. בוקק ישראל.

מאורות הגבהו. ומפלעות התבהו. לקהל זה שהוא. קדש ישראל.

ובעדכם יגמור. מקדש הר המור. קהל זה ישמור. שומר ישראל.

בשם ציון נקוב. וישר העקוב. ושם יגל יעקב. ישמח ישראל.

מלכא דעלמא. עוטה אור כשלמה. הוא יברך יתכון. ויזכה יתכון. וישמע בקל צלחתכון. והבית הזה יהיה גבון. רוח ישועה עליכם ממרום יערה. והבית הזה בית תפלה יקרא. ובפרשכם כפיכם יאמרו פורשי כנסים. אין זה כי אם בית

¹¹⁵ פזמונים לשמחת תורה לר' מצליח קורנאלדי, חסר מקום ושנת'דפוס, דף י"ו י"ח. אני משער שהספר נדפס באיטליה במאה השבע-עשרה. הברכה, הרוחיה רוח קבלה, נחמדה כנראה ע"י קורנאלדי, אבל העובדה שחיבר ברכה לשמחת-תורה מעידה שהיו נוהגים בקצת קהלות איטליה לומר ברכת מיוחדת לקהל בשמחת-תורה. טופס יחיד של ספר זה נמצא בגניזת בית-המדרש לרבנים בניו-יורק, ואני מחזיק טובה לספרן ידידי מר גרשון כהן, שהועיל בטובו להעתיק את התפלה למעני. ¹¹⁶ התירו ל"כרובים" חסר בכה"י.

אלהים וזה שער השמים. אלקים ישפות לכם רודסי צדק לרוב. שלום שלום לרחוק ולקרוב. ותתפרקון ותשתובון מכל בישא וכי¹¹⁶.

יד. ברכה לקהל. בשלש רגלים וימים נוראים. מנהג הקראים

אנא יי"י אלהי המלאכים וארון הגלגלים ומלך בתחתונים, נסתר ונעלם והוא צדיק יסוד עולם ומחיה את כלם, בראשונה ובתחלה בתנינה ובחמלה, יקנא לקדשת שמו הגדול המעון והמגדול, ולתורתו התמימה והנאמנה, ולבניו ביתו היכלו ארמונו דבירו ואולמו, וירחם סגלת עמו למען ייחדו שמו, ויגאל ויציל ויקבץ את עמו ישראל מארבע פיאות הארץ התחתונים בצרה ובשביה ובגלות, אל שדי יסדם ויגאלם, ועמהם כל הסוורים, וקנים נערים ובחורים, נקבות וזכרים וצדיקים גמורים, בני ציון היקרים, וזרע ישראל הסהורים בני קהל קדש (פלוגי) על נהר (פלוגי) דרים. אלהי העברים קרנן ידים ויתן חנם בעיני המלך והשרים, וענוים יזכו לעלות אבר כנשרים ללכת אל ארץ ההרים, ויבורכו מעשרים וארבעה ספרים, ומאבותינו שנקראו הורים, אשר באתם ונקבצתם במקום הזה להתפלל לפני יי"י אלהיכם בחורים ובתולות אנשים ונשים סף ועוללים ויונקי שדים, ישפיעכם שוכן בשמים, ויברככם כסלי כפלים, וברחמי הרבים ישמע תפלתכם, ויאזין שועתכם, ויקשיב שיחתכם, ויענה עתירתכם, ויקבל תחנתכם, ותהי אונו קשבת לתפלתכם, תדרשוהו וימצא לכם, תבקשוהו ויענה אתכם, כאמור ובקשתם אותו ומצאתם כי תדרשונו בכל לבבכם, טרם תקראוהו ויענה לכם, כאמור והיה טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע, ויצילכם מכל צרה וצוקה, כאמור בכל צרתם לא צר ומלאך פניו הושיעם באהבתו ובחמלתו הוא גאלם וינטלם ויגשם ויגשם כל ימי עולם. ועוד יקיים וגם יסוים מאל חי וקים, לקים על יראיו מקרא שכתוב אשרקה להם ואקבצם כי פדיתם ורבו כמו רבו. וכתוב אשריך ישראל מי כמוך עם נושע ביי"י מגן עזרך ואשר חרב באותך ויכחשו אויביך לך ואתה על במותימו תדרוך. ברכות רבות ועצומות, חקוקות ורשומות, מאל שוכן מרומות, המשיב בגופות נשמות, ותחינה אחרי מות, עם חיים שמימיים תמידים נצחיים לכל עמנו וקהלתנו המתנדים בכל צרכינו, בלב נרחב מרחיבים ידיהם על עניינו ואביונו, ועומדים כמגן וצנה לפני קהלנו, ומדברים טובה בעדינו, ברוכים בני ברוכים, ויקיים כל בשורותינו הטובות, וכתוב כי עוד חזון למועד ויפח לקץ ולא יכזב אם יתמהמה חכה לו כי בוא יבוא לא יאחר. ויצליחנו ויזכנו לשמור מועדי יי"י זמני ישועתנו [וכאן נוספו דברים מיוחדים לכל חג וחג, פסח, סוכות, ר"ה, יו"כ] ויקיים עלינו מקרא שכתוב ואת שם קדשי אודיע בתוך עמי ישראל ולא אחל את שם קדשי עוד וידעו הגוים כי אני יי"י קדוש בישראל. יי"י עז לעמו יתן יי"י יברך את עמו בשלום. ברוך יי"י לעולם¹¹⁷.

טו. ברכה לקהל. בשביעי עצרת. מנהג הקראים

ואתם קהל קדוש עם יי"י מכל גוים, מיחדי אל סגלת אלהים חיים, נטעי שלשת גביעים, מטעי שעשועים, גומלי חסד בני גומלי חסד, הנקבצים במקום הזה, להתפלל לפני כל רי-חוזה, ולהזכיר חסדיו הרבים, וטוביו ורחמינו המרובים, אלהי ישראל ירחם אתכם, וישמע תפלתכם, ויצילכם מכל צרה, ויעזרכם מועם ועברה, וימלא משאלותיכם לטובה, וישלח ברכה מרובה, במעשה ידיכם חן ואהבה, ויוסף עליכם הקטן יהיה לאלף והצעיר לרובה, ויקיים עליכם מקרא שכתוב: יי"י אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם כאשר דבר לכם¹¹⁸.

טז. ברכה לקהל. בשמיני עצרת. מנהג הקראים

ואתם קהל הקדוש סגלת אל חי, מטע אלהים אשר נקבצתם היום להתפלל לפני בוראכם, ולהעצר בבית תפלתו כמנהג אבותיכם, האל הגדול והנורא ישמע שועתכם, ויקשיב צעקתכם, ויראה בגלותכם, וישיב כבתחלה עריכם, ללכת בשמחה אל אהליכם, כי ביום הזה היה המלך מבורך מכלכם, כן תזכרו לראות גם אתם מלך ישועתכם, ויברך המלך הגדול לכם, כברכת צדיקי עולם אבותיכם, ויוסיף עליכם אלף פעמים משבטיכם, ויקיים לכם פסוק הנאמר ביד נביאכם יי"י אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם כאשר דבר לכם¹¹⁹.

116 כ"י שוקן, מס' 36, הכולל מחזור כמנהג ספרד כתוב על קלף ומעוטרי בעיטורים ססגוניים, דף 70'69, סימן ק"ע, לאחר הפיוט לשבת נחמו. בראש הברכה כתוב: "ברכה לקהלי". אני משער שבשבת נחמו נהגו בספרד לגדל לעניי ארץ ישראל. 117 סדר התפלות כמנהג הקראים, גזלוח תקצ"ו, ח"ב, דף ק"ב קכ"א. 118 שם, ח"ב, דף קכ"ו. 119 שם, ח"ב, דף קמ"ד.

יז. ברכה לקהל. בפורים. מנהג הקראים

ואתם קהל הקדוש עם יר"י נחלת שדי בני אל חי אשר נקבצתם במקום הזה להתפלל לפני אלהינו ולהגיד חסדיו הרבים ונסיו העצומים ולקרא במגלת אסתר, הוא ברחמי הרבים ובחסדיו הגדולים ובטוביו הנעימים יברך אתכם וישמר אתכם וינצר אתכם מכל צרה וצוקה, ומחמת האדון י"ל ושריו יצילכם אמן ¹²⁰. ויקים עליכם מקרא שכתוב: יר"י אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם כאשר דבר לכם. הקטן יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום אני יר"י בעתה אחישנה. כונה ירושלם יר"י נחמי ישראל יכנס. בורא נזיב שפתים שלום לרחוק ולקרוב אמר יר"י ורפאתיו, המשל ופחד עמו עשה שלום במרומיו. יר"י עוז לעמו יתן יר"י יברך את עמו בשלום. ברוך יר"י לעולם אמן ואמן ¹²¹.

יח. ברכה לקהל. בחג השבועות. מנהג הקראים

כלל הברכות הערוכות מפי נביאים נאמנים, יתחברו עם ברכות איתנים, ויחלו על ראש קהלנו, גדולים וקטנים, אנשים ונשים, אבות ובנים, ותוספת זכרון לחכמים ונבונים, לפרנסים ולחוננים, למפרשים ולדרשנים, לבחורים ולזקנים, לגאונים ולנאמנים, טוב טעם ודעת גותנים, מתבונות הרעיונים, מקדישים קדשים ממשך פנינים, ומתנדבים לדלים ואביונים, כלם יהיו דשנים ורעננים, ששון ושמחה ישיגו ונסו היגונים, וישבו בנוה שלום ויהיו שאננים, ויפקדו בישועת אדון האדונים, ויזכרו כבתחלה להיות עליונים, ויתקיים עליהם מקרא שכתוב: זכרנו יר"י ברצון עמך פקדוני בישועתך לראות כסובת בחירך (לשמח בשמחת גויך להתהלל עם נחלתך) ¹²².

יט. מי שברך לקהל. בראש חודש. מנהג הקראים

מי שברך את אבותינו הקדושים אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דודי ושלמה ושאר הגבאים והצדיקים והתמימים והישרים והחסידים גמורים הוא ברחמי הרבים ובחסדיו הגדולים ובטוביו הנעימים והנאמנים יברך וישמור וינצור ויעזור ויפאר וירומם ויגדל וינשא את מעלת וחכמת וגדלת כלל קהלותינו הקדושות יחד עם אותנו שארית יעקב חבל נחלתו. ויעלה ויבא יגיע ירצה ישמע יפקד ויזכר וזכרונו וזכרון משיחנו בן דודי וזכרון ירושלים עיר הקדש וזכרון כלל עם בית ישראל לפניו לטובה ולפליטה לחן ולחסד ולרחמים לחיים ולשלום ביום ראש חדש הזה. ויזכרו יר"י אלהינו בו לטובה ולברכה. ויפקדו בו לששון ולשמחה. ויושיענו בו לישועה ולנחמה. ויתחנו וירחמנו כחנינו וחמלה עצומה. ויפחול ויסלח לעונותינו ולחטאותינו. ויכפר פשעינו ואשמותינו. ויהיו רצון אמרי מינו מקום מוסף יום ראש חדשנו. ויביאנו ברנה לציון עירנו ולירושלים בית מקדשנו. בשמחת עולם. ושם נעשה את קרבנותינו תמידין ומוספין. ואת מוסף ראש החדש נעשה ונקריב לפניו באהבה כמצות רצונו. כאמור ובראשי חדשיכם תקריבו עלה ליר"י פרים בני בקר שנים ואל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימים ומנחתם ונסכיהם. ויהיה החודש הזה ראש והתחלה לבאלתנו וקץ וסוף לגלותנו. וקומה לעזרתנו יר"י תשועתנו. אנא יר"י הושיעה נא. אנא יר"י הצליחה נא. וכאשר החינו וקימנו השי"ת עד עתה כן יחינו ויקימנו ויאספנו לחצרות קדשו לשמור חקיו ולעשות רצונו ולעבדו בלבב שלם. ומי כעמו ישראל אשר בחר בנו מכל האמות וחקי ראשי חדשים לנו קבע. ברוך אתה יר"י מקדש ישראל וראשי חדשים: ובדבר ישועה ורחמים יחוס ויחון וירחם עלינו להושיענו כי לו לבדו נשאנו עינינו כי אל מלך רחום וחנון הוא. וימלוך יר"י אלהינו עלינו להוציאנו מגלותנו ברנה. ויביאנו בשלום לירושלים עיר הקדש. כיעוד המיועד. כי בשמחה תצאו ובשלום תובלון ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה וכל עצי השדה ימחאו כף. אמן וכן יהי רצון: ויקים השם יתעלה עלינו ועל כלל קהלותינו הקדושות הברכה הכללית הכתובה על ידי משה רבינו עליו השלום והאמורה מפי אהרן הכהן ובניו הכהנים על שם קדוש: יברך יהוה וישמר: יאר יהוה פניו אליך ויחנך: יאשר יהוה פניו אליך וישם לך שלום: ושמו את שמי עלי בני ישראל ואני אברכם: יהוה הושיעה המלך יענו ביום קראנו: ברוך יהוה לעולם אמן ואמן ¹²³.

¹²⁰ ובדפוס אודיסה תרל"ב (ח"ב, דף ס"ב ע"א): „ובעניי אדוננו המלך האדיר והקיסר הרחמן (שם המלך) יחי לעד ושריו יתן חנכם אמן“. ואין ספק שנוסח זה הוא מאוחר וכן בגלל הצנוורה.

¹²¹ סדר התפלות כמנהג הקראים, גזלח תקצ"ו, ח"א, דף י"ח ע"ב.

¹²² שם, ח"ב, דף קל"א קל"ב. — הפסוק האחרון (שבסוגריים) עפ"י דפוס קאהיר תרצ"ה.

¹²³ סדור התפלות כמנהג הקראים, חילוט תר"ן, ח"א, עמ' 91. בראש התפלה נוסח: „ברכה לברך ביום ראש חדש“.

כ. מי שברך לגשים העושות קישוטים לספר תורה, בשבת ובמועדים. מנהג איטאליאני
מי שברך אבותינו שרה רבקה רחל וזלמה הוא יברך את כל בת ישראל שעושה מעיל או מטפת לכבוד התורה
והמתקנת נר לכבוד התורה. הקדוש ברוך הוא ישלם שכרה ויתן לה גמולה הטוב אמן ¹²⁴.

כא. מי שברך למקדישים לצבור. ביום שמחת תורה. מנהג קארפינטראץ

מי שברך אברהם יצחק ויעקב דוד ושלמה ונביאי ישראל וכל חסידיו עולם הוא יברך כל איש ואיש שהקדישו
שום הקדש בעולם לכבוד אלהינו ולכבוד בית הכנסת ולכבוד החיים והמתים, הן הקדש ספרי תורות מסות ועטרות
לכבוד תורת אלהינו, הן הקדש שמן להדליק נר תמיד בהיכל בית אלהינו שלא יכבה נרו יומם ולילה, הן הקדש
ממון לפרנס עניים קרובים ורחוקים ולהשיא ממנו יתומות ולתת ממנו שכר לחכמים מלמדי תינוקות בני העניים
ולהיות הקרן קיים לעולם, הן הקדש מקואות לטהר שם בעלי קריין וגדות, הן הקדש בתי מדרשות וספרים ללמד
שם התלמידים והתניינות, הן אם הקדישו שום הקדש בעולם אם שלמו ימי חייהם והלכו לבית עולמם, הדי גפסם
צוררת בצרור החיים. השם ברחמינו ישים חלקם עם הצדיקים בגן עדן, ואם הנה חיים עדנה כמונו היום, יאריכו
ימים ושנים ויבלי ימיהם בטוב ושנותיהם בנעימים, כדבר שנאמר: אורך ימים אשביעוהו ואראהו בישועתי. ועוד
כתיב: רודף צדקה וחסד ימצא חיים וצדקה וכו'. ועוד כתיב: רש ועושר אל תחן לי הטריפני לחם חקי. ועוד
כתיב: הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד. ועוד כתיב: ואתם הדבקים ביי אלהיכם חיים כלכם היום. ועוד
כתיב: וסודי יי ישובן ובאו ציון ברכה ושמחת עולם על ראשם ששון ושמחה ישיגו וגסו יגון ואנחה. ועוד כתיב:
פצחו רגננו יחדו חרבות ירושלים כי נחם יי עמו גאל ירושלים. ועוד כתיב: חשף יי את זרוע קדשו לעיני כל
הגוים וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו ¹²⁵.

כב. מי שברך לחברה גומלי חסדים. קראקא

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד ושלמה הוא יברך את כל בני החברה גומלי חסדים עם
הבריות. בשכר זה הקב"ה ישמרה ויצילם מכל צרה וצוקה ומכל נגע ומחלה וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה
ידיהם. עם כל ישראל אחיהם ונאמר אמן ¹²⁶.

כג. מי שברך לחבורה הקדושה של קברנים. קראקא

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד ושלמה הוא יברך את החבורה הקדושה של קברנים
בעבור שהם עוסקים בצרכי המתים וגומלים עמהם חסד הוא חסד של אמת. בשכר זה הקב"ה ישמרה ויצילם מכל
צרה וצוקה ומכל נגע ומחלה וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם עם כל ישראל אחיהם ונאמר אמן ¹²⁷.

כד. ברכה לחברת קברים. ספרד

ברכות רבות. לאלף ולרבבות. מאל שוכן ערבות. ושובע שמחות. מאל אלהי הרוחות. וחמלה וחנינה. מדר
במעונה. ורות והצלח. ויקר וגדולה. מאל יושב מעלה. בברכת אברהם יצחק ויעקב. אשר בשם ישראל יכונה ויקרב.
ומשה בנבואתו. ואהרן בכהונתו. ודוד בנגינתו. ושלמה בחכמתו. וכל רודפי הצדק. ומחזיקי כל בדיק. עושה חסד
לאנשים לאהביו ולשומרי מצותיו. ולתמימי דרך ההולכים בתורתיו. הוא יברך ברכה שלמה שאין לה ערך. באלהי
אמן יתברך. לאנשי חיל אנשי שם שכם הגדולים בני האלהים הרמים והנכבדים. מזהב ומפזן [...] ¹²⁸.

124 מחזור כפי מנהג ק"ק איטאליאני, עם מבוא שד"ל, ליוחנן תרס"ז, דף מ"ה — כ"י בית המדרש לרבנים
בניו-יורק (אוסף לזכר עזעלאו, מס' 2402), ושם הנוסח בסוף: "ויתן לה כל גמולה הטוב ונאמר אמן".

125 סדר לשלש רגלים כמנהג ק"ק קארפינטראץ, אמסטרדם תק"ט, דף ר"ז (בחלק לשחרית שמחת תורה). —
ר' משה כרמי, בספרו "הואיל משה באר", חלק רביעי, ע"ש 1832, דף שכ"ה, מעיר על ברכה זו: "ושני החלקים
הראשונים מתבדרים מק"ט תנועות, הראשון עד יומם ולילה, והשני עד לבית עולמם". ובהתאם לכך הוא מתקן כמה
תיקוני נוסח בברכה.

126 בפנסק הזכרת גשמות של בית המדרש דר' מאיר דיין בקראקא, כ"י על קלף בגנזי בית-הספרים הלאומי
והאוניברסיטאי בירושלים, סימן 2382 ע"ב. וקשה לדעת מן הפנסק אם אמרו ברכה זו בכל שבת או בשבת מיוחדת.

127 בפנסק הנזכר בהערת הקודמת, ויש להניח שאמרו ברכה זו רק בשבת מיוחדת שהיתה מוקדשת לחברה.

128 כ"י שוקן, מס' 36 (ר' הערה 116), דף 71 ע"ב, סימן קע"א. בראש הברכה כתוב: "ברכה לחברת קברים"

כה. מי שברך למתענים תענית שני וחמישי ושני. אשכנז

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד ושלמה הוא יברך את כל מי שיקבל עליו להתענות שני וחמישי ושני. בשכר זה הקב"ה ישמרהו ויצילהו מכל צרה וצוקה ומכל נגע ומחלה וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם ויקבל תפלותיהם ויאזין שועתיהם עם כל ישראל אחיהם אמן¹²⁹.

כו. מי שברך למתענים תענית שני וחמישי ושני. נוסח קהל קאניץ

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב הוא יברך את כל הקהל הקדוש הזה כל מי שמקבל עליו התענית שני וחמישי ושני. בשכר זה הקב"ה יקבל תעניתם וישמע שועתם וצערקתם ויאזין תפלתם ויכפר עונותם ויברך אותם ואת ביתם וישמרם מכל צרה וצוקה ומכל נגע ומחלה וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם ויזכו לגואליהם עם כל ישראל אחיהם ונאמר אמן¹³⁰.

כז. מי שברך למתענים תענית שני וחמישי ושני. נוסח קהל בורג ברנהיים

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד ושלמה הוא יברך את כל הקהל הקדוש הזה עם כל קהלות הקדוש הם ונשיהם ובניהם ובנותיהם וכל אשר להם וכל מי שיקבל עליו להתענות תענית שני וחמישי ושני. בשכר זה הקב"ה יקבל תפילותיהם ותעניותיהם ברצון עם שארי תפלות ישראל ובא לציון גואל וכן יהי רצון וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם עם כל ישראל אחיהם ונאמר אמן¹³¹.

כח. מי שברך למתענים תענית שני וחמישי ושני. נוסח קהל שווארצוי

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד ושלמה הוא יברך את כל הקהל הקדוש הזה עם כל קהילות הקדוש הם ונשיהם ובניהם ובנותיהם וכל אשר להם מי שיתענו שני וחמישי ושני. בשכר זה הקב"ה יתן להם שכרם ויתן להם כוח לסבול עול התענית וישמרם מכל צרה וצוקה ומכל נגע ומחלה וישלח לכל עונם וירפא לכל גופם וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם ויזכו לראות בנין בית המקדש בעגלא ובזמן קריב עם כל ישראל אחיהם ונאמר אמן¹³².

כט. מי שברך לנזהרים ביין שאסרו חכמים. מורביה

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד ושלמה וכל הצדיקים והחסידים והפרושים והנוהרים במצות שנצטוו ישראל הוא יברך וירומם ויגשא למעלה למעלה כל איש ואשה שנוהרו ביין שאסרו חכמים ז"ל, ובשכר מצוה זאת יתן לו הקדוש ברוך הוא בנים ובני בנים עד סוף כל הדורות חכמים ונבונים עוסקים בתורה ומצות לשמה ומורי הוראות בישראל ויזכו לרב טוב הצפון לצדיקים לעתיד לבוא וליון המשומר ולא יבא שום

הברכה כתובה שם לאחר הברכה לשבת נחמו (לעיל, סימן י"ג). וכנראה לא העתיק המעתיק אלא את ראש הברכה, או שהעתיק הכל וחסר דף בכתב היד. לפני ברכה זו נכתב בכתב היד: "פומון לר' יוסף גליפפה", שאף הוא ענינו ברכה לאותה חברה. וזה לשונו:

יברך ברכה. מברך ישרים	פעולת ידיהם. כחלב וכרים.
ויהיה ערוכה. לחברת קברים.	בנועם אמרות. מביאים תשורה
שמחים וששים. כנפש טהורה	גדולות וזמירות. כשפה ברורה.
פנויים ועושים. כבוד האשמורה.	ליקר לשמן. פרושים פזורים
לפניך יטב. כעולות ופרים	הביאו אליך. במיטב אמרים.

129 הגיון לב, עמ' 319, (הערה 31). — ובפנקס קראקא (הערה 126) הנוסח: "הוא יברך את כל הקהל הזה שקבלו עליהם תענית" וכו'. כלומר, שכל הקהל היה מתענה. ועיין בשלשת הסימנים הבאים.

130 פנקס הזכרת נשמות של ק"ק קאניץ משנת תפ"ט (1729) לערך. כתביד בארכיון הכללי לתולדות ישראל, סימן (1) 119.

131 פנקס הזכרת נשמות של ק"ק בורג ברנהיים משנת תקפ"ו (1826). — כתביד בארכיון הכללי לתולדות ישראל, סימן GA S 106. בראש הברכה כתוב: "חייא מן די שנית בענשטי".

132 פנקס הזכרת נשמות של ק"ק שווארצוי משנת תקכ"ז (1767). — כתביד בארכיון הכללי לתולדות ישראל, סימן: אינ (xi) 249.

מכשול וחטא ותקלה על ידיהם וישמרהו ויצילהו מכל נזק ומחלה וצער וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיו ויתן לו חיים ושלום מצחה ועד עולם. ונאמר אמן¹³³.

כט. מי שברך לנזהרים בין שאסרו חכמים. פראנקוניה

מי שבירך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד ושלמה הוא יברך את כל מי הנזהרים מטעם יינם של הערלים, ולא שותים סתם יינות מערלים, הן בביתם הן בביתם של ערלים, ונזהרים ממגע הערלים וגם עושים בהכשר ע"ס דת ודתותינו הקדושה, הן דאורייתא הן דרבנן, ואינם מכשילים רבים ח"ו, הן במדינתנו וירצבורג או חוץ למדינתנו. המקום ישלם שכרם וירפא לכל גופם ויזכו לראות בנים ובני בנים, ויתברכו בגופם ובמאורם, ויזכו לראות פני השכינה שלש פעמים בשנה, ויזכו לעמוד לתחיית המתים, ולשתות מיין המשומר בענבים, בין הצדיקים שומרי אמונים, ומשכרתו כמולה מאוני האוונים עשרת מונים, וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם ויתברכו בברכת כהנים עם כל ישראל אחיהם, ישבו דשנים ורעננים עד כי ילכו לארצנו, ארץ חטה ושעורה וגפן תאניה ורמונים, ונאמר אמן.¹³⁴

ל. מי שברך לנזהרים מלדבר שיחות חולין בבית הכנסת. ווירמיא

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד ושלמה הוא יברך את כל הקהל הקדוש הנזהרים בלשונם חוצה לדבר שיחת חולין משעה שמתחיל הש"ץ ברוך שאמר עד גמר התפלה והנזהרים ועומדים על רגליהם מלצאת מבית הכנסת עד גמר כל התפלה וקדיש יתום. בשכר זה המקום ישמרם ויצילם מכל צרה וצוקה וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם עם כל ישראל. ונאמר אמן¹³⁵.

לא. מי שברך לנזהרים מלדבר שיחות חולין בבית הכנסת. קראקא

מי שבירך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד ושלמה הוא יברך השומר פיו ולשונו מלהפסיק בשום דבור מן ברוך שאמר עד גמר התפלה ובשעת קריאת ספר תורה שבצבור אפילו בדברי תורה ואיזה דיבור, וכל שכן משיחת חולין וסיפורי שמועות, ויחולו עליו כל הברכות הכתובות בתורת משה רבינו עליו השלום ובכל הנבואות, יראה זרע כשר חיים וקיימים ויוכה לשני שלחנות שבשני עולמות שהם העולם הזה שעליו נאמר והנה טוב והעולם הבא שהוא יום שכולו ארוך וגם טוב. ונאמר אמן¹³⁶.

133 פנקס הזכרת נשמות של ק"ק קאניץ (ר' הערה 130). בראש הברכה כתוב: מי שבירך זה מהגאון מוה"ר לייב ר"ג [ראש גליל] וצ"ל בגזירות נח"ש על כל חזני ארץ [מורביה] שיאמר אותו בקול רם קודם יהללו. ר' לייב ר"ג הוא המהר"ל מפראג, שגם התקין תקנות בענין זה שנשאר להם זכר בתקנות מדינת מורביה סימן רע"ב: "תקנות הקדומים ותקנות האגוד הגדול מוה"ר לייב וצ"ל מפראג בעניין יין נסך וסתם יינם במקומו עומדת וכחם אז כחם עתה". (תקנות יהודי מעהרין, מהדורת ישראל היילפרין, ירושלים תשי"ב, עמ' 89). המ"י שברך" היה מכון לחזק את התקנה וליתן לה פרסום ברבים. "מי שברך" זה נמצא בכמה פנקסי אוכרות של קהילות מורביה, כגון קרעמיר ורויסיניץ. המהר"ל הסית גם בחיבוריו נגד "קצת אשר נקראו חברים בפי ההמון", המקילים באיסור זה. (עיין בסוף ספר בבורות ה').

133 מי שברך זה נתחבר עליידי ר' ישראל פונקל, רב בוירצבורג והמחזן בשנות ת"ת"ה"ס (1695-1700). והתקין לאמרו בכל הקהילות והישובים שבמדינת פראנקוניה הנוסח דלעיל לקוח מפנקס קהילת Veitshöchheim. מי שברך זה נמצא גם בפנקסי קהילות היידנשטדל והיכברג. נוסח שונה קצת נמצא בפנקס הזכרת נשמות של קלויז פירדא. ועיין: Herz Bamberger, Geschichte der Rabbiner der Stadt und des Bezirkes Würzburg. Wandsbek 1905, pp. 37-38; Zeitschrift für hebraeische Bibliographie, X (1906), p. 19.

134 פנקס חירמיאז (ר' לעיל הערה 29).

135 נתחבר ע"י ר' יום טוב ליסמן הלר, בעל "חוספות יום טוב", שרמו לשמו בשורה האחרונה, לאחר גזירות ת"ת. נדפס בפעם הראשונה בסוף "סליחות ליום העשרים בסיון" שחיבר [קראקא ת"י]. חזר ונדפס ע"י ה. גורלאנו, בספרו "לקורות הגזירות על ישראלי", חוב' ר', אויטסה תרנ"ג, עמ' 59, ועי' א. מ. הרמן בקובץ "לכבוד יום טוב", ירושלים תשס"ו, עמ' קמ"א. ועי' הרב מרדכי הכהן, באותו קובץ, עמ' קי"ו. וכלל בפנקס הזכרת נשמות של ביתהמדרש דר' מאיר דיין בקראקא (הערה 126). בדפוס ראשון נאמר בראש הברכה: "גם מיד כשנודע פה

לב. מי שברך לנזוהרים מלדבר שיחות חולין בבית הכנסת קאניץ

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד ושלמה הוא יברך את כל השומרים פיהם מלדבר שיחות חולין בבית הכנסת בשעת תפלת הצבור משהתחיל השיצ להתפלל עד גמר התפלה וגם בשעת קריאת התורה. בשכר זאת הקב"ה ישמע בכל אשר יקראו אליו ויקוים בו אז תקרא וה' יענה השוע ויאמר הנני. ומי שגוער באותן החברים ומוכיח אותם יונעם למוכיחים ותבא עליהם ברכות טוב וישמרו ויצילם מכל רע. ובכלל הברכה הזאת וכן בכלל העונש הזאת אשר אינו נזהר מלדבר שיחות חולין הן אנשים ונשים בשוה יהיו נזוהרים מן העונש הזה מאוד מאוד, כי השומר פיו ולשונו שומר מצוות נפשו ולא יראה רק טוב ויתן לו חיים וברכה ושלוש עד עולם. ונאמר אמר¹³⁶.

לג. מי שברך לנזוהרים מלדבר שיחות חולין בבית הכנסת. בוטשאטש

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד ושלמה הוא יברך את כל השומרים את פיהם מלדבר דברים בבית הכנסת בתפילה משעה שהתחיל שלח ציבור ברוך שאמר עד לאחר גמר התפילה. בשכר זה הקדוש ברוך הוא ישמע תפילות וימלא משאלות לבם לטובה, אמר¹³⁷.

לג. מי שברך נגד המלשינים. פראנקפורט-דמיין. תל"ט

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד ושלמה הוא יברך את כל הקהל הקדוש הזה חוץ המלשינים והמוסרים והמעידים עדות שקר והמזיקין מהיום אחד מ ישראל בין יחיד או רבים בין בגוף בין בממוך. והנותנים עצה להחזיק במחלוקת כולם יהיו בגידוי חרם ושמחא ויחול עליהם כל האלות והקללות הכתובים בספר התורה הזאת ויהיה מוחרם ומגודה מובדל ומופרש מכל קדושת ישראל. וכל השומר פיו ולשונו מן החסאים הללו יתברך בגופו ובמאורו וה' ישמרהו ויצילהו מכל צרה וצוקה וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיו עם כל ישראל אחיו ונאמר אמר¹³⁸.

לד. מי שברך לקהל ביום טוב של מתנת יד לארץ ישראל. אשכנז

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד ושלמה הוא יברך את כל הקהל הקדוש הזה עם כל קהלות הקדש וישובים וסביבות של כל עיר ועיר, הם ונשיהם ובניהם ובנותיהם וכל אשר להם, וכל מי שיתן מנדבת לבו, הן איש הן אשה, ללומדי תורה ולעניי ירושלים עיר הקדש. בשכר זה הקדוש ברוך הוא יוכהו לראות בבנינה ולשמוח בתקונה, וישמרהו ויצילהו מכל צרה וצוקה ומכל נגע ומחלה, ויזכהו לראות ביאת משיחנו ולהביא נדבתו לבנין בית המקדש בעמלא ובזמן קריב, וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיו עם כל ישראל אחיו. ונאמר אמר¹³⁹.

לה. מי שברך לקהל ביום טוב של מתנת יד לארץ ישראל. שווארצוי

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד ושלמה הוא יברך את כל הקהל הקדוש הזה עם כל קהילות הקדש וישובים וסביבות של כל עיר ועיר אשר ישבו בהם יהודים הם ונשיהם ובניהם ובנותיהם וכל אשר להם כל מי שיתן מתנת יד ונדבת לבו ללומדי תורה ולעניי ירושלים עיר הקדש הן איש הן אשה. בשכר זה הקב"ה ברחמיו ישמרו ויצילם מכל צרה וצוקה ומכל נגע ומחלה ויזכהו לראות ביאת משיחנו ולהביא נדבתם

ק"ק קראקא יעא"ס הוזירה רעה שנעשית בק"ק נעמרוכ הגדולה, אז כדי להסיר מכשול העון הגדול של שיתח שבבית הכנסת, שהשכל אוטרו מקל וחומר לעוסד בבית מלך בשר ודם, יסד אוננו יצו הנ"ל מי שברך...

136 פנקס הזכרת נשמות של קהילת קאניץ (הערה 130).

137 ש"י עגנון, בתוך עירי. — סטור בוטשאטש, תלאביב תשס"ה, עמ' 13. עגנון מעיר שם: „נוסח זה של ברכה הביאורו גילי אשכנז הראשונים“.

137* פנקס פראנקפורט-דמיין. כתב יד של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים, סימן 662, דף 4. דף כ"ח ע"ב (תעודה 322). בקריית ספר, כרך ל"א (תשס"ו), עמ' 512.

138 עבודת ישראל, סידור בער, עמ' 233. אותו נוסח בשינויים קטנים בפנקס הזכרת נשמות הנזכר בהערה 126.

לבנין בית המקדש במהרה בימינו בעגלא ובזמן קריב וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם ויוכיחם לעלות [לרגל] עם כל ישראל אחיהם. ונאמר אמן¹³⁹.

לו. מי שברך לקהל ביום טוב של מתנת יד לארץ-ישראל. איטליה

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב הוא יברך את כל הקהל הקדוש הזה עם כל קהלות הקדש הם ונשיהם ובניהם וכל אשר להם, את אשר ישנו פה ואת אשר איננו פה בכל מקום שהם, בעבור שיתן כל אחד ואחד בעדו ובעד כל אשר לו ביד הסופר מה שידבנו לבו הטוב לעניי ארץ ישראל לכבוד המקום ולכבוד התורה ולכבוד הרגל. בשכר זה אב הרחמים אדון השלום יחוס ויחמול וירחם עלינו ועל כל ישראל אחינו בכל מקומות מושבותיהם וישמרים ויצילים מכל צרה וצוקה וישלח ברכה רוחה והצלחה בכל מעשה ידיהם. ה' צבאות אשרי אדם¹⁴⁰ בוטח בך, גדול גבור, דרוש גדלך, ההר הטוב, ובית ויעודיך, זכור זבולך, חפץ חסד, טוב טהור, יבנה ירום, כסא כבוד, לעד לעולם, מקום מקדשינו, נאור נורא, סעוד סגולתך, עוזר עבדיך, פדה פקודיך, צור צדיק, קדוש קיים, רחום רחם, שמור שבטיך, תמוך תמימך, נא אב הרחמן רחם עלינו ועל פליטת עמך ישראל, בגלל אבות שעשו רצונך, בנה ביתך בכתחילה וכוונן מקדשך על מכונו, הראנו בבנינו ושמחנו בתקוננו והשב שכינתך בתוכנו, הביאנו לציון עירך ברנה ותוכנו לעלות לירושלים בשלש פעמי רגלינו, ושם נעלה בששון עם כל ישראל חברים ונשתחוה לפניך ושם נעשה את קרבנות חובותינו תמידים כסדרם ומוספיים כהלכתן וכן יהי רצון ונאמר אמן¹⁴¹.

לו. מי שברך לגערים ביום טוב של מתנת יד לארץ-ישראל. איטליה

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב הוא יברך את הנערים האלה ואת כל הילדים אשר חנן אלהים את כל הקהל הקדוש הזה, את אשר ישנו פה ואת אשר איננו פה עמנו היום, בעבור שיתנו מתנת יד לעניי ארץ ישראל, לכבוד המקום ולכבוד הרגל, איש כמתנת ידו כברכת ה' אלהינו אשר נתן להם. בשכר זה הקדוש ברוך הוא ישמרים ויצילים מכל צרה וצוקה ויאיר עיניהם בתורתו וישע בלבם יראתו הטהורה לשמור מצותיו וחקותיו כל הימים, למען יאריכו ימים על האדמה ולמען ייטב להם לעולם שכולו טוב ושכולו ארוך, וישמחו בהם אבותיהם, וישלח ברכה רוחה והצלחה בכל מעשה ידיהם ויברכם ויזכרם לעלות לרגל ולקיים שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני ה' אלהיך, עם כל ישראל אחיהם, ויתקיים בהם מקרא שכתוב: כל רואיהם יכירום כי הם זרע בך ה'. וכן יהי רצון ונאמר אמן¹⁴².

לז. מי שברך לחולה. ווירמיזא

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב, ומי שרפא חזקיהו מלך יהודה מחליו, ומרים הנביאה מצרעתה, ונעמן מצרעתו, והמתיק מי מרה ע"י משה רבינו ומי ירחו ע"י אלישע, הוא יברך וירפא את (פלוגי בן פלוגי), בעבור שגדר צדיקה בעבורו. בשכר זה המקום ישמרהו ויצילהו ויעזרהו ויחלמהו ויסעדהו על ערש דויה, וישלח לו רפואה שלמה על כל גופו ואיבריו, בתוך שאר כל חולי ישראל, אמן¹⁴³.

לט. מי שברך לחולה. אשכנז

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד ושלמה הוא ירפא את החולה (או: החולנית) (פלוגי בן

139 סגס הזכרת גשמות של ק"ק שוארצוי (הערה 132). בראש הברכה כתוב: "למתנת יד. במתנת יד לאחר שגמר החשוב שבקהל המי שבירך ליחידים, יקח הש"ץ ס"ת בזרועו ויאמר מי שבירך זו לקהל".

140 מכאן עד "תמוך תמימך" איב כפול, ובמקום "דרוש גדלך" צ"ל כנראה: דרוש דברך.

141 את המקור עיין בהערה הבאה.

142 כתב"ד באוניברסיטת קולומביה בניו-יורק, סימן J 7355—X 893. כה"י כולל 8 דפים וכתוב כולו באותיות מרובעות גדולות ובניקוד, וכולו רק שני "מי שברך" אלה. בדף 8 כתובים שמות אלה: "אלדו טוליו בני דוד לוצאטו. מימון יעקב בני יחזקיה ויונאטי. מרדכי שני יהודה בן יחזקיה טולס. גוידו בן ברוך טולס. בנימ של יחזקיה הלוי". כנראה נזכרו אלה בשםם בשעת הברכה. לאחר הברכה אמרו הפסוקים: "האלהים אשר התהלכו אבותי לפניו אברהם ויצחק האלהים הרעה אותי מעודי עד היום הזה. המלאך הגואל אותי מכל רע יברך את הנערים ויקרא בהם שמי ושם אבתי אברהם ויצחק וידגו לרב בקרב הארץ".

143 סגס וירמיזא: (הערה 29).

פלוגי) בעבור (שפלוגי בן פלוגי) גדר מתנה בעבורו (או : בעבורה). בשכר זה הקב"ה ימלא רחמים עליו להחלימו ולרפאותו ולהחיותו וישלח לו (או : לה) רפואה שלמה מן השמים לרמ"ת איבריו ושס"ה גידיו רפואת הנפש ורפואת הגוף (בשבת : שבת הוא מלועזק ורפואה קרובה לבוא), השתא בעגלא ובזמן קריב. ונאמר אמן ¹⁴⁴.

מ. מי שברך לחולה. קאניץ

[לחול :] מי שבירך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד ושלמה הוא יברך וישמור וינצור וישלח רפואה שלמה מהרה מן השמים להחולי (פכ"ם) מרפא ארוכה. מרפא חיים מרפא של רפואת הנפש ורפואת הגוף, בעבור (שפכ"ם או כל הקהל) נדרו צדקה בעבורו. בשכר זה הקב"ה הוא יחיהו וירפאהו ויחלימהו עם כל שארי חולי ישראל. ונאמר אמן.

[לשבת :] מי שבירך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד ושלמה הוא יברך את החולי (פכ"ב) בעבור שנדר (או שנתן) דבר פלוגי לצדקה. בשכר זה המקום ירחם עליו וירפאהו רפואה שלמה מהרה בתוך שארי חולי ישראל, ושבת היא מלועזק ורפואה קרובה לבוא ורחמי מרובין ושבתו בשלום וחיים ושלום ואורך ימים ושנים טובים עם כל ישראל אחיו. ונאמר אמן ¹⁴⁵.

מא. מי שברך למקשה לילד. ווירמייזא

מי שברך שרה רבקה רחל ולאה, ומי שרפא חזקיהו מלך יהודה מחליו, ומרים הנביאה מצרעתה, ונעמן מצרעתו, והמתיק מי מרה ע"י משה רבנו ומי ירחו ע"י אלישע, הוא יברך וירפא [פלוגי בת פלוגי] בעבור שבעלה נדר צדקה בעבורה. בשכר זה המקום ישמריה ויציליה ויעזריה ויחלימיה ויתירה מחבלי יולדה, וישלח לה רפואה שלמה עם כל בנות ישראל המצירות בחבלי יולדה. אמן ¹⁴⁶.

מב. מי שברך לתפוסים. ווירמייזא

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב שרה רבקה רחל ולאה, ומי שהוציא יוסף מבית האסורים, הוא יברך את אחינו התפוסים במדינה (פלוגית), אותם ואת כל אשר להם, בעבור שיותן צדקה בעבורם. ובשכר זה המקום ישמרו ויצילם מיד גוים, ויוציאם מבית אסורים במהרה מאפלה לאורה, וימלטם מכל צרה וצוקה ורעה וגזירה, עם כל ישראל אחיהם. ונאמר אמן ¹⁴⁷.

מג. מי שברך לעולה לתורה. אשכנז

מי שבירך אבותינו אברהם יצחק ויעקב הוא יברך את [פלוגי בן פלוגי] בעבור שעלה לכבוד המקום ולכבוד התורה ולכבוד השבת [ביו"ט : לכבוד הרגל ; בריה ויו"ט : לכבוד יום הדין], ובשכר זה הקב"ה ישמרהו ויצילהו מכל צרה וצוקה מכל נגע ומחלה וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיו [ביו"ט : ויוכחו לעלות לרגל ; בריה ויו"ט : ויכתבו ויחתמהו לחיים טובים כזה יום הדין] עם כל ישראל אחיו. ונאמר אמן ¹⁴⁸.

מד. מי שברך ליחיד. תימן

מי שבירך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד ושלמה וכל הקהלות הקדושות והטהורות הוא יברך את כל הקהל הקדוש הנה גדולים וקטנים, הם ובניהם ונשיהם ותלמידיהם. ועוד יברך וישמור ויחיה ויארץ את ימי רבי [פלוגי] שהתנוב שמן למאור (בעבור חולה שיש לו). המקום ברוך הוא ברחמי רצה נדבחו ויברך מעשה ידיו (ויפתח לב בניו לחלמוד תורתו ויגדלם לעבודתו) וימלא משאלות לבו (לבם) ולבכם לטובה ויקיים עליו (על כל אחד ואחד מהם) מקרא שכתוב : יי ישמרהו ויחיהו ואושר בארץ ואל תתנונו בנפש אויביו. וכן יהי רצון ואמר אמן ¹⁴⁹.

144 פרוסקין, סדר רב עמרם גאון, ח"ב, עמ' 72.

145 פנקס הזכרת נשמות של ק"ק קאניץ (הערה 130).

146 פנקס חירמייזא (הערה 29), 147 שם, 148 פרוסקין, סדר רב עמרם גאון, ח"ב, עמ' 72.

149 תכלאל, סידור כמנהג תימן עם פירוש עץ חיים לרי' יחיא צאלה, ירושלים תרנ"ד, דף ק"ט ; תכלאל שיבת ציון, מהדורת ר' יוסף קאפה, ירושלים תשי"ב, דף קס"ג. מי שברך זה אינו קשור לעליה לתורה ונאמר על כל יחיד המנדב, ואינו נאמר בין גברא לגברא אלא לאחר ברכת ההפסדה ואחר הברכה לקהל (לעיל, סימן ז').

מה. מי שברך לחתן. קארפינטראץ, אויניון, לישלוא, קאבאיוון

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב ודוד ושלמה ונביאי ישראל וכל חסידי עולם הוא יברך החמוד החתן (ר' פלוני-בר פלוני) שנודב לצדקה (נס) לכבוד התורה ולכבוד בית אלהינו. המקום ברוך הוא ברחמינו ישמרהו ויחיהו ויושיעהו ומכל צרה וצוקה יצילהו ויפדהו ויארץ ימיו ושניו וישלח ברכה רוחה והצלחה בכל מעשה ידיו ויזכהו לבנים זכרים שיעסקו בתורה ובמצוות וימלא משאלות לבו לטובה אמן וכן יהי רצון ונאמר אמן ¹⁵⁰.

מו. מי שברך הנער קטן. קארפינטראץ, אויניון, לישלוא, קאבאיוון

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד ושלמה ונביאי ישראל וכל חסידי עולם הוא יברך את הנער (פלוני בן פלוני) ואביו נודב בעבורו (א' גס) לכל קופה וקופה. המקום ברחמינו ישמרהו ויחיהו ויושיעהו ומכל צרה וצוקה ומגפה יצילהו ויפדהו ויארץ ימיו ושניו וישלח ברכה רוחה והצלחה בכל מעשה ידיו וישמרהו מכל רע ויזכהו לתורה ולחופה ולמעשים טובים אמן וכן יהי רצון ונאמר אמן ¹⁵¹.

מז. מי שברך לאבי הבן. קארפינטראץ, אויניון, לישלוא, קאבאיוון

מי שברך אבותינו הקדושים אברהם יצחק ויעקב ודוד ושלמה ונביאי ישראל וכל חסידי עולם הוא יברך (פלוני בן פלוני) הוא וכנו הגולר לו. מי שהוציאו לאויר העולם הוא יזכהו לברית אמן וכן יהי רצון ונאמר אמן ¹⁵².

מח. מי שברך ליולדת ולילוד. אשכנז

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב הוא יברך את האשה היולדת [פלוני בת פלוני] ואת בנה הגולר [או : ואת הילדה הגולדת] לה במזל טוב ויקרא שמה בישראל [פלוני] בעבור שבעלה גר לצדקה. בשכר זה יגדלו [או : יגדלה] לתורה ולחופה [לבת : לחופה] ולמעשים טובים. ונאמר אמן ¹⁵³.

מט. מי שברך לבת הגולדת. מנהג ספרד, צפון-אפריקה וארצות המזרח

מי שברך אבותינו שרה ורבקה רחל ולאה ומרים הנביאה ואביגיל ואסתר המלכה בת אביהיל הוא יברך את הילדה הנעיתה הזאת ויקרא שמה [פלוני] במזל טוב ובשעת ברכה ויגדלה בבריות שלום מנוחה ויזכה לאביה ולאמה לראות בשמחתה ובחופתה בבנים זכרים עושר וכבוד דשנים ורעננים יובון בשיבה וכן יהי רצון אמן ¹⁵⁴.

נ. מי שברך למנדבים בשעת הזכרת נשמות. פוזן

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב הוא יברך את מורינו ורבינו (אב"ד) ואת כל הקהל הקדוש הזה בעבור שנדרו צדקה בעד הנשמות שהזכירו היום לכבוד המקום ולכבוד התורה ולכבוד היום (או : ולכבוד הרגל) ובשכר

150 סדר הקונטרסים כמנהג קהלות הקדוש שבמחוז ויגון, אויניון תקכ"ה, דף מ"א ע"ב ; סדר התמיד כמנהג הקהלות הנ"ל, ח"ב, דף ר"ז. — בקהילות הללו נהגו לברך את החתן גם בברכת המזון (סדר הקונטרסים, דף ז').
151 סדר הקונטרסים הנ"ל, דף מ"ט, במדור "לשום הנערים בעריסה". היה שם סכס מיוחד של תפלות ופסוקים בשעה ששמו הנער בעריסה.

152 סדר התמיד כמנהג קארפינטראץ, אויניון, לישלוא וקאבאיוון, אויניון תקכ"ה, ח"ב, דף מ"ה.
153 פרומקין, סדר דף עמרם גאון, ח"ב, עמ' 72. — פרומקין רשם שם גם לגבי בן : ויקרא שמו בישראל. אולם לגבי בן נהגו לקרוא שמו בשעת הברית ולא בשעת עליית אבי הבן לתורה. וטעם נהגו לדבר בדרך רמז : "בברית מילה מברכים את הילד אחר קריאת השם ואומרים אלהינו ואלהי אבותינו קיים את הילד הזה לאביו ולאמו ויקרא שמו בישראל וכו', והוא ע"ד הרמז בפסוק אני הנה בריתי אתך וגו' והיה שמך אברהם (בראשית י"ז, ד'), ולקבץ קורין שם במי שברך בעליה לתורה, שנאמר שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה וברכתיה (שם, פסוק ט"ז)". (מ. ש. זיוויץ, מנהגי בית יעקב, סימן קס"ז).

154 סדר ברכות, אמשטרדם תמ"ד-תמ"ה, דף קפ"א ; שפתי רגנות כמנהג תוניס, דפוס ליוורנו ; בית עובד, סדר-תפלה לימי החול כמנהג ספרדים לר' יהודה שמואל אשכנזי, ליוורנו תרכ"ב, דף ר"מ ; שער שמעון... כמנהג ק"ק במבי, כ"י בית-הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים, סימן 67 ע"ה, 63. קריאת השם לבת אצל הספרדים אינה נעשית בבית-הכנסת אלא בבית, והטעם נקרא "זכר הבת". לפני "המי שברך" אומרים את הפסוק : "וינתן בחגיו הסלע... הראני את מראיך השמימיני את קולך כי קולך ערב ומראך נאות". ואם בת ראשונה היא אומרים : "אחת היא יונת תמתי אחת היא לאמה ברה היא ליולדתה ראוה בנות ויאשרוה מלכות ופילגשים ויהללוה".

זה הקב"ה ישמרם ויצילם מכל צרה וצוקה ומכל נגע ומחלה יכתבם ויחתמם לחיים טובים בזה יום הדין (או): ויזכו לעלות לרגל) וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם עם כל ישראל אחיהם ונאמר אמן ¹⁵⁵.

גא. מי שברך לחזן אחר הזכרת נשמות. קאניץ

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב הוא יברך את החבר (סב"פ) עבור שגור מתנה לצדקה בעד הנשמות שהזכיר היום לכבוד המקום ולכבוד התורה ולכבוד היום (או: לכבוד הרגל). בשכר זה הקב"ה ישמרם ויצילם מכל צרה וצוקה ומכל נגע ומחלה ויכתבם לחיים טובים בזה יום הדין (או: ויזכו לעלות לרגל) וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיו עם כל ישראל אחיו ונאמר אמן ¹⁵⁶.

גב. מי שברך לאפיפיור. ביום שמחת תורה. קארפינטראץ

מי שברך אברהם יצחק ויעקב ודוד ושלמה ונביאי ישראל וכל חסידי עולם הוא יברך ויירומם וינשא מעלה מעלה הארון האפסיור טאטא פלוני וכל האדונים הסגנים לעולם. המקום ברחמיו שלום יעשה להם ממרומיו, וישמרם וירחמם ויושיעם ומנפס אויביהם יפדם ויצרם, ויארץ ימיהם ושנותיהם, וישלח ברכה בכל מעשה ידיהם, דברי שלום ואמת תשמענה אזניהם, ויצליחם בכל דרכיהם, ויטה לבם לעזרתנו, לרחם על פלסתנו, ולתתנו מחיה בעבודתנו, והיתה מנוחתם כבוד דשן ושמך, וכן יהי רצון ונאמר אמן ¹⁵⁷.

גג. מי שברך למנדבים לעניי ארץ-ישראל. ירושלים. אמצע המאה הי"ז

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן ודוד ושלמה הוא יברך את כל הקהלות הקדושות וישובים שבחוצה לארץ בעבור ששולחים מנדבת לבם מממונם להחזיק ידי לומדי תורה ולעניי ארץ ישראל ולעיר הקדש ירושלים. בשכר זה הקב"ה יזכרם לראות בבנינת ולשמוח בחיקוה וישמרם ויצילם מכל צרה וצוקה ומכל נגע ומחלה ויזכו לביאת משיחנו ולהביא נדבותם לבית המקדש במהרה בימינו בעזרא ובזמן קריב וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם עם כל ישראל אחיהם ונאמר אמן ¹⁵⁸.

גד. מי שברך לנשים המנדבות לעניי ארץ-ישראל. ירושלים. אמצע המאה הי"ז

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן שרה רבקה רחל ולאה הוא יברך את הנשים היקרות שבחוצה לארץ היושבות הן בקהלות והן בישובים בעבור ששולחות מנדבת לבן מממונן לנשים עניות אשכנזיות שבירושלים חבנה ותכונן. בשכר זה הקב"ה יצילן מכל צרה וצוקה, והעקרות שבהן יזכו לזרע כשר וקיימא, והמעוברות שבהן שלא יפלו פרי בטן, והיושבות על המשבר יצאו מאפילה לאורה, והמניקות אל יחסר חלב מדדיהן, ואל תהי אסכרה בלדיהן, ויצילן מעין הרע ומרוחות רעות, ויגדלו את בניהן לתלמוד תורה ובנותן ינשאו לתלמידי חכמים, ותמיד יהא שלום בביתן עם בעליהן, ויזכו לביאת משיחנו ולהביא נדבתן לבית המקדש במהרה בימינו עם כל ישראל אחינו ונאמר אמן ¹⁵⁹.

גה. מי שברך לקרובים שבחוצה לארץ. ירושלים. אמצע המאה הי"ז

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב דוד ושלמה ואימותינו שרה רבקה ורחל ולאה הוא יברך אותי ואת אשתי ואת בני וגבדי ואת קרובי ואת כל משפחתי, הן מצד אבי ואמי, וכל משפחת אשתי, מצד חמי וחמותי, וכל אוהבי השמיכים לי, בעבור שאני נודר צדקה בעדם. ובשכר זה יעמדו כולם על הברכה, ברכת החיים והשלום,

155 פנקס הזכרת נשמות של ק"ק קאומין (Koschmin) בגליל פוזן. כ"י בארכיון הכללי לתולדות ישראל בירושלים, סימן g (115) 405.

156 פנקסי הזכרת נשמות של ק"ק קאניץ (הערה 130) ושל ק"ק טשארקאוו. כתבייד בארכיון הכללי לתולדות ישראל בירושלים.

157 סדר לשלש רגלים כמנהג ק"ק קארפינטראץ, אמשטרדם תקצ"ט, דף ר"יח. בספר שחרית ליום שמחת תורה. — ר' משה כרמי, בספרו „הואיל משה באר", ח"ד, ע"ש 1832, דף שבי"שכ"ה, מעיר: „גם זה מיוסד ע"פ התנועות", ובהתאם לכך מתקן כמה תיקונים.

158 דרכי ציון לר' משה פוריית, טרנקפורט-די-מין ת"י; א. יערי, מסעות ארץ ישראל, תל-אביב תש"ו. עמ' 289-290. 159 דרכי ציון, שם; יערי, שם.

הקב"ה יברך אותם באריכות ימים ושנים, שיהיו טובים ובעינים ובמשאלות לבם לטובה, בעושר בכבוד ובגדולה, שיהיה להם חן וחסד ורחמים בעיני אלהים ואדם, ויהיו מוונותיהם ופרנסותיהם במלוי ובריות מתחת ידך ולא מתחת ידי אדם ולא בחרפה ובבושת ובזיו, רק בכבוד, ויזכו לפרות ולרבות ורע כשר וחיים וקיימים, ולגדל את בניהם ובנותיהם לתלמידי חכמים, ויהיו עוסקים בתורתך לשמה במצות וצדקה וליראה את אלהים באהבה, ולא יראו שום צער בבניהם ובנותיהם ונכדיהם, ויסיר מהם יצר הרע, וידביקם ביצר טוב, ויזכו לראות בנחמות ציון ובבנין ירושלים ובביאת משיחיהם במהרה בימינו ובבנין בית אפריון, והקב"ה ישלח מזל וברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם, עם כל ישראל אחיהם. ונאמר אמן¹⁶⁰.

נו. מי שברך לקהלות הגולה, ירושלים. ראשית המאה הי"ח

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב ומשה ואהרן דוד ושלמה הוא יברך את כל קהלות הקדש אחינו בני ישראל הנפוצים בגולה. מלכא דעלמא יברך יתהון ויוכי יתהון וישמע בקול צלותהון, ויצילם האל מדבר וחבר ורעה ורעב ושבי וביזה ומשחית ומגפה ומשסן וחולאים רעים ומשמד ומכת בצורת ויוקר השערים, ויתפרקון וישתזבון מכל צרה ועקתא, ויהא מימרא דיי בסעדהון, ויגן עליהון, ויפרוס סוכת שלמו עליהון, וישע ביניהון אהבה ואחווה ושלוש ורעות, ויסלק שנאת חנם מביניהון, ויוכס האל לעלות ולראות במקום המקודש הזה שיבנה במהרה בימינו כעגלא ובומן קריב, וכן יהי רצון ונאמר אמן¹⁶¹.

נו. מי שברך למגדבים לעניי ארץ-ישראל. טבריה. סוף המאה הי"ח

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב ומשה ואהרן דוד ושלמה הוא יברך ויגדור ויעזור את כל אחד ואחד מישראל המסייעים בטובת קופת א"י בין בגוף בין בממון בין בדיבור ומעשה, וכל איש ואשה אשר יעשו עוד נדבה חדשה. ישאו ברכה מלאה וגדושה מאת ה' אלקים בציון, כי שם ציית את הברכה וחיים, בזכות תורתנו הקדושה וזכות הארץ ושוכניה האבות והאמהות נביאים ותנאים ואמוראים, ובפרט התנא הגדול רבי עקיבא ורבי מאיר בעל הנס ורבי שמעון בן יוחאי המגינים עלינו תמיד, זכותם יגן עליהם ועל בניהם וכל אשר להם בתוך כלל ישראל, ואמרן אמן¹⁶².

נח. מי שברך של שליח צפת לנדבן באויניון. סוף המאה הי"ח

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב ומשה ואהרן דוד ושלמה וכל הצדיקים הוא יברך את ירד נפשינו אוהב שלוחי ארץ ישראל כה"ר יוסף בכמה"ר יצחק די מונטיאו ה"י, ומי שבירך אמותינו שרה ורבקה ורחל ולאה הוא יברך את אשתו הכבודה והצנועה מרת לאה מב"ת [מנשים באהל תבורך]. ואני תפילה : יתקיים בהם מקרא כתוב : לא תהיה משכלה ועקרה בארצך, את מספר ימך אמלא, ומקרא כתוב : ברוך פרי בטן. ויזכה לבנים זכרים לחיים ולקיימא במזל צומח ועולה כרוב עושר וכבוד וחיים ארוכים בחיי אב ואם ובחיי כל קרוביהם, ויתקיים בהם מקרא כתוב : יתן ה' האשת הבאה אל ביתך כרחל וכלאה אשר בנו שתיהם את בית ישראל. כה דברי שלמה צעיר המשתלח מק"ק צפת את"ל [אמת תכון לעד] החותם פה אביניון בסדר ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך משנתנו וישראל עושה חיל [תקמ"ן] שלמה חסאן ס"ס¹⁶³.

נט. מי שברך למעריכי המס בקהלה. רודוס. אמצע המאה הי"ט

מי שבירך אבותינו אברהם יצחק ויעקב ומשה ואהרן דוד ושלמה הוא יברך את הסי' [הסיניורים] המעריכים. ה' צבאות יגן עליכם, ה' צבאות יגן עלינו. והקב"ה יהיה בעזרתכם להעריך לכל אחד בלתי שום פניה חס ושלוש. ואתם שלום וכל אשר לכם שלום, ויקיים בכם מקרא שכתוב : כי בי ירבו ימך ויוסיפו לך שנות חיים. ואתם

160 באגרת שכתבו גשים אשכנזיות מירושלים לקהלות אשכנז ביד שליחן ר' שמואל לוי מפראנקפורט. עיין : א. יערי, שני קונטרסים מא"י, "קריית ספר", שנה כ"ג, עמ' 140-159.
161 מי שברך זה נאמר לפני הכותל המערבי בימות החול לאחר תפילת עלינו לשבח. עיין : "עת לחננה", ויניצאה תס"ז : "זכרון בירושלים", קושטאנדינא תק"ג, דף ל"ה.
162 ברכת הארץ לר' ברוך דוד הכהן, ירושלם תרס"ד, סימן של"ה.
163 כ"י בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים, קובץ דברים שונים, מס' 197.

הדברים בה' אלהיכם חיים כלכם היום. ה' אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם כאשר דבר לכם. כן יהי רצון אמן¹⁶⁴.

ס. מי שברך ליוצאים לעבודת אנגריא. הונגריה. תש"ב

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב הוא יברך את כל אחינו בני ישראל שיצאו מביתם לעבודת אנגריא בעבור ש(פ"ב) גדר צדקה בעבורם. בשכר זה יעזרם הקב"ה שלא יארע להם שום תקלה ומכשול, ויצילם מכל רע ופחד נגע ומחלה ומכל הפטר, ויחזירם כולם ויבואו לשלום לביתם ולמשפחתם במהרה, בלי צער וזנק, לחיים ולברכה. זכות התורה יגן עלינו ועל זרעינו. אמן כי יהי רצון¹⁶⁵.

תוספת

לאחר שהיה מאמר זה מסודר בדפוס הגיעו לידי בכתבייד נוסחים של "מי שברך": האחד נוסח "מי שברך" לבת שנולדה, מקהילת האשכנזים בפירארה, והוא שונה מהנוסח האשכנזי והספרדי שהבאתי לעיל (סימן מ"ח-מ"ט). והאחר "מי שברך" למנדבים לעניי ארץ-ישראל בשלש רגלים, מקהילת קארמניולה שבאיטליה, והוא שונה מהנוסחים שהבאתי לעיל (סימן ל"ד-ל"ז). והנני מוסיף אותן כאן.

סא. מי שברך לבת הנולדת. קהל האשכנזים בפירארה

מי שברך שרה רבקה רחל ולאה הוא יברך הילדה שנולדה לרבי (פלוגי) שתקרא בישראל שמה (פלוגית). השם יופה לכן גילה הראוי לה ותוכה לראות בנים ובני נוסקים בתורה ובמצות ומעשים טובים, יאריך ימיה בטוב ושנותיה בנעימים ובימים יבא משיחנו במהרה ויגאלנו ונאמר אמן.¹⁶⁶

סב. מי שברך לקהל המנדבים לארץ-ישראל בשלש רגלים. קארמניולה

מי שברך שנוהגים בקיי קארמניולה לברך את הקהל בשלש רגלים לנדבת עניי ארץ ישראל תוב"ב. בתחילה אומרים:

על הכל יתגדל ויתקדש וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתעלה ויתהדר ויתהלל שמו של מלך מלכי המלכים הקב"ה. יתרום זה אלי ואנוהו. בטור קדושים רבה נאדר הוא. יתעלה ויתנשא שמו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא: יתרום גאות לבש במלאכים. דורי דורות מהללים וממליכים. יתעלה ויתנשא שמו של מלך מלכי המלכים: יתרום היה הוה ויהיה ומכל נעלם. אלפי עולם ואליו הכל ישלם. יתעלה ויתנשא ברוך שם כבודו לעולם: יתרום וזך וישר במרומים. חי וקיים ומלא רחמים. יתעלה ויתנשא ברוך שם כבוד מלכותו לעולמי עולמים: יתרום שם שדי ברבי רבבה. תמים בכל אשר יצא ואשר בא. יתעלה ויתנשא בעולם הוה ובעולם הבא: כרצונו וכרצון יראיו וכרצון כל עמו ישראל. ותגלה מלכותו עלינו מהרה ויתון וירחם פליטתנו ופלטת כל עמו ישראל ויתנו לחן ולחסד ולרחמים ולרצון כהמון רחמי הרבים וכרוב חסדי גדולים ואמרו אמן: אב הרחמים אדון השלום הוא יחוס ויגן ויחמול וירחם עלינו ועל כל בית ישראל בכל מקום מושבותיהם ואמרו אמן.

ועל מרי רבותינו. ומנהיגי דורנו. אורם יאיר כאור שבעתים. בניהם ירבו ככוכבי השמים. גם תלמידיהם כוהר הרקיע. דתם תעמוד ולא תמוט. הם מתוקים מדבש ולא ימצטו. וגם חכמתם לא תשכח. זכרם לנצח לא ימנע. ונר ישראל לא יכבה מלפניו לעולם ועד. ואמרו כל העם אמן.

אהבתו יודיע לכם. ברכתו ישים לכם. בראל יחיש לכם. דגול יגדל אתכם. הדור בלבשו יאדיר מכם. ומות אל ימשול בכם. ועף השטן יסיר מעליכם. חמלתו יחמול עליכם. טוב עין ישיב לכם. יצר הרע יסיר מעליכם. כל הברכות

164 בשולי דף כתביד, שבו כתב ר' מיכאל יעקב ישראל, רב ברודוס, בשנות תקס"ת-תרי"א (1820-1851), עיין: ש. מרכוס ב.ספונות, ספר שנה לחקר קהילות ישראל במזרח, א', ירושלים תשי"ז, עמ' ש"ב.

165 נרפס בתוך "הגשר, ירחון להלכה ואגדה", נערך בידי ר' יהודה שחאץ ונרפס בגראסאחאריין, שנה עשירית, כנה תרס"י (אלול תש"ב), עמ' רל"א. שם נאמר ש"מי שברך" זה "נערך מרכבים גדולי ישראל ואומרים אותו בהרבה קהלות". (ואני מחזיק סברה מרובה לידידו מר ב. בן-מנחם, שהעמידני על מקור יקראציות זה הנמצא בידו).

166 בפנקס הזכרת נשמות של קהל האשכנזים במירארה, נכתב בידי דוד חיים בסאנו. כתביד בידי ידיד מר נפתלי בן-מנחם בירושלים.

יסובבו אתכם. לזית חן יחול. עליכם. משאלותיכם ימלא לכם. נועם נוצרכם יתן לכם. שיח שפתותיכם ישעה מכם. עוז וישועה יצמיח לכם. מדות ובאולה ישלח לכם. צדקה תרומם אתכם. קוממיות יוליככם. ראשית חכמה ילוה לכם. שאגן ובטח יושיבכם. תורה תמימה יחייכם ויושיעכם. ואמרו כל העם אמן.

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב הוא יברך את כל הקהל הקדוש הזה. הגדולים עם הקטנים, את אשר ישנו סה עמנו היום ואת אשר איננו סה, כולם בכלל הברכה, בעבור מה שיגדב לב של כל א' וא' ליתן לקופה של עניי ארץ ישראל לכבוד המקום ולכבוד הרגל, ובשכר זה הקב"ה ברחמיו ישלח ברכה רוחה והצלחה בכל מעשה ידיהם וישמרם ויצילם מכל צרה וצוקה, ויוכם לעלות לרגל עם כל ישראל אחיהם, וגם הצעיר המברך הוא ובני ביתו יהיו בכלל הברכה. וכן יהי רצון ונאמר אמן.

מי שברך אמותינו שרה רבקה רחל ולאה הוא יברך את כל נשי הקהל הקדוש הזה, בעבור מה שיגדב לב בעליהם בעדם ליתן לקופה של עניי ארץ ישראל לכבוד המקום ולכבוד הרגל. ובשכר זה הקב"ה ברחמיו ישלח ברכה רוחה והצלחה בכל מעשה ידיהם וישמרם ויצילם מכל צרה וצוקה, ויוכם לעלות לרגל עם בעליהם ועם כל ישראל אחיהם וכן יהי רצון ונאמר אמן.¹⁶⁷

167 כתב־יד בידי ידידי מר אברהם שישא טב"ל, בעיר לציונות, אנגליה. צילום במכון בן־צבי לחקר קהלות המזרח בירושלים. בסוף כתבת־יד כתוב : "ואומרים אשרי ומחזירין הספר למקומו".

חקר השירה העברית בשנת 1957

רשימה ביבליוגרפית

מאת

ח. שירמן

ההשלמות לרשימות הקודמות סומנו בכוכב (*) שעל יד מספרן.

מחקרים ביבליוגרפיים ומאמרי ביקורת

- 712 ז. שייקובסקי, יהודים בארבע הקהילות של הפרובינציה האפיפיורית בדרום-צרפת. ד: ספרי תפילות וכיו"ב. ה: תפילות לשלום המלכות, המאה הי"ח. [רשימה ביבליוגרפית]. — קריית ספר ל"ב, 210-209, תשי"ז/1957.
- 713 מ. גושן, מגילת ההודיות. [ביקורת על הספר של י. ליכט שנרשם להלן במס' 754]. — תרביץ כו, 119-124, תשי"ח/1957.
- 714 J. Bowman, M. Wallenstein, Some unpublished Piyyutim from the Cairo Genizah. — Bibliotheca orientalis XIV, p. 177-178, Leiden 1957.
- [ביקורת על הספר שנרשם ברשימתנו לשנת 1956 במס' 661].
- 715 א. מירסקי, M. Wallenstein, Some unpublished Piyyutim. [ביקורת על הספר הנ"ל]. — קריית ספר לג, 88-80, תשי"ח/1957.
- 716 ש. ס., שירת ספרד בחיקוניה. [ביקורת על הכרך השני של "השירה העברית בספרד ובפרובאנס" מאת ח. שירמן. עיין ברשימה הקודמת, מס' 640]. — חרות, ב בשבט תשי"ז/1956.
- 717 מ. אונגרפלד, השירה העברית בספרד ובפרובאנס. [ביקורת על הספר הנ"ל]. — הצופה, ב בשבט תשי"ז/1957.
- 718 מ. שמיר, כל טוב ספרד. [ביקורת על הספר הנ"ל]. — על המשמר, טז בשבט תשי"ז/1957.
- 719 פ. פלאי, שירת ספרד ופרובאנס. [ביקורת על הספר הנ"ל]. — מעריב, ז באדר א' תשי"ז/1957.
- 720 א. מ. הברמן, השירה העברית בספרד ובפרובאנס. [ביקורת על הספר הנ"ל]. — מאזנים [סדרה חדשה], ד, 249-244, תשי"ז [1957].
- 721 ש. ד. גויטיין, שירת ספרד ופרובאנס. [ביקורת על הספר הנ"ל]. — הארץ, כו באדר ב' תשי"ז/1957.
- 722 אמריה בן-אוני, אחר הכובשים — היורשים. [ביקורת על הספר הנ"ל]. — דבר, יט באדר ב' תשי"ז/1957.
- 723 ש. בן-דב, נרחיק לשירה "מלהב אש חצובה". [ביקורת על הספר הנ"ל]. — קול העם, ה באב תשי"ז/1957.
- 724 מ. נדב, שירמן, ח. השירה העברית בספרד ובפרובאנס כרך ב. [ביקורת על הספר הנ"ל]. — קריית-ספר לב, 272-268, תשי"ז/1957.
- 725 י. ד. אברמסקי, שירת ספרד ופרובאנס. [ביקורת על הספר הנ"ל]. — חרות, כג בחשרי תשי"ח/1957.
- 725 J. M. Millás, H. Schirmann, Ha-šira ha-šira bi-Sefarad u-be-Provens. La poesía hebrea en Sefarad y en Provenza, Vol. II. — Sefarad XVII, p. 396-397, 1957 [ביקורת על].
- [הספר הנ"ל].
- 726 J. M. Millás, S. Bernstein, 'Al naharot Sefarad. — Sefarad XVII, 175-177, 1957.
- [ביקורת על הספר שנרשם ברשימתנו הקודמת במס' 641].

- 727 א. מירסקי, על נהרות ספרד. [ביקורת על ספרו של ש. ברנשטיין ה'נ"ל] — קרית ספר לב, 145-139, תשי"ז/1957.
- 728 [O. Camhy], Mose ibn Ezra... por A. Diez-Macho. — Le Judaïsme Sephardi, Nouvelle série, Numéro 15, p. 680-681, London 1957.
- [ביקורת על ספרו של א. דייסמאצ'ו שנרשם ברשימתו לשנת 1953 במס' 437A].
- 729 נוה, פנינה, שירי הקודש של מ. אבן עזרא. [ביקורת על מהדורת ש. ברנשטיין שנרשמה להלן במס' 783]. — הארץ, יח בניסן תשי"ז/194.1957.
- 729א J. M. Millás, Mošé ibn 'Ezra... Poesias sagradas, editadas por Simeón Bernstein. — Sefarad XVII, p. 397-398, 1957.
- [ביקורת על הספר ה'נ"ל].

מחקרים על נושאים כלליים ; מדע הספרות ותולדותיה

- 730* י. צינברג, תולדות ספרות ישראל מן הפייטנים הראשונים ומשוררי ספרד עד תקופת ההשכלה ברוסיה. כרך ב', מהדורה עברית בידו שלמה זלמן אריאל, דוד כנעני, ברוך קרא. מרחביה, ספרית פועלים, תל-אביב, י. שרברק, [1955], 452 + 8 עמ'. [התוכן : המאבק בין הקבלה לבין הפילוסופיה הראציונליסטית / פילוסופים יהודיים בספרד / יהודי איטליה בתקופת הרנסאנס. — ההשלמות שבסוף הכרך (בעיקר דוגמאות מתוך הספרות וקצת תיקונים) אינן מפצות את הקורא על מגרעותיו המרובות. חסרים כאן שמות מחברים חשובים וכוננו זה ישנם דיונים ארוכים על עניינים טפלים. כוח שיפוטו של המחבר לקוי והרצאתו שטחית. אין לקבל מתוך דבריו מושג ברור על התפתחות השירה העברית בתקופה הנידונה (המאות ה'ד"ה"ז). — על הכרך הראשון עיין ברשימתו לשנת 1955 מס' 559].
- 730א S. Avisar, Teatro ebraico ("Teatro di tutto il mondo" diretto da R. Cantarella). Nuova accademia editrice, [Milano 1957], 432, (4) pp.
- [הספר מכיל תרגומים איטלקיים של מחזות יודיים ועבריים שנכתבו במאה העשרים, אך המבוא דן בין השאר גם על הדראמה העברית באיטליה ובהולנד עד לסוף המאה ה'י"ח (בעמ' 48-39). בביבליוגרפיה (עמ' 429-430) לא צוינו המחקרים העיקריים על הדראמה העברית ; אין למצוא אותם גם בספרו של דיאמיקו שעליו מסתמך המחבר.]
- 731 ע. אוכמני, תכנים וצורות, אוצר ערכים ספרותיים. [שער אנגלי ; A. Ukhmani, Contents and Forms, Dictionary of Literary Terms]. ספרית פועלים, מרחביה, [1957], 332 עמ'. [המחבר היטיב לעשות בהכניסו למילון זה גם מונחים שהיו נחוצים בשירת ימי הביניים העברית. ברם, במדור זה חסרים אצלו ערכים רבים וגם אלה שהוכנסו לא זכו תמיד להגדרות מדויקות. מונחים רגילים מתחום הפיוט (קרובה, סליחה וכו') מיוחדים לפי דעת המחבר לשירי התקופה הספרדית דווקא].
- 732 S. Sierra, La poesia sinagoga del medioevo. — La Rassegna mensile di Israel XXIII, p. 263-270, 310-314, 372-376, 422-428. Roma 1957.
- 732א G. Vajda, L'amour de Dieu dans la théologie juive du moyen âge, Paris, Librairie philosophique J. Vrin, 1957, 307, (5) pp.
- [המחבר דן בספר-סיכום זה בין השאר על אהבת-אלהים בתפילה ובפיוט. עיין בעמ' 30-33 (תפילות הקבע), 85-115 (בעיקר : הפיוט בתקופת ספרד), 151-152 (אסרים מרגשבורג), 155 (הרוקח). העמ' 232-236, 242 ונעזו למימושה של יצחק אבן-סחולה ועמנואל הרומי על ספר שיר השירים].
- 733 א. מ. הזרמן, על הפיוט הספרדי. — מולד 107/108, עמ' 286-291, תשי"ז/1957.
- 734 ג. אלוני, המספרים בשירת ספרד [צ"ל : בשירת ספרד העברית]. — סיני, ספר יובל, 504-514, ירושלים תשי"ח.
- 735 ד. צמח, לקט בשדה השירה העברית בספרד. ד : קיום נוסחאות ותיקון טעויות בסיוע דרכי קישוטי השיר (המשך). — תרביץ כו, 459-464, תשי"ז/1957. 2. אלאסחבדאס ; 3. אלתוריה ; 4. אלתבלץ — יהוי האישי אשר לו השיר חובר, על ידי בית מעבר (הסעיף האחרון דן על ר' יהודה חותנו של שמואל הנגיד).

736 ד. צמח, לקט בשדה השירה העברית בספרד, ה: זיהויו של האיש לפי תוכן השיר שהוקדש לו. ו: תיקון טעויות במלים ואותיות. — תרביץ כז, 102-95, תשי"ח/1957. [ה: על ר' יהודה חותנו של שמואל הנגיד; על שיר שהנגיד שלח לבנו יהוסף. ו: „בן משלי“ ו„בן קהלח“ של הנגיד.]

737 C. Roth, Jewish Intellectual Life in Medieval Sicily. — JQR NS. XLVII, p. 317-335, 1957.

[סקירה על תרבותם של יהודי סיציליה בימי הביניים; המחבר דן בין יתר הדברים גם על המשוררים העבריים שולדו או נתגוררו במדינת הנ"ל.]

738 א. מ. הברמן, שירת החול של יהודי אשכנז. — מאזנים ה (כ"ח), 408-403, תשי"ח/1957. [השם אינו מדויק, הואיל והמחבר דן גם על שירתם של יהודי צרפת ואנגליה; ואם המדובר הוא במאה ה"ג אין לערבם ביהודי אשכנז.]

739 מ. מ. מ. פיוטי ראש השנה [בעיקר על המצויים במחזור אשכנז]. — מחניים, מסכת לחיל לימים הנוראים ותג הסוכות, 78-73, תשי"ח/1957.

740 O. Camhy, La poésie liturgique de Rosh Hashana et Kippour. — Le Judaïsme Sephardi, Nouvelle série, numéro 15, p. 662-665, London 1957.

[מאמר עממי המכיל בנספח תרגום צרפתי של העקדה „עת שערי ציון להיפתח“ ליהודה שמואל עבאס.]

741 L. Levi, Canti tradizionali e tradizioni liturgiche giudeo-italiane. — La Rassegna mensile di Israel XXIII, no 9, p. 403-411, Roma 1957.

[על המנגינות לתפילות ופיוטים בנוסח איטליה.]

742 ג. שלום, שבתי צבי והתנועה השבתאית בימי חייו, שני כרכים. עם עובד, תל-אביב, תשי"ז [1957], טו, (ד) 842 עמ'. [מחקר חשוב זה מכיל גם חומר לתולדות השירה העברית במאה השבע-עשרה. המחבר דן בפרוטרוט על השתקפותם של מאורעות התקופה בשירה העברית וגם על היצירות הפיוטיות של כמה מבני טיפתו של שבתי צבי. יש לציין במיוחד את הנאמר כאן על אברהם היכני (134-136, 518-517), נתן העזתי (260-261, 657-659), מהללאל הללויה (404-405), האחים יעקב ועמנואל פראנסיש (118-119, 148-150, 202-204, 217, 326-327, 402-404, 425-428, 588-589, 647 ועוד, ועיין במפתח לספר), שלמה אוליחירה (447), פינחס חרירי (536-537), שלום שבוי (548), מחבר עלום השם (608). על יחסם של השבתאים לפיוטי ישראל וגארה עיין בעמ' 285.]

לשון השירים ומשקליהם

743 א. אברונין, הערות למילון בדיהודה. — לשוננו כא, 175-166, תשי"ז/1957. [חומר לשוני זה שאוב רובו ככולו מפיוטי יוני וממשוררי התקופה הספרדית.]

744 ח. ילון, „חקר, נחקר“ בפיוטי יוני. — לשוננו כא, 143, תשי"ז/1957. [למאמרו של י. רצהבי ב„לשוננו“ כא, 30, עיין ברשימה זו מס. 746.]

745 ש. אברמסון, מלשון חכמים. — לשוננו כא, 103-94, תשי"ז/1957. [מפרש בין השאר את המלים „סור, סיאור, שאור“ „תתרות“ „תותרת“ מלשון הפייטנים.]

746 י. רצהבי, עיוני לשון בשירת ספרד. — לשוננו כא, 32-22, תשי"ז [1957]. [זכר = ריח; סרח = שטף; צמה = צעף; עלום = חטא בסתר; שאול = העולם הזה; האמיר = השליש; בלל = הרטיב; נחה מ... = דחה; סחר = קם בשחר; חקר = תעב; רקח = לחי; גיל = דור.]

747 י. רצהבי, למעמד הלשון הערבית בבית הכנסת התימני. — תרביץ כז, 332-335, תשי"ז/1957. [תשובה לי. קאפח, ועיין ברשימתנו לשנת 1956 מס' 647.]

748 א. מירסקי, עיון המשקלות בשירת ספרד. — לשוננו כא, 206-211, תשי"ז/1957. [מכון במיוחד לשיריו של יצחק אבן-כילסון.]

אנתולוגיות וקובצי שירים

749 י. דוד, השירה העברית בימי הביניים, בהתאם לתבנית המודים של משרד החנוך והתרבות. תל-אביב,

הדר" הוצאת ספרים בע"מ, תשי"ח [1957], 138 עמ'. [רשימת המחברים: ר' שמואל הנגיד. — ר' שלמה אבן גבירול. — ר' משה אבן עזרא. — ר' יהודה הלוי. — ר' יהודה אלחריזי. — ר' גרשם מאור הגולה. — ר' שמעון בר יצחק. — ר' בנימין בן זרח. — ר' אפרים מרגנשבורק. — ר' ישראל גיאה. — ר' שלום אלשבזין].

750 א. מ. הברמן, מאוצר הפיוט הקדום: סליחה מכתביד אשכנזי ושלשה פיוטים מתוך הגניזה המצרית. — מחנים, מסכת לחייל לימים הנוראים וחג הסוכות, 127-128, תשי"ח/1957. [אם תביט במפעלות אנוש, סימן א"ב, לפי כ"י המבורג 133; "אבד ריח נוחותנו" ארצ' תפקוד בגשם" (בשני אלה חתום א"ב), "סתרה היה נא למוכרת" על פי כתביד בקמברידג; הפיוט האחרון מאת טהלאן בן אברהם ריש כלה שחי במצרים במאה האחת-עשרה ולא בעשירית כדברי המהדיר].

751 י. רצהבי, שבדי לוחות משירת ספר. — סיני כא, כרך מב, 115-118, תשי"ח/1957. [שרידי שירים ממשוררי התקופה הספרדית, על פי כתביד תימניים: 1) אברהם אבן-עזרא, אמרה כתובה בעלי (נדפס לפני כן בצורה לקויה על ידי חורסתימער); 2) אבן-גבירול, אהי פדיון לעופר האהבים; 3) יהודה הלוי (?), אהבת בת נדבה; 4) משרור עלום השם, יום שמעך דוד; 5) כג"ל, לך פתחי תבונות; 6) כג"ל, אמור מה היא אשר תשמח ותגל (חידה)].

752 נ. אלוני, לשברי צלילים. — סיני כ, כרך כא, 119-122, תשי"ח/1957. [הערות למאמרו של מ. זולאי שנדפס ב"סיני" יד (תשי"א), כרך כח, 162-169, ועיין ברשימתנו לשנת 1951, מס' 216, סעיפים: א) על פרח הנרקיס; ב) שיר ר' יצחק בן מר שאול; ג) שיר הצומות; ד) קינה לתשעה באב: אאסמה].

תפילות-קבע

עיין גם במס' 713.

753 י. ל. יונתן, תפילות ישראל. — דבר, כט באלול תשי"ז/1957.25.9.

754 י. ליכט. מגילת ההודיות ממגילות מדבר יהודה, הוציאה עם מבוא, פירוש ומילון, בצירוף קטעים מספר הרבים ומפשר תהלים יעקב ליכט. מוסד ביאליק, ירושלים תשי"ז/1957, טו, 255 עמ'. [הוצאה מדעית מבוארת של קובץ שירי-הקודש שנתגלה בסביבת יסיהמלה. חומר חשוב לחקר ראשיתם של התפילה והפיוט בישראל. ועיין מה שצויין ברשימתנו הקודמת במס' 648].

755 ש. אשכנזי, עלינו לשבח. — חרות, כט באלול תשי"ח/1957.25.9.

756 ח. לשם, כל גורי בספרות הקראית. — דבר, ס בתשרי תשי"ח/1957.4.10.

757 א. יערי, תפלות "מי שברך", השתלשלות, מנהיגה ונוסחאותיה. — קריית ספר לג, 118-129, תשי"ח/1957.

757 S. Stein, The Influence of Symposia Literature on the Literary Form of the Pesah Haggadah. — The Journal of Jewish Studies VIII, 13-44, 1957.

*758 K. Hruby, Autour du plus ancien rituel juif. — Cahiers Sioniens IX (No 4), p. 303-336, Paris, Décembre 1955.

[מחקר על תולדות התפילה בישראל (עמ' 303-333) ובסיומו ביקורת על "סדר רב עמרם" במהדורת ד. הוגארד (עיין ברשימתנו לשנת 1952, מס' 315)].

759 שייבר, א. כתב יד חדש מסופו של סידור רס"ג [=ר' סעדיה גאון]. — סיני כ, כרך מא, 59-61, תשי"ז/1957. [שינויי נוסחאות על פי דף אחד מקטעי הגניזה שבאוסף ד. קויפמן].

השירה העברית בארץ-ישראל, במזרח ובאפריקה

עיין גם במס' 714, 715, 742-745, 747, 750

760 צ. מ. רבינוביץ. מקורות ופירוש לקרובה של יגיי. — תרביץ כו, 39-60, תשי"ח/1957. [לקרובה "אותותי במה אדע", מהזרות מ. זולאי, מס' לג לשמות ג. א.].

- 761 א. מ. הברמן, פיוט לתפילת גשם. — הארץ, יד בתשרי תשי"ח/9.10.1957. [אדמה תאמץ בגשם, פיוט ארצישראלי קדום בעל חתימת א"ב. על פי כתב-יד בקמברידג].
- 762 א. מ. הברמן, פזמון לפסח. — הארץ, יח בניסן תשי"ז/19.4.1957. [עמוסים אשר עולך עומסים" מאת עמרם חזן לפי כ"י אוקספורד 2729. אין לאחר את הפייטן מהמאה העשירית] (המהדיר).
- 763 א. מ. הברמן, חסאנו לכפור. — הארץ, ט בתשרי תשי"ח/4.10.1957. [אפסו מכפרי עוגות, סליחה ממחבר עלום-השם, מתוך קטעי הגניזה שבאוסף מוצרי, מס' 126].
- 764 א. מ. הברמן, קדושה לחנוכה. — הארץ, כז בכסלו תשי"ח/20.12.1957. [אתה קדוש מושיע חוסים" על פי כ"י אוקספורד 7237; סימן א"ב. המחבר: יעקב. לפי דברי המהדיר, אין לאחר מהמאה האחת עשרה ושמו מותר להביע השערה הנראית רחוקה, כי יעקב זה הוא אביו של הפייטן פנחס מכפרא, פינחס זה חי לפני המאה העשירית].
- 765 ש. ברנשטיין, ר' ניסי אלנהרואני ודרכו בפיוט. — בצרון יח (כרך לו), 156-164, תשי"ז/1957. [מכיל הוצאת הסליחה "אויב נעשו פלילי" מאת ניסי אלנהרואני (חי בבבל במחצית הראשונה של המאה העשירית) לפי מחזור קושטנדינה, כ"י שברשות בית המדרש לרבנים בני-יורק. המהדיר העתיק בעמ' 162 את ההתחלות של סליחות אחרות לניסי כפי שהן נרשמו בקאטאלוג של קטעי הגניזה בדרופסי קוליג' מאת ב. צ. הלפר. ספריית המוסד הזה הודיעה לפני כמה שנים, כי כ"י 275 שהכיל את הסליחות הנ"ל אבד ואיננו. לפי תיאורו של הלפר היה זה אחד מכתבי-היד החשובים ביותר שבאוצרות הגניזה].
- 766 א. דותן, האמנם היה בן-אשר קראי? — סיני כ, כרך מא, 280-312, 362-350, תשי"ז/1957. [מר ד. סבור ש' סעדיה גאון חיבר את שירו "אשא משלי" נגד הקראי אבו אלטייב אלגבלי ובשמו העברי שמואל בן אשר בן מנצור. בחלק האחרון של מאמרו מנתח מר ד. את "שירת הגפן" המיוחסת למשה בן-אשר. לדעתו אין השורות שבראשיהן חתום "משה בן אש" (שו' 23-29) שייכות לשירה זו].
- 767 מ. צוקר, נגד מי כתב רב סעדיה גאון את הפיוט "אשא משלי"? — תרביץ כז, 82-61, תשי"ח/1957. [לדעתו של בעל המאמר נכתב שיר פולמוסי זה נגד ענן ראש הקראים ולא נגד משה בן-אשר כפי שחשב ב. קלאר ז"ל. בין יתר הענינים דן מ. צוקר בפרוטרוט גם על "שיר הגפן" המיוחס לבן-אשר, שם עמ' 70-67].
- 767 A. Scheiber, An Old Polemic Work from the Kaufmann Geniza. — Acta Orientalia VII, p. 27-63, Budapest 1957.
- [מהדורה שניה של המאמר שנדפס ב-1956 בשנתון של סינסינאטי, עיין ברשימתנו לשנת 1956 מס' 659. למהדורה ההונגארית צורף אוסף מלא של כל תצלומי הטקסט].
- 768 א. מ. הברמן, פיוט לפסח. — מתנים, מסכת לחיל לחג הפסח, ערב פסח תשי"ז [1957], ע' 82-81. [אמונים כנצטח לפסחו, שבעתא ממחבר עלום השם, ע"פ כ"י אוקספורד 2712/21. "ניתן לשער שהוא ארצישראלי מהמאה העשירית—האחת-עשרה"].
- 769 ? רפאל, רב האי גאון ומשורר. — ראשונים ואחרונים, ספרים בתולדות ישראל וספרותו. הוצאת ספרים אברהם ציוני, תל-אביב, תשי"ז [1957], עמ' 32-17. [חלק מן המאמרים שבקובץ זה — ואולי כולם — נדפסו לפני כן במקומות אחרים. עובדה זו לא נזכרה בו בשום מקום].
- 770 ח. לשם, פיוט ארמי לשמחת תורה. — תרות, כא בתשרי תשי"ח/16.10.1957. [אתי משיחא פרק לעמיה, מן התכלאל התימני עם תרגום עברי ודיון על תוכנו].
- 771 ד. ירדן, עיונים בדיואן של אלעזר בן יעקב הבללי. — תרביץ כז, 317-327, תשי"ז/1957. הצעות לתיקון הנוסח ופירושים למקומות קשים במהדורת ח. בראדי (ירושלים תרצ"ה). ועיין גם ברשימתנו הקודמת, מס' 664].
- 772 א. מ. הברמן, קדוש לשבועות. — הארץ, ה בסיון תשי"ז/4.6.1957. [יום צור אשר נטה, מאת פייטן בשם שבת, כנראה מיוחן ובמאה ה"ד].
- 773 ש. ברנשטיין, "זמר" המיוחס בסעות לארי. — ספר יובל הדואר לשנתו הלי"ה, 83-85, ניו יורק תשי"ז/1957. [יום זה לישראל אורה ושמחה" מיוחס לארי משום שבבמה דמוסים חתום בפיוט "יצחק לוריא חזק";

- אולם בסידור ומחזור כפא, כ"י של בית המדרש לרבנים בניוירוק, חסרים הטורים בעלי החתימה "לוריא חוק". ובכותרת שמעל לפיוט נאמר, כי מחברו יצחק חנדלי. פייסן זה חי בקרים במחצית השנייה של המאה ה"ט".
- 774 י. קאפח, המסורדים לבית שבזי. — הצופה, טו בשבט תשי"ז/18.1.1957. [מאמר מעניין על יוסף משתא שבזי, אביו של המשורר החימיני הנודע שלום שבזי (שחי במאה ה"ז)]. נשארו ממנו למעלה מ-40 פיוטים בערבית ובעברית.
- 775 מ. בניהו, פיוטים לפסח ממרוקו מכתב-יד. — מחניים, ערב פסח תשי"ז [1957], עמ' 85-87. [אליכם אישים ורע ישרים] מאת יוסף בן אברהם עטיא, בן המאה ה"ח; פיוט ערבי אנונימי "פהמו כלאמי".

ספרד ופרובאנס

ע"ן גם במס' 712, 716-730, 732, 733-737, 740, 743, 745, 748, 749, 751, 752.

*776 D. Gonzalo Maeso, Un jaenes ilustre, ministre de dos califas. — Boletin del Instituto de estudios giennenses 8, Jaén 1956. תרפ"ס בן 31 עמ'.

[מחקר על חסדי אבן שפרוט (בן העיר תאן), אפוטרופס של מנחם בן-סרוק ודונש בן-לברט. לא הגיע לידי בשעה שרשימה זו נמסרה לדפוס].

777 מ. ד. גאון, דברי יציבות בין דונש בן-לברט ומנחם בן-סרוק. — מחברת, בטאון חברת כ"ח ה' מס' 12-10 (65-63), עמ' 158-161, תשי"ז/1957.

778 ש. ברנשטיין, על בעלותו של הפיוט "אדון כתקח מועד". — תרביץ כו, 468-465, תשי"ז/1957. [הפיוט נדפס ע"י הברמן בין פיוטי ר' יוסף בר יצחק מאורלייגש ב"תורבין" שנה ט; לדעתו של ש. ברנשטיין נתחבר הפיוט על ידי יוסף אבן-אביתור הספרדי].

779 י. רצהבי, מקור ספרדי על ר' שמואל הנגיד ובנו. — אורלוגין י"ג, 270-275, מרחביה, פברואר 1957. [מכיל תרגום עברי של הידיעות על שמואל (ובעיקר) יהוסף הנגיד מתוך "אלדכירה" של אבן-יבסאם (מת 1147), חלק א כרך ב, עמ' 265, דפוס קהיר 1942].

780 F. P. Bargebuhr, The Alhambra Palace of the Eleventh Century. — Journal of the Warburg and Courtauld Institutes XIX, Nos 3-4, p. 192-258. July to December 1956. (הופיע ב-1957).

[המחבר סבור, כי בשירו של אבן-גבירול "לכה רעי ורע המאורים" (המתורגם כאן לאנגלית בעמ' 198-199) ניתן תיאור של ארמון אלחמרא (Alhambra) אשר בגרנאדה. במסגרת הרשימה הזאת אין מקום לדיון מפורט על דעה מפתיעה זו. כדי לבססה מציע המחבר בעיקר השערות; כמה וכמה מהן אין לקבל אפילו בתורת שכאלה והן מופרכות מיסודן. נזכיר כאן רק סתירה מובהקת אחת: לדברי עבדאללה מלך גרנאדה עסק יהוסף הנגיד בבניית מבצר אלחמרא כדי להיכנס אליו כשהשלטון בגרנאדה יעבור לידי (פיסקה זו מובאת אצל בארגבור בתרגום אנגלי בעמ' 192). לפיכך אין לזהות את הארמון החדש לא עם בית-מגוריו הקבוע של יהוסף ולא עם "הקצבה" של העיר, הנוכרים אף הם באותה פיסקה! בניית מבצר אלחמרא שייכת לשנים ואולי אף לחדשים האחרונים בחיי יהוסף, היינו לשנת 1066 או סמוך לה. והרי אבן-גבירול נולד ב-1021/1022, ויש לנו ידיעה מפורשת שהוא מת בהיותו רק בן שלשים וכמה; ייתכן על כן שזכה עוד לחיות בראשית כהונתו של יהוסף במשרת וזיר (משנת 1056 ואילך), אך כיצד יכול היה לתאר בניין שהוקם רק בשנות הששים ז].

781 J. Schirmann, Salomon ibn Gabirol. — Mélanges de Philosophie et de Littérature Juives 1-2, Presses universitaires de France, Paris 1957, p. 261-273.

[תרגום של פרק מתוך "השירה העברית בספרד ופרובאנס" לת. שירמן].

782 A. Chouraqui, "La couronne du Royaume" de Salomon ibn Gabirol. — Mélanges de Philosophie et de Littérature Juives 1-2. Presses universitaires de France, Paris 1957, p. 275-313.

[על המהווה הראשונה של תרגום זה ע"ן ברשימה לשנת 1952, מס' 343].

783. משה אבן עזרא. שירי הקדש יוצאים לאור על ידי שמעון ברנשטיין. הוצאת מסדה בע"מ, תל-אביב, תשי"ז [1957], 35, (3), חל עמ'. [שער אנגלי:] The Collected Liturgical Poetry of Mose Ibn Ezra circa 1055/60—1135/38 Granada-Toledo Spain, edited and annotated by Shimeon Bernstein. stein Ph. D., Massadah Publ. Co., Tel-Aviv, Israel. [הספר מכיל 237 פיוטים וסליחות של משה אבן עזרא בצירוף מראי מקומות, הערות ושינויי נוסחאות (בעמ' שכ"תכה). אוסף זה הוא הגדול שבמינו, אך אינו מכיל את כל שירי הקדש לאבן-עזרא שהגיעו אלינו. השירים נפטרו ברובם לפי דפוסים עתיקים, בחלקם גם לפי כתב-יד. המהדור כונסם בי"א מדורים והם: (א) בחזון הגאולה, (ב) באשמורות לילה, (ג) אל הרינה ואל התפילה; מערב עד ערב; מעיני הישועה, (ד) מעמד ליום הכפורים, (ה) קרובות ליום הכפורים, (ו) סדר העבודה, (ז) קרובות למנחה ליום הכפורים, (י) קרובות לנעילה, (יא) הוספות: שירים חדשים.]

784. בן-מנחם, משה. ברמון ספרד, פיענוחה של חידה. — סיני כ, כרך מא, 18-36, תשי"ז/1957. [על החידה "זכור-נא בהסיבנו ירד" המיוחסת בכתב-יד גם למשה וגם לאברהם אבן-עזרא. לדעתו של בן-מנחם מחברה הוא משה אבן-עזרא, הרומז לגרנאדה כקום מגוריו בבית השני באומרו "וצילנו אכירכב (= רימון ש"ב ד, ב) ופריו/וכן-בעשא בצילו יצפנו". ברם, השערה זו אינה מתקבלת על הדעת, משום שאם הכוונה לגרנאדה, אין מובן למילה "פרינו"; ואף ההקבלה שבין הסוגר "בן-בעשא = אָלָה לפי מ"א סו, ח) והדלת מוכיחה כי המדובר בעץ ולא בשם עיר. המאמר מכיל מהדורה מדעית של השיר עם שינויי נוסחאות, שני פירושים מתוך כתב-יד והערות מאת המהדיר.]

785. H. V. Besso, Yehuda Halevi, su vida y sus obras. — Le Judaïsme Sephardi, Nouvelle série, Numéro 13, p. 593-596, 600, London 1957.

786. H. V. Besso, Dos Poesias de Yehuda Halevy. — Le Judaïsme Sephardi, Nouvelle série, Numéro 15, p. 665-667, London 1957.

[מהדורה חדשה של "אלהים אל מי אמשילך", ו"ציון הלא תשאל" בחרגומם הספרדי של מ. מנגוס אי פלאיו ור. מאקסאס אלפרסון.]

787. ד. צ. בנעט, לאוטוגראפים של יהודה הלוי ולהתהוות ספר הכוזרי. — תרביץ כו, 297-303, תשי"ז/1957. [מוסב על מאמרו של ש. ד. גויטיין ב"תרכיץ" כה (ברשימתו הקודמת מס' 686) ומכיל בין השאר תיקוני נוסח ופירושים חדשים לאוטוגראפים הנ"ל.]

788. ב. ה. תור-סיני, אברהם אבן עזרא ומשחק השחמט. — ירחון ישראלי לשחמט א, מס' 5, 6, 89-87, תמוז-אב תשט"ז/יוני-יולי 1956. [לפי שירו של אבן-עזרא "אשור שיר במלחמה ערוכה".]

789. י. רצהבי, למקורותיו של "תחכמוני". — תרביץ כו, 424-439, תשי"ז/1957. [הקבלות מן הספרות הערבית למשלים של השערים המ"ד והמ"ה.]

790. י. רצהבי, הפיוט "אל מי מנאלי דם אצעק" ומקורו. — הארץ, כט באלול תשי"ז/25.9.1957. [פיוט מאת אברהם בן-שמואל (סוף המאה ה"ג), נדפס באחרונה ב"השירה העברית בספרד ובפרובאנס" לח. שירמן כרך ב, 458. מר ר. מצא הקבלות לתוכנו במשלים המיוחסים לבורג'מהר הפרסי (בן המאה הששית) והמובאים באנתר-לוגיה הערבית "מגאני אלאדב" ג, 52-50.]

791. ה. שירמן, אוסף משלים וסיפורים ממחבר עבר-ספרדי. — תרביץ כז, ע' 249-256, תשי"ח/1957. [על קטע מתוך ספר מקאמות כתב-יד אוקספורד. בעל המאמר מייחס את החיבור הזה ליצחק אבן-סהולה.]

792. פ. זוארץ, שיר ידידות להמשורר ר' אברהם בן יוסף ז"ל מיוסד על י"ג העיקרים להרמב"ם ו"ל, עמ' מבוא וביאור קצר. דפוס "המערב", ירושלים, ניסן תשי"ז, 32 עמ'. [נציץ ב"אוצר השירה והפיוט" של י. דוידזון אות ב', מס 1869. המשורר קורא לעצמו (בית 5): "אני אברהם בנו יוסף שליח עזת פרגוש יקרה במדינות", אך יש לפקפק בזהויו של מקום זה עם בורגס, כדעתם של א. מארכס, י. דוידזון והמהדיר. הנוסח של השיר כפי שהוא נדפס כאן משובש מאד, משקלו לקוי בהרבה מקומות ורק לעתים אפשר לתקנו על ידי שינויים בניקוד. ייתכן שיש בו הוספות של מעתיק בור שלא היה בקי בתורת המשקלים. לפי הסגנון אין להקדים את השיר למאה הארבע-עשרה. — על סדר זה העירני מר נ. בן-מנחם.]

793 ש. ברנשטיין, שירתהילה של שלמה דאפיירה לכבוד רבה של קאשטיליה ר' מאיר אלגואדיש. — סיני, ספר יובל, 219-205, ירושלים תשי"ח/1957. [שיר בן 220 בתים, יוצא לאור על פי כ"י אולר 1381; סגנונו מצטיין בריבוי הרמזים למשנה ולתלמוד].

איטליה

עין גם במס' 730, 730א, 736, 741, 742.

794 ח. שירמן, פיוט ארמי לפייסן איטלקי קדמון. — לשוננו כא, 212-219, תשי"ז/1957. [אול גלג סתגמין ולהוד למרקא, רשות לקריאת התרגום מאת פייסן החותם את שמו: אברהם ביריבי יצחק אלוף ממדינת בארי חוק. כפי שסבור המהדיר חי מחבר זה לכל המאוחר במאה האחת-עשרה. הטקסט נדפס לפי אחר מקסעי הגניזה שבאוסף טיילור-שכטר בקמברידג'.]

795 א. מ. הברמן, סליחה לר' אליה ב"ר שמעיה. — הארץ, כט כאלול תשי"ז/25.9.1957. [אלהי ישראל צדיק אתה, לפי מחזור נירנברג, כ"י שוקן].

796 א. מירסקי, למאמרו של ד. גולדשמידט "השלמה למחזור ליום הכפורים" (קריית ספר לא 146). — קריית ספר לב, 512, תשי"ז/1957.

797 [עמנואל הרומי], מחברות עמנואל הרומי מתוקנות על-פי כתבידוד ודפוסים ראשונים עם מבוא, פירוש, מקורות, נספחות ומפתחות. מאת דב ירדן. כרך ראשון: מבוא, מחברות א"סו; כרך שני: מחברות ז"כ, נספחות ואגרות עמנואל לרבי הלל; שירת עמנואל בראש ספרו אבן כחן; השירים האיטלקיים ותרגומם העברי; שינויי נוסחאות; ביבליוגראפיה; מפתחות [השירים, החרוזים, המשקלים, סוגי השיר והמליצה, השמות]. מוסד ביאליק, ירושלים תשי"ז/1957, מה (א), (8), 605, עמ'; שני לוחות. עם שער אנגלי: The Cantos[?] of Immanuel of Rome (Mahberoth Immanuel Haromi), edited on the Basis of Early Manuscripts and Printed Editions with Introduction, Commentary, Source References, Appendices and Indices by Dov Jarden, Jerusalem 1957.

[ביבליוגראפיה שבעמ' 587-578 אפשר להוסיף את המחקרים דלהלן (שנועדו ברובם רק לשירתו האיטלקית של עמנואל): C. del Balzo, Poesie di mille autori intorno a Dante Alighieri I (Roma 1889), 5-60 (582, 581); M. Pelaez, Rime antiche italiane, Bologna 1895, p. 300-301, 354-359; F. Pellegrini, in: Giornale storico della letteratura italiana XXXII (Torino 1898), 454-456; C. Cipolla e F. Pellegrini, Poesie minori riguardanti gli Scaligeri, Roma 1902, p. 50-55; G. Lega, Il Canzoniere Vaticano Barberino, Bologna 1905, p. XLV-XLVI, 132, 213; S. de Benedetti, I sonetti volgari di Immanuele Romano (Nozze V. de Benedetti e M. Fubini), Torino 1904; C. Bernheimer, Una trascrizione ebraica della Divina Commedia sugli inizi del sec. XIV. — Giornale stor. d. lett. it. LXVI (Torino 1915), p. 122-127; C. Previtera, La poesia giocosa e l'umorismo [Storia dei generi letterari italiani], Milano 1939, p. 162-163. — מלבד המחקרים הנ"ל גם הספרים שגרשמו להלן במס' 798-801.]

798 י. זנה, עוד למאמר הנ"ל [= י"ג העיקרים בתרגום אחריו, מאת מ. גוטשטיין] — תרביץ כו, 337, תשי"ז/1957. [נרן על השירים על י"ג העיקרים, אפתח בכינוי "מאת עמנואל הרומי ונפשי שחי אל אל" מאת שמשון מקינון (?).]

*799 N. Zingarelli, La vita, i tempi e le opere di Dante. Parta seconda. Casa editrice Dottor Francesco Vallardi, Milano 1948 [1a edizione 1903], p. 668-670, 677, 1326-1327.

[על שירתו האיטלקית של עמנואל הרומי בצירוף ביבליוגראפיה].

*800 N. Sapegno, Il Trecento (Storia letteraria d'Italia, Vol. 4). Sesta ristampa riveduta e corretta... Casa editrice Dottor Francesco Vallardi, Milano 1952 [1a edi-

[על שירתו האיטלקית של עמנואל הרומי בצירוף ביבליוגרפיה]. zione 1933], p. 87, 110, 135, 593, 627.

*801 M. Marti, Cultura e stile nei poeti giocosi del tempo di Dante. Nistri-Lischi, Pisa 1953, p. 175-176.

[דן על הסוניטים ההיתוליים והשיר "ביסבידיס" של עמנואל הרומי; לפי דברי המחבר הוא הכין מהדורה חדשה של כל הטקסטים המובאים בספר זה שתצא בהוצאת קאוני ברומא. עיין בעמ' 218].

802 N. Ben Ezra, La lyre hébraïque en Italie. — Les Cahiers de l'Alliance Israélite Universelle VI, No 10-12, p. 22-23. Jérusalem 1957.

[כולל תרגומים מחורזים של שתי שמיניות ליוסף צרפתי].

803 מ. ד. קאסוטו, יהדות איטליה בימי רמח"ל [= ר' משה'חיים לוצאטו]. חברת יהודי איטליה לפעולה רוחנית, ירושלים תשי"ח [1957], 10, (2) עמ'.

אשכנז וצרפת

עיין במס' 732, 738, 742

רשימת מחברי הספרים והמאמרים ומהדירי הטכסטים

Avisar, S. 730K	ילון, ת. 744	אברונין, א. 743
Bargebuhr, F. P. 780	יערי, א. 757	אברמסון, ש. 745
Ben Ezra, N. 802	ירדן, ד. 771, 797	אברמסקי, י. ד. 725
Besso, H. V. 785, 786	ליכט, י. 754	אוכמני, ע. 731
Bowman, J. 714	לשם, ת. 756, 770	אונגרפלד, מ. 717
Camhy, O. 728, 740	מדין, מ. 739	אלוני, נ. 734, 752
Chouraqui, A. 782	מירסקי, א. 715, 727, 748, 796	אשכנזי, ש. 755
Gonzalo Maeso, D. 776	נרב, מ. 724	בן'אוני, א. 722
Hruby, K. 758	נוה, מ. 729	בן'דב, ש. 723
Levi, Leo 741	סג, (ש) 716	בן'מנחם, נ. 784
Marti, M. 801	פלאק, מ. 719	בניהו, מ. 775
Millás Vallicrosa, J. M.	צוקר, מ. 767	בנעס, ד. צ. 787
725K, 726, 729K	צינברג, י. 730	ברושטיין, ש. 765, 773, 778
Roth, C. 737	צמח, ד. 735, 736	783, 793
Sapegno, N. 800	קאסוטו, מ. ד. 803	גאון, מ. ד. 777, 2, 2
Scheiber, A. 767K	קאמח, י. 774	גויסטיין, ש. ד. 721
Schirmann, J. 781	רבינוביץ, צ. מ. 760	גושן, מ. 713
Sierra, S. 732	רפאל, י. 769	דור, יונה, 749
Stein, S. 757K	רצהבי, י. 746, 747, 751, 779	דותן, א. 766
Vajda, G. 732K	789, 790	הברמן, א. מ. 720, 733, 738
Zingarelli, N. 799	שייבר, א. 759	750, 761, 768, 772, 795
	שיקובסקי, ז. 712	זוארץ, מ. 792
	שירמן, ח. 791, 794	זנה, י. 798
	שלום, נ. 742	סור'סיני, נ. ה. 788
	שמיר, מ. 718	יונתן, י. ל. 753

„פנקסי הכללי לשופט הקהלה דק"ק טרוקי“

מאת

מרדכי נדב

ירושלים. כתב יד של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי,
מס' 834 4°, 24 דפים. 19.5 : 33.5 ס"מ. כתיבה אשכנזית.

אוסף התעודות הגדול והחשוב לתולדות הקראים בפולין-ליטא שנתפרסם על ידי יעקב מן בכרך ב' של ספרו Texts and studies¹ כולל גם תעודות רבות לתולדות קהלת הקראים בטרוקי, ועממן נוצר הבסיס לחקר תולדותיה של קהלה מרכזית זו של קראי ליטא. על תעודות אלו אפשר להוסיף עתה 34 תעודות נוספות מתוך „פנקסי הכללי לשופט הקהלה דק"ק טרוקי“ מהשנים ש' — תקפ"ד (1540-1824), הנמצא בבית הספרים הלאומי.

התעודות שבפנקס. שכולן כתובות עברית, הן משפטיות באופיין וכמעט כולן מתייחסות לזכויות בעלות על מקרקעים ובתים בשכונת הקראים שבטרוקי ונעתקו ככתבם וכלשונם מתוך כתבי מכר וקניין ומתוך כתבי פשרה מקוריים. לפיכך נמצא בפנקס אוסף של העתקי תעודות ולא תעודות מקוריות. רוב ההעתיקים הם מכתב ידו של אותו סופר.

על תולדות הפנקס אנו למדים מתוכו גופו. ואלה תולדות הפנקס בלשון התעודה המספרת אותן

(תעודה 4):

„אלו פנקסי הכללי² לשופט הקהלה דק"ק טרוקי יצ"ו המתוקנים מחדש בעצת ובהסכמת הכללי לבתיבת חזק³ הקרקעות מי שימכור ויקנה איזה קנין ומכר או שיורשה על איזה חזק ועל כל ענין ודבר ברשות השופט יצ"ו ובהסכמת וחתימת ידי התושבים פה בק"ק טרוקי יצ"ו על איזו הכתבים כתבי המכר והקנין שיהיה בין איש לאחיו ויתנום לראיה אותן הכתבים עוד להעתיקים ג"כ לפנקס קהילא קדישא דק"ק טרוקי למען יהיה לזכרון להבאים אחרינו עד בוא משיח צדקנו במהרה יגלה לנו אכ"ר באשר דור הולך ודור בא ובאריכות הזמן ותהפוכותיו הווים קורות שונות ומשונות וכתבי מכר וקנין נקרעים ונאבדים ונשרפים במשך הזמן כאשר גם עתה בשנה דאשתקד תקנ"ד לפ"ק לאלף הששי נשרף כל רחוב בית היהודים דעתינו הקראים הצולעה ובתוכם נשרף גם בית הכנסת⁴ עם כל ספרי הקדש ותכשיטין בעונותינו הרבים עד בלתי השאיר שום שריד ופליטה ח"ו כי נשארנו ריקים מכל טוב וכמעט לא נשאר לנו תקומה להתאחו בארץ גלותנו כי גם הכתבים כתבי המכר והקנין לא נשאר לאחרים לכן נתיעצנו לתקן המעוות אף במעט שיהיה לנו פנקס הכללי ולהעתיקים לשם הכתבים הישנים שישנם והחדשים שיהיו ובפרט כתבי חזק הקרקעות הנמצאים לעד עתה בידי אדוננו מ"ר החכם הנעלה כמתר"ר אברהם חזק נר"ו בכמ"ר מרדכי הדיין והזקן יעמ"ש [ינוח על משכבו שלום] המושבים עכשיו לידינו אחרי השרפה וגזרנו אומר להעתיקים בראש כלם ולהרשימם בכתבי המכר והקנין ובאם יקרה איזה הפסד ואיזה הכתבים כתבי המכר והקנין הנמצאים בידי

J. Mann, Texts and studies in Jewish history and literature, v. 2: Karaitica. Phila- 1
delphia, 1935. יזכר להלן בקיצור, קראיטיקה.
2 הכלל. 3 חזקת.

4 השערתו של בלבן שבית הכנסת הקראי בטרוקי, המתואר על ידי המלומד הטולני סירוקומלה שבקר בו ב'1854, אינו יכול להיות זה שנבנה אחרי 1533 בגלל השרפות שמקדו את טרוקי, מקבלת כאן אישור מלא. ראה: מ. בלבן, הקראים בסולין, התקופה, כרך כ"ה, ע' 467.

בעליהם אוי ימצאו בפנקסי הכללי למען תהיה השורה הזאת לעד בבני ישראל לימות עולם כ"ז נעשה פה בעצה ובהסכמה א' בשנת תקנ"ה לפ"ק...".

מכאן אנו למדים שרק התעודות מהשנים שלאחר תקנ"ה נעתקו לתוך הפנקס אגב העברת זכויות קניין על קרקעות ובתים מרשות לרשות, ואילו התעודות מן השנים שלפני תקנ"ה נעתקו מכתבים שהיו בידי יחידים, וביחוד מ"כתבי הקרקעות של בית הכנסת" (תעודה 4), שהיו בידי אברהם בן מרדכי הדיין, מנכבדי הקראים בליטא בתקופת הנידונה, שידובר עליו להלן. סדר הדפים בפנקס כמות שהוא בידינו אינו זהה עם סדר הדפים המקורי, שנשתבש בעת כריכת הפנקס. אם נסדר את התעודות שבפנקס לפי תאריכיהם יתקבלו שלוש קבוצות של תעודות לפי תקופות מוצאן.

הקבוצה הראשונה מכילה 6 תעודות מהשנים ש'—ש"צ, היינו מן התקופה שלפני חורבן קהלת טרוקי בעקבות פלישת המוסקוביטים בשנת 1655.

הקבוצה השנייה מכילה 7 תעודות מהשנים תכ"ו—תמ"ח, היינו מן התקופה שלאחר חידוש הקהלה ב" 1665.

הקבוצה השלישית מכילה 21 תעודות מן השנים תקנ"ג—תקפ"ד.

מפרכי הזמן שבין 1630—1666 ו-1688—1793 אין בפנקס שום תעודות, אך מהשוואת התעודות שבפנקס עם התעודות המשפטיות שפרסם מן מתברר שהן משלימות אלו את אלו. בראש אודות מהתעודות שפרסם מן כתוב בפירוש שהן "נוסח מפנקסי השופט" או "העתק מפנקסי דיני השופט". בשני מקרים של רישום זכויות ירושה לאחר שנעשתה חלוקת הנכסים בין הירושים נמצאות תעודות אחדות בספרו של מן ותעודות אחרות הנוגעות לאותם המקרים בפנקס שלפנינו. תעודות מפרכי הזמן שהפנקס אינו נוגע בהם נמצא בספרו של מן וכן להפך, וצירוף התעודות שבשני המקורות נותן חלוקה שווה למדי של תעודות משפטיות מטרוקי על פני תקופה של קרוב ל-300 שנה, היינו משנת ש' עד תקפ"ד. צירוף זה מעמיד לרשותו של חוקר תולדות קהלת הקראים בטרוקי מקור היסטורי חשוב מאוד.

ההקבלה הברורה שבין התעודות המשפטיות בספרו של מן והתעודות שבפנקס נותנת מקום להשערה שקבוצת התעודות המשפטיות שפרסם מן מתוך אוסף פירקוביץ שבספריה הממלכתית בלנינגרד היתה בשנת תקנ"ה ברשות אחת ולא הגיעה לידי מעתיקי הפנקס ואילו קבוצת התעודות שעמדה לרשותם היתה ברשות שניה, היינו כולה או רובה בידי אברהם בן מרדכי הנ"ל (תעודה 4). על כתבי חוקת הקרקעות חתומים אנשים רבים שהיו מעורבים בפעולות המשפטיות כצדדים, כנושאי תפקידים רשמיים בקהל וכעדים, והם נזכרים בתעודות בשמותיהם. ריבויים של תשמות קובע את חשיבותם הרבה של התעודות למחקר ההיסטורי. מתוך הכתבים שבפנקס ניתן לעקוב במידה מסוימת אחר גורלם של חלקות קרקע ובתים מסוימים ברחוב היהודים בטרוקי ואולי אף לשחזר את מפת רחוב היהודים בתקופות מסוימות. ההיסטוריון עשוי למצוא בתעודות חומר מאלף על מחירי קרקעות בתקופות שונות (דרך אגב גם על יחידות המידה של אורך ושטח וגם על המטבעות שהיו נהוגות בליטא), אבל אכזבה נכונה לו אם ינסה לחפש כאן ידיעות על היחסים בין הקראים ליהודים הרבניים בטרוקי ומחוצה לה. על יחסי הקראים עם הציבור הלא-יהודי נמצא כאן ידיעות אחדות בעלות ערך.

5 י. מן, שם, ע' 1083 ואילך.

6 שם, שם, ע' 1094, 1099.

7 כן, למשל, מתיחסות תעודות 87, 88, 90 בקראיטיקה ותעודה 4 שבפנקס לאותו מקרה של חלוקת נכסים בין הבנים הירושים של שני האחים ניסן ואברהם (הקדומה שבהן היא משנת ש'—1540). הוא הדין לגבי תעודה 99 בקראיטיקה ותעודות 8 ו-11 שבפנקס, המתיחסות לחלוקת אותה ירושה בין האחים נחמו ושלמה בני יצחק.

התעודות מהשנים ש'—ש"צ (1540—1630)

בגלל קדמותן של התעודות שבקבוצה זו, מספרן המועט והתקופה הארוכה שאליה הן מתייחסות. נביא כאן רשימה של התעודות ואת תוכן ענייניהן.

תעודה מס'	משנת	פנקס דף	עניינה
4	ש'	3 ע"א	חלוקת עזבונם של שני אחים, ניסן ואברהם.
5	של"א *	3 ע"ב	החלפת קרקעות ובתים בין יורשי דניאל בן יוסף לבין ניסן בן שמחה
6	שמ"ב	4 ע"א—ע"ב	מכירת קרקע ובניינים שעליה, עלידי ניסן בן שמחה ליצחק בן ניסן הגבאי. המכירה נעשתה בפני השופט אלקנה בן יצחק.
7	ש"ג	5 ע"א	חלוקת עזבונם של ניסן הגבאי בן שלמה בין שלושת בניו, יוסף השופט, יצחק ושלמה הגבאי.
8	ש"צ	6 ע"א—ע"ב	חלוקת ירושה בין שני אחים, נחמו ושלמה בני יצחק. נעשתה בפני השופט אברהם בן שלום.
11	ש"צ	8 ע"א	הודאה על שמירת כתבי חוקת-קרקעות בידי נחמו בן יצחק (ראה לעיל, תעודה 8).

בתעודות אלו נזכרים בשמותיהם השופטים * אלקנה בן יצחק (תעודה 6), יוסף בן ניסן¹⁰ (תעודה 7) ואברהם בן שלום (תעודה 11). כן נזכר בשמו החזן (כלומר הרב הקראי)¹¹ מרדכי בן נחמו (תעודה 7). מנושאי התפקידים הציבוריים האחרים נזכרים גבאים (הקרויים בפנקס גם גבאי צדק, גבאי צדקה, ג"צ), דיינים וש"צ. על סדרי שלטון הקהל אפשר ללמוד בעקיפין גם מהתעודות עצמן, שהן בעלות תוקף של מעשי בית דין, ומרשימת הקנסות הצפויים למערערים על מכירת הנכסים שנעשתה כדין. קנסות אלה אם הופעלו, צריכים היו להתחלק בין המלך או הווייזוה או שר הכרך מצד אחד, לבין שופט הקהל ובית-הכנסת מצד שני. פירוט הקנסות הצפויים לאלה חוזר דרך קבע כמעט בכל התעודות.

עניין מיוחד יש בתעודה 8, הנותנת פרטים מרובים יחסית על נכסיו והיקף פעולותיו של בעל-בית עשיר המוריש לבניו „בתים, מרתף, שדות, גן, רפת, ספרים, מעות מזומנות, סחראות ומטלטלין, זהב, כסף ומרגליות“ וכו'.

התעודות מהשנים תכ"ו—תמ"ח (1666—1688)

גם מספר התעודות בקבוצה זו מועט, ועולה ל-7 בלבד, אלא שהן מתייחסות לפרק זמן קצר בהרבה מאלו שבקבוצה הקודמת, היינו 22 שנה שהן פחות מימי דור. מכאן ששמות האנשים הנזכרים בתעודות כצדדים, כעדים או כנושאי תפקידים רשמיים נותנים בסיס עובדתי להערכת-מינימום של תושבי הקהלה. היו בה לפחות כ-30 בתי אב, וזאת לאחר המאמצים המרובים לשקם את הקהלה שהיתה חרבה לגמרי בשנים 1655—1666. עיון בתעודות מאותו זמן שפרסם י. מן בקראיטיקה עשוי להעלות את מספר התושבים. בקבוצת תעודות זו נמצא כמה שמות של אנשים שבאו לטרוק

8 התעודה עצמה היא ללא תאריך, אבל מתעודה 11 אפשר לקבוע את תאריכה.

9 השופט הוא החייט (wójt) הקראי. על תפקידים של השופטים ראה: י. מן, שם, ע' 609 ואילך; מ. בלבן, שם, ע' 466.

10 ברשימת השופטים שמביא מן בספרו הוא נזכר בשמו הפרטי בלבד. ראה י. מן, שם, ע' 612, 619.

11 לעניין תפקיד החזן בקהלה קראית ראה מכתבו של החכם הקראי ר' אליהו קנאו לסופר מנחם מנדל פיסלזון, רשומות, כרך א', אודיסה, תרע"ח, ע' 477. ראה גם מ. בלבן, שם, ע' 476.

מישובים קראיים אחרים בפולין-ליטא, כגון לוצק, עיר-החדשה (נובומייסטו Nowomiesto) ושוטה-אגם (שווייטה-אוויירו Swiate Ozero), כנראה כתוצאה מהמאמצים לשקם את הקהלה בטרוקי. אנו מוצאים ביניהם גם ממלאי תפקידים נכבדים כגון: מרדכי בן ניסן, חזן בק"ק שוטה-אגם (תעודה 16) וחיים בן שמואל, ש"ץ דק"ק עיר-החדשה (תעודה 12). השופטים הנזכרים בתעודות אלו הם: ניסן בן יוסף המכונה חורוזי (תעודה 9 משנת תכ"ו) ואברהם בן שמואל (תעודות 10, 13, 15, 18 מהשנים תכ"ח-תמ"ח). גם בקבוצה זו כמו בקודמת, נזכרים נושאי תפקידים ציבוריים שונים כגון חזן, גבאים, דיינים וש"ץ. בין הענשים נזכרים כאן, מלבד הקנסות, גם ההכרזה והגידוי.

התעודות מהשנים תקנ"ג-תקס"ד (1793-1824)

קבוצה זו כוללת 21 תעודות מאדר תקנ"ג עד חשון תקע"ו ותעודה בודדת משנת תקפ"ד (מס' 25)¹², שהיא האחרונה שבפנקס ושונה מהאחרות גם בתכנה. אפשר גם לצרף אליה את התחלטה להעתיק את כתבי חוקת הקרקעות שצוטטה לעיל (תעודה 4) לפנקס חדש של שופט הקהל. בין התעודות המשפטיות מטרוקי שפרסם מן אין אף אחת מתקופה זו, לכן ימצא כאן החוקר חומר חשוב לתולדות הקראים בטרוקי, לאחר שזו עברה משלטון פולני לשלטון רוסי, עם החלוקה השנייה של פולין ב-1793. הואיל וגם תעודות אלו מתייחסות לתקופה של 22 שנה (אם נוציא מהחשבון תעודה 25), אפשר אולי גם בקבוצת תעודות זו ללמוד ממספר האנשים הנזכרים על מספר המינימום של תושבי הקהלה באותה תקופה. בקבוצה זו נמצא שמות של כ-65 קראים מבוגרים שרובם ככולם היו ראשי בתי אב. מספר הנפשות הנזכרות בחלק זה של הפנקס, היינו גם נשים וילדים, הוא קרוב ל-100.

בתעודות אלו יש למצוא חומר מעניין על תרבותם וחיי היום יום של קראי טרוקי. בתעודה אחת מסוף המאה הי"ח (תעודה 1) אנו מוצאים עדות מעניינת להיקף פעולותיה והתעניינותיה של משפחה קראית עשירה, שאחד מבניה, אברהם בן מרדכי הגר בפוניביו¹³, עוסק במסחר גדול, מעורב בעסקי סחר המלח והטבק ושלוחות עסקיו מגיעות לווילנה וריגה, ואחיו יצחק משמש כדיין בטרוקי ודואג שכן אחיו הסוחר ילמד תורה, והדבר נכלל בכתב חלוקת הירושה של אביהם. במקום אחר ימצא חוקר תולדות התרבות והפולקלור פרטים על בגדים ומתנות, שניתנו בנדוניה על ידי חורי כלה קראית לחתנה, וזה נאלץ להחזיר את רובם לחתנו לאחר שאשתו מתה כנראה סמוך לנשואיהם (תעודות 2-3).

מספר ניכר של תעודות מתקופה זו מתייחס להעברת זכויות בעלות על מקרקעין של הקהל (בלשון הפנקס „קרקע הכללי“) ליחידים. החל משנת תקס"ו נעשתה כנראה פעולה של הסדרת זכויות הבעלות של הקהל על קרקעות-הכלל. בתעודות אחדות מדובר על מכירת בתים שנבנו על ידי יחידים על „קרקע הכללי“ (תעודות 22, 23, 26, 27, 32). זכויות הבעלות של בוני הבתים נשמרות, והמכירה נעשית וגרשמת בפנקס כרגיל. אלא שיש להניח שהדבר היה כרוך בתשלום לקהל ואולי אף היתה סיבת המכירה תביעת הקהל (אולי בלחץ השלטון או נושים). לתשלום ערך הקרקע שעליה עמד הבית, וכשלא יכול היה הנתבע לעמוד בהתחייבותו מכר את הבית לאחר. משתי תעודות (22, 24) אנו למדים שהקהל מכר יחד עם קרקע הכלל גם בתים, שהיו בפועל ברשותם של יחידים, לאנשים אחרים. כך, דרך משל, קוראים אנו בתעודה 24 מחשון תקס"ח: „אני [אברהם] בלא"א כ"מ יצחק הוקן ז"ל מכרתי את הקרקע מה שקניתי מאנשי הקהלה מה שבנוי בית של כ"מ שמחה יצ"ו כ"מ מרדכי הוקן ז"ל ואותה הקרקע מכרתי בטוב רצוני לאותה כ"מ שמחה הקונה הנ"ל לסך ידוע ביגינו ר"ל שלוש מאות וזהובים וך' גדולים פולניש...“. אותו אברהם

¹² לצעם התעודה נוספה עדות מזמן יותר מאוחר על המאורע המסופר בה. אם נכונה קריאתי, הרי גרשמה

עדות זו ב"ר 19 בפברואר 1870, 46 שנה לאחר המאורע. תעודה זו מתפרסמת בסוף המאמר.

¹³ חומר רב על איש זה יש למצוא בטכסטס שפרסם יעקב מן בקראיטיקה. ועיין שם במפתח.

בן יצחק קנה באותו זמן מן הקהל עוד בית כזה ומכר אותו באותה הצורה (תעודה 22, אף היא מחשון תקס"ח). מעניין הדבר שב ראש שלוש תעודות בפנקס נרשמו הערות, ובהן נאמר ששמו של הנ"ל נמחק מהתעודות כעונש על פעולות של מלשניות ושרירות לב. וזו לשונה של הערה אחת: "נמחה שמו של הקונה למען שימצאו האחרונים את מעשה האיש האכזר הזה מסור ומגלה סוד הקהל וגם הוא מחה בידו שמות אנשים רבים על לא חמס בכפיהם רק בהשענו על מסירותו עשה זאת ושמו אברהם ימ"ש [= ימח שמו] בן יצחק ז"ל" (תעודה 19). גם בתעודות 22 ו-24 נאמר שאותו אברהם מחק את שמותיהם של אחרים מהפנקס בפרהסיא על לא חמס בכפיהם. ואמנם נמחק שמו בתעודות האמורות. צורת עונש זו ראויה לתשומת לב מיוחדת, אף כי יש מקום לפקפק אם היה לו לעונש זה כוח הרתעה. מכל מקום יש כאן רמז למעשים שעוררו רוגז בציבור הקראים בטרקי בקשר עם הסדרת זכויות הבעלות על קרקעות הקהל, בעיקר בשנת 1807. הדבר כולו צריך עיון וסיוע נוסף. באותן השנים (1807, 1811, 1815) מכר הקהל גם קרקעות שהיו בבעלותו הממשית של הקהל ליחידים. הגבאים דוד בן שמחה ואברהם בן דוד הם המוכרים את הקרקע בשם הקהל, וראשי הקהל התומים כעדים על כתבי המכירה. בגוף התעודות נאמר "כי בעצת ובהסכמת ובהתאספות הקהלה" נמכרו אותן הקרקעות. תקונים התחייבו שלא למכור אותן לשאינם יהודים, ובתעודה אחת משנת 1815 נאמר שאסור למכור את הקרקע והבית גם למקובלים, היינו ליהודים רבניים. זהו המקום היחיד בפנקס שבו נזכרים יהודים רבניים.

בתעודה 28 משנת 1808 אנו קוראים על מקרה ראשון של קניית קרקע מפולני מחוץ לרחוב היהודים. בתעודות מתקופה זו מופיעים לראשונה ליד צורת השמות הרגילה גם שמות המשפחה (כגון פירקוביץ, בזקוביץ, מליצקי, קובצקי ועוד) ואלה הולכים ומתרבים בהדרגה. נוסף על התפקידים הרגילים כגון גבאים, חזנים ש"ץ נזכרים בתעודות אלו גם שמש ושומר¹⁴. בין העונשים נזכרות כאן פעם אחת מלקות. לדעתם של בלבן¹⁵ ובהסתגות מסוימת גם של מן¹⁶ נחבטלה משרת השופט עם בוא השלטון הרוסי לטרקי, ואילו כאן אנו מוצאים את שמואל בן אברהם לבנוס נזכר בתואר "שופט" בתעודות רבות. ותאחרונה שבהן היא משנת 1802. גם בנחמו שהיה ממנהיגי הקהל והוא חתום על תעודות רבות, נזכר בתעודה 34 משנת תקע"ו בתואר שופט (נחמו השופט בן היקר והנעלה כמע"ר שמואל השופט ז"ל). ספקותיו של מן¹⁷, אם אמנם בטלה לגמרי משרת השופט תחת השלטון הרוסי, מקבלים מכאן חיזוק יתר.

התעודה האחרונה (מס' 25) נרשמה בפנקס לאחר שלא נעשה בו שימוש במשך 10 שנים. אין זו תעודה משפטית על העברת נכסים, ומבחינה זו היא יוצאת דופן בפנקס. הואיל ותוכן התעודה אופייני לחייהם של קראים ויהודים רבניים כאחד בתנאים של גלות קשה, נעתיק אותה כאן: "שנת 1824 פברואריוס 15. אני הח"מ בק' הגני מודיע איך שאני נשארתי חייב לקהל סך מאה וחמשים זהר' כסף איזה הסך לקחתי להציל את גפשי מן המות יען כי נפגר הערל בביתי בכפר קורקלישכי וערלים העלילו עלי שאני הכיתי אותו ונפגר. ובהיותי נתפס בתפיסה ואסור בכבלי ברזל ראשי הקהל השתדלו להציל אותי והסך הנ"ל יצא להוצאתי מלבד הסך מה שהתנדבו אנשי הקהל. ע"כ מתקשר אני להשיב לידי הקהל בעת שירחיב השם את גבולי ואת גבול זרעי. על אשר באתי לחתום במק' זכריה בלא"א כ"מ אהרן הזקן ז"ל".

בהמשך לתעודה זו באה הערה: "איך שאני הייתי בתום דעת בעת העסק ההיא בכך מעיד כי כן היה הדבר מה מחוץ (ז) שיצא ההוצאה יותר משמונים ר"כ מגדבת הכלל לקח בהלואה מקבוצת הצדקה סך הנזכרת (ז) למעלה ולעדות חתמתי אליהו קובצעצבי. 19 פברואר 1870 שנת 57".

14 לדעתו של מן התארים שוטר ושמש הם היינו הך. הפנקס אינו מסייע את הבהרת תפקידו של השוטר. ראה י. מן, שם, ע' 622. 15 מ. בלבן, שם ע' 475. 16 י. מן, שם, ע' 618. 17 שם, שם. 18 אולי יש לקרוא "שבת". 19 בפברואר חל בשבת. טרופ' י. היילפרין הסב את תשומת לבי לענין "תקנות שתאריכן הוא יום השבת". ר' מאמרו "גזרות וחצילוני", ציון כ"ב, ע' 65 הערה 48.

מפתח הענינים

(המספרים מציינים את התעודות)

גדת הכלל 25	ס' אררת אליהו 1
גדוי 12	אורג 28
גדוניה 33 26	אפטרופוס 27
סופר 31 23	ארגו הקהל 9
ספר תורה 7	אריעשט [עיקול] 2
ספרים 8 1	בגדים 2 1
עונשים — ראה: מחיקת שם מהפנקס, מלקות קנסות	בית דין (גם בית דין דיהודאי) 20 11 10 6 2
עירן (עירון) 28	בית כנסת: מקומות ישיבה 1; קנסות לטובתו 9 4 2
עלילה 25	12 14 15 16 18; לטובת ביה"כ ד"ק עיר חדשה 2; עלילה 25
ערלים 34 25 23 17	שרפה 4
סדיון אסירים 25	בית המדרש 12
פולין 30 29	בית מרחץ 26
פוליציי (משטרה) 23 18	גבאי (גם גבאי צדק, גבאי צדקה, ג"צ) 11 10 8 7 6 1
פנקס 30 29 28 27 24 23 22 21 19 18 6 4	12 15 16 18 19 20 28 29 30 34
פקיד העיר 6	דוכס 1
פריץ 1	דוכסיהא ליטבא 30 29
פשתן 23	דיין 20 9 7 3 2 1
קבוצת הצדקה 25	דלקה 4
קהל: התאספות הקהל 29 21 19	הכרזה 12
קנס 28 24 23 22 21 20 18 16 15 14 13 12 10 6 4 2	הקדשה לטובת הקהל 27
קרקע הכללי 34 30 29 27 26 24 23 22 21 19	ווייחודה: קנסות לטובתו 16 14 13 12
ראשי הקהלה 34 30 29 24 22 21	חזן 32 30 29 21 20 18 17 16 8 7
רופא 15 10	חנוך 1
רחוב בית הכנסת 13 8 7 5	טבק (סיטון) 1
רחוב סטרוסקי 8	כסף: ארומים 3 2; גדולים (גם גדולים סולניש) 24 6 5
רחוב היהודים 24 22 21 18 17 7 5 4	הגריים 16 15 12 10 9 1
שבועה 8	גיש (גם זקוקים לטושי) 34 33 30 29 28 26 24 22 21 19 18 1
שוטר 18 2	18 4 (גם זקוקים לטושי) 7 5; פרוטות 16 5; רובל 18 4
שופט 15 14 13 12 10 9 8 7 2	23 29 31; שאק (גם שאק לטושי) 17 15 10 9 8 1
שופט 6 4	כתב פיסורים 3 2
28 24 22 21 16	מכוררים 1
אברהם בן שמואל, אלקנה בן יצחק, יוסף בן ניסן	מדות אורך ושטח: אמות (גם אמות המלך) 30 29 17 8
ניסן בן יוסף חורווי, נחמו בן שמואל, שמואל בן אברהם	חלוקא 20; מורגי 20 1; צאלי 30 29
שוחפות במסחר 1	מוכסן 1
שטרי נכסים 11	מחיקת שם מהפנקס 24 22 21
שכר למוד 1	מלך 6 2
שמש 23 21 19	מלקות 17
ש"ץ 30 29 28 21 19 18 14 13 12 8 1	מלשינות 21
שר העיר 4	מסחר 1
הקצת כף 30 29 8	מקובלים (יהודים רבניים) 34
	מרחץ 4

מפתח שמות המקומות

קורלישיקי (כטר) (1824) 25	וילנה (1793) 1
קליבני (1807) 26	לוצק (1676—1688) 16 13
ריבה (1793) 1	עיר חדשה (נובומייסטו) (1675—1801) 18 12 2 1
שוטה"באם (שווייטה אווירי) (1688) 16	פוניבז' (1793) 1

מפתח שמות האנשים

השנים שבסוגרים מתייחסות לתאריכי התעודות. תאריהם של נושאי תפקידים צוינו.
כשהתואר מתייחס לאב בלבד יחסר הפסיק המפריד בין השם לבין התואר. לדוגמא: אברהם בן יוסף השופט —
משמעו אברהם בן השופט יוסף. ואילו אברהם בן דוד, גבאי — משמעו אברהם הגבאי בן דוד.

אברהם, אבי שמחה (1821) 31	דניאל בן יוסף (1571) 5
אברהם בן אהרן, ש"צ (1676) 14 13	דניאל בן מיכאל (1815) 32
אברהם בן אלישע (1590) 7	זכריה בן אהרן (1824—1815) 33 25
אברהם בן דוד (1815—1806) 33 23	זכריה בן יצחק (1801) 3 2
אברהם בן דוד, גבאי (1815—1807) 33 30 29 19	זכריה בן משה (1571) 5
— מליצקי (1811—1807) 30 21	זרובבל בן שמואל (1811—1808) 30 29 28
אברהם בן דניאל (1540) 4	זרח ירושלמי בן אברהם הרופא (1807—1793) 18 17 1
אברהם בן יאשיהו, רופא (1680—1666) 15 10 9	26 20
אברהם בן יוסף השופט (1590) 7	זרח בן מיכאל (1811—1815) 33 32 29
אברהם בן יוסף (1630) 8	זרח בן נתן (1630) 11 8
אברהם בן יצחק (1807—1808) 28 22 21	חורווי, יוסף. ראה יוסף חורווי
אברהם בן יצחק, נאשם במלשינות (1807) 24 22 19	חורווי, ניסן בן יוסף, שופט (1666) 9
אברהם בן מרדכי, מפוניבז' (1807—1795) 21 4 1	חיים, אבי יוסף (1801) 18
אברהם בן משה, דיין (1590) 7	חיים בן יוסף, גבאי (1808—1793) 28 23 21 20 19 2 1
אברהם בן ניסן (1504) 4	— דובינסקי (1811—1815) 33 29
אברהם בן ניסן (1676—1680) 15 14	חיים בן נח, שמש (1812) 31
אברהם בן עזרא, דיין (1793) 1; — תוגרמי (1800) 3 2	חיים בן רפאל (1811) 30
אברהם בן שלום, שופט (1630) 11 8	חיים בן שמואל (1666) 9; — ש"צ (1675) 12
אברהם בן שמואל, שופט (1668—1688) 16 15 13 10	חנה, אלמנת יוסף (1807) 22 19
אברהם בן שמואל השופט (1799—1815) 24 22 17	חנה בת דניאל (1571) 5
34 26	חנה בת שלמה (1666) 9
אברהם בן שמחה (1793—1812) 30 23 20 19 17 1	חנה בת שמואל השופט (1815) 33
31; — קובינצקי (1811—1815) 34 29; — הריין	חנניה בן יוסף (1807) 24 22
(1795) 17	יהודה בן אהרן (1807) 22
אהרן בן יהודה ה"ד (1807) 22 19	יהודה בן יצחק זכריה (1811) 27
אהרן בן מרדכי (1582) 6; — בן מרדכי השופט	יהודה בן שמואל (1811) 30
(1540) 4	יהושע בן יוסף (1806—1808) 28 26 24 23 22 21 19
אהרן בן מתתיהו (1582) 6	— בזקוביץ (בעזעקוויץ) (1811—1815) 34 30
אנסיפוחין, סוחר נוצרי מוילנה (1793) 1	— סטרוניץ (1812) 31
אליהו קובילצקי (1824) 25	יהושע בן יצחק, נער (1582) 6
אליעזר בן נחמן, בחור (1799) 17	יוסף, אבי חנניה (1807) 22
אלישבע בת יצחק (1811) 30	יוסף בן אברהם (1540—1582) 6 4
אלכסנדר פבלוביץ מלך רוסיה (1811) 30 29	יוסף בן אברהם (1807—1815) 34 24 21
אלקנה בן יצחק (1582) 6	יוסף בן דוד (1811) 30
אסתר בת יוסף בן שמואל (1815) 33	יוסף בן דניאל (1571—1630) 11 6 5
בזקוביץ, יהושע בן יוסף. ראה יהושע בן יוסף	יוסף בן חיים (1801—1815) 33 26 18
דבורה, זקנתו של יצחק בן מרדכי (1800) 20	יוסף בן יהודה (1675) 12
דבורה בת אברהם, נערה (1808) 28	יוסף בן מרדכי (1540) 4
דבורה בת זרח ירושלמי (1807) 26	יוסף בן מרדכי (1793—1815) 24 23 22 21 19 17 3 1
דבורה בת יוסף, נערה (1815) 33	34 31 30 29 28
דובינסקי, חיים בן יוסף. ראה חיים בן יוסף	יוסף בן נחמן (1675—1680) 15 12
דוד בן שלום (1688) 16	יוסף בן ניסן (1540—1582) 6
דוד בן שמחה (1799—1811) 30 23 17; — גבאי צדק	יוסף בן ניסן הגבאי, שופט (1590—1630) 11 7
(1807) 26 22 21 19	יוסף בן ניסן ה"ד (1675—1676) 14 13 12
דווגיליווין, פריץ (1793) 1	יוסף בן שלמה, גבאי צדקה (1630) 8

- יוסף בן שמואל (1815) 33
 יוסף בן שמחה (1582) 6
 יוסף בן שמחה (1680—1688) 15 16
 יוסף חורווי, אבי ניסן השופט (1666) 9
 יגובסקי, יוֹפֶה, עירון (1808) 28
 יעקב, אבי שמחה (1815) 33
 יעקב בן מרדכי (1800—1807) 2 3 18 19 21 24 26
 יעקב בן שמחה (1800—1815) 2 17 18 19 21 22 23
 יצחק הדיין, אבי זכריה (1800) 2 3; יצחק, אבי מיכאל
 (1807—1808) 19 28
 יצחק בן אברהם, בחור (1808) 28
 יצחק בן אלקנה (1540) 4
 יצחק בן יוסף ירושלמי, דיין (1666) 9
 יצחק בן מרדכי (1799—1811) 17 19 24 26 27 28 29
 — דיין (1793) 1; — בן מרדכי הדיין (1802) 20
 — שופט (1800—1801) 2 18
 יצחק בן נח (1582) 6
 יצחק בן ניסן הגבאי (1582) 6
 יצחק בן ניסן (1676—1680) 13 15
 יצחק בן שמחה (1807—1815) 19 34; — קוביצקי
 (1815) 32
 יצחק זכריה, אבי יהודה (1811) 27
 ירושלמי, זרח בן אברהם הרומא. ראה זרח ירושלמי בן
 אברהם הרומא
 ירושלמי, יצחק בן יוסף (1666) 9
 ישועה בן מרדכי החון (1801—1815) 18 19 21 29
 (1676) 13 32
 ישעיא בן דניאל (1571—1630) 5 6 11
 ישראל בן עזרא (1666) 9
 ישראל בן שמואל (1806) 23
 לאה בת אברהם, נערה (1808) 28
 לאה בת יעקב (1676) 13
 לובצקי (לאזצקי), יוגוס (1793) 1
 לבנוס, נחמו. ראה נחמו בן שמואל השופט
 לבנוס, ניסן (1660) 9
 מיכאל בן יצחק, גבאי (1807—1808) 19 28
 מיכאל בן מרדכי החון, גבאי צדק (1801—1802) 18 20
 מליצקי, אברהם בן דוד, גבאי צדק. ראה אברהם בן דוד
 מלכה אשת אברהם בן יצחק (1808) 28
 מלכה בת דוד, נערה (1806) 23
 מלכה בת יצחק, נערה (1582) 6
 מנוחה בת מרדכי (1676) 14
 מרדכי בן אברהם ג"ץ, חון (1630) 8
 מרדכי בן אברהם, ילד (1808) 28
 מרדכי בן דניאל (1571—1630) 5 6 11
 מרדכי בן יוסף (1807—1815) 26 27 34
 מרדכי בן יצחק, נער (1582) 6
 מרדכי בן מרדכי (1582) 6
 מרדכי בן נחמן החון, חון (1590) 7
 מרדכי בן ניסן (1540) 4
 מרדכי בן ניסן, חון (1688) 16
 משה בן אברהם (1666—1668) 9 10
 משה בן דניאל (1571—1630) 5 6 11
 משה בן שלמה (1571) 5
 מתתיהו בן אברהם, ש"צ (1793) 1
 נח בן ישעיהו, סופר (1582) 6
 נח בן נח, שמש (1807) 21
 נחמה אשת יצחק בן מרדכי השופט (1800) 18
 נחמה בת שמואל השופט, נערה (1799) 17
 נחמו בן יצחק (1630) 8 11
 נחמו בן שמואל השופט (1799—1815) 17 18 19 21
 22 27 28 29 30 31 33 34; — שופט (1815) 32
 ניסן בן אברהם, גבאי צדקה (1590) 7
 ניסן בן יוסף (1630) 8
 ניסן בן יוסף חורווי, שופט (1666) 9
 ניסן בן שלמה (1540) 4; — גבאי (1571—1590) 5 7
 ניסן בן שמחה (1582—1630) 6 11
 ניסן בן שמחה קוביצקי (1799—1807) 17 26
 ניסן לבנוס (1666) 9
 נתן בן דניאל השמש (1806—1815) 19 21 23 27 31
 (1806—1815) 23 34
 נתן בן יוסף (1806—1815) 23 34
 נתן בן יצחק (1675) 12
 סטרוניק, יהושע בן יוסף. ראה יהושע בן יוסף
 מחל פטרוביץ, מלך רוסיה (1800) 2
 סוזמסקי, שמחה (1811) 30
 פירקוביץ, שמחה בן זרח. ראה שמחה בן זרח
 טרומהולץ, סוחר מריגה (1793) 1
 צדוק בן אברהם (1540—1582) 4 6
 צדוק בן אפרים (1582) 6
 צדוק בן נחמו (1675) 12
 צפניה בן נחמו (1799) 17
 קובלצקי, אליהו (1824) 25
 קוביצקי, אברהם בן שמחה. ראה אברהם בן שמחה
 קוביצקי, יצחק בן שמחה. ראה יצחק בן שמחה
 קוביצקי, ניסן בן שמחה. ראה ניסן בן שמחה
 רבקה בת נתן (1807—1811) 22 26 27
 רחל אשת שמחה בן זרח (1812) 31
 רפאל בן זרח (1807) 21
 שלום בן אברהם (1582) 6
 שלום בן אברהם (1676—1688) 13 16
 שלום בן משה (1582) 6
 שלומית אשת נחמו בן שמואל (1799) 17
 שלומית בת יוסף אשת שמואל בן אברהם (1799) 17
 שלמה בן זרח (1799) 17
 שלמה בן יצחק (1630) 8 11; — (1668) 10
 שמואל בן אברהם (1540) 4
 שמואל בן אברהם, שופט (1793—1801) 1 2 3 17 18
 שמואל בן יוסף (1675) 12

שמואל בן משה (1666) 9	שמואל בן משה (1666) 9
שמואל בן מתתיהו (1802) 20; חון (1799) 15	שמואל בן מתתיהו (1802) 20; חון (1799) 15
שמואל בן נח (1807) 21 19	שמואל בן נח (1807) 21 19
שמואל בן נתן (1811) 27	שמואל בן נתן (1811) 27
שמואל בן צדק, גבאי צדקה (1688—1666) 12 10 9	שמואל בן צדק, גבאי צדקה (1688—1666) 12 10 9
16 15 14 13	16 15 14 13
שמואל בן שמחה (1590) 7	שמואל בן שמחה (1590) 7
שמחה, אבי יוסף (1680) 15	שמחה, אבי יוסף (1680) 15
שמחה בן אברהם (1812) 31	שמחה בן אברהם (1812) 31
שמחה בן אהרן (1812) 31	שמחה בן אהרן (1812) 31
שמחה בן דוד, בחור (1806) 23	שמחה בן דוד, בחור (1806) 23
שמחה בן זרח, ש"צ (1793—1815) 20 19 18 17 3 2 1	שמחה בן זרח, ש"צ (1793—1815) 20 19 18 17 3 2 1
21 22 24 26 27 28 29 30 31 32 33 34; פירקוביץ	21 22 24 26 27 28 29 30 31 32 33 34; פירקוביץ
34 33 32	34 33 32
שמחה בן יעקב (1815) 33	שמחה בן יעקב (1815) 33
שמחה בן יצחק (1582) 6	שמחה בן יצחק (1582) 6
שמחה בן יצחק השופר, בחור (1801) 18	שמחה בן יצחק השופר, בחור (1801) 18
שמחה בן מרדכי (1807) 22 19	שמחה בן מרדכי (1807) 22 19
שמחה בן נח (1582) 6	שמחה בן נח (1582) 6
שמחה בן עזרא (1811) 29	שמחה בן עזרא (1811) 29
שמחה בן שמואל (1668) 10	שמחה בן שמואל (1668) 10
שמחה יצחק בן יצחק, דיין (1800) 20	שמחה יצחק בן יצחק, דיין (1800) 20
שמחה פוזמטקי (1811) 30	שמחה פוזמטקי (1811) 30
שר-שלום בן שמואל (1815) 33 32	שר-שלום בן שמואל (1815) 33 32
שרה בת דניאל (1571) 5	שרה בת דניאל (1571) 5
שרה בת יצחק, נערה (1582) 6	שרה בת יצחק, נערה (1582) 6
שרה בת יצחק, נערה (1673) 13	שרה בת יצחק, נערה (1673) 13
ששונית אשת זרח ירושלמי (1807—1811) 27 26	ששונית אשת זרח ירושלמי (1807—1811) 27 26
ששונית אשת מיכאל (1807) 22	ששונית אשת מיכאל (1807) 22
תוגרמי, אברהם בן עזרא. ראה אברהם בן עזרא	תוגרמי, אברהם בן עזרא. ראה אברהם בן עזרא

דפוסי ישראל

עתונים

ראה גם להלן במדור "בתוך כתבי עת".

חוב' 1 : "השבועים הראשונים בספטמבר", 22, [2] ע', תמונות, מפה.

1385 **Kurier; powszechny**. Tel-Awiw, Pirsumim, [typ. Mapail], 1958. big 2°.

יומי. העורך הראשי: Szalom Jedidia. גל' 1 : 31 בינואר. 12 ע', תמונות.

1386 **Walka**. Tel-Awiw, "קול העם", חברת, 1958, 2°. (דפוס, "עמל").

"המאבק". ירחון (?). העורך האחראי אברהם אדולף ברמן. גל' 2 : פברואר 1958, 11, [1] ע', תמונות. גל' [1] יצא בינואר 1958 בעריכת מנאיר וילנר, בציון "הוצאה חופשית".

קבצים

1387 אנציקלופדיה כללית יורעאל. כרך יב: ציכוב-קטלפה. תל-אביב, יורעאל, (דפוס "ספר", תשי"ח 1957). [3], 3848-3550, [1] ע', תמונות, מפות. 8°.

1388 אפק [קבוץ]. בועז קרבי; ליום השלושים. אפק; [תל-אביב ?] חש"מ, תשי"ח. 53 ע', לוחות-חמור. גות. 8°.

דברים לזכרו של ב. קרבי [קטוביץ, 30.7.1937-29.11.57], שנפל במלוי תפקידו ומכתבים ממנו.

1389 בית ארן [קבוץ]. עם זכרו של נמלי. (ביום השלושים). (בית-ארן; [תל-אביב], דפוס יפת, [תשי"ח 1957], 22, [2] ע', לוח-פורטרט, תמונות. 17 : 22. קבץ דברי אזכרה ותנחומים לזכרו של ג. אלישיב, בן הקבוץ, שנקטף בדמי ימיו (י"ג בשבט תרצ"ז—כ"ב באלול תשי"ז). הצירים בחוברת מעשה ידי המנוח.

1390 ירושלים. מוסד הרב קוק. סיני; ספר יובל. קובץ תורני מדעי, יוצא לאור לציון הופעת כרך הארבעים של "סיני", ירחון לתורה, למדע ולספרות, בעריכת הרב י.ל. הכהן מ.י.מ. ירושלים, מוסד הרב קוק, (דפוס וייט) תשי"ח. 608, 98, [1] ע', 8°.

1378 אחדות; עתון למוסדות ילדים ונוער של פועלי אגודת ישראל בארץ ישראל. (תל-אביב, מחלקת הנוער של פועלי אגודת ישראל), תשי"ח. 4°. תכיפות ההופעה לא נזכרה. האחראי: שלמה גורסברג. גל' א : ט"ו בשבט. 19, [1] ע'. במכונת-הכפלה, המעטפת בדפוס.

1379 בעבודה; בטאון מועצת פועלי רמת-גן וגבעתיים. [רמת-גן], (מועצת פועלי רמת-גן וגבעתיים; [תל-אביב], דפוס "דבר"). 2°. חוב' 3 (75) : תמוז תשי"ז. 14, [2] ע', תמונות. "הוצאה חופשית" [?].

1380 לקט מחקלאות העולם. חיפה, ארגון עובדי הפלחה; (תל-יוסף, דפוס תל-יוסף). 8°. תכיפות ההופעה לא נזכרה. חוב' 8/7 : כסלו תשי"ח. 182-103 ע', תמונות, טבלאות. "פנימי. לא למכירה".

1381 נוער עובד לאומי; בטאון הנוער העובד הלאומי בארץ-ישראל. תל-אביב, (דפוס "המרכז"), תשי"ח. 2°. תכיפות ההופעה לא נזכרה. העורך: משה בלע. גל' 1 : אדר. [4] ע', תמונות.

1382 רישומים; בטאון לשכת המסחר הצעירה בישראל. (תל-אביב, דפוס מ"ן). 4°. "יוצא לאור אחת לחודשיים". העורך: שמעון בריכהן. שנה 2, חוב' 9 : אוגוסט 1957, 7, [1] ע', תמונות.

1383 **Bulletin of Cochín Immigrants**. Jerusalem, Cochín-Immigrants' Organisation in Israel. 2°.

תכיפות ההופעה לא נזכרה. העורך: מנרדין אליאס. גל' 5 : נובמבר-דצמבר 1957, [2] 8 דף. במכונת-הכפלה. "פנימי. לא למכירה". בראש השער: עלון עולי קוצין.

1384 **Crónicas de Israel**. (Jerusalén, Editorial Jerusalén en colaboración con Israel Publications), n. pr., 1957. 4°.

ויריחון. העורך האחראי: Isaac Goldenberg.

דפוס "הפועל הצעיר", תשי"ח 1957, 15, [1] ע', לוחות תמונות. 8.

דברים על יאיר עומר (תרצ"ח-תשי"ז) ומדבריו האחרים נים. — על המעטפת : יאיר.

1392 משמר העמק [קבוץ]. מנחם רותם ; שנה לנפילתו במערכת סיני. משמרהעמק ; [תל-אביב], דפוס "הפועל הצעיר", תשי"ח 1957, 31, [1] ע', לוחות תמונות. 8.

דברים על מנחם רותם (תרפ"ח-תשי"ז) וממנו. — על המעטפת : מנחם.

1393 עין השופט [קבוץ]. יהושע לייבנר. <ליום השנה>. עין השופט, הקבוץ וההנהגה העליונה של הסתדרות השומר הצעיר ; (מרחביה, דפוס השומר הצעיר), תשי"ז. 83, [1] ע', תמונות (מקצתן על לוחות), פקסימיל. 8.

דברים על יהושע לייבנר (כ"ד סיון תר"ע—כ"א אב תשט"ז), קשריו עם השופט בראנדיס, שליחויותיו למצ"ר, ריב, להודו, לדרום-אפריקה ולמחנות קפריסין ; מכתבים ומאמרים ממנו.

1394 קפת חולים של ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בא"י. האחות שרה לישנ-בקי. (תל-אביב, מרכז קופת חולים, תשי"ח 1957), 118, [2] ע', לוחות-תמונות. 8.

מהדורה מורחבת של החוברת "לאחות : קובץ לזכר שרה לישנסקי", שהוצאה לזכרה ע"י ועדת התרבות של ההסתדרות, ת"א תרפ"ו. על ש. לישנסקי ר' תהר, אנציקלופדיה, כ"ב 701.

1395 רבדים [קבוץ]. אילן (דרוש קובסקי) ; ציון לזכרו במלאות שנה לנפילתו. קיבוץ השומר הצעיר רבדים ; (תל-אביב, "הדפוס החדש"), תשי"ח 1957, 47 ע', תמונות. 8.

הערות וזכרונות לא. דרושקובסקי, אשר נפל בקרב דחימה, ה' תשרי תשס"ז. (ר' ק"ס ל"ג, ע' 138 מסי 705). א.ד. גולד בגליציה בשנת 1928, עלה לא"י בשנת 1949, היה חבר הקבוץ רבדים וסטודנט למדעי החקלאות באוני-ברסיטה העברית.

ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל

1396 ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בא"י. אגוד ארצי של פועלי הדפוס. קטלוג

98 העמודים שבסוף כוללים : מפתחות לכרכים א"מ (סיון תרצ"ז—אדר תשי"ז) של "סיני", עם שער מיוחד. התכן : העורך : לתולדות "סיני". י.ל. ביאלר ; ירד שלים (שיר). י.ל. בן-צבי ; שלוחי א"י באיטליה. יא"ה הר צוג : למידותיו של חזקיהו מלך יהודה. י.נסיס : הגהות הרמ"א על שלחן ערוך. מ"מ כשר : הוזהר. ש. אלבק : סוף ההוראה ואחרוני האמוראים. ח. אלבק : סוף ההוראה וסיום התלמוד. ש. ליברמן : הפסח שעשה חזקיהו המלך לשיטת הירושלמי. י.ל. מימון : ר' בצלאל אשכנזי וספריו. י. אבן שמואל : טענות העיקריות של הרמב"ם נגד אריסטו. ש. אסף : לתולדות היהודים בטבריה. י"מ סולידאנו : תקנת וואלאדוליד. ש. גורן : לחימה בשבת לאור המקורות. מ. זיידל : אדם—זה יוסף. ח.י. קסובסקי : אלמלא—אלמלי לא—אלמלא אין > אילו לא <. ש. ברנשטיין : שיר תהילה של שלמה דאפיירה לכבוד... ר' מאיר אל-גואדיש. א.א. עקביא : ספר אנגלי על הכרונולוגיה העברית. ר. מרגליות : ציוני הפסוקים בתלמוד ובמדרש. ח. ילון : הערות למקראות וללשונות חז"ל. י.ז. כהנא : שכר שבת ויום טוב. י. אביעזר <וולפסברג> : הסופר והקורא אים. י. ליינער : הערות למדרש רבה. צ"י קוק : על המחשבה והדיבור. יר"ה עציון : המוסר והדת. ש.ז. אויערבאך : בענין הפרשת מעשר. מ. פוגלמן : דין והוראה. ט. וכסלר : ספורות. ז. מונטנר : ר' שם טוב בן יצחק מסורטושה על חיי הרופא העברי... ש. אליעזרי : זכויות הבעל והאשה בדיוור. ח.ז. הירשברג : קהילות ישראל בנאות המדבר של אלגיריה. מ. רייך : מבוא ל"ראים השלם". ב. ליפקין : להגדרת מושג "רצון הבעלים" בקניינים. ש. אברמסון : מתשובות הגאונים. מ. הכהן : פרק ממסכת יראת חטא ? ב. רקובר : פירוש לביאור הגר"א על אבן העזר. ג.מ. גלבר : אלעריש וסיני בתולדות הציונות. י. קומלוש : כתבי-יד של תרגומים. א.מ. הברמן : מנהגי חודש אדר... וירמייאז. מ. בניהו : ר' יצחק לאמפרונטי ור' שבתי אלחנן מן הוקנים. ג. אלוני : המספרים בשירת ספרד. ג. בן-מנחם : איגרות חכמי ישראל לא. גרינווט. ח. ברדרומא : זה סיני. ע. הילדסהיימר : האם הלכות פסוקות של רב יהודאי גאון בידינו ? י. בראנד : לאורך האמה העתיקה שלנו. ש.ז. שרגא : הליכות המדינה במשפט התורה. י. רפאל : עלי גליון. כ.פ. סכורש : עשרים שנות "סיני". י. דימון : משירי ירושלים.

1391 משמר העמק [קבוץ]. יאיר עומר ; שנה לנפילתו במערכת סיני. משמרהעמק ; [תל-אביב,

תן בידנו אפשרות לחקור את ההתיישבות הישראלית, אופייה ותקופתה. אפשר היה לקבוע את איזור ההתיישבות וצפיפותה ואת צורת היישובים הצעירים. כן יכולנו לקבוע את הסוגים העיקריים של כלי החרס שהשבים הביאו אצלם בראשית התנחלותם... על תוצאות המחקר הארכיאולוגי ביססתי את הפירוש החדש של המקורות החיצוניים והמקראיים הנוגעים לגליל בתקופה הכנענית ובתקופת ההתנחלות הישראלית. נתברר לי, שהמקורות אינם דלים כל כך, כפי שהיה מקובל על החוקרים. (מההקדמה).

1400 גרשטנקורן, יצחק (Yizhak Gersten-korn). ספר נעים זמירות ישראל; ילקוט מאמרי חז"ל ומפרשי התהלים הראשונים והאחרונים על כונת מזמורי תהלים עם תולדותיהם והקדמותיהם... ספר גד. בני ברק, המחבר; (תל-אביב, דפוס גוטרמן), תשי"ב-תשי"ד. 18, 699; 478 [1] ע' 8.
ספר ג: מזמורים ערבים בצרף מאמרי חז"ל עליהם. אח"כ בקונטרסים מיוחדים ליקוטים מן: סי חובות הל' בבוא, ספרי ר' יונה גירונדי, מגורת המאור, ספרי ר' שלמה אלקבץ, סי מגן אברהם לר' אברהם לאנדיו, סי ראשית חכמה, ליקוטים מספרי חסידות חב"ד (מלוקטים ע"י ר' יעקב לגנדא) ומספר בית אהרן. לקונטרסים האלו מבוואות קצרים, ובהם הובא גם מתוך הקדמות המחברים. רוב הקונטרסים הללו מכילים פירושים לספר תהלים כולו. — ספר ד: מזמורים ציקו. קונטרסים: סי חסיים, סי צור המור לר' אברהם סבע, ליקוטים מספרי חסידות חב"ד (המשך), סי מאיר עינים לר' נחום מטשרנוביל, מספרי יעקב יצחק הלוי הורביץ החווה מלובלין. — הקודם: ק"ס ל' 289.

1401 דניאל בן משה אלקומסי. פתרון שנים עשר; פירוש לחרי עשר... יוצא לאור בפעם הראשונה ע"י יצחק דב מרקון. ירושלים, "מקצי נרדמים", (דפוס מרכז), תשי"ח. [7] 82 ע' 8. = ספרים היוצאים לאור על ידי חברת מקצי נרדמים, שנה כ"ה לפעולת החברה בא"י. עם שער נוסף בלטינית.
ע"פ כ"י פירקוביץ. יוצא מעובדו המהדיר. מרקון כתב הערות לכל הפירוש אבל לא הספיק להכין מבוא. ההערות הושלמו ע"י ד.צ. באנצט וא.א. אורבך. קטעים מן הפירוש פורסמו מרקון, מלילה ב' (תש"ו), ולפניו יעקב מן, Texts and studies, חי"ב, 74-81, ועיין גם בהקדמת א.א. אורבך, ע' [7].

לתערוכת תויספר יהודיים. ירושלים, הארכיון והמוזיאון הגרפי, תשס"ז. 99, xvi ע', תמונות. 16: 17. על המעספת: ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ ישראל. הארכיון והמוזיאון לגרפיקה על-יד האיגוד הארצי של פועלי הדפוס. — עברית ואנגלית, עם שער נוסף באנגלית: Exhibition of Jewish book plates: Graphic Archives and Museum, Jerusalem 1956.

1397 ישראל. משרד החנוך והתרבות. רשימת ספריקריאה לילדים, גילאי בית הספר היסודי. ירושלים, המדפוס הממשלתי, דפוס הממשלה, תשי"ז. 47, [1] ע'. 8.
בראש השער: משרד החינוך והתרבות.
"רשימה זו היא פרי עבודה של ועדה שנתמנתה ע"י המשרד לשם בדיקת ספרי הקריאה המצויים בספריות בתי הספר". היא כוללת קרוב ל-1500 ערכים. החומר מסודר לפי ערכו הספרותי-חנכי בשלוש קבוצות, ובכל קבוצה לפי כיתות ביה"ס. בספס: ספרי מלאכה ושעשוע, אנציקלופדיות לילדים והנחיות לנהל ספריות תלמידים.

1398 מונטנר, זיסמן. מאמרים וספרים של זיסמן מונטנר, שחוברו וי"ל עד קץ שנת 1957... ירושלים, המחבר ג. (דפוס מרכז), תשי"ח. 11, v ע' 8.
עברית ואנגלית, עם שער נוסף באנגלית: Suessmann Muntner: Bibliography of his papers and books...

מדע המקרא

כולל מגלות גנוזה

1399 אהרונאי, יוחנן (Yohanan Aharoni). התנחלות שבטי ישראל בגליל העליון. ירושלים, הוצאת ספרים ע"ש י"ל מאגנס, האוניברסיטה העברית, (דפוס מרכז), תשי"ז. 16, 142, [1] ע', תמונות (מהן VIII על לוחות), טבלאות, מפות. 8.
עם שער נוסף באנגלית. — יצא לפני כן תקציר הדיסטציה: ק"ס ל"ג 4. התכן: התנאים הגיאוגרפיים של הגליל העליון. סקר ארכיאולוגי. הגליל העליון במקורות המצריים. תעודות המסקרא. מסקנות וסיכום. נספחים. מסתחות. — ביבליוגרפיה: ע' 14-15 (ספירה ראשונה) ובהערות.

החוקר בחר "למטרת המחקר של בעיית ההתנחלות את הגליל העליון מתוך ההנחה, שאיזור הררי גבוה זה נושך בחודי בעיקרו רק בתקופה הישראלית... נתקלתי בחבל שלם, שיישובו התחיל רק עם ראשית תקופת הברזל, הגר-

הוא פרי עבודה שכלתנית ומיכנית במידה מסוימת, שיתור של גרינץ היא השיטה היחידה העומדת לרשותנו כדי להתקרב במדה המאכסימאלית לנוסח העברי שאבד, ותוצאת עמלו של גרינץ וחורשו הסגנוני המובהק הוא נוסח עברי של ספר יהודית שיש לו כח סגנוני מיוחד. בשעת קריאת התרגום החדש של ספר יהודית נדמה לנו כאילו אנוניו מבחינות בנימה אישית מיוחדת של סגנון מחבר ספר יהודית עצמו.

בחלק התחתון של הרפים נותן גרינץ דין וחשבון מפורט, שתפקידו למקל למה בחר בלשון זו ולא באחרת ולמה העדיף גרסה יוונית פלונית על אלמונית. דין וחשבון זה של גרינץ המלווה את כל תרגומו כולל איפוא מבחר חי' לופי גרסאות של כתבי היד היווניים של ספר יהודית (בדרך-כלל רק בתרגום עברי) ואת הלשוניות המקראיים בהם נעזר כנראה מחבר ספר יהודית. בשטח העמוד שבין הנוסח העברי של יהודית לבין חילופי גרסאות אלה נדפס פירוש רחב, ואת הספר פותח מבוא, שהוא מונוגרפיה מדעית בפני עצמה.

הטענה העיקרית של גרינץ היא, שספר יהודית נחתב בתקופת פרס, כנראה בסוף ימיו של ארתחשטא השני, בשנים 336-360 לספה"ג. "מבאן הרקע הכללי, הדומה כל-כך לידוע מההיסטוריה... המחבר נתכוון לעודד את בני דורו עליידי סיפור על רקע המרד מסוף ימי כנבוזי ומתחילת ימיו של דריוש הראשון" (עמ' 17). גרינץ מביא הנחותיו על התאריך המדויק של חיבור הספר ועל המי אורעות ההיסטוריים המשתקפים בו בדרך השערה, וכן נראה גם לנו שאין חזאות בהנחותיו אלה של גרינץ, במיוחד לא בהנחה "שלצרכי דורו ומחמת אימת המלכות שיגה" מחבר ספר יהודית "בפרטים שונים מהמטבע הידועה והשתמש "בחניכות" שלקחן מן האגדה ההיסטורית העממית המהלכת בימיו" (שם). האם באמת דמותו של נבוכדנאצר מלך אשור ואולופרנא מצביאו — ששמו שם פרסי — נוצרו כפסאודונימים לאישיות מתקופת פרס? הערכה מוגזמת של צנסורה בתקופה העתיקה וחי' פוש אחרי מגמתיות ישירה במקורות סיפוריים היא נחלת המחקר בימינו. נראה לי שעל השאלה אם ספר יהודית הוא "רומן סתרים" או נובילה, יש לענות שספר יהודית הוא נובילה גרידא שנתחברה לשם עידוד בני ישראל בימי צרה. גם אם אין בחסון גמור שגרינץ הצליח לברר את הנסיבות ההיסטוריות המדויקות שמתוכן נחתב ספר יהודית, הרי הוא הצליח לתוכיח את הנחתו היסודית, כי אכן ספר יהודית נחתב לא בתקופת מרד החשמונאים,

1402 חרל"פ, יעקב משה. מי מרום חלק ה: נימוקי המקראות על חמשה חומשי תורה (ומגילת אסתר). ירושלים, "בית זבול", (דפוס "העברי"), תשי"ז. [6], 269, [3] ע' 8.
החלק על מגלת אסתר יצא גם לחוד (ק"ס ל"ב 118). חלקים קודמים (על חי' פרקים להרמב"ם, על מסי אבות, סי' לחם אבירים): ק"ס כ"ג 12, לי' 10, ל"ב 16.

1403 ידין, יגאל [Yigael Yadin]. המגילות הגנוזות ממדבר יהודה. מהדורה שניה מתוקנת ומורחבת. ירושלים, שוקן; (תל-אביב, דפוס הארץ), תשי"ח. 232 ע', לוחות-תמונות, מפה, פקסימילים. 8°. א: ק"ס ל"ב 379, שם גם ציון.

1404 יהודה ליואי בן בצלאל. ספר גור אריה: ביאור על פירוש רש"י על התורה, ממורנו... רבי יהודה ליואי בר רבי בצלאל... חלק א"ב: בראשית-שמות; ויקרא-דברים. תל-אביב, פרדס, (דפוס "אורצל"), תשי"ז. [2], 102, [1], 189-103; [1], 70, 60, 49 דף. 8°. = ספרי מהר"ל, ח"ט. דפוס-צלום עפ"י הוצאת [למברג], תר"ח; לפני כל ספר צלום השער המקורי.

כתובים אחרונים. יהודית. ספר יהודית, תחזורת הנוסח המקורי בצירוף מבוא פירושים ומפות מאת יהושע מ. גרינץ. ירושלים, תשי"ז. עין ק"ס ל"ג 4.

אין ספק שספרו של גרינץ הוא המחקר הטוב והמעמיק ביותר שנכתב אי-פעם על ספר יהודית, לא רק בגלל טיב העבודה המדעית שהושקעה בו, אלא גם בגלל המסקנות שהסיק גרינץ בעניין זמן חיבורו של ספר יהודית ובהבנת האווירה החברתית, בתוכה חובר ספר חיצוני זה. ספר יהודית הגיע לידנו בתרגום יווני, אך ברור שלשונו המקורית היתה עברית. התרגום היווני הוא כה נאמן, עד שגרינץ יכול היה לגשת לשחזור הספר לעברית. שחזור זה הוא פרי של עבודת-גמלים: התרגום היווני של ספר יהודית נשתמר בכתבי יד מרובים השונים זה מזה בנוסחם, לכן היה על המשחזר קודם-כל לשחזר לעצמו את הנוסח היווני, ואחר-כך גיבש לעבודת השחזור גופא מתוך ידיעת השיטות של תרגום השבעים והלשון המקראית בשלביה המאוחרים. כמובן שום שחזור אינו יכול לבוא במקום המקור שאבד; כי הרי המתרגם היווני של ספר יהודית לא עבד בעזרת הקוקרדנציה לתנ"ך וקוקרדנציה לתנ"ך גום השבעים; הוא חרג אמנם בהתאם לשיטה המקובלת בשאר התרגומים מעברית ליוונית, אך בודאי לפעמים פרק עול השיטה ותרגם לפי רוחו. למרות שכל שחזור

הבדוק העוזר לנו לקבוע את זמן חיבורו של ספר פסאודו-היסטורי. לוא נתחבר ספר יהודית בתקופת החשמונאים, היו הפרטים שאינם מתאימים לתקופת נבוכדנאצר, מתאימים לתקופה ההלניסטית — ואנאכרוניזמים כאלה חסרים בספר יהודית.

בוה גרינץ חיסל את טענות חסידי התיאוריה החשמו-נאית, החזיר את ספר יהודית למסגרתו ההיסטורית, לתקופת פרס המאוחרת, שידועותו עליה היו עד עתה קלושות ביותר. אין כאן, כמובן, המקום לדון בכל הפרטים שאנו יכולים ללמוד מספר זה על התקופה הזאת. חלקם העלה כבר גרינץ, ויש להניח שמלומדים אחרים יוכלו עתה לעמוד על פרטים נוספים. כוונתי להתעכב כאן על הרקע הספרותי ממנו צמח הספר, שהרי דיון זה עשוי לחזק את טענתו של גרינץ כי אכן ספר יהודית נתחבר בתקופת פרס דחאק.

ספר יהודית שייך לתקופה הפרסית גם בגלל אופיו הספרותי. כוונתי ביחוד לתפקיד המרכזי שיש בספר יהודית ליפי האשה. בהבלטה זו של המוטיב האירוטי קרוב ספר יהודית לספר אחר מתקופת פרס, הוא מגילת אסתר, וכן נודע תפקיד חשוב לצד זה של החיים בספר טוביה, שנתחבר, לפי כל הנראה, אף הוא בתקופת פרס. מן המקורות ההיסטוריים אנו למדים על התפקיד הגורלי של נשים יפות בתולדות מלכות פרס. מאותה תקופה נשתמר אף בספר עזרא התיאור הספור על שלשה נערי המלך ועל התחרותם בשאלה: מי הוא החזק בעולם, היין, המלך או האשה? זה משמבח את האשה יוצאת מן ההתחרות כנצחת. הנה ספר יהודית מספר איך הצליחה אשה לפתות ביופיה את מצביא המלך והרגה אותו לאחר שהוא "שתה יין רב מאד כאשר לא שתה ביום אחד מאז הולדו" (יהודית י"ב כ').

איני בא, כמובן, לטעון שרק הספרות מתקופת פרס החשיבה את יפי האשה, אך ההערכה הבלתי-פרובלמאטית של היופי הנשי ככח המכניע את החברה אופיינית לתקופת פרס דחאק. כשבתקופה היוונית התחילה האשה לתפוש מקום בחיי החברה, לא ראו ביופיה את הכח הכובש, אלא אחת הבעיות של אופי האשה. האשה, כמו האדם בכלל, היתה בשביל היוונים ההלניסטיים בעיה פסיכולוגית. בנוקדה זו בולט דחאק הברל הגישה בין הנובילות מתקופת פרס לבין הספרות היוונית בדרך-כלל. לא רק ספר יהודית ומגילת אסתר, אלא אף סיפורי הירודוטוס, קסיסיאס וכסנופון היוונים מעידים על כך שבתחום ממלכת פרס אהבו סיפורים "מעניינים", שבכלי-

אלא בימי מלכות פרס. הנחה זו הובעה אמנם כבר לפני גרינץ, אך גרינץ הוכיח אותה הוכחה שאין לערערה וחיסל לחלוטין את הדעה הכללית שהספר נתחבר כדי לעודד את לוחמי החשמונאים.

אלה שדגלו בתיאוריה החשמונאית (הראשונים היו המדרשים היהודיים של ימי הביניים וראשון החוקרים שדגל בדעה זו היה הוגו גרוטיוס המפורסם) ראו בהתלהבות המלחמתית של הספר הד להתפרצות הפטריאריזם של מלחמת הקודש בימי יהודה המכבי ויורשיו, כנגד דעה זו טוען גרינץ בצדק: "הדמיון לדור החשמונאים הוא בהלך-רוח המרומם המרחף על פני הספר ובפאתוס הדתי הכבוש, שנאה הוא לדור של מרד והתקוממות; אלא שמכאן אין שום ראיה, שמדובר בו דווקא באותו מרד שזכה לפרסום גדול והוא נודע לנו ביותר" (עמ' 10-11).

ברם, חסידי התיאוריה התבססו גם על ראיה רצינית יותר: הרי דברי ספר יהודית, שלפיהם "עבדו כל הגויים את נבוכדנאצר לבדו וכל העמים והלשונות יקראו לו אלהים" (ג' ט'), רומזים לכאורה להאלהתם של המלכים ההלניסטיים! ברם, לפי מה שגרינץ מציין בצדק, האלהת מלכי יוון הושפעה מן התפיסה הרגילה במזרח הקדמון הרואה במלכים אלים. עדות לתפיסה זו בקרב עמי המזרח הקדמון הם דברי המקרא; אין איפוא במה שנאמר בספר יהודית שכל העמים והלשונות קוראים לנבוכדנאצר אלהים שום הוכחה לחיבור הספר בתקופה ההלניסטית דחאק.

יש עוד בפי חסידי התיאוריה החשמונאית טענה, שעליה משום מה לא ענה גרינץ בספרו, אולם אף טענה זו, שהיא חזקה משאר הטענות, אינה אלא טענה בסלה. לדברי המאחרים יש לשים לב לכך שהמלך המתרברב, שבספר שמו נבוכדנאצר, הרי דמותו דומה לנבוכדנאצר שבספר דניאל. בטענה זו היה ממש, אילו היה קיים בטחון שכל ספר דניאל נתחבר בתקופת גזירות אנטיוכוס. אפילו אם נניח שהפרקים הראשונים נערכו בתקופה מאוחרת זו, הרי היום רוחות בין החוקרים הדעה שהסיפורים על נבוכדנאצר שבספר דניאל מקורם בתקופה קדומה בהרבה. אם כן, דמותו של נבוכדנאצר המתרברב והמתעלה, כעין טיפוס לדוגמה של שליט מזרחי אבסולוטי, היתה קיימת כבר בחורא בתקופת פרס, ואין איפוא כיום שום סיבה להאזין בספר דניאל ולטעון שספר יהודית נתחבר בימי מרד החשמונאים.

זאת ועוד: גרינץ הראה שכל הפרטים שבספר שאינם מתאימים לתקופת נבוכדנאצר מצביעים על תקופת פרס דחאק, והרי ידוע שדחאק האנאכרוניזמים הם האמצעי

בליפגם: „וחי ה' אשר שמרני בדרכי בה הלכתי, כי פתוהו פניי לאבדונו, ולא עשה עמי חטא לסומא ולבושת“ (י"ג ט"ז). המחבר מנצל אמנם את היסוד האירוטי של הסיפור, אך אינו מנצל אותו בכיוון הפסיכולוגיה הפאתולוגית: הוא אינו שואל מה קרה בעמקי נפשה של יהודית, כשהיא הרגה את אולופרנא; במקום לחקור בתת-הכרתה של יהודית, מספר לנו המחבר פרט אפי מעניין: יהודית הכתה על צוארו של אולופרנא טעמים (י"ג ח'), מפני שהיא אשה וחלשה. המחבר (וגם גיבורתו) רואה איפוא את המציאות האנושית אחרת, פחות מסובכת, פחות פסיכולוגית, מן הסופרים המודרניים, ששרשם כבר ביוון של ימי יהודית עצמה: יש להניח שלוא חיבר אוריפידס, מחבר הסרגיות מדיאה, היפוליטוס והבקכות (שמת כחמישים שנה לפני חיבור ספר יהודית), טרגדיה על נושא יהודית, הוא היה מתאר את יהודית בצורה דומה יותר לתפישת הפסיכולוגיה המודרנית.

נחזור לספרו של גרינץ: ספרו הוא ספר לדוגמה, הן בגלל השחזור העברי הנפלא הן בגלל הפירוש והמבוא. יש רק להצטער צער רב שהספר לא יצא גם בלועזית. במקרה זה היה אפשר גם להדפיס את הנוסח היווני המ' שוער עם חילופי הגרסאות ביונית. לדעתי היה רצוי שהיה קיים מוסד שיטפל בתרגום ספרים עבריים — ביחוד של אלה העוסקים בחקופת המקרא ובימי הבית השני. — הספר השני שרצוי היה לתרגמו ללועזית הוא פירושו של סגל לבך-סירא.

1405 מוריאל, יהודה [Yehuda Moriel]. עיון גים ב"מקרא. ערוכים בידי יהודה מוריאל. [א:] בראשית. תל-אביב, א. ציוני, (דפוס עזריאל ושות'), תשי"ז. 140, [2] ע' 8.

„לקט פרשנות על פרשת השבוע... השיחות על ספר בראשית שודרו בשנים תשי"ב... תשי"ב... הרביות להס' תמך על דבריו של רבי שמשון רפאל הירש...“ (מההקדמה).

1406 (ספר בירם. מאמרים בחקר התנ"ך) מוגש לכבוד ארטור בירם למלאת לו שבעים שנה. בעריכת חיים י. מ. גבריהו, ב"צ לוריא, י. מהלמן. ירושלים, בית הספר הריאלי [ג] תשי"ח והחברה לחקר המקרא בישראל ע"י הוצאת „קרית ספר“, (דפוס טורים), תשט"ו. [6] 312 ע', פורטרט. 8. בראש השער: פרסומי החברה לחקר המקרא בישראל, ספר ב'.

לתם תפס ימי האשה מקום חשוב, אלא שעיקר משיכתם של סיפורים אלה לא היה בצד הפסיכולוגי, אלא בפאבולה, המשתפת את הקורא או את השומע בעקיבה מתוחה אחרי העלילה. מתוך אותו הטעם הספרותי האופייני לתקופת פרס נכתב אף ספר יהודית. אין זה איפוא מקרה שרוב הנובילות שבספרות העברית הקדומה נח' חברו דווקא בתקופת פרס. כמובן יש לספר יהודית עוד תכונה מיוחדת במינה (עליה לא עמד גרינץ הממ' עיט בדיון על הצד הספרותי של הספר): המתח שבסיפור יסודו בהתמזגות ובהתאחדות של הגימה האירוטית של העלילה עם האוירה הדתית העמוקה. דתיות זו, המצטיינת בדביקות רגשנית בעלת אופי כמעט אסקטי, אף היא אופיינית ליהדות תקופת פרס: יהודית היא גם יהודיה חסידה שצמח כל ימי אלמנותה וגם יפת תואר וטובת מראה, „ולא היה אשר יוציא דיבה עליה, כי יראה את אלהים מאד“ (יהודית ח', י"ח).

ספר יהודית הוא סיפור-מתח אמיתי, שהרי עקרון חשוב יש לסיפורי מתח, הקובע שעל העלילה לא רק להיות מעניינת, אלא אף הקורא או השומע צריך לחוש במתח, שמקורו הוא באידיעות משמעות הסיפור לפני פתרונן. דברי יהודית לפני המעשה אל זקני העיר: „ואתם אל תחקרו את פעלי כי לא אניד לכם עד תום הדברים אשר אני עושה“ (ח' ל"ד) היו יכולים להיות גם דברי המחבר אל קורא הסיפור. לא רק יהודית, אלא אף המחבר אינו מגלה את תכניתה של יהודית עד גמר ביצועה. הוא אף משתעשע בסודו הידוע רק לו וליהודית גיבורתו: יהודית אומרת לזקני עירה: „שמעוני ואעשה דבר אשר יגיע עד דורי דורות בבני עמנו“ (ח' ל"ב). בדברת אל אולופרנא היא אומרת לו בערמה: „וישלחני אלהים לעשות עמך דברים אשר תשמע עליהם כל הארץ מדי שמעם אותם“ (י"א ט"ז). איני זוכר דוגמה אחרת לאירוניה זו של דרמטיות, הרגילה, למשל, בטרגדיות יוניות. כבר דוגמאות אלה מצביעות על כשרונו האפי של מחבר ספר יהודית שטיפח את אמנותו הסיפורית ביוצניו. רצוי גם להצביע על כך שהוא אינו מתאר את אולופרנא כפסחות כרשע מרושע, אלא כגבר אריב ומנומס, לפחות כלפי האשה היפה.

המשימה שיהודית לוקחת על עצמה היא מסוכנת גם מבחינה מוסרית ומכאן מובן שעליה להיות בעולת בעל, אך, מצד שני, עליה להיות, מסיבה המובנת מאליה, אלמנה — בעלה מת לאחר שהשרב בא על ראשו“ (ח' ג'). יהודית בצעה את משימתה ויצאה ממנה

„תורגם ממהדורות הספר באידיש, ורשה תרצ״ח“.

1408 קלר, ורגר, התנ"ך כהיסטוריה. תרגם ישראל זמורה, עריכה מדעית דוד זכאי, יוסף ברסלבי. [תלאביב], מחברות לספרות, (דפוס „דבר“, תשי״ח). 351, [1] ע/ו, תמונות, מקצתן על לוחות, מפות, מקצתן מקופלות. 8°. מהדורה מיוחדת למנוי „דבר“. המקור, Werner Keller: Und die Bibel hat doch recht: ק״ס ל״א 440; תרגום צרפתי: ק״ס ל״ב 428; תרגום אנגלי: ק״ס ל״ב 48, 175. „במקור יש פרק על ישו והוא לא תורגם“.

1409 שפירא, אליעזר דב [Bernard Chapira]. מבוא לנוסח המקורי של ספר תהלים המיוחס לגביא זכריה <חוברת לדוגמה>. מאת אל. דוב <בר-גר> שפירא, ירושלים, „הגלילי“, [דפוס „המערב“], תשי״ז. 64 ע/ו, 8°.

במבוא (ע' 61) מסביר שפירא את שיטתו: שחזור המקור לפי המושגים של בקורת המקרא והנחות אישיות מרחיקות לכת; ספר תהלים הוא תשובה פולמוסית מאת זכריה הנביא לעזי (נחמיה י״א כ״ב), מחברו של ספר מלאכי; גילוי עובדות היסטוריות מתקופת שיבת ציון מתוך שחזור זה. המזמורים ארג מוגשים לדוגמה בנוסח מתוקן עם מקבילות. — „הנוסח השלם... יופיע בקרוב“.

1410 תנ״ך, ספר תורת אלהים עם פירוש רבינו מאיר ליבוש מלבי״ם, ירושלים, מנורה; [תל-אביב], (חברת ישראל-אמריקה להדפסת אופסט), תשט״ז-תשי״ז. 8°. דפוס-צלום, עם שער מפורט נוסף לכל כרך. התכן: (ג): ויקרא [עד פרשת שמני], תשט״ו. [2], 24, 224, [4] דף. — (ד): ויקרא [סוף], תשט״ז. [2], 225, 471, [4] 38 דף. — (ה): במדבר, תשט״ז. [1], 250, [1], 13 דף. — (ו): [נ״ך א]: א. יהושע... שופטים. (ב): שמואל. תשי״ז. [1], 102, 138 דף. בראשית, שמות, דברים: ק״ס ל״ב 244.

1411 תנ״ך, ספרי המקרא; פרוש חדש בצרוף מכוונות על פי שיטת מ.ד. קאסוטו. ספר... מפרש על-ידי א.ש. הרטום. תלאביב, „יבנה“, (דפוס הארץ, תשי״ז). 8°.

התכן: דניאל, (עזרא, נחמיה). 63; 80 ע/ו. — דברי הימים. 175 ע/ו. — הקודם: ק״ס ל״ב 244.

1412 תנ״ך, ספר... עם באור מקרא מפרש מיסוד דם של קוסוף אלהיון טריווה, דנוסיק ונ. לוין.

התכן: ש. שפיגל: תלמידו של רמשיש [הערכה לבעל היובל]. א.ד. גויטיין: משמעותו של השם י״הו״ה. צ. קארל: השפעת התורה על הנביאים. י. קויפמן: ס' דבר-ים והספור על מעשי יאשיהו. א. אורבך: מלים אופייניות ב„תורת הכהנים“. י. אהרונ: רשימת מלכריכנען. נ.ה. טורסיני: להבנת פשוטה של שירת דבורה. ש. טלמון: „משפט המלך“. י. דביר: למהותה של השם במקרא. מ. גאור: מקומה של גרר. ב. דה-פריס: אליהו הנביא באס-כטולוגיה המקראית. א. אור: מי חיבר את ה„קִינָה“ בישעיה י״ד? א. וייזר: הערות ליהזקאל כפשוטו. כ״צ לוריא: „אדום“ בפי הנביאים מימי שיבת ציון. מ. צ. סגל: ירמיהו הנביא בימי החורבן. מ. מיקם: על דו משמעות אחת בלשוננו של ירמיהו (י״ב, ד״ט). ב. אופנהיימר: קחים לאופי הספרותי ולרקע ההיסטורי של יואל א״ב. מ. זר-כבוד: עיונים בספר זכריה. ש. דים: הרעיון המרכזי בנבואת שיבת ציון. ח. מ. י. גבריהו: לדמותם של צדיק ורשע בתנ״ך ואצל עמי המזרח הקדמון. י. ליחר: היסטוריה והיסטוריוגרפיה בספר דברי הימים. י. קלוזנר: הערך ההיסטורי של „המגילות הגנויות“. ז. וילנאי: הצבא הרומאי בארץ-ישראל. י. בלאו: השיבוץ שונה-ההוראה בשיר רת המקרא. י. בן-שם: נחל — שם יישובים בתנ״ך. א. ביליק: ימם, חמל, סחות. ג. אלוני: אטר. ש. א. לחושטס: הכרוש כסמל הכוח המחיה. מ. גאדל: נשכחות מהמלון המקראי. ח״ב רוון: אספקטים וזמנים בעברית המקראית (להסבר מעמדה של הר״ו המכונה „מהפכת“). מ. זיידל: מורשים ועשרה (בשירי ר' שמואל הנגיד). ש. בודנהיימר: התנ״ך ב„חיכות על האהבה“ [של יהודה אברבנאל]. נ. רבן: חוקת הבמות. ב. הראל: הערות סמאנטיות (למושגים: נשמה, נפש, רוח — בתנ״ך ובתחומים אחרים). י. א. זיידמן: לבעיית נוסח המקרא. י. היינמן: על הוראת האגדה שבמקרא. צ. אדר: בניית יחידת-ההוראה בתנ״ך. י. שטכר: להוראת התורה בכחות גבוהות. ע. יפה: להוראת התנ״ך בכחות היסוד. ד. נוי: היסוד הפולקלורי בהוראת סיפורי-התורה. י. דמיאל: תחומין.

1407 פרידמן, אלכסנדר זושא, מלקס. מעינה של תורה. <דער תורה קחאל>; אמרות, רעיונות, השקפות ופתגמים מאת גאון וגדולי ישראל על פרשיות-השבוע, ההפסדות, מועדי השנה ותרי״ג מצוות. נאספו, נסדרו ונערכו לעם... (תורגם לעברית על-ידי מנאיר) צבי [פרוש]. [גיה]: ויקרא-דברים. תלאביב, „פאר“, (דפוס א. ירום, תשט״ז). 167; 159; 176 ע/ו. 8°. הקודם: ק״ס ל״א 409.

אשכול, (דפוס "אשכול"), [תשט"ז]. 8°. דפוס סטראו טיפי, לפי הוצאות שונות.

התכן : [א] : יהושע-שופטים ; שמואל ; מלכים. 80 ; 100 ; 102 דף. — [ב] : ירמיהו, יחזקאל. 117 ; 120 דף. — [ג] : ישעיהו ; תרי עשר. 108 ; 102 דף. — [ד] : תהלים ; איוב ; משלי. 134 ; 70 ; 46 דף. — [ה] : דניאל-עזרא נחמיה ; דברי הימים. 82 ; 120 דף. — לסדר הספרים השווה ב"ב י"ד ע"ב.

תלמוד, מדרש, ספרות רבנית

1415 ספר אוצר הפוסקים על שלחן ערוך אבן העזר, כנוס תמצית שו"ת להלכה ולמעשה עפ"י סדר השו"ע לוקס סודר ונערך ע"י חבר רבנים... כולל פנים השו"ע והרמ"א, באר הגולה, באורי הגר"א, באר היטב, פתחי תשובה. כרך ד : הלכות אישות > סימן י"ז, סעי' פ"ס ידיוט<. ירושלם, (דפוס התחיה), תשי"ז. [2], 187, [4] דף. 2°. עם שער גוסף באנגלית. — הקודמים : ק"ס כ"ד 164, כ"ז 129, ל" 144.

1416 ארנטל, משה. למזהיר ולגזר ; קונטרס לעניני שעטנז. יצא לאור ע"י מעבדה לברור שעטנז בעריכת מ. עהרנטל. ירושלם, (דפוס "התחיה"), תשט"ז. 23, [1] ע', תמונות. 8°.

1417 ברלין, נפתלי צבי יהודה. ספר מרומי שדה, ה"ה חידושי הנצי"ב מחלאוין... מאת... מרן נפתלי צבי יהודה ברלין... חלק ד : ב"ק, ב"מ, ב"ב, סנהדרין, מכות, שבועות, עדיות, ע"ה, הוריות, ירושלם, (דפוס התחיה), תשי"ז. [2], 104 דף. 4°. הקודמים : ק"ס ל"ב 5.

1418 גנצפריד, שלמה בן יוסף. סטר קצור שלחן ערוך השלם. מהרב... שלמה גנצפריד... מהדורת... מ"ה חיים ישעיה הכהן [הלברסברג]... אשר איין... את הספר... בהוספות... "מסגרת השלחן"... "לחם הפנים"... ירושלם, "אשכול", (דפוס אשכול, 1954). 12, 483, 35, [1] ע', 8°. 35 העמודים האחרונים : "קצור דיני המצוות התלויות בארץ, ע"פ פסקי... בעל חזון איש... נערך וסודר ע"י קלמן כהנא, עם שער מיוחד. אותה ההוצאה, בלי הפירושים : ק"ס ל"ב 140.

1419 זר תורה ; קובץ חדושי תורה. ירושלם, ב"מ גבוה לתורה ולהוראה "עטרת שלמה", (דפוס "העברי" ו. ורקר), תשי"ח. 8°. תכניות ההופעה לא נזכרה, הער

הוצאה מתאמת לצרכי הלמוד בישראל... [את]. תל אביב, ש. שרברק, (דפוס "גרפיקה", 1951) "צל תשי"ז ?". 8°. (ספרית מעריב).

התכן : [א] : בראשית (דברים). [2], 112, [2], 154, [2], 111, [2], 147, [2] 139 ע'. — [ב] : יהושע (מלכים). 6, [2], 92, [1], 11, 82, 21, 112, [2], 91, 16, 100, [2], 108 ע', מפה. — [ג] : ישעיהו (תרי עשר). 12, 224, [1], 6, 208, [3], 10, 201, 22, 214 ע', ציורים. — [ד] : תהלים (איוב). 11, 155, [2], 146, [1], 10, 104, [1], 11, 131 ע'. — [ה] : חמש מגלות (דברי הימים). 12, 126, 9, [7] 179, 11, 214 ע'.

עם שער מיוחד לכל ספר וספר. "מקרא מפרש" יצא בראשונה כוללנה בשנות תרס"ט-תרפ"ד, ובהוצאה לבתי הספר שם סביב לשנת תרצ"ו. מהד' ישראלית (שממנה הפיצה "ספרית מעריב" הדפסה חדשה זו) יצאה בשנת 1951. היא הותאמה בידי המורים נ'למן שלמה ב'הרן [= ליבו ביץ], א"ל ס'גס, נ'עקב] אמורי וא[בר-הם] אנהיה [לב] עקביא [= יעקב ביץ], שכתב מבואות קצרים לכל ספרי הנ"ך ו"סדר הומנים... לפי המסורת" על בראשית, שמות, במדבר, כל ספרי הנביאים ודניאל-עזרא-נחמיה. גם נדפס בראש ס' ישעיהו המאמר "אחרות ספר ישעיהו ורעיונותיו היסודיים" מאת אנהרן קמינקא.

1413 תנ"ך. תורה. מקראות גדולות ספר בראשית (דברים) רב פנינים וה"ם [= 45] פירושים... מהדורה מוגהת ומתוקנת. [אה]. ירושלם, האחים לויך אפשטיין, [דפוס לויך אפשטיין], תשט"ז. 8°.

דפוס-צלום של מהד' ווארשא, תרע"ג (?). לשער המצולם קודם שער קצר מצויר. אחרי החומש ולפני המגלות והתפלות הוכנסו בבראשית 10 ע', בשמות 10 ע', בויקרא 11 ע', בבמדבר 8 ע' ובדברים 13 ע' של "תקנות והשמ" טות". במהדורה הזאת תיקנו, גוסף על טעמי המקרא וניקודו ותרגום אוינקלוס, גם את הפירושים הראשונים : רשב"ם, אבן-עזרא, רמב"ן וספורנו (בפירוש רש"י לא היה צריך לתקן אלא שיבושי דפוס מועטים)... על סמך דפוסים ראשונים או ספרים מוסמכים... כמו כן הוספנו את ההשמטות שהושמטו מחמת הצינוורות השונות... (מהקדמה). גם הלוח הניתן בסוף כל כרך הותאם לשנות תשי"ד-תשנ"ב.

1414 תנ"ך. נ"ך. ספר... עם פירוש רש"י ועם פירושים מצוות דור... ומצוות ציון... [אה]. ירושלם,

«פרקי גילויים» (ע' כה"מא) על דרכי ההתגלות (רוח הקודש, בת קול, גילוי אליהו), הנוסח תוקן בהשואה לכתבי יד שונים, שהגיעו לידי המהדיר בזמן האחרון, והוא גם עיבד והשלים את הערותיו. בסוף: «ציונים ובאורים» מאת הרב חיים אלטר פנס (ע' צדצט).

1423 יצחק בן אליעזר מארץ הגר. ספר אהל יצחק על דיני שחיטות ובדיקות, לפי דעת הפרי מגדים, ושמלה חדשה, ולבושי שדר, ובית אפרים ושאר אתרוגים. ונלוו אליו דיני ניקור מספרי... בית יצחק... תל"אביב, «סיני», (דפוס מ"ה, תשט"ו), [4], 129, [1] ע' 8°. דפוס-צילום של הוצאת וינה, תרס"ה. — מהר"א: לבוב, תקע"ט.

1424 מדרש רבה על חמשה חומשי תורה וחמש מגילות עם הפירושים מתנות כהונה מאת מוה"ר יששכר בהר"ר נפתלי כ"ץ, עץ יוסף, ענף יוסף, יד יוסף מאת מוה"ר חנוך זונדל בהר"ר יוסף... [א"ב], ירושלים, לוי"ן אפשטיין, (דפוס לוי"ן אפשטיין), תשט"ו, [5], 188, [1], 58; [2], 157-59, [1], 138 דף 2°. לכל כרך קודם שער מצויר קצור, דפוס-צילום, לפי הוצאת ראם, וילנה.

1425 מדרש רבה מפורש פירוש מדעי חדש בצירוף «עין הדרש» — מראה מקומות לכל מאמרי המדרש. מאת משה אריה מירקין, (ב): בראשית רבה חלק ב: (פרי"ש ל"ב), תל"אביב, «בנה», (דפוס הארץ, תשי"ז), 331 ע' 8°. הקודם: ק"ס ל"ב 246.

1426 משה בן מימון. משנה תורה הוא היד החזקה להגשר הגדול רבינו משה בן מימון (עם השגות הרמב"ם...) [ועם כל הפירושים] (ועתה הוספנו הוספות חדשות. א"ח). ירושלים, «אל המקורות», (דפוס לוי"ן אפשטיין), תשי"ד-תשי"ז, 8°. לכל כרך נוסף שער שני מפורט. גוף הספר דפוס-צילום, הנספחים מסודרים ומודפס סים מחוץ, לרובם שערים או חצאי שערים מיוחדים. לכל כרך נספחו, בפניציות נפרדות: (א) שו"ת הרמב"ם מתוך ספר תשובות הרמב"ם הוצ' א. ח. פריימן, שו"ת אברהם בן הרמב"ם מתוך ס' ברכת אברהם ומתוך תו"ר בות ר' אברהם בן הרמב"ם הוצ' א. ח. פריימן, שו"ת הרשב"א השייכות לביאור הלכות הרמב"ם מלקטות מת' שובותיו, וכל אלה מסודרות ע"פ סדר משנה תורה, תקוני הגזות מיימוניות ע"פ דפוס קושטא, רס"ט, גיליון הרמב"ם מהגאון ר' עקיבא איגר מכת"ק: (ב) חזון איש על הרמב"ם מאת אברהם ישעיהו קרליץ. חזון איש לכרך ז נדפס בכרך ח.

ר' : רפאל יצחק רייכמן. חוב' א : מרחשון. 56 ע' . «חדו"ש» במסכת ברכות. עם שער נוסף באנגלית.

1420 טקץ, דב (B. Tkacz). ספר קונטרס השמות החדש; כולל שמות... בשפות שונות: עברית ספרדית... ועוד מהתקופות החדשות... מאת הרב דובער בהר"ף טקץ... חלק ה'ו. תל"אביב, המחבר, חש"מ, תשט"ו. 255, [1] ע', פורטרט. 8°. בכריכה: כרך ג. — חלק ה: שמות הקודש הנמצאים בתנ"ך עם הוספות כתבי"ד עתיקים מהראב"ד... שמואל בן קיקי מטבריה. חלק ו: שמות בלשון הקודש ושמות ספרדיים, שמות תנאים ואמוראים.

1421 ינובסקי, ישראל יצחק בן אליהו. ספר טהרת ישראל... ויפרד לשלשה ראשים א: חקת הטהרה... ב: יד אלי... ג: באר יצחק... מאתי... ישראל יצחק בן... אלי... חלק א"ב. [תל"אביב], חב"ת ישראל-אמריקה להדפסת אופסט, [תשי"ז], [23], 160-3; [61] דף 8°. דפוס-צילום מוקטן של הוצאת ורשה, תרפ"ב.

1422 יעקב ממרויש. שאלות ותשובות מן השמים לרבינו יעקב ממרויש מבעלי התוספות. על פי דפוס ראשון, בתוספת תשובות מכתבי יד, עם הארת היסודות של השאלות והכרעותיהן להלכה מאת ראובן מרגליות. ירושלים, מוסד הרב קוק; (תל"אביב, דפוס הפועל המזרחי), תשי"ז. [2], 99 ע' 8°. ר' יעקב הלוי החסיד ממרויש (Marvège = Marvejols) בדורו-מרכז צרפת, שהיה בחיים בשנת תתקס"ג לאלף החמישי (1203), הוחלף על-ידי רבים עם ר' יעקב הקדוש מקורביל (Corbeil), שחי באותה התקופה וחבר פרושים על כמה מסכתות מהתלמוד ועל הלכות שחיטה של הרמב"ם. השאלות ותשובות מן השמים נדפסו בפעם הראשונה בתוך «שו"ת הרדב"ז», חלק ה' (ליחורנו, תקע"ח) ואחר-כך במהדורות רבות, גם עם טרופים. הרב ראובן מרגליות הוציא אותן בפעם הראשונה בשנת תרפ"ו ואחר-כך בשנת תרפ"ט (ק"ס ז' 238). עתה הרחיב המהדיר את ה«פתיחה» (ע' גכד), כדי לבסס מן התורה ומן התלמוד את דרך ההכרעה על שאלות הלכה מתוך תשובה שנת-קבלה בחלום «מן השמים»; והוא מראה אפילו, כיצד השינוי הצדיקים האלה את תשובת השמים בשעת הצורך. החלק הביוגרפי של הפתיחה מסתמך רק על שקלא וטריא מתוך המקורות הרבניים, ואינו מגיע לכלל מסקנה סופית על זהותו של המחבר ר' יעקב. הרב מרגליות הוסיף עוד

התכן : א"ב : מדע—אהבה—זמנים. ר' ק"ס ל' 291. — ב : נשים. תשי"ד. [3], 127, 36, 15, 64 ; [38] 63 דף. — ד : קדושה—הפלאה. תשט"ו. [2], 44, 111 ; [1], 105 ; 59 ; [63] 95 דף. — ה : זרעים. תשט"ו. [3], 106, 137 ; 99 ; 20 ; [96] 174, [1] דף. — ו : עבודה—קרבות. תשט"ו. [3], 44, 132 ; 36 ; [175] 243 דף. — ז : טהרה—גויקין—קנין. תשי"ז. [2], 120, [1], 70, [1], 64, 51, 41 ; [9] 44 דף. — ח : משפטים—שופטים. תשי"ז. [2], 52, [52] 134, 41, [1], 109 ; 58 ; [243] 424 דף.

1429 משה בן מימון. תשובות הרמב"ם ; יוצאות לאור בפעם הראשונה במקורן העברי מכונסות מתוך קטעי גניזה, כתבי יד וספרי דפוס, מוגהות ומתורגמות בתוספת הערות מאת יהושע בל א. ירושלים, "מקיצי גרדמים", (דפוס מרכז), תשי"ח (1957). [12], 286, [1] ע' 8°. (ספרים היוצאים לאור על ידי "חברת מקיצי גרדמים"). עם שער נוסף בלטינית.

משימת המחבר היא הוצאה מדעית של תשובות הרמב"ם בלשונן המקורית. לכן נקודת הכבוד היא בעיבודן של אותן שו"ת הכתובות מלכתחלה בערבית. רק מעטות מתשובות הרמב"ם בנוסחן העברי נדפסו עד כה (כגון ע"י גייגר ב"מלא חפנים", ע' כאן סי' קיט ; ע"י מרגליות ברבעון האנגלי, י"א, 1899, ע' כאן סי' כדוקלג, קלו ; ע"י סימנסון בסי הזכרון לפוננסקי, ע' כאן סי' קידקטו קיח קיט ; וע"י אחרים), ודי בעבודה זו בלבד כדי ללמד דנו על חשיבותו המדעית הרבה של כינוס זה.

תכנית האוסף, שיקיף שני כרכים, היא להגיש את כל אותן השו"ת שנשתמרו במקורן העברי עם תרגום עברי חדש, טור מול טור, ובצורתן הערות. מספרן עולה למעלה מ-280. לאלה ייספחו, ע"פ הוצאת פריימן, אלו השו"ת שמקורן הוא עברי ואלו שנשתמרו רק בתרגום עברי. בכרך השני יבואו גם מבואות (לרבות את המבואות של פריימן), תקירה מפורטת על לשונן הערבית של השו"ת ומפתחות. השו"ת ערוכות לפי סדרן בכתיב היד (ולא לפי השו"ע), "כדי לא לפורר את קובצי השאלות שבכתבי יד". הכרך הראשון שלפנינו מכיל 150 סימנים. מקורם של הראשונים הוא כ"י סימנסון ב [= כ"י] ; של האחרונים כ"י סימנסון א [= כ"י]. מ"ש. עולה באיכות הנוסח בהרבה על כ"י ; לתיאור כה"י ר' פריימן ע' xxi-xxii. משו"ת הרמב"ם שבכ"י הובאו כאן 111 הערביות ; השאר, 22 שו"ת עבריות, יידפסו לפי תכנית המהדיר בנוסח. בין הנדפסים כאן ראויים לעיון מיוחד 29 סימנים (סו כה לו לח מא גדיא טבע פו צו קו קט קי) שמהם לא גודע עד כה תרגום עברי, ולכן הם בחינת חידוש גמור. (בכל האוסף מונה בלאו כ"י 40 שו"ת בלתי ידיעות). מ"י 221 שו"ת הרמב"ם שבכ"י מובאים בכרך זה 39 הראשונים כמעט ברציפות (סי' ה) הושמט והועבר לכרך

התכן : א"ב : מדע—אהבה—זמנים. ר' ק"ס ל' 291. — ב : נשים. תשי"ד. [3], 127, 36, 15, 64 ; [38] 63 דף. — ד : קדושה—הפלאה. תשט"ו. [2], 44, 111 ; [1], 105 ; 59 ; [63] 95 דף. — ה : זרעים. תשט"ו. [3], 106, 137 ; 99 ; 20 ; [96] 174, [1] דף. — ו : עבודה—קרבות. תשט"ו. [3], 44, 132 ; 36 ; [175] 243 דף. — ז : טהרה—גויקין—קנין. תשי"ז. [2], 120, [1], 70, [1], 64, 51, 41 ; [9] 44 דף. — ח : משפטים—שופטים. תשי"ז. [2], 52, [52] 134, 41, [1], 109 ; 58 ; [243] 424 דף.

1427 משה בן מימון. משנה תורה הוא היד החזקה לרבינו משה בן מימון. מהדורה מנוקדת עם פירוש לעם. (ספר איד). ירושלים, מוסד הרב קוק, (תשי"ז תשי"ח). 8°. לכל כרך נוסף שער מיוחד.

התכן : ספר א : ספר המדע. (דפוס ש. וינפלד), תשי"ז. 8, [5] 100, 260 ע'. — ב : ספר אהבה. (דפוס טורים), תשי"ח. [9], 404 ע'. — ג : ספר זמנים. כרך א : הלכ' שבת—הלכ' שבת'עשור. (דפוס טורים), תשי"ז. 11, 332, 6 ע'. כרך ב : הלכ' שבת'תיום טוב—הלכ' מגלה וחנוכה. (תל'אביב), דפוס תרבות, תשי"ז. 10, [333] 670 ע'. — ד : ספר נשים. (דפוס סלומון), תשי"ח. 10, 476 ע'. — ספר א"ב : מהדורה שנייה, שנדפסה מאמהות מהד' א (ק"ס כ"ג 275, שם הובא גם מהמבוא למהד' א, ו"כ 7). המפרש של ספר א, ב, ד : שמואל נתחם רובינשטיין, המפרשים של ספר ג : נתן צבי פרידמן, צבי מאיר רבי גוביץ, ישראל הלוי בארי, אברהם ארזי. העורך של מהד' רה זו : הרב מרדכי יהודה ליב זק"ש. הקדמתו : ספר ג. כרך א, ע' 87. המנדק : מרדכי דב רבינוביץ. בסוף כל כרך : תשובות הרמב"ם.

1428 משה בן מימון. ספר משנה תורה לרבינו משה בן מימון... עם כל הפירושים שנדפסו עד הנה... [ועם] הוספות חדשות מכתבי יד וספרים עתיקים... (ה) : קרבנות, טהרה, גויקין, ירושלים, פרס ; [תל'אביב], (דפוס) אוספס ישראל-אמריקה, תשי"ז. 2°.

התכן : ספר הקרבנות. [4], 132-79 דף. — ספר טהרה. 141 דף. — ספר גויקין. [1], 70 דף. — הנספחים : [1] : קריית ספר. חבור... משה מסראני <המבי"ט>. 100 ע'. — [2] : שאלות ותשובות הרמב"ם ובנו רבנו אברהם... מתוך "שו"ת הרמב"ם", "שו"ת אברהם בן הרמב"ם", "ברכת אברהם" ועוד. 10 ע'. — [3] : בית יעקב והוא פירוש רבנו יעקב ב"ר ב"ר על ספר משנה תורה... יו"ל מתוך כ"י, לספר הפלאה. 51 ע'. — [4] :

שהרי הם מראים לנו את המציאות, את חיי יום של השואלים ואת בעיותיהם. מבחינה זו כדאי להשוות סי' יד כא כג לד מב מה נב ועוד ועוד לנוסח המובא אצל פריימן.

ולפיכך נברך את המהדיר על שזכה וזיכה את הרבים ונקחה שגם הכרך השני ייצא לאור בקרוב.

1430 משניות. (ששה סדרי משנה, מפורשים בידי חנוך אלבק ומגוונים בידי חנוך ילון). [א]: סדר זרעים. ירושלים, מוסד ביאליק; תל-אביב, דפוס הארץ, תשי"ז. [5] 416 ע'. 8°. חלקים אחרים: ק"ס ל"א 411.

1431 משניות. משנה מפורשת מאת אליעזר לוי... הספר מכל: משנה מנוקדת, פירוש רבנו עובדיה מברסנורה, משנה מפורשת. [ן]: סדר טהרות. תל-אביב, "סיני", (דפוס "עתיד"), תשי"ח (1957), 798 ע'. 8°. אד: ק"ס כ"ח 126, לי 291, ל"א 276, ל"ב 6.

1432 גימריק, אברהם יעקב (A. J. Neumark). ספר אשל אברהם... מאתי אברהם יעקב גימריק... מהדורה שניה. חלק א"ב. (ת"א, דפוס סטרוד), תשי"ז. 7, 392 ע'. 8°.

התוכן: חלק א: "פירות גנוסר"; כירור ענינים שונים עם הוספת יותר מארבעים סימנים (על ההוצאה הראשונה בתש"ח)... חלק ב: "ח"י מס' חולין".

בשם "אשל אברהם" פרסם המחבר בהוצאתו סדרת חדושים ובאורים למסכתות הללו: לסדר זרעים, ר' ק"ס ט"ו 296. — לסדר מועד, א: שבת — פסחים. תשי"ז. [4] 343 ע'. ב: שקלים — מגלה, ר' ק"ס כ"ח 126. — על סדר נשים. א: יבמות — נדרים, ר' ק"ס כ"ס 185. ב: גיזר — קדושין. תשי"ד. [4] 376 ע'. — על סדר נזיקין. א: ב"ב, ב"ב. ב"מ. תשט"ו. [4] 432 ע'. ב: סנהדרין — הוריות. תשט"ו. [4] 300 ע'. בהם מלואים בשם "פירות הנושרין", "נושרין ונושרין" ו"פירות גנוסר". החלק השני של הפרט טום שלפנינו מהווה איפוא המשך לסדרה זו; ומקצת הענינים שבחלקו הראשון כבר כלולים במלואים לחדושי המסכתות הנ"ל בשם "פירות גנוסר".

1433 סופר, חיים בן מרדכי אפרים פישל. ספר שרי חיים. מהרב... חיים סופר הגאב"ד דק"ק מונקאטש... הוצאתו... בתוצאה שניה בכמה הוספות (אברהם יצחק קאהן). ירושלים, חש"מ, תשי"ז. [11] 57 דף. 8°. השער בדף [2] קודם לו נוסח השער של הדפוס הראשון, מונקאטש תרכ"ט.

ב. בהמשך יצטרך המהדיר לפי שיטתו להשמיט לא רק את 39 ש"ת העבריות שבכ"ש אלא גם אותן העבריות מכ"ש הכלולות בכ"ס וכבר נדפסו במחצית הראשונה של כרך זה; דבר הפוגע במקצת בעקרון השמירה על הצורה המקורית של כל כתבי היד.

בהערות לנוסח הערבי נמצא ראשית כל חילופי גרסה. בליקוט הגרסאות השתמש המהדיר לא רק בכ"ש וכ"ס אלא גם בכ"י אחרים (ר' למשל סי' קיח קכב). הסברים לשוניים ניתנו ברמזות קצרות ללכטיקוגרפים של הלשון הערבית — ובמספר רב מאוד — לסעיפים ותתיסעיפים מרובים של חקירתו הדקדוקית של בלאו המובטחת לנו לבוא בכרך ב. ומאחר שהבנה לשונית מדויקת תלויה אי-פוא באותה החקירה, רצוי ביותר להוציא לאור את הכרך השני בהקדם האפשרי.

בתרגום העברי נעזר בלאו במדת מה ע"י התרגומים העתיקים וגם ע"י עזבונו של בן-ציון הלפר וי. נ. שמחוני, שהחלו בשעתם לעבד את כה"י, אך הלכו לעולמם בראשית מלאכתם. ברם התרגומים העתיקים המודפסים משובשים הם למדי, כפי שמוכיח קצת הנוסח הערבי המקורי, והד כמים הנ"ל לא השאירו אחריהם אלא טיוטה ראשונה של תרגום כ"ש. לכן מותר לומר שהתרגום שלפנינו הוא עבודה עצמאית, ובפרט שנוסחו הוא אחיד, המתרגם ש' תדל להגיש תרגום "בסגנון ספרדי, אך בלשון המובנת גם לקורא של ימינו".

ההערות לתרגום לקוחות רובן מהוצאת פריימן, אך המהדיר ראה צורך לעסוק לא רק בעיבוד הטכסט ובתרי גומה, אלא גם בצד ההלכתי, כמיהה שידו מגעת, ולכן הרחיב את מסגרת ההערות ע"י מ"מ, הסברים בדיוק התרגום, רמזות לספרות היסטורית ומשפטית, השוואות לתשובות דומות; וממילא אותם המקומות, שבהם הנוסח המתוקן שינה את הענין, וכן השו"ת החדשות זכו להסבר. מתוך האמור כבר מתברר הערך המדעי הרב של הוצאה זו. בלי לדבר על פרסום סכסטים בלתי ידועים, על התרומה להכרת הלשון הערבית-יהודית, על קביעת הנוסח המקורי ועל תרגום מדויק במקום שהתרגומים העתיקים היו משובשים או מקוטעים, או על ערך הכינוס מבחינת ההלכה בכלל, יש לעמוד במיוחד על החשיבות ההיסטורית של השו"ת בצורתן הנוכחית. היא טמונה בכך שהנוסח הערבי מכיל את השאלה במלואה, בשעה שעד כה לא היה לפנינו אלא נוסח מקוצר, הודות למנהג המעתיקים והמתרגמים להשמיט כל הפרטים שאינם נחוצים להבנת התשובה. ודוקא פרטים אלה הם מענינים וחשובים לחוקר,

על מצות ההוכחה ועל חילול שבת בפרהסייה. נגד המ' תקנים בדות. עם הקדמה מאת המהדיר.

1434 סופר, שמואל בנימין. ספר דברי סופרים כולם כללים במבוא התלמוד, שו"ת חידושי סוגיות, ליקוטים והערות, על פי סדר האלף בית... מסודר עם הוספות... ע"י בן המחבר הרב שמחה בונם דוד סופר. חלק א [צ"ל ב]: ה"פ; מאה כללים. ירושלים, המהדיר (דפוס "התחיה"), תשי"ח. 8 ע', 131, [1] דף. 8.

הקודם: ק"ס ל"א 411.

1435 קרו, יוסף בן אפרים. שלחן ערוך... (מהגאון רבינו יוסף קארו) עם כל המפרשים. ירושלים, "אל המקורות" (דפוס לוינ'אפשטין), תשס"ו-תשס"ז. 8.

לכל כך גוסף שער שני מפורט. דפוס צלום, עם נספחים מסודרים מחדש, לרובם שערים וחזאי שערים מיוחדים. התכן: יורה דעה: א: סי' אקיא. [6] 260 דף; ב: סי' קיבתא. [2] 312; 18 דף. הנספח: סי' כרם חמד לר' יוסף בן אליעזר ליפמאן. — אבן העזר: ב: סי' קיט קעה. [2] 115, 47; 10 דף. הנספחים: חידושי מהר"ל מפראג, יו"ל מכתב יד ע"י הרב שמואל ברוך ורנר; סי' אבי עזר מאת גדליה ליפשיץ; הגהות ר' עקיבא איגר; סי' כרם חמד הנ"ל. — חשן המשפט. ב: סי' עהקפה. [2] 195-332, 102; 22 דף. הנספחים: הגהות רעק"א: הגהות וחידושים בן אריה מאת זאב חולף בן אריה. ג: סי' קפס"תכו. [2] 103-339; 34 דף. הנספח: חים: הגהות רעק"א; סי' כרם חמד הנ"ל; הגהות בן אריה הנ"ל. — רק אה"ע משנת תשס"ו. שאר חלקי השו"ע, אר"ח בארבעה כרכים, אה"ע ח"א וחה"מ ח"א, יצאו מקורם (ק"ס לי' 291, ל"א 19, 276, 411, ל"ב 7).

1436 קרו, יוסף בן אפרים. ספר מגני ארץ: שלחן ערוך אורח חיים, אשר חבר... מהר"ר יוסף קארו עם הגהותיו של... מהר"ר משה איסרלש. עם המפרשים... וגלוח עליהם פרי מגדים... מקור חיים... ועתה הוספנו (ספר זר השלחן)... חלק (א) [נ]. ירושלים, לוינ'אפשטין, [דפוס לוינ'אפשטין], תשס"ו-תשס"ז. 2.

לחלקים אג קודם שער מקוצר; לחלקים דו שערים מיוחדים. חלקים איה הם דפוסים סטראטיפיים, חלק אג כנראה לפי דפוס אורגלברנד, ורשה תרל"ד, חלק ד לפי דפוס אורגלברנד, תרל"ז.

התכן: (א): מגני ארץ. חלק א: (סימן ארמא). תשס"ו. [4] 202, 15, 3 דף. — (ב): מגני ארץ. חלק ב: (סימן רמב"תח). תשס"ו. [4] 171, [1] 9, 4 דף. — (ג): מגני

ארץ. חלק ג: (סימן תכס"תרצו). תשס"ו. [4] 243, [1] 10, 5, [1] 20 דף. — (ד): ספר פרי מגדים... חברו... מהר"ר יוסף תאומים, תשס"ו. [3] 76, [1] 45, [1] 60 דף. — (ה): ספר מקור חיים ומגן האלף... על הלכות פסח. [ראה ק"ס ל"ג 141]. — [ו]: ספר זר השלחן... הגהות וחידושים מגדולי הפוסקים האחרונים... הלא המה: א: ביאורי הגר"א מאת... רבנו אליהו מוילנא. ב: חידושי רעק"א מאת... רבנו עקיבא איגר גינו. ג: חידושי חתם סופר... מאת... רבנו משה סופר. ד: חידושי בעל הפלאה מאת... מהר"ר פנחס... [בן צבי הירש הורוויץ]. ה: ספר נזירות שמשון מאת... מהר"ר שמשון חסיד [בלוך]. ו: ספר אבן העזר מאת... מהר"ר עוזר [ב"ר מאיר], אב"ד קלימ"ג טיגוב. ז: חידושי בית מאיר מאת... מהר"ר מאיר [בן יהודה ליב] פוזנר. ח: הגהות וחידושים מאת... מהר"ר ברוך פרענקל-תאומים. ט: כתר כהונה... מאת... מהר"ר צבי הירש הכהן חלק. תשי"ז. [7] 46, 39, 64 דף. החידושים בחלק זה יוצאים רובם במהדורות חדשות ובליקוטים חדשים; האחרונים (ט) נדפסו כאן לראשונה מתוך כתב יד המחבר.

1437 רזניק, אברהם אבא בן משה. ספר כלי שרת: שאלות ותשובות, חידושי הלכות וביאורי סוגיות, מאת הרב... אברהם אבא בר' משה רזניק... רב... בעיר פילוזשיק... מהדורה תניגא... נתניה, ד. רזניק בסיוע מוסד הרב קוק; (תלאביב, דפוס "תרבות"), תשי"ז. [4] 141, [2] ע', פורטרט, פקסימילים. 4.

ע' איזו: זכרונות והערות מאת יחיאל יעקב ויגברג ומאת המהדיר, בנו של המחבר. מהדורת ראשונה של הספר: גריבו, תרפ"ו.

1438 ריף, יצחק זונדל (Riff). גר יצחק: חידושי תורה וברוריהלכה ממשנתו של הרב... יצחק זונדל ריף... בן... ישראל... בצרוף דברי הערכה לד' מותו. (הרב משה צבי נריה... עורך הספר). תלאביב, (דפוס ד. גוטמן), תשי"ז. 24, 102, [2] ע', פורטרט. 8.

העמודים של הספירה הראשונה כוללים דברים על המ' חבר ו"תורת ביתאב, דברי תורה מפיו של... מהר"ר ישראל ריף, אביו של הרב המחבר. בעמודים של הספירה השניה חידושים על סוגיות שונות ומכתבים אישיים.

1439 תלמוד בבלי. מסכת גדה מן תלמוד בבלי עם כל המפרשים. ירושלים, פרדס, (דפוס ש. מונזון), תשי"ז. 2.

עם המשניות מסדר טהרות. למס' גדה

...בהכנת המהדורה השניה של משנת זוהר כרך א'...
חזרתי ובדקתי את המבואות והבנתי תיקונים והשלמות,
ובכללן ציונים למחקרים חדשים... בנוסח התרגום הכי
נסתי שינויים מעטים בלבד... תוספת חשובה נתונה
במפתח למאמרי זוהר, הערוך לפי סדר המאמרים בגוף
הזוהר, בציון מקומם במשנת זוהר. מפתח זה נועד
לאותם הקוראים, המעינים בזוהר עצמו ומבקשים להסיק
תייע בתרגום העברי ובביאורים. (מההקדמה) — מהד'
א: ק"ס כ"ה 243/4, שם הובא גם התכן וקטעים
מההקדמה.

1445 זריצקי, דוד, מלקט. אוצר משלי חסידים...
[ג]: רבי יעקב יוסף מפולנאה, רבי יחיאל מיכל מזלוצ'ב,
רבי מנחם נחום מטשנוביל... תלאביב, א. ציוני, (דפוס
נתיבה), תשי"ח (1957), [8] 125, ע' 8°. הקודם: ק"ס
ל"ג 16.

1446 לנדא, זאב וולף בן אברהם. ספר זר זהב
...דברים יקרים מאירים כספירים בנגלות ובסודות...
מבוצינא קדישא... ר' זאב וואלף מטטריקאוו בהגוה"ק
... ר' אברהם מטשעכענאווי. תלאביב, מסורה, (דפוס
"הלום"), תשט"ו, 135 ע', פקסימיל. 8°.
בחלק הראשון מאמרים לתורה ולזמנים בדרך החסידות
וקצת ליקוטי ש"ס. בשני, "גבולות חכמה" (ע' 89 ואילך),
מכתבים, מליצות ושירים. החלק הראשון נדפס ראשונה
בורשה תרס"א, השני, בשם "מכתבים"; קובץ מכתבים
מאמרים ושירים [ח"ב], לודו תרכ"ו. המהדיר חיים מנדל
הוסיף מספר מכתבים שלא נדפסו עדיין והקדמה על תול'
דות המהבר.

1447 שטיינמן, אליעזר [Eliezer Steinman].
גן החסידות. ירושלים, המחלקה לחינוך ולתרבות
בגולה של ההסתדרות הציונית העולמית, (דפוס מרכז),
תשי"ז. 149 ע', 8°. (ערכי היהדות). בראש השער:
אליעזר שטיינמן.
התכן: סולם המעלות של החסידות. רביים אומרים.
פרקים קצרים ממשנת חב"ד.

תפלה, דרשות, מוסר

1448 אשר בן יחיאל. ספר ארחות חיים
להראש ז"ל: עם השם ארחותיו, מקורות מש"ס בבלי
ירושלמי ושאר מדרשי חז"ל [מאת] (שריח בהגריי)
[= שמריהו יוסף חיים בן ישראל יעקב קנבסקי]; מקור
חיים, ביאורים הערות והארות [מאת ב"י זילבר]; עיונים

ולמשניות גוספו שערים מיוחדים מפורטים, דפוס-צלום
לפי הוצאת ראם, וילנה. — הקודם: ק"ס ל"ג 144.

1440 תלמוד ירושלמי, תלמוד ירושלמי, סדר זר'
עים, לפי גרסת הגאון רבנו אליהו מחילגא ערוך ומסודר
עפי' הגהותיו ובאוריו... מאתי אברהם יעקב גיימר ק.
תלאביב, (המחבר, דפוס א. סטרוד), תשט"ז. [2] IV,
262 ע'. 8°.

פאה עד בכורים. הנוסח מוגה ע"פ ביאור הגר"א והגהר
תיו שנדפסו בירושלמי, וילנה, ראם, תרפ"ב.

מדע הדת, פילוסופיה יהודית

1441 בלוך, יוסף ליב. שיעורי דעת. מאת...
מרן יוסף יהודה ליב בלאך אב"ד ור"מ טלו. חלק ג. תל'
אביב, "נצח", (דפוס "ארוז"), תשט"ז. 176 ע', 8°.
מאמרים בעניני דת ומסור. הקודמים: ק"ס ל' 146.

1442 כ"ץ, אברהם יצחק. היהדות באיס'
לאם; מקורות יהודיים בקוראן ומפרשיו. ירושלים,
קרית-ספר, (דפוס טורים), תשי"ז. [8] 222 ע', 8°.
עם שער גוסף באנגלית. המקור, Abraham I. Katsh:
Judaism in Islam... Suras II and III, ק"ס ל'
360, שם גם בקורת מאת א. אשתור.

"מהמהדורה העברית איננה רק עבודת תרגום בלבד אלא
היא מהווה יצירה כמעט חדשה שבה באו הוספות ומלר'
אים... ל. קופף עבר על כתב היד... וניסח מחדש מקו'
מות מסוימים... הערותיו סומנו בר"ת ל.ק." (מההקדמה).

קבלה וחסידות

1443 בובר, מרטין [Martin Buber]. אור
הגנוז; סיפורי חסידים. מהדורה שניה ומתוקנת. ירו'
שלים, שוקן; [תל'אביב], דפוס הפועל הצעיר, תשי"ח
(1957), 507 ע', 8°. דפוס-צלום. מהד' א: ק"ס כ"ד
96, שם גם התכן. במהד' שלפנינו שני החלקים נתמוגו
לאחד, ונוספו "רשימת המקורות" (ע' 469-496) ותכן
מפורט.

1444 זהר (לקוטים). משנת זוהר; גופי מא'
מרי זוהר מסודרים לפי העניינים ומתורגמים עברית
בידי פנ'של] לחובר וישעיה תשבי. בצירוף ביאורים,
מבואות וחילופי נוסחאות מאת ישעיה תשבי. (מהדורה
שנייה). כרך א. ירושלים, מוסד ביאליק, (דפוס גרוסלם
פוסט), תשי"ז. 116, 509 ע', פקסימילים. 8°.

התכן : [א] : לראש השנה, 24, 20, [14] 119 דף. -- [ב] :
ליום הכפורים, 36, 32, 20, [119] 232 דף.

1455 מחזור. מחזור לראש השנה ויום כיפורים ;
מתורגם לרומנית ע"י מ. טהנען. Mahzor prima...
traducere Românească... [M. Thene n].
תל-אביב, מ. כהן, (דפוס כימוגרפיה), [תשי"ז], [4], [13]
577, [1] ע', 8°. דפוס-צלום. עברית ורומנית עמודה
מול עמודה.

1456 נחום, א. ש. ספר תוצאות חיים... מכיל
בקרב הרבה ענינים שעל האדם לדעת ולזכור אותם תמיד,
ומוכיח כי התורה היא נצחית ובאיה אופן תבוא הגאולה
... מאת... א. ש. בה"ר אליהו נחום. ירושלים, (דפוס
טורים), תשס"ו, 32 ע', 8°. דברי מוסר.

1457 ספר המועדים ; מרשת מועדי ישראל, ערכם
גילוייהם והשפעתם בחיי עם ישראל ובספרותו מימי קדם
ועד היום הזה. לוקט... על ידי יום-טוב לוינסקי.
כרך ז [צ"ל ח] : ימי מועד וזכרון : סדר תעניות. חורבן
בית ראשון. חורבן בית שני. תשעה באב. תל-אביב, אגור
דת עונג שבת על יד דביר, (דפוס הארץ, תשי"ז), 16,
452, 24, [8] ע', 8°. הקודם : ק"ס ל"ב 13.

1458 רוזנבוים, אשר בן אברהם (Asher Ros-
senbaum). ספר מצדני אשר... רעיונות לזמנים
ומקרים שונים בחיי הלאום והמשפחה שנשאתי לפני קהל
עודי... חלק ב : ויקרא, במדבר, דברים, חנוכה והבר
קת בש"ס... (תל-אביב, המחבר, דפוס "הפועל המזרחי"),
שת"ט"ב = תשי"ז, 207, [1] ע', 8°. הקודם : ק"ס
ל"ב 389.

1459 תפלות. סדור. סדר תפלת החדש כמנהג
ק"ק ספרדים... גם פרקי שבת... ותפילות וכוונות
להרב... חיד"א... נתוסף לו פירוש מלוקט... גם נוסף
בו ספר למוד לחדש ניסן והגדה של פסח... תל-אביב,
"סיני", (דפוס מל"ן, תשט"ו 1956), 256 (צ"ל : 275), 16
דף, 8°. פגינציות שונות ומשונות, כפי הגרסה מתוך
שלוש של דפוס חדש עם צלומי דפוסים רבים.

1460 תפלות. סדור. סדור אור מציון (השלם).
נוסח אשכנז. ירושלים, לוינ-אפשטיין, (דפוס לוינ אפשטיין),
תשי"ז, [1], 144 דף, 8°. דפוס סטראוטיפי.

1461 תרשיש, אהרן, א. ד. דמות-נפשו ומדותיו...
בעריכת : א. ז. בן-מ. [= אהרן תרשיש]. חוברת ב :

מאת מרן (חזקאל) סרגא. יוצא לאור ע"י בנימין יהושע
זילבר. ירושלים, המהדיר, (דפוס התחיה), תשי"ז, [3],
63 דף, 8°. עם מפתח הענינים.

1449 הגדה של פסח A Pészach ünnepi el-
beszélés. Fordította: Wídder Salamon.
Somrony R. Juda verses fordításával.
תל-אביב, "סיני", חש"מ, (1957), 64 ע', 8°. עברית והונ-
גרית עמודה מול עמודה.

1450 הגדה של פסח Erzählung von Israels
Auszug aus Aegypten... mit deutscher
Uebersetzung und Illustrationen. תל-אביב,
"סיני", (דפוס ש. בלאטס, תשי"ז), 64 ע', 8°. עברית
וגרמנית עמודה מול עמודה. דפוס סטראוטיפי ע"פ אחת
מהוצאות שלזינגר, בודפשט. באותה צורה יצאה הגדה
של פסח עם תרגום צרפתי La Haggadah de
Pessach ועם תרגום אנגלי Service for the first
nights of Passover.

1451 הגדה של פסח עם מעינה של תורה > דער
תורה קוואל<. אמרות, רעיונות, השקפות ומתגמים מאת
גאון וגדולי ישראל. נאספו... על ידי אלכסנדר וושא
פרידמן, (תורגם לעברית על ידי מקאירן צבי [פרוש]), תל-
אביב, פאר, (דפוס נתיבה, תשי"ז), 70 ע', 8°. "מהדורת
הספר באידיש : ורשה תרצ"ח".

1452 יעקבי, תנחום. ספר "הצבי מנחם" על
התורה. [מאת] (תנחום בן מנחם הלוי יעקבי). (כפר הט),
תשי"ז, [10], 38, [1] דף, 4°. במכונת-הכפלה.
עיונים בדברי חז"ל על התורה. "אכר אני ובאת ומעדר
עבודתי, אבל אטפתי וכנסתי את הדברים שאמרתי במשך
שנתיים תשט"ז תשי"ז בבית הכנסת בכפר הס".
(מההקדמה).

1453 מחזור. מחזור לסוכות, פסח ושבועות. עם הפ'
רוש... מטה לוי... נדפס לראשונה בדפוס... באלאבאן
בלמברג בשנה בהוצאת... שלזינגר, וינה... תל-אביב,
סיני, (דפוס "עתיד", תשט"ז), [1], 209-217, 16, 218-366
דף, 8°. דפוס-צלום. נוסח ספרד. החלק ל"ה וליו"כ :
ק"ס ל"ג 146 מס' 773.

1454 מחזור. מחזור יקר מפנינים... עם פירוש
מטה לוי וע"ט. נוסח אשכנז. [א.ב]. ירושלים, האחים לוינ
אפשטיין, (דפוס לוינ-אפשטיין), תשי"ז, 8°. דפוס-צלום.

ל"ב 13. המקור, Salo Wittmayer Baron: A social and religious history of the Jews, מהד' ב: ק"ס כ"ח 354.

1466 הלחמי, דוד. חכמי ישראל; אנציקלור פדה לגדולי ישראל לדורות האחרונים מאת הרב דוד הלחמי (ויסבורד). תלאביב, א. ציוני, (דפוס "נתיבה"), תשי"ח (1957). [6] 461 [1] ע' 8.
כולל כאלף ערכים קצרים (טור אחד בממוצע), עם מפתח שמות האישים ומפתח שמות הספרים. נתפרסמו תחלה ב"המודיע" וב"שערים".

טרטקובר, א. מגילת ההתיישבות. עיין להלן מס' 1667.

1467 יד ושם. יד ושם, רשות הניכרון לשואה ולגבורה; תפקידים, פעולות. (ירושלים, דפוס "אחזה"), [תשי"ז]. 16 ע', תמונות, מפה, פקסימילים. 8.

1468 ירושלים. מוסד הרב קוק. אוסף יעקב קליין. ירושלים, מוסד הרב קוק, חש"מ, תשי"ח. 3, [1] ע' פורטרט. 8. בראש השער: מוסד הרב קוק, אוצר הספרים.

תולדות י. קליין ממיהאלוביץ (תרמ"ב-תשי"ד), אשר חלק מספריו ניתן ע"י בניו למוסד הרב קוק.

1469 מרטינ, קינגסלי. הארולד לאסקי; חייו ודמותו. (תירגם מאנגלית נתן עקרון). תלאביב, עם עובד, (דפוס החברה המאוחדת להדפסה). תשי"ז. 250 ע'. 8. בראש השער: קינגסלי מארטינ. עם "הקדמה למה" דורה העברית" מאת המחבר. המקור, Martin Kingsley; Harold Laski, ק"ס כ"ט 232.

1470 פוזנר, עקניבא [ברוך]. לקורות קהלת צרניקאו, בלויית מפה אחת ושתי תמונות ירושלים, ארו (= המחבר). (דפוס "ארץ-ישראל"), תשי"ז. 48, VIII ע'. 8. עם סכום ושער נוסף באנגלית: The annals of the community of Czarnikau <Czarnikow>... by A. B. Posner.

הקהלה הקטנה של צרניקאו בגליל פוזנא ידועה כבר במאה הי"ח ושגשגה במחצית הראשונה של המאה הי"ט (1849: כ"ט 1100 נפשות). בספר ידיעות ביוגרפיות על רבני העיירה (שלמה פוסר, שמאל פרוינד, חיים יהודה וייל) ועל רבות ממשפחותיה.

1471 צ'ריקובר, אליהו [Elias Tcherikower]. יהודים בעתות מהפכה. עם מבוא מאת בן-ציון דינור. (תירגם מאדיש חנוך קלצין). תלאביב, עם עובד,

יסוד האהבה, אהבת האדם. ירושלים, מכון מהרש"ל — נוה-שלום... והאגודה לתקון המדות והמעשים, (דפוס "העברית"), תשי"ז. 22, [2] ע' 8. ליקוטים מספרות המוסר, ערכים אחדים מאת הרב נ. כהנא-שפירא. — הקודם: ק"ס ל"ג 18.

1462 דער הייליגער קוואל; הייליגע התלהבות-ידי בע דערטער וועגן יידישקייט... הערליכע סיפורים פון צדיקים וגאונים... בני ברק, הרב הרשקוביץ, דפוס "סלאוויטא". 8.

ירחון. העורך והמ"ל: הרב הרשקוביץ. חוב' 3: ר"ח אדר א' [תשי"ז]. [33] 48 ע'.

היסטוריה, ביוגרפיה, זכרונות

ראה גם לעיל במדור "קבצים" ולהלן במדור "צינונים וכו'".

1463 אוארבך, אליהו. המדבר וארץ הבחי-רה; תולדות ישראל בתקופת המקרא. (תירגם: דניאל אור [= אוארבך]). כרך. א. תלאביב, עם עובד, (דפוס הארץ), תשי"ח (1957). 303, [1] ע', תמונות (מקצתן על 16 לוחות), מפות. 8. בראש השער: אליהו אורבך. המקור, Elias Auerbach: Wüste und Gelobtes Land. I, ק"ס ס' 460 (שם גם בקורת מאת ב. פינלר [= מור]).

"לעומת מהדורתו הראשונה, נעשו בספר, במתכונתו הנוכחית, כמה וכמה שינויים חשובים. בכל מקום הוקדשה תשומת-לב מלאה להתקדמות הרבה של ידיעתנו במחצית-היובל האחרונה. חורתי בי מדעות מוסעות וכתבתי פסיקות שלמות מחדש". (עם המהדורה העברית). הביבליו-גרפיה אינה מופיעה כאן, אבל יש לוח תאריכים ומפתח השמות והענינים.

1464 ברומברג, אברהם יצחק [Abraham Isaac Bromberg]. מגדולי התורה והחסי-דות. ספר י"ג: הגאון ר' שלמה איגר ובנו האדמו"ר ר' יהודה ליב איגר מלובלין. ירושלים, המכון לחסידות, (דפוס התחיה), תשי"ח. 160 ע', פורטרטים. 8. הקודם: ק"ס ל"ב 390.

1465 ברון, שלום. היסטוריה חברותית ודתית של עם ישראל. (תרגם יקחשע מאיר גרינץ). כרך א: ימי קדם. (חלק ג). תלאביב, "מסדה"; (רמת-גן, דפוס "מסדה", תשי"ז). 253 ע', לוחות-תמונות. 8. בראש השער: שלום בארון. הקודמים: ק"ס ל"א 163,

(דפוס דבר, תשי"ח 1957), 557, [2] ע', פורטרטים, פקסי מילים. 8°.

קובץ חבוריו המקיפים ביותר של צ'ריקובר, שהופיעו

ב"היסטארישע שריפטן" של ייווא ובבמות יודיות אחרות; המאמר "ההמון היהודי וכו'" נדפס ב"ציון" א', תרצ"ט. — התכן: ב"צ דינור: אליהו צ'ריקובר. — היהודים במהפכה הצרפתית: היהודים במהפכה הצרפתית. המאבק לשיווי זכויות היהודים בזמן המהפכה הצרפתית. — היהודים במהפכה הרוסית: ההמון היהודי, המשכילים והשלטון בימי ניקולאי. מהפכנים יהודים ברוסיה. ראשיתה של התנועה הסוציאליסטית היהודית. ניצני ספרות בלתי-לגלית בארץ-ישראל. — פרעות ברוסיה: חומר חדש לתולדות הפרעות ברוסיה בתחלת שנות השמונים. אידיאולוגיות מהפכניות ולאומיות בקרב האינטליגנציה היהודית ברוסיה בשנות השבעים והשמונים. אנטישמיות ופוגרומים באוקראינה. — ביבליוגרפיה של צ'ריקובר: ק"ס כ"ה 269, שם גם ציון.

רפלקס, ג. י. פרקי חיים. עיין להלן מס' 1522.

1475 שמואלי, אפרים (Ephraim Shmueli).

תולדות עמנו בזמן החדש. כרך 1: (עם ישראל) ראל בימינו מגמר מלחמת העולם הראשונה ועד הזמן הזה, כרך 2: <1939-1957>, תל-אביב, "יבנה", (דפוס "גוטנברג", תשי"ח). [4], 441, [1] ע'. 8°. ביב' ליוגרפיה (לכרכים 1 ו-2): ע' 417-429. — הקודמים: ק"ס ל"ב 258.

1476 Nedava, Joseph. Trebitsch-Lincoln; das Leben des grossen Spions und Abenteurers... Aus dem Hebräischen übersetzt von Meir Faerber. Tel-Aviv, Union Verlag, (typ. Blumenthal, 1957). 301 p., 11., front. (ports). 8°.

המקור (יוסף נדבה: טריביטש-לינקולן): ק"ס ל"ב 125, שם גם ציון.

עם ישראל בהווה

1477 הירשברג, חיים זאב [Haim Zeev Hirsch-berg].

מארג מבוא השמש; עם יהודי אפריקה הצפונית בארצותיהם. ירושלים, המחלקה לענייני הנוער והחלוץ של ההסתדרות הציונית, (דפוס גולדברג), תשי"ז. 237 ע', 32 לוחות-תמונות, מפות (אחת מקופלת). 8°.

הספר הוא פרי מסעו של חוקר האסלאם, וחלקים ממנו נדפסו לפני כן בכתבי-העת "מולד", "עתידות", "עם וספר" ו"גשר". אחרי מבוא כללי על בעיות יהודי האיזור דן הירשברג בתנועה ובפרי אגליריה (שני הפרקים

1472 רבינוביץ, יצחק. ממוסקבה עד ירושלים; המאבק היהודי הלאומי בברית המועצות... בצורך 12 תמונות. ירושלים, ר. מס, (דפוס ר. ח. הכהן, 1957), 190, X ע', פורטרטים, פקסי-מילים. 8°.

רבינוביץ, מהגוס, יסד בשנת 1915 במוסקבה את המרכז, שהתפשט אח"כ בכל רוסיה, וארגן את תנועת הצעירים היהודית (מכבי הצעיר — השומר הצעיר), עמד בראשה ופעל כעסקן ציוני עד שזכה לעלות לא"י בשנת 1929. שלשת המדורות של זכרונותיו, "במוסקבה, בבית הסהר ובגירוש, בדרך לארץ ישראל", משקפים את מאבקן של התנועה הציונית והתרבות העברית על קיומן, נגד גזירות השלטונות. המחבר היה אחת הנפשות הפועלות במערכת. בנספח הובאו התוכנים שהגיש לסגן נשיא המדינה סמירוביץ, במקור ובתרגום.

1473 רודי, צבי (Zvi Rudy). הסוציולוגיה

של העם היהודי. תל-אביב, "יבנה", (דפוס "הארץ" ודפוס ישראל, תשי"ח 1957), 175, [1] ע', דיאגרמות. 8°.

שער נוסף באנגלית.

תמצית הרצאות בבית הספר למשפט ולכלכלה בתל-אביב. — התכן: הסוציולוגיה של העמים. הגדרת המושג "סוציולוגיה של העם היהודי". גזע ועם. קצב ההתרבות של העם היהודי. נדודי היהודים. שבילי הכלכלה היהודית. האנטישמיות. ההתבוללות. העבריות. הלאומיות היהודית. מדינת ישראל. — ביבליוגרפיה: ע' 159-163.

1474 רודינגי, ספר זכרון לקהילת רודינגי והסבי

— fessions in Israel... by J. Ben-David
תקציר דיסרטציה, ירושלים 1955. השערים, התכנים וה-
סכום האנגלי, כולם של הדיסרטציה השלמה, במכונת-
הכפלה; הפנים, תקציר של פרק ב', תדפיס של המאמר
"הספאטוס החברתי של המורה בישראל" מתוך "מגמות"
ת, חוב' ב (אפריל תשי"ז).

1483 בר-אילן, חיים. הטב ב ת ש י"ז; דו"ח
כללי לאחז באוקטובר 1957. תל-אביב, עלי-טב ב ע"מ,
1957. [1] 10 דף, טבלאות. 4°. במכונת-הכפלה, המע'-
טפט בדפוס.

התכן: סקירה כללית (בעולם; בארץ). פיתוח הענף
בהתיישבות החדשה. עסקי החברה. אסם צפת.

1484 ברסלבסקי, משה [M. Braslavski]. זא ת
ה א ר צ; הגליל, הריו ועמקיו. ספר מקרא ולמוד. מהדורה
שניה מתקנת ומרחבת. תל-אביב, עם עובד, (דפוס אופק),
תשי"ז. 410, [5] ע', תמונות, מפות. 8°. למהר' א
(ק"ס כ"ט 14) הגרסת כאן מאמהות נוספו מלואים,
ע' 385-410.

1485 גולומב, אליהו [Eliahu Golomb]. חביון
ע. ז. בעריכת יהודה ארז [= רוניצקין]. מהדורה שניה...
כרך ב. תל-אביב, עינות, (דפוס אחדות), תשי"ז. 450 ע',
פורטרטים. 8°. כרכים א, ב, מהר' א; ק"ס כ"ז 15,
לי 13 (שם גם התכן; מהר' ב של כרך א; ק"ס לי 156.

1486 גנור, דוד [David Ganor]. על המשפט
הסלילי; כנס מקיף ומעודכן של החוקים והתקדימים
בדיון הפלילי ובדיני ראיות, עם הערות וסיכומים. כרך
א. תל-אביב, "מידן", תשי"ז-תשי"ח 1957. 8°.
התכן: כרך א. (דפוס א. בלוק), תשי"ז. אא, [4] 557,
[1] ע'— כרך ב. (דפוס הפועל המזרחי), תשי"ח 1957.
וא, 561-1076 ע'. נוספה "חוברת תקונים מס' 1". בלי
שער. [4] דף. 8°.

— ספר זה נועד לשמש בבית המשפט. הודות לשיטת
חלוקת הענינים בספר ולמפתח הענינים המפורט שבסוף
כרך ב', ניתן למצוא את המבוקש בקל ובמהירות.
הספר דן בענינים השונים לפי הסדר הכרונולוגי של מהלך
המשפט החל מהמצער והחיפוש וכלה בעונש ובערעור.
סעיפי החוק והתקדימים ניתנו ככתבם וכלשונם, הושמטו
רק אותם החלקים שאינם נוגעים לענין כלל. החומר שמ-
קור באנגלית תורגם לשפה ברורה ופשוטה, לעתים נעש-
ה מלאכת הפרשנות אנב התרגום. בסוף כל פרק קשה

הראשונים; כל השאר, חוץ מספר אחרון על גיבראלטאר,
מוקדש למאורקו (ע' 210-61). שם בקר המחבר גם במקר-
מות נדחים ועמד על מנהגי העדה המקוריים. בסכומו הוא
מדגיש את המפנה שחל בחיי היהודים בארצות צפון-
אפריקה עם חבלי עצמאות המדינית. בסוף הספר מפתח
של "מונחים" מלים זרות וראשי תיבות.

צינונות, ארץ ישראל, מדינת ישראל

ראה גם לעיל במדור "קבצים" ובמדור "היסטוריה,
ביוגרפיה, זכרונות".

1478 אביצור, שמואל (Shmuel Avitsur).
הירקון: הנהר וגלילותיו. (תל-אביב, הקיבוץ המאוחד,
(דפוס א. סטרוד), תשי"ח. 231 ע', לוחות-תמונות, טבל-
אות, מפות. 8°. עם שער נוסף באנגלית.

התכן: אגן הירקון. הירקון כנהר. הירקון כגורם מדיני
ואסטרטגי בתולדות ארצנו. שרידי העבר לאורך הירקון.
צמחיית הירקון. חייית הירקון. הוגה. הדיג בירקון וב-
קרבת שפכו. הספנות. ניצול מי הירקון. השימוש במי
הירקון. מפגעי הירקון. עתידות הירקון. — ספרות (ע'
215-218).

1479 אגוד מלטשות היהלומים בישראל. ידי-
עות... (תל-אביב, אגוד מלטשות היהלומים בע"מ, "הע'
תקה" מולטיפרינט), תשי"ח. 8°. במכונת-הכפלה. תכי-
פות ההופעה לא נזכרה. מרכז ועדת העריכה: ת. דניאל.
חוב' א: כסלו. 15, [1] ע', טבלאות.

1480 אור-יהודה, המועצה המקומית. ידי-
עור-יהודה. אור-יהודה, המועצה המקומית, (1958). 4°.
במכונת-הכפלה, המעטפת בדפוס. יוצא פעם לשלושה חד-
שים. העורך: מרדכי בן-פורת. חוב' 1: 9 בפברואר. [1]
11 דף, טבלאות. "שנתיים לקיומה של המועצה".

1481 במערכה; עלון לבעיות השעה. ירושלים,
ועד עדת הספרדים, חש"מ, תשי"ח. 2°. הגל' שלי-
פוניו: כ"ד בשבט. 8 ע'. "הוצאה מיוחדת". כתב-שטנה
נגד הרב הראשי יצחק נסים בן רחמים.
"במערכה" היה שמה של "כמה לעניני הספרדים ועדות
המזרח", שיצאה בתל-אביב (תשי"ח-תש"ס) מטעם "המש-
מרת הספרדית הצעירה" (ק"ס כ"ה 133).

1482 בן-דוד, יוסף. המבנה החברתי של
המקצועות החפשיים בישראל... [ירושלים, תשי"ז]. 3 דף,
[201] 212 ע', 4, [4] דף. 8°. עם סכום, תכן ושער
נוסף באנגלית: The social structure of the pro-

או מסובך ניתן, סיכום המכיל בקיצור לשון את ההלכות העולות מאותו פרק. (מתוך פתח דבר).

1487 דין, דבורה (זטולובסקי) [Dvora Dayan]. באור וביגון, תלאביב, "מסדה"; (רמתגן, דפוס "מסדה"), תשי"ז, 18, 399, [2] ע', לוחות-תמונות, 8°. בראש השער: דבורה דיין.

בראש הספר הקדמה מאת ברכה חבס על דבורה אשת שמואל דיין (פרותורובקה, אוקראינה, הושענא-רבא תרנ"א — כ"א באב תשט"ו), ממיסדי נהלל. — רוב הרשרי מות המכונסות בספר זה נתפרסמו בחוברות "דבר הפר עליה", מאז 1929 עד מותה, ובקובץ "אספר" (ק"ס כ"ט 193, שם גם ציון). ענינו זכרונות, חזי הארץ ובעיות היום. הן סודרו לפי נושאים עם ציון שנת כתיבתן. במעובונה מובא קטע של ספור, שהיא החלה שלוש פעמים לכתוב אותו. גם נדפסו רבים "ממכתביה" משנת 1913 עד 1953 (ע' 320-389).

1488 הוכשטיין, מנחם, מלקט. צווי המסים ברשויות המקומיות <עיריות, מועצות מקומיות> לשנת 1957-1958... [תלאביב], מרכז השלטון המקומי, המחלקה המשפטית, [תשי"ח], [1], 5, [2], 213 ע', טבלאות, 2°. במכונת-הכפלה, המעטפת בדפוס. הקודם: ק"ס ל"ב 261.

1489 הלפרין, חיים; דן, ירון. מושבי עולים. רחובות, מחלקה לכלכלה חקלאית, הפקולטה לחקלאות [של] האוניברסיטה העברית; (תלאביב, דפוס י. שלומי), תשי"ח, 147, [1], xvi ע', דיאגרמות, טבלאות, מפות (מהן אחת מקופלת). 8°. עם סכום ושער נוסף באנגלית: H. Halperin; D[an] Yaron: Moshvei olim... Department of Agricultural Economics, The Faculty of Agriculture, Rehovot... 1957. vot...

מספרם של מושבי עולים "גדל מדי פעם והגיע ל-179 בסוף תשט"ו, ואף אוכלוסיתם גדלה וחיים בהם עתה יותר מששה רבוא אדם... כיסוד לעבודה משמש מדגם של שנים עשר מושבי עולים, מן המפותחים והמבוססים שבהם, אשר נוסדו בשנות 1949-1951... בכל כפר נסקרו רבע מכלל החברים ובס"ה 247 מתישבים... נכללו בסקר שלשה מושבי עולים המפגרים יחסית בהתפתחותם בגלל תנאי החישובות קשים יותר, הם שוכנים בהרי ירושלים, גבעות פרודור ירושלים והגב. הסקר נוהל עפ"י שני

שאלונים, שאלון אחד הוקדש לכפר בכללו והשני — למתישב. (מהמכוא).

1490 ההסתדרות הכללית של העובדים העבריים בא"י, מבטחים, מבטחים... תפקידה ופעולותיה. [תלאביב], ההסתדרות... מבטחים — מוסד לביטוח סוציאלי של העובדים בע"מ, חש"מ, תשס"ז 1956, 12 ע', תמונות, 8°.

1491 ההסתדרות הכללית של העובדים העבריים בא"י, הקבוץ הארצי השומר הצעיר. המחלקה לתרבות ולהסברה. המדור לידעית הארץ. עלון המדור לידעית הארץ ליד המחלקה לתרבות ולהסברה של הקב"א השומר-הצעיר, חמ"ד, 2°. במכונת-הכפלה. תכפיות ההופעה לא נזכרה. גל' 4: אור תשי"ח, 20 ע', תמונות.

1492 הסתדרות עורכי הדין בישראל. יומן עורך-הדין, תשי"ח 1957-8. בעריכת שאול אלוגי ורפאל לוז... [תלאביב], ההסתדרות עורכי-הדין בישראל, הועד המרכזי, דפוס ש. אלחנני, [1957], 370, [16] ע', 8°. עם רשימות של הרשויות המשפטיות, השופטים, עורכי הדין, תעריפי אגרות ומסים. מצורפת: תוספת ליומן [השלמות], 4 ע', אוקטובר 1957.

1493 ההסתדרות הציונית. ההנהלה בא"י. דין וחשבון על הפעולות מניסן תשי"ז עד טבת תשי"ח <אפריל-דצמבר 1957> מוגש לוועד הפועל הציוני במושב בירושלים, אדר תשי"ח <מרץ 1958>. ירושלים, הוצאת הנהלת ההסתדרות הציונית, תשי"ח, [2], 164 דף, טבלאות, 4°. בראש השער: הנהלת ההסתדרות הציונית והסוכנות היהודית. במכונת-הכפלה, המעטפת בדפוס. יצא גם באנגלית: Executive of the World Zionist Organization and the Jewish Agency. Report on activities... 2 p. 1., 213 p.

1494 ההסתדרות הציונית. הועד הפועל. מושב הועד הפועל הציוני בירושלים. המושב השני אחרי הקוני גרס הכ"ד, "יא-כ"ד בחמוז תשי"ז (23 ביולי 1957). הרצאות, ויכוחים, החלטות. ירושלים, המחלקה לאירגון של הנהלת ההסתדרות הציונית, (דפוס ברוסלם פוסט, הקד' תשי"ח) [1957], [2], 333 ע', 8°. יצא גם באנגלית: Session of the Zionist General Council. Second session... 417 p.

1498 יטבתה [קבוץ]. חג העליה, חנוכה תשי"ח (23 בדצמבר 1957). יטבתה: [תל]אנבים, "ספר", [תשי"ח] [13] דף, תמונות. 4. במקונת הכפלה. בראש השער: אחוז הקבוצות והקבוצים, יטבתה. צורפה "תכנית החניגה ביוטבתה", [3] דף, תמונות. במקונת הכפלה.

1499 יצחקי, יצחק. מבחר כתבי י. יצחקי [= יצחק לי שבתאי]. (ליקוט כתבי העזובן > והביבי ליוראסיה > בידו. לוי). מרחביה, ספרית פועלים, (דפוס השומר הצעיר, 1957). 52, 335, [1] ע', תמונות. 8.

אוסף מאמרים ונאומים. התכן: בשער הספר: ל. טרנוי פולר: פרקי חיים. ז. אברמוביץ: י. יצחקי ומורשתו. — תנועת הפועלים בארץ והמאבק האנטימפריאליסטי. במערכות תנועת הפועלים הבינלאומית. העובד הערבי בארץ. המדינה במבחן הקליטה. מתוך המסכת. רשימה ביבליוגרפית (ע' 330-336). — חוברת לזכרו של יצחקי, ת"א. חש"ט: ק"ס ל"ב 116, שם גם הערה ביוגרפית.

1500 ירושלים. עדת הספרדים. ידיעות ועד עדת הספרדים בירושלים. ירושלים, (דפוס "יהודה"), תשי"ח 1957. 2. תכופות ההופעה לא נזכרה. גל: 1: "יד בתשרי. [4] ע', מצורף לגל: זה: מדוע הוקם ארגון ארצי לחברות קדישא לספרדים...? [4] ע'. 4. "עלון פנימי".

1501 ישראל. חקים. אוסף חוקי ישראל: חיקוקי מדינת ישראל <על כל תיקוניו>... בעריכת משה הוכמן. חברי המערכת: יוסף לוין, חנן שפילמן, עמוס זמיר. כרך א: חוק האגרות > אגודות שיתור מיות לאשראי > חש"ט — חוק הורכונים תשי"ב, מפתחות. תל-אביב, גוילים, (דפוס "חן", הק"ר תשי"ז). [4], 569, [1] לוין ע'. 8.

הכרכים הרבים של "אוסף חוקי ישראל" שיצאו מאז שנת 1953 ועד עתה בעריכת מ. הוכמן כללו בשתי סדרות נפרדות את חוקי המגזר ואת תקנותיו (ר' המפתחות של ק"ס כ"ט-ל"ב). הוכמן שלפנינו פותח סדרה נוספת, היינו את החקיקה של מדינת ישראל. גם כאן מסודרים החרקים לפי סדר א"ב, אך בנוסף לכרכים הקודמים מובאות כאן התקנות השייכות לחוקים במצורף להם. נוספו פסקי דין הנוגעים לסעיפים השונים של החוקים וכן מראי מקור מות לספר החוקים ולקבץ התקנות. לרוב החוקים קודם הסבר כללי קצר.

1502 ישראל. חקים. אוסף חוקי ישראל <מהתחלת המנדט ועד היום> על כל תקניהם: אוסף

ע' 249-234 (בהוצאה אנגלית: 305-324): ישראל והיהדות: הרצאת דוד בן-גוריון, תשובת נחום גולדמן.

1495 זילברג, משה (Moshe Silber). המעמד האישי בישראל. ירושלים, מפעל השכפול [של] הסתדרות הסטודנטים של האוניברסיטה העברית וגו' ל"ב, (דפוס אחוה), תשי"ח 1957. 27, 454, XX ע'. 8. = סרטומי הפקולטה למשפטים של האוניברסיטה העברית, 4. עם תכן ושער נוסף באנגלית.

התכן: התחיקה המנדטורית: עניני המעמד האישי בכלל. עניני המעמד האישי בפרט. חלוקת הסמכויות לפי דבר המלך. החוק המטריאלי בעניני המעמד האישי, לפי דבר המלך. — חוקי המדינה: חוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), תשי"ג—1953. חוק שיחיו זכויות האדם, תשי"א—1951. רשימת המקורות.

ספר זה מקורו נעוץ בהרצאות בפקולטה למשפטים של האוניברסיטה העברית... מטרת המחבר היתה לתת סקירה שיטתית "מעודכנת" של הלכות המעמד האישי בישראל על פי חוקי הארץ... תשומת לב מיוחדת הוקדשה בו לתחומי המשפט, בהם "מתנגשים"... החוק החילוני והחוק הדתי". (מההקדמה).

1496 חברה להתיישבות היהודים בארץ-ישראל (פ.ק.א.). פיקא: החברה להתיישבות היהודים בארץ-ישראל <מיסודו של אדמונד דה רוטשילד>. תל-אביב, תור, דפוס "הארץ", [תשי"ז]. [64] ע', תמונות, מפה, פקטור מילים. 2. חוברת הסברה שרובה תמונות.

טרטקובר, א. מגילת ההתיישבות. ציין להלן מס' 1667.

1497 יגול, יונה. תמורות בתנועת הפועלים העברית. תל-אביב, מ. ניומן, (דפוס מ"ן), תשי"ח. 268, [1] ע'. 8.

התכן: אחרותה של תקופה. הפעבר מחברה למדינה, מגמת ההתפתחות של ההסתדרות. נצחונו וכשלונו של המשק האדמיניסטרטיבי. הסתגלותה של הקואופרציה. עלייתן של שכבות הביניים. ההגמוניה של המושב. עתידה של הקבוצה. לקראת מדינת-סער. תוכנית שנתגשמה. סר-ציאליון או רעיון משיחי? המפלגה בדימוקרטיה הישראלי. מסקנות. מקורות [ביבליוגרפיה]. ע' 261-268.

המחבר מותח בקורת על הסוציאליזם העברי בימינו על שלא הצליח להתאים את רעיונותיו הנושנים והנוקשים למציאות החדשה. כשלון זה גרם למשבר הנוכחי, וכדי להתגבר עליו יש צורך בתכנית סוציאליסטית חדשה. חקים ראשיים לתכנית כזו מוצעים בפרק "מסקנות".

מ.הרשל... אלגן את העבודה... קלדור... ריכוז את הנתונים". (מההקדמה של ר. בקין). — הקדום (1951) 52 : ק"ס ל"ב 17, מס' 98.

1505 ישראל. משרד האוצר. אגף המכס והבלו. קובץ פסקי דין בעניני יבוא, מכס ומס קניה, שנות 1936-1954. [ירושלם], (הקד' תשי"ז), [2], 94 דף. 2°.

התכן : תמציות פסקי דין (דף 127). נוסח פסקידין <שלם או חלקי> (89-13). — בכל אחד משני החלקים מובאים קודם פ"ד של "בית דין גבוה לצדק" ואחר כך של "בית"מ עליון וב"מ מחוזיים". פסקידין מומן המנדט — באנגלית.

"קובץ זה מכיל פסקי דין והחלטות משפטיות בעלי חשיבות בענינים אזרחיים ופליליים הנוגעים לפעולות אגף המכס והבלו, הן בנוסח מילולי והן בתמציות... הקובץ בא להשלים את עיקרי פסקי הדין המתפרסמים מומן לזמן מאז 20 בדצמבר 1955". (מההקדמה).

1506 ישראל. משרד האוצר. נציבות מס הכנסה. ניכויים ממשכורת ושכר עבודה ; דברי הסבר לעובדים ולגוֹנוֹת־עבודה, תשי"ז 1957. (ירושלם, נציבות מס הכנסה, דפוס גירוסלם פוסט), [תשי"ז]. 11, [1] ע' 8°. בראש השער : מדינת ישראל. האוצר. אגף מס הכנסה. — השוה ק"ס ל"ג 153.

1507 ישראל. משרד החוק. עמדתן של חברות אר"ם בבעיות השלום, הפליטים, ירושלים, [ירושלם], (הקד' תשי"ז), [2] דף, 332 ע' 2°. במכונת הכפלה, השער (על הכריכה) בדפוס. — "פנימי".

רק השער וההקדמה בעברית, כל השאר באנגלית. לקט הדברים שאמרו נציגי המדינות החברות באר"ם בשאלות השלום, הפליטים וירושלים, בדיונים בבעיית א"י שהתקיימו בעצרת, במועצת הבטחון ובמועצת הנאמנות... עד מבצע, קדש, השלמה תופיע בקרוב... דבריהם של נציגי ישראל ומדינות ערב לא נכללו בלקט". (מההקדמה). דבריהם ותגובותיהם של נציגי כל מדינה ומדינה מובאים בתמצית, לפי סדר הזמנים.

1508 ישראל. משרד החנוך והתרבות. המוזיקה רות הפדגוגית. עדות המזרח בחברה הישראלית <סקירות—מחקר>. סטיגוגרמה של הרצאות בכינוס של מפקחים על בתי הספר בישראל <חשון תשי"ח/נובמבר 1957>. כינוס ב. [ירושלם] משרד החנוך והתרבות, [תשי"ח]. [2] דף, 125 ע' 4°. במכונת הכפלה, המעטפת בדפוס.

התקנות, בעריכת משה הוכמן... כרך וז. תל אביב, גוילים, (דפוס א. ברחור), [1957]. 4°. התכן : כרך 1 : Local Councils — Prisons, 2905, 3478, LXIV ע' 1 — Prisons — Succession, 3479, 3924, 4054, LIV ע' (מס' הע' 3925-3924 הושמטו). — הקדום : ק"ס ל"ב 262.

1503 ישראל. חוקי מדינת ישראל ; קובץ הכולל את כל החוקים שיש להם תוקף בארץ, הן חוקי המנדט והן חוקי המדינה, על כל תיקונייהם ועל השינויים הנובעים מהקמת המדינה ורשויותיה. מלוקטים וערוכים לפי סדר האלף בית העברי ע"י רוברט גרדון... מהדורה שניה. כרך א. תל אביב, הוצאת רוברט גרדון, (דפוס "הפועל הצעיר", 1957-1958). 4°.

התכן : כרך א : אגודות — בתי משפט. 724, V, [1] ע' — ב : בתי משפט [המשפך] — הגנת דבורים. 725, 1436, וו, [1] ע' — ג : הגנת הדייר — חמרי נפץ. [2] 1437, 2160, V, [1] ע' — ד : חסינויות — מועצות מקר מיות. [1] 2877-2163, וו, [1] ע' — מהדורה קודמת, בתשעה כרכים : ק"ס כ"ט 306 ; ל' 159, 305 ; ל"א 167 ; ל"ב 262, 395.

לכרכים האלה נדפסו ארבע קבוצות של דפי החלפה כדלקמן : 1 : דפי החלפה מס' 1. לכרך א. 93 ע' — 2 : דפי החלפה מס' 2. לפרק 33, "בתי משפט", 57 ע' — 3 : דפי החלפה מס' 3. מעדכנים את הכרכים א"ב עד 8.12.1957. 56 ע' — 4 : דפי החלפה מס' 4. מתקנים ומעדכנים את הכרכים א"ב עד 23.2.1958. 89 ע'.

"שיטת המהדורה השניה דומה בעיקרה לשיטת המהדורה הראשונה, מובאים בה כל החוקים והפקודות שיש להם תוקף בארץ, לרבות חוקים עותומניים, בריטיים ומנדטוריים... החוקים סודרו בפרקים, וכל פרק כולל לא רק את החוקים ששמותיהם זהים עם שמו של הפרק, אלא גם חוקים אחרים השייכים לענין הפרק... לשם הקלת השימוש מובאים כל חיקוקי-לואי, כגון תקנות, צווים, הודעות, שניתנו על פי איזה חוק, יחד עם חוק זה באותו הפרק... בכל מקרה של השמטה... מצויין מקום הפרסום של החיקוק ברשומות על כל תיקוניו". (מההקדמה).

1504 ישראל. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. העיריות בישראל <1954/55 — 1952/53>. ירושלים, המדפיס הממשלתי, תשי"ח <1957>, 10 ע', [1] דף, 69 ע' של טבלאות. 2° = סדרת פרסומים מיוחדים, 64, במכונת הכפלה.

שים... סיכום שני של פעולות המועדון > הראשון יצא בשנת 1955 <".

1514 מפלגת פועלי א"י. חרות; עבר הוזה עתה. [תלאביב], (מרכז מפלגת פועלי א"י/ המחלקה להסברה), חש"מ, [תשי"ז], 20, [1] ע"י. 8°. (ספרית הויכוח), נגד "תנועת חרות", בסוף החוברת: "אוגוסט, 1957".

1515 נדב, צבי [Zvi Nadav]. כך התחלנו; מראשית חיי העבודה, השמירה והקבוצה. (תלאביב), הקיבוץ המאוחד, (דפוס "עופר"), תשי"ז, 295, [1] ע"י. 8°. זכרונות על עליית המחבר מרוסיה (1905) ושנותיו הראשונות בארץ עד לפני מלחמת העולם הראשונה (עבודתו במקומות שונים; רחובות, מסחה, מלחמיה, מטולה, חזרה, דגניה, טברה, מרחביה). המשך זכרונותיו של נדב, "מימי שמירה והגנה": ק"ס ל"א 37.

1516 הסוכנות היהודית לא"י. המחלקה להתיישבות חקלאית. כתב הסכום להצטרפות כורמי ההתיישבות החדשה כחברים לאגודת הכורמים הקואופרטיבית של יקבי ראשון לציון וזכרון יעקב בע"מ. תלאביב, תשי"ז, [3], 6, 13, 4 דף. 8°. במכונת הכפלה. התכן: כתב ההסכם. שמות הישובים המגדלים כרמי ענבי יין. תקנות אגודת הכורמים. תולדות "כרמל מורחי" ואגודת הכורמים.

1517 ספנות ונמלים. ירושלים, אגף הספנות והנמלים, משרד התחבורה, תשי"ח, 2°. תכניות ההופעה לא נזכרה. חוב' 1: סבת. 12 דף, טבלאות. במכונת הכפלה.

1518 פרץ, [ישראל]; א. גרינברג; [נפתלי פלאות (I. Peretz; A. Grünberg; N. Plauth)]. מדריך להדברת מוזיקה המטע בפרס, בכרם, זית, סופטרופיים, גרעינים וגלעניים... ערוך ע"י י. ענברי. תלאביב, "המשק החקלאי", (דפוס אילון), תשי"ז, 94, [3] ע"י, תמונות, טבלאות מקופלות. 8°. עם תכן ושער נוסף באנגלית. בראש השער: ארגון מגדלי פירות. העמודים 35-69 הם למעשה טבלאות מקופלות נדפסות בצד אחד. — השוהה ק"ס ל"ג 28: י. פרץ: מדריך להדברת מוזיקה גן הירק.

1519 הקרן הקימת לישראל. עזרים. ירושלים, הלשכה הראשית של הקרן הקימת לישראל, (דפוס "אחוה").

1509 ישראל. משרד החנוך והתרבות. מחלקת העתיקות. יד לפ. ל. א. גיא (פיליפ לנגסטאף אורד גיא) <1885-1952>. ירושלים, (הוצאת משרד החנוך והתרבות, אגף העתיקות, דפוס טורים), תשי"ז, 18, 22 ע"י, פורטרטים. 8°. עברית ואנגלית, עם שער נוסף באנגלית: In memoriam P(hilip) L(angstaffe) O(rd) G(u)y <1885-1952>...

רוב החוברת הם דברי פ.י. כהן בטכס האזכרה ב"ב בינואר 1953. גיא היה המפקח הראשי לעתיקות בממשלת א"י מאז 1922, ומנהל ביה"ס הארכיאולוגי הבריטי בירושלים. משנת 1948 עד למותו עמד בראש מדור החפירות והסקר הארכיאולוגי של מחלקת העתיקות של מדינת ישראל. בין השאר חפר במגידו ובבית-ירח. — ביבליוגרפיה: ע"י 65.

1510 לביא, שלמה [Sh. Lavi]. עליותו של שלום ליש; סיפור. חיפה, מועצת פועלי חיפה, ועדת התרבות; (ת"א, דפוס "הפועל הצעיר"), [תשי"ז], 372 ע"י. 8°. = ספרית ילקוט, 31. ספור אוטוביוגרפי. המחבר הוא מאישי העליה השניה וממייסדי עין-חרוד. ההוצאה המקורית: ק"ס ל"ב 18.

1511 (ליצמן, גרשון). קטלוג גרשון: בולי ישראל 1958. Gershon's catalogue of Israel stamps. (Ed. Gershon G. Litzman). (תלאביב), [תשי"ז], 138 ע"י, תמונות. 8°. עברית ואנגלית.

1512 לירון <אלטשולר>, אהרן. ירושלים העתיקה במצור ובקרב. (תלאביב), "מערכות", (דפוס י. שלומי, תשי"ז), 464 ע"י, לוחות-תמונות, מפות. 8°. המחבר החל לרשום את זכרון המאורעות מיד אחרי שקרה, בעודו בשבי הלגיון הערבי בשנת תש"ח. את ראשית הספור מהווה הפעולה הראשונה של ההגנה בעיר העתיקה (2.11.1947). שלושה חלקים בו: בצל הצבא הבריטי (עד 13.5.1948); בקרב עם הכנופיות (עד 19.5.1948); בקרב עם הלגיון הערבי (עד הכניעה ביום 28.5.1948). בספר עשרות מפות וצורף אליו עלה של חקוני טעויות, אבל אין בו תכן העניינים ולא רשימת המפות והתמונות.

1513 מלוא. מועדון לסופרים ואמנים, תלאביב. מלוא, מועדון לסופרים ואמנים, 1955-1957. (תלאביב, דפוס "הפועל הצעיר"), [1958], [16] ע"י. 8°. כותם חמש שנים לקיומו של מועדון, מלוא' אנו מגי-

ירקות טריים בשנת השמיטה... בשנת תשי"ג התחלנו בניסויים הראשונים של גידולי-חצץ (Gravel Culture)... חשיבות מיוחדת נודעת לשיטה זו לגבי ישובי הנגב. (מההקדמה). — קודמים בסדר: ק"ס ל"ג 27.

1524 שורת המתנדבים. מתוך משפט עמוס בן גוריון — השורה; סיכומים, פסקידן, ערעור. ירושלים, שורת המתנדבים, (דפוס "אחזה", [תשי"ז]. 160 ע" 8°.

קטעים מנאומיהם של עו"ד שמואל תמיר, ש. תוסיס-כהן ומיכה כספי, מפסקידן של בית-המשפט המחוזי בתל-אביב (ע' 146'115) ומערעור הנתבעים בבית-המשפט העליון (158'149). בתוך החומר הזה שולבו מסמכים שר-נים הבאים להוכיח את צדקת הנתבעים בקום הכללי נגד ה"משטר".

1525 תדהר, דוד (David Tidhar). אנציקלון פדיה לחלוצי הישוב ובוגיו... (דמויות ותמונות. כך ס). תל-אביב, "ספרית ראשונים" <דוד תדהר>, (דפוס "אבוקה", תשי"ח). 3456'3233 ע" 8°, פורטרטים. 8°.

1526 תל אביב — יפו. עיריה, דין וחשבון כספי לשנת הכספים 1956/57. א"ב. [תל-אביב] עירית תל-אביב — יפו, הגזברות, (הקד' תשי"ז). 2°. במכונת-הכפלה, המעטפת ותכן כרך ב הדפוס. התכן: א: הכנסות ותוצאות והמתור הכספי. 290 ע" — ב: טבלאות ומספרים סטטיסטיים. [1] דף, [5] ע" 1, [1] 15 דף, 405 ע" כל החומר בטבלאות, מהן מקופלות. — הקודם: ק"ס ל"ב 398.

1527 Les Amis de la République française en Israël. XIV juillet 1957. (Tel-Aviv), n. pr., [1957]. 71, [1] p., illus. 4°.

אלבום של תעמולה, הכולל דברי תמיכה של אישים מרכזיים בצרפת ובישראל על הידידות בין שני העמים לרגל יסוד הטניף הישראלי של האגודה, ומאמרים אחרים על היחסים בין צרפת לבין היהודים בעבר ובהווה. בסוף החוברת מודעות פרטומת.

1528 Arab Life in Israel. Jerusalem, Ministry for Foreign Affairs, Information Division, 1958. 2°.

במכונת-הכפלה. ירחון. העורך: נא. דותן. גל' 1: פב' רואר. [1] דף, 8 ע" 8°.

תשי"ח. 30, [2] ע', תמונות. מפות. 8° = ספרית אדמה, [4]. מהתכן: ז. וילנאי: עדולם ואזורה (ע' 15'3).

1520 הקרן הקיימת לישראל. עשור לעצמאות ישראל. (ירושלים), הקרן הקיימת לישראל, (דפוס "אחזה", [תשי"ח]. 31, [1] ע', תמונות. 8° = ספרית אדמה, [3]. "תדפיס מתוך השנתון, מולדת" תשי"ח.

רבינוביץ, י. ממוסקבה עד ירושלים. עין לעיל, מ" 1472.

1521 רותנברג, בנו. המאבק על ירושלים... ספור בצלומים... מבוא מאת דוד קורטני... תל-אביב, לעם, דפוסים שונים, [תשי"ז]. 144 ע', תמונות, מפה. 24: 21. אלבום תמונות עם הסברים קצרים בעברית, באנגלית ובצרפתית. החלק הלועזי של השער: The struggle for Jerusalem. La bataille... by Ben Rothenberg. Introduced by David Courtney.

1522 רפלקס, נחום יעקב [Nachum Jakob Rafalkes]. פרקי חיים: במעגלי הדור והתנועה. [א]: 1918'1884. (תל-אביב), הקיבוץ המאוחד, (דפוס "למרחב", תשי"ח). 304 ע', פורטרט. 8°. בראש השער: נחום ניר-רפאלקס.

אין כאן ספר של "זכרונות אישיים גרידא... משנת 1905 ואילך הולכים חיי האישיים ומשתלבים בחיים הצבוריים. משתדל הייתי לעמוד על המאורעות ההיסטוריים, שהייתי עד להם, ולתארם כפי שראיתם מתוך האספקלריה שלי". (מפתח דבר). הכוונה כאן לפעולתו בתנועת פועלי ציון שאליה השתייך המחבר מראשית קיומה (ע' 127'75) וביחוד לפעולותיו הרבות והחשובות בקרב המפלגה בפרט ויהדות רוסיה בכלל בימי המהפכה הרוסית. לתקור זה זו מוקדש חלק ניכר של כרך זה (ע' 171'298).

1523 שורץ, מאיר. גידולי חצץ בישראל, מאת מאיר שורץ. הקריה המרכזת המשותף להדרכה חקלאית, (דפוס הממשלה), תשי"ח. 48'3, [2] ע', תמונות, טבלאות. 8° = המדור לפרסומים חקלאיים, חוברת 21. בראש השער: מדינת ישראל, משרד החקלאות / הסוכנות היהודית, המחלקה להתיישבות / המרכז המשותף להדרכה חקלאית. "הוצא בשיתוף עם המכון לחקר החקלאות על-פי התורה". עם סכום ושער גוסף באנגלית: Hydroponics in Israel, by M. Schwarz.

"שנים רבות חיפשנו דרך לספק לחברינו בחפץ-חיים

The Ministry of Agriculture — The Sheep Breed-ers' Association. *of Israel*, vol. 6B, 1957. **בראש השער** : 106.

1533 **Geltner, Luzer; Juan Moroder**. Preliminary report on the problem of chronic diseases in Israel. (Sarafand, introd. 1956). 2 p.l., 125, IX p., 1 l., diagrs., tabs. (part fold.), 4°.

במכונת הכפלה. **בראש השער** : Commission for the Study of Chronic Diseases in Israel — המלים Preliminary Report על פתק מודבק.

הנתונים, השייכים לשנות 1949-1955, מיועדים לשמש בסיס להכרת צרכי האשפוז ושאר אמצעי הרפואי ולהשלמת רשת המוסדות הרפואיים.

1534 **Israel. Misrad ha-berit. Mahleket ha-ahayot**. Nursing in Israel; a survey prepared for the ninth World Health Assembly by the Nursing Division, Ministry of Health. Jerusalem, 1956. 2 p.l., 35 numb. 1. 4°.

במכונת הכפלה. בצד השמאלי של המעטפת : מקצוע האחות בישראל...

1535 **Israel. Misrad ha-huz. Mahleket-ha-hasbarah**. Egyptian violations of international law. [Issued by the] Ministry for Foreign Affairs Information Division. (Jerusalem, Government Printer, typ. "Ahva"), [1957]. 15, [1] p. 4°.

1536 **Israel. Misrad ha-tahburah. Port of Haifa Authority**. Haifa port development, 1948-1956. [Haifa], Port of Haifa Authority, Research Section, 1957. 17, [8] l., diagrs., tabs. (part fold.). 2°. במכונת הכפלה.

1537 **Israel. Study Group on Problems of Individual and Group Settlement**. April 25 — May 10, 1956, Israel. [3-5]. [Tel-Aviv?, 1956]. 2°.

Cont.: [3]: H[aim] Bar-Elan. Agricultural training in the new settlements and problems of extension. 10 numb. 1. — [4]: Joseph Weitz. Patterns for hill farming in Israel. 2 p.l., 9 numb. 1. — [5]: A[ryeh]

1529 **Comay, Michael Saul**. Resettling the Arab refugees; statement by... Michael Comay, Israel Ambassador to Canada and member of the Israel Delegation to the Tenth United Nations General Assembly before the Special Political Committee, 19 February 1957. Jerusalem, Ministry for Foreign Affairs, Information Division, 1957. 15, [1] p. 8°.

1530 **Corbo, Virgilio**. Gli scavi di Kh. Si-yar el-Ghanam <Campo dei pastori> e i monasteri dei dintorni. Gerusalemme [Old City], tipografia dei PP. Francescani, 1955. XIII p., 1 l., 170 p., illus., map, plans, 63 pls. (incl. 2 fold. plans) on 33 l. 4°.

= Pubblicazioni dello Studium Biblicum Franciscanum, 11. המבוא מתאר אחת אחת את הצורות האדריכליות המצויות בשרידים הנוצריים בסביבות בית לחם (בית הסהור). אחר כך באים פרטים על הפירות הפרוצסיסקים (1951-1953, ועוד קצת עד 1954) בחורבות "שדה הרועים" ובכנסת הרועים שבציריאל'גום (מקימו של "מגדל עזר"?), עם תאור הכנסיה הנוכחית. בחורבות המנזר הגורגי שבבירא'קוס, בית ההתבודדות של פוסינוס בחרבת אל'עיונים, המנזרים בחרבת לוקא, בחרבת מזמר'יה ובחרבת דיר אל'עמוד בצפון איזור ההפירות ובחרבת מכרם, בחרבת ג'וריום ובחרבת אום אל'סלעא בדרומו. — הקודמים בסדרה : ק"ס ל"א 170-169 (מס' 1231-1232), הבא : להלן מס' 1542.

1531 **Eban, Abba**. The Arab refugee problem — need for candor; statement by Ambassador Abba Eban before the United Nations Special Political Committee, 27 November 1957. Jerusalem, Ministry for Foreign Affairs, Information Division, (Government Printing Press), [1957]. 21 p., 1 l. 8°.

1532 **Finci, Moshe**. The improvement of the Awassi breed of sheep in Israel. Jerusalem, Weizmann Science Press of Israel, 1957. 1 p.l., 106 p., illus., diagrs., forms, tabs., pls. 8°.

תופים מתוך Bulletin of the Research Council

בהצלחה ומלעבוד בהם. הוא עמד גם על הצורך לעיין מחדש בתסבוכת היחסים היהודיים-גרמניים בכללם (מדור רביעי, 4 מאמרים). בשנים האחרונות של חייו התרחק יותר ויותר מן הבמות הפוליטיות ונתן ידו למפעלי צור סוציאליים של "ארגון עולי מרכז אירופה", ונפטר אחרי מחלה ממושכת בניירורק ב־5 בפברואר 1954.

ציונותו של לנדאור הושפעה ע"י אחד העם ובמיוחד ע"י א. ד. גורדון. בחו"ל היה מנהיג של "הפועל הצעיר". יותר משהיה בעל תקיפות במעשה הפוליטי היה איש העיון, מלומד מנתח. לפי טבעו ולפי תורת רבו ראה בציונות תפקיד מוסרי נעלה. כידוע התנגד לחלוקת הארץ כל ימיו. רעיון ההבנה היהודית-ערבית היה מעמודי התווך של תורתו הציונית. לא היו רבים שפסלו בהחלטיות ומתוך עקרונות מוסריים כמותו את השמוש בטרור כדרך להשגת מטרה מדינית. התהום בין השקפותיו לבין המציאות הלכה ואכזבה אותו ומררה את חייו.

גם הערכים המכונסים בשליש האחרון של הקובץ מעידים על אישיות המחבר העשירה ורבת הצדדים. כאן ימצא הקורא דברי אזכרה והערכה לגדולי דורו (ארלוזורוב, א. ד. גורדון, ב. פייבל, א. רופין, י. תון, י. ל. מאגנס, וילי פריד אישראל, ל. בק), שתי חקירות היסטוריות-משפטיות (Zur Geschichte der Judenrechtswissenschaft; Die Haltung des kurbayerischen Kanzlers Alois von Kreitmayer in Judensachen) וקטעים מאגרותיו הנוגעים בבעיות הצבור.

שני מאמרים על לגדואר מהווים מסגרת לתוכן רב זה. במבואו המקיף (ע' 46-11) סוקר מ. קרויצברג את דרך חייו, מעלה את דמותו כאיש הרוח והמחשבה ומבין את פעלו מתוך יסודות אישיים-רוחניים. אחרית הדבר, מאת ר. ולטש, מוקדשת להערכת אישיותו על רקע תקופתו, תקופת מעבר.

זכות גדולה נתגלגלה להם למלקט ולבית-ההוצאה, על שליקטו ופרסמו את הערכים הרבים הנפוצים רובם בעתות גות של הזמן. ע"י כך הצילו מן השכחה לא רק דמותו של איש בעל דמות, אלא שיטה חשובה ומכובדת במחשבה הציונית ובדרך הגשמתה. רצוי היה לערוך גם הוצאה ע"י רית, לכה"פ של מבחר הערכים, כדי למנוע את הרשם של התבוללות עדתית-כיתתית ולתת אפשרות לקהל יותר רחב לעיין בדברים שנאמרו כאן.

1540 Naveh, Z[eew]. Report on range research... [Rehovot], 1957. 33 l., diagrs. (1

Doudai. Regional planning in Israel, 1 p. l., 11 numb. l.

במכונת-הכפלה. הקודמים: [1]: ק"ס ל"ב 136 מס' 711; [2]: שם 267 מס' 1342.

1538 Korn, Itzhak. Thuat hamoshavim; cooperative farm villages. Tel-Aviv, Thuat Hamoshavim, (typ. Blumenthal), 1957. 22, [1] p., pls. 8°.

1539 Landauer, Georg. Der Zionismus im Wandel dreier Jahrzehnte. (Ausgewählte Schriften... Hrg. und eingeleitet von Max Kreutzberger mit einem Nachwort von Robert Weltsh). Tel Aviv, Bitan-Verlag, 1957. 478, [1] p., port. 8°.

בספר שלפנינו מכונסים חבורים מסוגים שונים. והם מבחר פרי עטו של אחד האישים המצויינים בציונות הגרמנית בדור האחרון. השלבים השונים בפעולתו הצבורית ובעיות הכלל שהעסיקוהו הם גם שקובעים את נושאי המאמרים המלוקטים בשני השלישים הראשונים של הארץ, סף, וסדר עריכתם משקף את מהלך חי מחברם. לגדואר נולד בקלן ב־17 בנובמבר 1895 ונלווה לתנועה הציונית כבר לפני מלחמת העולם הראשונה, בהיותו סטודנט. כבר לפני שנת 1933 נסע פעמיים לא"י וחי בארץ כארבע שנים (1926-1929), ובתקופה ההיא מילא תפקידים הנהלה חשובים בגופים ציוניים בארץ ובחו"ל (מדור ראשון של הספר, 4 ערכים). משהשתקע בא"י, בשנת 1933, היה מכהן כמנהלה של "המחלקה הגרמנית" של הסוכנות במשך כ־20 שנה. התישבותם והשתרשותם של למעלה משבעים אלף נפש, יוצאי מרכז אירופה, היא במדה רבה תוצאת רעיונו תיווחדשים והפוריים, שפיתח והגשים אותם בכשרונו ובמרצו הארגוניים. רב חלקו במיוחד בהקמת "עליית הנוער" ובפעולתה (מדור שני, 8 ערכים). בשנת 1942 נוסדה מפלגת "עליה חדשה", שהייתה בראשיתה המפלגה השנייה בגדלה באספת הנבחרים (ע' 33). לגדואר היה מראשיה וייצג אותה בועד הלאומי, עד שהתפרקה עם קום המדינה. הוא ניסח את מצע המפלגה והוא גיבש את רעיונותיה ומטרותיה (מדור שלישי, 14 ערכים, ביניהם חבור מקיף וחודר על חדוש הדמוקרטיה אחרי המלחמה, ע' 168-213). כבר בימי המלחמה העלה בחוכמו את רעיון תביעת פיצויים מגרמניה, ואחריה לא נח ולא שקט מלדריש הכנת היסודות החוקיים, מלהקים ארגונים הראויים לספל בבעיה

1545 U.S. Operations Mission to Israel. Automotive maintenance in Israel; report to the Government of Israel, submitted by Samuel Barrash. Tel-Aviv, The United States of America Operations Mission to Israel, 1957. 2 p.l., 72 numb. l., pls., tabs. 4°. במכוונת הכמלה, המעטפת בדפוס. בראש השער: Technical Assistance Program, USOM Industry report. — הקודמים: ק"ס ל"ב 401.

1546 אסרתי. وزارة الخارجية. الدائرة لشؤون الشرق الأوسط. صور من اسرثيل. (اورشليم), (مطبعة الحكومة), 1955. 48 ص, تصاویر. "ישראל. משרד החוץ. מחלקת המזרח התיכון. תמונות מישראל. [ירושלים], המדפוס הממשלתי, 1955. 48 ע', תמונות. 8°. רוב החוברת סכסס ערבי.

1547 مطالعات, اصدار شعبة الارشاد في مركز حزب «مباي» (نيل ايب), (مطبعة دوكة يافا), (1957?).

«רשימות, בהוצאת מח' ההסברה של מרכז מפא"י. תכניות ההופעה לא נזכרה. חוב' 1 בלי תאריך. 11, [1] ע', תמונות. 4°. חוב' 2: ערה"ש תשי"ח. 8 ע', תמונות. 2°.

1548 المستدروت. اللجنة التنفيذية. دائرة التنظيم المهني. القسم العربي. شرح قانون العطله السنوية لسنة 1951 والانظمة الصادرة بموجبه... مقدمة بقلم اهارون يكر. (تل ايب, مطبعة «دابار», 1956). 80 ص.

עם הקדמה, תוכן ענינים ושער נוסף בעברית: «חוק חופשה שנתית תשי"א—1951 והתקנונים שהותקנו על פיו. מאת המדור הערבי במחלקה לאגוד המקצועי בועד הפועל של ההסתדרות. הקדמה מאת אהרן בקר». [תל אביב, דפוס דבר, 1956]. 85 ע'. 8°.

אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות

1549 הורביץ, משה. אלף משחק ומשחק... ליקט ועיבד משה הורביץ. ציר אריה נבון. כרך 1: משחקימרחב (מישחקילילה, מישחקישרה ומישחקים באיזור בנוי, ליקטו ועיבדו משה הורביץ ועזריה אלון). (תל-אביב, הקיבוץ המאוחד, (דפוס «דבר»), תשי"ח. [5]

fold.), tabs. 2°. = Progress report No. 186, Series 1957.

FAO [= Food and Agriculture : בראש השער : Organization of the United Nations]. Working Party on Mediterranean Pasture and — Fodder Development. 5th meeting. Israel בפנים כחוב פנים : S. Naveh. המחבר איחד כאן חמשה מחקרים, שהוכנו בנפרד, רובם בתחנת הנסיונות של גוה'יער.

1541 Or, Publishers. Von Dan bis Elath; das Israel-Buch 1957. Hrsg. für die Leser der Yedioth hayom. (Tel Aviv, "Or" Verlag, 1957). XXIII, 306, [5] p. col. fold. map (in pocket). 8°.

חוץ מהשער, זהה להוצאה הרשומה בק"ס ל"ב ע' 157.

1542 Saller, Sylvester J[ohn]. Excavations at Bethany <1949-1953>. Jerusalem [Old City], typ. Franciscan Press, 1957. 1 p. l., XIV, 398 p., col. front., illus., plans, 134 pls. (part col.) on 71 l. 4°. = Publications of the Studium Biblicum Franciscanum, 12.

בכפר בית-עניה (= ביתניה הידועה מן הברית החדשה ומספרי צליינים והזהה אולי ל«עניה», נחמיה י"א ל"ב), היום אלעזריה, נחשפו שרידים של חמש כנסיות לכל הפחות, כשתים מהן פסיפסים יפים, של בנייני הקדש אחרים ושל בית קברות. כן נגלו ברחוק מה מן המקום שרידי הכפר הקדום. נמצאו כלים ומטבעות לרב. דין וחשבון זה מפורט ביותר ומלוח 69 תרשימים וציורים מלבד הלוחות. הוא מעבד גם את העדויות הספרותיות הרבות על המקום ומקדשיו. — הקודם בסדרה: לעיל מס' 1530.

1543 Tavruah; journal of the Association for the Promotion of Sanitation in Israel. Jerusalem, (typ. Ahva). 8°.

חצי-שנתון. העורך: S. Fonaroff. חוב' 4: ינואר 1958. 48 ע', תמונות. — ההוצאה העברית «תברואה»: ק"ס כ"ט 290.

1544 Tel-Aviv — Jaffa. Iriyah, Tel-Aviv; profile of a city. (Prepared by the City Engineer's Dept. of the Tel Aviv-Jaffa Municipality). (Tel-Aviv, Tal-Ariely Advertising, typ. Arieli, 1957). [16] p., illus., plans, tabs. 4°.

שים לפי תקופות בתולדות השפה. מפתח-עזר ל"לקוט המלים". — ג: תקציר התחביר העברי. — ד: הכתיב חסר הנקוד וכלליו. — הכרכים הקודמים, מהד' ג: ק"ס ל' 17. 1556 בן-דוד, י.ג. מלון עברי-פרסי... מה-דורה ראשונה. תלאביב, "כורש", (דפוס מ. בן-אפרים), תשי"ב. [8] 120 ע' 8°. השער גם בפרסית.

בן חיים, זאב. עברית וארמית נוסח שומרון... כך אב. ירושלים, תשי"ז. עיין ק"ס ל"ג 31/2. שם גם התכן.

הספר שלפנינו חשוב מאוד באמת, ועלינו להודות לפרופ' בן-חיים על התרומה הזאת לתקירה המדעית של הלשון העברית. כי אצפי ששמו של הספר כולל גם את ניבם הארמי של השומרונים, שני הכרכים הראשונים של-פנינו מכילים רק רמזים מעטים לאותו הדיאלקט. ואולם אנו מקווים שההבטחה הכלולה בשם הספר תתמלא בהמשך העבודה.

הכרכים האלה מכילים הוצאה ראשונה של ספרות השומרונים על שפתם העברית, הראויה לתואר "מדעית" במ' לוא משמעותה של המלה.

ידיעות קצרות על החיבורים הדקדוקיים שנתפרסמו כאן ועל מחבריהם כבר הובאו בק"ס ל"ג 31/2. אמנם, כבר לפני כמעט 100 שנה הודפס תיאודור גלדקי¹ אחד מאותם החיבורים הנכללים בספר שלפנינו, היינו "כללי הקריאה" לאבו סעיד, עם הערות ותרגום בגרמנית, אבל בימים ההם הידיעה של המסורת השומרנית ובייחוד הבנתה לא הספיקו לשמור אותו מטעויות ומסקנות לא נכונות. הוצאת פאול קאהלי של "כללי אבן דרתה בדבר סדרי מקרתה"² (החיבור השמיני בספרנו) היא רק תרגום עם הערות, ומה שנמצא עוד בדפוס על העניין אינו אלא תיאור של העניינים.

בהקדמה מספר המחבר שעבודתו על המסורת השומרונית התחילה בשנת תרצ"ה, היינו לפני יותר מעשרים שנה, ובבדיקתי את הספר הכרתי שרמת ההוצאה מתאימה

Th. Nöldeke, Über einige samaritanisch- 1 arabische Schriften die hebräische Sprache betreffend. Nachrichten d. königl. Gesellsch. d. Wissenschaften zu Göttingen, 1862. Nos. 17 u. 20.

P. Kahle, Die Lesezeichen bei den Samari- 2 tanern. Paul Haupt-Festschrift. Leipzig 1924, p. 425-436. = P. Kahle, Opera minora. Leiden 1956. p. 167-179.

184 ע' 8°. קודמים: ק"ס כ"ג 169, כ"ה 57, כ"ח 139, שם גם התכן.

1550 כרמל, דב. מסכת "ציאת מצרים". מוזיקה: דב כרמל, המלים: אלי נצר. [תלאביב], מחלקת החינוך של הקבוץ הארצי, מדור לחברות הילדים הצעירות, 1957. 19 דף. 17: 21. במכונת-הכפלה.

1551 צוקרמן, משה. כוכבי הספורט הישראלי. הקדמה: חיים גלובינסקי. חמ"ד, חש"מ, [תשי"ח]. 41/3, [1] ע' פורטרטים. 8°. על המעטפת: שנתון כוכבי הספורט הישראלי.

1552 "צליל-מרים"; עלון לזמר ישראלי בעריכת עמנואל זמיר. (פתחתקה), חש"מ. 8°. ירחון. חוב' 3/2: כסלרסבת תשי"ח. 6, [2] ע' תמונות, תוים. "פנימי".

1553 קריב, יוסף; יששכר מירון-מיכרובסקי, עורכים. לקראת עשור המדינה... (Tenth anniversary issue...) Ed. by Yosef Kariv, Issachar Miron-Michrowsky. ירושלים, ההסתדרות הציונית העולמית, המחלקה לחינוך ולתרבות בגולה, חש"מ, תשי"ח. 28 ע' תוים. 12:16. = זמירות; שירים לעם, לנוער ולבתי-ספר, 18:17.

לכל שיר תעתיק לועזי (של הבית הראשון) וסכום באנגלית, בצרפתית ובספרדית.

1554 רננות; דפים לשירה ולמוסיקה דתית בעריכת אביגדור הרצוג. [ירושלים], המכון לחזנות ולמוסיקה דתית [של] משרד החנוך והתרבות / המחלקה לתרבות תורנית [ושל] משרד הדתות. 8°. גל' 2: בלי תאריך. [4] ע' תוים. במכונת-הכפלה.

"השירים הודפסו בשתי צורות... א. הצורה המקורית כפי שהוקלט מפי המזמר. ב. בצורת הצעה לזמרה וגנינה".

בלשונות

1555 אבן-שושן, אברהם [Abraham Eben-Shoshan]. מלון חדש מנקד ומציר; אוצר מלים שלם של הלשון העברית החיה והספרותית... [ת]: (כרך המלואים). ירושלים, "קרית-ספר", (דפוס טורים), תשי"ח. 10, [1] 419, [1] ע' תמונות. 8°.

התכן: השלמות למלון (ע' 164:1). — מוספים (ע' 167 ואילך): א: שמות פרטים של אנשים ומדושיהם. — ב: ליקוט המלים, מסודר לפי שרשים, וליד כל שרש כל המ' לים המשתייכות אליו. אוצר לשוננו במספרים. פרט השר-

המחבר שלא להדפיס את קיצור המסלול עם תוספתו, ניסוח א' של כללי אבן דרתה בדבר סדרי מקרתה, מאמר בדבר הקריאה לאברהם אלעיה, ורובם של המאמרים הקצרים הנכללים בחיבורים 6 ו-7, מה שיש בחיבורים האלה המוסיף על דעתנו בדבר העברית השומרונית יכול היה לרשום בהערות לתרגום, אם היה ראוי לתרגם את כל החיבורים מלה מלה.

שלישית: איני רואה צורך מוחלט בתרגום החבורים כולם, בייחוד בתרגום לעברית, אם כוונתו היחידה של המחבר היתה, כפי שהוא כותב בע' פ, "לתועלתם של חוקרי הלשון העברית שאינם בקיאים בערבית כדי קריאה רהוטה ולחקנתם של אלה המבקשים להכיר את מסורת השומריים ואינם יודעים ערבית", ספק אם הועיל הרבה, חוקר הלשון העברית שאינו בקיא בערבית כדי לקרוא ערבית כמו זו הנפגשת בחיבורים האלה בדרך רהוטה אחרי שקרא את החיבור הראשון אינו זכאי לקחת לשון תולדה מעמלו. אוצר המלים אינו רב מאוד אף בחיבור הראשון, ולא כל שכן באחרים, וגם אם יש סטיות מכללי הדקדוק של הערבית הספרותית, הרי רובן רשומות בע' עה"ע, והינן טיפוסיות וחוזרות פעמים רבות. ובנוגע לחובבי סניף המדע הזה, סבורני שדי להם במבוא כדי להשביע את רצונם. על כל פנים, אילו הייתי במקום המחבר, לא הייתי מתרגם יותר מחיבור אחד, ואף אותו לא לעברית. אם כי נדמה לי שקריאה בשפה אחרת היתה יותר קלה לחוקרים רבים בעולם, הרי כיום מובן מאליי שטכסטים שומרוניים בלשניים היוצאים לאור בישראל מלווים הם תרגום עברי, ויש רק להודות לפרופ' בן-חיים על הטרחה העצומה שהשקיע במלאכת התרגום ועל שהצליח להוציא מתחת ידו דבר מתוקן ומושלם.

רביעית: חשוב מתרגום אף של חיבור אחד נראה לי סיכום של תוכן החיבורים, שעליו נאמר לפע"ד במבוא רק מעט. אילו היה סיכום כזה כולל כל הפרטים החשובים, היתה בדבר השלמה נאה לתרגום חלקי. בקיצור, יש לתרגם גם חשיבות רק במדה שהוא מראה איך צריך לקרוא את המקומות שיש בהם אפשרויות מרובות של קריאה, אבל גם באותם המקומות קל יותר להדפיס סימן אחד או שניים המוציאים מן הספק, מבלי קשים טיפוגרפיים חמורים, ואני בתור קורא יכול להבטיח שדרך זו בטוחה יותר בעיני מדרכו של המחבר על אף נאמנותו הגדולה.

בפרטים אין הרבה להעיר. ע' כ כותב המחבר: "צורת הנסתר בעתיד של פקר נהגית במסורת השומרונית yefqed". לכאורה הרי כאן מסורת שונה משל הניקוד

לעמל ולעבודה שהושקעו בה. אף שגיאות דפוס לא מצאנו, אלא מעטות מאוד, למשל "שמרני" במקום "שמרני", ע' 191 ש' 5 (כך גם בהערות; והשחזה לתרגום והערותיו), ורלי במקום לו, ע' 221 ש' 2. כמובן, לא נתפנית לבדוק את כל הטכסט; רק את החיבור השלישי (קיצור המסלול לאלעזר בן פנחס) בחנתי בשלמות בעזרת מיקרו-פילם של כ"י ב, ונוסף על זה קטעים אחדים מחיבורים אחרים.

ברם, יש לי ספקות אחדים כנגד דרך ההוצאה בכלל. ראשית, המחבר מספר בע' 617, שרק עם גמר הדפסת הספר הגיע לידו תצלום של כ"י חשוב של החיבור השני (כללי הקריאה לאבו סעיד) מאוצר הספרים של משפחת ששון, הנמצא בלוצרן, הארספורדשיר (לשעבר בלונדון). בודאי ידע המחבר על כה"י הזה — הקטלוג "אהל דוד" נתפרסם בשנת 1932, ובע' צרצו אנו למדים שהמחבר השתמש בשני תצלומים של כ"י מאוצר הספרים הזה — וחבל שלא השיג תצלום של כ"י זה בזמן והיה נאלץ לרשום את חילופי הגרסה שבו בנספח, ע' 617-622. וכמו כן הוא מספר שיש בשכם כ"י כולל 34 דפים של אוטור גראף אלעיה לחיבורים אחדים, שהוא ראה בעיניו, אבל לא היה יכול להשתמש בו כמלוא חשיבותו. סבורני שהיתה לו אפשרות להזמין העתק של כה"י הזה וגם לשאול את כה"י הישן מאת אחד השומרונים לעת מה לשם השחאה, או לכל הפחות לקנות תצלומי מאת אחד החוקרים מחוץ לארץ. אולם נניח שחשיבותו המעשית של הדבר אינה רבה מאוד.

שנית: יש לי ספקות ביחס לתועלת שאנו מסיקים מהדפסת חיבורים מרובים על ענין אחד בכל ארכם ומתרגומם לעברית מלה מלה. בטוחני שהמחבר יודע היטב שכרגיל אין החיבורים המאחרים מוסיפים חומר רב מאוד על הדברים הנאמרים בקדומים, בלי להזכיר ניסוחים שונים של אותו החיבור, דוגמת כללי אבן דרתה (VIII), שמהם מכיאה המחבר גוסח א' (ע' 339 ואילך) ונוסח ב' (ע' 360 ואילך). אילו הדפיס את החיבורים כמו שהם כתובים בכ"י, עם סימני הניקוד, הדפסת כל המקורות בכל ארכם עלולה היתה להועיל לנו בידיעת מבטאם הערבי של השומריים; אבל המחבר מודיע (ע' עט) שלא נתן את סימני הניקוד מטעמים טיפוגרפיים, והקורא יעמוד בנקל על אופן קריאתו של המחבר את הטכסט על פי התרגום. אם כן, אנו מוכרחים לבטוח בנכונותה של קריאת המחבר, ואולם כבר קבענו שבענין זה המחבר נאמן מאוד. על כל פנים, נראה לי שמבלי לגרום נזק מה לערך עבודתו יכול היה

הסברני (ושל המסורות האחרות), שבניקוד הסברני פקד נוסה ע"מ יפעל ואילו בה ע"מ יפעל (או יפעל). הסובר כן אינו אלא טועה. הוא סבור שהתנועה e מתחלפת עם a ור"ב באוסן חסשי; לי נראה שהדבר אינו כן. אף היום אפשר במ"קומות מרובים להבדיל בין שני מבטאים בתנועה e, שאחד מהם סגור והוא מתחלף עם i, והשני רחב יותר והוא מתחלף עם a (גם a עיקרית וגם a שהיא תוצאת הפיכה של a), ובצורה הגידונה של השרשים השלמים, *yif'al מקבילה תמיד לייפעל הסברנית בלי יוצא מן הכלל בסכסכים הרשומים ע"י שאדי (שמהם לקוחה הצורה הגידונה). לפי זה, הצורה הגידונה מקבילה לייפעל בהחלט (השחה אכדית וערבית).

לע"כ עם הערה 11: כל תנועה בסוף המילה יכולה להיות או ארוכה או קצרה או "בינונית"; נראה לי שהדבר תלוי אך ורק בקורא ובגורמים פונטיים של המשפט.

לע"כ כ"כ: ג"ל שצורות בניני הפועל בימי חי' הלשון העברית הקדמונית מרובות משאנו יודעים היום, מהן גם הנפעל עם פ"א מונעת בבבלית ובארצישראלית ועם פ"א דגושה ועם ע"ן דגושה או לאדגושה השומרוניות. בשפה "מתה" אי אפשר לשמור את כל עושרה שהיה לאותה השפה בימי חייה.

ב"ע פג (למעלה) המחבר כותב: "מטעמים כספיים גרידא הייתה חובת הצמצום מוטלת עליי", אבל אחרי שורות אחרות הוא אומר "להביא בפירוש רבות מן המלים הנדונות בחיבורים כהגיתן היום בכתב לאטיני" טובת הקוראים שאינם מכירים את המבטא השומרוני. כיוון שיש בימינו ידיעות על המבטא הזה עם סכסכים פוניטיים המוצאים לאור אף על ידי המחבר, משפטים אלה אינם מתאימים, והשחה מה שנאמר לעיל על צורך הדפסת כל החבורים ותרומם לעברית.

באותו העמוד, יותר למטה, מודיע המחבר על דרך התנהגותו בתעתיק המלים השומרוניות לכתב לאטיני, וקובע בסוף, שהתעתיק שהשתמש בו "הוא פונימאטי ולא פוניטי". אבל שורות אחדות לפני כן הוא כותב: "... ההבדל במבטא בין... חוגדר לי כהבדל שבין שני מיני a, אחורית וקדמית. כרגיל כללתי תנועה זו בתעתיק בסימן e, רק בדרך יוצא מן הכלל, כשתנועה זו בלטה לאזני יותר, סימנתי a. בדומה לכך טופית הריבוי —ים נשמעת מפי קורא אחד פעמים em (= im) פעמים em באותה המלה. לשם אחידות כתבתי (כמעט) בכל מקום em". זאת אומרת, המחבר ציין שני פונימים עיקריים (השחה לעיל, על e הסגורה והרחבה) בסימן

לע"כ 150-151 הערה 13: ג"ל שהמונח וְיָ (הטכסט ש' 9) רומז לכינוי —הו (הוא משמש כאן מקביל לערבית, שבו הכינוי הזה כתוב ע"י האות הזאת גרידא). לע"כ 166, הערה 2: הקורא, שקרא לפני, ביטא אותה הוי"ו או u או w, ולעולם לא we (וכן הדבר גם בטכסטים הרשומים על ידי שאדי).

לע"כ 184 הערה 1: ג"ל שבזה או < או a אינו נכון, ואין הדבר מוגה בהוספות והגהות.

לע"כ 185, הערה לש' 6: "כ"י ב הגאול": ה דומה ל"ג, ואינה אלא טעות סופר במקום ג, שגם הוא הכיר ולא שיכלל את האות.

לע"כ 190 הע' 10: לא נברר כאן מה תפקידה של האל"ף. לע"כ 216 ש' 8 עם הערה 8: ג"ל שהטכסט נכון. בעל

החיבור רומז כאן לכתיבות כפי "מלכ" (=מה לך/כי) בר' כא יז בכ"י מרובים; כמרומו, בודאי נהגו בהן השומרונים בספרותם האחרת יותר משבמקרא, ומשם הן נכנסו אף לתוכו.

לע' 218-219 הערה 4: למה לא לטרוש אֶלֶם כאן במש' מעות "פקפוק" וְ-נִיִּי = הבדלה? שכן הן מתאימות גם לשימוש המילה "אם" בדוגמה המובאת.

לע' 20 הערה 2: לא הבנתי את כוונתו של המחבר. בודאי הוא יודע שזו משמעותה העיקרית של המילה "אין" (השווה, למשל, "מאין", אכדית וערבית) ולמה זה מן הנמנע שבעל החיבור עוד ידע משמעות זו?

לע' 230-231 הערה 5: נראה לי שביחסו תנועות מסר יימות למונחים מסויימים המחבר דבק בדקדוק הטברני יותר מדי; גם אם איני יכול בשעה זו להגדיר משמעותם של המונחים, סבורני שהם, כפי שהם מוגדרים ע"י בעל החיבור, חופפים זה את זה במידת מה.

לע' 238 הערה 2: השווה šadû באכדית = הר,

לע' 239 הערה 5: לא ראוי לדבר על "שימור הכינוי ka" כשהמילות הגרמיות לא הובנו ככוללות שום כינוי. הכינוי הנידון לא בוטא במבטא השומרוני אלא ka-(a), ואותו המבטא קרוב מן ka- אף לכתוב בנוסח המסורה.

לע' 269 הערה 8: המסקנה אינה בטוחה. אף עובדיה צדקה, הקורא שקרא לפני, לא הרגיש שום הבדל בין שני המבטאים של המלה "ב" בראש המילות שאינן כוללות את ה"א הידיעה, eb- וְ ef, מפני שהם פוֹנֵי מֵה אַחֵר, וכן הדבר גם בזה.

לע' 284 (על המילות "באר"): ידועה לי גם הגייה בתנועה ארוכה, ואולי הגייה זו כללה בתוכה גם הבדל באיכות התנועה?

לע' 296 הערה 7: בטוחני שהמדקדקים השומרוניים ידעו היטב את המקור המוחלט.

לע' 301 הערה 8: ההשתלשלות המשוערת על ידי המחבר מבוססת על הנחתו שגם בעברית השומרונית הייתה ההטעמה פעם על ההברה הסופית, והנחה זו מוטת עית לפע"ד. אין כאן מקום לדון בדבר בכל אורכו ורוח" בו, שכן הוא כולל כמעט כל הדקדוק, אבל אנו מוכיחים עובדות אחדות להאיר השקפתנו. אילו היה הטעם על ההברה הסופית, איך אפשר להבין צורות כמו tāmšet, minqat בבינוני נקבי? אין לנו כל סמך להנחה שהתנועה המוטעמת היא שהובלעה. או איך אפשר להבין שמירתן של תנועות עיקריות רבות בהברה מלעיל, אם הייתה תנועה תה נהמכת לשוא? או הוצרות של סבאראבאקטי בתוך

לע' 311 הערה 14: איני יכול להסכים למחבר בפירושו של סימני הניקוד מעל המלה "הוא" וכדומה. להפך, סבורני שסימנים אלה עדים לנטייות המדקדקים והנקדנים לעשות שהקריינים ינהגו גם את הגרוניות (השווה ע' 331-333 ששם כיוון בעל החיבור כנראה לכך שאף הגרוניות ראו יות להנהגות בכל המקרים), גם בזה הם הולכים בעיקבות הנקדנים היהודים של האסכולה הטברנית.

לע' 344-345 הערה 2: הסברתי פירושו של המונח "ארכנו" כנראה מוקשית, ונדמה לי שאף המחבר טעה בצאתו לפרש אותו בעקבות בעל הגסות כי שבפיסקה זו מארמית: סבורני שבעל אותו הגסות לא הבין עוד את תפקידו של "ארכנו" ולכן עיבד את הפיסקה. כפי הנראה, ההגדרה רוצה לומר שמובנו כולל מעשה של הדדיות בין שני אנשים שהם שונים זה מזה ברמת מעלתם ובמעמדם, ועצם העניין הוא מסירת דבר מה מאת הראשון שרמה מעלתו יותר לשני, כפי שגם קאהלי הבין אותו, גם אם במשמעות יותר רחבה ממסאומתן גריוא.

לע' 409 הערה לש' 12: אני שמעתי: bettur.

לע' 411 הערה לש' 12: סבורני שצורה זו — ואחרות כמותה — אינה תוצאת השפעה ארמית, כי אם הצורה הסבילה הרגילה של בנין קל שממנה השתלשל qutilla בערבית, קוטל בעברית טברנית. qutilla בעברית שומרונית, ובהיגיוני קטיל בארמית.

לע' 425 הערה לש' 13: ע"י הערת ע' 301.

אסתפק בהערות אלו. מסתבר מאלו שערך עבודתו של המחבר לא נגרע מההערות המעטות הללו. כפי שאמרתי בתחלת דברי, הספר הוא מתנה יקרה לחקר הלשון העברית, גם אם בעיני אפשר היה לצמצם אורכו במדה

1562 ברש, אשר [Asher Barash]. כתבי אשר

ברש... כרך ג: על סופרים — ממחברתי — הערות וציור
נים — מאמרות ואמרות — שחנה ונוספות — משיחות ערב.
תלאביב, מסדה; (רמתגן, דפוס מסדה) תשי"ז, 257,
[3] ע', פורטרט. 4°

„כחוט מוביל בעבודת כינוס החומר“ שמש הביבלי-
גרפיה של כתבי ברש מאת ש. לחובר (ק"ס ל' 5) —
הקודמים: ק"ס כ"ט 30.

1563 גרינברג, חיים [Hayim Greenberg].

עין רואי: ספר מסות והגיגות, ירושלים, מוסד ביא-
ליק, (דפוס ברוזלם פוסט), תשי"ח, 11, 257 ע', פורטרט. 8°.
התכן: ב. הלפרן: חיים גרינברג [תר"ן-תשי"ג] — בין
ישראל לעמים. יהדות, אמונה ומצוות מעשיות. תפילה.
שבת. חגים. תשובה. שבעה עיקרים. לבעיות „הגאונות
הכפולה“, על „הטפילות היהודית“, מבט אל העתיד. חי-
נוך ותרבות בגולה. הרהורים לאמארכסיסטיים על קארל
מארכס. לנין. לעתידו של הסוציאליזם. ויליאם גיימס.
דתו של איינשטיין. גאנדי. מכתב להודו. יום בלייפציג. —
כמה מהאמרים הופיעו כבר בכתביעת עבריים „בצרון“
בעיקר, אבל רובם תורגמו לעברית בשביל כפי זה.

1564 הינה, הינריך. מנגינות עבריות. תר-

גם יעקב כהן. [ירושלים], מוסד ביאליק ו„מסדה“; (הקריה,
דפוס הממשלה, 1957). 95 ע'. 8°. (לגבולם). בראש
השער: היינה. שם המקור: Heinrich Heine: He-
bräische Melodien.

1565 הינה, הינריך. ענינים צרפתיים. (תר-

גם מגרמנית שמואל פרלמן). ירושלים, מוסד ביאליק;
(רמתגן, דפוס „מסדה“, 1957). 227 ע'. 8°. (לגבולם).
(כתבי הינריך היינה) בראש השער: הינריך היינה. שם
המקור: Heinrich Heine: Französische Zustände.
ע', 189 ואילך: הערות ובאורים. — כרכים קודמים בסדרה
זו: ק"ס כ"ט 317; ל' 175, 319; ל"א 174, 299, 424;
ל"ב 273.

1566 וילסון, סלון. האיש בחליפה האפור

רה; (רומן). עברית: זיוה גרושבסקי. תלאביב, לזורי,
חש"מ, [תשי"ז]. 280 ע'. 8°. שם המקור: Salon
Wilson: The man in the gray flannel suit.

1567 וינשל, יעקב [Jacob Weinschal]. הקרב

על המנורה; (עורך הקובץ ש. שגיב <גומלסקי>).

הגונה, או להקל בקריאתו על חוקרים מחוץ לארץ ישראל.
על כל פנים, בזכותו של פרוץ, בן-חיים ניתנה עכשיו
לחוקרים גישה לספרותם של המדקרים השומרוניים. כל
חבוריהם כונסו כאן ועובדו במידה של חריצות
ודייקנות שהיא נדירה היום, ומתוך חבה לענין ועושר רב
של ידיעות. הוצאה מדעית זו נחוצה ואף עלולה לשמש
יסוד נאמן להקמת בנין הוקדוק ההיסטורי של העברית
השומרנית. ועתה עלינו להשוות את רוב הידיעות שר-
כשנו מתוך הטכסטים המתפרסמים כאן עם הנקוד שבכ"י
ישנים, ולהוציא לאור טכסטים בכתבי פוגיטי, ואלה הם
שמבטיח פרוץ, בן-חיים לתת לנו למכביר בכרך השלישי
של מפעלו הגדול. לכן אנו מחכים לכרך השלישי בתקווה
שיוסרו ממנו גם אותן המגרעות הוערות שנשתיירו בכר-
כים הנידונים כאן. א. מורטונון

1557 גרוס, אליעזר. מלון עברית-הונגרי.

נוסח ראשון: אליהו ישורון. (ו: א"כ). תלאביב, המחבר,
(דפוס „הפועל המזרחי“ ודפוס „ספר“, תשי"ז (1956).
[11], 198, 20 ע', טבלאות. 8°. עם שער בהונגרית:
Eliezer Gross: Héber-Magyar szótár...

20 הע' האחרונים: לוחות נסיות הפעלים. א. ישורון
עסק בלקוט החומר הגולמי ובנסוח ראשון של הערכים.
המלון מיועד בראש וראשונה ללומדי השפה.

1558 לבני, יצחק. לשון כהלכתה; פרקים

בתחביר ובסיגנון. ירושלים, „אחיעזר“, (דפוס „חורב“,
1957). 159 ע'. 8°.

25 שיחות על שמושי לשון השניים במחלוקת או על
הרגלי לשון גרועים שנשתרשו בשפה היומית. הערכים
נדפסו מקודם בעתונות.

ספרות יפה עברית חדשה

1559 אלראי, יהודה. טל על ורד. הצירים: ד.

אלמליח. תלאביב, „מסדה“; (רמתגן, דפוס מסדה),
[תשי"ז]. 110 ע'. 8°. שירים.

1560 אלתרמן, נתן [Nathan Alterman]. עיר

הירונה; שירים. [תלאביב], מחברות לספרות, (דפוס
„אופק“, תשי"ז). 358, [1] ע', 8°. זכה בפרס ביאליק
לשנת תשי"ח.

1561 אנציקלופדיה להומור; אוסף של אנקדו-

טות אפוריזמים, בדיחות, מימראות, ספורים וכו' מספרות
העולם. תלאביב, „תבל“, (דפוס „המרכז“, תשט"ז (1955).
479 [1] ע'. 8°.

מאן : כתבים). בראש השער : תומאס מאן. — המקור, Thomas Mann: Joseph und seine Brüder: Die Geschichten Jaakobs. Der junge Joseph ק"ס י"א 88, 366. תרגום עברי של ספר א מאת יעקב קופליביץ : ק"ס י"ג 24.

1574 נייגר, שמואל. הביקורת ובעיותיה ; בין סופר, מבקר וקורא. צירף מבוא לב סדן. (תירגם מאידיש ד. לינבסקי-גייב). ירושלים, מוסד ביאליק, (דפוס "גירוסלם פוסט", תשי"ח). 23, 358 ע', פורטרט. 8°. לקט מחוך "לעזר", דיכטער, קריטיקער, כרך א"ב, ניו יורק 1928 (ק"ס ו' 370) ומסות אחרות. "המאמרים שונם במידה מרובה ונערכו עריכה חדשה, והעיקר : הם נעשו משנה סדורה ומסודרת". (מהקדמת המחבר). ד. סדן : המי בקר והכלל : ע' 229 ; ספרות על נייגר : ע' 23.

1575 עגנון, שמואל יוסף [Samuel Josef Agnon]. כל סיפוריו של שמואל יוסף עגנון. כרך ה : תמוול של שום. (מהדורה רביעית). ירושלים ותל אביב, שוקן : (תל אביב, דפוס גיראר), תשי"ז. 607, [4] ע', 8°. דפוס סטראוטיטי.

1576 פרץ, יצחק ליבוש. כל כתבי י.ל. פרץ העב' ריים והמתורגמים מידיש. מהדורה שלמה ראשונה. כרך ט, [ספר א"ב]. (תל אביב, דביר, דפוס לידור, תשי"ז). 8°. התכן : [ספר א] : זכרונותי מתורגם על ידי ש[משון] מלצר. 162 ע', פורטרט. — [ב] : שירים, השרים במדור השני תורגמו על ידי ש. מלצר. 151 ע'. — הקודם : ק"ס כ"ט 34.

1577 קורסרי, וילי. משלנו — — —... תרגם מהולנדית ש. שניצר. חלק 12. (תל אביב), "המתמיד". (דפוס "מופת"), תשי"ז. 237, [1] : 240 ע', 8°. בראש השער : וילי קורסרי. שם המקור : Willy Corsari : Die van ons.

רופן על מאבק המחחרת ההולנדית. מסופר על מעשי אנשי המחחרת למען היהודים ומתאורות דמויות יהודיות. 1578 רוזן [= רוזנצויג], אברהם [Abraham Rosen]. שירים חדשים. תל אביב, יבנה, (דפוס "גוטנברג", תשי"ז). 159, [1] ע', 8°.

הרבה מהשירים על חיי הארץ וגופיה. תרגומים אחרים משירי פ. סולוצוב, א. בונין. השירים האחרונים : אגדות.

1579 רוקת, דוד (David Rokeah). ערער עלי שחם. (הרישומים מאת יוסל ברגר). ירושלים,

תל אביב, הוצאת דפוס ישראל, (דפוס ישראל, תשי"ז). 254 ע', 8°.

ספורים מההחי הישראלי על רקע עתירות הארץ. — "הנובילות המכונסות בספר זה הופיעו : בשבי מצדה, ב"הארץ" בשנת 1955 ; יסורי אבשלום, ב"המשקיף" בשנת 1939 ; הצבוע השחור, ב"הבקר" בשנת 1945 ; הקרב על המגורה, ב"היומה" בשנת 1949.

1568 זיפר, יעקב. מעבר לנהר בוג : רומן. (חלק א <1920-1919>). המביא לבית הדפוס : א. ד. שפיר. תל אביב, מ. ניומן, (דפוס י. שלומי, תשי"ז). 367 ע', 8°. יהודים וגויים בימי אוקראינה העצמאית.

1569 טשרניחובסקי, שאול. שירים. (מהדורה אחת עשרה). ירושלים ותל אביב, שוקן : (תל אביב, דפוס "אחדות", תשי"ז). [5], 879 ע', 8°. ע' 241-244 נשמטו בספירה. מהדורה קודמת : ק"ס ל"א 300, מס' 1890, שם גם ציון ביבליוגרפי.

1570 לויסון, יעקב אשר [Jacob Asher Lewi-son]. מימרות. (תל אביב, דפוס "אחדות", תשי"ח). 40 ע', 8°. בראש השער : עקיבא ב' לוי [= יעקב אשר לויסון].

פסוקים בחרוזים או בפרווה, המביעים "חכמת חיים" חסרת אשליות מתוך חרורי מלים. על המחבר ראה ק"ס 148.

1571 ליפסקי, א[לעזר]. לינקולן מקיבר : רומן. עברית : יוסף עזיאל. תל אביב, מ. ניומן, (דפוס "ירום", תשי"ז). 293 ע', 8°. שם המקור : Eleazar Lipsky: Lincoln McKeever.

1572 מיזלס, אורי. רשימות, שירים ואגדות מן העזבוני. גבעתי-ברור : (תל אביב, דפוס דבר), תשי"ח. 143, [1] ע', לוחות פורטרטים. 8°. בראש השער : אורי מיזלס.

א. מיזלס נולד בגבעתי-ברור בכ"ח בניסן תרצ"ד. היה מדרין בחברת הילדים של הקבוץ ונפל בעת תמרון הסתערות תחת אש חיה בכ' חשון תשי"ז. — ע' 128 ואילך : בנו אורי, מאת הוריו.

1573 מן, תומס. יוסף ואחיו. עברית : מרכבי אבי-שאול. ציורים : שרגא וילי. (ספר א : תולדות יעקב / ב. יוסף בימי עלומיו). מרחביה, ספרית פועלים : (תל אביב), הדפוס החדש, 1957. 440, [1] ע', פורטרט מודבק. 8°. (ספרי מופת תומאס

ספרי תרשיש; (תלאביב, דפוס "הארץ", תשי"ח), 97, [1] ע', תמונות. 8° שירים. עם שער נוסף באנגלית. 1580 ריבנר, טוביה, האש באבן, מרחביה, ספר רית פועלים; (תלאביב, דפוס הפועל המזרחי, תשי"ז), 179 ע', 8° שירים.

1581 רסין, ז'ן, פדורה; טרגדיה. תרגם מצרפתית נתן אלתרמן, תלאביב, מחברות לספרות, (דפוס אריאל), תשי"ז, 118, [1] ע', תמונות. 8° דפוס-צלום של מהד' תשי"ה (ק"ס כ"ב 197, שם גם ציון). שם המקור: Jean Racine: Phèdre.

1582 שורץ, שלמה, מקום שאין לו שם; סיפור. (תלאביב), הקיבוץ המאוחד, (דפוס "למרחב"), תשי"ה, 242 ע', 8° על חיי העולים החדשים במעברה. 1583 שישקוב, ויאצ'סלב [יעקבליץ], נהר הזעם; רומאן, עברית: פ. ברעמבר [= ליפובצקי], (ג. צירון), (כרך א"ב), מרחביה, ספרית פועלים; (תלאביב, דפוס החדש ודפוס "עופר", 1957), 468; 475, [2] ע', 8° בראש השער: ה.י. שישקוב. שם המקור: Вячеслав Яковлевич Шишков: Грюм-река.

1584 שלו, יצחק [Isaac Shalev], אלהי הגורשן לוחמים; שירים. ירושלים, קרית ספר, (דפוס טורים, 1957), 200 ע', 8°.

1585 שפירא, שלום יוסף, בין תכלת ללבן; שירים חדשים. ירושלים, מוסד ביאליק; (הקריה, דפוס הממשלה, תשי"ח 1957), 113 ע', 8° בראש השער: ש. שלום [= שלום יוסף שפירא].

1586 שרירא, שושנה, לחם האוהבים; רומן. (תלאביב), אגודת הסופרים העברים ליד דביר, (דפוס אילון, תשי"ז), 438 ע', 8° רומן על רקע המאורעות בא"י בסוף שנות הארבעים; המחחרת, קום המדינה, מלחמת העצמאות ומיזוג הגלויות.

ספרות הנוער

1587 אבנון, יצחק [Ichak Avnon], מסוף העולם עד סופו. (מהדורה שניה מתוקנת), תלאביב, עם עובד, (דפוס אופק), תשי"ז, 133, [2] ע', תמונות. 8° מנוקד. לבני הנעורים. מהד' א: ק"ס כ"ה 55, שם גם ציון.

1588 אינגרם, ג'מס הנרי, מסעות התייר הצעיר בקנדה. מלחה ביד תמונות. (מאנגלית: חנוך בר-

טוב, תלאביב, ש. פרידמן, (דפוס "אלישע"), תשי"ז, 164 ע', 8° = התייר הצעיר, 9. לבני הנעורים. בראש השער: י.ה. ינגראם. שם המקור: James Henry Ingram: Young traveller in Canada.

1589 אלעי, מרדכי, שירים. ירושלים, ישורון, (דפוס "ארץ ישראל"), תשי"ז, 51 ע', 8° = שביבים, ספריה לילד ולגור, ב. מנוקד.

1590 אנציקלופדיה "מעין". (העורך ז. אריאל), [נ]: אמנימוסות בחייהם וביצירתם. [1]: מגזין עד ורמיר. כתב אריה לרנר, תלאביב, י. שרברק, (דפוס א. סטרוד, 1957), 400 ע', תמונות. 8° מנוקד. לבני הנעורים. הקודם: ק"ס ל"ב 276.

1591 ב'כזה, ין, ההרפתקה הגדולה; עב' רית: בנימין טנא. (ציר: י.מ. שצור), תלאביב, מניומן, (דפוס קדמה), תשי"ח, 159 ע', 8° (הדס), סטור ילדים. מנוקד. שם המקור: Jan Brzechwa: Akademia pana kelska.

1592 גור-אריה, א. תום וג'רי... ציר: פרד קיימבי, תלאביב, י. ציציק, חש"מ, [תשי"ז], 34 ע', 8° עבוד סטורי העלילה מתוך הסרטונים "תום וג'רי" של חברת מטרו-גולדוויין-מאיר.

1593 גילנר, א'ליאס], בר כוכבא וסיך ישראל. עברית: א. עקרוני, ציורים: בינה גבירץ, חלק א"ב, תלאביב, מ. ניומן, (דפוס מל"ן), תשי"ח, 174; 366-175, [2] ע', 8° (הדס; ספריה לילדים, מנוקדת ומצוירת). המקור, Elias Gilner: Prince of Israel: ק"ס כ"ט 239.

1594 גרימ, אחים [Gebr. Grimm], עולם האגדה, עברית: יוסף פורת, תלאביב, "תבל", (דפוס א. ירום), [תשי"ח], 223, [1] ע', תמונות. 8° מנוקד. לילדים.

1595 דויס, ויליאם סטרנס, בלשאצר; ספור מימי גלות בבל. תרגם א'א' עקביא, חלק א"ב, תלאביב, "יורעאלי", (דפוס נ. רוהלר, תשי"ז 1956), 216; 217, [2] ע', 422, 8° מנוקד. לבני הנעורים. בראש השער: ויליאם סטירנס דויס, שם המקור: William Sterns Davis: Belshazzar.

1596 תיל, הלן; ויאולט מכסול. אוריוח תל-תולו צחור, י. נכתב וציר בידי תיל ויאולט מקס-

שם היסטוריים מסוימים, החל בקונפוציוס ואפלטון וכלה בחלטיר ותומס ג'פרסון... כתוב ומצויר בידי הנדריק וילם ואן לון. עברית: קצחק לבנון, ספר [א"ב, תלאביב, מ. ניומן]; (חולון, דפוס הכור), [תשי"ז], 312; [313] 637 ע', תמונות, מקצתן בלוחות צבעוניים, 8°. (ספרית מעריב) לבני הנוער. שם המקור: Hendrik Willem Van Loon: Van Loon's lives

1605 מיכאלי, מרדכי [Mordechai Michaeli]. טוס הזהב, אגות ומעשיות, הציורים מאת בינה גבירץ, ירושלים, ז. ו. ושות', (דפוס טורים, 1957), 95 ע'. 8°. מנוקד, לילדים.

1606 מרגליות; אנציקלופדיה לילדים, בעריכת ירד' יה ספרא. הציורים: אהרן אבדי, ה. תלאביב, "עמיחי", (דפוס "נתיבה", תשי"ז), 223 ע', 8°. התכן: המגנט ופלאיון, מצעד של חרקים, השמש ועד רתה, חיות בראשית, אנשים בעולם, הבה נשחק, מזה ומזה. — הקודם: ק"ס לא 429.

1607 נבון, שמואל (Sh. Navon). עלינו; שירי רים ונעימות... ציורים: אריה נבון, תלאביב, עמיחי, (דפוס אסתר), [תשי"ז], 46, [2] ע', תוים, 17, 25. לילדים, מהדורה קודמת: ק"ס כ"ח 315.

1608 נוסוב, ניקולי [Николай Носов]. קורות ידעוני וחבריו... עברית: [נתן] עירונית, תלאביב, י. שמעוני, (דפוס הפועל המזרחי), תשס"ז, 289, [2] ע', תמונות, 8°. מנוקד, לילדים.

1609 סטיבנס, ויליאם אוליבר, אנשי מדע מפורסמים, מאת ויליאם אוליבר סטיבנס, מלח בתי מונות, (מאגלית: ישעיהו לויס), תלאביב, ש. פרידמן, (דפוס "חן"), תשס"ז, 172 ע', פורטרטים, 8°. (דובי). לבני הנוער. שם המקור: William Oliver Stevens: Famous men of science

1610 סלטן, פליכס, במבי, מעבר ע"י בן-ישראל הדני, תלאביב, ש. פרידמן, (דפוס "חן"), תשי"ז, 84, [3] ע', תמונות, 8°. (נאוה). תרגום בלתי מקוצר של Felix Salten: Bambi: ק"ס י"ט 246, עבודו של ולס דיסני: ק"ס כ"א 246.

1611 (ספורטה, ר[פאל]) [Raphael Saporta], עורך, חג ומולדת, (ציורים: איזה), [חוברת] 12-7.

ול. עברית: ירדנה הדס וגירה אטקס, תלאביב, "עמיחי", (דפוס "נתיבה"), [תשי"ח], 69, [3] ע', 8°. מנוקד, לילדים. 1597 ויס, שבת, העיקר שיהיה ש"ח; (שער שועים התוליים למסיבות), ערוך בידי אמנון אחינעמי, ציורים: דני, ירושלים, אחיאסף, (דפוס ר. ח. הכהן, 1957), [6] 248 ע', תמונות, 8°. בראש השער: שבת ויס.

1598 ורן, ז'ול, צידי המטאורים; ספור לבני הנוער. עברית: ש[נלמה] סקולסקי <שם>, תלאביב, "עמיחי", (דפוס "נתיבה"), [תשי"ח], 251, [5] ע', 8°. מנוקד, שם המקור: Jules Verne: La chasse au météore

1599 ורן, ז'ול [Jules Verne]. הקצין וה' רוזן, תרגם ועבד ג. בן-חנה [= בדליהו אמת], תלאביב, י. שמעוני, (דפוס "קדמה"), [תשי"ח], 216, [6] ע', 8°. מנוקד, לבני הנוער.

1600 זינגר, מרים [Mirjam Singer]. דן וין והחסידות, (מגרמנית: מאיר מוהר, הציורים: תרצה, תל אביב, עם עובד, (דפוס אופק), תשי"ז, 126 ע', 8°. מנוקד, לילדים, "נדפס מאמהות"; מהד' קודמת: ק"ס כ"ד 179.

1601 טנאי, שלמה [Shlomo Tanai]. יונים בחלום; ספורים לילדים, הציורים: תרצה, תלאביב, "מסדה"; (רמת-גן), (דפוס מסדה), תשי"ח, 73, [1] ע', 8°. מנוקד.

1602 יעקובוביץ, אברהם אריה ליב [Abram Jakubowitz]. עולם האבדה, והוא ספר המיתולוגיה של יון ורומא ויתר העמים העתיקים, (ספר א"ב), תל אביב, ש. שרברק, (דפוס קדמה, 1957), 8°. מנוקד, נדפס מאמהות, רק לספר ב' נוסף שער מיוחד. התכן: ספר א: מן התהו ובהו עד מלכות זוס, 118, [2] ע', תמונות, מקצתן על לוחות. — ב: בני ובנותיו של זוס, [3] 156 ע', תמונות, מקצתן על לוחות. — מהד' קודמת: ק"ס כ"ב 12.

1603 לבנון, יצחק [I. Levanon]. ספורי מוליר, כתובים עברית בידי יצחק לבנון, עם ציורים, תלאביב, י. שמעוני, (דפוס הפועל המזרחי, 1957), 172 ע', 8°. 6 קומדיות של מוליר, בעיבוד מרווח לבני הנוער, רים, מנוקד.

1604 לון, הנדריק וילם ון, חיי אישים לואן לון; הינו תיאור... של כמה וכמה פגישות... עם אי

חנוך והוראה

(תלאביב), הוצאת תפוח, (דפוס גרפיקה-בצלאל), [תשי"ח].

17: 15.

ספורים, שירים ומשחקים לילדים. מנוקד כולו. — התבן:
7: חנכה חג האורים. 168-145 ע'. — 8: יום הולדת המ'
שורר [ביאליק]. 192-169 ע'. — 9: בחרף. 193-216 ע'.
— 10: ראש השנה לאילן. 240-217 ע'. — 11: סרדס.
264-241 ע'. — 12: יום האם. 288-265 ע'. — הקודמים:
ק"ס ל"ב 410.

1612 (ספורטה, רפאל, עורך). "לִטְף", ספריה חנר
כית. (הציונים: איזה). [39-36]. (תלאביב), "תפוח",
(דפוס "גרפיקה בצלאל", [תשי"ח]. כל חוברת: 16 ע'.
8°. מנוקד. לילדים.
התבן: [36]: הידד אנו בונים. — [37]: הך הך סטישון.
— [38]: רכבת. — [39]: שלשה ברוונים. — קודמים:
ק"ס ל"ב 147.

1613 פִּיכְמָן, יַעֲקֹב [Jacob Fichmann]. עַם
שָׁחַר נֶצָאָה; שִׁירִים לִילִידִים. (הציונים: ד. אלמליח.
תלאביב, מסדה; (רמת-גן, דפוס "מסדה"), [תשי"ז]. [4]
110, [1] ע'. 8°.

1614 פִּירֶשְׁטֶמַן, שְׂרָגָא. מוֹעֲדֵי (הציונים: חנה
גצלר). (ת"א), "הדר", (דפוס "המופעל המזרחי"), תשי"ח.
172 ע'. 8°. מנוקד. ספורים לחגי ישראל, לילדים.

1615 פִּרְדִּיס, יְהוּדָה. תִּיאֶסְרוֹן חוֹבֵבִים...
ירושלים, המחלקה לענייני הנוער והחלוץ של ההסתדרות
הציונית, (דפוס גרוסלם פוסט), תשי"ז. [2], 124, [1] ע'.
צוירים. 8°. = יגיע כסיים; ספריה למלאכתיד לצור
פיות ולשדאות, ב.

1616 רבן, נחמיה, עורך ומתרגם. יונת העץ;
<מאגדות האוסטינים>. עברית: נ. רבן. תלאביב, י.
שמעוני, (דפוס המופעל המזרחי), תשי"ז. 130, [1] ע', תמו'
נות. 8°. מנוקד. לילדים.

1617 שורר, ערן. עלילות "חבריא". [א]:
המנהרה הסודית בנגב. צוירים: כינה גבירן. תלאביב,
מ. גיומן, (דפוס "דבר"), תשי"ח. 108, [2] ע'. 8°.
(הדס). מנוקד. לבני הנעורים.

1618 תלמי, מנחם. הכנוסיה של חיימה.
צייר: גרשון גרא. תלאביב, "עמית", (דפוס "תרבות",
תשי"ז). 152, [2] ע'. 8°. ספור מחיי הגדו"ע. לבני
הנעורים.

1619 איכהורן, א[וגוסט]. נוער עזוב; הפסר
כואלניה בטיפול החינוכי-סוציאלי. עשר הרצאות. דברי
פתיחה מאת זיגמונד פרויד. עברית ד. אידלסון. ירושלים,
"ש. זק ושות'", (דפוס ש. וינפלד, 1956). 191 ע'. 8°.
מהר קודמת: ק"ס כ"ס 327. שם המקור: August
Aichhorn: Verwahrloste Jugend.

1620 בקר, מנחם [Menachem Baker]. פרקים
במיתודיקה של הוראת תלמוד למתחילים. <ספר
עזר למורה>... בעריכת יצחק רפאל הלוי עציון. תל-
אביב, א. ציוני, (דפוס "נתיבה"), תשי"ז. 128 ע'. טבלאות.
8°. (הספריה הפדגוגית למורים ולהורים על יד המר-
כו לחנוך הדתי). ביבליוגרפיה: ע' 124-128.

1621 גויטין, שלמה דב (S[helomo] D[ov]
Goitein). הוראת התנ"ך; בעיותיה ודרכיה. תל-
אביב, יבנה, (דפוס "נתיבה", תשי"ח 1957). 305, [1] ע',
[1] נף. 8°. בראש השער: שלמה דב גויטין. עם שער
נוסף באנגלית.

התבן: דרכו במקצוע של מורה לתנ"ך. על לימוד
התנ"ך באומה הישראלית. הוראת התנ"ך בבית-הספר
התיכון הממלכתי. היסודות העיוניים של הוראת התנ"ך.
הוראת התנ"ך בבית-הספר (יצא בצורת ספר בשנת תש"ב,
ק"ס י"ט 227). התנ"ך כמקצוע "תיכוני". קווים לדיוקטיקה
כללית של לימוד התנ"ך. הוראת התנ"ך בחברות הנוער.
הוראת תולדות ישראל בתקופת המקרא. לימוד התנ"ך
בחינוך היהודי בחו"ל. ברוח הקודש >על היסודות של
הוראת התנ"ך ושל מלאכת החינוך בכלל>. מפתח הענינים.

1622 דריסקול, גרטרוד [פורטר]. הסתגלות
ילדים לחיי בית-הספר. (תרגם מאנגלית: נתן עק).
תלאביב, הסתדרות המורים העברים בישראל, (דפוס
אבוקה), תשי"ז. 152 ע'. 8°. ("אוצר המורה"), שם
המקור: Gertrud Porter Driscoll: Child guid-
ance in the classroom.

בראש השער החלקי: גרטרוד ט. [1] דריסקול.

1623 ההסתדרות הכללית של העובדים העב-
רים בא"י. מרכז לחנוך. סידרת מדריכים, ספרי-
עזר והדרכה למורים בכיתות בית-הספר היסודי בעריכת
יעקב לוי ואורי בלום... כרך ב'ג: (מרדך לכיתות
ב'ג...), (תלאביב), "אורים", (דפוס "אחדות", תשי"ח).
356, [3] ע', תמונות. 8°.

1628 שרפשטיין, צבי (Zevi Scharfstein). חנוך וקיום; מסות ומחקרים מאת צבי שרפשטיין. ניר-יורק — ירושלים, שילה; [ירושלים, דפוס ליפשיץ, תשי"ז]. 352 ע', 8°. הספר חתום באלול תשס"ז. שם המדפיס (באותיות לטיניות) על סתק שהודבק בתוך הספר.

התכן: נפתלי חנוך וקיום. מחקרים בלשון. עיונים ספרותיים. דברי זכרונות.

1629 Jerusalem. Hebrew University. Our students. (Published on the occasion of Students day, May 19, 1957). (Jerusalem), Hebrew University of Jerusalem, (typ. "Ahva"), [1957]. 20 p., illus. 8°.

ספרי למוד

1630 אביבי ברוך; נתן פרסקי. תולדות ישראל... בהתאם לתכנית הלימודים החדשה... מהדורה ראשונה מחדשת ומתקנת. חלק ד: מרכנו משה בן מימון עד התנועה המשיחית של שבתי צבי. תלאביב, "יבנה", (דפוס "גוטנברג"), תשי"ז. [4]. 243 ע', תמונות, מסות. 8°. שני שערים. מנוקד. הקודמים: ק"ס ל"א 308, ל"ב 280. יצאו גם חוברות עבודה לחלקים א, ב, בשם: תולדות ישראל. חלק... עבודות לסכום ולחזרה. תשי"ז תשי"ח 1957. 16, 16 ע'. ר' גם בערך הבא.

1631 אביבי, ברוך; נתן פרסקי. תולדות ישראל ועמי הקדם. מראשית התפתחות האדם עד תקופת עזרא ונחמיה. לשנת הלימודים החמישית. בהתאם לתכנית הלימודים החדשה. תלאביב, "יבנה", (דפוס "גוטנברג", תשי"ח 1957). 251 ע', תמונות, מסות. 8°. מנוקד. הספר הזה בא להשלים את שתי סדרות ספרי הלימוד של המחברים הנ"ל. "תולדות עמנו" (ק"ס כ"ח 144) ו"תולדות ישראל" (ר' בערך הקודם), הפותחות בגלות בכל או בסוף שלטון פרס בא"י.

1632 אבישלום, דב. אל גברה לבתי-ספר חינוך נים ומקצועיים. בעיבודם של אבישלום דב, אלפרין חוה, לבטוב אברהם, סתם אפרים, ריבלין צבי. חלק ד. תלאביב, מסדה; (רמת-גן, דפוס "מסדה"), [תשי"ז]. vi, 233, [2] ע', טבלאות, דיאגרמות, ציורים. 8°. התכן: שרשים, מעריכים. לוגיחמים. טריגונומטריה. פונקציות קוויות ותאורן הגרפי. פונקציות רבועיות ותאורן הגרפי. מערכות שיש בהן משוואות רבועיות. טורים. — הקודמים: ק"ס ל' 334, ל"א 308.

התכן: התפתחות הילד בגיל כיתות ב"ג. בעיות חינוך כלליות. דידקטיקה כללית. הוראת המקצועות בכיתות ב"ג. נושאים מרכזים. — מקודם יצאו: לכיתה א': ק"ס כ"ח 38; לכיתה ד': ק"ס ל' 25; לכיתה ו': ק"ס ל"א 61.

1624 מרגולין, יהושע [Yehoshua Margolin]. החינוך לס"ב; משנת יהושע מרגולין. (כיום והביא לדפוס: שמואל ניצן). (תלאביב), סמינר הקיבוצים — הקיבוץ המאוחד, (דפוס "למרחב", תשי"ז). 318, [2] ע', פורטרט. 8°.

ספר זכרון. עשר שנים לפטירתו של המחנך הידוע שכל מגמת חייו היתה להפיץ את ידיעת הטבע ואהבתו בכל שכבות היישוב. עליו ר' תורה, אנציקלופדיה, ר' 2704/5, הקבץ מכיל: א) מאמר הערכה מאת מ. סגל. — ב) הדרך לטבע, 15 מאמרים בעניני הוראת מדעי הטבע והפצת ידיעתו ברבים. חלק זה מהווה הרחבה ניכרת של קבץ מאמריו "בדרך לטבע", מרחביה 1947 (ק"ס כ"ה 58). ג) "תוכנית ללימודי הטבע" עם הסברות מתודיות מקיפות מאוד, והיא הוצאה מורחבת של "הצעת תוכנית ללימודי הטבע בבתי-העממי", שפרסם בתרצ"ט (ק"ס ט"ו 293). — ספריו של מרגולין: ע' 320.

1625 עציין, יצחק רפאל הלוי [Isaak Raphael Etzion (Holzberg)]. יסודות השיטות השונות של הוראת הקריאה. תלאביב, א. ציוני, (דפוס "נתיב", תשי"ז. 58, [1] ע', ציורים. 8°. (הספריה הפדגוגית למורים ולהורים על יד המרכז לחנוך הדתי). תכן חלקי: יסודות השיטה המוצעת ע"י מר רון ר' מס' 1627 והערכתה. — ביבליוגרפיה: ע' 59.

1626 פואה, יעקב. בעיות חשובות לנושאים הלימודיים בכיתות ב, ג... [תלאביב], מחלקת החינוך של הקבוץ הארצי, מדור חברות הילדים הצעירות, 1957. 32 דף. 16, 21. במכונת-הכסלה.

1627 רון, אברהם [Avraham Ron (Halperin)]. למדנו לקרא; (מיומנו של מורה בפרוודור ירושלים [תשי"ד-תשס"ו])... בעריכת יצחק רפאל הלוי עציין. הציורים מאת גבריאל פישר. תלאביב, א. ציוני, (דפוס "נתיב", תשי"ז. 93 ע', 8°. (הספריה הפדגוגית למורים ולהורים על יד המרכז לחנוך הדתי). ראה ספרו של י"ר עציין (מס' 1625), הכולל הערכה על "השיטה הסינתטית" המוצעת כאן.

- 1633 אורן, משה; זאב רוזנפלד. פסיקה. חוג שני: חשמל, שאלון, תל אביב, "בנה", (דפוס "גור טנברג", תשי"ז), 167 ע', ציורים. 8°.
- הספר הוא השלמה לח"ג של ספר למוד הפיסיקה מאת מ. אורן (ק"ס לי 184) ומכיל שאלות לתורת החשמל. גם לחלק המכניקה יצא שאלון (ק"ס ליא 431).
- 1634 אחיה, ב[נימין]; מ[שה] הרפז [Benjamin Achya; Moshe Harpaz]. חוברות לעבודה עצמית בכתה ובבית... בהתאם לתכנית הלימודים החדשה. [דח]. תל אביב, "בנה", (דפוס "נתיבה", תשי"ח 1957). תמונות. 8°.
- התכן: [ד]: יהושע שופטים. 56 ע' — [ה]: שמואל א'. 56 ע' — [ו]: שמואל ב' ורות. 48 ע' — [ז]: מלכים א'. 40 ע' — [ח]: מלכים ב' ופרקים בעזרא ונחמיה. 64 ע' — החוברות א"ג, שיצאו מלפני כן, על נביאים אחרונים, תהי לים ואיוב: ק"ס ליב 280, 138.
- 1635 אריאל, ז. [= שלמה זלמן ליבוביץ]; מ. בר"סלע. ספר חשבון עם פרקים בהנדסה... לפי תכנית הלימודים החדשה. ז. ח. תל אביב, "מסדה" (רמת גן, דפוס "מסדה", תשי"ח. ציורים. 8°.
- התכן: ו: לשנת הלימודים השביעית. [תשי"ח]. [3], 170, [2] ע' — ח: לשנת הלימודים השמינית. תשי"ח. [4], 160, [1] ע' — הקודמים: ק"ס לי 26, 334, ליא 431.
- 1636 בן-שפר, י[וסף]; א[הרן] רוזן. 500 מלים; ראשית ידיעת הלשון למבגרים. מהדורה מיחדת של הספר "אלף מלים", חלק א. נערכה והותקנה מטעם המחלקה לחנוך ולתרבות בגולה של ההסתדרות הציונית העולמית למפעל הנחלת הלשון בתפוצות. ירושלים, אח"י אסף, (דפוס ש. וינסלד), תשי"ח (1957). [4], 140 ע', תמונות. 8°. "אלף מלים": ק"ס ליא 335.
- 1637 בקר, מנחם [Menachem Baker]. חוברת לעבודה בתלמוד. פרק אלו מציאות > מסכת בבא מציעא >. מחברת ב: סוגיות; סימן העשוי לידרס; כלי אנפוריא; רוב כנענים. תל אביב, א. ציוני, (דפוס עזריאל), תשי"ז. [2], 53:25 ע'. 8°. הקודם: ק"ס ליב 280.
- 1638 דביר, י[הודית]. דפים... חוברת לימי הח' טש. (השער והציורים: א. זליגמן). אב. ירושלים, "ישרון", (דפוס מרכז), [תשי"ז]. 32; 31, [1] ע'. 8°.
- נמשך בשם "נופים", ר' להלן מס' 1647.
- 1639 דנין, צ[פורה]; ח[מדה] לוינטון. צמחים

1652 צלמון, אברהם [Abraham Tzalmon].

נתיבות כתיב ; ספר להוראת הכתיב ולהרחבת אוצר המלים לבתי הספר התיכוניים, המקצועיים והחקלאיים. תלאביב, "יבנה", (דפוס "גוטנברג", תשי"ז), 71, [1] ע', 8°.

1653 קיפניס, לוין [Levin Kipniss]. גימל ; ספר הבית לילדי כתיב ג'... הצירים : איזה, תלאביב, קרני ; (ירושלים, דפוס ר. ח. הכהן, 1957), 144 ע' ; תמור נות, 8° . (ספרית חנוך ומדע). "אלף", לכתה א, "בית" לכתה ב ; "ק"ס ל"א 309, ל"ב 413 — בראש השער ; גדי וגיל יצאו לטיל.

1654 קלעי, ש[רגא] פ[יבל] ; ז[בולן] תוחמן. ספר למוד החשבון לשנת הלימודים הרביעית, בהתאם לתכנית הלימודים החדשה. ירושלים, "עבר", (דפוס ש. ויגנדר), [תשי"ז], 199 ע' ; דיאגרמות, ציורים, 8° . לשנות הלימודים הדי, בשם "ספר למוד לחשבון ולהנדסה" : ק"ס ל-339, ל"א 309.

1655 רדאי, יהודה. הצעד השני ; גישה חדשה ללימוד הלשון העברית למתקדמים... מפתח לתרגילי הלשון. ירושלים, ר. מס, חש"מ, תשי"ז, 40 ע', 8° . גוף הספר : ק"ס ל' 186.

1656 רכבי, בתיה ; מיכאל רכבי [Batia & Michael Rechavy]. חשב ופתר ; ספר למוד החשבון לכתה ו'. מהדורה מחודשת, בהתאם לתכנית הלימודים החדשה. תלאביב, י. צ'צ'יק, (דפוס "תרבות", תשי"ז), 180, [3] ע', ציורים, 8° . קורמים : ק"ס ל"ב 282.

1657 תלמוד בבלי (לקוטים). גמרא לתלמיד ; סוגיות התלמוד למחלקה י' של בתי הספר התיכוניים. ערוך לפי תכנית הלימודים החדשה. פירוש : שלמה אורסיר, בבא בתרא וסנהדרין. תלאביב, "יבנה", (דפוס "נתיבה", תשי"ח 1957), 96 ע', 8°.

דפים נבחרים מבי"ב פ"א וסנהדרין פ"א ופ"ג עם פירוש, ואחריהם פירוש מאת המחבר וקצור תולדות חז"ל הנזכרים בדפים הנ"ל.

1658 תנ"ך (לקוטים). תנ"ך לבית הספר... (הציורים : אבימיון רנצון [לואיזאדה], חלק ג, ה, [י]. תלאביב, "יבנה", (תשי"ח-תשי"ח), 8°.

התכן : חלק ג' : ספורי התורה ; שמות / ויקרא. נסדר עלידי יעקב גוסמן. (דפוס "נתיבה", תשי"ח 1957), 171, [2] ע' — ד : ספורי התורה ; במדבר/דברים. נסדר

235 ע', 8° = ספרית בגרות, 29. ביבליוגרפיה : ע' 231-225.

1646 נהיר <קלרמן>, מ[שה] א[ליהו] [Mo-] schéh Elijáhu Nahir (Klarman) ; יוסף שור. שרסוס הנדסי... מהדורה שניה מתוקנת. תלאביב, המחלקה לחינוך של העירייה, (דפוס "גוטנברג", תשי"ח, 78, [2] ע', ציורים, 17 : 25. מהד' א : ק"ס כ"ח 336.

1647 נשרית, ק. ; נ. נשרית. נוספים ; עברית לימי החפשי. ד"ר. (ירושלים), [נשורון], מרכז לספרות חר-דית, [דפוסים שונים, תשי"ז], 31, [1] ; 35 ; 31, [1] ; 31, [1] ע', תמונות, 8° . המשך של "דפים", ר' לעיל 1638.

1648 פטקין, א[ליעזר] [Eliezer Patkin]. תכל ויושביה ; ... בהתאם לתכנית הלימודים החדשה לבתי הספר הממלכתיים. חלק ב' : אסיה. תלאביב, "מסדה", (רמת-גן, דפוס "מסדה", [תשי"ז], 127, [1] ע', תמונות, 8° . הקודמים : ק"ס ל"ב 413.

1649 פפוריש, יהויקים. גיאוגרפיה לכתה ו'... <ערוך על פי התכנית החדשה>. תלאביב, הסתדרות המורים בישראל, (דפוס "אבוקה", תשי"ח, [6], 243, [5] ע', 24, 24 לוחות-תמונות, דיאגרמות, טבלאות, מפות. בראש השער : י. פאפוריש.

"ספר לתלמיד". ארצות ים התיכון, אסיה ואפריקה. עם "עבודות הכנה, עבודות לחזרה ועבודות לסכום". מצור-פות 9 "מפות סתומות", 23 : 33.

1650 פרסקי, נ[תן] ; ב[רוד] אביבי. דורות מספרים ; מקורות ופרקי ספרות מובחרים לתולדות ישראל והעמים מימי בראשית ועד ימינו... [ב] : (ישר-אל ועמיה קדם ; מתקופת המלוכה בישראל עד עזרא ונחמיה ואנשי כנסת הגדולה). תלאביב, "יבנה", (דפוס "גוטנברג", תשי"ז), [6], 531-287 ע', תמונות, מפות, 8° . הקודם : ק"ס ל"ב 257, שם גם תאור קצר.

1651 צלמון, אברהם [Abraham Tzalmon]. מלקט. אפסים ; מבחר פרקי-ספרות להוראה בכיתות... של בתי-ספר מקצועיים, חקלאיים ותיכוניים. [א] : בכיתות א' וב', תלאביב, "יבנה", (דפוס "תרבות", תשי"ח 1957), 306, [2] ע', פורטרטים, 8°.

ליקוטים מכתבי רחל, לוי בן אמה, ש. מלצר, י. ל. פרץ, שמעון, ברנר, רמב"ם, שלום עליכם, עגנון, ב. כצנלסון, מ. סמילנסקי, ריי גיסנבוים. לכל סופר הקדים המלקט ביר-גרפיה קצרה והערכה.

עלים; (תל-אביב, "הדפוס החדש", 1957), ע' 332, ע' 8.
(מדע לכל).
מלון למונחי תורת הספרות, ובו מוסברים בקיצור גם
רץ גם מקצת מונחים מתורת הספרות העברית.

1663 ברונר, קונסטנטיין. הפילוסופיה של
קונסטנטיין ברונר; אנתולוגיה. הסדר, תרגום וצירוף מבוא
אהרן ברמן. (תל-אביב), י. ציציק, (דפוס מל"ן),
[תשי"ז], ע' 247, פורטרט. 8°.

המהדיר רצה לתת לקורא העברי תמונה שלמה ככל
האפשר של יצירת הפילוסוף היהודי אריה יהודה בן משה
ורטהיימר המכונה קונסטנטיין ברונר (אלטונה, 27.viii.
1872. — האג, 27.viii.1937). הקטעים (ביניהם חלקים של-
מים של ספרים) נלקטו מתוך: Die Lehre von den
Geistigen und vom Volk; Aus meinem Ta-
gebuch; Materialismus und Idealismus; Un-
ser Christus oder das Wesen des Genies; Der
entlarvte Mensch; Kunst, Philosophie, My-
stik; Memschelet Sadon; Der Judenhass und
die Juden; Unser Charakter; Liebe, Ehe,
Mann und Weib; Vom Einsiedler Constantin
Brunner. הפרקים "חינוך עצמי" והשתנות הרוח" הם
לקט מספרים שונים של ברונר.

1664 גילוני, ישראל. מפלאי גוף האדם. תל-
אביב, "עמית", (דפוס ד. גוטמן), [תשי"ז], ע' 247, [1] ע',
תמונות. 8°.

"מיבנה גוף האדם ופעולותיו החיוניות תוארו... עד
כמה שאפשר, בצורה פופולארית". (מההקדמה).

1665 גלברד, אריה. המשק הסובייטי...
גבעת חביבה, סמינריון הקיבוץ הארצי השומר הצעיר;
(תל-אביב, "דף"), 1958, [1] דף, 90 ע', טבלאות. 4°.
= החוג לכלכלה מדינית ולמשק עולמי, הרצאות וחומר
לימודי, א. במכונית הכפלה, המעטפת בדפוס.

התכן: מבוא לתולדות הכלכלה הסובייטית. התפתחות
התעשייה בבר"מ. התפתחות החקלאות בבר"מ.

1666 זיל, דוד [דוד] [ת'רמנוס] ון. במכלאת בלומ-
פונטיין. תרגום מאפריקאנית: סולומון סטקול, חיים
רואני. (תל-אביב), קרני, [דפוס ישראל?], תשי"ז, 69 ע',
פורטרט. 8°. בראש השער: ד.ה. ואן זיל, שם המקור:
D[avid] H[ermanus] van Zyl: In die kon-
sentrasiekamp.

עלידי יעקב גוטמן. (דפוס "נתיבה", תשי"ח 1957).
[177]312, [2] ע'—[1]: מלכים א'. נסדר עלידי יעקב
גוטמן ואהרן דובניקוב. (דפוס "גוטנברג", תשי"ז).
118, [2] ע'—חלקים אחרים: ק"ס ל"ב 283, 414.

1659 סכיק, אברהם חליל. גאוגרפיה פלסטין,
وفق مقرر السنة الثالثة الاعدادية لمدارس قطاع
غزة. غزة, مطبعة ادارة التربية والتعليم, 1956.
42 ע', تصاویر, خريطة.

"סכין, אברהם חליל. גאוגרפיה של פלשתינה, בהת'
אם לתכנית הלימודים של כתה ג' בבתי הספר היסודיים
ברצועת עזה, דפוס מחלקת החינוך והתרבות, 1956".
42 ע', תמונות. 8°.

1660 סכיק, אברהם חליל. مختصر تاريخ
فلسطين، للسنة الثانية الاعدادية... الطبعة الثانية.
الجزء 1. غزة، مطبعة فلسطين التجارية، 1956.
[1], 42 ע', تصویران، خريطة.

"סכין, אברהם חליל. קצור תולדות פלשתינה, לכתה
ב' של בית הספר היסודי, מהדורה ב'. חלק א'. עזה,
1956", [1], 42 ע', תמונות. 8°. התוכן: מראשית
ההיסטוריה עד מסעי הצלב.

ספרי מדע כלליים

1661 אוארבך, אריך. מימזיס; התגלמות המ'
ציאות בספרות המערב... תרגום ברוך קרוא. הוסיף מבוא
רב סדן. ירושלים, מוסד ביאליק; (הקריה, דפוס המד'
שלה), תשי"ח, 19, 422 ע', 8°. (ספרי מופת מספרות
העולם, בעריכתו הכללית של מ.מ. בובר). שם המקור:
Erich Auerbach: Mimesis, dargestellte Wirk-
lichkeit in der abendländischen Literatur.

הקטעים הרבים מיצירות ספרותיות בולטות במערב
אירוסה מימי קדם עד ימינו מופיעים במקור ובתרגום.
"מהם דברים שעדיין לא ניתרגמו לעברית והללו תורגמו
במיוחד בידי משה קטן" <קטעים משל לה-ברייאר, בואלו,
מוליר, ראסין, הוגו, קורניי, בוסיאה, פריבו, וולטר, סן-
סימון, גונקור, פרוסט>. הדברים שכבר ניתרגמו לעב'
רית הובאו כאן מתוך התרגומים העבריים".

1662 אוכמני, עזריאל (A. Ukhmani). תכנים
וצורות; אוצר ערכים ספרותיים. מרחביה, ספרית פו-

מרחביה, ספרית פועלים; (תל-אביב, דפוס הפועל המזרחי, תשי"ז), 62 ע'. 8°. מנקוד.

1671 מרכס, קרל; פרידריך אנגלס. כתבים נבחרים. כרך ב. מרחביה, ספרית פועלים, (דפוס השר מר הצעיר, 1957), 416 ע', 8°. בראש השער: ק. מארקס, פ. אנגלס, מתרגמים שונים.

התכן: מארקס: ביקורת מצע גותהא, תזות על פויאר-באך. — אנגלס: החיות סוציאליות ברוסיה. דיאלקטיקה בטבע, מבוא. חלקה של העבודה באיגוש הקוף. התפתחות הסוציאליזם מאוסופיה למדע. קארל מארקס. נאום על קברו של קארל מארקס. מוצא המשפחה, הקניין הפרטי והמדינה. מארקס והעתון הייני החדש. לתולדות ברית הקומוניסטים. לודביג פויארבאך וחתימת הפילוסופיה הקלאסית הגרמנית. הקדמה ל. מצב המעמד העובד בארצות גליה. שאלת האיכרים בצרפת וגרמניה. — ק. מארקס ופ. אנגלס: איגרות. — הקודם: ק"ס ל"א 434/5.

1672 מרק, קורט ו. אליס, קברים ומלומדים; הרומן של הארכיאולוגיה. תרגם מגרמנית: ירוחם טולסק. תל-אביב, מ. ניומן, חש"מ, תשי"ח. 440 ע', תמונות. מקצתן על לוחות, מפות. 8°. בראש השער: ק. ה. צראם (= קורט ו. מרק). שם המקור: C. W. Ceram [= Curt W. Marek]; Götter, Gräber und Gelehrte. לוחות הזמנים והיוחסין: ע' 411'431. ביבליוגרפיה: ע' 432'436.

1673 משקי-עזר. [תקריה], המדען המשותף להורחת חקלאית — רשות למשקי עזר, (המדור לפרסומים חקלאיים), חש"מ, 8°. ירחון (?). העורך: ה. קלצקין. חוב' 4: כסלו תשי"ח. 7, [1] ע', תמונות. מנקוד.

1674 נסאה, אריך [Erich Nassau]; י. רותם. גידול בנין; מדריך כללי לאם ולמטפלת. מהדורה שלישית מורחבת ומתוקנת. מרחביה, ספרית פועלים; (תל-אביב, הדפוס החדש, 1957), 342, [2] ע', תמונות. מקצתן על לוחות, דיאגרמות, טבלאות. 8°. (לכל). התכן: תורת הסטול הכללי. תורת המחלות. קונסטי-טוציה גופנית ותורשה. נספחות. — תוך כדי השלמת הספר לפי ציחי הזמן... נתוספו נושאים ונתלבנו בעיות שמכלולן מוגש בספר חדש זה. (מההקדמה). — מהד' א: ק"ס כ"ח 146.

1675 סלודורי, מסימו [Max William Sal-vadori]. הקפיטליזם האמריקני בעיניו של כן

זכרונות מימי מלחמת הבורים. כמו בורים רבים נכלא המחבר במחנה הסגר בריטי.

1667 טרטקובר, אריה (Arieh Tartakower). מגילות ההתיישבות... כרך א: תולדות ההתיישבות בעולם ובעיותיה העקרויות בימינו. תל-אביב, מ. ניומן, (דפוס מל"ן), תשי"ח. 394, [1] ע'. 8°. הספר המוגש כאן לקורא הוא, לפי מגמת המחבר, כרך ראשון בלבד ועוד עתידים לבוא שניים אחריו, מהם אחד מוקדש להתיישבות היהודית בגולה ואילו השני ינסה לגולל את היריעה הרחבה והעמוקה של ההתיישבות הישראלית. אומנם, הוכנסו גם כאן כמה וכמה ידיעות על ההתיישבות היהודית לשתי צורותיה היסודיות לשם השלמת התמונה; אולם, אין אלה אלא ראשי פרקים בלבד כעין הקדמה לתאור יסודי שיזכה אולי לגאולתו בעתיד הקרוב. (מההקדמה).

התכן: לביורר המושגים; ההתיישבות כתופעה חברתית. מישובי האדם הקדמון ועד גלוי חצי הכדור המערבי. התיישבות וכיבוש; מתקופת הגלויים ועד ימי הקולוניאליזם. הקולוניאליזם והדיקטטוריאליזם. ההתיישבות החלוצית (ע' 221-254: ההתיישבות הלאומית. א. הערות כלליות; ההתיישבות היהודית בגולה. ב. ההתיישבות היהודית בארץ). ההתיישבות הרגילה במאה הקודמת והנוכחית. פרשת ההתיישבות השיתופית. המצב בימינו. לקראת היום הבאים. מפתח הענינים. מפתח השמות. — ביבליו-גרפיה מסורסת בהערות שבסוף כל פרק.

1668 כרמל, אליהו. עורך. מלומדים לפני המרקוריון; מבחר מסדרי רצונן לדעת — בבקשה!... ציירה בינה גבירץ. ירושלים, "אחיעזר", (דפוס "רוגלד", 1957), 139, [3] ע'. 8°. תשובות שהשיבו משכילים לשאלות המאוינים.

1669 מדרין לאינג'ינר. בעריכת שלמה אסינג. כרך ב: בנאות, ח"ב. תל-אביב, "מסדה"; (רמת-גן, דפוס "מסדה"), תשי"ז. 12, [507] 1068 ע', תמונות, דיאגרמות, טבלאות, ציורים. 8°. עם שער גוסף באנגלית. התכן: מ. מיטלמן: סטטיקת המבנים. ר. שלון: חמרי בניה. ד. יצחקי, י. אלעזר: מבני-פלחה. מ. קפל: מבני בטון מזויין, התיאוריה האלסטית. א. זסלבסקי: מבני בטון מזויין, התיאוריה הפלסטית. ה. נוימן, ג. הראל: מבני בטון דרוך. — הקודמים: ק"ס ל' 189, ל"ג 41.

1670 מלץ, שמואל [Shmuel Malz]. ההיגינה של ההריון; מדריך האשה בהריון. ציר: אריה רון.

פתח דבר מאת מנחם מנדל [מנדל] בוכר. 162 תצלומים, תשי"ח ותרנ"ח. ירושלים, מוסד ביאליק, (דפוס גולדברג), תשי"ח (1957). 16, 152 ע', לוחות-תמונות. 8°. שם המקור: Bruno Zevi: Saper vedere l'architettura. עם "הקדמה להוצאה העברית" (על הארדכיכלות היהודית בעבר ובהווה).

1681 קולדוול, ולס אברט; אדוארד הקט מריל. קורות העולם; תולדות האנושות מראשיתה ועד ימינו. מאת ו.א. קולדוואל... א.ה. מאריל... ההוצאה העברית נערכה בידי מיכאל זיו. (תורגם בידי דניאל שר). תל-אביב, "מסדה"; (רמת-גן, דפוס "מסדה"), תשי"ז. 1008 עמודות, לוחות-תמונות, מפות. 4°. מהדורה מיוחדת לחותמי האנציקלופדיה העברית. מהדורה קודמת: ק"ס ל"א 312, שם גם ציון. שם המקור: Wallace Everett Caldwell; Edward Hackett Merrill: The new popular history of the world.

1682 קטינסקי, צפירה. הגדה של מוסיקה. ירושלים, שוקן; (תל-אביב, דפוס "הארץ"), תשי"ח. 239 ע', תמונות, חוים. 8°. מהדורה מיוחדת לקוראי "הארץ שלנו".

מבוא עממי לתולדות המוסיקה, לכלים ולצורות. סקירת קצרות על היצירות החשובות של גדולי המלחינים, עם דוגמאות מוסיקליות ועם תמונות רבות. ע' 215 ואילך: המוסיקה בעם ישראל.

1683 קנצלר, ש[אול]. הנהלת חשבונות בעסקי חברות. תל-אביב, הוצע המרכזי של הסתדרות הפידים — המחלקה לתרבות ולחנך מקצועי, (הדפוס החדש), תשי"ז. 154, [1] ע', 8°. על המעטפת חורבקה פתקה: מאת ש. קנצלר — מ. מירסקי, בעריכת ע. פניני.

1684 רות, [חיים] י[הודה] (Leon Roth). מורה דרך בתורת המדינה... מהדורה שלישית, ירושלים, ר. מס, (דפוס חורב), תשי"ח. [4] 178, [1] ע', 8°. ספרית דני למדע מופולרי, 31. עם שער נוסף באנגלית. מהדורה א: ק"ס כ"ה 62, שם גם התכן.

1685 השדה; ירחון למשק החקלאי המעורב, מ"ל. מדור לגדול בקר. רובו עליידי התאחדות מגדלי בקר... [תל-אביב, הסתדרות העובדים החקלאיים, (דפוס "הפועל הצעיר"), 8°. מהדורה שנתית, כך ל"ז: תשי"ז. 124, [1] ע', תמונות, דיאגרמות, טבלאות. לקוט מאמרים שנדפסו בירחון "השדה".

אירופה. מאת מסימו סאלואדורי. (תל-אביב, שרות ההסברה של ארצות הברית), חש"מ, [תשי"ז]. 9 ע', 8°. 1676 פלכנוב, גיאורגי. אמנות וספרות. תר-גם: חיים גולדברג. (תל-אביב, הקיבוץ המאוחד, (דפוס "ספר"), תשי"ז. 343 ע', פורטרט. 8°. בראש השער: ג.ו. פלכאנוב. שם המקור: Г. В. Плеханов: Искусство и Литература.

"הכרך שלפנינו כולל מבחר כתבי פלכאנוב בחקר האמנות וביקורת הספרות, בהם ביקש להניח יסודות לאסתטיקה מארכסיסטית... הכתבים הניתנים בכרך זה נבחרו ותורגמו מן המקור מתוך הכרך הגדול בשם "אמנות וספרות" שיצא לאור בשנת 1948 במוסקבה, בהוצאת "אר-גיו"... רשימת השמות (ע' 321-343) היא משל ההוצאה העברית. (מההקדמה). ע' 318-320: ציונים ביבליוגרפיים.

1677 פפרד, הרולד מ. ראייה בלא משקפים. (כיצד להחזיר ולקיים ראייה תקינה בלא משקפיים). תרגם ע. בלומנטל, ירושלים, י. מרכוס, (דפוס התחיה, תשי"ח (1957). 164 ע', תמונות. 8°. שם המקור: Harold M. Peppard: Sight without glasses.

1678 פריאר, גרשם קורט (Gerschom Kurt Freyer). (האמנות — התחנות והתפתחותה. כך ב): אמנות המופת ותמונת-העולם. עם ארבעים וארבע תמונות. (תרגם מכתבי-יד <בגרמנית> ש. בר-חנה). מרחביה, ספרית פועלים, (דפוס השומר הצעיר, 1957). 284, [1] ע', 8°. (מדע לכל). בראש השער: גרשם ק. פרייער. — הקודם: ק"ס כ"ט 331, שם גם ציון.

1679 פרונקל, אברהם הלוי (Abraham Adolph Fraenkel). מבוא למתמטיקה; בעיות ושיטות מן המתמטיקה החדשה. כך ב: האינטופ והמרחב; חטיבה ג: גיאומטריה <מחצית שניה>. עם 60 ציורים. ירושלים, הוצאת הספרים על שם י.ל. מאגנס, האוניברסיטה העברית, והוצאת "מסדה", (דפוס "הספר"), תשי"ז. [289] 462, [1] ע', 8°. במעטפת: תשי"ח.

התכן: הטופולוגיה. מרחבים מרובי-ממדים ולאב-קלידיים. יסודות הגיאומטריה. מלואים. מפתח המונחים, הסימנים והשמות. — כך א, מחצית אב: ק"ס י"ט 161 (מהד' ב: ל' 191, ל"ב 285); כך ב, חטיבה א: כ"ט 331, חטיבה ב: ל' 191.

1680 צבי, ברונו. בחללה של ארדכיכלות; בחינות ודרכי-הסתכלות. (תרגם מאיטלקית חיים ורדי).

1954-1956]. תל-אביב, הועד המרכזי של הסתדרות הפ' קידים, המחלקה לתרבות ולחינוך מקצועי, (דפוס הפועל הצעיר), 1957, 68, [2] ע' 8°.

1693 (וליש, אלי; עמיהוד כרמיאלי; אברהם צוקר). מגנוני זריעה לסורגו; הוראות כיור נון והתקנה. (חיסה, דפוס "עליזה"), 1957, 11 דף, ציר רים. 4°. במכונת-הכפלה. — בראש המעטפת: המ' כון הישראלי לציד חקלאי ע"י מוסד הטכניון למחקר ופתוח בע"מ. — ארגון עובדי הפלחה, המזכירות. — שמות המחברים חתומים בסוף החוברת.

1694 כור. חברת חרשת מלאכה. "כור" עונה ליריביה; <תשובות לייב טענות>. תל-אביב, (יר חון "כור"), חש"מ, 1957, 7 ע' 4°.

1695 פרוסק, דב. כדורעף; חוקים, אימון, סכ' ניקה, וטכסיסי-משחק. [תל-אביב], "מערכות"; חמ"ה, (בית דפוס צבאי 665, תשי"ז [1] דצמבר 1957), 70 ע', תמונות. 8°.

1696 Kramik Szydlo; felietony satyryczne i humoreski. [תשי"ז]. (פתח-תקה, שידלו, דפוס אורלי), [תשי"ז]. "חנות שידלו; פליטונים סטיריים והומוריסטיים". תכופות ההופעה לא נזכרה. גל' 1: בלי תאריך. 15, [1] ע' 8°.

1697 أفاصيص، من هنا وهناك. الناصرة، مطبعة الحكيم، (١٩٥٧). د (= ٤)، ٨٤، (١) ص. أصدره ميشيل حداد. العنوان على الغلاف. من منشورات "الفتح".

ספורים, מכאן ומשם. נצרת, דפוס אליהים, [1957]. 4, 84, [1] ע' 8°. המו"ל: משיל חדאד. מפרסומי "אליהים". אוסף ספורים קצרים מאת מחברים ערבים ואחרים, בכללם סופר עברי אחד.

1698 حنين، راشد. مع الفجر. الناصرة، مطبعة الحكيم، ١٩٥٧. ٩٦، (٢) ص، صورة المؤلف، تصاویر.

חסיין, ראשו. עם שחר. נצרת, דפוס אליהים, 1957. 96, [2] ע', תמונות. 8°. אוסף שירים.

1699 خليل، جورج نجيب. علي الرصيف، مجموعة شعرية. الناصرة، مطبعة الحكيم، ١٩٥٧. ٨٠ ص، صورة المؤلف. (منشورات نادي الشباب الأثوثذكي، عيلين ١).

1686 שלטון, הרברט [Herbert Shelton]. העקרונות המדעיים של התזונה; <חוקי צרופי המזון>... תרגום מאנגלית: שלום זמיר. מהדורה שניה. תל-אביב, "ספריה מרעית עממית"; (נבעתיים, דפוס "קול מוס", 1957), 64 ע' 8°. מהדורה א: ק"ס ל"ג 167.

1687 Cohen, Lionel Leonard, One hundred years of limited liability companies in England; lecture by the Rt. Hon. Lord Cohen of Walmer. Jerusalem, Magnes Press, the Hebrew University, (typ. Central Press), 1957, 43 p. 8°. = The Hebrew University of Jerusalem, Lionel Cohen lectures, 3rd series — January, 1957.

1688 Gil, Benjamin Z[vi]. Statistical organization and techniques; report on a six month study visit <1954/55> to the United States and selected countries. (Jerusalem, 1955). 3 p. l., III, 98 p., tabs. 4°.

במכונת-הכפלה.

Naveh, Z. Report on range research.

עיין לעיל מס' 1540.

שאר דפוסי ישראל

1689 איזנהאור, דויט דוד [Dwight David Eisenhower]. בטחון בתקופת החלל; נאומיו של הנשיא איזנהאור על הנושא: "המדע והבטחון הלאומי". [תל-אביב], שרות ההסברה של ארצות הברית, חש"מ, [תשי"ז]. 20 ע', פורטרטים. 8°.

1690 ארצות הברית. שרות ההסברה. סיפור לזאיוויל; תמונה של "מיווג" בבתי הספר באמריקה. (תל-אביב, שרות ההסברה של ארצות הברית), חש"מ, [תשי"ז]. [20] ע', תמונות. 8°.

1691 הון, שאול (Shaul Hon). פתיחות בשחמט. תל-אביב, הוצאת מרכז "הפועל", (דפוס יפת), תשי"ח (1957), 179 ע', תמונות, דיאגרמות. 8°. קודמים טרקים על תולדות המשחק ומקומו בתרבות האנושית.

1692 ההסתדרות הכללית של העובדים העבריים בא"י. הסתדרות הפקידים. קובץ מבחנים למנהלי חשבונות מדופלמים. <גליונות בחינה משנים

„פרח גביר קצחאר. דרכים ואורות... נצרת, דפוס אל-חכים, (1956)“, 80, 3 ע' 8°. אוסף ספורים.

1702 מעמר, תופיק. التسلل وقصص اخرى. الناصرة, مطبعة الحكيم, 1957. 108 ص.

„מעמר, תופיק. המסתנן וספורים אחרים... נצרת, דפוס אל-חכים, 1957. 64 ע' 8°. „אף על פי שהם ספורים דמיוניים במבנם, הרי ההשראה להם באה... ממציאות חיינו בישראל.“ (מן ההקדמה).

„חליל, גורב גביב. על המדרכה, אוסף שירים. נצרת, דפוס אל-חכים, 1957. 80 ע', מורטרט. 8°.

1700 فاهوم, يحيى. الفلاحون في الأرض وقصص اخرى. الناصرة, مطبعة الحكيم, 1957. 108 ص. „מאהוב, יחיא. האכרים על הקרקע וספורים אחרים... נצרת, דפוס אל-חכים, 1957. 108 ע' 8°.

1701 فرح, نجوى قوار. دروب ومصاييح. الناصرة, مطبعة الحكيم, (1956) 8 (= 0), 8°. (3) ص.

ספרות עברית ומדע היהדות בחו"ל

קבצים

1707 Bénichou, Raymond. Ecrits juifs. Alger, Commission culturelle juive d'Algérie et Bureau nord-africain du Congrès juif mondial, (1957). 339 p., 11, port. 8°.

Cont.: Vie et oeuvre. Haïm Cherqui: Préface. — Judaïsme et christianisme. Judaïsme algérien: Les Juifs algériens et la vie publique; Aspects quotidiens de la vie juive; Figures juives (Sadia Lévy — Max Guedj — Adolphe Crémieux — Isaac Morali). Critique littéraire, écrits divers. Hommage à Albert Einstein (conférence). Le petit temple (poème).

כולל L'épreuve sans danger, שיצא לחוד בשנת 1954: ק"ט ל"ב 350. — המחבר, מורה למדעי רוח כלליים מאלג'יר (1890-1955), עסק גם באפולוגטיקה יהודית, בעיקר בערוב ימיו.

1708 Mélanges de philosophie et de littérature juives. (Ouvrage... publié sous les auspices de "The World Union for Progressive Judaism"). I/II. Années 1956/1957. Paris, Presses universitaires de France, (1957). 334, [1] p. 8°.

בראש השער: Institut international d'études hébraïques. — תבן ההרצאות ר' ק"ט ל"ג 102. קורס

עתונים

ראה גם להלן במדור „בתוך כתבי עת“.

1703 יום-טוב בלעטער. דערשיינט יעדן ערב יום-טוב און חנוכה. (יאהאנעסבורג). 4°. העורך: הערש שישלער. שנה 2, חוב' 3: פסח תשט"ז. 23, [1] ע', תמוז-נות. הע' האחרון באנגלית, עם שער נוסף: Yom tov bletter; a magazine devoted to the furtherance of the spirit of Jewish Holy Days and Festivals in Southern Africa.

1704 Israel Horizons. New York, 1952. 8°. ירחון. המערכת: Scott Buchanan, B[en] Z[ion]. Goldberg, Arle Goldberg [a.o.] חוב' 1: נובמבר. 32 ע', תמוז-נות. „מוקדש לקידום התנועה הקבוצית ומדינת ישראל ולהשיגהם ולקיום הזכויות של העם היהודי בכל מקום“.

1705 Revista cultului mozaic din R.P.R. București, 1956. 2°.

יוצא פעם לשבועיים. גל' 1: יד מרחשון תשי"ז. [4] ע' 3 ביודית, ע' 4 בעברית, ושם הכותרות: צייט-שריפט פונעם רעליגיעזן יודנטום פון דער רומענישער פאלקסרעפובליק... כתב-עת של היהדות הדתית בר-עובליקה העממית הרומנית.

1706 World Jewry; a monthly review. (London, World Jewish Congress), 1958. 4°. חוב' 1: מרס. 31, [1] ע', תמוז-נות.

ritico, S. Speier: *Bemerkungen zu Amos*, II. S. M. Stern: *A treatise on the armillary sphere by Dunas Ibn Tamim*, J. L. Teicher: *The Latin-Hebrew school of translators in Spain in the twelfth century*, G. Vajda: *La doctrine astrologique de Juda ben Nissim ibn Malka*, W. E. van Wijk: *Quelques tables médiévales pour les calendriers juif et arabe*, E. Zolli: *Generazione con una parola di verità* [על משמעותה הסמלית של "אמת" בראשית הנצרות], חקום: קים ל"א 73.

1711 **Two generations in perspective**; notable events and trends, 1896-1956, (Dedicated on the occasion of his sixtieth birthday to Israel Goldstein). Ed. by Harry Schneiderman... New York, Monde Publishers, (c1957), XXII, 458 p., port. 8°.

Cont.: *Backgrounds 1896-1956*: S. Grayzel: *A chronicle of our generation* (p.3-109), I. M. Minkoff: *Development of Jewish communal organization in America*, N. Goldmann: *Amor fati, Israel's youth and its future relation with World Jewry*, S. Margoshes: *Zionism's impact on Jewish life*, L. E. Levinthal: *American Zionism in the post-state era*, M. Kol: *General Zionism as a movement*. — *Religious developments*: M. M. Kaplan: *Judaism as a modern religious civilization*, M. Davis: *The synagogue in American Judaism*, R. Gordis: *The Rabbinate, the history of Jewish spiritual leadership*. — *In the Jewish Community, at home and abroad*. — *In the General Community*. — *Tributes* by I. Ben-Zvi, Ch. H. Silver, P. van Paassen, L. Eshkol, A. Granott. — *Biography* by Ph. Rubin. — *Appendix*: Excerpts from the addresses and writings of Goldstein. Annotated list of Goldstein's books.

1712 **Weinfeld, Eduardo**, compiler, *Tesoros del judaismo*, Editor: Isaac Babani. (I-II, IV). Mexico, D. F., Editorial Enciclopedia judaica castellana, 1957, illus. 8°.

לתן חומר על "המכון הבינלאומי ללימודים עבריים"; מורד בגני עצמו מהחיים קטעי ספרות (צ' 173-216); Pierre Morhange: *Poèmes juifs* (1940-1949). Michel Matvéev: *Ossip; les externes*. Richard Maruel: *Le Golem*.

1709 **Prampolini, Giacomo**, *Storia universale della letteratura*, 2a ed., riv. ed ampliata... I-VII, Torino, Unione tipografico-editrice torinese, 1948-53, 7 vol., illus., facsim., pls. 4°.

Part. cont.: *La letteratura d'Israele: La letteratura biblica, La letteratura giudaico-ellenistica e talmudica* (vol. I, p. 865-927). — *La letteratura ebraica medioevale* (II, 906-923). — *Il sefardismo* (V, 881-882). — *Le letterature jiddisch e neo-ebraica* (VII, 655-679).

עם קטעים מחורגמים. מהד' א ב"ר 5' כר': 1938-1933.

1710 **Spain, Consejo superior de investigaciones científicas**, *Homenaje a Millás-Vallierosa*, vol. 2, Barcelona, 1956, 582 p., pls. 4°.

Part. cont.: M. Molho: *Le judaïsme grec... et la communauté juive de Salonique...* entre les deux guerres mondiales, J. Morgenstern: *Psalm 126*, S. Muntner: ספרי גלינוס: הנוכרים על ידי הרמב"ם בספרו "פרקי משה" F. Pérez Castro: *Ben Ašer — Ben Naftali? Números 13-15 en cinco manuscritos, a la luz de Mišael ben 'Uzzel*, E. Peruzzi: *Su un passo oscuro della stele d'Israel*, M. Plessner: חשיבותו של ר' ש"ס ח' מלקרא לחקר תולדות הפילוסופיה J. A. van Praag: *La destrucción de la Comunidad sefardí de Amsterdam*, C. Ramos-Gil: *La tokeḥá de Bahya ibn Paqūda*, D. Romano: *Los hermanos Abenmenassé al servicio de Pedro el Grande de Aragón*, C. Roth: *The Spanish exiles of 1482 in Italy*, J. Schirmann: *Un nouveau poème hébreu avec vers finaux en espagnol et en arabe*, J. M. Solá-Solé: *La repetición infinitiva en uga-*

במספר רב של פרקים מתוארות כאן תולדות הספרות הצבורית היהודית במונטריאל. גרעינה היה ספרה קטנה של מועלי ציון ; ייסודה והתפתחותה הראשונה קשורים קשר הדוק עם פעולתו של הסופר היודי ראובן בריינין. במשך התקופה הגדולה עלה מספר הספרים מ-1500 בערך עד למעלה מ-35000, ומספר ההשאלות מ-3200 עד ל-49000. רוב האוסף כולל ספרות יודית יפה וספרות יודית עמ' מית, וגמצאים שם גם אספים של ספרים אנגליים (יור דאיקה וספרים צבורית כללית) וספרים עבריים (ספרי קדש וספרות יפה). בספר ניתנת סטטיסטיקה מפורטת של השמוש בספרים ע"י מבוגרים וע"י צעירים, ושל מספר הספרים המושאלים לפי לשונותיהם ; בצורת נספח באים לוחות סטטיסטיים רבים ללמד על תפוצת הלשון היודית בקנדה. בין האספים המיוחדים של הספריה יש לציון את „אוסף ברונפמן" של קנדיאנה יהודיים, המונה כ-4000 יחידות. בו נאסף חומר רבגוני על כל הצדדים השונים של חיי יהדות קנדה בעבר ובהווה מזה ופרסומים בכל שטחי היצירה הספרותית והמדעית מאת מחברים יהודיים תושבי קנדה מזה. גם הפעולות הצבוריות השונות של הספריה כגון עריכת קורסים במקצועות היהודיים, הוראת שפות וספרות, הרצאות והצגות תיאטרוניות, מסיבות לכבוד סופרים יהודיים וכו' זוכות לתיאור בדו"ח מפורט זה.

Buchthal, Hugo. Miniature painting in the Latin Kingdom of Jerusalem.

עיון להלן מס' 1899.

1714 **Goldstein, Fanny.** The Jewish child in bookland; a selected bibliography of juveniles for the Jewish child's own bookshelf. New York, Jewish Book Council of America, 5718-1957. 32 p. 8°.

מדע המקרא

כולל : מגלות מדבר יהודה

1715 גרוסמן, זאב וולף. דרכי המליצה בספר תהלים. מאת זאב גראסמן... מכיל דוגמאות רבות מספר תהלים ומשאר כתבי קדש אשר בולט מהן שהנביאים והמשוררים השתמשו בכללי דקדוק שהיו נעלמים מהמדקדקים הקדמונים... ניוארק, בלון פובלישינג קומפאני, תשי"ד. 32 ע', 8°. ראה גם להלן מס' 1746.

1716 תנ"ך : תורה גביאים וכתובים The Holy Bible; complete Hebrew text, embossed in

Cont.: (I): Renacimiento hebreo; selecciones de la moderna literatura hebrea. 492 p. — (II): Literatura idish; selecciones... Con introducción del Profesor Leib Bayón. 496 p. — (IV): Mundos encontrados; selecciones de obras de autores judíos en once idiomas. 488 p.

הכרכים שלפנינו מעידים על מפעל תרבותי רבמדידות, שקבוצת משכילים ממכסיקו זכתה בו את היהודים דוברי ספרדית. אלא שמחוסר מתרגמים נאלצו המוציאים לאור לכנס כמעט רק מן המוכן.

בכרך א' סקירה על הספרות העברית מרמח"ל עד ימינו מאת המלקט (ע' 187) וקטעים מכתבי רוב הסופרים הבולטים ממגדלי מו"ס ואילך ועד בנימין תמוז, משה שמיר ומנחם תלמי. (תרגומי שירים מאת José María Millás Valliçrosa וסיפורת מאת Ramón Palazón). — בכרך ב' סקירה על הספרות היודית מראשיתה עד ימינו מאת ליב באיון. וקטעים מכתבי גליקל מהמלך ורוב הסופרים הבולטים מן השלישיה (מגדלי, שלום עליכם, י"ל פרץ) ואילך ועד הורר האחרון שבארצות-הברית, בישראל וכו'. אולם הסופרים היודיים שבדרום-אמריקה אינם מיוצגים כאן, כי כרך שלם ייוחד להם. (תרגום המע' רכה הראשונה של ה„דיבוק" מאת Blanca de Díez Guttiérrez). — בכרך ד' סקירה על ספרות היהודים בלשונות-הגבר השונות מאת המלקט וקטעים (רק חלקם על נושאים יהודיים) מכתבי סופרים יהודים ויהודים-למחצה לארצותיהם : גרמניה (ע' 117-29), אוסטריה (147-118), בותמיה (186-148), דניה (210-187), אה"ב (326-211), צרפת (365-327), הולנד (389-366), הונגריה (409-390), בריטניה (447-410), איטליה (453-448), פולין (473-454), רוסיה (480-474) ויוגוסלביה (483-481). בשלושת הכרכים מספר שורות על חייו וכתביו של כל אחד ואחד מהסופרים המיוצגים.

ביבליוגרפיה ותולדות הכמת ישראל

1713 מאנטרעאל. יידישע פאלקס ביבליאטעק. ביבליאטעק בוך 1914-1957. מאנטרעאל, יידישע פאלקס ביבליאטעק, (1957). 166, 114 ע', המונות, דיאר גרמות, טבלאות, פסימילים, 8°. יודית ואנגלית, עם שער נוסף באנגלית : Jew - Our library, 1914-1957. Jewish Public Library, Montreal, 1957.

Containing the Old and New Testaments, translated from the Peshitta, the Authorized Bible of the Church of the East, by George M[aishisho] L a m s a. Philadelphia, A. J. Holman, 1957. 2 p. l., XIX, [5]-1243 p., facsim. 8°.

להוצאה זו קדמו תרגומי הנוסח הסורי של הכרית החדשה ושל ספר תהלים. המתרגם, אשורני נוצרי, פרסם גם מחקר שבו הוא בא להוכיח שמקור האונגלויונים היה כתוב בארמית (ק"ס כ"ח 348). לפי דברי המו"ל נעשה תרגום זה בעזרת כתבי יד עתיקים. במבוא נמצאות ידיעות מועטות על הפצת הפשיטתא בימנו, על אופיה ועל ערכה לקביעת הנוסח.

1722 Bible and N.T. tr. German. Johannes Calvins Auslegung der Heiligen Schrift. Neue Reihe. In Zusammenarbeit mit anderen hrsg. von Otto Weber. Bd. 1: Genesis. Übersetzt und bearb. von Wilhelm Goeters <Kap. 1-43> und Matthias Simon <Kap. 44-50>. Neue durchgearbeitete Ausgabe. Neukirchen, Krs. Moers, Buchhandlung des Erziehungsvereins, (1956). 490 p. 8°.

עם הפנים. — כבר יצאו הפירושים על ירמיהו בשנת 1937 והפירוש על ישעיהו (בשני כרכים) בשנות 1941-1949.

1723 Bible. tr. Dutch. (De boeken van het Oude Testament, uit de grondtekst vertaald en uitgelegd... Deel 10): Jeremias. Klaagliederen, Baruch. Brief van Jeremias... door B. N. W a m b a c q. Roermond, J. J. Romen, 1957. 394 p. 8°.

פירוש קתולי ארוך. עם מבואות קצרים לכל ספר, ובסופם ביבליוגרפיה נבחרת. אחרי ירמיה ומגלת איכה רשימות של תקוני הנוסח המעטים, שעליהם נשען התרגום. — חלקים אחרים של הסדרה: ק"ס ל"א 78, 438 ל"ב 158.

1724 Bible. tr. German. Biblischer Kommentar. Altes Testament. In Verbindung mit Karl Elliger, Kurt Galling [a.o.] hrsg. von Martin Noth. Bd. 13., 14., 15., Neukirchen, Kreis Moers, Buchhandlung des Erziehungsvereins, c1957-c1958. 8°.

twenty volumes... Published in the international Hebrew Braille code by the Jewish Braille Institute of America [Leopold Dubov, ed.]... New York; Louisville, Ky., American Printing House for the Blind, 5717 1957. 20 vol. 4°.

תנ"ך בכתב העיוורין: הנוסח בעברית וההקדמות באנגלית. כתוב משני עברי הדפים. הועתק מחדש לפי אותם הלוחות, שבהם הוכנה ההוצאה הראשונה, תש"ר-תש"ט (ק"ס כ"ד 126 וב"ו 263).

1717 Affemann, Rudolf. Psychologie und Bibel; eine Auseinandersetzung mit C. G. Jung. Stuttgart, E. Klett, (c1957). 126 p. 8°.

על הניגוד בין תורת הביבליה על היחס בין אדם למקום לבין הפסיכולוגיה של יונג.

1718 Albright, W[illiam] F[oxwell]. Die Bibel im Licht der Altertumsforschung; ein Bericht über die Arbeit eines Jahrhunderts. Mit einer Zeittafel... (Übersetzung... D. Th. Schlatter). Stuttgart, Calwer Verlag, (1957). 145, [3] p. 8°.

עם לוחותארכיים מקופל בתוך כיס. המקור, Recent discoveries in Bible lands: ק"ס ל"ב 290, שם גם תאור קצר.

1719 Anderson, Robert Theodore. Attitudes of the pre-exilic canonical prophets toward the cultus. (Ann Arbor, University Microfilms, 1957). [2], VII, 211 l., 1 port. = Doctoral dissertation series, 21,736. — Diss. Boston University, 1957.

1720 Bible and N.T. tr. English. The Holy Bible containing the Old and New Testaments. Revised standard version... being the version set forth A.D. 1611... compared with the most ancient authorities and revised A.D. 1952. London, T. Nelson, (1957). VIII p., 1 l., 981 p. 8°.

עם הערות קצרות על תולדות העריכות, ע' וז"ו.

1721 Bible and N.T. tr. English. The Holy Bible from ancient Eastern manuscripts.

von U. und M. Rost). München, C. Kaiser, 1957. 175, [11 p., pls. 8°.

Second thoughts on the Dead Sea

— scrolls. London, Paternoster Press, 1956
הוצאה אמריקאית: ק"ס ל"ב 426.

1730 A Catholic commentary on Holy Scripture. Editorial committee: Bernard Orchard, Edmund F[elix] Sutcliffe, Reginald C. Fuller, Ralph Russell... London, T. Nelson, (1953), XVI, 1312 p., col. maps. 4°.

הפירוש יצא בשם Verbum Dei גם בעבור ספררי. החלקים הכלליים והפירוש למקרא של עבוד זה (באן ע' 723'1) מתוארים בק"ס ל"ג 51. מהמשכו של הספר יש להזכיר: פרק על עולם היהדות בתקופת הברית החדשה, ע' 741'728, והמפתח המפורט והשמושי ביותר, ע' 1289'1209.

1731 Cheverton, Cecil F[rank]. The Old Testament for new students... Revised by Ambrose Edens and George P. Fowler. Saint Louis, Bethany Press, (c1956), 224 p., diagrs., maps (on lining papers). 8°. מהר א' 1951.

1732 Coates, Thomas. The Psalms for today. Saint Louis, Mo., Concordia Publishing House, (c1957). 5 p.l., 118 p. 8°.

הגינות דחיים.

1733 Cornforth, G[eorge] A[ibert] E[dward], Jeremiah; studies in the man and his mission. London, Epworth Press, (1957). 30 p. 8°. = Manuals of fellowship, Series 3, no. 9. ללומדים עם שאלות.

1734 Crowe, Charles M. Getting help from the Bible. New York, Harper, (c1957). X p., 1 l., 211 p. 8°.

הביבליה כמורה דרך ליחיד בפתרון בעיותיו הדתיות והמוסריות. ע' 209'207: רשימת פסוקים על נושאים אפי' טואליים בחיים הצבוריים.

1735 Daniélou, Jean. Holy pagans of the Old Testament. Translated... by Felix Faber. London, Longmans, Green, (1957). 4 p. l., 144 p. 8°.

Cont.: Bd. 13; Ezechiel [8;14; von] Walther Zimmerli, (c1957). 241-320 p. — 14; Dodekapropheten: Hosea [4;7, von] Hans Walter Wolff, (c1957). 81-160 p. — 15; Psalmen [1-9/10 von] Hans-Joachim Kraus, (c1958). 80 p.

חלקים אחרים: ק"ס ל"ב 291/2, שם גם ציון.

1725 Bible. Psalms. Hòndert Psalmen fin David mey dy Tyien geboden byrymme trog Jan Althuysen. Met inleiding, aantekeningen en index verborum uitgegeven door Chr. Stapelkamp. Drachten, Laverman, 1957. 604 p., 1 l. 8°.

מאה מזמורי תהלים ועשרת הדברות בלשון פריזית. התרגום נדפס ראשונה 1755. על המתרגם, כומר בפריזלונד (1763'1715) ר' ע' 6; ספרות עליו: ע' 16. — עם פירוש המלים בשולי העמודים ועם הערות (ע' 567'427) ומלון.

1726 Bible. Song of Solomon. Sterk als de dood; leven, liefde en vergankelijkheid in de poëzie van oud Israel <naar 'Hooglied' en 'Prediker'>. (Amsterdam, J. M. Meulenhoff, 1957). X, 40 p., pls. 8°. = Poëzie der volkeren, 2. = De Ceder, 37.

עזה כמות. תרגום פיוטי ומקוצר של שיר השירים וקהלת. בראש השער שמות המתרגמים: K. H. Kroon; Jan [del] Wit.

1727 Blauw, J. Op sterke wiken; wat het Nederlandsch Bijbelgenootschap is en wil zijn. Amsterdam, Nederlandsch Bijbelgenootschap, 1957. 40 p. 8°. על כנפיים חזקות.

1728 Boer, P[ieter] A[rie] H[endrik] de. Jeremia's twijfel; rede uitgesproken op de 382e dies natalis van de Leidse Universiteit... Leiden, E. J. Brill, 1957. 36 p., front. 8°.

ספקותיו של ירמיהו בצדקת הבורא. על ידי התגברותו על ספקותיו מעמיק ירמיהו את השקפותיו על האלהים.

1729 Bruce, F[rederick] F[yvie]. Die Handschriftenfunde am Toten Meer; nach dem heutigen Stand der Forschung. (Deutsch

ning Metzger. The text, canon, and principal versions of the Bible, by Elmer E. Flack, Bruce M. Metzger, and others. A brief survey of recent research extracted from the Twentieth century encyclopedia of religious knowledge; [an extension of The new Schaff-Herzog encyclopedia of religious knowledge]. Grand Rapids, Mich., Baker Book House, 1956. 63 p. 8°.

1741 Garden, Ernest. Sagt die Bibel die Wahrheit? Lüneburg, M. Kinau, (c 1957). 251 p. 8°.

המחבר תובע תורת מוסר הראויה לעולם בו אנו חיים, ובודק גם את תורת המוסר של המקרא. כנראה הוא סבור שאין כוחה יפה עוד היום, שהרי היא פרי זמנו.

1742 Gelin, Albert. Les pauvres de Yahvé. <3e éd. revue>. Paris, Editions du Cerf, (1956). 182 p., 1 l. 8°. = Témoins de Dieu, 14. מהר"א א: 1953. תרגום איטלקי: ק"ס ל"ב 294, שם גם התכן.

1743 Gent, J. F. van de. Israëls opgang; beknopte inleiding op het Oude Testament. 's-Hertogenbosch, Katechetisch centrum Canisianum bij L. C. G. Malmbert, [1957]. 210 p. 8°.

„עלית ישראל“. מבוא קהולי עממי למקרא בארבעה חלי-קים: האינספירציה, הצורות הספרותיות, התפתחות דת המקרא, ספורי בראשית מביאות העולם עד אברהם.

1744 Gispén, Willem Hendrik; Nicolaas Herman Ridderbos, ed. Concordantie op den Bijbel in de nieuwe vertaling van het Nederlandsch Bijbelgenootschap. Samengesteld onder toezicht van W. H. Gispén en H. N. Ridderbos. Nieuwe Testament. Kampen, J. H. Kok, 1954-1957. 366 p. 4°.

1745 Gray, John. The legacy of Canaan; the Ras Shamra texts and their relevance to the Old Testament. Leiden, E. J. Brill, 1957. X, 243 p. 8°. = Supplements to Vetus Testamentum, V.

המקור, Les saints "païens" de l'Ancien Testament: ק"ס ל"ב 294.

1736 Davies, A[rthur] Powell. Der Fund von Qumran; die Schriftrollen vom Toten Meer und die Bibel. Mit 24 Abb. auf Kunst-drucktafeln und im Text sowie 3 Kartenskizzen. (Übersetzung... von Fred und Jessica Schmitz). Wiesbaden, F. A. Brockhaus, 1957. 200 p. 8°.

המקור, The meaning of the Dead Sea scrolls: ק"ס ל"ב 426, שם גם התכן.

1737 Dead Sea scrolls. The Manual of discipline; translated and annotated with an introduction by P. Wernberg-Møller. Leiden, E. J. Brill, 1957. 5 p. l., 180 p. 8°.

= Studies on the texts of the Desert of Judah, ed. by J. v. d. Ploeg, 1.

במרכז הספר פירוש מפורט, בעיקר בלשני, לסרך היחז (ע' 156'44). קודמים לו: מבוא (על ענינים פליאוגרפיים, הכתיב והלשון, היחסים ליצירות ספרותיות אחרות), תרי-גום והערות לנוסח. — ביבליוגרפיה: ע' 178'167. — תקי-ציר של דיסרטציה, שקדמו לה מחקרים על בעיות מיוחדות של סרך היחז, ר' ע' 177.

1738 Dead Sea scrolls. De rol der lofprijzingen; een der Dode Zee-rollen vertaald en toegelicht. Baarn, Bosch & Keuning, (pref. 1957). 191 p. 8°. (Bibliotheek van boeken bij de Bijbel).

מגלת ההודיות ממגלות מדבר יהודה בתרגום הולנדי עם פירוש מפורט. בראש השער שם המתרגם והמפרש: A[drianus] van Selms. נוספו הקדמה קצרה ואחר-ית דבר. ביבליוגרפיה: ע' 185'179.

1739 Donn, F. S. The Israel way to peace; a study of biblical prophecy and the twentieth century. New York, Exposition Press, (c 1957). 180 p. 8°.

לפי דעת המחבר, שהוא נוצרי, תחזיתם הנבואות שבתנ"ך כפסוסן; השלום ישרור בעולם אחרי שישראל תנצח במלחמת גוג ומגוג („ארמגדון“).

1740 Flack, Elmer Ellsworth; Bruce Man-

205), הרחיב בינתים בהרבה וחלקו לג' כרכים. לפניו הכרך הראשון.

1748 *The Hebrew Iliad; the history of the rise of Israel under Saul and David, written during the reign of Solomon probably by the priest Ahimaaz. Translated... by Robert H[enry] Pfeiffer. With general and chapter introductions by William G. Pollard. New York, Harper, (c1957). 154, [11 p., front. (map). 8°.*

שם הספר בא לציין אותו החבור ההיסטורי שנחשב להמקור הקדום לספרים שופטים — מלכים א'. מקור זה ניתן כאן כשהוא מופרש מן הטקסט המקראי ולפי שחזורו ותרגומו של פסיפס, מחולק לפרקים שבראשם הקדמות קצרות, כלומר בצורה המאפשרת לקורא הדיוט לגשת אליו בלי מאמצים. "המקור הקדום" הושלם ע"י קטעים מס' שופטים ומן המקור המאוחר של ס' שמואל. בסוף הספר רשימת הפסוקים לפי התייחסותם למקורות. המבוא דן על הרקע ההיסטורי והותי ועל ערכו ההיסטוריוגרפי של מקור קדום זה.

1749 *Hempel, Johannes. Das Bild in Bibel und Gottesdienst. Tübingen, J.C.B. Mohr, 1957. 35 p. 8°.* = Sammlung gemeinverständlicher Vorträge und Schriften aus dem Gebiet der Theologie und Religionsgeschichte, 212.

"ההוצאה הזאת... הורצתה משנת 1954 ואילך בכמה

מכונים אנגליים".

1750 *Hirsch, Samson Raphael. Timeless Torah; an anthology of the writings of Rabbi Samson Raphael Hirsch. Ed. by Jacob Breuer. New York, pub. for the Samson Raphael Hirsch Publications Society by P. Feldheim, 1957. 7 p.l., 525 p. 8°.*

מבחר מתוך הפירושים על התורה, על ישעיה, על חז"ל ועל פרקי אבות, מתוך "חורב" ומתוך הכתבים המקוריים. מתורגם בידי העורך ואחרים.

1751 *Kapelrud, Arvid S[chou]. Dødehavsrullene; funnene som kaster nytt lys over Bibelen og Jesu samtid. Oslo, Universitetsforlaget, 1956. [31-116 p., facsim., maps (on*

אחרי סקירה קצרה על מהלך המחקר מובאים במחציתו הראשונה של הספר שירי העלילה האוגריתיים, תוך השוואה מסוימות, בתחילת ובתרגום זה מול זה. בדברים המקשרים את קטעי התרגום משולבים הסברים ענייניים, ובהערות הרבות מוגש הפירוש הבלשני הבא להצדיק את התרגום של כל פרט ופרט ולבססו על השוואות ללשונות השמיות, וביניהן גם לעברית המקראית. המחבר רואה את הטכסטים כעדים חשובים ביותר לדת כנען, כלומר לאותו הרקע הותי שעליו ומתוך התנגדות אליו התפתחה האמונה המקראית. בכונה להצביע על תלות זו ועל התנגדות זו, הוא מגיש בחלק השני והשיטתי של ספרו גסיון לעמוד מתוך השירים ומתוך התעודות הדוקומנטריות של ראס שמה על דת אוגרית, ולמצוא נקודות-מגע בינה לבין הידיעות המועטות על דת כנען שבמקרא ומקורות אחרים מזה, ובינה לבין התהוות ואמונות מקראיות מזה. הוא מלקט את הידיעות על האלים השונים, על סדרי הפולחן והקרבנות ועל האנשים הפעילים בפולחן; הוא מדגיש את הקיום האופייניים להערצת אלוהי הפוריות ואת הקשר בין אגדות האלים לבין הפולחן של אלוהי הטבע במועד השנה. גם לסדר-החברה, מוקדש פרק, והפרטים המועטים הידועים מוסברים כסימני סדר-החברה פיאודליים בדומה לסדר-החברה כנעני ובנגוד לסדר-החברה של העברים. יותר עשיר ויותר ברור מבפרקים אלו הוא החומר ההש"י ואח"י בפרק האחרון, הלשוני והספרותי. בו מוסברים מספר מקומות קשים במקרא וגם כמה תופעות סגנוניות מתוך לשון אוגרית, נוסף על הפרטים הרבים שבהם נגע המחבר כבר בהערות לסכסטים.

1746 *Grossman, William. Parallelism of sound and other comments on the Book of Psalms. (Passaic, N. J.), [195-]. 29, [1] p. 8°.* ר' לעיל מס' 1715.

1747 *Hall, Manly Palmer. Old Testament wisdom; keys to Bible interpretation. Los Angeles, Calif., Philosophical Research Society, (c1957). 2 p.l., 312 p., front., illus. 8°.* = M. P. Hall: How to understand your Bible, 1.

גישה המחבר מושפעת ע"י רעיונות הקבלה. את ספרו, שיצא בשנת 1942 בשם "כיצד תבין את הביבליה שלך", הסברים למקומות מעורפלים ותמוהים ע"י פילוסוף... מחקר... המגלה מסורת ספיריטואלית אחת "ק"ם כ'

Comet Press Books, (c1957). XVIII, 125 p. 8°. "A reflection book".

מדריך לקורא הדיוט. על המקרא ותקופת בית שני : ע' 741. נסקרים רק התורה והספרים ההיסטוריים. הגי' שה היא דתית.

1756 Luck, G. Coleman. Zechariah; a study of the prophetic visions of Zechariah. Chicago, Moody Press, (c1957). 125 p. 8°. = The Moody colportage library, 325.

פירוש כריסטולוגי.

1757 Maertens, Thierry. Jérusalem, cité de Dieu <Psaumes 120-128>, 2e éd., rev. et augm. Bruges, Abbaye de Saint-André, (c1954). 149, [1] p. 8°. = Lumière et vie, 3. לתרגום שירי המעלות הנ"ל, פסוק אחרי פסוק, מצרף המחבר נתוח והשוואות מרובות למקראות אחרים. מטרת הפירוש היא לברר, מה הם הרעיונות הדתיים הכלליים במושג "עיר הקודש" שבשירי עולי רגל אלה. את המוטיב בים המתגלים לנו בשירי המעלות ניתן לסכם, לדבריו, ברעיונות המרכזיים שירושלים היא עיר הצדק ועיר החכמה ושהיא העיר המטמלת את אחדות עם ישראל. לפירוש קודמים פרקי מבוא על הרקע הגיאוגרפי וההיסטורי ועל ירושלים כנורם דתי במקרא בכללו.

1758 Manley, George T[homas]. The book of the law; studies in the date of Deuteronomy. London, Tyndale Press, (1957). 192 p. 8°.

נסיון של כומר פרוטסטנטי להוכיח את טעויותיה של השיטה הבקורתית ולקבוע שספר דברים נכתב בידי משה רבנו.

1759 Mengers, Ethan Theodore. The idea of creation in the Old Testament. (Ann Arbor, University Microfilms, 1957). XXIX, 368, 3, [2] l., 1 port. = Doctoral dissertation series, 21,941. — Diss. Boston University, 1957.

1760 Metzger, Bruce M[anning]. An introduction to the Apocrypha... New York, Oxford University Press, 1957. IX p., 11, 274 p. 8°.

lining papers), pls. 8°. = Norges almen- vitenskapelige forskningsråd. Gruppe: Språk og historie, A101-1.

"מגלות ים המלח, תגליות המפיצות אור חדש על הכיכר ליה ועל בני דורו של ישו". תאור פרשת התגלית והמגלות השונות.

1752 Kehnscherper, Gerhard. Die Stellung der Bibel und der alten christlichen Kirche zur Sklaverei; eine biblische und kirchengeschichtliche Untersuchung... Halle <Saale>, M. Niemeyer, 1957. 187 p. 8°.

החקירות מבוססות על התורה המרכסיסטית על ההיסטוריה. בפרק א', "עמדת הנביאים כלפי הבעיות הסוציאליות של זמנם" (ע' 4413, ביבליוגרפיה ע' 183), מדגיש המחבר, שהמקורות מראים שמצב העברים בישראל היה מצב של דכאון וחוסר צדק גמור, ושהדת לא יכלה לבטל את מוסדה העבדות הברברי למרות כל רעיונותיה המוסריים הנעלים. כשלון זה מסתבר לו לפי התורה המרכסיסטית. המחבר מאשים חוקרים רבים באפולוגטיקה ואף בסלוף הדברים.

1753 Kroeker, Jakob, Daniel; Staatsmann und Prophet... 3., vom Verfasser noch selbst durchges. Aufl. Giessen, Brunnen-Verlag, (c1957). 237 p. 8°. = [Jakob Kroeker:] Das lebendige Wort, 8°.

בראש השער: Die Propheten oder das Reden: גות' <währendexilisch>. — עיונים מפורטים לסי' דניאל פרק א'ו, וקצרים יותר לפרקים הבאים. אין כאן הכחנה לתח פירוש היסטורי או אסכטולוגי, עיקר מגמתו של המחבר היא להכיר את האור האלוהי, כפי שהוא זורח מתוך דברי דניאל הנביא אל תוך ההתהלוגי. סדרת עיונים דומים פרסם המחבר החל משנת 1925 על בריאת העולם, נוח ומשפט המבול, האבות עמורי האמונה, המלוכה והתיאוקרטיה בישראל, וכן על אחרים מן הנביאים; מבחר חתלים עם פירושו: קים י"ד 33.

1754 Logan, William M. In the beginning God. Richmond, Va., John Knox Press, (c1957). 90 p. 8°. עיונים כנראשית א"א.

1755 Longfellow, Albert E[dward]. A guide to the study of the Bible. New York,

לתמצית התוכן של כל אחד ואחד מן הספרים החיצוניים יוספו הערות קצרות על זמן חבורם, מבנם ורעיונותיהם. בפרקים נוספים מדובר על יחס הברית החדשה לספרים החיצוניים, על מקומם של הספרים החיצוניים בתולדות הכנסייה הנוצרית ועל השפעתם על חרבות המע"ב בכלל. ספר עממי.

1765 Perry, Lloyd M.; Walden Howard. How to study our Bible... Introduction by Billy Graham. (Westwood, N.J.), F. H. Revell, (c 1957). 218 p. 8°.

מורה דרך לעיון בביבליה, בשביל הדיוטות. הספר ערוך לפי נושאים כלליים. בע' 201-218 מתוארים מספר מדריכים עממיים דומים.

1766 Ploeg, J. van der. Vondsten in de woestijn van Juda; de rollen der Dode Zee. Twede druk. Utrecht, Het Spectrum, (c 1957). 194 p., plan, pls. 8°. (Prisma-boeken).

רוב הספר מוקדש לתאורה של כת קומראן.

1767 Pury, Roland de. Hiob, der Mensch im Aufruhr... (übersetzt von Rudolf Pfisterer). Neukirchen, Kreis Moers, Buchhandlung des Erziehungsvereins, (1957). 46, [2] p. 8°. = Biblische Studien, 15.

המקור, Job ou L'homme révolté: ק"ס ל"ב 40. חוברות אחרות בסדרה: ק"ס ל"ב 293.

1768 Rad, Gerhard von. Theologie des Alten Testaments. Bd. 1: Die Theologie der geschichtlichen Überlieferungen Israels. München, C. Kaiser, 1957. 472 p. 8°. = Einführung in die evangelische Theologie, 1.

כחנת המקרא היא ללמד את קוראיו דעת-אלוהים; למיכך חייבים אנו לנסות להגדיר את אמונת המקרא אם רוצים אנו להגיע להבנתו של המקרא בכללו. הקשיים הכרוכים בחסוקי זה גרמו לרבות דרכי ביצועו.

פרופסור פון-רד יוצא לדרכו שלו לאחר שהצטייד בהלכה במסגרותיה של עבודה ענפה ופוריה במחקר המקרא, בתחום שבהעדר כווי טוב יותר אפשר לכנותו מחקר ספרותי-בכורתי-היסטורי¹. ואין הוא רוצה שהקורא ילוח

1 ייתכן ששיטת המחקר הושפעה גם מחובתו לקבוע את עמדתו אל הכתוב כהוגה דעות נוצרי. אבל אין הספר מגלה סימנים של השפעה כזו. בכל זאת עיין H. J. Kraus, Geschichte der historisch-kritischen Erforschung des Alten Testaments von der Reformation bis zur Gegenwart. Neukirchen 1956. p. 434.

לחמצית התוכן של כל אחד ואחד מן הספרים החיצוניים יוספו הערות קצרות על זמן חבורם, מבנם ורעיונותיהם. בפרקים נוספים מדובר על יחס הברית החדשה לספרים החיצוניים, על מקומם של הספרים החיצוניים בתולדות הכנסייה הנוצרית ועל השפעתם על חרבות המע"ב בכלל. ספר עממי.

1761 Moller-Christensen, Vilh[elm]; K[arl] E[duard] Jordt Jørgensen. Dierenleven in de Bijbel. (Nederlands van Jacoba M. Vreugdenhil). Baarn, Bosch & Keuning, [1957]. 192 p., illus. 8°. (Bibliotheek van boeken bij de Bijbel).

"בעלי החיים בביבליה". שם המקור: Bibelens dyreliv. תאורים עממיים, עם המקראות ועם ציורים מן המזרח הקדמון.

1762 Parrot, André. Le musée du Louvre et la Bible. Neuchâtel, Delachaux & Niestlé, (1957). 166 p., 1 l., illus., plans, pls. 8°. = Cahiers d'archéologie biblique, 9.

מדריך למבקר במחלקה לעתיקות המזרח במוסיאון הפריזאי, על רקע התקופות ההיסטוריות. — ביבליוגרפיה קצרה: ע' 157-155.

1763 Parrot, André. Samaria, die Hauptstadt des Reiches Israel. Babylon und das Alte Testament... übersetzt von Marc-René Jung unter Mithilfe von Ernst Jenni. Zollikon-Zürich, Evangelischer Verlag, 1957. 251 p., illus., maps, plans, pls., chronol. tabs. 8°. = Bibel und Archäologie, 3.

שני המקורות: Samarie, capitale du royaume d'Israël. — Babylone et l'Ancien Testament: ק"ס ל"א 339 (שם גם התכן) ל"ב 50.

1764 Paul-Marie de la Croix. Der Geist des Alten Testaments. (Deutsche Übersetzung durch Hedwig Kehrl). Bd. I-III. Einsiedeln, Benziger, (1954-1955). 8°.

Cont.: I: Gott und die Seele. (1954). 286 p. — II: Die Liebe Gottes. (1955). 286 p. — III: Die Wege Gottes. (1955). 249 p.

בראש השער: Paul Maria vom Kreuz. L'Ancien Testament source de vie, המקור, L'Ancien Testament source de vie

מחקר הדתות המשווה — אלא בעדותו המפורשת של יש-
ראל על אלוהיו בלבד⁸. ואין הגדרתם השיטתית והמופ-
שטת של עיקרי אמונת ישראל מתאימה לתאורה של
אמונה זו, אשר ספק אם נתגבשה לעולם לשלמות ואשר
איחודה תמיד את עקרונותיה עם הסיפורים והמעשים המ-
ביעים את העקרונות האלה⁹.

המחבר מדגיש בצדק שהמחשבה העברית הקדומה שונה
מן המחשבה היוונית, כיוון שאין בה כל נטייה ליצור
שיטות מופשטות, אלא שהעדר זה שבשיטתיות אינו חס-
רון שבכוח המחשבה, ואין כנויים כ"מחשבה מיתית" או
"טרום-הגיונית" מספקים לתאור המחשבה העברית הקד-
מה (עמ' 123). אכן היתה בישראל — טוען פון־רד —
יצירה תיאולוגית, אבל יצירה זו זהה למעשה עם כתיבתם
של פרקי ההיסטוריה והסיפור שבמקרא. ישראל ראה
בתולדותיו את התגלותו הפעילה של רצון האל, ותאר
את כל קורותיו מנקודת ראות זו. היצירה התיאולוגית
טבועה ביסודותיה של המסורת הסיפורית המקראית, ואין
להפריד בין הדברים. ההיסטוריה שבמקרא היא "היילט-
גשיכטה" — מונח, שבמשמעותו המיוחדת הניתנת לו בפי
פון־רד, נוח ביותר לתרגמו: "ספור גבורות-ה'". לחלקיו
המרכזיים של סיפור זה רומז איש ישראל כשהוא מגדיר את
אמונתו ("בְּקִנְסִים"). עיקרו של הסיפור הזה הם דווקא
המאורעות הקדומים: מעשי האבות, יציאת מצרים, מעמד
הר סיני, כיבוש הארץ — וקיום ההבטחה האלוהית הכרו-
כה במאורעות אלה. בחירת בית דוד היא מעין חוליה
נוספת בשרשרת זו¹⁰, ואף בכתיבת תולדות ישראל המ-

אוהו ללא הכנה, שכן הוא מקדים לדיון התיאולוגי סקירה
(המשתרעת על כמאה עמודים) על תולדות ישראל הקדום,
התפתחותו החברתית והדתית, ועל יצירתו הספרותית².
רוב תגליותיו ומסקנותיו של המחקר החדש והחדש שב-
שטח המקרא נכללו בסקירה זו: תורת ובר על "כריסמא"
ומשרה, תורת בובר על מלכות שמים, תורת זלס על
אלוהי האבות, תורת בולטמן על "קריגמה" ו"הסרת המי-
תוס"³, וכיוצא באלה לרוב. שלוש שיטות של מחקר,
המקובלות ביותר על המחבר ועל אסכולתו, קובעות את
הגזון הכללי של הסקירה, ואלו הן: תולדות המסורות⁴,
תולדות הצורות⁵ ואהדת הפולחן⁶. הצד הנאה והמפתיע
שבסקירה זו היא אחידותה: דעות שהקורא רגיל להפגש
בהן בנפרד משולבות כאן להרצאה שוטפת ומשכנעת⁷,
העשויה לשמש מבוא מצויין לעולמו של מחקר המקרא
החדש. מלאכה המפורזת בשטחים רבים זכתה כאן לנסיון
רציני של סיכום וגיבוש.

לאחר מבוא יסודי זה ניגש המחבר לגופו של עניין
ומרצה את השקפתו על התיאולוגיה המקראית (עמ' 111-
127). לדעתו אין מקצוע זה חייב לעסוק בתאור כולל
של אמונת ישראל ועולמו הרוחני — והו תפקידו של

"Abriss einer Geschichte des Jahweglaubens 2
und der sakralen Institutionen in Israel" (p.
13-109).

3 הכוונה של מושג זה, שהועבר מוחיכות חדש בתיאור
לוגיה נוצרית, היא, בשטח המקרא, להתנגדות התורה
לשרידי המיתולוגיה הכנענית, כפי שהצביע עליה מ"ד
קאסוטו ז"ל.

4 Traditions-geschichte, כלומר חקירת השאלה, מתי
והיכן ובאילו מגמה נוצרו המסורות שבעל פה שנרשמו
לאחר מכן במקורותיו הספרותיים של המקרא.

5 Formengeschichte, כלומר ברור והגדרה של
הצורות שבהן נוסחו דברי המקרא.

6 כלומר ההשקפה, שהפולחן לא היה גורם שלילי
ומעכב בהתפתחות הדת, אלא גורם חיובי ופורה ביותר,
ושחלקים רבים של המקרא הושפעו מצרכיו. עיקר הכוונה
אינה לפולחן המתואר במקרא במפורש (כקרבנות) אלא
לפולחן המסתבר לחוקרים מניתוחן של פרשיות מסוי-
מות שאין בהן ציונים מפורשים של פולחן (כמוזרי
תהלים, או כמעמד הר סיני; השוה בספר שלפנינו עמ'
249 עם עמ' 194). המגמה "הפולחנית" וכן המגמה שתור-
ארה לעיל בהערה 4 נחשבות לסימני ההכר של "האסכולה
הסקנדינבית". פון־רד אינו נמנה על האסכולה הזאת, שכן
הוא ובני אסכולתו נוקטים בשיטה דומה לאסכולה הסקנ-
דינבית, אך מתונה ממנה.

7 אין זאת אומרת, שאין בה חסרונות, אלא שאין החס-
רונות בולטים לעין, ואין הם מרובים.

"Der Gegenstand, um den sich die Theo- 8
logie bemüht, ist ja nicht die geistig religiöse
Welt Israels und seine seelische Verfassung...
sondern nur das, was Israel selbst von Jahwe
direkt ausgesagt hat" (p. 111-112).

"Die... traditions-geschichtliche Forschung 9
lässt die Vorstellung von einer 'Religion Israels',
also von einem Glaubensganzen, noch fraglicher
erscheinen... Was für ein blutleerer Schemen
bliebe übrig wenn wir die bekenntnismässigen
Aussagen Israels von den göttlichen Geschichts-
fakten ablösen, die sie so leidenschaftlich um-
klammern". (p. 118)

"Dass Jahwe Israel aus Aegypten geführt 10
hat, war zu allen Zeiten ein Teil des Bekennt-
nisses Israels; dass Jahwe Bestand des Thrones
Davids garantiert hatte (um gleich das Wich-
tigste de- 'nachkanonischen' Fakten zu nennen),

עבודת המחבר בשטח הספרותי, וכל שכן אין הוא פוגע בנכונות סיסמתו על "סיפור גבורות ה'", שיטתו עלולה להועיל דווקא בפרושם של כתובים שלא באו להודיע על עצם אירועים של המאורעות, אלא על משמעותם. דוגמה בולטת לכך (שלא הודגשה די הצורך בספר שלפנינו) הם המזמורים עת, קה, קה, קל, וגדולה מזו: אפשר לברך על שיטתו של פון־רד, כיוון שהיא מנסה לבאר את אמונת המקרא בעזרת קטיגוריה השאובה מן המקרא עצמו. אין לבוא על המחבר בטענות שהוא מצביע, בעיקרו של דבר, על תופעה ידועה ומפורסמת, על הקשר שבין הדת וההיסטוריה במקרא. זכותו בכך שהוא מעמיק את הבנתו של התופעה הזאת, שהוא מגדירה בדייקנות, שהוא הופך אותה לבסיס של מחקר נרחב. והדברים ראויים להאמר אף על פי שאין אנו סבורים כמותו שסיסתו חלה על כל המקרא פרט לנבואה. רק בזאת תבדק שיטתו: אם היא משיגה את שלה, אם היא מצליחה לבאר את אמונת המקרא לא רק בכללותה, אלא גם בפרטיה. את התשובה לשאלה זו עלינו לחפש בחלק השלישי, המפורט, של ספרו (עמ' 135 ואילך).

בחלק זה גידונו רוב נושאו של המחקר המקראי (חוץ לנבואה) ענין ענין ופרק: מעשה בראשית, סיפורי האבות, יציאת מצרים, נדודי המדבר, מעמד הר סיני, ועוד. כן הוקדשו פרקים לתאורם של המקורות, של תורת הכר הנים, של ס' דברים, של הספרים ההיסטוריים הקדומים¹³, של דברי הימים, של ספר תהלים. יש פרקים המוקדשים למושגים, כמושג הצדקה, או המלוכה. כל פרק הוא מעין סיכום המחקר בבעיה הנידונה: המסקנות העיקריות מן צגות בבתינו ובדייקנות, והראיות המפורטות נרמזות בהערות הביבליוגרפיות שבשולי העמוד. תשובת לב רבה מוקדשת להגדרתם של המקורות ולעניינם שונים שהשיטה הבקורתית העוסקת "בתולדות המסורות" מעלה אותם¹⁴. תאורם של דברים אלה, קביעת מקומם המדויק בשלבי התפתחותו של המחקר המודרני, וקביעת עמדה כלפיהם¹⁵ הוא בודאי תפקיד רצוי, אך תפקיד זה חורג ממסגרתה של

אחרות יותר, עד לסיומו של המקרא, ניכרת השפעתה של היצירה התיאולוגית־היסטורית. כתובים אחרים — כספר תהלים, למשל — משתלבים עם המושג של "סיפור גבורות ה'", בהיותם מעין "תשובת ישראל" לדבריה' ול' מעשיו. רק הנבואה יוצאת מגדר היצירה התיאולוגית הכרוכה בהשקפה ההיסטורית; הנביאים אמנם ידעו את מסורת "סיפור גבורות ה'", אבל גם "שברו" אותה כדי לבנות עולם חדש של מחשבה דתית (עמ' 133-134). לכן אין פון־רד עוסק בנבואה בכרך שלפנינו, ומכאן הציון שעל גבי השער: "כך א': תיאולוגיה של המסורות ההיסטוריות". לאור כל השיקולים שניסנו לסכםם לעיל מגיע המחבר למסקנה "שהדרך הנכונה ביותר של דבור תיאולוגי על המקרא היא חזרה על סיפורו"¹⁶.

בתאור קצר יותר של שיטת המחבר אפשר לומר, שהיא רואה בפרשת "ארמי אובד אבי" (רב' כו, ה"ט) את תחלתה של היצירה התיאולוגית המקראית ואת עיקרה (עמ' 127). הטענה הראשונה העלולה להשמע נגד שיטתו של פון־רד תהיה ש"היילסגשיכטה" אינה "גשיכטה" — כלומר שההדגשה היתרה הניתנת בדבריו לצד ה"תיאולוגי" של ההיסטוריה המקראית עלולה לגרום לביטול ערכו של הספור המקראי כתעודה היסטורית פשוטה, להתעלמות מן המציאות המסופרת בה. המחבר בעצמו מודה בנטייה מעין זו, לא אצלו בלבד אלא אצל כל דור, בקשר לענין אחר¹⁷, ואמנם יכול אדם להגיע, בפיתוחה העקבי של גישה זו לידי מסקנה, שאין זה חשוב כלל אם היתה או לא היתה יציאת מצרים: העיקר הוא לתאר את אשר ספרו עליה. פון־רד אמנם נקי מחטא מעין זה, שכן כל שיקוליו מבוססים על דמותה של החברה הישראלית הקדומה (כפי שהוא רואה אותה); ובכל זאת אין להמלט בקריאת דבריו מתחושה קלה של העדר גישה מציאותית־היסטורית. אבל פגם קל זה אינו פוסל את ערכה של

ist nie in die Reihe dieser Bekenntnissagen einbezogen worden". (p. 304).

"Die legitimste Form theologischen Redens 11 vom Alten Testament ist deshalb immer noch die Nacherzählung". (p. 126).

12 בהגדירו את דור המחקר הנוכחי, העוסק בתולדות המסורות "ענין הערה (4) אומר המחבר, שבחקופה זו אין עוד שואלים, כבתקופה שעברה, למה ז' כלומר למאורעות ההיסטוריים הנוכחים במקורות, אלא מבררים תחילה שאלות כגון "מ' המספר ז' וכיצד ז', והמציאות ההיסטורית עצמה נחשבת לשאלה העומדת בפני השלב הבא של המחקר (עמ' 14).

נותן. לאחר דיון מפורט בכלל השאלות והתופעות הכרוכות באיסור עשיית פסל ומסכה הוא רומז (עמ' 217) לכוחן שבו יש לחפש את התשובה, כלומר לריחוקו של אלוהי ישראל מן הטבע (בניגוד לאלוהי העמים, שהיו התגשמויות של כוחות הטבע). כאן, ובנקודות רבות אחרות חשובים דבריו, כיוון שהם זמירים, כיוון שהוא נמנע מפסקנות ומנסה להצביע על הצדדים העדינים שבתופעה שלפניו. אך למרות כל זאת רשאי הקורא לתבוע מן המחבר שיגבש מחשבתו ויסיק מסקנה ברורה; או שלפחות יאמר במפורש עד היכן יגיעו מגעת.

אכן קשה מאוד לעמוד על טיבה של המחשבה המקראית — כבר הזכרנו שהיא שונה ממחשבתו של האדם המודרני. אך הקושי אינו פוסט אותנו מנסיון התרגום. בזאת מעז כותב שיטים אלה לחלוק על המחבר: אין הוא סבור שדרך תאור עקיפה, המתחמקת מן ההגדרה, הנמנעת מצרופם של הפרטים לשלמות כל שהיא, המצביעה לעולם על החסר שבתופעה, תקרב אותנו להבנתה של הגות המקרא. השאלה „מה יש כאן“ חייבת להשאל באופן פשוט וברור, ללא תלות יתרה בשיקולים שאינם נוגעים לגופו של עניין (כצרכיו הדתיים של השואל, או שיטתו המדעית בשטח אחר), ואז אפשר לקוות שגם תמצא את פתרונה.

ואותו מפתח שהעלה פוֹרְדֵר מן הכתובים עצמם לצורך פרושם, מושג „ספור גבורות־ה“ — מה היה עליו? כאמור כולל הספר שלפנינו ענינים רבים שאין מפתח זה מתאים להם. אמנם המחבר אינו מנסה לכופף את סיסמתו על כתובים שאינם מתפרשים לפיה, ובזה היטיב לעשות. אך מאידך אפילו אין הוא מנסה למצות את האפשרויות הטמונות בסיסמתו. הוא מבליט את „סיפור גבורות־ה“ בכל מקום שניתנה לו הזדמנות לכך, הוא חוזר ומצביע על המושג במבואות המיתודיים השונים המוריים בספרו, הוא משתמש בו כדי לגשר בין ענין לענין. אך אין רעיון זה, שפותח כתירה יסודית בחלקו המרכזי (המתודי) של הספר, משמש בסיס אמיתי לדיון המפורט. ראייה לכך הן מכות מצרים. הן שייכות ללא ספק ל„סיפור גבורות־ה“, אך בספר שלפנינו אין להן זכר. הוא הדין במעשה המרג'ים, שנזכר רק בדרך אגב בעמ' 279. לכן אין אנו יכולים

סקירה זו. נושאו המוצהר של הספר — לא רק בכותרתו — היא התיאולוגיה, לפיכך אף אנו שואלים כיצד הובהרו בו פרטים של עצם אמנות המקרא. ואכן נכללו בספר דיונים נרחבים, מאלפים ונאים על ענינים תיאולוגיים: דמות האלוהות, קדושה, טומאה וטהרה, משמעות הקרבן, טיבו של הארון ושל אוהל המועד, עמדתם הדתית של המקורות השונים, ועוד. אך דברים אלה נאמרו דרך אגב, כשהם מצורפים לדיון הכולל, וללא קשר או המשך ביניהם.

שיטת המחבר, לדון בנושאים דתיים לפי סדר הכתובים (פחות או יותר) ולא לפי סדר הענינים, גרמה למעשה לניתוקם של הדברים זה מזה ולהבלעתם בדיון על ענינים שמחוץ לתחום האמונה. הקורא ימצא למשל שני הסברים לקדושה, אחד אגב באור הדברה הראשונה (אנכי ה' וגו'), הסבר שנשמך למקום זה כיוון שהקנאה האמורה בכתוב כמוה לקדושה¹⁶; ושני כלול בבאור הטהרה אגב תיאור עמדתה של תורת הכהנים. כן הוכנס הדיון בדמותו של האלוהים לפי השקפת המקרא כמעשה בראשית, וצד אחר שבבעיה נזון בפרוש לעשרת הדברות (איסור פסל ומסכה). פיזורם ואפיים הכללי של הדיונים התיאולוגיים גורמים שאין הם מתגבשים להשקפה מפורשת אחידה. לפיכך גם קשה מאוד לקבוע עמדה כלפיהם. כותב טורים אלה הביחין רק בנטיה אחת המשותפת לאחדים מן הדיונים, והיא התרחקות מפירוש המקרא כמושגים עיוניים. המחבר טורח להסביר לקורא שאין להכניס למקרא רעיונות שמוצאם במקום אחר. לכן הוא מדגיש ש„אהיה אשר אהיה“ אינו רמז לתפישה אונטולוגית של מהות האל, שבדברה הראשונה לא נוסחה השקפה מונותאיסטית, שבדברה השניה לא נאמר שהאלוהים הוא מתווך דמות. על השאלה: „מה יש בהם בכתובים אלה?“ אין תשובתו מפורטת או ברורה כל כך. פרושו ל„אהיה אשר אהיה“ — „מצוא אמצא לכשתקראו אלי“ (עמ' 182) דחוק מבחינה לשונית¹⁷. הוא יודע שבדברה הראשונה אין מונותאיזם, אבל יש בו יסוד חשוב — חברתי ופולחני, ולא־ידחא מופשט — להתפתחות המונותאיזם; אבל צד זה שבתופעה אינו מפותח בדבריו¹⁸. הסבר לאיסור עשיית פסל ומסכה אין פוֹרְדֵר

16 בספר „תיאולוגי“ רשאי הקורא לצפות לאבחנה בין קנאה וקדושה.

17 את הפירוש הזה הציע כבר בוכר (M. Buber, Kö-) Th. C. Vriezen, Theologie des Alten Testaments in Grundzügen, Wageningen-Neukirchen, 1957, p. 20.

18 האבחנה אינה חידושו של המחבר, עיין למשל

G. Beer, Exodus, Tübingen 1939 (Handbuch z. A.T. ed. Eissfeldt I, 3), p. 99. וזוהי את הטיפול בכביה אלל Th. C. Vriezen, Theologie des Alten Testaments in Grundzügen, Wageningen-Neukirchen, 1957, p. 20.

האחרונות נודע הרבה מן הפולחן ההוא ומפולחן התמוז, נודעו בפרט שירי פולחן, נודע מה חשוב המסום של נישואי האלים בפולחן, נודעו התפשטותו דרך עיר מארי לכנען וקיומו בכנען ובא"י עד למאה ה' והג' לספחה. תופעות אלו, שתאורן מובא בע' 361, מחזקות, לדעת המחבר, את הטענה, ששיר השירים הוא שיר פולחן של זוג אלים המקבילים לתמוז ולאשתר, ואחרי שכבר פרסם את תמצית תורתו (ZAW LXIV, 1952, p. 148-155), הוא נותן כאן ניתוח ופירוש מפורשים (ע' 120-36), כדי להוכיח טענתו בכל פרט ופרט, תוך גיוס חומר מדעי ניכר. טענתו זו כוללת את ההנחות, ששה"ש המקורי (שהרכבו מובא בע' 47-45) נתחבר בצפון א"י אולי כבר באלף השני, שהיה זה יצירה ספרותית אחידה, ושצורתו שונתה ואף סורסה ע"י מספר עריכות. שה"ש שימש לדבריו שיר פולחן בתגיות חגיגיים כפרי בקרב העם במשך מאות של שנים. משום כך התנגדו חו"ל, לפי הסברו, לכינוסו לתוך התנ"ך, ולעומת זה זכה משום כך לחדור לפולחן ביה"כ.

1772 Seierstad, Ivar P. Forelesninger over kap. 6-12 i Jesajaboken. Oslo, Universitetsforlaget, 1957. 2 p. l., 127 numb. l. 4°.

הרצאות משנת 1946, שנדפסו לראשונה ב"1950. במכונת הכפלה.

1773 Steinmann, Jean. Die Bibel im Spiegel der Kritik... Bearb. und ergänzt von Meinrad Stenzel. (Ins Deutsche übersetzt von Karlheinz Hoffmann). Aschaffenburg, P. Pattloch, (c 1957). 132, [1] p. 8°. = Der Christ in der Welt, Reihe 6: Das Buch der Bücher, Bd. 3. את המקור ראה בערך הבא.

1774 Steinmann, Jean. La critique devant la Bible. Paris, A. Fayard, (1956). 123 p., 1 l. 8°. = Je sais — je crois; encyclopédie du catholique au XXème siècle, 63.

ספר עממי ובו סקירות קצרות ביותר על תולדות הפרשנות, הבקורת בימי הביניים, התפתחות הבקורת המודרנית ועמדת חקר המקרא כיום. המחבר מחייב מתוך הסתייגות את בקורת הנוסח ואת הבקורת הספרותית. תרגום גרמני ר' בערך הקודם.

1775 Swedenborg, Emanuel. Und es war Abend und es war Morgen; die Stufen der

לומר שהמחבר הצליח לבסס את הטענה המרכזית של ספרו — שעיקר התיאולוגיה המקראית אמורה בסיסור המקראי — ולא שנכשל במשימה זו. הנוסיון לא נעשה. אנו יכולים רק לקוות, שהשיטה העיונית, שפותחה בכשרון כה רב בחלקו המחודי של ספר זה, תזכה לניצול מעשי ולבדיקה מפורטת במקום אחר.

הספר שלפנינו מועיל בשטחים מרובים: הוא סיכום לאסכולה של מחקר; הוא מביע את משמעותו של מחקר אסכולה זו בתחום חקר הדת; הוא מבוא מצויין; הוא אף פותח פתח לחקירה נוספת, "ספיריטואליזם" מסוי יימת של מחקר המקרא המודרני. אבל אין כל תכונותיו החשובות של ספר זה מצדיקות את שמו "תיאולוגיה של המקרא". אין כותב שיטין אלה רוצה לומר, שעלינו לאחוז דווקא בשיטה העיונית שהמחבר משתדל להפריכה, אבל סבור הוא שתיאולוגיה של המקרא צריכה להכתב מתוך נסיון מרוכז לעמוד על טיב ההשקפה המקראית. י ע ק ב ל י כ ט

1769 Reinwald, Georg. Cyrus im zweiten Teil des Buches Isaias Kap. 40-55. (Bamberg), Selbstverlag; (Freiburg i.B., typ. Herder, 1956). 162, [1] p. 8°.

עבוד של דיסרטציה (במקולטה לתיאולוגיה קתולית בוירצבורג, 1939). חלק א' מביא את מסקנות המדע על חייו ופעולתו של כורש השני, ושני החלקים הבאים משוחזרים את המאורעות עם הכתוב. בחלק האחרון בוחן המחבר את הקשר בין כורש לבין "עבד ה'". — ביבליוגרפיה: ע' 219.

1770 Ringgren, Helmer. Psaltarens fromhet. Stockholm, Svenska kyrkans diakonistrelses bokförlag, (1957). 185 p., 1 l. 8°.

"התסידות בספר תהלים". סדרת הרצאות אוניברסיטאיות, שבהן דן המחבר על הטיפוסים של התסידות כפי שהם מתגלים בסוגים הספרותיים השונים של המזמורים. ספרות בתוך ההערות, ע' 171-180.

1771 Schmökel, Hartmut. Heilige Hochzeit und Hoheslied. Wiesbaden, F. Steiner, 1956. 4 p. l., 130 p. 8°. = Abhandlungen für die Kunde des Morgenlandes, XXXII, 1. Wittekind 1926 בשנת יצא אחרים יצא בשנת 1926 להסביר את שה"ש מתוך פולחנה של אשתר, ובספר שלי פנינו ממשיך שמיקל בכוח זה. במשך שלושים השנה

français et internationaux. Collection dirigée par André David, Nouv. sér. 8.

1782 **Vogelstein, Max**. Fertile soil; a political history of Israel under the divided kingdom... New York, American Press, (c 1957). XVIII p., 1 l., 137, [8] p., maps, 8°. ללוח הסינוכרוני שבסוף הספר [7 ע'] שער מיוחד: The divided kingdom in the framework of the ancient Near East

הספר מצטמצם בתאור המאורעות במדיניות החוץ. מרוכז בו חומר עובדתי רב והושם הדגש על קביעת תאריכי המאורעות. הספר מבוסס על מחקרי המחבר בשטח זה (Biblical chronology, 1944) ועוד ומטרתו היא לשמש לקורא הדיוט. נוספו 14 מפות עם הסברים.

1783 **Walker, Winifred**. All the plants of the Bible. Text and illustrations by Winifred Walker. New York, Harper, (c 1957). 244 p., 1 l., illus., col. front. 8°.

תמונה והסברה עמוד מול עמוד. עיקר הספר הם הצירוף, 114 במספר, מעשה ידי אומנת ומומחית בציור הברווז. ההסברים הם קצרים, ובראשם מובא הפסוק העיקרי, בו נזכר הצמח המוזכר. בסוף מקצת הערות על צמחים שלא הובאו ציורים.

1784 **Weiser, Artur**. Einleitung in das Alte Testament... 4., neubearb. und verm. Aufl. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1957. 390 p. 8°.

מהד' ב', 1949: ק"ס כ"ז 328. במהדורה זו הורחבו הרישומים הביבליוגרפיות שבראשי הפרקים. גם פנים הספר הורחבו ועודכן ע"י הוספות רבות, שבהן מעובדת הספרות החדשה. נוסף פרק על מגלות מדבר יהודה (ע') 380°357.

1785 **De wereld van de Bijbel; inleiding tot het lezen van de Heilige Schrift, door A[drianus] van den Born, P. J. Cools [a.o.]**. Utrecht, Het Spectrum, 1957. 1078 p., maps (part fold.). 8°.

מבוא קהולי לקוראי הביבליה, שבו השתתפו מספר רב של מלומדים. החלק הראשון, "הספר האלוהי והאנושי" (ע' 237-33), מוקדש לשאלות עקרוניות כגון השראת רוח הקודש על מחברי הספרים, אמיתות הביבליה, השיטות

Menschwerdung. Der innere Sinn der ersten zwei Kapitel des 1. Buches Mose aus "Himmlische Geheimnisse". (Übertragen von Friedemann [Horn] und Hella Horn). Zürich, Swedenborg Verlag, [1957]. 118 p. 8°. = Die Swedenborg Bücherei, 2.

תרגום הפרקים הראשונים של Arcana coelestia של (לונדון, 1753) על בראשית א' וב'.

1776 **Tatford, Fred[erick] A[ibert]**. The message of Sinai. London, Victory Press, (1957). 86, [1] p. 8°.

על משמעותם הדתית והמוסרית של עשרת הברורות.

1777 **Teepie, Howard Merle**. The Mosaic eschatological prophet... (Chicago, Library Department of Photographic Reproduction, University of Chicago), [1957]. [1], III, 130 l. — Diss. University of Chicago, 1955.

1778 **Temple, Sydney**. A serpent in Eden, and other stories from the Book. London, A. R. Mowbray, (1957). 87 p. 8°.

דרשות נוצריות המקשרות את ספורי המקרא לתורות הברית החדשה.

1779 **Thompson, J[ohn] A[rthur]**. Archaeology and the Old Testament. Grand Rapids, Mich., W. B. Eerdmans, (1957). 121 p., maps, pls. 8°. (Pathway books).

ספר עזר קצר, הכתוב ע"פ הרצאות באוניברסיטת מלבורן ובסמינריונים תאולוגיים באוסטרליה. הוא עוקב בעיקר אחרי העובדות שבהיסטוריה המקראית כסדרן הדמוי, מן האבות עד לתורבן הבית הראשון, ומאיר אותן ע"י העדות הארכאולוגיות.

1780 **Veldkamp, H.** Het gezicht van Obadja. Franeker, T. Wever, [1957]. 69 p., 1 l. 8°. הנוגות מסביב לספר עובדיה.

1781 **Vendeuvre, Philippe de**. Les manuscrits de la Mer Morte; conférence prononcée... le vendredi 14 décembre 1956 au Théâtre des Ambassadeurs... [Paris, 1956?]. 44 p., 1 l., port. on cover. 8°. = Les Conférences des Ambassadeurs; grands discours

1788 Williams, Albert N[athaniel]. What archaeology says about the Bible. New York, Association Press, (c 1957). 125 p. 8°. "An Association Press reflection book."

סקירות עממיות על פרשיות מפורסמות וחשובות באר-
כיאולוגיה המקראית.

1789 Wilson-Haffenden, D[onald] J[ames]. Operation Exodus... London, Marshall, Morgan & Scott, (1957). 62 p., front. (port.). 8°. (Crown series).

הערותיו של מציבא על יציאת מצרים, מסע ישראל
במדבר וכבוש כנען.

1790 Wiseman, P[ercey] J[ohn]. Die Entstehung der Genesis; das erste Buch der Bibel im Licht der archäologischen Forschung. (Deutsch von Erich Rosenbauer). Wuppertal, Sonne und Schild, [1957]. 149, [1] p., pls. 8°.

המקור, New discoveries in Babylonia about Genesis, לונדון, [1936]: ק"ס י"ד 465. — המחבר
טוען שפי' בראשית נכתב בראשונה בכתב קדום מאוד ע"ג
לוחות חרס, וע"י האבות עצמם. משה כינס את הכתוב
בהם לספר, ולכן אין צורך בתורת התעודות להסביר את
קשי הנוסח.

1791 Wright, G[eorge] Ernest. Biblische Archäologie... (Übersetzung... von Christine v. Mertens). Mit 220 Abbildungen und 6 Karten. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, (1958). 300 p. 4°.

המקור, Biblical archaeology: ק"ס ל"ב 434, שם
גם ציון.

1792 Yadin, Yigael. The message of the Scrolls. London, Weidenfeld and Nicolson, (1957). 191, [1] p., pls. 8°.

ההוצאה העברית: ק"ס ל"א 379, שם גם תאור קצר.
1793 Yaker, Henri Marc. Motifs of the biblical view of time... (Ann Arbor, University Microfilms, 1956). VII, 357 l. = Doctoral dissertation series, 19,260. — Diss. Columbia University, New York, 1956.

בפרשנות, הכנסיה והביבליה; אך יש בו גם פרקים על
נושאי "מבוא" במובן המקובל של מושג זה. כגון על הת-
הות הקנון ועל מסורת הנוסח. ברוב הפרקים האלה יש
גם קטעים מיוחדים על המקרא. על עצם המקרא נידון
בחלק השני (ע' 681-238) המתחלק לשלושה ראשים: א:
הרקע, גיאוגרפיה של א"י, היסטוריה של המזרח. — ב:
ספרות המקרא. לא מדובר כאן על ספר ספר לחוד, אלא
מובטים הנושאים הגדולים: צורות ספרותיות, התורה,
ההיסטוריוגרפיה, הגבוהה, ספרות התהלים והחכמה. —
ג: דברי ימי המקרא והתפתחות הדת המקראית. החלק
השלישי, על הברית החדשה, פותח בתאור של סדרי המ-
דינה והכלכלה ושל החיים הדתיים בא"י בימי ישו (ע'
734-682). לכל פרק נוספה ביבליוגרפיה. לוחות-תאריכים
בסוף הספר.

1786 Westergård-Nielsen, Chr. To Bibel-
ske visdomsbøger og deres islandske overle-
vering; en filologisk studie over Ecclesiasti-
cus og Prouerbia Salomonis i det 16. århun-
drede. København, E. Munksgaard, 1957.
XVI, 498, [2] p., 64 pls. (incl. facsim.). 4°.
= Bibliotheca Arnarnaganaeana, 16. — Diss.
København.

"ספרי החכמה ומסורתם האיסלנדית; מחקר בלשני
בספרי בן סירה ומשלי במאה ה"ז". ללשון איסלנדית
תורגמו הספרים הנ"ל בשנות 1545-6. תרגום זה נדפס
תחלה בשנת 1580 ונכלל אח"כ בביבליה האיסלנדית המ-
פורסמת, שיצאה בשנת 1584. לפנינו תחום מפורט של
כה"י שנשארו ושל הדפוסים הנדירים וחקירה יסודית של
השאלה מה הם התרגומים בלשונות אירופה שהניח המ-
תרגם האיסלנדי ביסוד עבודתו. נוסף סיכום באנגלית.

1787 Whitley, Charles Francis. The exilic
age. London, Longmans, Green & Co, (1957).
4 p. l., 160 p. 8°.

"המאה הששית לפני ספח"ן היתה תקופה של ירידה
והתפתחות. התרבות העתיקה במצרים ובבבל כבר מילאה
את תפקידה, והרוח ההודו-אירופית החלה להתפתח. במאה
זו של תמורות גלה ישראל לבבל ואמונתה הועמדה שם
במבחן חמור. בספרנו נעשה הנסיון לסקור את התנועות
ההיסטוריות והרוחניות של אותו זמן, להסביר מפעלם של
ירמיהו, יחזקאל וישעיהו השני בקשר אתן... ולעמוד על
תרומתם לחשיבה הדתית בישראל". (מההקדמה).

מסקנותיו של א. שירר בספרו המפורסם מוסיף שטאופר
את לקח המגלות הגויות וכמה השקפות מהזמן האחרון.
— ביבליוגרפיה בהערות בסוף הספר.

תלמוד, מדרש, ספרות רבנית

1799 ועד הרבנים החרדים בצרפת. שואלין
ודורשין; מחברת קיצורי דינים בעיקרי דת בכלל,
ולהלכות פסח בשנה זו, עם דיני שבת ערב פסח בפרט,
גם מאמרים שונים בעניינים העומדים על הפרק. נערך
ונסדר על ידי ועד הרבנים החרדים בצרפת... (Paris),
impr. E. P. [תשי"ד], 94, [2] ע'. 8°.
יודית (ע' 48'3) וצרפתית (ע' 79'49) עם שער נוסף
בצרפתית: [Conseil rabbinique orthodoxe] Memento pour Pessach...

1800 יצחק בן יעקב אלפסי. ספר הרי"ף נהל-
כות רב אלפס. מסכת... [עם] (תפסיר באלעריב) [מאת]
(יוסף בן דוד גאססיא). [גיה]. גריבה, (דפוס חי חדאד),
תרכ"ח 1952. 8°.

התכן: [ג]: מכות. 1952. 27, [1] ע'—[ד]: עבודת
זרה. 1952. 117, [1] ע'—[ה]: (הלכות קטנות). תרצ"ח.
78 ע'—בשער ח"ג וח"ד: Youcef Renassia. שער
ח"ה כולו בצרפתית: Ha-Harif — Rab Elfass... Ha-
lakhoth k'Étanoth... הקודמים: ק"ס ל"ב 263.

1801 [ספרא]. תורות כהנים על פי כתב יד רומי
מנוקד <אסטמאני מספר 66>, (ומבוא מאת אליעזר ארי'
בן מוהר"ר שמעון יצחק הלוי פינקלשטיין). גיו יורק,
בית המדרש לרבנים באמריקה, תשי"ז. [3], 77 ע', [2]
469 ע' של פקסימילים, [5] ע' 4°. שני שערים. עם
שני שערים נוספים באנגלית.

כה"י המתפרסם כאן בשלמותו בפקסימיל כתוב על
קלף ובו נקוד בבלי "פשוט" ושעמים. המהדיר מיחס אותו
למאה ה"ט או סמוך לה, בנגוד למשה לוצקי, אשר בנוסח
למבוא אופיו הפלאוגרפי של כה"י (ע' 70-77) מאחר
אותו למאה ה"י, ובנגוד למה גם לאפרים פורת (לשון חכ'
מ"ם ע' 9). מכל מקום כה"י הוא "העתיק ביותר בין
כתביה"ד שבספרות הרבנית שנתקיימו עד זמננו, כמוכן
מלבד קטעי הגניזה". חשיבותו לקביעת הנוסח מוגזמת
כדי פינקלשטיין במבוא ע"י 24 "דוגמאות". אחת מהן
מראה את חשיבות הנקוד, אחרות את ערך הכתיב של
כה"י במקום שהסכסוך הנידון משובש, ושוב אחרות מבי-
הירות ומאשרות את הנוסח המסורתי במקום שהוצעו או

1794 Ziegler, Matthäus. Engel und Dä-
mon im Lichte der Bibel; mit Einschluss des
ausserkanonischen Schrifttums. Zürich, Ori-
go Verlag, (c 1957). 191 p. 8°. = Lehre
und Symbol, Bd. 7.

Cont.: Zur Einführung. Gott im Himmel.
Engelmächte. Teufel und Dämonen. Logos
und Luzifer.

ברית חדשה

פרסומים על הברית החדשה לאור כת קומראן
ראה גם במדור הקודם.

1795 Davies, W[illiam] D[avid]. Paul
and rabbinic Judaism; some rabbinic ele-
ments in Pauline theology. (2nd ed., with
additional notes). London, S. P. C. K., 1955.
VI p., 1 l., 392 p. 8°.

המהדורה הראשונה (ק"ס כ"ו 151) מעודכנת כאן ע"י
הוספת הערות, ע' 367-352, ואלו משלימות גם את הביב-
ליוגרפיה, ע' 351-342.

1796 Elkus, Gabriel [= Gabriel Schle-
winski]. Moses and Jesus; a timely consid-
eration. New York, typ. Astoria Press, 1955.
31 p. 8°.

לביור יחס הנצרות ליהדות. היסוד היהודי שבה הוא
המכריע, ואין נצרות בלי יהדות.

1797 Meyer, Poul. Ved kristendommens
vugge; Døde Hav dokumenterne i historisk
ramme. København, Nyt Nordisk forlag, A.
Busck, 1957. 185, [1] p. 8°.

"על יד עיש הנצרות. תעודות ים המלח במסגרת
היסטורית".

1798 Stauffer, Ethelbert. Jerusalem und
Rom im Zeltalter Jesu Christi. Bern, Fran-
cke Verlag, (c 1957). 164 p. 8°. = Dalp-
Taschenbücher, 331.

"לא דובר כאן על שתי ערים עתיקות, בניניהן, תוש-
ביתן ואורח-חיייהן, אלא על המאבקים הצבאיים, המדיניים
והרעיוניים בין העולם הרומאי לבין העולם היהודי". תאור
זה משמש רקע להופעתו של ישו, "שבישר את בשורתו
הלא-מדינית בתוך ההתנגחות של התורות המדיניות". על

From the birth to the death of Moses. London, J. Clarke, (1956). 146 p., front. 8°.

הקודם: ק"ס כ"ה 176. — שם המקור: ישראל בנימין לבני: כל אגרות ישראל.

1804 Mach, Rudolf. Der Zaddik in Talmud und Midrasch... Leiden, E. J. Brill, 1957. XII, 245 p., 1 l. 8°.

הצדקה בבחינת תכונה קנויה והצדקה בבחינת תכונה מלידה — לפי הבחנה זו ממוינות כאן המימרות שבתלמוד ובמדרש על הצדיק. דיסטנציה, באול. ביבליוגרפיה: ע' אורח.

מדע הדת, פילוסופיה יהודית

1805 Birnbaum, Nathan. The bridge; selected essays... Edited by Solomon A[sher] Birnbaum, translated by Irene R. Birnbaum. London, Jewish Post Publications, 5716 1956. 47 p., front. (port). 8°. = Jacob Rosenheim Foundation publications, 4.

מאמרים על המועדים ומצות אחרות, שנכתבו בשנות 1934-1922, חלקם בגרמנית, חלקם ביוונית.

1806 Buber, Martin. Pointing the way; collected essays... Translated from the German and edited by Maurice Friedman. New York, Harper, (c 1957). X, 239 p. 8°.

1807 Caraco, Albert. Apologie d'Israël. (T. 1-2). Paris, Fischbacher, (1957). 8°.

Cont.: T. 1: Le plaidoyer pour les indéfendables, 202, [1] p. — 2: La marche à travers les ruines. 204 p., 4 l.

הרהורים מיסטיים על מעמד עם ישראל על רקע נוצרי. כרך ג' עומד להופיע. ר' גם ק"ס ל"ב 300.

1808 Chouraqui, André. Histoire du judaïsme. Paris, Presses universitaires de France, 1957, 126, [2] p. 8°. = Que sais-je?; le point des connaissances actuelles, 750.

סיכום קצר אך רציני של התפתחות הרעיון העברי מהתגלות ה' לאבות עד תקומת ישראל בימינו. — ביבליוגרפיה: ע' 127.

1809 Crispin, Gilbert. Gisleberti Crispini...

הוכנסו הגהות ותקונים. ב"דוגמאות" הללו ניתן לבין הגרסה על בסיס רחב, תוך השוואת הנוסחאות בדפוסים ובכ"י אחרים, תוך בקיאות בהקבלות בספרות התלמודית ותוך חדירה לעומקה של הלכה.

1802 תלמוד בבלי. מסכת עבודה זרה. כתב יד בית המדרש לרבנים בניו יורק (הוכן בידי אלכסנדר ב"ר שמשון מרכס), הוכן לדפוס בצירוף מבוא והערות בידי שרגא בהר"ר קלמן אברמסון. ניו יורק, בית המדרש לרבנים, תשי"ז. xxxvi ע', 132 ע' של פקסימילים, [133] 248, [5] ע'. 4°. קודם שער מקוצר. עם שער נוסף והקדמה באנגלית.

לפני למעלה מארבעים שנה גילה א. ש. יהודה אצל משי פחה מצאצאי אנוסים בברצלונה כ"י שלם של מס' ע"ז, ובהשתדלותו של א. מרכס נרכש כ"י זה לסוכת ביהמ"ד לרבנים בניו יורק. פקסימיל של כה"י כולו מתפרסם כאן ע"י אברמסון, שגמר ואף הרחיב בוה את העבודה שבה החל מרכס. כה"י נכתב ע"י שלמה ב"ר שאול בן אלבגלי בשנת 1290 בעירה הספרדית Ubeda. חשיבותו היא בכך, שהוא קדום לכ"י מינכן 50 שנה בערך, שהוא מיצג את הטיפוס הספרדי של הנוסח הידוע בדיקנותו, בשעה שכ"י מינכן מיצג טיפוס צרפתי, ושהוא, לדברי המהדיר, מלבד כ"י מינכן, כה"י השלם היחיד של המסכת.

המהדיר צרף מנגנון בקורות לנוסח כה"י (ע' 135-232) ובו הגרסאות של העדים הישירים (כ"י מינכן, מספר כ"י אחרים ודפוסים) מזה ושל העדים הבלתי ישירים (גאונים וראשונים) מזה. במבוא מפורט מדובר על תכונות כה"י ובעיקר על צורת הנוסח. חקר מדויק מוקדש לעריכת המשניות ופסקאותיהן בתוך המסכת וגם לתקונים והגלי יונות הרבים שבכה"י. מתוארים כה"י האחרים שהשתמש בהם המהדיר. מספר רב של גרסאות, שהובאו במנגנון רק בקצור, נדונות כאן ביתר אריכות ויסודיות, ונוספו גרסאות מתוך כ"י, שצלומיהם הגיעו לידי המהדיר רק אחרי כלות העבודה. בנוסף מדובר על הלוקטים המועטים שבסוף כה"י. ביניהם חשובה התשובה הידועה של רב הא"י גאון על השמות רבא ורבה בתלמוד, שנדפסה ע"י הורוויץ (תורתן של ראשונים, ח"ב ע' 39), ע"י לוין (אגרת רב שריא גאון, xiv) ובצורה שונה ע"י אסף (מספרות הגאונים, 128).

1803 Lewner, Israel Benjamin. The legends of Israel, translated from the Hebrew of J. B. Le vner by Joel Snowman... v. 2:

על התורה, התלמוד והקבלה, על בשורת הנביאים ועל המשיחיות. הוא מסיים בקריאה, לחדש את הורשית היהודי-נוצרי על יסוד ההכרה במונותאזם המקורי של ישראל, שהוא הבסיס להתקדמות האנושות.

1813 **Johnson, F[rederick] Ernest**, ed. *Patterns of faith in America today*. (Based on lectures given at the Institute for Religious and Social Studies of the Jewish Theological Seminary of America during the winter of 1954-1955). New York, pub. by the Institute for Religious and Social Studies, distributed by Harper, (c 1957). 5 p. l., 192 p. 8°. (Religion and civilization series).

Part, cont.: **Simon Greenberg**: *Judaism* (p. 125-153).

1814 **Philo Judaeus**, *La migration d'Abraham*. Introduction, texte critique, traduction et notes, par René Cadiou. Paris, Editions du Cerf, 1957, 89, [3] p. 8°. = *Sources chrétiennes*, no. 47 <série annexe>.

בראש השער: **Philon d'Alexandrie**. מקור ותר-
גום עמוד מול עמוד. למקור צורף מנגנון בקורת, לחר-
גום הערות קצרות. פרקי המבוא (ע' 21-7): *Caractère général du De migratione*. Place de la Bible. Composition et lacunes. La doctrine du De migr. La mystique. Les sources et le style. Date et influence. Notre édition et notre traduction.

1815 **Pool, David de Sola**. *Why I am a Jew*. New York, Bloch Publishing Co., 1957. 207 p. 8°.

היהדות, הן אמונותיה הן אורח חייה, נראית ומתוארת כאן מתוך אספקלריה אישית. בהשקפותיו של הרב הידוע מתמונת אהבה עמוקה לעריכה של דת ישראל המסורתית עם יסודות אחרים כגון תודעה יהודית לאומית-היסטורית ואמונה אוטוסימית בהתקדמות האנושות ובעתידה של דת ישראל.

1816 **Reisel, M[ax]**. *The mysterious name of Y.H.W.H.; the tetragrammaton in connection with the names of Ehyeh aser ehyeh — Hühä — and Šem hammephōrāš... Assen*,

Disputatio Iudei et Christiani, et anonymi auctoris Disputationis Iudei et Christiani continuatio. Ad fidem codicum recensuit, prolegomenis notisque instruxit B. Blumenkranz. Ultralecti, in aed. Spectrum, 1956. 82, [1] p. 8°. = Stromata patristica et mediaevalia, 3.

הוצאה בקורתית של הוכוח שנדפס מקודם בתוך כתבי אנסלמוס מקנטרבורי, לאחרונה ב-*Patrologia latina* כ-159, col. 1005-1036. נוסף כאן ההמשך מאת מחבר אלמוני הנמצא בשני כתבי יד של הוכוח. על המחבר, ראש המנזר בויסטמינסטר, שנפטר בשנת 1117, ר' PL שם, 1003 וכאן במבוא. ביבליוגרפיה עליו: כאן, ע' 21/2. המהדיר מדגיש שאין לפגוע בכוונתו, כמו רבים בספרות ימי הביניים, אלא גרשם כאן וכוונתו שהתקיים בוסס מינסטר בין המחבר לבין יהודי חושב לנגדן שנחנך במגנצא.

1810 **Daniélou, Jean**. *Der Gott der Heiden, der Juden und der Christen*. (Übersetzt von Hans Broemser). Mainz, Matthias-Grünewald-Verlag, (1957), 198, [1] p. 8°.

שם המקור: *Dieu et nous*. ספר כתוב ברוח האמונה הקתולית. כולל ביבליוגרפיות.

1811 **Gaer, Joseph; Alfred Wolf**. *Our Jewish heritage... Illustrated with photographs*. New York, H. Holt, (c 1957). XIV, 242 p. 8°.

ידיעות על אמונות היהדות, התפלה והמועדים, ועל אורח החיים היהודי, עם לקוטים מדברי חז"ל במוסר ובינהגות האדם, ומן הסדר והמחזור. מיועד לצבור המרוחק מן המסורת. בע' 191-181 רשימה קצרה של ספרים אנגליים, רובם עממיים, המכניסים לעולם היהדות, ובע' 205 סקירה על ספרי תפלה של הורמים הדתיים השונים ביהדות אה"ב.

Hirsch, S. R. *Timeless Torah*.

עיון לעיל מס' 1750.

1812 **Jéhouda, Josué**. *Israël et la Chrétienté: la leçon de l'histoire*. Genève, Editions Synthésis, (1956). 260, [1] p., 11. 8°. = *Cahiers I.E.M.*, 4.

סדרת הרצאות משנת 1940/1, בהן מפרט הסחבר את השקפותיו על הפילוסופיה של ההיסטוריה ואת דעותיו

nouveaux commentaires de la Torah. Lausanne, the author, 1956. 165, [11 p., 11. 8°. דרשות לפרשיות ולמועדים.

1829 **Dresner, Samuel H.** Prayer, humility and compassion... Wood engravings by Ilya Schor. Philadelphia, Jewish Publication Society of America, 5718 1957. 255 p. 8°.

הגיונות דתיים-מוסריים. נוספו מקצת תפלות בתרגום אנגלי.

1830 **Glatt, Herman A.** He spoke in parables; the life and works of the Dubno Maggid (Jacob Kranz). New York, (typ. Twer-sky Bros.), 5718 1957. XIV, 290 p. 8°. "A Jay Bithmar publication."

ביוגרפיה מקיפה זו מוסדות על המקורות הספרותיים. היא מצירת גם את הסביבה שממנה יצא המגיד ובה הוא פעל; היא עומדת על חשיבות משלו לתולדות התרבות ועל ערכם הספרותי. דוגמאות מדבריו מובאות לא רק בפרק מיוחד (ע' 141-192) אלא משולבות במספר רב לתוך הרצאות מהלך חייו, כדי להפגין את מנהגו של המגיד להשיב לשואליו במשלים. בהערות מפורטות מובאים מקורות לכל פרט ופרט שבתאור, וגם הרשימות הביבליוגרפיות רחבות הן (ע' 213-219, 256-272) ומצוינות הערות מאירות עינים. המלון של בטויים מן ההלכה היהודי מראה שהספר מכון לציבור רחב, על אף העבודה המדעית המרובה בלקוט הפרטים ובצירופם. הוא מהווה חלק מדי סרציה שהוגשה לביהמ"ד לרבנים ביירורק.

1831 **Levy, Isaac.** A guide to Passover. London, Jewish Chronicle Publications, (c 1958). 111 p. 8°.

על תולדות חג הפסח, דיניו ורעיונותיו.

1832 **Munk, Elie.** The world of prayer has commentary and translation of the daily prayer. (Translated by Henry Silberfeld in collaboration with Leonard Oschry). New York, P. Feldheim, 5714 1954. 2 p. 1., 234 p. 8°.

המקור, Die Welt der Gebete, מהר"א (1933): ק"ס ח' 318; מהר"ב (1935-1936): ק"ס י"ד 193; יצאה גם מהר"א 1938.

1833 **Pirke Abot.** The Wisdom of the

Mystik in ihren Hauptströmungen. Zürich, Rhein-Verlag, (c 1957). XV, [11], 490 p. 8°.

"להכנת הוצאה זו שמשו טיוטות למקור (Major trends in Jewish mysticism) הכתובות בגרמנית. הנוסח תוקן בדרך כלל לפי ההוצאה האנגלית השלישית (ניו יורק 1954). במקצת מקומות שניתו יותר ונסחתו את הדברים בצורה שונה, אך נמנעתי מעיבוד שלם... על חקירותי וחקירות אחרים שהופיעו אח"כ, הסתמכתי בעיקר בהערות, והתחשבתי בהן בביבליוגרפיה שבסוף הספר. לצערי לא יכולתי לספל במסגרתו בבעית ראשית הקבלה בין השנים 1150-1250". (מההקדמה). — מהר"א ג' של המקור: ק"ס י"ח 357, שם גם התכן, כ"ד 130, ל"א 89. תרגום צרפתי: ק"ס כ"ח 162.

תפלה, דרשות, מוסר

1825 גורדון, משה הכהן. ספר ויקהל משה עם מדור ומדי דברי בו על כל פרשיות השבוע. חידושים וחיידורים מגאונים... וגדולי ישראל עם הערות והערות מתולדות חיייהם... נאסף ונסדר על ידי משה הכהן גור"דון. חלק א"ב. ברוקלין, ניו יורק, המחבר, (דפוס האחים טברסקי) תשט"ז. 8°. עם שער נוסף באנגלית.

התכן: חלק א: בראשית — שמות. 271 ע'. — ב: ויק' רא — במדבר — דברים. 283 ע'.

1826 הג. בית הכנסת הגדול. סדר רגילות פלות בבית הכנסת הגדול יום הקם על על כסא הרבנות הגאון מוה"ר בנימין זאב בנדיקט לאב"ד של ק"ק ע"י האג והמדינה... כיום ג' ט"ו כסלו תשט"ז... (Haag, דפוס Levisson), [תשט"ז] 13 ע'. 8°.

עברית והולנדית. החלק ההולנדי של השער: Orde van de... installatie van... B. Benedikt als opperrabijn van... 's-Gravenhage.

1827 לסין, יעקב משה. המאור שבתורה; שיחות, באורים ועינים בדברי חז"ל הנוגעים לעיני דעת תורה, יראה ודרך ארץ, ערוכים על פי סדר הש"ס... מאת יעקב משה הכהן לעסין... חלק א: ברכות שבת ערובין פסחים. ניו יארק, המחבר, (דפוס האחים טברסקי), תשט"ז. 476 [2] ע'. 8°.

למעלה מ-150 ערכים, עיונים בדברי חז"ל על דרך המוסר. המחבר הוא משיג רוחני ב"שיבת ר' יצחק אל-חנן" בניירורק.

1828 **Berkovits, Zoltan.** L'écho du Sinai;

1839 **World Union for Progressive Judaism**, Memorial service for Dr. Leo Baeck... 6 Tammuz 5717... Amsterdam, World Union for Progressive Judaism, [1957]. 12 p. 13 : 22. עברית ואנגלית.

היסטוריה, ביוגרפיה, זכרונות

ראה גם לעיל במדור "קבצים" ולהלן במדור "צינונים, ארץ ישראל, מדינת ישראל".

1840 **אלוועלטלעכער יידישער קולטור-קאנגרעס**. דער יידישער געדאנק אין דער נייער צייט. באנד 1 : גלות און גאולה ; דאקומענטן, עסייען און אויסצוגן. געזאמלט און רעדאקטירט פון אברהם מע-נעס. ניויארק, (1957), XVIII, 428 ע', 1 דף. 8°.

התכן : די פארגייערס פון די מאדערנע נאציאנאלע בא-וועגונגען, עמאנציפאציע, סאציאליזם און נאציאנאלער רע-נעסאנס. אידעאלאגיס פון סאציאלער און נאציאנאלער באפרייאונג. נאציאנאלע אויסאנאמיע — קהילות — חברות. קולטור און שפראך. גלות — געטא — האנדערונגען. מדי-נת-ישראל און כלל-ישראל.

אוסף של דברי הוגי דעות מהמאה הקודמת והנוכחית על הבעיה הלאומית של ישראל מבחינה חילונית, עם תעוררות היסטוריות (אחדות במקור העברי) על זרמי המחשבה היהודית בשטח זה. הושם הדגש על התנועות הסוציאליסטיות ("ביוג", "פועלי-ציון" וכו'). העורך הקדים הקדמה קצרה לספר ולכל פרק והוסיף הערות מועטות וצייונים ביבליוגרפיים בסוף.

1841 **ביילין, י[שראל] ב[ער]**. פערענלעכקייטן אין דער געשיכטע פון אידן אין אמעריקא. ניויארק, "אי-קופ", 1955, 335 [1] ע', פורטרטיים. 8°.

ביוגרפיות קצרות של כמה גדולי היהדות האמריקאית, מן המאה הי"ז עד המאה הי"ט. בני ההגירה הגדולה מה-מזרח בסוף המאה ההיא לא תוארו בכרך זה ; להם יק-דיש המחבר כרך נוסף.

1842 **לאמזשע ; איר אויפקום און אונטערגאנג**. רע-דאקטאר ה. סאבאטקא איבערזעצט פון העברעאיש דורך יעקב קאפל ברוכאנסקי. ניויארק, אמעריקאנער קא-מיטעס פארן לאמזשער פונקס, 1957, XIX, 371 ע', תמו-נות. 4°.

עם שער נוסף באנגלית. המקור, "ספר זכרון לקהלת לומזה", ערך בידי יו"ט ליינסקי, ת"א, ארגון עולי לומזה, תשי"ג : ק"ס כ"ט 190.

Fathers and its classical commentaries, se-lected and translated with an essay by Judah Goldin. (New York), New American Li-brary, (1957). 247 p. 8°. = Mentor books, MD 199.

בראש השער : The living Talmud. — תרגום של מסכת אבות ושל מבחר מפרושי הראשונים למסכת : מחזור ויטרי, הרמב"ם, יוסף ׳ן עקיני (ספר המוסר), יונה גירונדי, המאירי, יוסף ׳ן נחמיאש, רשב"ץ (מגן אבות), דוד הנגיד (מדרש דוד), שמואל אוזיה (מדרש שמואל), עובדיה מברטנורה. גם מאבות דרבי נתן (נוסח א' וב') הובא חומר רב. המלקט מתכוון להביא את הפשט או "פרושים הקרובים לפשט ביותר". במבוא ע' 39-13 מתורגמות ומוסברות כמה סוגיות קלות מן הגמרא כדי לתת לקורא הרגיל מושג מה מדרכו של התלמוד.

1834 **Pretoria, Progressive Jewish Con-gregation**. Temple Menorah foundation stone ceremony and order of service... 2nd Mar-cheshvan, 5717... (Johannesburg, typ. L. E. Joseph), [1956], 23 p. 8°.

עברית ואנגלית עמוד מול עמוד.

1835 **Rosenberg, Stuart E.** Man is free; sermons and addresses. New York, Bloch Publishing Co., 1957, XII, 155 p. 8°.

1836 **Schonfeld, Victor**. Life's purpose; es-says and sermons. London, Jewish Post Pub-lications, 1956 5716, 64 p., front. (port.). 8°. דרשות עם ביוגרפיה קצרה של המחבר (1880-1930), יליד הונגריה ורב חרדי בלונדון משנת 1909 עד למותו.

1837 **Sierra, Sergio J[oseph]**. Il valore etico delle mitzvot <con prefazione di Elio R. Toaff>. (Roma), "La Voce della Comu-nità israelitica di Roma", 5717 1957, 93 p., 11, 8°.

1838 **Weitz, Martin M[ishli]**. Life without strife. New York, Bloch Publishing Co., 1957, XIII, 200 p., pls. 8°.

מאמרים, דרשות, נאומים, מכתמים, שירים, מאת רב פורמרי. נדפסים גם רשמי מסעו אל ישראל בשנת 1955 (ע' 102-122).

A. Rutkowski, ed. *Eksterminacja Żydów na ziemiach polskich w okresie okupacji hitlerowskiej; zbiór dokumentów... Warszawa, Żydowski instytut historyczny, 1957. 378, [1] p. 8°.*

„השמדת היהודים על ארמת פולין בתקופת הכבוש ההיסטורי. אוסף תעודות”. 187 תעודות במקורן הגרמני ובתרגום פולני, שולקטו מאוספים יותר מקיפים כגון הפרוטוקולים של משפט גירנברג ושל משפטים אחרים, יומניו של הנס פרנק ואחרים, ארכיונים ממשלתיים ועי-רוניים, הארכיון של המכון ההיסטורי היהודי בורשה וארכיונים אחרים.

1848 Billig, Joseph. *Le Commissariat général aux questions juives <1941-1944>.* T. 2. Paris, Editions du Centre, 1957. 380, [2] p., 11, facsim., 8°. = Centre de documentation juive contemporaine, publication 29.

Cont.: La police antijuive. Le racisme vichyssois. La direction de la propagande. Conclusion (Enquête Gallup). Index des noms. הקודם: ק”ט ל”ב 48 — ע’ 376-365: מקסימיליאן.

1849 Cantor, Eddie. *Take my life, [by] Eddie Cantor, with Jane Kesner Ardmore.* Garden City, N.Y., Doubleday, 1957. 288 p., ports. 8°.

זכרונות של הזמר והשחקן הידוע, שולד בניו-יורק בשנת 1892, ושמו המקורי Isidore Kanter.

1850 Cohen, Arthur A. Martin Buber. *London, Bowes & Bowes, (1957). 110 p. 8°.* (Studies in modern European literature and thought).

על כובר ועל תורחו. ביבליוגרפיה: ע’ 110-108.

1851 Cohen, Elie A[ron]. *Människor i koncentrationsläger. (Översättning från den engelska upplagan av Gunnar Gunnarsson).* Stockholm, Tidens Förlag, (1957). 276, [1] p. 8°. *שם המקור: Het Duitse konzentratiekamp* התרגום נעשה מן ההוצאה האנגלית. בשם Human behaviour in the concentration camp (ק”ט ל’ 367, שם גם ציון). ביבליוגרפיה: ע’ 271-277.

— ע’ 36-3: יו”ט לעיונסקי: די געשיכטע פון אידן אין לאמזשע.

1843 מאלער, רפאל. געשיכטע פון יידישן מאלק, נייעסע צייט. (פון סוף 18טן י”ה ביז צו דער היינטיקער צייט). באנד 1: די תקופה פון דער אמעריקאנער פראנצויזישער רעוואלוציע. טייל 21. (New York), איקוין, (1957). 8°. בראש השער: רפאל מאלער. התכן: טייל 1: צפון-אמעריקע, ענגלאנד און פראנק-רייך. 336 ע’ — 2: האלאנד, איטאליע און שווייצאריע [עם מקורות, ביבליוגרפיה (ע’ 511-495) ומפתח]. [337] 528 ע’, [32] ע’ של תמונות ופסקימילים. — יצא קודם בתרגום עברי מכתב-היד (ק”ט כ”ט 11).

1844 מינץ, פ. <אלעקסאנדער>. אין די יארן פון יידישן אומקום און חידעשטאנד אין פראנקרייך: <פערזענלעכע זכרונות>. בוענאס-אייירעס, „יידוך” ביי דער „געזעלשאפט פאר יידיש-חזעלטלעכע שולן אין אר-גענטינע”, 1956. 267, [4] ע’, פורטרט. 8°. יעם שער נוסף בספרדית.

המחבר, יליד לודו, השתייך לתנועת „בונד”. הוא הת-גורר בפריז מאז 1937, אך אחרי הכבוש הנאצי עבר לדרום-צרפת (במשק של „אורט” בכפר לה-רוש ובמקור מות אחרים). בסוף 1942 נכנס לפעולות המחתרת של „בונד” וספג בהעברת פליטים לשווייץ. מינץ מרבה לספר על בעיות מסלגיות, גם צרפתיות גם יהודיות.

1845 קירשבוים, יעקב. חאס יידן האבן געגעבן אמעריקע 1954-1654; געשיכטלעכער איבערבליק, חעגן דער אקטיווער יידישער באטייליקונג אין די קאמפן פאר דער אמעריקאנער פרייהייט און דעמאקראטיע און אין דעם חירשטאפטלעכן און גייסטיק-חיסטאפטלעכן אויפ-בוי און אנטוויקלונג פון לאנד. ניו-יארק, הוצאת המחבר, תשי”ד. 160 ע’, פורטרטים. 8°.

1846 Baruch, Bernard M[annes]. *Baruch: my own story.* New York, H. Holt, (1957). XII, [1], 337 p., pls. 8°.

איש-הכספים האמריקני הנודע (נולד בקאמפן, דרום-קירילינה, 1870-19.8) מאריך את הדבור בעיקר על עסקיו ועל הצלחתו הנפלאה בשטח זה. הוא מספר גם על אביו תיו (במחוז פיונן מצד אביו ובארצות-הברית מצד אמו) ועל יחסו ליהדות. — ראה גם להלן מס’ 1852.

1847 Berenstein, T[amara]; A. Eisenbach;

בארכיוני אמשטרדם והאג. החלק הראשון של עבודתו, "תולדות היהודים בקורסא" עודנו בכתב-יד.

1855 **Friedman, Philip**. Their brothers' keepers... With a foreword by John A. O'Brien. New York, Crown Publishers, (c 1957). 224 p. 8°.

בספר זה מציב פ. פרידמן יד לאותם צדיקי אומות העור לם בכל ארצות הכבוש הנאצי, אשר חרפו את נפשם והח' ביאו והצילו נפשות מ ישראל מן הכליה, ומעלה את זכרם של הרבים שבתוכם, שהוצאו להורג או אבדו במחנות על שהושיטו את ידם לנרדפים. מעשי גבורתם של ידועים מועטים ונסתרים רבים מועלים מתוך מקורות אין מספר (ר' ע' 181-192, הכוללים גם חומר ספרותי והשלמות) ומסופרים בצורה עובדתית ורבת-דשם.

1856 **Galanté, Abraham**. Septième recueil de documents concernant les Juifs de Turquie et divers sujets juifs. Istanbul, typ. Çituri, 1958, 57, [1] p. 8°.

החומר המלוקט מגוון הוא: תעודות וקצור תעודות, לרוב מן המאה ה-18, על ענינים שונים; ידיעות על פעור לת משפחת רוטשילד בתורכיה, על הרופא היהודי Elich Frank, פליט מגרמניה, על המשורר היהודי-תורכי יוסף חביב Gerez; חמרים לפולקלור של יהודי תורכיה; זכ' ריגות וחמרים אוטוביוגרפיים. — הקודם: ק"ס ל"ב 310.

1857 **Glazer, Nathan**. American Judaism ... (Chicago), University of Chicago Press, (1957). XI, 175, [1] p., 11. 8°. (The Chicago history of American civilization).

התהוות שלושות הזרמים הדתיים הראשיים ביהדות אה"ב מוסברת ע"י צמיחתם מתוך שכבות שונות של מהגרים. מתוך גישה סוציולוגית מתוארת התפתחותם הפנימית ואף הארגונית. תשומת לב מוקדשת למוסדות הדתיים והתנור כיים שהקימו, וגם לתאור השקפת עולמם הוקצו מקום. בסוף הספר מקצת נתונים סטטיסטיים, לוח תאריכים ור' שימת ספרים (ע' 168-177).

1858 **Goldman, Lazarus Morris**. The Jews in Victoria in the nineteenth century... (Melbourne), the author, (1954). 454 p. 4°.

הספר גרוש פרטים מחיי הכלל והפרט בעברה של יהדות ויקטוריה, בעיקר של קהלת מלבורן. המחבר, רב במלבורן, לקט אותם בחריצות רבה מתוך עתונים, זינים

1852 **Coit, Margaret L. Mr. Baruch**... Boston, Houghton Mifflin, 1957, XIV, [2], 784 p., pls. 8°.

את האוטוביוגרפיה של ברון ראה לעיל מ" 1846. ביוגרפיה זו נתחברה לפי בקשתו ובעזרתו. בה מודגש תפקידו במדיניות ארצות-הברית: ליד וילסון, בימי הוכ' און הכלכלי של שנות השלושים וליד פרנקלין רוזוולט. רק בפרק האחרון נדון יחסו ליהדות (ע' 668-673). — ביבליוגרפיה בסוף הספר, בהערות ולחוד (700-772).

1853 **Einstein, Albert**. Lettres à Maurice Solovine. Reproduites en facsimilé et traduites en français, avec une introduction et trois photographies. Paris, Gauthier-Villars, 1956, XIII, 139, [1] p. 4°.

בהקדמה (רק בצרפתית) פרטים ביוגרפיים על חיי איינ' שטיין בברן. במקומות מעטים מדובר על אנטישמיות ואי. Briefe an Maurice: בגרמנית: Briefe an Maurice... aus den Jahren 1906 bis 1955...

1854 **Emmanuel, Isaac S(amuel)**. Precious stones of the Jews of Curaçao; Curaçao Jewry, 1656-1957. New York, Bloch Publishing Co., 1957. 584 p., facsim., 4 maps (3 col. fold.), pls. 4°.

ספר זה דן במצבות שבבית-הקברות אשר לקהלת מקוה-ישראל [בקורסאן]. על אף נושא המצומצם לכאורה הוא בלי ספק המחקר החשוב ביותר, שיצא על היהדות הקאראיבית... מתוך האבנים האלה יוצאות סטטיסטיקות, נתונים על ההגירה משם ולשם, על השפות שהיו בשמוש, על האמנות הדתית, על ארגון הקהלה, על מוסדות הצדקה ועל מנהגים והשקפות דתיות. (מהקדמתו של יעקב ר. מרקוס).

הספר מחולק לשלוש מחלקות: א. תולדות בית-הקברות 1659-1953, כולל תקנות, חברא קדישא, מנהגי קבורה ואבל, עניני שמות וגילים, ועוד (ע' 141-133). — ב. כתרי בות שעל 204 קברים, 1668-1948, עם ביוגרפיות של נפטרים (ע' 142-489). — ג. "קטלוג" של 2536 הקברים, עם רשימות לפי א"ב של שמות המשפחה והשמות הפרטיים (ע' 493-558). — בסוף: מילון של בטויים אופייניים, ביבליוגרפיה (564-568) ומפתח.

המחבר מונה לרב של קהלת מקוה-ישראל בשנת 1936. את חקירותיו בבית-הקברות היהודי שם הוא השלים

מהווה חלק מתכנית המחקר של ה-Wiener Library בתולדות היהודים תחת השלטון הנאצי. ביבליוגרפיה: ע' 151-153.

1863 **Maurel, Micheline**. Un camp très ordinaire. Préface de François Mauriac. (Paris), Editions de Minuit, (1957). 191 p. 8°. (Documents).

על חיי הנשים במחנה הרכוז גויבראנדבורג, סניף של ראבונסבריק (1943-1945).

1864 **Mortkowicz-Olczakowa, Hanna**. Janusz Korczak. (Warszawa), Czytelnik, 1957. 273, [3] p., pls. 8°.

זכרונות והערות על חייו של המחנך היהודי הגדול ינוש קורצ'ק [= הנריק גולדשמיט] (1878-1942). רשימת כתביו: ע' 273-274.

1865 **Paléologue, Maurice**. Tagebuch der Affäre Dreyfus. (Übertragen von Helmut Lindemann). Stuttgart, Deutsche Verlags-Anstalt, (1957). 215, [1] p. 8°.

המקור, *Journal de l'affaire Dreyfus*: ק"ס ל"ב 312, שם גם בקורת מאת מ. קטן. תרגום אנגלי: ק"ס ל"ב 447.

1866 **Rosenthal, Frank**. The Jews of Des Moines; the first century... Introduction by William D. Houlette. Des Moines, Ia., Jewish Welfare Federation, (c 1957). XV, 213 p., facsim., pls. 8°.

תולדות האוכלוסיה היהודית 1845-1900 (ע' 47-1); מוסדות הקהלה (ע' 175-49). מפתח (ע' 205-213).

1867 **Schwarzfuchs, Simon**. Brève histoire des Juifs de France. (Paris), Comptoir du livre du Kéren haséfer, [1957]. 125, [2] p., illus. 8°. = Collection "Maillons", 1.

מדריך קצר ועובדתי לתולדות היהודים בצרפת, בשל"י שה חלקים: מראשית הישוב היהודי עד הגירוש; בחקופת הביניים; ומהמהפכה עד ימינו. ידיעות שאובות מכלי שני; מדובר גם קצת על חיי הרוח.

1868 **Shekhtman, Iosif Borisovich**. Rebel and statesman: the Vladimir J. Jabotinsky story... by Joseph B. Schechtman. [v.

והשבונוות של קהלות ואגודות, מכתבים ופרסומים רשמיים. ביבליוגרפיה: ע' 419-422.

1859 **Goldschmidt, Hermann Levin**. Das Vermächtnis des deutschen Judentums. (Frankfurt a.M.), Europäische Verlagsanstalt, (c 1957). 154 p., 1 l. 8°.

מסה על תולדותיהם החומריות והרוחניות של יהודי גרמניה מהאמנציפציה עד הנאציזם, על הרקע של התפתחות העולם והאומה הגרמנית.

1860 **Guggenheim-Grünberg, Florence**. Die Juden auf der Zurzacher Messe im 18. Jahrhundert. Beilage: 4 Bilder aus dem jüdischen Leben in Lengnau von Alice Guggenheim. Zürich, Jüdische Buch-Gemeinde, 1957. 14, [1] p., map, tabs. 8°. = Beiträge zur Geschichte und Volkskunde der Juden in der Schweiz, Heft 6. "Sonderdruck aus dem 'Jahrbuch des Standes Aargau 1957'".

לפי רשימות היהודים המשתתפים בירידים, מהמחצית השנייה של המאה ה"ח, שנמצאו בארכיון הקנטון ארגאו. מספר עולה מ-50 לערך בשנות 1742-1747 עד כ-200 אחרי 1765. הם באו לא רק מהקהלות הסמוכות של אני דינגן ולנגאו, אלא גם מדרום גרמניה ומאלזס ואפילו ממקומות יותר מרוחקים.

1861 **In Memoriam Leo Baeck; Gedenkfeier des Zentralrats der Juden in Deutschland und der Zentralwohlfahrtstelle der Juden in Deutschland**. Düsseldorf, (typ. Kalima-Druck), 1957. 48 p., front. (port.). 8°. = Schriften des Zentralrats der Juden in Deutschland, 1.

מכיל את הנאומים שנאמרו בטקס האזכרה שהתקיים בפרנקפורט ב-16 בדצמבר 1956. — ע' 33 ואילך: הרצאות של ל. בק על הרמב"ם (ק"ס ל"א 93).

1862 **Kochan, Lionel**. Pogrom 10 November 1938. (London), A. Deutsch, (1957). 159 p. 8°.

המחבר מתאר את הכנת הפוגרום ובצועו ע"פ תעודות ועדויות, מצביע על כך שאירע בשעת כשר במערכה הבינלאומית וזן גם בהשפעתו על יחסי חוץ של גרמניה ובימשעוהו כשלב ראשון של מדיניות ההשמדה. — הספר

the Fayûm in the Zenon papyri. Jewish soldiers and military settlers in the 3rd and 2nd cent. B.C. Jewish peasants, shepherds, and artisans in the Fayûm. Jewish tax-collectors, government officials, and peasants in upper Egypt. Various documents of the Ptolemaic period. Indexes.

כרך זה מכיל 141 פפירוסים. רובם רק נוגעים באישים או בעינים יהודיים, אך לא נכתבו בידי יהודים. לנוסח היוני של כל פפירוס צורפו: מבוא קצר עם הספרות הנוגעת בו, תרגום אנגלי ופרוש. ניתן מבוא מיוחד לכל קבוצה של פפירוסים. במבוא הכללי סקירה על חיי היהודים במצרים במשך שלוש התקופות הג'ל, שלכל אחת מהן יהיה מוקדש באוסף זה כרך בפני עצמו. הספר נדפס באנגליה, וצורתו אומרת כבוד.

1874 Weill, Ernest B. Weill — de Veil; a genealogy, 1360-1956 <Weill, Weill, Weyl, de Veil, de Veille, de Weille>. Important figures among the descendants of Juda Weill... Scarsdale, N.Y., the author; (Mount Vernon, N.Y., typ. Peter Pauper Press), 1957. 1 p.l., 44 p., illus., facsim., fold. map, fold. geneal. tab. 4°.

תרכבת של שני ספרים: Alfred Sonder: Ahnen-
tafel der Kinder des Nathan Weill in Kip-
penheim... [472 י"ג ו-1472] J[erardus] de Weille, G[ustaaf] A[lexander] de Weille: Het geslacht de Weille [481 י"ד ו-1481]. (מהקדמה). עם ידיעות נוספות. החקירה מגיע עד ר' יהודה מהעיר וייל ליד סטוטגרט, אביו של ר' יעקב בעל "אהל ישראל" (1390-1456). שלושה בניו של ר' דוד וייל ממין, דוד ששי לר' יעקב, המירו את דתם במאה הי"ז, ומהם יצאו הסעיפים הנוצריים של המשפחה, שצאצאיהם חיים עדנו בהולנד. הר' נתנאל וייל, בעל "קרן בן נתנאל" (1687-1769) היה דוד חשיעי לר' יעקב. המחבר מתייחס לאחד מאחיו, ספר-הידור.

1875 Weissberg, Alex[ander]. L'histoire de Joël Brand. Préface et traduction de Nina Gourfinkel. Paris, Editions du Seuil, (1957). 251, [3] p., pls. (facsim., ports.). 8°.
:Die Geschichte von Joel Brand המקור,

1]: The early years. New York, T. Yoseloff, (c 1956). 467 p., pls. 8°.

הוצאה עברית: "זאב זיכרונותי"; פרשת חיי"ו: ק"ס ל"ב 397, שם גם תמצית.

1869 Singer, Kurt. The Danny Kaye saga. London, R. Hale, (1957). 206 p., pls. 8°.
דויד קיינסקי, המפורסם בעולם הקולנוע בכינויו דני קאי, נולד בברוקלין בשנת 1912.

1870 Strauss, Richard; Stefan Zweig. Briefwechsel. (Hrsg. von Willi Schuh). (Frankfurt a.M.), S. Fischer, 1957. 179, [1] p., illus. (music), facsim., pls. 8°.

על שתוף פעולתם בחבור האומרה "Die schweige-
same Frau" (1935-1931). במכתבים ובהערות המהיר ושמעיים הדי ההתערבות של הנאצים נגד חלקם של היהודים באמנות.

1871 Tobias, Thomas J. The Hebrew Orphan Society of Charleston, S.C., founded 1801; an historical sketch. [Charleston, S.C.], pub. by the Society, 1957. VIII, 61 p., facsim., pls. 8°.

1872 Trevor-Roper, H[ugh] R[edwald]. Historical essays. London, Macmillan, 1957. VIII, 298 p. 8°.

Part, cont.: The Holy Land (p.1-5). The Jewish dispersion (146-150). The Sephardim in England (151-155). The Jews and modern capitalism (156-160).

1873 Tcherikover, Viktor. Corpus papyrorum judaicarum. Edited by Victor A. Tcherikover in collaboration with Alexander Fuks. vol. I. Cambridge, Mass., pub. for the Magnes Press, the Hebrew University [by] Harvard University Press, 1957. XX, 294, [1] p. 4°.

Cont.: Prolegomena (p.1-111): The Ptolemaic period. The early Roman period. The late Roman and the Byzantine period. — Documents of the Ptolemaic period: Jews of Palestine in the Zenon papyri. Jews of

gans of the United Nations and of the Congress of the United States... New York, Bloch Publishing Co., 1957. 148 p., illus. 8°. נאומים נגד תכניות של תקון חלום, נגד המליה בתוך ולמען הגנת השחיטה, עם חוות דעת של מומחים ותעודות על עניני השחיטה (ע' 148-78).

1880 Sartre, Jean Paul. Rozważania o kwestii żydowskiej. (Tłumaczył: Jerzy Lisowski). (Warszawa), Książka i wiedza, 1957. 146, [2] p. 8°. (Biblioteczka po prostu). המקור, Réflexions sur la question juive, ותרגום גרמני: ק"ס כ"ה 185.

1881 Schwarzbart, Isaac I[gnacy]. The rise and decline of Jewish communities in the Far East and Southeast Asia; the uniting role of the World Jewish Congress. New York, World Jewish Congress, Organization Department, 1957. 12 numb. 1, 4°. = 1957 Organization Department reports, no. 5.

במכונת-הכפלה. — על יהודי סין (397 נפש), יסן (650), הונגקונג (200), פיליפינים (250), בורמה (100), תאילנד (30), סינגפור (800) ואינדונסיה (450). כל הקהילות האלה נמצאות בתהליך ירידה מבהיל (בשנת 1933 הן כללו עוד 34,000 נפש).

1882 Schwarzbart, Isaac I[gnacy]. A warning! Survey and analysis of the thirteenth anniversary <1956> commemorations of the Warsaw ghetto uprising. New York, World Jewish Congress, Organization Department, 1957. 9 numb. 1, 4°.

על השתתפות הקהילות בעולם בהוכרת המרד, שאינה צרה כל צרכה לדעת המחבר.

צינונות, ארץ ישראל, מדינת ישראל

אלוועלטלעכער יידישער קולטור-קאנגרעס. דער יידישער געדאנק. עיין לעיל מס' 1840.

1883 צינעמאן, יעקב. סעאדאר <בנימין זאב> הערצל; ביאגראפישע שילדערונג פון זיין לעבן און טעטיקייט. פאריז, המחבר, 1956. 509, [1] ע', תמונות, פקסימילים. 8°.

ק"ס ל"ג 65, שם גם תאור מפורסם. — בהקדמה Joel Brand ou le problème des mains sales מסבירה המחרגמת את הבעיות המוסריות של הנסיון להצלת יהודי הונגריה ונותנת תמצית של פרשת משפט קסטנר. Whitley, Ch. F. The exilic age.

עיין לעיל מס' 1787.

עם ישראל בהווה

1876 בווענאס איירעס. קהלה. ארכיון פון פרעסע אויסשניטן. קהילה בווענאס איירעס. [בווענאס איירעס], 1956. [1], 113, [1] ע' 8°. במכונת-הכפלה. רשימת גזירי-העיתונות לשנת 1956, אשר בארכיון של קהלת בואנוס-אירס, מסודרים במחלקות לפי נושאם, והי גזירים על אותו נושא בסדר התאריכים. — ע' 110-104: ספרים שיצאו בארגנטינה, עם ציון הבקורות עליהם; ע' 113-112: כתבי-העת היוצאים בארגנטינה (יודית וספר-דיה); מודעות הקהלה. — עם שער נוסף 'בספרדית: AMIA Asociación mutual israelita argentina. Archivo de recortes de prensa. — הקודם: ק"ס ל"ב 447.

1877 Council of Jewish Federations and Welfare Funds, New York, Guidelines for family services in small and intermediate Jewish communities. Prepared by the Family Services Planning Committee of the Council of Jewish Federations and Welfare Funds, October, 1957. New York, [1957]. 1 p. 1., II, 26, II p. 4°.

במכונת-הכפלה, המעטפת בדפוס. בראש השער: Guidelines. עצות והצעות לעבודה סוציאלית. ביבלי-גרפיה: 2 הע' שבסוף.

1878 Ginsberg, Morris. The Jewish people today; a survey... London, World Jewish Congress, British Section, [1956]. 31, [1] p., port. 8°. "Noah Barou memorial lecture, 1956".

עם ביוגרפיה קצרה של נח ברו, כלכלן, נשיא המחלקה האירופית של הקונגרס היהודי העולמי (1889 פולטבה — 1955 לונדון), ורשימת חבוריו.

1879 Lewin, Isaac. In the struggle against discrimination; addresses before various or-

Land of Canaan. Chicago, H. Regnery, 1957. 6 p. l., 108 p. 8°.

המחברת כותבת במגמה אנטי־ישראלית ומותחת בקורת במדיניות אה"ב. מתוך שקולים היסטוריים ודתיים היא מציעה לפתור את הבעיות ע"י הקמת שלטון בינלאומי בא"י.

1890 Ben-Gavriel, M[oshe] Y[a'aqov]. Israel; Wiedergeburt eines Staates. München, R. Oldenbourg, (1957). 94 p. 8°. = Janus-Bücher, Berichte zur Weltgeschichte, 4.

מראשית הציונות דרך השלטון הבריטי ובנוי הארץ בימיו עד להתפוררות המנדט ותקומת המדינה. סקירה מובנת לכל.

1891 Bentwich, Margery. Lillian Ruth Friedlander; a biography... London, Routledge and K. Paul, (1957), 4 p. l., 157 p., pls. 8°.

ליליאן רות בנטוויץ' (1882-1954) היתה בתו של המנהיג הציוני הידוע הרב בנטוויץ' ואשתו של החוקר ישראל פרידלנדר, שנהרג בפוגרומים באוקראינה בשנת 1920. אחרי מות בעלה החלישה בזכרון יעקב והפכה את ביתה. הנקרא "בית דניאל" לזכר בנה המחונן שנפטר בגיל שמונה עשרה בשנת 1936. למרכו לאמנים.

1892 Bergema, H[endrik]. Rondon Israel. Kampen, J. H. Kok, 1957. 59 p. 8°.

"מסביב לישראל". על מדינת ישראל ויעודה ועל מדיניות ערב. הגישה דתית-נוצרית. ביבליוגרפיה: ע' 59-55.

1893 Bes, Klaas F. Pulp, paper and board in Israel. Prepared for the Government of Israel... New York, United Nations, 1957. [2], 73, [1] p., tabs. 4°. = Technical Assistance Programme, report TAA/ISR/20, 2 May 1957, "Restricted".

במכונית הכפלה. ביבליוגרפיה בהערות.

1894 Borchsenius, Poul. Ben Gurion, det moderne Israels skaber. København, H. Hirschsprung, 1956. 183, [1] p., front. (map), pls. 8°. תרגום גרמני מקוצר: ק"ס ל"ג 200.

1895 Bowle, John. Viscount Samuel:

1884 Abraham, James Johnston. Surgeon's journey; the autobiography of J. Johnston Abraham. London, Heinemann, (1957). VIII, [1], 441 p., facsim., maps, pls. 8°.

המחבר, פרוטסטנטי, שכתב בשמו ובכינויו James Harpole ספרים רבים על הרפואה והרופאים, השתתף בכבוש ארץ־ישראל עלידי הגנרל אלנבי (1916-1919). המ"ש פורקים מוקדשים למרשה הזאת.

1885 Aḥad-Haam. El sendero de retorno; ensayos sobre el judaismo y el renacimiento nacional. (Selección y versión de Aarón Spivak. 2a ed.). Buenos Aires, Editorial Israel, 1957 5717, 212, [2] p. 8°. = Biblioteca Israel; ediciones judías en castellano, 17.

בראש השער: Aḥad Ha'am <Asher Guinzberg>. מבחר מתוך: אחד העם: על פרשת דרכים. ממח' א של המבחר (ק"ס כ"ד 49, שם גם התכן) הושמטו כאן: הקי דמת המתרגם, לא זה הדרך מאמר ב', הכהנים והעם, המכתבים.

1886 [American Schools of Oriental Research]. American Schools of Oriental Research, Jerusalem — Baghdad. New Haven, 1957. 48 p., illus., facsim., 8°.

חוברת הסברה, ובה גם רשימות של מפעלי הפירה ופרסומים. על ביה"ס שבירושלים: ע' 13-11.

1887 Artom, Menachem Emanuele. Geografia dello Stato d'Israele; appunti. Roma, Federazione sionistica italiana, 5717 1957. 56, [4] p., illus., map. 8°.

תמציות של הרצאות בקורסים למורים.

1888 Banin, Tuvia; Sylvia Satten Banin. The goodly land; a geographical portrait of Israel... Illustrations by Juliette Wechsler. (Rev. ed.). New York, Education Department, Hadassah, (1957). VI, 64, VII-VIII p., maps. 8°. (Hadassah education series).

תמצית גיאוגרפיה של מדינת ישראל. מצורף לו Lead-er's supplement [10] דף במכונית הכפלה, ותוא מורה דרך לעריכת הרצאות וקורסים על הנושא.

1889 Beatty, Ilene. Arab and Jew in the

Francis Wormald, Oxford, Clarendon Press, 1957, XXXIV, 163 p., 155 pls. on 78 l. 2°.

קובץ עשיר זה מכיל תאורים ונתונים מפורטים של כ"י מצויירים, ספרי תפלה וספרי היסטוריה, שנכתבו וצוירו במאות ה"ב וה"ג בממלכת ירושלים של הצלבנים, והם מפורזים כעת בעולם. המחבר מביא גם ידיעות רבות על חולדות כתבי היד האלה וגלגוליהם; מוצאם של רבים מהם מירושלים או עכו הוכח רק עתה על ידי חקירותיו. כן למדים אנו ממחקרו, שהיתה קיימת בממלכת הצלבנים אסכולה מיוחדת של מעתיקי כתבי יד וציירים, והמחבר עוקב גם אחרי מקומה בחולדות האמנות, אחרי השפעות ביוגניות ואסלמיות. הלוחות הרבים שבספר (בלוח אחד נמצאות בדרך כלל כמה וכמה תמונות) מראים למעשה את כל הציורים ואת כל האינצידאלים של כה"י הללו. ציורים למקרא נמצאים ביחוד ב"Arsenal Bible" שבפריז, הוא תרגום של עשרים מספרי התנ"ך לצרפתית (ע' 54 ואילך, לוחות 75-64), ציורים לספר בראשית בשל"ה מכתבי היד של "Histoire universelle" (ע' 68 ואילך, לוחות 101-82). -- רשימת הלוחות: ע' xxi-xxvi; קטלוג של כ"י, כולל ביבליוגרפיה עליהם: ע' 139-153.

1900 **Conference on the Early History of Zionism in America, New York, 1955.** Early history of Zionism in America; papers presented at the Conference... Ed. by Isidore S. Meyer. New York, American Jewish Historical Society and Theodor Herzl Foundation, 1958. VIII, 340 p. 8°.

Cont.: A. J. Karp: The Zionism of Warder Cresson. S. H. Levine: Palestine in the literature of the U.S. to 1867. Sh. Noble: Pre-Herzlian Zionism in America as reflected in the Yiddish Press. M. Plesur: The American Press and Jewish restoration during the 19th cent. A. Zeiger: Emma Lazarus and Pre-Herzlian Zionism. A. Bein: Resources for American Zionist history in the Jerusalem archives. A. G. Duker: Methodological problems in the writing of American Zionist history. S. Landress: The resources of the Zionist Archives and Library. A. L. Lebeson: Zionism comes to Chicago. M. Whiteman: Zionism comes to Philadelphia. H. B. Grin-

a biography. London, V. Gollancz, 1957. 367 p., front. (port.). 8°.

בפרק הראשון ידיעות קצרות על הרקע היהודי בחיי סמיואל. פרק י"ב (ע' 195-167), "נציב עליון בא"י, דן על חולדות התמונות. כאן פורסם תזכירו של סמיואל על א"י שהגיש לממשלה הבריטית בשנת 1915, ומתוארת שליחתו לא"י כיועץ לממשל הצבאי בשנת 1920, וכן התנגדותו של אלנבי למינויו. שני הפרקים הבאים (ע' 196-236), "בניית מדינה חדשה" ו"פרי היסטוריה של ישראל", מוקדשים לפעולתו האדמיניסטרטיבית בא"י, וביחוד לנסיונות לגבש מדיניות המנדט כלפי היהודים והערבים ולפשר בין הצדדים. כאן נדפסים תעודות וקטעי יומן מתוך ארכיונו של סמיואל, שעמד לרשות המחבר, ונוספו כמה אגרות בלתי ידועות של לורד קרזון בעניני מינהל א"י. כן ניתנת הערכה קצרה של הישגי סמיואל כנציב עליון, הביוגרף מרצה את הדברים בסגנון ספורי קל ושוטף.

1896 **Boxer, Baruch.** Israeli shipping and foreign trade. Chicago, Ill., 1957. X, 162 p., illus., diagrs., maps, tabs. 8°. = The University of Chicago, Department of Geography. Research paper 48. Bibliography: p. 158-162.

1897 **The Bridge; news from America-Israel Cultural Foundation...** (New York, America-Israel Cultural Foundation). 4°.

תיכפות ההופעה לא נזכרה. גל' 3: ספטמבר-אוקטובר 1957. 6 ע' (בצורת עלון מקופל), פורטרטים.

1898 **Bruin, Paul; Philipp Giegel.** Hier hat Gott gelebt; auf den Spuren Jesu im Heiligen Land. Zürich, Artemis Verlag, (c 1957). 235, [1] p., 21, illus., map, col. pls. 4°.

אלבום של תמונות המראות את נוף הארץ, את המקומות הקדושים ופרטים מחיי האוכלוסיה בערים ובכפרים, שיש בהם כדי להאיר את דרכי הברית החדשה. נוספו הסברים. בין התמונות יש רבות שהן מקורות בבחירת הנושא או בתפישתו ויוצאות מן השגרה המקובלת, וגם הבצוע הטכני ראוי לשבח.

1899 **Buchthal, Hugo.** Miniature painting in the Latin Kingdom of Jerusalem... With liturgical and palaeographical chapters by

between the Government of the United Kingdom... and the Government of Israel on social security. London, April 29, 1957. <Ratifications have not yet been exchanged>... London, H.M. Stationery Off., (1957). 9, [1] p. 8°. = Israel, no. 1 <1957>. = Cmnd. 174.

1906 **Hamilton, Elizabeth**. Put off thy shoes; a journey to Israel and Jordan. (London), A. Deutsch, (1957). 192 p., pls., map. 8°. ספר מסע מקורי ועצמאי. התירה, סופרת קתולית. נפתח עם ישראל של ימינו ומתרשמת ממראות הנוף; יותר מזה היא מעלה זכרונות היסטוריים. רואה את שרידי העבר ומבקרת במקומות הקדושים. הרשמים הרבים וה"שונים מובאים בצורה ספרותית נאה.

1907 **Herzl, Theodor**. Den jødiske stat. (Oversat til dansk af Inger Gudmundsen). (København), Hertz forlag, [195-], 92, [1] p., front. (port.), illus., facsim. 8°. שם המקור: Der Judenstaat. עם מבווא מאת דוד בן-גוריון.

1908 **Herzl, Theodor**. Pagine scelte dai Diari di Teodoro Herzl. Prefazione di Dante Lattes. (Traduzione italiana di Evelina Polacco). Roma, La Rassegna mensile di Israel, 1956. 332 p. 8°. = Collana di opere ebraiche e sionistiche, 10.

Theodor Herzls Tagebücher: שם המקור: 1895-1904.

1909 **Imhoff, Christoph von**. Israel — Experiment und Exempel; ein Reisebericht... Köln, Informationsabteilung der Israel-Mission, 1957. 15, [1] p., illus. 8°.

עם רשומי המחבר. הופיע תחלה בהמשכים בעתון Rheinische Post.

1910 **Israël**. Photographies [par] Arielli. Préface [par] François Mauriac. (Légendes [par David] Catarivas et Arielli). Neuchâtel, Editions Ides et Calendes, (1957). 4°. = Collection des Ides photographiques, 19.

stein: Orthodox Judaism and early Zionism in America. R. G. Jacobs: Beginnings of Haddassah, H. Parzen: The Federation of American Zionists (1897-1914). C. B. Sherman: The beginnings of Labor Zionism in the U.S. I. Oder: The impact of Zionism upon American political affairs before the end of World War I. J. Rappaport: Zionism as a factor in Allied-Central power controversy (1914-1918). E. Silberschlag: Zionism and Hebraism in America (1879-1921).

1901 **Digby, Margaret**. Co-operatives and land use. Rome, Food and Agriculture Organization of the United Nations, 1957. VIII, 115, [1] p. 8°. = FAO Agricultural development paper, 61.

Part. cont.: Settlement of displaced persons, ex-servicemen and unemployed workers: [1]. Colonization of a new country, Israel. (p. 25-34).

1902 **Fallani, Giovanni**. Palestina; la terra delle distanze. Torino, Società editrice internazionale, (1955). 182 p., 11. incl. XXXI col., illus. 8°.

רשמי כומר קתולי ממסעו אל המקומות הקדושים. ספר הידור.

1903 **Gaudard, Gaston**. Les bases économiques de l'Etat d'Israël... Fribourg, typ. St.-Paul, 1957. 128 p., diagrs., map, pls., tabs. 8°.

דיסטצייה פריבורג — ביבליוגרפיה: ע' 122-124.

1904 **Goldberger, Ernst**. Preisbewegungen in Israel, 1949-1953; eine Studie zu den Grundproblemen der Gesellschaft, Wirtschaft und Wirtschaftspolitik Israels... Basel, Buchdruckerei VSK, 1956. 209 p., 11., diagr., tabs. 8°.

דיסטצייה באזל, הוצה לספר, שיצא בציריך: קיס ל"ב 183, שם גם תאור.

1905 **Great Britain**. Treaties. Convention

Cont.: W. El-Khalidi: The Arab countries.
— N. Bentwich: Israel. — Anonymous: Arab-Israeli relations.

1916 Landsberg, H(ans) H.; G(eorge) Perazich. Nuclear power and economic development in Israel. Washington, D.C., National Planning Association, (1957). IX, 92 p., 2 maps (1 on inside of front cover, 1 on double p.), tabs. 8°. = Reports on the productive uses of nuclear energy, (3).

Cont.: Foreword by Philip Mullenbach. H. H. Landsberg: Israel's energy economy (to 1975). G. Perazich: Development of resources in the Negev (1975-1980).

1917 Levisson, R. A. Herboren land, Israel; met kaarten en illustraties. Amsterdam, Querido, 1957. 137 p., pls. 8°.

„מדינה שנוצרה מחדש“: סקירות על התהוות מדינת ישראל, על בעיות בנייה ועל אורח חיה.

1918 Magen David Adom. מן דוד אדום. What is M.D.A.? A humanitarian organisation — non-political and non-sectarian, n.p., (typ. D. Altshul), [195-?], [16] p., illus. 8°.

1919 Mansbach, Asher. An introduction to the kibbutz; an introductory sketch of the collective settlements in Israel for the student of social affairs. (Melbourne), State Zionist Council of Victoria, (pref. 1957). 32 p., illus. 8°. מאת חבר הקבוץ מעיד צבי.

1920 Melkman, J[ozeph]. Zion en galoet; keuze uit artikelen van J. Melkman. Amsterdam, Joachimsthal, 1957. 154 p. 8°.

ישראל והגולה, מבחר מאמרים, שנדפסו ברובם בשנים 1948 ואילך בתוך כה"ע Nieuw Israelietisch Weekblad, De Joodse Wachter

1921 Miranda, Jose D. El Paraguay y la causa de Israel en la conciencia del mundo libre. Asuncion, Instituto de relaciones culturales Paraguay-Israel, [1956?]. 23, [1] p. 8°.

1922 Moggridge, Dolores Theresa (So-

קובץ צלומים (74, מהם 2 צבעוניים). עם מבוא קצר. לכל קבוצת צלומים קודם דף עם המקראות בצרפתית, אנגלית וגרמנית.

1911 Israel, Misrad ha-huz. Mahleket ha-hasbarah, The Gulf of Akaba; free navigation or return to piracy? (New York), Israel Office of Information, (1957). [8] p., illus., map. 8°. יצא גם בצרפתית: ק"ס ל"ג 29.

1912 Israel, Misrad ha-mishpatim. Draft family code for the State of Israel. Prepared and annotated by the Ministry of Justice, Israel. Translated by the Harvard-Brandeis Cooperative Research on Israel's Legal Development. Cambridge, Mass., Langdell Hall, Harvard Law School, 1956. XVII, 50, 240 p. 4°.

במכונית הכפולה, המעטפת בדפוס. בראש השער: Bran-deis University — Harvard Law School הערת המתרגם תחומה: Josef Laufer — לפני כן תורגמו באותה מסגרת הצעות משרד המשפטים לחוק הראיות ולחוק הירושה.

1913 Kaiser, Franz. Hier ist heiliges Land; eine Reise zum Schauplatz der Bibel mit 82 Bildern und 3 Kartenzeichnungen. 2. Aufl. Stuttgart, Schwabenverlag, (1956). 456 p. 8°.

רשמי מסע במזרח התיכון, בעיקר בא"י, בשנת 1954, עם תאור מפורט של המקומות הקדושים לנוצרים ושפע תמונות נאות.

1914 Keyserling, Leon H.; Mary Dublin Keyserling. Speeding Israel's progress; an analysis of achievement in its first ten years and prospects for future economic development... (New York, State of Israel Bonds, 1957). 48 p., diagrs. 8°.

1915 (El-Khalidi, Walid; Norman Bentwich), The Middle East in perspective. London, National Peace Council, [1957]. 2 p. l., 34 p., map. 8°. = Peace aims pamphlet, 61.

ספר עממי על תולדות א"י מימי האבות עד לעצם ימינו. מקום רב מוקדש לדברי ימי המקרא ולתקופת המנדט הבריטי, להקמת מדינת ישראל ולבנויה. מהד' א' יצאה בשנת 1939 בשם: Abraham to Allenby. — ביבליוגרפיה: ע' 429*425.

Parrot, A. Samaria... 1763. עיין לעיל מ"ט.

1927 Poale Zion, America. The story of Mapai, Israel's Labor Party. (Prepared for publication by Pinchas Rimon on the basis of a text by Samuel Rolbant). (New York), Labor Zionist Organization of America-Poale Zion, [1957], 23 p. 8°.

1928 Polk, William R[oe]; David M. Stamler; Edmund Asfour. Backdrop to tragedy; the struggle for Palestine. Boston, Beacon Press, (c1957). XII p., 2 l., 399 p., maps. 8°.

Cont.: The historical background. D. M. Stamler: Jewish interest in Palestine. W. R. Polk: The Arabs and Palestine. E. Asfour: The economic framework of the Palestine problem. Conclusion.

הסקירה ההיסטורית מגיעה עד ליומו האחרון של המנדט. בשלושת הפרקים הבאים מדברים על המצב הנוכחי בא"י ועל השאיפות והאינטרסים הלאומיים, שהולידו אותה, יהודי ציוני, אמריקאי וערבי, בלי תביעה לייצג דעות רש"מיות. הם מכירים את הבעיות ומשתדלים להיות אובייקטיביים. בסיכום הם מודים בכך, שכנראה נצטרך, לחיות יחד עם הבעיה שהרי אין לה פתרון, ושכעת אנו רחוקים מן השלום יותר מאשר לפני כמה שנים. — ביבליוגרפיה: 385*375.

1929 Rackauskas, Constantine. The internationalization of Jerusalem, by Constantine Rackauskas and the Committee on World Order [of the CAIP], Washington, D.C., Catholic Association for International Peace, [1956?], 2 p. l., 83 p., map, plan, pls. 8°.

בעד בינאום ירושלים. בנספחים (ע' 82*53) Statute for the City of Jerusalem, אנציקליקות של הא-

rou). Woman pilot. London, M. Joseph, (1957). 235 p., 1 l., front. (port.), fold. map. 8°. בראש השער: 'Jackie' Moggridge. ספר אוטוביוגרפי, כמחציתו מוקדש למרשת העברת מטוסים מישראל לבורמה, שהמחברת השתתפה בה בשנות 1953-1954.

1923 Nederbragt, J[ohan] A[lexander]. Jeruzalem, indlen ik u vergete — — —. 4e druk, Den Haag, J. N. Voorhoeve, [1957?]. 416 p., map and plan on lining papers, pls., ports. 8°.

"אם אשכחך ירושלים..." מאת הצייר הראשון של ארצות-השפלה במדינת ישראל, החלק הראשון של הספר (ע' 101*11) מגולל את תולדות ארץ-ישראל והציונות ברוח האמונה הנוצרית. החלק השני (ע' 105*403): "שלוש שנים של זכרונות לישראל" (4.11.1948—25.X.1950). הדף פסה ראשונה: אוגוסט 1953. בהדפסה השניה (ספטמבר 1953) הוסיף J. A. De Wilde דברי הספד על המחבר. בהדפסה הרביעית שלפנינו צורף ראיון עם דוד בן-גוריון מאת P. J. Koets (אחרי מבצע סיני, מרסיאפריל 1957). גם התמונות חודשו בהדפסה זו. מן ההדפסה השנייה ואילך הוסף גם "סוף-דבר" על המאורעות בישראל 1953*1950.

1924 New York (City). Board of Education. High School Division. A social studies workshop in democratic ideals in the United States and Israel. (New York), High School Division, Board of Education, City of New York, (pref, 1957). 4 p. l., 75, [1] p., illus. 8°. אוסף רשימות ודינים וחשבונות על החיים הצבוריים וההתנהגות בישראל, מאת קבוצת סטודנטים שבקרה בישראל באביב 1956 לפי הזמנת שר החינוך ועשתה בארץ כמה שביעות.

1925 Odhe, Thorsten. Det återuppståndna Israel. [Stockholm], KF:s bokförlag, (c1957). 185, [1] p., illus., map. 8°. "ישראל שקמה מחוש". על התנועה הקואופרטיבית בישראל. ביבליוגרפיה: ע' 185*186.

1926 Owen, G[eorge] Frederick. Abraham to the Middle-East crisis... (4th ed., rev.). Grand Rapids, Mich., W. B. Eerdmann, (1957). 429 p., map, pls. 8°.

ואנגען פאר שול און היים... ניו יארק, בילדונגס-אפטיי-
לונג פון ארבעטער רינג, 1956. [64] ע' תוים. 4°.

1936 **Jacobs, Milton**. A study of culture stability and change: the Moroccan Jewess... Washington, D.C., Catholic University of America Press, 1956. VI, 75 p., tabs. 8°.

במבנות-הכפלה, המעטפת והשערים בפרוס. תקציר דיי-
סרסציה. — המחבר מתאר באופן מקביל את חיי היהודיה
במרוקו לפני 1912 (לפי עדויות בעל-פה וחומר בכתב)
והיום (לפי חקירותיו במרוקו וצאל משפחות של מהגרים
לא"י). לדעתו התרחבו התרבות והאופק של היהודיות,
אך גוש התברה, שהן נתונות בה, לא זו בדרך כלל
מעמודותיו.

Kraeling, Carl H. The synagogue... New
Haven, 1956. — The excavations at Dura-
Europos... Final report VIII, pt. 1.

עין ק"ס ל"ב 457.

בהפירות דורא-אירופוס על נהר פרת, שהיתה בשלב
האחרון של קיומה עיר-גבול רומית מול ממלכת פרס,
נעשה (בשנת 1932/33) גילוי של בית-כנסת מפורסם
בציורים תנכיים מונומנטליים מאמצע המאה הג' אח"ס
לאחד המאורעות הגדולים בחקר התרבות העתיקה בכלל
ובחקר התחלות האמונות היהודיות בפרט. אנשי מעד מר-
בים נמשכו אפוא אל הבהרת העובדה החדשה, וכתביהם
הגיעו במשך שנים מעטות לידי היקף ניכר. בשעתו (1946)
הכתיר אולברייט את ספרו¹ בהערכה "ההדרכה הטובה
ביותר לענין ולבעיותיו שאפשר להשיג כעת", והיום הגני
שמח להעביר את הכבוד הזה אל ספרו של קרילינג, אע"פ
שדוקא עבודתו של מלומד דגול דורשת חומרה ידועה
ולפיכך הסתייגויות בדיון עליה.

עם הקשיים, שהוא מתאר בהקדמתו, זכה המחבר לתואי
עבודה נוחים ביותר. באגף המוזיאון הלאומי בדמשק, אשר
נבנה כדוגמת בית-הכנסת המקורי ואשר אל תוכו הועברו
והושקעו הציורים העתיקים, הוקם בשבילו פיגום נע,
ומיסב העזרה המדעית, הסכנית והכספית ניתנה למאמציו
עד תום. על שיתוף-פעולה מעולה זה מעידות ראשית כל
הטבלאות המלחת את הכרך בשחור-לבן ובצבעים. יש פרי-
טים מאלימים הנראים בתמונות אלה ביתר בירור, ואילו לא
ניתן לנו אלא העיסור הנאמן הזה — דינו.

1 נפתלי שנייד: ציורי בית-הכנסת בדורא-אירופוס;
יצירה יהודית עתיקה ומקומה בתולדות האמנות. תל-
אביב, גזית, תש"ו.

פיפור ותוכירים של ה Catholic Near East Welfare
Association. — ביבליוגרפיה: ע' 83.

1930 **Tingsten, Herbert**. Det hotade Is-
rael. Stockholm, Wahlström & Widstrand,
(1957). 177, [1] p., diagrs., maps, pls. 8°.

ישראל של היום. עתונאי שוודי מתאר את המדינה
ואת הישגיה תוך אהדה והתפעלות. ביבליוגרפיה: ע'
178-177.

1931 **U.S. Bureau of Foreign Commerce**.
Establishing a business in Israel. (Prepared
by John H. Le vie n). Washington, United
States Department of Commerce, Bureau of
Foreign Commerce, [1956], 7 p. 4°.
= World trade information service, Part 1:
Economic reports, 56-35.

1932 **U.S. Treaties**. Atomic energy co-
operation for civil uses. Agreement between
the United States of America and Israel.
Signed at Washington July 12, 1955. (Wash-
ington, U.S. Govt. Print. Off., 1955). 1 p. 1,
6 p. 8°. = U.S. Dept. of State. Treaties...
series, 3311.

1933 **Vriezen, Th[eodorus] C[hristiaan]**.
Het Nabije Oosten in de branding. Nijkerk,
G. F. Callenbach, 1957. 262 p., 1 l., map, pls. 8°.
המזרח התיכון במוקד. — התכן: עולם במערב. אר-
צות במערב. בעית הפליטים מארץ-ישראל. ישראל החדשה.
תקומת העבר. דינמיקה של ההיסטוריה. סכויים. המערב
והמזרח התיכון. ביבליוגרפיה בקורחית (ע' 262-251).

1934 **Weichmann, Herbert**. Das Werden
eines neuen Staates; Eindrücke von einer
Reise durch Israel im Frühjahr 1957. Köln,
Informationsabteilung der Israel-Mission,
1957. 32 p. 8°.

המחבר, פקיד גבוה בממשלת עיר המבורג, עשה ביש-
ראל 16 יום כאורח משרד מבקר המדינה ומשלחת השלי-
מים. במרכז התענינותו: הבנין הכלכלי של הארץ והי-
בעיות הכרוכות בו.

אתנוגרפיה. פולקלור, אמנות

1935 געלבארט, מיכל. מיכל געלבארטס יובל גע-

קרילינג, שכבר הצטיין במחקרו על הציורים של אותו בית-כנסת ב'Preliminary Report', מקיף כאן את כל עיני הבית ותפאורתו. הוא סוקר ומסכם קודם כל עובי דות ושאלות של שני הבנינים שהוקמו באותו המקום ליד החומה המערבית, הראשון אולי מסביב לשנת 200 אחריס, והשני על-פי הכתובת הארמית שעל אחת מלבני התקרה (... בשנה חמש מאה חמשין ושית דאניין שנת תרתן לפלפוס...). ב-566 לפי ספירת בית סלאוקוס או 244/45 לסה"י. הבנין הראשון, שהיה בנוי לרוחב, בממדים צנו' עים, קירוחיו ותקרתו כבר היו מקושטים בציורים, אמנם רק סאוריים ופשוטים, וצביון יהודי אפשר למצוא בהם מבחינה שלילית בלבד, ע"י העדר ציור דמותי. הבנין השני, שגם הוא נבנה לרוחב, קיבל חצר קומית והורחב במקצת, אך הבנין עצמו אינו תופס מקום מיוחד בתול-דות הארכיטקטורה של בתריהכנסת. ייחורו הוא בתפאורתו הציורית, הנמנית על חשובי השרידים הקיימים של הציור העתיק בכלל, ועוד כיום היא ההוכחה הממשית ביותר על קיום ציור יהודי בימיהם.

קרילינג מתחיל את תאורו בלבנים המצוירות, שמהן מורכבת התקרה, ומהן נמצאו במצב שלם או לקוי 234. על גביתן ראשים המוסברים כהאנשות, וכן בעלי-חיים טבעיים ואגדיים, פרחים, צמחים, פירות ותבואה, ובכולם משמעות סמלית או אפילו איצטגנינית, וגם עין-הרע מופיעה כאן.

מלבד סטתבסיס המקיף, שהוא סיאוריסמלי, ומלבד המסגרת הארכיטקטונית, צוירו עצם התמונות המונמג-טליות (לפי ספירתו 29) על ארבעת הקירות בשלושה "אזורים", ומהם מפרשי קרילינג כמוני את אמצע הקיר המערבי שמעל ארון-הקודש כחטיבה בפני עצמה. בעילית ארון-הקודש עצמו (ר' ע' 62, לוחות xvi, xiv, xii, i) מופיע חיבור, שרובו מורכב מדוממים ומעוסי מדמויות. באמצע נראה בית או שער (שכמהו מוכר לנו ממסבעות המרד השני), המתפרש כבית-המקדש, זה של העבר או זה של העתיד; לשמאלנו המנורה הגדולה בעלת שבעת הקנים עם אתרוג ולולב, ולימינו עקדת יצחק למרות הסתבלותו המדויקת יותר דומני שהמחבר עשה צעד אחורנית בנמקו את מראה אברהם כשגבו מופנה אליו בשאיפת האמן לקשור אותו לפרטים מסויימים של תת-מונה ולהפרידו מאחרים, ובשללו את הטעמים הדתיים שהבאתי בספרי. כך הוא תוסס לעצמו את הדרך להסברה כוללת של כל המרכז, ואינו נבנה ממאמציו לשחזר את סדר ביצוע הציורים. כי אמנם עלה קרילינג על קודמיו

בבירור שלבי הציורים שנוצרו זה אחרי זה וזה מעל זה על פני השטח העליון של אותו המרכז. אבל שלבים אלה נעשים בלתי מובנים, כשעוזבים מה שכבר הושג ומפר-סידים את ההסבר הסיבתי ואת הקשר שבין הפרטים הנר-אים לעין. הלא צמצום הופעות אברהם ויצחק והנער ע"י הראייתם מאחוריהם הוא חלק ממגמה בלתי דמותית, השוררת במרכז בביצועו הראשון, ועוד בקטעים מעטים, אך מכריעים, של שאר ציורי הבית (ר' להלן). אין ספק בכך, שאת השטח המרכזי הזה מילא מתחילה רק עץ מקודש במשמע סמלי (ר' ע' 62, 64, לוח xvii), ולמרגליו תיו הופיעו דוממים הרומזים על המלכות ההיסטורית או המשיחית; הלא גם זוג הכפירים נושאי שולחן מפוסלים הם והם חלק מרהיט ובחוקת דוממים (בתורה הנני מקבל מאת קרילינג את התיקון, שהעץ הזה הוא עץ-החיים ולא גפן). רק אח"כ שולבו אל תוך התמונה הלא-פיגורלית דוד על כסאו עם שני מלווים, ואריה; ולבסוף נוספו על אלה, וצוירו מעל העץ, דוד המשורר המנגן, ופעמיים יעקב על משתו, המברך את בני-יוסף ואת בניו, ומלווי כס מלכות דוד רבו עד חמישה-עשר (ר' ע' 215, 227, לוחות xviii, xix, xx, lxxv, lxxiv). האם יכלה זאת להיות הת-לבטות סתם, אסתטית או אחרת, או משתקף בשינויים אלה מאבק בין עקרונות, בין כיוונים רוחניים ותרבותיים? בשעתו כבר התברר הניגוד בין שניהם. הכיוון האחד היה דתילאומי, וכנראה גם שמרני, והוא נטה לאמנות לא-תמונתית, סמלית, במידת-מה מופשטת. בכיוון השני הת-בטאה ההשכלה היוונית והרומית, והוא סיגורלי בצורתו, א"כ לאומי-דתי בתכנו גם הוא. בעיצובו הסופי של המרכז ניכר נצחוני של הכיוון השני. אלא שנצחון זה לא היה גמור, כי קיומו של הכיוון הראשון עוד מתגלה במקומות אחדים של שאר המחזור ובפשרות בין שניהם (תפקידם המכובד ביותר של הדוממים הקדושים בשטח-הקשת של ארון הקודש; הקסע הדומם, הימני, בציור של יציאת מצ-רים, שעל תפקידו העיקרי אצבעי להלן; תפקידם של הדוממים בתמונת אהרן ואהל מועד; הבלטת הציור האר-כיסקטוני הגדול. לשני הכיוונים המשך בתולדות האמנות היהודית). משום-מה מתעלם קרילינג מן העיקר הזה, ומאמציו להבהרת הרקע ההיסטורי כוחם גדול עד כמה שהם דסקריפטיביים. דסקריפטיבית נשאת לפיכך גם אבחנתו בין הציורים המספרים ובין הסמליים, כי אין בה הסבר סיבתי.

להסברת ארבע הדמויות העומדות בשני צדי עילית המרכז (ע' 227, 239, לוחות xvi, xvii, lxxviii) הביא

כמו בשאלת גפן או עץ־חיים, אצטרף אל קרילינג עוד בפרט חשוב, כלומר אל דעתו, שהבנין הגדול בלי לואי עלילתי הוא בית שלמה (ע' 105, לוח LVII). אלא שעצם התמונה המוגומנטלית הדוממת הזאת יוצאת דופן במחזור הסיפורי, ובה חזרת רוח "הכיוון הראשון", הקרוב למופסות.

אגב אחרון הסיפורים, השייך למגילת אסתר (ע' 151, לר' חות LXIV-LXV), יורשה לי להתגונן נגד הסענה (ע' 162, הערה 167), כי הסבל המורגש ברשמי פני אסתר הוא "דמיון ממש" מצדי וכי יסוד סוביקטיבי כזה הוא מחוץ לתחומי אמנות בית־הכנסת של דורא. הידיקציה הזאת תתבטל כשיסתכל הקורא בספר של קרילינג לא ברישום־היד הסוביקטיבי שבצ' 159, אלא בסבלה האוביקטיבית מס' LXV. את הקדות המאלפת ביותר על היקף טולם ההבעות נותנות מסכות מפסי־הבסיס, אלה המובאות גם בטבלאות LVIII וLVII אואאא וגם בצ' 247-248. כאן כלולים הגרוסקי, הצער, והסחד עד כדי פלוצה היסטורית. הסעות שביסוד גררה אחריה בהכרח תוצאות בהסבר כל התמונה, במסגרת המקובלת של בקורת מקצועית לא הייתי חר' בע לעצמי את הזכות להתגונן נגד קיפוח כלשהו. אך המחבר מצטט מתוך ספרי מקומות שאין בהם מקוריות או הישג. לכן מותר, לדעתי, להצביע על קצת עיקרים, שע' ליהם אין בספרו הנחרד כל תגובה, מכיון שאני סבור, שאי־תגובה זו מפחיתה את הישגו, ביחוד בחלק האחרון והמזהיר ביותר של הכרך, בבירורו הכולל והמסכם של הבעיות.

התכנית הרעיונית המקיפה, שכל מחבר רציני חיפש במחזור הציורים — קיימת, ולמרות השטחים שגורסו התימריים לשחזרה. היא התרומה מתוך המאבק הרוחני שהתנהל מבית, בקרב היהדות בשלבה ההתפתחותי ההוא, ובין בית לחץ, ביחוד בין מחשבה יהודית לבין יוונית. היא פרי פשרות בין שני הכיוונים הנ"ל, ומתבססת על המשותף לשניהם, והיא דברה של היהדות בדרך להתגבר שותה התלמודית. דברה זה נאמר לגבי שאר הדתות השול' טות בדורא או המיוצגות בה ולגבי המחשבות הגדולות של הדורות האם, כמו ה"גנוסיס". התכנון מושחת על שמונה נושאים עיקריים והגשורים שביניהם: א. ישראל בעצמו, המיוצג ע"י שלושת האבות, זכותם וברכתם. ב. משה וציאת מצרים. ג. אהרן והכהונה. ד. ארון הברית. שמואל. ה. שול. דוד אבי המשיח. ו. אליהו. ז. חזון התחיה. ח. מרדכי ואסתר. — חסיבה כוללת יותר מהות ארבע הקבוצות הראשונות (תהלים צ"ט, ו').

המחבר ידועות וחודשות, אך בפירושו משה — משה — עזרא — אברהם אין כדי לשכנע יותר מאשר בסדר המוקדם והמאוחר שבעריכה הזאת. לי נראו ונראים ארבעת האנשים כמשה, ואת הדגש שמתי על הרביעי, משה רבנו אחרי מותו, מתחת לשמש, ירח ושבעה כוכבים, ומאחורי ראשו מרובע שחור, וידי כרוכות בתכריכי מת². ברקע ההיסטורי של התמונה הזאת, המפתיעה מתחילה לא פחות מכל העובדה של ציור יהודי עתיק, מסתמנות המלחמות בין פרושים לצדוקים מסביב לשאלת האמונה בחיים שאחרי המוות. הציציות שעל כנסי ההימטיון־הטלית, הנ"כ כרות היטב ברפרודקציה המצוינת של קרילינג, הולמות את המחוקק, וביחס לאברהם היו מהות אנכרוניזם שאין כמוהו בכל בית־הכנסת. הקורא בודאי יעמוד גם על כך, שבכל מקום בו מתבשרים נביאים בבשורה מלמעלה, בצו או בתודעה, מופיעה היד השמימית. אילו היה זה אברהם המקבל את ההבטחה, למה היתה היד נעדרת? והתמונות הטובות שבספר של קרילינג מוסיפות להעיד נגדו. בטבלא מס' XLVIII למעלה כולסת הדמיה בין "עזרא" ובין "אבי־רהם": ממש אותם הפנים, פרס לשכיבה הבאה לשם אבחנה בין שני שלבי תולדות האיש. עם האמונה בהמשך החיים ובתחיית המתים מתקשרת גם מגמתן של תמונות אחרות, כמו זו של אליהו, המחיה את בן האלמנה, והקומפוזיציה הגרנדיוזית של תחית העצמות על פי יחזקאל ל"ז.

בלי למעט במקוריות דבריו היה המחבר אולי צריך לק' בל לידעתו את באורי לציור יציאת מצרים, שהוא הצירוף המקורי ביותר של הכיוון הסיפורי־דמיוני עם הנטיה להפשטה (ע' 75 ואילך, לוחות LVII-LVIII). הסברתיו כאו' ברטיוורה נועזת, שבה מופיע בתכלית ריכוז מה שיתפתח להלן בסיפור ההצלה הפלאית. בלי הפתרון הזה נשאר כל הקטע בלי מקום אורגני בחיבור, ולעמודי הענן והאש ולשאר הנסים אין תפקיד קומפוזיטורי³. והאם מותר היה לדבר על ברד כעל דבר מובן מאליו או היה זיהוי כזה טעון הוכחה? גם לאש לא ראיתי זכר, ולחינם חיפשתייה מחדש בתמונה הצבעונית של קרילינג. כל הבנוי על פרס זה מתערער אפוא. (צבע האש אף לא דהה, כי עמוד האש, למשל, השתמר שם בכתום־אדום חזק).

2 כך "כרוכות" גם ידי דוד בהימשחו. הצד השות במנ' הגים הוא כנראה במתן כבוד. המת נחשב למופיע לפני השופט העליון.

3 העריכה הזאת קרובה לרוח הדוממים בתמונה המר' כוית הראשונה. השולחן הריק, וזה שעליו סמלי מלכות מוכנים, כאילו חיכו לבאות או למשתמש בהם.

1938 **Naményi, Ernő**. L'esprit de l'art juif. [Paris], Editions de Minuit, (1957). 1 p. L., 91, [1] p., front., XII pls. on 51. 8°.
(Bibliothèque juive).

בראש השער : Ernest Naményi.

Cont.: La volonté divine régissant le devenir. La forme et le contenu. Le symbolisme de la synagogue antique. Abraham père du peuple élu. Le luminaire de la rédemption. La voie de la rédemption.

1939 **Paris. Musée d'art juif**. Dessins d'artistes juifs contemporains; exposition du 3 au 31 mars 1957... Musée d'art juif, Paris. (Catalogue rédigé par Chil Aronson). (Paris, typ. E. P.), [1957]. [12] p. 8°.

רשימת המוצגים עם מבוא : Le dessin des artistes juifs contemporains par rapport au dessin occidental.

1940 **World Union for Progressive Judaism**. Enquiry on marriage, divorce, and the acceptance of proselytes. Submitted to the 10th International Conference in Amsterdam on July 8th, 1957. London, World Union for Progressive Judaism, [1957]. 1 p. L., 15 p. 4°.
פרטים על הנהוג בקהלות רפורמיות באה"ב, בברטיגה, בצרפת, בהולנד, באוסטרליה, בדרום-אפריקה, בארגנטינה, בברזיל ובקוסטא. במכונת-הכפלה.

בלשנות

1941 **הוכמן, אשר זליג**. מלון כיס עברי אידיש-ספרדי. מאת אשר זליג הוכמן. שבעת אלפים מלים בעברית מתורגמות לאידיש וספרדית. העברעאישי אידיש-שפאנישער טאשן-זערטערבוך... Buenos Aires. (דפוס "קולטורה") 1954. 326, [2] ע. 8°. החלק הספרדי של השער : Diccionario de bolsillo Hebreo-Idisch-Español, por Ascher Zelik Hochman...

1942 **Ellenbogen, Maximilian**. A study of foreign words occurring in the Hebrew and Aramaic of the Old Testament. (Ann Arbor, University Microfilms, 1957). [3], X, 1971.

בשלישית-רביעית גוברים סיפור והוראה. עם משיחת דוד ביד שמואל נפתחת תהילת בית דוד. אליהו ויחזקאל מת-הזרים ע"י מחשבת התחיה, האינדיבידואלית והלאומית. מלבד שמואל, המגשר בין החטיבה הגדולה הראשונה ובין המשיחות, מצביע על זו גם אליהו חלוק הראשון העי תיד לבוא. יחד עם הקשר שבין אליהו ובין התחיה. זה הוא מחזור לאומי, ואין בו כל הענינים הלא-לאומיים שבתנ"ך; ולסימו, למעשה במרכזי ואסתר, צביון אזורי-משפחתי. בהרואית שפע נסים שואף המחזור כולו אל מטרותיו. היא עידוד האמונה בהשגחה ובגאולה. הכל, ולא רק עקדת יצחק, הוא אפוא סיפורי לפי הנושא וסמלי לפי התפקיד. עם המגמה הלאומית שבענין ההשגחה יש בהב-לסתה גם כדי להגדיר בדרך ציורית את מושג האלוהות כפי שהוא מתבטא מחדש אגב המלחמות הרוחניות הני-ל עם כל אלה ניתנת לנו בחלק האחרון של ספר קרילינג תרומה מהותית עד מאוד להבנת הרקע וההתפתחות. בהעזה ראויה להערצה מוצא המחבר את ראשית האמונות הסמלית בישראל בחקופת המכבים. זה הוא רעיון מאיר עינים, ונהנין להוסיף ולשער, שהדחיפת החוקה ביותר להתהוותה באה מן ההתנגדות להלניזם. בהצלחה רבה טיפל המחבר גם בשאלת כתיב-היד המצוריים כדוגמות לציווי הקירות (ע' 392 ואילך) ופיתח רעיון של du Mesnil du Buisson, וכן ביסס יותר את תרומתי על הציור היהודי העתיק כמקור לציור הנוצרי. אנו חייבים לו תודה גם על בירור השאלה של השפעת בית מלכי חדייב (ע' 391-392; ר' "קברי המלכים" מאת מ. כהן) ושאר חצרות שליטים מת-גיירים.

על עבודת קרילינג נוספו שלושה מחקרים מפורטים ומצוינים בדיוק מעמיק על הכתובות, היינו על הארמיות ועל היהויות מאת Charles C. Torrey, C. Bradford Welles, ועל האירניות-תיכוניות מאת Bernard Geiger. מסקנותיהם עוד מכירות את ענינו מכמה וכמה נקודות ראיות, אך הערכתן יוצאת מגדר סמכותי, ביחוד זו של עבודת גיגר.

1937 **Lapson, Dvora**. Dances of the Jewish people; Israeli and East European dances. (New York), Jewish Education Committee of New York, (1956). 58 p., music. 8°.
27 רקודי עם. תוים, מלים באותיות עבריות ובתעתיק. באותיות לטיניות, תרגום אנגלי, הוראות לביצוע. נדפס ראשונה 1954.

1951 יאנאווסקי, ישראל מלך. בענקשאפט. וואר-
שע, יידיש בוך, 1957. 149, [2] ע', פורטרט. 8°. שירים.
בראש השער: י. עמיאס [= ישראל מלך יאנאווסקי].
1952 מארגנטוי, לייב. אלדאס גוטס פאר אייך.
ווארשע, "יידיש בוך", 1957. 100, [3] ע', תמונות. 8°. שירים.
לכני העוירים, מקצתם עיבודים.

1953 פאלושאק, אליהו. בערלין-מאסקווע-ירושלים:
<צייטפראג פון אווער העלט> London, E. Pa-...
Luszk, c 1956. 51 ע', 8°. מסות על בעיות פוליטיות כגון תקומת גרמניה, פרשת
"טואן, היהדות בברית המועצות ועוד.
1954 שערמאן, י[עקב] מ. לאנד פון גאלד און זונ-
שין; דרום-אפריקאנער ראמאן. יאהאנעסבורג, "קארא",
תשי"ז 1956. 248, [1] ע', פורטרט. 8°.

ספרות יפה לועזית על נושאים יהודיים

1955 Amoureux, Henri. Une fille de Tel-Aviv; roman. Paris, Del Duca, (1957). 203,
[11] p., 11. 8°. על רקע מבצע סיני.

1956 Ash, Shalom. From many countries; the collected short stories of Sholem Asch. (Translated by Maurice Samuel... Meyer Levin). London, Macdonald, (1958). 380 p. 8°.

1957 Buczkowski, Leopold. Czarny potok. Warszawa, "Pax", 1954. 238, [1] p. 8°.

הזרם השחור. ראה בערך הבא.

1958 Buczkowski, Leopold. Dorycki krąż-ganek. Warszawa, "Pax", 1957. 272, [11] p., illus. 8°.

"אכסדרה דורית" — הספר הזה, וכן המתואר בערך הקודם, הם ספורים על שואת היהודים ומרעים בפולין הכבושה. מודגש בהם יחס החברה הפולנית לגביהם.

1959 Citron, Samuel J. Guidance counsel-lor... New York, National Program Department of Hadassah, [195-]. 3 p. l., 18 numb. l., 11. 4°.

מערכון על ההורכה המקצועית בישראל, לשם תעמולה בעד המפעלים החנוכיים של "הדסה". במכונת-הכפלה. בלתי מכוון.

1960 Dainow, David. Our shadchan; be-

= Doctoral dissertation series, 21,783. — Diss. Columbia University, New York, 1957.

1943 James, J[ohn] Courtenay. Hebrew and English; some likenesses, psychic and linguistic. London, Covenant Publishing Co., [1957?]. 134 p., front. (facsim.). 8°.

ספרות יפה יודית

1944 אלמי, א[ליהו חיים]. אין געראנגעל פון אי-דייען; <עסייען>. בוענאס איירעס, בוכגעמיינשאפט ביי דער יידישער ראציאנאליסטישער געזעלשאפט, 1957. 226, [6] ע', פורטרט. 8°. עם שער גוסף בטפדרית. מסות על ענייני-פילוסופיה, דת וספרות. מהתכן: פרוי-דיאניזם און יודאיות (76-73). אהאספר, יודאס און שיי-לוק. משה נאדיר. פרץ הירשביין. י. י. זינגער. (125-98). — על א. אלמי (= אליהו חיים בן שלמה זלמן שעפס) ר' לעקטיקאן פון דער ניער יידישער ליטעראטור, כ"א, 109-108.

1945 בארקאן, שרה. מעשיות און לידער פון אלע טעג פאר גרויס און קליין. אילוסטראציעס פון... אידיס סילווערמאן-מילער. [ניו-יורק], איקופ, 1956. 160 ע', פורטרט. 8°.

1946 בינעצקי, פ[סח]. לידער, ווארשע, יידיש בוך, 1957. 89, [2] ע'. 2°. המדורות: ישראל. פוילן.

1947 העלער, בינעם. קלארקייט. ווארשע, יידיש בוך, 1957. 178, [2] ע'. 8°. שירים.

1948 ווידערשטאנד; צייטשריפט פאר ליטעראטור און קולטור-פראגן. מאנטרעאל, 1957. 8°. תכניות ההו-פעה לא נזכרה. העורך: [צחק] גאלדקארן. גל' 1: דצמבר. [4] ע'. "ווידערשטאנד איז א יידישע סריבונע, א ריין פערזענלעכער מיינונגס-מעדיום פון ארויסגעבער".

1949 חשבון; פערטליאר שריפט פאר ליטעראטור, קריטיק און קולטור-פראבלעמן. לאס אנגעלעס, יידישער קולטור קלוב און שרייבער קרייז. בוך און לעבן. 8°. העורך: י. סרידלאנד. חוב' 10: ניסן תשי"ז. 56 ע'. יצא מקודם ללא קביעות. ראה ק"ס כ"ז 281 מס' 1494.

1950 טענער-אווסקי, ש[למה]. דאס ליד פון יום-טוב. ניו-יארק, ניו-יארקער שולן-קאמיטעט פון דער ציו-ניסטישער ארבעטער-באזענונג. 1956. 178-5, [4] ע', פורטרט. 8°. שירים.

1968 **Lopez, Albert**. Les pierres crieront ——— <Lapides clamabunt ———>. Roman. (Paris), Aubier, (1957). 269, [1] p., 11. 8°.

ספור על ראשוני הנוצרים בא"י בימי חורבן הבית.

1969 **Mänd, Evald**. Die Ehe des Propheten; Roman. (Aus dem Amerikanischen übersetzt von Hans Wagner). Zürich, Zwingli-Verlag, (1957). 372 p. 8°.

בראש השער: Ewald Mänd. שם המקור: The unfaithful. על נשואי הושע עם גומר בת דב-לים. — המחבר, כומר בפטיסטי יליד אסטוניה, מתגורר עתה בארצות-הברית.

1970 **Rusceol, Herbert; Margalit Banai**. Kilometer 95. Boston, Houghton Mifflin, 1958. 4 p. l., 335 p. 8°.

רומן על רקע החיים באחד הקבוצים על יד גבול רצועת עזה.

1971 **Schmuller, Aaron**. Treblinka grass; poetical translations from the Yiddish... (New York), Shulsinger, 1957. 72 p. 8°.

רוב השירים המתורגמים כאן הם מאת ה. לייזיק. על המתרגם ר' ע' 71.

1972 **Shalom Aleichem**. Halal de mine, sint orfan! In rominește de I. Ludo. (București), Editura Tineretului, 1956. 227, [2] p., 11, front. (port.). 8°. (Biblioteca școlarăului).

בראש השער: Salom Alehem. שם המקור: מאטל פייסי דעם חונס.

1973 **Slaughter, Frank G[ill]**. The scarlet cord; a novel of the woman of Jericho. Garden City, N.Y., Doubleday, 1956. 352 p. 8°.

1974 **Strykowski, Julian**. Les voix dans les ténèbres; roman. Traduit du polonais par Victoria Achères. Paris, R. Julliard, (1957). 382 p., 11. 8°.

המקור, Głosy w ciemności: קים ל"ג 208.

ספרות הנוער

1975 **וכסלר, רחל**. אליעזר בן-יהודה, מחיה הלשון העברית... (New York), ההסתדרות העברית

ing the "letters" of Reb Zalman Dreidel... Illustrations by Mannie Centner. Johannesburg, D. Dainow, (c1954). XVIII, 125, [1] p., illus. 8°.

רשימות המוריסטיות על ההוי היהודי בדרום-אפריקה.

1961 **Dobraczyński, Jan**. Listy Nikodema. (Warszawa, 'Pax', 1957). 487, [1] p., 11. 8°. = Jan Dobraczyński: Powieści biblijne, [3]. "אגרות ניקודם". ספור על חיי ישו ותלמידיו בגליל ובירושלים.

1962 **Dobraczyński, Jan**. Święty miecz. (Warszawa, 'Pax', 1957). 401, [1] p., 11. 8°. = Jan Dobraczyński: Powieści biblijne, [4]. "החרב הקדושה". ספור על הנוצרים הראשונים ברומא ועל יחסיהם עם היהודים.

1963 **Dobraczyński, Jan**. Die Wüste; ein Moses-Roman. (Übersetzt von Eustachy Swiezawski und Hermann Deuring), Heidelberg, F. H. Kerle, (1957). 365, [1] p. 8°.

1964 **Hoffmann, Poul**. Der brennende Dornbusch; Roman. (Aus dem Dänischen übersetzt von Werner Morf). Zürich, Zwingli-Verlag, (1957). 344 p., map. 8°.

שם המקור: Den braendende tornebusk. חלק ראשון של רומן על חיי משה רבנו.

1965 **Ikor, Roger**. Die Söhne Abrahams; Roman. (Übersetzung... Ernst Sander und Werner von Grünau). (München), Kindler, 1957. 776, [1] p., 11. 8°.

המקור, Les fils d'Avrom: קים ל"א 111, שם גם התבן.

1966 **Isolani, Gertrud**. Nacht aller Nächste; Roman des Erzvaters Abraham. Hamburg-Bergstedt, H. Reich, (1957). 191 p. 8°. הצורה הספרותית של הרומן היא אוטוביוגרפיה של חוקר יהודי גרמני, המזדהה עם אברהם אבינו ומספר את חיי אברהם כאילו הם חיינו הוא.

1967 **Kaufmann, Myron S**. Remember me to God... Philadelphia, J. B. Lippincott, (c1957). 640 p. 8°.

רומן על קורות משפחה יהודית-אמריקאית.

trated by Steele Savage. Philadelphia, J. C. Winston, (c1957). VII, [1] p., 11., 84 p. 8°.

1982 Mertens, Heinrich A[nton]. Tausend Kinder reisen nach Jerusalem; abenteuerliche Geschichten aus dem Heiligen Land, Recklinghausen, Paulus Verlag, (1957). 148 p., illus. 8°.

ספורים מן ההחי הא"י, כתובים על פי רשמי המחבר במסעו לישראל ולירדן בשנת 1956.

1983 Segal, Samuel M[ichael]. On stage everyone. New York, Jonathan David Co., (c1957). X, 262 p. 8°.

18 מערכונים לחגי ישראל, המתאימים לילדים בני 8-13 שנה. נכתבו בידי רבה של עדה Mt. Nebo והוצגו בבמה העדה.

חנוך והוראה

1984 דערציאונגס־עניצקלאפעדיע. (רעדאקטאר : חיים בעז... צוגעגרייט... צום דרוק : יעקב בירנבוים). באנד 1 : א.ב. ניריארק, אלזעלטלעכער יידישער קולטור־קאנגרעס, (1957). א, [1] ע' 528 עמודות. 4°.

ערכים בשטח החנוך היהודי : אבות <פרקי אבות> (157). אויסראסונג און באשיצונג פון יידישן קינד אין דער צייט פון דער צווייטער העלט־מלחמה (125-83). אויס־שטעלונגען פון די יידיש־העלטלעכע שולן <צווישן ביי דע העלט־מלחמות> (141-125). אימיגראנטישע דורות אין די פאראייניקטע שטאטן (197-185). אינטעליגענץ בי יידן (230-218). אנטיסעמיטישע אויסדרוקן און זייער חירקונג אויפן קינד (323-306). אנהייבער־ביכער אין דער מאדערנער יידישער שול (350-332). אטסטע ווערטער אין יידיש (379-373). ביוראען פאר יידישער דערציאונג (456-463). ברויטשטעלערס (482-466). בר־מצוה (490-482). בתי־ספר כנסתיים <קאנגרעגאציע־שולן> (498-490). ביבליא־גראפיע און הערות (528-505).

1985 Blumenfeld, Samuel M. Why study Hebrew? New York, Department of Education and Culture, the Jewish Agency, [1957?]. 3-10 p. 8°.

1986 Freehof, Lillian B. (Simon). The right way; ethics for youth, by Lillian S.

באמריקה, תשי"ז. 18 ע' תוים, תמונות. 8°. מנוקד. לילדים.

1976 Alofsin, Dorothy. The stream of Jewish life... Rev. ed. New York, Union of American Hebrew Congregations, (1957). XIII, 289, [1] p., illus. 8°. (Commission on Jewish Education... Union graded series). מתוודה קודמת : קים כ"ג 122, שם גם ציון.

1977 Blum, Régine; Roland Blum. La belle histoire de la reine Esther, texte et illustrations... (Paris), Comptoir du livre du Keren hasefer, [195-]. [24] p., illus. (part col.), 8°. (Albums bleu-blanc).

חרוזים לילדים.

1978 Chavel, Charles B. Holidays and festivals; a descriptive account of the annual cycle of Jewish days of joy, with a summary of the principles of faith, prepared by Charles B. Chavel and illustrated by Sigmund Forst. New York, Shulsinger Bros., (c1956). [36] p. incl. col. illus., map. 20 : 27.

1979 Dower, Pauline. Old Testament stories... told and illustrated by Pauline Dower. Series I-II. [London], Oxford University Press, 1957. [100]; [100] p. 8°.

לכל אחד מן הספורים שבשני הכרכים מוגיזה נפרדת : 16 ע' לילדים.

Goldstein, Fanny, The Jewish child in bookland. עין לעיל מס' 1714.

1980 Habonim, Labour Zionist Youth. The story of 25 years of Habonim camping. Adventure in pioneering. (Editor: David Breslau; associate editors: Abraham G. Haklay, Shirley Lashner [a.o.]). (New York, Chay Commission of the Labor Zionist Movement, 1957). 198 p., illus. 8°.

זכרונות מחברי התנועה שהשתתפו במחנות הקיימים מאז שנת 1932. נוספו ערכים על רעיון המחנות ועל התפתחותם.

1981 Komroff, Manuel; Odette Komroff. Bible dictionary for boys and girls... Illus-

ספרי למוד

- 1990 **Alves, Colin**. The Covenant; an Old Testament course. Cambridge, University Press, 1957. XIII, [1], 133, [1] p., maps. 8°. ספר למוד לבה"ס.

שונות

- 1991 **Borst, Arno**. Der Turmbau von Babel; Geschichte der Meinungen über Ursprung und Vielfalt der Sprachen und Völker. Bd. 1: Fundamente und Aufbau. Stuttgart, A. Hiersemann, 1957. VIII, 357 p. 8°. מביא גם את "הדעות על מקור השונות והעמים ועל רבויים" המובעות בתנ"ך (ע' 113-133) ובספרות היהודית שלאחר התנ"ך (188-218).

- 1992 **Chasles, Raymond**. Israel und die Weltvölker. (Uebersetzung... August Raske). 4. Aufl. (Stuttgart, Patmos-Verlag), [1957]. 178 p., 11, 8°.

המקור, Israel et les nations: פריז 1945.

- 1993 **Cioran, E[mile] M[ichel]**. La tentation d'exister. Paris, NRF, Gallimard, (1956). 2-235 p., 21. 8°. = Les Essais, 82.

Part. cont.: Un peuple de solitaires (p. 64-97). הרהורים על היהודים.

- 1994 **Schwartz, Fanny (Schneider)**. The true mysteries of life; the psychology of the Bible, the Kabbalah, and the Dead Sea scrolls, by F. Schneider Schwartz. New York, Vantage Press, (c 1957). 1 p.l., 84 p., illus. (part fold.). 8°.

אין כאן ספר על עניני היהדות; אך המחברת מכניסה לעיוניה גם מקצת ממושגי הקבלה.

- Freehof, Illustrated by George Meyerriecks. New York, Union of American Hebrew Congregations, (c 1957). IX, 233 p. 8°. (Commission on Jewish education... Union graded series).

הספר מיועד לחנוך האופי בביה"ס היהודי, ומהנה מבחינת שיטתו חרוש מענין. הוא מכיל 16 ספורים על רקע חיי האדם בן זמנו, ביהודי חיי הצעיר באה"ב, וכל ספור כולל מצבים התובעים הכרעה מוסרית מאת גבוריו. לכל ספור מצורפים מאמרים מפרקי אבות עם הסברים, שאלות לעיון, הצעות קריאה, נושאים לזכות, "תכניות" המתאיימות לבצוע בכתה ועוד תפקידים אחרים, וכולם עלולים לעורר את החשיבה העצמאית של הלומדים.

- 1987 **Gezari, Temima (Nimtzowitz)**. Footprints and new worlds; experiences in art with child and adult, by Temima Gezari. (New York), Reconstructionist Press, (c 1957). IX, [3], 168, [2] p., illus. 4°.

המחברת משוחזת על נסיונותיה בהוראת הציור והמלאכה. מקום רב תפשו בשעורים נושאים יהודיים וארצי-ישראלים. שיטת ההוראה היתה שיטת "התכניות".

- 1988 **Schwarz, Leo W[alder]**. Enduring ideas in the Jewish heritage; a discussion guide for youth and adults based on "Feast of Leviathan"... New York, Rinehart, (c 1956). 24 p. 8°.

"Feast of Leviathan" מאת אותו המחבר: ק"ס

ל"ב 190.

- 1989 **Shosteck, Robert; Alfred Jospe**. College guide for Jewish youth... Rev. ed... Washington, B'nai B'rith Vocational Service, (1957). 64 p., illus. 8°.

מדריך המכיל ידיעות על ה"Hillel-Foundations" וארגונים אחרים בי"ב 273 קולגים ואוניברסיטאות, המספקים את צרכי הסטודנט היהודי. מהד' א': 1955.

1995 עיתון הירוק

הירוק

בתוך כתבי עת

במדור זה ירשם תכן כתבי־עת במדעי היהדות בעברית ובלועזית, וגם מאמרים בודדים מענייני־יהדות מתוך כתבי־עת כלליים. יכללו כאן מחקרים בלבד ולא ספרות יפה ואף לא עיונים בבעיות ימינו. עתונים חדשים נרשמים גם לעיל במדור "עתונים".

דריפוס (170'158). — י. ברזילי: "המגיד" וראשית התנועה הלאומית (190'178).

הבקר. תל־אביב, יד ניסן תשי"ח 4.11.1958. — נ. סלושץ: מתי ואיך נתחברה ההגדה של פסח (3, 4). — י. אידל־שטיין: עדות מצרית לפרשת יציאת מצרים (5). — ה. לשם: על ציור אחד בהגדה של פסח (7). — מ. זהרי: יציאת מצרים במזמורי תהלים (7).
כ ניסן 10.11. — י. אידלשטיין: עדות מצרית לקריעת ים סוף (4).

ג אייר 23.11. "מגילת שמונים שנה בעשור למדינת ישראל" (68 ע', מהם 16 ע' מודעות).
ד סיון 23.11. — ח. לשם: פיוטי "אזהרות" לתג השבועות (5). — מ. זהרי: גבר וגאולה בשירת ר' יהודה הלוי (5). — צ. חלמיש: פגישות עם יהודים וצאצאי אנוסים (7).

ברקאי, כו. ריא. יוהנסבורג, שבט תשי"ח. — א. הילביץ: התחדשות ספרותית עם הנצחון החשמונאי (7'6). — מ. בקלצ'קסלין: איגנאץ דויטש, השתדלן והחלפן בחצר הקיסרות ההבסבורגית (13'12).

ריב. אדר. — א. הילביץ: חמשה עשר בשבט (5'4).
ריב. ניסן. — י. גוס: החינוך העברי באפריקה הדרומית (17'15).

בשער. א. 4. תל־אביב, אפר. 1958. — י. כרמון: עור על סוציולוגיה ומלחמת מעמדות [בישראל] (20'11). — ד. כהן: אפליה עדתית ומיזוג גלויות (23'21).
5. מאי. — מ. סיסטר: פרשת קורח ועדתו <מרד והפיכה בספרות המקראית> (52'45).

גשר. 4, 1 <14>. תל־אביב, ניסן תשי"ח. — נ. מ. גלבר: רעיון האיחוד היהודי בהתפתחותו (21'17). — ר. מאהלר: קיום האומה לפנים והיום; ד. בתקופת הקאמיסאליזם המסחרי (96'84). — י. קרוק: שאלת היהודים בתנועת הפועלים הבינלאומית (104'97). — מ. לנדאו:

הארץ. תל־אביב, יד ניסן תשי"ח 4.11.1958. — י. רצהבי: פסח של יהודי תימן (7).

כ ניסן 10.11. — א. חיימי: מנהרה ותעשיית יין בנבעון (5).

ד סיון 23.11. — א. מ. הברמן: פיוט מתוך מעמד לשבועות [של פייטן בשם שלמה סולימן, אין לאהרו למאה ה־11] (7).

יא סיון 30.11. — א. חיימי: העבר מגלה סודותיו; הוג המסתורי מרחוב שמואל הנביא נעל שני קברים מהמאה השלישית שנתגלו בירושלים (9).

בטרם. טו. דה <רמברג>. ירושלים, סיון תשי"ח. — ש. שבת: יהודים נידחים בהרי אורל (34'33).

בית־מקרא. ג. אב <היו>. ירושלים, ניסן תשי"ח. — א. בנדויד: חילופי בן־אשר ובן־נפתלי, על פי בדיקה במקורות קדומים (19'1). — א. ביליק: היחמור (26'20). — מ. בן־ישר: יובל שי (28'27). — מ. זידל: דרך ההעלם במקרא וגילוי בתרגום (35'29). — ב"צ לוריא: מחקרים במגילת תענית, י"ד בתמוז (40'36). — ד. ליבל: מאן "גויים"? (42'41). — ד. סדן: ספל אדירים (53'43). — א. פורת: מדרכי חז"ל בפרשנות המקרא (59'54). — י. קומלוש: ביאורים בתרגום אונקלוס (62'60). — נ. בן־מנחם: "לנוסח ראביע לתורה" (65'63). א. ויזור: תשובה להשגות (69'65). — מ. זריכבוד: על תכנית הוצאה חדשה של התניך ע"י קורן, ירושלים (71'70). א. קורנגולד: תשובה (71). — ד. נוי: חקר המקרא בכתבי־עת לועזיים, 1953-1955 (85'72). — ד. נוי: בכתבי־עת לועזיים חדשים (99'86). — א. גאבר: אמרפל מלך שער (102'100). — א. מ. הברמן: ביבליוגרפיה לחקר מגילות מדבר יהודה (111'103).

בצרן. לו. ג <199>. ניו־יורק, סכת תשי"ח. — ד. ש. ספירא: מי הוא דניאל הנזכר בספר יחזקאל? (128'126).
ד <200>. שבס־אדר. — א. ברנז: ברנר לור ומשפט

היהודים בימי המרד בבסריבה (113-108). — פ. פרידמן: ספרות השואה הנאצית (141-134).

הדאר. לו. יד <אתרצח>. ניויורק, י שבט תשיח. — א. יערי: סיו' בשבט בארצות המזרח (252, 257).

סו <אתרצט>. יו שבט. — י. מ. גרינץ: ספרא דאנדחא מימי הבית השני ועל <מגילה חיצונית לברא שית"> (273-272).

יח <אתשב>. ח אדר. — ש. בארון: מקומה של יהדות אמריקה בתולדות ישראל (324-323).

דבר. תלאביב, יד ניסן תשיח 4.11.1958. — ש. אב' רמסקי: סבלות העברים וציאת מצרים (2, 7). — ח. לשם: פרעות בשבוע הפסחא (5, 7).

כ ניסן 10.11. — ש. אברמסקי: אברהם ועפרון החתי לאור המדע (9).

ג אייר 23.11. <לעשור המדינה"> 64 ע', מהם כ"ז ע' מודעות).

הדרום. הו. ניויורק, ניסן תשיח. — ח. ד. שוועל: משנתו של הרמב"ן ז"ל (94-79). — מ. בלעך: תולדות רבינו המהר"ט (108-95). — מ. הרשקוביץ: היחס של החת"ם סופר אל המהר"ץ חיות ז"ל (146-109). — ש. ווינר: הגישה לספרות התלמודית בתור מקור הלכה למעשה בשורת נודע ביהודה (153-146). — מ. מ. ישר: תחית לתה וטופה של היהדות הפוליטית (165-154).

הנדסה ואדריכלות. טו. ד. תלאביב, ניסן תשיח. — מוקדשת לבניני קריית האוניברסיטה בירושלים: קריית האוניברסיטה. סקירה כללית. גיבה הארכיטקטוני. תחנת האוטובוסים. ככר הכניסה. בנין המינהלה והאודיטוריום. המכון למדעי היהדות ע"ש א. מיינר. בניני הפקולטה למדעי הרוח. בנין הפקולטה לכימיה. קספריה לסטודנטים. מעונות הסטודנטים. איצטדיון לאומי אוניברסיטאי. אמפי תיאטרון ע"ש מונה ברנפמן שקמן. אולם קנדה. ביתני המעבדות לפיסיקה ולבוטניקה. (131-107).

חזות. ד. ירושלים, תשיח. <ספר הכינוס העיוני העולמי הראשון בירושלים>. — היהדות במאבק הכוחות בעולם (99-17). — ספרות האומה בדורנו (134-101). — מדינת ישראל ותסרוצות הגולה (228-135). — מאמציה הלאומיים של יהדות הגולה (309-229). — היחיד היהודי וחובותיו (351-311).

ידיעות בית לוחמי הגיטאות. 20. קב' לוחמי הגיטאות, ניסן תשיח. — א. כרמי: עשרה ימים של קבוצה

לוחמת [בגטו ורשה] (22-3). — ע. רינגלבלום: רשימות מבטו וארשה (37-31). — א. לוי: האקציה הגדולה (39-58). — ש. גויבאץ: אל חיק עמי [זכרונות] (65-59). — י. שולמאן: רומקובסקי — דאר אלטאסטא דאר יודאן (69-81). — ש. נשמית: התנועה הפארטיזאנית בגטו קובנה (88-82). — בנתיבי מחתרת <דברי עדות של אנשי קובנה> (95-89). — שואת יהודי מינסק <מארכיונו של מרסיק-טנבוים> (98-96). — מכתב מרומניה <דצמבר 1943> (100-99). — מ. זאנדברג: בשירות העבודה ההונגרי (108-101). — ת. סולה: חורבן מונקאץ' (109-113). — מ. הרמן: בטורם של פטרוטיים איטלקיים (114-123). — ה. אייזלר: עם פארטיזאנים בגיוסלביה (125-128). — מ. גויבאץ: ספרות-המלחמה הניאונאצית בגרמניה (137-129).

ידיעות החברה לחקירת ארץ-ישראל ועתיקות תיה. כב. א"ב. ירושלים, תשיח. — ג. אביגד: סוג חדש של חותמות יהוד (10-3). — י. ידין: עונת-החפירות השלישית בחזור <1957> (26-11). — י. אהרוני: סקר ארכיאולוגי בעין-גדי (45-27). — י. נוה: שרידים כאלקוליתיים בעין-גדי (48-46). — מ. נאור: בדרך אפרתה (54-49). — ר. גבעון: שנהבי נמרוד ושנהבי ארץ-ישראל (61-55). — ב. ליפשיץ: כתובות יחניות מארץ-ישראל (73-62). — ש. אטלבוים: שלוש כתובות על מצבות מבית-הקברות של טיוכירה שבקיריני (77-74). — ד. ניר: ההידרוגרפיה של הכרמל (90-78). — ח. בוגר: עיר המקלט בצר על-פי מצבת מישע מלך מואב (94-91). — ד. לייבל: <יחני"> במטבעות של אלכסנדר ינאי (96-95). — י. קפלן: א. החפירות בבית-העלמין הקדום בתליקסילה; ב. החפירות בכפר גלעדי; ג. החפירות בתל אברזיתון (99-97).

למרחב. תלאביב, יד ניסן תשיח 4.11.1958. — י. אהרוני: מדבר פארן (4). — ה. רינגרן: המושג <דעת"> במגילות יפה-המלח [7] = משא 14).

ג אייר 23.11. <בעשור לעצמאות ישראל"> 60 ע', מהם כ"ז ע' מודעות).

י אייר 30.11. — מ. אבישי: מקסים גורקי והיהדות (5). לשוננו לעם. ט. ג <פה>. ירושלים, שבט תשיח. — א. בנדויד: כיצד סדר נושא ונשוא (75-67; ד: 107-97; ה: 165-149). — ג. ברגרין: בירורי לשון; יד. המרה, להמרות = התערב עם פלוני בדבר. שם הפעולה: המראה המרה; טו. הערות על מאמרי חז"ל במי העם (79-75). — מ. סתוי: מגל וחרמש (82-79). — מ"צ קדרי: ביטויים

- מעולם הקבלה בלשוננו: "קטנות מוח", "קטנות מוחין", "קטנות דמוחין" (82-87; "בגילופין", ד: 117-120).
- ד <פ>. ניסן, — ייא זיידמן: משהו לפתגמי עגנון (107-111). — י. קפלן: הגדרת השם שור (111-114). — מ. סתוי: מונחי התמר (115-117).
- ה' <פ'פח>. אייר. — ד. פרסקי: על אליעזר בן יהודה מחדש הלשון <למלאות מאה שנים להולדתו> (129-135). — ד. ירון: ממילונן המקראי של רבי שמואל הגניד (135-149). — י. טרץ: סגנון סלאים (165-174).
- מבפנים. כ. 4. עין-חרוד, אייר תשי"ח. — ד. אלוך, מ. הראל: הר סיני ודרך יציאת מצרים (557-566).
- המודיע, ירושלים, ה אייר תשי"ח 25. IV. 1958. — ב. לנדוי: הגר"מ [=מאיר] אויערבך, רבה של קאליש וירושלים; שמונים שנה לפטירתו (4, 5).
- מולד, טו, 115. תל-אביב, שבס'אדר תשי"ח. — פ. פנימי: היהודים הסובייטים בעיני עצמם (9-3).
- מחברת; בטאון חברת כ"ח. ז. 64 <71-69>. ירושלים, אדר תשי"ח. — א. אלמאליח: נציגות צרפת בארץ ישראל <משנת 1621 עד היום> (60-67). — י. ר. מלכו: לחקר תקופת ההשכלה בקיסרות העות'מאנית (78-81). — מ. ד. גאון: נסים ב"ר יהודה פארדו <שושלתו ופעילותו לטובת שפת לאדינו> (81-83).
- מחנכים. ה. יט. צה"ל, ערב ססח תשי"ח. — י. בראנד: מנהגי ערב ססח קדומים בירושלים (28-29). — ז. וילנאי: נדודי ישראל במדבר (30-31, 27).
- המעין. ג. א"ב. ירושלים, מנחם אב תשס"ז. — י. חיינברג: לדמותו הרוחנית של הגאון ר' יצחק אייזיק שר זצ"ל (15-3). — ק. כהנא: הגר"א לירושלמי כלאים פ"ב ה"א (16-20). — י. לוי: נתוחי מתים בישראל <ההלכה והמדע הרפואי> (21-31). — א. פרייס: הערות לתחילת נבואתו של ירמיהו (32-38). — מ. ברויאיר: פרקים בתולדות רבי שמשון רפאל הירש ז"ל (39-50). — ע. הילדס-היימר: תזכיר הרב עזריאל הילדסהיימר משנת תרל"ג לשפור המצב הכלכלי והחנכי בירושלם (51-64).
- מעריב. תל-אביב, יד ניסן תשי"ח 4. IV. 1958. — ב. רותנברג: גילינו את דרך אדום המקראית: שתי מצודות ישראליות במדבר יהודה; — במקום בו לחמו אמרפל ובעלי בריתו נגד מלכי סדום ועמורה ואדמה וצביים (22).
- סיני, מב, ו <רגו>. ירושלים, אדר תשי"ח. — יהודה ב"ר קלוגימוס משפירא: יחסי תנאים ואמוראים, יו"ל ע"י
- י. ל. מימון (321-323). — י. ל. מימון: מדי חודש בחודשו <חודש... בתולדות ישראל> (324-339; מנ, זח: 154-168). — ב. סוליאנו: ר' תנחום הירושלמי (339-355). — ב. ליפקין: להגדרת מושג "רצון הבעלים" בקניינים (355-371). — י. רצהבי: לתולדות יהודי כורדיסטאן במאה הקודמת (371-377). — ב. ישר: "אחרים" ו"יש אומרים" (380-381).
- מג, זח <רנרנח>. ניסן-אייר. — י. בן-צבי: "בתר התורה" של בן-אשר שנכתב בארץ-ישראל (13-15). — י. א. ה. הרצוג: התורה והמדינה (13-16). — י. נסים: עריכת נישואין ותספורת ביום העצמאות (16-21). — י. מ. טוליי-דאנו: רבי רפאל נפתלי הלוי מראשוני הישוב בירושלים (21-23). — נ. צ. פרידמן: מדינת ישראל לאור ההלכה (57-63). — א. יערי: מסע לארץ-ישראל לפני שמונים שנה (67-82). — י. ד. בלומברג: אמוראי בבל בארץ ישראל (88-89). — ד. מרגליות: דרשו את שלום העיר <ירמיהו כט, ז> (89-90). — י. אביעד: אגודה חשאית בירושלים (91-94). — מ. בניהו: ידועות על צפת מומן חידוש יישובה (95-113). — י. בראנד: ביטול הנשיאות מבית דין (114-124). — י. ז. כהנא: מעות רבי מאיר בעל הנס בספרות ההלכה (125-144). — י. רפאל: "שנות אליהו" בירושלים <לתולדות הישיבה "סוכת שלום" ו"מאור יעקב"> (145-152).
- עיון, ט, א. ירושלים, סבת תשי"ח. "מוקדש למרכזי מרסין בוכר בן השמונים". — ע. א. סימון: מרסין בוכר ואמנות ישראל (13-50).
- על המשמר. תל-אביב, יד ניסן תשי"ח 4. IV. 1958. — ר. מאהלר: חקר החסידות ומורשתה (2; כ ניסן: 3, 10). — מ. קולוב: מנהגי פסח אצל עדות ישראל (3, 9). — ג. אייר 23. IV. "ילקוט קטן מתוך הוף לספרות". (48 ע').
- עלון הדייגים. 15. חיפה, אדר תשי"ח. — א. ישוב: הדייג והביאולוגיה של הסרית הכנרתית (4-10). — מ. גון: הדייג העברי הקדום במקורות לועזיים (14-17). — א. בן-טוביה: דע את דגך <מצוי דגי ים התיכון של ישראל והצעה לשמות עבריים> (18-19). — ב. קמורבסקי: להכרת הפלנקטון של החולה (20-25). — א. בן-טוביה: דגי ים התיכון בהשואה עם דגי ים סוף (26-28).
- עם וספר. ה. ירושלים, אדר תשי"ח. — מ. זהרי: ספרות חיצונית לבראשית (28-37). — ש. אברמסקי: בעקבות האבות בנגב (38-41).

ע. ויסמן, ח. גינבורג: על מידת הארסיות של שני נחשים בישראל — השפיון הגדול והשפיון הבינוני (140'143).

רפואה וטרינרית. 15, 1. תלאביב, ניסן תש"ח. — א. שושן: על הנחש בעבר ובהווה (12'9).

שבילי-החנך. ית, ב. גירירוק, חורף תש"ח. — ח. ז. ריינס: הערות סוציולוגיות ופסיכולוגיות בספרות התלמודית (76'67).

שערים. תלאביב, א אדר תש"ח 1958. 21. 11. — ד. הלחמי: תולדות החסידות בארץ-ישראל (12; יד ניסן: 7).

תלפיות. ה, א. גירירוק, תשרי תש"ח. — י. א. ה. הרצוג: דין המלך ודין התורה (32'4). — ש. ק. מירסקי: ביאורי ר' יצחק אייזיק שטיין על הסמיג מב"י (71'33). — י. י. חיינברג: מקורות המשנה ודרך סידורה (88'72). — א. נ. צ. רות: קטע ממדרש וזהיר (98'89). — מ. חבצלת: יחס הרמב"ם לתקנות הגאונים (125'99). — מ. מ. בריאר: ליהוי כלי השיר במקרא (149'137). — מ. ש. גשורי: שושלת חב"ד ונגינתם; א. רבי שניאור זלמן מליאדי (165'150). — ח. י. ברל: תולדות ר' יצחק מאמאראנא (184'166). — מ. [צ"ל א.] יערי: קדושי קראקא >לפי פנקס בית המדרש של ר' מאיר דיין בקראקא < [בבית הספרים הלאמי והאוניברסיטאי, ירושלים] (193'185).

די גאלדענע קייט. 30. תלאביב, 1958. — ג. קרעסעל: די געשיכטע פון דער הגנה און אירע מקורות (97'83).

דווקא. 8, 32. בוענאס איירעס, תשריכסלו תש"ח. — נחמן קראכמאלינומער. — ש. מ. עסטריין: נחמן קראכמאלס לעבן און שאפן (280'257). — ש. ראבידאוויטש: נחמן קראכמאלס דרך אין געשיכטע, קריטיק און טראדיציע (308'281). — ש. סוסקאוויטש: קראכמאלס טעאריע וועגן ציקלען אין דער געשיכטע (320'309). — ג. קראכמאל: פעלקער און זייער גאט >גויים ואלהיו < (321'328). — ב. לעווין: דאס אפשאפן די אינקוויזיציע און די רעליגיעזע טרייהייט אין ארגענטינע (342'329).

יידישע קולטור. 20, 2. ניריאק, פעב. 1958. — ר. מאהלער: די בייטיש-אמעריקאנער מלחמה פון 1812 און די אויטספרייטונג פון יידישן ישוב (24'18). — י. שילה: צו דער געשיכטע פון די יידישע שולן אין פוילן (45'43).

פארויס. 19, 259. מעקסיקע, ד. פ., יאנ. 1958. — מ. בערנשטיין: בוגדישע פערזאנליכע אויסגאבעס אין רוס-

הפרקליט, יד, ב. תלאביב, אדר תש"ח. — מ. אלון: על ההתיישנות בדין העברי (189'179).

הצופה. תלאביב, יד ניסן תש"ח 1958. 4. 11. — י. הורוביץ: ססקיו ומנהגיו של מהר"ם מרוטנברג (5). — א. ביליק: מעולם החי שבשיר השירים (6). — ג. שטרן: האחים קלמן ומישל לוי בפרס >מאה שנים לבית הוצאת ספרים < קלמן לוי > בפאריס < (8, 7). — מ. ש. גשורי: נגינות חג של יהודי ספרד (8).

ד סיון. 23. 11. — מ. ש. גשורי: נגינת יהודי ספרד לחג השבועות (6). — י. הורוביץ: דיני יומטוב ומנהגי שבועות של מהר"ם מרוטנברג (7).

ציפון. כב, ב"ג. ירושלים, תש"ח. — ש. אפלבוים: שלש הערות נוספות על מדרם של יהודי קרייני בזמן טריאנוס (85'81). — י. הילפרין: יחסו של ר' אהרן הגדול מקארלין כלפי משטר הקהילות (92'86). — ב. דינור: דמותה ההיסטורית של היהדות הרוסית ובעיות החקר בה (118'93). — ג. קצנברג: מלחמתם של יהודי הונגריה למען שיוון זכויות דתי בשנות ה-90 למאה ה-19 (148'119). — מ. א. אלסברג: האוריינטציה של מדיניות התנהלה הציונית ערב מלחמת העולם הראשונה, 1914-1911 (176'149). — ג. הילץ: ד"ר יוסף מיזל ז"ל (177).

הרופא העברי. 30, א"ב. נירירוק, 1957. — הוצאת מיוחדת למדינת ישראל. — ג. קלנר: הערות על הבדלים עדתיים בתחלואה בישראל (73'65). — י. ליבוביץ: סמוכים הארתיאנים ברפואה העברית (79'74). — ד. מרגלית: ניצני הרעיון על מחזור הדם במקורותינו העתיקים (79'88). — ג. שפירא: על הסוכר וקנה הסוכר בספרות העברית (95'89). — א. גולדשטיין: הספרות הרפואית העברית בישראל ב-1956-1957 (197'185, 109'96). — א. גולדשטיין: דיונים וקיום בבלשנות הרפואית העברית (122'110). — ג. לט, חז. ניצני, ז. ר. פאול: תלעת תרמיל בישראל >איכנוקוסקוס < (142'128). — מ. שכטר: צריכת המזונות בישראל בהשואה לארצות אחרות (153'143). — ז. מונטגר: על הכינים והחזקים והדברתם בספרות הקדמונים (160'154). — ד. מרגלית: דון יהודה בן יצחק אברבנאל הרופא >לאוני מדינו < (167'161). — י. יעקובוביץ: דעות רפואיות אינציונאליות בחוק היהודי (184'173). — מדור לקביעת מונחים רפואיים: מ. בן-עמי, א. גולדשטיין: מרשת התוספיות (204'198). — מ. בלצן: הערות והצעות בלשניות (207'204).

הרפואה, גז, ו. ירושלים, כד אדר תש"ח. — א. שולוב,

new materials on the revolutionary movement (81-85).

AMIF. 7, 62. Paris, March 1958. — J. Rakower: Le cancer du poumon en Israël (31-37) [= 3 p.l].

Antonianum. 33, 1-2. Roma, Jan.-Apr. 1958. — O. Sauermann: Bemerkungen zum Kainszeichen, Gen. 4, 15 b (45-56).

Arabica. 5, 1. Leiden, Jan. 1958. — G. Leconte: Les citations de l'Ancien et du Nouveau Testament dans l'œuvre d'Ibn Qutayba (34-46).

L'Arche. 16. Paris, Apr. 1958. — W. Rabi: 1858-1958 centenaire de la mort de Rachel (13-15, 42). — S. P. Dunn: Visite au Ghetto de Rome (16-19, 45).

Babel. 4, 1. Bonn, March 1958. — M. Spitzer: Hebrew translation in Israel (62-65).

Biblica. 39, 1. Roma, 1958. — J. Scharbert: "Fluchen" und "Segnen" im Alten Testament (1-26). — S. Lyonnet: Le sens de $\pi\epsilon\rho\acute{\alpha}\zeta\epsilon\iota\nu$ en Sap 2, 24 et la doctrine du péché originel (27-36). — G. Ziener: Weisheitsbuch und Johannesevangelium (37-60). — R. E. Murphy: Šaḥat in the Qumran literature (61-66). — M. Dahood: Hebrew and Ugaritic equivalents of Accadian pitū puridā (67-69). — W. L. Moran: Ugaritic šisuma and Hebrew šis (69-71). — E. Vogt: Kalenderfragmente aus Qumran (72-77). — J. J. Rabinowitz: Grecisms and Greek terms in the Aramaic papyri (77-82). — R. Köbert: Mōrād <Mi. 1, 4> "Tränke" (82-83). — R. North: "Kittim" war or "sectaries" liturgy? (84-93) [על: י. ידן, מגלת מלחמת בני אור בבני חשן].

The Biblical Archaeologist. 20, 4. New Haven, Dec. 1957. — H. C. Kee, L. E. Toombs: The second season of excavation at biblical Shechem (82-105). — Th. Thordarson: Indices to volumes 16-20 (106-112).

לאנד נאך דער רעהאלוציע פון 1917 <ביבליאגראפישע פארצייכענונגען> (39'35).

פאריווער צייטשריפט. 5, 19. פאריז, אקט. דעצ. 1957. — נ. מייזיל: מענדעלע מוכר ספרים און ווינע בריח; פיר בריח פון מענדעלע מוכר ספרים (66'46).

די צוקונפט. 62, 3. ניויארק, מערץ 1958. — י. ליפשיץ: גרויסער ארכיז פון יידישן היסטאפסטלעכן אינסטיטוט (155'150).

שריפטן. 16, 192'190. בוענאס איירעס, אדר-אדר תשי"ח. — א. גאלאמב: דער חניא (349'329). — א. מענעס: דער ווילנער גאון און זיין שיטה (376'350).

Aberdeen University Review. 37, 118. Aberdeen, Spring 1958. — M. Emslie: Israel; following a visit in 1956 (244-253).

Acta Medica Orientalia. 17, 1-2. Jerusalem, Jan.-Feb. 1958. — A. Shiloh, M. Yekutieli: Weights and heights of Israel children; a study in a Jerusalem primary school (17-23).

Acta Orientalia. 7, 1. Budapest, 1957. — A. Scheiber: An old polemic work from the Kaufmann Geniza (27-63). [שאלות חזקות]. — J. Balázs: Une adaptation humaniste du vocalisme hébraïque (65-75). HUCA. עין 1948. י"ג כ"ט צא

Agricultural Research Station. Ktavim. 8, 1-2. Rehovoth, Feb. 1958. — Z. Avidov: Phenology of the olive fruit fly <Dacus oleae Gmel.> in the coastal plain of Israel (105-116). — N. H. Tadmor, M. Evenari, L. Shanan, D. Hillel: The ancient desert agriculture of the Negev; 1. Gravel mounds and gravel strips near Sivta <Sbeita> (127-151).

American Jewish Archives. 10, 1. Cincinnati, Apr. 1958. — S. F. Chyet: The political rights of the Jews in the United States: 1776-1840 (14-75).

The American Slavic and East European Review. 17, 1. New York, Feb. 1958. — H. J. Tobias: The archives of the Jewish Bund;

ism, with especial reference to Goodenough's work on Jewish symbols (473-512). — M. Wallenstein: A dated tenth century Hebrew parchment fragment from the Cairo Geniza in the Gaster collection in the John Rylands Library (551-558). מכלי קולופון לנביאים, אחרונים משנת תתפ"ו [לחורבן].

Les Cahiers de l'Alliance Israélite Universelle, 114, Paris, Jan.-Feb. 1958. — F. Fejto: La situation des Juifs dans les démocraties populaires (5-18).

115, March. — Les communautés juives de Tchécoslovaquie (13-16).

Christian News from Israel, 8, 3-4. Jerusalem, Dec. 1957. — Y. Yadin: Further light on biblical Hazor, The city which Joshua destroyed and Solomon rebuilt (22-31).

La Ciudad de Dios, 171, 1, El Escorial, Jan.-March 1958. — O. García de la Fuente: Aspectos de la remisión del pecado en el Antiguo Testamento (29-59).

The Colorado Quarterly, 6, 2, Boulder, Autumn, 1957. — K. Baehr: The aftermath of Sinai and Suez (143-159). חרפים

Commentary, 25, 3, New York, March 1958. — J. L. Teller: A critique of the new Jewish theology from a secularist viewpoint (243-252).

25, 4, Apr. — G. Scholem: Jewish Messianism and the idea of progress; exile and redemption in the Cabbala (298-305).

Common Ground, 12, 1, London, Spring 1958. — S. Salomon: The Manchester Great Synagogue 1858-1958 (17-22).

Contemporary Review, 1106, London, Feb. 1958. — G. F. Evans: Israel's open door [to immigration] (101-104).

1107, March. — A. J. Fischer: Israel's Red Sea port (128-132).

1108, Apr. — N. Bentwich: Education and the arts in Israel (201-240).

Bibliotheca Orientalis, 15, 1-2, Leiden, Jan.-March 1958. — I. J. Gelb: New evidence in favor of the syllabic character of West Semitic writing (2-7).

Budapest Régiségei, 18, Budapest, 1958. S. Scheiber: Zsidó sírkövek Budáról a török hódoltság korából (501-518). חרפים
מצבות יהודים מבורה מתקופת השלטון התורכי.

Bulletin de nos Communautés, 14, 4, Strasbourg, 21.II.1958. — A. Mandel: Espaces juifs du Maroc. A l'ombre de la Koutoubia (6-9).

5, 7.III. — Histoire de nos communautés: Saverne (13). Quatzenheim (13). 6: Sarre-Union — Bouquenom (28).

6, 21.III. — M. Warschawski: Strasbourg et ses synagogues (12-13).

Bulletin of the American Schools of Oriental Research, 148, New Haven, Dec. 1957. — G. E. Wright: The second campaign at Tell Balâtah <Shechem> (11-28). — W. F. Albright: The seal impression from Jericho and the treasures of the second Temple (28-30).

149, Feb. 1958. — N. Glueck: The sixth season of archaeological exploration in the Negeb (8-17). — E. A. Speiser: Census and ritual expiation in Mari and Israel (17-25). — R. B. K. Amiran, I. Dunayevsky: The Assyrian open-court building and its Palestinian derivatives (25-32). — W. F. Albright: The Assyrian open-court building and the West building of Tell Beit Mirsim (32). — W. F. Albright: An ostrakon from Calah and the North-Israelite diaspora (33-36).

Bulletin of the John Rylands Library, 40, 2, Manchester, March 1958. — K. M. T. Atkinson: The historical setting of the "War of the Sons of Light and the Sons of Darkness" (272-297). — J. Bowman: Samaritan studies (298-327). — M. Smith: The image of God: notes on the hellenization of Juda-

Apr. 1958. — T. F. Glasson: Mark 13. and the Greek Old Testament (213-215).

The Geographical Magazine, 30, 12. London, Apr. 1958. — Z. Katz: The new generation in Israel (544-547).

Harvard Library Bulletin, 12, 1. Cambridge, Mass., Winter 1958. — The Friedman collection of Judaica (140).

The Hibbert Journal, 56, 3. London, Apr. 1958. — J. Z. Werblowsky: Some observations on the renewal of the dialogue between the Church and Israel (273-282).

Homo, 8, 4. Göttingen, 1957. — G. Kurth: Jericho und Byblos. Vorbericht über die Kurzgrabung am Tell es Sultan im März 1957 und Arbeitsergebnisse aus Beirut/Libanon (197-207).

Index Translationum, 9. Paris, 1958. — Israel, nr. 9080-10241 (218-241).

International Journal, 13, 1. Toronto, Winter 1957-58. — D. Peretz: Israeli dilemmas (21-29).

The International Journal of Psycho-Analysis, 39, 1. London, Jan.-Feb. 1958. — E. Jones: The birth and death of Moses [according to Freud] (1-4).

Israel Exploration Journal, 8, 1. Jerusalem, 1958. — Y. Yadin: Excavations at Hazor, 1957; preliminary communiqué (1-14). — M. Haran: The bas-reliefs on the sarcophagus of Ahiram King of Byblos in the light of archaeological and literary parallels from the ancien Near East (15-25). — Y. Aharoni: The Negeb of Judah (26-38). — M. Avi-Yonah: The economics of Byzantine Palestine (39-51). — Ten years of archaeology in Israel (52-65).

The Israel Year Book, 1957. Tel Aviv, 1957. — Economics (89-172). — Culture (213-236).

Jedioth Chadashoth, Tel Aviv, 23.IV.1958. "Sonderausgabe: "עשור עצמאות ישראל" (20 p.).

Cultura Bíblica, 15, 159. Segovia, March-Apr. 1958. — D. Gonzalo Maeso: La creencia en la vida futura a través del Antiguo Testamento (85-92). — V. Soria: Marduk y Elohim frente a la creación del hombre (105-108). — B. Celada: El velo del templo (109-112). — B. Celada: La familia de Tobías (113-116). — B. Celada: El arqueólogo Dr. Glueck atribuye a Abraham una antigüedad muy superior a la admitida generalmente (117).

English Studies, 39, 2. Amsterdam, Apr. 1958. — I. S. Ekeblad: "The love of King David and fair Bethsabe"; a note on George Peele's biblical drama (57-62).

Estudios Bíblicos, 16, 3-4. Madrid, July-Dec. 1957. — A. Díez Macho: Nuevos manuscritos bíblicos babilónicos (235-277). — A. Díez Macho, J. A. G. Larraya: Ms. 4.083, ff. 1-2, de la Biblioteca Nacional y Universitaria de Estrasburgo [Jos. 11, 1-17, hebreo y Targum] (383-387). — A. Díez Macho, T. Martínez: Ms. 4.083, f. 11, de la Biblioteca Nacional y Universitaria de Estrasburgo [Salm. 22,20 — 23,5] (389-391). — P. Nöber: El significado de la palabra aramea "äsparnä" en Esdras (393-401).

Evangelische Theologie, 18, 3. München, March 1958. — L. Rost: Qumranprobleme; eine Uberschau (97-112).

Evidences, 9, 69. Paris, Jan.-Feb. 1958. — R. Lévy: Réfugiés en Provence [de 1940 à 1944] (25-30). — A. Dupont-Sommer: Les Esséniens <XIII>; conclusions (37-43).

70. March. — C. Roth: Les rouleaux de la mer Morte et l'insurrection juive de l'an 66 (13-18). — A. Dupont-Sommer: Réponse à M. Cecil Roth (19-20). — L. Kaani: Un communiste anglais étudie la situation des Juifs en U.R.S.S. (21-27).

The Expository Times, 69, 7. Edinburgh,

bolical interpretation of Lebanon in the Targums: the origin and development of an exegetical tradition (1-12). — H. B. Mattingly: The origin of the name Christiani (26-37).

Judaica, 14, 1. Zürich, March 1958. — E. L. Dietrich: Das jüdisch-christliche Religionsgespräch am Ausgang des 16. Jahrhunderts nach dem Handbuch des R. Isaak Troki (1-39).

Judaism, 7, 1. New York, Winter 1958. — L. Roth: Judaism: the elements (3-13). — J. J. Petuchowski: The question of Jewish theology (49-55). — J. J. Cohen: Toward a theology of ethics (56-63). — M. Stockhammer: The righteousness of Job (64-71).

Le Judaïsme Sephardi, N. S., 16. London, March 1958. — Y. Calì: Complais de Tu-Bisshvat, recueillies et annotées par B. Uziel (708-712).

Mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, Klasse der Letteren, 19, 3. Brussel, 1957. — J. Coppen: Het onsterfelijkheidsgeloof in het Psalmboek (1-62).

Mediaeval Studies, 19. Toronto, 1957. — R. M. Ames: The source and significance of "The Jew and the Pagan" (37-47).

Mitteilungen aus dem Arbeitskreis für Jiddistik, 7. Butzbach, Jan. 1958. — G. Krause: Tönendes Jiddisch; eine neue Spezialdisziplin der Musikwissenschaft? (95-99). — F. J. Beranek: Zur Entwicklung des jiddischen Vokalismus (99-102).

The Modern Language Journal, 42, 3. Menasha, Wisc., March 1958. — Sh. Haramati: The teaching of Hebrew in the Israeli army (123-131).

Le Monde Juif, 12, 13 <80>. Paris, March 1958. — L. Poliakov: L'opinion allemande et

The Jerusalem Post, Jerusalem, 1958. "Israel's tenth anniversary" (104 p.).

Jewish Affairs, 13, 3. Johannesburg, March 1958. — B. Kok: Die invloed van die Bybel in die Afrikaanse taal (19-21).

The Jewish Chronicle, 4644. London, 25.IV.1958. "Israel reborn" (52 p.).

Jewish Education, 28, 2. New York, Winter 1957-58. — D. Weinstein: Vocabulary studies in Hebrew; a review and reevaluation (13-21). W. Chomsky: Comment on Dr. Weinstein's article (21-24). D. Weinstein: An answer to Dr. Chomsky (24-25). — A. I. Schiff: Re-introducing the melamed to his community. Jewish teacher personnel practices in European countries, 16-18th centuries (26-37).

Journal of Bible and Religion, 26, 1. Boston, Jan. 1958. — H. N. Richardson: The historical reliability of Chronicles (9-12). — Research abstracts: L. A. Whiston: The Old Testament <1956-1957> (44-49).

Journal of Biblical Literature, 77, 1. Philadelphia, March 1958. — Problems in biblical hermeneutics: J. Muilenburg: Preface to hermeneutics (18-26). J. C. Rylaarsdam: The problem of faith and history in biblical interpretation (26-32). K. Stendahl: Implications of form-criticism and tradition-criticism for biblical interpretation (33-38). — G. E. Wright: Archeology and Old Testament studies (39-51). — G. E. Mendenhall: The census lists of Numbers 1 and 26 (52-66).

The Journal of Educational Sociology, 31, 5. New York, Jan. 1958. — A. I. Katsh: Interpreting Israel to United States teachers through direct experience in Israel (141-145).

The Journal of Theological Studies, 9, 1. Oxford, Apr. 1958. — G. Vermes: The sym-

(25-39). — N. Golb: The Hebrew translation of Averroes' *Faṣl al-maḡāl* (41-64). — H. Mantel: The removals of the Sanhedrin from Yabneh to Usha (65-81). — S. Rawidowicz: On interpretation (83-126). — J. M. Rosenthal: Prolegomena to a critical edition of "Milhamot Adonai" of Jacob ben Reuben (127-137). — Z. Szajkowski: French Jews in the armed forces during the Revolution of 1789 (139-160). — I. Twersky: Rabbi Abraham ben David of Posquières: his attitude to and acquaintance with secular learning (161-192).

Proceedings of the American Philosophical Society, 102, 1. Philadelphia, Feb. 1958. — K. J. Conant: The holy sites at Jerusalem in the first and fourth centuries A.D. (14-24).

Publication of the American Jewish Historical Society, 47, 1. Philadelphia, Sept. 1957. — J. Higham: Social discrimination against Jews in America, 1830-1930 (1-33). — L. J. Swickow: The Jewish community of Milwaukee, Wisconsin, 1860-1870 (34-58).

La Rassegna Mensile di Israel, 24, 2. Roma, Feb. 1958. — G. Bolaffio: Sfogliando l'archivio della Comunità di Gorizia (62-74; 3: 132-141). — G. L. Luzzatto: Rahel Levin o la genialità senza genio (77-89).

3. March. — A. Milano: Le confraternite pie del ghetto di Roma (107-120; 4: 166-180). — S. Foa: Gli Ebrei in Alessandria (121-129; 4: 181-187).

4. Apr. — G. Lopez: Ricordo di Vittore Veneziani (156-165).

Recherches de Science Religieuse, 46, 1. Paris, Jan.-March 1958. — P. Grelot: La légende d'Hénoch dans les Apocryphes et dans la Bible: origine et signification (5-26). — R. Pautrel: Sur le texte de Ps. 17 <16>, 14 (78-84).

Revue Biblique, 65, 1. Paris, Jan. 1958. — A. Feuillet: Les vingt-quatre vieillards de

les persécutions (3-10). — M. Mazor: La "sagesse raciste" <extraits des archives d'Alfred Rosenberg> (11-13).

Neue Wege, 52, 1. Zürich, Jan. 1958. — P. Furrer: Flüchtlinge im Mittleren Osten (8-14).

New Testament Studies, 4, 3. London, Apr. 1958. — A. Strobel: Passa-Symbolik und Passa-Wunder in Act. 12, 3 ff. (210-215).

Notes and Queries, N. S., 5, 2. London, Feb. 1958. — R. M. Benbow: [Christian] Cabalism in Renaissance England (54-55).

Oriens, 10, 2. Leiden, Dec. 1957. — W. J. Fischel: David d'Beth Hillel: an unknown Jewish traveller to the Middle East and India in the nineteenth century (240-247). — J. Fontenrose: Dagon and El (277-279).

Palestine Exploration Quarterly, 90. London, Jan.-June 1958. — G. Lankester Harding: Recent discoveries in Jordan (7-18). — J. Meyshan: The legion which reconquered Jerusalem in the War of Bar Kochba <A.D. 132-135> (19-26). — Y. Aharoni: The northern boundary of Judah (27-31). — E. Daneilius: The boundary of Ephraim and Manasseh in the western plain (32-43). — N. Tzori: Neolithic and Chalcolithic sites in the Valley of Beth-Shan (44-51). — F. E. Zeuner: Dog and cat in the Neolithic of Jericho (52-55). — G. R. Driver: Once again: birds in the Bible (56-58). — B. S. J. Isserlin: Song of Songs 4, 4: an archaeological note (59-60). — J. L. Teicher, J. M. Allegro: Spurious texts from Qumran? (61-64).

Proceedings of the American Academy for Jewish Research, 26. New York, 1957. — J. Finkel: A link between Hasidism and Hellenistic and patristic literature (1-24). — W. J. Fischel: Abraham Navarro — Jewish interpreter and diplomat in the service of the English East India Company <1682-1692>

Revue des Nations Unies, 7, 2, Paris, Feb. 1958. — Rapport du représentant spécial du Secrétaire général au sujet du Mont Scopus (7-9). — Conseil de sécurité: Requête de la Jordanie contre Israël (9-14). Note d'Israël et de la Syrie au sujet d'incidents survenus dans la zone démilitarisée (14-16). Echange de prisonniers entre l'Égypte et Israël (16).

Revue des Sciences Philosophiques et Théologiques, 42, 1, Paris, Jan. 1958. — F. Dreyfus: Le thème de l'héritage dans l'Ancien Testament (3-49). — A. M. Dubarle: Bulletin de théologie biblique: Ancien Testament (130-151).

Revue Internationale des Droits de l'Antiquité, 4, Bruxelles, 1957. — R. Yaron: On divorce in Old Testament times (117-128).

La Revue Socialiste, 115, Paris, March 1958. — V. Alba: Pour une alliance entre Israël et l'Égypte (254-259).

Rhode Island Jewish Historical Notes, 2, 3, Providence, R.I., Dec. 1957. — S. J. Goldowsky: Jews in medicine in Rhode Island (151-192).

Rivista di Archeologia Cristiana, 32, Roma, 1956. — L. Budde: Die rettende Arche Noes [in Mopsuestia] (41-58). — A. Marcos Pous: Hallazgo de una importante inscripción latino-hebraica Emeritense (249-252).

Rivista di Scienze Preistoriche, 11, Firenze, 1956. — O. Cornaggia Castiglioni: Elementi di tradizione cilicio-palestinese e mesopotamo-anatolica nella cultura padana della Lagozza (53-66).

The Scottish Journal of Theology, 11, 1, Edinburgh, 1958. — B. S. Childs: Jonah, A study in Old Testament hermeneutics (53-61).

Social Problems, 5, 2, Brooklyn, Fall 1957. "Special issue on the Kibbutz". — S. Diamond: Kibbutz and Shtetl: the history of an idea (71-99). — M. E. Spiro: The "sabras"

l'Apocalypse (5-32). — P. Grelot: La géographie mythique d'Hénoch et ses sources orientales (33-69). — J. T. Milik: Hénoch au pays des aromates <ch. 27 à 32>. Fragments araméens de la grotte 4 de Qumrân (70-77). — Bulletin: Ancien Testament (119-136). Judaïsme, Palestine (150-155).

Revue d'Histoire de la Médecine Hébraïque, 11, 1 <39>, Paris, March 1958. — J. Goldmann: La contribution des Juifs à la chirurgie française depuis un siècle (5-15). — Ch. Buff: Le docteur Paul Rosenstein, chirurgien et chercheur, Ancien directeur de l'Hôpital juif de Berlin (17-22). — R. Wahl: Tobias Koën 1756-1849; chirurgien pédiatre de Joséphine, de Napoléon Ier, de Charles X, etc... (35-46).

Revue de l'Histoire des Religions, 152, 2, Paris, Oct.-Dec. 1957. — S. Szyszman: Les Khazars. Problèmes et controverses (174-221).

La Revue de Paris, 65, 3, Paris, March 1958. — A. Siegfried: Judaïsme et Christianisme (31-42).

Revue de Théologie et de Philosophie, 7, 4, Lausanne, 1957. — E. Jacob: L'Ancien Testament et la vision de l'histoire (254-265). — C. A. Keller: Pensée hindoue et pensée hébraïque (266-277).

Revue des Etudes Juives, 16 <116>, Paris, Jan.-Dec. 1957. — P. Grelot: Une Tosephta targumique sur Genèse 22 dans un manuscrit liturgique de la Geniza du Caire (5-26). — E. Naményi: La miniature juive au XVIIe et au XVIIIe siècle (27-71). — I. S. Révah: Une famille de "nouveaux-chrétiens": les Bocarro Français (73-87). — G. Vajda: Une citation kabbalistique de Juda ben Nissim (89-92). — C. Roth: Le martyr de David Reubeni (93-95). — F. Secret: Qui était l'orientaliste Mithridate? (96-102).

ing of Deuteronomy 33, 10 (217-219). — E. Pfeiffer: Eine Inversion in Psalm 32,1 b (219-220).

Werk, 45, 4. Zürich, Apr. 1958. — Bauen in Israel (113). Fragen der Stadt- und Landesplanung in Israel (114-118). Histadrut-Gebäude in Tel-Aviv (119). Lessin-Kulturzentrum in Tel-Aviv (120-121). University Campus in Jerusalem (122-124). Das Wix-Auditorium im Weizmann Institute of Science in Rechovoth (125). Tbc-Krankenhaus in Kfar Saba (126-128). Kaplan-Krankenhaus in Rechovoth (129). Wingate-Institut für sportliche Ausbildung in Tel-Aviv (130-131). Schwimmbad in Tel-Aviv (132). Synagoge der Universität Jerusalem (133-134).

Wissenschaftliche Zeitschrift der Karl-Marx-Universität Leipzig. Gesellschafts- und Sprachwissenschaftliche Reihe, 6, 5. Leipzig, 1956-57. — H. Bardtke: Beobachtungen zur Landeskunde Palästinas <Jordanisches Gebiet> (579-587). — H. Seidel: Horn und Trompete im alten Israel, unter Berücksichtigung der "Kriegsrolle" von Qumran (589-599).

Yedioth Hayom. Tel Aviv, 4.IV.1958. "Sonderbeilage: 25 Jahre 5. Alija 1933-1958" (6-8).

23.IV. "Fest-Ausgabe zum Unabhängigkeitstag". (12 p.).

Zeitschrift für Religions- und Geistesgeschichte, 10, 2. Köln, 1958. — F. M. Heichelheim: The Ides of March and Judaism (159).

Палестинский Сборник, 3 <66>. Москва, 1958. — В. В. Струве: Борьба с рабством должничеством в Вавилонии и Палестине (3-28). — И. Н. Винников: Словарь арамейских надписей (171-216). המאבק בעברות, של בעלי החובות בבבל ובארץ ישראל. — מלון הכתובות הארמיות (בין השאר — של א"י).

and Zionism: a study in personality and ideology (100-110). — E. Rosenfeld: Institutional change in the Kibbutz (110-136). — R. D. Schwartz: Democracy and collectivism in the Kibbutz (137-147).

Syria, 34, 3-4. Paris, 1957. — R. Dussaud: Yahwé, fils de El (232-242).

Technion Yearbook, 14. New York, 1957. — R. J. Forbes: King Solomon's copper mines (43-47, 135-137).

La Terre Retrouvée, 27, 14 <459>. Paris, 15.IV.1958. "Le 10e anniversaire de l'Etat d'Israël" (46 p.).

Theologische Zeitschrift, 14, 2. Basel, March-Apr. 1958. — M. Philonenko: Le Maître de justice et la Sagesse de Salomon (81-88). — G. R. Driver: On hēmāh "hot anger, fury" and also "fiery wine" (133-135).

United Nations Review, 4, 9. New York, March 1958. — Council's formula for regulating Israel-Jordan "no-man's-land" (18-21).

Universitas, 1, 4. Stuttgart, 1957. — K. G. Kuhn: The Dead Sea scrolls and their significance (351-360).

Verbum Caro, 12, 46. Neuchâtel, 1958. — Ph. Reymond: La révolte de l'homme, d'après Jérémie, chapitre 2 (138-149).

Verbum Domini, 36, 2. Roma, 1958. — B. Vawter: De iustitia sociali apud prophetas praeexilicos (93-97).

Vetus Testamentum, 8, 2. Leiden, Apr. 1958. — A. Díez Macho: 'Onqelos manuscript with Babylonian transliterated vocalization in the Vatican Library <Ms. Eb. 448> (113-133). — Z. Kallai-Kleinmann: The town lists of Judah, Simeon, Benjamin and Dan (134-160). — L. Kopf: Arabische Etymologien und Parallelen zum Bibelwörterbuch (161-215). — A.F.L. Beeston: The Hebrew verb špt (216-217). — Th. H. Gaster: A Qumran read-

השגות הראב"ד ל"משנה תורה" לרמב"ם בדפוסים ובכתבי יד

מאת
אפרים א. אורבך

א

השגותיו של הראב"ד על הרמב"ם אינן השגות ובקרת בלבד. יש בהן לעתים תכופות משום פירוש לספר המבוקר. הן מגלות את מקורותיו של "הגשר הגדול"¹, והן אף מבליטות את המיוחד שבדעותיו ובשיטותיו.² יתרה מזו, ישנם בהשגות הראב"ד פירושים לרוב למשנה, לתוספתא ולשני התלמודים תוך ברור נוסחאותיהם כפי שהיו בפני הראב"ד בספרי פרובנס, שסטו מנוסחאות הספרים שלפני הרמב"ם.³ יש והוא מסכים לנוסח הספרים שהיו בפני הרמב"ם ומעדיפו על נוסח ספרי פרובנס ואף מקבל את פירושו של הרמב"ם.⁴ ויש שהוא תולה את ההלכה המבוקרת על ידו בנוסח ספרים מוטעים שהיו בפני הרמב"ם.⁵ הראב"ד מגיב לא רק על דברי הרמב"ם אלא גם על פירושיהם של אחרים, כגון בעל הערוך.⁶ והרב היוני הר' יצחק בן מלכי צדק.⁷

ב

ההשגות לא הגיעו לידינו בשלמותן וגם לא כולן בסגנון ובצורה כפי שיצאו מידי מחברן. על יד השגות המתחילות בלשון "אמר אברהם" מצויות השגות רבות הפותחות ב"כתב הראב"ד ז"ל". הראב"ד בעצמו הגיה כנראה את השגותיו, הוסיף עליהן ולפעמים אף נסחן נסוח שני, מעין מהדורא שניה. עובדא זו משתקפת יפה גם בהגהות הנדפסות ודי לנו בדוגמא בולטת אחת.⁸

1 ה' אישות פ"ו ה"ד: "כתב הראב"ד ז"ל אף אני כך הייתי סבור עד שראיתי בירושלמי פרק אלמנה גיורית... ה' שמטות ויובל פ"ד ה"ו: "חפשי זה המימרא ולא מצאתי לא במשנה ולא בתוספתא ולא בירושלמי ואולי הוציאה ממה שאמרו... ועי' קרבן פסח פ"ה ה"ב, שם פ"ו ה"ב, שאר אבות הטומאה פ"ג ה"ו, פרה אדומה פ"ו ה"ו ועוד.

2 ר' לוגמא בית הבחירה פ"ו ה"ט וה"טו: הרמב"ם פוסק שם שהעזרה וירושלים נתקדשו בקדושה ראשונה שקדשה שלמה, שהוא קידש העזרה וירושלים לשעתן וקידשן לעתיד לבא, אבל קדושת שאר ארץ ישראל לעניין שביעית ומעשרות לא קדשה לעתיד לבוא, כי קדושתה אינה אלא משום שהוא כבוש רבים וכיון שנלקחה הארץ מידיהם בטל הכבוש. אבל קדושת ירושלים והמקדש מפני השכינה ושכינה אינה בטלה, אבל הראב"ד אומר "סברת עצמו היא זו" ולדעתו "אפילו לר' יוסי דאמר קדושה שניה קדשה לעתיד לבוא לא אמר אלא לשאר א"י, אבל לירושלים ולמקדש לא אמר לפי שהיה יודע עזרא, שהמקדש וירושלים עתידים להשתנות ולהתקדש קידוש אחר עולמי בכבוד ה' לעולם, כך נגלה לי בסוד ה' ליראיו ולפיכך הנכנס עתה שם אין בו כרת", ועי' בהשגות להל' מילה פ"א ה"ו, תענית פ"ב ה"ט, אישות פ"א ה"ו, רוצח פ"ב ה"ה.

3 עי' כלאים פ"ה ה"ו, תרומות פ"ד ה"ה, שמיטה ויובל פ"ב ה"ד ושם ה"ב, ה' מעשר פ"ב ה"ה, הפלאה פ"ד ה"טו, ט"ו, י"ז, מעשה הקרבנות פ"ח ה"י, מעילה פ"ו ה"ב, תמורה פ"ג ה"י, מטמאי משכב ומושב פ"ו ה"י, שם פ"ב ה"ב, כלים פ"י ה"טו, פ"ח ה"טו, ה' פרה אדומה פ"ו ה"י, מכירה פ"ג ה"א, עדות פ"ו ה"ג.

4 ה' פרה אדומה פ"ה ה"ה: "אבל באמת הסוגיא שלנו והפ"י שכתב הוא גזל לי משלנו".

5 ר' שקלים פ"ג ה"ד: "כתב הראב"ד ז"ל לא מצאתי לזה שורש בגמרא ולא בתוספתא ולא בירושלמי. ואני אומר שהטענה מה שראה במקצת ספרים האחין והשותפין והוא טעות סופרים אלא האחין השותפין, ועי' במ"מ ובכ"מ.

6 סומאת המת פ"א ה"ד, סומאת אוכלין פ"ג ה"א, כלים פ"א ה"כ.

7 מתנות עניים פ"א ה"ב, סומאת מת פ"א ה"א, פ"ו ה"ו, פ"כ ה"ה, פכ"ב ה"ט, ועי' ש. ליברמן, תוספת ראשונים ח"ד עמ' י"ח.

8 ועי' גם ה' חובל ומוקי פ"ו ה"ה: "כתוב בקצת ספרי ההשגות", ה' מכירה פ"א ה"ה: "כך מצאתי כתוב במקצת ההשגות מבפנים ומקצתן מבתוך". ועי' להלן עמ' 374.

הל' שבועות פ"ה ה"ט:

נוסחה אחרת

מכיר אני האמת עם אותם שאמרו המעתיק משלון ללשון צריך שיהיה בקי בדבר מאד ושיהיה בקי בשתי הלשונות הנה ראיתי זה המחבר עשה עצמו מעתיק לשון גמרא אל לשון עברית ובמליצה אחרת וטעה במליצתו¹² כי הגמרא שלנו הוא שגדור בני העיר שלא יהנה אותו המלמד מנכסיהם והוא לא היה רוצה ללמד אלא בשכר. וכשראו שלא מצאו מלמד יפה כמוהו התיר להם אמיר את נדרם אע"פ שגדרו ע"ד רבים שפתח להם (המצוה) פתח לגורם, שאמרו אלו היינו יודעים שלא נמצא כמוהו בשום שכר לא היינו נודרים וזה אינו רוצה ללמדנו ואין דעת שום אדם עולה לומר אע"פ אני נודר. אבל מה שכתב המתרגם הזה שהמלמד נדר שלא יהנה מהם כאשר לא ימצאו מלמד כמותו אי זה פתח היה לנדרו שיהנה מהם בלמודו. לימד אותם בחינם וחתיה מצותו יפה ולא תיבטל המצוה. אבל אם לא יוכל לחיות אא"כ יעסק באומנות או ילמד בשכר אפשר שיהיה זה פתח לנדרו אלו הייתי יודע שלא ימצאו כמוני לא הייתי נודר שהייתי סבור לחיות באומנות ואחיה זולתם והם ימצאו כמוני. ע"כ אין דעתי נוחה הימנו שאין המצוה מוטלת עלי ליהיות להם מלמד או לבקש להם מלמד מומחה.

השוואה זו מראה שאין המדובר כאן בהבדלים שבין כתבי יד אלא ממש במהדורות שונות של השגות הראב"ד. עובדה זו של קיום מהדורות שונות מעלה את ערכם של כתבי היד ושל בדיקתם. אבל בדיקה זו מתגלה כהכרחית גם אם עומדים רק על התרעות התשגות הנדפסות ועל קורותיהן. השגות הראב"ד נדפסו לראשונה בדפוס קושטא רס"ט¹³. המגיה של דפוס קושטא, אברהם בן ר' יוסף בן יעיש, כותב בסוף הספר כי מסביב למשנה תורה הדפיסו בכתיבה מפוארה "המגיד משנה וההגהות מימוניות בספרי הדינים הנהוגים וביתר הספרים השגות הרב הגדול הראב"ד... האמנם בקצת מהספרים הנהוגים לא הגיע לידינו מגיד משנה וחפשו אותו בכל אלפי יהודה ולא מצאנוהו... ושמנו בספרים ההם תמורת המ"מ חבורים אחרים מפוארים וגדולי התועלת להאיר מחשך עיני המעינים". ואמנם בסוף המ"מ להל' מאכלות אסורות פ"ט נאמר "ומכאן ואילך יבוא תמורת מורה מקום ותשגות הראב"ד"¹⁴. ברור שאת התשגות לקחו המדפיסים מתוך כתב יד שהיה לפנייהם. אלא כשגלו שהשגות הראב"ד מובאות כלשונן במגיד משנה ובמגדל עוז (לס' י

9 ליתא בכ"י מונטיפיורי.

10 בכ"י הג"ל: אלא.

11 בדפ' קושטא רס"ט נוסף: "אבל אם נחם הוא מעצמו מפני הנולד ונהפכה דעתו מתירים לו נדרו וכן כל היוצא בזה" ואין אלו אלא דברי הרמב"ם בהייב שם ונשתרבו כאן בטעות ו"חוספת" זו כבר נשמטה בדפ' וינציאה רפ"ד.

12 טענה דומה בהל' סומאת מת פכ"ב ה"ח: "ראיתי זה האיש משנה את המליצות ומסכב אותם לעינינו אחרים ומתוך כך הוא משתבש...".

13 בן יעקב, אוצר הספרים עמ' 384 מס' 2514 כותב אמנם: "משנה תורה הנ"ל בלי פי כניל (כדפ' ראשון) ועם השגות הראב"ד (והרמ"ך ז') שונצין ר"ב רח"ם 2881 וכי שם בלי פי ובלי השגות אולי היא ד' ראשון הנ"ל, אפס כי בזה שלפניו כתוב מפורש בלי השגות וא"כ הוא ד' שני. הפלפול הביבליוגרפי הזה מתמיה, וברור שבן יעקב לא ראה את דפ' שונצינו ואין לדבריו אחיזה באוצרות חיים שם, וע"י באור החיים עמ' 544. על ההוצאות השלמות של ספר משנה תורה להרמב"ם ז"ל כתב מ. לוצקי ב"אחרית דבר" של הוצאת ניו יורק תש"ז והרב יהודה אבידע הוסיף הערות ותקונים חשובים ב"סיני" שנה ס"ז עמ' קל"ח-קמ"ג; ושם דמ"ד-מ"ה, אבל גם הוא תנא ושירר בענין ההשגות.

14 על ה"מורה מקום", ר' אבידע שם עמ' רמ"ז.

אהבה, שאין לו מ"מ בדפוס זה), החליטו שלא להדפיס הגהות לספרים שלהם מצאו את החיבורים הנ"ל וכך יצא שבדפוס קושטא ישנן השגות כחיבור בפני עצמו רק לספרים מדע, הפלאה, זרעים, עבודה, קרבנות וטהרה, אבל לא לאהבה, זמנים, נשים, קדושה (רק לחלק), נזיקין, קניין ומשפטים¹⁵.

בהקדמה לחלק הראשון של המשנה תורה דפוס ויניציאה רפ"ד כותב ר' דוד בן ר' אליעזר הלוי פיצ'גטון "אמת הוא כי הספרים האלו שהם הרמב"ם וההגהות והמראה מקום והמגדל עז והמגיד משנה וקצת מהשגות הראב"ד אשר נדפסו בוויניציאה על ידי דניאל בומבירגו יצ"ו אני החתום מטה לבקשת הרופא מומחה כמ"ר קלונימוס לבית קלונימוס הגהתי פה פירארא הספרים אשר מהם נדפסו ספר' הנז' ולדעתי לא הנחתי טעות בהרמב"ם ובהגהות ובמראה מקום יכול להיות שנשאר איהו טעות במגדל עז ובמגיד משנה יען כי במקום שהי' נר' לי טעות הוכרחתי לתקן מלבי כי לא היה לי רק ספר אחד של מגיד משנה אותו שנדפס בתוגרמה ומגדל עז אחד מוטעה מאד...". עדותו של ר' דוד פיצ'גטון, שהגיה את הספרים, אשר מהם נדפס דפוס רפ"ד, מלמדת אותנו, כי ההשגות שנוספו בדפוס זה מתוך המגדל עז באו מתוך טופס מוטעה מאד וגם ההשגות שבמגיד משנה לא הוגהו מתוך כתב יד, כי לא היה בפניו אלא דפוס קושטא. המגיה של דפוס רפ"ד יעקב בר' חיים ו' אדוניוהו כותב בסוף ח"ב שהדפיסו "מלבד המג' משנה פירוקי וציוני הרב רבי' יום טוב (י) בר' אברהם בן גאון ספרדי זצ"ל¹⁶ שהשיב על הראב"ד ז"ל בהשגותיו הנקרא מגדל עז... ואע"ג דבכמה וכמה דוכתי הגהתי ותקנתי לא סמכינא על דעתי דקלישא¹⁷ ובמקום שלא נמצא מגדל עז שמנו ההשגות השייכות במקומו ובמקום שנשמטו קצת השגות במגדל עז בסבת השמטת סופר או זולתו כבר ציינתי המקומות במקום שהרגשתי...". על כל פנים לא היו לאבן אדוניוהו מקורות נוספים של ההשגות. בדפוס יושטיניאן משנת ש"י ובדפוס בראגאדין של אותה שנה אין ההשגות נזכרות אפילו בשער הספר ומסתמקים בהזכרתם של המ"מ, המ"ע ושל הגהות מיימוניות. רק בדפוס ויניציאה של"ד, שבו הופיע לראשונה הכסף משנה ולא הדפיסו בו את המגדל עז, הוציאו את ההשגות מתוך המ"ע והדפיסו אותן בפני עצמן והשגות אלו פותחות ב"כתב הראב"ד" כפי שהן מובאות ב"מגדל עז". בשער הדפוס נאמר: "עם השגות הראב"ד ז"ל ומ"מ ועם כ"מ לגאון המופלא כמהר"ר יוסף קארו נר"ו... הכל הוגה עם רוב העיון והשקידה בהעתק הבא מצפת תוב"ב וגם בהעתק מעיון ומוגה משיבת מצרים". ההעתק הצפתי וההעתק המצרי סייעו בידי המגיהים של דפוס זה לתקן ולהגיה כמה וכמה מקומות גם בהשגות, אבל מלאכתם לא איתנה שלמה ולא רק שנשארו השגות,

15 יש לפעמים בדפי קושטא כותרת "השגות" מעל לרק, אבל אין זה אלא מ"מ, כגון בס' קדושה, ל"ג ע"ב.

16 טעות זו בשם המחבר של "מגדל עז", שהיה כידוע ר' שם טוב ו' אברהם בן גאון ספרדי, נמצאת גם בשער של חלק ב' של דפוס רפ"ד, שם נאמר: "עם פירוקי וציוני הריטב"א", אבל בשער של חלק א' נאמר לנכון "הרב ר' שם טוב בר' אברהם...". והטעות תוקנה כבר על ידי חיד"א בשם הגדולים ח"ב אות מ' 35, אבל בן יעקב באוצר הספרים מס' 2516 כותב "הפ' רפ"ד הנ"ל ככל הנ"ל ונוסף עליהם ציוני הריטב"א (י) שהשיב על השגות הראב"ד ועם פ' מגדל עז להר' שם טוב בר' אברהם בן גאון ספרדי", ובכך הפריד בין הדבקים והעלה חיבור מיוחד "ציוני הריטב"א", וח.ד. פרידברג, בית עקד ספרים חשיב ח"ב עמ' 699, הולך בעקבותיו וספקו של בן יעקב נעשה לו ודאי וכותב "ועם ציונים מהריטב"א ויניציאה רפ"ד".

17 אדוניוהו מאריך על דרכו וגבורתו בהגהה בדברים דומים כמו בהקדמתו לחומש (בומברג דפ' שני) וגם כאן הוא מסתמך על ירו' מכות ספ"ב (צ"ש. ליברמן, ס' היובל לכ"י. ג. אפשטיין, עמ' 107), אבל הוא מוסיף פיסוקא, שלא ראיתי ששמו לב לה, "ואפ"י בפ"י המלה עצמה לחוד בעי לעיוני טובא... וכדי שלא להאריך ולצאת מסגנון העניין שאנו בו, הייתי מביא ב' או ג' מלות זרות ירושלמיות דחוינא לגאון דפריש יתהון ולית בהו מששא והפך הגירסו' ודחק עצמו לקיים פירושו וכבר הם מפורשות אצלי באורך בקונדריס קונדרס המחלוקות שיעדתי להשלים על הירוש' בעי"ה". במלים האחרונות מצא ברלינר JLG ח"ג עמ' 305 ראייה נוספת שכן חיים השתתף בהדפסת הירושלמי. לא עלה בידי לעמוד על זהותו של "הגאון".

כפי שנראה, במ"ע ובמ"מ — ונוספו עליהן חדשות בכ"מ — שלא לקטו אותן, אלא לפעמים אף שגו בקביעת מקומן של ההגהות ולפרקים מצאו רק את תמציתה של ההשגה במ"מ או את קצורה ולא נמצא בידם מקור להשלים את החסר¹⁸. מתכונת זו של ההשגות נשמרה גם בדפוסים המאוחרים.

לאור הנאמר על התהוותן ומצבן של ההשגות בדפוסים נראה שלא הפרזנו באמרנו שבדיקת כתבי היד היא הכרחית, ותמוה הדבר שלא נעשתה עד כה¹⁹. בדעתי לפתוח במצוה זו על ידי פרסום ההבדלים שבין ההשגות שבדפוסים לבין ההשגות כפי שמצאתים בשלושה כתבי יד. ואקדים תאור קצר של כתבי יד אלה.

ג

א. כתב יד פאריס מספר 181 כתוב על נייר בכתיבה מזרחית. הקובץ פותח בפירוש הראב"ע עה"ת (עי' בקטלוג של צוטנברג) המגיע עד דף 128. שבו מתחילות ההשגות והן מגיעות עד דף 235. כתב היד אינו שלם והוא כולל השגות רק עד הלכות שבת פכ"ו. בסוף כה"י נמצאות השמטות "מה שחסר בהשגות הלכות טרפות פרק ז'..." "מה שחסר בהלכות יין נסך פרק י"ג...". נראה שחלק מכתב היד אבד ונשארו הדפים הכוללים את ההשמטות.

ב. כתב יד קמברידג' (Camb. Add. 1562) כתוב בכתב יד רבני אשכנזי על נייר. כתב היד כולל 239 דפים והוא נכתב בשנת ר"ו (1446) כפי שרשום בדף רל"ז ע"א. הוא כמעט שלם ומגיע עד להלכות ממרים פ"ב, ה"ט. בדף האחרון נמצאות חתימות הצנזורים - Dominico Hierosoli mitano משנת 1597 ושל Gio. Dominico Curetto משנת 1628.

ג. כתב יד מונטיפיורי 96 כתוב על נייר בכתיבה איטלקית ויש בו 174 דפים²⁰. אף הוא מגיע עד הל' ממרים ובסופו נאמר: "סליקו הלכות מלכ"ם ומלחמותיהם וסליק ספר שופטים בסייעתא דשמיא, ברוך הכותב וברוך הקורא אמן ואמן סלה ועד כן יהי רצון אמן וכו' ברוך הנותן ליעף כח ולאין אונים...". השאר מחוק ולא ניתן לקריאה.

ד

בציון שנויי הנוסחאות הנני משתמש בסימנים אלה:

פ = כ"י פאריס; ק = כ"י קמברידג'; ח = כ"י מונטיפיורי; ד, דפ' = דפוס; מ"ע = מגדל עוז; מ"מ = מגיד משנה; כ"מ = כסף משנה.

במקרים ששנויי הנוסח הם מרובים מאד הנני מביא את ההשגה שבכ"י במלואה. בכל כתבי היד מובאת לשון הרמב"ם במלואה, אבל ציינתי רק את ההבדלים שבין נוסח כה"י לבין הדפוסים במדה שיש להם משמעות לגבי ההשגות. וכן לא ציינתי הבדלים שבדפוסים המאוחרים שבאו מחמת הצנזורה.

חילופי הנוסחאות

הקדמת הרמב"ם

ושמואל ורבי יוחנן וכו'... וזה המאסף אסף ד' ושמואל... וזה הרב ד"ל המאסף... ק' | וכן רב כו' זה לא היה ולא נברא לי' בכ"י ק'

18 ע"י אבידע, שם עמ' רמ"ו.

19 הרב אבידע, שם עמ' רמ"ח כותב: "כדאי היה להשיג כתבי היד של ההשגות — אם נמצאים כאלה". ואמנם נמצאים. מלבד שלושת כתבי היד שבדקתי אותם ידועים לי עוד שנים, טרמא (גרשם ע"י Perreau ב"המזכיר" ח' עמ' 97. כ"י זה אינו כנראה, אלא קטע כי ישנם בו רק 70 דפים. שטיינשניידר הוסיף הערה: "Selbständige Handschriften sind äusserst selten"). ורומא אנגיליקא 2, 12. גרוס, מונאטשריפט 1874 עמ' 19 הע' 2, במאמרו על הראב"ד מוכיר רק את כ"י טרמא ופאריס ומוסיף שברליגר הודיע לו על קיום כ"י בואטיקאנה, אבל כנראה, שנתחלפה לו האנגיליקא בואטיקאנה.

20 קטלוג הירשפלד עמ' 20. השתמשתי בצלום של כה"י שברשות ה"מכון לתצלומי כתבי יד עבריים" בירושלים.

מניין המצוות, מצוות עשה

להלכות וכו' א"א זה לא נמצא בספרי לנכרי תשיך זו מצות עשה ד... א"א זה נמצא בספרי לנכרי תשיך זו מצות עשה ק'²¹

הלכות יסודי התורה

פ"א, ה"י: א"א אין דעתי מיושבת על דבריו שהרי ראה על סיני ובארבעים יום של לוחות הראשונות מה שלא ראה נביא וחזוהו עד שקנאו בו מלאכי השרת ובקשו לדחותו עד שאחו בכסא הכבוד. ועוד אילו היתה זאת הבקשה מה צורך בתשובה לומר וחזוהי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם. אבל לפי שאמר לו הבורא לא אעלה בקרבך פן אכלך בדרך ובקש משה שישב והוא אומר הודיעני נא את דרכיך ואמי לו פני ילכו והניחותי לך ואמי משה אם אין פניך הולכים, כל' אל תאמר כשנכנס לארץ תלך עמנו כי מכאן לא נסע עד שתשוב עמנו. ואמר לו הבורא גם את אשר דברתי אעשה. ויאמר הראני נא את כבודך, כל' מיד אני רוצה לראות. ויאמר אני אעביר כל טובי על פניך וקראתי בשם וגו' ואודיעך בעברי ובכעס אשר הכעיסני יהיה מי שאחון עליו ולא על כולם. ופני ואחורי סוד גדול ואין ראוי לגלותו לכל אדם ואולי בעל הדברים הזה לא ידעוהו דק'²².

הלכות עכו"ם וחוקותיהם

פ"א, ה"ג: בן ארבעים שנה וכו' א"א יש אגדה ד א"א מצינו באגדה פ' בן שלוש שנים ד בן ארבע שנים ק' והיה מהלך וקורא... ושבר צלמי אביו ד... ושבר את של אביו פ'

פ"ג, ה"ט: ... והקושיא הראשונה אפשר לתרצה דשאני ... והקושיא הראשונה אפשר לתרצה דשאני עבודות אלו כיון דאינם עבודות פנים דאפילו מוסיחה דכתיב זובח לאלהים יחרם וכולהו שאר עבודות כלליהו הכא לאסור בלא תעבדם הוי לאו שבכללות אבל ענין עשיית סטל וכל תמונה בעבודת כוכבים אחת היא ד וכן מן ושם בסוף: בלא הכי²³.

פ"ד, ה"ד: א"א דומה שהוא סבר דר"ש חולק וקא פסק הוא כת"ק ולי גראה דר"ש אינו חולק וקיי"ל כותיה וכלהו אמוראי מפרשי למלתיה ורב פפא דהוה בתרא מפרש למלתיה בבעל מום וינתנו לכהן אחר וכל שכן תמימים ואין כאן משום זבח רשעים תועבה שאינן דורוין כשאר זבחים ולא מכפרים שום כפרה מן וכן ק', ושם ל' שום²⁴.

פ"ו, ה"י: מן... וכן גווסר... עד סוף ההשגה ל' ק' מ

פ"ח, ה"ג: לא אמרו זה הדין אלא לענין טומאת ע"ז בלבד ד לא אסרו זה הדין... אבל לענין איסור לא אמרו שאין איסור משום יד ד אבל לענין איסור לא אסרו משום יד ק' מ

פ"ט, ה"ט: "א"א בתוספתא... ל' ק' מ ועיין בהערת המדפיסים במ"ע.

פ"י, ה"ו: ד"ה ואפילו ל' ק' ועי' במ"ע.

שם ד"ה אבל: א"א איני משוה לו בישיבת הארץ ד א"א איני יודע מהו זה אם יאמר ואני משוה לו בישיבת הארץ ק'²⁵

פ"א, ה"א: מ"א שלא יעשה בהם חמנים עד הסוף ליתא ק' מ ועי' במ"ע ובכ"מ.

פ"א, ה"ד: א"א זה שבוש גדול ד א"א זה חידוש גדול ק' מ

21 ועיין בכ"מ שם.

22 השגה זו מובאת בכ"מ שם, אבל בשנויים רבים.

23 ודפ' קושטא... דשני עבודות כיון דאינה... דאפילו משאר עבודות לעונש דילפינן להו מוסיחה... לאיסור לאו שבכללות... וכל תמונה ע"ז אחת היא.

24 השגה זו נמצאת בכ"מ שם ה"ג ושם: "ורב פפא... אפילו בבעל מום וינתנו לכהן אחר. ואין כאן..." ועי' במ"ע שם.

25 דפ' קושטא: "א"א איני משוה גר בישיבת הארץ", בדפ' של"ד: "איני משוה לו..." ועי' במ"ע ובכ"מ. ובכ"י ק' נעתקו המלים "איני יודע מהו זה אם יאמר" מההשגה שאח"כ בפ"א.

הלכות קריאת שמע

פ"ב ה"ב: כתב הראב"ד ז"ל יותר טוב אם ישכב ד א"א יותר טוב אם הוא יושב מ²⁶

פ"ב ה"ה: כתב הראב"ד ז"ל לא כי אלא מפסיק וקורא ואעפ"י שיש שהות לקרות ד א"א לא כי אלא... ואעפ"י שיש שהות בלילה לקרות מ

פ"ב ה"י: כתב הראב"ד ז"ל אין זה מקובל על הדעת לפי שכל הלשונות פירוש הן ומי ידקדק אחר פירושו ד א"א... לפי שכל הלשונות פירוש הן לעברית ומי ידקדק אחר פירושו מ

פ"ג ה"ו: כתב הראב"ד זה הרב דרכו ד א"א זה המחבר דרכו מ

הלכות תפלה

פ"ג ה"י. התחלת ההשגה אינה בכ"י ק ולא בנ ובמה מתחילה ההשגה במלים "א"א דעת יחידית היא זאת..." ההשגות שבכ"מ הלי תפלה פ"ז ה"ח, פ"א ה"ח, הלי תפילין פ"ד ה"ט, מוזהר פ"ו ה"יב — נמצאות כולן בכ"י ק מ

הלכות ספר תורה

פ"י ה"ד: כתב הראב"ד ז"ל אין דעתי נוחה מזה הפירוש ד א"א אין דעתי נוחה בזה ושמעתי מ

הלכות ציצית

פ"ג ה"ט: מ דאי בלא ברכה... לי קמ

הלכות ברכות

פ"ו ה"ב: אחר "וכן חברתי בחבורי" נוסף בכ"י פ: "ורבינו האי ז"ל כתב בשמחא נרש, ופי' בשמחא ליהוי מאן דעביד במים אחרונים ברכת נטילה או ברכת רחיצה או ברכת שטיפה, דגרש הוא נוטריקון. משמע דסבירא ליה דקרא למברך לחוד הוא דאחא שהוא יברך עליהם ולא האחרים"²⁷

פ"ח ה"ב ד"ה שחכ: מ. עוד נראה לי... לי בכ"י מ וכן לא היה בפני בעל מ"ע וע"ש. פ"ח ה"ד. ההשגה שבמ"ע ובכ"מ נמצאת בכ"י מ.

הלכות מילה

פ"ב ה"ח. בכ"י מ רק "א"א שחממן גוי". וכל השאר מ"דבשלמא" עז לסוף לי בנ.

הלכות שבת

פ"א ה"י. כל ההשגה בכ"י ק כמו בכ"מ.

פ"א ה"ב. ההשגה שבמ"מ בכ"י ק מ²⁸.

פ"ב ה"ט והי"ד. ההשגות שבמ"מ בכ"י ק מ.

פ"ג ה"ט. בסוף ההשגה נוסף בכ"י ק מ: "הדע דהכי היא, והא כי ר' יוסי מצא ביצים מצומקות ואטר להם הא ודאי

26 ועי' בכ"מ שם: "זאת הנוסחא הכתובה בספרי הדפוס טעות סופר היא וא"א ליישבה וצריך להגיה ישב במקום ישכב וכן מצאתי בספר כתיבת יד..."

27 במסכת ידים של הראב"ד, תמים דעים סי' ט"ו אין מכל זה ולא כלום, אבל בתוספת למסכת זו, שהדפוס ש.ענבלום בג' ספרים נפתחים, מ"ס ע"ב: "והיה רביל הרב לפרש דודאי נט"י שאומר לשם לא נחקנו אלא למי שמברך על הכוס... וכן מצא בפ"י גאון..." ובהלכות הרא"ש ברכות ספ"ח מובאת דעה זו בשם רב האי, ועי' אוצר הגאונים ברכות, עמ' 111 ובהערת ב. מ. לוין, שם הערה א'. וכן גם באגור סי' רל"ה, וברשב"א לחולין ק"ה ע"א בשם הראב"ד, ועי' בתורת הבית, בית ו' שער ה', ובהשגות הרמ"ן על הרמב"ם שה"ל ש. אטלס. HUCA 1956 עמ' מ"א, ובראבי"ה ח"א עמ' 135 ובהע' אפסוביצר, שם הע' 4. ועניין "שמחא נר"ש" לא מצאתי מיוחד בשום מקום לרב האי. בסדור רב עמרם מ' ע"א נאמר רק: "שמא עדיין ישנה בידכם לאותה טעות שפירשו רבנן שבמקומכם לפני מר רב שר שלום גאון ז"ל שאתם (כצ"ל וכ"ה במעשה רוקח סי' ג"ה, עי' לוין אוצה"ג לפסחים עמ' 122) מברכין בפסח על נט"י ועל רחיצת ידים ועל שטיפת ידים וסימן נר"ש וצוה וכתבו לכם שטעות גדולה היא זו...". ובתרי" ברכות סי' ר' מביא את דברי רב עמרם ומוסיף "וגתן סימן לדבר בשמחא נר"ש" וכן בסור אר"ח סי' קפ"א, אבל ברא"ש ברכות סוף פ"ח "וגתן סימן לדבר משמחא נר"ש" (חולין ככ"ו ע"א), אבל הבי"ה הגיה "בשמחא נר"ש", ועי' במעדני יום טוב שם.

28 בדפ' קושטא סמכו כרגיל על המ"מ, אבל בדפ' ויניציא של"ד לא הדפיסו את המ"מ והביאו את ההשגה לחוד.

או שוגגין או שוכחין היו ואי אמרת שוכחים היכי אמרי בגמי דאסר להן שבת אחרת, ומאי שנא שכחת אותו שבת משכחת שבת אחרת אלא על כרחך שוגגין היו והוריש אותו שהוא אסור ולא יעשו עוד" ²⁹.

פ"ג ד"י והי"א. בכ"י ק נ נמצאות ההשגות שבמ"מ.

פ"ד ה"ב: מן הדיון היה שטומנין בדבר המוסיף מבעוד יום וישאר התבשיל טמון בשבת ³⁰ אבל אסרו בשבת חכמים להטמין בדבר המוסיף מבעוד יום גזירה שמא תרתיח. א"א מעולם לא נראו ולא נשמעו תהפוכות כאלה. מבעוד יום אסור בין השמשות מותר. ובגמ' ³¹ או סתם קדרות בין השמשות רותחות הן והוא או' כבר נחו. ואמת הרב ז"ל כך כת' הגיר', אבל הפי' שלו מקולקל ³² וכך הוא הפי' לזאת הגירסא. בדבר המוסיף גזרו ואפי' מבעוד יום גזרו שמא ירתית, פי' דכיון דאטמין בדבר המוסיף גלי דעתיה דרותח קא בעי ליה לאורתא וזימנין דפסק ריתחיה משום דארוך זמניה ומרתח ליה משחשיכה. אי הכי בין השמשות גמי ליתסר בדבר שאינו מוסיף דכיון דשהה מלהטמין מחזי דרותח קא בעי ליה לאורתא. אמי ליה סתם קדרות בין השמשות רותחות הן לאורתא ולא תפסוק ריתחתן. כך ראוי לפרש זאת הגיר', אלא שיש לנו גיר' אחרת מיושרת ק ³³.

פ"ה ה"ט: כתב הראב"ד ז"ל בלבוש גדול אני רואה בכאן לפי הגמרא ד א"א בלבוש גדול אני רואה בכאן לפי שיטת הגמרא נ.

פ"ו ה"ה. ההשגה שבמ"מ היא בכ"י ק נ. וההשגה במ"מ שם ה"ט בכ"י ק.

פ"ו ה"ב: כתב הראב"ד ז"ל דבר זה לא נהיר ולא צהיר ד א"א... לא נהיר ולא סביר ק לא סבר ולא נהיר נ

פ"ח ה"ד ד"ה וגרוגרת. לי בכ"י נ

פ"ח ה"ח. ההשגה שבמ"מ בכ"י ק נ

פ"ט ה"ד: א"א קשיא לי סימנים דגמריני' מיניה מבשל תיפוק ליה משום צובע המים נ, והשאר כמו במ"מ שם.

פ"י ה"ג. ההשגה שבמ"מ בכ"י ק נ.

פ"י ה"ח: המנער טלית חדשה שחורה כדי לנאותה ולהסיר הציהוב ³⁴. א"א מפר' אחרים פי' מנערו מן המים שנפלו והיא תולדת מכבס. והפי' הזה הוא לפי העניין ק ³⁵

פ"יב ה"א. ההשגה שבמ"מ בכ"י נ.

פ"יב ה"ב ד"ה אחד המכבה: כתב הראב"ד ואם הוא מכבה ד א"א כמה מעורבבין דבריו ואם הוא מכבה ק נ

פ"יב ה"ו: שכח נר דלוק על גבי הטבלא מנער הטבלא. א"א הא לייט עלה רב פפא דפסיק רישיה ולא ימות הוא ק נ ³⁶

פ"ד ה"ו: רה"ר שהיתה עליה תקרה וכו' הרי היא ככרמלית. א"א נראה לי במקום שאין רשות הרבים

קבועה שם נ ³⁷

פ"ז ה"ד. ההשגה שבדפ' אינה בכ"י נ.

פ"ז ה"ח. ההשגה שבמ"מ בכ"י ק נ.

29 מתוך דברי המ"מ משמע שהיתה תוספת זו לפניו, ועי' בכ"מ ובלח"מ שם ובהשגות הרמ"ך שם עמ' ג"ד.

30 לפנינו גוסף: שהרי משהין על גבי האש בשבת.

31 שבת ל"ד ע"א ולפנינו לי' "בין השמשות", אבל בכ"י כגי' רבנו ועי' בדק"ס שם.

32 עי' ברי"ף סי' שכ"ס ובמלחמות ובר"ן שם, שהביא את עניינה של השגת הראב"ד.

33 הרב המגיד שם מביא מהשגה זו בשנויים רק מ"דכיון דאטמין...". עי' "כך ראוי", ועי' בהשגות הרמ"ך הג"ל עמ' נ"ז.

34 בדפוסים: הצמר הלבן, אבל בדפ' רומי ר"מ: הציהוב הלבן.

35 המ"מ רומז להשגה זו במלים "ובהשגות מפרשים כפר"ח ז"ל", והביא לפניו מתוך הרשב"א את דברי התוס' שם ד"ה המנער "פי' ר"ח מן הטל שעליו דהיינו כיבוס וליבוין", אבל ברי"ח לפנינו "אמר רב הונא המנער טליתו בשבת... פי' המנער כדכתיב התנערי מעפר... אם יש אבק בבגד שחור... או אם יש עליו דבר טיגוף אוסר רב הונא...". וצ"ל בתוספות "פי' ר"ח" וכן פירש בספר הישר סוף סי' ר"ל, ועיין בראב"ה ח"א עמ' 379, ושם העיר 4 העיר אפסוביצר על הטעות בתוספות ובשאר ראשונים.

36 במ"מ שם מובא גוסף אחר של ההשגה: "ועוד כתב בהשגות א"א בתא כבוד הרב יהא במקומו מונח ולא אתמר לייט עלה רב אהא אלא אנר שאחוריה הדלת פותח וגועל כדרוכו ואם כבה ע"כ".

37 עי' במ"מ שם.

פ"כ ז"ן : מציאה אם יכול להחשיך עליה מחשיך ואם לאו מוליכה פחות פחות מד' אמות. א"א זה שבוש ק' מ' 38
פ"כ ה"א : ולא תצא פרה בעור 39 שמניחין לה על דדיה כדי שלא ייגזל העגל כשהיא ישנה. א"א וזה אינו
בגמרא ק'

פ"כ ה"ב : העבד והאמה מצויין על שביתתן. א"א אין הדברים הללו כתקונן שאם מלו וטבלו לשם עבדות
הרי הן כנשים ישראליות גמורות ובני עונשין הן לעצמן ולא הזהירה תורה את רבן עליהם, אלא על עבד ואמה
התושבים שלא יעשו מלאכתם, שלא תאמר בעלמא היא כאמירה לגוי אלא לאו גמי איכא ואפי' יעשה מעצמו, אבל
לצורך עצמן עושין כל צרכן ק' 40

פכ"ב ה"ח. ההשגה שבמ"מ בכ"י מ.

פכ"ג ה"ט. ההשגה שבדפי' לי בכ"י מ.

פכ"ה ה"ב : כתב הראב"ד ז"ל בירושלמי ובלבד שלא יגע בביצה ד' א"א בירושלמי ובלבד שלא יטלנו כביצה מ' 41

פכ"ו ה"י : כתב הראב"ד אינו תופס דרך הגמרא ד' א"א אינו תופס לשון הגמרא מ'

פכ"ז ה"י ד"ה היה. לי בכ"י מ.

שם ד"ה שהרי נכנס. בכ"י מ' רק : א"א חסר מכאן, וכל השאר חסר שם.

הלכות ערובין

פ"ג ה"ט : כתב הראב"ד ז"ל זאת הגירסא אינה בספרינו ד' א"א הנסחא אינה בספרינו ק' מ' 42

פ"ה ה"ד : כתב הראב"ד ז"ל ירושלמי הוא... נסמכין על שתופי מבוי בשבת האחר ד' א"א יר' הוא זה...
נסמכין על שתופי מכוואות בשבת הראשונה ק' מ'

הלכות יום טוב

פ"ח ה"ח : כתב הראב"ד גם זה טעות וקודם ד' א"א גם זה טעות גדולה וקודם ק' מ' 43

הלכות חמץ ומצה

פ"ב ה"ב. ההשגה אינה בכ"י ק' מ' 44

פ"ב ה"ד. ההשגה בכ"י ק' כנוסח המובא במ"מ.

הלכות שופר

פ"ג ה"ד. ההשגה אינה בכ"י ק' מ' וכן וכנראה שלא היתה גם בפני המ"מ ובלח"מ שם. מצאתי בקצת ספרים השגה
כתובה כאן.

הלכות סוכה

פ"ה ה"ג. בכ"י ק' מ' נמצאת השגת הראב"ד המובאת במ"ע לה"ד ורמז לה המ"מ בה"ב.

פ"ה ה"ז. ההשגה אינה בק'.

פ"ח ה"ג. ההשגה שבמ"ע בכ"י ק' מ' : א"א אני אומר שנמדקו לארכן ר' א' ש' העלין...

פ"ח ה"ה : נפרצו עליו פסול. א"א רוב עליו מ' ובעיני רוב השיעור שהיה עבדו קיימת ק' 45

38 מתוך דבריהם של המ"ע המ"מ והכ"מ משמע שלא היתה לפניהם השגה זו. 39 לפניהם : בעור הקופר.

40 המ"מ אינו מביא השגה זו בלשונה אבל רומז לה במלים "שלא כדברי ה"א ז"ל שכתב בהשגות שכיון
שהוא בר עונשין אין רבו מזהיר עליו".

41 ביר' שבת מ"ד ה"ב "ובלבד שלא יהא הכלי נוגע בגופה של ביצה", ונדחקו לפרש את טעם היר' ע"י
במ"מ כאן ובמראה הפנים ליר' שם. ה"רש ליכרמן, ירושלמי כפשוטו ע"י 93, סבור, שאין טעם הירושלמי משום
ביטול כלי מהיכנו, אלא משום שנשלתו עלולה להביא לנענוע הביצה, והג"י שבכ"י מסייעת לדבריו.

42 וע"י במ"ע ובמ"מ. 43 וז"ה במ"ע וע"י במ"מ שם.

44 אין גם רמז להשגה זו בדברי המפרשים הדנים בלשון הרמב"ם, ע"י במ"מ ובכ"מ. ובלח"מ אף גילה סתירה
בין השגה זו לבין הקודמת.

45 ברמב"ם : נשרו רוב עליו, כלשון הברייתא סוכה ל"ב ע"ב, ונראה שבכ"י נשתבש "נשרו רוב" והיה
ל"נשרצו" ואולי צ"ל : נפרטו. וע"י במ"מ שם "ודע שגירסת רבנו במשנה נפרטו עליו ור"ל נשרו, וכן הג"י
בכ"י קמבריד' הוצ' לו, וע"י בספר מנוח קושטא חצ"ת, נ"ה ע"א, ובמלאכת שלמה לסוכה ג' ב.

הלכות שקלים

פ"ג ה"ב: כתב הראב"ד ז"ל בירושלמי אינו כן ד' א"א בירושלמי לא אמר כן מ

הלכות תעניות

פ"ו ה"ט: א"א... אלא צרת גשמים שהיא לשעתה ד' א"א... אלא צרת הגשמים בלבד מ

פ"ד ה"ז: א"א מן התוספתא אסף את אלה ולא כמו שכתב הוא והתוספתא עצמה משובשת ד' א"א מן התוספתא אסף את אלה ולא כמו שכתב הוא כתוב שם והתוס' עצמה משובשת ק

הלכות מגילה

פ"ב ה"ח: כל ספרי הנביאים וכו'. א"א לא יבטל דבר מכל כל ספרי הנביאים והכתובים עתידין ליבטל. א"א הספרים שאין ספר שאין בו לימוד, אבל כך אמרו אפילו דבר הדיוטות כי לא יבטל ספר מכל הספרים, יבטלו שאר ספרים מלקרות בהם מגילה לא תבטל מלקרותה שאין ספר שאין בו לימוד, אבל כך אמרו אם יבטלו שאר ספרים... ק' מ 46

הלכות אישות

פ"ג ה"ב. ההשגה אינה בכ"י ק' מ.

פ"ג ה"ג: כתב הראב"ד אין אנו נוהגין כן אלא מקדש ואח"כ מברך... ד' א"א אין אומ' אלא... מ

פ"ד ה"ח: כתב הראב"ד זה אינו אלא מדרבנן והיא אינה יכולה למאן ד' א"א אין זה נכון אלא מדרבנן היא ואינה יכולה למאן מ

פ"ו ה"א. השגה זו היא בל"ד וכן היא מובאת במ"מ.

פ"ד ה"ט: כתב הראב"ד ז"ל אין אני רואה פשרה לדין ד' א"א אף אני רואה פשרה לדין במשנתנו מ 47

הלכות גרושין

פ"א ה"ד. ההשגה אינה בכ"י ק' מ.

פ"ו ה"ז: מ"עור השיג עליו" ל' ק' מ.

פ"ט ה"ז. בסוף ההשגה בכ"י ק' מ: "ויש לזה פנים אחרים".

פ"י ה"ט: ודברי הגאונים קיימים הם ד' ודברי הגאונים ז"ל קרובים הן ק

פ"ג ה"ב. בכ"י מ נוסף בסוף ההשגה: "מפני חומר שהחמירו עליה בסופה".

הלכות יבום וחליצה

פ"ה ה"ב. כתב הראב"ד ז"ל זה המחבר גמ' הוא עושה מדעתו ד' א"א זה המחבר... מדעת עצמו... ק' מ

הלכות נערה בתולה

פ"א ה"ח: אין האונס והמפתה חייב בקנס עד שיבוא עליה כדרכה. א"א טעות היא זו ומפורש בגמרא דאפילו שלא כדרכה משלם קנס מ 48

הלכות איסורי ביאה

פ"ב ה"ו: בין רשעים חמורים ד' בין רשעים גמורים מ

פ"ב ה"ט: ועל זה היה ראוי לגנוז זה השער ד' ועל זה היה ראוי לגנוז זה הספר ק

פ"ד ה"ט: שהיה צדיק שאין כמותו ד' שהיה צדיק כמותו מ

פ"א ה"י: וכלה שפירסה נדה אסור להתייחד עמה ד' ועוד שפנוי אסור להתייחד עמה כדאית' בכתובות מ 49

פ"א ה"ח: כתב הראב"ד ז"ל אנו נוהגין אפילו על שלחן אחד ד' א"א אנו נוהגין אפי' בקערה אחת ק

פ"ד ה"ג: כתב הראב"ד ז"ל מכדי רב ששת אמרה לשמעתיה ד' א"א מכדי אמרה רב לשמעתיה ק' מ

46 בדפ' קושטא חסרה. כל ההשגה והמדפוסים הסתפק בדברי הרב המגיד "ויש כאן השגה ולימות המשיח האמת יראה את דרכו", וכן גם בדפ' ויניציאה רפ"ד. אבל בדפ' בראגדין ויושטיניאן ההשגה כנ"ל ובדפ' ויניציאה של"ד חסרה ההשגה ושנו במ"מ והוסיפו את הערת המגיה. 47 במ"ע ובמ"מ כמו בדפ'. התוספת בסוגריים ל' בכ"י. 48 השגה זו הובאה במ"ע והעיר "גמרא זו אינה יודע אותה", וכבר הערה את מקורה המהרש"ל ב"ש"ש לכתובות פ"ג סי' י"ז והוא בדברי ר' יצחק בכתובות מ' ע"ב ובקידושין י' ע"א. 49 ועי' במ"מ ובכ"מ שם.

פ"טו ה"ח. ההשגה שייכת להכ"ו וכן היא בכ"י נ.

פ"ח ה"ט: כתב הראב"ד ז"ל אעפ"י שאמר דבר חכמה אין שמועתו מתכוננת ד א"א אע"פ שאמר דבר חכמה אין שמועתו מחזרת ק נ

פ"ט ה"ח. ההשגה אינה בכ"י נ.

פכ"ב ה"ט: כתב הראב"ד ז"ל הפריז על מדותיו שלא אמרו חכמים אלא שלא יתאכסן עמה ד א"א הפריז מדותיו אלא שלא יתאכסן עמה כך אמרו חכמים נ

הלכות מאכלות אסורות

פ"א ה"ב: כתב הראב"ד ז"ל אינו צודק והוא שקר ד א"א זה אינו צורך והוא שקר ק

שם ד"ה היא מפרסת: כתב הראב"ד ז"ל אף זה שקר מפורש בתורה ד א"א אף זה מפורש בתורה ק⁵⁰ א"א אף זה מפורסם בתורה נ

פ"ב ה"ג. ההשגה שבמ"מ בכ"י ק נ.

פ"ג ה"א: כתב הראב"ד ז"ל מה ראה לשנות שפירשו בו חכמים שהם מתוקנים יותר מכולם ד א"א ראה לשנות הטעמים שפירשו בו חכמים שהם מתוקנים יותר משלו נ

פ"ג ה"ג: אבל בימי חכמי המשנה גזרו על גבינות הגויים מפני שמעמידן. א"א וכמה טעמים אחרים יצאו עליה לאסרה משום חלב טמא דאיכא דקאי ביני אטפי⁵¹ ומפני שמחליקין פניה בשומן של חזיר. וא"ת הני מילי ביבשה אבל בלחה ליכא למיחש לא איכא. ואני שמעתי באוני מעתה מה שהורו הגאונים בגבינה שהעמידה בעשבים והם נכרים בגבינה מן הדיון היא אסורה ולא מגורה ק נ⁵²

פ"ג ה"ט. ההשגה שבמ"מ בכ"י ק נ, אבל שם: "כמה מכוור הדבר שנקנה מהם חשש איסור מפני ביטול ברוב" במקום "כמה מכוור הדבר שנסתלק מהם חשש איסור מפני בטולו ברוב".

פ"ג ה"ב: כתב הראב"ד ז"ל ציר חגבים סהור בירושלמי שאינו מכשיר ד... אבל ציר של חגבים שהוא ציר סהור פירשו בירושלמי שאינו מכשיר נ

פ"ו ה"ג. ההשגה שבמ"מ היא בכ"י ק נ.

פ"ו ה"ח. ההשגה אינה מכוונת בכ"י ק נ ל"שתי פתילות וכו'" אלא לה"ט "ויש מן הגאונים..." וכן הוא במ"מ. פ"א ה"ח. ההשגה בכ"י נ כמו במ"מ והנוסח שונה מלשון הגדפס.

הלכות שחיטה

פ"י ה"א: "ויש מקצת ראי' בגמרא" ל"י נ.

הלכות שבועות

פ"ג ה"ה: מ"שבועות הבאי" עד "ענין שבועת שוא היא" ל"י ק נ וההמשך ב"ו הוא "נעלמה ממנו שבועה שהרי העלם שבועה וחפץ בידו הרי זה פטור" ובדפ"י עשו מזה השגה נפרדת וכבר אמר הרשב"י "לשון הראב"ד ז"ל

בהשגה זו מוטעה בטפריים שלנו ואין בידנו ספר כתיבת היד להגיה ממנו... ובלח"מ שם "ובדפוס ויניציאה הוא מחולק לבי השגות. אבל הוא טעות והעיקר הוא כדפוס קושטאנטנינה".

פ"ד ה"ז. ההשגות להל' זו אינן בכ"י ק; בכ"י נ חסרה השניות

פ"ו ה"ט: "יש כאן לשון אחר" ל"י ק. ה"נוסחא האחר מוזאת ההשגה"⁵³ אינה בכ"י ק נ.

פ"ו ה"ב: "ומה שכתוב הוא אינו ברור" ל"י נ

הלכות נדרים

פ"א ה"א: א"א אנו רגילים לפרש מפני שהחלה והתרומה לכהן נכסיו הן א"א אנו רגילים לפרש מפני שהחלה וכחולין לגבי ישראל הן והחטאת והאשם כיון שקדושתן ע"י אדם מתפס והתרומה לכהן נכסיו הן והוא שרבי נודר הוא שאין דוקא נדר ונדבה שר' יעקב אומר מתפס בבכור אסור ד יעקב אומר מתפס בבכור אסור נ

50 וכ"ה במ"מ. 51 ע"ז ל"ה ע"ב. 52 המ"מ רמז להשגה זו במלים "...ולדבריהם הטעמים האחרים קיימים הם זהו דעת הראב"ד ז"ל בהשגות". 53 ע"ז לעיל עמ' 361.

פ"ג ה"ט. לי מ.

פ"ו ה"ט : א"א זה הפירוש לא ידעתי מאין לו ובירושלמי מן הכוס החוזר תמן אמרין קונדיטון ד.... ובירושלמי מן הכוס החוזר מה זה כוס החוזר תמן אמרינן קונדיטון מ⁵⁴.

שם ד"ה וכן. בכ"י מ רק. א"א ואין אין בה הנייה אלא שיש בו חי נפש וכל השאר ל"י.

פ"ו ה"ה : ואע"פ שהירושלמי אין משוה לדברינו אין לנו אלא גמרא שלנו ד ואע"פ שהירושלמי... אין לנו אלא תלמודנו ק

פ"י ה"ו : א"א הגרסאות מתחלפות במלה זו שמצאתי שתי גרסאות שאין בהם אלא עד סוף אור (שני) [ראשון] ובנוס' ירושלמי מצאתי [בין] אור הראשון וזו הנוסחא ערבה עלי ד ירושלמי מצאתי עד סוף אור הראשון וזו הנוסחא ערבה עלי מ⁵⁵.

הלכות גזירות

פ"ג ה"א. בכ"י ק בנוסח המובא במ"ע.

פ"ו ה"ח. בכ"י ק חסר מ"ח ראשי עד "אי זו היא טומאת התהום".

הלכות ערכין

פ"ד ה"ח. בכ"י ק מ : ... וגורא לי דטעות מפורש היה מ"אפשר שכן ר"ל עד "וכן עיקר" ליתא שם. פ"ד ה"ז ופ"ו ה"ז. ליתא בכ"י מ

הלכות כלאים

פ"ג ה"ב. בכ"י מ מסתיימת ההשגה במלים "ולשון התוספתא עניין אחר"⁵⁶.

פ"ז. ההשגות אינן בכ"י מ.

פ"י ה"ג : מ"אם נתון עד סוף ההשגה ל"י מ

פ"י ה"ט : וזורבין כמו תופרין ד וזורבין כמו צרפין מ

הלכות מתנות עניים

פ"א ה"ב. בסוף ההשגה בכ"י מ רק : "הוא דתימא אבל לוקט ביד זכתה לו יד".

פ"ד ה"ז. ההשגה ד"ה מי שהיו ל"י מ

פ"ח ה"ד : א"א זה מחזור כלל וכלל ד א"א אין זה מחזור כלל וכלל מ

הלכות תרומות

פ"ג ה"ו. ד"ה אין טולות ל"י מ

פ"ד ה"ח : א"א בירושלמי הוא... ולשון הירושלמי כך הוא ר' זעירא בשם ר' פרחיה ד... בשם ר' פדיה מ⁵⁷ | אע"פ שהוא ספק... ותרין ליה ל"י ק מ | אם אותו הדמיון שהוא מאה אבדו מהם עד חמשים צריכין רוב פירות כל אחת הפורשת ד אם אותו הדמיון שהוא מאה אבדו עד חמשים צריכין רוב, פירוש כל אחת הפורשת מ | אבל אם אבדו... מ"ס כדאמרינן ל"י מ

הלכות מעשר

פ"ג ה"ט : מ"אלמא עד "ובתוספתא" ל"י מ

פ"ד ה"ג : והמחבר כזה עוקר ומבלבל ומערבב הכל ד זהו עיקר והמחבר הזה בלבד וערבב מ⁵⁸.

54 ובמ"ע שם : תנו מן הכוס החוזר איהו כוס החוזר... וכן הוא בירושלמי לפנינו פ"ד ה"ו, ל"ח ע"ד.

55 וכ"ה במשבי"ר פ"ח מ"ז, וע"י ברד"ב, בכ"מ ובלח"מ ובר"ן לגדרים ס"ג ע"ב ד"ה עד ובמלאכת שלמה פ"ח מ"ה.

56 וע"י ברד"ב שהתקשה בסירוש ההמשך.

57 וכ"ה בירושלמי תרומות פ"ד ה"ה מ"ג ע"א.

58 בד"ס וילגא תרמ"א, ורשא תר"ס הושמטה השגה זו וכן בהוצאת "אל המקורות" ירושלים תש"ד. יורשה נא לי להתריע על המהגב הנפסד של הדפוסים החדשים, שאינם אלא צלומים של דפוסים קודמים, ואין הם מציינים בשער או מעבר לשער את הדפוס שאותו צלמו.

פ"ז ה"ז: א"א אני אומר... אא"כ חזר בעל הבית ותיקן פירותיו בתנאי. ובתוספתא דמעשר שני אינו כן אלא היא קורא שם למעשרותיהם נראה מיניה וביה קאמר וא"א לכהן בלי תקלה.
א"א אני אומר... אא"כ חזר בעל הבית ותיקן פירותיו בתנאי. ובתוספתא דמעשר שני אינו כן אלא היא קורא שם למעשרותיהם נראה מיניה וביה קאמר וא"א לכהן בלי תקלה.

פ"ח ה"ו. בכ"ז נ' ההשגה נגמרת במלים "והתשעים מותרין". כל השאר אינו אלא לשון הרמב"ם, שהעתק בכ"ז כהלכה שעליה נסבה ההשגה שלאחר כך. וטעות זו כבר נמצאת בדפ' קושטא.

פ"ג ה"ט: א"א תמה אני איך בלבל את העניינים ולא תפס לא דרך המשנה ולא דרך התוספתא המשנה אמרה... ובתור ספתא אמרו דמאי שתקנו ודאי ודאי שתקנו דמאי לא עשה כלום דברי ר' עקיבא ור' יוסי אומר משום ר' יצחק ודאי שתקנו דמאי לא עשה ולא כלום... ולפי התוספתא⁶¹ הלכה כר' יוסי ולפי המשנה אין הלכה לא כר' עקיבא ולא כר' יוסי בברייתא ד

הלכות מעשר שני

פ"ז ה"כ. ההשגה הראשונה ד"ה האוכל אינה בכ"ז נ. שם ד"ה ואם. בכ"ז נ' רק "א"א וישלם מה שיאכל" וכל השאר אינו אלא לשון הרמב"ם. פ"ח ה"ג. ד"ה לקח לי נ.

פ"י ה"ד: או הרכיבו באילן אחר פ"י באילן אחר שחייב בערלה. ילדה שסבכה בזקנה^{61a}: לא (כמדומה לי שאין זה מן הרב)⁶² נמצא חידוש בכל ספר משנה תורה גדול מזה כי בא להחמיר עליו דבר שנהגנו אנוחנו ואבותינו בהיתר כי ילדה שסבכה בזקנה בטלה והיינו ילדה יתור של אילן זקן או בחור שהרכיבה בחמש שנים ועשה פירות. מותרין אותן הפירות שעולין הן לגבי הזקנה ומן הזקנה הם חיים נ'⁶³.

הלכות בכורים

פ"ה ה"ו. ההשגה אינה בכ"ז נ' וכבר העיר בכ"מ שם "ולא היה צריך לכתוב דהרי רבנו כתבו בסמוך".

הלכות שמיטה

פ"א ה"ח. הקוצץ אילן לשון המשנה ויתים נ'

59 המלה "וספק" נשתבשה מ"ובתוספתא" או שצ"ל: "וספק [בתוספתא]", כלומר שעל ספק שהן קיימין ספק שאינן קיימין, נאמר בתוספתא דמ"ש (פ"ג ה"ז), "שמעשר עליהן וקורא שם למעשרותיהן".

60 נוסח זה יש בו כדי ליישב את הסתירה שמצאו בין סוף דברי הראב"ד לבין התחלת דבריו. והכנה לא יאכלנה עד שיתקן אותם ולא ממקום אחר, ע"י בתשובת ר' שמואל הלוי בשו"ת רלבי"ח סי' קס"ו: "ודאי יש טעות סופר שיש מלת ולא מיותר... ואע"פ שבספר כתיבת יד נמצא ולא ממקום אחר כמו בדפוס נ"ל שנפל הטעות בהתחלה והאמת יורה דרכו כי הגה השכל גותן שלא יתקן אלא ממקום אחר" (ובכ"מ שם העתיק את דבריו. ומצאתי כתוב...), והרלב"ח שם סי' קס"ו דוחק ליישב את הגירסא "ולא" וע"י ברדב"ז שם "ומפני שאני חושש שיש בלשון ההשגה טעות סופר לא חששתי להאריך". וע"י ר"ש ליברמן, תוספתא כפשוטה עמ' 755, ובחזון איש לרמב"ם שם, הוצ' "אל המקורות", קל"ו ע"ב.

61 ולנוסח התוספתא ע"י בהוצאת ליברמן, דמאי פ"ד ה"ד עמ' 74 ובתוספתא כפשוטה שם עמ' 236.

61a שם ה"ט.

62 ברור שזאת הערה שבגלילין כה"י שממנו העתיק הסופר, שבאה לומר, שאין ההשגה מהראב"ד, והיא הוכנסה בפנים השגה זו אינה בדפוסים.

63 והשגה זו תמוהה היא וצדק המעיר שכן גמרא מפורשת היא, נדרים נ"ז ע"ב: "א"ר אבהו אמר ר' יוחנן ילדה שסבכה בזקנה ובה פרות אע"פ שהוסיפה מאתים אסורי, ונראה שלפני המשיג לא היו ברמב"ם המלים "והיו פרות בילדה" ולכן הקשה מסוטה מ"ג ע"ב "והאמר ר' אבהו ילדה שסבכה בזקנה בטלה ילדה בזקנה ואין בה דין ערלה", ועיין ברין כנזרים שם.

שם ה"ט. המבקיע בויתיו נוטל עצים, וכן הקוצץ קורת שקמה מ⁶⁴
 פ"ג ה"ז ד"ה היו: א"א ג"ל מן הגמרא דאו מוקפות עטרה קתני במתניתין ד א"א גראה לי מן הגמרא דאמי
 מוקפות עטרה קתני במתניתין מ⁶⁵.
 פ"ד ה"ז: בצלים שיצאו משביעית למוצאי שביעית. א"א ואין יודע אם משל שביעית או מערב שביעית ושאר
 בקרקע אינן מותרין עד שיצאו מן החדשות גטות כמותן מ⁶⁶
 פ"ז ה"ג: א"א זו דברי ר' מאיר... ומ"ש לא כר' מאיר ולא כחכמים ד א"א זו דברי ר' יהודה... ומ"ש לא כר'
 יהודה ולא כחכמים מ⁶⁷
 פ"ז ה"ד. בכ"י מ הגי' ר' יהודה כנ"ל.
 פ"ג ה"י. ליתא בכ"י מ

הלכות כלי המקדש

פ"ג ה"א. פ"ד ה"ח: ליתא בכ"י מ

הלכות ביאת המקדש

פ"ג ה"ט: ואע"פ שהוא פסור מלקין אותו. א"א חסר מכאן מ ועי' בכ"מ שם.

הלכות אסורי מזבח

פ"ג ה"י ד"ה ונרבע: שנולד אחר שנשחטה אמו ליתא מ

פ"ה ה"א. ליתא מ

הלכות מעילה

פ"א ה"ג. ל"י מ

הלכות קרבן פסח

פ"ד ה"ו. בכ"י מ רק. א"א זה שיבוש" וכל השאר ליתא.

פ"ט ה"ו. המלים. "ולית הלכתא כחתייה וזה העניין הפשוט בשמועה" אינן בכ"י מ.

פ"י ה"ד: "בשר תגינה" וכו' עד הפסח עצמו מפני התערובת. "ירושלמי דרא אמרה מאן דאכלה עם (עון ?)
 ופסחא דהויא ובעו למיכל קופר ההוא פסחא מתבער בפסח מ⁶⁸

הלכות שגגות

פ"י ה"ז. נוסף בסוף ההשגה: ה"ם ז"ל פסק כן ואמנם אמרו על שבועת העדות וכו' ר"ל כל חד וחד במאי דשייך
 ביה השוה להדיוט ואם בקבוע מלוך (?) כמו שנבאר במקומו מ⁶⁹.

פ"ג ה"ד: ל"י מ

הלכות תמורה

פ"א ה"ב ד"ה ונכנס: סבר שהוא הבית שאמר אכנס בו ואקדיש ואמיר זהו הקדש טעות וגבי תמורה קדוש ד
 סבר שהוא הבית שאמר אכנס בו ואקדיש ואמיר ואינו זה הוא הקדש טעות וגם תמורת קדשים אין מ

הלכות טומאת מת

פ"ד ה"ח. ליתא מ

64 ועי' בכ"מ וברדב"ז לשתי הלכות אלו.

65 ברמב"ם שם הקיפו את המלה "או" בסוגרים בהתאם להשגה, אבל בדפ' ר"מ מפורש: או, ועי' ברדב"ז ובכ"מ שם.

66 עי' תוספתא שביעית פ"ד ה"ג, הוצ' ליברמן עמ' 182, ומתוך השגה זו משמע שהראב"ד לא גרס בתוס'
 "או שיצאו משביעית למוצאי שביעית" אלא "ושיצאו" וכן הגיה הגר"א, עי' ר"ש ליברמן, תוספתא כפשוטה
 עמ' 539.

67 ועי' ברדב"ז שם... כאשר השיג עליו הראב"ד ז"ל והיה גורס רבי יהודה. וכ"ה בדפוסי ויניציאה, וכן היא
 הגי' בכ"י ערפורט של התוספתא פ"ה ה"ד ועי' ר"ש ליברמן שם עמ' 549.

68 עי' בכ"מ ובירושלמי פסחים פ"ו ה"ה, ל"ג ע"ג ובאהבת ציון וירושלים וגם כ"י מ משובש כאן.

69 הגהה זו באה ליישב את דברי הרמב"ם על דרך "לצדודין קתני", ועי' בכ"מ ובלח"מ, וסיום דברי ההגהה
 לא נתחוויר לי.

פ"ב ח"ו: הוציא דבר זה ממילתיה דר"א בר' צדוק ד הוציא דבר זה ממילתיה דר' צדוק ק⁷⁰
 פט"ו ח"ה: א"א זה כתב במקום והכני שאין בו ממש ובמסכת כלים פ"ו... עד שיוציא את הכבי והיא אותה
 יריעה שנמצאת בתוכה. ד א"א זה במקום בראי⁷¹ שאין בו ממש ובמס' כלים פ"ו... עד שיוציא את כל הבראי
 שהיא אותה היריעה לבנה שנמצא בתוכה נ

הלכות פרה אדומה

פ"ה ח"ה: כל מה שנוסף בדפ' בסוגריים מרובעים ליתא נ.
 פ"ז ח"ו. ההשגה ליתא נ.

הלכות טומאת צרעת

פ"ד ח"ט: מ"הא למדת עד סוף ההשגה ל" בכ"י נ.
 פ"ז ח"ו. ההשגה אינה בכ"י נ.

הלכות מטמאי משכב ומושב

פ"ז ח"ח: א"א כל מ"ש בזה הרבה יגיעות שאין הדעת מקבלת ואין השכל מודה ואין הלב מתיישב עליו... אבל
 אתה עשה אונן כאפרכסת ושמע דבר יי כי אמרה התוספתא ד א"א כל מ"ש בזה הרבה יגיעות שאין הדעת
 מקבלת... אבל אתה עשה אונן כאפרכסת ושמע דברים כי אמרה התוספתא ק

הלכות שאר טומאות

פ"ה ח"ד. ההשגה שבכ"מ בכ"י נ.

הלכות נזקי ממון

פ"ג ח"ד: מוכדאמרינן עד סוף ההשגה ל" נ

פ"ו ח"י"ב: כתב הראב"ד על כל בבא ובבא מהם על בבא ראשון
 עד שיגב בסירוגין הרי זה מועד כתב ובלבד שלא יגב מין אחד שתי
 פעמים זו אחר זו ועל בבא שניה ג' שחורים וכו' עד או לג' מינים הוא
 מועד כתב אי גמי לכל המינים ועל בבא שלישית וכן אם גנח בגי
 שבתות וכו' עד הימים כתב א"א לכל הימים⁷² ד
 ראה שור היום ונגחו וכו' הרי זה מועד
 א"א ובלבד שלא מין אחד שתי פעמים זו
 אחר זו. גנח ג' שחורים וכו' או לשלושת
 המינים א"א אי גמי לכל וכן אם גנח
 בשלושה שבתות וכו' או לשלושת הימים,
 א"א אי גמי לכל הימים נ

פ"ב ח"ח: ואם גפל לאחוריו בבור זהו הספק שאמר שאין ב"ד מחייבין אותו ד ואם גפל לאחוריו בבור זהו
 הפסק שאמר שאין ב"ד מחייבין אותו⁷³ נ

הלכות גנבה

פ"ד ח"ב: א"א הא מילתא דלאו כהלכתא היא דהא ר"י פליג עליה בהדיא דאמר ד א"א והא מילתא דלא
 כהלכתא היא דהא רב נחמן פליג עליה ובהדיא אמרינן⁷⁴ נ

פ"ט ח"ט: מפני שהגב יודע שבעל הבית בבית או בא להרוג או ליהרג אבל גנב ביום אין בעל הבית מצוי ד
 מפני שגנב לילה יודע שבעל הבית בבית... אבל גנב יום אין בעל הבית נ

הלכות גזלה ואבריה

פ"ח ח"ד. ההשגה שבכ"מ ד"ה וכן אם היר' בכ"י נ.

פ"ט ח"א. בכ"י נ ההשגה כמו בנ"א שבדפ'.

70 בברכות י"ט ע"ב: ר' אליעזר בר' צדוק, ולא מצאתי גי' אחרת.

71 במשנה כלים פ"ז מ"ו. עד שיוציא את כל הככר ובפיה' לטהרות, הוצ' ר"ן אפשטין עמ' 50 "הכבי",
 והעיר אפשטין שם הערה 42 כי בפיה'ג לאהלות (שם עמ' 90) הגי': והכבאי, ובכ"י קויפמן (הוצ' גולדברג
 עמ' 101) שם הככאי, ונראה שבכ"י שלפנינו השתבש "בראי" מ"כבאי".

72 ההשגה העתקה מהמ"ע, ע"ש.

73 ובמ"מ שם: "והריא ז"ל תיקן דבריו בהשגות ולא הגיע בידי הנוסחא המתוקנת..." ועי' בלח"מ שם.

74 ע"י ב"מ ק"ז ע"ב ובמ"ע שם.

הלכות חובל ומזיק

פ"ד הכ"ב. ליתא נ

פ"ו ה"ה. מה שכתוב "בקצת ספרי השגות" נמצא בכ"י ק נ ושם מסתיימת ההשגה במלים "ובגמרא משמע ולא אתליץ גינהו".

פ"ז ה"ח. ד"ה הנוקד ליתא נ וכנראה נכסל בדפוס מההשגה הקודמת ד"ה וכן.

פ"ז ה"א. בכ"י נ נוסף בסוף ההשגה: "אבל הכא אנפשיה קאעביד" וכ"ה במ"מ שם.

פ"ט ה"י. ליתא נ

פ"ט ה"ז. ליתא נ וע"י בכ"מ שם.

הלכות מכירה

פ"ב ה"ט: מידי דהוה אחרי את מקודשת לי לאחר שלשים יום דחילי קידושין בההוא יומא ד מידי דהוה אחרי את מקודשת לי לאחר שלשים יום דחילי שהרי אפשר למיתב ההוא יומא נ

פ"ד ה"ח. ליתא נ

פ"ז ה"ג: וכל זמן שהלוקח קיבל מי שפרע המעות עומדות באחריותו ד וכל זמן שלא קבל הלוקח מי שפרע המעות עומדות באחריותו נ

פט"ו ה"א: א"א אינו מחזור ד א"א דין זה אינו מחזור נ וכ"ה במ"מ, אבל במ"ע כמו בדפ.

פכ"א ה"ו. בסוף ההשגה הערה: "כך מצאתי כתוב במקצת ההשגות מבפנים ומקצתן בחוץ" והערה זו היא על פי המ"ע "... ולא שהראב"ד יכתוב עליו כך אלא אחד מן התלמידים המתחילים שלא הגיע להוראה כתבה מבחוץ... ובאו המעתיקים וכתבוהו תוך הספר אך לא יצאה מפי הראב"ד חס וחלילה..." וההשגה ישנה גם בכ"י ק נ.

פכ"ג ה"ט. לי בכ"י נ וע"י במ"מ.

פכ"ד ה"ט"ז⁷⁵. ליתא נ ובמ"ע שם: "ואני אומר גם בזה שלא יצא מפי הראב"ד ז"ל", וע"י בכ"מ שם.

פכ"ז ה"ג. ד"ה מכר את העגלה וכו', בכ"י נ ההשגה היא לבבא הראשונה "המוכר את העול..." וכן במ"ע ובכ"מ שם.

הלכות זכיה ומתנה

פ"ד ה"י. ההשגה השניה שבמ"ע ד"ה "וכן אם אמר לשנים כתבו..." נמצאת בכ"י נ.

פ"ד ה"ג. בכ"י נ רק "א"א רעיון רוח הוא זה", והשאר ליתא.

פ"ו הכ"א: ואי בשתן קיימין היא בעיא ולא איפשיטא הלכך ואם בשתן קיימין הא איבעיא ולא איפשיטא היא אין נגבין בב"ד אלא אם תפס לא מפקינן מיניה חוץ מייבא הלכך אין גובין בב"ד אלא אי איתפס לא מסקי וסבכתא ואם אכלתו לא הדר' ואפילו תפס מפקינן מיניה ד מיניה ואם אכלתו לא הדר' ואפי' לא מסקי מיניה נ

פ"ז ה"ט"ו: א"א דבר זה אינו מחזור ד א"א דבר זה מחזור נ^{75a}

פ"ח ה"י"א: א"א אני וחבירי אומרים ואפילו כתבו מחיים (לפי שהעדים) שלוחים הם ד א"א אני וחבירי פי' אפי' כתבו מחיים שלוחים הם ק

הלכות שכנים

פ"ב ה"ט"ו. זה שיבוש גדול ד גדול ליתא נ

פ"י ה"ח: מי שהיתה שדה חברו נטועה וכו' אבל בחוצה לארץ מרחיק בין גפנים⁷⁶ לשאר ובין אילנות לאילנות ד' אמות. א"א בגמרא אינו כן ואמרו בין גפנים לאילנות בעי טפי. ועוד מאין לו שאף בבבל לא יספיק ב' אמות שהמדרשות וכלי הבקר שלהם קצרים נ⁷⁷

פ"ג ה"א. ההשגה שבמ"מ בכ"י נ וע"י בכ"מ.

⁷⁵ בדפ' שייכו בטעות את ההשגה לה"ט, וע"י במ"ע ובכ"מ.

^{75a} ובמ"ע ובמ"מ כמו בדפוס, אבל כבר תמה בעל המ"מ שם "ובאמת לא ידעתי למה כתב כן והלא שנינו במשנה... ואולי שהראב"ד ז"ל מפרשה בפנים אחרות ומ"מ היה לו לפרש ותימה הוא".

⁷⁶ לפנינו ברמב"ם: בין גפנים לגפנים ב' אמות ובין גפנים לאילנות ובין... ובכ"י השמטה ע"י הומונים.

⁷⁷ במ"מ שם הובאו הדברים כשתי השגות.

הלכות שלוחין

פ"א ה"ג : מולדבריו עד סוף ההשגה ליתא נ

הלכות עבדים

פ"ז ה"ח : גשתבש כאן שיבוש גדול וכי האפוסרופוס כותב גם שחרור ואינו אנון אלא ב"ד מעמידין לו אפוסרופוס ד א"א אבל ב"ד מעמידין לו נ

הלכות מלוה ולוה

פ"ד ה"ג. ההשגה שבמ"ע ובמ"מ בכ"י נ ובסופה נוספו המלים "והגולנים ומלוי ברבית שהתזירו בדרך תשובה אין מקבלין מהם כדי להדריכן בתשובה" ⁷⁸.

פ"ט ה"א : בד"א כשהיה עפרן לבן אבל עפרן שחור פוסק על הכלים הנעשין ממנו אע"פ שלא נעשו מפני שהוא מצוי תמיד ⁷⁹. א"א אע"פ שאין לזה יש לזה נ ⁸⁰.

פ"טו ה"א. בסוף ההשגה "לכל עניין" ליתא נ

פ"כ ה"ג. לי נ

פכ"ה ה"ו : ערב של כתובה אע"פ שקנו מידו פטור מלשלם שהרי מצוה עשה ולא חסר ממון. א"א שבוש נ ⁸¹.

הלכות טוען ונטען

פ"ה ה"ב. בכ"י נ מסתיימת ההשגה במלים "והוא אמר לא".

פ"ה, פ"ו, פ"ז ופ"ח. ההשגות חסרות בכ"י נ.

הלכות גתלות

פ"א ה"ג. ליתא נ

פ"ד ה"ו : א"א בגמרא לא מצאנו בה עיקר דבר זה אבל קצת הגאונים מפולסלים חלקו בין ד א"א בגמרא לא

מצאנו בה עיקר דבר זה אבל קצת הגאונים מ פ ל ו ל ו חלקו בין ק

פ"ז ה"ד. גם המוסגר בסוגריים נמצא בכ"י נ.

הלכות סנהדרין

פ"ח ה"ג : אי זהו לאו שבכללות... א"א אבי ורבא ד אי זהו לאו שבכללות... א"א זהו דלא כאבי ורבא נ ⁸²

הלכות עדות

פי"ב ה"ב : א"א מן המפרשים הטובים יש שמפרשים ד הטובים לי נ

78 בתוספת זו יש משום דחייה של ראיית הרמב"ם, ועי' בהגהות מיימוניות שם. ועי' בסמ"ג מ"ע ע"ג (ק"ג ע"ב).

79 לפנינו ברמב"ם : לכל.

80 השגה זו נמצאת בתוך לשון הרמב"ם גם בדפ' ויינציא וגם בדפ' ר"מ ובמ"ע שם : "כך כתוב בספר המורה בכתב ידו של ר"מ ז"ל וכתבו הראב"ד ז"ל בהשגותיו לפי שלא נמצא בספרו כי השמיטו הסופר ושניהם צדק בדבריהם והסופר שהשמיט אתו תלון משוגתו".

81 ההשגה במ"מ שם, אבל אינה במ"ע.

82 במ"ע כמו בכ"י ובכ"מ שם מפרש את נוסח הדפוס "גראה שהיא איך פסק כאבי במקום רבאי".

מס' 115-111
תאריך: 1988
מס' 441/2

פרקים לתולדות חכמי ארץ ישראל ואיטליה ולתולדות ספרותם

מאת

דוד תמר

א

למאמרו של מהר"ם מרוטנבורג בענין קידוש השם

ידוע המאמר הנשגב המובא בתשב"ץ לר' שמשון בן צדוק: «מ ה ר» ז' אומר: כשאדם גומר בדעתו לקדש השם... אינו כואב לו כלום. והביא ראיה מן המסורת: הכוני ב' במסורת... ותדע שכן הוא, שאין לך אדם בעולם, שאם היה נוגע באצבע קטנה באש היה צועק... ורבים מוסרים עצמם לשריפה... ואינם צועקים לא אוי ולא אבוי. וגם אומרים העולם כיון שמזכיר שם המיוחד תחילה מובטח הוא שיעמוד בסיון...»

חוץ מן הפסקה האחרונה נשנה המאמר בשו"ת מהר"ם¹ וכשהדברים נשתלשלו לחכמים יותר מאוחרים ונמסרו בכתביהם, חל שינוי בשם אומרים, והוא טעון הסבר.

א) לר' יוזלמן מרושיהים נהפכה, כפי שכבר ציין פרופ' שלום, «הראיה מן המסורת» ל«אמרו חכמינו... ואסמכונו מן הכתוב הכוני בל ידעתי הלמוני בל חליתי» (י) ומה ש«אומרים העולם» הוא מביא בשם הר"ף². ב) ר' אברהם הלוי כותב במגלת אמרפל (ג. שלום, ק"ס ז' 153, ועיין שם ע' 441/2): «מסורת ביד' החכמים שהאיש הגומר בלבו להתמסר» וכו'. ג) מקור שעדיין לא עמדו עליו הוא בס' קהלת יעקב לר' משה גאלנטי, מחכמי צפת המובהקים במחציתה השניה של המאה הטי': «כי שומר מצוה לא ידע רע (קהלת ח, ה) — הכוונה לדעתי מה שנמצא בגליון מפי חכמי פרוינישיאה כדאיתא בע"ז בבעלי התוספות — הנשרפין והנהרגין על קדושת שמו אינו מרגישים בצער שהוא אלא מתים בנשיקה»³.

נראה לי שבמקום הר"ף צ"ל הר"ף, הוא רבינו פרץ מקורביל. מהר"ף שהה במחיצתו של מהר"ם, ואף חשב את עצמו למעין תלמיד שלו, היה גם במחיצתו של ר' שמשון בן צדוק והוסיף הגהות לתשב"ץ, שבהן ציין בין השאר את «מנהג העולם» (י) בניגוד למנהגו של המהר"ם. מבית מדרשו יצאה כנראה עוד מהדורה אחרת של תוספות לעבודה זרה⁴. מענין שדוקא המאמר «אומרים העולם» וכו' שבתשב"ץ מובא אצל ר' יוזלמן מרושיהים בשם הר"ף. בכמה מהגהותיו לתשב"ץ נוקט רבינו פרץ לשון «נהגו העולם». שם יש בדמיון המינוח סיוע להשערה, שאת המאמר הנידון יש ליחס לר"ף, וסיוע נוסף בהעדרו מן מקבילה בשו"ת מהר"ם. ומאחר שעניינו לא נמצא בתוספות לע"ז שבידינו וגם לא בתוספות ר' אלחנן למסכת זו⁵, הרי קרוב הדבר בעיני, שהמאמר המובא אצל

1 תשב"ץ, קרימונה שט"ז, סי' תט"ז; שו"ת מהר"ם, פראג, סי' תקי"ז. הגרסה בתשב"ץ צ"ל «שלא היה צועק», כפי ששיערתני תחילה, וכן היא בשו"ת מהר"ם, כפי שהודיעני אח"כ פרופ' י. כ"ץ. עיי' גם אורבך, בעלי התוספות 428.

2 «יוסף אומץ», פרנקפורט תרפ"ה, סי' תפ"ב. גם הפסקה «כאשר ידוע שמימים רבים מוסרים את עצמם לשרפה... ואינם צועקים» נמסר שם כנראה בשם הר"ף. ר' יוסף האן חוזר על הרעיון גם בח"ב, עמ' 299, ועיין ג. שלום, ק"ס ז' 153, 441/2.

3 קהלת יעקב, צפת של"ה, עג. א. על הספר ומחברו עיי' מה שכתבתי בתרביץ כ"ז, 111-115. הצורה פרוינישיאה קשה והשוה שם לח, א: «בפורטוגאל ובספרד ובפרונאנסיה ובפורחצאה».

4 אורבך, בעלי התוספות, 439, 451-452, 507.

5 הוצ' ד. פרנקל, הוסיאטין תרס"א. גם פרופ' י. בער כתב לי בטובו, שלא מצא את הענין בתוספות נדפסות ולא בתוס' ר' אלחנן. הוא מניח, שהמסורת הנ"ל היא «עתיקה כי בדומה נמצא לנוצרים של תקופת הרדיפות, והם לקחו כגון אלה מישראל».

ר' משה גאלנטי לקוח מתוספות רבינו פרץ שלא נשתמרו לנו, בדומה להבאות אחרות בספרי הפוסקים מ"תוספות ר"ף", שאינן מתאימות לתוספות שלנו. לרבינו פרץ נתכוון אף ר' יוחלמן מרושהיים. ומסתבר שרבינו פרץ שמע מאמר זה מחוגו של מהר"ם מרוטנבורג.
וכיצד טעו ר' יוחלמן, ואולי גם ר' אברהם הלוי, והביאו הדברים כמדרש חז"ל או כ"מסורת חכמים"? הטעתה אותם כנראה הלשון "והביא ראייה מן המסורת, הכוונה במסורת", שעצם משמעה שהתבה הכוונה נמצאת פעמיים במקרא. מסורת המקרא נשתנתה והיתה למסורת חז"ל!

ב

על ר' יצחק גרשון ועל שנת הדפוס של ספרו "שלום אסתר"

אימתי בא המגיה המפורסם ר' יצחק בר' מרדכי גרשון טריווס מצפת לויניציאה ופתח בה בהגהת ספרים? לפי שטיינשניידר הגיה יצחק גרשון את ספרו הראשון בשנת ש"מ, לפי זנה הגיה כבר את "שערי דמעה" לר' משה אלבילדה (ויניציאה ש"מ), ולפי יערי כבר קדם והגיה את "פירוש מגלת רות" לר' עובדיה המון מברטנורא אשר בו חתם את שמו כמו בספר "שלום אסתר" "יצחק בן מרדכי גרשון", ואת "מנות הלוי" לר' שלמה אלקבץ (שניהם שם ש"מ"ה). לפי זנה בא מצפת לויניציאה בשנת ש"מ"ב בערך.

לי נראה, שיש להקדים את זמן בואו של ר' יצחק גרשון לויניציאה לשנת של"ו לכל המאוחר, שהרי אין ספק בעיני ש"הצעיר יצחק בן גרשון טריווס" שהגיה את "ראשית חכמה" (שם של"ט) ואת "בית אלהים" למב"ט (שם ניסן של"ו), אינו אלא ר' יצחק גרשון שהגיה את הספרים שהוכרנו תחילה. אין להניח שנתעלמה מהם מן הביבליוגרפים הג"ל מציאתם של הספרים הללו אלא שכנראה סברו שבשני יוסף בן שמעון קא עסקינן? וסברה זו אין לה ידיים. יערי הניח שר"ג שלנו הגיה את ס' "מנות הלוי", אך לא הניח כך ביחס לספרים האחרים. וכי מאי שנא ספר זה, שבו נקרא המגיה ממש באותו לשון "הצעיר יצחק בן גרשון טריווס", משני הספרים שנוכרו לאחרונה. ודי להשוות את הלשונות של המגיה ב"ראשית חכמה" וב"מנות הלוי" כדי להגיע לכלל מסקנה, שהם נכתבו בידי אדם אחד.¹

הספר "שלום אסתר", פירוש... על מגלת אסתר מחרושי צרפת וקשתילייא, שליקט וקיבץ "יצחק בן מרדכי גרשון", הוא ר' יצחק גרשון שלנו, נדפס בקושטא ולא נזכרה בו שנת הדפוס. לפי זנה נדפס בין שנת ש"מ לש"מ"ג, בהיות יצחק גרשון בקושטא בדרכו מצפת לויניציאה, אם נקבל הנחה אחרונה זו המסתברת ונראית, על כרחנו עלינו להסיק שהספר "שלום אסתר" נדפס לא יאחר משנת של"ו.

1 שטיינשניידר CB, 1113, מס' 5352, ר"ס 2905, מס' 8190; זנה, "על זמן הדפוס של הספר שלום אסתר", ק"ס ז' 281-282; יערי, ק"ס ז' 590-589 ו"שלוחי ארץ ישראל", 251. על המגיה של "מנות הלוי" ע"י דוד קונפורטי, קורא הדורות, דף מה, וסויבר, מחקרים ביבליוגרפיים, תרצ"ד, 90 [= ק"ס ז' 343].

2 ר' יצחק גרשון חתם בכמה פנים: יצחק בר' מרדכי גרשון טרייווס, יצחק בר' מרדכי גרשון, יצחק גרשון. הערותיו בספרים שהוזכרו על ידו חתומות לעתים יג"ר, יג"ר סהדותא, ר' למשל לקוטי שושנים לר' דוד ך' הין, ויניציאה, שס"ב, ד, ב, וכן לחם דעה לר' שמואל די אוזידא, שם שס"ה, קב, ב. גם ספר זה הוגה על ידו ויש להוסיפו לרשימה ב"שלוחי ארץ ישראל" שם, ובצ"מ 844.

3 ראשית חכמה, סוף דבר: "יודע כל שער עמי כמה הנוגשים אצים בבית הדפוס לאמר כלו מלאכתכם לעשות דבר יום כיומו והוכן הדפים תתנו כי חוק להם לעשות מהם כך וכך ליום, לכן לא יתנו למגיהים השב רוחם, ונוסף עוד בספר הזה כי רובו נדפס על ידי גוים... ועוד בה שלישיה העולה על כלנה כי ההצחק היה מוטעה ומשובש מאד ואין זולתו". — מנות הלוי: "כאשר יודע נאמנה כל מאן דנהירי ליה שבילי הדפוס כמה הנוגשים אצים בבית הדפוס לאמר כלו מלאכתכם דבר יום כיומו, כי חוק יושם להם לעשות כך יום ולתת תוכן הדפים... זאת ועוד אחרת כי ביום השבת יוערך הדפוס ע"י גוים, ועוד בה שלישיה העולה על כלנה... להיותו [ההצחק] מלא סיגים מוטעה ומשובש מאד ואין זולתו". השווה גם את דבריו בספר "בית אלהים".

4 ולא "חביר" כדברי זנה.

אמנם קביעת שנה זו כתאריך אחרון אינה מוכחת מצד אחר: ב"שלוש אסתר" נזכר ר"ש אלקבץ בברכת החיים ומן המוסכמות הוא שנפטר סמוך לשנת ש"ד. ברם זו מן המוסכמות שאין להן ראיה, אדרבא, יש בידי ראיות, שאעמוד עליהן אי"ה במקום אחר, שלפיהן נפטר כבר בשנות של"ו-של"ז⁵. מכאן תוספת חיזוק להנחתנו שהספר "שלוש אסתר" נדפס לא יאוחר משנת של"ו.

ג

לחרם על הספר מאור עינים

ידועה עדותם של ר' אלישע גאליקו ושל ר' משה אלשיך על ר' יוסף קארו, שהוא ציוה כמה ימים לפני פטירתו להכין כתב-חרם על הספר מאור עינים, אלא ש"ביני ביני... ונתבקש בישיבה של מעלה ולא יכול לחתום בידו". הדברים כלשונם "אות באות" הובאו ע"י חיד"א מתוך "פתקא אחת", שמצא "בגנזי רב גדול זל"ה"¹. והנה אותו לשון ממש שהעתיק חיד"א נמצא בקובץ כ"י בהעתקתו של ר' אברהם שלמה יוסף גראציאנו (אי"ש ג"ר)². גראציאנו מקדים לדבריהם של ר' אלישע גאליקו ושל ר' אלשיך פתיחה זו: "ראה זה מצאתי ראיתי על ספר מאור עינים שחיבר הר"ר עזריה מן האדומים ז"ל אשר יצא על הספר ההוא קול תלונת דברים שאסור לקרות בו, ושני חכמים גדולי ורבנים מצפת תוביב, ה"ה כמו"הר"ר אלישע גאליקו וכמוה"ר משה אלשיך נ"ע כתבו כתב עדות במדינת איטליאה, שהגאון הגדול והחסיד כמו"הר"ר יוסף קארו זצ"ל בעל בית יוסף והש"ע ושאר ספרי אחריו צוה למו"הר"ר גאליקו הנ"ל שיכתוב אגרת אחת בשמו על דבר הספר הנ"ל, כדי שישרפוהו באש בכל מקום אשר יראה ואשר ימצא". לאחר מכן מעתיק שם גראציאנו את "כתב-העדות" הנזכר ומוסיף: "אמר הכותב: את סדר גזירת הציווי הנז' ראיתיהו³ כתוב יד ומודבק על כיסוי הספר מאור עינים עצמו מצד פנים, ומועתק שם מיד שזה כותב מאן דהו⁴ ואולי הועתק מגוף האוריגינאלי". אי"ש ג"ר שישב במודינא שימש שם כראש ישיבה ונפטר שם בשנת תמ"ה. היה חכם מפורסם בזמנו. חיבר פסקים ותשובות וכן חידושים והגהות לד' חלקי ש"ע. אף מן הקבלה ומן הפיוט לא משך ידו. נזכר אצל חכמי זמנו, ופעם אחת נזכר גם אצל חיד"א. ומסתבר בעיני שהוא "הרב הגדול" שבגנזיו מצא חיד"א אותה "פתקא" בזמן שהותו במודינא⁵. כנראה דעתו של גראציאנו, כדעתם של חכמים אחרים באיטליה, לא היתה מסכמת עם החרם. באותו כ"י הוא מוסיף מיד אחרי דבריו הנ"ל את דברי ר' שמואל שער אריה (פורטא ליאוני)⁶ בזכותו של הספר מאור עינים: "אפס כי תחת הציווי הנז' ראיתי עוד כי חד גברא רבא, ה"ה כמוה"ר שמואל שער אריה זצ"ל הוסיף לכתוב עוד את הדברים האלה: פנים טהור רואה אני בחיבור זה, כי אינו חולק על דברי חז"ל ח"ו אלא מבקש דרך לתרץ כמה דברים מסופקים, שמא יטעו ח"ו הקוראים

5 בשנת של"ה היה אלקבץ עדיין בחיים. הוא נזכר בברכת החיים בס' ראשית חכמה (שער האהבה פרק ה' צ"ל ס"ו), צ"ס, א). ס' ראשית חכמה נשלם כידוע בשנת של"ה.

1 מחזיק ברכה, ליתרונן תקמ"ה, או"ח קונטרס אחרון סי' שו (קלג ע"ב). והשוה צונז, כרם חמד ה, עמ' 141 = מצרף לכסף, עדינבורג תרי"ד, עמ' ט.

2 מונטיפיורי 479, דף 188 (קטלוג הירשפלד עמ' 144). יש שנים-שלושה שינויים מועטים בגרסה שאינם מעלים ושאנם מורידים.

3 בכה"י גוסף מעל התבה: ב' ראיתיהו.

4 ארבע התיבות כאן קשה מאד לקרוא ואינני בטוח אם קריאתי נכונה.

5 על גראציאנו ר' תוג'י לניפיג'ורנדי, עמ' 43; מזכרת חכמי איטליה למורטארה, עמ' 28; REJ, כך ד', עמ' 126-113. —חיד"א שהה במודינא בתחילת שנת תקי"ד ובשנת תקס"ז. ר' יערי, שלוחי אי"ה, עמ' 570. בקשר ליחסו של חיד"א וחכמים אחרים לס' מאור עינים ר' דברים מענינים בספר המעלות לשלמה ל'י שלמה חזן, נא אמון תרי"ד, מערכת גדולים בערך ר"ע מן האדומים.

6 ר' עליו תוג'י לניפיג'ורנדי, עמ' 335-336; מורטארה, מזכרת חכמי איטליה, עמ' 51, אברהם, JQR V 508-505. הרבה מחיבוריו נמצאים בכ"י כבריטיש מוזיאום; עיין מפתח השמות בקטלוג מרגליות, ד', עמ' 58.

בספרים החיצוניים, בראותם בהם קצת סיפורי מקרים משתנים מהכתוב בספרים שלנו, ובדברים של סיפור מעשים וכיוצא בהם אין עסק בעיקרי הדת ואין מנגד לה ח"ו. נהיה זה לשם שמים, לכן אין להאשימו ולא לחכמי זמנו כשם שאין להאשים ספר המורה גבוכים להרמב"ם ולא א"ע (= אבן עזרא). אכן מי שאינו חכם במדות ושאינו שכלו שלם לא יקרא בו פן יטעה בהבנת דבריו, כי דבר טוב למבין, נאם הצעיר שמואל שער אריה — ע"כ דבריו. — כל הדברי' האלה יצאו מאת החכם השלם והאלוף כמוהר"ר שמואל שער אריה זצ"ל ומכתב ידו ממש, נכתבו תחת סדר גזירת ציווי הנז' לעיל".

מן הראוי להוסיף כאן, שגראציאנו העתיק אף כתב אחר בענין זה, הוא כתב-ההרשאה שנתן ר' מרדכי דאטו בשנת ש"נ ה' "לכמ"ה ישעיה מסיצה יצ"ו לתחזיק אצלו ולקרוא בספר הזה — כשם שהורשיתי אני מגאוני פיררה". הכתב הועתק מעצם כתיבת-ידו של ר' מרדכי דאטו ומובא בשער ספר הדרשות של דאטו (באיטלקית) הנמצא בכתובת ידו בבריטיש מוזיאום.⁷

ד

ר' יצחק מר חיים ור' יצחק ן' חיים

המקובל ר' יצחק מר חיים ספרדי, מחבר של ה"אגרת על תורת הצנחנות", שפרסמה גב' נדב, ושל אגרת שניה בקבלה הספקולטיבית, שהדפיס גרינוף, היה בשנת רנ"א באיטליה בדרכו לא"י. והנה באגרת חכמי צפת משנת רס"ד, שהדפיס בניחו, נזכר חכם כשם ר' יצחק ן' חיים כאיש "זקן ונשוא פנים" ובתור "חבר לשיבתו של הגגיד בירושלים". שמו נמצא גם בין חותמי תקנת המסים משנת רס"ט. בניהו ואחריו שלום גטו לדעה, שיש לזהות את שני החכמים הללו, ובעקבותיהם הלכה גם הגב' נדב. אך הם נתנו את דעתם על קושי הכרוך בזיהוי זה: כיצד ייתכן שר' יצחק ן' חיים [= יצחק מר חיים] שהיה בשנת רס"ד כבר חכם "זקן ונשוא פנים" היה עודנו בחיים כעבור עשרים שנה ויותר, ושהוא אותו ר' יצחק ן' חיים, שבשבילו העתיק תלמידו שלמה אוזבי "הצעיר שבתלמידים שבישיבת צפת" את ספר הקנה בשנת רפ"ד, ואותו ר' יצחק ן' חיים, שאליו כתב ר' יעקב בירב לאחר שנת רפ"ז את תשובתו סי' ל"ג.

למעשה ר' יצחק מר חיים ור' יצחק ן' חיים שני חכמים שונים היו, כפי שהראה כבר א. ריבלין, והראיה מתקנת המסים הנ"ל², שם חתומים "יעקב בכה"ר יצחק מר חיים ספרדי... יצחק ן' חיים". ומכאן הסיק ריבלין שר' יצחק חיים נפטר כבר לפני שנת רס"ט ולפיכך לא הוא החתום על התקנה אלא בנו.

אף אין לדעתי כל ראיה לכך, שר' יצחק ן' חיים היה דר בצפת, כדעת בניחו. תשובתו הנ"ל של ר"י בירב נכתבה לדמשק, כפי שראה כבר ריבלין, שכן מוזכר בה ר' יצחק חבר שיודעים אנו עליו שהיה חכם של ה"ציציליאנים" בדמשק³.

לדעתו של ריבלין נוסף את הראיות הללו: ר' יצחק ן' חיים ור' יצחק חבר שימשו בדמשק

7 קטלוג מרגליות, מס' 380 (כרך ב, עמ' 43). מרגליות קרא כנראה בטעות בתאריך כתב ההרשאה ש"א במקום שניה. עיין במאמרי "הצפיה באיסלחיה לשנת הבאולה שלי"ה, העומד להתפרסם ב"סטנוות", כרך ב, הערה 34.

1 מ. בניחו, תעודה מן הדור הראשון של מגורשי ספרד בצפת, ספר אסף 117, 123; ג. שלום, לידעת הקבלה בספר ערב הגירוש, תרביץ כ"ד 168; י. נדב, אגרת המקובל ר' יצחק מר חיים על תורת הצנחנות, תרביץ כ"ו 440. — על עלייתו של ר' יצחק מר חיים לא"י עי' גם ר' שלמה בר ש"ט עתה בודקתו לפירושו לתהלים, ויניציאה ש"ט: "ואלה הלכו משלונקי לארץ ישראל... והחכם רבי יצחק מר חיים".

2 ריבלין בהערותיו ל"תולדות חכמי ירושלים" של פרומקין, ח"א, 64'63, הערה 2. התקנה: כתב תורה, אמשטרדם תפ"ה, בהקדמה = כרם חמר לר"א אנקאחה, ליחרט תרל"א, כג ע"א.

3 מסעות איי לר' משה באסולה, מהר"ב נ"צ, 67.

כדיינים בבי"ד אחד. כך יוצא ברור משו"ת הרלב"ח סי' צג, ואחד הטוענים לפני אותו בי"ד היה ר"י בירב. מאותה תשובה אף מוכח, שר' יצחק נ' חיים היה עדיין בחיים אפילו בשנת רצ"ו. דברי המעתיק שלמה אובי אינם מוכיחים אלא זאת, שהוא, אובי, היה דר בצפת ושהיה תלמידו של ר' יצחק נ' חיים. אין הם מוכיחים על מקום מגורי רבו. מתשובת רלב"ח הנ"ל יוצא מפורש שאובי ישב בצפת ושמם שם כסופר מעתיק שטרות⁴. והיכן היה אובי תלמידו של ר"י נ' חיים? נראה לי שהיה זה בדמשק. מתשובת ר"י בירב בעצם כתיבת ידו שמצאתי⁵ מוכח, ששלמה אובי ישב בשעתו בדמשק.

אף קרוב בעיני שר' יצחק נ' חיים מוצאו לא מספרד אלא מאחת מארצות המערב. ושמו הוא בן לאותה משפחה שיצא ממנה אח"כ החכם המפורסם ר' אהרן נ' חיים. בעל קרבן אהרן.

4 וכנראה עסק גם בהעתיקת ספרים, כפי שנוכל לשער מהעתיקת ספר הקנה.

5 כ"י מונטיפיורי 116, דף 143 (קטלוג הירשפלד, עמ' 28-29).

לביבליוגרפיה של א. מ. דיק

מאת

ח. ליברמן

להלן ניתנות כמה הערות והשלמות לביבליוגרפיות של כתבי איזיק מאיר דיק, שהופיעו בשנים האחרונות (א. יערי: ספרי איזיק מאיר דיק שבירושלים, "קריית ספר" ל"ב, ע' 76-92, 229-211; י. ריבקינד: א. מ. דיקס ביבליאגראפישע רשימות, "יזוואבלעטער" ל"א, ע' 191-230; ש. ניגער: "הערות און הוספות" וכו' [למאמרו של ריבקינד], שם, ע' 230-240).

[1] אור עולם עם דרכי עולם, נעתק [לאידיש] ונאסף ע"י ר' ישראל מק"ק מינסק, ווילנא 1865. יערי (מס' 156) משער שר' ישראל ממינסק הוא פסידונים של דיק, יש להעיר כי זמן ריזון משער שר' ישראל ממינסק זה הוא הסופר הידוע ישראל מאיר וואהלמאן ממינסק. בנוגע למקור העברי של שני ספרים אלו, ס' "אור עולם", הוא קטע מספר "ראשית חכמה" לר' אליהו די וידאש ומכיל מאמרי חז"ל, בעשרים פרקים, המתחילים במלים "גדול" או "גדולה", כמו "גדול השלום" "גדולה צדקה" וכו'. כאן נוספה רק הערה אחת, בפרק רביעי, שאינה בספר "ראשית חכמה", והיא נדפסה כבר בספר "מכתב אליהו", זיטאמיר תרי"ז, שגם בו נדפס ספר "אור עולם" זה. יש לבדוק אפוא את כל הספרים שנדפס בהם ספר "אור עולם" זה, כדי למצוא מתי וע"י מי הוספה הערה זו.

אשר לספר "דרכי עולם", הנה המקור העברי בלא התרגום נדפס כבר בשתי מהדורות: הראשונה בשנת תרי"ז והשניה בווארשה תר"ך (עיין: ש. ווינער, "קהלת משה" מס' 2511), שתיהן בהעלמת שם המחבר, אלא שהרב מאיר אויערבאך אבד"ק קאליש בהסכמתו משנת תרי"ז מכנה את המחבר "ידידי הרב המא"ג" ואם כן איננו לא דיק ולא וואהלמאן. לדעתי (ואין זו אלא השערה) הרי המחבר הוא מחבר הספרים: דברי תורה, ספר החיים, צדה לדרך, קדושת הארץ, רוממות ישראל חלק ראשון ואהבת ישראל חלק שני², רוממות נשמת ישראל³, כולם נדפסו בהעלמת שם המחבר, ויש בספר "דרכי עולם" סימנים דומים לספרים אלו. כפי שבררתי הרי שמו ר' משה ווארטמאן מעיר קאזיניץ שבפולין. היה מקושר להרבי חיים מאיר יחיאל ממאגילניצא. לעת זקנתו, לערך בשנת תר"ך, עלה לארץ ישראל, התישב בירושלים וקנה בית בחברון וצוה שלא ימכר לעולם אלא ידורו בו עניים חנם. נפטר בשנת תרל"ד⁴.

- 1 אין להחליף "אור עולם" זה בספר אחר גם הוא בשם "אור עולם", גם הוא קטע מספר "ראשית חכמה", גם הוא עם תרגום אידיש, אלא שמכיל עשרים פרקים מאמרי חז"ל המתחילים בתיבת "לעולם".
- 2 בשנת תרל"ג הדפיסו המחבר עוד הפעם בירושלים, לא כחלק שני לספר "רוממות ישראל" אלא כספר בפני עצמו, מקוצר ומסודר בסדר אחר לגמרי ובתבנית של כיס.
- 3 ספר זה וספר "רוממות ישראל" הם שני ספרים שונים ובסעות רשמן פרידברג כמהדורות שונות של ספר אחר.
- 4 לא היה מול המחבר זה שהדפיס כמה ספרים ובכמה מהדורות ובנוגע לשמו שוררת ערוביאל. פרידברג רושם את כל ספריו על שם ר' משה נוסבוים, מפני שהוא מיחס לו גם את הספרים "שערי ירושלים" ו"משלי יעקב". ועל שער הספר "משלי יעקב" כתוב שם המחבר ר' משה נוסבוים בעל המחבר "שערי ירושלים". כאמור ר' משה נוסבוים זה חבר רק את שני הספרים הללו. בקטלוגים של שמואל וועלטסמאן בקאליש ורשומים כל הספרים הללו על שם ר' משה רישר. בספר "חלקת מחוקק", ירושלים תרס"ב, הוא מכונה ר' משה קאזניצער. בשער הספר "רוממות נשמת ישראל", וארשא תרל"ד, כחלק הרוסי נאמר: Сочинение М. Мовеса (כלומר: חבורו של מ. מות); ודאי ששם יהודי לא יכנה עצמו בשם מות... בחלק הפולני של שער הספר "צדה לדרך", וארשא

יש להוסיף עוד שספר "דרכי עולם" עם התרגום שנספח לספר "אור עולם" אינו שלם. הספר מסודר ב"ב שבילין ובמהדורה זו נדפסו רק שביל א"ג; סיום הספר, שביל ד"ב, נדפס לאחר זמן כספר בפני עצמו, אבל רק השער בעברית; הספר גופו נדפס רק בתרגום בלי המקור העברי. וזה נוסח השער:

ספר דרכי עולם והוא אוצר חיים, כולל מאמרים מפורזים מאת ספר הקדוש מעב"י [מעבר יבן] הגדול, ולקטתי אותם אחת לאחת, וקצת מאמרי חז"ל מש"ס בבלי המדברים מעניינים כאלה, ומשאר ספרים יקרים, כדי שימצא כל מבוקשו בסדר נכון, כי הם דברים המתקבלים לנפש האדם בעודו בגבורתו... ויתר תוכן וכחנות מהות מחברת הזאת יבואר בהדקמה⁵. ווילנא, דפוס של ר' אברהם יצחק דוארעץ, תרכ"ו, 1866. 68 דף.

[2] דיא אורחים אין דורא צעס אק. (יערי, מס' 5). בשנת 1922 נדפס בווארשא ספור בשם: "דער חזן און דער בעל שם" פון שם. לעווין, ואינו אלא פלאגיאט מקוצר מספור זה של דיק.

[3] בית אברהם. מר יערי (מס' 23) כותב: "מהספר הזה יש בבית הספרים גם תרגום אחר מאת ר' יצחק האמבורגער. ריבקינד אינו מזכיר תרגום זה". אך ריבקינד מזכירו במפורש, (בפסקה השניה של הערתו לרשימה א', מס' 78, ע' 221), והוא מזכיר עוד תרגום שלישי. יש גם תרגום רביעי לספר זה שקדם עוד לתרגומו של דיק. נעשה כנראה על ידי יהודי הונגארי ונדפס בפרעסבורג בשנת תרכ"ב. ומכיון שלא נרשם עדיין וחסר גם ברשימת "הדפוס העברי בפרסבורג" ב"קריית ספר" כרך ל"א, עמ' 233-251, הנני רושמו בזה:

ספר בית אברהם. דס הייליגע ספר האט הרב הגאון החסיד הצדיק המחבר ספר חיי אדם אן גיואנט זיינע קינור פון זיין טויט חיה און זיין זאלן זיך נוהג זיין אויף דר וועלט בקדושה וטהרה. אויך יעדן מענטש וואס ער זאל קענען זוכה זיין לחיי עולם הבא. יעדן וואס ווערט מקיים זיין חס אין דעם ספר שטייט, איז צו עולם הבא בעריט. זיין שכר איז אן איין סוף און אן אשיעור. זיין האונג איז מיט דיא הייליגע מלאכים שרפים חיות ואופני הקדוש: נעתק מלשון הקדוש על דייטש על הוצאות הרבני הנגיד מו"ה אברהם קליין מכפר קיש אירעטש הסמוך לאראד. שנת תבר"ך לפ"ק. BETH ABRAHAM. Wien 1862. Verlag und Eigentum v. Jos. Schlesinger's Buchhandlung. Druck von Heinrich Sieber — Presburg 1862. [1] 28 דף. 8°.

אומ"ר מנקדות.

[4] דער ברטנורה. (יערי, מס' 28). מהדורה נוספת, ווילנא תרס"ה, בספריית ה"יווא"⁶.

[5] דיא גיהיימניס פון ענגלאנד אדער מלכה אונד הדסה. ראמאן אין צוויי טהייל. דאס איז איינע וואהרע גישוכטע וואס דער פרינץ ריכארד האט זיך פאר ליבט אין איין יודיש מעדכען וואס וואר דיא טאכטער פון דעם מייסטער יאסען וואס וואר איין גרויסער שאצמייסטער בייא היינריך דעם צווייטן קעניג פון ענגלאנד אין דיא צייטען פון גזרת תתנ"א. אויך איז דא אין אנפאנג איין הערליכע הקדמה וואס בעלעבט דינע ערצהעלונג וואס דעם קערפער דיא נשמה. MAASE. Druck u. Verlag v. B. L. Necheles, Lemberg; 1885. 80 עמ'. פלאגיאט ספרו של דיק "מלכה והדסה" (יערי, מס' 76), אלא שהחליפו את הכתיב הווילנאי בכתיב הגאליצאי המיוחד לדפוס לבוב. ובסוף הספר הוסיפו: "נאכדדוק פארבאטען".

חיי"ה, כתוב Przew M. Wortmann. מרת שושנה הלוי ברשימתה "הדפוס הראשון בירושלים" (תרפ"ס מ"במשור" ג. ירושלים, תש"א), מס' 87 רושמת את שם המחבר (ע"פ טויבר בכרטיסיה של בית הספרים הלאומי) ר' משה חיים ווארטמאן וכותבת שפרייברג רושם: ר' משה גוטבוים ואינה מברעת ביניהם. 5 ההקדמה לא נדפסה.

6 את ספריתו של ש. גינער רכשה ה"יחא" וספרי דיק שלו הם עכשיו בספריית ה"יחא". ביניהם נמצאים גם כמה ספרי דיק, שיערי לא ראה אותם באוספים שבאמריקה: דער ברטנורה, ווילנא תרל"ח; דער דינסט מיידעל; דער חזן; קורות ירושלים; שבתי צבי; די שטאט הרס (יערי, מס' 28, 37, 57, 115, 126, 132). נוסח השער של רובם הובא ע"י גינער, עמ' 237-240.

[6] דער גרויסער רויבער אלי מיט זעכס פינגער. (יערי, מס' 34-35). יש להוסיף מהדורת ווארשא חש"ד, הוצאת מארגענשטערן, שכדרכו חלקה לשנים ואת החוברת השניה קרא בשם "דער גולן אין וואלד".

[7] דער דונער און דער בליץ פון י"ד. יערי (מס' 163) חושב שהר"ת י"ד הוא יצחק דיק וטועה הוא. אין י"ד זה אלא יעקב דינענזאהן, הסופר האידי הידוע.

[8] הלכות דרך ארץ. ווארשא 1856. יערי (מס' 46) כותב: "לא נודע שום טופס אחר של ספר זה". וישנו בספריית ליובאוויטש, ומסתבר שאינו של דיק כלל. המעיין בגוף הספר רואה מיד שאין לו שום שייכות לספרו של דיק (שם, מס' 47). המקור העברי של ספר זה הוא של ר' מאיר פאפרש ומכיל הנהגות בצורת מימרות קצרות, ומי שהוא אלמוני תרגמו לאידיש. מהדורת ווארשא 1856 אינה הראשונה של ספר זה וגם אינה שלמה. קדמו לה מהדורות שלמות ובהן ק"כ מימרות, ואילו הוצאת ווארשא 1856 מכילה רק פ"ד מימרות; את השאר — ל"ו מימרות — השמיטה הצנזורה של טוגנדהאלד או טשערסקער⁸. בספריית ליובאוויטש נמצאות שתי מהדורות שלמות דלהלן:

(א) ספר הלכות דרך ארץ, אשר חבר הגאון הגדול הקדוש מהורר מאיר פאפרש בעל המחבר סידור אור הישר וזה"ל ובעבור רוב תועלתו הדפיסו אותו בקצת סידורים והוא מעט כמות ורב האיכות ומורה דרך הישרה לכל איש ואיש אשר ינהיג במנהגיו הטובים ואו טוב יהיה לו בזה ובבא. חייל מיר האבין זוכה גיחען צו זעהן דאש הייליג ספר הלכות דרך ארץ וואש דרוגן אין פר האגדין זייער פיל הנהגות וואש דער מענטש זאל זיך נוהג זיין אין זיין אונ זייער פיל זינים וואש דער מענטש ברארף זיך נוהג זיין אין זיין אונ די אלי הנהגות זענין אלץ גרוג מקיים צו זיין דרום האבין מיר עש מעתה גיחען אויף עברי סייטש כדי דער פראסטער עולם זאלין אויך חייסין דיא אלי גוטה זאכין וואש זענין טיאריר טון גום גאלד אונ דער זכות פון רבים זאל אונן בייא שטיין; מיר זאלין זוכה זיין מיט דעם גואל צדק קיין ירושלים צו גיין אמן: חמ"ד [יוזעפאן]. חש"ד [תר"ץ?], 16 דף. אומ"ר ומנוקדות.

(ב) ספר הנהגות אדם מאת הגאון רבי דוד אופנהיים עם ספר הלכות דרך ארץ אשר חבר הגאון הגדול איש אלקים קדוש מהור"ר מאיר פאפרש (כ"ו וכ"ו כנסת הגדולה). חמו"ש [לבוש?]. [16] דף. אומ"ר ומנוקדות. בעמוד אחרון של הוצאה זו נדפסה תפלה מעניינת [באידיש] לילד קודם הלימוד והבניסה הרב אסף בספרו "מקורות לתולדות החנוך בישראל". גם שתי הוצאות אלו אינן שלמות לגמרי; בהוצאת יוזעפאן חסרות י"ב מימרות ובשניה — ח' מימרות.

[9] ספר הלכות דרך ארץ של דיק. (יערי מס' 47). גם חלקו העברי של דיק הוא ויש לצרפו איפוא לרשימת חבוריו העבריים (מס' 150 ואילך).

[10] חובת נשים. יערי, מס' 52. כותב: "ההקדמה נשמטה". ראיתי טופס ובו ההקדמה הנזכרת בשער. מהדורה חדשה: ברוקלין חש"ד [תשט"ו או תשט"ז]. על השער: ע"י שלמה יוסף בר' משה מיזליץ מאסטראב-מאז, כעת בברוקלין. זוהי דפוס צלום ממהדורת ווארשא תרל"ג (יערי, מס' 53) והמהדיר צירף גם ששה דפים מספר "קיצור שלחן ערוך" באידיש, צילום מדפוס לבוב. מהדורה זו נפוצה הרבה בין פליטי הונגריה בברוקלין שאינם יודעים מי הוא המחבר, יקותיאל שפירא. הנזכר בשטר המכירה שבסוף הספר.

7 השמיטו את המימרות ביחס לאוה"ע, בענייני אישות ובעניינים שבעיני הצנזור המשכיל או המומר נראו כאמונות תפלות.

8 רשיון הצנזורה על הוצאת ווארשא 1856, מיום 3/15 אפריל 1856, נדפס כרגיל מעבר לשער. בחתימתו של טוגנדהאלד. על רשיון זה הרביקו פסטיג'ר שעליה נדפס רשיון חדש, מיום 15/27 אויגוסט שנה ההיא. בחתימתו של טשערסקער (יהודי מומר וחבר הצנזורה העברית). אין ברור לי סעמו של דבר מדוע נפסל הרשיון של טוגנדהאלד. אולי זה קשור באיזה מדה ביחסים שהיו ביניהם. טשערסקער — פטריס סולני נלהב — היה חותר תחת טוגנדהאלד, שהיה פטריס רוס, ומשתדל להבאישו בעיני הממונים עליו (עיי' מאמרו של ד. ויגריב: "המלך אביון" וניקולאי הראשון מרוסא. העולם, שנה כ"ה גליון מרמח).

[11] חכמת היד. (יערי, מס' 61). מהדורה נוספת: ווארשא תרמ"ב, דפוס נתן שריפטגיססער,

14 דף.

[12] די טויט שרעקעניס בייא דעם ערשטען סדר, חמוש"ד. (יערי, עמ' 80). את דברי ריבקינד (רשימה א' מס' 72) שברור לו שהוא דפוס קעניגסבערג, מפריך מר יערי, שכן בהקדמתו לספרו "סיפורי ארץ הקדושה" שנדפס בשנת תרכ"ד (יערי, מס' 88) מתאונן דיק על מדפיסי לבוב שהדפיסו את הסיפור "דיא טויט שרעקעניס" בלי רשותו, ואם כן — כותב יערי — נדפס ספר זה בלבוב קודם שנת תרכ"ד ע"פ מהדורה הראשונה שנדפסה בווארשא או בוויילנא. אולם מדפיסי לבוב יכלו להדפיס בלא רשותו קודם שנת תרכ"ד, אפילו אם הספר נדפס בקעניגס-בערג ולא בווארשא או בוויילנא. הספר נמצא בספריית ליובאוויטש והוא ללא ספק דפוס קעניגסבערג.

[13] דער לעבעדיגער מת פון יפה אר"ז ובחלק הרוסי של השער נקרא המתרגם: י. מ. וואהלמאן. יערי (מס' 70) כותב אשר שם אייזיק מאיר מרומז גם בפסיונים וגם בחלק הרוסי. איני מבין כיצד מרומז ב"יפה אר"ז" שם אייזיק מאיר. לדידי ברור שאין ספר זה של דיק, י. מ. וואהלמאן אינו שם בדוי אלא שמו של הסופר המפורסם בשעתו ישראל מאיר וואהלמאן ממינסק שהיה בעצמו מחבר ספרים ומתרגם מעברית לאידיש וגם כותב בעתונים, ואין מתקבל על הדעת שדיק היה משתמש בשם מחבר מפורסם חי, והלה בודאי שהיה מוזה נגד זה, ובלי ספק שי. מ. וואהלמאן הוא המחבר.⁹

[14] מלאכת מחשבת. (יערי, מס' 75). עיין מה שכתבתי ב"וואבלעטער" כרך 21, ע' 355-

356.

[15] מסלת ישרים. יערי (מס' 79) כותב: "במהדורת לעווין-אפשטיין, ווארשא תרס"ב שונה התרגום ואינו משל דיק". בספר "כתבי ר' משה חיים לוצאטור" (מס' 192) כתוב על תרגום זה שהוא זה של מהדורת ווארשא תרט"ו, ואם כן הרי הוא של דיק (ר' יערי מס' 77, הערה, ריבקינד 205, הערה 33). אין בידי לפי שעה להשוות כדי לברר עם מי הצדק.

[16] סיפורי ארץ הקדושה. ווילנא תרכ"ד, 1863. יערי (מס' 88) וריבקינד (רשימה א' מס' 42) רושמים מהדורה זו, וכותבים: "ניגער טעה ורשם: 1862". אולם מהדורת 1862 קיימת. והרי שעה:

סיפורי ארץ הקדושה, דאס הייסט ערצייהלונג פון דער הייליגע לאנד א"י. און דאש זיינען נסים און נפלאות וואס האבן זיך גיטראפן אין ארץ ישראל וואס זיינען נאך דארטין באוואוסט און באקאנט בין היינטיגען טאג, איך האב עס צו זאמען גיקליכעט! פון ספרים יקרים ונאמנים. וואס זייערע מחברים האבן אליין מיט זייערע אויגן גיזעהען וויא דאס האונדער זיינען דארטין גישעהען. ווילנא, דפוס ר' יוסף ראובן בר' מנחם מן ראם, שנת תרכ"ג לפ"ק, 1862. 76 עמ'. רשיון הצנזורה מיום 29 מערץ 1862 וחתום: הצנזור א. מוהין. 2 טופסים בספריית הייז"א.

במהדורת 1862 זו יש רק הקדמה קצרה בעברית ואין בה ההתאוננות על מדפיסי לבוב.¹⁰ במהדורה השניה הוסיף דיק הקדמה ארוכה באידיש בראש הספר, ובסופו — תרגום אידיש של אגרת הגר"א לב"ב, ו"עטוואס פון די ריזע וואס האט גימאכט הצדיק ר' גרשון קיין ארץ ישראל בשנת שפ"ד". ועיין להלן ערך 20.

[17] ספורי ירושלים או קורות ירושלים. ווילנא, י. פונק, תרס"ד. (יערי, מס' 116). אין ספר זה של דיק כלל. כנראה היה אותו מר יערי רק על פי שמו בלבד ולא עיין בגוף הספר.

⁹ בדרך כתיבתו של וואהלמאן יש מעין חיקוי קצת לדיק ונתון מקום לסעות.

¹⁰ יש לציין שגם בטופס של המהדורה השניה אשר בסמינר חסרה ההתאוננות על מדפיסי לבוב. כנראה זה נכנס רק במקצת הטופסים.

[18] עזר צינקעס און די ציג. ווילנא תרכ"ט. ספורו של שלום עליכם „דער פער'כשופ" טער שניידער" אינו אלא ספורו זה של דיק, אלא שהחליף את המלמד של דיק בחייט. דיק שהיו לו כוונות דידקטיות¹¹ השתמש במלמד למטרתו; שלום-עליכם, שלא נתכוון אלא להמור בלבד, לא התאים המלמד למטרתו ולכן החליפו בחייט. על השער כתב שלום-עליכם: „ארויסגענומען פון איין אלטען פנקס און בעפוצט". פנקס ישן זה אינו אלא סיפורו של דיק.

[19] עלים לתרופה [אגרת הרמב"ן ואגרת הגר"א עם תרגום אידיש]. יערי (מס' 161/2) הכניס ספר זה בין המסופקים. לדידי אפשר להחליט בודאות שהוא של דיק, שכן בספרו „ספורי ארץ הקדושה" מהדורה שניה (עיי' לעיל מס' 16) הכניס דיק תרגום ל„אגרת הגר"א", והוא אותו התרגום שבספר „עלים לתרופה". התרגום ל„אגרת הרמב"ן" נכנס גם בכמה הוצאות של הספר „עץ חיים קצור של"ה" (עיי' רשימתי הביבליוגרפית של הוצאות ספר זה ב„ויוואבלעטער" כרך 36, עמ' 318).

התרגום ל„אגרת הגר"א" בשינויים והערות מאת הר"ר בן-ציון אלפס נדפס בכמה מהדורות של הספר „אבן שלמה" באידיש.

מצוי גם תרגום באידיש של יהודי רוסיה הקרפטית. בספרית ליובאוויטש יש הוצאות דלהן:

(1) ספר אגרת הגר"א. איין זעהר אינטערעסאנטער בריעף האס באשטייט פין זייער שיין מוסר האס דער הייליגער ווילנער גאון זייער האס געשריבען פאר זיין בית ווען ער איז געפאהרען קיין ארץ ישראל. נדפס בשנת תרצ"ן לסיק, דפוס של מריה מאיר ליב הירש. סאטומארע. 16 עמ'. [רק התרגום בלא המקור].

(2) צוויי הייליגע אינטערעסאנטע בריעף פין רבינו הרמב"ן און פין ווילנער גאון האס ער האט אהיים געשריבען פין דעם וועג האס ער איז געפאהרען אף ארץ ישראל. עס איז גייטיג יעדער יוד זאל זיי אפט ליענען ער זאל זיך לערנען דינען דעם אייבערשטען. בית דפוס גרינפעלד. מיכלאחיטש יע"א. חשי"ה. [14] עמ'. [רק התרגום בלא המקור].

[20] קורות ירושלים, ווילנא תרכ"ג. נדפס יחד עם „סיפורי ארץ הקדושה", 1862 (ר' לעיל, ערך 16), ובהוספת לוח המפתחות ותיקוני כתיב, בשם: קורות ירושלים וספורי ארץ הקדושה, איין שיינע בעשרייכונג פון ירושלים, צפת, טבריא, חברון, שכם, כפר מירון, צידון, הר הלבנון, הר הכרמל, ים הגדול, ים כנרת, ים המלח, ירדן. טהייל 1-2. פערלאג אויגד אייגענטהום פון מ. קאצענעלענבאגען בוילנא. ווילנא, בדפוס י. פיראזשינקאו, שנת תרס"א לפ"ק. 1901. [6]. 4, 159; [2]. 70 עמ'. נוסח השער של ח"ב שווה לנוסח השער של ערך 16. מהדורה נוספת עם אותה פגינציה: ווילנא, דפוס יצחק יהודה ליב לבית קאצינעלינבויגען, תרע"ב, 1912.

[21] די שטאט הר"ס. (יערי, מס' 132). כפי שכתבתי ב„ויוואבלעטער" כרך 14, עמ' 171-172. הנוסח העברי נתפרסם כבר ב„המליץ" שנת 1867.

[22] איין שיינע פרעגרת חנה. ווילנא תרכ"ה. יערי (מס' 146) מיחסה לדיק על סמך רשימה ב' מס' 3, אבל שם נאמר רק „איין שיינע תחנה" ומניין לו שהכוונה דוקא ל„פרעגרת תחנה". אין בידי כעת להשוות, אבל אין נראה לי שהיא של דיק. תחנה זו מצויה בהרבה מהדורות חדשות וישנות שקדמו הרבה לדיק והנוסח „פון גיטאן וואר זיא אויש גיטראכט" מצוי גם במהדורות הישנות ושמה מעיד עליה שנתחברה בפראג ומה לו לדיק ולפראג?

[23] דער שפילער. (א פורימ'דיגע מעשה, נאכדערצעהלט אייזיק מאיר דיק. י. ל. פרץ. [דער פריינד, 1908, גליון 52].

[24] תהלים עם מצודת ציון וכו'. (יערי 145). מהדורות נוספות: ווילנא, בדפוס האלמנה והאחים ראם, תרנ"א. 167, [1] דף; שם, שם, תרע"ב-1911. 170, [54] דף.

¹¹ דיק בעצמו כותב על ספור זה ברשימתו (מס' 26): תכליתו ניכר מתוכו.

הדפוס העברי בטרנסילבניה

מאת

י. יוסף כהן

במושג „טרנסילבניה“ הכללתי לא רק את טרנסילבניה המקורית, זו שהיתה נסיכות בעלת אוטונומיה מטעם הקיסרות האוסטרית ורק בשנת 1869 צורפה להונגריה כחלק בלתי נפרד ממנה, אלא גם את המחוזות הצפוניים, המערביים והדרומיים, כלומר: מרמורוש, קרישנה ובנט, שהיו שייכים להונגריה גם לפני הסיפוח של שנת 1869. כל אלה קבלו את השם ארדיאל *Ardeal* אחרי מלחמת העולם הראשונה, כשהמעצמות המנצחות קרעו חלקים מהונגריה, והמחוזות הנ"ל סופחו לרומניה לפי חוזה השלום שנחתם בטריאנון (חוץ ממחציתו של מחוז מרמורוש, שצורפה לצ'קוסלובקיה). בספטמבר 1940 הוחזרה להונגריה מחציתה הצפונית-מערבית של ארדיאל. בסוף שנת 1944 כבש הצבא הסובייטי בלוזית הצבא הרומני את ארדיאל כולה, ומאז היא שוב תחת שלטון רומני.

אם כי יש הוכחות שכבר בזמנים קדומים חיו יהודים בטרנסילבניה, והובעה גם הדעה שיהודים לחמו בצבאות דצבלוס מלך הדקים נגד הרומאים¹, היה הישוב היהודי דליל מאד ומצבו התרבותי ירוד ביותר². רק במאה השנים האחרונות התפתח הישוב היהודי בטרנסילבניה ונתעצם עד שהגיע בשנות השלושים לאוכלוסיה יהודית של כרבע מיליון מתוך כששה מיליון תושבים. התפתחות גדולה חלה גם מבחינה תרבותית ולאומית בישוב היהודי בטרנסילבניה, עם ארגונים של קהלות מסודרות ומוסדות תורניים, תרבותיים ולאומיים מכל הגוונים.

אין איפוא פלא בדבר, שהדפוס העברי בטרנסילבניה צעיר הוא לימים באופן יחסי. אם לא נקח בחשבון את הספר הודן בעניני לשון עברית, שהדפיס בקלויזנבורג התיאלוג הנוצרי מקרלסבורג שמואל קפוש³ בשנת 1698, ולדעת מרמורשטיין הוא הספר הראשון באותיות עבריות שנדפס בהונגריה ובכל סביבותיה⁴ — הרי הספר העברי הראשון שיצא מתחת מכש הדפוס בטרנסילבניה נדפס בהרמנשטט (*Hermannstadt*, ברומנית *Sibiu* ובהונגרית *Nagyszeben*) בשנת תרל"ג. הספר הוא „נבל וכינוי, כולל אספת שירים שונים“ ומחברו הוא אהרן דורנצויג, משכיל צעיר מלמברג, שהשתתף בכתבי-עת ובמאספים עבריים שונים⁵. הוא מת בדמי ימיו בשנת העשרים ושמונה בשנת תרל"ה, בלמברג⁶. הדגשתי את הספר, מחברו ותכנו בגלל העובדה התמוהה, שספר בעל תוכן בגוון ההשכלה הגליציאית ראה אור בטרנסילבניה של הימים ההם, שההשכלה הגליציאית

1 אברהמאם, צבי יעקב: לקורות היהדות בטרנסילבניה (נויארק, תשי"א), ע' 1915; גרינוואלד, יקותיאל יהודה: סיווג יאר אידיש לעבן אין אונגארן (ניריווק, 1945), ע' 179.

2 ראה בספרו של ר' יחזקאל פאנעט, רב הכולל של מדינת טרנסילבניה: „מראה יחזקאל“, סיגט, תרל"ה, סי' ע"ט דף מ"ה ע"א: „מי יחוש יותר ממני נושא עול המדינה הלזו ארוכה מארץ מדי ובני תורה מעטים...“

3 ראה מרמורשטיין *Christliche Hebraisten in Ungarn* כ- ZfHB שנה 8, 1904, ע' 141-142, מס' 58: Kaposi, Samuel: *Memoriale Hebraicum, exhibens lexicum hebraicum compendium metricum, prodromum grammaticae hebraicae metricae...* Claudiopolis (= Klausenburg), 1698.

4 בקורת על הספר ראה: „הכרמל“ החודשי, שנה ב', ע' 537.

5 ראה למשל, „המגיד“ שנה 15 ג' 16, 20, 22, 27-24; שם, שנה 18, ג' 26; „השחר“ שנה ב', ע' 59, 320; „כוכבי יצחק“ חוב' 32, ע' 98; חוב' 36, ע' 57; „הכרמל“ השבועי, שנה 8, ע' 157, 165.

6 נקרולוג בחרוזים על מותו ב„השחר“ שנה ו', ע' 708-709.

לא עוררה שם הדים כלל. יתר על כן, יש לתמוה על המחבר, שעזב את בתי-הדפוס הרבים שבגליציה והדפיס את ספרו בבית-דפוס שזה עתה הוקם במקום נדח (ייתכן שזהו הספר העברי היחידי שנדפס בהרמנשטט).⁷

בתי-דפוס עבריים התקיימו בטרנסילבניה ב-20 ערים ועיירות, ואלו הן (מסודרות לפי מספר הספרים שנדפסו בהן): (1) סיגעט (ברומנית Sighetul Marmafiei, בהונגרית Máramaros-sziget), בה נדפסו כ-220 ספרים עבריים; (2) סאטמאר (ברומנית Satu Mare, בהונגרית Szatmárnémeti), כ-200 ספר; (3) סעאיני (ברומנית Seini, בהונגרית Szinerváralja), כ-130 ספר; (4) קלוזש (ברומנית Cluj, בהונגרית Kolozsvár, בגרמנית Klausenburg), כ-90 ספר; (5) גראסווארדיין (ברומנית Oradea Mare, בהונגרית Nagyvárad, בגרמנית Grosswardein), כ-60 ספר; (6) מארגרעטען (Marghita), כ-30 ספר וכמספר הזה ב-7) דעווא (Déva), מלבד אלה נדפסו עוד ספרים בודדים ב-8) שאמלוי, (9) דעעש, (10) בעטלען, 11 ערמיאהליפאלווא, (12) אויבערווישא⁸, (13) סעקעלהיד, (14) סאמאש-אויזוואר, (15) טאשנאד, (16) בארגאפרונד, (17) טעמעש-וואר, (18) אראד, (19) רעטיאג ו-20) הערמאנשטאדט⁹.

התחרות מסחרית ערה להשגת חומר להדפסה היתה נטושה בין מדפיסי טרנסילבניה. לאמתו של דבר היה ההיצע מצד המדפיסים גדול בהרבה מן הביקוש. המודעות הרבות שפרסמו המדפיסים בכתבי עת וכן על המעטפות של ספרים רבים, שבהן משבחים את בתי-דפוסיהם על טיב ההדפסה, ההגהה, הנייר ועל המחירים הזולים, מעידות על התחרות זו. התחרות ביניהם בעיקר ארבעה בתי-הדפוס הגדולים של סיגעט, סאטמאר, סעאיני וקלוזש. אם עד אחרי מלחמת העולם הראשונה צועדת סיגעט בראש במספר הספרים שנדפסו בה, הרי משנת 1921 ואילך ירדה סיגעט מגדולתה ועלו עליה סאטמאר, סעאיני, קלוזש (ובמדת מה גם גראסווארדיין) בכמות ספריהם הנדפסים. ב-28 השנים שבין תרל"ג לתר"ס נדפסו בסיגעט בלבד 65 ספרים, לעומת 3 ספרים בערים אחרות בטרנסילבניה.¹⁰

גם בעשר השנים הבאות (תרס"א-תר"ע) עדיין צועדת סיגעט בראש עם 70 הספרים שנדפסו בה, לעומת 24 בסאטמאר, 15 בסעאיני ו-20 בערים אחרות.¹¹ את עשר השנים שלאחר מכן (תרע"א-תר"ף) יש לחלק לשתי תקופות: בשנות תרע"א-תרע"ד נדפסו בסיגעט 18 ספרים ובכל

7 אולי נדפס בהרמנשטט גם הקונטרס: "מלחמת חובה, ערכתי להסיר הלעז והתלונות, החרפות והגזופים אשר שטכו עלי בקונטרס אחד הרב מקארלסבורג והרב משאמלוי אשר הפיצו במחניהם והכריזו י"ג פסולים על הגט שסדרתי בעיר הערמאנשטאדט. מאת זאב חאלף הלוי ראזענבליה רב בסענמארטין, תרל"ג 23 דף. 8". על שער הקונטרס חסר מקום הדפוס וכל הרשמים אותו — כגון פרידברג, בית עקד, ע' 611 מס' 1996; הקטלוג של בית הספרים הלאומי; ארגניך בירחון "אוצר החיים" שנה ו' תר"ץ, ע' 170 הערה 58; פיי הכהן ב"אוצר הבאורים והפרושים", לונדון, תשי"ב, ע' 378 מס' 71 — מחליטים לדעה אחת שנדפס בסענמארטין, דבר שאינו מתקבל על הדעת כלל. כי סענמארטין הוא כפר קטן ומסתבר יותר שהמחבר הדפיסו בהרמנשטט הקרובה, מקום המעשה של סדור הגט שיצאו עליו עוררין.

7* רשימת הספרים שנדפסו בעיירה זו פרסם ג. בן-מנחם בק"ס לב, 96'93, וחזר והדפיסה בספרו "מספרות ישראל באונגאריה", ע' 290-294.

8 בהודעות זו יש להעמיד על דיוקם כמה פרטים, שהביא אהרן פרימן על ערידפוס בטרנסילבניה בתוך: A Gazetteer of Hebrew Printing (New York, 1946). את "Felső Visszó" (ע' 31) הוא מזכיר עוד פעם בערך "Viszál de Sus" (ע' 74), כאילו היו שתי ערים נפרדות, שבראשונה נוסד הדפוס העברי ב-1907, ואילו בשניה ב-1926! לאמתו של דבר אין כאן אלא שמה ההונגרי ושמה הרומני של אותה עיירה. וכן לבני Szilágy-Somlő (ע' 70) ו-Simleul-Silvaniei (ע' 66), יש להוסיף את טאשנאד Tasnád, שהדפוס העברי החל בה בשנת 1913, ופרימן מתעלם ממנה לגמרי.

9 כל המספרים שנתנו כאן הם לפי החומר שהצלחתי לאסוף. ודאי נדפסו בטרנסילבניה עוד ספרים שאינם ידועים לי, אבל אין בהם כדי לשנות את התמונה הכללית.

10 רשימת הספרים שנדפסו בסיגעט מורטמה ע"ג. בן-מנחם בספרו הנ"ל, ע' 100-237.

המקומות האחרים כ-10 ספרים בלבד; ובשנים תרע"ה-תר"ף שבתה מלאכת הדפוס בטרנסיל-
בניה כמעט לגמרי כתוצאה ממלחמת העולם של 1914-1918 ולא התאוששה עד לשנות העשרים
הראשונות. בעשר השנים תרפ"א-תר"ץ השתנה היחס לרעת סיגעט, אשר בה גדפסו לא יותר
מ-25 ספרים ואילו בסעאיני — 82, סאטמאר — 51, קלוזש — 55. תהליך הירידה של דפוס סיגעט
נמשך גם בעשור הבא (תרצ"א-ת"ש), ולא הודפסו בה אלא 23 ספרים. אבל גם סעאיני ירדה מ-82
ל-24 ספרים. כן ירדה גם תוצרתה של קלוזש מ-55 ספרים בתרפ"א-תר"ץ ל-16 ספרים בשנות
תרצ"א-ת"ש. לא כן סאטמאר, אשר השיגה עלייה של 74 ספרים בתרצ"א-ת"ש לעומת 51
בתרפ"א-תר"ץ.

בשנים שבין ת"ש-תש"ד חל שינוי עגום במצבה המדיני של טרנסילבניה, עם ספוח חלקה
הצפוני-מערבי להונגריה (כל הערים שפעלו בהן בתידפוס עבריים בעת ההיא היו בחלק הזה).
מיד עם כניסתם לטרנסילבניה הפעילו שלטונות הונגריה את החוקים הנאציים, שהצרו את צעדי
היהודים בכל שטחי החיים. הדבר השתקף גם בשטח הדפוס. הדפוסים העבריים בטרנסילבניה
נותרו מכל המחברים והמו"לים שהתגוררו ברומניה. מספרם לא ייראה קטן אם נזכור שברומניה
לא היו קיימים כמעט בתידפוס עבריים בתקופה זו. מחברים ומו"לים מהונגריה לא מילאו את
החסר, כי בהונגריה פעלו בתידפוס עבריים למכביר. מלבד הקשיים הענייניים הללו הערימו,
כאמור, השלטונות ההונגריים האנטישמיים מכשולים מכל המינים בכל תחומי החיים היהודיים
וכמובן לא פסחה הגזרה על בתיהדפוס. אורח זו לא היתה נוחה לטפוח חיים תרבותיים, וברור
שמחברים לא הדפיסו, מו"לים לא הוציאו ספרים ובעיקר נתמעטו קוני ספרים. למרות זאת הודפסו
בשנים הטרקיות האלה כשלושים ספרים עבריים, מהם בגראסווארדיץ בלבד — 22. אפילו בשנת
תש"ד, שנת הגירוש וההשמדה, הספיקו להדפיס 7 ספרים (6 בגראסווארדיץ). הדפסת ספרים
עבריים בשנת תש"ד, אחרי שוועת הנאצים בפולין היתה ידועה כבר, מראה בעליל שרוחם של
היהודים היתה נתונה בין תקוה ליאוש. גם פרט השנה שעל גבי השער של 3 מתוך 6 ספרים
שנדפסו באותה שנה בגראסווארדיץ: "ישועה קרובה", "קרובה ישועה", ו"תרחמנו" (= תש"ד),
מראה שאף בשעה ש"הרב חדה היתה מונחת על צוארם" לא מנעו היהודים את עצמם מן הרחמים
וקוו לישועה קרובה.

משמעות מיוחדת יש לעובדה המעודדת שגם אחרי מלחמת העולם השנייה, כששרידים נצולי
ההשמדה חזרו לטרנסילבניה, הכבושה כבר ע"י הסובייטים, ועל הרחוב היהודי השתלטו היסודות
הייבסקציים, נדפסו 7 ספרים עבריים בטרנסילבניה (יתכן שמספרם גדול יותר, אלא שלא הגיעו
ארצה). בשנת תש"ה — 2 (בקלוזש); תש"ז — 4 (3 במארגיטא, 1 בגראסווארדיץ); תש"ח — 1
(בשאמלוי); מלבד שני ספרים ביוזית-הסובייטית (ובכתיב הסובייטי) באראד. טרנסילבניה היא אחד
המקומות המעטים שמעבר ל"מסך הברזל", שנדפסו בו ספרים עבריים לאחר מלחמת העולם השנייה.

א' : סעאיני

סעאיני היא עיירה קטנה במחוז סאטמאר, כמאתיים משפחות יהודיות היו בה ב-1944. בית-
הדפוס העברי בסעאיני נוסד בשנת תרס"ה¹¹ על ידי יעקב וויעדער, והוא התקיים עד שנת תש"ג,
בהפסקה של שש שנים (תרע"ו-תרפ"א). בעיקר נדפסה בבית-דפוס זה, כמו בכל דפוס טרנסיל-
בניה, ספרות תורנית על כל מקצועותיה: חידושי ש"ס, שו"ת, דרוש, מוסר, פרשנות המקרא, וכן
כתבי-עת תורניים וכמה ספרים ביוזית-אשכנזית. רוב הספרים הם באותיות רש"י וכפולי טורים.

11 א. נ. אדלר בתוך: A Gazetteer of Hebrew Printing, London, 1917, ע' 21, בערך "Szinér-váralja" מקדים את הדפוס בסעאיני לשנת 1900, ומוכיח את הירושלמי מסכת זבחים כספר הראשון שנדפס שם.
יש כאן שני אידיוקים: (1) הספר העברי הראשון בסעאיני נדפס בתרס"ה (1904, 2) הירושלמי הנ"ל נדפס בשנת
תרס"ט (1909). ראה רשימה, מס' 15.

האותיות הן יפות למדי והגייר בהיר. שם העיר על גבי שערי הספרים מופיע בדרך כלל עד שנת תרע"ה בעברית: "ס. וואראהל" ובלועזית "Szinérváralja". מתרפ"ב ואילך: "סעאיני (ס. וואראהל)" ובלועזית: "Seini — (Szinérváralja)".

רשימת הספרים נעשתה על יסוד הקטלוג של בית-הספרים הלאומי והאוניברסיטאי ומתוך בדיקת הספרים עצמם. לא ראיתי את כל הספרים, כי אחוז ניכר מהרשומים בקטלוג נמצאים בהר הצופים, ואין מהם טופס באוצרות הספרים שבעיר. ספרים שנרשמו ממקורות אחרים צויין מקורם בסוף רישומם. גם את הערותי כתבתי בסוף הרישום של כל ספר וספר.

יודע אני שאין רשימה זו ממצה את כל הספרים שנרשמו בסעאיני. ידוע לי גם שחלק מהספרים שראו אור בטרנסילבניה לא הגיעו ארצה כלל. אם יימצא מי שימלא את החסר ברשימה — יישר כוחו.

ת ר ס "ה

- 1 ספר שאלות ותשובות יד יצחק... מאתי... אברהם יצחק גליק... חלק ב', כ"א, [5] דף. 2.
- [חלק א': ערמיהאליפאלוא, תרס"ב, חלק ג': סאטמאר, תרס"ט].
- 2 ספר מוסר ורשות יערות דבש מרבינו... יהונתן אייבשיץ... דיעזעס... ספר האבע איך ווארטגעטרייא איבערזעצט... ישעי' חיים שטרן... עת הקץ, [4], ע"ט דף. 8.
- 3 כנסת חכמים; קובץ פלפולים נחמדים והערות... בהלכה ואגדה ושו"ת בפסקי דינים מאת גדולי וחכמי הדור דע"י [= ד' עליהם יהיו]. ערוך ויו"ל ע"י אלימלך פריעדלענדער... יופיע פ"א בחודש בארגא פרוגה, תרס"ה: 1904. 4.
- [נדפס בסעאיני. הוצאת א' תשרי תרס"ה, חוב' ב' כסליו, חוב' ג' טבת, לא הופיע יותר. ראה פ. ז. שווארץ, "שם הגדולים מארץ הגר", חלק ג', דף כא סי' ו. פרידברג (ע' 470 מס' 362) רושם: מונקאטש-סט. ואראל תרס"ד. 8. הוא טועה בין במקום, כי לא הופיע במונקאטש, בין בשנה בין בפורמט].
- 4 תלמוד ירושלמי סדר נשים... מוגה... ומפורש... על ידי הפירוש חשק שלמה... מאתי שלמה יהודא ס"ט [1] המכונה פריעדלענדער... חלק א': מסכת יבמות, [5], קנ"ה, [1] דף. 4.
- [לא יצא יותר].

ת ר ס "ו

- 5 ספר הוראות שעה עם מקור הוראה חלק ראשון על עניני טריפות... מלוקט מגדולי פוסקים... עם מאה ארבעים ושלושה שאלות מאתי השו"ב ממאטערסדארף (שמואל געוויירטץ). [7], צ"א דף. 8.
- [שם המחבר לפי ההסכמות].
- 6 ספר סמא דחיי; ורשות מבעל שמן רוקח מכבוד... מרן אלעזר... בהרב ארי' ליב [מפילץ]... הובא לביה"ד ע"י נכד המחבר אברהם מינץ... [2], ג"ט דף. 2.

ת ר ס "ז

- 7 מדרש ישראל; לקוטים מן מדרש תנחומא, הוספה לספר "בית ועד לחכמים" של ר' אהרן היימאן... מלאכת ישראל... גאלד בערגער... והוסיף המחבר מאביו מו"ה בנימין... מן אוצר דברי תורתו... 182, 2 עמ'. 8.
- 8 סדר קול יעקב; בו יבואר פי' סדר התפלות מכל השנה... מאתי... יעקב בן מו"ה שרגא (פעטער-קאווסקי) ותרם כראם. [4], ס"א, [3] דף. 8.
- 9 ספר שב שמעתא; חדושים על שבע סוגיות בש"ס מאת ר' אריה ליב בן יוסף הכהן. עם הגהות ר' יצחק גריס האבר. 256 עמ'. 4.
- [פרידברג (אות ש' מס. 252)].

10 ספר שערי חכמה והוא כולל במספר שב שמעתתא אשר חברתי ולקסתי... אל עזר בעהמ"ס שו"ת שמן רוקח... בן... מ"ה אר"י ליב... ועתה בהוצאה חדשה הזאת נחוסף: א < מהדורה בתרא ה"ה תוספות המחבר... > הספר המחבר... על מות חותנו... בעל כתר כהונה... > הספר מהגאון... חתם סופר... על מות המחבר... < קרא [= קונטרס אחרון] הערות... מהה"ג משה פריינד... הערות... מ"ה יוסף הכהן שו"א ר"ק... > מפתח חדש על סדר א"ב מהגאון מ"ה יחזקאל בנע"ט... כל אלה אסף גכר המחבר... אברהם מינץ... [7] ק"ב, ה"כ דף. 2.
[על השער אין שנה. תרס"ו היא שנת ההסכמות].

11 תלמוד ירושלמי סדר קדשים חלק שני: מסכת תולין בכורות. מוגה ומסודר בתכלית ההגה והסדור ומפורש... על ידי הפירוש חשק שלמה... מאתי שלמה יאודה... הספרי [נ] מכוונה פריעדל ענד ער. עם הגהות והערות וחיידושים מאת... מ"ה שלום מרדכי הכהן (ש בדרון)... וביאור המלות זרות והערות מאת... שלמה באבער... ע"ה; מ"ז דף. 2.

[למסכת בכורות שער מיוחד. חלק ראשון וזכחים ערכין גופם בשנת תרס"ט (ראה מס' 15). בראש השער: "ראה זה חוש !!! י"ל בפעם ראשונה מכת"י ישן גושן...". לאמתו של דבר התעוררה, כידוע, ספקות המורים ביחס לאמתו של הירושלמי ופרידלנדר ה"ספרי" הואשם בזיוף. קונטרסי-פולמוס מיוחדים וכן מאמרים רבים נתרסמו בעד וגג — בעיקר גג — הירושלמי. ראה, למשל, את הקונטרסים: חרב גוקמת, מאת יוסף הכהן (ר' להלן מס' 16); ענה כסיל, מאת אברהם רוזנברג (ר' להלן מס' 12); ציד רמיה, מאת יעקב צבי ינובסקי (פולטבה, תרע"א); שאלו שלום ירושלים, מאת מאיר דן פלוצקי (בילגורי, תר"ע). וכן את המאמרים של אפטיבציר ב' MGWJ כרך 52 (N.F. 16) ע' 316, 435; שם כרך 54 (N.F. 18) ע' 564; ריטר ב' ISRAELIT שנה 1907, גל' 25, 27, 29, 31, 33, 35, 44, 46; הג"ל ב' MGWJ כרך 52 (N.F. 16) ע' 625; בכר ב' ZfHB שנת 1907, ע' 23; פורגס, שם, ע' 157; בכר ב' הקדמ', 1907, ע' 20, 71; חלף רבינוביץ ב' ה"יונה" (בעריכת י. ל. הכהן פישמאן), 1907, ע' 15; בכר רטנר ב' העולם, 1907, גו' 26, 27, 31, 32, 34, 38, 39; קטצבורג ב' תלפיות, תרס"ח, ע' רי"ד].

תרס"ח

12 ענה כסיל או על שלשה "פושע" ישראל. תשובה גלויה להר"ר ריטער... על בקרתו את הירושלמי סדר קדשים בב"ע "איראעליט"... מאת אברהם ראזעב ע"ג 16 דף. 8.
[לפי פרידברג גופם בסיגנט, תרס"ח. אולם בקטלוג של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, ב' ZfHB כרך 12, ע' 34 וכן ב' MGWJ כרך 52 ע' 440: סע איג"ה תרס"ח].
13 שם שלמה: ה"ה חידושי סוגיות הש"ס מאת הרב... שלמה גאנצפריד... ובראשית תולדות המחבר... מאת גכר... ותלמידו... מ"ה יחזקאל בנע"ט... [5] 120 דף. 4.
[בשם הגדולים מארץ הגר. מערכת ספרים (אות ש' מס' מ"י): תרנ"ח. יש כאן כנראה טעות דפוס, כי בתרגום טרם היה דפוס עברי בסעאיניץ].

תרס"ט

14 ספר שאלות ותשובות שמן רוקח... מכבוד... מרן אל עזר... בהרב... מ"ה אר"י ליב [מפליץ]... חובא לביה"ד ע"י גכר המחבר אברהם מינץ... חלק א. [2] ק' דף. 2.
[חדשים צ"ב ק' מכילים דרושים].

15 מסכת זכחים [ערכין] מן תלמוד ירושלמי; מוגהת ומסודרת בתכלית ההגה והסדור ומפורשת... על ידי פירוש חשק שלמה... אשר בע"ה בארתי ופרשתי ע"פ הש"ס בבלי וירושלמי... וגדולי הראשונים... אנכי... שלמה יאודה ס"ט... הספרי מכוונה פריעדל ענד ער. עם הגהות וחיידושים מרבנים... אשר יודפסו עם כרך מנחות תמורה א"ה. [6] צ"ט דף. 2.
[הכרך מנחות תמורה לא יצא לאור. ראה מס' 11].

ת ר ע א

16 חרב נוקמת... מענה גלויה למיר מאיר דן... מוואהרט... על כתב פלסטר [צ"ל פלסטר] שלו בשם "שאלו שלום ירושלים" נגד... הירושלמי על ס' קדשים... מצורף לזה... קונטרס כליא אורב להוכיח אמתת וקדמת הירושלמי הנ"ל... מאת... מו"ה רפאל גורדון... כל אלה סודתי... הק' יוסף בן מהר"י הכהן. 40 עמ' 4. [הע' 40:30 מכילים את הקונטרס "כליא אורב".]

ת ר ע ב

17 ספר התעוררות תשובה... שאלות ותשובות ופילפולים וביאורים על כמה סוגיות הש"ס [חלק א'. מאת ר' שמעון סופר מערלוויא].
[הספר צורף לסוף ספר "חתם סופר"... חלק שביעי. מונקאטש, תרע"ב. החלקים ב"ד מהתעוררות תשובה" נדפסו בבודפשט, תרפ"ג-תרצ"ד].

ת ר ע ג

18 ישמח לב חלק שני הנקרא עסיס רמונים; חדושי שמעתתא ואגדה... לסיום מסכתות של סדר נזיקין ונספחו להן הערות... אשר חנן אלקים את עברו משה שמעון הלוי רב דק"ק פרוינקירכען. [3] ק"ב, [1] דף. 8. [חלק א': חייצען, תרס"ז].

ת ר ע ד

19 אהל יצחק... אמרות טהורות... בפלפול הלכה ואגדה וחקירה מארזי הלבנון אדירי התורה... עם תוספת נופך משלי... ערוך מאתי יצחק קליין... ירחון רבני. 8.
[התחיל להופיע בשנת תרס"ג ונדפס בסאטמאר ובשאלווי. פרט לשנה י"ב, תרע"ד, שנדפס בסעאיני].

ת ר ע ה

20 ספר משנה התלמוד; כמה סוגיות הש"ס... גם איזה חידושים... ונלוה אליו קצת חידושי אגדה... מאתי ישעי' הק' הלוי יונגרייז... חלק ב'. ס"ו דף. 8. [חלק א': טיסאסאטמאלא, תרע"ג].
21 עת הזמיר; סדר זמירות לשבת ולמוצאי שבת עם באורים, דינים, מנהגים ומקורותיהם מאת יעקב דב בער קאוויטש. 48 דף. 8. [פרידברג אות ע' מס' 1240].

ת ר פ ב

22 בית ועד לחכמים; י"ל פעמיים בחורש... ערוך מאת יוסף שמעון סאללאק. תרפ"ב-תש"א.
[בסעאיני נדפס בשנים תרפ"ב-תרפ"ח, חוב' יא"ב, אה"כ בסאטמאר, עד חוב' י"ח של שנת תרפ"ט, מחוב' ס' נדפס שוב בסעאיני].
23 ספר שבט מיהודה על חמשה חומשי תורה שחיבר הרב... יהודה גרינוואלד... בן... יושע פלק... חלק אה (בראשית-דברים), הוצאתו לאור... אברהם הנוך פריעדמאן... [4] ב"נ"ד דף. 4. [לחלק ויקרא-דברים שער מיוחד].

ת ר פ ג

24 אמרי ברוך, ספר שמות (ויקרא); כולל שני פירושים; חכמת שלמה, פירוש על רש"י ז"ל, ויבין במקרא, פירוש על התורה. אשר חנן ד' את עבדו ברוך מאיר קליין רב לק"ק אהבת אחים... גויארק. [8] סא; יג דף. 8.
בית ועד לחכמים... [ראה מס' 22].

25 דע מה שתשיב... על הקונטרס מעשה רב... מהדורא קמא. 1, 9, דף. 8.
[זהו כתב-פלסטר מחסידי מונקאטש נגד חסידי בלו, שפרסמו את הקונטרס מעשה רב נגד הרב חיים אלעזר שפירא ממונקאטש].

26 חלק יעקב על פרקי אבות, ובסוף הספר קונטרס אל תחטאו בילד... בענין חינוך הילדים, וקונטרס

שונה הלכות... מאת יעקב בן נפתלי גרינוואלד... יר"ל בהשתדלות... אביגדור ומו"ה יקותיאל יהודה... 68, [4] דף. 4°.

27 ספר שיורי קומץ המנחה; דרושים... על ימים גוראים ועל איוה שבתות ועל מועדים. הכינו... מוהר"ר ארי' ליב ציגל... מפלאצק... [2] מ"ז דף. 4°.

28 ספר שמחת יום טוב; חידושים, ביאורים ופסולים על מסכת ביצה מאת ר' אריה ליב ציגל [הנ"ל]. [פרידברג אות ש' מס' 1744].

תרפ"ד

29 ספר בינת יששכר על חמשה חומשי תורה ודרושים למועדים ולקוטי מוסר מספר יערות דבש... אשר השאיר אחריו ברכה... מרן יששכר בער קאהן אבוק"ק ערדאסענושאריץ. העתקתו וסדרתו והבאתו לבית הדפוס... אני... גרשון מענדיל קאהן... [4] מ' דף. 4°.

30 ספר בית הילל; תשובה... בדיון שו"ב המתנהג שלא כשורה... באתי בכתובים עם אדירי התורה, וכל דבריהם העתקתי... הילל בהגאון אליהו פוסק... בסופו קונטרס מנחת אליהו... כ"ו [צ"ל כ"ח] דף. 8°.

בית ועד לחכמים... [ראה מס' 22].

31 גבעת פינחס; הספר... אשר אמרתי... על הסתלקות חתני... הרב... פינחס יורא כ"ץ אב"ד בקיראלי דארוין... הדפסתו [1] בלשון אשכנז... הכותב בדמע ישכר דוב פריעדמאן... [10] דף. 8°.

32 סדר הקפות לשמיני עצרת ולשמחת תורה אשר נאמרו בבית המדרש של כ"ק... אבד"ק סיגעט ר' חנניה יום טוב ליפא טייטלבוים... [4] דף. 8°.

33 ספר חקי חיים; לקוטי דיני פסח מספרי השו"ת. 29 דף. 4°.

[רשמתי לפי פרידברג (מלואים, אות ח' מס' 1134א), גם פ"י הכהן ב"אוצר הבאורים והפרושים" (ע' 336 מס' 85) נגזר אחרי פרידברג, אולם בבית הספרים יש טופס שנדפס בתרפ"ה. אין מן הנמנע שזהו ספר אחר, כי לפי פרידברג מכיל הספר 29 דף ואילו הטופס של בית הספרים מכיל [2] 72 דף. ראה לקמן מס' 39].

34 ספר כנסת ישראל על פרקי אבות, עם פ"י מאורן של ישראל רש"י ז"ל וגלוה אליו ספר מדרש שמואל... כל אלה חיברו לה יחדיו... [מאת] ישראל גאלדמאן... פרק ראשון (שני), [6], קיא, [2]; [3], קלה, [2] דף. 4°.

[פרק ב: סעאיני, תרפ"ה; פרק ג: טארנא, תרפ"ז; פרק ד: שם, תרפ"ח; פרק ה: סאטו מארע, תרפ"ט; פרק ו: שם, תר"ץ. פ"י הכהן ב"אוצר הבאורים והפרושים" (ע' 105 מס' 675) רושם בטעות: "סעאיני תרפ"ד-תר"ץ". כן טועה נ' בן-מנחם בספרו "מספרות ישראל באונגאריה", ע' 350 הערה 89: "כנסת ישראל... ששה חלקים, סעאיני תרפ"ד-תרפ"ה".

35 קבוצי אפרים; קובץ מחי' תורה בענין הלכה, דרוש ואגדה מרבני וחכמי זמננו ומאסף ספרותי לשאלות המנסרות בעולם היהדות. העורך אפרים לנדא. תרע"ד-תרצ"ב. 8°.

[בתרצ"ב חדל להופיע? מתרע"ד ועד תרפ"ג נדפס ביאסי ובוקארעשט. לפי Josef Lin: Die hebrael-sche Presse, ע' 86: "זמן ההופעה 1922".

תרפ"ה

36 אוצר החיים; מאסף לתורת ישראל ולדברי ימי חיו. ערוך בידי הרב חיים יהודה עהרענרייך. תרפ"ה-תרצ"ה. 8°.

[בסעאיני נדפס עד תרפ"ז חוברת ד', אח"כ נדפס בדעווא עד שנת תרצ"א (ראה אוצר החיים שנה י"ב, תרצ"ו, "בנתי בספרים" ע' 14). בשנים תרצ"ב-תרצ"ח נדפס בבקרעגסאט-הומענע].
בית ועד לחכמים... [ראה מס' 22].

37. ספר גבעת פינחס; כולל חידושי אגדה... על חמשה חומשי תורה ומועדי השנה וחידושי שמעתתא, ביאורים... בש"ס ובספרי ראשונים ואחרונים, אשר השאיר אחריו... מוה"ר פינחס הלוי בילליטצער... סידרתיו והוצאתיו לאורה... אשר אנשיל יהודא מיללער. [8], צ"ד דף. 4°.

38. ספר זכות ישראל, מהדורא תנינא; מילואים והשמטות לחיבורי הראשונים... הנודעים בשמם בארבע עשרונים. עשר קדושות, עשר אורות, עשר צחצחות, עשר עטרות. ועתה גוסף... ליקוטי... אמרים... אנכי... ישראל בהרב... יצחק שמחה... ועתה הובא לביה"ד ע"י בן המחבר... משה (בערגער)... והוסיף משה מדעתו... דבר... שלא נדפס מעולם; הגהות והערות ותיקונים על כל התיקוני זוהר הק' מכתב יד קודש... המוהרצ"ה מזידיטשוב... כ"ו דף. 8°.

39. ספר חקי חיים; אשר לקטתי... מהפוסקים אשר אחר הבאה"ס [= באר היטב]... מאתי יהודה ישכר מערמלשטיין... [2], 72 דף. 4°.

40. ספר חסדי אבות על פרקי אבות וגלוה אליו פי"ע מברטנורה ועל פרק ששי פירש"י... מאת... מרן יהודא גרינוואלד... [4], ע"ב דף. 8°.

41. ספר יורה דרך; יבואר כמה פוסקים בש"ס ובמקראות אשר הקדמונים... הניחו מקום לבאים אחריהם לעין בהם... מאת אליהו ראזינס אל דומ"ץ פאדאלי. [5], נ"א, [1] דף. 8°.

42. קונטרס מנחת אליהו; חידושי דינים רבים בסכין של שחיטה מאת הרה"ג... אליהו בה"ג משה צבי פוסק... הובא לביה"ד ע"י בנו הרה"ג הלל פוסק... [וי"ט] כ"ג [צ"ל כ"ה] דף. 8°.

43. ספר עת הזמיר והוא כולל כל הזמירות של שבת בשלימות... ליל שבת, יום השבת, לסעודה שלישית... ע"פ פיוטי האר"י ז"ל... עם באור ומקור המלות... ופירוש מספיק ונחמד... סדרתי ולקטי... יעקב דוב בערקאוויטש... הוצאה שניה... עת הזמיר. מ"ח דף. 8°.

44. ספר עת לעשות; אלה הדברים שאלות ותשובות... להורות לעם ד' דרך ילכו בה ומעשה אשר יעשו. חברתי... הלל ל"ש... הובא לביה"ד ע"י נכדו חיים יעקב ליכטענשטיין... חלק ב'. פיערטע פארבעסערטע אויפלאגע. [4], ע"ה דף. 8°.

קבוצי אפרים... [ראה מס' 35].

45. ספר קול שמחה חלק שני נר לבדיקה... אשר יאיר נתיב ומסלה לכל שו"ב לחזור בו כל דיני סרה"ר [= טריפת הריאה]... ואחרון אחרון חביב מה שמצאתי... כ"י אאמור... וקראתים על שמו תורת חיים. כ"י טפחתי... ועשיתי... שמחה יונה בה"ר חיים ארי'... ק"כ דף. 8°.

46. ...שלחן ערוך אורח חיים הלכות שבת עם... סו"ז מגן דוד... מגן אברהם... ועם פירוש מלבושי שבת והוא קיצור מחצית השקל ולבוש [= לבושי שרד]... לקטתי משה פארקאש... [4] רס"ז ע'. 4°.

ת ר פ ו

47. ספר אבות על בנים; באור על מס' אבות (עם הפנים). חיברתיו שאול בר... [6] דף, מ"ח ע', צ"ו דף. 8°.

48. ספר האזלא גרש... הכולל כמאתים ענינים נחוצים!! למסדרי גיטין וקרבן למאה ענינים... בשאר מקצועות התורה ותוין בשאלה אחת קטנה בהלכות גיטין אשר השבתי עליה... אליהו פוסק... חלק ב'. כ"ה, [2] דף. 8°.

- 49 אפריון; קובץ לדרושי ולעניני ישראל סבא... העורך והמוציא לאור שמואל בן שאול מילל ע.ר. יאנקערס, ג. י. חרפ"ד-תרפ"ח. 8°.
- [ראשית הופעתו היתה בשנת תרפ"ד ועד תרפ"ה נדפס בבודאפעשט. בשנת תרפ"ח פסק להופיע].
- בית ועד לחכמים [ראה מס' 22].
- 50 ספר גילוי דעת על י"ד <מן ס"א עד ס"ט>. חידושי דינים... ופולפולים... כ"ז חברתי... שלום מרדכי הכהן [ש ב ד ר ו] 13 דף. 2°.
- 51 ספר דברי הליל על פסקי דיניו של מהר"ל צירלסאהן בספרו "עצי הלבנון"... מאתי הליל בהגאון אליהו פוסק. 20 ע'. 8°.
- [הפניציה לפי פרידברג (אות ד' מס 1235)].
- 52 זכרון יוסף; קנים והנה... על אבדן... ר' יוסף בן אברהם ערלאנגער, אשר נקטף באביו... ביום ב' דר"ח תמוז שנת תרפ"ה. ונלוה אליו ביאור ובירור שתי הלכות חמורות מאתי משה אהרן הכהן (ק ר ו י ט)... 30 ע'. 8°.
- 53 ספר חידושי אבר"ת; סוגיות... [מאת] הצעיר אביש ריינהאלד בהרב... חנוך העניך. [1] ק"ד דף. 8°.
- 54 ישמח לב חלק שלישי הנקרא פרדס רמונים; חידושי שמעתתא ואגדה... הדברים שנאמרו... לסיום מסכתות של סדר קדשים וטהרות ונספחו להן הערות והמצאות במקומות מפורשים. אשר חגן אלהים את... משה שמעון ה ל ו י... [1] קל"ג דף. 8°.
- [ראה לעיל מס' 18].
- 55 שאלות ותשובות מהרש"ם חלק חמישי מכ"ק רבינו... שלום מרדכי הכהן [ש ב ד ר ו]... הוצאתיו לאורה... משה ישראל פערדמאן... ובחרת בחיים, ט"ז, פ"ט, י"ג, [1] דף. 2°.
- [חלק א': וואראש, חש"ד; ח"ב: פיעטרקוב, תרס"ה; ח"ג: סאטמאר, חש"ד; ח"ד: לעמבערג, חש"ד].
- 56 ספר משלי אלעזר; פירוש [יודין] על ספר תהלים (עם הפנים) [ועם שני פירושים בעברית, נועם אלעזר] ומשל ומליצה" שחיבר... מו"ה אלעזר שלעזינגער. [חלק א'] [פרקים א"מ פסוק ו']. מ"ח דף. 8°.
- [לא הופיע יותר: תרפ"ו — שנת ההסכמה].
- 57 ספר פסקי אליהו מאת אליהו פוסק.
- [פרידברג (אות פ' מס' 536) רושם: "ד"ח סעאיני תרפ"ו-תרצ"ג". מסופקני בנכונות הדבר. בבית הספרים נמצאים ארבעה חלקים: חלק א' נדפס בשנת תרפ"ח (ראה להלן מס' 74), חלק ב': תרפ"ט, חלק ג': תרצ"א וחלק ד': תרצ"ג].
- קבוצי אפרים... [ראה מס' 35].
- 58 ספר תפארת מהרש"ם; יפרד לשלשה חלקים: חלק ראשון הנקרא שו"ת מהרש"ם שהשבתי להרבה רבנים... חלק שני הנקרא חכמת ישעיהו פלפולי הלכה בש"ס ופוסקים... חלק שלישי הנקרא עטרת יוסף דרשות... מאתי... ישעיהו יוסף מרגולין... הוצאת מערכת הירחון "בית ועד לחכמים". 35, [1] : 41'1, [1] ג, [1] דף. 4°.
- ת ר פ "ז
- 59 ספר... אגרות צפון... והוא מכתב קדוש <הנמצא בביהכ"ס דחברה "מחזיקי תורה" דק"ק גראסואר-דיין>... [מאת] א"ש יהודי [= יוסף שורץ]. ומצפ"ם לישוע"ה, [4] כ' דף, 18 ע'. 8°.
- [18] הע' האחרונים מכילים: "זכרון לדור אחרון" של חברה "מחזיקי תורה" בגראסוארדיין. המחבר המהדיר חותם במבוא: יוסף הכהן שווארטץ.
- 60 ספר אמרי יוסף ספר דברים; מאת... מוהר"ר יוסף מאיר [ווייס]... בק"ק ספינקא, [4] ג"ק"ה, [4] דף. 4°.
- [חלק בראשית נדפס במאראראשסיגעט, תר"ע; שמות, מונקאטש, תרע"א; ויקרא-במדבר, מאראראש-סיגעט, תרע"ג].

אפריון... [ראה מס' 49].

בית ועד לחכמים... [ראה מס' 22].

61 ספר בן פורת יוסף, הערות והמהות על ספר חכמת אדם מאת הרה"ג משה אהרן בן יהודה טאבעצקין... חלק ב'. ויכלכל יוסף את אביו. ט"ז ע'. 8°.

[סכום הפרט הוא תרצ"ב, אבל מעבר לשער כתוב 1927].

62 ספר הליכות עולם; קצור שלחן ערוך אין יידיש דייטשע שפראכע [מאת] אברהם בן... מו"ה שלמן זלמן (ברודא)... פינפטע בעדייטענער פערבעסטערטע אויפלאגע פאן מיר יצחק סג"ל גרינוואלד. [1], ג"ב דף. 8°.

[מהדורה א: אונגוואר, תרכ"ד. ראה ק"ס כ"ה 231, הערתו של ג' בן-מנחם].

62א ספר החידות חדש על או"ח ויו"ד... כמעט חמשה מאות וחמשים חידות עם פתרונם, בתור שאלה ותשובה... מאת יצחק יעקב ב' אברהם ניסן גארדאן... מחבר "ספר החידות" חלק ראשון על שחיטה ובדיקה. (1927). מ"ד דף. 8°.

[חלק ראשון נדפס בכוואפעשט, (תרפ"ג)].

63 כתב בית ישראל חלק ראשון ע"ד השמות הפרטיים שבתנ"ך, מהותם והתפתחותם פשוטם ומדרשם כחלק מתורת הפה. מאתי ישיעה במוהר"ר ראובן רייכער רב באיזמאיל. 114 ע'. 8°.

64 ספר מנהגי ישראל... די יידישע געברייכע געארדענס אונד ערקלערס פאן יורא כהן קרויס... [4], ע' 8°.

65 ספר נר דוד; דאס ספר איז... מוסר ספר... איבער זעצט בעזארען פין לשון קודש... דער איבערזעצער איז אונבעקאנט... [5], פ"ח, [8] דף. 8°.

[זהו תרגום של הספר "משפט צדק" לר' משה בן גרשון מזלשין שנדפס כמה פעמים יחד עם

תהלים כמפורש בהסכמות. המתרגם הוא דוד מאנדעל מגראסווארדיין].

קבוצי אפרים... [ראה מס' 35].

66 תורת החנוך הישראלי, לילדי ישראל על פי תורת ישראל... והתפתחותו ההיסטורית עד אחר חתימת התלמוד... ממני חיים הירשענזאהן... [4], 202 ע'. 8°.

ת ר פ ח

אפריון... [ראה מס' 49].

67 ספר בית ועד לחכמים על סוגיות הש"ס ופוסקים מאת הרב אברהם <לייכטנאג> וואכסמאן... ח' דף. 8°.

בית ועד לחכמים [ראה מס' 22].

68 גיא חזיון; דבר בעתו לכל תקופות חיי האדם בעולם הזה. חלק ראשון... מאת הרב אברהם לייכטנאג וואכסמאן... 160 ע'. 8°.

69 הקדמה לספר אבות על בנין; ערוך מאתי בעזר צור ישועתי הק' שאול בראך מנייטרא... מ"ח ע'. 8°.

[על השער רשום תרס"ה, אולם בסוף ההקדמה כותב המחבר: "נגמר ביום ח"י לחודש שבט פור"ת

לפ"ק. הספר "אבות על בנין" נדפס באמת בשנת תרס"ו (ראה לעיל מס' 47). כנראה שחלה טעות

דפוס וצ"ל תרס"ח במקום תרס"ה. גם מרידברג (אות מ' מס' 4037) רושם תרס"ח].

70 יודישע פרעסע; די איינציגע אומפארטייאישע יודישע צייטונג אין גאנץ רומעניע. אייגענטימער און ארויס-געבער שלמה שווארץ — ישראל דוד איזראעל. סיגעט, תרס"ח-תרצ"א.

[נדפס בסעאניו. ראה ק"ס י' 421; לפי ש"י דורסון ב"ליטעראטור בלעטער" באנד 7, 1931, ע' 595,

התחיל להופיע בשנת 1928].

- 71 קונטרס להבדיל בין הטמא והטהור; קונטרס א' נגד הקונטרס "סהרת הקודש" <? של ישראל חיים דייכעס... מראה הלכתא בטעמא... שאסור להתפלל בבית הכנסת שנמצא תחתיה קברים... חובר... מאתי מרדכי צבי שווארץ... 23 ע' 8°.
- 72 ספר מלכי בקדש חלק חמישי. שו"ת בענינים העומדים על הפרק בציון ובגולה... ממני חיים הירשענזאה... 79 ע' 8°.
- 73 ספר ערך ש"י על התורה מאת... אדמו"ר שלמה יהודה... טאבאק... [חלק ב'] [ויקרא דברים]. [2] קט"ו, [2] דף. 4° [חלק א' נדפס בסינעט, תרע"ב].
- 74 ספר פסקי אליהו; חקירות עמוקות... והרבה חדושי דינים נחוצים להלכה ולמעשה איך יתנהגו אנשים חולים וחלושים... [מאת] הרב... אליהו פוסק... הוצאת בנו הרב הילל פוסק... <ליום מלאת לאבי שבעים שנה...> חלק ראשון. ע"ו, [5] דף. 8° [ראה מס' 57].
- קבוצי אפרים... [ראה מס' 35].
- 75 שני ספרים נפתחים: תקון אליעזר; אגדה על נשואין וברית מילה. משנה התלמוד; על סוגי דשליחות, שלדע [= שליח לדבר עבירה], חוקה שליח עושה שליחותו... מאתי ישעי הלוי יונגרייז... [3] בי"ט, ס"ד דף. 8°.
- [בראשי העמודים, סד הדפים הראשונים: תיקון אליעזר, סד הדפים האחרונים: משנה התלמוד].
- ת ר פ ט**
- בית ועד לחכמים [ראה מס' 22].
- 76 ספר כור המבחן והוא שואל ומשיב; יכיל בקרבן כל כללי ודיני איסור והיתר... עם "מקור ההלכה"... מסודר... בדרך שאלה ותשובה לנסות את התלמידים בחורי הישיבה... בכדי להשיג סמיכה... הלכות מליחה מכילה תמ"א שאלות ותשובות. נלקט ונסדר ע"י הרב מאיר יהושע... ראזעבערג... [חלק א']. [2] ג' דף. 8° [חלק ב': בילגוריי, תרצ"ב; חלק ג': שם, תרצ"ו].
- 77 ספר דודאי השדה על הלי שמחות. תשובות... וליקוטי דינים וביורור כמה וכמה ענינים... מכבוד הרב... מו"ה אליעזר חיים דייטש... [4] 30 דף. 8°.
- 78 ספר דרך נשר; תשובה ברורה להלכה ולמעשה מאת הרב... שמואל העללער... אשר השיב... בענין העופות <גרעצקי העיור>... הוצאתו לאור כעת. מחדש... מרדכי דייטש... 12, [4] דף. 8°.
- יודישע פרעסע [ראה מס' 70].
- 79 יקרא דחיי; כולל יותר מאלף וחמש מאות זכרונות מרבנים... וצדיקים מדורות ראשונים עד היום הזה. זמן ושנת פטירתם ואצל הרבה מהם רמשי גם שנת לידתם ע"פ סדר החודשים וע"פ סדר אי"ב... מלוקט ומסודר מאתי אפרים לנדא... [1] 28 דף. 8°.
- 80 ספר לחם אשר; כולל חידושי אגדה ודרוש על חמשה חומשי תורה ומועדי השנה ועל ג"ך ואבדות הש"ס ונוסף ע"ז הספרים על גאוני וצדיקי הדור... [מאת] אשר אנשיל יהודא מיללער... [3] קי"ב, [2] דף. 4°.
- 81 ספר מהר"ם שיק על מס' אבות (עם הפנים) להרב הגאון... משה שיק... הספר הזה כבר יצא לאור בשנת תר"ן... ועתה יצא לאור מחדש עם... תולדות הגאון המחבר זצ"ל ע"י נכדו... מרדכי צבי פראגער. [7] צ"ה דף. 8°.
- 82 ספר מלכי בקדוש חלק ששי, הוא קונטרס חליפות מכתבים, הערות הרבנים, חכמים וסופרים על ארבעה חלקי ספר מלכי בקדוש, ובהם נקודות היסטוריות והשקפות מענינות על המצב בארץ ישראל... ממני חיים הירשענזאה... 267 ע' 8°.

- 83 ספר מערכי אד"ם ר"ת שמי אברהם דוד משה ב"ר. מנוש מנוסחא ה... דרושים לרוב שבתות השנה, לימים נוראים ולימים טובים, לברית מילה, בר מצוה ולנשואים ושירים. ק' דף. 8°.
- 84 ספר נמוקי רש"י ז"ל, והוא חידושי הרח"ה על נמוקי החומש לרש"י ז"ל... חלק ראשון: ספר בראשית. ממני חיים הירשענזאה... IV, 184, [2] ע' 4°.
- 85 ספר נפש דוד על התורה... מאת... מוה"ר דוד נתן (דייטש) האב"ק קרעסשניב... הוצאתו לאור מרדכי דייטש נכד המחבר... [5] סיב דף. 8°.
- 86 עיר ירוסלב ורבניה מאת צבי הירש הורביץ.
- [לפי Zuwachsverzeichnis fuer die Jahre 1928-29 (Wien, 1930), ע' 36, מס' 588, שהו" ציאה ספרית הקהלה היהודית בווינה. בשום מקור אחר לא מצאתי את הספר הזה. בירחון הרבני "אוצר החיים" שנה ה', תרפ"ט, ע' 203-208, פרסם הרוביץ מונוגרפיה בשם זה. אולי יצאה בצורת תדפיס].
- 87 ספר פסקי אליהו חלק שני. כולל שני קונטרסים: א' < קונטרס מי גר; ב' < קונטרס אוהבי יש, ובהם יותר ממאה חרושי דינים. ל"ג, [4] ע' 8°. [ראה מס' 74].
- קבוצי אפרים... [ראה מס' 35].

תר"ץ

- בית ועד לחכמים [ראה מס' 22].
- יודישע פרעסע [ראה מס' 70].
- 88 ספר כוכב השחר, איזהו שאלות ותשובות ודרושים וקונטרס דברי שלום... אשר ספחתי... חיים ראבינאוויטש בהר"צ מו"ה שלום... סיט, [1] דף. 8°.
- 89 ספר לקוטי יקותיאל ובו ג' שערים פתוחים: שער הדרוש, שער ההלכה ושער הלכות תפילין לילדי ישיורון וקצת חידושים על ש"ס... מאת זוסיא מלמוד [חלק א], 26 דף. 8°.
- [החלקים ב'ג נדפסו בתל-אביב, תשי"א-תשי"ב].

תרצ"א

- בית ועד לחכמים [ראה מס' 22].
- יודישע פרעסע [ראה מס' 70].
- 90 ספר מגדנות מהרי"ל, והוא מבאר ומיישב דברי התבוא"ש [= התבואות שור] והפרמ"ג [= והפרי מגדים] בעניני חשט וטריפות הריאה במקומות שהאחרונים הכאים אחריהם ז"ל נבוכים בהם... [לא ראיתי אלא את השער. הספר נדפס לראשונה בשאמלוויא, תרפ"ו. זוהי המהדורה השנייה, כנראה. המחבר הוא יעקב ליב פרוקל].
- 91 ספר פסקי אליהו חלק שלישי. כולל ארבעה קונטרסים: א' < קונטרס דרשה משה; ב' < קונטרס גליון גדול; ג' < קונטרס שנות ימין; ד' < קונטרס תולדות נח ובהם הרבה חי' דינים... מיב דף. 8°.
- [ראה מס' 74].
- קבוצי אפרים... [ראה מס' 35].

תרצ"ב

- בית ועד לחכמים [ראה מס' 22].
- 92 מקונן אבלנו; רבי יצחק בן חיים הכהן, חייו וקסעים מחבוריו עפ"י כתב יד הנמצא בבית עקד הספרים, בריטיש מוזאום, מאת מרדכי בן יהודה דרעבסלער... 44, [4] ע' 8°.
- [השער וההקדמה גם באנגלית].
- 93 ספר ערך ש"י נביאים וכתובים וחמש מגילות. הכינו... מהר"ר שלמה יהודה בהמנות ר' פסח צבי...

[ט ב ק] דיין ומורה צדק דק"ק סיגעט ... הובא לבית הדפוס ... ע"י נכדי המחבר ... יצחק ... [ו]אלטיר יוסף ט א ב א ק ... [2] ס"ט, [1] דף, 4°.

94 ספר פלח הרמון ... והוא פירוש ... על מדרשים תמוהים ... חיברו ... מו"ה בצלאל מסלוצק ... הבאתיו עתה מחדש אל בית הדפוס והוספתי עליו קונטרס הוספת חיים ... אני ... חיים קאנדיל בן ... ארי ... [2] ס' דף, 8°.

קבוצי אפרים ... [ראה מס' 35].

95 ספר שם משמעון ... שאלות ותשובות בארבעת חלקי השו"ע. מאת הרב ... מו"ה שמעון פאלאק ... מהדורא קמא. [4] קסד דף, 2°.

96 התורה והתלמוד חלק קונטרס המדות, מרת גורה שות, כולל כל הגו"ש אשר בהמשנה והתוספתא, ספרא ספרי ומכלתא, ואשר בהתלמוד בבלי ותלמוד ירושלמי ומדרשים. יצרפו רבים ויתלבנו צור חוצבו הלכה למשה מסיני. מאת דוד גאלאמב ... [4] 463 ע'. 8°.

[פ"י חכהן] באוצר הבאורים והפירושים, ע' 10 מס' 126, רושם: "סעאני, תרצ"ד — ולא היא ו'.

ת ר צ ג

96א אויפגאנג: אילוסטרירטער חודש-שוורנאל פאר ליטעראטור, טעאטער און קונסט. רעדאקציע: ישראל דוד איזראעל, א. מ. הירש, מדיטגעט.

[הגליון הראשון הופיע בחודש מאי 1933 ונדפס בסעאני. הגליונות הבאים נדפסו, כנראה, בסיגעט. הגליון ה' (האחרון?) יצא בשנת 1938. ראה ק"ס, י"ג, 39 מס' 180; ג' בן-מנחם, מספרות ישראל באונגאריה, ע' 234 מס' 16].

97 קונטרס אלון בכות ... מאמרים הספדים ומכתבי תנחומין על העדרו של אבי ... מו"ה אליהו בהר"ג משה פוסק ... 52 [צ"ל 50] ע', פורטרט. 8°.

בית ועד לחכמים [ראה מס' 22].

98 ספר דברי הליל ... חלק ב': קונטרסים, אבני מלואים, גאלי הכהנה, פרץ נבעה ... מאתי הליל בהגאון אליהו פוסק. נ"ו ע'. 8°.

99 ספר מנחת אוזרה; יפרד והיה לארבעה ראשים: א' קונטרס דורש לציון ... מדובר בו ... על אדות חבת ציון מעשה ידי ... מו"ה בצלאל זאב שפרן ... ב' אבני מלואים ... אשר הוספתי משלי ... ג' דמות דיוקן של חכמי ישראל, מאמר ... על אדות אישיותו ... של אבא מארי ... ד' מכתבי תהלה מאת גאוני דורנו ... המדברים בשבח ... שאלות ותשובות הרב"ז ... נערכו על ידי בנו ותלמידו חנוך העניך שאפראן רב בבוקארעשט ... 112, [2] ע', תמונה, פקסימיל. 8°.

100 ספר פסקי אליהו חלק רביעי: קונטרס איסור והיתר ... חקירות ... והרבה חידושי דינים להלכה ולמעשה בעניני אה"ע ה' אישות וחדרגמ"ה מאת אדוני אבי ... אליהו פוסק ... הוצאתי לאור והערתי ועיר שם ... הליל פוסק ... 42 ע'. 8°.

ת ר צ ד

בית ועד לחכמים [ראה מס' 22].

101 נפש אדוני; כולל דרשות ... מאת הרב ... אדוני' שמעל צער ... וגלח אליו מעט חי' הלכה בסוגיות שונות ובה' מקהאות שהשאיר אחריו ברכה ... וסדרו לדפוס בנו ... חיים שמעל צער ... וי"ל נכדו משה אהרן הכהן קרויס ... ובסופו חידושים מחתני נכדי המחבר (נכשם) קול יהודה; זכרון יעקב; חידושי ש"ס). צ"ט; כ"ו; ט"ו, [1] ע'. 8°.

ת ר צ ה

בית ועד לחכמים [ראה מס' 22].

102 ספר בית מרדכי; כולל שאלות ותשובות וחידושי תורה במקצעות שונים. מאת... מוהר"ר מרדכי פרענקיל... חלק א. צ"ח, [1] דף. 8°.

[לא הופיע יותר?]

103 קונטרס ברוך מתיר אסורים; כיל בקרבו כתבי קודש... הגאונים... אשר יצאו להפוך בזכותא דאברהם... שדברי המעריים והאסורים בדבר הרבנות דקהל יראים ארטה. בעיר קראלי מעשיהם רוח... והוראתו ותורתו של רבינו... אברהם אביש האר א ו ו י ס... הוא בקדושה... הוא הרב אביד ומרא דאתרא דקהלתנו. יצא לאור ע"י קהל יראים וארטה. דק"ק קראלי. ס"ז ע. 8°.

104 ספר דברי הילל... חלק ב. קונטרסים קשט אמרי אמת, דברי שלום, גנת אגוז, שיח יצחק ויוסף דעת, מאורות נתן, כרם שלמה... מאתי הילל בהגאון אליהו פוסק. נ"ו ע. 8°.

105 ספר מנחת מרדכי; כיל בקרבו חידושים ופסולים ושו"ת בשו"ע יו"ד ח"א. הלכות שחיטה וטריפות סימן א"מ, אשר יגעי ומצאתי... מרדכי במוהר"ר עזרא שרייבמן... בתלאביב... ל' דף. 8°.

106 ספר משברי ים; פתיחתא רבתי לספרי של שו"ת העומד תחת הדפוס, דרוש אשר דרשתי... בהאי שתא... תרצ"ה... הלכה בסוגיא דבדיקה וביטול... [מאת] יחיאל מיכל של אגער... י"ו, ל"ב דף. 8°.

תרצ"ו

בית ועד לחכמים [ראה מס' 22].

107 חזון ישעי' על סרקי אבות. מאתי ישעי' הק' הלוי יונגרייז... ל"ב דף. 8°.

[בלי הפנים, השנה לפי ההסכמה].

108 תורת הראשונים; יסודות התורה שבעל-פה והתפתחותה החינוכית בחיים ובספר בדורות הראשונים. חלק שני: מראשית כניסת ישראל לארץ עד ימי דוד ושלמה. מאת ישעיה רייכער... 318 ע. 8°.

[חלק א' נדפס בורשה, תרפ"ו. חלק ב': סעאיני, תרצ"ט].

תרצ"ז

בית ועד לחכמים [ראה מס' 22].

109 ספר כי האדם עץ השדה... נוסד על הלכות אתרוג... גם בדיני הדם וערבה... מאת אליהו פוסק... נסדר והובא לדפוס ע"י בנו... הילל פוסק... בסופו קונטרס דברי הילל הערות מבין המחבר. קמ"א, ט, [2] דף. 8°.

תרצ"ח

בית ועד לחכמים [ראה מס' 22].

110 ספר משמיע שלום; יכלכל הערות לכניסה בשערי תשובה, ערוך וי"ל מאתי שלום הכהן שייך... כ"ו ע. 8°.

111 פירוש מאמר מרדכי על ארבעה מזמורים הראשונים שבתהלים (עם הפנים). כולל שני באורים: ארוך... וקצר... אשר חרשתי... מרדכי בלאמרי מריה וידא אהרן דוד הארינשטיין... י"ו, [1] דף. 8°.

תרצ"ט

בית ועד לחכמים [ראה מס' 22].

תורת הראשונים... חלק ב' [ראה מס' 108].

תש"א

בית ועד לחכמים [ראה מס' 22].

112 ספר דברי יחזקאל על התורה ומועדים... המדרש, הנד"א [= תגא דבי אליהו], משניות, ש"ס וש"ע ושאר ספרים, ואיזה שו"ת... מכ"ק... מוהר"ר יחזקאל שרגא הלב רשטאם... הוצאה שלישית. מ"ט דף. 4°.

ת ש ב

- 113 ספר אור צדיקים ודרך סעודה; חברים ויסדם הרב הגאון המקובל כמוהר"ר מאיר פאפירש... אשר אסף וליקט כל דברי מוסר ומנהגים ודברי חסידות... וכל מנהגי הרב הגדול... יצחק לוריא... פ"ד דף. 8°.
- 114 ספר בית שמואל אחרון על חמשה חומשי תורה, בו נכלל כל פרשה ופרשה... בפשט נאה ודרש... חברתי אני שמואל... בהרב... משה פנחס [פילכגפלד]... גרפס... פעם ראשונה בשנת תקס"ו... ק"ג דף. 8°.
- 115 ספר דגל מחנה אפרים... מפוס... מהור"ר משה חיים אפרים... [מסדילקאב... גרפס על ידי אברהם נתן בערנאטה... [3], קי"ב דף. 4°.
- 116 ספר מאור ושמע; מחברת הקודש על חמשה חומשי תורה ורמזי ימים נוראים ושלש רגלים ואיזה לקוטים, אשר חיבר... מו"ה קלוגימוס קלמן בהרב... אהרן [אפשטיין] הלוי, ועתה הובא לביה"ד בתבנית גדולה... על ידי המסיע... יעקב צבי בערגער... [ועקב הכהן פריעדמאן... [1], קכ"ב, [1], פ"ט דף. 4°.
- 117 ספר ראשי בשמים, והוא ספר שדי חמד חדש כולל ערכי הלכה, כללי הש"ס והפוסקים וכו'. מערכת הכית — אות ברכות. מאת יוסף שמעון פולק. [4], 176, [6] ע'. 4°.
- [לפי פרידברג אות ר' מס' 62; אוצר הבאורים והפרושים, ע' 460 מס' 123].

ת ש ג

- 117א... ספר בעל שם טוב... דברי קדשו של... הבעל שם טוב, אשר הובאו... בספרי... תלמידו מו"ה יעקב יוסף הכהן... וגם מס' דגל מחנה אפרים... גם מס' ליקוטי אפרים וס' אור תורה... וגם מכל ספרי הצדיקים שיצאו לאור... וגם כתבי ידות... על סדר פרשיות התורה וחמש מגלות ומועדים... המעתיק והמסדר... שמעון מנחם מענדיל [וודניק]... [10], ה"רע"ח ע'. 8°.
- [המעתיק הוסיף הערות רבות בשם "מקור מים חיים". מכיל רק על ספר בראשית. חלק ב, שמות דברים: לנדברג, תש"ח].

- 118 ספר דרושי וחידושי הרמבא"ד; הספר הראשון דרושים... על פרשיות התורה... וס' השני חידושי הלכות בסוגיות הש"ס... [מאת] מרן משה דייטש... בן הרב... אהרן דוד דייטש... [4], ס"ח; י"ב דף. 4°.

ח ס ר י ש נ ת ד פ ו ס

- 119 חוברת אספקלריא המאירה... רעיונים... אשר בפרשת בלק... מסודר מאתי אהרן רוייס הלוי... [1], ט"ו דף. 8°.
- [גרפס בשנת תר"ץ בערך].
- 120 ספר דברי מאיר על חמשה חומשי תורה, ולקוטים על ג"ך וש"ס... [מאת] מה"ר מאיר מפרימישלאן... [1], ל"ב דף. 8°.
- 121 דיני תפלה; כולל דינים נחוצים בעניני תפלה ובית הכנסת עפ"י פסקי הרב... מוהר"ר חיים ישעי' הכהן [הלברסברג]... הוצאת... שלמה רוייס. סיגטס, ט"ז דף. 8°.
- [גרפס בשנת תר"ף לערך].
- 122 הגדה של פסח עם פי שבח לפי [מאת] יעקב אריה פרנקל. 21 דף. 8°.
- [המחבר לפי הירחון "אוצר החיים", שנה ד', תרפ"ח, ע' קל"ג. גרפס איפוא לפני תרפ"ח].
- 123 נפלאות אשר; בו יסופר מכבוד קדושת אא"ז הרב... מו"ה אשר אנשיל [יונגרייז] שהי אב"ד דק"ק טשענגער... הוצאתי לאור נכדו ישעי' הלוי יונגרייז... ט"ז דף. 8°.
- 124 הצפור <מענה לשון מתורגם רומנית> ע"י מ. טהענען... de M. Thenen... Ațipor-Pășărica... [עברית ורומנית עמודה מול עמודה]. [2], ע'. 8°.

- 125 ספר שבט ישראל; תולדות המשפחה הרוממה משפחת לגוא אשר השאיר אחריו ברכה... מו"ה ישראל לגוא אבר"ק סאדאגורא. יצא לאור ע"י בנו הרב אפרים לגוא. [38] ע. 8°. [ב] Zuwachsverzeichnis fuer die Jahre 1930-31 (Wien, 1932) מס' 859: [1930].
- 126 תשובה גלויה לבעל "תל תלפיות" מאת שלמה יהודה פרידלנדר. [2] ע. 2°. [פרידלנדר קורא תגר על קצבורג על הדעה השלילית שהביע בענין הירושלמי סדר קדשים. "תל תלפיות", שנת תרס"ח, ע' רי"ד.]

מפתח שמות המחברים

- הערות: (א) לא הובאו במפתח שמות של מחברים "קלסיים", שהוהדרו, פורשו, תורגמו וכו' אלא רק של מחברים מקוריים.
(ב) כתיב השמות ניתן בכתיב עברי פשוט, מבלי להתחשב בדרך כתיבתם של המחברים עצמם.

ליכטברוכסמן, אברהם 67, 68	דיטש, דוד נתן 85	איווראל, ישראל דוד 70, 96א
ליכטנשטיין, הלל 44	דיטש, מרדכי 78, 85	אלעזר בן אריה ליב מפילץ 6, 10, 14
ליכטנשטיין, חיים יעקב 44	דיטש, משה בן אהרן דוד 118	אפשטיין, קלוגימוס קלמן 116
לגוא, אפרים 35, 79, 125	זרבסלר, מרדכי 92	אריה ליב בן יוסף הכהן 9
לגוא, ישראל 125	הורביץ, אברהם אביש 103	ארניץ, חיים יהודה 36
מאיר בן אהרן אריה מפרמישלן 120	הורביץ, צבי הירש 86	בוכר, שלמה 11
מילר, אשר אנשיל יהודה 37, 80	הורנשטיין, מרדכי 111	ביליצר, פנחס 37
מילר, שמואל 49	הימן, אהרן 7	בנט, יחזקאל 10, 13
מינץ, אברהם 10, 14	הירש, א. מ. 96א	בצלאל בן שלמה מסלוצק 94
מלמוד, זוסיא 89	הירשנזון, חיים 66, 72, 82, 84	ברגר, יעקב צבי 116
מגדל, דוד 65	הלברסברג, חיים ישעיהו 121	ברגר, ישראל 38
מנוססון, אברהם דוד משה 83	הלברסברג, יחזקאל שרגא 112	ברגר, משה 38
מרגולין, ישעיהו יוסף 58	הלר, שמואל 78	ברודא, אברהם בן שלמה זלמן 62
מרמלשטיין, יהודה יששכר 33, 39	וודניק, מנחם מגדל 117א	ברך, שאול 47, 69
משה בן גרשון מזלשין 65	ויס, אהרן 119	ברנט, אברהם נתן 115
משה חיים אפרים מסדילקוב 115	ויס, יוסף מאיר 60	ברקוביץ, יעקב דב 21, 43
סופר, שמעון בן אברהם שמואל בנימין 17	ויס, שלמה 121	גבירץ, שמואל 5
פולק, יוסף שמעון 22, 117	חיים אריה 45	גולדברג, בנימין 7
פולק, שמעון 95	טבק, אלטר יוסף 93	גולדברג, ישראל 7
פוסק, אליהו 42, 48, 57, 74, 87, 91	טבק, יצחק 93	גולדמן, ישראל 34
97, 100, 109	טבק, שלמה יהודה 73, 93	גולומב, דוד 96
פוסק, הלל 30, 42, 51, 74, 98, 100	טובנקין, משה אהרן 61	גורדון, יצחק יעקב 62א
109, 104	טיטלבוים, חנניה יוסף ליטא 32	גורדון, רפאל 16
פורשר, מאיר 113	טון, מאיר 124	גליק, אברהם יצחק 1
פטרקובסקי, יעקב 8	יונגריי, אשר 123	גוצפרי, שלמה 13
פילכנפול, שמואל 114	יונגריי, ישעיה 20, 75, 107, 123	גרינולד, אביגדור 26
פלדמן, משה ישראל 55	יוסף בן ריי (?) הכהן 16	גרינולד, יהודה 23, 40
סרגר, מרדכי צבי 81	יצחק בן חיים הכהן 92	גרינולד, יעקב בן נפתלי 26
פרידלנדר, אלימלך 3	כהן (קאהן), גרשון מגדל 29	גרינולד, יצחק 62
פרידלנדר, שלמה יהודה 4, 11, 15, 126	כהן (קאהן), ישכר בר 29	גרינולד, יקותיאל יהודה 26
	הלוי, משה שמעון 18, 54	גריסהבר, יצחק 9
		דיטש, אליעזר חיים 77

פרידמן, אברהם חנוך 23	קנדיל, חיים 94	שורץ, מרדכי צבי 71
פרידמן, יעקב 116	קרויס, יהודה 64	שורץ, שלמה 70
פרידמן, יששכר דב 31	קרויס, משה אהרן 101, 52	שטרן, ישעיהו חיים 2
פרינר, משה 10		שין, שלום הכהן 110
פרנקל, יעקב אריה ליב 90, 122	רבינוביץ, חיים 88	שיק, משה 81
פרנקל, מרדכי 102	רוזנברג, אברהם 12	שלגר, יחיאל מיכל 106
פרקש, משה 46	רוזנברג, מאיר יהושע 76	שלזינגר, אלעזר 56
	רוזנטל, אליהו 41	שמחה יונה בן חיים אריה 45
צינץ, אריה ליב 27, 28	ריכר, ישעיהו 63, 108	שמלצר, אדוניהו 101
	רינהולד, אברהם אביש 53	שמלצר, חיים 101
קאהן ר' כהן		שטרן, בצלאל זאב 99
קליין, ברוך מאיר 24	שבדרון, שלום מרדכי 11, 50, 55	שטרן, חנוך הניך 99
קליין, יצחק 19	שורץ, יוסף בן נפתלי הכהן 10, 59	שריבמן, מרדכי 105

מפתח שמות הספרים

הערה: ה"א הידיעה לא נלקחה בחשבון לסדר הא"ב.

אבות על בנים 47, 69	דגל מחנה אפרים 115	יד יצחק 1
אבני מלואים 99	דודאי השדה 77	יודישע פרעסע 70
אגרות צפון 59	דורש לציון 99	יוסף דעת 104
אהל יצחק 19	דיני תפלה 121	יורה דרך 41
אויפגאנג 96א	דע מה שתשיב 25	יערות דבש 2
אוצר החיים 36	דרושי וחדושי הרמבא"ד 118	יקרא דחיי 79
אור צדיקים ודרך סעודה 113	דרך גשר 78	ישמח לב 18, 54
אולא גרש 48	דרך סעודה 113	כוכב השחר 88
אלון בכות 97	דרשה משה 91	כור המבחן 76
אמרי ברוך 24	הגדה של פסח 122	כליא אורב 16
אמרי יוסף 60	הוספת חיים 94	כנסת חכמים 3
אספקלריא המאירה 119	הוראת שעה 5	כנסת ישראל 34
אפריון 49	הליכות עולם 62	כרם שלמה 104
בית יששכר 29	הקדמה לסי' אבות על בנים 69	כתב בית ישראל 63
בית הלל 30	הקפות לשמ"ע וש"ת 32	להבדיל בין הטמא והטהור 71
בית ועד לחכמים (ירחון) 22	התעוררות תשובה 17	לחם אשר 80
בית ועד לחכמים (ליכטיגיוכסמן) 67	זכות ישראל 38	לקוטי יקותיאל 89
בית מרדכי 102	זכרון יוסף 52	מאור ושמש 116
בית שמואל אחרון 114	זכרון יעקב 101	מאורות נתן 104
בן פורת יוסף 61	זכרון לדוד אחרון 59	מאמר מרדכי 111
בעל שם טוב 117א	דרושי אבר"ח 53	מגדנות מהרי"ל 90
ברוך מתיר אסורים 103	חזון ישע' 107	מדרש ישראל 7
	החידות 62א	מדרש שמואל 34
לבעת פנחס 31, 37	חכמת ישעיהו 58	מהר"ם שיק 81
גיא חזיון 68	חכמת שלמה 24	מהרש"ם (שו"ת) 55
גלוי דעת 50	חלק יעקב 26	מלבושי שבת 46
גליון גדול 91	חסדי אבות 40	מלכי בקודש 72, 82
גנת אגוז 104	חקי חיים 33, 39	מנהגי ישראל 64
דברי הלל 51, 98, 104, 109	חרב נוקמת 16	מנחת אוזרה 99
דברי יחזקאל 112	חשק שלמה 4, 11, 15	מנחת אליהו 30, 42
דברי מאיר 120	יבינו במקרא 24	מנחת מרדכי 105
דברי שלום 104		

שירי קומץ המנחה 27	עץ השדה 109	מערכי אד"ם 83
שית יצחק ויוסף דעת 104	ערך ש"י 73, 93	מקונן אבלנו 92
שלחן ערוך 46	עת הומיר 21, 43	מקור הוראה 5
שלשול שבים 106	עת לעשות 44	מקור מים חיים 117א
שם משמעון 95	פלח הרמון 94	משברי ים 106
שם שלמה 13	פסקי אליהו 57, 74, 87, 91, 100	משלי אלעזר 56
שמחת יום טוב 28	פרדס רמונים 54	משמיע שלום 110
שמן רוקח 14	הצמור 124	משנה התלמוד 20, 75
שנות ימין 91	קבוצי אפרים 35	נמוקי רש"י 84
שערי חכמה 10	קול יהודה 101	נפלאות אשר 123
	קול יעקב 8	נפש אדוני 101
תולדות נח 91	קול שמחה 45	נפש דוד 85
תורה והתלמוד 96	קטש אמרי אמת 104	נר דוד 65
תורת חיים 45	ראשי בשמים 117	נר לבדיקה 45
תורת התנוך הישראלי 66	שב שמעתתא 9, 10	סמא דחיי 6
תורת הראשונים 108	שבח לטי 122	עטרת יוסף 58
תלמוד ירושלמי, קרשים 11, 15	שבט ישראל 125	עיר ירוסלב ורביניה 86
תפארת מהרש"ים 58	שבט מיהודה 23	ענה כסיל 12
תקון אליעזר 75		עסיס רמונים 18
תשובה גלויה 126		

רשימת הענינים

קבלה וחסידות 38, 60, 112, 113, 117א, 115	55, 58, 72, 77, 78, 88, 95, 102, 105	תנ"ך, דרשות ופרשנות על תנ"ך 23, 24, 29, 37, 56, 63, 73, 80, 84, 85, 87, 93, 111, 114, 118
כתביעת בעברית 3, 19, 22, 35, 49, 96א	6, 18, 27, 31, 41, 52, 58, 75, 83, 89, 94, 97, 101, 106, 110	תלמוד, חדושי ש"ס וחקר התלמוד והמדרשים 4, 7, 9, 10, 11, 13, 15, 17, 18, 20, 28, 53, 54, 58, 67, 75, 89, 96, 101, 105, 117, 118, 119, 120
היסטוריה וביוגרפיה 59, 66, 79, 86, 92, 99, 108, 123, 125	2, 26, 34, 40, 44, 47, 65, 68, 69, 81, 107	חדושי הלכה ופרושים על שלחן ערוך 5, 45, 46, 50, 62א, 90, 109
ציונות וארץ ישראל 72, 82, 99, 64, 65	8, 21, 32, 43, 121, 122, 124, 39, 42, 48, 57, 61, 62, 64, 71, 74, 76, 78, 91, 98, 100, 104, 121	שאלות ותשובות 1, 14, 17, 30, 33
יודית-אשכנזית 2, 31, 44, 56, 62, 64, 65		
פולמוס וכתבי-פולסתר 12, 16, 25, 51, 71, 103, 126		

על ר' ישראל איסרל בן ר' אליקים געץ

(צ״ן מ. קטן, ק״ס ל״ב 511)

ברצוני להוסיף את הפרטים הבאים לזיהוי של ר' ישראל איסרל בן ר' אליקים געץ :

א) ר' ישראל איסרל יחד עם כל משפחת אביו ידוע לנו ממקורות שונים. הוא היה הבכור לאביו ר' אליקים געץ, מחבר הספרים „רפדוני בתפוחים“ ושרית „אבן השוהם“ ואחרים. שני אחיו של ר' ישראל איסרל, ר' שמואל זונחיל ור' מאיר, שהוציאו, אחרי מות אביהם בשנת תס״ה, את שני הספרים הנזכרים את ר' ישראל איסרל בהקדמותיהם. ר' שמואל זונחיל, דיין מק״ק סחרזענק, שהדפיס את „רפדוני בתפוחים“, ברלין תע״ב, כותב שם (דף ד' ע״א) : „מה שמעתי מפי אחי הגדול ... הרב מהור״ר איסרל גר״ו אחר מחכמי ק״ק צפת תוב״ב כשהיה משולח לק״ק חין אחר הגאון המפורסם מהור״ר שמשון מק״ק חינוא ... ודרש בק״ק פונגא שמעתי ממנו משם זה ...“. ר' מאיר, אב״ד דק״ק לאסק ובק״ק סיעטרקוב, שהוציא את ס״ „אבן השוהם“ עם הוספות משלו בשם „אבן השוהם ומאירת עינים“, דיהרנבורג תצ״ג, אומר עליו שם (דף [ד] ע״א) : „... אחי הגדול המנוח הי״ד מאיר דמתניתין מהור״ר איסרל זלה״ה שבא מארץ הקדושה והוא היה בכל מדינות שבעולם ובפרטו בכל מדינות טולין ליטא ואשכנז ושם מצא קרובי בכל קהלות“. יוצא מזה שר' ישראל איסרל היה משלוחי צפת¹ ונרצח בין תע״ב לתצ״ג.

על מקורות אלו כבר עמד ר' פנחס זליג גליקסמן בספרו על תולדות ר' אליקים געץ, אבותיו וצאצאיו עד לימינו, רבינו אליקים געץ, לודו תרצ״ו, ע' 25²24². אך גליקסמן לא הכיר את החומר הביוגרפי שאפשר למצוא במשניות שהוציא ישראל איסרל, ויציאה תס״ה.

ב) בנוגע לשאלה באיזה קהלה היה אב״ד, שטראסבורג שבאלזס או שבפרוסיה, כדאי להעיר על כך, שיוהאן כריסטיאן חלף (Bibliotheca Hebraea II, 883) כותב „Rabbinum“ בסטראסבורג מלא וי״ו ושטיינשניידר מעתיק (CB, I, col. 286 no. 2013). האם ייתכן שכיוונו בזה לפרש או לזהות את שם המקום הכתוב במסור ש גם בשער המשניות³ גם בהסכמת ר' מאיר בן שלום מדייני פונגן שם : שטראסבורג (חסר וי״ו) ?

ג) מזה שכל משפחתו היתה בפולין א״א עוד להסיק שהרב הנודד הזה לא הגיע עד שטראסבורג שבאלזס והיה רב במשך זמן קצר בסביבותיה וקרא את עצמו אב״ד של שטראסבורג והגליל⁴.

י ת ו ד ה ר ו ז נ ט א ל

יצירה של הרמב״ם
תל-אביב

- 1 שמו געדר מספרו של יערי „שלוחי ארץ ישראל“.
- 2 על שלשלת היוחסין של משפחה זו ר' גם י. אופאטשו (שהיה מיוצאי חלציו של ר' אליקים געץ) ב„יוזא“ בלעסער״ כ״ו (1945) ע' 51.
- 3 כפי שנראה באכסמפלר שלם שהגיע בינתיים לבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי.
- 4 [הערת המערכת : השערה זו של רוזנטאל מובנת היתה יותר, אילו הגיע ר' ישראל איסרל לשטראסבורג במשך נדודיו כ„שליח“. למעשה חלו נדודים אלו אחרי תס״ד, שהרי העדויות עליהם הן משנות תע״ב ותצ״ג, ובמשניות משנת תס״ד לא הזכירם. ודאי לא היה מעלים אותם מן הקורא. לעומת זאת כתוב בהן פעמיים : „מלסנים אב״ד בשטראסבורג, משמע, קודם לצאתו מאירופה. לפי גליקסמן נולד בערך בשנת תכ״ו בפונגן. מתוך דבריו בהקדמת המשניות מתקבל הרושם, שבעלותו לא״י נתעכב בארם צובא, ומשם פנה, ע״פ בקשת סוחריו ארם צובא, לויניציאה כדי להתחיל בהוצאת משנה מנוקדת. לפני עלייתו היה מתגורר בפונגן ומעונייטש כעדות המסכימים משם, שהיו אלו כ„מחיצה אחת“, וגם היה אב״ד ב„שטראסבורג והמדינה“. לפיכך מתקבלת על הדעת יותר ששלושת המקומות האלה בגליל אחד היו.]

דפוס ישראל

עתונים

ראה גם להלן במדור "בתוך כתבי עת".

1995 אגדת ידידי האוניברסיטה של תל-אביב.
חדשות אגודת ידידי האוניברסיטה... ידיעון. (תל-אביב, חש"מ, תשס"ז. 8°. תכניות ההופעה לא נזכרה.
העורך: שלמה ברר (?). חוב' 1: אב/אוגוסט. 8. [4] ע'.
1996 אות; בטאון תלמידי בית ספר ערב לדפוס.
תל-אביב, ההסתדרות הכללית של הנוער העובד העברי
בא"י, (בי"ס למקצועות הדפוס "עמל"), תשי"ח. 8°.
בראש השער: משרד העבודה, המחלקה לחינוך מקצועי
במחוז ת"א. תכניות ההופעה לא נזכרה. חוב' [א]; אייר,
15 ע'.

1997 ברקאי; דברי עיון ומחשבת אחים. תל-אביב.
ועדת התרבות של לשכת "ברקאי", תשי"ח. 8°.
בראש השער: חפש — שויון — אחוה. תכניות ההופעה
לא נזכרה. העורך: אליהו סגל. חוב' [א]; ניסן. 32 ע'.
במכונת-הכפלה, המעטפת בדפוס. פנימי בהחלט.

1998 בשבילי השיתוף; (במת הסברה של המועצה
המרכזית ליעול ולחסכון בחברת החשמל). (חיפה, המש-
רד הראשי) [של] חברת החשמל לא"י, (דפוס "אזה"),
1957. 8°. יופיע "לעתים קרובות". העורך הלשוני:
י. בריינסקי. חוב' 1: דצמבר. 30, [2] ע', דיאגרמה.
פנימי.

1999 מבחר; הירחון הישראלי. (תל-אביב, דפוס
לידור). 1958. 8°. העורך: חיים קלין. חוב' 1: אפריל.
78, [6] ע', תמונות.

2000 העדה. ירושלים, העדה החרדית — פרושים וחי-
סידים — ועד העיר לקהלות האשכנזים, דפוס "יהודה".
4°. תכניות ההופעה לא נזכרה. גל' ב: סי בניסן
תשס"ו. 6 ע'. פנימי. יצא מלפנים בשנת תש"ו: ק"ס
כ"ג. 3.

2001 עין בעין; שבועון מצויר למשפחה. (ירושלים,
גשר), חש"מ, (תשי"ח 1957). 2°. העורך הראשי:
פינחס פלאי. חוב' 1: ב' בסבת. 19, [1] ע', תמונות.

"יש כאן מעין המשך לנסיון שנעשה... לפני כשלוש
שנים... השבועון המצויר למשפחה, סנים אל סנים"
[ק"ס ל' 282].

2002 פרוקים לדברי ספרות, חנוך וחברה. חיפה,
(דפוס "אות"), תשי"ח. 8°. ירחון. העורך: יהושע
ירון. חוב' א: ניסן. 38, [2] ע', תמונות.

2003 Angles. Jerusalem, publ. by the
students of the English Department of the
Hebrew University, (typ. Turim), [1958]. 8°.
תכניות ההופעה לא נזכרה. העורך: Avner Muskin.
חוב' [1]: בלי תאריך. 31, [1] ע', תמונות.

קבצים

2004 אדם ולוחם; סיפור חייו של יצחק בן-
מנחם <גולבר>. הביא לדפוס מרכזי יעקובו-
ביץ. תל-אביב, גניב, (דפוס "עתיד"), [תשי"ז]. 155,
[1] ע', תמונות. 8°.

זכרונות על המנוח (כ"ס סיון תרפ"ט, רמתיים — כ"ז
כסלו תשס"ז), רב סרן בצת"ל, שנפל בעת מבצע כנרת,
מפי אנשים רבים וקטעים מעובדו (פרקי יומן ורשימות).

2005 אילת השחר [קבוץ]. יורם ויוחנן.
אילת השחר; (מרחביה, דפוס השומר-העזרי), תשי"ח.
143, [1] ע', תמונות. 8°.

דברי זכרונות על הצנחנים יורם שגב ויוחנן בהם,
שנפלו במלחמת סיני, מאת חבריהם בקבוץ ובצבא. בסוף
החבורת: ממכתביהם. — חוברת זכרון שיצאה לפני כן
במכונת-הכפלה: ק"ס ל"ב. 378.

2006 אנציקלופדיה של הציונות הדתית; אי-
שים, מושגים, מפתחים... בעריכת יצחק רפאל. עורך
משנה גאולה כתי"הודה [—גאולה רפאל (פישמן)].
חלק א: אישים <אד>. ירושלים, מוסד הרב קוק, (דפוס
יהודה, 1958). xv ע', 670 עמודות. [3] ע', פורטרטים.
8°. עם שער גוסף באנגלית.

לא הובאו בספר ערכים על אישים החיים אתנו...

תמיד שאבנו ממקורות ראשונים... ליר כל ערך השתדלנו לציין מבחר הביבליוגרפיה.

2007 ארז [קבוצה]. אל רעים, נפלו בקרב מערכת סיני—כ"ז בחשוון תשי"ז. גרעין צלחה (ב)קבוצת ארז; (תל-אביב, דפוס "אחדות", תשי"ז, 86 ע', לוחות תמונות. 8°.

לזכרם של משולם פליגלמן, יואב ארד [= אדיגר], נחום קפלן, מכתבים, דברייחנחומים, זכרונות ופרקי שירה. בע' 44-35 ארבעה סיפורים מאת יואב. השווה את הערך הבא.

2008 ארז [קבוצה]. חיים שנגד עו. >...כ"ז חשון תשי"ז—1.11.56<. ארז; (תל-אביב, "דפוס דברי", [תשי"ח]. 84 ע', תמונות. 8°. בראש השער: איחוד הקבוצות והקיבוצים / קבוצת ארז.

לזכרו של אורי רוזן (בימ"י), חבר ארז, שנפל במלחי תפקידו במערכת סיני יחד עם שמחה קוריקמן ושלמה גליקשטיין ממקורות, נחום קפלן מאורים, יואב ארד ומשולם פליגלמן מגרעין צלחה. בחוברת דברי תנחומים וזכרונות וגם ליקוטים מרשימותיו. חוברת זכרון על שלוש האחרונים ר' בערך הקודם.

2009 גבעת השלשה [קבוץ]. חיים אטלס... עלים לזכרו במלאת שנה לנפילתו. גבעת השלשה, חש"מ, תשי"ח 1957. 49 [1] ע', תמונות, מקצתן על לוחות. 8°. על המעטפת: חיימקה.

ח. אטלס נולד ב-30 בינואר 1929 בפולין ונפל בקרב ניצנה ב-21 לאוקטובר 1956. במשך שנתיים היה חבר מזכירות המשק, וגם במשך ידחנה הוטלו עליו תפקידי ארגון והדרכה. בחוברת דברי אזכרה ולקוטים מאגרותיו לאשתו.

2010 גניגר [קבוצה]. אברהם דורי ז"ל. נפטר בכ"ט בחשוון תשי"ז <1898-1956>. (הוצא... ביום השנה למותו). (גניגר, קבוצת גניגר, תשי"ח 1957). 45 [1] ע', פורטרט. 17: 21. במכונת הכפלה, המעטפת בדפוס. דברים עליו וממנו.

2011 ירושלים. האוניברסיטה העברית. לזכרו של ביימס דה רוטשילד; דברים שהושמעו בעצרת זכרון במלאת שלושים לפטירתו, י' בסיון תשי"ז... בקריית האוניברסיטה העברית. ירושלים, (דפוס "אחוזת", תשי"ז. 23 ע', לוחות תמונות. 8°. כולל סכום הרצאתו של י. ידן על עונת החפירות השנייה בחצור.

2012 עין השופט [קבוץ]. יהושע לייבנר.

<ליום השנה>. עין השופט, הקבוץ—וההנהגה העליונה של הסתדרות השומר הצעיר; (מרחביה, דפוס השומר הצעיר), תשי"ז. 83 [1] ע', לוחות תמונות, פקסימיל. 8°. המנוח (כ"ד סיון תר"ע, קראקא—כ"א אב תשט"ז) הצטיין באה"ב כחבר הנהגת השומר הצעיר, ואחרי עלייתו בשנת 1934 והשתקעו בקבוץ עין השופט, כשליח מטעם התנועה וקרן היסוד. ראוייה לציין פעולתו במחנות קטרי סין כשליח הגיוגט. בחוברת דברי הערכה וזכרונות, וגם מכתבים, תעודות ורשימות, המעידים על מעשיו בתור שליח.

2013 עינת [קבוץ]. פישל פרבר; עלים לזכרו. עינת; (תל-אביב, דפוס "הפועל הצעיר"), תשי"ח. 23, [1] ע', פורטרט. 8°.

פ. פרבר (כ"ח כסלו תרס"ו, ביאליסטוק—ט"ז טבת תשי"ז, עינת), חבר ה"חלוץ", בא לא"י בשנת 1929. הצטרף בכפר סבא לפלוגת ה"כובש", שהתישבה אח"כ ברמת הכובש. לרגל הפילוג עבר לעינת. בחוברת דברי אזכרה.

2014 פינס, דן [Dan Pines]. אנציקלופדיה לעם; אוצר ערכים יהודיים וכלליים מתחומי התרבות, החברה, המדע, הטכניקה והחיים... [ג]: (פארטיטורית) רנות; (מילואים). (תל-אביב), עמחי, (דפוס ישראל, תשי"ח 1957). [1753] 2604 עמודות, LXX, [2] ע', תמונות, מסות. 4°.

בנספח (LXX הע' האחרונים): לוחות גיאוגרפיים והיסטוריים, רשימת יישובים בישראל.—הקודמים: ק"ס ל"ב 379. למשתתפים הנוכחים שם יש להוסיף: ע. בן-גוריון, הרב ח' קרלינסקי, נ. ור. תדמור.

ביבליוגרפיה ותולדות חבמת ישראל

2015 האגוד הארכיוני בישראל. תדריך להבטחת ארכיונים ולצלום מסמכים במיקרופילם. מוצא לאור על-ידי האגוד הארכיוני בישראל, בשיתוף עם משרד הבטחון / ארכיון ומוסיואן צה"ל. (ירושלים), תשי"ז. 16 דף. 4°. במכונת הכפלה. עם נספח: 11 דוגמאות של הטפסים שמשמשים בהם ביחידת הצילום בארכיון ומרסיואן צה"ל.

גניסוחה [של החוברת] הוא פרי עבודה משותפת של פ. א. אלסברג ושלי. (מהקדמת א. ביי).

2016 ברייודא, משה (אריה). תוספת לחתימה; (אוסף אוטוגרפים וחתימות). ערך משה ברייודא.

העולם של התנ"ך; מבחר מאמרים של כמה מחוקרי התנ"ך באירופה ובאמריקה במאה העשרים... (תרגום מאנגלית וצרפתית: דניאל שר. תרגום מגרמנית: א. ז. בראון). תל-אביב, "מסדה" (רמת גן, דפוס מסדה), תשי"ח. 310, [3] ע"י. 8° עם שער נוסף באנגלית.

התנ"ך: השקפה כוללת (השקפת העולם של העברים; שיחור המחשבה מן המיתוס; הפילוסופיה של העברים). נושאים מיוחדים (תנומינוז בתנ"ך; ה' וישראל; הטבע והאדם במערכת היצירה; גפש האדם וגילוייה; הגביא הישראלי והמלך הישראלי ועמדתם כלפי אלהים והעם; החוק הישראלי ומקומו בחיי האדם והעם; המוסר והתפתחות ההשקפה המוסרית בתנ"ך; גאולת האדם והעם בחוק ובדת). הבקורת הפנימית בתנ"ך (השקפת העולם של קהלת ושל ספר איוב). החזון האחרון. — מאמרים מאת G. A. Smith, W. A. Irwin, H. and H. A. Frankfort, D. B. Macdonald, R. Otto, J. Pedersen, H. W. Robinson, W. Eichrodt, A. J. Heschel, W. A. L. Elmslie, D. Daube, R. H. Pfeiffer.

2019 אנציקלופדיה מקראית: אוצר הידיעות על המקרא ותקופתו. (מיסודם של מוסד ביאליק של הסוכנות היהודית לארץ-ישראל ובית הנבוכות לעתיקות היהודים של האוניברסיטה העברית). ג: חבב-יתת. ירושלים, מוסד ביאליק, (דפוס המדפיס הממשלתי, תשי"ח). 29, [1] ע"י. 964 עמודות, [3] ע"י, תמונות, מקצתן על 20 לוחות, מפות, אחת מהן מקופלת. 4°. עם שער נוסף בלטינית. הקוד-מים: ק"ס כ"ז 8, ל' 5.

הערכים הגדולים ביותר בכרך זה: חותם (נ. אביגד). חמורבי (א. ל. אופנהיים). חנוך (ד. פלוסר). חפירות (המערכת, מ. ברושי). חצור (ב. מור, י. ידן). חת, חתים (ה. ג. גיטרובק, ב. מור). טופוגרפיה (ב. מור). סע-מים (מ. מדן). יב (ו. בן-חיים, ש. א. ליונשטאם). יהודה (ש. א. ליונשטאם, ש. ייבין, ב. מור, מ. ברושי). יהודית (י. מ. ברניץ). סי' יהושע (מ. ד. קאסוטו, י. ליור, י. אהר-רונן). סי' היובלים (י. ליכט). יחזקאל (מ. ד. קאסוטו). יער (נ. ה. טורסיני, מ. ברושי, מ. זהרי). ירושלים (ב. מור). ירחו (ז. קלארקליימן). ירמיה (מ. ז. סגל). ישעיה (מ. ז. סגל).

2020 גויטין, שלמה דב [Shlomo Dov Golin]. עיונים במקרא. תל-אביב, "יבנה", (דפוס ארזי, תשי"ח 1957), 331, [3] ע"י. 8°. בראש השער: שלמה דב גויטין. עם תכן ושער נוסף באנגלית.

תל-אביב, הוצאת בריווא, (דפוס לידור), [תשי"ח]. 34, 20, [1] ע"י, תמונות, פקסימילים. 8°.

משה בריווא מפרסם בחוברת זו מאמר מאת דודו משה אריה בריווא: "תוספת לחתימה" (ע"י 15 ואילך). מ"א בריווא (תרגום, פרשבורג--תשי"ז, תל-אביב) עסק באיסוף אוטוגרפים, והמאמר מכיל 100 פקסימילים של אוטוגרפים וחתימות של גדולי ישראל עם הסברים מאל-פים. למאמר קודמים דברי הערכה וסקירה ביוגרפית, מאת מחברים שונים.

2017 יערי, אברהם (Abraham Yaari). מ-ח-קרי ספר; פרקים בתולדות הספר העברי, ירושלים, מוסד הרב קוק, (דפוס יהודה), תשי"ח. 506, [2] ע"י, פקסימילים, מקצתם על לוחות. 8°. עם שער נוסף באנגלית. "מחקרים שונים בתולדות הספר העברי שפירסמתי בשלושים השנים האחרונות... לא הדפסתי כאן את הדבר-רים כנתינתם מעיקרם, אלא הוספתי עליהם דברים, שה-עירו עליהם חכמים או שנחזשו לי ברכות השנים. וכך נוספו על המחקרים כדי שלישי בערך". (מההקדמה). — התנ"ך: ספרים שנדפסו תוך עלייה לארץ-ישראל. נסים שנרחשו לספרים ולמחבריהם על היס. ספרים שנכתבו שנית משאבדה המהדורה הראשונה. ספרים שנדפסו לאחר שניצלו מן הדליקה. שריפת פראנקפורט דמיין והספר העברי. ספרים שנכתבו בבית-הכלא. ספרים שנדפסו לאחר שנפדו מידי שוסים וכוזוים. ספרים שנתחברו בשעת מגפה. ספרים שנתחברו לאחר שמחברם ניצל מצרה. ספ-רים שנתחברו משום שמחבריהם היו חשוכי-בנים. חכמים סגיאניהור בספרות העברית. מוכר ספרים בצפת במאה השש-שערה. מכירת ספרים בחימן על-ידי שלוחי ארץ-ישראל. תלונות מגיהים על הדפסה בשבת על-ידי גויים. השאלת ספרים. שריפת התלמוד באיסליה. הרפתקאותיו וספריו של ר' יצחק עקריש. גרים במלאכת הקודש. נשים במלאכת הקודש. שתי אגרות בעברית מאת מנחם ציון פורטו אל יוהאן בוכסטורף הבן. מצאצאי שונצין. המד-פיסים בני פואה (ע"י 323-419). תעודה לא גודעת בענין הפולמוס ברוויגו. מבית דפוסו של מנשה בן ישראל (קט-לוג ראשון של ספרים עבריים). ר' ברכיה בירך בן אליקים געציל וספריו. לתולדות מלחמתם של חכמי פולין בתנועת פראנק. ציור שבץ חומות יריחו בכתב-היד עבריים.

מדע המקרא

כולל מלות גנוות

2018 אדר, צבי [Zvi Adar], מלקט. השקפת

ירושלים — רמת־גן, החברה הבינלאומית להוצאה לאור; (בתיים, דפוס לוי־אפשטיין), תשי"ח. 303 ע', תמונות צבעוניות. 4°.

התעניינותם הגוברת של הציבור הישראלי והמוני היהודים והנוצרים בעולם בקדמוניות הארץ, בסביבה ובנופה, פני עולם המקרא' להוציא לאור ביאור אילוסטראצ' מפעל, פני עולם המקרא' להוציא לאור ביאור אילוסטראצ' סיבי זה לכתב־הקודש, שיהא אותנטי ומדויק ככל האפשר, בהתאם לרמה המדעית של ימינו, ועם זאת נאה ומושך בשלל צבעיו ותצלומיו" (מההקדמה). המערכת מדגישה, שמושג ה"אילוסטראצ'יה" של התנ"ך עבר בלגור לים רבים: בימי־הבינים ציירו את ספוריו כספורים בני זמנם; בחקופת הרנסנס לפי ידיעותיהם בעתיקות יון ורומי; ולאחר־מכן כדוגמת ההווי של המזרח התיכון או של היהודים בימיהם. רק התפתחות הארכיאולוגיה בדורות האחרונים אפשרה גישה יותר קרובה לאמת.

אחד החרושים שבספר זה הוא שתמונותיו מסודרות לפי סדר המקרא, ולא לפי נושאים כנהוג. לכל אחד מהפסוקים שנבחרו (כבראשית 100, בשמות 50, בויקרא 20, בכמדר 45, בדברים 50 לערך) מוקדש עמוד. בו מוגש תצלום של נוף, ח'י, צומח, חרבה, ממצא ארכיאולוגי, כתובת, ציור, פסל או תמונה מחיי בני המזרח, אף לפע' מים שחזור או מפה; ליד התמונה בא הפסוק, שהיא נועדת לבארו; ולמטה טרוש המסביר את פרטי המקרא לפי תגליות הארכיאולוגיה, בהסתמכו פה ושם גם על מאמרי חז"ל, והנותן תאור מדויק של נושא התמונה. בחירת החומר המצולם ונסוח הפרוש נעשו בידי מומחים, רובם מהאוניברסיטה העברית (העורכים, וכן מ. הן, י. ידן, ד. עמירן, ועוד).

לגבי הספרים, ששימשו לו דוגמה (גרסמן בגרמנית, פריציר באנגלית, ומ. סולוביצ'יק, "שכיות המקרא" בעברית — בגרמנית Die Welt der Bibel — מצטיין "פני עולם המקרא" בהיקפו, כי עוד 3 כרכים עומדים לצאת לאור, על נביאים ראשונים, נביאים אחרונים וכתובי בים, ובעיקר במתכונתו האמנותית המהודרת: כל התמונות בצבעים בהירים, לעתים באופן מפתיע; חלוקת השטח בין הכתוב והמצולם; יפי האות ("אות שוקן") והסודר המרהיב־עין. ראוי להזכיר לשבח, שהמלאכה הגאה הזאת נעשתה כמעט כולה בישראל. רק הנייר נקנה בהולנד, והדיאפוסטיבים לתצלומים הוכנו בשווייץ.

אשר לתכנן, הקשר בין ה"מוצג" ובין הפסוק הוא במקומות אחרים ורופף, אבל ברובם המכריע של המקרים

"מוגש־מוקדש ללומדי המקרא ולאחביו". התכנן: אמר נות הסיפור במקרא: אופיה הכללי של אומנות הסיפור במקרא. ספר נחמיה. מגילת רות. מגילת אסתר. העקידה. ספר יונה. ספר שמואל. — עיונים בנבואה: שמחת החיים ותורת החיים בתוכחתו של ישעיהו. ירמיה לפני שופטיו. לחקר המדיניות הנבואית: ירמיה וממלכת בבל. — מן הספרות המזרחית: החומש האחרון של ספר תהילים. המלחמה בשירתנו העתיקה. — גשים כיוצרות סוגי ספרות במקרא: ספרות נשיית במקרא. אופיו הספרותי ומשמעו תו הסמלית של ספר שיר השירים. — משמעותו ומוצאו של שם ה'.

2021 החברה לחקר המקרא בישראל. עיונים במגילות מדבר יהודה; הרצאות ביום העיון השלישי <תשי"ז> לזכרו של א. ל. סוקניק. (בעריכת יעקב ליוור). ירושלים, הוצאת החברה לחקר המקרא בישראל. ע"י הוצאת קרית ספר, (דפוס סורים), תשי"ז. 122, [4] ע', 8°.

עם תכנן ושער נוסף באנגלית. התכנן: ב"צ לוריא; אלעזר ליפא סוקניק ז"ל. ח. מ. י. גבריהו; תפילת נבונאיד ממגילות מדבר יהודה. ש. טל. מון: חשבון הלוח של כת מדבר יהודה. י. ידן: חזויות מעולמן של המגילות. י. ליור: המשיח מבית דויד במגילות מדבר יהודה. י. ליכט: מושג הנדבה בכתביה של כת מדבר יהודה. ד. פלוסר: כת מדבר יהודה והנצרות. ח. רבין: היחוד, החבורה והאיסיים. — ההרצאות ב"יום העיון" של שתי השנים הקודמות לא נדפסו.

2022 ירושלים. המכון לשירה דתית. דפים ללימוד טעמי המקרא. בהדרכת מיכאל פורמן. עבר על החומר והעיר הערותיו מאיר מדן. ירושלים, [תשס"ז]. 12 דף. 2°.

במכונת־הכפלה. בראש הכותרת: משרד החנוך, המחלקה לתרבות תורנית — משרד הדתות.

2023 עציון <הולצברג>, יצחק רפאל הלוי [Isaak Raphael Etzion]. ילקוט פירושים לתורה. לוקס מפירושים של גדולי ישראל. מהדורה שניה, מתורגמת ומרחבת. ירושלים, ר. מס, (דפוס "המערב", 1957). 82, 80, 52, 94, 83 ע', 8°.

ספר עזר להוראה בבית־הספר, זוהי הדפסה שניה של המהדורה השניה (ק"ס כ"ז 9, כ"ח 289, כ"ט 294, ל"א 274, ל"ב 4). בראש הספר מבוא דיקטטי.

2024 פני עולם המקרא. (יו"ר המערכת: בננימין מזר. עורכים: מניכאל אבי־יונה, אברהם מלמט). מהדורה מיוחדת, מוקדשת לשנת העשור למדינת ישראל.

2030 *Aspects of the Dead Sea scrolls*, ed. on behalf of the Institute of Jewish Studies in the Faculty of Humanities by Chaim Rabin and Yigael Yadin. Jerusalem, The Magnes Press, The Hebrew University, (typ. Central Press), 1958. 4 p. 1, 282 p., 1 l. 8°. = *Scripta Hierosolymitana*, 4.

Cont.: E. Y. Kutscher: The language of the Genesis Apocryphon; a preliminary study (1—35). Y. Yadin: The Dead Sea scrolls and the Epistle to the Hebrews (36—55). N. Avigad: The palaeography of the Dead Sea scrolls and related documents (56—87). J. Licht: An analysis of the Treatise of the Two Spirits in DSD (88—100). M. H. Goshen-Gottstein: Linguistic structure and tradition in the Qumran documents (101—137). M. H. Segal: The Qumran War scroll and the date of its composition (138—143). Ch. Rabin: The historical background of Qumran Hebrew (144—161). Sh. Talmon: The calendar reckoning of the sect from the Judaean Desert (162—199). Z. Ben-Hayyim: Traditions in the Hebrew language, with special reference to the Dead Sea scrolls (200—214). D. Flusser: The Dead Sea sect and pre-Pauline Christianity (215—266). Index of quotations.

עם שער נוסף בעברית: מחקרים במגלות מדבר יהודה... ערוכים בידי ח. רבין וי. ידין.

2031 *Liebmann, Erich*. Wie kommen wir zu Gott? Heft [1], 2. Jerusalem, E. Liebmann, [195—]. 56; 72 p. 8°.

על הפרקים הראשונים בס' ויקרא. עיונים ברוח המס' יון. החוברת נדפסה בגרמניה.

2032 [*Liebmann, Erich*]. Wiedergefundene Edelsteine; Astronomie der Bibel, ausgehend vom Bericht des 4. Schöpfungstages. Jerusalem, E. Liebmann; (Karlsruhe-Durlach, typ. Mösslinger), [195—]. 40 p. 8°.

ר' הערה לערך הקודם.

מוגש לקורא ממצא מתאים, לפעמים היחיד בעולם העשוי להאיר את משמעות המקרא. ובדרך כלל אין דבר המסוגל לרענן את למוד התנ"ך יותר מאוסף "ריאליה" זה, הנופח נשמת חיים באפם של גבורי המקרא, בסביבתם, במנהגיהם ובכליהם. לפי תכנית המוציאים לאור יתברכו בברכה הזאת גם חובבי התנ"ך שאינם יודעים עברית, מאחר שהם מתכחשים לפרסם את הספר בתרגומים רבים.

2025 תנ"ך. מקרא ותרגומו; תורה נביאים וכתובים עם תרגום גרמנית מאת [ספחלין] הרץ סור-סיני, כרך ג: נביאים אחרונים. ירושלים, הוצאה עברית, חש"מ, [תשי"ח], [3], 650 ע'. 8°. עברית (דפוס-צלום) וגרמנית עמוד מול עמוד, עם שער נוסף בגרמנית: Die Heilige: Bible, tr. German] Schrft, neu ins Deutsche übertragen von N. H. Tur-Sinai <H. Torczyner>... Mit dem hebräischen Text nach M. H. Letteris. — הקודמים: ק"ס ל"א 8 ו"ב 383.

2026 תנ"ך. תורה. ספר בראשית מן חמשה חומשי תורה עם תרגום אונקלוס, מירש"י, שפתי חכמים ותולדות אהרן, ועם הפירוש דיוקים על התורה, מאת הרב פנחס וולף... מתחלק לשני חלקים: פרוש המלים, על פי משם הפסוק, חקר בדברי חז"ל, וטעמי המקרא; פרוש הענינים מברר טעמי פרוש המלים ונמך קיהן ומסביר עניני הפרשיות ויסודותיהן. ירושלים, הקרן להוצאת כתבי הרב חלף, (דפוס התחיה), תשי"ז, [7], 521 ע'. 8°. עמודי הפרוש משולבים בעמודים של חומש רגיל עם פרוש רש"י וכו', דפוס-צלום, 120, [1] דף.

2027 תנ"ך. תורה. [חמשה חומשי תורה] צולם ונדפס על פי המהדורה הראשונה של מקראות גדולות... ספר... שבהוצאת ר' יואל לעבענוואהן ור' מנחם מענדל מענדלואהן בארשא בשנת תר"כ... חלק א—ה. רמת'גן, בית ספר תיכון חרדי לבנות, (דפוס "אורצלי"), תשי"ז, [3], 113; 120; [1], 75; 84; 83 דף. 8°. דפוס-צלום מוקטן.

2028 תנ"ך. אסתר. מגילת אסתר, מצוירת. בצורה אורח המן... ירושלים, תעשיה "הרצל", דפוס "מוריה", [תשי"ז], [32] דף, תמונות. 9.8; 7.5 אגרת המן בכתב אמוני ובדפוס-צלום.

2029 תנ"ך. אסתר. מגילת אסתר. עם 11 תמונות ב-4 צבעים. תל-אביב, "סיני", (דפוס בן-חור), [תשי"ז], [2] ע', לוחות-תמונות. 8°.

תלמוד, מדרש, ספרות רבנית

2033 אדרת, שלמה בן אברהם נ' (רשב"א).

ספר שאלות ותשובות, שחבר... רבנו שלמה בן אדרת. הוצאה מתוקנת ומוגה [1] מחדש. חלק א: תש"י בות א — אלף רנה. בני ברק: (גבעתיים, דפוס "קולמוס"), תש"י. [2], 14, 421, 27-25 ע'. 8°. תחלת המפתח בראש הספר והמשך בסופו.

2034 איסרלין, ישראל בן פתחיה. ספר תרו

מת הדשן, חיברו... רבינו ישראל... איסרלאן... א"ב. תל-אביב, נ שטיינר; (רמת-גן), דפוס "אורצל", [תש"ח]. 8°. דפוס צלום ע"פ מהדורת ורשה, תרמ"ב. התכן: א: שאלות ותשובות. 73 דף. — ב: פסקים וכתבים. 30, [1] דף.

2035 אליהו בן שלמה זלמן (הגר"א). חידושי

הגר"א... חידושים... אשר נשמעו מפ"ק... מו"ה אליהו מחילנא... חלק א"ב. ירושלים, "המאור", חש"מ, תש"י. 8°.

התכן: חלק א: ספר אמרי נועם; כולל חידושים על כל מ"ט ברכות ומעט על מ"ט עירובין, ר"ה, ביצה... 124 ע'. — ב: ספר ליקוטי תורה... על תנ"ך ועל ש"ס, ופי' על תפלת חנה, וגם על מגלת אסתר ע"פ דרך הסוד. [125] 148 ע'. — שני החלקים נדפסו מקודם ורשה, תרנ"ט.

2036 אריאלי, יצחק (Isaac Arieli). ספר עי

נים למשפט על מסכת בבא בתרא... כולל א. שיטה מקובצת מכל הפוסקים... ב. באורים וחידושים ברמב"ם [ועין]... חובר... ע"י יצחק בלאאמור... אביגדור אריאלי... חלק א. ירושלים, (דפוס "רוגלד"), תש"י. [4], 187 ע'. 2°. בסיוע מוסד הרב קוק. — הקודמים: על מ"ט קדושין, ק"ס י"ד 147; ברכות, ק"ס כ"ה 9 וכ"ט 295.

2037 גלברט, ישראל בן מרדכי. ספר ש

הים; באורי מלים לתלמוד בבלי. מונחים, מושגים והגדרות לפי סדר המסכתות והדפים... מאת ישראל בה"ר... מרדכי געלבראט. תל-אביב, י. א. לאנדא, חש"מ, תש"י. 48 דף. 8°. דפוס-צלום. יצא מקודם זיטומיר, תרל"ד, ואח"כ בעוד כמה הוצאות.

2038 זסלנסקי, אהרן יצחק [Aharon Yitzhak

Zaslansky]. עלי עין; עיונים ומחקרים בהלכה... ירושלים, הוצאת בני המחבר, (דפוס "העברי"), תש"י. [4], 108, [2] ע'. 8°.

"תשורה להגיעו לשיבה", רוב הדברים הם הערות על

מאמרים ופסקידין, ששלח הרב זסלנסקי לרבנים בישראל. בסוף הספר דברי הערכה על המחבר מאת רבנים ומנהיגים דתיים.

2039 חלוה, משה. פירוש מהר"ם חלאוה מסכת

פסחים. ירושלים, "סגולה", (דפוס "העברי"), תש"ד. 160 ע'. 8°. חוסף העתק השער של ההוצאה הראשונה: ירושלים, תרל"ג, ועליו: חידושי מהר"ם חלאוה...

2040 יהודה בן יוסף הכהן. ספר תרומת

ה' כ"ר... על טור וש"ע חושן משפט. מלוקט ומקובץ מכתבי... מו"ה יהודא כהנא... וזר זהב סביב לו הגהות וחידושים... מאת... מו"ה יודא מאדערן... (יור"שלים, דפוס ש. מונזון, תש"י). [4], 41 דף. 8°. על השער: J. Schlesinger, Pressburg, לא יסור שבט = תר"ח. דפוס צלום מוקטן עפ"י הוצאה זו.

2041 יום טוב בן אברהם מאשבילי. ספר חידו

שי הרי"ט ב"א... הוצאה מתוקנת ומוגה מחדש. (א"ב). תל-אביב, "אור התורה"; (גבעתיים, דפוס "קול-מוס"), תש"י. 4°. לכל מסכת שער מיוחד.

התכן: (א): על מסכת שבת, עירובין, פסחים. [4], 120; [1], 37 ע'. — (ב): על מסכת ראש השנה, יומא, סוכה, מגילה-תענית, מועד קטן. 71; 81; 79; 91; 44 ע'.

2042 יעקב בן אשר. טור... מארבעת הטורים.

חברו הגאון... יעקב בן רבינו אשר... עם... בית יוסף... בית חדש... דרכי משה... דרישה ופרישה... ועתה הוספנו על הראשונים... ירושלים, "אל המקורות", (דפוס לוי'אפשטיין), תש"י-תש"י. 2°. קודם שער מקוצר. גוף הספר עם הפירושים הג"ל דפוס-צלום לפי הוצאת ורשה, תרמ"ב. הנספחים נסדרו מחדש, לרובם שער מיוחד.

התכן: אורח חיים. (א): סימן ארמא. תש"י. [7], 206,

[3] דף. הנספחים: (1) חידושי וביאורי מהר"ש ל, חידושי וביאורי מהר"ן שם פ"א יו"ל ע"פ כ"י עם הערות והשחזאות מאת הרב שמואל ברוך ורנר, ובסופם הגהות ר' יצחק דוב הלוי במברגר וועקל הלוי במברגר. 17 דף. (2) הערות וחידושי הרצבי מאת מרן צבי ססח פראנק. 28 ע'.

יורה דעה. (א): סימן א'קנת. תש"י. 256 דף. הנספחים:

(1) חידושי מהר"ל מפראג. 4 דף. (2) ס' הארוך מש"ך לשבתי בן מאיר כ"ץ עם הגהות מנחת אהרן מנכד המחבר הרב אהרן בן משה. 57 דף. (3) הרצבי כנ"ל. 18 ע'.

2048 סולוביצ'יק, יצחק זאב. חדושי הגרי"ח והגרי"א. כולל: א. חדושי מרן הגרי"ז... על מסכת תות ובחים, מנחות, תמורה, ערכין, סוטה, נזיר, ב. חדושי מרן הגרי"ח [= חיים סולוביצ'יק]... ומרן הגרי"ז... על סדר סהרות וענינים שונים, ירושלם, י. כהן, תשי"ד, 280, 27, 32, 47 ע"י. 2°. במקונת הכפלה.

2049 צינץ, אריה ליב. ספר שמחת יום טוב על מסכת ביצה... מאת... מרן ארי ליב צינץ אבד"ק פלאצק... יו"ל ע"י... משה בן שרה... ירושלם, תשי"ח, תשי"ז. [2], 138 ע"י. 2°. המכירה בידי הישיבה הגדולה, פתח תקוה.

2050 קלר, אליעזר. חות אליעזר; חושים ובאורים בכמה סוגיות הש"ס. מאת הרב... אליעזר קלר... בעריכת הרב יהושע זק"ש. ירושלם, בהוצאת צאצאי המחבר ובסיוע "מעין החכמה" (דפוס "העברית"), תשי"ח. [4], 100 ע"י. 8°.

המחבר (תרכ"ט, ברעזאן, גליציה — כ"א אדר שני תש"ו, ירושלם) היה "מחברי בית דין בירושלים וקבע למונו בישיבת חיי עולם" (מהתקדמה).

2051 קרו, יוסף בן אפרים. ספר שלחן ערוך טור אורח חיים מהגאון... יוסף קארו, עם חידושי ד"ר נים... [מאת] מוהר"ר משה איטלש עם באר הגולה ועם פירוש שתילי זיתים... חברו... כמוהר"ר דוד בכמה"ר שלמה מזרחי מק"ק צנעא וגלוח אליו גם ספר שושנת המלך... מהרב... יחיאל צאלח... עם הוס' פות מהרב... שלום חבשוש... חלק א"ב. ירושלם, (דפוס ליפשיץ), תשס"ו. [6], 220; [2], 114 דף. 4°. דפוס צלום ממהדורת ירושלם, תרמ"תרנ"א.

2052 שבדרון, שלום מרדכי. ספר דעת תורה; הגהות וביאורים, חידושים ופסקים על שלחן ערוך אורח חיים מהגאון... שלום מרדכי הכהן <אבד"ק ברעזאן>, ובסופו שו"ת על סדר השו"ע שבחלק זה <לוקטו מכל חלקי שו"ת מהרש"ם בכתי"ק ותגופסים>... יוצא לאור בפעם הראשונה מכת"י גאון... ע"י נכדו הרב שלום מרדכי הכהן שבדרון... חלק א: (סי' אקמט). ירושלם, המהדיר בסיועם של מפעל מעין החכמה ומוסד הרב קוק, (דפוס התחיה), תשי"ח, 20, 269, [3] ע"י. 4°. עם הפנים.

מדע הדת. פילוסופיה יהודית

2053 אורליאן, יהודה ליב. לשבעים ולרע

2043 יצחק בן אליעזר מארץ הגר. ספר אהל יצחק על דיני שחיטות ובדיקות... ונלוו אליו דיני ניקור מספרי... בית יצחק... תלאביב, "סיני", (דפוס מל"ץ תשט"ו). [4], 129, [1] ע"י. 8°. דפוס סטראוטיפי עפ"י הוצאת וינה, תרס"ה.

2044 כהנא, קלמן (Kalman Kahana). ספר שנת השבע. מאת קלמן בן מהר"ר בנימין זאב כהנא... מהדורא שניה, מחוקקת ומורחבת. תלאביב, המכון לחקר החקלאות על פי התורה שע"י פועלי אגודת ישראל, (דפוס מל"ץ), תשי"ח. [2], 190 ע"י. 8°.

"הספר הופיע לראשונה בשנת תשי"ב בהוצאת לשכת קרן התלמוד שע"י עזרא ארגון הנוער החרדי בא"י... המאמרים ניתנים בזה כמתכונתם במהדורא הקודמת... מלבד ההערות לספיקי ההיתר, נוספו עליהם תקונים והוספות... מלבד זה ניתחספו בספר מאמרים מספר, אשר כולם (מלבד הדיון ב, מוכר הוא מגל יד ומגל קציר שנדפס בהנאמן) מופיעים כאן לראשונה" (מהתקדמה). התכן: הלכות שמיטת קרקעות [ר' ק"ס כ"ג 93]. סקי' רות הלכותיות [ביניהן]: "שמיטת קרקעות", ר' ק"ס כ"ד 104. מדור היסטורי, סדר שביעית. עיון וחקר. נספחים [עמודותיהם של החזון איש והרב אי"ה קוק]. תקונים והוספות.

2045 מימון, אברהם. חידוש הסנהדרין לפי דעת הרמב"ם. מאת הרב אברהם מימון. ירושלם, המחבר, (דפוס חיים), תשי"ז. [4], 118 ע"י. 8°.

התכן: חידוש הסמיכה. דיונים ביסוד הרמב"ם. ראוי להורות. קדוש החודש. חידוש הסנהדרין לפני ביאת המשיח. רוב ככול. דעת שאר הראשונים. יסודות הלכתיים לשיטת הרמב"ם. חכמי ארץ ישראל. אין סמיכה אלא בא"י. אין סמיכה ביר. עניני סמיכה. הסנהדרין וידיעת שבעים לשון. זמן ביטול הסמיכה. השמטות.

2046 מרגליות, ראובן. מרגליות הי"ם. מסכת סנהדרין... הארות ובאורים, חידושים וביאורים... חלק א"ב. ירושלם, מוסד הרב קוק; (תלאביב, דפוס הפועל המזרחי), תשי"ח. 97, 108 דף. 2°.

2047 נעם; במה לבירור בעיות בהלכה. ספר א. יר"ש, הוצאת מכון תורה שלמה, (דפוס התחיה), תשי"ח. 8, 312 ע"י. 8°.

מנדולי הרבנים בישראל ובחו"ל. "על נשים שבעליהן השתמדו", מאת הרב יחיאל יעקב וינברג (ע' 51'1); קידוש שין על תנאי (110'52); הורעה מלאכותית (111'166) ועוד.

חיים רימוני, מתוך ספרו „מחר חדש“ (פירנצי, תקנ"ד).
אחד הפקסימילים מראה את שער ההוצאה הראשונה,
לונדון תע"ד.

קבלה וחסידות

2058 ברסלב, שמואל. ספר יסוד צדיק;
ליקוטי אמרים... אשר בו יבואר קצת מגדולת רבינו...
רבי נחמן בן פיגא [ובן שמחה מברסלב]... מלוקט
מספריו ומשיחותיו ומספרי תלמידיו ותלמידי תלמידיו...
נערך ונסדר ע"י שמואל בן אי"ש ח"י ברסלב. [ירושלם],
אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה = תשי"ה. 63. [1]
ע". 8.

2059 גינצלר, יוסף מרדכי. ספר מי באר
ישעיהו, ותוא תולדות קורותיו פעולותיו ותהלוכות
דרכו... מאת... רבינו ישעיהו הנקרא... ר' ישעיהו
קערעסטירער... כל אלה לקטתי... יוסף מרדכי במהרי"א
גינצלר שנת... זה המי באר ישעיהו טוב"ל פ"ק [= תרפ"ח]
... ועתה הובא לבית הדפוס על ידי משה יוסף פריד
לאנדער... ירושלים, (דפוס „התחיה“), תשי"ז. 144
ע". 8.

על ר' ישעיה בן משה שטיינער (זבארע, תרי"א
— קערעסטור, תרפ"ה). ליד המימראות המובאות במקורן
היווד הובא גם תרגומן לעברית. — מהד' קודמת: ק"ס
ר'. 208.

2060 וואונדערליכע מעשיות אייף אידיש... פון
... צדיקים. א. סיפורים נוראים. ב. אהלי שם.
ג. ישראל וקדושתו. ירושלים, תשי"ז. 164; 48; 48 ע".
8. לכל חלק שער מיוחד. על שער חלק א: מעשיות
נוראים.

תפלה, דרשות, מוסר

2061 אבות. מסכת אבות, עם פירוש הרב...
יוסף יעב"ץ הדורש ממנושי ספרד, ונוספו הגהות וקו"ט
טרס בית אהרן מהמאה"ג מוהר"ר אהרן ב"ר מאיר [אק"ר]
מן אב"ד דק"ק אטשאקוב. ירושלים, לוינ'אפשטיין, [דפוס
לוינ'אפשטיין], תשי"ז. [2], 87 דף. 8. דפוס סטראוטיפי
לפי הוצאת ורשה, תר"מ. דף 87-79: קונטרס בית אהרן.

2062 אבות. משניות מסכת אבות. מבוא וע'
רוך בידי פנחס קהתי, תל-אביב, „קונטרס יומי“ ע"י
„מורשת“, (דפוס תרבות), תשי"ז. [8], 145 ע". 8. הפנים
מנוקד. „באור המשנה — עממי ומקיף על פי המפרשים;
רש"י, ברסלר, תוספות יום טוב, תפארת ישראל, מדרש

ב"מ. מהדורה שניה. (תורגם... ע"י משה שנפלד). תל-
אביב, „נצח“, (דפוס יהלום), תשט"ו. 44 ע". פורטרט. 8.
מאמרים על הבעיה הסוציאלית לאור היהדות. מהד'
קודמת: ק"ס כ"ד 94. המקור, י. ל. זרלעאן: צו זאטע
און צו הונגערקע: ק"ס ט' 340. — על המחבר, רב בקרא'
קא, שנספה בשואה, ר' אלה אזכרה, אוסף תולדות קדושי
ת"ש-תש"ה, כרך א, ניויורק, תשט"ז [להלן מס' 2499],
ע". 189'177.

2054 לוצטו, משה חיים. ספר הדרכים מאת
רבי משה חיים לוצאטו. כולל: דרך ה', דרך חכמה, דרך
עץ חיים, דרך תבונות... ירושלים, האחים לוינ'אפשטיין,
חש"מ, תשי"ז. [6], 193, [1] ע". פקסימילים. 8. דפוס
צלום, כפי שיצא כבר בשנת תש"ו (ק"ס כ"ה 17) ובשנת
תשי"ד.

לכל מאמר נוסף צלום השער של הדפוס המקורי: „דרך
ה“ — אמשטרדם, תרנ"ו; „דרך חכמה“ — אמשטרדם,
תקמ"ג; „דרך עץ חיים“, הקדמה „פתחי זכמה“ — קא'
רעץ, תקמ"ה; „דרך תבונות“ — אמשטרדם, תקמ"ב.

2055 לוצטו, משה חיים. ספר המאמרים
מאת רבי משה חיים לוצאטו, כולל מאמר על ההגדות,
מאמר העיקרים, מאמר החכמה, מאמר הגאולה. מוגה ומדו'
יק לפי המהדורות הראשונות. ירושלים, לוינ'אפשטיין,
[דפוס לוינ'אפשטיין], תשי"ז. [4], 95, [4] ע". פקסימילים.
8. דפוס סטראוטיפי, הוזה להוצאת ירושלים, תש"ו
(ק"ס כ"ה 17). בפקסימילים: שערי שלושת המאמרים
הראשונים, הוצאת אמשטרדם, תקמ"ג.

2056 משה בן מימון. ספר מורה הנבוכים,
להנשר הגדול רבנו משה בן מימון, ובסופו אגרת הרמב"ם.
תרגום מערבית מאת אהרן סלימן אליהו מבי. ירושלים,
(דפוס ש. וינסלד), תשי"ז. 4, 442, 38 ע". 8.

אין „אגרת הרמב"ם“ אלא אגרת הנחמה לר' מי-
מון בן יוסף. אגרת הנחמה כהוצאת ב. קלאר ובתרגומו
ועם מבוא והערות מאת הרב מימון, ירושלים תש"ה: ק"ס
כ"ב 192.

2057 ניטו, דוד (בן פנחס). הכוזרי השני
הוא מסה דן. יוצא לאור על פי דפוס ראשון עם מבוא
מאת הרב י. ל. הכהן מימון. תולדות המחבר מאת בצלאל
רות. ירושלים, מוסד הרב קוק, (דפוס חיים), תשי"ה. [1],
23, 275, [1] ע". לוח-פורטרט, פקסימילים. 8. עם
שער נוסף באנגלית.

נוספו מראי מקומות. ע' רמ"ט"ר: השגות ר' משה

אליהו... ירושלים, י. ע. בקאל, חש"מ, תשי"ח. [2], 158 דף. 8°. דפוס-צלום. דיונים ודברי מוסר לנשים. הוצאת קודמות: בגדאד תרס"ו, ירושלים תרפ"ו.

2070 ליפשיץ, חיים. ילקוט הש"ס... לקט למרצים, למדריכים... הסדר חיים ליפשיץ... ירושלים, תשי"ח. [1], 53 דף. 8°. בראש המעטפת: מדינת ישראל. משרד החנוך והתרבות. המחלקה לתרבות תורנית. — במכונת הכפלה.

לקט מן המקורות: מקרא, תלמוד ומדרש, הרמב"ם, ראשונים ואחרונים, קבלה, חסידות, "אורות התשובה" לראי"ה קוק.

2071 מחזור. מחזור מעשה חכמים לראש השנה וליום כפור, עם פירוש משה לוי וע"ט. נוסח ספר. ירושלים, לוינאפשיץ, [דפוס לוינאפשיץ], תשי"ז. 16, 20, [14], 119; 24, [119], 232 דף. 8°. דפוס סטראוטסי.

2072 משה בן מימון. ספר מוסרי הרמב"ם; הוראה לדרך החיים ותוכחת מוסר, אשר לקט מספר "יד החזקה" לרבינו משה בר מימון על ידי... רבינו שמעון סופר... מופיע במהדורה מחודשת ומתוקנת בתוספת: איגרת הרמב"ם, צהאת בעל חתמ"סופר, תולדות הרמב"ם, תולדות רבינו המסדר. ירושלים, מכון להוצאת ספרים... ע"ש החתם סופר, (דפוס התחיה), תשי"ח. 120 ע"י. 8°. קודם שער מקוצר.

לקוטים מסודרים לפי ימי החודש. מהד' קודמות: מונ"כ קאטש תרע"ג, בודשעס ת"ש.

2073 ניבי זהב; רעיונות על פרשת השבוע מאת הרב זאב גולד. ירושלים, ההסתדרות הציונית העולמית, המחלקה לחנוך ותרכות תורניים בגולה, (דפוס "הור" דה", תשי"ז). 8°.

יצא חוברות חוברות. החוברת הראשונה: "פרשת במדבר" : ... ממדבר — מתנה". 6. [2] ע"י אחריה יצאו חוברות לכל פרשיות במדבר, דברים, בראשית, שמות ויקרא, והן נשלחו לשם לימוד מדי שבוע בשבוע. המאמרים הועתקו מתוך הספר "ניבי זהב", שיצא בשנת תש"ט (ק"ס כ"ו 229).

2074 שלזינגר, אברהם (Abraham Schlesinger). מונולוגים על חביעות מוסר היהדות. ירושלים, קריית ספר, (דפוס טורים, 1957), 174 ע"י. 8°.

עיונים במושגים מרכזיים של המוסר ע"פ התנ"ך ומאמרי ר' חז"ל, מתוך גישה הקרובה לגישה הליברלית. הנושאים: בצלם אלהים; חירות. שיון. כבוד. קדושה. שלימות. — בין אדם לחברו; אמת. צדק. אהבה. אהבת הריע. נקמה.

שמואל, ספר המאור להרמב"ם, המאיר, מחזור ויטרי, רבינו יונה ועוד.

2063 אפשטיין, משה יחיאל (M. C. Epstein). ספר אש דת... על אהבת ה', אהבת התורה, ואהבת ישראל... מסודר ומפורש... ע"י הרב משה יחיאל הלוי אפשטיין... חלק ז. (תל אביב, המחבר, דפוס "זהר"), תשי"ח. 580, [8] ע"י. הקודם: ק"ס ל"ב 388.

2064 גינצבורג, ירחמיאל. ספר מברית מ... לה... ספר חדש וחידוש ודברים יקרים ונחמדים. ממני ירחמיאל המגיד גינצבורג... חלק א. (ירושלים, דפוס "העברי", ורקר), [תשי"ז], 23, [1] ע"י. 8°. דברי מוסר. חלק מהטכסט ביודית.

2065 הגדה של פסח. The Haggadah with a revised English translation and illustrations by Zeew Raban. Tel-Aviv, "Sina", [1957], 189, [3] ע"י. תמונות. 8°. עברית ואנגרית. לית עמוד מול עמוד.

2066 הלוי, יוסף צבי בן אברהם. ספר ותאמר ציון; יכיל בתוכו... מאמרים על חומש... כולל ביאורים ודרושים... על פסוקי התורה ומדרשים קשים. חלק ב: מאה ושבעים ותשע מאמרים על... ויקרא, במדבר, דברים. (תל-אביב, דפוס סטרוך), תשי"ח. 16, 329 ע"י. 8°. חלק א, 133 דרשות על בראשית-שמות, יצא בשנת תשי"ח.

2067 יוסף חיים בן אליהו מבגדד. ספר אור זרוע. סדרו... כמותה"ר יוסף חיים בכמותה"ר אליהו... הספר הזה לומדים אותו על מצבת... רבי עקיבא וגם... ביום הכפורים... הוצאה שניה... בהשתתפות יוסף כ"צורי עכיד ומר חיים אברהם. ירושלים, דפוס י. ע. איתא, תשי"ז. 12, 132 ע"י. 8°. לקוטי משניות, שבהן נזכר ר' עקיבא. מהד' קודמת: בגדאד תרל"ד [?].

2068 יוסף חיים בן אליהו מבגדד. ספר בן איש חי. חלק הדרושים. דרושים ורמזים... שהיה דורש מדי שבת בשבתו... כמותה"ר יוסף חיים בכמותה"ר אליהו... ירושלים, צ. מנצור, ושבת את שבות = תשי"ז. 252, [4] ע"י. פורטרט. 8°.

בסוף הספר קצור תולדות המחבר ורשימת ספריו. — חלק ההלכות: ק"ס ל"ג 141. — יצא מקודם: ירושלים תרנ"ה ותרס"ד, בגדאד תרע"ב.

2069 יוסף חיים בן אליהו מבגדד. ... קאנון אל נסא, מואלף מן הרב... יוסף חיים בכמותה"ר

— לתקן עולם: חיים, שמחה, דעת, כונה, שלום. — חתימה: התביעה והמצאות. — המחבר היה מקודם רב ב-Buchau am Federsee, עיירה בדרום גרמניה.

2075 תפלות. סדור. סדור. סדרא רבא. נוסח ספר. עם פירוש וכתובות פשוטות... מלוך מסדור נהר רא השלם ובית רחל. עם דרך החיים מהגאון... מוהר"ר יעקב מליסא ותקוני שבת מהר"ג מוהר"ר משה מזאלישין, ונוסח ספר תהלים ומעמדות. ירושלים, לוינאפשטיין, תשי"ד. 4, 325 דף, 90, 188 ע"י. 8°. דפוס סטראוטיסי. קודם שער מקוצר.

2076 תפלות. סדור. סדור קרבן מנחה סבי לונות השלם עם רב פנינים... נוסח ספר. ירושלים, האחים לוינאפשטיין, [דפוס לוינאפשטיין] תשס"ו. [1], 313, 24, 52, 111, 31 דף. 8°. דפוס צלום. קודם שער מצויר.

2077 תפלות. סדור. סדור מאירת עינים; כולל כל התפילות והבקשות כסדרן. נוסח ספר. חיפה, המחלקה לחנוך, עיריית חיפה; תלאביב, "סיני", (דפוס גרואר, תשס"ו). 507, [4] ע"י. 8°.

כולל ומירות, פיוטים, סליחות, פרשיות וס' תהלים. דפוס צלום, עם קטעים מסודרים מחושי, בעיקר 4 הע' שבסוף, הכוללים תפלות ליום הנכרון וליום העצמאות.

2078 תפלות. סדור. סדור אור מציון. נוסח ספר. ירושלים, לוינאפשטיין, [דפוס לוינאפשטיין] תשי"ד. 112 דף. 8°. דפוס סטראוטיסי.

אותו הסדור, אף הוא נוסח ספר, יצא גם בצורה אחרת: 160 דף. דפוס סטראוטיסי.

2079 תפלות. סדור. סדור תקון שמואל הח' דש; כולל תפלות לכל השנה... נוסח ספר. ירושלים, חש"מ, [תשי"ז?], 179, [1], 14, [2] דף. 8°. דפוס סטראוטיסי. קודם שער מקוצר.

2080 תפלות (שומרונים). סדור השבעות. א: תפלת שש השבתות, עם הפסח השני ויום קהלה. חולון, [הוצעה להוצאת תדפיסים שומרוניים], 1956 <3595> ג' תקצה למושב בני ישראל. [1], 148, [2] ע"י. 8°. השער וכל הסדור באותיות שומרוניות. במכונת הכפלה.

חלק זה כולל את תפלות שש השבתות הראשונות בספירת העומר, וכן תפלת ליל קהלה עד יום 45 שבת. אין חלק זה כולל את תפלת יום מעמד הר סיני, שבת דברים ויום הביכורים.

2081 תפלות (שומרונים)... תפלות לילית [צ"ל לילת] חדה וכל רמש וצפר; <תפלת מוצאי השבת מעריב ושחרית>. חולון, הוצעה להוצאת תדפיסים שומרוניים, ג' תקצ"ו לכניסת בני ישראל לארץ כנען—1957. 29, 29 ע"י. 8°. מקור באותיות שומרוניות, ותעתיק באותיות מרובעות עמוד מול עמוד. גם ראש השער באותיות שומרוניות. במכונת הכפלה.

היסטוריה, ביוגרפיה, זכרונות

ראה גם לעיל במדור "קבצים" ולהלן במדור "ציונות וכו'".

2082 אגוד יוצאי בסרביה בישראל. פרקים על יהודי בסרביה. (תלאביב, אגוד יוצאי בסרביה ב"ש-ראל, דפוס "הפועל הצעיר", [תשי"ח]. 43, [1] ע"י. מפה. 4°. בראש השער: לקראת הכינוס העולמי הראשון של יהודי בסרביה <ניסן תשי"ח>. — עברית ויוונית עם שער נוסף ביוונית: בעסאראבער אידן, ארויס-געגעבן דורכן פארבאנד פון בעסאראבער אידן אין ישראל.

בשנת תשי"ב יצא קובץ בשם "פרקי בסרביה" (ק"ס כ"ט 292; התכן: ק"ס כ"ח 188).

2083 אלון, גדליהו (Gedaliahu Alon). מחר-קרים בתולדות ישראל בימי בית שני ובתקופת המשנה והתלמוד. כרך ב. (תלאביב), הוצאת הקיבוץ המאוחד, (דפוס "עופר", תשי"ח. [6], 352 ע"י. 8°).

התכן: מוצאם של השומרונים במסורת ההלכה. אילן דמתמנין בכסף (לתולדות רשויות-הדינים בא"י בתקופת התלמוד). בניהם של חכמים. האסטרטגים בערי א"י בתקופת הרומית. עיונים לתולדות א"י בתקופת התלמוד. לישובם היהודי של כמה ישובים בתקופת התלמוד. למקורו של מנהג-קבורה עתיק בישראל. השכבה, שבות, רשות, מצוה. לישובה של בריחא אחת. מעון הברכות. — ביקורת ספרים: הספרים החיצונים, הוצ' א. כהנא. עזרא הרביעי, מבוא והערות מאת א. קמינקא. השיטה הסוציאל-לוגית בחקר ההלכה (על ל. פינקלשטיין, רבי עקיבא). תולדות ההלכה, ח. טשרנוביץ. היוגית בארץ-ישראל הירודית, ש. ליברמן. הגרות בחמש המאות הראשונות לספירה, ו.ג. בראודה. תולדות המשפט העברי בתקופת התלמוד, א. גולק. ישיבת פומבדיתא בימי האמוראים, מ. ד. יודילוביץ. העריכה של התלמוד הבבלי, י. קפלן. — נוספות: לבידור בעיית הכרת היהדות של יוליגוס קיסר.

תאור). מהדורי הספר היודי שיתפו פעולה עם ועד הוצאת הספר העברי, ולכן חלק מן החומר משותף הוא לשני הספרים, המשלימים זה את זה. את גרעין הספר שלפנינו מהמים וזכרונותיו של ישראל זאב וולפסון, שנר לר בשנת 1867 (מגלת ויטבסקי, ע' 245-430). המחבר הזקן היה מעורב בחיי הציבור ואחד "מראשי הציונים במקום". כאן הוא מספר על החיים היהודיים בעיר מראשית התנועה הציונית ועד "שעלה עליה הכורת הסובי"יטי". שאר הערכים הם רובם זכרונות אישיים קצרים כתובים ע"י בני העיר. יש להזכיר שתי תרומות מקיפות: י. לשצ'ינסקי: ויטבסקי והפלך במאה הי"ט (22'3); מ. שאנאל: מתוך זכרונות על ויטבסקי (183'85). וזכרונות אלו נדפסו כאן מחדש, וגם כמה מצעירי האומן מקשטים את הספר המכיל חומר תמונתי רב.

2087 לוינגר, אלמה (ארליך). אלברט אינ-שטיין, מאנגלית: ב. ברנשטיין, תל אביב, ג. טברסקי, (דפוס "קול"), תשי"ח. 136 ע', 8°. (ספריה של אנשי שם). בראש השער: אלמה א. לוינגר, המקור, Elma Einstein (Ehrlich): Albert Einstein. ק"ס כ"ז 197.

2088 מימון, יהודה ליב [Juda Leib Maimon]. מדי חודש בחודשו: פרקי זכרונות לחדשי ישראל. מאת הרב יהודה ליב הכהן מימון. מחזור ד, ירושלים, מוסד הרב קוק, (דפוס חיים), תשי"ח. 196 ע', פורטרט. 8°. = כתבי הרב י. ל. מימון, י.

הקודמים: ק"ס ל"א 28, 415 (שם גם תיאור), ל"ב 391 (שם גם תכן חלקי). — מחזור זה כולל ערכים יותר מפורטים על הרבנים: שלמה קלוגר, חיים לוי סולוביצקי, יהונתן איבשיץ, חיים ברלין בן הנצי"ב, יוסף זונדל מסלנט, גדליה שמלקים מפשמישל שהשאר אחריו "מלוי" אימ" למסורות הש"ס (המלואים לסדר ורעים נדפסו כאן). ישראל סלנט, יהודה ליב שרה"ט. הערכים פורסמו תחלה ב"סיני".

2089 נדבה, יוסף [Joseph Nedava]. יהודים מפורסמים במדיניות... תל אביב, ש. זימון, (דפוס "המרכז", תשי"ח). 288 ע', פורטרטים. 8°. ביוגרפיות קצרות של: יוסף אופנהיימר [יוד ויס]. נתנאל איזקס, יצחק ארטום. יהודה בנימין. שמשון גר-עון, הור בלשה. ל. טרזקי. משה כהן. ה. לאסקי. לואי-בי לוצאסי. הרברט ה. ליהמן. מ. מ. ליטבינוב. זירוזי-מאנדל. ה. מורגנטאו. פ. מנדספראנס. חיים סאלומון.

לבעיית מינוי ראשי-קהילות בתפוצות בידי הנשיא. טבלאות כרונולוגיות, מפתחות [לשם הכרכים]. — הקודם: ק"ס ל"ג 18. — ביבליוגרפיה של כתבי אלון: ק"ס כ"ז 313-314.

2084 בן-זאב, ישראל [Israel Ben Zeev]. היהודים בערב: קורות היהודים בחצי האי ערב ודרום ארץ-ישראל עד הנפעת האסלאם ועד גירושם מרוב גלילות ערב. בלחית תמונות, כתובות ומפות... מהדורה שניה ומורחבת. ירושלים, אחיאסף, (דפוס רפאל חיים הכהן, 1957). 254, [1] ע'. 8°.

מהד' א: ק"ס ח' 304, שם גם בקורת מאת ש. ד. גויטיין. — במהדורה חדשה זו מתוספו פרקים שלמים מעיקרם [אבסוגנומיה יהודית באי יוסיבה, ע' 72-94; כתבי חזנים ואמנות בין היהודים ובין מחמד, ע' 195-218] ותקנו גם הורחבו כמה מן הפרקים הקודמים, וכל הכתובות התמונות והמפות חדשות הן לגמרי, ובלי כל חשש אוכל לומר כי במהדורה חדשה זו הובא חומר חדש למכביר. (מהדקדמה).

2085 האשטש; ספר זכרון. ערוך בידי בן ציון ח. אילון-ברניק, אברהם ירון. [תל אביב], הוצאת עולי האשטש בישראל ובסיוע "קרן משפחת אברהם מאור" באמריקה, (דפוס י. שלומי), תשי"ח. 1957. 269, [2] ע', תמונות, מפה, פקסימילים. 8°. עם שער נוסף באנגלית. התכין: מקורות וזכרונות [נסקירה קצרה על המעט הידוע מתולדות הקהלה בעמירה הקטנה Hoszcsa, ביוזית האשטש, בחבל ווהלין, שמנתה בפרוץ המלחמה כ-1200 יהודים, 11 פרקי התי ותמונות מחיי העמירה בדורות האחרונים]. חנוך ותרבות [6 ערכים]. ארגונים ומוסדות [4]. בתוכם מאמר על משפחת מאור. מגילת החורבן [מכיל את היומן המפורסם של סרץ גולדשטיין, בן העמירה, שנספה בשנת 1943, ועוד שתי רשימות קצרות]. יזכור [רשימת שמות הקדושים וכ-20 ביוגרפיות הערכות קצרות]. — ספר יזכור ביוזית הוצא ע"י ארגון יוצאי הושטש בישראל בשיתוף עם "האשטש" סאסייעטי ניו יארק; ר' הלן מס' 2098.

2086 וויטבסקי. (ערוך עלידי ברוך קראו) = קרופ-נין [בהשתתפות ועדת ספר ויטבסקי]. תל אביב, ארגון עולי ויטבסקי והסביבה בישראל, (דפוס "אחדות"), תשי"ז. 8 ע', 508 עמודות, תמונות, פקסימילים. 4°. ספר יזכור על ויטבסקי בלשון יודית יצא כבר בשנת 1956 באה"ב ("חיתעבסק אמאלי", ק"ס ל"ב 307, שם גם

ה. סמואל. משה פיאהר. חיים פרחי. לאור קגנוביץ. בלה קון. ו. ראטנאו. לורד רידינג. עמנואל שינזיל. פיליפ ששון.

2090 נדבה, יוסף [Joseph Nedava]. לא מ. י. לקס וערך: יוסף גובה. (ציורים: שרה יוטן). תל-אביב, "הדר", (דפוס "אלישע"), תשי"ח, 266 ע', 8°.

לקס של פרקי ספרות וזכרונות, המעלים את דמותה של האם בישראל. המחבר מביא קטעים מספרותן של כל התקופות החל בתנ"ך, אך במרכז הספר עומדים הליקורטים מן הספרות החדשה, הספרות של הציונות ושל בנין הארץ, של השואה ושל מלחמת העצמאות.

2091 סוקולוב, נחום. אישים. ירושלים, הספריה הציונית עלייד הנחלת ההסתדרות הציונית, (דפוס גירר-סלם פוסט), תשי"ח, 532 ע', פורטרט. 8° = כתבים נבחרים של נחום סוקולוב, וערכו בדי ג. קרסל, [א].

מהד' זו מכילה מבחר שונה ממה שפורסם קודם בצורת חוברת (חדשה, תרע"א) ובז' הכרכים של הוצאת שטיבל (תל-אביב, תרצ"ה; ק"ס י"א 425, י"ב 298, י"ג 27-26).

— התכן: ממורח: ר' נחמן מברצל, ר' צ"ה קלישר, ח"י בורנשטיין, ברגסון, מיכאל פרידלנדר, אצ"ה צויפל, שלמה בובר, ח"ו סלונמסקי, אישי "היום", בן יהודה, יוסף כהן-צדק, הרץ נימנוביטש, מנדלי מורס, י"ל פרץ, פרישמאן, אנסקי. — ממערב: יוסף הלוי, בנימין די רוט-שילד, ישראל'ס, נמברי, אמיל וולטר ראטנאו, רופוס איי-זיקס, אוסקר שטרויס, וגורחלדה. — יעקב פיכמן: בשולי "האישים".

2092 פינברג, נתן [Nathan Feinberg]. המע' רכה היהודית נגד היטלר על בימת חבר הלאומים <הפטיציה של ברגהיים>. מאת נתן פינברג. ירושלים, מוסד ביאליק, (דפוס גירסלם פוסט, 1957), 186 ע', 8°.

(יד ושם, סדרת ספרים מטעם רשות הויתרון לשואה ולגבורה).

אחרי עליית היטלר לשלטון בקשו המוסדות היהודיים דרך לעורר את בעיית היהודים בגרמניה לפני דעת-הקהל הבינלאומית. לא נמצאה דרך מועילה יותר מהסתמכות על הסכם זיבה (1922), שבו התחייבו גרמניה ופולין לנהוג בצדק כלפי המיעוטים באותם האזורים של שלווה עילית, שסופחו להן בעקבות משאל-עם. היתרון שבהסתמכות זו היה בעיקר בכך, שהסכם זיבה קבע פרוצדורה מדויקת להגשת תלונות נגד ממשלה המפרה אותו. כך הוגשו בחודש מאי 1933 שתי פטיציות: אחת מאת פראנץ

ברנהיים, פקיד צנוע שפוטל ממשרתו וברת משלויה-עילית לצ'כוסלובקיה, ואחת מאת ועד המשלחות היהודיות, ראשי הוועד ריכזו את המאבק מסביב לשני המסמכים האלה, והשיגו, מתוך דיונים נרגשים במועצת חבר הלאומים (מאיינוי 1933) וגם באספתו השנתית ובוועדה המדינית שלה (ספטמבר), גיווי פומבי וחד-משמעי של הממשל הנאצי, אף כי לא תוצאות של ממש לגבי מצב היהודים בגרמניה. למחבר, שריכוז או בניבה את הפעולה המדינית למען יהודי גרמניה, ידעה בלתי אמצעית של העובדות: הוא נעזר גם בתיקי חבר הלאומים (בינוי הו"אם בניבה) ובסקירה של ד"ר גאורג וייסמאן (1940), הנשמרת בכתבי-יד בארכיון הציוני המרכזי בירושלים. — מע', 133 ואילך: מסמכים (בתרגום עברי).

2093 רפאל, יצחק [Itzhak Raphael]. ראשו-נים ואחרונים: פרקים בתולדות ישראל וספרותו. תל-אביב, א. ציוני, (דפוס "נתיבה"), תשי"ז, 427 ע', 8°.

התכן: לתקנתה של חכמת ישראל. רב האיי גאון ומר שורר. ספרות רש"י. רש"י בתשובותיו. רבי אברהם בן הרמב"ם כפוסק ומשיב. רבי אשר בן יחיאל מעמוריו ההר-ראה. יהודי קאסטיליה בתקופת הרא"ש. רבי שבתי באס. רבי יצחק לאמפרונטי. לפולמוס על רבי יהונתן אייבשיץ. לתולדות הקהילה האשכנזית בארץ-ישראל. כבור ארץ. פרקים בתולדות העתונות העברית (פרי עץ חיים). שומר ציון הגאמן. חפש מטמונים. תבונה. פליטת טופרים ושפה לצלת. לונץ עורך המאספים. הרב קואינקא בעל "המא-ספ". עשרה אחרונים (א.צ. הכהן צווייפל, ח.צ. לוריא, א. מארקוס, פ.מ. גראייבסקי, ב.מ. לוין, הרב ב"צ מ.ח. עזריאל, ש. אסף, ל. גינצבורג, א. מארכס, ח.י. קסובסקי).

2094 השגריר העברי הנודד ד"ר אלכסנדר רוב-זנפלד: פרשת חיים ומעש. (בעריכת י. קלוזנר, א. טרסקובר, א. רמבה). תל-אביב, ש. זימון, (דפוס "המרכז", תשי"ז), 263, [1] ע', תמונות. 8°.

קובץ לכבוד א. רוזנפלד, מפעלי הברית העברית העור-למית ומנהלה אחרי מותו של ביאליק. ע' 263-246: מפרי עטו.

שלום, גרשם. שבתי צבי והתנועה השבתאית בימי חייו. כרך א"ב. תל-אביב, תשי"ז. עיין ק"ס ל"ב 392. זוהי אחת המונוגרפיות החשובות ביותר בהיסטוריו-גראפיה היהודית שבדורנו, ואחד ההישגים המפוארים ביותר במחקר ההיסטורי. הספר בן שני הכרכים מעורר

ימצא בספר תיאור בהיר וממצה ממהותה של קבלת האר"י, מדעותיו הקבליות של המשיה ובמיוחד של נביאו נתן. מרבן מאליו, שבעניינים מסויימים לא היתה האפי שרות, מתמת חוסר מקורות, לתת תשובות מכריעות, והמתבר נאלץ להסתפק בהשערות.

בדברי הבאים אצטמצם בהערות אחדות שנתעוררו אצלי עם עיוני בספר:

[א] בפתחו של הספר, בראשיתו של הפרק, הרקע להתעוררות התנועה השבתאית, שולל המחבר את ההסי ברה ההיסטורית הנפוצה, שהתנועה השבתאית היא תוצאה של גזרות ת"ח ות"ט, הסברה שהיתה כרוכה בדעה שכ" אילו התנועה השבתאית כבר החלה בשנת ת"ח (ראה עמ' 1). המחבר מוכיח שדעה זו אין לה על מה שתסמוך (ראה עמ' 113-114). אבל דומה שיש כאן קצת הפרזה במה שהוא רואה את התפשטותה של קבלת האר"י כרקע העיקרי להתעוררותה של התנועה, אף על פי שגם לדעתו "קבלת האר"י כשהיא לעצמה אינה צריכה להיחשב כגורם הפועל מתוך בידור" (ראה עמ' 52). המחבר שואל: "כי מה מיחו את השבתאות מכל שאר תנועות משיחיות בישראל שקדמו לה?" והוא משיב: "הזה אומר, התפשטותה במקום ובזמן" וממשיך: "כל שאר התנועות המשיחיות שנועדו בישראל אחרי ימי בר כוכבא מוגבלות היו מבחינה מקומית, פה ושם עמד מבשר, נביא או גם משיח עצמו, שבישר את קרבת הקץ ועורר תנועה במחוז אחד או במדינה אחת, אבל לא מצינו תנועה משיחית שתתפשט באומה כולה" (עמ' 2). נראה לי, ששלוש מקטין שלא בצדק את ערכן והתפשטותן של התנועות המשיחיות הקדומות, משום שאין ללמוד מן הצמצום שבעדויות הדורות ההם על מידת כוחם ותוקפם של המאורעות. אין ללמוד מהיעדרם של מקורות, שבעצם לא כולם נחשפו עדיין, ולהסיק מסקנות ודאיות. כך, דרך משל, מלמדת רשימה מקרית שרשם נפתלי הירץ בן אליעזר טרייש בפירושו לסידור תפילה, שההיססה מסביב לדוד הראובני ושלמה מולכו היתה גדולה הרבה יותר ממה שאפשר היה להניח על יסוד ספר זכרונותיו של דוד הראובני¹. וגם התמדתן של כיתות משיחיות לאחר הכי שולן והאכזב, אף זו אינה תופעה בלתי שכיחה גם בדורות ימי הביניים, כשהיה צירוף של משיחיות וכיתות דתיות. כת "העיסוניים", למשל, קיומה נמשך כמה מאות שנים לאחר שנהרג נביאם או משיחם, וכן גם

פליאה על שפע החומר שרוכז בו, על דרך סיפולו של המחבר בחומר זה ועל כוח השתלטותו עליו. הוא פרי בשל של מחקר ממושך מתוך התמסרות נלהבת המעוררת הערצה. הספר מעורר גם פליאה על חוש "הבילוש" של המחבר, שידע למצוא ידיעות ופירוורידיות במקורות שונים ומשונים, ב"סינות נידחות" ביותר, אם בדפוסים ואם בכתבי יד. אכן, רק מחבר שנחמזג בו להפליא יצר החקירה בטרטים ובפרסטרטים, מצד אחד, וכשרון האינטלקט בהסברת העניינים הגדולים העומדים ברומו של עולם היהדות, מצד שני, יכול היה לכתוב ספר רחב יריעה זה, שנכללו בו ניתוח היסודות הרעיוניים של מחוללי התנועה המשיחית הגדולה — והאחרונה, בעצם, בתולדות ישראל — ותיאור התנועה בגידולה ובהתפשטותה, אנכ ליבון כל פרט ופרט ב"מאורע הגדול", שזעזע את כל בית ישראל ואף עורר התרגשות וצפייה מחוצה לו.

מרובים הם החידושים שבספר זה; מהם שהמחבר כבר עמד עליהם במאמרים שפרסם קודם לכן, ומהם שהעלה לראשונה. נציין כאן אחדים מהם בלבד ובפשטות יתירה: בשנת ת"ח לא היתה שום תנועה משיחית מסביב לשבתי צבי, הגם ששבתי צבי העלה את הדעה שהוא המשיח. שבתי צבי חלה בגיל התבגרותו במחלת נפש, בפסיכוזה מאנית-דפרסית, והתנועה המשיחית נתחוללה בעצם עלידי הצעיר נתן העזתי, שהחזיר בלבו של שבתי צבי את הרעיון שהוא המשיח. נתן העזתי הוא איפוא מחולל התנועה וגם האידיאלוג שלה. אין כל קשר בין השנה הכיליאסטית 1666 לבין מועד הגאולה שקבע נתן. בומנים ששבתי צבי היה נתקף במחלתו הוא עשה את "מעשיו הזרים", שבהם באה לידי ביטוי נטיה אנטי נומיסטית חזקה שהיתה מושרשת בנפשו. מתוך לימודיו בקבלה נתחדשה לו, לשבתי צבי, תורה ב"סוד האלהות", ששימשה יסוד בתקופות ה"מאניה" שלו, לאחר שהוכר כמשיח, לראות עצמו קרוב קרבה מיוחדת לאלהות, ומכאן כינוייה האלהות שכינה את עצמו. על יסוד קבלת האר"י פירש נתן את סוד נפשו של המשיח, את סוד עליונותה וירידותה, את סוד "מעשיו הזרים" לשבתי צבי עצמו ולאחרים. המומנט הנוצרי המתגלה בתיאולוגיה של נתן, אפשר שבא לו מתוך שיחותיו עם שבתי צבי, שהיה קרוב יותר לסביבה נוצרית מנתן. קבלת האר"י, כפי שנתפרשה אצל נתן, היא המטבירה את הפאראדוקס הגדול של המשך קיומה של התנועה גם לאחר שהמשיח המיר את דתו. ומי שאינו מצוי אצל "חכמת הנסתר"

1 ראה י. א. קלוזנר, קרית ספר ט"ז, 391-392.

עולה לאלהים מגופי... אבל כשיהיה מלך ישראל מתורתי מושל בכל העמים ועל כרחי יש לי לעמוד בתורת יהוה דים אין שכרי מרובה כל כך², אף הוא היה ממחשבי הקצין.

אין כל ספק, שמלבד המשיחים הידועים לנו התהלכו אנשים רבים ברעיון שהם משיחים, ועניינם נחקק כשם שעניינו של שבתי צבי היה משתקע אלמלא הגורלית עם גתן העזתי. ואשר לגורמי הצלחתה והתפשטותה של הבשורה מעזה, המחבר עצמו מונה כמה וכמה גורמים, שקבלת האר"י תופסת ביניהם מקום צנוע ביותר. והגורמים שהוא מביא הם: א. עצם היותה יוצאת ובאה מארץ ישראל, מן המרכז החי בהכרת האומה... ב. צירוף חידוש הנבואה למשיחות... ג. הפנייה למיתוס העממי של הגאולה מצד אחד, והרמזיה לפירושו המחודש בקבלת האר"י מצד שני... ד. הקריאה לתשובה... (ראה עמ' 379-381). ושם ניתן להוסיף ולומר, שלהתפשטותה של התנועה השבתאית גרם גם מומנט זה, שעם כל מה שהוא פאראדוקסאלי אף-על-פי-כן הוא ראצינאלי: הכוונה לבשורה שבאגרת גתן לרפאל יוסף, ששבתי צבי ילך אל השולטן התורכי, והלה יתן לו את הכתר, שעל אף הכתוב באגרת ששבתי צבי יכניע את המלך התוגר בשירים ותושבות, והוא יהפוך לו לעבד³, היא נתפרשה אצל רבים בצורה פשוטה וצנועה בהרבה. הדבר משתמע, למשל, מדברי תשובתו של ר' אהרן צרפתי לר"י שש-פורטש: "ומה תאמר אם בעוד ג' או ד' שבועות תשמע... כי מלך תוגר נתן כתר מלכות בראשו ונתן בידו כל ארץ יהודה וירושלם"⁴. וכך הבינו הקורספונדנטים הגויים השונים. אבב, תיאור כזה על עתיד הגאולה גם לו מסורת מדורות ימיהיננים. כבר אמר ר' יוסף כספי, שהגאולה השלישית עשויה להיות כגאולה הראשונה, או כגאולה השנייה⁵.

ודומה שעל הגורמים המרובים להתפשטותה של התנועה השבתאית יש למנות גם את העובדה, שבמאה השבע-עשרה היה העולם היהודי מאוחד יותר משהיה בתקופות הקודמות, הן משום שהיו קשרי משפחה ומסחר

כת "הידונאנים". מצד אחר, דומה שבפרק זה, שהוא גדול וחשוב כשלעצמו, לא הוכח אלא זאת, שהיתה צפיה משיחית, של ימודי הקבלה התפשטו בפולין במידה מרובה ושקבלת האר"י הביאה להגברת הצפיה המשיחית. אבל חסרה לנו ההוכחה שקבלת האר"י דווקא היא שהביאה בעיקר לצטיה זו. חסרה לנו ההוכחה שאמנם היתה לקבלת האר"י חזירה לתוך שכבות המוני העם הדלים והפשוטים, שהרי הם לאמתו של דבר היו הנלהבים ביותר מן הבשורה, אף-על-פי שהיו גם חכמים ועשירים שהאמינו בבשורה.

מה שהביאנו להרהורים אחרונים אלה הן העובדות הללו: שבתי צבי עצמו, שעל כל פנים כבר בשנת 1648 העלה את המחשבה שהוא המשיח, לא ידע אז כלל על קבלת האר"י (ראה עמ' 92-93). דרשותיו של אבודייטני מן השנים תכ"ה-תכ"ו אין בהן כל סימן לקבלת האר"י (ראה עמ' 359-360), וגם הגילוי בדבר מציאותם של השבטים שנתגלו כביכול על-ידי השליח גד בשנת 1648, שעשה בשעתו רושם ניכר, אין לו כעצם כל קשר עם קבלת האר"י.

דומה ששלום עצמו הסרידוהו הרהורים מעין אלה ולפיכך הוא אומר: "אין זה חשוב אם חוגים אלה היו גדולים או קטנים לפי מספר הנקלטים לתחום השפעתם; חשוב הוא שחוגים כאלה היו קיימים בכל מקום. לפעמים נתקיימו בצורות חברות של חסידים ואנשי מעשה, שנתארגנו לשם קיום מנהגים שמקובלי צפת הסיטו להם, כגון באיסליה ובתורכיה, ולפעמים נתקיימו בלי מסגרת ארגונית. בתי המדרש ותלמידיהם של בעלי ההתעוררות, ויותר מן הכל דרשני הדור, המגידים והמוכיחים, שימשו מרכזי הקרנה להשפעה זו" (עמ' 53).

ואילו דומה עלי ש.ההתפוצצות המשיחית היתה מחורייבת המציאות, כל עוד עמדה היהדות בסבך האי-ראציונאליות. שהרי הצפיה המשיחית היתה מתמדת בישראל, אפילו בתקופות של הסחת דעת, בתקופות "גויסראליות" כביכול. ואפילו אותם חכמים שנלחמו במשיחים בהכרח שציפו למשיח, אבל בדמות אחרת שאפשר ולא נצטיירה להם ציור ברור. גם הרמב"ם הראצינאליסט נתפס לאי-ראצינאלי, והביא חשבון קץ להתחדשות הנבואה שהיא לדעתו תנאי קודם לגאולה. "ואין ספק שחזרת הנבואה היא הקדמת המשיח" (אגרת תימן). וגם הרמב"ן טען "כי אנחנו אין תכלית גמולנו ומבטנו רק העולם הבא", ואמר למלך אראגוניה "כשאני עובד את בוראי ברשותך בגלות ובענייני ושעבוד... שכרי מרובה, כי אני עושה

2 ראה מאמרו של י. בער, ציון מאסף, כרך ו', עמ' קס"ז.

3 ראה ציצת גובל צבי, מהדורת תשבי, עמ' 10.

4 שם, עמ' 28.

5 ראה חם הכסף, עמ' 44-43, מובא ע"י ב. דינבורג, ישראל בגולה ב', עמ' 181-182, וראה מאמרו הנ"ל של י. בער, שם.

הרוקים בין הספרדים הנפוצים בכל ארצות הים התיכון ובצפון מערבה של אירופה, והמחבר עצמו מציין עובדה זו (ראה עמ' 384). הן מחמת העובדה שארץ-ישראל הרי-אלית נעשתה במאה זו למרכז המקשר את כל תפוצות ישראל עליידי ארגון השליחות ממנה, הן מחמת גורמים אחרים שאין כאן המקום לפרטם.

ודאי שאין כל מקום לפקפק בעובדה, שקבלת הארצי בפירושו של נתן היתה גורם מכריע להתמדתה של התינועה בזמן, גם לאחר ההמרה, וכן אין לפקפק בקביעתו של המחבר שאין לראות בהתלהבות המשיחית פורקן של מתיחות חברתית ומעמדית בתוך האומה (ראה עמ' 3). ברם אין גם להתעלם מאותו דחף שהניע את הפורטוגזים לחפש מקומות התיישבות בעולם החדש. ושמן אין זה מקרה כלל, שר' יצחק אבוהב, ראש ישיבת "כתר תורה" באמשטרדם, שהיה מן "המאמינים", עמד בשעתו בראש קבוצת מהגרים לפרנאמבוקו, ורפאל סופינה, מראשי המאמינים בליוורנו, היה בשעתו מן המסייעים בידי מנשה בן ישראל בפעולתו לשיבת היהודים לאנגליה. ושלא היתה הבשורה בשביל הפורטוגזים בבחינת בשורה של הצלה לרוביהם מצפורני האינקיזיציה?

[ב] המחבר הוכיח את ביטולה של ההשערה ששבתי צבי נעזר לחינוך המשיחי בהשפעת סוחרים אנגלים או הולנדים שנטו לדעות הכיליאסטים בנימוק ש.תעמולה זו לא הופיעה כלל בספרות האנגלית וההולנדית לפני שנות החמישים, והיינו לאחר ששבתי צבי כבר עזב את איזמיר" (ראה עמ' 82, ובמיוחד בעמ' 122 ואילך). אבל נשאלת השאלה: שבתי צבי, שחזר לאיזמיר בסוף שנות החמישים, שהיה בה שלוש שנים ועזב אותה בשנת 1662 (ראה עמ' 140), ולפי de la Croix חזר שבתי צבי מסאלוניקי לאיזמיר, משם הלך לקושטא וחזר לאיזמיר — שמה אז נקבעה בנפשו שנת הנאולה 1666 בהשפעת שמועות שבאו מן החוץ? ושמן אמת בדבריו של ר' שלמה בוסאל מרודוס על עניין החלום ששבתי צבי סיפר לו ולחבריו בשנת ת"כ ב', שהוא נודע לגאול את ישראל, אמנם יעברו עליו כמה דברים, ובפרט לילך לארץ ישראל במערת רשב"י שנה אחת, ואחר שלש שנים יתגלה" (ראה עמ' 142 הערה 4). והיינו בשנת 1666? על כל פנים מעוררת תמיהה גם ההקבלה של שנת 1672 אצל סיראיוס (ראה עמ' 277) ל"שנת השמיטה הבאה" שבאגרתו של נתן לרפאל יוסף (ראה עמ' 222), שהיא שנת תל"ב.

נתן העזתי כמשיח. המחבר השקיע בפרשה זו עבודה עצומה של בירורי פרטים ופרטיפרטים, והבעיה שניצבה לפניו היתה כיצד למצוא שביל בין המקורות הנוגדים והסותרים זה את זה. המחבר הוכיח שלא היתה כל תנועה משיחית מסביב לשבתי צבי עד לשנת 1665. אבל משלמדנו לדעת את תכונות נפשו המסוכסכת של שבתי צבי, איני יודע משום מה יש הכרח לפסול את דברי ר"י ששפורדש ששבתי צבי הכריז "משיח אנא", ולראותם כ"קישוט ספרותי" גרידא (ראה עמ' 114). והרי גם ר' יוסף הלוי כותב שהוא "פרסם עצמו לנביא באיזמיר"⁶, ולר' שלמה לניאדו סיפר שבתי צבי שבשנת הזאת "שמע קול אלהים מדבר עמו: אתה מושיע ישראל, משיח בן דוד" (ראה עמ' 109). קשה להניח, איפוא, ששבתי צבי בזמן "עליית רוחו" יכול היה לשמור על סודו, ולא לגלות אותו אלא לתלמידיו. אנו רשאים להניח, שפעם דיבר על עצמו כעל משיח ופעם כעל נביא. דומה שלא היו רודפים אדם, שהבריות היו מרגנים אחריו והיו קוראים אותו שוטה כסיל" (עמ' 110). על מעשי "תשטיות" שעשה, ובפרט שלא גורש שבתי צבי מיד לאחר שהגה את השם באותיותיו, כפי שהוכח, אלא כעבור שנים מספר, אפשר שמן הראוי ליתן בכל זאת את הדעת על הסברו של צמנואל פראנסים לסיבת הגירוש, אחי הנסיון "להעמיד את השמש", כי אמרו אולי יודע הדבר לישמעאלים ויתעללו עלינו עלילות ברשע". והרי גם מתוך מלים אלו יש להסיק ששבתי צבי גורש מפני שהתיימר להיות משיח.

[ד] לעניין זמן נישואיו של שבתי צבי עם שרה (עמ' 145 בהערה) אפשר להביא סיור כלשהו לקביעה שהנישואין לא היו בשעה ששבתי צבי שהה בשניה בקאהיר מן העובדה, שבירושלים היה היחס ל"רוקים" האורחים רע⁷, וקשה להעלות שימונו רחוק לשלית. ומצד אחר, אף-על-פי שישנם סיפורים על הנישואין במצרים, דומה עלי שאין לזלזל בדברי מחבר ה"Relation" שהנישואין היו בירושלים. לקביעה זו יש סמוכין בדבריו של צמנואל פראנסים "ויבוא ירושלים וישב שם ויחך לו אשה מארץ מצרים" (צבי מודח). המחצית השנייה של משפט זה איננה אלא על יסוד הכתוב על ישמעאל (בראשית כ"א, כ"א), ובה מתבטא היחס השלילי אל בת-זוגו של "המשיח". אנו רשאים להניח, שלשבתי צבי נודע על שרה כשהיה במצרים בפעם הראשונה ושלא אחריה, ומכיון שפעם זו

[ג] בירור מזהיר נחבררה עליידי המחבר הפרשה הס' תומה והקשה שבתולדות חייו של שבתי צבי עד שפרסמו נתן לרפאל יוסף (ראה עמ' 222), שהיא שנת תל"ב.

[ג] בירור מזהיר נחבררה עליידי המחבר הפרשה הס' תומה והקשה שבתולדות חייו של שבתי צבי עד שפרסמו

6 ראה צניצ עמ' 256.

7 ראה ציון, שנה א', עמ' 396, הערה 10.

ונתן היה יכול לדעת על טענה זו, ואפשר שגם הליכתו של נתן לרומי לאחר ההמרה (ראה עמ' 628) אף היא באה במידת־מה בהשפעת טענה שטען ששפורטש: „לא נשמע קול המונה של רומי המועדת ליום נועד לכך מקול גלגלה של קוסטנטינו רבתי“¹¹.

דומה שמן הדין לנהוג זהירות־יתר בתוספת „למראה אברהם“: ובשנת התי"ז יקיים ג' רגלים בשבוע אחד וכו' (ראה עמ' 129). סוף סוף, אין תוספת זו מצויה בכל הנוסחאות האחרות, ואילו יצאה תוספת זו מידי נתן מן הסתם לא היתה נמחקת. מכל מקום, לגופי הדברים אין הבדל.

לדברי הנבואה של נתן: „ואיש לא ינצל זולתי היושבים בזה המקום... כי שם העיר גורם... ושמה עזה“ (ראה עמ' 222) אתה מוצא הקבלה, שהיא אמנם רחוקה במקצת, בדברי חזון של ר' חיים ויטאל על צפת, „וכל המדינות יתהפכו כסדום ז' פעמים וירושלים תשרף ז' פעמים, אך צפת לא תתהפך ולא תשרף“¹².

בעניין הסטראדוכס שהנביא תובע אמונה במשיח, שהוא המשיח עצמו, סיקס במשיחותו, ושבעצם אין הכרח באמונה „מפני שעתה קץ אחרון ודאי“ אלא בכדי שלא להרגיז את המשיח, שהרי „המהרהר אחריו... יש לו רשות לחייבו בייסורים קשים“ (ראה עמ' 220-221), אנו קוראים: „כל הדיבורים הגבוהים המודרגים האלה היודעים בדיוק מה מותר בגבול היהדות ומה לא, מהו „נוצרי“ ומהו „יהודי“ מבחינה רוחנית, מסופקים ביותר... העובדה שרוב החכמים שבדור לא דחו מלכתחילה כל הגדרה כזאת של „האמונה הקדושה“, העובדה שרבים מהם קיבלו אותה, ורק מעטים מאד התנגדו לה בחריפות ובאופן עקרוני—כל זה מוכיח שמוסב להיזהר במשפטינו על „היהדות“ או חוסר „היהדות“ של תופעות צדדיות בתולדותינו“ (עמ' 230). אבל דומה שהמחבר עצמו מחליש את טענתו בהמשך דבריו: „הניסוח הקיצוני של חייב הזכאי ויכוחי החיובי מן הדין היה שיעורר מתאה בלכותם, אבל בלבם של אחרים כגון חכמי ארצות המזרח, לא הטיל סערה כזו, וכפי הנראה הבינו ביטויים אלה כל שון העברה בעל־מא“ (ראה עמ' 233). מצד אחר, לית מאן דפליג שנתן קיבל השפעה נוצרית, אם באמצעותו של שבתי צבי, ואם באיזה צינור־השפעה אחר. לעניין התנגדותו של נתן ל„חלפנות“ (ראה עמ' 295)

שהה במצרים חדשים מועטים בלבד, ייתכן שהיא באה אליו לירושלים. בכך יסתבר גם סיפורו של ר"א קונק, ששבתי צבי כשהיה בירושלים היה קונה בעצמו לצרכי שבת, והיתה לו מבשלת שהכינה לו את תבשילי השבת. מובן שדברים אלה ראה לפני נישואיו, ואשר לבת־זוגו של שבתי צבי דומה שבדבריו של עמנואל פראנסיס, שקרא לה „שרה־צרה“, יש הוכחה מבררת בדבר שמה, ושמה יש לשער ששבתי צבי נתן לה את השם שרה, כשם שנטל לעצמו את השם ישראל ולנתן הוסיף את השם בנימין. [ח] לענין זמן יציאתו של שבתי צבי למצרים בש ליחות מטעם קהילת ירושלים אנו קוראים במקום אחד בספר, שהוא יצא בסוף שנת תכ"ד או ראשית תכ"ה (ראה עמ' 157), ואילו במקום אחר אנו קוראים שירד למצרים במחצית הראשונה של שנת 1664 (עמ' 161), נראה שכאן פליטת קולמוס, שהרי לפי קביעה אחרונה זו אי־אפשר לומר לאחר מכן ששבתי צבי „היה כמה חדשים בקהיר“ (שם). פליטת־קולמוס היא גם קביעת זמן שהותו של שבתי צבי בחלב: „הרב לניאדו כתב שזה אירע בשנת תכ"ה“ (ראה עמ' 208). למעשה אין באיגרתו של הרב לניאדו שום קביעת זמן לכך.

[ו] עניינים חדשים נאמרו בפרשת נתן העזתי, וה' עמודים שבהם ניתנה הכאראקטריסטיקה של נתן (169-170) הם ללא ספק מן היפים ביותר שבספר. אבל דומה שיש מקום לגישה בקורתית לדברי נתן על עצמו. סוף סוף מהימנותו של נתן פגומה היא משעשה את מעשה הויוף ומסר לשבתי צבי אפוקאליפסה שעליה כתב במפורש: „עוד נגלה אלי ס' מכתבת יד“⁸. סיפורו של נתן על „מראה הנבואה“ שלו בפרשת „ויקהל“ תכ"ה הוא משנת תכ"ה. הפעם הראשונה, עד כמה שידוע לנו, שנתן מש' תמש בדברי הפתיחה „כה אמר ה'“, היא באיגרתו לק' הילת אמשטרדם⁹. אמנם איגרת זו אין לה תאריך, אבל ברור שנכתבה לא לפני אביב תכ"ו. וכאן רשאים אנו לשאול שמה אין הסיפור הזה: „ואז נבאתי נבואה גמורה כא' מן הנביאים: כה אמר ה'“ (ראה עמ' 167) אלא חשובה לטענה שהושמעה באחת מאיגרותיו של ר"י ששפורטש: „האם ראתי כל ימי לימודך בשום נביא מנביאינו, שמדבר כך בלשון הודעה ליחיד בלשון הדיוט, ולא יכריז ב„כה אמר ה'“ או אחד מלשונות הנבואה „משא' או „חזיון““¹⁰. איגרת זו נכתבה בשנת תכ"ו,

8 ראה ציון, שנה ג', עמ' 229.

9 ראה צ"צ, עמ' 138.

10 שם, עמ' 37.

11 שם, עמ' 164.

12 ראה ספר החזיונות לר' חיים ויטאל, מהדורת אשכולי תשי"ד, עמ' רמ"ג, וכן עמ' כ"ד.

על פולדה. לפי סיפור זה הועמדו שם היהודים כפני גורת שמד או גרוש. אמנם הסיפור אנדי במקצת. וכן מובאים שם דברי שמועה מהגאון. אשר לנעשה בהמבורג ראוי להוסיף את החלטת המעמד בתי אב תכני לגדות כל מי שידבר „שלא בכבוד על אודות משיחנו, וכן כל מי שישמע דברים כאלה ולא יודיע על כך למעמד“¹⁸. אגב, פליטת קולמוס בעמ' 465 שבספר, שר' שלמה מולכו נשרף ברגנסבורג בשנת 1534.

[יא] המחבר מגלה חוסר אהדה כלפי ר"י ששפורטש, אע"פ שהוא רואה בו אחד האנשים הפקחים ביותר בוורו, ומבחינת החיוב שבו, מנקודת מבט של בן זמנו, הרי הוא עולה לאין ערוך על המשיח המטורף, וגם על הנביא שסירב להודות בכשלונו והתפתל באידיאולוגיות „לטהר“ את משיחו. וכן דומה שציור דיוקנו על פי תמונתו (ראה עמ' 468) אין לו שום הצדקה אובייקטיבית, שכן יכול שיבוא אדם ויאמר, שפניו מפיקים דאגה, ואם אנו דנים על התרשמות מתמונה, מה איפוא יש לומר על תמונתו של נתן? ועל יסוד מה יש לדחות את תיאור דמותו של נתן אצל בעל ה' Relation (ראה עמ' 212, הערה 1).

אגב, קשה לקבל את ההיפאבליסטיאציה ולכנותו „ר' נתן“, על אף העובדה שהיה „עליו“ מבחינת למדנותו ועצמיותו המחשבתית בתחום הקבלה; לא זו בלבד שלאחרי האכזבה כינורו חכמי איזמיר בתואר „משענת קנה הרצון נתן העזתי“¹⁹, אלא שבהכרח עלינו לראותו כחכמי ויניציאה „שזה עני קרה לו חלי מחליי הפסד הדמיון“²⁰.

[יב] לעניין הצפייה לעוף בעננים (ראה עמ' 496) דומה שלכן יש גם עדות בשיר הארמני המובא אצל גאלאנטי, ובו מדובר שהיהודים היו מביטים בוקר וערב מבעד לחלונותיהם ופתחי בתיהם ומסתכלים בים. אגב, לא הובא ציון של מ"מ לצפייה זו בקשר לתנועה המשיחית של שיריני, וחבל.

[יג] על המצב בקושטא אנו קוראים ש.מ.מיתכ רוב הקהילה היתה מובטחת לו" (עמ' 505). ברם דבר זה אינו ודאי, שהרי בעדותו של בעל ה' Relation המובא שם אנו קוראים שהיחס אל „הנביאות“ לא היה אוהד כלל, והיו מוכרחים לקשור ולהכות אחדות מהן כדי לגרש רוח עוצים זו שהפכה את מוחו. וגם באיגרתם של רבני קושטא לר' אברהם אמיגו אנו קוראים שהיו „קטטות אצל כל עבר ופגד“ (ראה עמ' 511).

יש לומר, שבתורת הכלכלה המשיחית היתה כנראה מסורת של התנגדות לעסקי כספים. בקטע המספר על התסיסה המשיחית בסיציליה כתוב: „כי העשירים יתנו לעניים... וכשאתם בירושלים לא אמצא אתכם מסחרים“²¹.

[ד] בעניין המשלחת מקושטא אל שבתי צבי לאיומיר (ראה עמ' 361) יש בידנו גם עדותו של בעל ה' Relation, ולפי דבריו ההתעוררות לכך באה כתוצאה מן המכתבים ששלח נתן, שבהם „עורר את כל שבטי ישראל הפזורים בעולם להשכים וללך אל מקומו“ של המשיח. ואכן, אנו יודעים שבסוף תכיה שלח נתן „להרב ש"ץ“ איגרות ע"י החכם יהודה שרף „לתועלת ולהחזיק במלך“²², ויהודה שאראף היה ככל הנראה בקושטא (ראה עמ' 532). על כן דומה שפקפקיו של שלום בנוגע „לפתשגן הכתב“ המובא אצל עמנואל פראנסיס (ראה עמ' 262-263) אפשר שהם מוצדקים לגוף הטקסט בלבד, אבל לא לתוכן. לדעתו „הקריאה לבוא ולהשתחח לפני ש"ץ מטילה חשד כבד על המכתב, כי שבתי צבי יצא את ארץ ישראל לפני שקריאה כזאת יכלה לצאת משם“, אבל אפשר שבקריאה לא נאמר לבוא דווקא לעזה.

[ה] לעניין הטרור (ראה עמ' 422-423) יש לציין „שיותורים“ היו מתפרשים כסימן של חולשה וחוסר בטחון. שהרי ר"י ששפורטש באחת מאיגרותיו הראשונות תמה על העובדה ששבתי צבי לא דן את חכמי ירושלים כדיו מורדים במלכות: „ועל משיחו יפלא למה בהיותם הוגים ריק ונוסדו יחד עליו לא דגם כמורדים במלכותו וכמכחישים הנבואה על פי התורה, והספיק לו במה שירד עמהם עד לחייהם שלא יספיקו עוד להם מזונות, ואין זה מספיק“²³.

[ו] פרט שהוא בנוטן עניין לתנועת התשובה באמש-טרדם ולא הושם לו לב, הוא הנהגת לימוד תורה במש-מרות ללא הפסקה: „במקומות אשר היה שם צחוקות בכל יום... עשו שמה לימודים ושיבות תמיד יומם ולילה לא יחשו“²⁴. נוהג זה שנתחדש בחבורת המקובלים של ר' חיים ויטאל קיבלה קהילה שלמה ונפוץ לאחר מכן בקהילות שונות.

[ז] לתסיסה המשיחית בקהילות גרמניה (עמ' 455 ואילך) יש להוסיף את הסיפור המובא עלידי בלבן²⁵.

13 ראה אצל אשכולי, התנועות המשיחיות בישראל, עמ' 288.

14 ראה קובץ על יר' ספר ב' ת"ש, עמ' רי"ב.

15 צניצ, עמ' 20. 16 ציון, שנה י', עמ' 65-66.

17 ספר היובל של מ. שור, עמ' 40.

18 ראה JIJG כרך ו', עמ' 25.

19 ראה צניצ, עמ' 208. 20 שם, עמ' 265.

ונאומים הקשורים באותה תקופה. חלק מהחומר פורסם כבר בספרו של זרבבל "אין אנהויב" (ק"ס ט"ז 432, שם תאור ותכן).

יעקב ויתקין המכונה זרבבל נולד בפולטבה בשנת 1886. היה בין מייסדי "פועלי-ציון", עלה לישראל (1910), ומשם יצא לשליחויות רבות לאמריקה, לאירופה ולשאר היבשות. הוא ניהל את "פועלי-ציון" בפולין (1918-1935); אחר-כך חזר ארצה ועסק בעתונות ובפוליטיקה. היה חבר ההנהלה הציונית משנת 1948 עד 1951, ומאז מנהל הארכיון המרכזי של הסתדרות העובדים.

2098 ספר האשט; יזכור-בוך. רעדאגירט פון רא"ר בן פ. נ.ק. מיטרעדאקטאר אברהם י. ו.ן. ניו יורק ותל-אביב, האשטער טאטיסטי ניויארק און ארגון יוצאי האשט, תל-אביב; (ת"א דפוס י. שלומי), תשי"ז. xvi, 294, [2] ע', תמונות, פקסימיל. 8°. עם תכן ושער נסוף בנאגלית. התכן: פ. גאלדשטיין; זאל די וועלט חיסן, א. ירון (קרישטמאר); א לעבן איז אונטערגעגאנגען. ר. פינק; האשט און האשטער. יזכור. — ספר זכרון בעברית עיין לעיל מ"ס 2085. משותף לשני הספרים הוא בעיקר היומן של פרץ גולדשטיין. החלק השלישי של הספר היומן מוקדש לתולדות הגביר אברהם מאור ובני משפחתו, משפחת נדיבים.

2099 Lauterbach, Judith Alisah. Judith Lauterbach's letters to her father, selected by Leo Lauterbach. Jerusalem, 1957. X, 161, [1] p., port. 4°.

יהודית ע. לאוטרבך (8.8.1926, לונדון — 13.10.1950, נהרגה באסון תעופה באנגליה), מזכירת תנועת הנוער הציונית באנגליה, מוסמכת לאנתרופולוגיה, כתבה לאביה, מזכיר ההסתדרות הציונית בירושלים, בשנות 1936-1950 יותר מ-500 מכתבים. אביה מביא כאן מבחר מהם, עם קטעי יומן ושירים, קורות חייה ודברי הערכה מאישי ציבור. — במכונת הכפלה, המעטפת בדפוס.

2100 Lauterbach, Leo. Chronicle of the Lauterbach family. 3rd rev. ed. Jerusalem, 1955. XXXIII, [1], 110 L, ports. 4°.

Supplements: Supplement containing personal recollections of members of the family by members of the family. Jerusalem, 1957. 2 p. 1., 22 p. — No. 3: Additions and amendments to the Chronicle of the Lau-

[יד] לעמדתם של חכמי איזמיר אחרי ההמרה (ראה עמ' 590) אנו מוצאים עדות מאותו זמן ממש באיגרתו של ר' יוסף הלוי: "והגידו לי אנשי אמת שעכשו הכריזו החכמים באיזמיר שלא יעוררו מריבות וקטנות ביניהם, שהורוצה להאמין יאמין, וכן בכל עיר ועיר" 81.

[טו] ואשר ליחסם של חכמי ויניציאה לנתן אחרי חקירתם אותו (ראה עמ' 654) ישנה עדות ברורה: למדי המסייעת לדבריו של ברוך מאריצו, בדברי "הזכרון לבני ישראל" שפורסם עליידי חכמי ויניציאה עצמם: "בהס' תיר אותו גוון והציל מרוכסי איש מריב לשונות, ולהחיש מפלט לו דרך קצרה וערוכה בעצה הנחשבת בעינינו ליותר הוגנת ונכונה" 82.

ואסיים במה שפתחתי: בספרו "שבתי צבי" העניק לנו ג. שלום מונוגראפיה מפוארת על אחת התנועות המשיחיות שהיו מן הדוראמטיות ביותר בתולדות עמנו. וקשה להפריז בחשיבותה של מונוגראפיה זו, שחברו בה כשרון הניתוח ובינת הלב.

ע. ש. ח. ט

2095 שמשלי, צבי [Zevi Shimshil]. מגלת יוחסין למשפחות שמשלי, בן צבי, ראובני, קלוגאי, מזר, סלוש, כרמון, קבק, קויפמן, ליברמן, והקרובות אליהן... מהדורה שניה מושלמת ומתוקנת. ירושלים, (דפוס טורים), תשי"ז. 45 ע', פורטרטים. 4°. עם לוחות-יוחסין, מהד' קודמת: ק"ס י"ח 22. המחבר היה אביו של נשיא המדינה.

2096 דארעמבוס, חיה (עלבוים) Khaia El-J [baum-Dorembus]. אויף דער ארישער זייט. תל-אביב, "לעצטע גייעס", (דפוס "הכרמל"), 1957. 372, [1] ע', פורטרטים. 8°. בראש השער: חיה על בוי סדארעמ' בוס. זכרונות מימי השואה.

2097 זרבבל, [יעקב] (J. Zerubavel). בלעטער פון א לעבן. באנד 1. תל-אביב, "פרץ-גיליאטעק", (דפוס "ארז"), תשט"ו. xvi, 414; 458, [1] ע', תמונות, פקסימילים. 8°.

כרך א מכיל את זכרונות המחבר עד שנת 1910, כולל העתקת "יומנו בבית-הסוהר" (1906; ע' 195-242). מע' 279 ואילך: רשמי מסע (עד 1947). — כרך ב: 1910-1916. ע' 341-455: "אין אינעישן געראנגל", מאמרים

21 שם, עמ' 256.

22 שם, עמ' 265.

טורים, תשי"ח (1957), 81, [3] ע', תמונות. 8°. המפה (50: 80) אינה כרוכה בספר.

2105 באר שבע. המכון לחקר הגנב. תכנית פעולות. בארשבע, תשי"ח 1957. [30] דף, לוחות-תמונות. 8°. לכל פרק ופרק פניציה מיוחדת. במכונת הכפלה, המעטפת בדפוס. בראש השער: [ישראל]. המועצה המדעית. המכון לחקר הגנב.

2106 בודנהימר, פ[ריץ] ש[מערן] Fritz Simon {Bodenheimer} הנרי בייקר טריסטרם, אבי הוואולוגיה של ארץ-ישראל... (תרגם מכתב-יד: חיים בן עמרם). (תל-אביב), הקיבוץ המאוחד, (דפוס "ספר") תשי"ז. 54, [1] ע', תמונות, פקסימיל. 8°.

הכומר האנגלי Henry Baker Tristram (1822-1906), חוקר הטבע, בא לא"י כמה פעמים בין השנים 1895-1898 ופרסם מאמרים רבים ומספר ספרים על הג'אוגרפיה, הפולקלור, החי והצומח של הארץ; ר' ע' 11. כאן ניתנת ביוגרפיה של החוקר. בחלק השני של החוברת עומד המחבר על זכויותיו של טריסטרם בחקירת א"י (ע' 25-53).

2107 בורוכוב, בר. ב. בורוכוב; קטעים ממשנתו. ארבעים שנה למותו... תל-אביב, אחרות: עבודה-פועל-יציון, המרכז — הברית העולמית, (דפוס "למרחב") תשי"ח. 64 ע', פורטרט. 8°.

עם ביוגרפיה קצרה, הערכות מאת י. טבקין וי. זורי בבל, ועם רשימה של מבחר כתבי בורוכוב (ע' 61-63).

2108 בין הבתרים; במה למחשבה לאומית. (תל-אביב), החטיבה הבוגרת לבית"ר, (דפוס "אלישע"). תשי"ח. 8°. תכופות ההופעה לא נזכרה. העורך: אברהם קרטינסקי. חוב' 1: ניסן. 39, [1] ע'.

2109 בית רבי מרדכי נימן למשפחותיו <עקרון — מזכרת בתיה>. (תל-אביב), המשפחה, (דפוס "המר" כו"), תשי"ז. 117 ע', פורטרטים, פקסימילים. 8°.

ר' מרדכי בן צבי נימן (תקצ"ד-תרע"ז) בא עם אשתו שפרה שינדל לבית ברגמן, בניו ובנותיו מטולצ'ה ברו' מניה בשנת תרמ"ד לא"י, התישב בעקרון ועסק בכל ענפי החקלאות, ואף קבע עתים לתורה. בספר מספר מאמרי הערכה עליו, ואחריהם ביוגרפיות קצרות של אותם בני הדור השני, השלישי והרביעי של משפחתו שכבר הלכו לעולמם. ע' 70-68: על יהודה גור (גורובסקי) שהיה חתנו.

2110 ברר, שלמה [Shlomo Barer]. כיום

terbach family, Jerusalem, 1957. 1 p. 1., 13 l. המחבר ניסח את קורות משפחתו בפעם הראשונה בשנת 1941, ובשניה בשנת 1948. תחלת מחקרו ביעקב בצלאל בן צבי הכהן לאוטרבך מדרוהוביץ' (שנולד בשנת 1800). הספר כולל רשימת בני שמונת הדורות מאז ועד היום (דף xviii-xxviii) ופרטים עליהם (90-1). אחר-כך רשימת קרבות השואה, ונתונים סטטיסטיים ורשימת השמות לפי א"ב. — הכל במכונת-הכפלה ובתבנית 4° — ר' גם ק"ס ל"ב 126.

עם ישראל בהווה

2101 גרמניה (רפובליקה פדרלית). חקים. חוק <מדינת גרמניה המערבית> לפצוי נפגעי המשטר הנאצי. תל-אביב, י. ק. ספנהיים, [תשי"ז]. 50, [2] ע'. 8°. במכונת-הכפלה. שם המקור: Bundesentschädigungs-gesetz — BEG.

הוצאה גרמנית: ק"ס ל"ב 393, מקור עם פירוש והש' למות: ק"ס ל"ג 198, וכן להלן מס' 2546. השוה גם ק"ס ל' 60, ל"ב 450. תרגום צרפתי: להלן מס' 2547.

2102 שוריצברט, יצחק [Isaac Ignacy Schwarz-bart]. 25 שנים בשורות העם היהודי; סקירה על פעולות הקונגרס היהודי העולמי, אוגוסט 1932 — פברואר 1957. (תל-אביב), הקונגרס היהודי העולמי — ההנהלה הישראלית, (דפוס ניאוגרפיקה), [תשי"ז]. 55 ע'. 8°. הוצאה אנגלית והוצאה צרפתית: ק"ס ל"ג 199, שם גם הערה על התכן.

2103 שחם, נתן [Nathan Shaham]. פגישות במוסקבה 1957. מרחביה, ספרית פועלים, (דפוס השומר הצעיר, 1957). [1] ע', תמונות על המעטפת. 8°. רשמי מסע ברוסיה לרגל פסטיחל הנוער הבינלאומי במוסקבה, בעיקר על פגישות עם יהודים.

ציונות, ארץ ישראל, מדינת ישראל

ראה גם לעיל במדור "קבצים" ובמדור "היסטוריה, ביוגרפיה, זכרונות".

אנציקלופדיה של הציונות הדתית. עיין לעיל מס' 2006.

2104 אשל, בן-ציון [Ben-Zion Eshe]. פנקס חבלים המלח <למסיל ולמדריך>, בצירוף מסת חבלים המלח 1: 100,000. ירושלים, קרית ספר, (דפוס

- סופה; סיפורו של איש מילואים במבצע סיני. (מאנג' לית: עמי שמיר; ציורים: סני וינסראוב), [תל-אביב], "מערכות"; (בית דפוס צבאי 665, תשי"ח 1957), 396, [2] ע', מפות. 8°.
- 2111 גדון, שמואל, עורך. נתיבי הקבוצה וה-קיבוץ; ילקוט קורות ומקורות... כרך א. תל-אביב, עם עובד, (דפוס אחדות), תשי"ח. 9, [2] 507 ע', 8°.
- (ספרית עיינות).
- אוסף מקורות על הקבוצה ועל התנועה הקיבוצית — תולדותיה אישיותה ובעיותיה. הספר כולל מבחר מדברי חברים בכתב ובעליפה, פרקי מחשבה ודברי הגות, פרי שיות בתולדות התנועה ופרקי זכרונות, מכתבים ודפים מיומנים, תעודות, החלטות ותקנונים... גם פרקי ספרות יפה... החומר לוקט ברובו מתוך דברים שבדפוס... בשולי כל קטע ציון מקור... להקלת העיון בחומר באו הערות ודברי לוא... בכרך הראשון נכלל חומר לתולדות הקבוצה ומחיתה מימי העליה השניה ועד לראשית התגבשותם של הזרמים הקיבוציים... ועדת המערכת... מטעם איחוד הקבוצות והקיבוצים: י. ארז, א. אופיר, מ. מנדל וד. מלץ. (מבוא המערכת).
- 2112 גדעוני, ד(וד) א(בא) (David Abba Gi-deoni). העזבון הנשכח; תכנית ישינה חדשה לבנין הארץ כמורה דרך לעתיד. ירושלים, השכלה, (דפוס ר.ח. הכהן), תשס"ז (1955), 164, [6] ע', 8°.
- המחבר טוען, כי "המדינה לא פתרה את שאלת היהודים, כלומר העברת העם כולו למולדת וחיסול גמור של הגולה. מחשבותיו הסוציאליות של הרצל לא התגשמו ובמקומן באו רעיונות סוציאליים אחרים לגמרי". המחבר מתאר את הרעיון המקורי של הציונות, בפרט על יסוד "מדינת היהודים", ובודק את המציאות לאורו. אח"כ הוא מפתח תכנית להגשמת האידיאל של הרצל על טהרתו בכל שטחי החיים הציוניים. חשיבות מיוחדת הוא מיתס לתי קונים בקנין הקרקע ולביטול המפלגות המופרות.
- 2113 גוטמן, ע[מנואל]. תוצאות הבחירות לכנסת הראשונה, השניה והשלישית ולרשויות המקומיות 1950 ו-1955. חוברת מקורות לתרגיל "המשטר במדינת ישראל". ירושלים, האוניברסיטה העברית, תשי"ז. [2] דף, 35 טבלאות. 24: 34.
- במכונת הכפלה. בראש השער: ביה"ס לכלכלה ולמדעי החברה ע"ש אליעזר קפלן. "לוקט ונערך... מתוך החוברת "תוצאות הבחירות... של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה" (ק"ס ל"ב 131).
- 2114 גוטפריד, מרדכי. הבעיות הרוחניות של המדינה — מדינת ישראל... חלק א: מחקרים בדמות ובמהות של המדינה... שהיא בבחינת "ירושלים של מעלה". ירושלים, (דפוס סלומון), תשי"ז. 24 ע', 8°.
- בראש השער: ספר קמ"א.
- 2115 גוטפריד, מרדכי. תנועה ואידיאה: מחקרים במהות "הציונות"... תל-אביב, חש"מ, תשי"ז 1956. 20 ע', 8°.
- 2116 גוש עציון במלחמתו: יומנים, מכתב-לוח מים, דינים וחשבונות, סקירות, פרקי מלחמה, יזכור. כינס וערך דב קלוהל. (מהדורה שניה מתוקנת). ירושלים, המדור הדתי במחלקה לענייני הנוער והחלוץ של ההסתדרות הציונית, (דפוס ויינפלד), תשי"ז. 616 ע', לוחות תמונות, מפות. 8°.
- "נדפס מאמהות" — "הצלחנו... לתקן ולהשלים פרטים שונים בפרקי היזכור". (מהקדמה למהד' ב). — מהד' א: ק"ס ל' 157, שם גם ציון.
- 2117 גיסמר, אריה. האידאולוגיה הציונית של העולה הצעיר ושינויה בתהליך הסתגלותו בארץ... מאת אריה גיסמר... [ירושלים, 1955]. [4] 38, v, [4] דף. 2°.
- עם סכום ושער גוסף באנגלית: Changes in Zionist ideology among young immigrants in Israel... by Aryeh Geismar. — תקציר דיטרסציה, ירושלים 1955. במכונת הכפלה.
- 2118 געתון, מועצה אזורית. ישובי הגעתון. [קבוץ עברון], המועצה האזורית געתון; (חיפה, דפוס "אות"), [תשי"ח]. 74, [1] ע', תמונות, טבלאות. 23: 15.
- בראש השער: עשור לשחרור הגליל המערבי.
- המועצה האזורית געתון שוכנת ליד נהריה. ישובה הראשון נוסד בשנת 1945, וכיום היא כוללת 15 ישובים עם 5643 נפש. על ההעפלה במקום זה בימי עליה ב' ועל הקרבות שם במלחמת העצמאות מסופר בראשית החוברת; אחריכך מובאים פרטים על החקלאות, התקציב וכו', ולכל ישוב מישויה וגם לשבי-ציון הסמוכה מוקדשת סקירה קצרה. בסוף החוברת עניני חגיגת העשור.
- 2119 דרורי, שמעון (S. Drori). צפרי הא-רץ: 12 תמונות בגודל טבעי בצרף הסברה. נערך וצויר בידי שמעון דרורי. תל-אביב, יסוד, (דפוס לנגר, תשי"ז). [8] דף, 12 לוחות תמונות. 2°.
- מודפס רק בצד אחד של הדפים. הוצאה בתבנית קטנה: ק"ס ל"ג 151. כאן גוספו תאורים קצרים.

2123 ויל, חנה. בעיות קהילתיות בשוב
עולים. ירושלים, בית הספר לכלכלה ולמדעי החברה ע"ש
א. קפלן, האוניברסיטה העברית, (דפוס "אחזה"), תשי"ז.
66 ע', טבלאות. 8. = מחקרים בטוציולוגיה, ב. בשער:
חנה ויל.

"המחקר נמשך מיוני 1954 עד ינואר 1955, מטרתו
היתה לבדוק את ההתארגנות החברתית והפוליטית של
ישוב חדש המורכב יוצאי כמה ארצות בני שכבות חברי
תיות שונות." (מהמבוא). — הקודם בסדרה, "דוד בראל,
חנה ויל: נוער עולה בשכונה עירונית": ק"ס ל"א 416.

2124 יעקבוביץ, מרדכי. לוחמים מסורים;
פרקים במלחמת'הוקומיות... מאת מרדכי יעקבוביץ.
תל-אביב, "גיב", (דפוס ארליכמן), [תשי"ז]. 144 ע', לוחות
תמונות. 8.

"פרשות קרב, גילוי גבורה ומעשיי'חיה, המתוארים על
ידי גבורי העלילה עצמם". (מהקדמה).

2125 יפה, בנימין. הרב מיהוד מרדכי גימפל
י. ה. ירושלים, המדור הדתי במחלקה לעניני הנוער
והחלוץ של ההסתדרות הציונית, (דפוס העברי), תשי"ז.
91 ע'. 8. שנת הדפוס במעטפת: תשי"ח.

ביוגרפיה של ר' מרדכי גימפל בן דב בר יפה (גולד
תק"ם), מתלמידי ישיבת חלוצין ומהראשונים שתמכו
בתנועת חיבת ציון, אשר עלה לא"י בשנת תרפ"ה, התיישב
בכפר יהודיה ע"י תחת תקות ותחזיק שם ישיבה עד למותו
בשנת תרנ"ב. עליו ר' למשל תהר, אנציקלופדיה, א' 351.
— ביבליוגרפיה ומקורות: ע' 88-91.

2126 ישראל. חקים. אוסף חוקי ישראל, חיקוקי
מדינת ישראל <על כל תקינותם>... בעריכת משה
הוכמן. חברי המערכת: יוסף לוין, חנן שפילמן, עמוס
זמיר. כרך ב: (חוק הארכת מועדים, תשי"ז — חוק לימוד
חובה, תשי"ט, מפתחות). תל-אביב, "גולים", (דפוס "חן"),
[תשי"ח]. [1156] [569], [1], [LXVIII], [1], ע'. 8. הקודם:
ק"ס ל"ג 287 מס' 1501.

2127 ישראל. חקים. אוסף חוקי ישראל <מהת'
חלת המנדט ועד היום> על כל תקינותם. אוסף החקים.
בעריכת משה הוכמן... כרך ז. תל-אביב, המרכז
המשפטי, דפוס עזריאל, [1957]. [1], [4254-3581], [1], LXI.
ע'. 4.

התכן: חוקים: Town planning ordinance —
Wrecks and salvage (3896-3581). — דברי המלך
במצעצו וחוקי הערלמנט הבריטי שהוחלו על א"י:— Air—

2120 הלמן, יעקב [Jacob Hellmann]. ירו'
ש. ל. י. (תרגום מאידיש: ישראל ברמן). תל-אביב, נ. סבר'
סקי, (דפוס "יפת"), תשי"ז. 196 ע', סורטרס. 8.

24 מסות על מקומה של ירושלים בעולמה של היהדות:
הויקה המיוחדת של עם ישראל לירושלים מוארת כאן
ע"י העליות השונות מר' יהודה הלוי עד לימינו. המאמרים
נכתבו תחת רושם הויכוחים בא"ם על בינאום העיר
ונתפרסמו בשעתם בעתון "די אידישע צייטונג". — ה.
הלמן (1880), טאלסאן ע"י ריגה — א' תשרי תשי"א, בוא'
נוס אירס) היה פעיל בתנועת פועלי ציון ומייצגו של
הקונגרס היהודי העולמי בדרום אמריקה מאז 1939. בראש
הספר סקירה ביוגרפית מאת ברוך צוקרמן. המקור היידי:
בואנוס אירס, ש. סגל, תשי"א. "המהדורה העברית הוצאה
בסיוע הקונגרס היהודי העולמי והאיחוד העולמי פועלי
ציון <צ.ט. > התאחדות".

2121 ההסתדרות הכללית של העובדים העב-
רים בא"י. המכון למחקר כלכלי וסוציאלי. ה' ת'
רושת בהסדרות: סקר התעשייה והמלאכה לשנת
1956. מס' 4. (תל-אביב), ההסתדרות הכללית של העוב-
דים העברים בא"י, הועד הפועל, המכון למחקר כלכלי
וסוציאלי, תשי"ח. 8, 156 דף, טבלאות. 4. במכונת'
הכפלה, המעטפת בדפוס. השם על המעטפת: סקר החי'
רושת בהסתדרות.

"הופעת הסקר התאחזה מסיבות טכניות. בתחילת יולי
ש. ז. הופיע תוספת לסקר עם סיכומים ארציים לכל שנת
1957. בחוברת תכן ענינים מפורס, ומכאן מאת גרשון]
צידרוביץ. מע' 7 ואילך היא כולה טבלאות. השנה ג.
צידרוביץ: חרושת הפועלים... תוצאות הסקר... לשנים
1950-1953 (ק"ס ל"א 169). — הסקר לשנות 1951-1953
יצא כתשי"ד, 1954: בתשי"ז: 1955: כתשי"ז.

2122 ההסתדרות הכללית של העובדים העב-
רים בא"י. המכון למחקר כלכלי וסוציאלי. קובץ
ס. ס. ס. י. 1956. מס' 1. תל-אביב, ההסתדרות הכללית
של העובדים העברים בא"י, הועד הפועל, המכון למחקר
כלכלי וסוציאלי, תשי"ז. [5], 123 דף, טבלאות (מהן מקור'
סלוח). 2. במכונת'הכפלה, המעטפת בדפוס.

בקובץ מכונסים "נתונים וסיכומים הנוגעים לשטחי
הפעולה הכלכליים והמקצועיים של תנועת העבודה בארצנו
תוך הקבלה והסתמכות על הנעשה במדינות אחרות...
גרשון] צידרוביץ יוזם הקובץ ועורכו... עבודה
זו הנה בבחינת נסיון. הבה נקווה, כי ההמשך בוא יבוא.
(מתוך פתח-דבר מאת א. בקר).

logical Service: Hydrological year-book of Israel...

לשנתון 1955/56 מצורפת מפת "תחומי ההתקוות" מתוך "אטלס ישראל" (1/V), 32: 90, בקנה-המידה 1: 500,000, 1, בצבעים. — הקודם: 1953/54 (ק"ס ל"ב 132).

2133 ישראל. משרד מבקר המדינה. דין וחשבון שנת 1956/57. ירושלים, (הוצאת המדפיס הממשלתי, דפוס הממשלה), תשי"ח. 294 ע', דיאגרמות וטבלאות (מהן מקופלות). 8°. הקודם: ק"ס ל"ב 262.

2134 ישראל. משרד המשפטים. דין וחשבון של הוועדה לחקר העבריות בקרב הנוער. הוגש לשר המשפטים... ביום ט"ז מנ"א תשס"ז... (הקריה, דפוס הממשלה), [תשס"ז]. 107 ע', טבלאות. 8°.

2135 ישראל. משרד העבודה. מחלקת המדיניות. ישראל. [מפת] מספור כבישים ומרחקי דרך. 1: 250,000. גיליון 31. [תל-אביב], דפוס מחלקת המדיניות ישראל, תשי"ז. 81: 68.

בשולי המפות ומעבר לדף רשימת הישובים ואתרי עתיקות בישראל. הדפסה קודמת: ק"ס ל"ב 17.

2136 ישראל. משרד התחבורה. לשכת היועץ ההנדסי. קובץ הוצאות של סגל מהנדסי משרד התחבורה דצמבר 1954 — מארס 1956. ירושלים, 1957. [1] 125 דף. 2°. במכונת-הכפלה.

מבחר ההוצאות על בעיות מיוחדות בכל ענפי התחבורה, שנאמרו ב-8 הכנסים שהתקיימו במשך התקופה הנ"ל.

2137 כל-יבן ישראל; המדינה ויושביה, המשק וחוריותו. מדרוך שימושי לכל אזרח. תל-אביב, מסדה; [רמת-גן], (דפוס מסדה), [תשי"ח]. [2], 388, [11] ע', טבלאות. 8°. התכן: הקדמה מאת ל. ברגר. האוכלוסיה, תקציבי הממשלה, המוסדות האומיים ומפעלים צבוריים. מערכת המסים בישראל והנחות למשקיעים ולעולים. התעשייה, החקלאות בישראל. משק הפועלים. עבודה. מדרים ומחירים. מטבע חוץ. סחר חוץ. מענקים ותרומויות. תחבורה. בנקים.

2138 כרמין, יוסף (Jos. Carmin). מכמני הים; מיגרלים, צמחים ובעלי-חיים באזור הגיאיות והשפלה. תל-אביב, "יבנה", (דפוס "גוטנברג", תשי"ז). 367, [1] ע', תמונות. 8°.

"החיבור... מטפל באזור הגיאיות והשפלה של חוף הים התיכון בגבולות ארצנו. הוא פרי תצפיותיו של המח-

Western or Wailing Wall; תקנות דבר סמכויות הקונסולים (4254'3897), מפתח. — הקודמים: ק"ס ל"א 417.

2128 ישראל. [משרד האוצר]. הערות שר האוצר (לוי אשכול) לדין וחשבון השנתי מס' 7 של מבקר המדינה לשנת הכספים 1955/56. ירושלים; (הקריה, דפוס הממשלה), תשי"ז. [1] דף, 14, 175 ע'. 4°. במכונת-הכפלה, המעטפת והשער בדפוס. — ר' ק"ס ל"ב 263, מס' 1300.

בשנים הקודמות היו הערות שר האוצר כלולות בתוך הווייה של מבקר המדינה.

2129 ישראל. [משרד האוצר]. תקציב מס' בע-חן; אומדן הכנסות ותקבולים, תכנית רשיונות יבוא ושרותים לשנת הכספים 1958/59... ירושלים, תשי"ח. 63 דף של טבלאות. 2°. במכונת-הכפלה, המעטפת והשער בדפוס. בחוברת נפרדת יצאו "דברי הסבר לתקציב מטבע חוץ לשנת הכספים 1958/59", 106 ע', טבלאות. 2°.

2130 ישראל. משרד האוצר. אגף הנכסים. קבץ הוצאות בעניני מקרקעין: הערכה, תכנון, מסי רכוש, דיני קרקעות. ירושלים, תשי"ח. [1] דף, [2] 57 ע', טבלאות. 4°. במכונת-הכפלה.

התכן: מ. אלמן; עיקרי תורת השומה (ע' 38'3). ש. דר-זיו; מסי רכוש. ג. גוראו; תכנון ובנין ערים. י. פנחסר-ביץ; חוק הקרקעות והסדר קרקעות.

2131 ישראל. משרד החנוך והתרבות. — הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. רמת ההשכלה של האוכלוסיה <יוני 1954>. (סיכום מאת אנוסקר) ש מ ל ק. ירושלים, המדפיס הממשלתי, תשי"ח. 10, [1] ע', 31 ע' של טבלאות, xi ע'. 4°. = סדרת פרסומים מיוחדים, 66. במכונת-הכפלה, המעטפת בדפוס. — עברית ואנגלית עם שער נוסף באנגלית: [Israel]. Ministry of Education and Culture. — Central Bureau of Statistics: Standard of education of the population (by O[scar] Schmeltz).

2132 ישראל. משרד החקלאות. מינהל המים. השרות ההידרולוגי. שנתון הידרולוגי לישראל. ירושלים, (המדפיס הממשלתי; הקריה, דפוס מחלקת המדיניות ודפוס הממשלה), 1957'1958. [4] 255, xvi; [4] 263, xvi ע', דיאגרמות, טבלאות. 8°. עברית ואנגלית, עם שער נוסף באנגלית: [Israel]. Ministry of Agriculture, Water Authority, Hydro-

מימון, א. חידוש הסנהדרין לפי דעת הרמב"ם. עיין לעיל מס' 2045.

2142 מכון לפירון העבודה והיצור. סמינר-יון למנהלים ראשיים... [תל-אביב]; (הקריה, דפוס הממשלה) [תשי"ז]. 11 ע', תמונות. 8. בראש השער: המכון לפירון העבודה והיצור.

חוברת הסברה על הסמינריונים שנערכו ע"י המכון ב"הלו".

2143 מנור, אלכסנדר [Alexander Manor]. מהות ההסתדרות. מהדורה שניה. תל-אביב, "דל"ה" (דפוס מל"ן), [תשי"ז]. 238 ע', 8.

התכן: מקורות ההסתדרות ותולדותיה. ועידות. עקרונות וערכים. השילוב בין רשת האיגוד המקצועי ורשת העזרה ההדדית (כולל: קרנות ביטוח; הסתדרות הגוער העובד; קופת חולים; תנועת הפועלות). השילוב בין השליחות הכלכלית והשליחות המדינית (כולל: משק הפועלים בחקלאות; תעשייה, מפעלי פיתוח ובנקאות; ביטוח; הקואופרציה לסוגיה). תורת המעשה, השילוב בין היצירה החומרית והיצירה הרוחנית/חברתית. ביבליוגרפיה (ע' 232-237).

2144 המרכז המשותף להדרכה חקלאית. המדריך לפרסומים חקלאיים, חוברת 2017. הקריה, תשי"ז. תשי"ח. תמונות. 8. בראש השער: מדינת ישראל, משרד החקלאות/הוסכנות היהודית, המחלקה להתישבות.

המרכז המשותף להדרכה חקלאית. התכן: 17: (י. ריבנאי) [ואחרים]: מזיקי הדרים והרברתם. מוגש ע"י המועצה לשיווק פרי הדר בישראל, המחלקה החקלאית. (דפוס הממשלה, תשי"ז). 56, [1] ע', סבלאות. [כבר בשנת תרצ"ו פרסם י. ריבנאי חוברת על "מזיקי הדרים בא"י", ר' ק"ס י"ח 238]. — 18: לאה קרוא, יעקב רימלד: הצפורן. (דפוס הממשלה, תשי"ז). 48, [1] ע', סבלאות. בראש השער: האגף למסעים. עם סיכום באנגלית: L. Karoo, J. Rimald: Carnations. תנן: פחטר [Hanan Pachter]: גידול כותנה בישראל. (דפוס הממשלה, תשי"ז). 32 ע' — 20: חיים דושים בגידול אגוזיאומה <קובץ מאמרים וסיכורים>, בהשתתפות המועצה ליצור ושיווק בוסנים. (המדעים הממשלתי, דפוס י. שלומי), תשי"ח 1957. 47 ע', דיאגרמה, סבלאות. [ענף הבוטנים... התפתח במהירות רבה מ-1000 ר' לפני מספר שנים עד לכ-50 אלף בק"ק

בר. במשך למעלה מ-25 שנה... החלק הראשון מטפל במים עצמם, בהרכבם ובתכונותיהם... השני... בצמחים שבאיוורור זה, השלישי בבעלי-חיים שבו. נמסרים פרטים על מבנה גופם... ועל אורחות חייהם, והכל מלאה ציורים מקוריים... לתשומת לב מיוחדת זכו דרכי הניצול של מי הים ושל החי והצומח המתגוררים בו". (מההקדמה).

2139 לוזה, יהודה [Yehuda Lowe]. כלכלת המשק החקלאי... לכיתות הגבוהות של בתיה"ס החקלאיים. תל-אביב, עם עובד, (דפוס דבר, תשי"ז). 301, [2] ע', דיאגרמות. 8.

התכן: מקומה של תורת הכלכלה במדע החקלאות. שלושת גורמי הייצור העיקריים. התהוות החקלאות בעולם והתפתחותה לצורתה המודרנית. השפעת מחירי התוצרת וחמרי הייצור על ענפי המשק החקלאי. קביעת גבול הכדאיות. סיפוס משק שונים בארץ לפני ההתישבות היהודית. התפתחות המשק החקלאי העברי בתקופות התישבות שונות. ההשקאה בחקלאות העברית. דרגות יבול לפי תנאי הטבע באזורי הארץ השונים. סיפוס משק באזורי הארץ השונים. המשק האורגני. ניתוח כלכלי של צורות התישבות שונות בארץ (194-282). חישוב הוצאות הייצור — דרך מתאימה לניתוח המשק החקלאי? הבעיות הכלכליות של הרחבת הייצור החקלאי. — ביבליוגרפיה (ע' 303).

2140 ליפסקי, לואי. הרצל, הייצמן והמדינה היהודית. מאת לואיס ליפסקי. תרגם מאנגלית: עמיקם גורביץ', רחובות, יד חיים הייצמן; (ירושלים, דפוס גירסלם פוסט), [תשי"ז]. 22, 24 ע', 8. בראש השער: הרצאה לזכר חיים הייצמן <מדעי הרוח> 1956. — עברית ואנגלית עם שער נוסף באנגלית: Herzl, Welzmann and the Jewish State, by Louis Lipsky. הרצאה זו היא השניה בסדרה זו.

2141 המורחי. דין וחשבון <מנחם אב תש"ט — מנחם אב תשס"ו>. מוגש לצירי הועידה העולמית ה"ט של המורחי, (ירושלים, יד-כ"א מנחם אב תשס"ו). ערך... [יצחק גולדשג], (ירושלים, המרכז העולמי של המורחי, דפוס חיים, תשס"ו). 231, [1] ע', סבלאות. 8. בראש השער: המרכז העולמי של המורחי. כולל פרטים רבים על הקו המדיני של התנועה (ע' 519) ועל מוסדות החינוך שלה, "זרם המורחי" (60-167). — הקודם: ק"ס כ"ו 130. ר' גם "דין וחשבון הועידה העולמית ה"ט" (ק"ס ל"ב 26).

לוגיה, אך גם מבחינת הגיאוגרפיה וחקירת הסכע, בין המשתתפים במסעות היה גם ב. רותנברג, צלם וארכיאר-לוג. בקובץ זה הוא מפרסם על יותר מ-96 לוחות מבחר מצילומיו, צילומים מרהיבי עין המראים יישובים, חור-בות וממצאים, אך בראש וראשונה את הנוף המדברי וההררי, הפראי והשומם, בכל הדרו. הסברים קצרים לכל צילום נמצאים בסוף הספר. — לאלבום זה נלוו מספר מא-מרים שהם בחינת תוצאות ראשונות של סיורם מדעיים: י. אהרוני: קדש בלנע והר סיני (ע' 120*101). ב. רותנ-ברג: יומן סיני, הוא יומן של כמה מסעות: בדרך קדש ברגע, בעקבות קדמונים וחוגגים במדבר התועים. בנתיב סותרים ויורדיים. יומן זה מכיל תצפיות ארכיאולוגיות למכביר, בצירוף תרשימים רבים (174*121). א. השמשוני: גזירת פרעון (אי זעיר במפרץ אילת). ב. ספיר: כתובות סלע חדשות בסיני (כשלושים כתובות פרוטו-סיניות, גבטיות ואחרות).

2151 שומרני, אליהו, אליק; אפיקי חיים. ממכ-תביו ורשימותיו של אליהו <אליק> שומרני. (הביא לבית הדפוס אריה אופיר). (תל-אביב), איחוד הקבוצות והקיבוצים וקיבוץ אפיקים, (דפוס דבר, תשי"ח 1957), 32, 376 ע', לוחות-תמונות. 8.

רשימות, מאמרים, הרצאות, שיחות, מכתבים רשמיים ופרטיים, מדורות הספר — בנצור בארץ, בתנועה בגולה ובארץ, בבית — משקפים את השטחים בהם היה שומרני פעיל. הראשון מראה אותו בראשית דרכו בארץ כמדריך ב"הנוער העובד", בארגון חדש של "הצר פים העובדים" וב"משמרת הצעירה" וכן בשנותיו האחר-רונות, בהקימו את הגדנ"ע ואת הנח"ל. הוא היה "הרוח החיה" בצעירה זו ובעיצוב דמותה. לרעינותיו על הנח"ל נתן ביטוי בספרו "מגל וחרב", תשי"ג (ק"ס כ"ט 197). במדור השני אנו למדים על שליחותיו הרבות אל הנוער בגולה, על עבודתו בלונדון במשך שנות המלחמה ועל הנפתולים הרבים והקשים בתנועה הקיבוצית. הוא "נמנה עם ראשי הלוחמים למען ביצוע האיחוד בתנועה". המדור האחרון מוקדש לעניני קיבוץ אפיקים, שאליו הצטרף בשנת 1927 ושבו היה מכהן כמזכיר. יש כאן סקירה על תולדות הקיבוץ ותרומות שונות לבירור בעיותיו הפני-מיות. — שומרני נולד בכפר בפלך קיוב בחנוכה תרס"ט, נלחם להשומר הצעיר בחינתו תלמיד הגימנסיה "תר-בות" בקיוב, ועלה לא"י בשנת 1925. הוא נספה בתאונת האווירון במעגן באב תשי"ד. סקירה ביוגרפית והערכה בראש הספר; בסופו רשימת המקורות.

1956 ו-65 אלף ר' בקיץ 1957... ייצוא הבוטנים... בעונת 1956-1957 הגיע ל-4 אלפים טון. (מהחקירה של ש. קלי). — ר' ק"ס ל"ג 240 מס' 1523.

2145 ניצן, אריה. קליטתם בעבודה של נכי עבודה בישראל; סיכום תוצאות המחקר שנערך על ידי המוסד לביטוח לאומי. ירושלים, המוסד לביטוח לאומי, תשי"ח. 34 ע', טבלאות. 4. במכונת-הכפלה, המעטפת בדפוס. בראש המעטפת: מדינת ישראל.

2146 סליטרניק, צ'בי [Z'vi Saliternik]. המחלקה האנטימלרית; סקירה לעשור המדינה 1948-1957. [ירושלים], משרד הבריאות, [תשי"ח], [3], 37 דף, דיאגרמה, טבלאות, מפות. 4. במכונת-הכפלה. בראש השער: מדינת ישראל. משרד הבריאות. — הפר-סומים של המחלקה האנטימלרית בשנים 1949-1957: דף 37-35.

2147 עין השופט [קבוץ]. עשרים שנה עין השופט. 1937-1957. [עין השופט, 1957]. [1], 90 דף, תמונות. 4. במכונת-הכפלה.

2148 קלוזנר, יוסף [Joseph Klausner]. אלי-עזר בן-יהודה: אגדת-חיי ומפעל-חיי. קובץ-מאמרים למלאת מאה שנה להולדתו <תרי"ח-תשי"ח>. ירושלים, המחלקה לחינוך ולתרבות בגולה של ההסתדרות הציונית העולמית וברית עברית עולמית, תשי"ח. 51, [1] ע', פורטרט. 8.

2149 הקרן הקימת לישראל. ספרית אדמה. [7]. ירושלים, הלשכה הראשית של הקרן הקימת לישראל, (דפוס "אחווה"), תשי"ח. 8.

התכן: [5]; יהודה פרדיס: אל ההר; מחזה לנוער. 16 ע', תמונות. — [7]: שלמה קודש: המל-חמה בשממה; מחזה לילדים... נעימות צבי ה. נול. 24 ע', תווים. — קודמים בסדרה: ק"ס כ"ס 20, ל"א 37 (מס' 270), ל"ג 289-290.

2150 רותנברג, בנו (Benno Rotenberg). תגל-יות סיני... בהשתתפות יוחנן אהרני, אביה השמר-שוני, ברוך ספיר... תל-אביב, "מסדה", (רמת גן, דפוס מסדה), תשי"ח. [12], 205, [1] ע', לוחות-תמונות, צי-רים, מפות. 4.

בימי הכיבוש הישראלי נשלחו מטעם מוסדות מדעיים בישראל מספר משלחות לחצי האי סיני, וגם חוקרים יחידים סיירו בו. בזמן קצר נעשתה פעולה רבה לחקר המדעי של השטחים הנרחבים, בעיקר בשדה הארכיאולוגי

1954/55. [2nd. print.]: I-II. Jerusalem, Falk Project for Economic Research in Israel and Central Bureau of Statistics, 1957. [2], XIV, [1], 155; [2], IX, 156-362 l., tabs. (part. fold.). 2°.

במכונות-הכפלה, המעטפת והשער בדפוס. הדפסה א: 1956. — ביבליוגרפיה: ע' 362-360.

Cont.: A set of accounts for public sector agencies. Public sector agencies consolidated. The central government. Local authorities. The national institutions. Appendixes: Economic classification of expenditure and receipts of public sector agencies 1952/53-1954/55; derivation of economic classification items from the records of the public sector agencies; functional classification of expenditures... 1948/49-1954/55; a set of accounts for public sector enterprises; conversion from fiscal to calendar years.

2157 Cytryn, S[imon]. Soil construction; its principles and application for housing... Jerusalem, Weizmann Science Press of Israel, (typ. Government Printer), 1957. XXI, 183 p., illus., plans. 8°.

בראש השער: State of Israel, Ministry of Labour. Housing Division. בחלק הראשון מחוץ רות השיטות השונות המשתמשות בעפר כחומר בניה, וכן יש בו הערות היסטוריות ודו"ח על הנסיגות הראשונות בישראל. החלק השני מוקדש לנסיגות שנעשו בשנים 1953-1955 מטעם מחלקה מיוחדת של משרד העבודה בעזרת מומחי אי.מ. ביבליוגרפיה: ע' 175-180. המקור, שמעון ציטרין: בניה בעפר: ק"ס ל"ג 167.

2158 Foote, Norman H. Agricultural machinery in Israel; report to the Government of Israel... Tel-Aviv, United States of America Operations Mission to Israel, 1957. 51 l., pls., tabs. 4°. = Technical assistance program. Agricultural report, 18.

במכונות-הכפלה, המעטפת בדפוס. פגיזיות מרובות.

2159 Ihud ha-no'ar ha-haluzi. Bibliothèque

2152 שפירא, בנימין. בלב ובה גיוון: בני **<בנימין>** שפירא: כתבים וזכרונות. ערכה אנה עמיר-פינקרפלד. יצא לאור ע"י חבורת ידידים. (תלאביב, דפוס "אחדות"), [תשי"ח]. 274 ע', לוחות-תמונות, פקסי מילים. 8°.

בנימין שפירא נולד בביאליסטוק ב-14 ביוני 1914, עלה לא"י בשנת 1922, למד במקוה ישראל, היה בין מניחי היסוד לקבוצת הנוער העובד במגדל, השתקע בגור סר ופעל רבות לשם פתוח ענפי המשק. נספה במלחמה ב-11 בנובמבר 1948. בספר: "שיחאם עם בנה" ובו חימר ביוגרפי; מכתביו מן השנים 1926-1948; "כתבים", והן מסות קצרות על בעיות היום; "רשימות נוער"; מחיי הדבורים, עבודת מחקר שנעשתה במקוה ישראל; נר נשמה לאביו אריה ליב שפירא.

2153 שפירא, משה בן אליעזר ליפא. ספר אלה גבולותיך—ישראל... חברו משה שפירא **<בן הרא"ל>**... (חלק א), תלאביב, המחבר, (דפוס "גרפיקה"), תשט"ז, 24, 70 ע'. 8°.

על הגיאוגרפיה של א"י, ע"פ המסורת. מוצא הדברים הוא מאמר חז"ל, שגודעזעה ארץ ישראל ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה.

2154 תכנון המים בישראל בע"מ. פרסום [מספר] 15, 23, 24, 27. תלאביב, 1957-1956. 2°. התכן: 15: דו"ח הוועד לתכנון מפעל המים הארצי... 1956. [2], 17, [1] דף, טבלאות, מפה מקופלת. — 23: ר' להלן מס' 2169. — 24: יעקב בר: העשרה מלאכותיות של מי תהום. [1], 43 דף, דיאגרמות, ציורים. ביבליוגרפיה: דף 36-43. — 27: קונית] כהנא **<כהנא ביץ>**; יעקב בר: המצב ההידרולוגי בעמק חפר, 1957. [3], 36 דף, 17 לוחות של דיאגרמות ומפות, טבלאות. — במכונות-הכפלה; במס' 24 המעטפת ובמס' 27 הלוחות הם בדפוס. מס' 15 חמ"ד. — קודמים: ק"ס ל"ג 30 מס' 199, 157 מס' 882.

2155 העפסן: גרונט ידיעות חעון מדינת ישראל. (ירושלים), מינהל ההסברה, (דפוס הממשלה, תשי"ח). 8°. תכניות ההופעה לא נזכרה. העורך: דוב בן-מאיר. חוב: 1 אדר. 15, [1] ע', תמונות.

ורבבל יעקב. בלעסער פון א לעבן. עיין לעיל, מס' 2097.

2156 Barkay, R[ichard] M[ichael]. The public sector accounts of Israel, 1948/49-

על חסימת מפרץ אילת ע"י מצרים, עם דברים שאמרו בענין זה שרת החוץ, הנציג של ישראל באו"ם ומינאי ארצות זרות.

2163 **Israel, Misrad ha-ozar**. Report on savings in Israel, Submitted to the International Congress for the Study of the Savings Problems <Paris 30th September — 3rd October 1957>. Jerusalem, National Commissioner of Saving, Ministry of Finance, 1957. 1 p. l., 12, 3 numb. l., 2°. במכונת הכפלה.

2164 **Israel, Misrad ha-ozar**. The system of taxation in Israel. Jerusalem, Ministry of Finance, (Government Printer), 1957. 36 p. 8°. חוברת הסברה על תעריפי המסים השונים.

2165 **Jewish Agency for Palestine, Absorption Department, Kibbutz Ulpan**. (Photographs and text by Yehuda Levine). (Tel Aviv, Jewish Agency, Absorption Dept.), n. pr., [1957?]. [24] p. 15 : 12. חוברת תעמולה.

2166 **Kirkendale, George A[lderson]**. The ceramic industry of Israel; report to the Government of Israel... Tel-Aviv, United States of America Operations Mission to Israel, 1957. 86 l., pls., tabs. 4°. (Technical assistance program, USOM industry report).

עם קצת ביבליוגרפיה, במכונת הכפלה, המעטפת בד' סוס. פגינציות מרובות.

2167 **Meir, Golda**. Israel's quest for peace; statement by Golda Meir, Minister for Foreign Affairs, before the United Nations General Assembly 7 October 1957, Jerusalem, Ministry for Foreign Affairs, Information Division, publ. by the Government Printer, (typ. Jerusalem Post), 1957. 14 p., 11. 8°.

2168 **Reinhold, Chanoch**. Youth aliyah; trends and developments, by Hanoach Reinhold. Jerusalem, Jewish Agency, Youth Aliyah Department, 1957. 73 p., pls. 8°.

2169 **Santing, G.** The groundwater in the coastal plain as a source for water supply;

idéologique. 1-5. Tel-Aviv, Ihoud hanoar ha-haloutzi, Imprimerie "Israel", (1957). 8°.

Cont.: Meir Mandel: Propos sur la kvoutsa. [1957]. [4], 131 p. — 2. Alexander Man or: Le sionisme socialiste. [1957]. 222 p. — 3. Alexander Man or: La question nationale. [1957]. 1 p. l., [2], 87 p. — 4. Yehuda Gothelf: Réflexions sur le socialisme. [1957]. 281 p. — 5. Alexander Man or: L'im-périalisme. (1957). 196 p.

המקור של כ"ר 1, "הקבוצה"; ערכיה ומפעליה": ק"ט כ"ח 132. כ"ר 2 על משה הס, נחמן סירקין, בורוכוב, א"ד גורדון, ברל כצנלסון, ארלוזורוב, עם מובאות מכת' ביניהם, בסוף הספר לוח הומנים (1880-1956, ע' 213-219). כ"ר 3 כולל ביבליוגרפיה (ע' 87-85). כ"ר 4 הוא נחוח התורות השונות על החברה מתוך גישה סוציאליסטית הומניטרית. כ"ר 5, אחרי סקירה רעיונית, בא תאור היסטורי של האימפריאליזם; ביבליוגרפיה: ע' 195-196. — אותה סדרה יצאה גם בספרדית: Biblioteca ideológica: 1. Pláticas sobre la kvutzá. [4], 156 p. — 2. Fuentes del sionismo socialista, 219 p. — 3. Apuntes sobre la cuestión nacional. 1 p. l., [2], 86 p. — 4. Reflexiones acerca del socialismo, 289 p. — 5. El imperialismo, 224 p.

2160 **Israel, Ha-hevrah ha-memshaltit le-tayarut**. Shopping in Israel... (2nd ed.). Jerusalem, Government Tourist Corporation; (Haifa, typ. "Oth"), [1957]. [3]-65, [1] p., illus., maps, 8°. בעיקר פרסומת של בתי-מסחר.

2161 **Israel, Ha-hevrah ha-memshaltit le-tayarut**. A tourist's companion to Israel. (Drawings and layout by Dan Gelbart. 4th ed.). Jerusalem, Israel Government Tourist Corporation, (Government Printing Press, 1957). 64 p. 8°.

2162 **Israel, Misrad ha-huẓ, Mahleket ha-hasbarah**. Freedom of the seas; the views of the nations. Jerusalem, Ministry for Foreign Affairs, Information Division, publ. by the Government Printer, (typ. Turim), 1957. 15, [1] p., map, ports, 4°.

dence of the Arab war in peacetime against Israel: קים ליג 30 (שם גם תאור קצר).

אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות

2173 גלור, יהושע. החולצה מספר 9. בעריכת יזהר ברנר, תל-אביב, "דיוקני ספורט", (דפוס יפת), 1958. 66 ע', תמונות. = [פרסומי ספורט, 20]. = דיוקני ספורט, [3]. בראש המעטפת: שיע גלור. "אוטוביוגרפיה" של חלוצי הכדורגל הישראלי. הספור נוסח בידי עמיקם גורביץ.

2174 הורביץ, משה. מלקט. אלף משחק ומשחק... צייר אריה נבון. כרך 1: תוספות. (עין-חרוד), הקיבוץ המאוחד: (תל-אביב, דפוס דבר), תשי"ח. 294 ע'. 8°. בראש השער: תנועת הנוער הלומד בארץ ישראל — המחנות העולים. מעבר לשער: ליקטו ועיבדו: משה הורביץ ועזריה אלון. ערך והביא לדפוס: אהרון חסין.

התכן: מישחקיטבע. כוכבים. ידיעת הארץ. טופוגרפיה. חידונים. מישחקים סימליים. מישחקים לחגים מש-קיים. חג'עם. (מס' 1002/1102). רוג'ור. לונה פארק. — קורמים: קים כ"ג 169, כ"ה 57, כ"ח 139.

2175 מוהר, רפאל [Rafael Mohar]. ירמיהו; 10 גילוי עץ... [תל-אביב], הצייר, דפוס בית הספר למקצועות הדפוס. "עמלי", תשס"ו. [12] דף בתוך תיק. 2° גדול. עם הקדמה מאת ש. שלום. נדפס במהדורה מצומצמת של 250 ספטים החתומים בידי האמן.

2176 מסלי אל וקת. כתאב מסלי אל וקת. שלשה חלקים. ייב פינו גמלת לקוסים מפתכרי... מן כלאם דברי תורה, מעשיות ומתאלאת... ואידן... מסלי אל ומאן. ירושלים, י. בקאל וע. יפה, חש"מ, תשי"ח. 8. 184 ע'. 8°. מוסרים ומשלים. דפוס צלום לפי הוצ' ירושלים תרצ"א.

2177 עמירן, עמנואל; יששכר מירון > מיכ"רובסקי <; ראובן סיון [E. Amiran-Pugatchov]; [R. Sivan]; (I. Miron-Michrovsky), עורכים. בנבל עשור; (שירון... ציר: פנחס שער), (ירושלים), משרד החנוך והתרבות בשותף עם הועדה לעשור עצמי, אות ישראל, (המדפיס הממשלתי, תשי"ח). 36 ע', תמונות, תריס. 17: 24. לקט זמרי מולדת, רובו דפוס צלום.

2178 פינקרפלד, יעקב [Jacob Pinkerfeld].

general report on the investigations carried out in the period 1 February — 1 May 1957. (Tel-Aviv), Water Planning for Israel Ltd., (1957). 189 l., pls. of diagrs. and maps (part. fold.), tabs. 2°. = F[ublication] N[umber] 23.

Cont.: 1: Notes on the salt water — fresh water interface. 2: Notes on the computation of water balances. 3: Y[ona] C[ahana] [Kahanovitz], J[acob] B[e]ar: Report on the hydrological situation in Emek Hefer. 4-6: Summary of the results of the hydrological investigations of the Yavne area, — of the Tel Mond area, — of the Hadera area.

במכונת הכסלה, המעטפת והלווחות בדפוס. השם על המעטפת: Investigation of groundwater in the coastal plain. צורפו עלוני תקונים. — אחרים בסדרה, וכן המאמר מס' 3 הנ"ל בעברית, ר' לעיל מס' 2154.

2170 Super, Arthur Saul. Alonei Yitzhak; a youth village in Israel. Jerusalem, (Publishing Department of the Jewish Agency, typ. Jerusalem Post), 1956. 156 p., pls., tabs. 8°. מונוגרפיה על "קהלית נוער" של "עלית הנוער" בשומרון. יצא עם שער שונה גם במסגרת הסדרה: Fédération internationale des communautés d'enfants. Etudes pédagogiques, 3.

2171 Zionist Organization, Youth and Hechalutz Department. Keren Hayesod Division. פני ישראל. The face of Israel. Visage d'Israël. La faz de Israel. [v. 4]: ישובי ספר. Frontier-settlements. Jerusalem, n. pr., [1957?], 8°.

מפה ו-16 לוחות תמונות בתוך כיס עם מקראות בעברית, אנגלית, ספרדית וצרפתית. צורף גם דף של הסברים בספרדית. — הקורמים: קים ליא 40.

2172 Всемирный еврейский конгресс. Документы о войне арабских властителей против Израиля в мирное время... Тель-Авив, М. Нюман, (тип. "Давар"), 1957. 30, [1] стр. 8°.

המהד' האנגלית: Evi-World Jewish Congress.

עם שער נוסף בעברית: מלון רוסי-עברי. מאת יעקב פבזנר. המחבר עומד לפרסם גם מלון עבריו-רוסי.

ספרות עברית בימי הביניים

2183 צינברג, ישראל. תולדות ספרות ישראל מן הפייטנים הראשונים ומשוררי ספרד עד תקופת ההש"כ. כלה ברוסיה. (כרך ג: המרכז התרבותי בממלכת העות'מנית / המרכז התרבותי האשכנזי-פלוגי. מהדורה ע"ב רית בידי שלמה זלמן אריאל / דוד כנעני / ברוך קרוא). מרחביה, ספרית פועלים, וי. שרברק, תל-אביב; (תל-אביב, "הדפוס החדש", 1958), 441 ע', פקסימילים, 8°.
הקודם: ק"ס ל"ב 272. המקור היודי: ק"ס כ"ח 83.

ספרות יפה עברית חדשה

2184 אבידן, דוד (David Avidan). בעיות אישיות. (שירים). (תל-אביב, ארד, דפוס "דבר", 1957). 72 ע', 8°.

אורבון, ש. אורים מוצלים. עין להלן מס' 2219.

2185 אינדלמן, אלחנן [Elchanan Indelman]. אבן לי אקח; שירים. ירושלים, "קריית ספר", (דפוס טורים), תשי"ז, 119 ע', 8°. המדור הראשון: שירי חורבן. להלן: שירים ליריים.

2186 בן-דוד, ראובן. הרי מואב; מצרור סיפורי דורגו... תרגם: ש. שיחור. תל-אביב, (המחבר, דפוס הארץ), 1957, 120 ע', 8°.

2187 ברטוב, חנוך. השוק הקטן; סיפורים. מרחביה, ספרית פועלים; (ת"א, "הדפוס החדש", 1957), 332, [1] ע', 8°. (לכל).

2188 ברנר, יוסף חיים [Josef Chaim Brenner]. בחרף. (תל-אביב, הקיבוץ המאוחד, (דפוס "אחדות"), תשי"ח, 224 ע', פורטרט, 8°. "גדפס מאמהות". תופים מתוך כרך א של כל כתבי י. ח. ברנר (ק"ס ל"א 298); כאן מהדורה המיועדת לבתי ספר.

2189 גורדין, זלמן [Salmon Gordin]. הרוסא והחוליים. ירושלים, (דפוס "הספר"), תשי"ז, 205 ע', 8°. רשומות מנסיונו של רופא.

2190 גלטשטיין, יעקב [Yonkef Glatstein]. ובהגיע יאש. מיידיש: שלמה שנהוד. (תל-אביב, דביר וקרן לואיס למד לספרותנו בעברית וביידיש, (דפוס החדש, תשי"ז), 244 ע', 8°. בראש השער: יעקב גלאטשטיין.

בשביילי אמנות יהודית; ספר זכרון. (מרחביה, "ספר רית פועלים"; תל-אביב, דפוס "הפועל הצעיר", תשי"ח 1957), 155, [1] ע', תמונות, 4°.

"ספר זכרון זה מופיע ביום השנה הראשון למותו של יעקב פינקרפלד, שנפל מכדורי חיילים ירדניים כשהשי"תף בכינוס החברה לחקירת א"י ברמת רחל בחוה"מ טוכות תשי"ז. הוא מכיל מבחר מחקירותיו באומנות היהודית, והן ערוכות במדורות: ארדיכלות בתי הכנסת. בתי כנסת בארצות הגולה. בתי כנסת בארץ ישראל. אמינות בתי הקברות. אמנות עממית. משדה הארכיאולוגיה. נספחות — הערות ביבליוגרפיות למאמרים: ע' 149-150. בסוף הספר סקירה ביוגרפית ורשימת חבורי פינקרפלד. נוספו כ-170 תמונות (תצלומים, ציורים ותרשימים). העריכה האמנותית: צבי זהר.

2179 קריב, יוסף; יששכר מירון > מיכרוב-סקי <, עורכים. מדן ועד אילת... From Dan to Eilat, ed. by Yosef Kariv, Issachar Milon-Michrovsky. ירושלים, ההסתדרות הציונית הע"מית, המחלקה לחינוך ולתרבות בגולה, תשי"ח, 52 ע', תוים. 16: 12. = ומירות, שירים לעם, לנוער ולבתי-ספר, 20'19, 22'21. — הקודם בסדרה: ק"ס ל"ג 294.

בלשנות

2180 מני, אהרן סלימן אליהו. העברית לאור הערבית (במקרא). ירושלים, (דפוס ר. ח. הכהן), תשי"ז, 424 ע', 8°.

מלון מקראי. ההסברים מבוססים על הערבית. "לא הש"ת משתי בשום מלון עברי גדול או קטן, ישן או חדש ולא בשום פרוש ממפרשי המקרא הראשונים והאחרונים מלבד באוצר השרשים לבן זאב... וכן לא השתמשתי במלוגי הערבים החשובים והותיקים, כי לא חפצתי להיות מושפע משום צד מלבד השפה הערבית" (ע' 8). ראה גם בערך הבא.

2181 מני, אהרן סלימן אליהו. העברית לאור הערבית בתלמוד. (חלק א): א"י. ירושלים, (דפוס "המע"ר"), תשי"ז, 448 ע', 8°.

בצורת מלון. השווה את הערך הקודם.

2182 Певзнер, Яков. Русско-еврейский словарь. (תל-אביב), изд. Эрец, (דפוס "קדמה", 1956), 239, [1] стр: 8°.

562. אמרות שהשמיץ המחבר <641-563>. מפתח הענינים.
- 2199 מנוסי, ידידיה [Didl Menusy]. 101 חמשירים. ציורים: דוש [= קריאל גרווש]. תלאביב, ש. שפט, (דפוס "אחדות", 1958), 58, [1] ע', תמונות. 8°. בראש השער: ידי מנוסי — בדיחות בחרוזים.
- 2200 מנקביץ, דון מ. עלילה ומשפט... עברית: שמשון ענבל <קלינגר>. תלאביב, "לדורי", (דפוס "אלישע"), [תשט"ז], 232 ע'. 8°. רומן, בראש השער: דון מאנקביץ, שם המקור: Don M. Man-kiewicz: Trial.
- 2201 מקלין, אליסטר. תותחי נברון. עברית: מירון אוריאל. (תלאביב), עידית, (דפוס "מופת"), תשי"ח, 1957, 280 ע'. 8°. בראש השער: אליסטייר מקלין, שם המקור: Alistair MacLean: The guns of Navarone.
- 2202 נאמן, נפתלי. כינו לבין עמו; רומן היסטורי מחיי יוסף בן מתתיהו ("יוספוס פלאיוס"). תלאביב, "מסדה", (רמת גן, דפוס מסדה), [תשי"ח], 231 ע'. 8°.
- נדרבה, י. לאמי, עיין לעיל מס' 2090.
- 2203 סגן, פרנסואז. פסיר, חיוך מסוים... עברית: אסתר כספי. (תלאביב), קרני, (דפוס "המרכז"), תשי"ח (1957), 141 ע'. 8°. שם המקור: Françoise Sagan: Un certain sourire.
- 2204 סויין, הן. הדר האהבה; רומן. עברית: שושנה ודל. (תלאביב), "המתמיד", (דפוס "ישראל"), תשי"ז, 336 ע'. 8°. בראש השער: האן סויין, שם הספר באנגלית: Han Suyin: A many-splendoured thing.
- 2205 סופר, מאיר. נפתולים; ספורים וציור. רים. ירושלים, מסדה, (דפוס "חן"), תשי"ח, 106, [2] ע'. 8°. על רקע ההנחי הישראלי.
- 2206 סטון, אירוינג. האהבה היא נצחית; רומן. עברית: שרה רוי. (תלאביב), עידית, (דפוס "מור פח"), תשי"ז, 592, [1] ע'. 8°. בראש השער: אירוינג סטון, רומן ביוגרפי על אברהם לינקולן, שם המקור: Irving Stone: Love is eternal.
- 2207 עמיחי, יהודה [Yehuda Amichai]. במרחק שתי תקוות; שירים. (תלאביב), הקבוץ המאוחד, (דפוס "דבר"), תשי"ח, 104, [3] ע'. 8°.
- ספור מסע בפולין שלפני השואה. שם המקור: העין יאש איז געקומען, 1940. השוה גם להלן מס' 2610.
- 2191 הוגה ויקטור. עלובי החיים. עברית: זאב הרטבי. (כרך אב). תלאביב, "תבל", (דפוס "מופת"), [תשט"ז], 642; 510 ע'. 8°. שם המקור: Victor Hugo: Les misérables.
- 2192 ההסתדרות הכללית של העובדים העבריים בא"י. הנער העובד. הגדה של פסח. [תל-אביב] ההסתדרות הכללית של העובדים העבריים בא"י, ההסתדרות הכללית של הנוער העובד העברי, [תשי"ז], [14] דף. 8°. לקוטי ספרות. בכתב-אמנותי ובדפוס-צלום.
- 2193 וילד, אוסקר. ספר האגדות לאוסקר ויילד. תרגמו מאנגלית יעקב אורלנד. ציירה אותו בינה גוירץ, ירושלים, ש. זק ושות', (דפוס טורים), תשי"ח, 8, [2] 134 ע'. 8°. מנוקד, עם מבוא מאת המתרגם. שם המקור: Oscar Wilde: Fairy tales.
- 2194 ורפל, פרנץ. וורדי; רומן האופרה. (מגר-מנית: גבריאל טלפיר). חלק ב. תלאביב, גוית, (דפוס "עתידי", תשי"ח (1957), [1] דף, [2] 373-193 ע'. 8°. בראש השער: פראנץ ורפל, שם המקור: Franz Werfel: Verdi fel: הקודם: ק"ס ל"א 50.
- 2195 חורגין, יעקב [Jacob Hurgin] אלומות; "סיפורים". (תלאביב), אגודת הסופרים העבריים ליד דביה, (דפוס "עתידי", תשי"ח (1957), 344 ע'. 8°).
- 2196 טסקי, הנמה. הגישה. תרגם: אורי רם-פורט. ערך: צ. ולקובסקי. תלאביב, "עמיחי", (דפוס "חן", תשי"ח), 381 ע'. 8°. בראש השער: האנמה טאסאקי, שם הספר באנגלית: Hanama Tasaki: The mountains remain.
- 2197 כהן, גאונה. הגיונות. תלאביב, "שניר", (דפוס הפועל המזרחי), תשי"ז, 32 ע'. 8°.
- 2198 לרושפוק, פרנסוא דה. אמרות או הר-הורים וכללי מוסר. מצרפתית: ישראל זמורה. תלאביב, מחברות לספרות, (דפוס "קול", תשי"ז), 212, [1] ע'. 8°. האמרות מנוקדות. שם המקור: François, duc de Laroche-foucauld: Réflexions ou sentences et maximes morales.
- התכן: י. זמורה: אמרות לרושפוק. הודעה לקורא (1665). דיוקנו... מעצב בידי עצמו, — מיד ההגמון דה רץ. אמרות <504-1>. אמרות מן העובד <505>.

- קריזה. תלאביב, אליף, (דפוס הפועל המזרחי), תשי"ח.
238 ע', 8°. בראש השער: א. ש. שטיין. מקום הע'
לילה: זכרון יעקב.
- 2217 שמעוני, ד[וד] [David Shimon]. מאג'
רות צפת... מהדורה חמישית. תלאביב, י. שמעוני,
חש"מ, תשי"ז, 34 ע', 8°.
- 2218 שקספיר, ויליאם. רומאו ויוליה;
טרגדיה בחמש מערכות. מאנגלית רפאל אליעז. רשומים
אריה גבון, (תלאביב), הקבוץ המאוחד, (דפוס דבר),
תשי"ח. 191 ע', 8°. ע' 181 ואילך: הערות ומבוא
קצר מאת דב ורדי, שם המקור: William Shake-
speare: Romeo and Juliet.
- ספרות יפה יודית
- 2219 אורבך, שמואל. אודים מוצלים; שיר
רים ששרדו משל שמואל אורבך. לוקסו, כונסו והוצאו
לאור ע"י חיים אורבך... רמת-גן, דפוס "כתיב", תשי"ז.
65, [1] ע', תמונות. 8°. קודם שער מקוצר. במכונת
הכפלה, המעטפת והשער הראשון בדפוס.
רוב השירים ביוזית, האחרונים בעברית. המחבר (1893-
1941), תושב סלונים, נספה בשואה. בראש החוברת מק'
צת פרטים ביוגרפיים מאת המהדיר ומסה על המשורר
מאת קלמן ליכטנשטיין.
- 2220 העלער, בינעם. ביים ראג; לידער. ירוש'
ליב, קרית-ספר, (דפוס טורים, 1957), 181 ע', 8°.
בראש השער: בינם העלער.
השירים נכתבו בימי המלחמה בביאליסטוק, מוסקבה
ואלמאטא, ואחרית. במדור האחרון שירים על נושאים
ישראליים. המחבר השתקע בארץ בשנת 1957.
- 2221 לעדערמאן, יהושע. טריט אין באגינען.
חיפה, "אנקער"; (תלאביביפו, דפוס "אות", 1955), 196,
[4] ע', 8°. שירים. בראש השער: י. מאניק;
מעבר השער: I. Manik-Lederman.
- ספרות יפה לועזית על נושאים יהודיים
- 2222 Bialik, Chaim Nachman. Poèmes.
Traduction de Joseph Milbauer, Jérusalem,
Département de la jeunesse et du héha-
louts de l'Organisation sioniste mondiale,
(typ. Merkass), 1958. XXXVI, 95 [i.e. 99] p.,
front. (port.). 8°.
- 2208 פוננסקי, מנחם. דמיות מלוות; כתבים.
(תלאביב), הקבוץ המאוחד, (דפוס אריאל), תשי"ח.
330, [3] ע', פורטרט. 8°.
למהדורה הקודמת (ק"ס ד' 97 מס' 217) נוספו כאן:
שני סיפורים; מדור על אישים וספרים המכיל מסות על
ברגר, צבי שץ, שופמן, גנסיק, א. ל. אריאלי וד. הופשטיין;
אוטוביוגרפיה; קטעי יומן ומכתבים.
- 2209 פינסקי, יוסף. עזה כחיים; סיפור. (תל-
אביב), הקבוץ המאוחד, (דפוס אריאל), תשי"ח. 125 ע',
פורטרט. 8°.
בספור זה צייר המחבר הצעיר ("א באב תר"ץ — ל'
חשון תשי"ז), בן הקבוץ גבת, שנפל במערכת סיני, את
"דמות הרץ בישוב-ספר". — "נדפס בשעתו ב"מבנים"
בשם, משעולים בין גבעות".
- 2210 פלובר, גיטטב. מזם בוכרי; רומאן.
עברית: דבורה בארון. (מהדורה שניה). מרחביה, ספרית
פועלים; (תל-אביב), הדפוס החדש, 1957, 293, [1] ע',
פורטרט. 8°. (ספרי מופת). בראש השער: גוסטב
פלובר. מהד' א: ק"ס י' 26. שם המקור: Gustave
Flaubert: Madame Bovary.
- 2211 פרבר, עדנה. ענק; רומן. עברית: מירון
אוריאל. (תלאביב), עזיית, (דפוס ארליכמן), תשי"ז.
349, [1] ע', 8°. שם המקור: Edna Ferber: Giant.
- 2212 פריצקר, אשר. ספר הגות; מחקר. מיט
ובקרת. מהדורה מחדשת. תלאביב, המחבר, (דפוס "תר'
בות"), תשי"ח. 275, [1] ע', 8°.
מהד' א: ק"ס כ"ט 34, שם גם תאור. במהד' זו יותר
ממחצית המאמרים הם חדשים.
- 2213 צור, מ. אנשים וכסף. (תלאביב), "גלים",
דפוס "עמל", (תשי"ז), 231 ע', 8°. רומן.
- 2214 קונצקיס, ניקוס [Nikos Kazantzakis].
זורבה היווני. (תורגם בידי חנוך קלעי). מהדורה
מתוקנת. תל אביב, עם עובד, (דפוס א. סטרוד, תשי"ח).
305 ע', 8°. (ספריה לעם). בראש השער: ניקוס קא-
זאנצקיס. מהד' קודמת: ק"ס ל' 325.
- 2215 רבינוב, יהושע. שירת אמת; פואמה.
(תלאביב), הקבוץ המאוחד, (דפוס הפועל המזרחי), תשי"ח.
165, [2] ע', 8°.
- 2216 שטיין, אברהם שמואל [A. S. Stein].
בת המושבה; רומן ארץ-ישראלי. הציורים: יחיאל

„עתידי“, [תשי״ח] 276 ע', תמונות. 8°. מנוקד. לבני הנעורים. נדפס מאמהות.

התכן: ירושלים, בירת ישראל. אורכי-שדים. בבל. אתונה, רומא. לונדון. פריס. ברלין. וינה. פרג. בר דשט. אמסטרדם. קרקא. וילנה. ירושלים דליטא. מוסקבה. ושינגטון. ניו-יורק. בואנוס איירס. סלע-ארוס. מכה. דלהי. טוקיו. עם ידיעות על חיי היהודים. — מהדורה קודמת: ק"ס ל' 328.

2230 איג'ר, הינדה [Hinda Eiger]. הדאר, ילקוט על נושא הדאר מימי קדם עד ימינו. בעריכת מדור ההדרכה, המחלקה לעלית ילדים ונער [של הסוכ-נות היהודיות]... לקטת ה. איג'ר, הציורים: יהודית יליך גרטר. ירושלים, ר. מס, (דפוס ש. וינפלד), תשי״ח. 190 ע'. 8°.

2231 אירמונגר, לוסיל. מסעות התייר הצ-עיר באיי הדרום. מלוח ב-25 תמונות. (מאנגלית: יצחק אברהמי). תל-אביב, ש. פרידמן, (דפוס „אלישע“, תשי״ו. 131 ע', לוחות-תמונות, מפה. 8° = התייר הצעיר, 12. לבניה-הנעורים. בראש השער: לוסיל אירמונגר. שם המקור: Lucille Iremonger: Young traveller in the South seas.

אחרים בסדרה ר' להלן מס' 2287.

2232 אליאב, חיים. עלילות הצברים: <ספור מקורי לנוער>. תל-אביב, „בוסתן“, (דפוס „חור-שיח“, [תשי״ז] 41 [1] ע', 8°. (ספרית „הצבר“).

2233 אליעז, רפאל [Rafael Eliaz]. הנבה ויוה. תמונות: פטר מירוס. חרוזים: רפאל אליעז. (תל-אביב, הוצאת הקבוץ המאוחד, (דפוס לוינ-אפשטיין ודפוס „אחיות“, תשי״ח (1957). [73] ע'. 19: 20.

צלומי בובות ה„בובטרון“, גבעת-חיים, עם חרוזים, עמוד מול עמוד.

2234 אמתי, גדליהו. אגדות נפלאות. כתובים ומנסחים בידי א. ג. ד = גדליהו אמתי. הציורים: עבדי. תל-אביב, י. שמעוני, (דפוס הפועל המזרחי, 1955). 210, [1] ע'. 8°. מנוקד. לילדים.

2235 אנדרסן, הנס כריסטיאן [Hans Christian Andersen]. הילדה והפרורים. פנס-הרחוב הישן. תרגם שלמה [סקולסקין]. תל-אביב, „עמית“, (דפוס „נתי-בה“, [תשי״ח] 38 ע', תמונות. 8°. מנוקד. לילדים. בראש השער: מאגדות אנדרסן.

שירים נבחרים, עברית וצרפתית עמוד מול עמוד, עם ביוגרפיה קצרה, עם המכתב האוטוביוגרפי ששלח ביאליק ליוסף קלוזנר בשנת 1903, ועם מבוא מאת יעקב פיכמן. בראש השער: Hayim Nahmane Bialik.

2223 Kahn, Sholom J[acob], ed. A whole loaf; stories from Israel. Tel Aviv, Karni; (Jerusalem, Hadassah Apprentice School of Printing, c 1957). 344 p. 8°.

ספורים מאת ס. יזהר, משה שמיר, הזו, יהודה יערי, נתן שחם, אהרן מגד, בנימין תמוז, עגנון, משה סמילנ-סקי, יעקב חורגין, שנהר, יגאל מוסינסון, יהושע בר-יוסף, ישראל זורח, מתורגמים בידי מתרגמים שונים. — הערות ביבליוגרפיות ובקורות: ע' 332-339.

2224 Lehmann, Markus. A kabbalista. Magyarra áttültette M.D. Weinstock. (Jeru- zsa'lem, Z. Weinstock), [1957?], 32 p. 8°.

(A "Zsidó fény" népkönyvtára).

בראש השער: Lehman.

2225 Schachnowitz, Selig. Fények nyu- gatról. <Elbeszélés Chászám Szófer életé- ből>. Fordította: M.D. Weinstock. rész I- V. (Jeruzsa'lem, Z. Weinstock), [1957]. 32, 32; 32; 32; 32 p. 8°.

(A "Zsidó fény" népkönyvtára). „אורות ממערב“, סטור מחי החתם סופר. בראש השער: Z. Schachnowitz. שם המקור: Licht aus dem Westen.

ספרות הנוער

2226 אבי-גיל, ש. חדושים במדע. תל-אביב, „עמית“, (דפוס „תרבות“, [תשי״ח] 164 ע', תמונות. 8°. מנוקד. לבני הנעורים.

2227 אבי-גיל, ש. סביב כדור הארץ: רא-שוני התיירים. תל-אביב, „עמית“, (דפוס „נתיבה“, [תשי״ח]. 223 ע', תמונות, מפות. 8°. מנוקד. לבניה-הנעורים.

2228 אבן-זהב, ארי [Ari Ibn-Sahav]. ככל הנערים: ספור בן-שמנו. מהדורה שניה. תל-אביב, „יבנה“, (דפוס י. וילברגר, תשי״ז). 148 ע'. 8°. מנוקד. לילדים. מהד' א: ק"ס כ"ד 5.

2229 אבנון, יצחק [Ichak Avnon]. ערי עו-לם. מהדורה מרחבת ומתקנת. תל-אביב, „ניב“, (דפוס

- 2236 אפרתי, מ[שה] צ[בי] [Moshe Zvi Efrati]. ר ש ב "י ; רבי שמעון בר יוחאי ; חייו ומפעליו, דבריו ואמרותיו. תלאביב, א. ציוני, (דפוס נתיבת), תשי"ח (1957), 232, [10] ע', תמונות, תוים, 8°. מנוקד. לבני הנעורים.
- על חיי רשב"י ותורתו ועל הלולא ורשב"י, עם ליקו" טים מן הספרות התלמודית ומן הזהר, ועם פרקי ספרי מסע, שירים ואגדות עם. ביבליוגרפיה : ע' 238/9.
- 2237 אשמן, יעקב, לולו. ציורים : אלישבע נול-לנדאו. תלאביב, "הדר", (דפוס "הפועל המזרחי"), תשי"ח. 100 ע', 8°. מנוקד. לבני הנעורים.
- 2238 בן יעקב, שמואל. עמי והבנאים הצ-עירים ; ספור לבני הנעורים. התקין לדפוס : אוריאל אפק. (הציורים ס. וינסטראוב). תלאביב, "גיב", (דפוס קד"מה, תשי"ח), 134 ע', 8°. מנוקד.
- 2239 בנצילי, בל (גינינגס). דפנה מבקרת בגן-החיות (תרגום בשנויים : א. בן נפתלי... מהדורה שניה). תלאביב, "מסדה" ; (רמת גן, דפוס מסדה, תשי"ח), [62] ע', תמונות, 8°. ספור וצלום עמוד מול עמוד. מנוקד. לילדים, בראש השער : בלה י. בנצילי. שם המקור : Shirley (Jennings) : Belle Benchley visits the zoo. — מהד' א : ק"ס כ"ה 152.
- 2240 ברעם, בלה. צמד גוזלים לילדי הגן, לקט וספר בידי בלה ברעם, ציר בידי רות שלום, תל-אביב, "מסדה" ; (רמת גן, דפוס מסדה), [תשי"ח], 207, [1] ע', 8°. מנוקד.
- 2241 גוטמן, נחום [Nahum Gutman]. ביא-סריצ'ה או מעשה שתחלתו חמור וסופו ארי דורס. ספר וציר נחום גוטמן. תלאביב, עם עובד, (דפוס י. זילברברג), תשי"ח, 107, [1] ע', 8°. "נדפס מגלופות". מהד' קודמת : ק"ס כ" 58.
- 2242 גוטמן, נחום [Nahum Gutman]. תעלון-מת הארגונים או החפש הגדול. ספר וציר נחום גוטמן. (מהדורה שניה מתקנת ומרחבת). תלאביב, עם עובד, (דפוס "גוטנברג"), תשי"ח, 127, [1] ע', 8°. מנוקד. לילדים, מהד' קודמת : ק"ס כ"ג 267.
- 2243 גלזומן, שרה [Sara Glusman]. מסתרי הגורל. כרך איב. תלאביב, "יבנה", (דפוס זילברברג, תשי"ח, 1957), 215, [1] ; [219] 433 ע', 8°. מנוקד. לבני הנעורים.
- 2244 גלעד, זרבבל [Zrubavel Gilead]. אגל-
- ט ; שירים לילדים. ציורים : אורי ברנר. (תלאביב, הקבוץ המאוחד, (דפוס "דבר"), תשי"ח, 39, [1] ע', 8°.
- 2245 גלעד, זרבבל [Zrubavel Gilead]. מעשה בארנב קטן. (הציורים... וירה איל). (תלאביב, הקבוץ המאוחד, פוטו אופסט אמנים מאוחדים, תשי"ז), [4] דף. 17 : 24. (ספרית "דרור"). מנוקד. לילדים.
- 2246 גתרידג', טו. תום אדיסון, הנער הממציא. עברית : עמיהוד תבור. (הציורים : בטי גרהאם... מהדורה מתקנת ומנוקדת). תלאביב, ספרי גדיש, (דפוס "תרבות"), תשי"ח (1957), 136 ע', 8°. לילדים, מהד' קודמת : תשי"ח. שם המקור : Sue Guthridge : Tom Edison, boy inventor.
- 2247 דוידון, יעקב. פורים בגן החיות. הציורים : יהושע אדרי. תלאביב, ש. וימנון, (דפוס "אסתר", תשי"ח), [16] ע', 8°. חרוזים לילדים.
- 2248 ההסתדרות הכללית של העובדים העבריים בא"י. הנער העובד. חנוכה. [תלאביב], מחלקת ההדרכה של הנער העובד, תשי"ח 1957, [2] 40 ע', 4°. מאמרים, מחזות וספורים לחנוכה. במכונת-הכפלה. בראש השער : ההסתדרות הכללית... ההסתדרות הנער העובד העברי בארץ-ישראל.
- 2249 ההסתדרות הכללית של העובדים העבריים בא"י. הנער העובד. ילדים בארץ ובעו-לם : לקט ספורים לשכבה הצעירה. [תלאביב], ההסתדרות הכללית של הנוער העובד העברי, מחלקת ההדרכה, תשי"ז, 163 ע', 8°. במכונת-הכפלה.
- 2250 וטסון, זין (ורנר). עלילות הגבורה של טרויה. מספרות לילדים על ידי זין ורנר וטסון. ציורים מאת ג'ון פלכסמן. תלאביב, "גיב", (דפוס קדמה, תשי"ח 1957), 140 ע', 8°. מנוקד. נדפס מאמהות. על פי Jane Watson (Werner) : The Iliad and the Odyssey.
- 2251 (זאב, אהרן). אבא של תמר. (הציורים... הרצה תנאי). (תלאביב, הקיבוץ המאוחד, דפוס אריאלי, תשי"ח), [6] דף. 17 : 24. (ספרית דרור). מנוקד. לילדים.
- 2252 זוירי, צבי. הרפתקות יובל ועוד ספורים. ציורים : נחום גוטמן. (תלאביב), הקבוץ המאוחד, (דפוס "אופק"), תשי"ח, 145, [1] ע', 8°. לבני הנעורים. בראש השער : צבי זוירי.
- 2253 זינגר, מרים. השפן הלבן. תלאביב, ג.

ארנון, תלאביב, ש. פרידמן, (דפוס "חן"), תשי"ז. 132
ע, לוחות-תמונות, מפה. 8° = התייר הצעיר, 4.
לבניה-נעורים, בראש השער: אליזבת ייטס. שם המקור:
Elizabeth Yates: Young traveller in the
U.S.A. אחרים בסדרה ר' להלן מס' 2287.

2263 כהן, אדיר. חילות ישראל ולחממותיהם
בעבר ובהחל... ערך ל. חון. תלאביב, י. שמעוני, (דפוס
"תרבות"), [תשי"ח], 160, 4 [ע, תמונות, מפות. 8°.
לבני הנעורים.

2264 כרמלי, אבנר. הבלשים הצעירים במבצע
סיני. תלאביב, א. זלקוביץ, (דפוס "חן"), [תשי"ז], 150
ע, תמונות. 8°.

2265 כרמלי, אבנר. הבלשים הצעירים וטרון
פורצים למפרץ שלמה. תלאביב, א. זלקוביץ, (דפוס
"תרבות"), [תשי"ז], 141, 2 [ע, תמונות. 8°.

2266 כרמלי, אבנר. הבלשים הצעירים מצילים
את דני קיי. ציורים: מ. אריה. תלאביב, א. זלקוביץ,
(דפוס "תרבות"), 141 ע, 8°.

2267 לבנה <ליברמן>, צבי [Zvi Livne (Li-berman)]
ארכיטקטורה מלחיים. הציורים: אבא פניכל.
תלאביב, אליה, (דפוס הפועל המזרחי), תשי"ח. 106 ע.
8° מהד' קודמת: ק"ס לא 305.

2268 לינדגרן, אסטריד [Astrid Lindgren (Ericsson)]
נוריקו-סאן הילדה מיפן.
תמונות: חנה ריבקין-בריק... עברית: לאה גולדברג.
מרחביה, ספרית פועלים; [תלאביב], (דפוס אמנים מאר-
חיים), [1957], 44 [ע, 8° (אנקורים), מנוקד.

2269 מילן, לורוס ג'ונסון; מרג'רי ג'ואן מילן.
חוקרי טבע מפורסמים, מאת לורנס [ג. ומרג'רי ג.
מילנה, מלחה בתמונות, (מאנגלית: ח. ברטוב). תלאביב,
ש. פרידמן, (דפוס "ספר"), תשי"ז. 184 ע, פורטרטים.
8° (דובי). לבני הנעורים. על המעטפת: לורוס ג.
ומרג'רי מילנה. שם המקור: Lorus Johnson & Mar-
gery Joan Milne; Famous naturalists.

2270 נצנים... ספורים לילדים. תרגם ועבד מיכאל
רכבי. הציורים: איהו. תלאביב, "עמית", (דפוס
"נתיבה", תשי"ז). 8° ארבע חוברות, כ"א 32 ע.
מנוקד.

התכן: הצפור הקטנה והפיל. — מעשה טוב. — חפור
שית. — תעו בדרך.

טברסקי, (דפוס "קול"), תשי"ח. 47 [1] ע, תמונות. 8°.
= ספרית ג'נגני, ב. מנוקד. לילדים.

2254 זריצקי, ד[וד]. לי השיר. ירושלים, ישר-
רון, תשי"ז. 31, [1] ע, 8° = שביבים, ספריה לילך
ולנוער, א. שירים.

2255 חג העצמאות; חוברת לילדי ישראל. הצי-
רים: חנה גצלר. תלאביב, ש. זימון, (דפוס "אסתר",
1958), [8] ע, המעטפת בצבעים. 8° קובץ דברי שירה.
מנוקד.

2256 חזן, [ליב] [Lew Chasan]. כוכבים
מספרים; ספורים לילדים. תלאביב, י. שמעוני, (דפוס
קומה), [תשי"ח], 125, [1] ע, 8° מנוקד. נדפס מאמהות.

2257 חיקים, משה. שבעה מחזות. תלאביב,
מסדה; (רמת גן, דפוס "מסדה"), תשי"ז. 191, [1] ע,
8° לבני הנעורים.

התכן: מחזות הנכיים: קין והבל. עלי באר. יעקב
ועשו. — מחזות לחגים ולמועדים: המכבים הקטנים. חנה
ושבעת בניה. חרשת השממה (לטי' בשבט), שתיל. המר-
לדת (לחג הבכורים).

2258 (טבנקין, משה) [M. Tabenkin]. אורי,
גורי ושורי... (הציורים... אודרי ברגר). (תלאביב,
הקיבוץ המאוחד, דפוס פוטו אפסט אמנים מאוחדים,
תשי"ז), [4] דף. 17: 24. (ספרית דרור). מנוקד. לילדים.

2259 (טבנקין, משה) [M. Tabenkin]. אפורי
והחבריא... (הציורים... אודרי ברגר). (תלאביב,
הקיבוץ המאוחד, דפוס אחדות, תשי"ח), [8] ע, 17: 25.
(ספרית דרור). חרוזי ילדים.

2260 טמיר, א. עורך. ספר הנער; אנציקלור-
פדיה לשעשועים ומדע... כרך [א]ב. תלאביב, "גיב",
(דפוסים שונים, תשי"ז) [תשי"ח], 272; 255 ע, תמונות.
8° מנוקד.

2261 טריז, ג'ופרי. מסעות התייר הצעיר
בהודו ופאקיסטאן. מלחה ב-24 תמונות. (מאנגלית: מ.
בן-טל). תלאביב, ש. פרידמן, (דפוס "אלישע"), תשי"ז.
186 ע, לוחות-תמונות, מפה. 8° = התייר הצעיר, 7.
לבניה-נעורים. שם המקור: Geoffrey Trease: Young
traveller in India and Pakistan.
אחרים בסדרה ר' להלן מס' 2287.

2262 יטס, אליזבת. מסעות התייר הצעיר
בארצות הברית. מלחה ב-23 תמונות. (מאנגלית: יזהר

- 2271 סויפט, יונתן. גוליבר בארץ הננסים. קצר ועבר שלמה [סקולסקי]. ציר: מ. אריה. תל-אביב, "עמית", (דפוס "נתיבה"), [תשי"ח], 50 ע'. 8°.
מנוקד. לילדים. שם המקור: Jonathan Swift: Gulliver's travels.
- 2272 ספירי, יונה (הויסר). הידי בת ההרים. עבר וקצר: שלמה [סקולסקי]. ציורים: א. אריה. תל-אביב, "עמית", (דפוס "נתיבה"), [תשי"ח], 50 ע'. 8°.
מנוקד. לילדים. בראש השער: יוחנה ספירי.
תרגום בלתי מקוצר: ק"ס כ"ג 178. שם המקור: Johanna Spyri (Heusser): Heidi.
- 2273 ספרא, ידידיה. שלגיה ושבעת הגמדים; ספר מחדש ובהרחבה [לפי האחים גרים] ידידיה ספרא, וציר הצייר מ. אריה. תל-אביב, "עמית", (דפוס "נתיבה"), [תשי"ח], 47 ע'. 8°.
- 2274 סקולסקי, [שלמה] [Shlomo Skulski]. אגדות אברהם אבינו; קבץ מיחד לילדים... ציורים: א. אבדי. תל-אביב, ש. זימון, (דפוס "עתידי", תשי"ז), 72 ע'. 8°.
מנוקד.
- 2275 סקולסקי, [שלמה] [Shlomo Skulski]. אגדות יוסף ואחיו; קבץ מיחד לילדים... ציורים: א. אבדי. תל-אביב, ש. זימון, (דפוס "חן", תשי"ז), 72 ע'. 8°.
מנוקד.
- 2276 עזריאל, יוסף בן פנחס. בציר אבי עזר; ספור מימי השופטים. ציורים: נורית אריה. תל-אביב, "אליף", (דפוס "הפועל המזרחי"), תשי"ח, 93, [1] ע'. 8°.
לבני הנעורים.
- 2277 פרנץ, הנרי וילרד. חניתו של כנענה; ספור היסטורי מאת הרי [1] פרנץ. תרגום: י. אבנון. ציר: מ. אריה. תל-אביב, "גיב", (דפוס "עתידי"), [תשי"ח], 155 ע'. 8°.
מנוקד. לילדים. שם המקור: Henry Willard French: The sword of Kanana.
- 2278 צורף, אפרים [Efraim Zoref]. אנשי מופת. תל-אביב, "גיב", (דפוס "תרבות", תשס"ז), 57, [1] ע'. תמונות. 8°.
מנוקד. לילדים.
- 2279 צורף, אפרים [Efraim Zoref]. התשבי; ספור על אליהו הנביא. תל-אביב, "גיב", (דפוס קדמה, תשי"ח 1957), 76 ע'. 8°.
מנוקד. לילדים.
- 2280 קולודי, קרלו, פסיד. סינוקיו; תרגום וקצר: ידידיה ספרא וציר... מ. אריה. תל-אביב, "עמי
- חי, (דפוס "נתיבה"), [תשי"ח], 49 ע'. 8°.
מנוקד. לילדים.
תרגום בלתי מקוצר, מאת ג. רוגל: ק"ס ל"א 429; מאת י. דושמן, מהר"א: ק"ס ח' 157, מהר"ב: ק"ס ל' 182. שם המקור: Carlo Collodi [=Carlo Lorenzini]: Le avventure di Pinocchio.
- 2281 קולידג', אוליביה א. מלחמת טרויה. תרגום בצלאל גילאי, בעריכת קיבן חזן. תל-אביב, י. שמעוני, (דפוס "חן"), תשי"ז, 249, [3] ע'. תמונות. 8°.
מנוקד. לבניה-נעורים. שם המקור: Olivia E. Coolidge: The Trojan war.
- 2282 קורצ'ק, ינוש. בני האדם הם טובים. ספר ותרגום אריה בוכנר. ציר: א. אבדי. תל-אביב, "גיב", (דפוס מלין, תשי"ז), 71 ע'. 8°.
מנוקד. לילדים. שם המקור: Janusz Korczak: Ludzie są dobrzy.
- ע' 127: "יאנוש קורצ'ק—אהוב הילדים." ע' 14-28: "האיש הרע <מספריו שבעל פה>—אריה בוכנר עבד במחיצתו של קורצ'ק ומספר על נסיעות המחנך הגדול לאי—ר' גם בערך הבא.
- 2283 קורצ'ק, ינוש [Janusz Korczak]. מחר וזה. תרגום: אריה בוכנר. ציר: מ. אריה. תל-אביב, "גיב", (דפוס "תרבות", תשי"ח), 71, [1] ע'. 8°.
מחזות לחנוכה. מנוקד. לילדים. בראש השער: יאנוש קורצ'ק.
- 2284 קורצ'ק, ינוש [Janusz Korczak]. ספורים לילדים. (כנס וערך ורובל גלעד... תרגום ב. פומרנץ... יצחק פרליס... יהושע מרקוביץ... אריה בוכנר). רשומים: יוסל ברגנר. עדה פונוסקיה-גרי; ספור חייו של קורצ'ק. (תל-אביב), הקיבוץ המאוחד, (דפוס "הפועל המזרחי"), תשי"ח, 159, [1] ע'. 8°.
מנוקד. בראש השער: יאנוש קורצ'ק. —6 מחוך 9 הספורים, על ילדים יהודים, "נכתבו במיוחד לעתון הנער החלוצי בפולין, החלוצ הצעיר..."
- 2285 קיפלינג, רדירד. ספורי קיפלינג. תרגום: א. פנחס. ציר: מ. אריה. תל-אביב, "גיב", (דפוס קדמה, תשי"ח 1957), 88 ע'. 8°.
מנוקד. לילדים.
מחוך: Rudyard Kipling: Just so stories.
- התכן: הגמל ודבשתו. הפילון הסקרן. מעשה הקנטורו. חיות-השריון הראשונות.
- 2286 קיפניס, לוין [Levin Kipniss]. אור; שירים וספורים לילדי כחה א. תל-אביב, זקל ליר קרני,

תרגום: יאיר לבני. תל-אביב, "אחיקר", (דפוס החברה המאוחדת להדפסה); תשי"ז. 183 ע'. 8°. שם המקור: Dorothy Walter Baruch: New ways in discipline.

2294 גלנץ, יוסף. דפים בפסיכולוגיה. לבתימ"ד למורים ולגונות בהתאם לתכנית משרד החינוך. חוברת איב. [תל-אביב], תשט"ז — תשי"ז. 1956. [1], 39. [1]; [2], 83-41. [1] ע'. 8°. במכונת-הכפלה. בראש השער: הסתדרות נשי מזרח באמריקה. בית צעירות מזרחי, תל-אביב.

2295 הלטר, מרדכי. שיעורים בכתובים. [א]: פרקי תולדות ונושאים במשלי. תל-אביב, "עבודה", (דפוס "עופר"), תשי"ז. 119. [1] ע'. תמונות. 8°. בראש השער: מרכזי האלטר.

המחבר הוא מורה בקבוצ דפנה של הקבוצ המאוחד. לפני כן פרסם: "שיעורים בתנ"ך" (ק"ס ל' 333).

2296 ההסתדרות הכללית של העובדים העבריים בא"י. הנער העובד. פרקי מחנאות; חומר למדריך. (ערוך ומוכן ע"י המרכז לנוער של הקיבוץ המאוחד. העורך: יחזקאל אבנרי... ציורים: יורם בן דוד). איב. [תל-אביב], 1957. 4°. במכונת-הכפלה, המעטפת בדפוס. בראש המעטפת: מחלקת ההדרכה של ההסתדרות הכללית של הנוער העובד העברי בא"י.

התכן: א: מבוא. פרשות הלמוד: אש, כירות, שכונת שדה, מתקני אוכל וכלים, תרגום, סדורי-מחנה, אלונקות ומיטות-שדה. מתקנים לטיפוס, מעברות, מתקנים-ש. מקורות. [2], 138, 139. [5] דף. — ב: פרק המיבצעים. פרק "המחנה". ביטול שדה. נספחים: טבע, עזרה-ראשונה, ספורט שימושי, מירסמים, מדידות בשטח. מקורות. [2], 164 דף.

2297 ירושלים. האוניברסיטה העברית. תקנון חופשות נסיעות לחו"ל של העובדים האקדמיים. ירושלים, (דפוס מרכז), תשי"ז. [1], 8 ע'. 8°.

2298 ירושלים. האוניברסיטה העברית. בית-ספר קפלן. בית הספר לכלכלה ולמדעי החברה ע"ש אליעזר קפלן — האוניברסיטה העברית. ירושלים, (דפוס "אחיה" תשי"ז. 15, [1] ע'. תמונות. 8°. חוברת: The Eliezer Kaplan: School of Economics and Social Sciences — The Hebrew University. 19, [1] p., illus.

2299 כפר גלעדי [קבוץ]. סכומי עבודות

(דפוס "בצלאל", 1957). 32 ע'. תמונות. 8°. על המעטפת: ספריה אלף. מנוקד. האותיות מצוירות.

2287 רוברטס, אולין. מסעות התייר הצעיר בסין. מלווה ב-26 תמונות. מהדורה שניה. (מאנגלית: א. חשביה). תל-אביב, ש. פרידמן, (דפוס "אלישע"), תשי"ז. 175 ע'. מפה. 8°. = התייר הצעיר. 3. לבני-הנוער. בראש השער: ט. או. רוברטס. שם המקור: Evelyn Roberts: Young traveller in China. אחרים בסדרה: ק"ס ל"ב 277 (מס' 1420, 1423), ל"ג 300 (מס' 1588) ולעיל מס' 2231, 2261, 2262.

2288 שיפן, ק[תרין ביני]. אל. גרהם בל, ממציא הטלפון. עברית: [דן] רון. [תל-אביב], "המחמד", (דפוס ישראל), תשי"ז. 108 ע'. תמונות. 8°. לבני הנוער. שם המקור: Katherine Binney Shippen: Mr. Bell invents the telephone.

2289 שלונסקי, אברהם [Abraham Shlonsky]. אני וטלי או ספר מארץ הלמה... ציר יחזקאל קמחי. מרחביה, ספרית פועלים; (תל-אביב, דפוס "הפועל הצעיר", 1957). 92, [2] ע'. 4°. (אנקורים). שירים. לילדים.

2290 שמאלי, אליעזר [Eliezer Smoli]. בצל אילן: ספורים. תל-אביב, "יבנה", (דפוס "נתיבה", תשי"ז. 1957). 167 ע'. 8°. מנוקד. לבני הנוער.

2291 תלמי, מנחם. ישובים באש. צייר: גר שון גרא. תל-אביב, "עמיחי", (דפוס "תרבות", תשי"ח). 221 ע'. 8°.

"עמידתם לאדרכת של עשרות ישובים עבריים... בפני יחידות גדולות של צבא ערבי סדיר". לבני-הנוער.

2292 Haezrahi, Yehuda. Lumières de Ha-noucca, édité par Yehuda Haezrahi. Adaptation et édition française par Ephraïm Tarr. Jérusalem, Keren Kayemeth Leisrael <Fonds national juif>, (typ. Achva), [1957]. 80 p., illus., map, music. 8°. (F.N.J. série des fêtes).

לקוסד קריאה וחומר לעריכת תמונות ומסיבות לבני הנוער.

חנוך והוראה

2293 ברוך, דורותי (ולטר). דרך חדשה לחנוך ילדינו. מאת דורותי ולטר ברוך. צייר: לואיס פישר.

חינוך והוראה בבית הספר. מאת פרנק סמית, א. ס. הא"ר
ריסון. מאנגלית: [תנאל] אליס. תל-אביב, "הדר", חש"מ,
תשי"ח. 149 ע', 8°. על הכריכה: א. ס. פרנק / מ.
הריסון. שם המקור: Frank Smith; A. S. Harri-
son: Principles of class teaching.

2305 עיציון, יצחק [רפאל הלוי], עורך [Isaak
Raphael Etzion]. פרקי הדרכה לבית הספר הממ-
לכתי. קובץ א: חג ומועד; פרקי הוי. ירושלים,
(המדפס הממשלתי), חש"מ, תשי"ז. 123 ע', 8°.
בראש השער: משרד החינוך והתרבות.

2306 פרנקנשטיין, קרל [Carl Frankenstein].
עוֹנֵי, מופרעות, פרימיטיביות; לבעיית החינוכיות של
סגנון-החיים. מאת ק. פרנקנשטיין. ירושלים, מוסד סאלד
למען הילד והנוער; (תל-אביב, דפוס תרבות), תשי"ז.
215 ע', 8°.

2307 קרנובסקי, לאון. תכנית לחינוך ולהכשרת
ספרנים בישראל. מאת לאון קרנובסקי. ירושלים, האוני-
ברסיטה העברית, בית הספר לספרנות, (דפוס ליפשיץ),
תשי"ז. 22, [2] ע', 8°. = פרטומים [של ביה"ס לספ-
רנות], 1. המקור, Leon Carnovsky: Report on
a programme of library education in Israel
: ק"ס ל"א 337.

דו"ח זה הוא פרי עבודתו של פרופסור בביה"ס הגבוה
לספרנות שעל יד אוניברסיטת שיקגו, אשר בא לרגל הו-
מנה מטעם אונסק"ו לישראל בשנת 1955 וחקר כאן את
מצב הספריות במשך שלושה חודשים. ביסודיות רבה מנ-
חח קרנובסקי את מצבו של מקצוע הספרנות ואת מצב
הספריות בישראל, ועומד במיוחד על ההישגים הרבים
שהשיג בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי על אף גי-
תוקו מהר הצופים. במשך שבע שנות קיום המדינה, ועל
יעודו בתור ספריה מרכזית במדינה. להלן הוא מתאר את
הדרך לפתור את בעיות השעה בשטח התפתחות הספריות
ובשטח הכשרת ספרנים בעלי רמה מקצועית גבוהה, ובי-
מסגרת זו דן בפרטים הרבים שהם התנאים הדרושים
להקמת ב"ס לספרנות בדרגה אקדמית ולהצלחתה כגון
הכנית לימודים, השכלה מתאימה של מועמדים, הרכב
חבר המורים, ציוד בספרי לימוד וחומרים, שיטות מינהל
וענייני מימון, ועוד. פרק אחד מוקדש לבעיית הארכיונים.
לתרגום הדו"ח צורפו דברי הקדמה מאת ד"ר ק. וורמן,
מנהל בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי ומנהל בית
הספר לספרנות. ד"ר וורמן מראה כאן, כיצד הצעותיו

בענפי החקלאות של כחה י"ב — קבוצת אבוקה. כפר גל-
עזי — תל חי, [תשי"ז], [1], 17 דף, דיאגרמה, טבלאות.
2°. במכונת-הכפלה.

2300 מיוחס, יוסף [בר"ש] [Yosef Meyouhas].
מפעלי החינוך המסלילים ברשות המקומית, שר-
תי הנופש לילד ולנוער... [תל-אביב], (המחלקה המוני-
ציפולית, הועד הפועל של ההסתדרות הכללית של העוב-
דים העברים בארץ-ישראל), [החברה המאוחדת להדפסה
בישראל, תשי"ז], 29, [1] ע', תמונות. 8°.

"נדפס ברבעון, הרשות המקומית בחבורות מס. 4
> שנה ג' < 1956, מס. 1 > שנה ד' < 1957, מס. 3-2
> שנה [ד'] < 1957".

2301 מישקנסקי, ישבעם, מלקט. אספ השא-
לות בביוגרפיה (בכתיבות הבגרות בשנים תרצ"ח-
תשי"ז ובכתיבות קונקורס ופרס של האוניברסיטה העב-
רית בירושלים בשנים תשי"ד-תשי"ח). (ירושלים, תשי"ח).
[2], 66 ע', 8°. במכונת הכפלה, המעטפת בדפוס.

2302 נדר, א[ברהם] [A. Naddad]. בוגרי
עלית הנוער; דיווחשבון מסיכומי הכרטיסיה המרכזית
ומחקרהמעקב... [א"ד]. (ירושלים, תשי"ז לערך). ד"א
גרמות. 2°. במכונת-הכפלה.

התכן: [א]: (מבוא כללי; תכונות היסוד של יוצאי
עלית הנוער; מסגרות החינוך ומגמות הנשירה). 17, 140
דף. — [ב]: מצבם כיום של חניכי עלית הנוער לשעבר.
227-141; [1], 348-231 דף. — [ג]: בעיות נבחרות לב-
דיקת גורמי השפעה. 50, 3, [8] דף. — [ד]: מוסף למחקר
על בוגרי עלית הנוער. 3, 47 דף.

2303 הסוכנות היהודית לא"י. הלשכה לעליות
ילדים ונוער. תכנית לימודים ותהליך דידקטי
לחברה ארבע-שנתית בשנה הראשונה, בצירוף קוי תכנית
לשלוש שנות לימוד נוספות. תל-אביב, הסוכנות היהודית
לארץ ישראל, המחלקה לעליות ילדים ונוער, (דפוס "אח-
דו"ח"), תשי"ח. 186 ע', מפה. 8°.

המבוא (ע' 307) מכיל את ההנחיות הכלליות ואת
הקיום להוראה בת ארבע שנים. אחריה ניתנו תכניות הלי-
מודים של השנה הראשונה בעברית, תנ"ך, חשבון, תכנית
להוראת נושא "המעון", הסתכלויות בתופעות העונה,
דרכים להקניית הקריאה במפה. בתוך הפרקים נמצאות
דוגמאות מפורטות למהלך השיעורים ורשומים ספרי עזר
להכנת המורה.

2304 סמית, פרנק; א. ס. הריסון. עקרונות

salem, Youth and Hechalutz Department of the Zionist Organization, (typ. Jerusalem Post, 1958). 171 p., illus. 8°.

הקודם, לחודש אלול: ק"ס ל"ב 149, שם גם ציון.

ספרי למוד

2313 בורישנסקי, י[הושע]; ש[למה] זעירא [Shlomo Zefra]. בעיות בפסיקה. <חלק עם החרות... מאושר עלידי משרד העבודה כספר למוד לבתי ספר מקצועיים תלת וארבע שנתיים. ירושלים, אח"כ אסף > בסיוע משרד העבודה — המחלקה לחינוך מקצועי <, (דפוס "אחווה", 1957). 267, [1] ע', ציורים. 8°.

2314 בקר, מנחם [Menachem Baker]. חוברת לעבודה במשנה. [בד']. תל-אביב, א. ציוני, (דפוס "נח" בה"), תשי"ח (1957). 8°.

התכן: [ב]: לשנת הלימודים הששית. מסכת סנהדרין, פרקים ב'ו. 46 ע'. — [ג]: לשנת הלימודים השביעית. מסכת בבא קמא, פרקים א"ג. ח. 52 ע'. — [ד]: לשנת הלימודים השמינית. מסכת בבא מציעא, פרקים ב, ו. 42 ע'. — חוב' א עוד לא הופיעה. חוברות לעבודה בתלמוד, מאת אותו המחבר: ק"ס ל"ב 280, ל"ג 304.

2315 ברקלי, שאול [Saul Barkali]. סיכום חוקי התורה. לתלמידים ולמתלמים הניגשים לבחינות הבגרות. בהתאם לתכנית הבחינות של משרד החינוך והתרבות. ירושלים, המכון העברי להשכלה בכתב בישראל, (דפוס "ספרא"), תשט"ו. 279, [3] ע'. 8°.

= ספרות בגרות. 19.

החוקים מתוארים בסדר שיטתי לפי ענינם. קודמים שני פרקים על משפטים וסדרי משפטים בישראל הקדומה ועל החוק הישראלי, מהותו, סידורו ועריכתו, גלוי שאלות לחזרה ולשנון, רשימה קצרה של ספרות, מפתחות.

2316 גור-אריה, י. תולדות העולם העתיק; מורה, יון, רומי; גושים ושאלות. (חלק א: המורה). תל-אביב, אליף, (דפוס הפועל המזרחי), תשי"ז. 44 ע'. 8°.

עם "ביבליוגרפיה", היינו רשימת מקומות בספרי לימוד, שבעזרתם אפשר לעבד את הנושאים ולהשיב על השאלות.

2317 השולמי, יאיר. למורי הטבע לשנת הלימודים השביעית... עריכה מדעית: מרים גרסין-טישילר; פרקים בנוף האדם ובצומח, מ. אברמוביץ; פרקים בכר-

הממשיות של קרנבסקי ושא פרי. הוא עומד על המאמץ צים המרובים והמרוכזים שנעשו ע"י השלטונות הנוגעים בדבר לשם ביצוע תכניתו של קרנבסקי, על יסוד ביה"ס לספרנות ועל פעולותיו בשנתו הראשונה. נוספה גם תכנית הלימודים של ביה"ס לספרנות (השנה גם ק"ס ל"ב 29 מס' 238).

2308 רות, מרים [Miriam Roth]. הילד ואתה: ספר-עזר להורים ולמתחבים... ציורים: הנקי. (עריכה: חיים רבינוב). מרחביה, ספרית פועלים; (תל-אביב, דפוס "אחדות", 1958). 189, [2] ע'. 8°.

2309 ריקליס, לוי [וי] י[צחק]. הצעות למורה: <לפיתוח השעורים אשר בספר "מורי">. ירושלים, "מנור"; (תל-אביב, דפוס "דבר"), תשט"ז. [2], 196°95 ע'. 8°.

שומרוני, א. אליק, אפיקי חיים. עיין לעיל מס' 2151. 2310 Avidor, Moshe. Education in Israel. Jerusalem, Youth and Hechalutz Department of the Zionist Organization, (typ. Jerusalem Post), 1957. 2 p.l., 179 p., fold. diagr., pls., tabs. 8°.

= Modern Israel library, 3.

בסוף הספר נוסח אנגלי של חוק החינוך הממלכתי תשי"ג (ע' 161-176) ומפתח (177-179).

2311 Rosen, Aharon. Teaching Hebrew; a method for teaching the language to youth and adult groups. Jerusalem, Youth and Hechalutz Department of the World Zionist Organization, Central Press, 1957. 87 p., illus. 8°.

ספר וידקטי ע"פ השיטה "עברית בעברית". בבחינת היוגמאות נשען המחבר על ספר הלמוד "אלף מלים", שהוציא יחד עם יוסף בן-שפר (ק"ס ל' 335, ל"א 64, ועיין גם ל"ב 282). הקדמה מאת חיים רבין. הפרקים נדר פטו תחלה בכה"ע Israel youth horizon, כרך דה.

2312 Zionist Organization. Youth and Hechalutz Department. A handbook for Jewish youth leaders; the month of...; source material for discussion and dramatization in the youth movement. [v.2]: Iyar. Jeru-

מיה ובפיסיקה. תל-אביב, "עמית", (דפוס "דבר", תשי"ח).
256 ע', ציורים. 8°.

2318 ויסוצקי, חיים. פרקים בחשבונאות;
ספר לימוד לתלמידי הסמינריון למנהלי חשבונות מדופי-
למים ולמועמדים לבחינות ביניים של רואי חשבון. חלק
א. תל-אביב, הועד המרכזי של הסתדרות הפקידים, המח-
לקה לתרבות וחנך מקצועי, תשי"ח. [1], 3, 381 ע', טב-
ליות, מקצתן מקופלות. במכונת-הכפלה, השער בדפוס.

2319 זיו, מיכאל; יעקב טורי [Jacob Touri].
דברי הימים—הזמן החדש; ספר לימוד למוסדות
החינוך העליסודי, בהתאם לתכנית הלימודים של בתי
ספר מקצועיים. כרך ב. תל-אביב, "יבנה", (דפוס "נתי-
בה", תשי"ח). 293 ע', 8°.

מתקופת האימפריאליזם עד לאחר מלחמת העולם השנייה
ועד הקמת מדינת ישראל. פרקים על דברי ימי ישראל
משולבים אל תוך הספר. בסוף לוח סינכרוני. — הקודם:
ק"ס ל"ג 304.

2320 יהודה בן שמואל הלוי. "הכוזרי"
לבתי-הספר. מבחר מתוך ספר הכוזרי מאת ר' יהודה
הלוי. בצרוף מבוא, שאלות ובאור מלא של התוכן...
ירושלים, ש. זק, (דפוס טורים, 1957). 102 ע', 8°.
בראש השער: מנשה דובשני. מבחר מתוך המאמרים:
אג' וסוף מאמר ה. — הבאור: ע' 99-61.

2321 יורם, שלמה; משה הרפז [Shlomo Jo-ram; Moshe Harpaz].
ספר הכתיב החדש
לעבודה עצמית בבית. [אד]. תל-אביב, י. שמעוני, (תשי"ז).
8° כל חוברת 48 ע' תמונות.

התכן: [א]: כחה ב', (דפוס "קדמה", תשי"ז 1956). —
[ב]: כחה ג'. (דפוס "קדמה", תשי"ז 1956). — [ג]: כחה
ד'. חש"מ, תשי"ז. — [ד]: כחה ה'. (דפוס "נתיבה",
תשי"ז).

2322 יעבץ, צבי (Zwy Yawetz). מרד ספאר-
טאקוס; מקורות, תרגום והקדמה מבוא צבי יעבץ. (תל-
אביב, הקיבוץ המאוחד, (דפוס "ספר", תשי"ז. 36 ע', 8°.
קטעים מתוך כתבי קיסר, קיקרו, ליוויס, וליוס פאטר-
קולוס, פרוטיגנוס, פלוטארכוס, ועוד. במבוא (ע' 16-10)
מסביר יעבץ את תופעת העבודות. הספר מיועד לתלמידי
בתי-ספר.

2323 כרמיאל, ישעיה. פרקי מקרא, חוסף
תניך לבחינות בגרות... חלק א: תורה וגביאים ראשו-

נים, משלי, איוב, פרשנות. תל-אביב, "יכין", (דפוס "אביר-
קה", [תשי"ח]. [8], 163 ע'. 8°.

מורה דרך לעיון מעמק בתנ"ך. המחבר גותן הדרכה
לניתוח ספרותי ורעיוני של הפרקים ומראה גם דרך
לעיבוד נושאים כלליים. מכונס חומר רב, בפרט ביחס
לשאלות כלליות, והוא מוגש בצורה מרוכזת ותמצית-
תית, על פי רוב ע"י סדרת סיסמאות, מלות אחידה או
רמזיות. למקראות בלבד, שתפקידן לעורר את המחשבה
העצמית תוך עיון מדויק במקורות.

2324 משניות. משנה לתלמידים. מנוקדת ומר-
פורשת; מסכת... עם פירוש רבינו עובדיה מברסגורה
ועם פירוש עיקר תוספות יום טוב לרבינו משלם בהרב
יואל כהן צדק. (20-1). ירושלים, "אשכול", חש"מ, [תשי"ז].
8° דפוס-צלום.

התכן: 1. ברכות. — 2*. פאה. — 3. חלה וערלה. — 4.
בכורים. — 5*. שבת. — 6. פסחים. — 7. ביצה. — 8. ראש
השנה. — 9. יומא. — 10*. סוכה. — 11*. תענית. — 12*.
מגלה. — 13. מועד קטן ותענית. — 14. בבא קמא. — 15.
בבא מציעא. — 16. סנהדרין. — 17. מכות. — 18. שבועות.
— 19. אבות. — 20*. נדרים.

2325 עטיה, דניאל. קובץ תרגילים בהנהלת
חשבונות מתקדמת... תל-אביב, הועד המרכזי של הס-
תדרות הפקידים, המחלקה לתרבות ולחנך מקצועי,
תשי"ז. [1], 81 ע', טבלאות. 4*. בראש השער: ההס-
תדרות הכללית של העובדים העברים בא"י, הסתדרות
הפקידים. — במכונת-הכפלה.

2326 פֶּרְכֶּר, שלמה. טבע וחקלאות... בהת-
אם לתכנית הלימודים החדשה... [א]: לשנת הלימודים
הרביעית. (תל-אביב, קרני; ירושלים, דפוס מערב,
1957). 230 ע', תמונות. 8°. (ספרית חנוך ומדע).
מנוקד.

2327 קלעי, שרגא פיבל; זבולון טוכמן [Shra-Iga Feivel Kallay; Zevulun Tuchman]. הנד-
סת המישור <פלימטריה>; ספר לימוד לבתי ספר
תיכוניים <בהתאם לתכנית הלימודים החדשה>. מהדורה
שנייה. חלק א"ב. ירושלים, "עבר", (דפוס ורדי, 1957).
213; 175 ע', ציורים. 8°. בראש השער: ש.פ. קלעי,
התוחמן. — חלק ב נדפס בדפוס "רוגלד".

2328 קנצלר, ש[ואל?]; י. ורדני. חשבון
מסחרי ופיננסי... בעריכת שאול קנצלר. חלק א'
ב. תל-אביב, "יסוד", (דפוס "נתיבה", תשי"ז. 159; 110,

2234 The Little library. Supplementary to We learn English... Folk tales and legends. (Adapted by H[aya] Polturak. Illus.: Amiram Tamary). Tel-Aviv, Gadish Books, (דפוס א. מוזס, c 1957), 8°.

Cont.: Grade II, no 6: Stories from here and there. 38, [1] p. — Grade III, no 4: The talking bird. 40 p. הקודמים: ק"ס ל"א 165.

2235 Polturak, H[aya]; H[emda] Levin-ton; Y[affa] Alony-Feinberg. We learn English in the holiday. (Illustrations: Amiram Tamary. (מהדורה שניה מחוקקת. תל" (תל" Grade I-II, (דפוס "נתיבת", Sifrei Gadish, (אביב 1957), 35; 35 p. 8°.

ספרי מדע כלליים

2236 איטליה. משרד החקלאות. דרכי סיווג הוצאות פיתוח לנקוד והשקאה; דין וחשבון של החברה לפיתוח אוור לטינה באיטליה. תרגום מאיטלקית לפי סר טום רשמי של משרד החקלאות האיטלקי. [תל-אביב], מינהל המים, (הקדמה תשי"ז). [2], 21 ע', טבלאות, מפות מקופלות. 2°. במכונת-הכפלה.

2237 איל, בן-ציון [Benzion Loss]. סוציאליזם ברוח הנביאים. (מאת בן-ציון איל <לוס>). ירושלים, דפוס "אחיה", חתום 1957, 16 ע', 8°.

2238 ארנון, יצחק [Itzhak Arnon]. השם עת תנאי הגידול על תפוקת הטוכרים וטיבם בטורי גום. רחובות, התחנה לחקר החקלאות, המכון לגידולי שדה / המחלקה לפיטרומים, תשי"ח. [1] דף, 87, 13 ע', דיאגרמות, טבלאות. 4°. = [ישראל], משרד החקלאות, בולטין מס' 11. במכונת-הכפלה. עם סכום באנגלית. ביבליוגרפיה: ע' 87-82.

2239 בורדה, יעקב. ספקטרום האלקטרונים של Pb^{214} בשווי משקל עם צאצאיו... [ירושלים, תשי"ז]. [5] 16, [4] דף. 2°. עם תכן, סכום ושער נוסף באנגלית: The electron spectrum of Pb^{214} in equilibrium with its decay products... by Jacob B. — תקציר דיסרטציה, ירושלים תשי"ז 1956. במכונת-הכפלה.

2240 בנוימן, משה. נצול תופעות אופאי אמיניות על ידי שמרי יין... [ירושלים, תשי"ז]. [4]

[1] ע', דיאגרמות, טבלאות. 8°. ספר לימוד עם תרגילים לכל פרק ופרק.

2239 שיפמן, דוד. אסיה; ספר למוד לכתיבת הארץ בכתה ז. מהדורה מחדשת ומתקנת בהתאם לתכנית הלימודים... מהדורה שביעית. תל-אביב, "יבנה", (דפוס "הפועל המזרחי", תשי"ח 1957), 173, [1] ע', חמור גות, מפות. 8°. מנוקד.

2230 שכביץ, ב[עז] [B. Schachewitz]. חיבור העיון: <כיצד כותבים חיבור של תרגיל וחיבור של סמינריון>. מהדורה שניה. [ירושלים], האוניברסיטה העברית, (מפעל השכפול), תשי"ח, 10, 131 ע', 8°. מתוך הספר, תורת ההכנה שבכתב העתיד לצאת לאור. במכונת-הכפלה, המעטפת והשער בדפוס. בראש השער: הפקולטה למשפטים, לימודי ההכנה שבכתב. — מה' מיוחדת לסטודנטים למשפטים, עם השמטות ותקריבים. מהד' א: ק"ס ל"א 39.

2231 שמאלי, אליעזר [Eliezer Smoli]. ספר-רים. תל-אביב, (דפוס א. בן-חור), תשי"ז. 30 ע', חמור גות. 8°. = שער, ספריה בעברית קלה למתחילים בקריאה. א. — מנוקד. התכן: מוכר הצל, מתוך הגלים, כנפים.

שני הספורים הראשונים עובדו לעברית קלה על-ידי מאיר בצרת, והשלישי על-ידי יהושע נפחא, המעבדים הוסיפו גם הסברי מלים אחדים. "דבר ההוצאה" חתום: קבוצת מורים למבוגרים... מאיר בצרת... ברוך רגז...

2232 תל-אביב. עיריה. המחלקה לחנוך. יל-קוט שירה ופרווה לבתי-ספר תיכוניים. <בהתאם להצעות לתכניות לימוד בבית הספר התיכון> תשס"ז. (הכין לדפוס י. פוזנר). תל-אביב—יפו, העיריה, המחלקה לחינוך ותרבות, (דפוס הפועל המזרחי, תשי"ח). 295 ע', 8°.

2233 תלמוד בבלי (לקוטים). גמרא לחל-מיד; סוגיות התלמוד לבתי הספר התיכוניים, לפי התכנית החדשה של משרד החינוך והתרבות. פירש שלמה אופיר. ספר א: בבא מציעא ובבא בתרא. תל-אביב, י. שרברק, (דפוס "תרבות", 1957), 75 ע', 8°.

סוגיות נבחרות ("דפי החובה") עם פירוש רש"י, ואחר-יתון פירוש מלוני ועניני מאת המחבר, קצור תולדות החכמים ומלון. דומה במבנהו לחוברת "גמרא לתלמיד... למחלקה י" (ב"ב וסנהדרין) מאת אותו המחבר (ק"ס ל"א 305).

2346 הוגבן, לנסלוט. מתימטיקה למיליון.
הציורים: ג.פ. הוראבין. תירגם: דב שליונסקי <בהש-
חתפות ש. גילאי>. עריכת ההוצאה העברית: ש. פ.
קלעי, מרחביה, ספרית פועלים; (חיפה, דפוס "אות",
1958), ע' 647, 8°. (מענית). בראש השער: לנסלוט
הוגבן. שם המקור: Lancelot Hogben: Mathematics
for the million.
2347 הול, א[רצ'יבלד] ג[וין]. טכנולוגיה של
טכסטילים. ערוך ומתורגם בידי ש. סברדלוב. (תלאביב),
מיות, הוצאת ספרים טכניים — עם עובד, (דפוס "דבר",
1958), ע' 188, תמונות. 8°. שם המקור: Archibald
John Hall: The standard handbook of
textiles.

מקום רב מוקדש לתעשיית הסיבים המלאכותיים.

2348 הנסון, לורנס; אליזבת מ. הנסון. פול
גוגן. עברית: שרה רזי. (תלאביב), "עידית"; (יפו,
דפוס "שם"), תשי"ז 1956, ע' 304, 8°. בראש השער:
לאורנס ואליזבת הנסון. שם המקור: Elisabeth M. Hanson:
Noble savage; a life of Paul Gauguin.

2349 הרינג, ז[אב] [Zeev Häring]. המהפכה
האפורה באנגליה... תלאביב, מסדה; (רמת-גן, דפוס
מסדה, הקד' 1957), ע' 161, 8°. [1] ע' 8°.
"ספר זה הוא פרי עבודת מחקר במכללת לונדון ושל
הסתכלות בחיי האומה האנגלית משך שנתיים ומעלה".
(מההקדמה). מתוארים בו אופיו של העם הבריטי והתמור-
רות החברתיות שחלו באנגליה. המדורות: מדינה סוציא-
לית. משק מולאם. דמוקרטיה מכונת.

2350 וישניבסקי, שלום [S. Vishnevsky]. אל
תפחדו מפני הלידה; <הדרכה ללידה טבעית>. תל-
אביב, הוצאת המחבר בתאום עם בית-החולים העירוני
ע"ש "הרסה" ושרותי הבריאות הצבורית [של] עיריית תל-
אביב יפו, (דפוס מ. שהם, 1957), ע' 112, תמונות. 8°.

2351 חיפה. הטכניון העברי. התחנה לקלימטו-
לוגיה טכנית. מחקר מס' 51, חיפה, חש"מ, 1952—
תשס"ז. 8°. עברית ואנגלית. בראש השער: התחנה
לקלימטולוגיה טכנית. הטכניון, מכון טכנולוגי לישראל.
התכן: 1: [הינריך] נוימן; [מנחם] פלג; [נתן]
רובינזון; תגובות הקירות להשפעות תרמיות
מן החוץ. תשי"ג. [2] 21, [11] 22, [2] ע', דיאגרמות
וציורים (במכונת-הכפלה), טבלאות. — 2: [הנ"ל]: הפ-

145, [3] דף, דיאגרמות, טבלאות. 4°. עם תכן, סכום
ושער נוסף באנגלית: On the utilisation of alpha
amino acids by wine yeasts... by Moshe
Benziman. — דיסרטציה, ירושלים תשס"ז. במכונת-
הכפלה.

2341 גוטמן, יואל. החלוף האיוווסופי בין
מימן ואמוניה על פני קטליזטורים מתכתיים... [ירושלים,
תשס"ז]. [4] 70, [7] דף, דיאגרמות, ציורים. 4°. עם
סכום ושער נוסף באנגלית: The exchange reaction
between Hydrogen and Ammonia on metallic
catalysts... by Joel R. Gutman. — דיסרטציה,
ירושלים תשס"ז. במכונת-הכפלה.

2342 גול, שרל דה. מאבק לחרות. (מצרפתית:
אליהו מייטוס). כרך א"ב. תלאביב, "עם הספר", (דפוס
אלישיע), תשי"ח (1957). לוחות-תמונות, מפות. 8°.
בראש השער: שארל דה-גול. שם המקור: Charles de
Gaulle: Mémoires de guerre.
התכן: כרך א: אל הדגל! 1940-1942, [1] ע' 338.
ב: אחרות במערכה 1942-1944, [1] ע' 466.

2343 גולדמן, ארוינג; חנה גולדמן. האנשים
הראשונים; פרשת ראשיתו של המין האנושי. (עב'
רית: דניאל שר). תלאביב, "מסדה"; (רמת-גן, דפוס
"מסדה"), תשי"ז. 162 ע', תמונות. 8°. מנוקד. שם
המקור: Irving & Hannah Goldman: First men.

2344 ג'ילס, מילובן [Milovan Djilas]. המעמד
החדש; ביקורת הקומוניזם בן זמננו. (תורגם מן המ'
קור הסרבי בעזרת משה בריצבי [= שויגר]). תלאביב,
עם עובד, (דפוס הפועל הצעיר), תשי"ח, [1] ע' 242.
8°. בראש השער: מילובאן ג'ילאס.

המחבר, ממנהיגי הקומוניזם ביוגוסלביה ובמשך תקופה
מסוימת סגן נשיא המדינה, המיר את השקפותיו ונהפך
למתנגד חריף של המשטר, והוטל לבית הסוהר. כה"י של
הספר הוכרז חוצה לארץ. כשנודע הדבר הוארך מעצרו.

2345 האורחלי, יהודה [Yehuda Haezrahi].
ארץ המהפכה השקטה; פרקי אנגליה. (תלאביב),
אגודת הסופרים העברים ליד דביר, (דפוס אילון, תשי"ז),
ע' 287, 8°.

שמונה פרקים על התמורות שחלו בחיים המדיניים, על
חיי הרוח והתרבות, על אופיו של האנגלי ועל צורת
לאומיותו.

ישראל. משרד האוצר. אגף הנכסים. קבץ הרצאות בעניני מקרקעין. עיין לעיל מס' 2130.

2354 ישראל. צבא. מטכ"ל. אגף מודיעין. מצרים; החברה והמשטר. מחקר חברתי פוליטי על השכבות הנמוכות והבינוניות-נמוכות... מבוסס על ראיונות עם חיילים מצרים, שבויי מבצע "קדש"... חמד, המטה הכללי, אגף מודיעין, [תשט"ז]. 93 ע', 4. במכונות הכפלה. "מובגל".

2355 כהן, אהרן (Aharon Cohen). העולם הערבי של ימינו <1918-1958>. [א]. מרחביה, ספרית פועלים; (חיפה, דפוס "אות", 1958). 352 ע', תמונות, טבלאות, מפות (אחת מקופלת). 8. (מענית). בראש השער: אהרון כהן.

המשך של "המורה הערבי" (ק"ס ל"א 179, שם גם תאור קצר). בכרך הראשון באים הפרקים העוסקים בריסודות הכלכלה והחברה הערבים בימינו והתמורות שנתחוללו בה בארבעים השנים האחרונות. הכרך השני יעסוק בהתפתחויות הפוליטיות בארצות הערביות מאז 1919 עד ראשית 1958 ובמיפגשים ההיסטוריים של היהודים והערבים מאז ימיקדם ועד ימינו. (מהקדמה). פרקים מיוחדים על הנפט, התנועה לשחרור האשה, וכד'. ביבליוגרפיה (הכוללת הרבה ספרים ערביים ורוסיים); ע' 329-340. בסוף הספר מתאחות שמות גיאוגרפיים, שמות אישים, עניינים. — המחבר הוא חבר הקבוץ שער-העמקים של השומר הצעיר.

2356 כהן, עמיחי. דרכי הזנת הבטטה והשפעת גורמי הגידול על יבולה והרכבה... ירושלים, [תשט"ז]. [5]. 35, 158-165, 2 ע', דיאגרמות, טבלאות. 2. עם תבן, כוכם ושער נוסף באנגלית: The effect of fertilizers and other growing factors on yield and composition of sweetpotatoes in Israel... by Amichay Cohen — תקציר דיסרטציה, ירושלים תשט"ז. במכונות-הכפלה, השערים בדפוס. הדיאגרמות על דפים מיוחדים שלא נמנו.

2357 כרמון, יחיאל. הקנקן והגביע; הגיגים מחכמת סין. מבחר תרגום וסבוא מאת יחיאל כרמון. עטר גרשון קרונפלד. תל-אביב, י. שמעוני, (דפוס אלישע), תשי"ח (1957). 239, [1]. 8. "המכתמים והפתגמים באים לשקף את דרך ההסתכלות באדם ובמראות החיים של החכם הסיני... לקטחי את החומר ממקורות שונים, והוא כולל דברי אגדה וסיפורים (מהקדמה).

עולה התרמית של בתיים בעלי מבנה-קבע. 1952. [2]. 5, [2]. 5, [2] ע', לוחות-דיאגרמות, טבלאות, ציורים. במכונות-הכפלה, המעטפת והשערים בדפוס. — 3: [הנ"ל]: הפעולה התרמית של צריפים בעלי מבנה קל תשט"ז. [2]. 6, [16]. 6, [2] ע', דיאגרמות וציורים (במכונות-הכפלה). טבלאות. — 4: [הנ"ל]: נסויים באמצעי הגנה תרמיים על גגות בטון. תשט"ז. [2]. 8, [6]. 8, [2] ע', דיאגרמות וציורים (במכונות-הכפלה). טבלאות. — 5: מ. פלג: חשוב הקרנת השמש על בנינים. תשט"ז. [2]. 8, [2]. 8, [6]. 8, [2] ע', לוח-דיאגרמות (מקופל) וציורים (במכונות-הכפלה). טבלאות (אחת מקופלת). — השערים הנוספים באנגלית:

1: H[einrich] Neumann; M[ordecai] Peleg; N[athan] Robinson: Reaction of walls to outside thermal influence. — 2: [Id.]: Thermal behavior of solid-construction houses. — 3: [Id.]: Thermal behaviour of light construction huts. — 4: [Id.]: Experiments on thermal protection of concrete roofs. — 5: M. Peleg: Calculation of insolation on walls of buildings.

2352 טרינין, אבנר; ברטה פרלמוטר; מנחם לוין. הלבנת ששתן ע"י היסכולוריס והמערכת הריסכולוריס-ברומיד. מאת א. טרינין וב. פרלמוטר-היימן... מ. לוין. ירושלים, 1955. [1]. 39, [1] דף, דיאגרמות, טבלאות. 2. בראש השער: מדינת-ישראל. משרד החקלאות. המכון לסיבים ומוצרי יער. — במכונות-הכפלה. עם תבן, כוכם ושער נוסף באנגלית: Bleaching of flax by hypochlorite and hypochlorite-bromide mixtures, by A. Trienin [i.e. Treinin], and B. Perlmuter-Hayman... M. Lewin. עיקר המחקר נעשה במסגרת עבודת סיום... של א. טרינין שהוגשה לאוניברסיטה העברית לשם קבלת תואר מוסמך למדעי הטבע.

2353 ירושלים. האוניברסיטה העברית. בית הספר לרפואה. היסטולוגיה. בעריכת תלמידי שנה ג' — תשי"ז של בית הספר לרפואה. ירושלים, תשי"ח. [5]. 154 דף, ציורים. 4. במכונות-הכפלה. כבסיס לכתיבת החוברת שמשו הרצאותיו ומעבודותיו של פרופ' איצקוביץ. החוברת לא נבדקה ע"י המרצה. (מהקדמה).

2363 מרגלית, ד[וד] [D. Margalit]. התינוק ;

מדריך רפואי-תלמידי, א. ציוני, (דפוס "נתיבה"), תשי"ח.
14, ע' 158, טבלאות. 8°.

"המטרה היתה... לסכם בקיום כוללים את ההוראות וההדרכה בשטחים השונים של הטיפול, ולתת דחיפה לאם ולמטפלת המשכלת למחשבה עצמית". (מההקדמה).

2364 משרד העבודה הבינלאומי. המנוע וה-
מכונות ; אחזקה ותיקונים של מכונות, משאיות
וטרכטורים. תורגם לעברית בידי חיים רייצס ואיג'י
ראובן ברלינר בלאו מספר שהוצא לאור ע"י משרד
העבודה הבינלאומי, ג'נבה. ירושלים, אחיאסף > בסיוע
המחלקה לחינוך מקצועי—משרד העבודה <, (דפוס
"המערב"), תשי"ח. 338 ע', טבלאות, ציורים. 8°.

שם המקור : Maintenance and repair of motor
vehicles, publ. by the International Labour
Office, Geneva, 1955

2365 גפולאון, קיסר הצרפתים. יומנו של
נפוליאון. ליקט : קלוד רואה. מצרפתית : אדר קיסרי. (תל-
אביב), עידית, (דפוס "אלישע"), תשי"ז. 247 ע', 8°.
שם המקור : La vie de Napoléon racontée par
Napoléon; textes rassemblés par Claude
Roy (Paris, 1955)

2366 סיני, סטפן שלמה. סינתזה של תרכובות
אליפטיות, המכילות פלואור. עבודת מחקר בכימיה אור-
גנית... [ירושלים, תשס"ז]. 4, 65, 3, [3] דף, דיא-
גרמות. 4°. עם תכן, סכום ושער נוסף באנגלית :
Synthesis of aliphatic fluorine compounds...
by Stephen Shlomo Szinaï — דיטרטציה, ירו-
שלים [תשי"ז]. במכונת הכפלה.

2367 פורת, אליהו. אנגליה ; פרקי מסע, נוף,
החי ותרבות. אנתולוגיה בעריכת אליהו פורת. תל-אביב,
ש. זימון, (דפוס "חן", 1957). 143, [1] ע', לוחות-תמו-
נות. 8°. (ארצות מספרות).

"גייסנו" באנתולוגיה זו עשרות סופרים ומשוררים,
מסאים ומבקרים, זרים ואנגלים גם יחד... [לשם] העלאת
דמות דיוקנה של אנגליה בפני הצעיר הישראלי. ערכים
אחדים בלבד חוברו במיוחד לספר זה. המדורות : הבירה.
הארץ. העם. התרבות והחברה.

2368 פיגה, יהודה. רגישות המכפילור
לקרינות חלשות והשמוש בו לחקר הסינטיזציות הטבעי-
יות שנתגלו בגבישי אורגני נטרת... [ירושלים, תשי"ז].

פורי עם, הגיגים ומשלים... הספר יוכל לשמש ילקוט
מחכמת הדורות של סין". (ע' 14).

כרמין, י. מכמני הים. עיין לעיל מס' 2138.

2358 לאור, מ[איר] [Meir Laor]. ספר עזר
לסדנא. בעריכת מ. לאורלוסטר. תל-אביב — יפו, האי-
גוד הארצי של פועלי המתכת ואגודת פועלי המתכת,
(דפוס יפת) [תשי"ז]. 85, [20] ע', ציורים, טבלאות. 8°.
התכן : מתימטיקה ומדות. לוחות להשוואת מידות. פיר-
סיקה [= מכניקה]. תורת החום, חשמל, חמרים. פרקי
מכונה, עיבוד וכלי עבודה. תקני שרטוט. משקלות ומידות.
לזרה, י. כלכלת המשק החקלאי. עיין לעיל מס' 2139.

2359 לוינגר, אלמה (ארליך). גלילאו גליליי
ליי, מאנגלית : א[ברהם] בירמן. תל-אביב, ג. סברסקי,
(דפוס "קול"), תשי"ח (1957). 144 ע'. 8°. (ספריה של
אנשי שם). בראש השער : אלמה א. לוינגר. שם המקור :
Elma Levinger (Ehrlich) : Galileo
"מובן שהרבה מן השיחות הן פרי המצאתי". (מההקדמה).

2360 לנדאו, פאול [Paul Landau]. הומניס-
טים > דיוקנאות של גדולי הספרות <, עברית : צבי
בר-מאיר. תל-אביב, דביר, (דפוס בלוק, תשי"ח). 198, [1]
ע', פורטרט. 8°. = דביר לעם, סידרה ג. כטל.
התכן : ק. חרמן, מנהל בית הספרים הלאומי והאוניבר-
סיטאי : על הסופר וספרו (ע' 115). — דאנשה. אראסמוס.
ראבלה. סרונטס. פראנקלין. לסינג. באלוק. תקיירי.
טולסטוי. רולאן.

2361 מיל, ג'ון סטיוארט. ממשל של נצי-
גים... תרגם מאנגלית יוסף אור. מהדורה חדשה. ירו-
שלים, הוצאת ספרים ע"ש י"ל מאגנס, האוניברסיטה
העברית, (דפוס "אחיה"), תשי"ח. וא. 302, [2] ע'. 8°.
= ספריימופת פילוסופים, כ"ה. עם שער נוסף באנגלית.
שם המקור : John Stuart Mill : Representative
government.

2362 מני, אהרן סלימאן אליהו. רשימות
עורך-דין : פקודת סטרי חליפין... ירושלים, [ר. מס],
(דפוס ש. וינפלד), תשי"ח. [2] 128 ע', 8°.
"הפקודה הזאת... מטפלת גם בשני מסמכים אחרים...
והם שטר החוב והשיק... היא קובץ של מנהגים, של-
אחרי שהתברר קיומם בבתי הדין, נתקבלו להלכה, וקבלו
צורה של חוק, כדרכו של כל מנהג... הפקודה הזאת,
רובה ככולה, שאולה מפקודה זו הנוהגת באנגליה" (ע' 1).

בין נגיפי האבעבועות... [ירושלים, תשי"ז]. [3], 13, 11, [2] דף, דיאגרמות. 4°. עם תכן, סכום ושער נוסף באנגלית: A comparative study of the variola — vaccinia viruses... by Esther Rabinovitz — תקציר דיסרטציה, ירושלים תשי"ז 1956. במכונת הכפלה.

2376 רדיו ואלקטרוניקה; בטאון הסכנאים והחובבים בישראל. (ירושלים, בתמיכת "אורס", דפוס הת"ח ודפוס אופסט זיו), 1957 (תשי"ח). 8°. העורך הראשי: מ. מירון. חוב' 1: (דצמבר כסלו), 23, [1] ע', ציורים. מברורא 1958 ירחון.

2377 שויניץ, קרל דה... אדם נולד, (מאנגלית רחל גוי. עורך בידי אברהם יבין). (תל-אביב) הקיבוץ המאוחד, (דפוס "אחדות"), תשי"ז. 59, [3] ע', תמונות. 8°. מנוקד, שם המקור: Karl de Schweinitz. Growing up.

כיצד נבראים וגדלים אנשים וחיות.

2378 שטיינברגר, יצחק. תכונות חשמליות של מוספורים... מאת יצחק שטיינברגר... [ירושלים, תשי"ז]. [4], 60, 5, [7] דף, 2°. עם תכן, סכום ושער נוסף באנגלית: Electrical properties of phosphors... by Itzhak Steinberger — דיסרטציה, ירושלים תשי"ז 1956. במכונת הכפלה.

2379 שקי, יצחק. ההגות הפילוסופית בהשתלשלות ההיסטורית. (מהדורה שנייה). כרך א: הפילוסופיה היהודית. ירושלים, משפט ומדינה, (דפוס מרכז), תשי"ח (1957). 101, [1] ע', 8°. עם שער נוסף באנגלית. שם המקור: Isaac Sciaky: Avviamento storico allo studio della filosofia. Firenze 1938.

מהר קודמת, בשם "קצור תולדות הפילוסופיה", כרך א: קיס כ"ג 280, שם גם ציון ותכן. מהדורה השנייה מהמהדורה הראשונה, מאת המחבר.

2380 שרת, משה [Moshe Sharett]. משוט באסיה: יומן-מסע. תל-אביב, "דבר", (דפוס, עוסרי, תשי"ח). 356 ע', תמונות, מפה. 8°.

שר החוץ שעבר עשה כחדשים ספטמבר-דצמבר 1956 בארצות דרום אסיה ודרום-מזרח אסיה ובמזרח הרחוק בשליחות מטעם ממשלת ישראל לשם היוק הקשרים המדיניים הקיימים ויצירת קשרים חדשים. הוא השתתף בועידה השנייה של התנועות הסוציאליסטיות של אסיה

[3], 34, [2] דף, דיאגרמות. 2°. עם תכן, סכום ושער נוסף באנגלית: The sensitivity of the photo-multiplier for weak radiations... by Yehuda Feige — תקציר דיסרטציה, ירושלים תשי"ז.

2369 פיטלסון, יהודה. ריאקטיביות של מולימים פולימרים ויוניים... מאת יהודה פיטלסון... [ירושלים, תשי"ז]. [4], 9, [8] דף, דיאגרמות, טבלאות. 4°. עם תכן, סכום ושער נוסף באנגלית: The re-activity of polar and ionised high polymers... by Jehuda Feitelson — תקציר דיסרטציה, ירושלים תשי"ז 1954.

2370 פלנט, שמואל. לקח הסוציאליזם בימינו... תל-אביב, [דפוס האחים רובינשטיין], (הקד' תשי"ז). 45, [1] ע', 8°.

2371 פרידברג, ישראל. סדרי הזריעה של סלקהסוכר והשפעתם על הרכבו בתנאי קרקעות הלס שבנגב הצפוני... [ירושלים, תשי"ז]. [2], 75, 5, [2] דף, דיאגרמות. 2°. עם תכן, סכום ושער נוסף באנגלית: Methods of sowing sugar-beets... by Israel Friedberg — דיסרטציה, ירושלים תשי"ז. במכונת הכפלה.

2372 צונציגר, מ[נחם] [M. Zwanziger]. רואה חשבון: מקצוע, תפקיד וחובותיו; מדריך לביקורת החשבונות. תל-אביב, מ. גיומן, (דפוס מל"ן), תשי"ח. 199 ע', 8°.

"תיאור פעולותיו של רואה חשבון", עם דוגמאות רבות. בתוספת: חוק רואי חשבון תשי"ז, תקנות רואי חשבון תשי"ז ומאן לדוגמה. הספר ממלא צורך השעה.

2373 צונציגר, מ[נחם] [M. Zwanziger]. תורת התמחיר להלכה ולמעשה. תל-אביב, נ. סברסקי, (דפוס יפת), תשי"ח (1957). 91, [2] ע', דיאגרמה מקוטלת. 8°. בכרך ראשון זה ייעשה הגסיון לתת תמונה כוללת של התורה, שתתאים פחות או יותר לכל מפעל חרושתי, מבלי להיכנס, כמובן, לפרטי הנהלת החשבונות". (מההקדמה).

2374 קלרק, ארתור צ'רלס. מסע בחלל. (מאנגלית: נ. רבן). תל-אביב, ש. פרידמן, (דפוס "אלישע"), תשי"ח. 191 ע', תמונות, מקצתן על לוחות. 8°.

בראש השער: ארתור סי. קלארק, שם המקור: Arthur Charles Clarke: The exploration of space.

2375 רבינוביץ, אסתר. מחקר השוואתי

2383 ליפבסקי-הליפי, י[צחק] Isaac Lipav-I [Iski-Halifi]. חומרים בייצור; גוהל, רישום וחישוב. תל-אביב, "סדרי מנהל"; (רמת-גן, דפוס מסדה), [תשי"ח], 53, [1] ע', סבלאות. 8°.

2384 רוזן, שמואל (Shemuel Rosen). מי יודע? ציורים: פרידל שטרן. תל-אביב, "צבר", (דפוס ישראל), תשי"ח, 237, [9] ע'. 8°. חידונים ששודרו ב"קול ישראל". מע' 141 ואילך: חשובות.

2385 רוזנפלד, פרי. ישראל במדים. מאת פרי (רוזנפלד), תל-אביב, מ. בירן, (דפוס מדע), תשי"ז, 123, [3] ע', [1] דף, תמונות. 8°. עם שער גוסף באנגלית: Israel in uniform, by Fery (Ro - senfeld).

קריקטורות על חיי הצבא בישראל. המקראות בתחלת הספר בעברית, ובסופו באנגלית.

בבומבי ובועידה של האיגוד הבין-פרלמנטרי בבנגקוק. הוא מספר גם על פגישותיו עם יהודי הארצות האלה. Ihud ha-no'ar ha-haluzi. Bibliothêque idéologique. עין לעיל מס' 2159.

שאר דפוסי ישראל

2381 בינג, אשר [Anselm Bing]. עבודות גיר וקרטון... ירושלים, המחלקה לענייני הנוער והחינוך של ההסתדרות הציונית, (דפוס גרוסלם פוסט), תשי"ז, 72, [1] ע', תמונות, מקצתן על לוחות. 8° = יגיע כפיים; ספריה למלאכתיד לצופיות ולשדאות, ג. 2382 גוטפריד, מרדכי. הטבע הוא למעלה מן הטבע! סקירות ובחינות והשקפות המתייחסות לחקר אלוה... תל-אביב, חש"מ, תשי"ז, 16 ע'. 8°. בראש השער: ספר ק"ם.

ספרות עברית ומדע היהדות בחו"ל

עתונים

ראה גם להלן במדור "בתוך כתבי עת".
2386 Macabeus em revista. [Rio de Janeiro], (Departamento cultural e recreativo "Macabeus"), 1957. 4°.
ירחון. העורכים: Isaac Kayat, Carlos Isaac Balassiano. חוב' 1: יוני 22 ע', תמונות.

קבצים

2387 רש"י: תורתו ואישיותו; קובץ לרגל מלאות שמונה מאות וחמשים שנה לפטירתו. בעריכת הרב שמעון פדרבוש. ניו-יורק, מחלקת התרבות של הקונגרס היהודי העולמי והמחלקה לחינוך ותרבות תורניים של הסוכנות היהודית, תשי"ח, 261, 155 ע'. 8°. עברית ואנגלית, עם שער גוסף באנגלית: Rashi; his teachings and personality... Ed. by Simon Federbush.

התכן: י.ק. מיקלישנסקי: חיי המורה. ש. פדרבוש: רבן של ישראל. י. רוזנטאל: הפולמוס האנטי-נציוני ברש"י על התנ"ך. ש.ק. מירסקי: שיטת רש"י בכתיבת התורה שבעל-פה. י. אבינורי: סגנונו של רש"י, מ.מ. בריאר: כללים והגדרות בפירוש רש"י. י. ברגר: רש"י

באגדת העם. י. אביעד: פרשנותא. א. פסטיק: גלות וגאולה במשנת רש"י. י.ד. ברגמאן: רש"י בתחום ההלכה. ח.ד. שאחל: יחס הרמב"ן לפירוש רש"י על התורה. ש. קלימאן: המשל והפתגם ביצירות רש"י. ש. ראבידור: בין: אכר בא"י בתור חוקר רש"י (חיים יצחק ראבידור). מ. חוקני: השפעת רש"י על התפתחותה של אידיש. י. רפאל: ספרות רש"י (ע' 243-257). ש.ז. כהנא: ירחי רש"י בא"י. — M. Waxman: Rashi as commentator of the Bible. Joshua Bloch: The great expounder of the Bible and Talmud. I. S. Elfenbein: Rashi in his responsa. S. M. Blumenfeld: Education in the age of Rashi. I. Tabak: Rashi and the non-Jewish world. Ch. W. Reines: Rashi's ethical outlook. M. G. Glenn: On Rashi's life and teaching.

2388 Gustaf Dalman zum Gedächtnis. [Greifswald], (pref. 1957), ports. 4°.

Cont.: K. H. Rengstorff, W. Müller: Das Schrifttum Dalmans (p. 209-232). — A. Jensen: Das Gustaf-Dalman-Institut für biblische Landes- und Altertumskunde und sein Begründer (70-75). — H. W. Hertzberg: Die

מדינה — יהודה בורלא, יצחק שמי, מרדכי סביב). — ד:
ספרות לעזיות של מחברים מאותו מוצא (כגון ברוך
שפינוזה, יצחק ובנימין דישראל, דניאל מגדוזה, מרדכי
מנואל נח, אמה לצרוס, ישראל קרידו, ארמן לינל, אנורי
שורקי). הסדר הוא כרונולוגי, הספרות בלאדינו אינה מיו-
צגת בכרך זה, ולא הספרות של אמריקה הדרומית. לפי
נוהג הסדרה, יש גם קטעים שאינם נוגעים כלל ליהדות,
ועל כל סופר מובאות ידיעות קצרות. — הכר' וזו, iv:
ק"ס ל"ג 311-312, שם גם תאור.

ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל

2393 **Diringer, David.** The illuminated book; its history and production, London, Faber and Faber, (1958). 524 p., pls. (part col.). 4°.

על האמנות היהודית מדובר בשני פרקים של ספר
הידור זה, המלווה חומר תמונתי עשיר מאוד. בראשון
(ע' 62-67, ביבליוגרפיה ע' 68/9) דן דירינגר אגב תמונות
הקיר של ביה"כ בדורא-אירופוס בבציה הכללית של יחס
היהדות בימי קדם לאמנות הציור; בשני (ע' 221-234,
ביבליוגרפיה ע' 243-246) ניתנת סקירה על כ"י מצויינים
חשובים מימי הביניים למיניהם: מיעוטם כ"י מן המזרח
ורוב רובם כ"י מן המערב. בין אלה מתוארים במיוחד
כ"י של המקרא וחלקיו, של המחזור וההגדה. לפרק הרא-
שון נוספו 2 לוחות-תמונות לפני ע' 33, לשני 36 פקסימי-
לים בלוחות 17-30 שבין הע' 208-209. דוגמאות רבות
מכ"י מצויינים של המקרא נמצאות כמובן גם בשאר
חלקי הספר.

2394 **Johannes Reuchlin**, 1455-1522; Fest-
gabe seiner Vaterstadt Pforzheim zur 500.
Wiederkehr seines Geburtstages... Hrsg.
von Manfred K r e b s. Pforzheim, Selbstver-
lag der Stadt, (pref. 1955). 265 p., illus.,
facsimis. 4°.

קובץ. במאמר הראשון, H. Rupprich: Reuchlin
u. seine Bedeutung im europ. Humanismus,
מפוזרות מספר ידיעות על קשרי ריוכלין עם יהודים,
על מחקריו בלשון העברית ובקבלה ועל כתביו הנוגעים
בענינים יהודיים (ע' 34-10, ועיי' גם להלן ע' 199-204).
במאמר השני, K. Preisendanz: Die Bibliothek
Reuchlins (ע' 35-82), מדובר גם על החלק העברי של

גם הערכים על **Commodianus, Cyprianus III**,
שחברו שירים על נושאים מקראיים. ברובם של הערכים
הנ"ל מכונס חומר רב, שקשה למצוא אותו מרוכז במקום
אחר, ובכולם הובאו מקורות וספרות למכביר.

2391 **Skoss, Solomon L[eon]**. Portrait of
a Jewish scholar; essays and addresses. New
York, Bloch, 5717 1957. 4 p.l., 150 p., front.
(port.). 8°.

נלקטו כאן 13 מאמרים ב"3 מחלקות: א) דברי ימי
ישראל ונושאים קרובים (מגלות מדבר יהודה, שפת היהוד-
ים הקדמונים, רבנים וקראים בירושלים במאות י"א,
יהודה הלוי, אדולף סוסרו [ראש העיר סאן-פרנציסקו,
1898-1830], תרגום "הנהגת הבריאות להרמב"ם"). — ב:
עניני האסלאם. — ג: גידול דבורים (בא"י בימי ישו,
ועוד). קודמים להם 3 מאמרים על ולמן ליב סקו מאת
Solomon Grayzel (p. 3-22), Irene K[apnek]
Skoss, Abraham I. Katsh.

הקריירה של סקו החלה רק כשהיה בן 38 שנה. הוא
נולד בפרם שבסביביריה (1884), למד בשיבת דוברובנה,
שירת 4 שנים בצבא הצאר והיגר לאה"ב בשנת 1907.
שם קנה, מתוך ייסורים, תרבות אוניברסיטאית ועסק
בגידול דבורים בלוסיאנגלט. במקרה נתקבל (1922) במח-
לקה לערבית של ה"דרופסי קולג" וירש את הקתדרה של
מורהו בנציון הלפר (1926). חייו המדעיים הוקדשו ל-3
חבורים: הפרוש על ס' בראשית של עלי בן סולימאן
הקראי, האגרון של דוד בן אברהם אלפאסי והקדוק של
ר' סעדיה גאון, שעליו עבד עד פטירתו (1953).

2392 **Weinfeld, Eduardo**, ed. Tesoros del
judaismo... Editor: Isaac B a b a n i. (III):
Bellezas sefardies... Con introducción del
Profesor Meir Benardete, Mexico, D.F., Edi-
torial Enciclopedia judaica castellana, 1957.
463, [1] p., illus. 8°.

המונח "ספרדי" נתפס כאן במשמעותו הרחבה ביותר.
הלקט כולל: א: ספרות עברית של יהודי ספרד (כגון
דונש אבן לבראט, שלמה אבן גבירול, יהודה הלוי,
רמב"ם, שלמה אבן וירגא, יצחק אברבנאל) בתרגומו של
מיליאס ולקירוזה. — ב: ספרות בלשון ספרד (הרב שמר
טוב מקאריון וכן משומדים ואנוסים). — ג: ספרות עב-
רית עתיקה וחדשה של מחברים השייכים ל"אגף הספרדי"
של היהדות (כגון יוסף הכהן, יוסף קרי, יהודה אריה

מדע המקרא

כולל : מגלות מדבר יהודה

2397 תנ"ך. ספר תורה וביאורים וכתובים, מדויק היטיב על פי המסורה. הוגה בעיון נמרץ על ידי... מאיר הלוי לעסערס. Tulsa, Okla., א. ראבערס ; (Örebro, דפוס Evangellipress, 1956), 1384 ע', 8°.

דפוס צלום.

2398 תנ"ך. תורה. חמשה חומשי תורה... מתורגם גם ומבואר מאת ר' שמשון בן כהנא רפאל הירש. תורגם לאנגלית ע"י יצחק בן ר' מיכאל הלוי. חלק ב : ספר שמות. לאנדאן, המחרגם, (דפוס "החנך"), תשי"ז 1956. [4] 712 ע', 8°. טור מול טור. עם שער גוסף באנגלית : The Pentateuch translated & explained by Samson Raphael Hirsch...

rendered into English by Isaac Levy

2399 Allegro, John M[arco]. Die Botschaft vom Toten Meer; das Geheimnis der Schriftrollen. (Übertragen von Walter Hilsbecher). (Frankfurt a.M.), Fischer Bücherei, (1957). 182 p., maps, pls. 8°. = Bücher des Wissens, 183.

המקור, The Dead Sea scrolls : ק"ס ליב 424. בהוצאה גרמנית צומצם מספר הלוחות במדה רבה.

2400 Allmen, Jean Jacques von, ed. A companion to the Bible... Introduction by H. H. Rowley. (Translated... from the 2nd French ed., 1956, by P. J. Allcock, J. Austin Baker [a.o.]). New York, Oxford University Press, 1958. 479 p. 8°.

המקור, Vocabulaire biblique, מהד' א : ק"ס ליב 290, שם גם ציון.

2401 Anderson, Bernhard W[ord]. The unfolding drama of the Bible; eight studies introducing the Bible as a whole... New York, Association Press, (c 1957). 124 p. 8°. מבוא דתי עממי למספר נושאים חשובים, עם. שאלות לעיון וציון ספרות עממית.

2402 Apocrypha. The Apocrypha of the Old Testament. Revised Standard Version... being the version set forth A.D. 1611, revised... A.D. 1957. New York, T. Nelson, (c 1957). V, [1], 250 p. 8°.

ספריתו, שכלל 36 ספרים וכ"י, ונחקר מוצאם וגלגולם של הספרים. גוספו 3 פקסימילים.

2395 Patai, Raphael, ed. Current Jewish social research. New York, Theodor Herzl Foundation, 1958. VIII, 102 p. 8°.

במכונת הכפלה ; המעטפת והשער בדפוס. — ביבליוגרפיה זו מקיפה בעצם כל המקצועות של חכמת ישראל. רשומים בה חבורים שלא הופצו בדפוס : מצד אחד, ואלו הרוב, עבודות גמר בבתי המדרש לרבנים באה"ב, וביניהן חיבורים שהוגשו כבר במאה הקודמת, מצד שני ספרים ומאמרים שעתידים לצאת מתחת ידי מחבריהם או נושאים שבהם המלומדים עסוקים בשעה זו. הרשימה מסודרת לפי מקצועות וכוללת 1128 ערכים.

2396 Wiener Library, London, German Jewry; its history, life and culture. (Ed. by Ilse R. Wolff). London, pub. for the Wiener Library by Vallentine, Mitchell, 1958. 279 p. 8°. = The Wiener Library, Catalogue series, 3.

בהיקפו עולה קטלוג זה על הקודמים (א : Books on persecution, terror and resistance, 1949 ובו 519 ערכים. — ב : From Weimar to Hitler, Germany 1918-1933, 1951 ובו 1166 ערכים). רשר מים בו 3434 ספרים, חוברות וכ"ע המוקדשים לכל הצדדים של חיי היהודים, והם מסודרים לפי הענינים ; בסוף מפתח מפורט. הקטלוג מקיף בעיקר את התקופה אחרי האמנציפציה, בערך משנת 1807 עד 1933 וגם מעבר מזה, והמושג "יהדות גרמניה" כולל כאן גם את בני העדות דוברות גרמנית בארצות השכנות. הספרים שכבר נרשמו בקטלוג השני, שוב לא נזכרו כאן. מרובה בקטלוג זה החומר של חוברות קטנות כגון נאומים והרצאות, חוברות לזכרון, חקנונים, דינים וחשבוניות של קהלות, מוסדות ואגודות, ובוודאי רבות מהן אין למצוא היום, אחרי חורבן היישוב היהודי בגרמניה, בשום מקום אחר, גם מספר רב של תדפיסים מתוך כ"ע וקבצים רשומים כאן, וכן כתבי עת נדירים כגון עתוני הקהלות וכ"י. אמנם השתנונים של כתבי העת רחוקים מלהיות שלמים, וגם אוסף הספרים טעון, כמובן, השלמות רבות. בכל זאת יש לקטלוג זה חשיבות כאמצעי ביבליוגרפי לחקירת יהדות גרמניה בדורות האחרונים; והוא עדות יפה לפי עולתאיסוף הוריה של הספרייה.

מובטקי (ק"ס ט"ו 65). לפנינו עבוד חדש לגמרי. חלקים אחרים של הסדרה: ק"ס ל"ג 171, שם גם ציון.

2408 Bible. tr. Latin. La Sainte Bible; texte latin et traduction française d'après les textes originaux avec un commentaire exégétique et théologique, commencée sous la direction de Louis Pir ot, continuée sous la direction de Albert Clamer... T.1, 2: Genèse—Exode. (Traduit et commenté par A. Clamer). Paris, Letouzey et Ané, 1953-56. 530 p., 11.; 303 p. 8°.

הפירוט על בראשית מכיל גם את המבוא הכללי לתורה (ע' 759, ביבליוגרפיה 75/6), שבו מוסברת, בין השאר, השיטה הקתולית המיוחדת המפשרת בין תורת האינו ספירציה לתורת התעודות. אח"כ בא מבוא לס' בראשית (10177, ביבליוגרפיה 101/2), גם לספר שמות הקדים המפרש מבוא מפורט עם ספרות (629). מאז שנת 1946 יצאו בסדרה זו הפירושים לספרים ויקרא עד ברוך (בסדר החלטה, כרך ביו) ולספרי המכבים (כרך ח' ח"ב).

2409 Bible. Song of Solomon. Das Hohe Lied, Canticum canticorum. Lateinisch-deutsch nach dem hebräischen Urtext übersetzt und erklärt von Joseph Maiworm... (Stuttgart, Katholisches Bibelwerk, 1955). 61 p. 8°. = Bibelstunden, 3.

דרך האלגוריה הנוצרית.

2410 Bible. Esther. מגלת אסתר. The Megillah. Translated and interpreted by Isidore Fishman. London, J. Mazin, 1956. 72 p. 8°. עברית ואנגלית עמוד מול עמוד.

2411 Blank, Sheldon H. Prophetic faith in Isaiah. New York, Harper, (c 1958). X p., 11., 241 p. 8°.

המחבר מבדיל בין "ישעיהו ההיסטורי" המבשר רעות (למשל ז יג ידכה; כב; לא) לבין "ישעיהו האגורי" המי נחם (ז אייב, ידשו; לוילט); לדעתו הטיף הראשון ל"אמונה" המתבטאת במעשים טובים, והשני רק ל"בטחון", שהוא בלב (כמו "ישעיהו ב"). לדברי בלנק, "ישעיהו ב" רואה בה' בתחלת נבואתו, רק את העליון בין אלהי הגוים, אבל בסופה — את היחיד בעולמו (וזאת משמעותו של "ה' אלהים"), ובישראל את עבד ה' ונביאו ("עבד ה'").

במבוא הערות קצרות על חולדות התרגום ושיטת עבריו. — הביבליה באותו התרגום: ק"ס ל"ג 313 מט' 1720.

2403 Bible and N.T. tr. English. The Bible. Authorized Version. (Published to commemorate the third jubilee of the British & Foreign Bible Society, 1804-1954). Ed.: John Stirling. Drawings by Horace Knowles. London, British & Foreign Bible Society, (1955). XV, 748, 255, [1] p., maps. 8°.

הדפסה ראשונה: 1954.

2404 Bible and N.T. tr. Italian. La Sacra Bibbia. Traduzione di G(iuseppe) Bonaccorsi, G(iovanni) Castoldi [a.o.]. Introduzioni e note di Giuseppe Ricciotti. (Firenze), Salani, (1957). 1854 p., maps. 8°. תרגום מה"חלטה", חוץ ממקומות אחרים שבהם הועדף הנוסח העברי או היווני. עם מפתח העניינים (ע' 1799-1852).

2405 Bible. tr. Dutch. (De boeken van het Oude Testament, uit de grondtekst vertaald en uitgelegd... Deel 8, boek 4): Wijsheid... door A. Drubbel, Roermond, J. J. Romen, 1957. 97 p. 8°. Bibliography: p. 15.

2406 Bible. tr. German. Das Alte Testament deutsch. Neues Göttinger Bibelwerk... hrsg. von Volkmar Hertrich und Artur Weiser. Teilband 16, 2: Das Hohe Lied, Klagelieder, das Buch Esther (übersetzt und erklärt von Helmer Ringgren und Artur Weiser). Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1958. 2 p. 1., 144 p. 8°.

איכה מאת ויזר, השאר מאת רינגרן. לכל ספר מבוא קצר, ביבליוגרפיה נבחרת והערות מספר לנוסח. — חלי קים אחרים: ק"ס ל' 197, ל"ב 158.

2407. Bible. tr. German. Die Botschaft des Alten Testaments; Erläuterungen alttestamentlicher Schriften. Bd. 14: Das Buch der Psalmen I: (Psalm 1-72, Übersetzt und ausgelegt von Helmut Lamparter). Stuttgart, Calwer Verlag, (1958). 548, [4] p. 8°. חלק זה של הסדרה עובד כבר בשנת 1938 ע"י י. אבר-

Genesis, New York, Whittier Books, (c 1957). 3 p. l., 160 p., front. (facsim.). 8°.

מעשה קין בצורת ספור. המחבר משתמש הרבה במד"ר שים ובפירושהם, בתרגומים ובפירושי התורה המסורתיים. המקורות רשומים בע' 148-160.

2417 **Elisfeldt, Otto**, Die Genesis der Genesis; vom Werdegang des ersten Buches der Bibel, Tübingen, J.C.B. Mohr, 1958, VI p., 1 l., 86 p., map (on lining paper). 8°.

לפנינו הערך "בראשית" הכתוב ל' Interpreters' Dictionary of the Bible במקורו הגרמני, עם קצת שנויים והרחבות. איספול מנתח בפרוטרוט את הספר לפי שיטת התעודות, עומד על הסוגים הספרותיים המיוצגים בו, מלקט את הידיעות ההיסטוריות שבתוכו, ומסיים בכמה מלים על החשיבות הדתית-מוסרית של הספר ועל תרגומיו. הביבליוגרפיה היא מקיפה ביותר (ע' 71-81). בע' 16-27 לוח סינופטי המראה כיצד מיחסים את הפסוקים למקורות.

2418 **Elliott, Ralph H.** A comparative study of Deutero Isalah and Job... (Louisville, Ky., Louisville Microfilms), [1957]. XIV, 312 l. Diss. Southern Baptist Theological Seminary, Louisville, 1956.

2419 **Frerichs, Ernest Sunley**. Elisha: a problem in legend and history. (Ann Arbor, University Microfilms, 1957). [1], XVII, 195 l., 2 maps. = Doctoral dissertation series, 21,591. — Diss. Boston University, 1957.

2420 **Fuchs, Heinrich**. Hat die Bibel recht? Ein Streifzug durch die Geschichte des Kampfes der Theologie gegen den wissenschaftlichen Fortschritt, Leipzig, Urania-Verlag, (1957). 226, [1] p., pls. 8°.

גם ההשקפות המסורתיות של הכנסייה בפרקים הראשונים (ע' 13-48) מדובר על בריאת העולם, התהוות המקרא, משמעותו של שיר השירים.

2421 **Garland, D. David**. The prophets and property rights... (Louisville, Ky., Louisville Microfilms), [1957]. X, 212 l. Diss. Southern Baptist Theological Seminary, Louisville, 1955.

הנביא של נבינג, יכול אפוא להיות בבת אחת גם עם ישראל גם ירמיהו. גם שאלות סחות מקיפות גדונוט בספר: "חלול השם" (נב, ה) הוא לדעת בלוק חרבן יש-ראל, אף שבפסוקים אחרים (בעיקר בס' יחזקאל) פשעי העם הם המחללים את השם; בשלימות ישראל הוא רואה צד סביל (מענוי ישראל ילמדו בני-אדם לקח) וצד מעיל (עליהם להביא ישועה עלי תבל בדרכי הצדק); החקוה לימות המשיח היא חובת האדם: כך מפרש המחבר, לפי לאו בק, את דברי "ישעיהו ג" (נרסו).

2412 **Bonnes, Jean-Paul**. David et les Psaumes. [Paris], Editions du Seuil, (1957). 191, [1] p., illus., map (on lining papers). 8°.

ספר זה שייך לסדרה המצטיינת ב"ריאקטואליזציה" של דמויות העבר, בעזרת אילוסטרציה עשירה מכל התקופות (ר' ק"ס ל"ג 50 מס' 421). יש בו ג' חלקים: א: דיוקנו ההיסטורי והנפשי של דוד (ע' 80). — ב: על תכן התהלים והשפעתם על המחשבה הנוצרית (111-86). — ג: מבחר תהלים מתורגמים מחדש עם באור קצר.

2413 **Bryan, Sigurd Franklin**. The Mes-sianic teachings of Jeremiah... (Louisville, Ky., Louisville Microfilms), [1957]. XXII, 274 l. Diss. Southern Baptist Theological Seminary, Louisville, 1956.

2414 **Bunn, John Thomas**. The commer-cial enterprises of Solomon in the light of archaeological evidence... (Louisville, Ky., Louisville Microfilms), [1957]. XIV, 170 l., map. Diss. Southern Baptist Theological Seminary, Louisville, 1956.

2415 **Daniel, Guy**. The Bible story. (Lon-don), Grosvenor Press, 1955. 192 p., maps, XLVIII col. pls. 4°.

תכן התנ"ך, הכתובים החיצוניים והברית החדשה מתואר ברוח המדע החדש, בידי כומר פרוטסטנטי. הספר מכיל יצירות של גדולי הציירים על נושאים מקראיים, בלוחות צבעוניים מהודרים.

2416 **Eichhorn, David Max**. Cain: son of the serpent; a midrash or homiletical nar-ration of the fourth chapter of the Book of

2427 Hovy, J. A. L. De gang der Godsopenbaring in het Oude Testament. 2de druk. Wageningen, H. Veenman, (pref. 1957). 260 p. 8°.

„תהליך התגלות ה' בתנ"ך, לפי סדר תולדות ישראל. מהד' מורחבת, עם לוחות-זמנים (ע' 249-250) ומפתח 1922: מהד' א' (251-260).“

2428 Kessler, Charles Louis. The memory motif in the God—man relationship of the Old Testament... (Ann Arbor, University Microfilms, 1957). [4], 260 l. = Doctoral dissertation series, 18,999. — Diss. Northwestern University, Evanston, 1956.

2429 Köhler, Ludwig. Old Testament theology... Translated by A.S. Todd. London, Lutterworth Press, (c 1957). 259 p. 8°. = Lutterworth library, 49.

המקור, Theologie des Alten Testaments, מהד' ג' ק"ס כ"ט 342.

Köhler, L.; W. Baumgartner. Supplementum ad lexicon... עיין להלן מס' 2602.

2430 Lisowsky, Gerhard, ed. Konkordanz zum hebräischen Alten Testament nach dem von Paul Kahle in der Biblia Hebraica edidit R. Kittel besorgten masoretischen Text. Unter... Mitwirkung von Leonhard Rost... Lfg. 11-12: קרב—חשע; partes aramaicae, nomina propria omnia. Stuttgart, Privileg. Württ. Bibelanstalt, [1957]. 1281-1408; 1409-1672 p. 8°.

בזה נשלמה הקונקורדנציה. לקונטרס האחרון נוספו 176 ע' של שיערים ומבואות. הקודם: ק"ס ל"ג 176.

2431 Malenza, Enrica. "In principio"; testo e commento dei primi undici capitoli della Genesi. Padova, Presbyterium, (1956). VI p., 1 l., 234 p., 1 l., pls. 8°.

הרצאות של נזירה דומיניקנית (מנזר אלבה, 1955) על בראשית א—י"א. המחברת מכירה את הבעיות המדעיות ופותרת אותן בדרך כלל לפי דוגמת ה"אסכולה הצרפתית" של הפרשנים הקתוליים. — מודרך ביבליוגרפי: ע' 231-232.

2422 Grosheide, F[rederik] W[illems]. De Psalmen, overdacht... Deel 1-2. Kampen, J.H. Kok, 1952-1955. 192; 196 p. 8°.

2423 Guide to the Bible; an introduction to the study of Holy Scripture, published under the direction of A[ndré] Robert and A[lp]honse Elie Tricot. New ed., rev. and enl. English translation prepared under the direction of Edward P. Arbez and Martin R.P. McGuire, vol. 1-2. Rome—Tournai—Paris, Society of St. John the Evangelist, Desclée & Co., 1951-55. XXVII, 530 p., front.; XV, 622 p., 1 l., VIII maps on 4 l., fold. chronol. tabs. 8°.

המקור של מבוא קתולי מקיף זה, Initiation bi-blique: ק"ס ל"ג 48; מהדורות קודמות: ק"ס כ"ו 326, י"ח 32.

2424 Harrison, R[oland] K[enneth]. A history of Old Testament times. London, Marshall, Morgan & Scott, (1957). 255 p., maps. 8°.

מסופרים דברי ימי המקרא מאברהם אבינו עד למלכים בקווים כלליים ותוך נאמנות לדברי המקרא. מקום רב ניתן לתאור התרבויות העתיקות (בבל, מצרים, אוגרית) והשפעתן על חיי ישראל, וכן תולדות המדינות הקרוי מות בקשר לתולדות א"י. המחבר אינו נכנס לדיון מדעי של פרטים; סיכומו הוא יסודי, אך מובן לרבים.

2425 Heaton, E[ric] W[illiam]. Biblischer Alltag; Zeit des Alten Testaments. Mit 112 Abbildungen. (Übersetzung: Günter Eichel). München, Claudius Verlag, [1957]. 211 p., illus., map, pls. 8°.

המקור, Everyday life in Old Testament times: ק"ס ל"ב 427.

2426 Heaton, E[ric] W[illiam]. The Old Testament prophets. (Harmondsworth, Middlesex), Penguin Books, (1958). 186, [1] p. 8°. = Pelican books, A414.

יצא בראשונה בשם His servants the prophets, 1949 (ק"ס כ"ו 42, שם גם התכו). המחבר תקן את המהדורה הקודמת וכתב חלקים רבים מחדש. מודרך ביבליוגרפי: ע' 177-181.

דיהן — וגם משום שהספר כולל ידיעות על החומר שטרם פורסם.

כדרך רוב הספרים על המגילות פותח גם ספרו של מיליק בתולדות התגלית; הפרק השני מוקדש לספרות קומראן ומביא פרטים ידועים ובלתי-ידועים על המגילות שפורסמו ועל אלה שטרם ראו אור. אחר כך בא מיליק ופורסם לפנינו את תולדות האססים שאתם הוא מזהה — לדעתי בצדק — את כת מדבר יהודה. הפרק הבא דן באירגון האססים ובחזרתם, והפרק האחרון — החמישי — עוסק בחשיבותה של התגלית. הגספה, שהוא הפרק האישי ביותר של הספר, מנסה לעמוד על מהותם של האססים ועל תולדותיהם בקרב תולדות עם ישראל. המחבר קובע כאן שלבים בהתפתחות האססים (הראשון "החסידי"; השני בגוף פרושי החל מסוף שלטונו של יוחנן הורקנוס; השלישי בימי הורדוס; הרביעי "הקנאי" ממות הורדוס עד המרד הגדול¹).

בפרק השני מלאי ענין הם הפרטים הרבים על אותם שרידי ספרים חיצוניים שעדיין לא פורסמו (עמ' 29-34). כאן הוא מצוין (עמ' 30-31), שלא נמצאו שרידי הפרקים ל"דע"א של ספר חנוך, שתוכנם חזיונות אחרית הימים, שבהם תוספת דמות המשיח מקום חשוב, ומסיק מכאן, שהם פרי עטו של אותו יהודי-נוצרי בן המאה השנייה שנחן לספר חנוך את צורתו הנוכחית. לדעתי אין ממש בהשערה זו, שהרי בקטע זה של ספר חנוך אין שום סימן-הכר למוצא נוצרי, אם העדר שרידים מחלק זה של ספר חנוך בין מציאות קומראן אינו תוצאה של מקרה, הרי מתקבל יותר על הדעת, שחברי הכת לא שמרו בספרותם חיבור, שבו מדובר על משיח אחר, בשעה שהכת האמינה בשני משיחים, משיח מאהרן ומשיח מישאל.

להלן מדבר מיליק (עמ' 31-32) על השרידים מ"צואת לוי" בארמית², שנתגלו במערות, והוא קובע שנוסחם זהה לנוסח הקטעים מגניזת קהיר ולקטעים יחניים שבכתב-יד מן המאה העשירית. הוא אומר, והדברים מתקבלים על הדעת, שחיבור זה אינו זהה עם צואת לוי שבחנוך

1 תיאורו אינו מבוסס די צורכו על העובדות. מלבד זה קשה למשמע אוניונו דעתו של מיליק (עמ' 107), שיחס חיובי לחיי המשפחה ולבית המקדש, הלכות מפר רטות בענין מנוחת השבת ודיני סהרה הם אופייניים לפרושים דחאק!

2 חיבור זה זהה כנראה עם החיבור הנזכר בספר ברית דמשק ד' 15.

2432 Medico, H[enri] E. del. L'énigme des manuscrits de la mer Morte; étude sur la date, la provenance et le contenu des manuscrits découverts dans la grotte I de Qumrân, suivie de la traduction commentée des principaux textes. Paris, Plon, (1957). 3 p.l., VI, 592 p., 1 l. 8°.

לא ספריה של גזירים היתה קיימת בקומראן אלא גניזה, שבה גזרו כתבים ממינים שונים אחרי שנפסלו במכתן ע"י קסיעה. לכן מתבטלת גם ההנחה של קיום כת מיוחדת. אין לראות בשרידי הגניזים מנור, והאססים בכלל לא היו ולא נבראו; דברי יוסף בן מתתיהו עליהם אינם אלא אינטרפולציות מאוחרות. ספר ברית דמשק אין לו שייכות לקומראן, את סרך היחזר ופשר חבקוק אי אפשר ליחס לשום כת מסוימת, מגלת המלחמה ומגלת ההודיות אינן אלא לקוטי כתבים שונים שנתחברו בזמנים שונים בין תקופת החשמונאים לתקופת אנטונינוס קיסר, והטכסטים המקראיים סתם טכסטים משובשים ופרסולים הם. (ע' 267-1). ואעפ"כ ניתן להלן תרגום של הטכסטים הלא-מקראיים עם פירוש.

2433 Mehlmann, Johannes. Der "Name" Gottes im Alten Testament... Rom, Pontificium Athenaeum Anselmianum, 1956. VII, [1], 108 p. 8°.

תקציר של דיסרטציה, רומה ("מקולטה אפיפיורית לתיאולוגיה של המכון על-שם אנسلمוס הקדוש"), 1942.

2434 Meyer, F[rederick] B[rotherton]. The five books of Moses; a devotional commentary on each chapter from Genesis, Leviticus, Exodus, Numbers, Deuteronomy. [New ed.]. London, Marshall, Morgan & Scott, (1955). 189 p. 8°.

2435 Milik, J[ózef] T[adeusz]. Dix ans de découvertes dans le Désert de Juda. Paris, Editions du Cerf, 1957. 120 p., 2 l., facsim., maps, pls. 8°.

ביבליוגרפיה: ע' 116-113. חשיבות מיוחדת נודעת לספרו זה של מיליק, היות ומחברו הוא אחד החוקרים המצוינים בחקר מגילות מדבר יהודה — הוא בין העוסקים בחלק הירדני של ירושלים בפיענוחם, פירושם והוצאתם לאור של שרי

והם מטילים בספקמה את דייקנותו במסירת הפרטים על החומר שהיה לעיניו ואינו לעינינו. בע' 64 כתוב: „בוקמראן היתה קיימת גוסף על כך מעין, עצת היחד המורכבת משנים עשר הדיוטות ושלושה כהנים (מגילת הסרכים ח' 1 וכו'). היא היתה כעין נציגות של שנים עשר שבטי ישראל ושלש משפחות כהנים שמוצאן מלוי ששלושה בניו היו גרשון קהת ומררי". ידיעה תמוהה זו מבוססת על דברי מגילת הסרכים: „בעצת היחד שנים עשר איש והכוהנים שלשה", ותו לא! — והרי הרוגמה השניה: בעמ' 55'54 מוסר מיליק את „תכניתו" של מורה הצדק, מוסדה הרוחני של הכת. אפילו נניח שרשימה זו של אמונות ודעות ותכניות היא שחזור גאה של השקפת העולם של הכת, אין לנו לעת עתה שום בטחון שכל התורות הללו היו כבר בתכניתו של מורה הצדק. על איש זה יודעים רק שכבר הוא דגל בלוח הכיתתי המיוחד (פסר חבקוק י"א 8'4) ושהאל „הרדיועו את כול רני. דברי עבדיו הנבאים", ביחוד הרו של „גמר הקץ" (שם ו' 15 — ו' 5 ; ב' 10'6). זאת אומרת, מורה הצדק היה אפוקליפטיקאי. יש אמנם להניח שכמה מתורות הכת הן ירושתו הרוחנית של מורה הצדק מוסדה, אך עדיין חסרות ההוכחות לכך.

בכלל, הצד החלש ביותר בספרו של החוקר הדגול הוא שחזורן של תולדות הכת ומקומה בתולדות ישראל (ביחוד בנספח, ע' 103'112). מיליק מזהה את הכהן הרשע, מתנגדו של מורה הצדק, עם יהונתן בן מתתיהו מבית חשמונאי, שהרי מן המגילות הוא מסיק שהכהן הרשע בנה את ירושלים ולבסוף עוגה ומת בשביה, ועל שני פרטים ביוגרפיים אלה הוא טוען שאינם חלים על שום כהן גדול בימים ההם אלא על יהונתן בלבד (עמ' 56, 104) ⁶. ברם, גם אם שני הפרטים האלה חלים על יהונתן לפי העדות ההיסטורית המפורשת, הרי אין הם חלים על הכהן הרשע של המגילות אלא על סמך פירוש בלתי מדויק ואף בלתי נכון של הכתובים.

ראשית, המקורות שהביא מיליק בעמ' 49, 56 אינם אומרים בבירור, שהכהן הרשע נשבה או הוצא להורג בידי האויבים. ההשערה שהכהן הרשע נהרג אינה חזקה

6 ברם מיליק עצמו מוכיח (עמ' 57 הערה) שסופו של הורקנוס וז היה דומה לזה של יהונתן, ולזה אפשר להו' סיף שגם הוא בנה את ירושלים (ע"י למשל מלחמות א' 199, קדמוניות י"ד 144). כן מתאימים שני הפרטים הנ"ל גם על שמעון. מכאן שאפילו נקבל את דרכי הזהירי של מיליק, לא נגיע לידי פתרון חד־משמעי.

ספר „צחאות בני יעקב" שלנו, אלא שהיה כנראה אחד ממקורותיה. לפי עדותו של מיליק (עמ' 32) נמצא בין המגילות גם שריד אחד של מקור אחר של „צחאות בני יעקב", הוא קטע עברי מ„צחאות נפתלי", שנוסחו הוא ארוך מזה של הקטע המקביל ב„צחאות בני יעקב" שלנו בלשון יוונית. ברם כאן אין דעתי נוחה מהנחתו של מיליק — הדומה להשערתי הנ"ל על ס' חנוך — שעל סמך המקורות היהודיים הכיתתיים האלה חיבר יהודי נוצרי במאה השניה את „צחאות בני יעקב" שלנו ⁸. נכון אמנם שבחיבור שבידינו ישנו, כמו בחיבורים יהודים אחרים מימי בית שני, אינסטרופלציות נוצריות ברורות, אך עצם החיבור לא נתחבר על ידי נוצרי כלל וכלל, כפי שמראה תורת שני המשיחים המשותפת לו ולכת מדבר יהודה ושהיא כמובן רחוקה מאמונת הנוצרים במשיחם ⁴. אמנם נראה שהחיבור „צחאות בני יעקב" באמת גם לא נתחבר בקרב הכת עצמה אלא ע"י איש מגוריה, שהשתמש אמנם במקורות כיתתיים. היות ותורת הגזירה הקדומה האפיינית לכת נמצאת בחיבור זה בצורה מתונה יותר, וכן שונה הדואליזם של טוב ורע של הכת מזה של „צחאות בני יעקב" שבידינו ⁵.

מעלתו הגדולה של ספרו של מיליק הוא אופן ההרצאה הברור והמובן. ברם לא תמיד הצליח המחבר להמלט מעירובב תחומין בין עובדות והשערות הכותב. שני מק' רים בהם שנה על סמך החומר שפורסם אביא כאן, היות

3 דעה זו הושמעה לראשונה ע"י M. De Jonge, The Testaments of the Twelve Patriarchs, Assen 1953.

4 ע' גם ג. אלון, מחקרים בתולדות ישראל, כרך ב', תשי"ח, עמ' 163'164.

5 נראה שבחוגים אלה, הקרובים לכת מדבר יהודה, נתחבר גם החיבור היהודי הקטן „שתי דרכים", שנשתמר בתרגום לטיני. בו השתמש המחבר הנוצרי של אגרת ברנבא; המחבר הנוצרי של ה־Didache עשאו לחלק ראשון של חיבור, לאחר שעיקרו והכנים בו אינשרפר לציות נוצריות — בדומה לאלו שב„צחאות בני יעקב". גם החיבור „שתי דרכים" מבוסס על מקור ספרותי כיתתי (ע"י J. P. Audet, Affinités littéraires et doctrinales du Manuel de Discipline, RB 1952, pp. 219-238. רע"י גם מאמרי The Dead Sea Sect and Pre-Pauline Christianity, in: Aspects of the DSS Scripta Hierosolymitana IV (1958), pp. 229-236), אולם דעותיו על הגזירה הקדומה שונות מאלו של הכת, ותורת המוסר שלו קרובה לזו של „צחאות בני יעקב" (ע"י J. P. Audet, La Didaché, Paris 1958, (p. 160).

מסיף הכוזב לשם זיהוי של הכהן הרשע, היות ואלה הם — כפי שנראה כעת — כינויים של שני אישים שונים. כרוב החוקרים שרצו להתחקות אחר תולדות הכת כן בודד מיליק קטעים מסוימים מן המגילות שתוכנם נותן כעיני מקום לזיהויים היסטוריים, ועל זיהויים אלה בנה את שיטתו ההיסטורית. אולם לי נראה שהישיטה הנכונה ללימוד תולדות הכת מן המגילות היא השימוש במערכת הרמזים ההיסטוריים שבהן בשלר מותה. על החוקר לעיין בכל המסעלות של איש או של קבוצת בני אדם, המסתתרים מאחורי הכינויים הקבורים, מבלי לנסות לפני בדיקת כל הרמזים כולם את דמיונו בזיהויים הקונקרטיים. שיטה זו מוצדקת היא, היות ותפקיד הכינויים במגילות אינו רק לדבר בלשון סתומה אלא גם בלשון מובנת, המגדירה בצורה שאינה משתמעת לשתי פנים את האנשים שלקחו חלק חיובי או שלילי בהיסטוריה הקדושה של הכת¹⁰. לכן קשה ביותר להניח שהכת השתמשה באותו הכינוי פעם במונח זה ופעם במונח אחר, כפי שהניח מיליק בע' 105/6¹¹. ובדאי אסור להניח מן הסתם שכינויים שונים במגילות חלים על אותה האישיות או על אותה הקבוצה, כל עוד שלא הוכח ויהיה. הנה אומר שהכהן הרשע ומסיף הכוזב תרתי משמע. ובכן מי הם?

כפי שראינו ראו אנשי הכת במורה הצדק את מיסוד עדהם (פסר תהלים קטע ג' 16-15, ברית דמשק א' 11).

מדובר על בניה ממש ע"י שני בני בליעל אחד (ע"י 182-187, p. 1956) JBL 75 וע"י מיליק עמ' 104, קרום בחיבור הנ"ל, הערה 7, עמ' 112/3, אולם אי אפשר לדעת למי ולמה רומזת נבואה זו.

10 ברם נראה לי שלמרות זאת יכולים הכתאים להיות פעם הרומיים (בפסרים) ופעם היוונים (אולי במלחמת בגדאד), היות ובשני המקרים מצוינים בכינוי זה כל האיים ורוב מדינות היב"ש (קדמוניות א' 128).

11 מיליק טוען (עמ' 106) שהפסרים נכתבו כמאה שנה אחרי יוהנתן וביבלו בהן את שני רודפי הכת ההשומרי נאיים — את יוהנתן ואת יוחנן הורקנוס. שיטתו המוזרה מופרכת מעצמה כשהוא מפרש מקום אחד ויחיד בברית דמשק (כ' 15) כאן על יריבו של מורה הצדק, היינו לדעתו על יוהנתן (עמ' 48 הערה 1) וכאן על יוחנן הורקנוס (עמ' 105). וע"י גם דברי קרום (הערה 7) התמוהים, עמ' 86. הוא הדין לגבי דברי זיכר (ע"י הערה 16). המחברת טוענת בין השאר (עמ' 231) כי "יש להשאיר למושב דמשק את טעמו הנבואי והמיתי במקצת", שהוא "רופף במכחז" (עמ' 235). מורה הצדק בברית דמשק הוא לדעת המאמר, עוזר הסופר, המשמש כנראה אב-טיפוס למורה הצדק שבפסר חבקוק (עמ' 236) וכו'.

מן ההשערה הידועה הטוענת שמורה הצדק הוצא להורג ולגבי השערה זו נוהג מיליק, כמובן, מטעמים ידועים בזהירות גבוהה (עמ' 50). וגם השערתו, שהכהן הרשע בנה את ירושלים, בנויה על בלימה, ומקורה בשתי טעויות: ראשית הוא מזהה באופן שרירותי את "מסיף הכוזב" שבמגילות עם הכהן הרשע (עמ' 48) ושנית הוא מפרש באופן בלתי-נכון קטע המדבר על מסיף הכוזב הזה, כאילו מדובר בו על פעולת בניה בירושלים (עמ' 56-55).

והנה לשון הקטע: "הוי בונה עיר בדמים ויכונן קריה בעולה. הלא הנה מעם ה' צבאות יגעו עמים בדי אש ולאומים בדי ריק ייעפו (חבקוק ב' י"ב). פסר הדבר על מסיף הכוזב אשר התעה רבים לבנות עיר שוה בדמים ולקים עדה בשקר, בעבור כבודה לוגיע רבים בעבודת שוה ולהורותם ב[מע]שי שקר, להיות עמלם לריק בעבור יבואו למשפטי אש אשר גרמו ויחרפו את בחירי אל" (פסר חבקוק י' 13-5). ברור שהפסר מפרש את דברי הפסוק "בונה עיר בדמים" כהקמת עדה בשקר. הצירוף "עיר שוה" אינו אלא מונח סמלי ל"עדת שוה" או "סוד" שוא ועדת בליעל, שהם ציונים של העדה המתנגדת לאנשי הקודש (הודיות ז' 34, ב' 22), גם בקשר לסודה היא משתמשת הכת בתמונת בניה: את "הכוהן מורה הנצדק" האל "הכינו לבנות לו עדה [קודש]" (פסר תהלים, הגנוס ע"י אלגרו, ע"י הערה 13, קטע ג' 16-15)⁷, וכנגדו עומד אפוא "מסיף הכוזב" ובונה עדה בשקר. הדימוי הפיוטי "עיר-עדה" שכית בכתבי הכת⁸. אם כן, לפי פסר חבקוק "מסיף הכוזב" בנה עדה ולא עיר, ולכן אין שום קרבה בינו לבין יוהנתן בונה ירושלים⁹. אך לא די בכך. אין להשתמש בקטע הנ"ל על

7 לדברי F. M. Cross, The Ancient Library of Qumran. New York 1958, p. 57. הכת במלה "עדה" תמיד לציון כל הכת בכללותה. כפי שראינו, קוראים אנשי הכת בשם עדה גם לתנועה המתנגדת להם. כן הם מכנים את עדת דורשי חלקות בשם "כנסת": "אשר תאבד עצתם ונפרדה כנסתם", פסר נחום (JBL 75 (1956), p. 89-95) לחנום ג' ז': "שדדה יניוה". אם כן, גם כאן משמשת עיר כסמל לעדה. וע"י בהערה הבאה.

8 הכת מדמה את עצמה לעיר מצור, הודיות ז' 25, וע"י י. לוכט (מגילת ההודיות, ירושלים תשי"ז) למקום. על דימוי הכת לבית ולבית המקדש (מגילת הסרכים ז' 6, ח' 11, ט' 6, י"א 8, והשווה ברית דמשק ג' 19-4) עיין מאמרי הנזכר לעיל הערה 5. וע"י בהערה הקודמת. 9 ברם בחיבור החיצוני של הכת "מומורי ישוע"

לחבר" (שם א' 21-20)¹⁸. אותה התמונה מתגלית לנו גם במגילת ההודיות. גם מגילה זו כוללת בחוכה דברי פולמוס נגד "מליצי כזב"¹⁷ ועדת דורשי חלקות"¹⁸ (הודיות ב' 32-31; את הפולמוס ע"י ב' 19-14, 23-22, 37-31; ד' 7-8, 10-12, 14-20, ו' 5, ד' 34-19), ומכאן שכמו בימי חיבור "ברית דמשק"²⁰ כן בימי חיבור ההודיות נרדפו אנשי העדה העוינת את בני הכת, ואף אימו להשמידם. אויבי הכת "חשבו להתם דמו [של מחבר ההודיות] לשפוך על עבודתכה" (ב' 33); הם דרשו ממנו "לעזוב עבודתכה מפחד חות רשעים ול- המיר בהולל יצר סמוך" (שם ב' 36, ע"י ד' 11-10). ההנה אומר: בימי מורה הצדק נרדפו אנשי הכת על ידי הכהן הרשע, אחד מכהני בית חשמונאי²¹ והיה להם פולמוס חריף עם איש הכזב ועדתו; זמן מסויים אחרי מות מורה הצדק נרדפו אנשי הכת על ידי עדה זו שבינתיים הגיעה לשלטון. מצב זה מחייב אותנו לשער שעדתו של מטיף הכזב לא היו אלא הפרושים²² אשר עלו לשלטון בימי שלמציין המלכה²³.

16 בניגוד לכמה חוקרים, ולאחרונה לקרוס, עמ' 59 הערה 46 אין בעיני שום ספק שיש להבין את דמשק באופן מילולי, ובחדאי אין לראות בשם זה כינוי לקומי ראן; הרי אנשי הכת הם "שבי ישראל היוצאים מארץ יהודה ויגורו בארץ דמשק" (ברית דמשק ו' 5, והשווה שם ד' 32), וקומראן היא ארץ יהודה. אם כן אי אפשר לומר בבטחון שרדיפת אנשי הכת ע"י "איש הכזב" הנר' מות ב"ברית דמשק" חלה בארץ יהודה. ע"י עתה גם את המאמר התמונה: "Le pays de Damas", A. Jaubert, RB 65 (1958), p. 214-248. וע"י גם הערה 11.

17 השוה "איש הלצון אשר הטיף לישראל מימי כזב", ברית דמשק א' 15-14.

18 השוה "אשר דרשו בחלקות", ברית דמשק א' 18, וע"י גם בהמשך המאמר.

19 בשני המקומות האחרונים מצוינים כלל ישראל שאינם בכת באותם כינוייגאלי, בהם צוינה בדרך כלל העדה המתנגדת לכת. אם אין להוציא את שני המקומות הנ"ל מכלל הפולמוס נגד העדה העוינת, הרי נראה שלעדה זו השתייכו בשעת כתיבת ההודיות הרוב המכריע של כנסת ישראל.

20 קרוס (הערה 7), עמ' 89-90, טוען שיש לו הוכחות פליאוגרפיות שמגילת ברית דמשק הוכרה לא יאחר מן המחצית הראשונה של המאה הראשונה לפה"ס.

21 ע"י הערה 12.

22 כך שיער כבר מ. ז. סגל, JBL 70 (1951), p. 146, וכן גם K. Schubert, Die Gemeinde vom Toten Meer. München 1958, p. 11.

23 באחד השרידים שטרם פורסמו כתוב כי "שלמציין

מורה הצדק היה בן זמנו של הכהן הרשע (פסר חבקוק ט' 12-9), אשר "משל בישראל" (שם ח' 10-9). הכהן הרשע היה איפוא אחד הכהנים הגדולים מימי החשמונאים¹². כהן גדול זה "רדף אחר מורה הצדק" (שם י"א 8-4) ואף שלח להרגו (פסר תהלים קטע ד' 42)¹³. בתקופתו של מורה הצדק חי גם "איש הכזב" או "מטיף הכזב". איש זה הקים אף הוא בדומה למורה הצדק, כפי שראינו לעיל, עדה בישראל, ורבים היו חברי עדה זו (פסר חבקוק י" 9, 11). בין עדת מורה הצדק וזו של מטיף הכזב קם פולמוס חריף: בני האחרונה לא האמינו את אשר סיפר "מורה הצדק מפי אל" (שם ב' 41) והם אף "גורפו ויחרפו את בחזירי אל" (שם י' 13, ועיין שם ה' 11).

ועתה עלינו לעמוד על מערכת הכינויים המצוינים את מטיף הכזב ועדתו. את המפתח להבנת כינויי האיש ועדתו יש למצוא לדעתי בברית דמשק, א' 18-14: "איש הלצון אשר הטיף לישראל מימי כזב ויתעם בחוהו לא דרך... למען הדבק בהם את אלות בריתו... בעבור אשר דרשו בחלקות". אפשר לגלות ב"ברית דמשק" קטעי פולמוס חריפים נגד עדתו של "מטיף הכזב" (ע"י א' 12-11; ב' 1; ד' 21-19; ה' 11-10; ו' 2; ח' 13-12, 18; כ' 10-12, 14-15)¹⁴. ובכן, בשעה שבימי מורה הצדק נרדפה הכת על ידי הכהן הרשע ואנשיו¹⁵, הרי ב"ברית דמשק" שנתחבר אחרי מות מורה הצדק (ח' 21, כ' 1, ע"י גם כ' 15-13), הרודפים הם עדתו של מטיף הכזב, אשר "בכול הולכי תמים תעבה נפשם וירדפום

12 קרוס (הערה 7) עמ' 90 טוען ע"פ החומר הארכיארי לוגי והפליאוגרפי שבידו, שאין להקדים את ייסוד הכת לשנת 150 ואין לאחרו משנת 100 לפה"ס. הכת נוסדה איפוא לדבריו בין שלטונו של יהונתן לבין מלכות אלכ' סנדר ינאי.

13 מן הקטע המקוטע הנ"ל (Allegro, PEQ 1954), p. 69-75 נראה שהכהן הרשע לא הצליח אז לבצע את מזימתו. מיליק טוען (עמ' 50) ע"פ השכסטים שפורסמו ושטרם פורסמו, שאינו נמצא שום טכסט האומר בבירור שמורה הצדק נהרג.

14 אנשי הכת דורשים על מטיף הכזב את דברי יחזקאל י"ג ח"י"ב, וע"י ברית דמשק ד' 19, ח' 13-12, 18, הודיות ד' 7-6 (לפי השלמתו הנכונה של ליכט) ואולי גם פסר חבקוק י" 14-9.

15 נראה שהעדה המתנגדת לאנשי הכת נרדפה אף היא ע"י הכהן הרשע, היות וגאמר עליו: "ויגזול ויקבוצ הון אנשי חמס אשר מרדו באל" (פסר חבקוק ח' 11, והשווה "עדת שוא וסוד חמס", הודיות ו' 5). הכהן הרשע גם "גזל הון אביגנים" (פסר חבקוק י"ב 10), והם אנשי הכת.

הרשע הם קלושים מאוד. נדמה שהחומר ההיסטורי שב- סכסטים הבלתי מפורסמים הוא דל ובלתי בהיר, כפי שאנו למדים מריבוי ההשערות של מיליק²⁷.

לכאורה יש לו למיליק אסמכתא לזיהוי הכהן הרשע עם יהונתן (עמ' 58) בדברי יוסיפוס על תקופת יהונתן החשמונאי. כאן הוא מזכיר את שלוש הכיתות לראשונה במהלך ההיסטוריה באמרו: „באותו זמן²⁸ היו שלוש כתות יהודים... הראשונה הנקראה פרושים, השניה צדוקים והשלישית אסיים“ (קדמוניות י"ג 171). גם לפי שיטתנו יש לדברי יוסיפוס חשיבות מסיימת, שהרי מטיף הכזב ומורה הצדק, מיסדי שתי כיתות — הפרושים ולפי כל הגרסה האסיים — בני זמנו של הכהן הרשע היו, ברם אין לסמוך על הערתו הסתמית של יוסיפוס. היא נבעה ממנהגו להזכיר תמיד שלוש „כיתות“ היהודים בו בבו ודומות אולי לאינו תסיסה בישראל בימי יהונתן, שנעלמה מעינינו, ושמהנה נוצרה כנראה לפחות אחת משלוש ה„כיתות“. לטובתו של מיליק יש לומר, שהוא מביא את הערתו הסתומה של יוסיפוס כאסמכתא ולא כהוכחה סופית.

ברם אם נקח בחשבון את המאורעות ההיסטוריים שנשתמרו בכתבי יוסיפוס, הרי ניוכח לדעת שבתור כוונות הפועלים בהיסטוריה מופיעים הפרושים והצדוקים אצל יוסיפוס רק בימי יוחנן הורקנוס, ומנהיג אחד של האסיים נזכר רק בימי שלטונו הקצר של אריסטובולוס הראשון (104/3 לפה"ס). גם הידיעות ההיסטוריות הבטורות שבמגילות אינן גוגעות למאורעות שלפני תקופה זו. בפשר נחום נרמז, כפי שראינו, לרדיפות הפרושים ע"י אלכסנדר ינאי לאחר שהם תמכו בדמטריוס, וכן נזכר הרג ע"י שלמנציון המלכה והרג ע"י אמיליוס, הוא אמיליוס יוס סקאורוס, נציב סוריה, בשנת 82 לפה"ס (מיליק, עמ' 102). פשר חבקוק מנבא על הרומיים שיתפסו את השלטון בארץ. לתמונה זו מתאימות גם תוצאות החפירות שבוצעו בקומראן; הן מעידות על כך שהכת החישובה שם בימי יוחנן הורקנוס או אלכסנדר ינאי.

התאמה זו בין יוסיפוס לבין הנתונים שבמגילות ולבין תוצאות החפירות מסייעת לאלה הרוצים לראות את ראשית הכת בתקופת יוחנן הורקנוס או אלכסנדר ינאי ומטילה במיתומה בספק דעותיהם של חוקרים כגון

השערותנו זו הנובעת מניתוח פנימי של מערכת הכת נויים שבמגילות, מתאשרת על ידי הנתונים ההיסטוריים הברורים שבפשר נחום: שם מדובר על „[דמ]טריס מלך יון אשר ביקש לבוא ירושלים בעצת דורשי חלקות“ ועל „כפיר החרון“ אשר יביא „מות בדורשי החלקות, אשר יחלה אנשים חיים“, דבר שלא נעשה „בישראל מלפניו“. אין ספק שדברי הפשר רומזים לפלישתו של דמטריוס מלך יון לארץ ישראל בשנת 89 לפה"ס. לאחר שמלך זה עזב את הארץ, חלה אלכסנדר ינאי על העץ שמונה מאות מהפרושים, בעלי בריתו של מלך יון²⁹. וכבר מצאנו לעיל, שהכינוי בו נרמז בפשר נחום לפרושים — דורשי חלקות — הוא ציון לאותה העדה שרדפה את הכת בימי חיבור ההודיות (ב' 15, 32); וכן נאמר ב„ברית דמשק“ (א' 18-14) על עדתו של מטיף הכזב שהם „דרשו בחלקות“³⁰.

אם עדתו של „איש הכזב“ הם הפרושים והכהן הרשע בן זמנו הוא אחד מכהני בית חשמונאי שלפני פלישת הרומיים לארץ³¹, הרי בודאי אי אפשר להפוך שני אנשים אלה לאיש אחד, כפי שעשה מיליק. אילו גודע לנו ש„כפיר חרון“ של פשר נחום, שהוא אלכסנדר ינאי, הוא הכהן הרשע, היינו יכולים לסתור את זיהוי עם יהונתן המוצע ע"י מיליק, אך אין לנו עד עתה שום הוכחה ש„כפיר חרון“ זהה עם הכהן הרשע. נראה אי פוא שהסיכויים שנוכל אי פעם לזהות בבטחון את הכהן

הרגה³² מישוה (מיליק עמ' 102). שם נרמז כאן לרדיפת הכת ע"י אנשי המלכה? וע"י מה שנאמר על הפרושים בימי מלכה זו במלחמות א' 111.

24 ע"י י. יזין, המגילות הגנוזות, ירושלים תשי"ז, עמ' 188-192.

25 השוה גם „דורשי רמיה“ (ב' 34), „כי אמרין החליקו למו ומליצי רמיה [התעו]“ (שם ד' 7), „והמה מליצי כזב וחודי רמיה זממו עלי בליעל להמיר תורתכה... בחלקות לעמכה“ (שם ד' 11-10). בגי הכת דרשו על הפרושים את הכתוב „שוא ידברו איש את רעהו שפת חלקות בלב ולב ידברו“ (תהלים י"ב ב'), והשוה „דורשי חלקות“ והצירופים הדומים בהערה זו, וכן „עדת שר“ (הודיות ו' 5, ד' 34), „מטיף הכזב אשר התעה רבים לבנות עיר שח בדמים ולקים עדה בשקר... לוגיע רבים בעבודת שר“ (שם חבקוק י' 11-9), „וידרשוכה בלב ולב“ (הודיות ד' 14). וע"י גם הערה 14.

26 הכהן הרשע קבץ הון: „והון עמים לקח“ (פשר חבקוק ח' 12-8); הוא איפוא אחד מ„כהני ירושלים האחרונים אשר יקבוצו הון ובצע משלל העמים, ולאחריהם יתן הונם עם שללם כיר חיל הכתאים“, הם הרומיים (שם ט' 7-4). וע"י גם הערה 12.

27 ושל קרוס (הערה 7).

28 מיליק מתרגם κατὰ δὲ τὸν χρόνον τοῦτον, d'ès lors, אולם אין אני רואה שתרגום זה אפשרי מבחינה לשונית.

2439 **Poelman, Roger**, *Ouvrons la Bible...* 3me éd. rev. Bruxelles, Editions universitaires, (1954). 94, [6] p. 8°.

הדרכה דתית, עממית וקצרה לקריאה ראשונה בביבליה.

2440 **Reymond, Philippe**, *L'eau, sa vie, et sa signification dans l'Ancien Testament*. Leiden, E. J. Brill, 1958. XV, [1], 282 p. 8°.

= *Supplements to vetus Testamentum*, VI. על התופעות השונות של המים מדובר במקרא ב־1500 פסוקים בערך. המחבר ממין את החומר הרבוגני לפי עניניו, כגון: המים כתופעה מטאורולוגית, המים על פני האדמה, המים בשורות האדם, הים וכו'. ביסודיות הוא מטפל בפרטים ומסביר את המקראות תוך עמידה על משימות המדויקת של המונחים המרובים הקשורים בנושא. רשימה מיוחדת של מונחים אלו ניתנה בע' 271-256. אמנם יש לפיגו חקירה על ידיעות של דורות המקרא בסבע ובנאוגרפיה הפיסית וגם בירור תפקיד המים בחיים החמריים של האדם, אך יתר על כן כהונת המחבר להצביע על מקומה של תופעה טבע וזו במסגרת ההשקפה הדתית: כמו בשאר כוחות הטבע כן בכוחות המים מתגלית לאיש המקרא גבורת הבורא וגם חסדו לבני אדם. מבחינה דתית זו יש חשיבות לסיומי הפרקים, "אלהים בעל כוחות הטבע" (ע' 53-35), "אלהים בעל המים" (124-116), "אל-הים והאוקיאנוס" (198-181), ולפרק האחרון, "אמונות טפלות ועניני פולחן" (238-218). — ביבליוגרפיה: ע' 255-245.

2441 **Rutherford, Adam**, *Treatise on Bible chronology*. London, Institute of Pyramidology, (pref. 1957). 555 p., chron. tabs. 8°.

לוחות הסינכרוניים מבריא העולם עד לחורבן הבית (ע' 410-201) נדפסו מקודם באותה הצורה ב־Bible chronology (1956); ק"ס ל"ב 40, שם גם ציון. כאן קודמים כמה פרקים שבהם נותן המחבר את היסודות ואת ההסברים הנחוצים לקביעת התאריכים. בחלק האחרון של הספר דן המחבר בכרונולוגיה של הברית החדשה; בנוסף מובאים בין השאר לוחות תאריכים של מלכי אשור.

2442 **Selms, A[driaan] van**, *Marriage & family life in Ugaritic literature*. London, Luzac, 1954. 163 p. 8°. = *Pretoria Oriental series*, 1.

מיליק, הרוצים לזהות את הכהן הרשע, בן ומנו של מורה הצדק, עם אחד הכהנים הגדולים שקדמו ליוחנן הור-קנוס. אנחנו נוטים לדעה הראשונה לא רק מתוך הטעמים שהבאנו לעיל, אלא גם מפני שקשה לנו להניח שממני מורה הצדק עד להשתלטות הפרושים עברו, למשל לפי שיטת מיליק, כששים שנה²⁹. נראה איפוא שמיליק לא הצליח להוכיח את זיהויו של הכהן הרשע, אולם אי אפשר גם לומר שזיהויו הוא בלתי אפשרי.

הקדשתי תשומת לב מיוחדת לבקורת שיטתו ההיסטורית של מיליק, היות ונראה לי שבעיני המסגרת ההיסטורית של תולדות הכת צריכה בירור ושהוכיחו עשוי להועיל לבירור זה. אם נתעורר מדברי הרושם שאין דעתי נוחה מספרו של מיליק בכללו, הרי רושם זה אינו אלא מוטעה. אדרבא ואדרבא, ספרו של מיליק הוא לדעתי אחד הטובים ביותר בין הספרים הרבים שנכתבו על הנושא הזה.

דוד פלוסר

2436 **Molitor, Joseph**, *Monumenta iberica antiquiora; textus chanmeti et haemeti ex inscriptionibus, S. Bibliis et patribus collegit et in linguam latinam convertit, additio glossario*, Joseph Molitor, Louvain, L. Durbecq, 1956. 2 p. l., XVIII, 165 p. 8°. = *Corpus scriptorum christianorum orientalium*, 166. = *Subsidia*, 10.

קטעים ביבליים בלשון הגאורגית העתיקה, ביניהם גם קצת קטעי המקרא (ע' 9-5).

2437 **Nicolussi, Johann**, *Hat die Bibel recht? Innsbruck, F. Rauch, 1957. 40 p. 8°.* "Sonderdruck aus... 'Meine Gedanken sind nicht eure Gedanken'".

דברי מולמוס נגד: Und die Bibel hat doch recht (ק"ס ל"א 440, תרגום עברי: ק"ס ל"א 275).

2438 **Paschall, H. Franklin**, *The Messianic teaching of the Book Daniel...* (Louisville, Ky., Louisville Microfilms), [1957]. XXI, 181 l. Diss. Southern Baptist Theological Seminary, Louisville, 1955.

29 יוהנן היה לכהן גדול בשנת 153; הוא מת בשנת 143, ושלמסיון עלתה לשלטון בשנת 76 לפנה"ס.

lution de l'organisation tribale. Survivances du nomadisme. L'"idéal nomade" des Prophètes. Les Récabites. — Institutions familiales: La famille. Le mariage. La situation de la femme, les veuves. Les enfants. Succession et héritage. La mort et les rites funèbres. — Institutions civiles: Questions de démographie. Les éléments de la population libre. Les esclaves. La conception de l'Etat. La personne, la maison, les grands officiers du roi. L'administration du royaume. Finances et travaux publics. Droit et justice. Economie. Divisions du temps. Poids et mesures. — Bibliography (p. 319-341).

2447 [Vigouroux, Fulcran Grégoire]. Dictionnaire de la Bible... Supplément, commencé sous la direction de L. Pirot, A. Robert, continué sous celle de Henri Cazelles. Fasc. 30-31: Mystères—Noeldeke. Paris, Letouzey et Ané, 1957-1958. 1-256; 257-512. cols., illus., plans. 4°.

משני קונטרסים אלו מכלי הראשון רק את הערכים הגדולים Mystère, Mythe. בפרק י של הראשון, "המסתורין במקרא", מדובר בקצרה על המושגים "סוד" ו"רמז" וגוספו הערות על המסתורין בחיצונים, פילון, כת קומראן וספרות חז"ל (173-181). בערך "מיתוס", שסופו בא בקונטרס השני, ניתנת בפרק על המיתוס שב מקרא סקירה על תולדות המחקר ועל השיטות הקיימות היום; להלן גרשמים המיתוסים של המזרח שלהם נמצא רמז במקרא. ובסוף מדובר על גישתם של מחברי ספרי המקרא למיתוס. גם שאר הערכים הנוגעים למקרא או לאי הם מפורטים. ברובם ניתנת ביבליוגרפיה עשירה. והם: נחום (ספר), נתן הנביא, נצרת (ע' 318-363), פרעה נכו, בו נאמר הרבה על מלחמותיו בא"י (363-393), נהר ריה (חפיריה), ספרי עזרא ונחמיה (393-423), נינות. — הקודם: ק"ס ל"ג 51.

2448 Von Ugarit nach Qumran; Beiträge zur alttestamentlichen und altorientalischen Forschung. Otto Eissfeldt zum 1. September 1957 dargebracht... herausgegeben... von Johannes Hempel und Leonhard

מנחם את הטכסטים הנוגעים לענין ומשווה להם גם ידיעות מן המקרא.

2443 Simpson, Outhbert Aikman. Composition of the Book of Judges. Oxford, B. Blackwell, 1957. X, 197 p. 8°.

כעין המשך של The early traditions of Israel, אוכספורד 1948. שם ניתח סימפסון את ספרי שמות במדבר ועמד במיוחד על שני המקורות של J (J₁, J₂) — מקור דרומי ומקור צפוני. כאן הוא מעביר את שיטת הניתוח שלו על ס' שופטים ומגיע לידי מסקנות ודמות ביחס למקורות והרכבם ההדרגתי. אחרי עצם הניתוח באים: הערות בקורותיו לנוסח הספר, התרגום האנגלי של המקורות והשכבות השונות של העריכה כשהם נפ' רדים זה מזה. בנספח ארוך מתווכח המחבר עם איססלד, שנקט שיטה מתנגדת בהפרדת המקורות של J לתורה ובהערכתם בספרו Die ältesten Traditionen Israels, ברלין, 1950.

2444 Smelik, J. Paraphrase van het boek... Samuël. I-II. Franeker, T. Wever, [1957]. 146, [2]; 146, [2] p. 8°. (Paraphrase Heilige Schrift).

2445 Unger, Merrill F[ederick]. Unger's Bible dictionary... Drawings by Robert F. Ramey. Chicago, Moody Press, (c 1957). VII, [1], 1192 p., maps, 8 p. of col. maps, plans. 8°. האנציקלופדיה מבוססת על זו של Ch. R. Barnes (מהד' ב: 1913). זו תוקנה ועודכנה. ערכים רבים נכתבו ע"י אוגנר לגמרי מחדש ושמו צוין בסופם. הרגש הושם על הצדדים הארכיאולוגי, ההיסטורי, הגאוגרפי, הביוגרפי וההוגמטי. ערכים ארוכים יותר: סודרו בצורה שקופה, ורמינות רבות מקלות למצוא את המבוקש. הקובץ מכלי כ-7000 ערכים וכ-530 צלומים, מפות וציורים. תכנו הוא עשיר בהרבה מזה של המלונים היפוסטטים בני כרך אחד.

2446 Vaux, R[oland] de. Les institutions de l'Ancien Testament. T. 1: Le nomadisme et ses survivances. Institutions familiales. Institutions civiles. Paris, Editions du Cerf, 1958. 347 p., 11. 8°.

Cont.: Le nomadisme: L'organisation tribale. La loi d'hospitalité et d'asile. Solidarité tribale et vengeance du sang. Evo-

"אמונה ובטחון". על משמעות "אמן, האמין, אמונה" במקרא. "הרצאת פתיחה", בצירוף הערות.

2450 Westermann, Claus. Tausend Jahre und ein Tag; unsere Zeit im Alten Testament. Stuttgart, Kreuz-Verlag, (c1957). 275 p. 8°.

ספורי התורה והנביאים הראשונים מסופרים באופן חפשי, אך גאה, ומוסברים מתוך האספקלריה הדתית של המחבר, תוך שמוש בתוצאות המדע. משימתו היא להביא לידי את המשמעות הדתית של דברי התנ"ך ולהראות, עד כמה עוד היום כוחם יפה לעורר את לב האדם (ע' 179'8). בשיטה דומה הוא מתאר את תופעת הנבואה (210'180), ומדגים את חשיבות בשורת הנביאים ע"י פירוש פרקים נבחרים מספריהם. לספר תהלים מוקדש פרק קצר בלבד. הספר כתוב אמנם בסגנון עממי, אך אין להשוותו לפופר לריוציות רגילות וזולות. בדבריו מתגלה היחס האישי ואהבתו של המחבר לתנ"ך, וכיאה לחוקר, מתמוגגות בהם יריעות מבוססות ומפורטות עם הבנה לעולם הדתי של המקרא.

2451 Wright, J[ohn] Stafford. The building of the Second Temple. London, Tyndale Press, (1958). 20 p. 8°.

נתוח המקורות ובדיקת נאמנותם. נושא מורכב של הוראה נאה בקמברידג' ביולי 1952.

ברית חדשה

2452 Brant, Walter. Wer war Jesus Christus? Verändern die Schriftrollenfunde vom Toten Meer unser Christusbild? Stuttgart, Union Verlag, (1957). 312, [2] p., maps, pls. 8°.

בהרצאה שוטפת הסונה לצבור רחב מתוארים חיי האדם בימי בקשר עם התגליות בקומראן, וחיי ישו ומעשיו. בסיכום קובע המחבר שהקחים המשותפים לתורת ישו ולתורת האסירים מועלים ביותר ואינם חשובים לגבי היצירה החדשה והמקורית שיצר.

2453 New Testament, Hebrews, L'Eptre aux Hébreux... par Qeslaus Spicq. 2e éd. I-II. Paris, J. Gabalda, 1952-53. 2 p. l., 445 p., 1 l.; 2 p. l., 457 p., 1 l. 4°.

Part. cont.: Le philonisme de l'Eptre (v.

Rost. Berlin, A. Töpelmann, 1958. 2 p. l., 303 p. 8°. = Beihefte zur Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft, 77.

Cont.: W. F. Albright: Zur Chronologie der vorislamischen Araber. H. Bardtke: Der Erweckungsgedanke in der exilisch-nach-exilischen Literatur des A.T. W. Baumgartner: Beiträge zum hebräischen Lexikon. D. Daube: Rechtsgedanken in den Erzählungen des Pentateuchs. G. R. Driver: Notes on Isaiah. K. Galling: Die Τεραπλάκη des Alexander Jannäus. J. Hempel: Pathos und Humor in der israelitischen Erziehung. P. Humbert: Emploi et portée bibliques du verbe yāsar et de ses dérivés substantifs. J. Lindblom: Zur Frage des kanaanäischen Ursprungs des altisraelitischen Prophetismus. F. Maass: Hazor und das Problem der Landnahme. R. Meyer: Spuren eines semitischen Präsens-Futur in den Texten von Chirbet Qumran. S. Mowinckel: "Rahelstämme" und "Leastämme". Chr. R. North: The essence of idolatry. L. M. von Pákozdy: Theologische Redaktionsarbeit in der Bileam-Perikope. L. Rost: Erwägungen zum israelitischen Brandopfer. H. H. Rowley: Qumran, the Essenes and the Zealots. S. Segert: Die Schreibfehler in den ugaritischen literarischen Keilschrifttexten. M. Sekine: Schöpfung und Erlösung im Buche Hiob. H. J. Stoebe: David und Mikal, Überlegungen zur Jugendgeschichte Davids. W. Thomas: Again "The Prophet" in the Lachish Ostraca. R. de Vaux: Les sacrifices de porcs en Palestine et dans l'Ancien Orient. Th. C. Vriezen: Einige Notizen zur Übersetzung des Binde-wortes 'ki'. J. Ziegler: Zum Wortschatz des griechischen Sirach.

2449 Vriezen, Th[eodorus] C[hristiaan]. Geloven en vertrouwen... Rede uitgesproken aan de Rijksuniversiteit te Utrecht 20 Mei 1957. Nijkerk, Callenbach, [1957]. 26 p. 8°.

בנות שורש אחד מרכוזות במקום אחד, ובמקום האלפי-
ביתי הנכון של התיבה באה רמיה.

בהתאם לתכנית, שני החלקים הראשונים של רוב הער-
כים כתובים בהרחבה רבה, ולשם חסכון במקום נדפסו
בדרך כלל באותיות זעירות. כאן המטרה היא לחשוף את
המעבר מן השמוש החילוני והיומיומי של תיבה אל
שמושה כמזנה פילוסופי או דתי מדויק ומוגדר, ולעקוב
אחרי הגושים וגווייהגושים שבו. לפי „שיטת תולדות
המשמעויות“ זו פותח בדרך כלל החלק השני של כל ערך
במקרא, היינו בתרגום השבעים, ומאחר שבכל מקום דייקו
המחברים לקבוע, מה הן המלים המקוריות, שבמקומן
באה בתרגום התיבה הנדונה, יש לחלק הזה חשיבות לא
לחקירת דרכי תרגום השבעים בלבד אלא גם לצעם חקירת
לשונות המקרא. אחרי תרגום השבעים נידון, בדרך כלל,
השמוש בספרות היהודית-הלניסטית, פילון, יוסיפוס, ול-
עתים יש גם עיון בהקבלות העבריות שבלשון חכמים.
ניתנת איפוא כאן לחקר האפשרות, לעמוד על הגושים
המיוחדים שהעניקו הסופרים הללו למלים ישנות. מובן
שבחבור מקיף כזה לא יכול להיות צמצום לתולדות מלים
ומונחים, אלא במקומות מתאימים רבים הורחב הדבר
על נושאים מרכזיים בתולדות הדת, על מוסדות ונהגות,
כגון במאמרים על חג השבועות (ע' 49-45) או על ברית-
המילה (ע' 80-73). נציין לדוגמה, שהערך $\tau\epsilon\upsilon\epsilon\mu\alpha$
מקיף את הע' 449-330! בתוכם מוקדשים 30 ע' ל„רוח“,
היינו בעיקר לרוח ה' במקרא וביהדות.

על בסיס רחב זה בנוי החלק השלישי של כל ערך,
הדון בעיקר נושא המלון, כלומר בהגדרת הגושים הזתים
המיוחדים של המונחים בשכבות השונות של הברית
החדשה. וגם בחלק זה יתקל הקורא כמעט תמיד בציון
של איזה קשר רעיוני בין ההשקפה הנוצרית לתפיסות
יהודיות; לפעמים מתוארת התפתחות מתוך רעיון או
מתוך רעיון יהודי, או השפעה שיצאה ממנו, לפעמים מת-
גלה פולמוס נגדו, וכוח עליו או בסולו.

2456 Wildberger, Hans. Die Handschriften-
funde beim Toten Meer und ihre Bedeu-
tung für die Erforschung der Heiligen
Schrift. Stuttgart, Calwer Verlag, (c 1956).
43 p. 8°. = Calwer Hefte zur Förderung
biblischen Glaubens und christlichen Le-
bens, 5.

חוברת עממית משמעות המגילות להבנת רקע הנצרות
וראשיתה.

1, p. 39-91). L'utilisation de l'Ancien Testa-
ment (330-350). Bibliography (379-410).

כרך א: מבוא. כרך ב: מקור ותרגום צרפתי עמוד
מול עמוד; ברגלי העמוד פירוש ארוך העמוד גם על
ההקבלות היהודיות.

2454 Schneider, Carl. Geistesgeschichte
des antiken Christentums. Bd. 1-2. Mün-
chen, C. H. Beck, 1954, LI, 743; XI, 424 p. 8°.

במקומות אין מספר נוגעת ההרצאה בענינים שונים
מעולם היהדות של אותה תקופה, ר' במפתח. בדרך יותר
מקיפה מדובר על היהדות לשם הסכרת הרקע ההיסטורי
במבוא, ע' 28-17, וכן בפרק על הפולמוס היהודי-נוצרי,
ע' 589-581. על יחס הנצרות לתנ"ך ר' ע' 328-321,
והשוה במיוחד בפרק על פאולוס את הע' 106-94, ובפרק
על מושג האלהים את הע' 351-341. בביבליוגרפיה המפור-
טת (כרך ב, ע' 335 ואילך) ר' במיוחד ע' 335/6, 343.

2455 Theologisches Wörterbuch zum
Neuen Testament; begründet von Gerhard
Kittel... hrsg. von Gerhard Friedrich.
Bd. VI, Lfg. 1-9 <Bogen 1-36>: Παῖθε—
τροπεύουσαι. Stuttgart, W. Kohlhammer, 1954-
1957. 576 p. 4°.

כרך א'ג בהדפסה חדשה, בלי שנויים, 1950-1949:
ק"ס כ"ז 183 מס' 1120. כרך ד: 1942, כרך ה: 1954.
כמה מאמרים גדולים מן המלון יצאו בהוצאה מיוחדת
בתרגום אנגלי, ר' ק"ס כ"ס 342 מס' 2101, ל' 51 מס'
401. — בקונסרטי כרך זה השתתפו גדולי חוקרי המקרא
והברית החדשה כגון, Baumgärtel, Bultmann, Hauck,
J. Jeremias, Rud. Meyer, Rengstorff, Weiser, Sjöberg
ורבים אחרים.

המחברים מעונינים להסביר את שימושי הלשון של
הברית החדשה מתוך ההתפתחות ההיסטורית, וסבורים
הם, שיש צורך להראות התפתחות זו בכל רחבה ומרא
שית ראשיתה. לפי תבנו מקיף כל ערך את תולדות
המונח הן מהצד הבלשני הן מהצד הרעיוני, ולפי תחומי
של החומר הנידון כולל מילון זה את ספרותה של יחן
ואת הפילוסופיה שלה, את המקרא והיהדות, ואת כתבי
הנצרות הקדומה. דבר זה קובע את מבנה רוב הערכים,
המתחלקים לשלושה חלקים ראשיים, ובכל אחד מהם הרבה
תת-חלקים לפי הסתעפות המשמעויות או לפי השכבות
הספרותיות השונות. בראש כל ערך מלוקטת בהערה
הספרות על המונח, לעתים ספרות עשירה מאוד. חיבות

תלמוד, מדרש, ספרות רבנית

2457 אדרת, שלמה בן אברהם ׳ (רשב"א).

חדושי רבינו שלמה בן אדרת על מסכת מגילה. יוצא
אם לאור בפעם הראשונה על פי כתב יד עם מראי מקור
מות והערות ע"י חיים זלמן במוהר"ר יעקב יוסף הלוי
די מיטרובסקי. גויארק, פעלדהיים, תשס"ז. 32, 171
ע" 8. = ספרים לזכרוננו של מיכאל היגער, ב.

חדושי הרשב"א למגילה נדפסו ראשונה ב... שבע שיטות"
שלו, קושטא ת"פ. ההוצאה שלפנינו נעשתה ע"פ כ"י
מאוסף אדלר כתוב בביתביתיד ספרדית, שלא ידוע עליו
אלא שנמצא באיטליה בסוף המאה הטיז. הנוסח בכ"י זה
ארוך בהרבה מנוסח הדפוס, וכדי להבליט את היחס ב"י
ניהם, השתמש המהדיר בסוגים מיוחדים של אותיות למה
שכבר נדפס ולשאנו נדפס. לנוסח מצורפת מערכת הע'
רות רבות, ובהן מלוס חומר רב ביותר, תוך כחנה להש'
ות דברי הרשב"א לדברי שאר הראשונים ולעמוד על
"דרך השתמשותם של רבותינו הראשונים בדברי רבותיהם
הקודמים". במבוא מפורט מוכיח דימיטרובסקי מתוך עצם
תכונותיו של נוסח הדפוס, שאין הוא אלא קצור שנעשה
בכונה להפוך את החדושים לבעין פירושו, שהרי הושמטו
ממנו באופן מיכני למדי הבאות, המשאומתן ופסקי
הלכה, אם גם הקצור לא נעשה מאותו כה"י דוקא המת'
פרסם כאן. להלן מוכחת בעלותו של הרשב"א, ששמו לא
נקרא על החיבור שבכה"י, ע"י נמוקים שונים. ראשית
הוא נזכר כמחבר בכמה מן הגליונות שבכה"י, שנוסחם,
עד כמה שהוא ניתן לפיענוח, כלל המהדיר במבואו; אך
מכריעה בעינינו עדותו של הרשב"א עצמו, הרומז בחדו'
שיו על מסכתות אחרות לחדושי מגילה אלה, ודוקא למ'
קומות שחסרים בדפוס. ועוד מגלה המהדיר הבאות מרר'
בות מן הטכסט שלנו בחדושי הריטב"א, פעמים ברמז,
פעמים בפירוש ולפעמים כמעט מלה במלה, וכן בר"ן,
באורחות חיים ועוד. גם תיאור מפורט של כה"י ושל
דרך עבודתו של המעתיק כלול במבוא, וכן רשימת כל
החכמים והספרים הנזכרים בחדושים.

2458 איגר, עקיבא בן משה. ספר דרוש וחדושי

דושתניא על מסכת חולין ועשרה מערכות. חברו...
רבינו עקיבא איגר... הוצאתי לאור עוד פעם... בהוס'
פות רבות... אברהם בנימין זילבערבערג... פייטסבורג,
המהדיר, New York, דפוס Twersky, תשס"ז. [3],
89 דף 4.

2459 איגר, עקיבא בן משה. ספר חדושי רבי

עקיבא איגר על מסכת גיטין וליקוטיו על מס' ברכות
ושבת. חברו... רבינו עקיבא איגר... המו"ל... אברהם
בנימין זילבערבערג... [פייטסבורג, המהדיר]; (New
York, דפוס Twersky, תש"ז. [4], 60 דף 4.

2460 ארונסון, טוביה. ספר לקוטי מרגליות
... ע"י טובי' בן אהרן אראנסאן... אשר לקטתי ואספתי
יותר מארבעת אלפים מאמרי חז"ל מתלמוד בבלי, תלמוד
ירושלמי, מדרש רבה, תנחומא וליקוט שמעוני... חלק
א: אות איך [ולא עד בכלל]. ברוקלין, המחבר, (דפוס
"בלשן", תש"ז. xvi, 672 ע" 8.

מימרות ופתגמים מן הספרות התלמודית, וגם מקצת
פסוקי המקרא עם הפירוש התלמודי, ומאמרים מחכמים
יותר מאוחרים, מסודרים בסדר א"ב לפי המלה הראשונה
ובתוספת הסברים מסורתיים קצרים. בסוף מנין המצוות
להרמב"ם, פירוש הגאון יעב"ץ על הברייתא דר' ישמעאל,
מפתח ענינים, שבו נדפסים שוב פעם כל הפתגמים
שבגוף הספר, באותו סדר אך בלי ההסברים (ע' 591-656),
השמטות ותקונים של מראי המקומות (657-672).

2461 ירוחם, חיים יצחק. ספר שאלות ותשובות
ברכת חיים; כולל שו"ת בארבעה חלקי ש"ע, באר'
רים ופולפולים בסוגיות הש"ס, הגהות למסכתא כתובות,
חדושים ופירושים על פרשיות התורה, דרושים לכל מר'
עדי השנה... מאת ר' חיים יצחק ירוחם אבר"ק אלט'
שטאדט. בסוף הספר באים חרות מבנו... מהור"ר שרגא
זאב ירוחם... נלקטו ונסדרו על ידי בן המחבר הרב
אהרן ירוחם. [ניו יורק] (דפוס האחים טברסקי), תשס"ז.
[1], 146, [1] דף 2. קודם לו שער מקוצר. עם שער
נוסף באנגלית.

דף ג"י: "עלים בוכים"; דברי פתיחה מאת אהרן
ירוחם. דף זה"ק: הגהות למס' כתובות. דף קח"קלו:
דרשות.

2462 סויצקי, מרדכי בן יוסף. ספר מראה
אש... חדושים וביאורים על מסכת שקלים מן תלמוד
ירושלמי, וגם מפין אור על סוגיות רבות בבבלי וירר'
שלמיות והרבה מהל' הרמב"ם... מאתי מרדכי בלא"א
ר' יוסף סאויצקי... באסטאן, המחבר; (Brooklyn, N.Y.,
דפוס "בלשן", תשס"ז. [2], 222, [4] ע" 4.

2463 סופר, משה. ספר חתם סופר, מסכת
חולין ומהד' על שני פרקים הראשונים, מס' תמיד ומס'
נדה, להנשר הגדול... רבינו משה סופר... בסוף המ'
סכת נדפסו תקונים והערות מאת הרב יוסף נתפלי שטערן

Existenz. Ein zweiter Teil. Frankfurt a.M., Europäische Verlagsanstalt, (c1957). 326 p. 8°.

Cont.: Wachstum und Wiedergeburt. Der Weg und der Trost. Beten und Lernen. Das Reich Gottes. Die Hoffnung.

הקודם: ק"ס ל"א 329, שם גם תיאור.

2470 Boman, Thorleif. Das hebräische Denken im Vergleich mit dem griechischen. 2., durchges. Aufl. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1954. 186 p. 8°.

מהר"א: ק"ס כ"ט 225, שם גם בקורת מאת יצחק היינמן.

2471 Breuer, Isaac. Il popolo della Torà; saggi. (Traduzione dall'inglese di Marialuisa Cases), Milano, Bollettino della Comunità israelitica de Milano e "Fondazione Sally Mayer", 5718 1957. 66, [2] p., port. 8°.

= Quaderni del Bollettino, 11.

מתורגם מן ההוצאה האנגלית (ק"ס ל"ג 185, שם גם התכן).

2472 Cohen, Jack J. The case for religious naturalism;; a philosophy for the modern Jew. New York, Reconstructionist Press, (c1958). XX, 296 p. 8°.

המחבר מנתח בפרקים הראשונים את מושג האלהים ומושג הדת בכלל, ומנסה להוכיח, בהשענו על הפילוסופים Alexander, Whitehead, Dewey שהתפיסה הסופרנאטורליסטית המסורתית היא רק אפשרות אחת, ושקיימת על ידה גם אפשרות לבנות דת על בסיס גטור ליסטי. מתוך הבנת היהדות לפי שיטת קפלן הוא מעיין במצב החיים הדתיים בישראל ובאמצעות הברית את עתידה של דת ישראל הוא רואה יותר בצורה של פלורליזם והבנה הדדית של הכיחונים השונים מאשר בקבלת תורה אחידה המחייבת את כולם.

2473 Cronbach, Abraham. Religion and the issues of politics. (London), World Union for Progressive Judaism, [1957]. 10, [2] p. 8°.

2474 Kaplan, Mordecai M[enahem]. Basic values in Jewish religion. (Reprinted from

... יוצא לאור ע"י הרב משה שטערן... נויארק, (דפוס "נאבעל"), תשי"ז. [6] 72, 11, [5] 40, [1] דף. 2°.

דפוס צלום עפ"י הוצאות שונות. — ר' גם ק"ס ל"ג 181.

2464 [קרן, יוסף בן אפרים]. שלחן ערוך אורח חיים באלעזרבי... [תרגום והוסף תוספי בשם כף החיים: (יוסף בן דוד גאסטיא). (גרבה, דפוס עידאן, כהן, צבאן, חוואר), [תשי"ח לערך]. 8°. בלי שער.

התכן: הלכות נטילת ידים והלכות ברכת המזון, סי' קנורא. 87, [1] דף. — הלכות ברכות סי' רבידלא. 60 דף. יצאו גם הלכות פסח והלכות סוכה: ק"ס ל"ב 168.

2465 שקופ, שמעון יהודה. חרשי רבי שמעון יהודה הכהן על מסכתות יבמות וכתובות. מאת... הגאון רבי שמעון יהודה הכהן שקאפ... גוי יארק, דפוס הא- תים טברסקי, תשי"ז. 119, [1] דף. 4°.

עם הקדמת בן המחבר, משה מרדכי שקאפ. — לפני כן יצאו חרשים לגורים גיטין וקידושין, שם, תשי"ב, ולב"ק ב"מ ב"ב, תשי"ז. — ספר יובל לכבוד ר' ש"י שקאפ, ראש ישיבה בטלו ומשנת תר"פ עד למותו, סי' חשון ת"ש, ראש ישיבת "שער התורה" בגרודנה, ר' ק"ס ט"ז 196.

2466 Federbush, Simon. The Jewish concept of labor... (New York), Torah Culture Department of the Jewish Agency and Hapoel Hamizrachi of America, (c1956). VIII, 63 p. 8°.

פרקים מתוך: שמעון מדרבוש, משפט המלוכה ביש- ראל (ק"ס ל' 291), מתורגמים ע"י הרב לואי ברנשטיין.

2467 Plato, Jonathan. Problems in the law of mistake in contracts; a study in Anglo-American law with reference to Jewish law. (Ann Arbor, University Microfilms, 1957). [2], 2, II, 143 l. = Doctoral dissertation series, 22,062. Diss. Columbia University, New York, 1957.

2468 Unsendorfer, J. The Jewish bride's handbook; a guide to the basic principles of our faith of special interest to the Jewish bride. Manchester, typ. Electric <Modern> Printing Co., [1958]. 44 p. 8°.

מרע הדת, פילוסופיה יהודית

2469 Baeck, Leo. Dieses Volk; jüdische

ligious experience in Judaism, by Eugene Mihaly, Roberto Assagioli, Marcel Greilhammer, Rabbi Henrique Lemle. The development of modern thought and its impact on Judaism, by Hugo Bergmann, Rabbi Kurt Wilhelm, Mrs. Henry Monsky, John Rayner. Progressive Judaism and problems of today, by Rabbi J. Soetendorp, R. Taft, Mrs. D. M. Levitt, Rabbi A. Ungar.

צורך לו: Constitution of the World Union for Progressive Judaism, 11, [1] p. 8°
החציה הקודמת: פריז, 1955.

קבלה וחסידות

2481 הלברשטם, אהרן בן יוסף. ספר... מוצל מהאש, והם כתבי קודש... מחיית בפלפול והלכה, דרשות וחידושי אגדות ורמזים ע"פ דרך החסידות... מכ"ק... אהרן (בן יוסף) הלברשטם... ואחרון אחד רון... קובץ "מקרא קודש"... על מקראי קודש... שוכתי להקשיב מפה קודש... מרן מהר"ד (= ישכר דב) רוקח מבעלזא... הוצאתם לאור... מנחם בנימין בן ציון ראטענבערג הלברשטם בן המחבר... ניוירוק, דפוס הור, חש"ט. 258, [4] ע. 4°.

מכיל חדושים ופרושים לתורה, דרשות לשבת הגדול לשבת שובה ולמועדים, לקוטי ש"ס, קונטרס "מאירת עינים" על סדר המצות, שבו מביא המחבר רמזים למצות מן האותיות השונות של התיבות "ואלה המשפטים", חזר שים מאת המהדיר, ומקרא קודש" והם דברי תורה שאמר רם ר' י"ד רוקח מבלו בשעת הסעודה (ע' 199 ואילך). לספר קודם "סדר היוחסין" (ע' 378) על תולדות המחבר ואבותיו. המחבר היה רב בביאלא-ביליץ ונספה בשואה ביום כ"ו סיון תש"ב.

2482 זילברשטין, אברהם. ממעיני החסידות; מדות ומועדים. מאת אברהם זילברשטין. ערך בידי ראובן גורדיס ומשה דוד מרגלית. ניוירוק, כנסת הרבנים באמריקה, חש"ט. 202 ע', תמונת. 8°
שער אברהם באגלית, ועליו שם המחבר: Abraham Silverstone.

לקט מאמרים שנדפסו בעברית ב"הדאר" וביוזית ב"באדן". שני מאמרים ("ר' ישראל בעל שם טוב", ע' 124-111; "ר' מנחם דעם קארעצערס שבת", 189-197)

"The future of the American Jew" <Chapters 14 & 15>. (New York), Reconstructionist Press, (c 1957). XVI, 111 p., port. 8°.

הספר השלם יצא בשנת 1948 (מהר"ב 1949: ק"ט כ"ו). (282)

2475 Melchior, Marcus. Jødedommen i vor tid. København, H. Hirschsprung, 1957. 148, [1] p., 11. 8°.

היהדות בזמננו. מדבר בעיקר על תורת היהדות.

2476 Minkin, Jacob S[amuel]. The world of Moses Maimonides; with selections from his writings... New York, T. Yoseloff, (c 1957). 448 p. 8°.

ביוגרפיה של הרמב"ם ואחריה מבחר עשיר של לקוטי. רוב רובם ממורה נבוכים, משנה תורה ושמנה פרקים. מבחר ביבליוגרפי: ע' 432-434.

2477 Smith, Huston. The religions of man. New York, Harper, (c 1958). XI p., 11. 328 p. 8°.

ספר עממי שצמח מהרצאות בטלוויזיה. "היהדות", כל"ד מרת המקרא: ע' 225-265. על היהדות של ימינו, לרבות מדינת ישראל, רק הערות אחדות.

2478 Tradition und Erneuerung; Zeitschrift der Vereinigung für religiös-liberales Judentum in der Schweiz. (Bern), 1957. 8°.

"יוצא לאור פעמיים עד שלוש פעמים בשנה". חוב' 1: ספטמבר. 16 ע'.

2479 Tresmontant, Claude. Essai sur la pensée hébraïque. <2e éd.>. Paris, Editions du Cerf, 1956. 171 p., 21. 8°.

מהר"א: ק"ט ל"ב 172, שם גם התבן. divina, 12.

2480 World Union for Progressive Judaism. Religious experience in Judaism; tenth international conference held in Amsterdam, 1957. London, [1957?]. 219, [1] p. 8°.

Part. cont.: Baruch Spinoza, his religious importance for the Jew of today; lecture by Leon Roth. Memorial service for Rabbi Leo Baeck. Conference services: Experience and faith by Rabbi Leslie I. Edgar; The fetters of freedom by Maurice N. Eisendraht. Re-

סדר תפלות מנחה וערבית... לכל ימות השנה... גרבה, דפוס ח. חדאד, תשי"א. [1] 71 דף. 8°.

2488 פאניץ, יוסף. אונדזער הגדה פארן דריטן סדר. צוואמענגעשטעלט און ערדאגירט... מיט דער טעכ- נישער מיטליהל פון דאראטי ראכמים. לאס אנדושעלעס, אינסטיטוט פאר יידישער דערציאונג, תשי"ז. [2] 66 ע', תמונות, תוים. 8°. במכונת-הכפלה.

קטעים מההגדה של פסח ופרשיות מהתנ"ך בעברית. שירים ודברי הסבר ביודית. עם תרגום חלקי באנגלית. ערוך ברוח פועל-ציון.

2489 שפעטמאן, יהושע. לכבוד ראש-השנה, יום- כפור, שמחת-תורה-הקפות... רעיונות, מאמרים, ארטיק- לען וועגען אידען און אידענטום... לונדון, המחבר, דפוס Superior Printers, תשי"ח 1957. 48 ע' = יום- טוב קונטרסים, 13. כולל ערכים מאת אהרן צייטלין. קודמים בסדרה: ק"ס ל"ג 187.

2490 Baumstark, Anton. Comparative lit- urgy... Revised by Bernard Botte. English edition by F. L. Cross. London, A. R. Mow- bray, (1958). XIX, 249 p. 8°.

תרגום המהדורה השלישית של Liturgie comparée (מהר"א: 1939). במקומות רבים של הספר, הכי- תוב לפי השיטה המשנה, נוגע באומשטארק בפולחן בית- הכנסת ובהשפעתו על הפולחן הנוצרי, נושא שעליו פרסם בשעתו מחקרים שונים. ר' במיוחד בע' 51-43 (קדושה ויוצר), 70-63 (טופס הברכה). בסוף הספר ביבליוגרפיה של טכסטים ליטורגיים לפי המנהגים השונים של הכנסיה (235-201).

2491 Bible. Selections. Bible readings for the synagogue. Selected and ed. by Robert I[rrving] Ka hn. Houston, Temple Emanu El, 1957. 96 p. 8°.

מבחר מפרשיות השבוע ומההסדרות, לקריאה בבית-כ- הרפורמי. "עמנואל" ביסטון (טקסט). נוספו עוד ליקוטים מה-כתובים, במיוחד מזמורי תהלים ומסוקי משלי.

2492 Gilbert, Arthur; Oscar Tarcov. Your neighbor celebrates... Book design by Eze- kiel Schloss. New York, Friendly House Publishers, (c.1957). IX, 118, [1] p., illus. 4°.

החגים היהודיים והגות הדתי של יהודי ארה"ב מוס- ברים ללא-יהודים. יצא לאור על ידי "הליגה נגד אפליה

לא הספיק המחבר לתרגם לעברית והם מתפרסמים כאן במקורם. על הרב זילברשטיין (גראיבה, 1900 — טוטון, אריזונה, 1951), ר' ב-פתח-דבר מאת ראובן גורדיס (ע' 11-7) וב-אחרית-דבר מאת מנחם ריבולוב. — המאמרים הקצרים מגדירים את רוח החסידות מתוך הבנה עמוקה וידיעה רבה גם במדעים בכללם.

תפלה, דרשות, מוסר

2483 גרינולד, יעקב יחזקיהו. ספר ויגד יע- קב... השאיר אחריו... מו"ה יעקב יחזקיהו... גרינ- וואלד... חלק ב: דרושים... ובתוכו ספר זכות אבות על מס' אבות... ברוקלין, (יוסף גרינצוואלד), תשס"ו. 32, 176, [2] 11, [3] 3 ע', פקסימיל. 8°.

ע' א"קו של פגינציה שניה: קונטרס זכות אבות, עם שער מיוחד. 14 ע' האחרונים: סי' ערוגת הבשם; ביאור על מצות התלויות בלב... מאת משה גרינ- וואלד, אבי המחבר, — ח"א של ויגד יעקב, ובו דרושים ומאמרים בעניני מוסר, יצא בדפוס צלום אנטווערפן תשי"ז.

2484 זיטשיק, חיים אפרים. ספר תורת הנפש; אורות מוסריים ופרקי מחשבות ועיונים בנבכי הנפש. ביאורים והארות על התורה, אשר חנן ה' אותי חיים אפר- רים זיטשיק... ניו יארק, המחבר, דפוס "בלשן", תשס"ו. xvi, [1] 751, [1] 1 ע'. 8°. דרשות לפרשיות השבוע, בדרך המוסר.

2485 מאסף לעניני חינוך והוראה, בעריכת יעקב חזון. [טונים]. המחלקה לחינוך ותרבות תורניים בגולה, טוניסיה, תשי"ח. 4°. ירחון [?] חוב' 1: כסלו. [1] 22 דף. דפים נפרדים בתוך מעטפת. במכונת-הכפלה. לפניכן יצאו בשם "מאסף" חוברות מיוחדות לחגים ול- הזמניות מיוחדות (ר' ק"ס ל"ב 155).

2486 פרנקל-תאומים. ברוך. ספר מרגניתא דר"ב <השלם> על התורה וליקוטי גוי"כ ואמרות... מפה קדוש הרב... ברוך תאומים פרענקל... ועתה יוצא לאור במהדורה חדשה בהוספות מרובות... מכ"י... ע"י נכדי המחבר ברוך שמעון שניאורסון... אלתון בהרר-יד היילפרין... לונדון, (דפוס "החינוך"), תשי"ז. [6] 296, [2] 3 ע', פקסימיל. 8°. הוצאות קודמות: לבוב [תרמ"ג], פיוטרקוב תר"ץ.

2487 תפלות. סדר. ספר מנחת ישראל, והוא

החרדית. אלה אזכרה; אוסף תולדות קדושי ת"ש
תש"ה. כרך א.ב. ניו יורק, המכון לחקר בעיות היהדות
החרדית, תשס"ד-תש"ו. 328; 320 ע', פורטרס. 4.

ביוגרפיות של רבנים; בכרך א: 39, בכרך ב: 46 איש.

2500 אונגער, אברהם פנחס. מיינ היימשטעטל
סטריקאו; געשיכטעס פון א לעבן אין דער אלטער היים
און אין אמעריקע. מיט א פארוארט פון מ. היינריך...
ניו יארק, ארבעטער-רינג, 1957, 11, [1], 272 ע', פור-
טרס. 8°.

זכרונותיו של איש תנועת הפועלים היהודית («ארבע-
טער רינג») בארה"ב. הוא מתאר את עיר מולדתו סטריקוב
(בסביבות לודז'), את ימי נעוריו עד הגירתו לארה"ב
ב-1910 ואת פרשת חייו לאחר מכן. ספור חייו של אונגער
צוין לשבח על ידי ייח"א ויצא לאור בעזרת ידידים באיגוד
המקצועי ובתנועת הפועלים היהודית.

2501 גאסטווירט, יחזקאל. איך האב געלעבט אין
פוילן; איבערגעזעצט. ניו יארק, «אייגנס» (הקד'
תשס"ז), 23, [1] ע'. 8°. זכרונות מימי השואה. נדפסו
מקודם ב-«פארזעטס» בשנת 1944.

2502 וויינשענקער, איציק. בויערס און מיט-
בויערס פון יידישן ישוב אין אורוגוויי. געזאמלט און רע-
דאקטירט: י. וויינשענקער. מאנטעווידעא, «זריעה», 1957.
13, [1], 280, [2] ע', פורטרס. 4°.

לכסיקון ביוגרפי. בראשו הקדמה על תולדות היישוב
היהודי באורוגוואי, ובסופו רשימת הקהלות, הארגונים,
המוסדות וכו' (ע' 247-262).

2503 מארק, ב[ער]. די געשיכטע פון יידן אין
פוילן... (1): <בין סוף פון xv י"ה>. ווארשע,
יידיש בוך, 1957. 461, [4] ע'. 8°. ביבליוגרפיה: ע'
447-423.

ספר זה הוא כרך ראשון של עבודת סיכום גדולה
על תולדות יהודי פולין בשיטת המחקר ההיסטורי המרכזי-
סיסטי. מחבר הספר בר מרק, הוא היסטוריון ידוע,
הרוח החיה במכון ההיסטורי היהודי בורשה ועסקן
פעיל בשדה התרבות היהודית בפולין העממית. הספר
עצמו הוא הרחבה של מחזור הרצאות פופולריות שהש-
מיע המחבר בפני קהל שומעים של יהודי פולין. כנראה
נועד הספר למען הקורא היהודי העממי בפולין, הנזקק
עדיין ללשון אידיש, ולפיכך נכתב גם הספר בדרך של
הרצאת דברים פופולרית. הספר חסר לגמרי אפרט מדעי
ואין אפשרות לבדוק אתרי דבריו ומסקנותיו. אך למעשה

תחית וגועית מיסודם של בני-בית". מבוסס בחלקו על
חוברת באותו שם, מאת Irving J. Rosenbaum, Os-
car Tarcov, 1951. מיועד בעיקר לבני הנעורים.

2493 Lehrman, S[imon] M[aurice]. Gate-
ways to the sidra and the festivals. London,
United Synagogue, Welfare Committee,
1956 (i.e. 1957). XII, 130 p. 8°. דרשות קצרות.

2494 Nussbaum, Max; W[illiam] M[or-
decai] Kramer. Temple Israel pulpit; a se-
lection of published sermons, speeches and
articles... Los Angeles, College of Jewish
Studies, 1957. 104 p. 8°.

המחברים הם רבנים ליברליים בחוליבו.

2495 Silberstein, Aron. Die Feste Israels.
Biel, 1957. 64 p. 8°.

הגיונות על שבת ומועדים. המחבר רב ב-Biel.

2496 Swift, Harris. Because I believe;
sermons, addresses and essays... 2nd ed.
New York, Bloch Publishing Co., (pref. 1955).
XIX, 545 p. 8°.

דרשות, וגם קצת הספדים (על ויצמן, ביכלר, סוקולוב
ואחרים). המחבר היה רב בבריטסול ובלונדון, ומאז 1950
הוא רב בוורבן, דרום אפריקה. מהד' א: 1954.

2497 Tabak, Israel. Treasury of holiday
thoughts; high holy days and pilgrim festi-
vals. New York, Twayne Publishers, (c1958).
242 p. 8°.

הגיונות על משמעותם של חגי ישראל בשילוב עם
מאמרים ומשלים מן התלמוד והמרדשים. המחבר רב אור-
תודוכסי בבלטימור, ארה"ב. ההבאות בלשון המקור ע'
225-209.

היסטוריה, ביוגרפיה, זכרונות

ראה גם לעיל במדור «קבצים» ולהלן במדור
«ציונות, ארץ ישראל, מדינת ישראל».

2498 זידמן, הלל. יומן גיטו וארשה. ניו יורק,
הוצאת השבועון «די אידישע חאף», תש"ז. 347, [1] ע',
תמונות. 8°. בראש השער: הלל זידמן, דפוס צלום
לפי הוצאת תל-אביב, תש"ו (ק"ס כ"ג 172, שם גם תאור).

2499 ניו יורק, המכון לחקר בעיות היהדות

קים עד תקופת רש"י; בבבל בתקופת התלמוד; באימפריה הביזנטית; במדינת הכוזרים היהודית; בארצות הסלבויות ובארצות אחרות של מרחב אירופה. והחלק האחרון מוקדש למעשה ברובו להרצאה היסטורית על תנועת ההוסייטים ורק במיעוטו למקומם של יהודי צ'כיה בתנועה זו. השפעתה של תנועה זו על יהודי פולין עצמם אינה עומדת בשום יחס למקום הרב שהוקדש לענין ההוסיטים בספר על תולדות יהודי פולין.

קשה להבין מה טעם ראה המחבר להרחיב את הכרך בהרצאות נרחבות על נושאים ששייכותם לתולדות יהודי פולין רחוקה היא ומשקומם בספר כללי על תולדות ישראל, פרט אולי לפרק על הכוזרים ולפרק על היהודים בארצות הסלבויות האחרות שרק להם זיקה עניינית לתולדות יהודי פולין. נטיה זו להתפשט לעבר תחומים פריים ולהתרחק מהנושא שבדיון, לא רק במבוא ובחלק האחרון, אלא גם בתוך ההרצאה על תולדות יהודי פולין עצמם (כגון תאורי כיתות מינים שונות באירופה, גם בארצות המרוחקות מפולין, או תאורים מפורטים של תולדות מסעי הצלב ותולדות יהודי אשכנז) היא הגורמת לכך שמבנה הספר הוא פגום, בלתי מאוזן ובלתי מגובש. המתעניין בתולדות יהודי פולין ימצא למעשה ענין רק בשני החלקים, שבהם מרצה המחבר את השקפתו ההיסטורית על תולדותיהם של יהודי פולין ממש. בראשון שבהם הרחיב המחבר את הדיבור על תולדות יהודי פולין בתקופה שעד אמצע המאה ה-13, יותר מכל היסטוריון אחר. דובנוב, בלבן, מאהלר ואחרים מקדישים לתקופה זו, שאין לנו ממנה כמעט שום תעודות ארכיוניות, דפים מעטים בלבד, ואילו מרק מקדיש לה הרצאה המשתרעת על 80 עמוד בערך. ואמנם הצליח מרק לבנות בפרק זה בנין מענין ומקורי על ראשית התישבות היהודים בפולין. הוא מגלה בקיאות רבה במסקנות מחקרים היסטוריים רבים ושונים, ורבות מן המסקנות הללו, ובמיוחד הנעוצות שבהן, שמשו נדבכים ולבנים לבנינו. וכך הוא מקדים את ראשית התישבות היהודים בפולין למאה ה-8 ומקבל את הדעה שיהודים מבבל ומפרס היו המתישבים היהודים הראשונים בפולין. בעקבותיהם באים בשתי המאות הבאות שני גלי הגירה, אחד גם הוא מן המזרח (בבל ופרס, ביונק, ארץ הכוזרים) ואחד מן המערב (ספרד, צרפת וארץ הריינוס). היהודים יוצאי המזרח התישבו בדורומה ובמזרח של פולין ועסקו במיוחד בחקלאות ובמלאכה, ואילו יוצאי המערב עסקו בעיקר במסחר. האגדות על ראשית התישבות היהודים בפולין זוכות לניתוח מדויק ומ-

צדף המחבר לספרו ביבליוגרפיה נבחרת עשירה ומעודכנת, מסודרת פחות או יותר לפי סדר הפרקים של הספר, כפי שנוהגים עתים חוקרי תולדות ישראל בספרים מסכמים (גרץ, דובנוב, מאהלר ואחרים). ואותה ביבליוגרפיה, המקדישה מקום רב לפירוט היסטוריים מברית-המזרח עצות ובארצות הדמוקרטיות העממיות, מוכיחה שהספר בא לסכם ולראות ראייה חדשה את מחקר תולדות יהודי פולין. במבוא לספר נאמר שזהו כרך ראשון מתוך חיבור כולל בשלושה חלקים (שהם שבעה כרכים) על תולדות יהודי פולין מראשיתם ועד ימינו, וניתנת אף תכנית מבנה הספר וחלוקתו לחלקים לפי פריודיזציה מקורית משל המחבר. ההקדמה המשווערת של הספר והנסיון לבנות בנין היסטורי חדש בתולדות יהודי פולין מצדיקים בדיקה בקרתית של הספר שלפנינו.

לאורך כל הכרך שלפנינו חוזר המחבר ומדגיש את כושר יצירתם, מרצם וחיוניותם של יהודי פולין בעיצוב תולדותיהם. אך משבא מרק לקבוע פריודיזציה לתולדות יהודי פולין הוא מתעלם מכל זה ומשעבר אותה כליל לפריודיזציה אידיאולוגית ואינו נוקט למעשה לשום תופעה יהודית פנימית כהתחלה של תקופה מן התקופות, פרט אולי לשנת 1764 המסיימת אצלו את תקופת הפיאודליות, שהיא גם שנת ביטול ועד ארבע הארצות. משתי התקופות האחרות אחת תקופת ראשית הקפיטליזם (1764-1880 בערך); השנייה היא תקופת האימפריאליזם (1880 עד ימינו) וזו מתחלקת לשלש תת-תקופות: א. מראשית תנועת הפועלים עד מהפכת אוקטובר (1880-1917); ב. התקופה שבין שתי מלחמות העולם; ג. תקופת הכיבוש הגרמני וגורל שארית הפליטה. על היחס הפנימי בין התכנית לבין תוכן הספר אפשר יהיה לדון רק לאחר שיהיו לפנינו גם החלקים האחרים של הספר.

וזהו חלוקתו של הכרך הראשון: 1. מבוא — על התפתחותם של היישובים היהודיים באירופה. 2. יהודי פולין עד אמצע המאה ה-13. 3. תקופת ההתבסשות של היישוב היהודי המחודש בפולין, מהמאה ה-13 עד המאה ה-15. 4. ראשית תולדות היהודים בליטא. 5. התנועה ההוסיטית ויהודי צ'כיה ופולין. מהמשת החלקים מתייחסים למעשה רק שנים לנושא הספר, היינו לתולדות יהודי פולין באופן ישיר, ובמידה מסוימת גם החלק המוקדש לראשית תולדות יהודי ליטא, אלא שהוא קטן בהקפו והדברים שבו ידועים ואין בהם כל חדוש. ואילו שני חלקים רחוקים מהנושא: המבוא מכליל פרטים על תולדות היהודים באירופה בתקופה העתיקה; בארץ הפרג-

של ההיסטוריון. בקיאותו במקורות ההיסטוריים וחריצותו בליקוט ידיעות והשקפות היסטוריות, המפוזרות בספרות היסטורית ענפה, ראויים לשבח. אין מרק להוט לסתור בספרו את דעותיהם של היסטוריונים אחרים ואף הוא אינו בא להעמיד מולם השקפה מקורית משלו. רק לעתים הוא נתבע להכריע בין השקפות היסטוריות מנוגדות או בין דעות שונות ואז הוא עושה זאת ללא היסוסים. שיטתו המרכסיסטית מסבירה את ההדגשה המושמטת בספר על הגורמים הכלכליים והחברתיים שבדברי ימי היהודים, אבל גם בגישתו זו שותף הוא להיסטוריונים אחרים.

בשטחים מסויימים ממשיך מרק את מסורת האפולוגרטיקה בחקר תולדות יהודי פולין. הסבריו והוכחותיו שהיחלוא היה משלוח יד של חלק גדול של היישוב היהודי בפולין, שעסק הרבית תפס מקום לא חשוב בין פרשנותיהם של יהודי פולין וכן גם דבריו על מידת התעסקותם של היהודים בסתר עבדים חזורים כחונות אפולוגרטיקה בולטות.

אולם לזכות הרצאת הדברים שבספר, המשועבדת להשקפת עולם מרכסיסטית, ייאמר שאין היא נתפסת, בדרך כלל, לחלגיות, ואף קורא שאינו מורגל בשיטת המחקר ההיסטורי המרכסיסטי עשוי לקרוא את הספר בענין, משום שהמחבר השתדל להמנע מחזרה על גוסתאות שגורות הכופות לעתים בשיטת מחקר זו משמעות קבוצה מראש על עובדות היסטוריות. אמנם לפעמים נכשל המחקר בכגון זה, ובעיקר כשהוא דן בתופעות בעלות משמעות דתית. תופעות דתיות מוסברות לרוב בפשטנות ובטרמינולוגיה של גישה חילונית מודרנית. לא נעשה כל ניסיון לראות ולבחון את משמעות המאורעות במושגיהם של בני התקופה שבכל שטחי חייהם היתה הדת הגורם המכריע. דוגמא לשטחיות המעוררת תמיהה אצל היסטוריון וחוקר יש למצוא בדעתו על ההלכה. הוא מקבל את השימוש בהלכה כדבר חיובי. אלא שלדעתו ניצלו יסודות קיצוניים את ההלכה לשם כפית דרך חיים שהרחיקה את היהודים מן החברה הגוצרית על ידי איסור סעודות משותפות ונשואי תערובת, כאילו לא היו אלה דינים מפורשים אלא המצאת קנאים. המשמעות הדתית של תופעה היסטורית בולטת מוסברת תמיד כתוצאה ממאבק כוחות חברתיים מנוגדים ואף פעם לא בהתפתחות אפשרית בתוך הדת עצמה. אולם בתערות אגב ובפליטות קולמוס סוטה המחבר בכל זאת פה ושם משיטתו, ומבין השיטים מורגשת גם הערכה כנה לצד הדתי שבמורשת התרבותית היהודית.

מרדכי גר

פורס ואף מהן מוציא הוא מסקנות היסטוריות מרחיקות לכת. (לדוגמא: הטענה שהיהודים מספרד היגרו לפולין והתיישבו בה מוכחת מניתוח אחת האגדות). דא עקא שכל הבניין הזה בנוי כמעט כולו על יסוד השערות ואגדות, ואם זה הוא היסוד, הרי הבניין כולו אינו איתן ביותר. רוב ההשקפות שנוכרו לעיל והשקפות אחרות שהובעו בפרק הראשון על מידת עיסוקם של יהודי פולין בחקלאות ועל אופיו הדתי והתרבותי של היישוב היהודי בפולין עדיין צריכות חיזוק בעובדות היסטוריות של ממש ואימות במחקר היסטורי נוסף.

החלק המוקדש לתקופת ההתגבשות של היישוב היהודי בפולין מאמצע המאה ה-13 עד אמצע המאה ה-15 מכיל תאור יותר איתן מבחינת העובדות היסטוריות ומבוסס על ניתוח תעודות היסטוריות ועבודות מונוגרפיות רבות. התיושבים כאן אמנם אינם מרובים, פרט לחידושים אחדים של ההיסטוריוגרפיה הפולנית החדשה (המרכסיסטית), כגון זה הבא להעריך הערכה חדשה את תפקידו ההיסטורי של קוימיר הגדול (מלך בשנים 1333-1370). הערכה חדשה זו מורידה אותו במידה מרובה מגדולתו ההיסטורית. לדעת חוקרים חדשים נתכונן ונתבסס בימיו משטר המעמדות החריק, ששרר בפולין עד סוף המאה ה-18, וכן נקטה ביוזמתו לראשונה מדיניות חוץ של הכונת מגמות ההתפשטות לעבר המזרח על חשבון הנוחת עיני פולין בשטחי הגבול המערבי. הסיבה האידיאלוגית והמדינית של השקפה היסטורית זו מובנת. בעקבות השקפה זו מנסה מרק לערער את מעמדו של קוימיר הגדול גם בהיסטוריוגרפיה היהודית בתור מיישב ומגייס של יהודי פולין. אך עצם העובדות ההיסטוריות על יחסו של קוימיר הגדול ליהודים נשארות למעשה גם אצלו איתנות כפי שהיו, ומשום זה נסיונו להפחית מערכו של קוימיר הגדול, מפני שמעשיו לא היו מלווים כהונת ומחשבות ליברליות במובן של ימינו, מחסית למעשה את המטרה.

בשני החלקים האלה הרבה המחבר להשתמש בהשגי היסטוריוגרפיה הפולנית בכלל, במיוחד של ההיסטוריון גרפיה המרכסיסטית החדשה, לשם הארת רקע חייהם ופעילותם הכלכלית והקולוניזטורית של היהודים בפולין, שיש בה כדי להאיר את תולדות היהודים בפולין מנקודת רבות באור חדש.

חשיבותו של הספר היא לא בחקירותיו המקוריות, כי למעשה מתבסס הספר על מחקריהם ומסקנותיהם של חוקרים אחרים, אלא בכך שהוא מנסה לבנות בין היסטוריה חדש על סמך החומר המרובה העומד עתה לרשותו

וע"פ תומר מן ה"יגורלייבר"י" בשאלה, עד כמה היו מעשי הנאצים לשם "הפתרון הסופי" ידועים בצבור, מ" בר אח"כ על מעשי התנגדות של יחידים לאיידים ועל עמדת הכנסיה, על מקרי התנגדות של יהודים כגון מרד גיטו ורשה, על מעשי הצלה של מדינות ורות והצלב האדום, ומפין אור גם על פרשות קרסטן, ברנדוט, קסטנר וברנד.

2508 **American Jewish Committee.** The pursuit of equality; a half century with the American Jewish Committee. (Written by Frederick E. Robin [and] Selma G. Hirsh. Designed by Irv Koons. Produced by Lewis W. Gillenson). New York, Crown, (c1957). 1 p.l., 107, [1] p., 1 l., illus. 4°.

ספר-היזיון המתאר בהרצאה קצרה ובשפע תמונות את פעילות ה"ועד היהודי האמריקני" לכל ענפיה מיום החסוד (1906) ועד תה.

2509 **Arendt, Hannah.** Rahel Varnhagen; the life of a Jewess. (Translated from the German by Richard and Clara Winston). London, East and West Library, (c1957). XIV p., 1 l., 222 p., front. (port.). 8°.

(Publications of the Leo Baeck Institute of Jews from Germany).

ביוגרפיה זו נכתבה לפני כעשרים שנה. היא מבליטה את הקווים היהודיים בנפשה של רחל ואת זיקתה ליהדות. ר' בפרט בפרקים האחרונים: Between paria and parvenue. One does not escape Jewishness בנספח מודפסים יומנים ומכתבים שלא פורסמו עדיין. ביבליוגרפיה של מקורות: ע' 222-219.

2510 **Böttcher, Helmuth M.** Walther Rathenau; Persönlichkeit und Werk. Bonn, Athenäum-Verlag, (c1958). 322, [2] p., front. (port.). 8°.

Part. cont.: Judentum und Deutschtum (p. 70-80). Erstes Opfer des dritten Reiches (287-316).

המחבר כותב בסגנון פופולרי בעיקר על רתנאו התע- שין, המדינאי והסופר. אין כאן דיון מעמיק בהשקפותיו על דת ישראל ועל יחס היהדות לסביבתה.

2511 **Borchsenius, Poul.** Bag muren; histo-

מיזיון, נ. נאענטע און אייגענע. עיין להלן מס' 2613.

2504 סאנדעל, יוסף. אומגעקומענע יידישע קינסט- לער אין פוילן. באנד 21. הארשע, יידיש בוך, 1957. 247. [4] ע', תמונות, [66] לוחות-תמונות על [33] דף; 262. [3] ע', תמונות, [86] לוחות-תמונות על [43] דף. 8°. רשימות ביוגרפיות בסדר א"ב על 114 ציורים, פסלים, אדריכלים ומבקרי אמנות יהודים שנספו בפולין בימי השואה. מעין לכסיקון. לכל כרך נספח אלבום של רפר- דוקציות.

ספר האשט; יזכור בוך... ניו יארק ותלאביב, תשי"ז. עיין לעיל ע' 422.

2505 קאגאנאוויטש, משה. די מלחמה פון די יידי- שע פארטיזאנער אין מורח-איראפע. באנד 21. בוענאס איירעס, צענטראל-פארבאנד פון פוילישע יידן אין אר- גענטינע, תשט"ו. 429; 426 ע', תמונות, מפה, שקסימ- לים. 8°. = דאס פוילישע יידנטום, 125-124. עס שער נוסף בספרדית.

תרגום מורחב של "מלחמת הפרטיזנים היהודים במורח אירופה" (ק"ס ל' 152), שקדם לו ספר ביוגרפי על הפר- טיזנים היהודיים ברוסיה הסובייטית (ק"ס כ"ו 274). הפר- קים הראשונים דנים בתנועת הפרטיזנים בכללה, ועל הרקע שלה ניתנת להלן תמונה מקיפה ומפורטת של חלק היהודים בה; המחבר דן בבחינות הרבות והשונות של פעולתם המשותפת של יהודים ולא-יהודים, ותחומר הרב המרכז כאן מבוסס על נסיונותיו הוא, שחי את חיי הפר- טיזנים במשך שנתיים, ועל מספר גדול של ספרי זכרונות, גביות-עדות ושאר מקורות בלתי-מודפסים (ר' הרשימות בכרך ב', ע' 371-379).

2506 **Achtung! Oświęcim.** (Scenariusz: Jadwiga Bezwińska; tekst: Tadeusz Ho- łuj; opracowanie graficzne: Włodzimierz Buczek). (Kraków, Wydawnictwo artystycz- no-graficzne, 1957). [64] p. 8°.

רוב הספר — תצלומי זועה מארכיון המוסיאן הממ- שלי באושוויץ.

2507 **Adler, H. G.** Der Kampf gegen die "Endlösung" der Judenfrage. (Bonn), 1958. [81]-108 p. 2°. = Aus Politik und Zeit- geschichte; Beilage zur Wochenzeitung "Das Parlament" B VIII/58, 26. Februar 1958.

בחוברת הזאת דן ה.ג. אדלר על פי מקורות מודפסים

colns-Prager, (1957). 192 p. 8°. (Popular Jewish library).

ספר פופולרי על תולדות יהודי אנגליה מראשיתן ועד ימינו.

2516 **Frank, Anne.** Das Tagebuch der Anne Frank, 14. Juni 1942 bis 1. August 1944. (Aus dem Holländischen übertragen von Anneliese Schütz). Berlin, Union Verlag, (1957). 309 p., 1 l. 8°.

שם המקור: Het achterhuis. הוצאה גרמנית קר דמת: ק"ס כ"ח 75; תרגום עברי: ק"ס כ"ט 190, חר"גום אנגלי: ק"ס ל' 209. עיבוד דרמטי עיין להלן מס' 2631. ביוגרפיה על פי יומנה ותעודות אחרות: להלן מס' 2533.

2517 **Goldhaft, Arthur D.** The golden egg... Ed. with an introduction by Meyer Levin. New York, Horizon Press, 1957. 1 p. l., 314 p. 8°.

אוטוביוגרפיה. המחבר — רופא וחוקר וטרינרי מפורסם, מומחה לעופות, שהמציא במעבדותיו תרכובות חיסון נגד מגפות הלול. האוטוביוגרפיה כללת גם תאור של המושבות החקלאיות הראשונות של מתישבים יהודים בארה"ב. המחבר ילד ארה"ב (1885), בן להורים ממזרח אירופה, פעיל בחיים הצבוריים היהודיים ובארגונים ציר ניים לארה"ב.

2518 **Grossmann, Kurt R[ichard].** Die unbesungenen Helden; Menschen in Deutschlands dunklen Tagen. Berlin-Grünwald, Arani, (c 1957). 388 p. 8°.

הספר מכיל קטעי זכרונות, רשומות ועדויות שגבה המלקט מאנשים רבים. ברבים מהם מסופר, כיצד לא יהודים בגרמניה ובארצות הכבושות עזרו ליהודים להמלט מידי הנאצים.

Handbuch der Orientalistik... Bd. VI: B. Spuler: Gesch. d. islam. Länder.

עיין להלן מס' 2601.

2519 **Hardman, Leslie Henry.** The survivors; the story of the Belsen remnant, told by Leslie H. Hardman and written by Cecily Goodman. Foreword by Lord Russell of Liverpool. London, Vallentine, Mitchell, (c 1958), X, 113 p., pls. 8°.

rien om ghettoen. København, H. Hirschsprung, 1957, 251 p. 8°.

"מאחורי החומות". תיאורים של החיים היהודיים במ"א בתל אביב במרכזים השונים: הלנה, א"י, איטליה, גרמניה ופולין. מדובר גם על הדמויות החשובות ועל המאורעות הגדולים של התקופה. סגנון הספר הוא פיליסטוני.

2512 **Cohen, Ruth Kolko.** A boy's quiet voice. New York, Greenberg, (c 1957). 6 p. l., 115 p. 8°.

ביוגרפיה ספורית של צעיר יהודי-אמריקאי החולך למות מחלת הסרטן.

2513 **Danish, Max D.** The world of David Dubinsky. Cleveland, World Publishing Co., (c 1957). 347 p., 2 l., ports. 8°.

ביוגרפיה של מנהיג תנועת העבודה הידוע באה"ב. על "דובינסקי היהודי": ע' 283-269.

2514 **Dubnov, Semen Markovich.** Nationalism and history; essays on old and new Judaism by Simon Dubnow. Ed. with an introductory essay by Koppel S. Pinson. Philadelphia, Jewish Publication Society of America, 5718 1958. XII, 385 p., front. (port). 8°.

Cont.: K. S. Pinson: Simon Dubnow. — Letters on old and new Judaism. Negation and affirmation of the Diaspora in Ahad Ham's thought. Jewish history; an essay in the philosophy of history. The survival of the Jewish people. The sociological view of Jewish history. What should one do in Haman's times? Notes.

המאמר הראשון והשלישי בתרגום עברי: מכתבים על היהדות הישנה והחדשה, ת"א חרצ"ו (ק"ס י"ד 433, שם גם הערה על התכונן); מהי ההיסטוריה היהודית, מסה פילוסופית-היסטורית, ת"א תשי"ד 1953 (ק"ס ל' 12). נתונים ביבליוגרפיים מדויקים על מקורות כל המאמרים והערות על מסיבות התהוותם בסוף המבוא, ע' 69-66.

2515 **Finestein, Israel.** A short history of Anglo-Jewry. London, pub. for the World Jewish Congress, British Section by Lin-

שלושה שירים מעין המאורע (167-163) והערה על המקורות.

2524 Kully, Robert Delmar. Isaac Mayer Wise; his rhetoric against religious discrimination. (Ann Arbor, University Microfilms, 1957). [1], VII, 305, [1] l. = Doctoral dissertation series, 19,839. — Diss. University of Illinois, Urbana, 1956.

2525 Kupfer-Koberwitz, Edgar. Die Mächtigen und die Hilflosen; als Häftling in Dachau. Bd. 1: Wie es begann. Stuttgart, F. Vorwerk, (1957). 430 p. 8°.

הזכרונות נכתבו במחנה דכאו, כסתר, מנובמבר 1942 עד אפריל 1945. המחבר, סופר גרמני, חי באיטליה ונמסר בשנת 1940 לפי דרישת השלטונות הגרמנים לירי הגסטאפו.

2526 Laszlo, Carl. Ferien am Waldsee; Erinnerungen eines Überlebenden. Basel, Gute Schriften, 1956. 80 p. 8°.

זכרונות ממחנה אושביץ וממחנות אחרים.

2527 Noth, Martin. Geschichte Israels. 3., durchges. Aufl. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1956. 435 p., fold. map in pocket. 8°.

במהדורה החדשה חוקנו פליטות-קולמוס ושטויות דפוס אחדות; חוץ מזה היא זהה בצורתה עם הקודמת [ק"ס ל' 356].

2528 Perowne, Stewart. The later Herods; the political background of the New Testament. (London), Hodder and Stoughton, (c1958). XVI, 216 p., maps, pls., chronol. and geneal. tabs. 8°.

המשך של The life and time of Herod the Great (ק"ס ל' 195). הספר מקיף את התקופה מאיר כילאוס עד לחורבן הבית; מחציתו השניה מוקדשת לתולדות המרד הגדול.

2529 Pospieszalski, Karol Marian. Hitlerowskie "Prawo" okupacyjne w Polsce... wybór dokumentów i próba syntezy. Część II: Generalna Gubernia. Poznań, Instytut Zachodni, 1958. 2 p. l., 652 p., map. 8°.

חוק הכיבוש ההיסטורי בפולין. מבחר תעודות ונסיון

תאור המחנה בשעת שחרורו, מפי רב צבאי בריטי, עם פרשת חייהם של ניצולים אחרים.

2520 Hirszfeld, Ludwik. Historia jednego życia. (Wyd. 2). Warszawa, 'Pax', 1957. 445 p., 1 l., port. 8°.

"פרשת חיים", אוטוביוגרפיה של יהודי מתבולל, מג' דולי מדע הרפואה בפולין (1884-1955 לערך). אף-על-פי שהמיר את דתו, נכלא בגיטו ורשה, ובפרקים רבים מתור ארים חיי היהודים בגיטו והשמדתם. המחבר הגיע בעקבות השואה לראיה חדשה של בעית היהודים בקרב הנכריים, הקרובה לתורת הציונות. — מהד' א': 1947 לערך.

2521 Klieger, Bernard. Der Weg, den wir gingen; <Reportage einer höllischen Reise>. Mit 10 Zeichnungen von Josette Cagnant. (2. deutsche Ausgabe). Bruxelles-Ixelles; "Codac juifs", 1957. 240 p., pls. 8°.

תרגום צרפתי מכתביו, Le chemin que nous avons fait: ק"ס כ"ז 53.

2522 Knox, Israel. Rabbi in America; the story of Isaac M. Wise. Boston, Little, Brown & Co., (c1957). X p., 1 l., 173 p. 8°.

(The Library of American biography). ביוגרפיה של אבי הרפורמה האמריקאית ומיסדו של Hebrew Union College. עם פרק על מעמד הרפורמה כיום וסקירה על המקורות (ע' 165-168).

2523 Korn, Bertram Wallace. The American reaction to the Mortara case: 1858-1859. Cincinnati, American Jewish Archives, 1957. XI, 196 p., front., facsim., ports. 8°.

= Publications of the American Jewish Archives, 2. בקרב יהודי אה"ב עוררה פרשת מורטרה תסיסה רבה. הם השתדלו בפני הממשלה, שתתערב בדבר, אמנם ללא הצלחה (ע' 79-21), והכירו בשעה זו עד כמה הם זקוקים לנציגות תמידית כלפי חוץ (ע' 158). גם באוכלוסיה הלא-יהודית מצא המאורע הד רב; הצדדים היריבים בצד בור האמריקאי — בלתי-דתיים, פרוטסטנטים וקתולים — השתמשו בו ככלי זין בפולמוס (155-94). התגובות השונות מתוארות כאן ע"פ חומר מהארכיון הממשלתי וע"פ דברי העיתונים החשובים של הורמים השונים. בסוף הספר

facsim., pls. 8°. = Fischer Bücherei, 199.
סיפור ביוגרפי ע"פ עדויות של מכריה, תעודות מימי
הכיבוש ומקצת רשימותיה שעדיין לא נחפרטמו בגרמניה.
את היומן ר' לעיל מס' 2156.

2534 **Scholmer, Joseph**. Vorkuta. Translated from the German by Robert Kee. London, Weidenfeld and Nicolson, (1954). 4 p.l., 264 p., map. 8°.

זכרונות ממחנה עבודה באיוור הארקטי של רוסיה, בו
נכלא המחבר חמש שנים (1954-1949). מגישות עם יתר-
דים: ע' 106'92.

2535 **Sehn, Jan**. Concentration camp Oświęcim-Brzezinka <Auschwitz-Birkenau>; based on documentary evidence and sources by Jan Sehn. (Tr. by Klemens Keplicz). Warszawa, Wydawnictwo prawnicze, 1957. 161, [2] p., illus., facsim., maps, plans, 2 fold. pls. 8°.

בראש השער: The Chief Commission for the Investigation of Nazi Crimes in Poland
שם המקור: Obóz koncentracyjny... Warszawa, wa, ibid., 1956.
חוברת אחרת של אותה הועדה
על אותו הנושא: ק"ס ל"ב 448.

2536 **Shekhtman, Iosif Borisovich**. La vida de Jabotinsky; rebelde y estadista. (Traducción de: Noemi Mibashan de Goldenberg y Berta Senderey). Buenos Aires, Editorial Candelabro, 1957. 446 p., 1 l., ports. 8°.

בראש השער: Joseph Schechtman. — המקור, Rebel and statesman: ק"ס ל"ג 324; הוצאה ע"ב
רית: ק"ס ל"ב 397, שם גם חמצית.

2537 **Shick, Maete (Gordon)**. The burden and the trophy; an autobiography by Maete Gordon Shick. Translated from the Yiddish by Mary J. Reuben. New York, Pageant Press, (c 1957). 3 p.l., 209 p. 8°.

המחברת נולדה בליטא בשנת 1885 והגיעה למזרח
אח"כ בשנת 1908. משך הפרות הקטן שלה התפתח במשך
השנים למחלבה גדולה.

2538 **Talmon, J[acob] L[elb]**. The nature of Jewish history — its universal sig-

נכנס. פרק ז, "השמדת היהודים" (ע' 612-520), כולל
סקירה כללית ומבחר גדול של מסמכים רשמיים (בגר'
מנית). בנוסף ליתר פרקי הספר המתחילים אך ורק לשטח
ה- Generalgouvernement, הפרק על היהודים כולל
את כל שטחי פולין פרט לגליציה המזרחית הנמצאת כעת
בתחום ברית המועצות.

2530 **Richmond, Va. Jewish Community Council**. Through the years; a study of the Richmond Jewish Community. (Prepared by Subcommittee on Research and Publication of the Tercentenary ... Committee of the Richmond Jewish Community Council. Editor and author: Mrs. David J. [= Marilyn S.] Greenberg. Revisions editor: Mrs. Daniel Schiller ...). [Richmond, Va.], (pref. 1955), 2 p.l., III numb. 1, 59, [1] p., pls. 8°.
הספר מעלה רק כמה קיום בחולדות יהודי העיר וקה-
לחה (1955-1621), בהסמכו בעיקר על Herbert Tobias, Gaston Lichtenstein: The story of the Jews of Richmond 1769-1917 (Richmond, 1917-1920).

2531 **Ross, Barney; Martin Abramson**. No man stands alone; the true story of Barney Ross... Philadelphia, J. B. Lippincott, (c 1957). 256 p., ports. 8°.

חיי אלון האגרון הידוע, שנולד בגיטו ניו יורק 1909
וגדל בסביבה יהודית בשיקאגו. שמו המקורי: Rozovski.

2532 **Salvesen, Sylvia**. Forgive — but do not forget. Translated from the Norwegian by Evelyn Ramsden. Revised & ed. by Lord Russell of Liverpool. London, Hutchinson, (1958). 234 p., illus., facsim., plan, pls. 8°.
זכרונות ממחנה ראבנסבריק. המחברת פעלה במחתרת
הנורבגית, נעצרה והיתה במחנה מקיץ 1943 עד שגאלה
ע"י הצלב האדום השבדי באפריל 1945. היא עבדה שם
בבית החולים. יהודים לא נזכרו בספר במפורש. שם
המקור: Tilgi — menglem ikke.

2533 **Schnabel, Ernst**. Anne Frank; Spur eines Kindes, ein Bericht. (Frankfurt am Main), Fischer, (1958). 156, [2] p.,

el... New York, Exposition Press, (c1958). 264 p., illus., maps, XXXII pls. on 16 l. 8°. "An Exposition-university book".

Cont.: The Ancient World and Jewish coins. Some case histories. The reign of the Hasmoneans. More case histories. Herod and his successors. The controversial "Freedom" coins. Fertility symbols on ancient Jewish coins. Appendixes. Bibliography: p. 259-260.

עם ישראל בהווה

2544 Ben-Zvi, Izhak. The exiled and the redeemed, by Itzhak Ben-Zvi. Translated from the Hebrew by Isaac A[braham] Ab-bady. Philadelphia, Jewish Publication So-cietly of America, 5718 1957. XIV, 334 p., front. (port.), pls. 8°.

עם הקדמה מיוחדת להוצאה האנגלית. אותה מהר' יצחק בן בלונדון (Vallentine, Mitchell, 1958). המקור, "נודחי ישראל", מהר' ב: ק"ט ל"ב 259.

2545 Conference of Anglo-Jewish Preach-ers, 11th. Addresses given at the eleventh conference of Anglo-Jewish preachers... London, Iyar 19th to 22nd, 5716... 1956. Lon-don, (Pub. by the Standing Committee), 1956. 55, 5 p. 8°.

הנאומים בוועידה זו דנו בהתפתחות מעמד הרבנים באנגליה, בבעיית השבת ובשאלות של חינוך צעירים ומבוגרים. הנאום האחרון בעברית. הוועידה הקודמת התקיימה בשנת 1953, וגם נאומי אותה ועידה הופיעו בדפוס.

2546 Germany (Federal Republic). Laws. Bundesentschädigungsgesetz; Bundesgesetz zur Entschädigung für Opfer der national-sozialistischen Verfolgung vom 29. Juni 1956. Kommentar von H. G. van Dam, Heinz Loos, unter Mitarbeit von Hermann Zorn, Bruno Sonnabend [a.o.]. Berlin, F. Vahlen, 1957. XIX, 977, [1] p. 8°.

פירוש אחר: ק"ט ל"ג 198. תרגום צרפתי ר' בערך הבא, תרגום עברי לעיל, מס' 2101. שם גם ציון להרצאות אחרות.

nificance. London, Hillel Foundation, 1957. 30 p., 1 l. 8°.

"The inaugural Hillel Foundation lecture delivered at University College, London on 17th October 1956".

2539 Trend, J[ohn] B[rande]. Portugal.. London, E. Benn, (1957). 218 p., 1 l., map. 8°. (Nations of the modern world).

במקומות אחרים בספר מוזכר על יהודים, אנוסים והאינקבויזציה. מדרגת השפעת תנועות משיחיות יהודיות על ה"ספסטיאניזם" (אמונה בתחייתו ובשובו של סבסטיאן המלך הנוצרי, הקנאי המיסטי, שנהרג בקרב עם מוסלמי מרוקו ב-1579).

2540 Unger, Merrill F[ederick]. Israel and the Aramaeans of Damascus; <a study in archaeological illumination of Bible history>... London, J. Clarke, (1957). 4 p. l., 189 p., maps. 8°.

שליטה על המקורות לתולדות המורח הקדום וידיעת הספרות המדעית העשירה מתמגוגות כאן כתיאור ממצה של ראשית ממלכת הארמאים ושל היחסים המדיניים וסכסוכי המלחמה בין ישראל ודמשק במאות י"ח-י"ט. שיטת ההרצאה היא בדרך תיאור מסכם, אך הוכנסו בתוכה גם דיונים על בעיות מיוחדות של ההיסטוריה והכרונולוגיה. המקורות לכל דבר ודבר וכן עיון יותר מעמיק בפרטים ושקלא וטריא מדעי ניתנו בהערות המקיפות, ע' 111 ואילך.

2541 Vallentin, Antonina. Heine, poet in exile... Translated by Harrison Brown. Garden City, N.Y., Doubleday, 1956. 320 p. 8°. מהדורה ראשונה: לונדון, 1934. שם המקור: Henri Heine (פאריס 1934).

2542 Winkler, Max. From A to X; reminiscences... New York, Crown Publishers, (c1957). X, 178 p., ports. 8°.

זכרונות ורשימות מסע. ביקור בישראל: ע' 99-95. וינקלר בא בשנת 1907 מבוקובינה לאה"ב והוא אז בן שבע עשרה. יסד בית-ההוצאה המוטיקלי הגדול Belwin, A penny from Heaven, 1951.

2543 Wirgin, Wolf; Siegfried Mandel. The history of coins and symbols in ancient Isra-

הצעות מעשיות שיעזרו ליהודי האמריקאי להתאים את אורח החיים היהודי לסביבה האמריקאית בצורה המינימלית ביותר. (ע' יא). מהדורה קודמת: ק"ס כ"ב 118, שם גם התכן.

2551 Sklare, Marshall; Mark Vosk. The Riverton study; how Jews look at themselves and their neighbors. (New York, American Jewish Committee, c 1957). 48 p., tabs. 8°.

מחקר סוציולוגי-פסיכולוגי על יהודי עיר בינונית באה"ב, "שנכנה אותה ריוורטון". ממנו יוצא, שיהדות הצעירים אינה פחות ערה מיהדות הוריהם.

2552 Tartakower, A[rieh]. In search of home and freedom. (London), pub. for the World Jewish Congress, British Section by Lincolns-Prager, (1958). 99 p. 8°. (Popular Jewish library).

המחבר מסכם את תוצאות המחקר בשטח ההגירה היהודית, עומד בייחוד על התמורות הגדולות בדורות האחרונים, דן בכל הצדדים הסוציולוגיים והאידיאולוגיים של תנועת ההגירה, ומוסיף נתונים סטטיסטיים, לרוב בלתי חות קצרים ושקופים. הביבליוגרפיה היא מצומצמת, אך מכילה את הספרות היסודית (ע' 97-99).

2553 Teller, Judd L. The Kremlin, the Jews, and the Middle East. New York, T. Yoseloff, (c 1957). 202 p. 8°.

על גלוי-האנטישמיות ברוסיה הסובייטית ועל המחתרת ה"ח" הציונית והדתית שם. פרק ז' על המפלגה הקומוניסטית בא"י בגלגוליה השונים. — ציונים ביבליוגרפיים במבוא (ע' 7-9); רוב המקורות הם בעברית וביודית (פרק ו') הוא חרגום חלקי של המכתב לאח"י, שפורסם לא מכבר ב"דבר", תל-אביב. מפתח: 193-99.

2554 Weatherley, Donald Arthur. An investigation of the relationship between anti-Semitism and displacement, projection and inhibition of aggression... (Ann Arbor, University Microfilms, 1957). [1], VI, 103 l., forms, tab. = Doctoral dissertation series, 19,939. — Diss. Stanford University, 1956.

2547 Germany (Federal Republic). Laws. Réparations aux victimes du nazisme. Lois allemandes d'indemnisation de 1956, suivies d'un abrégé de la Convention de Genève de 1951. Paris, Sirey, 1957. 2 p. l., VII, 136, [2] p. 8°.

תרגום צרפתי של "Bundesentschädigungsge-setz" על חוקי השלמה שלו; עם הקדמה קצרה. בראש השער: Michel Israël. מקור עם פירוט ר' בערך הקודם.

2548 The Jews; social patterns of an American group, edited by Marshall Sklare. Glencoe, Ill., Free Press, (c 1958). XI, 669 p. 8°. (Free press readers in the social sciences).

קובץ מאמרים על יהדות אמריקה כתובים מתוך נקודת ראות סוציולוגית ופסיכולוגית בידי מחברים שונים. פרקי הספר הרבים והקצרים מבוססים לרוב על חומר נסיוני, כלומר על מחקרי שדה שנערכו בקהלות יהודיות. החוקרים רואים את המיעוט היהודי כקבוצת משנה של החברה הכללית-האמריקאית. עורך הספר הוא מנהל מחלקת המחקר של הוועד היהודי-האמריקאי (American Jewish Committee) והמשתתפים בו הם סוציולוגים ופסיכולוגים יהודיים באה"ב.

2549 Levy, Hyman. Jews and the national question. London, Hillway Publishing Co., 1958. 93 p. 8°.

עיון בבעיה היהודית מנקודת השקפה מרכסיסטית ול-אור תקומתה של מדינת ישראל. כולל בקורת קשה על מדיניותה של ממשלת ברית המועצות כלפי היהודים. המחבר, פרופסור אמריטוס למתימטיקה של אוניברסיטת לונדון, היה במשך שנים רבות אחד ממנהיגיה של המפלגה הקומוניסטית הבריטית ופרש ממנה לאחר שביקר בברית המועצות ב-1956 כחבר משלחת המפלגה הקומוניסטית הבריטית. בבקור זה עמד מקרוב על מצבם של יהודי ברית המועצות.

2550 Markowitz, S[amuel] H[arrison]. Leading a Jewish life in the modern world... Rev. ed. New York, Union of American Hebrew Congregations, (1958). XVII, 327 p., illus. 8°. (Commission on Jewish Education... Union adult series).

על בעית המזרח הקרוב מתוך גישה נוצרית דתית. המחבר היה במשך עשרים שנה מורה ביהושלים, חיפה ורבת עמון. בפרקים הראשונים הוא מנתח את הרקע הדתי והמדיני של הגישה הישראלית ואת דעתו של האדם מן השוק (ע' 571). הצעות לפתרון הכססון היהודי-ערבי והערות על תפקידי הכנסיה בפרק האחרון, Neither Jew nor Greek, ע' 285-305.

2560 **Bar-Daniel, Eliahu** [= Ely Bramson = George Seamans]. From Daniel to Daniel; observations by an American, a Russian-born Jew, now residing in Israel. New York, Vantage Press, (c1957). 318 p., 1 l., front. (ports.). 8°.

ההוצאה העברית: ק"ס ל"ג 151; שם גם תאור.

2561 **Berger, Elmer**. Judaism or Jewish nationalism; the alternative to Zionism. New York, Bookman Associates, (c1957). 207 p. 8°.

כתב סולמוס. המחבר מסתיר את ה-American Council for Judaism for the alternative to Zionism. אותו ציונים ולא-ציונים ומלמד וכות על האידיאולוגיה שלו. עם תעודות, ע' 172 ואילך. ביבליוגרפיה: ע' 191-194.

2562 **Bloch, Henry Simon**. Revenue administration and policy in Israel <third report>, prepared for the Government of Israel by Henry Simon Bloch (!) ... New York, United Nations Technical Assistance Programme, 1958. IV, 39 p., diagrs., tabs. 4°. = ST/TAA/K/Israel/5.

במכונת-הכפלה; המעטפת והשער בדפוס. השליחות. שירות זה מבוסס עליה. בוצעה מיום 24 ביוני עד 25 באוגוסט 1955. הקודם: ק"ס ל"א 103 מס' 996.

2563 **Bonné, Alfred**. Studies in economic development, with special reference to conditions in the underdeveloped areas of Western Asia and India. London, Routledge & K. Paul, (1957). X, 294 p., tabs. 8°. (International library of sociology and social reconstruction).

על א"י וישראל גידן במקומות שונים בספר, ר' מפתח.

ציונות-ארץ ישראל, מדינת ישראל

ראה גם לעיל במדור "קבצים" ובמדור "היסטוריה, בינוגרפיה, זכרונות".

2555 **צוקערמאן, ברוך**. אויפן וועג. ניו-יארק, איי דישר קעמפער, 1956. [3] 388 ע'. 8°. המחבר הוא ממנהיגי "פועלי ציון" בארה"ב. מאמרים ונאומים על הציונות, ארץ-ישראל ותנועת "פועלי ציון" מהשנים 1921-1954. בתוס: מאמר על נחמן סירקין וזכרונות על חיים ארלוזורוב.

2556 **American Zionist Council**. Selected and annotated bibliography on the State of Israel and the Zionist movement. New York, American Zionist Council, 1957. 2 p.l., 20 numb. 1, 4°.

במכונת-הכפלה. — מודרך לקורא המעונין. בדרך כלל רשומה רק ספרות באנגלית ומעשר השנים האחרונות. המדורות: דברי ימי ישראל. ציונות. המזרח-התיכון. א"י (היסטוריה וארכיאולוגיה). מדינת ישראל. א"י. שנתונים וספרי שמוש. כתבי עת. ע"י כל ספר צוינו בקצור אופיו ותוכנו.

2557 **Anglo-Israel Association**. Israel; some aspects of the new state, v. 2: Five lectures given to members of the Anglo-Israel Association... October, 1956 — April 1957. [London, 1957]. 34 p., illus. 8°.

Cont.: N. Avigad: Recent discoveries at Beth-She'arim. I. Brodie: State and religion in Israel. E. Elath: Objectives of Israel's foreign policy. R. Gresham Cooke: Impressions of Israel. E. Samuel: Israel since Suez. הקודם: ק"ס ל"א 100; ראה גם ק"ס ל' 375.

2558 **Archivos de medicina argentina-israeli**; publicación de la organización Amigos argentinos de la Asociación médica israeli. (Buenos Aires), 1957. 8°.

תכיפות ההופעה לא נזכרה. המנהל: Jose Matu-sevich. חוב' 1: נובמבר 48 ע' תמונות.

2559 **Baly, Denis**. Multitudes in the valley; church and crisis in the Middle East. Greenwich, Conn., Seabury Press, 1957. IX p., 1 l., 307 p., pls. 8°.

באופן זה נהפכים הזכרונות לענין סקירה כללית על ההיסטוריה הפוליטית של התקופה.

2569 Gabrieli, Francesco, ed. *Storici arabi delle Crociate*. (Torino), G. Einaudi, 1957. XXXV, 334 p., 1 l. 8°. = *Scrittori di storia*, 6.

לקוסים מהיסטוריונים ערביים של מסעי הצלב, בחר גם איטלקי ובסדר כרונולוגי של המאורעות. בראש הספר סקירות קצרות על המחברים.

2570 Godchot, J. E. *Les constitutions du Proche et du Moyen-Orient...* Paris, Sirey, 1957. 2 p. l., II, 442 p. 8°.

הפרק על ישראל (ע' 243-262) מכיל: מגלת העצמאות. חוק השבות 1950. חוק האזרחות 1952. חוק הבחירות לבנסת השניה 1951. חוק שיוני האשה 1951. רשימת חוקים חשובים ואספי חוקים. ביבליוגרפיה.

2571 Hemeldonck, Em[iel] van. *Israël zonder Jahweh? Reisindrukken uit het Heilig Land*. Tielt, Lannoo, (1957), 119 p., pls. 8°. "ישראל בלי אלהים". רשמי מסע.

2572 Henderson, Philip. *Richard Coeur de Lion; a biography...* London, R. Hale, (1958). 256 p., maps, pls. 8°.

על ממלכת ירושלים הצלבנית ע' 53-54, 111-115. עלי לוחיו של ריצ'רד בארץ-ישראל כמצביא מסע הצלב השלישי: ע' 111-178.

2573 Henkelekan, H. *Report to the Government of Israel on the agricultural utilization of sewage*. Rome, Food and Agriculture Organization of the United Nations, 1956. [1], II, 87 p., maps, tabs. 4°. = *FAO report*, 559.

במכונות הכפלה, המעטפת בדפוס. בראש השער: Pro- ject ISR/AgL. Expanded technical assistance program

2574 Johnson, Paul. *Journey into chaos*. London, MacGibbon & Kee, 1958. 178 p., front. (map). 8°.

נחום המצב המדיני במזרח התיכון לאחר מבצע סיני מבחינת האינטרסים של בריטניה הגדולה באזור. כתוב מתוך השקפת מסלול העבודה. פרק על ישראל ע' 160-171.

2564 Byford-Jones, W[ilfred]. *Oil on troubled waters*. London, R. Hale, (c1957). 255 p., map, pls. 8°.

על מערכת סיני ועל בבוש רצועת עזה ר' ע' 94-153. המחבר היה סופר צבאי שולח: על צה"ל ואח"כ על כוחות הבריטים בפורט סעיד.

2565 *Confederación juvenil sionista argentina*. (Mayo en el calendario judío). Iom hatzmaut [!]. — Tres biografías: Aaaron David Gordon, Herman Schapira, Najum Sokolov. (Buenos Aires), [1957?]. 57 p., 1 l., illus. 8°.

דפוס-צילום. רובו מכתב-מכונה, ומיעוטו מתוך ספר.

2566 Coulmas, Peter. *Zwischen Nil und Tigris; Nahost im Brennpunkt der Welt*. Hamburg, Hoffmann und Campe, (c1958). 221, [2] p., maps, pls. 8°.

Part. cont.: Die israelische Herausforderung (p. 111-150).

2567 Dajani, Nijmeddin Izzat. *Economic appraisal of the Yarmuk Jordan valley project*. (Ann Arbor, University Microfilms, 1957). [3], VIII, 250, [1] l., maps, tab. = *Doctoral dissertation series*, 21,848. — *Diss.* University of Wisconsin, Madison, 1957.

2568 Eytan, Walter. *The first ten years; a diplomatic history of Israel*. London, Weidenfeld and Nicolson, (c1958). IX p., 1 l., 219 p., maps, pls. 8°.

Cont.: The first year. Rhodes; the armistice agreement. Lausanne; the conciliation effort. Jerusalem and the Holy Places. Israel and her neighbours. The Arab refugees. Power pressure in the Middle East. Israel in Asia. Israel and the Jewish Diaspora. The foreign service.

המנהל הכללי של משרד החוץ גותן כאן בהוצאה שני טפס כעין דין וחשבון על הפעולה בשטח הבעיות החשובות ביותר של מדיניות ישראל. הוא שאב מזכרונותיו הוא ומתעודות שרותיו המחקר והמודיעין של משרד החוץ.

self; the aftermath of Suez... London, Hol-
lis & Carter, (c 1958). VIII, 103 p. 8°.

המחבר, שהיה סגן שר החוץ בממשלת בריטניה הר-
דולה והתמסר בגלל התנגדותו למבצע סואץ, מרצה את
השקפתו על בעיות המזרח התיכון לאחר כשלון מבצע
סואץ. פרק על ישראל ע' 93-83.

2581 **Paris. Institut de science écono-
mique appliquée.** Niveaux de développement
et politiques de croissance. 5, 8. Paris, 1956-
1957, 4°. = Cahiers de l'Institut de science
économique appliquée, 44, 50. (= Série F,
5, 8).

Cont.: 5: Israël. (A[rie] L[udwig] Gaa-
thon [= Grünbaum]: Les problèmes du dé-
veloppement en Israël. A[lfred] Bonné: Ré-
ponse aux questionnaires A et B. Don Pa-
tinkin: L'évolution de la monnaie et des
prix en Israël de 1949 à 1953. I[saac] Guel-
fat: L'"économie ouvrière" en Israël. S.
Sitton: L'immigration en Israël; quelques
aspects de l'intégration économique des nou-
veaux émigrants [= immigrants]). 1956. 1
l., 90 p., 21, diagrs., tabs. — 8: Ernest Teil-
haç: Moyen-Orient. 1957. 21, 49, [4] p.,
tabs. — 20-22 של חוברת זו סקירה על הכלכלה
ב' ישראל: "Apposition du capitalisme israé-
lien".

2582 **Patai, Raphael.** Cultures in con-
flict; three lectures on the socio-cultural
problems of Israel and her neighbors. New
York, (Theodor Herzl Foundation), 1958.
IV, 70 p. 8°. = Herzl institute pamphlets, 1.

Cont.: Traditional Arab society and cul-
ture. The two halves of Israel. Clash and
integration.

2583 **Porter, Paul A[ldermant].** The
Gulf of Aqaba: an international waterway;
its significance to international trade. Wash-
ington, D.C., Public Affairs Press, (c 1957).
1 p.l., 18 p., map. 8°.

עם הודעות המדינאים בעצרת א"מ במרס 1957.

2575 **Lintum, C. E. te, Jordanië, halfbroe-
der van Israël.** Ingeleid door D. van der
Meulen. Den Haag, J. N. Voorhoeve, [1957].
167, [1] p., maps (1 fold.), plans, pls. 8°.

ספר מסע. הפרקים: בדרך לירושלים (הלבנון, דמשק,
עבר הירדן). ירושלים. סביבתה. משכם לשומרון. בקעת
הירדן. בעיות היום. — ביבליוגרפיה: ע' 167.

2576 **Middle East Institute, Washington.**
Conference, 11th, 1957. New look at the
Middle East. Ed. by William Sands... Ad-
dresses... at the Eleventh Annual Confer-
ence... sponsored by the Middle East In-
stitute, April 11-13, 1957. Washington, D.C.,
Middle East Institute, (c 1957). 2 p.l., 84
p. 8°.

Part. cont.: K. P. Salmon: Israel and the
current situation (p. 41-45).

2577 **Morton, Geoffrey J[ackson].** Just
the job; some experiences of a colonial po-
liceman. London, Hodder & Stoughton,
(c 1957), 316 p., pls., ports. 8°.

המחבר היה מפקח במשטרת א"י 1944-1930; בזכרונות
חיו על התקופה ההיא (ע' 172-19) תופסות ההתנגשויות
עם הטורקיסטים מקום רב.

2578 **News from Israel, Tokyo, Legation
of Israel.** 4°.

תכופות הופעה לא נזכרה. כר' V, מס' 2: מברואר
1958. ע' 16, תמונות, טבלאות.

2579 **Novomeysky, M[oses] A.** Given to
salt; the struggle for the Dead Sea conces-
sion. (Translation of portions from the Rus-
sian and arrangement of material by Alec
Brown). London, M. Parrish, (c 1958).
286 p., map, pls. 8°.

המשך האוטוביוגרפיה My Siberian life (ק"ס ל"ב
312), המקיף את השנים מעליהו של נובומיסקי עד לשנת
1929, בה ניתן לו זכיון ימיהמלח. רוב הספר מוקדש לער-
שת השגת זכיון זה שהיתה כרוכה במאמצים עצומים
בפני השלטונות בארץ ובאנגליה. הספר כולל תעודות
ומכתבים רבים, אף את נוסח הזכיון.

2580 **Nutting, Anthony.** I saw for my-

of Australia and New Zealand), 1956. 19, [1] p., maps. 8°.

2591 Таджер, Салис. На израелска земя; страници от дневник. София, Български писател, 1957. 201, [2] стр., 2 л. 8°.

על אדמת ישראל; דפים מיומן. עליית המחבר מבול-גריה לישראל (תש"ח לערך), עלילותיו בארץ וידידתו לבולגריה (תחלת תשס"ו). סגד קומוניסט והוא מתאר את חיי הארץ בצבעים קודרים.

אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות

2592 ארבעטער רינג. מינסקער פראגרעסיוו ברענטש 99. יובילאום אויסגאבע צו דעם 50 יארונגן יום טוב פון מינסקער פראגרעסיוו ברענטש 99, א.ר. [ניוירוק], 1956. [70] דף, פורטרטים. 4°. במעספת: 50 יאר מינסקער פראגרעסיוו ברענטש 99, ארבעטער רינג. יודית ואנגליה, עם שער גוסף באנגליה: 50th anniversary jubilee journal... Minsker Progressive Branch 99, Workmens Circle.

סאנדעל. י. אומגעקומענע יידישע קינסטלער. עיין לעיל מס' 2504.

2593 קאהאן, סאלאמאן. מוזיקאלישע עסייען. מעק-סיקע, יידישער צענטראל-קאמיטעט, 1956. 299, [1] ע'. 8°. עם שער גוסף בספרות.

הוצא לאור לכבוד יובל ה-60 של המחבר, מבקר מוזיקה גודע במכסיקו. כולל בין השאר: פרק על מנדלסון ברחולדי (ע' 53-58); מאמרים על כורים ופסנתרנים יהודים, זמרים עצמיים יהודים וחוננים מפורסמים, רובם בני דורנו (ע' 138-87); ויונים על מוזיקה יהודית בכלל.

2594 Algazi, Léon. Chants séphardis, recueillis et notés par Léon Algazi. (London, typ. Lowe and Brydone, c1958). 1 p.l., XVI, 63 p., music. 4°. (Publications de la Fédération séphardite mondiale. Département culturel).

מכיל 44 שירי קדש (בקשות, שירי ליל שבת, מוצאי שבת, פורים, פסח, "כתובה" לשבועות, שירי שמחת תורה, ברית-מילה), רובם בעברית ומעוטם בלאדינו, ו-37 שירי עם וילדים כולם בלאדינו. קודמות להם הקדמות מאת עובדיה קמחי על השירים ומאת אלגזי על המנגינות.

2584 Sayegh, Fayez A[bdullah]. The Arab-Israeli conflict. New York, The Arab Information Center, 1956. 76, [3] p., maps. 8°. = Information papers, 2.

במכונת-כפלה, המעטת בדפוס.

2585 Schable, Walter. Brennpunkt Palästina; Israels Prophetie macht Geschichte. Wuppertal, R. Brockhaus, (1957). 112 p., pls. 8°.

עבוד מורחב של Der Schatten Israels (ק"ס לי 379). פירוש אסכולוגי-נוצרי לבנין הארץ ולהקמת מדינת-ישראל.

2586 Taylor, Lawrence [E.]. The Holy Land in pictures. San Antonio, Tex., Naylor, (c1957). 76 p., illus., map. 8°.

צלומי חובב, שנעשו בטיוול לקפריסין, ומשק, העיר העתיקה של ירושלים, בית-לחם וימהמלה.

2587 Warburg, James P[aul]. Agenda for action; toward peace through disengagement. New York, Monde Publishers, (c1957). X, 211 p. 8°. (Academy books).

בקורת חמורה על מדיניות אה"ב. כשלונותיה הרבים באירופה ובמזרח מנותחים זה אחר זה ומוסברים כתוצאה הגישה המיוחדת של החברה האמריקאית לבעיות פוליטיות. מקום רב ניתן לעניני המזרח התיכון; על הסכסוך היהודי-ערבי ר' במיוחד ע' 143-148.

2588 Weisgal, Meyer W[olfe]. Israel and the diaspora. (Address... before an Oxford University student group at Oxford... on March 7, 1957). [London?, 1957]. [12] p., diagr. 8°.

2589 Weizmann, Chaim. Naissance d'Israël. <Trial and error>. Traduit de l'anglais par Viviane Maspétiol. [Paris], Gallimard, (1957). 550 p., 1 l. 8°. (Mémoires du temps présent).

הוצאות שונות של המקור האנגלי: ק"ס כ"ז 60, 208; כ"ח 82. תרגום עברי: ק"ס כ"ה 248, שם גם בקורת מאת ב. שוחטמן; תרגום הולנדי: ק"ס כ"ז 60.

2590 Zionist Organization, Australia. The case for Israel. Sydney, (Zionist Federation

Percival Goodman: ... Jewish tradition (42-43). — Temple Beth El, Providence, R.I. (44-45). Jewish Center of West Orange, N.J. (88-91). Beth Israel Synagogue and School, Omaha (148-150). An unusual design for collegiate religion: three chapels Jewish, Protestant, Catholic (Interfaith Center, Brandeis University; 157-163).

בלשנות

ראבאק, א.א. די אימפעריע יידיש. עיין מס' 2620.

2600 **Beranek, Franz J.** Das Pinsker Jiddisch und seine Stellung im gesamtjiddischen Sprachraum. Berlin, W. de Gruyter, 1958. 4 p. l., 81 p. 8°.

מתאר את התפתחות כל הגה והגה במעברו מן הגרמנית העילית התיכונית, מן הסלאבית ומן העברית אל היודית של פינסק, וקובע שלה זה שייך ליודית הצפון-מזרחית; השוניים בין היודית הצפונית ליודית הדרומית, שאותה תאר המחבר בספרו Die jiddische Mundart Nordostungarns, Brünn-Leipzig, 1941. אינם מושרשים ביודית העתיקה, אלא תוצאות של תמור רות שחלו ביודית המזרחית בלבד (ע' 78/9). — ביבליוגרפיה: דף 3.

2601 **Handbuch der Orientalistik**, hrsg. von Bertold Spuler. Bd. II-III; VI, 1-2. Leiden, E.J. Brill, 1952-1957. 8°.

Part. cont.: Bd. II: Keilschriftforschung und alte Geschichte Vorderasiens, Abschnitt 3. 1957 [451 מס' ליג 64]. — III: Semitistik. 1954. VII, 398 p. C. Brockelmann: Die kanaänäischen Dialekte mit dem Ugaritischen (p. 40-58). — Id.: Das Hebräische (59-69). — E. L. Dietrich: Die hebräische Literatur der nachbibl. Zeit (70-132). — C. Brockelmann: Das Aramäische, einschliesslich des Syrischen (135-161). — A. Baumstark: Kleinere aramäische Literaturen (162-168). כולל פרקים על ספרות ארמית-יהודית וארמית שומ[ית]. — VI: B. Spuler: Geschichte der islamischen Länder; Abschnitt 1: Die Chalfen-

2595 **Ben-Ari, Raikin.** Habima. Translated by A. H. Gross and I. Soref. New York, T. Yoseloff, (c 1957). 253 p., pls. 8°.

בן-ארי היה חבר "הבימה" במשך שנים רבות. הוא מספר את תולדות "הבימה" מימי המהפכה הרוסית עד לנסיגתה לאחר "ב" והתפלגותה בשנת 1927. תאורו החי משקף את הקשיים הרבים שבהם נתקל התיאטרון העברי ואת ההתלהבות העצומה שבה הגשימו חבריו את מטרתם תיהם האמנותיות. בהמשך דבריו דן בן-ארי בתורות ושיתות דרמטורגיות שהשפיעו על דרכה של "הבימה" ועל שיטתה היא: הפרק האחרון מוקדש לנחום צמח, אחד המיסדים. — תורגם כנראה מכ"י.

2596 **Dimondstein, Boris.** Sonnets and sculptures. Tujunga, Calif., Literarische Heftn Publishing, 1956. 80 p., illus. 8°.

שירים וצלומי פסלים, מקצתם של אישים יהודיים.

2597 **Epstein, Morris.** Mishle Sendebār; an edition and translation of the Hebrew version of the Seven Sages, based on unpublished mss. [New York, 1957]. 2 p. l., IX, 3 numb. l., diagr. 4°.

דיסרטציה, אוניברסיטת ניו יורק, 1957. החוברת מכילה רק את ההקדמה, הכן העינים והתמצית. דיאגרמה מראה את הסתעפות הנוסחים. במכונת-הכפלה.

2598 **Kahan, Salomón.** Bosquejos musicales. Mexico, D.F., Editorial Independencia, 1957. 387 p. 8°.

Part. cont.: Algunos músicos judíos (Huberman, Bernstein, Einstein; p. 313-331). — Bruno Walter: p. 111-114; Copland: p. 301-304.

2599 **Shear, John Knox.** Religious buildings for today. Edited by John Knox Shear, editor-in-chief, Architectural Record. [New York], F.W. Dodge Corporation, c 1957. [7], 183 p. incl. illus., plans. 4°.

"An Architectural Record book".

מאמרים המתארים בנייני פולחן של כל הדתות, שנוסחו בכתיבה הנ"ל.

Part. cont.: K.T.I. (Kneses Tifereth Israel) Synagogue, Port Chester, N.Y. (p. 8-13). Temple Beth El, Gary, Ind. (22-25). —

vided with the so-called Palestinian punctuation. Ed. with an introduction, partial translation, comments, and plates... With a contribution by G[ustav] J[acob] Ormann. Helsinki, Akateeminen Kirjakauppi, 1958. 126, 60 p., facsim. 8°.

דיסרטציה הלסינקי. במכונת הכפלה.

בספר הזה מתפרסמים קטעי פיוטים וכמה מזמורי תהילים ע"פ כתבי יד מנוקדים וניקודי-א"י (ע' אס = 601 של הספירה השניה). כל אחד מהם מודגם בתצלום ומתואר בפני עצמו (ע' 24-20). במבוא רחב ידים המהדיר נותן תיאור דקדוקי מפורט, בנוי כולו "לפי ניקוד א"י": ההגאים וסימניהם (34-25) וגם תורת הצורות — הכינוי, הפועל, השם, המלות (61-35) — הכל על סמך החומר המתפרסם כאן; כמו כן רשימת כל השרשים הנוכחים באותו מבוא דקדוקי (18-13). פרק מיוחד הוקצה ל"מבנה פיוטיו של יוני" מאת המהדיר (67-61) עם נספח מאת ד"ר אודמן, המביא כאן לפרסום קרובה של הקליר לשבת ראש חודש על פי כתב יד לנינגראד (נב"ס) בצירוף ניתוח צורתה, תוך השוואת טיפוס קרובות של יוני והקליר בכלל (77-68). בסיום — תרגום הטקסטים לאנגלית עם ביאורים ומראי מקומות (126-81).

[1]. חשיבות הטקסטים

חוקרי תולדות המבטא העברי חייבים להחזיק טובה למורטון, המלומד הנוצרי הצעיר, ששקד לחפש בספרות אחר דפים גוונים מנוקדים וניקודי-ארץ-ישראל ועמל לפענחם ולהבאם לידיעת הרבים. ולא עוד אלא עצם הוצאת הספר בכספי המחבר נעשתה — בסנטל כמובן — ומשום כך אין לבוא עמו בטרונגיה על שהקריאה בהדפסה המוקדמת מכלה עינים ומיגעת מאד. עלינו לקדם את מאמציו בתודה ולברכו שיזכה למהדורה שניה ומשובללת, ונקוה שבה יבוא הכל על תיקונו.

עיקר החשיבות שבטקסטים האלה — שעם הדפסתם כבר גדלה רוב החומר ומעתה אפשר לגשת לכירור מהותו של ניקוד א"י וויקתו אל שאר השיטות. ניקוד זה נתגלה, מידוע, בגניות קהיר, ופרסום ראשון לתגלית עשה קספר לויאס בהדפיסו קרובה אחת לבראשית ממחזור יוני¹. החזיק אחריו קאלה בפרסמו חומר רב ביותר; פרקי

zeit, 1952, VIII, 136 p., maps; Abschnitt 2: Die Mongolenzeit, 1953, VII, 124 p., maps על יהודים וא"י בתקופות הנ"ל מדובר במקומות שונים [בשני הכרכים, עיין מפתח].

2602 Köhler, Ludwig; W[alter] Baumgartner. Supplementum ad lexicon in Veteris Testamenti libris. Leiden, E. J. Brill, 1958, XL, 227 p. 4°.

הכרך הזה מכיל בעיקרו: (א) רשימת הקצורים. — (ב) מלון גרמני-עברי וגרמני-ערבי, שהספיק קהלר לסיים עוד לפני פטירתו ביום 25 בנובמבר 1956. — (ג) השלמות ותקונים לחלק העברי של המלון, לחלק הארמי ולמבוא. מאת שני המחברים. — יחד עם כרך זה נדפס לכאורה גם עצם המלון (ק"ס ל' 65) במהדורה חדשה ללא שוניים (ר' את ההקדמה).

2603 Kuhn, Karl Georg, ed. Rückläufiges hebräisches Wörterbuch. Unter Mitarbeit von Hartmut Stegemann und Georg Klingz. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1958, 15, [1], 144 p. 8°.

עם הקדמה ושער נוסף באנגלית: Retrograde Hebrew lexikon. גוף המלון במכונת הכפלה. המלים מסודרות לפי האות האחרונה; שמות פרסים מסודרים לחור. המטרה היא לסייע בהשלמת קטעי קומראן. המלון כולל: העברית המקראית ע"פ גוניס-פול, הטקסטים הלא-מקראיים מקומראן ומורבע, בן-סירא העברי, כתובת-שלום, לכיש וגור, אך אין הוא מתחשב בלשון התנאים.

2604 Leslau, Wolf. Ethiopic and South Arabic contributions to the Hebrew lexicon. Berkeley, University of California Press, 1958. 4 p. 1., 76 p. 4°.

אין הכוונה לתת כאן חקירה אטימולוגית ומשווה של-מה, אין אני מטפל אלא בהוספות או בהסברים שהם שונים מאלה שהציעו בול וקהל... ואני כולל במחקר זה גם הצעותיהם של חוקרים אחרים, או מתוך הסכמה לדבריהם או מתוך ספק. (ע' 5).

2605 Murtonen, A[imo Edward]. Materials for a non-Masoretic Hebrew grammar. I: Liturgical texts and Psalm fragments pro-

American Journal of Semitic Languages 1 & Literature 15 (1898-99), p. 157-164. = Kahle, Masoreten des Westens, I (1927) עמ' כדכז.

כסימן הסגול, כבר יש נסיונות לייחוד לו סימן מיוחד כשהוא בתחילת התיבה¹⁰; אין שום ססיות בדקדוק, כמעט שאין שם צורה לשונית דומה לבלבית או לתעתיק קים של אוריגנים והירודיגמוס. ובכן מאחורי הניקוד האי-שבטסקסים האלה כל מערכת המבטא הטברני כבר ניצבת בשלמותה. אפילו בססיות המעטות שבפיוטים אין למצוא נקדן שהוא מתמיד בצורה 'איית' מסוימת, פשוט מפני שאין צורה 'איית' מיוחדת בנמצא: אין ניקוד-א"י מייצג שום סיפוס לשוני מיוחד (שלא כשיטה הבלבית, שהיא סיפוס בפני עצמו), אלא הגייתו כטברני ממש, רק בסימנים אחרים.

דמיון זה של ניקוד-א"י לשיטת טבריא מלמדנו, ששיטת ההיגוי הטברני עתיקה עד מאד. כי ממה נפשך: אם קדמו הגוילים האלה זמן רב לפני שיטת טבריא, נמצאת אומר שבניקוד-א"י כבר היה הכל מגובש כטברני; ואם לא קדמו הגוילים, אלא הועתקו מספרים טברניים, או 'הושי' פעו" מהם כדברי קאלה¹¹ — כל שכן שהטברני עתיק הרבה. בין כך ובין כך על כרחנו לומר, שהמסורת הלו-שונית שבכתבים האלה ושבתסרינו הטברניים אחת היא; ושוב אין טעם להחזיק במונח 'מסורת טברנית' אלא מיטב לכוללן ולהגדיר 'מסורת איית-טברנית', שתיהן יחד בניגוד לבלבית. לכל היותר נוכל לכנות 'מסורת טברנית' את צורת הסימנים בכתב, אבל בזמן שהכוונה לשיטת ההיגוי בלי שים לב לאופן הכתיבה, על כרחנו השם ההולם הוא: המסורת האיית-טברנית. ומבחינת הלשון סוף-סוף תולדות המבטא העברי מענינות אותנו יותר מתולדות הסימנים.

גם לתולדות הסימנים שוב לא קשה לשער תמונה היסטורית. הניקוד הטברני בא לתקן שתי תקלות עיקריות שבשיטות הקודמות: להפריד את סימן השוא מסימן הרפיון (שהוא מבלבל בקו העליון שבניקוד הבלבית המאוחר), ולהפריד את סימני התנועות מסימני הטעמים (שבלבול מביד מאד בניקוד א"י ובסורית). ליקט לו הניקוד הטברני את הטוב ואת הנח שבשתי השיטות, הוסיף עליהן כל מיני צורות — והריהו לפנינו בשלול. אבל מצד הכוונה הקולי אינו אלא המשך ותעתיק נאמן מניקוד-א"י ובשום פנים לא מסורת אחרת. תמונה זו לתולדות הניקוד והמבטא כבר יכלה להתבהר, כאמור, לפני 57 שנים וכפי שנראה להלן גם עד היום הזה אין שום יסוד של ממש להמירה בתיאוריות אחרות.

ZAW 21 (1901), p. 306 10

11 שם עמ' 276.

ישעיהו וירמיהו כתובים על קלף בסירוגי אותיות עם ניקוד וטעמים², ואחר 26 שנים את הקרובות של הדוטה לזכר כ"ד משמרות³ וגם קטעי מקרא כתובים על מגיל לוח⁴. עוד פיוטים אחרים פרסמו תלמידיו: קובר⁵, אדלמן⁶, אורמן⁷, באר⁸. עכשו בא מורטונו והשלים את המפעל, כי לדבריו (ע' 20) לא נשארו עוד טקסטים גדולי לים בגנוז. הראשון מששת כה"י יש בו צרור של תשעה פיוטים (ליג"ז, 17 עמודים), ופיוס אחד גדול מסדר עבודה ליום הכפורים ליוסי בן יוסי (5 עמודים) — בס"ה 22, שהוא הטקסט הארוך מכל הטקסטים שנתפרסמו עד עתה ובוה חשיבותו. כמעט כל הקרובות כבר פרסמו בשעתן, רובן על ידי זולאי (פיוטי יג"י, 1938), ומובן, שאם ניתנו כאן שנית — רק מפני הניקוד ניתנו.

אמנם בינתיים הודיע ד"ר דיאס-מאצ'ו, שגילה עוד דפים הרבה — רובם יחידים — מנוקדים ניקוד א"י⁹, מהם מאלפים מאד, וכפי הנראה לא כולם גודעו למורטונו בשעת הדפסת ספרו. מכל מקום, מבחינת הכמות ניתן לומר, שמעתה יצא רוב ניקוד א"י מגדר הנסתרות והריהו לפנינו מוכן לבדיקה ולסיכום.

[2]. מסורת א"ית-טברנית

הקירית ניקוד-א"י בשני הדורות האלה הלכה אחרות עקלקלות ולא התקדמה הרבה. אילו לא נתגלו לפנינו אלא אותם דפי מקרא האמורים שפרסם קאלה לפני 57 שנים², לא היה בתופעת ניקוד-א"י משום חידה היסטורית בתולדות המבטא העברי. שיטת הכתבים האלה הריהו כשיטת טבריא כמעט לכל דבר: אותם 7 המלכים (ולא 6 כשיטה הבלבית), אותם הטעמים ואף רוב משרתי הטעמים; גם השוא (הגע בלבד), אף שבדרך כלל סימנו

ZAW 21 (1901), p. 277-299; MdW II, 2 p. 88-95.

MdW I 3 עמ' א"כ. עוד 2 קטעים פרסם זולאי כ"י דעות המכון לחקר השירה העברית בירושלים, כך ה (1939) עמ' ק"ג-ק"ה.

MdW II 4

Kober, Zum Machsor Jannai (1929), p. 5 12-24

Edelmann, Zur Frühgeschichte des Machsor (1934).

Ormann, Das Sündenbekenntnis des Ver-söhnungstages, etc. (1934), p. 24-34

Bar, Liturgische Dichtungen etc. (1936), 8 p. 43-49

Sefarad (1956), p. 2-6; Vetus Testamentum 9 (1957), Supplement IV, p. 28-33

[3]. ניקוד קדם-מסורתי — או לא-מסורתי?

אלא שלאחר מכן, משהוסיף קאלה ופרסם את הסקסטים האחרים — מלבד ה"סידורים" האמורים² שניקודם מדויק דק ושיטתי ביותר — נתגלו לפנינו פיוטים למיניהם וקסעי מקרא ותרגומים שניקודם הא"י אינו מדויק אלא חלקי או מועט מאד. בסקסטים האלה שוב אין אותה שיטה קדם-טברנית לכל דיוקיה, אלא בלבולי קמץ/פתח, צירי/סגול ושאר סטיות. והנה כאן נתעוררה שאלת קביעתם לפי סדר היסטורי: מה תקופתם של סקסטים אלה מחוסרי שיטה? כלום קדומים הם ובלתי מפותחים, או שמא מאוחרים ומשובשים? קאלה מאמין שאפשר לערוך את כתבי היד לפי סדר כרונולוגי החל מן ה"פרימיטיבי" ועד המשוכלל¹². אבל הרי גם יתכן שקדם המשוכלל ואחר כך נתנון. שלא בכתולדות הניקוד הסורי אין בינו כתבי יד עבריים עם תאריכים למן המאה החמישית, כדי שנוכל לעקוב אחר התפתחות הניקוד העברי. מעתה הספק במקומו עומד: כלום יש כאן ניקוד "קדם-מסורתי" כמכונה בפי קאלה, שפרבר ואחרים, או אינו אלא "לא-מסורתי" כפי שמוטען מכתו (וכך שם ספרו)? יש כאן הבדל עקרוני בין שתי ההגדרות, ולהלן ידונו העניינים הכרוכים בדבר אחד אחד.

[4]. בלבולי פתח/קמץ

כאמור, לא כל ניקוד-א"י מבלבל פתח וקמץ. גם מששת הסקסטים שפרסם מורטזון יש אחד, ודווקא לא מקרא אלא פיוט (ע' גא'גב), שהוא מבחין ביניהם היטב (חוץ מ-3 תיבות: מלהוסיף גא'גב, 29, מן 19א, מן 46). העובר זה שהרבה סקסטים מבלבלים פתח וקמץ אינה מעירה על עתיקות יתירה, אלא להפך, עצם כפל הסימנים מלמדינו שהיהו נקדנים אחרים שידעו להבחין ביניהם ונקדו זה הוא שלא ידע ובלבלם. אילו לא הייתה כל הבחנה לא היו ממציאים 2 סימנים להגה אחד ולא היה כפל לחינם. היה אומר, הקמץ הגדול ה"טברני" עתיק מאד. ובאמת אין להתעלם מן הרמזים הקלושים לקמץ כזה בכתבים של המגילות הגנוזות במדבר יהודה: בן-אשי, בנא'קים (סדר היחד), עולול, עולם (הודיות 211 יא'27), ולקופות 30, הורותי 30, שון (=שן). פשר חבוק 10¹¹; ובייחוד במגילת ישעיהו הראשונה: קורה, קוירי כזו, 4¹; כנולים 17, קוירי 20א, מקורסין 17, קור 19ט, 19, קוחות 4ב, קולות לקוירי. קופי מ' 11 31 וקור 20; וגם בתעתיקים מעטים של הירושמיים: bosor, zochor,

(=שן. זכר) ועוד¹². אמנם הדוגמות בסלות במיעוטן, אבל אין לצפות מאלפבית יווני ורומי שיוכל להעתיק איכותו של קמץ גדול: שהוא מתמצע בין פתח לחולם. גם היום סתם איטלקי או ספרדי ששומע "קמץ" אנגלי בגלגולו האמריקני לא יוכל להכיר בין possible/passable, באוזניו חור שניהם כאחוז נשמעים כפתח. גם היירוזימוס, אפילו הבחינה אוזנו והיה מבקש לסמן בכי, לא היה יכול מחסרון אות מיוחדת. אין אפוא מקום לפקפק בקדמות איכותו של אותו קמץ גדול בבל-טברני למרות מיעוטו במגילות הגנוזות ובתעתיקים. סוף סוף לא בדו להם ראשוני הנקדנים מלבם את הבחנה קמץ/פתח בלי יסוד במבטאם. רק בעלי מבטא בלתי-מסורתי (מערבי?) שיבשוה ולא ידעו להשתמש בשני הסימנים. ושוב: בלתי-מסורתי ולא קדם-מסורתי.

למען האמת צריך לציין, שכמה נקדנים יש להם הרי גשה מעורפלת שהקמץ שונה במשהו, ולעתים אתה מוצא עיקרון כלשהו בעצם בלבולי הסימנים. למשל בכ"ד משמרות³, אף על פי שברור שאין שם כל הבחנה של איכות בין קמץ לפתח, נוכל להכיר שדווקא לפני דגש(1) הנקדן מתמיד לסמן קמץ ולא פתח, כנראה מפני שהוא רואה בקמץ כמין "כובד" לקראת הדגש. ולא עוד אלא אם ננסה לקרוא את הפיוט שהוא במלעיל שלא כדקדוק, דומני שנמצא את רוב המלעילים מסומנים בקמץ ולא בפתח, וגם בפיוטים שפרסם מורטזון צדקו דבריו בקבעו (ע' 29 ש' 45), שלמרות בלבול הסימנים עדיין מורגש שיש לו לנקדן קצת הבחנה משלו.

אבל אם כן הדבר, עלינו לא להשתמש מן המסקנה ולומר, שכפל סימנים ובלבולם בניקוד-א"י אינו עדות לקדמות ולפרימיטיביות, אלא להשתכשות. מאוחרת של הבחנה עתיקת ימים. אין זה איפוא ניקוד קדום ביותר.

[5]. בלבולי סגול/צירי

הוא הדבר גם בחילופי 2 התנועות הללו. מעמד הסגול הוא סימן הכר לכל המיבטאים העבריים לדורותם. את איכותו אפשר לדמות למעמד הסגול האנגלי שהוא מתמצע בין פתח לצירי: bed/bad/bath. לומרי אנג' לית ביבשת אירופה מתקשים מאד בהיגוי הסגול הזה, יש ממזגים אותו עם הפתח, אבל הרוב ממזגים אותו עם הצירי ואינם מסוגלים להבחין בין men/man, then/than, ומש כן אתה מוצא בתולדות המבטא והניקוד העברי.

בהבדלת הסגול מן הפתח קדמות יתירה, כל שכן לא בהתמזגותו עם הצירי.

[6]. גרוניות

כל הטקסטים שנתגלו עד עתה המנוקדים ניקוד־א"י (וכן ניקוד סורי ורוב הבבליים) אין ניקודם שלם אלא חלקי ומפורז; לעולם יש דילוגים בהרבה או במעט, וטרם הוסבר (וספק אם אפשר להסביר) אם יש שיטה בהשמטות הללו בניקוד. והנה מבין כל הדילוגים נמשכה עין החוקרים אל דילוגי הניקוד על אותיות אהחע דחקא ומבקשים ללמוד מזה, ששיעורים אלה, הואיל וניקודם מורעט שמע מינה שלא היו נתגלים, ממש כדרך השומרונים דעה זו השמיץ בשעתו קאלה בטענו שהמצאת הסברנים לסמן חספים לא באה אלא „להחיות“ את מבטא הגר־ניות¹⁷. אחריי החזיק ליאנדר והסתייג במקצת¹⁸, ועכשו בא מורטונן וקיבל אותה כדבר שאין בו ספק, ועל כך הוא בונה את דקדוקו כמעט בכל מקום שהוא נתקל בגרוניות: ע' 25(א), 26(ה), 27(ח), 28(ע), 38 ש' 21, 39 למטה, 45 ש' 42 ועוד.

תיאוריה זו אינה מתקבלת על הדעת כלל. אמת הדבר שעצם מעמדם המיוחד של אהחע בשיטת סבריא מוכיחה עליהם שהיתה הגייתם רופפת במקצת (שלא כבערבית, שבה אין בגרוניות משום בעיה, ובמידת מה גם במבטא התימני), אלא שזו השאלה, כמה ה„מקצת“: האמנם נתרופפו עד לידי ביטול גמור? הבה נבדוק על פי ניקוד אהחע בטקסטים שלפנינו. ניקודם, כאמור, חלקי, מקצתם סתום ומקצתם מפורש, והדעת נותנת שצריך ללמוד מן המפורש על הסתום ולא להפך. והנה בפיוטים שפרסם קאלה עצמו⁸ אתה מוצא אהחע מנוקדות ניקוד מפורש⁹, שמע מינה לא היה היגיון מובלע כלל: פֶּשֶׁר 153, וּבְהִשָּׁשׁ 212, פֶּשֶׁס פֶּשֶׁס וְהָלַל יְהוָה 174, קָלַל יִסְרָאֵל 190, מִלְּאִי כְהָנָה 140, וְכָל שֶׁכֶן בִּקְטַעִי מִקְרָא⁴: 73, גִּתְּהָבָה 73, יִצְחָק וְיִתְחַק וְיִתְחַק 74, יִצְחָק וְיִתְחַק וְיִתְחַק 75, יִתְחַק וְיִתְחַק וְיִתְחַק 76, אֶלִּי 77, אֶלִּי 78, פֶּשֶׁר 81, קֶרְכִּי.

ZAW 39' (1921), p. 235-236 = MdW I, p. 17
(1) 47 = MdW II, p. 29*, 40*
18 ZAW 54 (1936), p. 95-96, 99

19 מסיבות טכניות לא יודפסו כאן הסימנים של ניקוד א"י אלא בתעתיק של ניקוד סברני לפי הכללים שנהגו הנקדנים עצמם בטקסטים המדוקדקים הנזכרים כאן בה-ערה 2. מקור הדוגמות מוזכר קודם לכן בקונטקסט. מראה מקום המסומן במספר — כוונתו לעמוד. אות וא' חריה מספר מסמנים את העמוד ואת השורה שבו, ולכל הבאה נוספת מאותו עמוד לא צוינה אלא השורה בלבד.

אבל יש הפרש כרונולוגי רב בין 2 סוגי הערבובים של הסגול: עם הפתח מכאן — או עם הצירי מכאן. בתעתיקי אוריגנס עדיין אין הבחנה בין מקבילי הסגול והפתח¹⁴, וגם היירונימוס 200 שנה אחריו אומר, שאפי' שר לקרוא כַּעַל וגם כַּעַל¹⁵ וגם בתעתיקיו אותה ער־בוביה¹⁶, כל זה הריהו ממש כבניקוד הבבלי (וכמבטא התימני עד היום) שבו אין לסגול שום מעמד בפני עצמו וכמוהו פתח לכל דבר. האיתות הממוצעת הזאת, שלא יכול הא"ב היתני והרומי לסמן, בא אפוא לידי בטוי בסימן הבבלי המשותף (בצורת ע"ן קטנה מלמעלה) שפלל את שני הגוונים להוות פונים אחד. זו אחת מתכונות היסוד שבניקוד הבבלי, המעידה על קרבת הפונולוגיה שלו לפונולוגיה של תעתיקי אוריגנס והיירונימוס (ועוד) תכונות אחרות לרוב, כגון: משקלי מַפְעֵל, הסגוליים, תפעולנו, יפיעלו ועוד, ואכמ"ל) והמוכיחה את קדמותו המופלגת של ניקוד זה, ושמוקמו לא בבבל בלבד, אלא גם הוא יסודו בא"י, אף קרוב למגילות מדבר יהודה.

לעומת זה שיטת ניקוד־א"י בפרט הזה שונה היא מן הבבלית לחלוטין: הסגול גבול מן הפתח חכלית הבדל, ובטקסטים המבולבלים אף כולו נתלכד עם הצירי, ממש כבמבטא הספרדי. יש אפוא שוני יסודי ומרחיק לכת בין הפונולוגיה של ניקוד בבלי לבין ניקוד־א"י. ומכאן מסיקנה לסדר זמניהם. אם נמנה את השתלשלות המבטא העברי לפי 4 חליות: (1) תעתיקי אוריגנס והיירונימוס, (2) ניקוד בבלי, (3) ניקוד־א"י, (4) ניקוד סברני — עלינו לזכור שהמרחק בין (2) ל(3) רב ביותר, שהחוליות (1)+(2) הרי הן כחסיבה אחת לעומת החסיבה שאחריה (3)+(4) הצעירה ממנה, בהקצותה מעמד מיוחד לפונים השביעי, הוא הסגול, בנבדל מן הפתח. ובכן בלבולי סגול ופתח אמנם סימן־זיקנה הם, אבל לא בלבולי סגול צירי — בזה אין לראות קדמות ופרימיטיביות כסברת קאלה¹². כאמור, יש טקסטים בניקוד־א"י המבחינים בריגיהם יפה ויש (ובכלל זה של מורטונן) הסוטים מן המרסות הזאת. אם יליד א"י בזמנו מבלבל פתח במקצת וסגול בצירי, הרי לא נבוא לומר שניקודו קדם־מסורתי. רק לפי קריטריונים שיש להם סמך היסטורי, כגון לפי תעתיקים, ניתן לקבוע זאת, ומאלה דווקא מוכח, שאין

Brönno, Studien über hebr. Morphologie 14 und Vocalismus (1943), p. 287-290
HUCA 12-13 (1937-38), p. 112 15
ZAW 4 (1884), p. 76 16

ואינשה 84, תשובתי 86, לקרבה 93 — בכל אלה תנועה הגרונית כתנועה שכנתה ואף על פי כן לא הובלעה. ואין צריך לומר שלא הובלעה הגרונית כשתנועתה שונה משכנתה, כגון בפיוטים⁸: פארינו 181, ושאז 171, שעה 222 כבש, 199, דקה 281, פהר 166 וכן במקראות⁹: לפתרינו 74, לקשחיתה 75, וקאיני 83, קרסני קמרי יתי 84, קטללה 85, קתילתח 86 — נוכח מספר כזה של דוגמות לא היה יסוד מספיק לשער שלא הגו את הגרריות. אם נמצא מנוקד קתומים וקתומים 77, אי אפשר לומר שאת הסמ"ך הגו ואת החי"ת לא הגו. נכון הדבר שכנגד כל אלה יש רוב גרוניות מחוסרות ניקוד, אבל בניקוד חלקי אי אפשר ללמוד ממה שאין אלא ממה שיש, והיש מוכיח שלא הבליעו.

מאחר שמורטונן ממשיך את התיאוריה הזאת ומשלב אותה בכל ספרו, עלינו להפריך את כל הגישה מיטודה. הנה חיבה אחת נמצאת כתובה בשתי צורות: קטלי 14/קטל 199, פשעה 145/במשעי 153 וכד' — כאן מנר קר וכאן לאו, כלום נאמר שכאן הבליעו וכאן לא הבליעו? בשורה אחת יח 140 מנוקד: בקסר באמת בקרס במשעס — בלי ניקוד תחת הב', כלום אפשר להפלות ולומר, שהואיל והניקוד חלקי שמע מינה שהבליעו ת, א (קח קא) ? והרי לא הבליעו צ, מ (בך בק) ! אדרבה, גם כאן הטקסטים של מורטונן חוזרים ומוכיחים את ההפך מהשערתו: נקבו 30, קתדס 143, נקנסנו יט 208, קמו טו 461, חקצי כח 107, שקלחם 87, פקללים 116, ומקק 221, קתמך טז 731, בסרה יז 119, פתסיאיו יט 201, שקקים כד 177, לטעלים כה 25, לטכיל 40, לטניא כו 451, בתאוח 53, קתרו 48, תארם 50, לטפליף 66, נקבור 791, לטצריק כה 59, לטכיר 99, פקס 100, פאוח 104, שאר 113, נקקק כט 117, קמסרים לחקבו 130, שקלן 134, פתקניו יתפרוהו 136, פשעה 145 — בכל אלה תנועת הגרונית שוה לתנועת שכנתה ובכל זאת אין היא נשמעת בה כהשערת מורטונן, או שהיא מסומנת בשוא א"י: ונקרעה 571, נקשקה 69, קהז 51, לקדם 47. להפך, דוגמות אלו מראות שאין ביניהן ובין שיטת הסברנים שום הפרש במבטא אלא בשיטת הסימון בלבד: לא המציאו הסברנים את צורת החטפים אלא כדי להראות בכתב הפרשי אורך בין 2 התנועות השכנות. אין אפוא שום יסוד לתיאוריה על התחיה המלאכותית של הגרוניות שכביכול "חידשו" הסברנים. לא חידשו אלא כמה שכלר לים בכתב, את סימני החטפים ואת השואים — לא את הגייתם.

[7]. השואים פרשת השואים מענינת ביותר בניקודי"א, מפני שהיא טוחנת אשנב להציץ בו ולראות מה מסתתר מאחורי סימן השוא הטברני (ומקבילו הבבלי): תנועה או אפס תנועה? ואם תנועה, מה איכותה?

הואיל וכמה טקסטים בניקודי"א אין בהם סימן מיוחד לשוא, הרי הם מנקדים אותו כשאר כל תנועה, כגון אצל מורטונן: וגם כו 59, פדום 41, קר, קליים 110, תשנה יז 105, לשמן טו 331, גבורה כג, דקעות יד 27, מיזר שים יט 210, ונחנים יז 102, ושמעו 46, קתרו כז 73, וקלי וקדו 144, לקדלו 152, קתסו כה 40, ונימנה 29, חיבילה וביקרת כו 54 (שים לב ליו"ד שבכתיב! והרבה כעין זה במשניות) — ועוד הרבה, בכלום תנועה כנגד שוא שלנו.

לכאורה, אם אין בתיבות האלו סימן של שוא, אסור להזכיר בהן את שמו וצריך לומר "תנועה". וכך מורטונן נוהג מתוך שאיפה פורמליסטית לתת תיאור אוניקוטיבי ל"דקדוק בלתי מסורתי", כאילו אין דקדוק טברני בעולם. ואף כך שפרבר¹⁸ (ע' 143 שם) בחקרו את התעתיקים היחניים והרומיים מחמיר על עצמו ומקפיד שלא להזכיר "שוא" מתוך חשש מפני אנאכרוניזם.

אולם חומרה זו אינה מסייעת כלום להבהרת אותה תופעה לשונית הנקראת "שוא". הלא עובדה היא שכנגד השוא הנע שלנו אתה מוצא בתעתיקי אוריגנס היסוסי כמות ואיכות: 126 פעמים אפס תנועה כנגד 81 פעמים תנועה (מזה 43 כתובים באלפא, 33 באפסילון, 5 באו מיקרון); וכן לפני הגרוניות: 28 אפס כנגד 20 בתנועה²⁰; וכעין היסוסים אלה גם אצל הירונמוס²¹. גם המבטא השומרוני במלים כגון קתדרי, קתחחסי, קתיד וכד' מוכיח שהיה כאן דבר שהוא ספק תנועה ספק אפס תנועה. כל זה מעיד שהיה כאן פליגמא גמיש בכמות ובאיכותו שלא הצליחו התעתיקים למצוא לו סימן גוף בכתב — עד שהומצא סימן השוא בניקוד

Brönno, op. cit., p. 329 20

ZAW 4 (1884), p. 79, §20 21

22 בן-חיים, לשוננו יב, ע' 57 למטה.

מר מאלף, וחבל שאין מורטון דן בו בבירור הדרוש, עד שבקושי רב ניתן להוציא קצת אינפורמציה מבין שורותיו. אחר עיון רב בפרטי תיאורו המסובך (ע' 31) נוכל לומר שכל החילופים, המחיקות והחיקונים שבין נקדן לנקדן — למעשה לא נסבו אלא על איכות השוא, כיצד להגותו וכיצד לסמנו. ידים ראשונות יש מהן שסימני גווה בפתח ויש שצירפיהו עם הטולצירי, באו ידים אחרונות וייחדו לו אותו סימן מיוחד האמור למעלה — נקודתים באלכסון ('). — כדי לשמש שואים (ולעיתים גם חטפי גרונות), או שסימניהו בצורה רביעית בלתי ידועה לפני פירסום הטכסטים של מורטון: קו באלכסון (/) ר' דוגמותיו בע' 31.

וכך אנו רואים מן הטקסטים האלה כיצד עצמו גם בנִיקוד־א"י לקבוע מעמד מיוחד לאותו פונים שואי ולהבדילו משאר התנועות בסימן מיוחד. לדעתי מסתבר שאותן נקודתים מלוכנות שבניקוד א"י הן הן האבסטרופוס לצורת השוא הסברני, אלא שיישרו הסברנים את קומתו שלא יהא מלוכסן לא לכאן ולא לכאן, ולא יהא דומה לא לצירי ולא לסגול (ולא לחטף־פתח־סגול שבניקוד הבבלי המשוכלל), אלא סימן נייטראלי בפני עצמו בלא הגדרת סיבו.

[9]. שואים לפני י/אההע

כידוע נקבע כלל בדקה¹ 128 בנוסח ארמי, שבתחילת התיבה כל שוא לפני יו"ד הגייתו כחיקר. ואמנם בניקוד־א"י — בטקסטים שאין בהם שוא — יש אישור להגייה הזאת, והיא קבע בקטעי המקרא²: וְיָרָד (יש' ה 14) וְיָאָחוּ וְיָסֵלִיט 29, לְיוֹשֵׁב ח 14, תְּמִינִי מ 25; וְיָשׁוּבוּ יר' כו ב, וכל שכן לפני יו"ד חרוקה: וְיִירָאוּ יש' נטו 19 וְיָנַח יר' 131, וְיָלַח כהנא; וגם בפיוטים כמעט תמיד: וְיָוִס, לְיָמָת וכו'.³

„כמעט“, אבל לא תמיד, וזה מאלף בתולדות השוא. כבר צוין במקום אחר שבניקוד־א"י אתה מוצא לאו דווקא ירְפִּיָּהוּ אלא ירְפִּיָּהוּ וכן בְּנִימִן/בְּנִימִן זה בצד זה⁴. והנה גם בטקסטים של מורטון אותו היסוס. פעמים הרבה הכלל מתקיים: וְיָלַח כו 541, בְּיָצַר כו 519, סִיבַב יג, וְיֹשֵׁב ח 533 וכד', אף על פי כן אתה מוצא וְיָוִס 282/283 בְּיָד וכו' — שניהם בכתב יד אחר, ואופייני ביותר הניקוד ירְפִּיָּהוּ (תמיד) כנגד יִשְׁאָרָהוּ 21/30, ללמדנו שבתקופת ניקוד־א"י עדיין לא היתה תנועת

הבבלי והסברני, סימן נייטראלי לצאת ידי כל המידות והאיכויות. וכך סימן השוא עדיין לא היה, אבל „הפנים השואים“ כבר היה והיה משנים קדמוניות ואין טעם להתעלם ממנו. מושג „השוא“ נמצא מועיל גם בבלשנות הכללית ואין מומחים מדירים עצמם מלהשתמש בו לצורך כי לשונות הודיאירופיות. אין אפוא צידוק מדעי להתחמק ממושג הפונים השואי כשמדובר בעברית, אפילו שלפני הסברנים. בריחתו של מורטון ושאר חוקרים מן המונח הזה אינה אלא משחק־מחבואים בטרמינולוגיה, ואין התכסים אלא מכביד עלינו להבין מפני מה נוצר סימן השוא.

[8]. איכות השואים

אולם אם נקרא את התופעה בשמה המפורש, נמצא שניקוד־א"י גם הוא תורם להבהרת הפרשה ומלא חוליה שהיתה חסרה בתולדות השואים. כאמור, היה הפונים השואי מהוסס אצל אוריגנס גם באיכותו, וכן בתעתיקי היירונימוס אפשר למצוא כ־30 ב־a וכ־30 ב־e⁵. אותו היי סוס ממש גם בדקדוקי הטעמים: לפי 368 מסתבר שאיכות השוא כפתח, וכן דעת רב סעדיה גאון וכל המדקדקים⁶, אבל לפי 118 איכותו כסגול⁷. ועוד נמשכו חילופי הדיעות גם בימי אלמולי במאה ט"ו⁸. מכל זה מובן מה תכליתו של סימן השוא: חייב היה להיות סתמי כדי לצאת ידי כל המיבטאים וכל האיכויות.

מעתה לא ייפלא שכל אותם חילופי איכויות בשואים כבר אנו מוצאים גם בניקוד־א"י ובשלוש צורות: (1) בטקסט של באר⁹ אין אלא פתח מפורש, וכן כמעט תמיד בכ"ד משמרות¹⁰ (או קמץ שכמוהו כפתח); (2) בקטעי המקרא¹¹ המדוקדקים בעלי ד המלכים — לא בפתח אלא ב־ס גול, או בסימן מיוחד, והיא נקודה מימינה של ו"ו החיבור¹²; (3) בפיוט שפורסם ראשון לפני 60 שנה¹³ וכן בטקסט של אורמן¹⁴ כבר אתה מוצא סימן מיוחד: ח ד: נקודתים באלכסון('). ואין זה צירי, שכן באותו טקסט לצירי ולסגול סימן משותף ('). הוה אומר, עוד לפני אנשי סבריא חיפשו נקודים כל מיני דרכים לסמן את הפונים השואי, אבל לכלל שיטה לא הגיעו.

והנה כל התהפוכות האלה באיכות השוא אתה מוצא גם בטקסטים של מורטון כפי שראינו מן הדוגמות הנ"ל בסעיפנו [7]: פתח וגם סגול־צירי, ודווקא כאן החור-

ZAW 4 (1884), p. 39-61 23.

24 ר' מאמרי בתרביץ כו, ע' 398-399.

25 ר' מאמרי בבית מקרא הו, ע' 2, סעיף [ג].

26 אלמולי, הליכות שבא, מהדורת ילון, ע' צב.

27 דוגמות ומראי מקומות: לשוננו כב 20, הערה 40.

28 ר' מאמרי בתרביץ כו, ע' 404.

אף כך הדבר בפיוטים שפרסם קאלה ואורמן²⁰. מן התי-
מר של מורטון הושלמה התמונה וגוספו דוגמות גם
אחרי ב' ל': ושקן 4210, בשקן 48, בצנעני 941,
בישניביאש בישנילי-מים, בימלולי-רוס בימלולי-גובה
97, ביובול יז281, במישובה 2292, בשנגה 100; ליפגולה
262 ועוד. לאמתו של דבר גם בטברנית היה היתר להניע
את השואים האלה בתנאים מוסיקאליים מסוימים, ואז
ציירוהו בגעיה מיוחדת²¹. אבל בטקסטים הא"י המנועים
מפורשת.

גם זה אחד המפתחות לחידה הנשאלת תמיד, מה ראו
הטברנים לציין נע ונח בסימן אחד. והנה אנו רואים:
גם ה"נח" פעמים היה נע.
[11]. שוא נח?

עד כאן ראינו מתוך ניקוד-א"י מה קדם לשוא הטברני
הנחשב נע או מרחף. ומה מסתתר מאחורי אותו שוא
שבטברנית הוא נחשב נח לכל הדעות? ניקוד-א"י (וב'
ייחוד בטקסטים של מורטון) מציב כאן שאלה סבוכה
לפני החוקר. וכדרכה של כל תגלית, עם כשהיא פותרת
חידות ישנות היא מעלה חידות חדשות.

עוד מתרגום השבעים אנו מכירים שמות עבריים
בנוסח שהוא "משונה" בעינינו: נַחֲשָׁה, יִצְחָק, נַחֲשָׁבִין
והרבה תיבות כגון אלה בתעתיקי אוריגנס והירוגנימוס
ובמבטא השומרוני—שלא בשוא נח כשיטתנו. והנה
למרבה הפלא מצאנו כיצא בהם גם בניקוד-א"י. בקטעי
דניאל שפרסם קאלה⁴ מנוקד וינקדפו יב10—ת בתנועה!
בפרקי ישעיהו² אנו רואים נקדן אחד מתקן בשולים
לבטא: תַּשְׁפִּילָה (ה15), תַּשְׁפִּי (מז2)—נע ולא נח!
(אולי מפני שנהג לרפות את כל הפא"י?). וכן בטקסט
שפרסם אורמן⁷ נמצא מנוקד יִשְׁפַּח (= נִשְׁפַּח), שְׁפַחָה
(= שִׁפְחָה) ע' 26, וְנִסְפָּח 28, שלא כמושגיניו על שוא
נח. עכשו נוספו מן החומר של מורטון דוגמות לרוב:
שִׁנְיָן 412, תְּבִיין 22, שְׁנִיין 159, תְּלִמִּי-שֶׁבַח 1561,
תַּשְׁחָה 187, תְּקִבְנִי 38, שִׁשְׁחִי 37, ויכך יז107,
וְשִׁפְסִי 206, במלולי 89, מְשִׁלִּי 160, תַּחֲצֹר
יז107, תִּשְׁלַח יד28, נִכְחָה לו28, וְהִנֵּיבֶשׁ יב136, נִצְרַפְנו
יט185, נִסְתָּרִים כ142, מִתְּלַבְּנִים כ328, כִּלְעִילִי יא82,
תַּאֲקֵל כ66—ולא שוא נח כבשיטתנו. כיצד נבאר
כל זאת? יש לקוות שבדק מורטון היטב את הסימנים
האלה ושואין להם צורה מיוחדת כדי לחשוך בהם שמא הם
כעין הקו שבניקוד הבבלי בתפקיד של שוא נח או של
רפיון האות. חשד זה עשוי להיוולד למראה התיבה שחיים,
כשחיי—שמורטון מנסה (ע' 26) לקרוא את הקו שעל

השוא חסופה כל כך ולא תמיד היתה איכותה
מידמה ליו"ד שבגתה. יותר על כן נמצא שם: יִדִּי לְיִי
נא5/ לְיִי 27; ביום זה, ביום כב 319-320/ יוֹסִי-
אֶשֶׁר כ343, כלומר, פעמים תנועה מפורשת ופעמים סימן
ניסרלי (שוא א"י). אמור מעתה, אותו כלל בדקה"ט
128 עדיין לא היה לו כאן תוקף כללי, ודווקא משום כך
אי אפשר היה לנקד חירק והיה צורך בשוא סתם.

כיוצא בזה יש עוד כלל אחר להידמות השוא כשהוא
לפני אהחע (דקה"ט 118), וגם הוא מתאשר במקצה
מאותם פרקי המקרא הכתובים בסירוגי אותיות²: כַּעַל
יִשׁ, 180, נֶאֱשָׁמֵעַ מִלֵּךְ, לְחֶרֶף יִר' כ11—איכות
השוא כתנועת אהחע. אבל שוב רק במקצה, עדיין בלי
שיטה, ואתה מוצא שם זה בצד זה: תַּהֲלִיחַ/תַּהֲלִיחַ
(תה' עא 14/8), מַעֲחִי יִשׁ' ה' 11/ מַאֲסִי סב9, ואורי
יכ13/ וְאֶל מִדֵּי, וְאִנִּי/ וְאִנִּי 6/53, ברוב המכריע
אין הכלל מתקיים. אותו היסוס לפני הגרונות ראינו גם
בפיוטים, כפי שכבר הודגם למעלה בסעיפנו 6], וכן הוא
גם בטקסטים של מורטון: רק מיעוט של שואים מיד-
מים לחנועת אהחע, כגון לְאִישׁוֹן כ167, לֹאֲהֵל בְּאֹמֶר
כד117, לְקִמִּיר כ687; בכל השאר השוא בפני עצמו
והגרונות בפני עצמה: תַּהֲלִיחַ 79/80 כד5, תַּהֲלִיחַ-
סז18, בְּעִיקְרֵן כ256, צִצִּיחֶם כ330, נְעִימֹת כ138,
תַּהֲלִיחַ 1444, תַּחֲצִיחַ 150, בְּחֶרֶץ יכ33, חֲנוּם כ262,
לְעֹלָם כ977 וְחֻנְסִי 1007, בִּישְׁפֹנֵה יז127; מַסְאֲרוֹת
כד7, פַּעֲלִיחַ יז112, תַּעֲוִיחַ כ96, וְיִכְאֹז כ74—וא'
פילו: לְאֹז יכ34, בְּאִישִׁים כ77—שוא א"י ולא שורק
או חולם כדרישת דקה"ט. נמצאנו חוזרים לאותה מסקנה,
שלפני הטברנים עדיין היתה לשוא איכות בפני עצמה
ואין שכנותן של י' אהחע משנה את גונו אלא במעט.

[10]. שוא "מרחף" (אחר ב' כ' ל' י')

הרבה דיו כבר נשפך בדיונים על השוא הזה מה דינו,
נע או נח. כעת ניתן לסכם כך: אמנם בפי נקדני טבריא
נח היה (וכן אצל בעלי הניקוד הבבלי המשוכלל), זאת
אפשר להוכיח משיטתם בטעמים²⁰; אבל בתקופת ניקוד-
א"י עדיין היה השוא נע. אפילו באותם המקראות המ-
דוקדקים² שהם קרובים ביותר לשיטת טבריא, גם בהם
השוא ה"מרחף" נע ממש ומנוקד בסגול מפורש: לַצִּנִּי-
יִשׁ' יא4, וְתַל יִר' כו19, וְקִשְׁיִש כ293, וְכַנָּה יִשׁ' סא11,
וְקִסְצוֹחִיכֶם יִר' כה4, וְקִצָּאחֶם כ133, וְקִשְׁיִש יִשׁ' ח6,
וְקִצָּא יכ26, וְקִשְׁתוֹת יכ18, וְשָׁבִי יִר' כה5, וְקִי כ27.

29 ר' מאמרי בלשוננו כב, ע' 120 הערה 17, וכל שכא.

גבי הו"ו כאילו הוא פתח (שְׁוִים, בְּשׁוֹי ככ314 ככ333), ואין ספק שבזה קריאתו מוסעית. אין הקו העליון הזה פתח, אלא סימן של רפיון לו"ו עיצורית שלא תיהנה כב"ית, ממש כמו הקו שעל גבי הו"ו בתיבת פִּלְ אצל באר⁶ (ע' 45), או בתיבת יִנְהָ אצל קאלה⁴ (= יִנְהָ. ע' 16). אבל הקוים שעל גבי שאר האותיות בדוגמות הנ"ל, אם אמנם צורתם כצורת הפתח ממש (ולעתים גם קמץ), הרי תנועה מפורשת כאן ולא "שוא נח" ! מעתה מי שכותב דקדוק היסטורי לא יוכל להתעלם מלרשום את הצורות ה"משונות" הללו, ויש במספרן הרב משום חידוש בתורת הלשון העברית.

אמנם קבוצה אחת מן הסוג הזה בטקסטים של מורטון יש לה קצת הקבלה בשיטה הבבלית, כגון טַקְדִּימִי כט322, פַּחֶם יב (= סַחֶם) — בבבלית הרי היא צורה מצויה מאד³⁰ וגם בכ"י רויכלין ובהגדות ובמחזורים שבמערב אירופה. כמו כן הצורה הנ"ל שְׁעֶמָה, ואולי גם נִינְחֶנְנו יט855, ירֶמָה אט18, שְׁיִמְחָה רַגְזָה הִירְעָה קֶרֶסְחָה יט851, 108, (אם אין שם טעות מהוות הקו) — בגלל הטעמת מלעיל³⁰. ואפילו בהטעמת מלרע אולי מפני הגרונית, כגון אצל קאלה בפיוטים³: מִיפְּעַל כג8, ובמקרא⁴: שְׁחִיתָ דנ' 260, וַיִּלְקֶם יא11. והרבה אצל מורטון: וַיִּנְהָג 42, וַיִּמְחֹל 200, בְּפִיטִי כח96, מִינְחִינְנו יט800, נִצְחָךְ 1101, שְׁמַעו 264, תִּפְסָרְתוּ יח157, לְקִיפְקֹלָה יח145, וַיִּנְחָה (תה' לח3), וַיִּנְסֶם 1021, בְּשַׁבָּת כז31 — גם אלה ניתנו להתבאר מתוך תיקון יתר להבלטת הגרר ניות; וכבר נמצא כעין זה בתרגום שפרסם קאלה⁴ קְשַׁכְּה (ע' 16); ואף בדוגמות הבבליות: וְשַׁכְּכָה וְכַכְּכָה סַפְשָׁכָה וכו' ³¹ יתכן שכונת השוא הבבלי הזה גם הוא לנע ולא לנח.

לפי שעה אין אפוא דרך לבאר כל זאת אלא אם נניח (כמו שכבר שיער ברגשטרסר בדקדוקו ע' 123), שגם כל שוא נח ניתן להניע בתנאים מסוימים. משיטת טבריא הלא אנו יודעים שמנסיונות שבמוסיקה מותר להניע כל שוא שבעולם, כגון אֶשְׁרֵי אֶחָד (איוב כט25) טַשְׁשִׁינָה (דנ' 190) נִקְקֶל (מש' כח22) אֶמְרוּת (תה' יב7) וכד'. חוקרים טרם שמו לב שגם בטקסט ארמי שפרסם קאלה⁴ (ע' 11 למטה) נמצא לְמַגֵּר באתנחתא, אבל במרכא: בְּמַגֵּר אין אפוא שוא נח שאי אפשר להניע לצרכי מקצב. והלא כך נהגו גם משוררי ספרד ואֶחָדִירִי בְּקִלּוֹת הַכֵּל/לְבָדוּ יִמְלִיךְ גורא וכד' וגם יהודי חִימֵן בַּסְלָטִיל שִׁירָתָם עַד הַיּוֹם הַזֶּה. אם נשער כל זאת גם לתקופה הקודמת, שוב לא נתפלא מדוע המציאו הנכ' דגים סימן כולל (השוא הבבלי והטברני) שיהא משמש לכל הדיאלקטים ולכל הוראריאנטים בכמות ובאיכות כפי שר- אינו גם בסעפים הקודמים. אין לנו אלא לתמוה כמה השכילו בעלי הניקוד הבבלי והטברני להסדיר את ים התנועות שבקריאה החיה, להבחין בו 7 איכויות שהיתה להן יציבות במבטא, ולהבדיל מתוכן פונים אחד שמיני, להרגיש באיניציכותו — ובכל זאת להכיר בפונימיות שלו וליחד לו סימן מיוחד, הוא סימן השוא. זהו השג בלשני שאין לזלזל בו כלל. דווקא ריבוי ה"ססיות" הנ"ל בטקס- טים של מורטון עשוי להסביר לנו את הסיבה להמצאת סימן השוא לנע ולנח כאחד, ומשום כך יש בהן תרומה מעניינת לחקר תולדות המבטא העברי.

[12]. שרידי מגע עם ניקוד בבלי

במנין החוליות במבטא, העברי ככר ציון קודם [5], שניקודא"י מרוחק מן הבבלי ואחריה, וקרוב (כמעט שווה) לטברני ולפניו. אף על פי כן, מפני היותו חוליית ביניים לא יפלא שכאן וכאן יתגלה בו פרס מן השיטה הבבלית קודמתה. הרי כמה מהם:

תכונה טברנית מובהקת ביותר היא תנועת ו' החיבור לפני ביו"מ"פ ולפני שווא (ו'), וכנגדה בבבלית, כידוע, עדיין אין ו', אלא ו' או ו'. ודרכו של נקדן טברני, כשכתב יד ישן כזה בא לידו הריחו מוחק וְבִרִי (או וְבִרִי). וְנִינְסֶם (או וְנִינְסֶם) ומתקן: וְבִרִי. וְנִינְסֶם וכד'.³² והנה בפרס הזה ניקודא"י עודנו עומד באמצע. בטעמי תהלים שפרסם קאלה⁴ טַעֲמִים אַתָּה מוֹצֵא (ע' 30): וְמַרְמָה וְקַתְנִיָּהם וְכָאֵף וְמַפְלָטִי — ואחר כך באה יד שניה

אבל הנעת האותיות בדוגמות הקודמות — שלא במל' עיל ולא בגרוניות — קשה לבארן. מורטון כדרכו לא קיבץ את כל הדוגמות הללו למקום אחד ("שוא נח" הלא אינו מושג "קדם-מסורתי" ועל כן הוא פסול מלפסל בו) והן מפורזות בדקדוקו. אבל לכמה מהן הרחיק לחפש הקבלות בלוחות תל עמרנא או במבטא השומרוני וכאילו הם משקלים ובנינים בפני עצמם (ע' 39). וכאילו התנועה שלמה ובלתי מחוספת. אלא שאין הסימוכים האלה משכ- נעים כלל, מפני שאין בהם כדי הסבר לכל הפעלים ולכל השמות הנ"ל אלא למקצתם.

אלה (ע' 32) כמו בכמה כתבי יד בבליים³⁸, והחילוף מ/ן מצוי בלשון א"י³⁴. יש ענין בניקוד הקבוע בפיוטים: ישראל, ורק במקראות: ישראל.

[13]. הערות לעבודת המהדיר

שירות חשוב עשה מורטון לחקר תולדות המבטא וה-ניקוד העברי בפרסמו את הטקסטים האלה. וכדי שיוכלו החוקרים להחזיק לו טובה מרובה יורשו נא כמה הערות לצד המתודי:

אין תועלת מרובה לטרוח ולבנות סיגום שלם של "דקדוק בלתי מסורתי" כמעשה המחבר בהקדמתו הא-רוכה (ע' 61-35), ושני טעמים לדבר: ראשית, יש להניח שחוקרי ניקוד כבר יודעים עברית ואין צורך להעמיס עליהם תיאור מלא של כל הדקדוק העברי; אלא די להסב את תשומת הלב רק אל השוני בלבד ולהבליט דברים שיש בהם חידוש בניקוד-א"י, ולא להבליעם בתוך שאר פרטי מערכת דקדוקית נרחבת, שאינה אלא הדקדוק הישן. שאיפה כזו לסכימה כוללת — מחבלת בגוהות לתפוס את המיוחד שב"דקדוק" הזה במידה שישנו. והשנית, כל עצם המאמץ לבנות דקדוק כזה על סמך כמה פיוטים לא יוכל לשאת פרי, החומר הדל של הסס-יות אין בו כדי בנין, אף לא הוכח כלל שיש כאן דקדוק בפני עצמו. ואותו מועט שבמועט שהוא שונה במשהו מן הטברני אפשר לפטור בכמה הערות, כפי שנהג קאלה בטקסטים שלו⁴ (ע' 15-34) ובוזה היטיב עם החוקרים מאין כמוהו.

ולא זו בלבד. בירור הויקה שבין ניקוד-א"י ובין הטברני אין בו די, והכרח לברר את הזיקות גם לניקוד הבבלי. למשל, מורטון רושם את הצורות: ובלילה כה²⁵, ותיחזיר כד¹⁶, והיחה יד⁵, ליון כח¹¹⁶, ומגסה לשער בתן השערות (ע' 38 ש' 31, ע' 27 ש' 34). והנה גם בניקוד הבבלי נוהגים כך לסמן את העיצוריות של היות בסימן החירק⁸⁶ ופסח המנהג בכל מיני ספרים. הוא הדבר בעיצוריות של הו"ו המסומנת בשורק (או בחולם, ע' 26), וגם זה מצוי בניקוד הבבלי⁸⁵. אין אפוא מועיל לדון בניקוד אחד מבלי חפש לו הקבלות בשיטות אחרות. סוף סוף הלוא ידוע שהיו נקדנים עוסקים הרבה בתעתי-קים משיטה לשיטה ואין לך המצאה שלא ניסו להעבירה מאחת לחברתה. במצב ידיעותיגו כיום שוב אי אפשר למדקדק להצטמצם באחת מן השיטות ולהתעלם מן השאר.

34 קוטשר, תרביץ כג, ע' 41-38.

35 קאלה בדקדוק של באואר וליאנור, ע' 110.

ותיקנה, כמובן: ומפליט. אבל בטקסטים אחרים שם כבר נמצא י' כטברני ממש. גם בטקסטים של מורטון אתה רואה היסוסים כאלה: נתקבר 1011, נמשולת יט²⁰³, נקבית כט¹³⁶, נמשל כה⁴¹, ומפלים כט²³⁴, נמפריחי טז¹⁰⁰, נקשרים יג¹³, ואפילו נפאני/נמנחה — שתייה בעמוד אחד (לו); אבל בכתב היד החמישי, שהוא כדרכי הטברנים לכל דבר, כמובן: וינען נב⁴².

פרט אחד של מגע בבלי והוא מועט מאד: כשם שב-פרקי המקרא של קאלה² נודמן תחנה (יש' נט³), וכן אצל אורמן⁷: נחשבים (ע' 26) — אף כך אצל מורטון: נגדך 41 — חירק ולא סגול; ולהפך בקצפן 21 — ולא בחירק, ואף הצורה הבבלית המובהקת מפעל פפעדי 23, פנהגך 1101, מנבח / נקובחך (ט/481) למטה) — שניהם בכתב יד אחד.

גם מעירובי פתח-סגול, שהם בבואה למבטא בבלי, כבר יכולנו למצוא דוגמות בקטעי ישעיהו של קאלה²: נקצע וגם חקצע (יש' נח⁵⁸/ט⁵⁰), ובשאר קטעי מקרא⁴: יחזו (וגם יחזרו), צונם צחמיך צסיריו קלליך (28*), קללים וצראה (= וצראה) 20* ; ובפיוטים⁸: קלח/קלח — 4 טעמים כך ושתי פעמים כך (ט/13-17); וכן בפיוטים שפרסם באר⁸: נקה, תחנה (20) לבוקלם (23); וכן אדלמן⁶: קל 6א, קליכס יב, תשוב ח, אשר נקח לא²¹, וקובר⁵: קלע 18). והנה גם אצל מורטון כמה וכמה צו-רות מתחומי פתח/סגול, מהן ידועות גם מקודם: קודפך (יב⁹² וכמעט תמיד), קננוח (תמיד), קנעשו (57ה וכמעט תמיד), קדי, כו⁴⁴, קדיר 152, קעפס יז¹²⁸, קעלליו 841, קלל יז¹³⁴, קכן כה³⁹, להיפח נד⁴⁵, קרך טז⁷⁸, קקע יד¹⁵, לקיקחלות יח 145. אף על פי כן אין להגוים בחשיבותם של השרידים הבבליים האלה, כי מלבדם הפרדת הסגול מן הפתח כבר היא מוחלטת; ואפילו בצורות כגון קפני גב⁴¹, קיקלים טו⁵⁶ וכד', שאינם אלא מודיפיקציה של פתח — כבר יש סגול תמיד כטברני ממש, ואף הרחק מן הטברני, שכן בכתבי יד אלה נתרחק הסגול מן הפתח עד כדי להתמוזג עם הצירי.

ועוד יש להזכיר כמה צורות שלא קשה להסבירן משאר מגעי לשון: קכה 1321 (= קכה, ולא קכה), קראקם 22 (= קראת אותם), תהוא 57א (= תהיו), קיניתי 76א (= אציתי), קינה 16ח (= אצנה), קירתי תד 10 (כבתעתיקי אוריגינס); ואופייני: טוב קצן א9 (= טוב טעם), ויש עוד הרבה חילופי חולם/שורק כעין

33 לשוננו כב, ע' 27, הערה 73.

- ומשאלה אחרונה: מי שנתאסר לו לעיין בדפי הני-
קוד במקורם, כמורטונן, יוכל לגמול שירות טוב לשאר
החוקרים אם יקל עליהם להתמצא בסבך ההפרשים שבין
כתבי היד למיניהם. צורך, למשל, לסכם את כל ההבדלים
בלוח אחד סינפטי ומקביל שיהא כולל את התהפוך
כות שבין נקדן לנקדן (וצר שגם קאלה לא עשה זאת
בשעתו). דבר זה יוכל לאלף יותר מן ההסברים המסובך
כיום שבע' 31. לוח מסכם לא בלבד שיסייענו להבין את
דרכי הניקוד שבכל אחד מן הטקסטים, אלא יהיה בו
פפתח לחוקר שבביל למיין כתבי יד חדשים. במבט סוקר
נוכל לתפוס את השתלשלות הסימנים בין כתבי היד וגם
את יחסם ההיסטורי לשאר השיטות. גם יש צורך בלוח
משה לכל הידים המוחקות והמתקנות. כדי לברר מה
הרגליה של כל יד יד; דין 4 ידים בכתב יד אחד כדון
4 כתבי יד.
אך, כאמור, גילוי הטקסטים גם כמות שהם ממציא
בידנו חומר לא מועט להשלמת התמונה של חולדות
הניקוד והמבטא, ועל כך ראויים הם מאמצי המהדיר
לכל ברכה.
אבא בנדויז
- 2600 **אפלקייב** פון לידער אין פארשידענע צייט-
שריפטן במשך דעם פארגאנגענעם יאר. חוב' 1: 1954.
נייראק, 1955. 36 ע'. 8°. העורך: בעריש ווייז-
שטיין.
- 2607 **ארגענטינער יידישע קונסט-געזעלשאפט.**
... ביולעטיין ארויסגעגעבן פון דעם געזעלשאפטלעכן
קאמיטעט צו טייערן 25 יאר „איפס" 1957-1932.
בוענאס-אירעס, 1957. 8 ע', תמונות. 8°.
- חדרעמי (?) העמודים של הספירה האחרונה בספרדית,
עם שער נוסף: Boletín número especial
dedicado al XXVº aniversario.
- 2608 **אשענדארף, ישראל.** לעצטע שריפטן...
בוענאס-אירעס, ארגענטינער אפטייל פון אלחעלסלעכן
- יידישן קולטור-קאנגרעס, תשי"ח. 355 ע', פורטרט. 8°.
= ביכער-קלוב. 1.
הספר כולל ספורים, מערכונים, מיניאטורות ושרים
מעובדו של המחבר שמת לא מזמן. פרטים עליו ראה:
לעקסיקאן פון דער נייער יידישער ליטעראטור.
- 2609 **גאלדבערג, נח.** אויף צעחארפענע חעגן;
דערציילונגען. בוענאס אירעס, „ידבוך", 1957. 253, [3]
ע', פורטרט. 8°. עם שער נוספים באנגלית ובספרדית.
התכן: חלק 1: פון דער היים. — 2: אמעריקע.
- 2610 **גלאטשטיין, יעקב.** חעגן יאש איז געטארן.
בוענאס-אירעס, צענטראל-פארבאנד פון פוילישע יידן אין
ארגענטינע, תשי"ז. 278, [2] ע'. 8°. = דאס פוילישע
יידישטום, 128. עם שער נוסף בספרדית. ספור. מהד' קוד-
מות: ניו יורק 1938 (ק"ס ס"ז 233) ו-1940. השחה
לעיל מס' 2190.
- 2611 **מאלאדאווסקי, קאדיע.** א שטוב מיט זיבן
פענצטער... ניו יארק, מתנות, (1957). 288 ע'. 8°.
ספורים קצרים.
- 2612 **מוסעלעוויטש, איסר.** מיין טאטנס ניגון;
<דערציילונגען און סקיצן>. בוענאס אירעס, „דער
שפיגל", 1957. 319, [1] ע', פורטרט. 8°. בראש
השער: תלוש „איסר מוסעלעוויטש". עם שער נוסף
בספרדית.
- 2613 **מייזיל, נחמן.** נאענטע און אייגענע: <פון
יעקב דינעזאן ביז הירש גליק>. ניו-יארק, איקוף,
(1957). 384 ע'. 8°.
- מסות על סופרים יודיים. נדפסו תחלה בכמות שונות,
רובן ביידישע קולטור. הכרך משלים את סדרות המ-
סות על סופרים יהודיים, שהופיעו בקבצים הקודמים.
„נאענטע און אייגענע", כרך ב, ורשה 1926 ומהדורות נר-
ספות, ופאריזער און מיטשייטלער, ניו-יורק 1946.
התכן: י. דינעזאן, מ. ספעטאר, מ. ווארשאוסקי. נ. בירנ-
בוים, מ. בערדיטשעווסקי, א. ליעסין, ד. פונסקי. בעל
מחשבות. ה. ד. נאמבערג, א. רייזען, ק. מרמר. לאמעד שא-
פירא, ב. רייזען, ז. טענאלאויטש, י. אפאטאשו, א. שווארצ-
מאן, מ. בראדערזאן, א. קשנירראח, ז. חיינפער, א. קאגא-
נאווסקי, פ. מארקיש, ע. רינגעלבלום, ב. אליצקי, מ. שול-
שטיין, ה. גליק. — רשימת כתבי המחבר כע' 2.
- 2614 **סטריקאווסקי, יוליאן.** דער לויף קיין פרא-
גאלא. אויטאריזירטע איבערגעזעצונג פון ד. ספארד. חאר-
שע, „יידיש בוך", 1955. 390 ע', פורטרט. 8°. רומן.

ספרות עברית כימי הבינים

Handbuch der Orientalistik...III: Semi-
tistik. עיין לעיל מס' 2601.

Murtonen, A. E. Materials etc. I: Litur-
gical texts. עיין בערך הקודם.

ספרות יפה יודית

- 2606 **אפלקייב** פון לידער אין פארשידענע צייט-
שריפטן במשך דעם פארגאנגענעם יאר. חוב' 1: 1954.
נייראק, 1955. 36 ע'. 8°. העורך: בעריש ווייז-
שטיין.
- 2607 **ארגענטינער יידישע קונסט-געזעלשאפט.**
... ביולעטיין ארויסגעגעבן פון דעם געזעלשאפטלעכן
קאמיטעט צו טייערן 25 יאר „איפס" 1957-1932.
בוענאס-אירעס, 1957. 8 ע', תמונות. 8°.
- חדרעמי (?) העמודים של הספירה האחרונה בספרדית,
עם שער נוסף: Boletín número especial
dedicado al XXVº aniversario.
- 2608 **אשענדארף, ישראל.** לעצטע שריפטן...
בוענאס-אירעס, ארגענטינער אפטייל פון אלחעלסלעכן

2622 Roback, A[braham] A[aron]. Contemporary Yiddish literature; a brief outline. (London), pub. for the World Jewish Congress, British Section by Lincolns-Praeger, (1957). 110, [1] p. 8°. (Popular Jewish library).

ספר פופולרי על הספרות היודית מ-1910. לערך עד ימינו. כולל סקירה על הספרות היודית בברית המועצות.

ספרות יפה לועזית על נושאים יהודיים

2623 Angoff, Charles. Something about my father and other people. New York, T. Yoseloff, (c 1956). 366 p. 8°.

35 ספורים מחיי ישראל באמריקה.

2624 Ash, Shalom. Maria. Tradução (do original norte-americano) de Leonidas Gontijo de Carvalho. 2ª ed. São Paulo, Companhia editora nacional, (1957). 438 p. 8°. = Biblioteca do espírito moderno. História e biografia. Série 3a, vol. 52.

בראש השער: Sholem Asch. הספר באנגלית: ק"ס ל"א 347; שם גם התרגומים להולנדית, לצרפתית, ליפנית ולשבדית.

2625 Ash, Shalom. El profeta. (Traducción de León Miras). México, Editorial Hermes, (1957). 381 p., 11. 8°.

בראש השער: Sholem Asch. הספר באנגלית: prophet: ק"ס ל"ב 58. תרגומים ללשונות אחרות: ק"ס ל"א 422, ל"ב 463, ל"ג 89.

2626 Davis, Saul. The adventures of Shlomele. (Drawings by Forrest Jacobs). New York, T. Yoseloff, (c 1956). 282 p. 8°. ספור הומוריסטי על נער מהתחום היהודי ברוסיה בסביבות שנת 1900, ועל הגירתו ללונדון. שאוב מזכריו וזו המחבר.

2627 Dimondstein, Boris. Yockel the me-lamed, and other poems. Tujunga, Calif., Literarische Heftn Publishing, 1956. 80 p., illus. 8°. שירים יהודיים וכללים.

2628 Dobraczyński, Jan. Pustynia. (Warszawa, 'Pax', 1957). 347, [1] p., 11. 8°.

Julian Strykowski: Bieg do המקור: שם המקור: Bieg do. Fragalà.

2615 סנה, שמחה. דאס געשריי אין דער נאכט; טעאטרישפיל... בוענאס איירעס, אונדזער ווארט, 1957. 111, [1] ע'. 8°.

2616 פישער, א. א. היסטארישע דראמעס... בר-ענאס-אירעס, א.א. פישער-בוך-קאמטעט, תשי"ח 1957. 403, [1] ע'. 8°.

התכן: שופט און נביא. חבלי מלוכה. שאל און דוד. גימקראווער קדושים. דער גרויסער חשבון.

2617 פלינקער, דוד. נייע צייטן; ראמאן פון אמאליקן יידישן לעבן אין פוילן. בוך 2. בוענאס-איירעס, צענטראל-פארבאנד פון פוילישע יידן אין ארגענטינע, תשי"ז. 372, [2]; 384, [2] ע'. 8° = דאס טוילישע יינטום, 130-129. עם שער נוסף בספרדית.

"Copyright by D. Flinker, Tel Aviv".

2618 צייטלין, אהרן. געזאמלטע לידער. באנד 3. ניו יארק, מתנות, (1957). 403, [1] ע'. 8°. הקודמים: ק"ס כ"ח 365, שם גם ציון. ע' 373 ואילך; נוסחים חדשים ותיקונים בודדים לשירים שבכרכים הקודמים, גם השיר "מטטרון" (1921) נדפס כאן בעריכה חדשה (ע' 128-13).

2619 קאזאקעוויטש, עמנואל. דאס הויז אפן שטאט-פלאץ; ראמאן. יידיש: פ. קאץ. בוענאס-איירעס, היימלאנד, 1957. 371, [3] ע'. 8°. שער נוסף בספר: דית. שם המקור: Эманоил Казакевич: Дом на плочади.

2620 ראבאק, א[ברהם] א[הרן]. די אימפעריע יידיש. מעקסיקע ד.פ., שלמה מענדעלסאן פאנד ביי דער געזעלשאפט פאר קולטור און הילף, 1958. 554, [1] ע'. פורטרט, פקסימיל. 8°. עם שער נוסף בספרדית. קובץ מאמרים על אודות האידויזם, השפה והספרות היהודית. נדפס בזמנם ב.פרייע ארבעטער שטימע.

2161 Domaine yidich; revue de littérature juive. (Paris, Fonds culturel M. Spec-tor auprès de l'Union des sociétés mutua-listes juives de France), 1958. 8°.

רבעון. העורך: Charles Dobzynski. חוב' 1: חורף. 120 ע', תמונות. כולל הרבה תרגומים של יצירות סופרי מופת יודיים לצרפתית.

and partners. London, Hutchinson, (1958). 279, [1] p. 8°.

בראש השער: Naomi Jacob. רומן על קורות משפחה יהודית-אנגלית. המשך לסדרה The Gollantz saga.

2636 Jenkins, Sara [Lucile]. Amos, prophet of justice. New York, Association Press, (c1956). 127 p. 8°. (Heroes of God series). ספור מקראי, שנושא הוא פעולתו של עמו.

2637 Josephson, Erland. En berättelse om herr Silberstein. (Stockholm), Bonniers, (1957). 182, [1] p. 8°. ספור על מר זילברשטיין.

2638 Kossak, Zofia. Przymierze. Warszawa, 'Pax', 1957. 465, [1] p., 11, map. 8°.

הברית, ספור תנ"כי כחיי אברהם.

2639 Lauer, Stefanie. Home is the place. New York, A. A. Knopf, 1957. 5 p. 1., 298, [1] p., 21. 8°. (A Borzoi book).

ספור על חיי משפחה בורגנית יהודית בגרמניה לפני מלחמת העולם השנייה. בנוי על זכרונות המחברת (קצור קורות חייה בע' האחרון).

2640 Lem, Stanisław. Czas nieutracony... Wyd. 2. Kraków, Wydawnictwo literackie, (1957). 661, [1] p., 11. 8°.

Cont.: 1: Szpital Przemienienia. — 2: Wśród umarłych. — 3: Powrót.

הזמן הבלתי-אבוד. 1: בית-חולים של תמורה; 2: בין המתים; 3: החזרה. ספור על החיים בפולין בעת הכבוש הנאצי. גבור הספר הוא רופא נוצרי, שנקלע בסוף לתוך משולחן יהודים למחנה ההשמדה.

2641 Mandel, Arnold. Les vaisseaux brûlés; roman. Paris, Calmann-Lévy, (1957). 270 p., 11. 8°.

גלגוליו של פליט השואה, שעלה לישראל ויירד משם.

2642 Mayrant, Drayton [= Katherine Drayton Mayrant Simons]. Lamp in Jerusalem. New York, Appleton-Century-Crofts, (c1957). 4 p. 1., 248 p. 8°.

רומן על רקע תקופת אחאב.

2643 Mendele Moicher Sforim. The para-

= Jan Dobraczyński: Powieści biblijne, [1]. "המדרג". ספור מחקופת יציאת מצרים.

2629 Dobraczyński, Jan. Wybrańcy gwiazd. (Warszawa, 'Pax', 1957). 432, [1] p., 11. 8°. = Jan Dobraczyński: Powieści biblijne, [2].

"בחירי הכוכבים". ספור מסוף תקופת הבית הראשון.

2630 Fleg, Edmond. Le juif du pape; pièce en trois actes et onze tableaux. La maison du bon Dieu; comédie en trois actes. Edition définitive. Paris, A. Michel, (1958). 263 p., 41. 8°.

למחנה הראשון (מהד' א, 1925: ק"ס ב' 255) רקע היסטורי: שלמה מלכו והאפיפיור קלמנס השביעי. מקורו של השני בנסיונות המחבר כחייל במלחמת העולם הראשונה, ונושא הוא ההתקרבות בין יהודים לנוצרים.

2631 Goodrich, Frances; Albert Hackett. The diary of Anne Frank; dramatized... With a foreword by Brooks Atkinson. New York, Random House, (c1956). XII p., 11, 174 p., pls. 8°.

יומנה של אנה פרנק, שעליו מבוסס המחזה, עיין לעיל מס' 2516.

2632 Heine, Heinrich. Lyrika ir satyra. (Vertéjai: Alg. Baltakis, Vyt. Bložė [a.o.]). Vilnius, Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1957. 317, [1] p., 11, illus. 8°.

מבחר עם מבוא קצר. בראש השער: Heinrichas Heine.

2633 Henry, B. A. [= Henry B. Abraham]. The Gutenberg way. New York, T. Yoseloff, (c1957). 189 p. 8°.

קורות משפחה יהודית אמידה, ממוצא גרמני, בניו יורק בשנות העשרים של מאה זו.

2634 Hill, Dorothy B. Abraham: his heritage and ours... Boston, Beacon Press, (c1957). XVI, 208 p., illus., map. 8°.

חיי אברהם על רקע תקופתו, בצורת ספור המבוסס על המקרא ועל ספר היובלים. מקורות לפרטים בהערות, ע' 200 ואילך; מבחר ביבליוגרפי: ע' 206-208.

2635 Jacob, Naomi (Ellington). Gollantz

ההזלה וספורים אחרים". ספורים מחיי היהודים בפור
לין הכבושה בידי הנאצים.

2651 Veen, Adriaan van der. The intruder... Translated from the Dutch by James S. Holmes and Hans van Marle. London, Abelard-Schuman, (1958). 166 p., 8°.

ספור על יהודיה צעירה שנמלטה מהולנד הכבושה בידי
הנאצים והיגרה לארה"ב. שם המקור: Het wilde
feest, אמסטרדם 1952.

2652 Winczakiewicz, Jan, ed. Izrael w poezji polskiej; antologia. Paryż, Instytut literacki, 1958. 354 p., 11. 8°. = Biblioteka 'Kultury', 26.

מבחר אוביקטיבי הכולל 201 יצירות מאת 126 משוררי
רים, רוב רובם פולנים, מן המאה ה'16 עד ימינו. שירים
על נושאים מן התנ"ך ע' 53'19; על נושאים הלכותיים
מחיי יהודי פולין ע' 204'57; על השמדת יהודי פולין
ע' 251'207; מהשירה העממית ע' 282'275; שירי היתול
וסטירה (במדור זה רוב השירים הם אנטישמיים) ע' 285'
332. בסוף — הסברים למונחים, למושגים ולשמות.

ספרות הנוער

2653 Citron, Samuel J., ed. Dramatics the year round; plays, operettas and dramatic ceremonial services of Jewish content for schools, community centers, and summer camps... Illustrated by Howard Barker. New York, United Synagogue Commission on Jewish Education, 1956 5717. 543 p., music. 8°.

מערכונים לכל חג יהודי או אמריקני-לאומי, אחדים
מהם מעובדים ממקור עברי. קודמות להם הוראות כלליות
לבצוע (ע' 64'23). פרטים ביבליוגרפיים על המערכונים:
ע' 16'13; על ילקוטי שירים: 539'538.

2654 Freehof, Lillian B. (Simon). The Bible legend book, by Lillian S. Freehof. (2-3). New York, Union of American Hebrew Congregations, (c 1952-c 56). XIV, 238 p., 11.; XIV, 224 p., 11. 8°. (Commission on Jewish Education... Union graded series).

site... by Mendele Mocher Seforim. Translated from the Yiddish by Gerald Stillman. Illustrations by Forrest Jacobs. New York, T. Yoseloff, (c 1956). 174 p. 8°.

המקור: דאס קליינע מענשעלעך, תרכ"ד. — על
ממוס: ע' 15'5.

2644 Newman, Louis I [Israel]. The woman at the wall; a play in three acts. New York, Bloch Publishing Co., 1958. 6 p. l., 114 p. 8°.

מחזה תנ"כי המבוסס על מעשה יהודה ותמר.

2645 Pawel, Ernst. From the dark tower. New York, Macmillan, 1957. 3 p. l., 245 p. 8°. רומן מההי האמריקאי, ובו גם דמויות של יהודים.

2646 Segal, Kalman. Ludzie z jamy. Warszawa, Iskry, 1957. 242, [2] p. 8°.

אנשים מן הבור; שני ספורים. הראשון על קומרי
ניסטים פולנים ויהודים בכלל בפולין שלפני מלחמת הער'
לם השניה. השני, "אנופלט" (ע' 65 ואילך), ספור על
צעיר יהודי מפולין המתאכזב מן המשטר הקומוניסטי.

2647 Segal, Kalman. Nad dziwną rzeką Sambation. (Warszawa), Iskry, 1957. 169, [1] p., 11., illus. 8°.

על נהר סמבטיון המופלא. רפורטז'ה על החיים באזור
הסמוך לקרפטים שבפולין הקומוניסטית. "נהר סמבטיון"
מסמל את המחיצה המבולגת בין המשטר החדש לבין
הלכידה הרוח שם. הספר מעלה את יחס הסביבה הפולנית
להשמדת היהודים בימי הכבוש הנאצי ואת שרידי האנטי-
שמיות במשטר החדש.

2648 Singer, Isaac Bashevis. Gimpel the fool, and other stories. (Translated by Saul Bellow... Isaac Rosenfeld [a.o.]) New York, Noonday Press, (c 1957). 4 p. l., 205 p. (Noonday paperback).

2649 Stern, Lucille. The Midas touch; a novel. New York, Citadel Press, (c 1957). 286 p. 8°. רומן על רקע חיי היהודים בשיקאגו.

2650 Szczepańska, Maria. Ratunek, i inne opowiadania. Kraków, Wydawnictwo literackie, (1957). 357, [1] p., 11. 8°.

cy in cooperation with the American Association for Jewish Education at Rockaway Park <Belle Harbor>, N.Y. on May 10-12, 1957. New York, Department of Education and Culture of the Jewish Agency, [1957]. 1 p. l., 98 p. 4°.

תמצית ההרצאות והויכוחים, ערוכה בידי David Kuselewitz.

2661 **Lapson, Judah**, ed. Hebrew in colleges and universities; a guide to course offerings in undergraduate, graduate and professional schools in the United States. New York, Hebrew Culture Service Committee for American High Schools and Colleges, (c1958). VI p., 1 l., 195, [1] p. 8°.

במרחק זה רשומים השעורים בעברית, תנ"ך, וקורס ספרות וכו' המתקיימים באוניברסיטאות ובסמינריונים תיאלוגיים באה"ב. הוא כולל גם את מוסדות החנוך הגבוה והמדעי של היהודים.

2662 **Millner, Achitob**. Does the Hebrew program of teaching reading need revision? An appraisal of present methods and suggestions for the adoption of modern scientific methods... for the teaching of Hebrew and its reading. (New York, 1957). 30 p. 8°. מציע בין השאר כעין מנייה בין שיטה אנליטית לבין שיטה סינתטית. ביבליוגרפיה: ע' 30-29.

ספרי למד

2663 **גאטענבערג, מ.** יידישע שפראכ; גראמאטיק און ארטאגראפיע פארן פערסטן עלעמענטאר-קלאס. (București), דיראקטישער און פעדאגאגישער מעלכע-פארלאג, 1956. 79, [1] ע', תמונה. 8°.

2664 **Auer, Theodor Wilhelm**. Und Gott sprach. Stuttgart — Bad Cannstatt, Katholisches Bibel-Werk, 1954, 141 p., 1 l., illus., 8°. — Praktische Reihe, 3.

ספר עזר לתורה בביה"ס, המגן על אמיחות דברי המקרא. בראש השער: Wilhelm Theodor Auer.

2665 **Broadie, Elsie**. The chosen nation... Foreword by H. H. Rowley. Book 2-3. Wall-

מסרת הספר להגיש את ספרי האגדה בצורה ספרותית המושכת את הצעירים. המקור הראשי הוא Ginzberg: Legends of the Jews. הכרך השני מכיל ספורים על משה רבנו, השלישי מוקדש לשמואל ולמלכים, לנביאים ולמגלת אסתר. — הקודם: ק"ט כ"ז 221.

2655 **Goodman, Philip**, ed. Passover; program material for youth and adults. New York, Jewish Center Division, National Jewish Welfare Board, (1955). 1 p. l., 93 p., illus., music. 4°.

במכונת-הכפלה. — לקוטי ספרות מתאימה, שירים עם תווים, חידות, משחקים. לבני הנוער. ביבליוגרפיה: ע' 74. הרפסה חדשה. הקודמות: 1948, 1951, 1955.

2656 **Hadassah, the Women's Zionist Organization**. Let's celebrate Tu b'Shvat... New York, National Program Department of Hadassah, [1957?]. [8] p., illus. 8°.

2657 **Smither, Ethel L[isle]**. Early Old Testament stories... Illus. by Kurt Wiese. New York, Abingdon Press, (c1954). 79, [1] p. 8°. ספורי אבות ומשה לילדים.

2658 **Smither, Ethel L[isle]**. Later Old Testament stories... Illus. by Kurt Wiese. New York, Abingdon Press, (c1956). 80 p. 8°. לילדים.

2659 **Wise, William**. Silversmith of Old New York: Myer Myers... Illus. by Leonard Everett Fisher. (New York), Farrar, Straus and Cudahy, (c1958). 4 p. l., 180 p. 8°. (Covenant books).

ספור ביוגרפי לבני הנוער, על חייו של צורף יהודי מנייירוק בן המאה ה-18.

חנוך והוראה

2660 **Institute on Jewish Education**, Rockaway Park, N.Y., 1957. Jewish education in response to the challenge of our times; an abstract of the proceedings of the Institute on Jewish Education... held under the auspices of the Department of Education and Culture of the Jewish Agency.

ספר דברי ימים, בעצם רק שלשלת יוחסין של הכהנים הגדולים השומרוניים מאדם הראשון ועד המאה העשירית. נתחבר, לפי עדותו בכ"י, ע"י הכהן הגדול אלעזר בן עמרם במאה ה"ב, אך לדעת החוקרים ברובו כבר במאה ה"י, והושלם מדי פעם בפעם בזמנים יותר מאוחרים. נוצל ע"י הכרוניקאי השומרוני הגדול אבול סח במאה ה"ד, פורסם ע"י גויבאואר, *Journal asiatique* 1869, וע"י היידנהיים, *Deutsche Vierteljahrsschrift f. Englisch-theol. Forschung und Kritik IV*, 347. כאן תחת עברי של האוטוגרף, אשר בידי משה פתח הכתובים הגדולים בשכם. במבוא הקצר הערות על תולדות הטכסט ועל הסתעפות כתבי היד.

ington, Surrey, Religious Education Press, 1956-58, 8°. = Pathfinder series, 8, 10.

Cont.: Book 2: Kings and prophets <David to Hosea>. 1956, 128 p., plans, maps. — 3: The prophets of Judah <Isaiah to the Exile>. 1958, 130 p., maps.

ספר עזר לתורה בבית הספר. הקודם: ק"ס ל' 384.

שונות

2666 - *Tolidah*, Transcript of the original text of the Samaritan chronicle *Tolidah*, by John Bowman, [Leeds, 1957]. [39] l., facsim. 4°.

בתוך כתבי עת

במדור זה ירשם תכן כתביעת במדעי היהדות בעברית ובלועזית, וגם מאמרים בודדים מענייני יהדות. מתוך כתביעת כלליים. יכללו כאן מחקרים בלבד ולא ספרות יפה ואף לא עיונים בבעיות ימינו. עתונים חדשים נרשמים גם לעיל במדור "עתונים".

במרד הלאמי; לתפיסת-עולמו של רבי עקיבא (572-573).

דבר. תל-אביב, טו אב תשי"ח 1958. I.VIII. — ג. אלקשי: התכנית היתה של י"ג! תכנית משנת 1877 על יסוד מדינה יהודית שיוחסה לדישאל [Die jüdische Frage in der orientalischen Frage] (5, 6). כס אב 15.VIII. — ג. מ. גלבר: דישראל הוא מחבר התכנית מ' 1877 (5, 6).

דפים רפואיים. יו. א. תל-אביב, אייר תשי"ח. — ד. מרגלית: ר' יצחק למפרוגטי — רב, רופא ולבטיקוגרף <למלאות 200 שנה למותו> (93-98).

חרות. א אב תשי"ח 1958. 18.VIII. "מוסף לזכר זאב ז'בוטינסקי 18 שנים לפטירתו" (12 ע'). כא אב. 7.VIII. "מוסף כלכלי. Economic edition" (64 ע').

לשוננו. כב. ב"ג. ירושלים, טבת-ניסן תשי"ח. — ג"ה טורסיני: בעקבות הלשון והספר (83-88). — י. קוטשר: לדיוקה של לשון מגילות ים המלח (89-106). — א. מיר: סקי: ה"א החצויה (107-109). — א. בנודי: מניין הח' לוקה לתנועות גדולות וקטנות? (110-136). — י. ג. גומר: פרץ: שער המתינות לר' יהב"י (137-146). — ג. אלוגי:

הארץ. תל-אביב, טו חמון תשי"ח 1958. 4.VII. — א. יימי: החפירות האחרונות באזור [בסביבת תל-אביב] (9). כא חמון 9.VII. — מכתב של ח. נ. ביאליק אל ד"ר ח. וייצמן [קרלסברג, 20.8.31] (2).

טו אב 1.VIII. — י. א. זיידמן: חידושי לשון אצל עגנון (8).

הבקר. תל-אביב, טו אב תשי"ח 1958. 1.VIII. — ג. סלושץ: חמשה-עשר באב בהיסטוריה (5).

ברקאי. כו. רי. יונהסבורג, איר תשי"ח. "החבורת מוקדשת לזכרו של א. בן-יהודה [ליום המאה לה' לתתן] (36 ע').

רטו. סיון. — י. שפירא: אגוסי משה. (18-19).

בשער. א. 2. תל-אביב, ספר. 1958. — ב. גרינובים: הרהורים על אטישיות וסוציאליזם (43-55).

הדאר. לו. כח <אתשיב>. גירורק, ד סיון תשי"ח. — א. צייטלין: "בחינת הכחות" החיובית במשנת ר' ישראל מסלנס (531-532). — א. מרתאן: משידת ישראל במרוקו; "מולולת בנכני ים", "גלה נא זוהר פניך, אחובי", "מדי עבוד דודי" (532-533).

ל <אתשיב>. יח סיון. — ש. פדרבוש: רבי עקיבא

ככפיפה אחת (128-125). י.ר. מלכו : לחקר תופות ההשכלה בקיסרות העותמאנית (131-128).

מחניים. לה. מסכת לחייל לחג השבועות. זה"ל, ערב חג-השבועות תשיח. ד. טון : ממך אליך < עם מדרש עשרת היברות > (35-25). מ. צ. סגל : הנביאים והמ" לוכה (70-65). ב. קנאל : מלחמות דוד מלך ישראל (71-76). ש. גפני : מערכות דוד נגד עמון ארם (81-77). י. בראנד : בית דוד בתקופת בית שני (86-83). י. א. וייזמן : סגנון השיחה במגילת רות (96-91). א. מ. הבר : מן : פיוטים לשבועות מהגניזה : ארזים שברתה קולך כהגדיר, "אז ציר אמונים באמונתו" [יש לשער שמחבר רב הוא שלמה סולימנין] (112-111).

מערכות. לא. ב < קיג >. יפו, אייר. תשיח. — ב"צ טחן : מערכת סיני (48-3). ר. הלל : כיצד נקבע גבול א"י סיני (66-59).

סיני. מג. ס < רנט >. ירושלים, סיון תשיח. — יהודה ב"ר קלונימוס משפירא : יחסי תנאים ואמוראים, יו"ל ע"י י. ל. מימון (171-169 ; י : 241-238). — י. ל. מימון : מדי חודש בחדשו (< חודש ... בתולדות ישראל > (172-190 ; י : 248-241). — מ. איש-שלום : מדרש "עשר גלג" יות" (211-195). — ד. הלכני : שלושה העמודים הראשונים של הפירוש המיוחס לרש"י על תענית (222-211). — מ. בניהו : אגרות החיד"א לאביו רבי רפאל יצחק ורחיה אוליא (236-223).

י < רס >. תמוז. — מ. פוגלמאן : כדת משה וישראל (255-249). — י. קאפח : הרמב"ם וגלות חימן (262-255). — ב"צ לוריא : ירושלים לפני שמונים שנה (265-262). — י. נאכט : פרקי תורה ; ב. תורה בלילה (273-266). — א. בורשטיין : ימים טובים לישראל (285-274). — י. דביר : הנבואה וגילוייה (292-285). — מ. ש. גשורי : יסוד הגניזה בסידורו של רבי שבתאי < הראשון > מראשקוב (299-292).

עלון הדייגים. 166. חיפה, תמוז תשיח. — א. א. בך טוביה : דע את דגך < מיצוי דגי ים התיכון של ישראל והצעה לשמות עבריים > (19-18). — ב. קמרובסקי : אופי הפלנקטון כמזון של דגי הסרדינים לאורך החוף המזרחי של הים התיכון < מאיינו 1958 > (24-20, 35).

הפרקליט. יד. ג. תל-אביב, אייר תשיח. — מ. אלון : על ההתיישנות בדין העברי (279-243).

הצופה. תל-אביב, טו תמוז תשיח 1958. 4.vii. — ד. הולנדר : קהלות יהודיות תוססות באוסטריאה (6).

אלפאט' אלמשנה לרס"ג = מלות המשנה לרס"ג < 172-147 >. — א. מרגליות : הערות למילון בן-יהודה (173-177). — מ. צ. קדרי : עניינים מילוניים מן "המדרש הנע" למ" (180-178). — מ. וידל : משקל הפעולה (182-181). — י. בלאו : על היסודות העבריים בטקסטים ערביים-יהודיים מימי הביניים ; כיוונים ותהליכים (196-183). — ע"צ מלמד : ל"קטעי משנה בניקוד בבלי" (198-197).

לשוננו לעם. ט. ז < פט >. ירושלים, סיון תשיח. — י. קוטשר : השורש "ערב" בעברית ובשונות הקרובות (181-177). — מ"צ קדרי : ביטויים מעולם הקבלה בלשון גנו ; "כלים", ו"שבירחם" (189-182). — א. בנדויד : מל- שון החדשות וההודעות : התבררה ההיסטוריה, העיון היר- דני, הממשלה הצרפתית, התשובה הישראלית ; החל במחר (199-199). — י. בהס : יכול-עלול-עשוי-מסוגל (203-199). — י"פ מרחביה : לתולדות חידושי לשון (205-203). — י. פיקסלר : "הימור" טעות ? (206-205).

ח < צ >. תמוז. — ד. ירון : ממילונן המקראי של רבי שמואל הגדול (225-215). — ר. ספן : כיצד נצוין את מקבל הפעולה שאיננו מושא ישר ? (233-228). — ד. פלס : "טיל מונחה" (238-233).

מאזנים. ז. ב < לו, קעב >. תל-אביב, תמוז תשיח. — י. אבינרי : על חכמת ישראל ממקורות זרים ; אמת ומדע בחקר המקרא והלשון העברית (94-89). — א. א. הלוי : דראמה וסאטירה באגדה (125-111).

מדע. ב. 4-3. ירושלים, תשרי-כסלו תשיח. — א. ש. בראונפלד : מחצבות בישראל (34-29). — ה. אופנהיימר : הסתגלות צמחים ליובש [בא"י] (42-35). — מעולם החי והצומח בארץ : א. ברוצקוס : שמורות טבע, מארקים לאומיים ושטחים מוגנים בישראל (52-49). ר. קופל, נ. פיג- ברון : דמויות מצמחית הארץ (56).

מולד. טו, 118-117. תל-אביב, אייר-סיון תשיח. — י. קופמן : בן-דוד הנגלה ובן-דוד הנסתר (203-197). — ת. ה. בן-ששון : ימי-הביניים היהודיים מה הם ; מקומם בתול- דות ישראל (214-205).

119. תמוז. — פ. פנימי : על ההוי של היהודים בברית- המועצות (283-275).

מחברת ; בטאון חברת כ"ח. ז. ד"ר < 74-72 >. ירושלים, סיון תשיח. — א. אלמליח : נציגות צרפת בארץ-ישראל < משנת 1621 עד היום > (115-110). — י. הרוון : דון יוסף נשיא, הכמר גרינאר ואלפונס וודה

- ח מנחם'אב 25.vii. — מ. ש. גשורי : נגינות הקינות של הספרדים (5, 6).
- הרפואה, נר. יא. ירושלים, יג סיון תש"ח. — י. גורביץ, ד. חרמוני, ע. מרגלית : סוגי הדם בין יהודים ספרדים (292, 294). — ו. זילברשטיין, נ. גולדשטיין : סוגי הדם אצל נשים יהודיות מעדות המזרח (295-296).
- רפואה וטרינרית. 15, ג. תל-אביב, סיון תש"ח. — מ. רדן : מחקר השחאתי על מידת הקו הדם אצל בקר שנשחט בשיטה כשרה לבין בקר שנשחט בשיטה בלתי כשרה (76-74).
- שבט ועם, ב. ירושלים, סיון תש"ח. — י. ריבלין : ערך שליחי א"י לקרבת יהדות המזרח והמערב (88-81). — מ. מני : בחצר היהודים > בחרון > פרק מתולדות הישוב (97-89). — י. מ. סולידאנו : שני מסמכים על תולדות הישוב בירושלים (99-97). — ב. ארדיטי : השמדת היהודים בארצות הבלקן (131-125). — ש. גאון : בשליחות של רצון טוב לאחים ביבשת אמריקה (141-132). — ב. גיב : למצבם של יהודי פרס (147-143). — א. ל. גיב : קובץ : קהילות היהודים בבומבי בימינו (151-148). — ד. ברגס : עם יהודי-צפון-אפריקה בארצותיהם (154-152). — ר. קשאני : על יהודי אפגניסטאן (158-155). — ש. כהן : צירוף : עליית יהודי מצרים לישראל (164-161). — מ. ד. גאון : חלקם של יהודי ספרד וארצות המזרח בהתישבות החקלאית החדשה > עם רשימה של 222 ישובים בהם התיישבו עולי ארצות המזרח > (173-165). — ש. לוי : חלקם של הספרדים ובני עדות המזרח במעגל היצירה במדינה > עם סטטיסטיקות > (185-174).
- התעשייה, כב, 6. תל-אביב, סיון-תמוז תש"ח. — "הע"י" 1958-1948 (64 ע').
- תרביץ, כו, ד. ירושלים, תמוז תש"ח. — מ. הרן : ערי הלוויים : אוטופיה ומציאות היסטורית (439-421). — ח. שירמן : דף חדש מתוך ספר בן-סירה העברי (443-440). — ר. גורדיס : קדמותה של המסורה לאור ספרות חז"ל ומגילות ים המלח (469-444). — ר. ירון : השפעות הל'יסטיות בדיחיקי ומחנה (474-470). — צ. קארל : הערות למסכת ראש-השנה (482-475). — פ. דייקן : סיקות נפש בדיני עונשין, בהלכה ובמוסר-יהדות (500-483). — ש. צ. א. אלטמן : בעיות במחקר הניאוראפלטוניות היהודית (507-501). — ג. בן-מנחם : עיונים במשנת רבי אברהם אבן-עזרא (520-508). — ש. ד. גויטיין : עדות היסטורית מעטו של רומא טייטן בארץ ביזאנטיון (535-521). — י.
- בלאו : האומנם יש בידנו טופס של פירוש המשנה בעצם כתב-ידו של הרמב"ם (543-536). — י. קומלוש : שיר ידיר דות למשורר בשם דגאל (548-544). — ח. שירמן : הערות אחדות לשירים לכבודו של אברהם הכהן (549-548). — מ. וילנסקי : תעודה "מתנגדית" בדבר שרש"ת "זמיר ערי" צים וחברות צורים" (555-550). — ש. מורג : עוד לענין פעל ונתפעל (356). — צ. הרכבי : הערה למאמרו של מ. צוקר (556). — י. זונה : כינויי בית-הכנסת (559-557). — ש. שפייער : עיונים בפירוש ר' אברהם אבן-עזרא לתהלים (561-560). — ד. ירון : הערות למאמרו של ח. שירמן : אוסף משלים וסיפורים ממחבר עברי-ספרדי (562). — ח. שירמן : אוצר הכתובות העבריות בספרד > על : F. Cantera, J. Ma. Millás, "Las inscripciones hebraicas de España" (569-563).
- אונדזער האריזאנט. 1, 3. ניו-יארק, אפר. 1958. — א. ר. מלאכי : אברהם משה לונץ (13-2).
- אונדזער צייט. 5-4. > 199-198 >. ניו-יורק, אפריל-מאי 1958. — ע. נאחאגרוסקי : דער יידישער ישוב אין אויסטראליע (43-40).
- דווקא, 9, 34-33. בוענאס-אייירס, טבת-ניסן תש"ח. — ש. מ. עסטרין : הערמאן קאהנע'ס לעבן און שאפן (1-17). — א. שטיינבערג : די ריי עיקרים פון קאהענס שיטה (39-18). — ה. רינגער : הערמאן קאהען, דער מענטש (40-63). — מ. בובער : די ליבע צו גאס און די געטלעכקייט-אידעע ביי הערמאן קאהען (74-64). — ש. קאפלאן : הער-מאן קאהענס פילאסאפיע פון יידישקייט (87-75). — י. קלאצקין : ה. קאהענס שיטה אין עטיק און אין יהדות-סעאריע אין ליכט פון היינטיקער היסטאפאט (117-102). — י. מוא"ה : ה. קאהענס אידען-ועלט : הערמאן קאהען געזען פון צוויי פארשיידענע קוקניקלען (124-118). — ר. זעליגמאן : הערמאן קאהענס אויסטייטשונג פון יידיש-קייט (129-125). — ש. סוסקאוויטש : באמערקונגען צו ד"ר זעליגמאנס ארטיקל (131-130). — א. שטיינבערג : שיחות-חולין דבי הערמאן קאהען > קאהעניאנא בלע"ז > (132-137). — ש. שטראך און פאלקלאר (154-146).
- יידישע קולטור. 20, 4. ניו-יארק, אפר. 1958. — ג. מייזל : איבער די וויסענענישן פון עבר הירדן > איינ-דרוקן פון א רייזע איבער דעם עבר הירדן > [1936] (30-23). — יידישע ביכער וועגן ווארשע : פארן, בעת און נאך דעם געטא-אויפשטאנד > נישט קיין פולע ביבליא-גראפישע רשימה > (54-52).

Archiv Orientalní, 26, 2. Praha, 1958. — J. Dus: Melek Šôr—Melqart? <Zur Interpretation von Ez 28, 11-19>. (179-185).

The Bible Translator, 9, 3. London, July 1958. — R. G. Bratcher: A study of Isaiah 7, 14 (97-126).

Biblica, 39, 2. Roma, 1958. — J. Carmignac: Remarques sur le texte des Hymnes de Qumran (139-155). — J. Magne: Répétitions de mots et exégèse dans quelques psaumes et le Pater (177-197). — A. Díez-Macho: Un segundo fragmento del Targum Palestinense a los Profetas (198-205). — E. Vogt: Der Nehar Kebar: Ez 1 (211-216). — L. Alonso-Schökel: Nota bibliográfica sobre el libro de Josué (217-221).

The Biblical Archaeologist, 21, 2. New Haven, May 1958. — Y. Yadin: The third season of excavation at Hazor, 1957 (30-47).

Bibliotheca Orientalis, 15, 3-4. Leiden, May-July 1958. — J. Sedláková: Die Ausstellung des Staatlichen jüdischen Museums in Prag (84-86).

Biblische Zeitschrift, N.F. 2, 2. Paderborn, July 1958. — R. Schnackenburg: Der Weg der katholischen Exegese (161-176). — G. J. Botterweck: Zur Authentizität des Buches Amos (176-189). — J. Scharbert: Stellvertretendes Sühneleiden in den Ebed-Jahwe-Liedern und in altorientalischen Ritualtexten (190-213). — G. Ziener: Johannesevangelium und urchristliche Passafeier (263-274). — M. Rehm: Eli, Eli, lamma sabachthani (275-278). — S. Grill: Der Schlachttag Jahwes (278-283). — J. B. Bauer: Könige und Priester, ein heiliges Volk <Ex 19,6> (283-286). — O. Loretz: Neues Verständnis einiger [hebr.] Schriftstellen mit Hilfe des Ugaritischen (287-291). — H. Zirker: דרך = potentia? (291-294).

Bljdragen, 20 [19], 2. Nijmegen, 1958. —

5. מאי. — י. א. יאפע: הונדערס און פופציק יאר יידיש (29-21).

יידישע שפראך. 18, 1. ניויארק, אפר. 1958. — מ. קאסאנער: „עמלק“, „מחח“, „תמחה“ = ארמענער (20-1). — י. א. יאפע: וועגן הערבן מיט „אויס“ (22-20). — י. ריבקינד: נאטיצן וועגן הערשער: אפמאכן, אוועקמאכן > במקום שעכטן <; סיניניגון; שא; תהלים-זאגער, תהלים-טיש; בראקן, האקן תהלים (26-22). — נ. בערברגין: א הערה צו „עכבור-ראש“ (26). — נ. בלומענטאל: הערשער און הערשלעך פון דער חורבן-תקופה (29-27).

פאריזער צייטשריפט. 5, 20. פאריז, יאנואר-מרץ 1958. — ד. דיאמאנט: יוגנט אין קאמף; די פאריזער פראגרעסיבע יידישע יוגנט אין דער חירערשטאנדיגקייט גונג (66-52).

The American Journal of Economics and Sociology, 17, 1. New York, Oct. 1957. — R. E. Crist: Land for the fellahin; land tenure and land use in the Near East (21-30; 2: 157-166; 3: 295-306).

American Journal of Philology, 79, 3. Baltimore, Md., July 1958. — J. F. Gilliam: The governors of Syria Coele from Severus to Diocletian (225-242). — H. Petersen: Real and alleged literary projects of Josephus (259-274).

The Annual of the American Schools of Oriental Research, 32-33 for 1952-4. New Haven, 1958. — J. B. Pritchard: The excavation at Herodian Jericho, 1951 (58 p., 66 pls.).

L'Anthropologie, 61, 5-6. Paris, June 1958. — A. Thoma: Métissage ou transformation? Essai sur les hommes fossiles de Palestine (470-502).

L'Arche, 17-18. Paris, May-June 1958. "Dix ans d'Israël" (9-73).

Archiv der Julius Klaus-Stiftung, 32, 3-4. Zürich, 1957. — Recherches sérologiques et anthropologiques chez les populations de la Roumanie...: Juifs (303-305).

<Amaryllidaceae> in Palestine (167-173).
— Y. Waisel: Dew absorption by plants of arid zones (180-186).

Bulletin of the School of Oriental and African Studies, 21, 2, London, 1958. — A. S. Tritton: The Old Testament in Muslim Spain (392-395).

Byzantion, 25-27, 2 <1955-57>, Bruxelles, 1957. — C. O. Nordström: Some Jewish legends in Byzantine art (487-508).

Cahiers de Civilisation Médiévale, 1, 2, Poitiers, Apr.-June 1958. — M. Metzger: Quelques caractères iconographiques et ornementaux de deux manuscrits hébraïques du Xe siècle (205-213). **תדע**.

Les Cahiers de Tunisie, 4, 16, Tunis, 1956. L. Saada: Introduction à l'étude du parler arabe des Juifs de Sousse (518-532).

Canon, 11, 8, Hunter's Hill, March-Apr. 1958, "The music of Israel" (233-298).

The Catholic Biblical Quarterly, 20, 2, Washington, Apr. 1958. — P. W. Skehan: The date of the Last Supper (192-199).

The Chicago Jewish Forum, 16, 3, Chicago, Spring 1958. — E. Lengyel: The Polish Jew today (141-147). — S. Meisler: The Southern segregationist and his anti-Semitism (171-173).

4, Summer. — M. Hall: The Jews of Los Angeles (223-227).

The Church Quarterly Review, 159, 331, London, Apr.-June 1958. — U. Simon: Old Testament problems: the beginning (162-178).

La Civiltà Cattolica, 109, 3 <2593>, Roma, July 1958. — R. North: Scavi e pellegrinaggi in Terra Santa (52-66).

Commentary, 26, 1, New York, July 1958. J. Podro: A first-century Jewish sage; the life and teachings of Rabbi Joshua ben Hananiah (31-41).

H. Renckens: De naam Jahweh als samenvatting van Israels Godsbeseft (117-136).

Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego, 24, Warszawa, Oct.-Dec. 1957. — T. Berenstein: Compulsory work camps for Jews in the district of Lublin (3-20). — A. Lewin: Diary from the Warsaw ghetto (42-55).

25, Jan.-Apr. 1958. — E. Ringelblum: Selections from the last notes (3-30). — A. Różański: The history of Jewish agricultural settlements in the village of Kochary; a contribution to the history of Jewish agriculture in Poland (31-49). — A. Eisenbach: Distribution and dwelling conditions of Jewish inhabitants of Warsaw in the light of 1815 census (50-86). — I. Gitler: The course of events in the Warsaw ghetto in April-May 1943 (87-100). — J. Rajgrodzki: Eleven months in the extermination camp at Treblinka <memoirs> (101-118). — A. Lewin: Diary from the Warsaw ghetto (119-130).
המאמרים בפוליוע בע המצוה באנגליה

Boletín de la Real Academia de la Historia, 142, 1, Madrid, Jan.-March 1958. — J. M. Millás Vallicrosa: En torno a la predicación judaica de San Vicente Ferrer (189-198).

Bulletin de la Faculté des Lettres de Strasbourg, 36, 8-9, Strasbourg, May-June 1958. — A. Néher: Le conflit du sacré et du profane dans la renaissance de l'hébreu (403-415).

Bulletin of the History of Medicine, 32, 2, Baltimore, Md., March-Apr. 1958. — I. Greenwald: Notes on the history of goiter in Spain and among Jews (121-136).

Bulletin of the Research Council of Israel. D. Botany, 6, 3, Jerusalem, Apr. 1958. — I. Wahl: Studies on crown rust and stem rust on oats in Israel (145-166). — N. Feinbrun, W. T. Stern: A revision of Sternbergia

impressions hébraïques (27-32). — P. Lévy: L'acte de naissance des patronymes juifs de France (37-40).

France-Asie. 15, 141-142. Saigon, Feb.-March 1958. — J. Perrot: L'aube de l'histoire à Beershéba (29-35).

The Gates of Zion. 12, 4. London, July 1958. — J. Fraenkel: Three Herzl letters; letter to Cowen, letter to Leizerowitz, letter to Kessler (12-15).

The Harvard Theological Review. 51, 1. Cambridge, Jan. 1958. — H. J. Cadbury: A Qumran parallel to Paul (1-2).

The Hibbert Journal. 56, 4. London, July 1958. — C. A. Simpson: Old Testament historiography and revelation (319-332).

International Anthropological and Linguistic Review. 3, 1-2. Miami, Fa., 1957-1958. — M. Fraenkel: Beiträge zur hebräischen Lexikographie (32-36). — M. Fraenkel: Karot Berit = einen Bund schliessen (37-46).

International Review of Social History. 3, 1. Assen, 1958. — E. Silberner: Der junge Moses Hess im Lichte bisher unerschlossener Quellen, 1812-1835 (43-70).

Israel Exploration Journal. 8, 2. Jerusalem, 1958. — E. R. Goodenough: The paintings of the Dura-Europos synagogue; method and an application (69-79). — Y. Yadin: Solomon's city wall and gate at Gezer (80-86). — J. Naveh: Khirbat al-Muqanna'-Ekron; an archaeological survey (87-100). — L. Y. Rahmani: A Jewish tomb on Shahin Hill, Jerusalem (101-105). — A. Kindler: A seventh century lamp with coin decoration (106-109). — J. Licht: A copyist's error in the Manual of Discipline (110-112). — N. Avigad: New light on the Msh seal impressions (113-119). — A. P. Schick: Tiran; the straits, the island, and its terraces (120-130).

***Jahrbuch für Liturgik und Hymnologie.**

Contemporary Review. 1111. London, July 1958. — M. P. Hornik: Had Hitler Jewish blood? (28-31).

Current History. 34, 199. Philadelphia, March 1958. — D. Sidorsky: The United States and Israel (158-165).

East and West. N.S., 9, 1-2. Rome, March-June 1958. — U. Scerrato: An inscription of Aśoka discovered in Afghanistan; the bilingual Greek-Aramaic of Kandahar (4-6). — F. Altheim, R. Stiehl: Inscriptions of the synagogue of Dura-Europos (7-28).

Encounter. 11, 1. London, July 1958. — E. B. Childers: Impasse in the Holy Land; with some suggestions for its resolution (46-66).

***Eos.** 48, 3. Wrocław, 1956. — S. Eisenstadt: Paralleleinblicke in das jüdische und römische Erbrecht (15-18). — K. Preisdanz: Ein Wiener Papyrusfragment zum Testamentum Salomonis (161-167). — V. Tcherikover: Jewish apologetic literature reconsidered (169-193).

Eranos-Jahrbuch 1958. 26. Zürich, 1958. — G. Scholem: Religiöse Autorität und Mystik (243-278). תרפיס

Estudis Romànics. 4, 2. Barcelona, 1953-1954. — W. Küchler: L'homme et Dieu dans l'Ancien Testament du Mystère français (211-229).

Etudes Méditerranéennes. 4. Paris, Spring 1958. — E. Elath: Les bédouins du Néguev (38-60).

Evangelische Theologie. 18, 7. München, July 1958. — H. Richter: Erwägungen zum Hiobproblem (302-324).

Evidences. 10, 71. Paris, Apr.-May 1958. — Histoire et pensée du peuple juif (17-20, 31; 72: 19-26). — Y a-t-il un antisémitisme soviétique? (21-31).

72. June-July. — M. Catan: Les premières

ver (113-125). — E. Jamilly: Anglo-Jewish architects, and architecture in the 18th and 19th centuries (137-141). — R. Daiches-Dubens: Eighteenth century Anglo-Jewry in and around Richmond, Surrey (143-169). — E. R. Samuel: Portuguese Jews in Jacobean London (171-230). — J. J. Neusner: Anglo-Jewry and the development of American Jewish life, 1775-1850 (231-242). — I. Feinstein: Sir George Jessel, 1824-1883 (243-283). — H. Jenkinson: Medieval sources for Anglo-Jewish history; the problem of publication (285-288).

The Jewish Quarterly Review. 48, 4. Philadelphia, Apr. 1958. — M. H. Segal: The Book of Deuteronomy (315-351). — J. Ostrow: Tannaitic and Roman procedure in homicide (352-370). — S. B. Hoenig: On the age of mature responsibility in 1QSa (371-375). — L. Rabinowitz: A note on the origin of the Jews of Cochin (376-379). — E. Eytan: Maṭrūn [= miṭhan] (380).

Jewish Social Studies. 20, 1. New York, Jan. 1958. — C. Caspar: "Mein Kampf" — a best seller (3-16). — N. Golb: Legal documents from the Cairo Genizah (17-46).

De Joodse Wachter. 49, 9. Amsterdam, Apr. 1958. "Speciaal nummer ter gelegenheid van de 10e Jom Ha'atsmaot" (95 p).

The Journal of Bible and Religion. 26, 3. Boston, July 1958. — J. D. W. Watts: Elements of Old Testament worship (217-221).

Journal of Biblical Literature. 77, 2. Philadelphia, June 1958. — M. Greenberg: On Ezekiel's dumbness (101-105). — J. Strugnell: Flavius Josephus and the Essenes; Antiquities 18, 18-22 (106-115). — P. L. Garber: Reconsidering the reconstruction of Solomon's temple (123-129). W. F. Albright, G. E. Wright: Comments on Professor Garber's article (129-132). P. L. Garber: Additional

2. Kassel, 1956. — R. Rendtorff: Der Kultus im alten Israel (1-21).

The Jewish Chronicle. 4643. London, 18.IV. 1958. — M. Spira: "Error" in Ginsburg Bible (18). **בנוגע לסיכום מספר המלים והאותיות שבכל אחד במחשבה חומשי תורה.**

4646. 9.V. — S. M. Pearlman; M. K. Ellenbogen: "Error" in Ginsburg Bible (18). — G. Romano: The face of Italian Jewry (19; 4647: 19, 31).

4649. 30.V. — Kiev Jewry's hardships (14).

4655. 11.VII. — D. Kessler: The Jewish position in Algeria (17). — I. Cohen: Herzl and the rabbis (17, 26).

Jewish Education. 28, 3. New York, Spring 1958. — M. Avidor: Ten years of education in Israel (3-8, 42). — N. Nardi: First decade of the Israeli school system (9-28). — J. Goldschmidt: Religious education in Israel (29-34, 57). — J. L. Benor: Ten years of Arab education in Israel (35-42). — A. M. Dushkin: Higher education in Israel (43-51). — G. G. Freudenberg: Adult education in Israel (52-57). — H. Reinhold: The development of Youth Aliyah education (58-63). — S. M. Blumenfeld: Department of education and culture of the Jewish Agency in America (64-73).

The Jewish Historical Society of England. Transactions, sessions 1953-55. 18. London, 1958. — A. M. Hyamson: Don Pacifico (1-39). — B. B. Benas: Jacob Waley <1818-1873> (41-52). — H. Jenkinson: Jewish history and archives (53-62). — L. Edwards: Some English examples of the mediaeval representation of Church and Synagogue (63-75). — J. Leftwich: Israel Zangwill (77-88). — A. Rubens: Francis Town of Bond Street <1738-1826> and his family, with further notes on early Anglo-Jewish artists (89-111). — A. G. Grimwade: Anglo-Jewish sil-

Journal of Semitic Studies, 3, 2. Manchester, Apr. 1958. — L. R. Fisher: An Amarna age prodigal (113-122). — S. Kardimon: Adoption as a remedy for infertility in the period of the patriarchs (123-126). — Z. W. Falk: Manumission by sale (127-128).

3. July. — M. Tsevat: Marriage and monarchical legitimacy in Ugarit and Israel (237-243). — P. Wernberg-Møller: Studies in the defective spellings in the Isaiah-scroll of St Mark's Monastery (244-264). — P. R. Weis: The controversies of Rab and Samuel and the Tosefta (288-297).

Judalca, 14, 2. Zürich, June 1958. — G. Jasper: Paulus in der Schau des gegenwärtigen Judentums (65-100).

Judaism, 7, 2. New York, Spring 1958. — R. J. Z. Werblowsky: Crises of Messianism (106-120).

***Kerygma und Dogma**, 3. Goettingen, 1957. — Y. Alamen: Das Wahrheitsproblem in der Bibel und in der griechischen Philosophie (230-239).

4. 1958. — F. Hesse: Die Erforschung der Geschichte Israels als theologische Aufgabe (1-19).

***Křesťanská Revue**, 24. Praha, 1957. — J. S. Trojan: Einige Bemerkungen zur Entmythologisierung Satans im Hiobprolog (1-6). — Z. Dus: Der Baum des Lebens (103-108). — Št. Turnský: Eine Hussitenbibel in madyarischer Sprache (110-114).

Kwansei Gakuin University, Annual Studies, 6. Nishinomiya, Jan. 1958. — S. Jozaki: A study on Ezekiel 11:14-21; some characteristic features of Ezekiel's thoughts (29-41).

Merkur, 12, 6 <124>. Stuttgart, June 1958. — K. Wolfskehl: Gespräche <1935-1937>. Aufgezeichnet von Margot Ruben (519-528). — R. Pannwitz: Karl Wolfskehl (529-536).

remarks (132-133). — H. L. Ginsberg: The arm of YHWH in Isaiah 51-63 and the text of Isa 53, 10-11 (152-156). — C. G. Tuland: Hanani-Hananiah (157-161). — D. N. Freedman: Jonah 1, 4b (161-162).

Journal of Clinical and Experimental Hypnosis, 6, 1. New York, Jan. 1958. — M. K. Bowers, S. Glasner: Auto-hypnotic aspects of the Jewish Cabbalistic concept of Kavanah (3-23). חרשים

Journal of Cuneiform Studies, 12, 1. New Haven, 1958. — H. Tadmor: The campaigns of Sargon II of Assur; a chronological-historical study (22-40).

The Journal of Jewish Studies, 8, 3-4. London, 1957. — L. Jacobs: The concept of Hasid in the biblical and rabbinic literatures (143-154). — R. Givon: "In the valley of Megiddon"; <notes on the historical geography of the region East of Megiddo> (155-163). — N. Wieder: "Sanctuary" as a metaphor for Scripture (165-175). — A. Ehrman: Law and equity in the Talmudic concept of sale (177-186). — J. Mansour: The Arabic dialect of the Jews of Baghdad and the pronunciation of Hebrew (187-198). — J. G. Weiss: A circle of pneumatics in pre-Hasidism (199-213). — Z. W. Falk: Mutual obligations in the Ketubah (215-217). — J. G. Weiss: A contemporary poem on the appearance of the Zohar (219-221).

Journal of Near Eastern Studies, 17, 2. Chicago, Apr. 1958. — S. Moscati: On Semitic case-endings (142-144). — J. J. Rabinowitz: Semitic elements in the Egyptian adoption papyrus published by Gardiner (145-146) [מחר או יום אחר].

The Journal of Religion, 38, 2. Chicago, Apr. 1958. — O. A. Piper: The "Book of Mysteries" <Qumran I 27>; a study in eschatology (95-106).

July 1958. — B. Rigaux: Révélation des mystères et perfection à Qumrân et dans le Nouveau Testament (237-262). — G. Vermes: Baptism and Jewish exegesis; new light from ancient sources (308-319). — N. A. Dahl: "A people for his name" <Acts 15, 14> ["is a standard idiom of the old Palestinian Targum"] (319-327). — O. J. F. Seitz: Afterthoughts on the term "dipsychoi" ["a remarkable concurrence between the Shepherd of Hermas and the so-called Thanksgiving scroll"] (327-334).

Nouvelle Revue Théologique, 80, 5. Tournai, May 1958. — P. Nemeshegyi: Le Dieu d'Origène et le Dieu de l'Ancien Testament (495-509).

The Numismatic Circular, 66, 5. London, May 1958. — L. Kadman: Judaea capta — Israel liberata, New commemorate medals and coins of Israel (112).

Österreichische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse. *Anzeiger*, 94, 1-25. Wien, 1958. — R. Palgen: Dante und Avencebrol (300-316).

Orbis, 7, 1. Louvain, 1958. — J. Blau: Die arabischen Dialekte der Juden des Mittelalters im Spiegel der jüdisch-arabischen Texte (159-167).

Orientalia Suecana, 6. Uppsala, 1958. — B. Lundman: Blutgruppen und Stammeskunde der Juden (107-114).

La Parola del Passato, 53. Napoli, March-Apr. 1957. — G. Caputo: La sinagoga di Berenice in Cirenaica in una iscrizione greca inedita (132-134).

The Personalist, 39, 1. Los Angeles, Jan. 1958. — R. T. Flewelling: "The Battle of the Scrolls" (5-14).

2. Apr. — J. C. Trever: The Qumran Covenanters and their use of Scripture (127-138).

The Middle East Journal, 12, 2. Washington, Spring 1958. — L. G. Rosenberg: Industrial exports: Israel's requirement for self-support (153-165).

Middle Eastern Affairs, 9, 5. New York, May 1958. — R. J. Kozicki: India and Israel; a problem in Asian politics (162-172).

Midstream, 4, 2. New York, Spring 1958. — B. Rosenberg, G. Shapiro: Marginality and Jewish humor (70-80).

The Modern Language Review, 53, 3. London, July 1958. — F. Kingsford Röhl: Kafka's background as the source of his irony (380-391).

Le Monde Juif, 12, 14-15 <81-82>. Paris, July-Oct. 1958. — J. Kermisch: Sources historiques de l'insurrection du ghetto de Varsovie (19-28). — J. Kermisch: Les véritables initiateurs de la révolte (41-48). — Ph. Friedman: Quinze ans après l'insurrection (49-52). — N. Blumenthal: Les études sur la résistance juive (53-59). — G. Silkes: Rencontre avec Emmanuel Ringelblum (60-63).

Monumenta Serica, 16, 1-2. Tokyo, 1957. — B. Szczesniak: A note on the Laurentian manuscript Bible of the Franciscan missionaries in China <14th century> (360-362).

The Muslim World, 48, 3. Hartford, Conn., July 1958. — E. F. F. Bishop: The Qumrân scrolls and the Qur'an (223-236).

**Der Nervenarzt*, 28. Berlin, 1957. — L. Baumer: Das Buch Hiob; Versuch einer psychopathologischen Deutung (546-550).

Neue Wege, 52, 2. Zürich, Feb. 1958. — P. Furrer: Flüchtlinge im Mittleren Osten (35-38).

The New Era in Home and School, 39, 7. London, July-Aug. 1958. — A. Weaver: Impressions of education in the Kibbutzim and Children's Villages of Israel (161-165).

New Testament Studies, 4, 4. London,

Narkiss (261-264). — R. Curiel: Nuove ipotesi sulle origini ebraiche di Cristoforo Colombo (271-274).

Recherches de Science Religieuse, 46, 2. Paris, Apr.-June 1958. — P. Grelot: La légende d'Hénoch dans les Apocryphes et dans la Bible; origine et signification (181-210).

Rencontre Orient-Occident, 2, 1. Genève, Nov.-Dec. 1955. — G. Scholem: La migration des âmes et la loi de sympathie dans la mystique hébraïque <Kabbale> (8-10).

6. Jan.-Feb. 1957. — J. Ben-Malakhi: De la prophétie (6-9).

The Review of Religion, 22, 3-4. New York, March 1958. — M. Buber: Hasidism and modern man (109-120).

Revue Biblique, 65, 2. Paris, Apr. 1958. — L. H. Vincent: Site primitif de Jérusalem et son évolution initiale (161-180). — R. Tourmay: Le psaume et les bénédictions de Moïse <Deutéronome, 33> (181-213). — A. Jaubert: "Le pays de Damas" (214-248). — Chronique archéologique (249-267). — Bulletin: [Ancien Testament] (280-294). Archéologie biblique (312-313). Proche-Orient ancien (313-316).

Revue d'Histoire et de Philosophie Religieuses, 38, 1. Paris, 1958. — R. Baron: Un point de philosophie et de mystique comparée <Hugues de Saint-Victor, Ramanuja, Al Ghazali, Ibn Qaddik et Bahya ibn Paquda, Psellos> (39-67).

Revue de Synthèse, 78, 8. Paris, Oct.-Dec. 1957. — S. Zac: Le problème du christianisme de Spinoza (479-491).

Revue des Sciences Philosophiques et Théologiques, 42, 3. Paris, July 1958. — F. Dreyfus: Bulletin de théologie biblique: manuscrits du désert de Juda (521-531).

Revue Française de Science Politique, 8, 2. Paris, June 1958. — A. Etzioni: "Kultur-

Phoenix, 1-3. Leiden, 1955-1957. — Nieuwe vondsten te Ras Sjamra — het oude Oegarit (2-8). — Kanaänitisch Heiligdom ten Noorden van Acre in Israël (8-9). — Ontdekkingen te Massada; paleis van Herodes (25-28). — J. van der Ploeg: De "Lamechrol" (56-58). — H. J. Franken: Jericho in het duister en het licht van het archaeologische onderzoek (62-70).

Phonetica, 2, 1-2. Basel, 1958. — F. Gugenheim-Grünberg: Zur Phonologie des Surbtaler Jiddischen (86-108). תרס"ח

Preuves, 89. Paris, July 1958. — M. Sperber: Rencontre; notes de voyage en Israël (24-34).

Problèmes Soviétiques, 1. München, Apr. 1958. — J. Margoline: L'anéantissement du sionisme en Union Soviétique (74-99).

Publication of the American Jewish Historical Society, 47, 2. New York, Dec. 1957. — A. Wiznitzer: Isaac de Castro, Brazilian Jewish martyr (63-75). — D. H. Panitz, E. L. Panitz: Simon Wolf as United States consul to Egypt (76-100). — L. Shpall: The memoir of Doctor George M. Price (101-110). — L. J. Swichkow: The Jewish community of Milwaukee, 1860-1870; addendum (111).

3. March 1958. — J. R. Marcus: The periodization of American Jewish history (125-133). — A. A. Neuman: Visions and visionaries in Jewish history (134-139). — C. K. Shipton: The Hebraic background of Puritanism (140-153). — M. Perlmann: Paul Haupt and the Mesopotamian project, 1892-1914 (154-175).

La Rassegna Mensile di Israel, 24, 5. Roma, May 1958. — G. Volli: La nazione ebraica a Trieste (206-214). — S. Foa: Gli Ebrei in Alessandria (215-220).

6. June. — D. Lattes: Dio e Cesare (243-249). — F. Luzzatto: Ricordo di Mordechai

Sefarad, 18, 1, Madrid, 1958. — J. M. Millás Vallicrosa: Los plomos con inscripción hebreaica de "Ses Fontanelles" <Mallorca> (3-9). — N. Pavoncello: Gli "Hapax Legomena" nella Bibbia (10-28). — J. Cantera: Hebraísmos en las lenguas románicas (29-40). — A. Arce: Códices hebreos y judaicos en la Biblioteca Universitaria de Valladolid (41-50). — M. Fraenkel: Zur Deutung einiger Kontraktionen im Hebraeischen (51-59). — J. M. Madurell Marimón: La cofradía de la Santa Trinidad, de los conversos de Barcelona (60-82). — J. M. Simón de Gilleuma: Crescas Abnarrabi, médico oculista de la aljama leridana (83-97). — F. Cantera: Raquel e Vidas (99-108). — F. Vendrell: La posición del poeta Juan de Dueñas respecto a los judíos españoles de su época (108-113). — J. M. Millás Vallicrosa: Al margen de un artículo (114-121). — F. Secret: Documents pour servir à l'histoire de la publication de la Bible d'Anvers (121-128).

Studi Romani, 6, 2, Roma, March-Apr. 1958. — A. Milano: Le sinagoghe del vecchio ghetto di Roma (24 p.). תרמ"ט

Studia et Acta Orientalia, 1, Bucarest 1958. — M. A. Halevy: Les guerres d'Etienne le Grand et de Uzun-Hassan contre Mahomet II, d'après la "Chronique de la Turquie" du Candiotte Elie Capsali <1523> (189-198). — A. Negoitã: Le sens des mots chabod כבוד et ghedolah גדולה dans l'Ancien Testament (249-257). — M. A. Halevy: Le centenaire de l'encyclopédie du docteur Jules Barasch <1856> (359-360). — M. A. Halevy: Le centenaire du premier journal hébreu publié en Roumanie: Korot ha-Ittim <1855> (360).

Studia Orientalia, 23, 1, Helsinki, 1958. — A. Murtonen: The living soul; a study of the meaning of the word *nafesh*

kampf" ou coalition, Le cas d'Israël (311-335).

Rhode Island Jewish Historical Notes, 2, 4, Providence, R.I., Apr. 1958. — Did Jews settle in Rhode Island in 1658? (216-218). — D. C. Adelman: They broke in — to pray ["The Touro synagogue in Newport"] (226-237). — Jewish family names; Newport 1902 (238-240). — S. J. Goldowsky: The Jewish Home for the Aged of Rhode Island; the early years (241-253). — Jewish family names; Providence 1890 (254-281).

***Rivista Biblica Italiana**, 5, Roma, 1957. — P. P. Saydon: Il libro di Geremia, Struttura e composizione (141-162).

Rivista degli Studi Orientali, 33, 1-2, Roma, 1958. — E. Neufeld: Socio-economic background of Yōbēl and Šemittā (53-124). — G. Garbini: Subscriptiones in caratteri ebraici di codici vaticani (125-127).

Rivista di Storia della Medicina, 1, 1, Roma, Jan.-June 1957. — M. Mazzeo: L'acqua nelle consuetudini ebraiche e in alcuni punti del Vangelo (9-35).

Royal Central Asian Journal, 45, 2, London, Apr. 1958. — E. Elath: The Bedouin of the Negev (123-140).

***Ruch Biblijny i Liturgiczny**, 10, 4-5, Kraków, 1957. — K. Barcki: Pojęcie Boga w księdze Daniela (241-247). — S. Daniel: Znaczenie wyrażenia "palec Boży" w Piśmie świętym (247-260). — K. Waliczek: Poetyckie przekłady pojedynczych psalmów 19 w. (266-271).

תפיסת האלהים בספר דניאל, מובנו של הביטוי, אצבע האלהים לפי התנ"ך, תרגומים פיוטיים של פסוקי תהלים בודדים במאה ה־אוצ.

Schweizer Rundschau, 58, 3, Zürich, June 1958. — A. Kahane: Die realen Grundlagen für die geistige Haltung im Staate Israel (165-175).

106. Linz, 1958. — J. Hofbauer: Wundergeschichten im Alten Testament (1-8).

Theologische Literaturzeitung. 83, 4. Berlin, Apr. 1958. — G. Fohrer: Das Symptomatische der Ezechielforschung (241-250). — H. Stern: Die Synagoge von Dura-Europos (249-254).

5. May. — L. Rost: Zu den Festopfervorschriften von Numeri 28 und 29 (329-334).

Università Cattolica del Sacro Cuore. Annuario per l'anno accademico: 1955-56, 1956-57. Milano, [1958]. — Mons. Antonio Maria Ceriani e gli studi semitistici a Milano (275-296).

Vetus Testamentum. 8, 3. Leiden, July 1958. — L. Delekat: Ein Septuagintatargum (225-252). — G. Schelbert: Exodus 22, 4 im palästinischen Targum (253-263). — P. Katz, J. Ziegler: Ein Aquila-Index in Vorbereitung (264-285). — M. H. Goshen-Gottstein: "Sefer Hagu" — the end of a puzzle (286-288). — J. Hoftijzer: Eine Notiz zum punischen Kinderopfer (288-292). — A. Jepsen: Amah und Schiphchah (293-297). — H. Michaud: Un passage difficile dans l'inscription de Siloé (297-302). — H. Michaud: Sur un fragment de la stèle de Méša (302-304). — J. A. Soggin: Jeremias 12, 10a: eine Parallelsstelle zu Deut. 32, 8/LXX? (304-305).

Vigiliae Christianae. 12, 1. Amsterdam, May 1958. — T. A. Burkill: The trial of Jesus (1-18).

Wissenschaftliche Zeitschrift der Martin-Luther-Universität. Gesellschafts- und Sprachwissenschaftliche Reihe, 7, 1. Halle-Wittenberg, 1957-58. — E. Schott: Der Dekalog in der Theologie Luthers (137-143). — K. Onasch: Der Psalter in der byzantinisch-slavisches Orthodoxie (145-167).

Wort und Wahrheit. 13, 4. Freiburg im Breisgau, Apr. 1958. — H. Schmökel: Stadt

in the Old Testament Hebrew language (105 p.).

Studia Theologica. 11, 2. Lund, 1958. — L. G. Rignell: Isaiah chapter 1 (140-158). — J. P. Asmussen: Bemerkungen zur sakralen Prostitution im Alten Testament (167-192).

Studies in Bibliography and Booklore. 3, 2. Cincinnati, Dec. 1957. — Z. Szajkowski: The emancipation of Jews during the French Revolution; a bibliography of books, pamphlets and printed documents, 1789-1800 (55-68).

Svensk Exegetisk Arsbok. 22-23. Lund, 1957-58. — B. Noack: Qumran and the Book of Jubilees (191-207). — T. Arvedson: De s. k. Tacksägelsepsalmerna [hōdājōt] från Qumran. En formkritisk studie (208-218). — G. Lindeskog: Das Problem des Glaubens in der Exegese Martin Bubers (219-237). — H. Ljungman: En Sifre-text till Matt. 11, 18 f. par. (238-242). — E. Starfelt: Landaus teori om gesera schawa som ursprunglig sakanalogi (243-251). — G. Gerleman: Struktur und Eigenart der hebräischen Sprache (252-264). — I. Engnell: Die Urmenschvorstellung und das Alte Testament (265-289).

Syria. 35, 1-2. Paris, 1958. — R. Dussaud: Une traduction nouvelle de la Bible [Edouard Dhorme, "La Bible"] (1-8).

Technion Yearbook. 15. New-York, 1958. — A. de Leeuw: Decade of water development in Israel (69-74, 151-152). — G. Levi: 10 years of power development in Israel (89-92).

Les Temps Modernes. 13, 147-148. Paris, May-June 1958. — H[ym]an Levy: Les Juifs et la question nationale (2115-2166). — R. Misrahi: Les Israéliens, les Arabes et la terre (2183-2209).

* **Theologisch-praktische Quartalschrift.**

F. Dumermuth: Zur deuteronomischen Kulttheologie und ihren Voraussetzungen (59-98). — G. Farr: The concept of grace in the Book of Hosea (98-107). — O. Kaiser: Traditionsgeschichtliche Untersuchung von Genesis 15 (107-126). — J. Hempel: Zusammenfassung und Einzelforschung in der Archäologie (165-173). — O. Becker: Ps 118, 12 דעכו כאש קוצים (174). — L. Knothe: Zur Frage des hebräischen Denkens (175-181). — R. Press: Die Gerichtspredigt der vorexilischen Propheten und der Versuch einer Steigerung der kultischen Leistung (181-184).

Zeitschrift für Philosophische Forschung. 12, 2. Meisenheim/Glan, Apr.-June 1958. — K. Löwith: M. Heidegger und F. Rosenzweig; ein Nachtrag zu "Sein und Zeit" (161-187).

***Ziemia.** 2, 11. Kraków, 1957. — I. Dubińska: Stara synagoga [na Kazimierz w Krakowie] (10-11, illus.).

„בית הכנסת העתיק <בקומימי>, קרקוב“.

aus der Steinzeit; Entscheidungen eines Jahrzehnts archäologischer Forschung in Vorderasien (273-282).

Zeitschrift des Deutschen Palästina-Vereins. 73, 2. Wiesbaden, 1957. — H. W. Hertzberg: Palästinische Bezüge im Buche Kohelet (113-124). — K. Elliger: Beeroth und Gibeon (125-132). — G. Schille: Die Topographie des Markusevangeliums, ihre Hintergründe und ihre Einordnung (133-166). — H. U. Nübel: Arabische Eigenart und Hellenismus in der Stadt Petra (167-183).

Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft. 70, 1-2. Berlin, 1958. — H. Richter: Die Naturweisheit des Alten Testaments im Buche Hiob (1-20). — G. Bert-ram: Ἰκανός in den griechischen Übersetzungen des ATs als Wiedergabe von schaddaj (20-31). — G. Lanczkowski: Ägyptischer Prophetismus im Lichte des alttestamentlichen (31-38). — R. Meyer: Bemerkungen zu den hebräischen Aussprachetraditionen von Chirbet Qumrān (39-48). — G. Hort: The plagues of Egypt (48-59). —

המדפיסים בני חיים העליץ

(קראקא ר"צ—קושטא שכ"ב)

מאת

א. מ. הברמן

קראקא ידועה כערש הדפוס הפולני. המדפיס הגרמני קספר שטראובה (Casper Straube) ייסד שם בית דפוס בשנת 1474 לערך. אבל ספרים עבריים לא נדפסו שם עד שנת 1530. היהודים בפולין השתמשו בספרים שנדפסו באיטליה ובביהם. היינו בויניציאה ובפראג, ולא הגיעו לכלל הדפסה משלהם.

קרוב לשנת 1530 הופיעו בקראקא שלושה אחים בשם שמואל, אשר ואליקים בני חיים העליץ וייסדו שם בית דפוס עברי. השם העליץ מעיד על עיר מוצאה של משפחה זו. היינו העליץ (Halicz) שעל הדנייסטר בגליציה המזרחית. והנה אין לנו ידיעות ברורות. היכן למדו האחים את מלאכת הדפוס ומאין הביאו את אותיות הדפוס ואת שאר הכלים הנחוצים למלאכה זו. אבל ניתן לשער, שלמדו את המלאכה בפראג, וגם האותיות טובאו משם. האותיות וגם דרך הסידור קרובים ביותר לנוסח פראג ומעידים עליו.

הספרים הראשונים שהבאו ברשימתנו הם מן השנים ר"צ-רצ"א (ס' 31). הם ידועים לנו רק מתוך רשימה של צוגן. הספר הראשון הנמצא בידנו הוא "איסור והיתר" לר' יצחק מדורא. קראקא רצ"ד (ס' 4, ראה ציור 1); בסופו חתומים שלשת האחים: "שמואל בר חיים ז"ל העליץ מחקק, אשר בר חיים ז"ל העליץ מחקק, אליקים בר חיים ז"ל העליץ מחקק". רק עוד פעם אחת בלבד מופיעים שמות שלושת האחים ביחד. היינו בספר "מרכבת המשנה" [רצ"ה-רצ"ו] (ס' 5, ראה ציורים 31-2). החל מספר "אזהרת נשים", [רצ"ה-רצ"ו] (ס' 6) כבר אין שמו של אשר העליץ מופיע בדפוס קראקא. אחיו, שמואל העליץ, שהה בשנת 1536 באילוז והדפיס שם באותה שנה יחד עם גיסו אליעזר ב"ר משה "תפלות מכל השנה" (ס' 9). בית דפוס זה על כל כליו וספריו נחרב בשריפה הגדולה שפרצה במוצאי ראש השנה שנת רצ"ז, ומאז שוב לא נזכר שמו של שמואל כמדפיס בפולין. ב"אזהרת נשים" וב"אורח חיים" ו"קערת כסף" (ס' 6, 8) נזכר אליקים העליץ לבדו או יחד עם אחיו שמואל.

הספרים שנדפסו בדפוס בני העליץ, ספרי שימוש וספרים ביהודית-אשכנזית, מעידים על חוש מסחרי מפותח שניחנו בו המדפיסים. אבל נראה שיהודי פולין העניים לא יכלו לפרנס בימים ההם בית דפוס גדול, ולספרים הללו לא היה כנראה שוק גם מחוץ לפולין. משום סבות בלתי ידועות

1 חומר ארכיוני חשוב ביותר לחקר תולדות המדפיסים בני העליץ. פרסם מ. בלבן ב" Soncino-Blätter כרך ג (1929) עמ' 91-44. ועי' גם מ. בלבן, "ידן אין פוילן", חילנץ 1930, עמ' 183-195. ודברי מבוססים בעיקר על מחקריו של בלבן; M. Brann, Geschichte der Juden in Schlesien V (1910), p. 168-172; ו. ד. פרידברג, תולדות הדפוס העברי בפולין, אנטוורפן תרצ"ב, עמ' 31; Almanach des Schocken Verlags auf das Jahr 5695, Berlin 1934-1935, p. 129-133.

2 דפוס עברי נוסד באילוז בשנת 1530, ובאותה שנה נדפסו שם חמישה חומשי תורה על ידי דוד ב"ר יהונתן וחיים ב"ר דוד שחור, ראה ק"ס כרך ל"א (תשס"ד-תשי"ז) עמ' 490-491. יש שמזכירים גם חומש עם תרגום אונקלוס ופירוש רש"י שנדפס על ידי שמואל העליץ באילוז בשנת 1535, השהה ברא"ע עמ' 168-169, אלא שנראה לי שהמכון הוא לחמשה חומשי תורה, אילוז ר"צ, ראה ק"ס כרך ל"א (תשס"ד-תשי"ז) עמ' 490, ס' ז.

לנו, שמה משום סבוכים כספיים שהיו גם להבא מנת חלקם, המירו האחים את דתם בשנת 1537.³ אתם המיר את דתו גם אחד מקרוביהם.⁴ אחרי המרתם נקראו בשמות: אנדריאס (שמואל), יהניס (אליקים) ופאול (אשר).⁵ מיד פרצה בקרב היהודים התנגדות חמורה לקניית ספרי שלושת האחים המומרים. האחים פנו בבקשה למלך זיגמונט הראשון שיוציא צו ליתורים באיסור חמור, שלא יקנו את ספריהם אלא מדפוס בני העליץ. הצו הוצא, ובני העליץ קיבלו מונופולין על כל הספרים העברים בפולין; אף נאסר ליתורים להביא ספרים שנדפסו מחוץ לפולין. הצו לא הועיל הרבה, והיהודים לא קנו את ספרי המומרים, ומה שהיו מוכרחים לקנות השתדלו להשמיד. דבר זה גרם להרעת מצבם הכלכלי של האחים וקשיהם הכספיים הלכו וגדלו. בשנים רצ"ח-ש' הוסיף יהניס העליץ להדפיס ספרים שונים (ס' 10-18, שמו נזכר בס' 10-11, 17/18 שנשארו לנו), אבל גורלם היה כגורל קודמיהם: היהודים סירבו להכניסם לבתייהם והשתדלו להשמידם. ונראה שהצליחו בכך, וכולם הם כיום יקרי המציאות, ואחדים מהם אפילו אוניקה. הספרים היהודים שעברו בבית הדפוס השתדלו לרמוז על מוצא הספרים, והיה בכך משום אזהרה לקונים. במחזור כמנהג פולין, קראקו [רצ"ח-רצ"ט] (ס' 11), נאמר: "סליק תפלת היהודים אשר יקראו מגזור נדפס על יד יהניס העליץ בקראקו הכירה". והדברים מדברים בעדם.

במצוקתם הכספית ביקשו המומרים מאת המלך, שיוציא צו חדש, שיהודי קראקא ופוזנא חייבים לקנות את כל אוצר הספרים של האחים בני העליץ. הצו ניתן ביום 31 בדצמבר שנת 1539, ומתוך הרשימה, שהותקנה על יסוד צו זה, אנו יודעים מה היו הספרים שבבית הדפוס (ס' 10-17) וגם כמה טפסים מכל אחד נמצאו במחסן המדפיסים.⁶ שלא כדעת מ. בלבן, הסובר כי חלק מן הספרים היו דפוסים פראג ואילנא, סבורני כי כל הספרים הנזכרים ברשימה הנ"ל היו תוצרת בית דפוסם.⁷ לכן רשמתי גם את אלה ברשימתי, בתוספת כוכב (ס' 12-16), אם כי לא נשארו בידינו. כל הספרים, ערכם נאמד ב-1600 זהובים פולניים, וקהילות קראקא ופוזנא ביקשו בטענת חסרון כסף, לצרף לחיוב הקניית גם את קהילת לבוב. שלוש הקהילות הללו שילמו את הסכום הנ"ל במשך שלוש שנים, ולספרים עצמם ביררו מיתה יפה.

יהניס הדפיס בשנת 1540 שמונה ספרים לועזיים, וספרים עברים לא הדפיס עוד. לאחר מכן מופיע שמו בדפוס רק בשנת 1561.⁸ אחיו פאול (= אשר) העליץ נעשה מסית ומדיח והדפיס בשנת 1541 "דאס נויי טעסטימענט" (ס' 19) ובשנת 1543 בהונדספלד (Hundsfield) את Elemental oder lesebüchlein (ס' 20). הראשון נדפס לשם העברת יהודים על דתם, והשני כדי ללמד את הנכרים לקרוא אותיות עבריות. לוקאש העליץ (Lukasz Halicz), שהדפיס ספרים בפוזנא בשנים 1578-1593, היה כנראה בנו של פאול העליץ.

- 3 מ. בלבן רואה סיבה להמרתם בהתגברות הקנאה הדתית בפולין בימים ההם, שהביאה גם יהודים אחרים לשמו. אבל מסתבר יותר, כי עמור בפני קשיים להמשכת מפעלם ורצו לסלקם בהמרה.
- 4 בדומה לאחד האחים נקרא גם שמו לאחר ההמרה אנדריאס.
- 5 התאמת השמות הנוצריים לעבריים היא רק בדרך השערה בלבד. לדעת בלבן הפך שמואל לפאול, אשר לאנדריאס ואליקים ליהניס, גם בראן זיהה את אנדריאס באשר.
- 6 ע' בלבן, Soncino-Blätter כ"ג עמ' 4 ו' 43. במחסן היו 806 מחזוריים, 800 סליחות, 500 טורים, 400 יוצרות, 300 מנהגים, 200 זמירות בתבנית גדולה, 300 זמירות בתבנית קטנה.
- 7 בלבן, שם שם. וטעמי ונימוקי עמי: לוא היו הספרים ספרי בית דפוס שאין עליו חשד, לא היו היהודים מתנגדים כל כך לקנייתם ולא היו מחרימים אותם. ועוד, הספרים הללו הם ספרי שימוש בדומה לסוג הספרים האחרים שנדפסו על ידי בני העליץ. גם במספר האכסמפלרים הגדול של כל ספר וספר יש לראות יסוד להנחה שהם מדפוס משפחת העליץ.
- 8 בלבן, שם, עמ' 76.

היחיד מבין האחים, שחזר לדת אבותיה, היה שמואל. הוא בא בשנת 1550 או סמוך לה לקושטא. ועם שובו ליהדות שב גם למלאכת הדפוס⁹. עניין שובו ליהדות עשה רושם חזק בקושטא. האנס דרנשוואם (Hans Dernschwam), פקיד חשוב בשירותו של אנטון פוגר (Anton Fugger), רשם ביומן מסעיו¹⁰, כי הכיר בקושטא קרוב לשנת 1552 גר בשם שמואל, שמוצאו מקראקא, ואין ספק, שהכוונה לשמואל העליץ, שחזר ליהדות, שכן חתם את שמו בספריו, דפוס קושטא. בספר הראשון שהדפיס שמואל בקושטא, "ארבעה ועשרים" (רק תורה), קושטאנדינא, [שי"א-שי"ב] (סי' 21 ור' ציור 4), רמז על מאורע זה ואמר עם הספר: "אמר שמואל, אל תקרי שמואל אלא שבואל, ששב לאל. אחרי שובי כי נחמתי, אמרתי זה ינחמני ממעשי ומעצבון ידי. אודה ה' בכל לבב בסוד ישרים ועדה, על התורה ועל העבודה...". וכן יש לדעת גם בספרו השני, "מעשה יהודית", שם, שי"ב-שי"ג (סי' 22 ור' ציור 5) רמז לדבר, שחזר ליהדות. ספרו השלישי שנדפס בקושטא היה "שערי דורא", שי"ג (סי' 23). הוא הספר שהדפיסו שלושת האחים ביחד כבר בשנת רצ"ד ושנדפס בינתיים גם בוויניציאה בשנת ש"ה. ברם יש במהדורה חדרשה זו שינויים רבים לגבי שתי המהדורות הקודמות גם בספר זה יש רמז לשובו ליהדות בפרט "שובה אלי כי גאלתיך". בנו של שמואל, חיים, נזכר ב"ספר שני מתשובות שאלות ומחדושי מסכת שבועות מהחכם השלם כמחר"ר יוסף ו' לבי", קושטאנדינא שכ"ב (סי' 24). אז כבר לא היה שמואל בין החיים, שהרי בסוף הספר נאמר: "נשלם על ידי הצעיר חיים בכ"ר שמואל אשכנזי ז"ל". חיים הוא האחרון ממשפחת המדפיסים בני העליץ הנודע לנו בשמו, ומסתבר שבא לקושטא יחד עם אביו.

כבר נאמר למעלה, כי רוב ספרי דפוס בני העליץ, שנדפסו בקראקא, נשמדו, ואלה שנשארו מהם, הם יקרי המציאות עד מאד. לכן רשמתי גם ספרים שאינם כיום בנמצא. כשאין סיבה לפקפק במוצאם מבית דפוסם של בני העליץ, על פי רשימות מהימנות, על פי רמזים בתוך ספרים ועל פי אותה רשימה של אוצר ספרי דפוס העליץ שנערכה לשם מכירת הספרים. לקהילות קראקא, פוזנא ולבוב¹¹, ואלה סומנו, כאמור, בכוכבים. שאר הספרים, ובתוכם אוניקה, רשמתי מתוך ראייה.

ואלה הם הספרים שנרשמו ברשימות כדפוס קראקא ובטעות יסודם:

- (1) ספר המבקש, לר' שם טוב פלקירא, קראקא ש"ה (רשימת אסימני כרך א סי' 321).
- (2) מלחמת החכמה והעושר, לר' יהודה אבן שבתי, קראקא ש"ו (בן-יעקב עמ' 333 סי' 1324).
- (3) משניות עם פירוש רבינו עובדיה מברטנורא, קראקא ש"ב (בן-יעקב עמ' 380 סי' 2464).
- (4) "נפתולי אלהים נפתלתי" לר' נפתלי טריויש, קראקא ש"ו (בן-יעקב עמ' 401 סי' 256).

נראה שלפני הרושמים היו אכסמפלרים לקויים בחסר ויחסו אותם לדפוס קראקא מן השנים הללו, או שרשמו את הספרים מתוך רשימות מטעות. להלן נביא רשימה ביבליוגרפית של הדפוסים שיצאו מתחת ידיהם של האחים בני חיים העליץ.

9 ש. רוזאניס אומר ב"דברי ימי ישראל בתוגרמה" חלק ב' עמ' 193: "בספר ההוא היה בקושטאנינא גם מדפיס אחר יצחק אלהים, משנת ש"י עד שנת ש"ג המהי ומסדר האותיות היה שמואל חיים אשכנזי, החותם גם כן שמואל חיים העליץ". הכונה היא כמובן לשמואל ב"ר חיים העליץ.

10 היומן יצא לאור מתוך כתב יד על ידי F. Babinger בחוברת השביעית של Studien zur Fugger-Geschichte, ע"י MGWJ כרך 68 (1924) עמ' 241-248. גם כל שאר הדברים שבינום זה הנוגעים ליהודים, הובאו בתמצית שב" MGWJ שם.

11 MGWJ שם עמ' 244. וכך נאמר ביומן: "וכך אני מכיר אחד שבא אלי בקושטא לפרקים קרובים, בשם שמואל; הוא שירת, כפי שאומרים, בקראקא אצל סוחר אחד, ועבר מן הנצרות ליהדות. מסתבר שעשה באיזה מקום מעשה-תעלולים. והיהודים מתפארים, כי מדי שנה בשנה באים הנה נוצרים ועוברים ליהדות". מכאן נראה, כי דרנשוואם חשב את שמואל כנוצרי מלידה שהתגייר. וכך בלבן ב"ידן אין פוילן" עמ' 190 סבור, כי הכונה בדברי דרנשוואם לאחד משני אנדריאס (אחד האחים או הקרוב), וע"י הערה 6.

בעדרו מזהר את על גב דלא חזי ולא קיימא לז הכי ומיהו רבינו שמוחה
היתר בסדר עולם באחד שחלבו לו חלב בבית הגוי והלך לו והתיר החלב
חדא שלא היה בו דבר טמא כלל ועוד דמרתת דהשת' אתי וידא' פז וידא'

אותו

העולם

להגער

ברכה גיז

אותה רמזי הגבינות שחלבו בהם הגוי גבינות
טלחם כוהגין להגעי כשיטל רוחם להסתחם
בהן נאכא בדיעבד טרי אפי ברפוס בן יומא ובלבד ש
טהריתו יפה טלחם האיסור בעין ח'ז

אין זה תחת ל' ט אלא תחת כחונחוקו ט
טלחם זה גבי העמדה ידחה ריש לסמוך על
סדרם זו רוב התעמדות פל גיד הנסה ופדק כל הבטל
סבירא להו הכי וכן מוכח כתי מהנהגו גאונים המחיד
בית חרנס' בהגל וכתב בפדק כל טעה במדרכי טלחון
אחר הדא תעשה לעינים טלח העויל הנעלה לאגן ט
טהריתו בה חלב ומסחת' חייך גאונים לא פליגי למעשה
הנראה לעינים אלא תתריץ טחמת רוחק נכח עומד
החלב ולגלט הטעם מלט בהנעלה מהלא' זל

וגבי האי לא מזהגו כלי מנוקב אפי' דיעבד אסור
ידחה בדיעבד ים לסמוך על דברי תוספות
המתירין ותכל תקום אין הרפוס כולט אלא אסור ררענן
החלב בהמה טמאה לא טכיה לן כלל
מהלא' זל

רפוסות של גוים לתקן בהן גבינות
של ישראל ולא דמי לטהור מלוח
וטמא טפל לפי שהגבנים של המ
הרפוס נסתמים והיו לי כמו קער'
שמלח בה בשד ראסור לאכול בו ו
רותח ועוד דא' כאז טמא תפל כ'א
הרפוס ומרוב מלח קבל הטעם של
גבינות של גוים והיו כמו טמא
מלוח וכשמכינן בהן הגבינות של
ישראל היו לי' שניהם מלוחים וזא

וגבי האי לא מזהגו כלי מנוקב אפי' דיעבד אסור והג' מילי דהרפוס של
גוי בת יומא אבל אינה כת יומא שריא ורבי תם כתב דמותה דמלוח אינו
מפליט מה שכלוע בעיז בעץ ולעיל בחבתי

שיאלו

לרש' בם על הכבשה שצמצאת טריפ' והיתה חולבת
מה לעשות מזה החלב שחלבו ממנה בעודה חיה
זמן הגבינות והשיב כד איז בידי להתיר כל דבר הנעשה מאותה כבשה
תודג ימים ומביא ראיה מפרק אלו טרפות אבל קודם ג ימים מתיר וכן
פסק בהג' דטפי מג ימים אין בידינו לאסור והג' קא' האי חזונוא
דאשתחזיט ונמצאת טריפה שרי
למיכל מבמבא

ציון 1

עמוד מתוך ספר איסור והיתר לר' יצחק מדורא.
קראקא רצ"ר [סי' 4]

הספרים שנדפסו על ידי בני חיים העליץ

גימניקליך איז גיזארדן דס מן אלי ורבורגני זך אוי
ביכר אן טאג ברענגט צו דויטש אורזן דס איין איקליכר
גימניר מאן מג ויסן דונקט מיך גוט דס מן אויס דיוס
בוילליין מאג לערנן דס גנץ עשרים וארבע גנץ דויטש.
דף ט, ב [הערה על מלת הקשר „את“]: אלה לא הראיתי
להם מקי מחצב יען כי הוא רק הקשר מלה במלה שלי
אחריו ונמצאת לרוב בכל המקרי וגם הספר יאיר נתיב
המראה מקום לכל מלות הבאות בתור לא יראה מקום
לכל מלה ואף כי אני הוספתי אומן להראות מקרי למלת
הדבק לשלמת המלאכה אכן במקרי הנה משכתי ידי לרוב
הטורח עד כי ירחיב יי לנו אייה.

בסוף הספר [הסימן הוא יצחק בר מנחם]: יתעלה
שמו ויתברך זכרו / צוה על עבדיו ויקם דברו / חבר
נאה מקרוב בא לדפוס נחמד למראה כי טוב פרו / קולו
ברמה נשמע מרכבת המשנה אשר לקונקרדשו /
ברם כך נקרא שמו לפני שמורכב משתי הלשונות הלא
כפטיש יפוצץ סלה וכאש דברו / נחמה ומשיבה נפש הוא
לעינים עורות ולתועה בדרך דרך סלולה יורה ולא לצאת
עוד לקראת הנחשים והעקרבים דרך המרבה. לכן חזקו
וקנו ספרי ולא כסף כי טוב סחרו מכל סחורה נאם צעירי
המחקרי

שמואל בר חיים ז"ל העליץ

אשר בר חיים זל העליץ

אליקים בר חיים זל העליץ.

ראה ציורים 32. שטיינשניידר, עמ' 337-338 סי' 4423/1.
— על הספר ועל המחבר עי' J. Perles, Beiträge z.
Geschichte d. hebr. u. aram. Studien, München 1884, p. 117-120
וגם מאקס עריק, די געשיכטע פון דער יידישער ליטעראטור פון די עלטסטע
ציטן ביז דער השכלה-תקופה, הארשע 1928, עמ' 209.
— מהדורה שנייה, בשם „ספר של רבי אנשיל“: קראקא
שם—1884.

[6]

[אזהרת נשים נדה חלת הדלקה לר' דוד כהן.
קראקא רצ"ה רצ"ו; 1535-1536].

16°. (38 דף). דף א, ב: סמל העיר קראקא (השוה
ציור 3 לס' 5).

דף ב, א: למען דעת כל עמי הארץ, גודרי גור עומדי
פרץ, ראשים לשבטים וזקנים, קדמי דוד הקסן מאחי
הכהנים, הובאו שני ספרים הועתקו מלשון עברי ללשון
אשכנז לתועלת אזהרת נשים נדה חלת הדלקה והושמע

[1*]

חמישה חומשי תורה. קראקא רצ"ז—1530.
2°. צונץ באוצר הספרות כ"א (1887), עמ' 4.

[2*]

טורי יורה דעה [לר' יעקב ב"ר אשר]. קראקא
רצ"ז—1530. 4°. באותיות רש"י.
צונץ באוצר הספרות כ"א (1887), עמ' 4.

[3*]

הגדה של פסח. קראקא רצ"א—1531. 4°.
צונץ באוצר הספרות כ"א (1887), עמ' 4.

[4]

[איסורי היתר לרבי יצחק מדורא]. ספר נאה
אשר מעולם לא נדפס עם הגהות וחדושי מלוקטי
מסוקלי ומעוזקה בלתי היות בו חסור או יתור
והנה מתיי אסורים פוקח עורים כי יפלא מהם
דבר בין דם לדם בין גוגיע לגוגיע דברי רביות
נדפס על ידי האחים הנרשמים. [קראקא רצ"ד—
1534].

4°. גליון אה, כ"א: 8 דפים, גליון ו: 4 דפים,
(= 44 דף). הטכסט באותיות מרובעות וההגהות באו-
תיות רש"י.

בסוף הספר: שבה והודיה לאדון המציאות אשר אמץ
ורעותינו והגיענו לסיס איסורי והית' שיסד מוריני
הרב רבינו יצחק מדורא זל. וניתוסף לזה כמה וכמה
חידושים בהגהות אשר שקלו וטרו רבותינו מחברי תור-
תינו הקדושה זל אשר ימצא הקורא בו כל חשק רצונו גם
מדויק לפי אמץ הכח בכל היכולת נשלם היום יום ד כח
לחדש אייר רצ"ד לפ"ק על ידי האחים הנקובים בשמותם
שמואל בר חיים זל העליץ מחקק
אשר בר חיים זל העליץ מחקק
אליקים בר חיים זל העליץ מחקק.

שטיינשניידר, עמ' 1105 סי' 5341/1. ראה ציור 1.

[5]

[מרכבת המשנה לר' אשר אנשיל. קראקא
רצ"ה—רצ"ו; 1535-1536].

4°. (88 דף). המלים העבריות באותיות מרובעות מנוק-
דות; תרגומן היידי ומראה המקום באותיות צור.
בראש הספר [העמוד הראשון חלק]: די חיל עס

ציור 3 :

מתיחת סמל מרכבת המשה לרי אשר אנשיל (מעבר לרף הראשון)
קראקא רציה רציו [סי 5]
סמלי פולין והעיר קראקא וכתוב :
מלך מלכי מלכים ירום ויגביה כוכב מערכתם

לאזני שהאחד תיקן הגאון מהר"ר יודא מינץ ז"ל והשיגי תיקן הגאון מהר"ר שמואל ווירמס ז"ץ וראיתי בשני הם שמה שגילה זה לא גלה זה ומה שגילה זה לא גילה זה אמרתי כדי לזכות בהן רבים לחברם יחד להיות שניהם מצויים ביד כל אחד ואחד ואתפלל להשם יתברך ית' להציל לני משגיאות ומהנה אתחיל ואומר :

יהי שם יי מבורך מעתה ועד עולם, אשר קדשנו במצותיו והבדילנו מן התועים, וצונו שלא להטמא בשום טומאה, אך היות בטהרה ובקדושה שנאמר 'קדושים תהיו כי קדוש אני'. גוט ית' זיי גילובט אוימר אויב איביק דש ער הוט גיהייליקט אונש מיט זיין גיבוטן אוי' הוט אב גישייידן אונש בון דען בולקערן אוי' הוט גיבוטן אונש צו גיט ור אונגרייניגן אין קיינרלייא אונגרייניקט גורס צו זיין ריין אוי' הייליג אז דא איז ווארן גיזאנט אין דער תורה הייליק זולט איר זיין ווען הייליק בין איך גוט ית'. בסוף הספר : דאש בויעל הוט גימאכט מהר"ר דוד כהן אוי' הוט עש גימאכט מדברי הפוסקים אוי' אויך בויר זיך גינזמן עטליכע בויכליך די חאר גיזעזט זיין אוי' הוט גזעהן דו אין איין שטיט דו אין דעם אנדערן אויס גיבליבן ווער, אוי' אויך ווידר אין יענעם ויל דינים שטיין די אין דעם אנדערן גיט שטיין, אוי' הוט עש אלו צו הויף גיהעפט צו גרוסן גיז בנות ישראל דש די רעכט אום גיין מיט אירן מצות ווען אין דען אלטן גישייבן בויכליך ויל אסור שטיט דו מותר איז, וכן להיפך, אוי' איז אסור כרת אוי' די עבירה, אוי' איין קינד דש בון איינ' זולכן ורויזאן קומט די מיט איר צייט גיט חיים אום צו גיין, דער הייסט איין בן הגנה אוי' דרום הוט ער זיך גימיוט דש עש תהלה לאל גוימר גישעקן זול, אוי' הוט איטליכן דין אויס גיזר גיין דש ער זול לויטר שטיין וועלכס אסור אודר מותר איז, אוי' הובן עש ואלענס היום יום ד' בד' לחדש אייר פה בקק קראקא הבירה על ידי האחים

שמואל בר חיים זל העליץ מחקק
אליקים בר חיים זל העליץ מחקק

אונגיקום בספריית שוקן. — לסימנים 86 השנה Alma-nach des Schocken Verlags auf das Jahr 5695, Berlin 1934, p. 129-133. ונדפסו שם גם ארבע פקסימיליות.

[7]

[אורח חיים, התנהגות, לר' אשר בר' היאל, קראקא רצ"ה רצ"ו; 1535-1536].

16°. (38 דף). ההנהגות (בעברית) מנוקדות כולן והן מסומנות במספרים אקלבי.

בשער: דען מוסר אוי' הנהגה ויך איין מענטש הלטן זול, די הוט גימאכט הרב רבינו אשר זכר צדיק לברכה דעם רבינו יעקב ואסר, דער די ארבע טורים גימאכט הוט, אוי' דער עש גיט אלש ור שטיין קאן אין לשון הקודש דא הוט ער עש הויפש וואל מפורש טויטש דש איין איטליכר ווישן ואל וואש ער טון זול, אוי' וואו בויר ער זיך זול הויסן דש ערש גיט טון זול אוי' אויך איין הויפשן מוסר דער הייסט קערות כסף דען הוט גימאכט רבי יוסף בון פרפריינא אוי' הוט עש גישיקט זיין זון אז גון אין זיין הקדמה שטיט.

דף א, ב: סמל העיר קראקא (השנה ציור 3 לסי' 5). דף ב, א [בתוך מסגרת]: ההנהגה אשר תכן רבינו אשר זצ"ל, אבי רבינו יעקב בעל הטורים זצ"ל.

דף ג, א [בתוך מסגרת הפוכה]: אורח חיים למעלה למשכיל למען סור משאול מטה.

בסוף הספר: נחקק פה בקק קראקא על יד הצעיר אליקים בר חיים זל העליץ מחקק.

אונגיקום בספריית שוקן. — החיבור קצרת כסף הנזכר לא נדפס כאן, ומסתבר שנדפס לחוד, ראה את הסימן הבא. ור' גם הערה לערך הקודם.

[8*]

[קערות כסף דען הוט גימאכט רבי יוסף בון פרפריינא אוי' הוט עש גישיקט זיין זון. קראקא על יד הצעיר אליקים בר חיים זל העליץ מחקק]. 16°.

נזכר בסימן הקודם, ור' גם הערה לערך 6.

[9*]

תפלות מכל השנה באותיות גדולות. על ידי המחקקים הר' שמואל ב"ר חיים העליץ וגיטו הר' אליעזר ב"ר שלמה, אילזא רצ"ו [1536]. 4°.

שטיינשניידר Supplementum, עמ' 488 סי' 306, על פי «אוצר הספרים» לבן יעקב, עמ' 661 סי' 753. ועי' ל. לחין MGWJ 79, p. 458.

[10]

הטור הראשון והוא הנקרא אורח חיים [לר' יעקב בר אשר]. נדפס על יד יהניס העליץ פה בקראקא הבירה רצ"ח—1538.

4°. באותיות רש"י.

שטיינשניידר, עמ' 1187 סי' 5499/23.

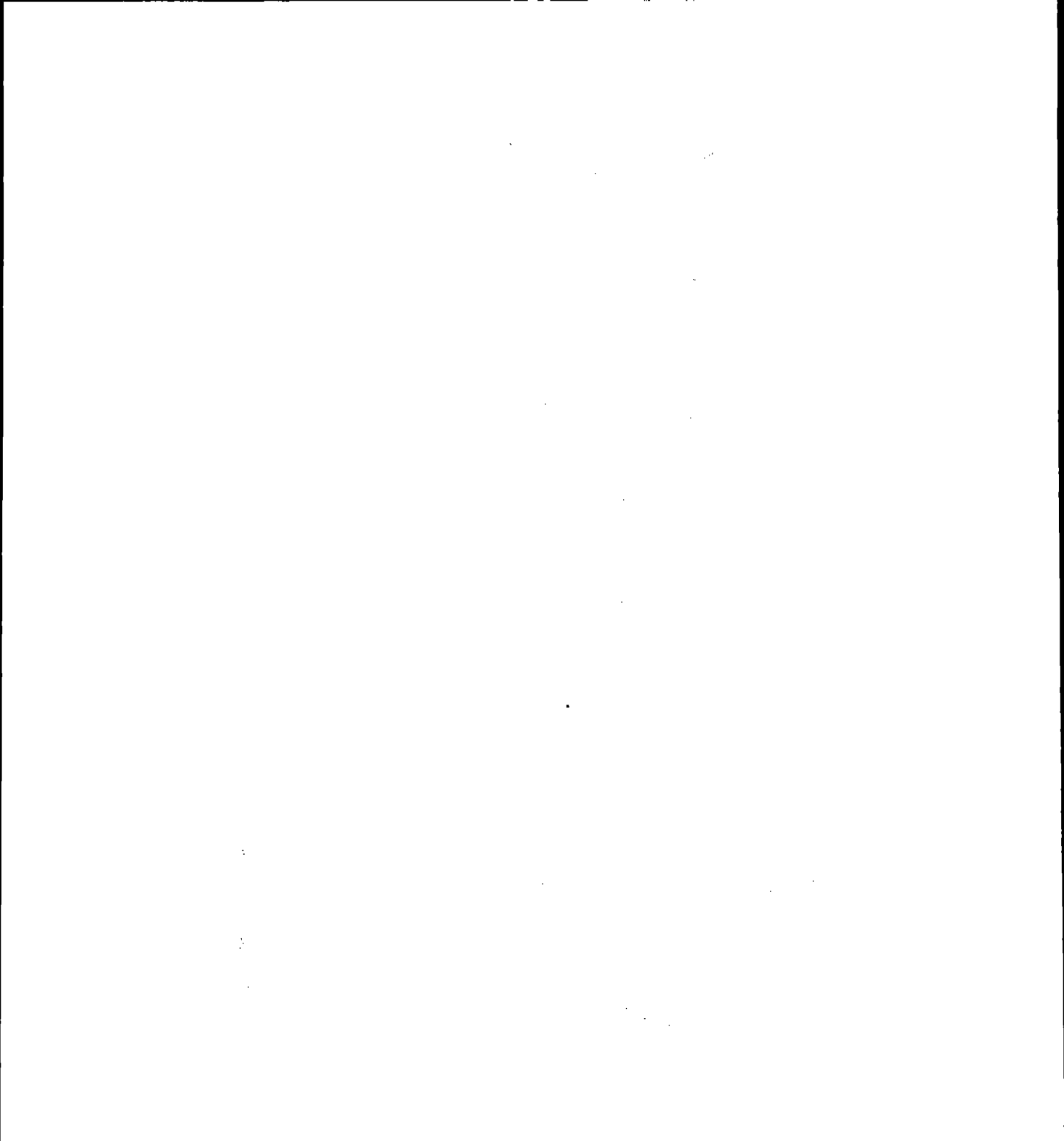
ארבעה ועשרים

ספרי הקדש שלמים : בנקוד ובפסוקים : מדויקים והספדים : מלאכות קשבורות
אשר תהיה משהלח המלך הארצי : שולמן מלמן דום רחוק וחבשא מלכות בפרך
תעדי שמהל בל דים אשמו העלך

אמר : שמהל אל הקיי שמהל אלא שמהל ששכ דלי : אדרי שוכי כי נחלי אסר
זה יטמני מבעש ומעצבן ידי : אדרי כל לבב בסדי יטורם ועדתי : על
תורה ועל העבודת : תדתי תמימה משיבת נפש צור תעודתי : מאדתי עניני : וחל
שער הסמים : באר לטי : מאד וגדולי : נדע טמו בשערים לשם ותעלה : במ
שערי ציון וסאונים בחלכתי : טם שם לו חק ומשפט וערך מערכת : מאד לארץ
חלדתי : בדיכוי הישרים : מבעש יקדים אמרת ונתן באר על עסקי תורה באר
לחיות וחקק בעש בל ועפתי : ארבעה ועשרים שפרי הקדש בנקודים ובפסוקים מות
ומדויק כד יי חסות על עם באר לטי : הנה ונהל תורה והאדרי : יושב רבים
ותרבה הדעת : אדרי ראי הגם תלם ראיתי הארבעה ועשרים הנחל אשר תרם
בינידיא מוטט ומעטט בלסידר תמלי : כום ישועות בלטי : אלא : מבעש מי
משרים ותתרגם ותסדרת אשר מביב ואדרי מן רחל והארץ האדמה מכבוד ותדע
תוד תודי ופרי : אין ערך לצניז : ומל תפנים לא שור בעדתי : הלא חגן בערן מקום
בו עץ ודדים ועץ : אדרי דודע אלרים אחי אתכל ארץ שמוני פני כדלמש
חבר כי לא אשש : חדר לא נאמרו כי ידעתי לזקק עך הארבעה ועשרים ותגדל כי
רב דוא וחלל בשדאל חלל סמרו ומשח אשר לא השיגה דים ומאדס לקטוני : אמנם
לא אשר טל בעדתי חש יל אם אין בו ידע שאת יודע עז במפרשים רבים כאשר כג :
מלסמנח : בוסידו יום : להסמנח ממשען להם ומשען מים : ולא ידעט בפחד כי דא
מקפופטאס יבא אל חלוק : כבוד אמר כולי : ומי שלא ידעה ספר והסמנח אצל :
יאל ואן פת ככל : ובראית יק : אדרי : הלא חסר ומתלל : כי נל בעשיתם תכלי :
אשדית סא שדית ודרי ולכמן : שד הישרים אשר לשלמה :

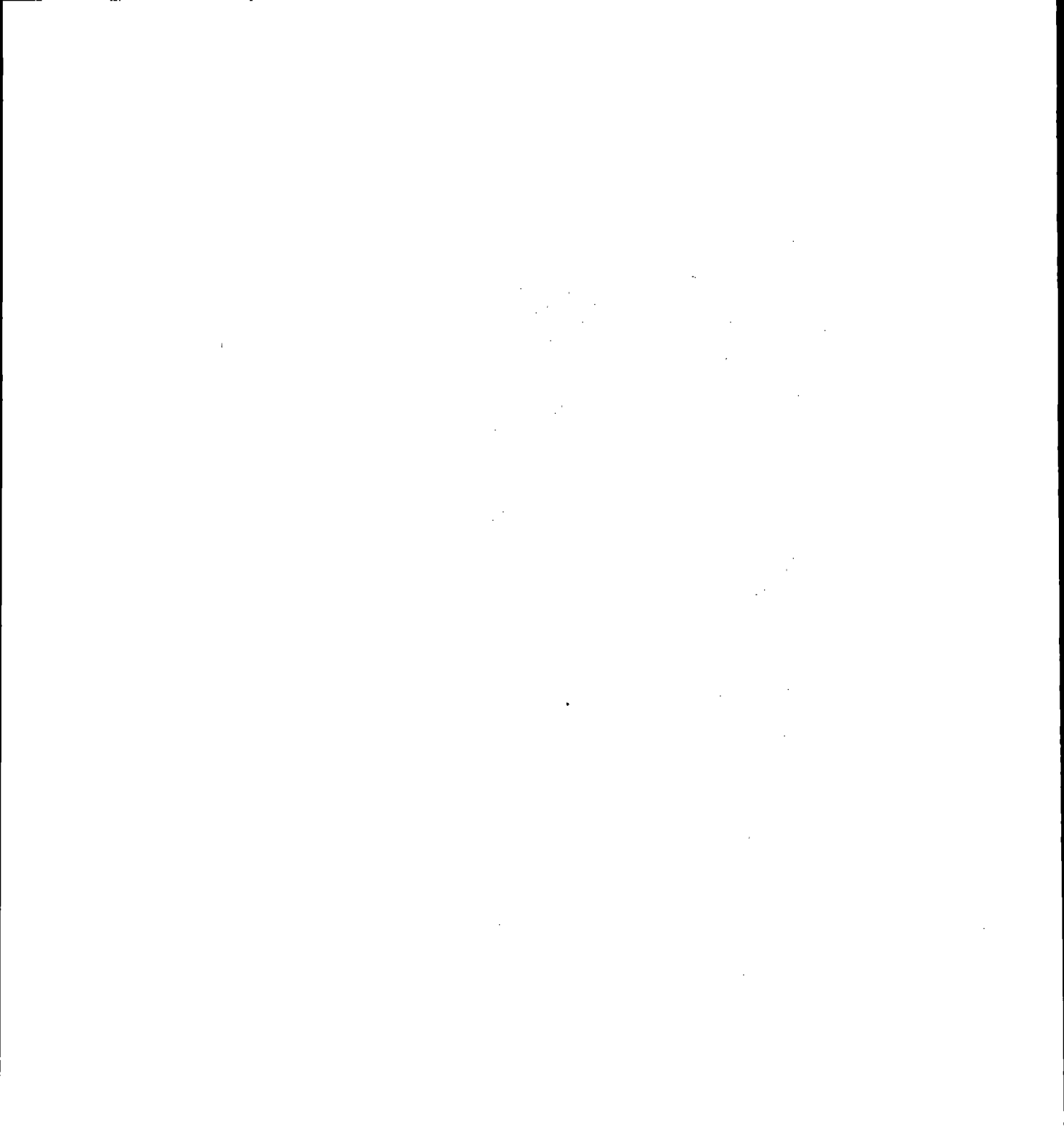
קט המכה עשה לך רב וחכי :	בארבעה ועשרים הספרים :
דע כי אין כמו לטי מוכר :	בכמות קט דרב איסות וברים :
ורבים דם כר מעוז ווערת :	על אפס כבוד מיוחדים :
מקדעך האת פעם ונקוד :	בדוק רב הלא ת.ה סמנחם :

צִיור 5 :
מעשה יהודית, קושטנטינא שי"ב-שי"א
[סי' 22]

[18]

[פסקים לר' שכנא. קראקא לפני שנת ש'—
1540].

4°. (ד דפיס).

בשער : פסוקים שחבר וארג ורקם בקרסי זהב מופז
האחר המיוחד בתוך עזת יעקב ההולך ונושא דגל מחנה
ישראל הגאון ראש גלותינו הנר המערבי המשמש ביום
ובלילה כבה מהר שכנא יצוי על עניין קידושין ובפרט
על קידושין כמר משה בן השר הרופא המומחה כמר
שמואל לועזי יזייא שקידש מר' בריינדל בת מנוח המד
כונה הענדל מקראקא ובכאן הראה מתוך פלפול הגדול
שהם קידושין גמורים ושכל בני ישראל יהיו מוזהרים בה
כי היא אשת איש של כמר משה הנל. ומי שרוצה לראות
כתיבת יד וחתימתו של הגאון הנל יבא וילך אל כמר
משה הנל וימצא בידו כל חפצו. נדפס פה קראקא הבירה
על ידי יהניס העליץ.

בסוף החוברת : פסק של רבי שכנא יצוי.

אונקיום בבריטיש מוזיאום. צדנר, עמ' 695. ראה ציור
6. [תודתי אמורה לידידי ר"מ סאנדרס איש לונדון,
ששלח לי צילום של כל החוברת].

[19]

דאס נויי טעטימענס דאס דא ווערט גי-
נענט עבייעליאון דאס אישט אויף דווייטש איין
וראליכי באטשפט גלייך ווי אים עביריעשן בשו-
רה טובה Gedrukt zu Krokau durch Paul
4°. helic im Jar M. D. XXXX

הדפסת הספר נגמרה בשנת 1541. אין כאן תרגום חדש
אלא טראנסקריפציה מתרגומו של לותר, ומשונה הדבר.
כי הספר הוקדש לבישוף הקראקאוי Gamrat, שהיה
קאטולי, ונתפרסם לכאורה לשם מיסיון קאטולי. עי'
Soncino Blätter הנ"ל, עמ' 79. צלומים : שם עמ'
40*38

[20]

PAUL HELIC, Elemental oder lesebüchlein,
daraus meniglich mit gutem Grund un-
derwisen wird, wie man deutsch büchlein,
Missiven oder Sendbrive, Schuldrive, so
mit hebräischen und jüdischen buchstaben
geschrieben wurden... lesen und verste-
hen sol... Hundsfield 1543. 8°.

M. Brann, Geschichte der Juden in Schle-
sien V, p. 171; Soncino Blätter, III, 1, p. 9.

[11]

[מחזור כמנהג פולין עם פירוש קצר]. קראקו
[רצ"ח-רצ"ט ; 1538-1539].

2°. גליון א : 10 דפים, גליון ב"א : 8 דפים, גליון
יד : 6 דפים (= 112 דף).

בסוף הספר : סליק תפלת היהודים אשר יקראו מגזר
נדפס על ידי יהניס העליץ בקראקא הבירה.

אונקיום בספריית שוקן. החלק הזה הוא חלק שני מן
המחזור, שכן מספרי הגליונות מתחילים בו באות Q.
צילום הוף האחרון : 1, III, Soncino-Blätter,
(1929), p. 37.

[12*]

זמירות. [קראקו רצ"ח-רצ"ט ; 1538-1539].
4°.

על פי רשימת ספרי העליץ שיהודי קראקא הוכרחו
לקנותם, ע' 4, 43, p. 1, Soncino-Blätter, (1929).

[13*]

זמירות. [קראקו רצ"ח-רצ"ט ; 1538-1539]. 8°.
על פי הרשימה הנזכרת בערך 12.

[14*]

יוצרות כמנהג פולין. [קראקו רצ"ח-רצ"ט ;
1538-1539]. 2°.
על פי הרשימה הנזכרת בערך 12. אפשר שהכונה
ל"מחזור", ערך 11.

[15*]

מנהגים. [קראקו רצ"ח-רצ"ט ; 1538-1539].
על פי הרשימה הנזכרת בערך 12.

[16*]

סליחות כמנהג פולין. [קראקא רצ"ח-רצ"ט ;
1538-1539]. 2°.
על פי הרשימה הנזכרת בערך 12.

[17]

הטור השיני והוא הנקרא יורה דעה [לר'
יעקב בר אשר]. נדפס על ידי יהניס העליץ ובסיוע
יוסף קורציוס מגלוגא גדול פה בקראקא הבירה
רצ"ט [1539].

4°. באותיות רש"י.

גם יוסף קורציוס היה מומר. באכסמפלר הבווליאנה
נמחק שמו. — שטיינשניידר, עמ' 1189 סי 5499/32.

[21]

ארבעה ועשרים ספרי הקדש שלמים, בנקוד
ובטעמים, מדויקים ותמימים, נדפסו פה קושטני
דינה אשר תחת ממשלת המלך האדיר שולטן סו-
לימן ירום הודו ותנשא מלכותו בבית הצעיר
שמואל ב'כ"ר חיים אשכנזי העליץ ז"ל. [ש"א-
ש"ב; 1551-1552].

2°. (200 דף). רק התורה. מסתבר שהמדפס לא הצליח
במפעלו ובביאים וכתובים לא נדפסו.

בעמוד השער: אמר שמואל אל חקרי שמואל אלא
שבואל ששב לאל, אחרי שובי כי נחמתי אמרתי זה ינחמני
ממעשי ומעצבון ידי, אודה יי בכל לבב בסוד ישרים ועדה,
על התורה ועל העבודה, תורת יי תמימה משיבה נפש
צור תעודה, מאירת עינים, וזה שער השמים, באור רש"י
ז"ל מאור הגולה, נודע שמו בשערים לשם ותהלה, בכל
שערי ציון המצוינים בהלכה, שם שם לו חק ומשפט וערך
מערכה, מאיר לארץ ולדורים, בדבריו הישרים, מפנינים
יקרים, אמרתי הנה באתי על עסקי תורה באתי להיות
חוקק בעט ברזל ועופרת ארבעה ועשרים ספרי הקדש
בנקודים ובטעמים מוגה ומדויק כדי יי הטובה עלי עם
באור רש"י ז"ל היה להגדיל תורה ולהאדיר יסודו
רבים ותרבה הדעת, אחרי ראי הגם הלום ראיתי הארבעה
ועשרים הגדול אשר הודסם בויניזיא מוכתר ומעוטר
בתלמידיו ונסלי כוס ישועות ברכת יי אש[א] מכמה מיני
מפרשים והתרגום והמסורת אשר סביבו האירו פני תבל
והארץ האירה מכבודו והודו הוד והדר לפניו, אין ערך
לפנינו, וכל חפצים לא ישוו בעיניו, הלא זה בן בעדן
מקדם בו עץ החיים ועץ הדעת, אחרי הודיע אלהים אותי
את כל זאת שמתי פני כחמישי ואדע כי לא אבוש אחור
לא נסוגותי כי ידעתי ליוקר ערך הארבעה ועשרים הגדול
כי רב הוא חדלו בישראל חדלו כמה וכמה אשר לא
השיגה ידם ומאודם לקנותו אמנם זה אשר נחל בעזרת
הש' ית' אם אין בו יתר שאת ויתר עז במפרשים רבים
כאשר בגדול ממי למסתפק בהכרחי יוכל להסתפק במשען
להם ומשען מים ולא ירגיש בפוור כי הוא מועט ופתאום
יבא אל היכלו כבוד אומר כולו, ומי שלא יהיה ספר זה
מצוי אצלו, כאלו אין פתו בסלו, ובראותי יקר תפארת
גדולת הספר ומהללו, כי נפל בצעמים חבלו, אשירה נא
שירת דודי לכרמי, שיר השירים אשר לשלמה:
קנה חכמה עשה לך רב וחבר

בארבעה ועשרים הספרים

ונדע כי אין כמו רש"י מחבר

בכמות קט ורב איכות דברים
דבורים הם בנר מצוה ותורה
עלי אצנם כוזהר מזהירים
פקח עיניך ראה סעם וגקור
בדיוק רב הלא המה סדורים.

אויניקום ברשות הספרייה הלאומית בפאריס סי. Rés.
A2490. ראה ציור 4. שטיינשניידר, עמ' 25 סי' [131].
ל. לחין, MGWJ 79 (1935), p. 458. [הגני מודה
לפרופ' ת. שירמן, שבדק עבורי את הספר וגם רשם
את מספר דפיו].

[22]

מעשה יהודית, נדפס פה קושטניא רבתי
אשר היא תחת ממשלת אדונינו המלך שולטן שו-
לימאן ירום הודו על יד צעיר המחקקים שמואל
בר חיים העליץ ז"ל אשכנזי [ש"ב-ש"ג; 1552-1553].

16°. (18 דף).

מעבר לשער: אמר המעתיק משה מילדונאדו מצאתי
מעשה יהודית כתוב בלשון לטין אצל הגוים אמרתי להע-
תיקו ללשונינו הקדוש למען דעת צדקות יי אשר הפליא
חסדו לנו בעיר מצור ומצוק ואף על פי שמצאתי בו קצת
שגויים מסגנון המדרש שהוכיר רש"י והר"ן ז"ל בפרק
במה מדליקין לא נמנעתי מפני זה מלהעתיקו כי ידעתי
זה דרך המוכירי בספרי הוכרונות דברי הימים שאין
דברי כלם עולים בסגנון אחד, הצד השווה שבשני הספרי
רים לזכור חסדי יי כי לא תמנו כי לא כלו רחמינו למיח
לים לחסדו עיני בנאמני ארץ לכף זכות תרינוני ואם תמ
צאו בו דבר טוב וישר הנו כבוד ליי אלוי ישראל ואם
תמצאו בו שגיאה או טעות תתלו החסרון בי כי קצרה
ידי ולשוני, ולשוני תהנה צדקת חוקת תורת יי תמימה
משיבת נפש עדות יי נאמנה מחכימת פתי, ולמשפטי
אתחנן יעשה עמנו אות לטובה יראו שוואינו ויבושו יחזו
אויבינו ויכלמו ונחננו בשם יי אלהינו נזכיר.

אויניקום בספריית שוקן. ראה ציור 5.

[23]

ש ע ר י ד ו ר א [= איסור והיתר] לר' יצחק מדר-
רא. קושטנידינה ש"ג-1553.

4°. (56 דף).

דף א. א חלק, דף א. ב: הקדמה, כא תאמר לבית יעקב
ותגיד לבני ישראל, אמר יצחק [אלהכין]... וזה היה סיבה

מצויקת לחבר וארץ ירקת בקרסי זהב מופז האחד המיוחד בתוך עדת
יזקב ההולך נושא דגל מחנה ישראל הנאון ראש גלותינו הגר המערב
המשמש ביתך ובלילה כבו מהדר שכנע לנו' על ענין קידושין ובפרט על
קידוש' כמר משה בן השד הרופא המומחה כמר' שמואל לוצני ויוזק' .
שקידוש חר' בריינדל בת חנות המכונה הגדול מקראקו / ובסוף הרגה
חתוך סופו הגדול שהס קידושין גמורים ושכר בני ישראל היו מזהירות
בה כי היא קשת טיש של כמר משה הגל' . ומי שרונה .

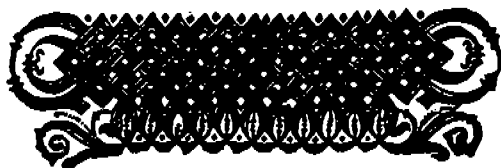
וראות בתיבת יד וחתימתו של הנאון הגל' יבט וילך

אל כמר' משה הגל' ויחלץ בית כל חפציו .

נדפס פה קראקו הבירה

על יד

הציג העלון

החיבור המוזכר כאן הוא כנראה זכרון תורת משה, קושטנדינא ש"ג שי"ד; 1553-1554. שטיינשניידר עמ' 1106/1105 סי' 5341/4.
מהדורה זו שונה בנוסחה מן המהדורה הראשונה סי' 4, וכן מן המהדורה השנייה, שנדפסה על פי כתב יד אחר, ויניציאה ש"ח—1547.

[24]

[שאלות ותשובות ר' יוסף ׳ לב. ח"ב.
קושטנדינא שכ"א-שכ"ב; 1561-62].
2* 172 דף.

בשער: ספר שני מתשובות שאלות ומחורשי מסכת שבועות מהחכם השלם כמהר"ר יוסף ׳ לב נר"ו צוה לנו להדפיס, בהיותו בקושטנדינא בחברת מעייני ותיקין יודעי דעת ומביני מדע חברים מקשיבים לקולו בשיבת הגברת המעטירה עטרת היחס והחסידות והגדולה מרת גרסיא נשיא יגדיל השם הצלחת מעלתה והצלחת חתנה השר הנעלה דון יוסף נשיא יזי"א. ואנחנו המדפיסים התחלנו במלאכה נעזר אל נאור בגבורה שנת השג"ח ממרום קדשו ליצירה נקדמה פניו בתודה יגמור בעדינו ומעשה ידינו כוננה עלינו אכ"ר.

בסוף, דף 163 עמ' ב: עד הנה הגיע שיעור הדפסת הספר המפואר הלו חבור תשובות הרב המובהק כמהר"ר יוסף ׳ לב נר"ו והשבת לאל ית' וההודאה לשמו אשר עזרנו החיינו וקיימנו להחל ולגמור. והיתה השלמתו היום יום ד' ט"ו לחדש שבט שנת ומלאו את הארץ וכי"ש ית' ליצירה [שכ"ב—1562] פה קושטנדינא רבתי אשר היא תחת ממשלת אונינו המלך הגדול שולטן שוליימן ירום הודו ותנשא מלכותו בימיו ובימינו תושע יהודה וישראל ישכון לבטח אמן וכן יהי רצון ונאמר אמן.
גשלים על יד הצעיר חיים בכ"ר שמואל אשכנזי ז"ל.

שטיינשניידר עמ' 1503 סי' 5948/2 — חלק ראשון של שו"ת מהר"י ׳ לב יצא לאור בקושטנדינא חש"ר [שכ"ב—שכ"ה; 1560-1565]. חלק שלישי — קושטנדינא של"ג—1573. וחלק רביעי — ויניציאה שס"ו—1606.

להעיר לבי להדפיס ספר קטן הכמות גדול הערך והאיכות חברו הרב רבי יצחק מדורא ז"ל וחלקו לעשרה שערי בעיני איסורי מאכלות והגהות שבו והלכת נדה, ויולדה וטבילה ועשיתי לו הקדמ' זו במבוא שער לבא בפתחי שערי צדק... ואני בעיני הוספתי עוד הגהות בהלכות נידה גם הלכות חלה בקצרה ומצות הדלקת גר שבת בסימני פרטיהם כי גם זה מצרכי חיקון והכשר הבית הוא.

דף ח, ב [בסוף המפתחות]: ואברך את יוצתין וקוני אשר עזרני והגיעני לבא לרשום בעט ברזל חקוק בכתב מודפס חבור שערי הרב רבינו יצחק מדורא...
דף מז, ב [בראש "הלכות נדה שחבר הר' יצחק מדורא זצ"ל"] : הנה זוגתי הפצירתי לכתוב לה הלכות נדה ואפרשם בקוצר בכ"ח דיגין [הדברים הללו חסרים במהירות האחרות].

בסוף הספר, דף נו, א: להיות ידוע אצל יודעי דרך המדפיסים שבקושי אפשר להם להמלט משגיאות באותיות ובתיבות בעת ההדפסה ויען כי לפעמים ימשך מהטעיות ההם להבין הדבר בהפכו והתיקון בהם קודם ואחר המלאכה על השלימות גם באותיות כמעט אי אפשר לכן מה שהיה באפשרות תקנתי בעצמי ובממוני להקל מעלי עול החוב המוטל עלי לעשות לבלתי עברי על מה שאחז"ל בפרק ב' דכתובות בפסוק ואל תשכן באהלך עולה זה המשהא ספר שאינו מוגה מן הטעיות שבו...

דף נו, ב: הנה נשלמו דיני הרב רבי יצחק מדורא שחבר בהלכות איסורי מאכלות ונדה וגם הלכות חלה והדלקת גר שבת שחברתי גם אני הדל דך ונדכה, לרחמי השמים מיחל ומכחה. והיתה השלמת הדפסתם יום כ"ד לחדש שבט שנת ש"ב ה"ה אלי כי גאלתיך [ש"ג] פה קושטנדינא אשר תחת ממשלת אדוננו המלך סולטן סולימן יר"ה ותנשא מלכותו אכ"ר והוא יתברך יזכני להשלים החבור שאני עסק בו ולהדפיסו לזכות בו את הרבים אמן.
גאם הצעיר יצחק בן הח"ר שמואל אלחכים זלה"ה.
נדפס על יד הצעיר שבמחוקקים שמואל ב"ר חיים העליון ולה"ה.

ר' משה בן יצחק אדרעי וספריו

מאת

אברהם יערי

ר' משה בן יצחק אדרעי, מילידי מרוקו, היה נעיד כל ימיו, עד שהגיע בסוף ימיו לאחר הרפתקאות מרובות לירושלים. ואף-על-פי שדאג תמיד לתאר בראש ספריו את מאורעותיו והרפתקאותיו, לא זכה עד היום לתיאור תולדותיו. יש בחייו משום דוגמא לכמה וכמה חכמים מישראל שכל ימיהם נודדים ותלאות, וראוי הוא שיירשמו תולדותיו לזכרון.

ר' משה אדרעי נולד לאביו יצחק ולאמו מרים ביום ג' תשרי תקל"ה (8 בספטמבר, 1774) בעיר אגאדיר אשר במרוקו. עוד בהיותו יונק, נתגרשו כל אנשי העיר אגאדיר על-ידי מלך מרוקו, "על אשר מרדו במלכות". אז עברו הוריו עמו לעיר אצוירא (מוגדור), שם נפטר אביו בהיות הנער משה בן תשע. אחרי מות אביו עבר הנער לעיר אר באט כדי ללמוד תורה, ושם ישב בבית דודו, אחי-אביו, מסעוד. דודו זה פירנסו ומסר אותו ללמוד תורה, בארבאט למד הנער בישיבת ר' יהודה אנהורי, שישב בסאלי, העיר אשר ממול לארבאט. אף רבו זה סייע לנער מבחינה חמרית.

מקץ שלש שנים לשבתו בארבאט, גבר בנער יצרי-הנודדים, והוא יצא משם לנודדיו בצפון-אפריקה, כדי ללמוד תורה מפי חכמים גדולים. ובימים ההם כבר התחיל דורש ברבים. בספר דרושיו נכלל דרוש שדרש במכנאס בשנת תקמ"ט (1789), והוא אז בן ארבע-עשרה. עוד בימי-נעוריו נתעוררה בו תשוקה לעלות לארץ-ישראל. ומשנפגש בדרך-נודדיו עם אחד מחכמי מרוקו שעמד לעלות עם בני-ביתו לארץ-ישראל, נלווה הנער אליו והלך אתו מעיר לעיר עד שהגיעו לעיר תלמסאן שבאלג'יריה, משהגיעו לתלמסאן פרצה מגפת דבר בעיר, ואז חזרו על עקבותיהם, והנער חזר לארבאט והמשיך ללמוד שם בישיבת ר' יהודה אנהורי שנתים ימים.

משם יצא לאצוירא לראות את אמו ואת אחיו, אבל מצא את יהודי אצוירא נתונים בשעבוד קשה של מושל העיר, "אשר הרג ושרף כמה וכמה, וטפם וחילם היה לבז". ראה שאין זה מקום מתאים לו, ואז — כפי מה שהוא מספר בעצמו — "גמרתי בדעתי לנסוע למרחקים, כי לא הייתי מטופל באשה ובנים, ולמה לי לסבול גלות הישמעאלים". בימים ההם נזדמן לעיר אצוירא שליח צפת, ר' יוסף דוד סיראנו מירושלים, ובעזרת יהודי העיר הצליח להמלט מהעיר. נלווה הבחור משה אל השליח והגיע יחד אתו ללונדון, בשנת תק"ן (1790) או תקנ"א (1791).

בלונדון נתקבל הבחור משה, שהיה אז כבן שש-עשרה, לבית-המדרש "עץ חיים" של ק"ק הספרדים, "שער השמים", והיה סמוך על שלחנו של הגביר בנימין לופיס פירירה, בלונדון דרש

1 באנציקלופדיה היהודית באנגלית (כרך ה', עמ' 41) הוקדשו לו שורות מעטות, מקוטעות ובלתי מדויקות. אין שם זכר לשנת הולדתו, למקומות הולדתו וחינוכו ולכל הרפתקאותיו, ואף לא נזכרה שם כלל עליתו לארץ-ישראל. הוא מתואר שם בכינויים "מקובל ומורה ללשונות חדשות ומרחיות", ושני הכינויים אינם הולמים אותו, כי בספריו אין זכר לדברי-קבלה, ובאשר למלאכתו הרי היתה תורתו אומנותו. — בדרי האנציקלופדיה האנגלית הועתקו ב"אוצר ישראל", ושם נוסף שיבוש, שספרו "מעשה נסים" נדפס באמסטרדם 1814, ובאמת נדפס בשנת תקע"ה, והיא 1818. — בספר "מלכי רבנן", תולדות חכמי מרוקו, ירושלים תרצ"א, נאמר שהוא נפטר בשנת תקפ"ט. וחזר על דבריו מ. ד. גאון, בספרו "יהודי המזרח בארץ ישראל", ח"ב, בערכו, ובאמת היה חי עוד בשנת תר"ב. אף הם לא ידעו על עליתו של אדרעי לארץ-ישראל. — בספר "תולדות חכמי ירושלים" לפרומקין-רבלין לא נזכר אדרעי כלל.

בכל שבת ומועד בביתו של הגביר שמואל אבן דלאך, שקרא לכינוסים אלה בשם "משמרת הקודש". כמה מהדרושים הללו נכללו בספר-דרושי. כדי שיוכל לעזור לאמו ולאחיו שנשארו בחוסר-כל באצוירא שבמרוקו, הדפיס בלונדון בשנת תקנ"ב (1792) את הספר "תורת חיים", "והוא תיקון לליל הששי... כאשר נהגו בערי המערב... כמו שהובא בספר 'חמדת ימים ח'א". בהקדמתו לספר זה סיפר מקצת מהרפתקאותיו.

בלונדון נשא אשה, אבל לא הצליח בנשואיו, כמו שהוא אומר: "איתרע מזלי בענין נישואין", ופרשה זו בחייו תיאר בפרוטרוט בספרו "מעשה נשים", שנשאר בכתב-יד. ולדאבוננו לא הגיע לידינו. מחמת ענינים אלה נאלץ לעזוב את לונדון, ועבר משם לאמסטרדם בשנת תקס"ב (1802). שם נתוודע לאב"ד עדת הספרדים, ר' דניאל הכהן די אויודו, ובעזרתו נתקבל לבית-המדרש "עץ חיים" של עדת-הספרדים. וכן למד אצל ר' שמואל מינדיש די סולה ב"חברת מבוא התלמוד" שבביתו באמסטרדם. שם מתה עליו אשתו הראשונה, ולקח אשה אחרת, והיא ילדה לו שני בנים: יצחק ואברהם.

בשנת תקס"ז (1807) הגיה באמסטרדם את הספר "תהלה לדוד", קובץ פיוטים לפייטן המרוקאי המפורסם, ר' דוד נ' חסין. הספר נמסר לו להגהה, משום שהיה בקי בכתב שרגילים בו יהודי מרוקו, ומשום שהכיר היטב את הפיוטים שהיו חביבים על יהודי מרוקו ושגורים בפייהם. אף בהקדמתו לספר זה סיפר מקצת מתולדותיו.

בשנת תקס"ט (1809) הדפיס באמסטרדם את ספרו "יד משה", הכולל י"ד דרושים שדרש במרוקו, בלונדון ובאמסטרדם. בהקדמתו לספר זה תיאר את תולדותיו בפרוטרוט. תשע שנים לאחר שנדפס באמסטרדם ספרו "יד משה", הדפיס שם, בשנת תקע"ח (1818) את ספרו "מעשה נסים", הכולל קובץ גדול של סיפורים על עשרת השבטים ועל נהר סמבטיון. ספר זה הדפיס במקור העברי ובתרגום ליהודית-אשכנזית. לספר זה לא הקדים הקדמה אוטוביוגרפית. הספר זכה להצלחה מרובה, וחזר ונדפס לאחר מכן פעמים רבות במקומות שונים, ואף שימש מקור לכל מיני קבצים על עשרת השבטים. המחבר עצמו הדפיסו בתרגום אנגלי בלונדון בשנת 1836. לפני צאתו לארץ-ישראל. היה זה הספר האחרון שהדפיס בגולה.

אז חזרה בו ונתעוררה התשוקה לעלות לארץ-ישראל. כבר הזכרנו שעוד בהיותו נער בן שלש-עשרה ניסה לעלות לארץ-ישראל. כשעמד לעזוב את מרוקו, עשה זאת בלויית שליח ארץ-ישראל, וגם בימי שבתו בלונדון לא שכח את חלומו. בדרוש שדרש בלונדון בפורים של שנת תקנ"ב (1792) סיים בדברים אלה: "וגם אנכי... משה אדרעי... מתפלל תמיד יומם ולילה למי שהיכולת בידו שיגאלני מחבלי הצרות והעניות ושיעלני לארץ הקדושה והטהורה, אשר כל חשקי וחפצי הוא שאקבר שם אם יגזור ה' בחמלתו עליי". (יד משה, דף כ"ה ע"ב). גם באמסטרדם נתחבר עם שלוחי ארץ-ישראל, ומידי אחד מהם, ר' ישראל חיים רפאל סגרי מטבריה, קיבל הסכמה לספרו "יד משה". הדרוש האחרון שבספר זה הוא דרוש "למעלת ארץ-ישראל", שדרש בודאי בעת ביקורו של שליח ארץ-ישראל באמסטרדם. אף דרוש זה הוא מסיים בתפלה לעליה: "ויהא רעוא מן קדם מאריה דשמיא וארעא ולמען התורה הקדושה ואבותינו הקדושים אשר בארץ המה. שיוכנו לעלות לתוכה וליקבר בה".

ומה שלא עלה בידו בימי נעוריו, עלה בידו בימי זקנתו. משגמר בדעתו לעלות לארץ-ישראל, עזב את אמסטרדם, שבה ישב כחצי יובל שנים וחזר ללונדון, כדי להתכונן למסעו, ובודאי גם כדי לאסוף את הכסף הדרוש להוצאות הדרך. ושוב נחל אכזבה, כי בנו אברהם לא רצה לעלות כלל, ובנו יצחק הלך אתו עד מרסיליא, ושם נשתקע, ולארץ-ישראל לא הפליג. משם המשיך יחד עם אשתו את דרכו המלאה תלאות והרפתקאות.

הנסיעה מלונדון לירושלים ארכה ארבע שנים. ואלו תחנותיה העיקריות: לונדון—בולון—פאריס—ליזן—מרסיליא—ג'ניבה—ליוורנו—מאלטה—אזמיר—יפו—ירושלים.

באזמיר חלה ונאלץ להשתהות שם תשעה חדשים, ובימי שהותו שם נפלה דליקה בעיר, ובה עלו באש כמעט כל נכסי היהודים שבעיר כליל עשירי באב תר"א (1841). בדליקה זו נשרפו גם כל מטלטליו של הנוסע-העולה, ובכללם כל כתב-היד של חיבוריו שחיבר בשנות נדודיו הארוכים. סוף-סוף הגיע לירושלים בעירום ובחוסר-כל לאחר תלאות אין-קץ בתשרי של שנת תר"ב (1841), והוא או בן ששים ושבע. בירושלים נת מעצבו ומנדודיו, אבל לא פסקו צרותיו, כי חלה ונפל למשכב ולא היה יכול להלך ברגליו, וכדי לעורר את רחמי הבריות עליו הדפיס בירושלים בשנה ההיא את ספר „האזהרות“ לר' יצחק ב"ר ראובן אלברגלוני, שנוהגים יהודי צפון-אפריקה לאמרו בחג השבועות. בהקדמה לספר זה—מהספרים הראשונים שנדפסו בירושלים—סיפר בפרוטרוט על הרפתקאותיו בדרך עליתו לא"י, הוא נפטר בירושלים ושנת מותו לא ידועה לנו.

אלו תולדותיו של חכם נודד זה בקיום כלליים. אולם ראוי להטות און ולשמוע מה בפיו לספר על חייו-נדודיו. הוא השתמש בכל שעת-כושר לספר על עצמו, ולכל ספר שחיבר או הוציא-לאור או הגיה הקדים דברי אוטוביוגרפיה וגילה לעיני הקורא את דרכי-חייו בלשון ציורית רעננה. בהקדמתו לספר הראשון שהוציא-לאור, הוא הספר „תורת חיים“, תיקון לליל הששי עפ"י ספר „חמדת ימים“, שהדפיס בלונדון בשנת תקנ"ב (1792), הוא מספר על ימיו-ילדותו במרוקו, כד הויא מטלטלי טלטולא להיות גולה למקום תורה, בן שלוש עשרה למצות, ותחל רוח י"י לפעם אותי ויעירני כאשר יעור משנתו ויאמר לי: בחור שא עיניך וראה הכלה הנעימה... תורה צוה לנו משה... ואלך אחריה... ותאמר: אלי תבוא, שמע בקולי איעצך, לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך... ויהי אלהים עמך. ואתפללה לאבי שבשמים בצום ובכי, שאלתי ובקשתי שבתי בבית י"י כל ימי חיי, לעבוד ולמשא, וישמע אלהים קולי... ואלך אל העיר המהוללה עיר ואם בישראל סא לי... ואמצא שם... איש אלהים קדוש הוא... הרב... כמחר"ר יהודה אנהורי ולה"ה, אשר נתבקש בישיבה של מעלה בשנה הזאת [תקנ"ב], לו יקחת חכמים ונבונים, והוא עומד לנחותם הדרך, דרך הגמרא, בעיון וסברה... ואמצא חן וחסד... ואטע לי אש"ל [אכילה, שתיה, לינה], ואחי שוקר על לימודי יום יום.

„ויהי בעת ההיא, כאשר חזרתי לעיר מולדתי לראות את אמי ואת אחי, אחרי כן כשוך חמת המלך, מלכו של עולם, להביא רעב על הארץ, וגשם אין... וירא אלהים את הלחץ וידע אלהים. ויהי בימים ההם וימת המלך, והצרה גדולה עד כמעט העיר נהפכה... ויצעקו בני ישראל אל האלהים בדמעות שליש, כי גול הכאב מאד, ואני בתוך הגולה הלך ובכה גושא משך הצער, עד שהגעתי לעיר ואם בישראל לונדון... ויתן אלהים אותי לתן ולחסד בעיני ראשי עם קדש מנהיגי ק"ק ספרדים, והרשוני לבית המדרש הקדוש עץ חיים...“

„ויהי כאשר שבתי בבית המדרש עץ חיים הקדוש כמו זמן ופלג זמן, ותצמח צ"ה בעיר אצו"ר, אשר באו שורדים ושרדו את העיר, וישארו האנשים האלה ערומים ורעבים, כי גדלה צרתם, ובתוכם היתה האלמנה ענייה מרתי אמי, היא ושני בניה, רעבים וערומים, ואין חונן ואין מרחם, כי כל אחד לצרתו פנה, על כל הוצרכתי למצוא מציאות לתת לה חיות נפש. כי אין ידי משגת... אמרתי עת לעשות לי"י לחבר זה הספר... וקראתי תורת חיים אולי אמצא חיים נפשי... ועוד כדי שתהיה תחילת חבורי בחיים, כדי למצוא חיים מאתו ית' לעבור כל הימים ולחבר חבורים...“

ב„התנצלות“ שבסוף הספר הודיע, שיש באמתחתו כתבי-יד של חיבורים „בהדושי גפ"ת וחדושי תנ"ך ושו"ת ופסקים וכמה קונטרסים רבים ונכבדים“, אבל אין בידו כדי הוצאות-הדפוס.

כשהגיה ר' משה אדרעי באמשטרדם בשנת תקס"ו (1807) את הספר „תהלה לדוד“, קובץ-פיוטים לר' דוד ך' חסין, מפייטני מרוקו במאה השמונה-עשרה, הדפיס בראש הספר „התנצלות המגיה“, ובה רמז על מקצת מהרפתקאותיו בלונדון שאילצוהו לעבור משם לאמשטרדם. ואלה עיקרי דבריו:

"אמר הצעיר משה בן... כה"ר יצחק אדרעי ז"ל... ממתא אצירא... שבמדינת מאריוקוס... אשר משם תצא תורה, שרובם ככולם חכמים ונבונים... שליו הייתי בביתי... בארץ מולדתי ובעיר אשר בה למדתי ונתגדלתי אר בא ט... בבית מדרשו של... כמוהו"ר יהודה אנהורי זלה"ה... והיה לי כאב בנטיעת אש"ל, כי לא אשכח לעולם חסדו.

"ויהי כי התעה אותי אלהים ממשפחתי ומבית אבי, יצוא יצאתי מגלות רע ומר של הישמעאלים, כנודע, וכמו שכתבתי בהקדמת תורת חיים שהדפסתי בעיר לונדריש יע"א בשנת ושמרו לס"ק [תקנ"ב], ומקריי'הו'מן הכוני פצעוני, הסיצוני וזרני בארצות וגרשוני עוני מהסתפח בנחלת ה' [כשלו'ן נסיונו לעלות לארץ-ישראל]... נהפך עלי בלהות, סבוני גם סבבוני, והלכתי מגוי אל גוי ומממלכה אל עם אחר, שבתי עם אהלי קדר אשר לא ידעתי תמול שלשם, עם צורר ואכזר אשר לא ירחן ולא ירחן, כי לא עם בינות הוא, ואם אבוא להעיר ולספר כל מה שעבר ועובר עלי עד היום מהצרות הצרות אשר השתרגו עלי ועל צוארי, כל צפור כל כנף הקולמוס לא היה חובש, ונהר יחרב ויבש, וכמו שכתוב אצלי בספר דברי הימים אשר קראתי בשם משה נשי"ם, הלא הוא כמוס עמדי, גנוז באוצרותי בכ"י, אך זה היום אני נצב... בעיר ואם בישראל אמשטרדם יע"א, אשר הנחני אלהים בדרך אמת וקבע לי ישיבה... בבית המדרש הגדול של ק"ק ספרדים ישצ"ו לשכון כבוד בארצם, ובימין צדקתם סמכוני... זה שבתי חמש שנים. ויהי היום נקרא ונקראתי להגיה זה הספר יקר הערך... שירות ותשבחות לאל נורא עלילות..."

ומה שלא הספיק לספר בשני הספרים הללו, סיפר בראש ספרו העיקרי, הוא הספר "יד משה", שנדפס באמשטרדם בשנת תקס"ט (1809) והכולל ארבעה-עשר דרושים שדרש במשך עשרים שנה במרוקו, באנגליה ובהולנד. לשם הדפסתו של ספר זה אסף חותמים בכל קהלות הולנד והדפיס את שמותיהם על ארבעה עמודים בראש הספר. וכן קיבל הסכמות מאת רבני הולנד, ובכללם מאת שליח טבריה שנודמן לאמשטרדם. בהקדמתו לספר זה הוא מתאר את תולדותיו מיום הולדתו בפרוטרוט. וזו תמצית דבריו:

"זה ספר תולדות אדם... כמוני הצעיר בבית אבי ומורי יצחק ז"ל, הוליד אותי בעיר אגאדיר אשר... במדינת מאריוקוס... ביום חמישי בשבת ג' תשרי שנת משה מורשה קהלת יעקב לס"ק [תקל"ה], ובעודני יונק משדי אמי מורתי מרים הנצב"ה, נתגרשו כל אנשי העיר בחרי אף מלך המערב על כל אנשי העיר אשר מרדו במלכות. וילכו ויבואו לעיר אצירא... ושם נתגדלתי, ובהיותי בן תשע שנים נפלה עטרת ראשי הוא אבא מארי יצחק ז"ל..."

"אח"ך נצנצה בי רוח אלהים לילך אל עיר ואם בישראל אר בא ט ללמוד, כי שם הוא מקום הלימוד והעיון... ויתן ה' אותי לרחמים בעיני דודי, אחי אבי, כה"ר מס"ר ז"ל, ויאסוף אותי אל ביתו וזן ופרנס אותי ושם עינו עלי ויתן אותי בבית הספר ללמוד תורה, ולמד אותי כל מה שיש ביכלתו... היה לי כאב ואני הייתי לו כבן. והאלהים הרועה אותי מעודי ועד היום הזה הזמין לי מקום ללמוד, וקבעתי לי ישיבה בישיבת... החסיד ועניו כמוהו"ר יהודה אנהורי זלה"ה, גם הוא היה לי כאב בנטיעת אש"ל, ושם עינו עלי ולימדו אותי בכל מאמצי כוחי, כי לא אשכח לעולם חסדו.

"ובעודני שם... עוסק במלאכת שמים להתלמד עם התלמידים ות"ה כמו ג' שנים, גמרתי בדעתי לילך למקומות אחרים ללמוד, כי היה בי עדיין שכל נערות. ונסעתי משם והלכתי למדינות אחרות לשמוע בלימודים מהאיטנים מוסדי ארץ... והתרגלתי... לדרוש בריבים..."

"ובאותם הימים נודמן לי חכם אחד מחכמי המערב שרצה לעלות עם אשתו ובניו לדור בא"י תובכ"א, ודבקתי בו לעלות עמו, כי תמיד נסספה וגם כלתה נפשי לדור שם, והלכתי עמו מעיר לעיר וממדינה למדינה עד שהגענו... עיר תל מסאן... אך... בהגיענו לשם, היה דבר גדול ב"מ [בר מינן], והוצרכנו לחזור פעם אחרת

3 בגניו בית המדרש לרבנים בניוירק מצאתי דף בודד בדפוס, שהדפיס באמשטרדם ובו קרא לנדיבים לחתום על ספרו (עיין את הפקסימיל שבעמוד הבא).

בס'ר

אליכם אויפן אקרא האנטשט הנגשט אל' ה' האנטדנשט בעס שרי זנאונת ישראל •
רודפי זדק מחזיקי זדק זכונם ואונס • אשר בית ישראל נשען עליהם •
החכמים וזכונם פרנשים גזרים ואמרכלים וכל הפס מקנאו ישל'ו אכיר :

ערות לישראל ותודעה רבה מסימא מאחי הכעיר **משה אדרעי** אשר מן שטיח
אסתיעא לי מילתא לחבר ספר **דרושים** ולדורש זקל קדושם כעתים
קנעס ומיחידים סד'ר סד'ר לבדו וקראתי שט נישאל **יד משה** כמנין י"ד דרושים
שבו למקומותם בשמותם דרוש א' לשבת הגדול • ב' ליום א' של פסח • ג' לז' של פסח •
ד' לשבועות • ה' לשבת איכה • ו' לשבת חמו • ז' לשבת תשובה • ח' לשבת
התורה • ט' לחנוכה • י' לפורים • יא' לחופה • יב' לחנוכה • יג' להספד
ז"ח • י"ד-למסלת א"י תוכיח :

אי לזאת אחלה פני כל קורא בעשר תפלות ותחנות וקידש חמם מאות להיות לי
לעזר וסיוע לזא על היתום להוציא לאור תחבתי מלאכת שמים להדפיסם
בנייר יפה ובאותיות תחבנות ולפי שהוצאת הדפוס ערובים הם • תחיה חתימת כל
ספר וספר סך שלשים סעיפים ממעות אמשפרדס • ושכר עושה זאת • יהיה כסול
ומסופל מאת המשלם שכר טוב לשעלי זדק שירנה אכיר :

בבית ובדפוס אלכנה ויהמי דיכנוח כרד' יוכף פרופס כיו זל
זוכרי ומדפיסי ספרים וואינג אויף דיא שטרייא מאריק עש זכונם
דיין פון דיא נייא גאס אין ניכר 33

באמשטרדם

פקסימיל של הזמנה לנדיבים
לחתום על הספר "יד משה" לרי משה אדרעי

למקומנו כבראשונה, ונתפרדנו איש מעל אחיו, וישבתי לי בעיר ארבאס בשיבה הנול... וזה לי עוד שם שנתיים
ימים... קורא ושונה לילי ויומי בשיבה...

ויהי מאו יצאתי משם לילך לעיר אצורא לראות את מורתי אמי ואחי, ובהגיעי לשם ערבה כל שמחה... לא
יספר מרוב את כל התלאה על הגזרה הבאה על כל היהודים שם בטום עליהם חיל גוים מלך רע מר וקשה, אשר
הרג ושרף כמה וכמה וטפם וחילם היה לבד... ואני בחור הגולה... חשכתי ימים אף לילות יסרוני כליותי
ורעיוני יבהלוני, עוד מעט ויסקלוני, אמרתי בלבי : מה לי עוד פה בעיר הזאת בחור הצרה הגדולה, גמרתי בדעתי
לנסוע למרחקים, כי לא הייתי מסופל באשה ובנים, ולמה לי לסבול גלות הישמעאלים. וטרם אכלה לדבר אל לבי
ואשמע את הקול מדבר... אשר רצה לנסוע משם לעיר לונדריש... שלית אחי שהיה שם, שליתא דרחמנא

כמותה"ר יוסף סיראנו ז"ל⁴, אשר נקבצו באו לו כל העדה וישלחו אותו מן העיר בחפזון ובכבוד גדול, יראו עליו שמא יקרה מקרהו בתוך הגזירה של עם בני ישראל, והיה כשומעי ואחפלה לאבי שבשמים בצום ובכי... שיתגייס לחן ולחסד בעיני שרי העיר להניחו לצאת עם השליח הנ"ל, כי באותם הימים לא היו מניחים שום אדם לצאת מן העיר. וירא אלהים את עניו וישמע לקול בכייתו. ותכף ומיד הלכתי לשליח הנ"ל ובקשתי ממנו לילך עמו ללונדריש, וגם אנשי המקום פרנסים וגבירים דברו בעדי לשרי העיר. ועלתה ביד.

"והלכתי לעיר לונדריש... ושם נתן אותי אלהים לחן ולחסד ונתקבלתי בבית המדרש של ק"ק ספרדים שער השמים... ושם מצאתי איש שר וגדול ליהודים... כהר"ר בנימין לופו"ס פירא... ביתו... בית ועד לחכמים... מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות... כבוד גדול עשה לי, אשר הביא אותי לביתו בחיבה יתירה לכבוד התורה, סמוך על שלחנו כשלתן מלכים... וברוך אלהים... שהייתי תמיד מתאבק ומלחך עפר ת"ח שבבית המדרש... ומן שמייא אסתיצא לי מילתא שהייתי דורש ברבים בישיבה אחת קראתיה בשם משרת הקודש בביתו של הגביר... שמואל אבן דלאך גר"ו לדרוש... בשבתות ומועדים חגים וזמנים...

"ויהי כי ארכו לי שם הימים, והפכו עלי זמנים... אשר איתרע מזלי בענין הנישואין, כמו שיש לי בכ"י בספר מעשה גשמים. נעקרת ונתגלגלתי ממקומי... וקורות הזמן לא הניחו, ונחוני ודחוני, דחוני המבוי עד בואי לעיר ואם בישראל אמש טרדם... וגם סה... לא הונח לי, לא שלות ולא שקט... אחר כמה וכמה דאגות צרות רבות ורעות וטרחות מרובות... אמרתי אלכה לי אל הגדולים גדולי הדור... ובעל הרחמים נתן אותי לחן ולרחמים בעיני... פרנס ומנהיגי עץ חיים ת"ת... ובפרט 'בעיני' הרב... כמותה"ר דניאל הכהן די אזורי... והרשוני להכנס לבית המדרש עץ חיים... ונתישבת ונמנית להיות אחד מבני בית המדרש... וגם לרבות... מורי ורבי כמותה"ר שמואל מינדיש די סולה... אשר לו בביתו... חברת מבואה... כשמה כן היא... ואקוד ואשתחווה ואברך את אל עילום, אשר הגיעני והביאני עד היום".

אולם למרות הדברים הללו לא היו חיינו באמשטרדם חיים של אידיליה. באחד מדרושי שדרש באמשטרדם בשעת חנוכת בית, ושנכלל בספרו "יד מש"ה" (דף כ"ט ע"ב), הוא מטיח דברים קשים על יחסם של יהודי אמשטרדם לתלמידי-חכמים, ואומר:

"בדורות הרעים הללו שהתורה מתמעטת ואין משגיחים בלומדיה ומבזים ומשפילים אותם בעיניהם, ואין דורש ואין מבקש. וחכמי הדור אין בידם יכולת וכת להשיב את ההמון מזרעם הרעה והקשה בקשיות ובאכזריות לבם וערפם הקשה מלהחזיק בידי לומדי תורה, כי ההמון, אדרבה, אם ישמעו דברים ישרים וטובים ונכוחים על בעלי תורה מחכמי הדור, עכ"ז מבזים את חכמי הדור ודבריהם אינם נשמעים בעיניהם ומוסיפים על חטאתם פשע באומרם לחכמי הדור: מה לך ולצדה הזאת להכניס עצמך בדוחק זה להוכיחנו ולומר לנו עשה זאת איפה בני, כי אין אנו רוצים בזה. וקמים על חכמי הדור בעזות מצח בגאווה ובזו ובדברים קשים ורעים, ואינם יכולים [החכמים] להשיב להם דבר, כי כפויים הם תחת ידי הפרנסים והגבירים, בפרט בערי אדום [הנוצרים] שחושבים אותם כאחד ההמון, ואפילו בדבור אינם רוצים לשמוע דבריהם... בדור התפוכות בזמננו זה הוא דבר ולא אפשר להשיב רבים מעון, לפי שכל איש הישר בעיניו יעשה. ואם יש אחד בעיר ושנים במשפחה, שהוא קנאי

4 שליח צפת זה, ר' יוסף דוד סיראנו, הביא לדפוס בלונדון בשנת תקנ"א (1791) את הספר "מורה באצבע וצפורן שמיר" לר' חיים יוסף דוד אדלר. בהסכמת בית דין הספרדים בלונדון שנדפסה בסוף הספר, נאמר על השליח: "כבר אורין ואבתן, החכם השלם הר"ר יוסף דוד סיראנו, מתושבי עה"ק ירושלים תוב"ב, וכעת בשליחותו ידורבנן מצפת ח"ל [תכון לעז], אשר צר לו בדרך בבואו לערי המערב [מרוקן], ויוסף תורד מצרימה צקון לחש בפצע ארץ כנודע, וינוס ויצא להמלט על נפשו, ויסע ויבא למחנה זה בחסרון הלבנה ואסתרא בלגיא" (א. יערי, שלוחי ארץ ישראל, ירושלים תשי"א, עמ' 663).

5 פרסים על התקבלותו לבית-מדרש זה הוא מספר בראש דרוש שדרש באותו יום: "דרשתי בחודש סיון, ד' ב', בבית המדרש עץ חיים של ק"ק ספרדים שבאמשטרדם, ובאותו היום נתקבלתי לימנות אחד מבני בית המדרש, מן הכת האחרונה והקטנה, ע"י תשלומי כסף קניין כספי אשר קניתי לי במאה פלורניס, כפי תקנות והסכמות פרנס ומנהיגי עץ חיים... שנת התקס"ב לפ"ג" (יד משה, דף ז').

בן קנאי, ויתן אל לבו וירצה להוכיח ולומר: בני, מדוע ככה עשית, מיד ימהר [הבן] להשיב ולומר: הלא פלוגי ופלוגי, שהם טובים מכינים ויודעים ועושים יותר מזה, ותולים עצמם להקל במקלקלים.

את כל קורות עליתו לארץ-ישראל הוא מספר בפרוטרוט בהקדמתו ל"אזהרות" ר' יצחק בן ראובן:

"אנכי הצעיר... משה בלא"א מו"ה יצחק אדרעי גר"ו מעיר אגאדיר במארוקוס היא עיר מולדתי, ונולדתי בשנת קה"ת יעקב לפרט [תקל"ה], עיר של חכמים וטופרים. ובעיר אצוירא וארבאט... נתגדלתי ולמדתי... בבית המדרש... כמוהר"ר יהודה אנהורי זלה"ה, אשר היה לי כאב... ומשם הלכתי מעיר לעיר וממדינה למדינה עד בואי לעיר לונדון... ושם בלונדון קבעו לי מקום בבית המדרש, ושם נשאתי אשה, ואחר איזה שנים הלכתי לעיר אמשטרדם... וגם שם נכנסתי לבהמ"ד אחר פטירת אשתי הראשונה, ולקחתי לי אשה ונולדו לי ממנה ב' בנים, יצחק ואברהם. ואח"כ עברו עלי כמה צרות ממקרי הזמן בלתי נאמן. ובהיותי בן י"ב שנים עדיין [כלומר: כבר] הייתי מתאוה לבא לעה"ק ת"ו, ולא זכיתי עד עכשיו, אשר זיכני השי"ת והביאני לכאן סעה"ק ירושלם ת"ו, וכמ"ש לי בספרים שחיברתי והדפסתי יד משה, תורת חיים, ומעשה נסים, ועברו עלי כמה צרות צרורות ולא אסתייע מילתא להוציא לאור מחשבתי לבא העירה קדש ת"ו.

"והיה כי ארכו לי שם הימים, העיר ה' את רוחי, נכספה וגם כלתה נפשי, מתי אבא ואראה פני אלקים, עיר גדולה של חכמים ושל סופרים עה"ק ירושלם דדהבא ת"ו, והיו עיני ולבי שם כל הימים להיות שם שקוד על לימודי מאחר עלות, בעלותי ההרה, ההר הטוב, על הארץ הטובה. והבא לטהר מסייעין אותו, ומן השמים עזרוני לצאת מעיר לונדון, אשר מכרתי שם כל מה שהיה לי, והנחתי ההספקה של בהמ"ה, שהייתי מרויח שם קרוב לעשרים דורס איספאניולוס [זהובים ספרדיים] מדי חדש בחדשו, ושאר הנאות שהיו לי, ולא השגחתי על כל זה, וכל מה שהיה לי, מטלטלים וכלים, מכרתי הכל בהפסד ובהזיק גדול ולא שוה לי, והלכתי עם אשתי. ובני יצחק ואברהם הי"ו לא רצו לילך לעה"ק, רק בני יצחק הלך עמנו עד עיר מארסיליע, ושם ישב לו.

"ומשם הלכנו ממקום למקום קרוב ל' שנים, כי הוצרכתי לישוב בכל מקום איזה זמן, לפי שהייתי תמיד חולה. ועבר עלי כמה צרות וכמה גלגולים וכמה חולאים, והוצאות מרובות תמיד בספינות של אש (ואפור) [כלומר, ספינות-קיסור]. וזו הדרך שהלכנו: מלונדון עד בולון, ומשם עד עיר הגדולה פאריז, ומשם עד ליאון, ומשם עד מארסיליע, ומשם עד זינחא [גינזבת], ומשם עד ליהוננו, ומשם למאלטה, ומשם לאיזמיר. ובאיזמיר הייתי חולה וישבתי לי ט' חדשים. ושם איתרע מזלי שהיתה שריפה גדולה בליל עשרה באב שנת תרי"א לפ"ק, וגשרף כל מה שהיה לי, ספרים ומטלטלים ובגדים, כי שם קניתי הכל מחדש.

"ובאמת אמרו: כשם שמברכין על הטובה, כך מברכין על הרעה. וקבלתי עלי את הדין, אבל היה לי צער גדול על המכתבים [כתביהדי] שנשרפו, דבר שאיני יכול לעשותם בנקל, חיבורים ודרושים וחידושים על תנ"ך וחידושי פסקי גפ"ת ושאי"ד [גמרא פוסקים תוספות ושאר דברים], הכל נשרף, לא נשאר לי מאומה, ולא יכולתי למלס שום דבר, כי הכל היה בפתע פתאום⁶. ומשם הלכתי עד בירזת. ומשם עד עה"ק יפו ת"ו. ועברו עלינו סערת הים יותר מדאי.

6 תיאור זה של הדליקה באומיר בחודש אב תרי"א (1841) אינו מוגזם כלל. ממקורות רבים אנו יודעים שבדליקה זו עלו באש רוב בתי-הכנסת של אומיר וכמה אלפים ספרים וכתבי-יד. ל. א. פרנקל, שעבר את אומיר בדרכו לירושלים בחודש אפריל 1856, מספר מה ששמע אז מפי הרב ר' חיים פאלאבי: "בשנת תרי"א וחרי"ד הצי"ת ה' תבערות גוראות בעדתינו, עדי גמ עשירי העם בערום ובחסר כל נשאר... גם כחמש עשרה אלף ספרים יקרי ערך ומסולאים מפז וכתבי יד אשר חסרונם לא יוכל להמנות נשרפו עמם וגאבדו לנצח..." (ירושלמה, חידען תרי"ט, עמ' 32). — ר' חיים פאלאבי עצמו כותב באחת מתשובותיו על דליקה זו: "שכשריפה הזאת עצמה אשר שרף ה' היה כליון חרוץ לשאר בתי כנסיות וכמאה ספרי תורות שנשרפו וגם כמה וכמה חיבורים רבים מתורה שבכ"ס מהגאונים והרבנים ראשונים ואחרונים ומרבנים שבדור... חוץ מכמה בעלי בתים עם רב מישראל קרוב לשני אלפים נעים ונדים הם ונשיהם וטפם לחורב ביום ולקרה בלילה בעניות ואביונות וללות מבלי לבוש ואין כסות בקרה נודדים ללחם איה..." (לב חיים, שו"ת לר' חיים פאלאבי, חלק ב', אומיר תרי"ט, סימן מ"ג). וכן הוא כותב במקום אחר: "מעשה שהיה כך היה שבשנת התרי"א ליצירה, שממרום שלח אש בעוה"ר לעירנו... והן

„וברוך ה' אלקי ישראל, אשר פדה אותנו מכל צרה, וזכינו לבא לשלום לעה"ק יפו ת"ו. ובעשרת ימי תשובה הלכנו לפענה"ק ירושלם ת"ו. ואעפ"י שעברו עלי כל הצרות הללו, עכ"ז הייתי גותן את השבח לשמו ית' על כל, כי מצאתי מגוח לכף רגלי הצג על הארץ. אח"כ כשנתיישבתי פעה"ק ירושלם ת"ו, כמו חמשה או ששה שבועות, הקרה מקרה בלתי טהור, שנפלה חולשה ברגלי, מחמת קרירות ורוחות שעברו עלי בספינות ובדרכים, ולא יכולתי לילך כבתחילה, ותמנע היתה מעובר על הארץ, וכשאני רוצה לצאת חוצה, נושאים אותי על הכתף. וזו קשה לי מכל הצרות שעברו עלי, אני לי ואויה לי, כי אני יושב סגור בבית לילה ויום, ולא מצאתי מגוח לכף רגלי, הצג אותם על הארץ, ולא יש בכאן רופאים מומחים לרפאות מכאובי, עד ישקף וירא ה' משמים. ועתה ראיתי את האזהרות אלו... אשר אינם נמצאים כ"א מעט מועד, אמרתי בלבי לזכות את הרבים להדפיס אותם בדפוס ודפעה"ק ת"ו ולמכור אותם לאחבי, אולי אוכל להרויח בהם איזה דבר, כי קשה מאד להרויח הפרנסה פעה"ק ת"ו.

כל ימיו ציפה ר' משה אדרעי לגאולה וביקש רמזים לשנת הגאולה. עוד בימי-נעוריו מצא רמז בנבואת-הנחמה של ישעיהו שהגאולה תהיה בשנות תקס"ו-תקס"ז (1806-1807). באחד מדרושו הוא מספר: „כשהייתי נער בשנים בא לדעתי רמז זה... והוא סי' [סימן] תינק"ו [בפסוק: „שישו אתם משוש כל המתאבלים עליה למען תינקו ושבעתם משד תנחומיה“, ישעיה סי', י"א]. העולה למספר תקס"ו, רצוני לומר שבשנת התקס"ו יקבץ הב"ה אותנו מארבע כנפות הארץ ויעלנו לבית מקדשנו... וה' יראנו נפלאות, שגם זה [בגימטריא] שנת תקס"ז (בספרו „יד משה“, דף י"ד ע"ב). וגם בספרו האחרון שהדפיס בירושלים בשנת תר"ב, הוא מרמז לגאולה שתבוא בשנת תר"ו (1846), ותוא מוסיף שם בשולי הקדמתו: „ולפי שכל ספרי וכתבי נשרפו באיזמיר כנ"ל, ארשום לך לזכרון זה הרמז הכתוב בהם: הנצנים נראו בארץ עת הזמיר הגיע וקול ה' נשמע בארצנו אכ"ר“. כלומר, בפסוק זה שבשיר השירים, ב', י"ב, הוא מוצא רמז, שהמשיח יבוא בשנת ה' אלפים תר"ו. ורמז זה הוא רואה צורך להציל מתוך כל חיבוריו שעלו באש.

לספרו האחרון שהדפיס בירושלים קיבל הסכמה מאת הרב ראשון-לציון ר' חיים אברהם גאגין. בהקדמתו הראשונה לספר הוא מודה למשה מונטיפיורי בלונדון „אשר גמלני מאז בהיותי בלונדון טובות גלויות וצפונות“. וכן הוא מודה להגביר יוסף אמזלג, מעשירי יהודי ירושלים בימים ההם, שעלה מגיברלטר, ולגביר שמואל הלוי ך' שושן. מה עלה לו אחרי הדפסת ספרו האחרון בשנת תר"ב, אין אנו יודעים. וכן לא הגיעה אלינו שום ידיעה על שנת פטירתו.

אלה תולדות חכם מישראל, שהתחיל לעלות לארץ-ישראל בהיותו בן שלש-עשרה וסיים את עליתו בהיותו בן ששים ושבע, ויובל-שנים שבינתים רצוף יסורים ומכאובים, תלאות ונדודים. ואף משהגיע לעת זקנתו בירושלים אל המנוחה, לא הגיע אל הנחלה. ואף-על-פי-כן נשאר תוסס ומלא מרץ ולא נתיאש לעולם מן הגאולה.

בעון נשרפו הבתי כנסיות ג"כ... (רוח חיים לר' חיים פאלאבי, חלק ב', אומיר תרל"ו, סימן ר"ז). — באותה דליקה נשרף חלק מחיבוריו של ר' אליהו הכהן מאומיר מחבר „שבט מוסר“, בסוף ספרו „אזור אליהו“, שנדפס בשאלוניקי בשנת תר"ו, מודיע המדפיס: „ע"כ שלחו לידי מזה שנים רבות, ויהי אחרי כן, בשריפה הגדולה אשר היה באומיר... ב"א לחדש מנחם התר"א נשרף שאר החיבור בעו"ה ולא תפ"ץ [בעזונותינו הרבים, ולא תקום פעמיים צרה]“.

הדפוס העברי בפרעסבורג

(השלמות ותיקונים למאמרו של פנחס יעקב הכהן — קרית ספר, שנה ל"א, עמ' 233-251)

מאת

נפתלי בן-מנחם

א. השלמות

דף 1, ב: Druck von Heinrich Sieber אף על העמוד האחרון: Prag 1860. Druck bei S. Freund נראה שעד דף 10 נדפס בפרשבורג ומדף 11 ואילך בפראג.

[5] עבודת הקודש עם כל השבעה כוכבי לכת... [מאת] הרב... חיים יוסף דוד אדלר... פרעס-בורג כת"ר לפ"ק. פערלאג פאן יוסף שלעווינגערס בוכ-האנדלונג. 12°. [4] קכג דף.

דף 1, ב: Pressburg, 1862, Heinrich Sieber's Buchdruckerei; ואלו בעמ' האחרון של הספר: Prag 1862, Druck des S. Freund עי': הכהן, מס' 75, 91, 104.

[6] דרוש מטה נפתלי, חלק שני, אשר ורשתי בע"ה פה ק"ק קארלבורג אני הקטן נפתלי בן... מרדכי אפרים המכונה בפי כל בשם רבי פישל סופר זצ"ל מק"ק פרעסבורג. שנת תרכ"ה לפ"ק. 4°. [7] גז דף. דף 7, ב תשובה של ר' יהודה אסאד למחבר בהלכות ספר תורה משנת תרי"ח.

הכהן, מס' 106, רשם חלק ראשון בלבו, שנדפס בשנת תרכ"ב.

[7] זה השער לה' צדיקים יבואו בו. שו"ת נחלת אבות... [מאת] מוה"ר ישראליסר זלה"ה הנודע בשערים שערי הלכה, כאשר יצא שמו הטוב בחיבורו הגדול שער משפס, וזאת המה יתר דבריו אשר השיב לשואליו להלכה ולמעשה... פרעסבורג בשנת כתר"ו [= תרכ"ו] ישועה לפ"ק. יצא לאור ע"י הרב השגון בנשיק נכד המחבר מוה' עוזר צאמיר ז"ל. 2°. [1] כד דף.

עי': פרידברג, בית עקד ספרים, כרך ג. תל-אביב תשי"ז, עמ' 719, מס' 279.

[8] תפילה למשה, לעצירת המגפה בשנת תקצ"ב מהר"מ סופר. פרעסבורג תרל"ג. 8°. 4 דף.

[1] [קול קורא של ר' משה סופר בו מתנצל על מתן הסכמתו לתרגום התלמוד לגרמנית עלידי ד"ר אפרים משה פינגער]. פרעסבורג, כא טבת תקצ"ה. דף אחד. קול הקורא נתפרסם עלידי ר' יקותיאל יהודה גרינ-וואלד בספרו „אוצר נחמד“, ניריורק תש"ב, עמ' 82-83, בשיבושים רבים, ושנית עלידי א"מ הברמן ב„מאמר על הופסת התלמוד“, ירושלים תשי"ב, עמ' רמורמה עיין שם.

[1*] מודע עלי דרך, דער רייזע געפעהרטע, פראג קעלס וועגוויזער נאך אללען הויפט-פראווינציאל-אונד קליינען שטאדטען אייראָפּא, נעבסט אללען, יעדעס רייזע ווענדען אלס אויך דעס דאהיים בלייבענדען געטהיגען, וויסענסווערטען בעלעהרונגען, פאם פערפאסטער דעס וועגוויזערס צור גליקעליגקייט דעס מענשען. פרעסבורג, געדרוקט ביא אנטאן עדלען פאן שמיד... 1838. 16°. 92 עמוד.

תצלום השער ב-Judaica של ש' בטלהיים, שנה ד (1937), חוברת 24/23, עמ' 31.

[2] באור מלות ההגיון להרמב"ם ז"ל... עם פ"י הרב החכם מו"ה משה בן מנחם ז"ל... ועתה נדפס פעם ששית עם תרגום אשכנזי ויתר באור מאת משה שמואל נייאמאן. והושם עליו נוספות המהות מהמי דקדק הגדול מו"ה איצק סאטנאב ז"ל... פרעסבורג 1853 [תרי"ג]. 8°. עד דף. עי' רשימת הכהן, מס' 3.

[3] וואונדערבארע געשיכטע, פאן ר' בנימין חסי-ראי אדער דער קויפמאן פאן ווענעדיג. פרעסבורג תרי"ט. 12°. 35 עמוד.

עלפי: פרידברג, בית עקד ספרים, א, עמ' 303, מס' 47.

[4] חתם סופר. חלק יורה דעה... תשובות שא-לות... פרעסבורג... שנת כח"ר לפ"ק. 2°. [4] קמו, [5] דף.

- על סי: פרידברג, בית עקר ספרים, ה' עמ' 1116, מט' 1663.
- [9] חתם סופר, חלק אורח חיים... פרעסבורג תרל"ט. בוכדורקעריי פאן שטעפאן גירשי... 2°.
- [2] קמ"ד, [5] דף.
- [10] שערי ברכות לרבנו שמואל בן חפני הגאון ז"ל י"ל מ"ר עפ"י כתב יד ישן עם תיקונים והערות מאת אייזיק הירש חיים... נדפס בסרוגין בבית תלמוד שנה שנייה. פה חיען, תרמ"ב לפ"ק... Druck von Löwy & Alkalay, Pressburg. 12 עמוד.
- [11] שו"ת כתב סופר יורה דעה חלק שני... תרמ"ד לפ"ק. 2°.
- [2] ערקלו דף. — החלק הראשון נדפס בשנת תרל"ט.
- ע"י הכהן, מט' 175, שכלל בתרל"ט שני החלקים יחד. החלק הראשון אינו מכיל אלא [1] עה, [1] דף.
- [12] ספר מקוה ישראל כולל מ' דרושים... לייג משמרות ערב ראש חודש אשר ב"י בארצות הקדם דור"י שים בו ומתפללים ומתענים ולזמנים ומועדנים, ולהספרים ומישואין ומילה וכיוצא, חברו הרב... ישראל נא-גארה וצ"ל... ובכתיבת החבור היה בדמשק אתרי דמר אביו מהר"ר משה ז"ל שה"י מרבניה... ספר הזה הכתוב בכ"י המחבר הקדוש וצ"ל כנראה מתוכו היה סמון אצל החכם המרומם סופר סת"ם ירא ה' נסים הי"ן בן כהר"ר עזרא עט"י ז"ל בארם צובה יע"א, וברוך הוא לה' שוכני בזה הספר, גם ברוך המעתיקו מכ"י הספרדי למען דפוס אותו לפני ב"י ידידי החכם המרומם שאול הי"ו בן החכם השלם נעים ומירות ישראל במהר"ר יוסף דחיק כהן ז"ל שהיה שו"ב בארם צובה יע"א, והוא יר שב באהלי ומעתיקו בסורח רב. הגהתינו כפי כתי והד' סתתיו בבית דפוס אשר חנני ה' אברהם במוהר"ר יעקב ביק. בפרעסבורג שנת תר"ן.
- גראה שהספר שהתחילו בסידורו בבית הדפוס לא זכה לצאת ונשאר עד היום בכתיב"ד. לאוינגר ראה שלושים עמודים נדפסים. עין: Magyar Zsidó Szemle, 57 (1940), p. 37-38.
- [13] קול זמרה. יצא לאור ממני הצעיר יהודה קסטל סי"ט. נדפס מפע"ק ירושלם תוכב"א בשנת ש"ן לפ"ק, שמואל הלוי צוקערמאן. 8°.
- [1] ס"ס דף.
- הדפים א"ט (השירים המנוקדים) נדפסו בפרעסבורג בדף יט, ב נאמר בפירוש: Franz Nirschy's Buch-druckerei in Pressburg.
- [14] רשימת הספרים הנמצאים אתי עתיקים וחד-שיט. אברהם ביק. פה פרעסבורג בשנת תרנ"ז לפ"ק. 112 עמוד.
- גרשמו כאן 23 כתבייד ו-2111 ספריידפוס. — הרשימה לא נרשמה במפתח המפתחות של ש' שונגי. — נרשמה כאן על פי: ד"ר ד"ש לאוינגר, כתבייד שבספריה בית המדרש לרבנים בבודפשט — Magyar Zsidó Szemle, 57 (1940), p. 29.
- [15] תקנות כולל אונגארן בעיה"ק ירושלים תובב"א. פרעסבורג תרס"ג לפ"ק. 8°.
- 12 עמוד.
- נדפס בדפוס של מהר"ר זלמן ליכטענפעלד בק"ק פרעסבורג יע"א. על התקנות חתומים: ר' שמחה בונם סופר, פרשבורג, ור' אלעזר לעז, אונגואר-אוהיעל.
- [16] שערי תלמוד הילדים יבואו בו ללמוד יסודי שפת עבר, חוקי האמונה היהודית ותולדות עם בני ישראל. נפתח על ידי הצי יצחק חיים קסטליוני ס"ט בהסכמת יועץ המלך הממונה על עסקי התלמוד, חלק ראשון, אלף חמישי. פה רומא יע"א שנת תרס"ד לפ"ק. פרעסבורג נדפס בדפוס של יעקב אלי נאש. 8°.
- 36 עמוד.
- [17] כתבי הרב יהודה אריה ממודינא. הוצאתם לאור בפעם הראשונה... עם הערות בלשון הקדש ועם מבוא גדול בלשון אשכנז אני יהודה ד"ר בלוי... נדפס בדפוס של אברהם אלקאלאי ובנו, פרעסבורג תרס"ו. 8°.
- [4] 208, 184, [4] עמוד.
- [18] ספר משאת בנימין על התורה, כולל ביאורים ופרושים, דרושים וחדושים בביאורי מקראות, מדרשי חז"ל, ומאמרי התלמוד בדרך פשט ואגדה... אשר דרוש דרש... אלי רייך יליד סאבאטיש יע"א דיין ומגיד מישורים בק"ק טירנוי יע"א. חלק ראשון: ספר בראשית. נדפס בפרעסבורג יע"א שנת תרס"ח לב"צ בדפוס של אברהם ו' דוד אלקאלאי ובנו. 4°.
- [4] סה דף, 13 עמוד.
- דף 2—3, א: הסכמות מאת: ר' דוד פראנקפורטער, ר' נתן באמבערגער, חירצבורג, טו"ב אדר תרס"ח; ר' חיים טויבש, באטשאן; ר' יצחק שווייגער, טאפאלשאן, כו במרחשון תרס"ח.
- [19] בין תקוה ויאוש. (מחשבות פליט) מאת הרב משה לייטר — דוניוב (גליציה)... נדפס פה פ"ב [=פרש-בורג שנת תרע"ז לפ"ק. Salamon Lichtenfeld, Pozsony. 8°.
- יד עמוד.

[22] דרכי ציון: דרושים יקרים ונחמדים לפי צו ומשנת בן עזאי וכו'... חברו גאון גדול ודרשו מפורסם ז"ל ממאה העברה לא גודע שמו... נמצא בגנוי ואוצר הספרים של... מריה נפתלי הכהן [שחארטץ] זי"ע אב"ד ה' מאר אונגארן... העתקתיו סדרתי והוצאתי לאור... אברהם יהודה הכהן שחארטץ... בשנת תרפ"ב לפ"ק...
"Kosmos" Buchdruckerei, Bratislava. 8°.

כב דף.

[23] סדר נוסח הקרבנות והיידוי ליום שלש עשרה מדות, הושענות להושענא רבא, הקפות לשמיני עצרת ולשית הנהוג עפ"י מנהג של כ"ק אדומ"ו הרב הגאון... מריה צבי אלימלך זצוק"ל אבדק"ק דינאב. בראטיסלאווא בדפוס המשובח של הרבני הנגיד והמפואר מריה שלמה ולמן נייפעלד ובניו בשנת תרפ"א [תרפ"ב] לפ"ק. 8°.

לד דף.

[20] די וואהרהייט. פערבאנד חסידימוס און ציר גימוס. זכרונות העת. פערבאסט מאת רב אחד שנת תרע"ח פה חין. דרוק פאן אלקלעי נאכפאלגער, פאשעני [= פרעסבורג] 1918. 8°. 34 עמוד.

[21] עמק הלכה: אסיפת זקנים וחכמי הדור הייז לפרש ולבאר כל חמירא בשיטות הש"ס ופוסקים ולמצוא פתרונים למשאלות החיים עפ"י התורה והדת. יו"ל מדי חודש בתדוש ע"י העורך ישראל בהג"ר קאפל רייך בי"ז. 4°. קאזמאס דרוקעריי... בראטיסלאווא.

חוברת א: סבת תרפ"א. ב: שבט תרפ"א. ג: אדר ראשון ושני. ד: ניסן. ה: אייר. מחוברת זו ואילך ברי פוט אדאָלף אלקאלאי אונד זאהן נאכפאלגער. ו: סיון. ז"ח: תמוזאב. ט, שנה ב: תשרי תרפ"ב. י: מרחשון. יא"ב: כסלו. יג: סבת. יד: שבט. טו: אדר. טז: יסוד: יסודאיר. החוברות הבאות (יח"כ, סיון תרפ"ב—שבט תרפ"ג) נדפסו בסירוג.

ב. תיקונים

[101] חתם סופר חלק חשן משפט. נדפס בשנת תרמ"א (1861) ולא בתרמ"ב.

[205] המדריך, מה"ר אברהם זינגער... ח"ב... 108 עמ'. יש לתקן: מאת אברהם זינגער ואחיו בנימין זינגער. [4] מאיצד דף.

[214] "פי שנים... ח"ב עשרת זקנים... תרמ"ג. 8: 240, 100 עמ". באמת נדפס "עשרת זקנים הוא חלק שני ממחברתי פי שנים" לרי קלוגימוס חיים בשנת תרמ"ב. החלק הראשון יצא חזאי שנה מקודם: תרמ"א.

[262] בית אברהם הוא חלק ששי מחלקי ספרי המדול אהל מועד, מאת ר' אברהם ביק. הכהן רושם: 16, 123 עמ". באמת: טז, צו עמוד.

[271] תוספתא סדר נשים... עם פירוש חשק שלמה. הכהן רושם את הספר בשנת תרנ"א, כפי שרשום על מעטפת הספר, אבל על השער נדפס תר"ן.

[284] זכרון יצחק לרי יצחק אייזק פריעדמאן נדפס בשנת ששון [= תרנ"ו]. 2. כ דף (ולא "תרנ"ו). 8. 24 דף.

[299] אור הבהיר, מה"ר משה שמואל גלאונער... תרס"ח. הספר נדפס "בדפוס של השותפים חידער עט רויזענטהאל מ. סיגעט תרס"ח". הכהן נגור אחר טוריד ברג אנב: שם הספר לא "אור הבהיר" אלא "אור בהיר".

[11] הלכות רב אלפס. הכהן רושם: "ג"כ, תקצ"ו תר"י. ויש לתקן: שמונה כרכים, תקצ"ו תקצ"ח.

[15] חקרי לב, מאת מאיר הלוי לעסטערס: 32 עמ". באמת אין הספר מכיל אלא 21 עמוד.

[38] פירוש רד"ק. יש לתקן: [3], 91 דף.

[47] טור אורח חיים. הספר נדפס בשנת ת"ר ולא בשנת תר"ה. 2. [1] רצט דף. ע"י גם מס' 52.

[55] צמח השדה, לרי נתן פרידער. הכהן רושם: "חדושי מס' הש"ס ודרשות, תר"ז". באמת מכיל הספר: דרשות (דף בלח) וחידושים על יורה דעה, אבן העזר וחשן משפט (לס"ד). והספר נדפס לא בשנת תר"ז אלא בשנת חרות. אמנם התאריך הלועזי הוא: 1847. 4. נד דף.

[70] מעשי אבות... מה"ר אהרן אלעזר פאשקוס. יש לתקן: פשקיס.

[89] כנף רבנים. הספר נדפס אמנם עלידי ר' יוסף גינס. מתושבי פרעסבורג ועל השער רושם Pressburg 1859, אבל על הדף האחרון, דף קנב ב: Druck von A. della Torre in Wien, 1860.

[100] אורח רענן. לא נדפס בפרעסבורג, אלא בפראג בדפוס ש' פרוינד.

תעודה חדשה מראשית התנועה השבתאית

מצא

גרשם שלום

✕

בשנת תש"ב פרסמתי ברבעון "ציון" שנה ז', עמ' 190-193, אגרת יקרת-ערך שנכתבה על ידי שני חכמים מארם-צובא לחכמי קורדיסטאן. אגרת זו, שהעתיקה מאוחרת ממנה נשתמרה בס' תועי רוח למשכיל עלום-שם מדמשק¹, נכתבה בשנת תכ"ט על ידי ר' שלמה בן אברהם לנייאדו, רבה של ארם-צובא. ור' נתן בן מרדכי, ויש בה סיפור וזכרונות ממה ששבתי צבי סיפר להם על עצמו כאשר עבר את קהילתם בשנת תכ"ה. הזכרתי שם כי אגרת אחרת של הרב לנייאדו ושל החתום השני, הנקרא שם בשם ר' נסים בן מרדכי דיין, נמצאה בשעתו בכתב יד מעובדו אברהם אפשטיין בספרית הקהילה בויהנה. לפי תיאורו של א. זכריה שווארץ ברישימת כתבי היד הללו, הכוללה אגרת זו סיפור דברים על נתן הנביא ושבתי צבי, מקצתו בספרדית ומקצתו בעברית². שווארץ לא הזכיר כל תאריך, ובספרי "שבתי צבי והתנועה השבתאית בימי חייו", עמ' 404, שיערתי שאגרת זו, שנכתבה לשני יהודים באנקוזה, נשללה בשנת תכ"ו (ועיי' שם גם בעמ' 208 בהערות). לא יכולתי להשתמש בה, כי כל כתבי היד הללו נתפוררו לאחר שנגנבו על ידי הנאצים, אבל הבעתי שם את תקוותי, כי אולי עוד תתגלה ביום מן הימים.

1 על ספר זה והתעודות השבתאיות שבו עיין מאמרי שם, עמ' 172-196.
2 A. Z. Schwarz: Die hebräischen Handschriften in Österreich, עמ' 91-92.

ג ו ה מ כ ת ב

החכמים השלמים גבירים המעולים כמה"ר יהודה חיים מאנקוגה וכמהר דוד קויטיניו נ' בנשתי ה' שמרם לעולם

Sera dizirle a sus M[ercedes] **אֵיךְ הָאִיר אֶל עֶבֶר פָּנָיו** una [etra] de sus M[ercedes] de שֶׁבֶט q[ue] le seamos מוֹדִיעִי **הַדְּבָרִים עַל בּוֹרִין**, Sabran s[us] M[ercedes] como משנת התכה **יָוָם ד'** tuvimos una letra de עוֹזָה en la qual avizan q[ue] אֲשֶׁרֵינוּ שׁוֹכֵינוּ לִרְאוֹת מָה שֶׁלֹּא רָאוּ אֲבוֹתֵינוּ כִּי הָאִיר לָנוּ אוֹר גָּדוֹל עָיִי מִיּוֹ הָאֱלֹדִי נִתַּן הַנְּבִיאָה q[ue] siempre fue joya preciosa en הָעֵינָן y no se entendia **בַּחֲמֵי הַקְּבֵלָה** y vieron entonces en תַּכְּ"ה שֶׁנ' חֲדָשׁ אֲד' se retiro en una camarita alta solo y algunos חֲבָרִים abaxo de enfrente y les dava **תָּקוֹן כְּמַה הַפְּסָקוֹת וְטִבְיָלוֹת** y descubria a cada uno lo q[ue] hizo de bien y mal **לְבִינָה שְׂבִינוּ דְּבָרִים אֲפִי** en עָיִי y **בְּקֵבֵלָה וְסוֹד הַשִּׁיג הָרֵבָה עָיִי** y **הַפְּסָק' ו' יָמִים וְשֵׁשֶׁת לַיְלֹת מִשְׁבֶּת לִשְׁב' hazia** y **אֵלֵיָּהוּ הַנְּבִיאָה ז"ל** עד ד' לַסִּיּוֹן לֵיל הַכֹּסֶף' ו' **דָּבָר ה' הִיא אֵלֵינוּ בְּקוֹל יוֹצֵא מִפִּי דְּבָרִים אֲשֶׁר לֹא נוֹכַח לְגִלּוֹי** y no se pudo escribir

3 קריאת מלה זו אינה בטוחה, מלבד אות התי"ו שבסוף. שתי האותיות הראשונות דומות ל"שו" או "גפ". האם טעה המעתיק לפום ריהטא וכתב "שות" במקום "שבת" ?

והנה נתמלאה תקוה זו. בין התעודות והכתבים שהובאו לספריה הלאומית בירושלים מאוצרות הגולה החרבה נתגלתה גם אגרת זו והיא רשומה שם בסי' 3132 ב' 8° ברשימת כתבי היד העבריים. אין לי ספק כי לפנינו העתקה קדומה מאד של המקור שהועתקה כנראה עוד בשנת תכ"ו. בעיצומם של המאורעות, ונשלחה לאחת הקהילות הספרדיות באיטליה. היא מכילה עתה שני דפים, שנקרעו כנראה מתוך איזו מחברת. בתבנית 19,5:27,5 ס"מ. הדף הראשון מלא כולו, ואילו בדף השני נמצאו רק שתי השורות האחרונות של המכתב והחתימות. אופן החתימה, הפתיחה "חתומים..." והעובדה ששמות שני החתומים נכתבו ללא ספק על ידי אותו סופר שהעתיק גם את שאר המכתב, מעידים על כך שאין בידינו המקור עצמו. כן אין בדפים אלה הכתובת, שהיתה צריכה להימצא כאן אילו היה זה המקור עצמו. שתי השורות בפתיחת ההעתקה לא יכלו לשמש כתובת בדואר, כי הן קשורות לנוסח המכתב עצמו.

האגרת כתובה ברובה ספרדית באותיות לאטיניות, אלא שנתערבו בה מלים בודדות, ביטויים שלמים וגם משפטים שלמים בעברית. הכתב הוא כתב המאה ה' 17 והאותיות גדולות וברורות למדי כמעט בכל מקום. עברתי על התעודה עם ד"ר חיים ביינארט ועם פרופ' חירש פרי, ונסתייעתי בעצתם הטובה בפענוחה ובהבנת כמה דברים בחלקים הספרדיים, והנני מביע להם כאן את תודתי הרבה על עזרתם הידידותית. הכתיב של המלים הספרדיות שונה בכמה מקרים מן הכתיב המודרני, ולא ראיתי צורך לשנותו, אלא שלא שמתי לב להפקדות הרגילה באותם הדורות לגבי השימוש באותיות רבותיות, והלכתי בזה אחרי המנהג של הכתיב המודרני.

מתוך ההעתקה שתבוא למטה מתברר שלפנינו גם מכתב מתוך מכתב, והעובדה שנשתמרה לנו כאן, אם כי אולי בקיצורים, העתקת אחת האגרות הקדומות ביותר שנכתבו בענייני התעמולה השבתאית בקיץ תכ"ה מקנה ערך מיוחד למקור חדש זה. אביא כאן את הדברים בהעתקה נאמנה, אוסיף עליהם תרגום עברי שלם ואחרי כן אעמוד על נקודות עיקריות המתעוררות מניתוח תעודה זו. מתוך כך יתברר לנו גם כן מה היא התרומה שתעודה זו תורמת לתיקון נקודות פרטיות אחדות בספרי על שבתי צבי. שמחתי היתה רבה כי תעודה זו נתגלתה לידי ויכולתי להשתמש בה כדי לתקן את דברי עצמי במקום הצורך.

תרגום

החכמים השלמים גבירים המעולים כמה"ר יהודה חיים מאנקונה וכמה"ר דוד קויטיניו בנבנשתי ה' שמרם לעולם

יש להודיע למעלת כבודכם איך האיר אל עבר פנינו מכתב ממעלתכם מראש חדש שבט האומר שנהיה מודיעים לכם הדברים על בוריים. ידעו מעלתכם איך יום ז' לחדש מנחם משנת התכ"ה קבלנו מכתב אחד מעזה שבו מודיעים שאשרינו שזכינו לראות מה שלא ראו אבותינו כי האיר לנו אור גדול על ידי מורנו ורובנו האלהי נתן הנביא שתמיד היה תכשיט יקר בחכמת העיון ולא היתה לו הבנה בחכמת הקבלה. וראו אז בחדש אדר שנת תכ"ה שהתבודד בחדר בעליה וחברים אחדים למטה ממול ונתן להם תיקון נשמה הפסקות וטבילות וגילה לכל אחד מה עשה מהטוב ומהרע אפילו דברים שבינו לבינה וכן בקבלה וסוד השיג הרבה על ידי אליהו הנביא ז"ל ועשה הפסקה ששה ימים וששה לילות משבת לשבת. כל זה עד ז' לסיון. ליל שבת (?) דבר ה' היה אליו בקול יוצא מפיו דברים אשר לא נוכל לגלות, ולא יכלו לכתוב בלילה ההוא חג השבועות כלום.

גוף המכתב

הבדלה **nada**, despues ליל מ"ש fuimos a meldar a su caza dixo **en toda caza q[ue]** avia judios toda **y le nacio** בן זכר בכורונה ובנגון **una hora todos** אוחותם **y despues nosotros** meldando se arrimo y שמענו **de cada cien palabras** no podimos escrevir una מימות מרע"ה לא **q[ue]** cierto דעת **nos sustento el d[i]o** אשירי עין ראתה פנוד ה' שמעו אלי אבירי לב עד מתי **de lo q[ue]** se oyo fue ריש מלין **mas** נשמע כזאת אתם קשי עורף לא תשאלו עוד אות מנתן ידידי כי רוח ה' בקרבו חזרו בתשובה ואתם תלת קשרי דמהימנותא ואם תזכו להיות י' תזכו להיות עזר וסיוע לשבתי ידידי עליו נא' צדיק באמונתו יחיה ותוא מהולל מפשענו מדכא מעונותיו⁵ ועליו נא' והאיש משה עניו מאד אוי לו למהרהר אחריו כאלו מהרהר אח' השכינה ובקרוב תזכו לראות מה שלא ראו אבותיכם.

Esto es ראשו שמענו pa[ra] escribir no abastan manos de papel q[ue] no abastan כטפה מן הים
 עטרת ראשו הרב הקדוש כמהרר מצרים de וירושלים שליה Q[uan]do le contamos esto vido todo como un חלום. Lo conbidaron una noche donde el suegro
 de נתן הנביא es לישבונה די שמואל כה"ר שמאלה Le m[an]do a rogar al
 q[ue] le hiziesse saber a q[ue] hora le viene la נבואה q[ue] le llamara. Le dixo
 q[ue] fuera בה שעת' Q[uan]do fue no se oyó de su boca otro q[ue] dos palabras
 הברה la יחינו מיומים ובוים השלישי יקימנו חזרו בתשובה ויקוים זה בכס
 חיות le vino el ביום הג' q[ue] lo entendereis, y ansi fue הג' ביום
 ותפול אימתו על כל קרן עור פניו cosa q[ue] le llamara למי עטרת ראשו שבת צבי יריה y
 La otra noche לנביא יעקב es נתגלה לנביא ישי משיח אלדי יעקב q[ue] nos dixo וירושלים אל ידבר ר' שבת
 todo con קרוב לארבעים איש y llevo קומו ונעלה אל ירושלים y מדבר ר' שבת
 el paxaro no podia passar 10 nos llevo por otros caminos cosa q[ue] el paxaro no podia passar
 דברים שלא נתנו ליכתב ברוך son אותות ומופתים בדרך הה' q[ue] vimos. Despues uvo causa q[ue] no entramos con el en
 de ver lo q[ue] vimos. Y dize q[ue] nos lleva e Esmir וירושלים הכל אפים יסתחוו לו וירושלם
 de presto y בתמוז יז q[ue] hizieron השכינה לכבוד בעזה ושמחה משת' יר"ט q[ue] ansi נתגלה
 יום ח' למנחם ע"כ נוסח הכת' של עזה

vino aquí en Halep y no amostró nada ni quería q[ue] le cataramos sino como un החכם a tanto q[ue] encomendo al ש"ץ lo llamase[ה] הנעלה. Ros hodes ח' לאלול באו ג' חכמים מצה הלכו דרך ים וגשבו בדרך. מיום כפור. Elu[1] se fue a Esmir. התחילו כמה אנשים נערים ונערות פה חליף מתרעשים ורועדים ואומרים כמה דברי נבואה בקצת דברים אמת ובקצת דברים לאו לא ידענו מה הם אם הוא רוח הקדש או נשמה חדשה ברוך ה' יודע. Agora se fue de Esmir a Costantina ¹¹ q[ue] venia por el y lo

4 קריאת מלה זו אינה בטוחה. 5 לא שיניתי את הכתיב המשובש.

6 המעתיק כתב בטעות לשון עבר alcançava במקום לשון המקור. ותיקנתי.

7 מבנה המשפט אינו טוב. אפשר להבין: „נאמר שבעבור ג' ימים יבוא עטרת ראשנו... שבתי צבי“, ואפשר להבין: „בעבור ג' ימים נאמר שבא עטרת ראשנו“. במקרה השני — ולפי הקשר הענין מתקבלת משמעות זו על הדעת יותר מן האחרת — שימושה של המלה venir במקום aver venido אינו נכון, כפי שמציירי פרופ' פרי,

תרגום

ואחר כך בליל מוצאי שבת הלכנו ללמוד בביתו, אמר הבדלה בכוונה ובנגון ונולד לו בן זכר ונתמלא הבית אורה ובכל בית שהיו שם יהודים, שעה שלימה כולם רעדה אחזתם. אחר כך בהיותנו לומדים ירד ובאנונינו שמענו קול יוצא מפיו בארבע פינות הבית ומכל מאה מלים לא יכולנו לכתוב [אפילו] אחת, אשרי עין ראתה וברוך ה' שאלהים קיים את דעת[נו] כי בודאי מימות משה רבינו ע"ה לא נשמע כזאת. אבל ריש מליך של כללות ממה שנשמע היה: שמעו אלי אבירי לב עד מתי אתם קשי עורף, לא תשאלו עוד אות מנתן ידידי כי רוח ה' בקרבנו. חזרו בתשובה, ואתם תלת קשרי דמהימנותא ואם תזכו להיות עשרה, תזכו להיות עזר וסיוע לשבתי ידידי, עליו נאמר צדיק באמונתו יחיה והוא מחולל מפשעינו מדכא מעונותינו ועליו נאמר והאיש משה עניו מאד, אוי לו למהרהר אחריו כאילו מהרהר אחרי השכינה ובקרוב תזכו לראות מה שלא ראו אבותיכם, זהו כטיפה מן הים כי לא יספיקו ידות נייר כדי לכתוב כל אשר שמענו ולסיים לכתוב. כעבור שלושה ימים נאמר לבוא ממצרים עטרת ראשנו הרב הקדוש כמהר"ר שבתי צבי שזה שתי שנים שהיה שליח של ירושלים והיה בלי ההארה שלו, כאשר סיפרנו לו זאת, ראה הכל כחלום. לילה אחד הזמינו אותו אצל חותנו של נתן הנביא שהוא החכם הנעלה כה"ר שמואל די לישבונה, ציוה לו לבקש את הנביא שיודיעהו אותה שעה שתבוא לו הנבואה שיקרא לו, אמר לו שיהיה [זה] בה שעתא. כאשר היה, לא נשמע מפיו אלא שתי מלים [מן הפסוק] יחינו מיומיים וביום השלישי יקימנו, חזרו בתשובה ויקויים זה בכם, לא הובנה ההברה כי אם מה שאמר לנו, וביום הג' תבינו זאת, וכן היה שביים השלישי באה אליו החיות וההארה למורנו ורבנו עטרת ראשנו שבתי צבי יר"ה באופן שקרן עור פניו ותפול אימתו על כל העמים. בלילה אחר נתגלה לנביא כי הנהו נאום דוד בן ישי משיח אלהי יעקב, ואז היה מדבר ר' שבתי ואמר: קומו ונעלה אל ירושלים, ולקח עמו קרוב לארבעים איש, הכל בטכסיסי מלכות, ולקח אותנו בדרכים אחרות שהצפור לא היתה יכולה לעבור מפני האימה ומה שראינו בדרך ההוא ואותם אותות ומופתים הם דברים שלא גיתנו להיכתב ברוך אשר נתן לנו נס לראות מה שראינו. אחר כך היתה סיבה שלא נכנסנו עמו בירושלים כולנו יחד ובירושלים הכל אפים ישתחוו לו, ואמר שיקח אותנו במהרה לאומיר, וי"ז בתמוז עשוהו יום טוב משתה ושמחה בעזה לכבוד השכינה, כי כך נתגלה, עד כאן נוסח הכתב של עזה.

יום ח' למנחם בא [שבתי צבי] הנה לחליף, ולא גילה דבר ולא רצה שנראה אותו אלא כחכם אחד [רגיל], עד שציוה אל שליח הציבור שיקרא אותו [לתורה] [כשם] החכם הנעלה, ראש חדש אלול הלך לו לאומיר, וז' לאלול באו שלשה חכמים מעזה הלכו דרך ים ונשבו בדרך. מיום כיפור התחילו כמה אנשים נערים ונערות פה חליף מתרעשים ורועדים ואומרים כמה דברי גבואה, בקצת דברים אמת ובקצת דברים לאו, לא ידענו מה הם אם רוח הקודש או נשמה חדשה, ברוך ה' יודע, עתה שמענו מפי כתבים שבאו לסוחרים אשר לא מבני עמנו איך הלך לו מאומיר לקוסטאנטינה דרך ים

8 כמו convideron. 9 אפשר לקרוא מלה זו גם „הבנה“.

10 כנראה זכר לפסוק איוב כה, ז: „נתיב לא ידעו עיני“ שבתי צבי לקח אותם בדרכים מאוימות ומסוכנות.

11 בכתב יד כתוב בראשונה Lecostantina ומעל לאותיות eco כתובה אות a בדרך תיקון, אולי השתמש הכותב בידוע לפני שם העיר Costantina כדרך שמות כמה מקומות.

גוף המכתב

וחבשו בבית הסהר ג' לאדר א'. וראינו בילקוט על ¹² ovezi[r] לפני llevo a Costantina הנביאים ישעיה ס' ס"ג, מי גדול לכל וה' הטוב בעיניו יעשה בענינים האלה. ואנחנו פה חליף עשינו הפסקה משבת לשבת קרוב לת"ר איש ומיום ג' של ההפסקה צריך לטבול בכל יום פעם ביום ופעם בלילה.

ונתן הנביא שולח לכל א' תיקון נשמתו ומודיע לכל א' ניצוץ נשמתו. י"ז אדר א'.
 חתומים שלמה בכמה"ר אברהם לניאדו
 נסים בכמהר מרדכי דיין זלח"ה

12 צורה פורטוגזית במקום הידוע הספרדי.

13 רמז לדברי הפסיקתא רבתי ברבר המשיח שהיה חבוש בבית האסורים, שהובאו שם בילקוט.

ב

תעודה זאת היא מועט המחזיק את המרובה, וראוי לעמוד על פרטי הידיעות שבה. בולט הוא ההבדל שבין החלק הראשון, העתקת הכתב שבא מעזה בקיץ תכ"ה, ובין החלק השני המכיל ידיעות שהחתומים עצמם היו עדים למסופר בהן, או שקיבלו אותן זה מקרוב. ידיעות אלו נאמנות כנראה בכל פרטיהן, ועד כמה שהן חדשות ראויות הן לסמוך עליהן. לעומת זה טעונות הידיעות שבחלק הראשון בקורת קפדנית כדי לברר עד כמה יש בהן מן האמת.

אדון כאן בידיעות השונות לפי סדר המאורעות שנזכרו כאן. יש להקדים כי מלשון הדברים שהועתקו כאן מן הכתב שבא מעזה נראה כי רבני ארם-צובא העתיקו רק עיקרי הדברים (ואולי הם הם שתרגמו חלק הדברים מעברית לספרדית?). חסרה ההתחלה והכתובת המדויקת שאליה נשלח הכתב, וחסרים שמות החתומים המדברים כאן בלשון רבים. אם היה ביניהם רבה של עזה, ר' יעקב נאג'ארה, שפנה לחביריו מבין חכמי ארם-צובא, אין להחליט בודאות. אבל נראה שהח' תומים היו תלמידי חכמים, שנמנו על חבורת המאמינים הראשונה ולעדותם משקל מסוים לגבי מקבלי האגרת. מלשון הכתב מוכח, לדעתי, שקדמה לו כבר ידיעה אחרת, אולי קצרה מאד, על התחלת התסיסה בעזה או על אישיותו של שבתי צבי. אם לא, הרי עלינו להניח שהכתב המקורי נתקצר כאן. הרי הוא מזכיר את ענין ה"הארה" של שבתי צבי ו"העדר ההארה" בבואו לעזה כדבר שאינו צריך כל הסבר, אע"פ שאין ספק שדברים אלה אינם מובנים למי שלא קיבל ידיעות נוספות או מוקדמות על מצבי הרוח של שבתי צבי. יתכן כמובן שהחכמים בארם-צובא קיצרו כאן מפני שהם ידעו ענין ההארה יפה מאד, מתוך סיפוריו של שבתי צבי על עצמו שסיפר להם בעוברו בערים, כפי שהם מעידים על כך במכתבם משנת תכ"ט ובו אריכות דברים בנקודת ההארה דוקא.

המכתב מעזה הגיע לארם-צובא, וכנראה לידי הרבנים החתומים עצמם, ביום ז' באב (20 ביולי 1665), ולפי תכנו נכתב זמן קצר אחרי י"ז בתמוז. הוא אינו יודע על מאורעות חדשים שאירעו אחרי ביטול הצום, ולא נטעה אם נקבע זמן כתיבתו בין כ"כ"ה בתמוז. הוא קודם איפוא בכמה חדשים למכתבים על התחלת התנועה שהגיעו לאירופה, שלא נכתבו אלא מתשרי תכ"ו ואילך. בשעת כתיבת המכתב כבר עזב שבתי צבי את עזה מזמן.

מכתבנו מכיל ידיעה חשובה על שהותו של שבתי צבי במצרים בשליחות קהילת ירושלים, כי הכותבים מספרים שהיה שם שתי שנים. אילו יכולנו לסמוך על ידיעה זאת, היה בה כדי לשנות את תמונתו על שהותו של שבתי צבי בירושלים. הרי ידענו כי לא יכול היה להגיע לירושלים בעליתו הראשונה לפני תחילת תכ"ג. נמצא איפוא שכבר בסוף השנה ההיא שלחוהו למצרים,

תרגום

ובגאליפולי תפס אותו שר אחד משרת המלך שבא בשבילו ולקח אותו לקוסטאנטינה לפני הוויר, וחבשו בבית הסוהר, ג' לאדר א'. וראינו בילקוט על הנביאים יעשיה ס"י ס' [רמז לחבישת המשיח בבית האסורים]. מי גדול לכל, וה' הטוב בעיניו יעשה בענינים האלה.

ואנחנו פה חליף עשינו הפסקה משבת לשבת קרוב לת"ר איש ומיום ג' של ההפסקה צריך לטבול בכל יום פעם ביום ופעם בלילה.

ונתן הנביא שולח לכל אחד תיקון נשמתו ומודיע לכל אחד ניצוץ נשמתו. י"ז אדר א'.

חתומים שלמה בכמה"ר אברהם לניאדו

נסים בכמהר מרדכי דיין זלה"ה

והדברים סותרים את הידיעות האחרות שביררתי בספרי, שלפיהן ישב שבתי צבי בירושלים במשך שנים עד שלש שנים. ידיעה חדשה זו היתה גם מכרעת לגבי שאלת הנישואים של שבתי צבי עם אשתו האשכנזית. אם יש לסמוך עליה, הרי בזמן שהותו הממושכת חלו נישואים אלה, והיה סיפק בידו לשלוח אחריה לאיטליה ולהביא אותה כששמע שהיא רואה את עצמה ככלת המשיח. לאמיתו של דבר נראה לי שקשה מאד לקבל ידיעה זו, הסותרת, כמו כמה ידיעות אחרות בכתב זה, לידיעות נאמנות ופחות אגדיות שנמצאו באגרות הראשונות מעזה למצרים, שליקוטים מהן נתפרסמו על ידי א. מ. הברמן¹⁴. גם אגרות אלו נכתבו באביב תכ"ה, ומשקלן לגבי קביעת העובדות על המאורעות בעזה רב ביותר. והנה באחת מהן סופר שכאשר בא שבתי צבי ממצרים לעזה, ביקש ממנו נתן הנביא מחילה "שלא התאבק בעפר רגליו מדי עברו למצרים"¹⁵. אבל נתן התישב בעזה רק אחרי חתונתו עם בת הגביר שמואל די לישבונו, ואין יסוד להניח שהיה זה לפני סוף שנת תכ"ד. בכתב החדש מעזה סופר שגולד בן זכר לנתן במוצאי חג השבועות, וגם אחת האגרות אצל הברמן מספרת כי נולד לו בן בחודש סיון, אם כי לא נקבע באיזה יום¹⁶. ההדגשה היתירה של העובדה והסיפור שהבית נתמלא אורה בהודמנות זו הולמים יפה את ההנחה שזה היה בנו הבכור, וחתונתו היתה בערך באב או באלול תכ"ד. נתן מעיד על עצמו כי התחיל ללמוד קבלה בתחילת שנת תכ"ה בהיותו בן עשרים¹⁷, וגם זה הולם את ההנחה שהתחיל עוסק בלימודים אלה אחרי חתונתו. שנתים לפני סיון תכ"ה עוד לא ישב בעזה. ואם נניח להיפך, שבאמת התחתן כבר בהיותו צעיר יותר, ועבר לגור בעזה שנה אחת לפני כן, בעל כרחו מצטמצמת שהותו של שבתי צבי בירושלים לתקופה של פחות משנה בשנת תכ"ג, ואם ננבא מזה את זמן סיוריו בקברות הקדושים והתבודדותו אל המדברות, שסיפר עליה בשנת תכ"ה לר"ש לניאדו¹⁸, כמעט שלא נשאר זמן לשיבת קבע שלו בעיר הקודש עצמה. על כן מסופקני בערכה של עדות זו מבלי שאוכל להכריע הכרעה גמורה לכאן או לכאן. נימוק נוסף לספק אני מוצא בעובדה שאברהם קארדו, אם כי טען שהיה במצרים עד תכ"ג או תכ"ד, אינו טוען אף פעם שהכיר את שבתי צבי פנים בפנים, דבר שלפי המסיבות לא ייתכן שלא יזכיר אותו. והרי קארדו מונה באוטוביוגרפיה שלו, בדרוש "אני המכונה"¹⁹, את שמות גדולי ישראל שנפגש אתם במצרים, ואין זכר לשבתי צבי. הסיפור בכתב החדש על השתלשלות המאורעות בעזה כבר לוטה רובו בערפלי טוהר של אגדה

14 בקובץ על יד של חברת מיקצי גרמנים, סדרה חדשה ספר ג' (ת"ש), עמ' רו ואילך.

15 שם, עמ' רח. 16 שם, עמ' רי שורה 1.

17 עין בספרי "שבתי צבי", עמ' 166. 18 ציון שנה ז', עמ' 190.

19 עין על פגישותיו במצרים ברבעון היהודי האנגלי, כרך י"ח (1927), עמ' 115.

ואינו מדקדק כלל בדקדוקים היסטוריים. לאור התאריך הקדום של המכתב, מפליאה אותנו מהירות אחיזתה של האגדה אף בלבותיהם של אנשים שהיו עדים למאורעות. סדר הזמנים מיטשטש, מאורעות שלמים וחשובים נעלמים לגמרי או מקבלים אופי אחר. ענין הנבואה שבאה לנתן בחודש אדר תכ"ה לא נזכר כלל, אבל התאריך של גילוי גדול זה עדיין נשמר, והכותבים מספרים שמשם ואילך התחיל לתת תיקונים לבני אדם ולגלות להם מצפוני לבם, "אפילו דברים שבינו לבינה". גם כאן כבר מופיע אליהו הנביא שנתגלה לנתן ולימדו סודות הקבלה, בשעה שהנביא עצמו באגרתו האוטוביוגרפית מסתמך על גילוי נשמות קדושות ולא דוקא על גילוי אליהו. אבל גם האגרות מעזה למצרים מקשרות את התחלת פעולתו בתיקון הנשמות בגילוי אליהו, אלא שמערכבים בזה את ענין האפוקליפסה, שבדאי אינו שייך לאדר תכ"ה. קביעת זמן הגילוי הגדול הראשון באדר תכ"ה מאשרת על כל פנים את דברי נתן הנביא שנכתבו שנתיים אחרי כן.

בעלי המכתב אינם יודעים כלום על הופעתו של שבתי צבי בעזה לפני חג השבועות תכ"ה, והם קובעים את בואו לעיר שלשה ימים אחרי החג או אחרי השבת שלאחרי. ידיעות אלו אינן מתאשרות מתוך המכתבים מעזה למצרים שנזכרו למעלה. הם מספרים בפרוטרוט על בואו של שבתי צבי, על הליכתו עם נתן בערי ארץ ישראל, על שובם לעזה ועל המאורעות של חג השבועות. הם מזכירים בפירוש ששבתי צבי לא היה באותו מעמד, כי "עמד בביתו כחולה דואג, כי לא יוכל ללכת לקרות עם החכם אברהם נתן נר"ו בליל שבועות כנהוג"²⁰. גם בעל ס' זכרון לבני ישראל, השואב ידיעותיו על המאורעות בעזה מפי ר' מאיר רופא שהיה שם, יודע כי בחג השבועות כבר נמצא שבתי צבי בעזה.²¹ גם קביעת הזמן אינה הולמת את הלוח. לפי העתקת הכתב נראה כאילו חל חג השבועות בשבת, בשעה שבשנת תכ"ה חל ביום ד'. יתכן אמנם שהמלה הבלתי ברורה "שות" (?) בהעתק שלפנינו אינה שיבוש מ"שבת" אלא מ"שבועות", ושמהעשה במוצאי שבת אינו המשך ישיר של מה שקרה במוצאי החג אלא סיפור שני על מה שקרה שלשה ימים אחרי החג. בסיפורים האחרים על המעמד הזה בבית נתן, בליקוסי הכתבים למצרים וב"זכרון לבני ישראל", נתיחס גם מה שסופר כאן על מוצאי שבת לחג השבועות עצמו. עיקרי הדברים, בלשון "וזהו בנתן ידידי והזהיר בשבתי צבי ידידי", חוזרים בעצם גם במכתב שלפנינו. האזהרה לעשות כדברי "נתן ידידי" שבאגרת למצרים אינה אלא אותה אזהרה "לא תשאלו עוד אות מנתן ידידי כי רוח ה' בקרבו" במכתב שלפנינו. הזכרת הפסוק "והוא מחולל מפשעינו" וכו' בקשר זה מוכיחה שהכותבים קשרו נבואות ולכל הפחות רמזים למשיחתו של שבתי צבי למעמד זה. הפסוק "והאיש משה עניו מאד" נזכר בסיפור המאורע גם במכתב למצרים. הוא מיוסד כמובן על התמורה באותיות "משה" לאותיות "צבי" באתב"ש. ששבתי צבי (ואח"כ חסידיו) דרש על עצמו. ההווי בבית נתן מתואר בכל התעודות האלו במידה שווה. גם בעל "זכרון לבני ישראל" מספר על הודמנות ש"נתוועדו [החכמים] עם ר' נתן ללמוד כל הלילה והוא ישב בחדר אחד והחכמים בחדר אחר", ומדי פעם יצא אליהם מחדרו ואמר מה שאמר.

אם כי הידיעות על זמן בואו של שבתי צבי לעזה אינן נכונות, נכון הוא הפרט המסופר גם כאן, שכאשר שבתי צבי שמע בראשונה על גדולתו מפי נתן והחכמים מסביב לו, דחה הדברים ו"ראה הכל כחלום". דברים אלה מקיימים את עדות המקורות המוסמכים האחרים²², וכן נראה ברור שנכונה היא עדותו שבאותה שעה היה שבתי צבי בלי "הארה", כפי שהוא עצמו סיפר אחר כך גם לרב לניאדו. הסיפור הבא על חזרת החיות וההארה לשבתי צבי מקביל לאותו סיפור בפי שבתי צבי אל הרב לניאדו. וברור שכאן לפנינו הנוסח הקדום ביותר המשקף מאורע אמתי שאירע בין נתן לשבתי צבי. מאורע זה הוא שכרוך בזכרון הכותבים ובזכרוננו של שבתי צבי עצמו להארתו

20 קובץ על יד ה"ל, עמ' רח.

21 עין בס' עניני שבתי צבי (ברלין תרע"ג), עמ' 47.

22 שבתי צבי, עמ' 176.

החדשה ולקבלת נבואת נתן על משיחתו²³, גם העדות שבמכתב החדש "שקרן עור פניו" כשבאה עליו ההארה, הולמת יפה את העדויות האחרות על מצבים אלה²⁴.

הסיפור על התחלת התנועה, והכרזתו של נתן את שבתו צבי למשיח אלהי יעקב, נצטמצם במכתב שלפנינו לשורה אחת, והוא מתייחס בלי ספק לגילוי שהיה לו לנתן מיד אחרי חזרת ההארה ולפני יום י"ז בסיון. פרט אחד שבמכתב שלפנינו אינו מובן כל צרכו, אם כי הוא מעניין. הקול היוצא מפי נתן פונה כנראה לשלשה חכמים שאינם נקובים בשמותיהם ואומר להם "אתם תלת קשרי דמהימנותא, ואם תזכו להיות עשרה תזכו להיות עזר וסיוע לשבתי ידידי". זוהי כנראה קריאה ראשונה ליצור חבורה של מאמינים, שכנגדה באה כנראה אחרי כן בחירת י"ב אנשים כבאי כח י"ב השבטים על ידי שבתו צבי²⁵.

הסיפור על עלייתו של שבתו צבי לירושלים קטוע מאוד וחסר בו העיקר, דהיינו קטרוג אנשי ירושלים וגירוש משם. האם נכתב המכתב עוד לפני שנודע לכותבים על דבר זה, או שמא גנזו הדברים ככזוהי? הכותבים היו בעצמם בין אלה ששבתי צבי לקח אתו לירושלים. דבר זה הולם את השערתו שהבעתי למעלה, כי אולי ר' יעקב נאג'ארה, רבה של עזה, היה בין החתומים על המכתב שלפנינו. שמו נזכר בפירוש בין אלה שהלכו אתו להקריב קרבן במקום בית המקדש²⁶. גם הסיפור על התליכה בטכסיס מלכות מתאשר מתוך הסיפור המאוחר של שבתו צבי עצמו ללניאדו²⁷. סיפורם של הכותבים כולו לוטה ערפלי אגדה על הנסים שקרו להם בדרך זו, והסיבה שהכותבים לא נכנסו עמו בירושלים "כולנו יחד", לא נתפרשה. כנראה שמלוויו חזרו מיד או לאחר זמן מועט, ושבתו צבי הבטיח להם שיקחם אתו מהרה לאזמיר. פרט שלא נודע לנו עד עתה והמעיד שהכותבים כבר ידעו על כוונת שבתו צבי ללכת לשם או אפילו על יציאתו לדרך זו. במקרה האחרון ברור שגנזו כאן ככזוהי את כל המאורעות שאירעו בעיר הקודש. במקומם שמו את ההכרזה המוגזמת שבירושלים "הכל אפים ישתחוו לו", הרחוקה מן האמת ההיסטורית.

המכתב שלפנינו מסייע לנו לתקן את סדר הזמנים בתנועותיו של שבתו צבי. ביטול צום י"ז בתמוז על פי גילוי שבא הן לנתן הנביא הן לשבתי צבי²⁸, הוא המאורע האחרון שכותבי המכתב מעזה יודעים עליו. בחלק השני של התעודה מספרים חכמי ארם-צובא כי שבתו צבי הגיע לעירם יום אחד לפני תשעה באב, תאריך מעניין למדי. ברור איפוא כי עזב את ירושלים בערך שבועיים עד שלשה שבועות לפני כן, ולפי זה יש לתקן מה שכתבתי בספרי (עמ' 206): "קרוב לשער שנסע מירושלים בחודש אב תכ"ה, כנראה לפני ט' באב".

עדות הכותבים על התנהגותו בארם צובא מלאה ענין, אף על פי שנודע מן הכתב שקדם לו ביום אחד, ואולי גם מתוך מכתבים אחרים שנתקבלו באותם שבועות בקהילה, כי הוא הוכרז למשיח אלהי יעקב על ידי הנביא בעזה — הוא אינו תובע כל הכרה במשיחתו כפי שקרה אחרי כן עם התחדשות ההארה באזמיר. אדרבה, אף על פי שמדברים עליו בציבור ומתכוננים לחלוק לו כבוד רב בבית הכנסת ומחוצה לו, אסר כל טכסיס מלכות ודרש שיתנהגו כלפיו כאל חכם רגיל, וציוה לשלוח הציבור לקרוא אותו לתורה בכינוי הפשוט "החכם הנעלה", בלי ספק בניגוד לכינויים המשיחיים והמלכותיים שהתכוננו לקרוא לו. הוא התרחק כל זמן שהותו בחליף, שנמשכה שלשה שבועות, מכל הפגנה וכנראה גם מ"מעשים זרים", אף על פי שלא גמנע מלשוחח עם חכמי הקהילה על מה שעבר עליו ועל מה שהוא עתיד לחולל. בכל זאת עשתה הופעתו והשמועה הסובבת אותו

23 שם, עמ' 179.

24 השוהה בחיבור הארה זו על ידי ר"ש לניאדו באגרתו ב"ציור" ז', עמ' 192: "וראו הכל איך גבה משכמו ומעלה והיו פניו מאירים ומוזהרים כוהר הקרקע... וכל היושבים היו זעים וחלים ברתת ובויע". תיאור דומה לכך בא גם בדברי אנשים שביקרו אצל שבתו צבי בגליל, שראוהו בשעת הארתו, עיין שבתו צבי, עמ' 106.

25 שבתו צבי, עמ' 181.

26 ציון ז', עמ' 192: שבתו צבי, עמ' 195.

27 על ביטול הצום עיין שבתו צבי, עמ' 192, 203.

27 שם, שם.

רושם אדיר בקהל, ודבר זה בא לידי ביטוי אמוציונאלי חזק בהופעת הנבואה השבתאית ההמונית בקהילה. שהתחילה לפי המקור החדש והנאמן הזה ביום כיפור תכ"ו, ארבעים יום לאחר ששבת צבי עזב את העיר ²⁹. לפי סדר זמנים זה אין ספק ששבת צבי יכול היה להגיע לאומיר בסוף אלול תכ"ה (תחילת ספטמבר 1665), ולא רק בסוף תשרי תכ"ו כפי שכתבתי בספרי עמ' 210. על ידי כך מתקיימת עדותו המפורשת של ר' שמשון באקי מקאסאלי, שכתב בדין-וחשבון על שליחותו לאומיר כי שבת צבי בא לשם בחודש אלול שנת תכ"ה ³⁰.

פרט מעניין נוסף במכתבנו דן במעברם של שלשה חכמים שבאו מעזה לארם-צובא ב' לאלול. לפי הקשר הדברים יש להניח כי הם נסעו אחרי שבת צבי מעזה. האם נוכל לזהותם עם החכמים שנשבו שנוכרו על ידי הרב ששפורטש : „ואמרו שיצאו [מארץ ישראל] שלשה ללכת אחריו... וכבשום ספינות מלטה" ³¹ ? אחד מהם נמלט והגיע לליוורנו ושני האחרים ישבו באביב תכ"ו במלטה וחיכו לפדיונם, והם זוהו על ידי מ. בניהו כר' יהודה שאראף ור' ישראל בנימין, שנודעו כחסידיו נתן הנביא ³². דבר זה מתקבל מאד על הדעת, שכן ידענו שר' יהודה שאראף שהיה בין השלוחים השבויים הללו נשלח באמת על ידי נתן הנביא אל שבת צבי ואגרות מאת הנביא בידו ³³. מסתבר איפוא שהוא וחבריו נסעו אחריו לארם צובא כי ידעו שפניו מועדות לשם אלא שאיחרו את המועד ושבת צבי יצא טרם בואם. וכאשר נסעו אחריו נשבו בים, ובזמן כתיבת המכתב שלפנינו נודע הדבר גם בארם-צובא. אם כן הדבר, הידיעה שבמכתבנו מבהירה סופית את דרכם של השלוחים הללו, שלא היו רק שליחי ירושלים רגילים אלא גם שליחים שבתאיים שפעלו בשליחות הנביא מעזה.

דברי חכמי ארם-צובא מאשרים את דבר ההתעוררות הגדולה שנשלטה בינתיים על קהילתם. בספרי עמדותי על כמה תעודות מקהילה זו שנכתבו כנראה בתשרי תכ"ו וכמה לשונות מהם הגיעו לידינו. כותבי האגרת שלפנינו אינם מפיצים דברי אגדה כפי שנמצאו באגרות אחרות שנשלחו מקהילתם, לפחות לא במה שנוגע למראה עיניהם. לגבי המאורעות בעזה גם הם אינם אלא מכשירים לגבי התעמולה שמקורה בעזה. באיזו מהירות נתפתחה האווירה האגדית גם בארם-צובא, ניכר מתוך סיכום אגרת כזאת שנשתמר אצל הצרפתי דה-לה-קרווא והובא בספרי, עמ' 209-210. שם כבר הזכירו נסים שנעשו להם על ידי שבת צבי בהיותו ביניהם — בניגוד בולט לטון המפוכח שבתעודה החדשה.

כותבי המכתב יודעים כבר בי"ז אדר א' תכ"ו על מאסרו של שבת צבי וחבישתו בבית הסוהר על ידי הוזיר הגדול בג' אדר א' ³⁴. הידיעה עברה איפוא במקורות רבה, ונתפשטה ע"י נכרים דוקא. הכותבים מתנחמים בדברי המדרש שהמאמינים פירשו על שבת צבי, אבל הם מביעים דעתם בוהירות רבה לגבי הבאות כפי שניכר מדברי הסיום שלהם. אי לכך, ראוי לציין שהחכמים החתומים על המכתב החזיקו באמונתם על אף הכל, כפי שניכר ממכתבם לקורדיסטאן בשנת תכ"ט.

שְׁבִיתָה עִינֵי הָרִשְׁיִיתִי

מִלִּי יִצְחָק

29 על הנבואה בארם צובא עיין שם, עמ' 208-209.

30 עיין בירור העדויות הסותרות, שבת צבי, עמ' 211, שעתה נוכל להכריע ביניהן בודאות.

31 עיין על פרשה זו שבת צבי, עמ' 531.

32 שם, שם ; וכן מ. בניהו בספר הזכרון לשלמה ס. מאיר (ירושלים תשס"ו), עמ' 33-38, 47-45.

33 בקובץ על ידי הנוכר למעלה, עמ' רב.

34 עיין על תאריך המאמר בספרי, עמ' 367.

מפתח שמות האנשים, החברות והמוסדות בעברית וביודית

כוכב (*) על יד המספר מראה, כי באותו עמוד נזכר השם יותר מפעם אחת.

אבי גיל, ש. 435 *	אורבך, אריך 306	אינדלמן, א. 432
אבי יונה, מ. 408	אוכמגי, ע. 306	אינהורן, מ. 66
אביב, ב. 303 *	אוליצקי ביתן, ז. 166	אינשטיין, א. 415
אביב, י. 161	האוניברסיטה העברית ר' ירושלם.	איסכילוס 160
אביגל, מ. א. 158	האוניברסיטה העברית	איסרלין, ישראל 410
אבידור, מ. 165	אוסטרי דן, י. 199	איסרלש, משה 140
אבידן, ד. 432	אוסיר, ש. 305, 443	איס"ט, בוענאס איירעס 491
אבינעם, ר. 3	אופנהימר, ה. ר. 150	אירמונגר, ל. 435
אביסריו, מ. 53	אופק, א. 35	אלבק, ח. 279
אביצור, ש. 285	אור יהודה. המועצה המקומית	אלחעלטלעכער יידישער קולטור קאג' 285
אביש, ל. 163	אורבך, ש. 434	גרעס 58, 330
אבישלום, ד. 303	אורבן, אליהו 283	אלוטיק, א. 166
אבל, מ. א. 57	אורליאן, י. ל. 411	אלויל, א. 40
אבן, ד. 42	אורן, מ. 304	אלון, ג. 18, 414
אבן ארי, מ. 150	אורני, י. 37	אלון, ע. 293
אבן זהב, א. 435	אזולאי, חיים יוסף דוד 144, 19	אלוני, ג. 138
אבן שושן, א. 294	אחאי משבתא באון 54	אלהים, ת. 33
אבן שושן, י. 161	אחדות העבודה פועלי ציון 155	אלטבאואר, מ. 213
אבנון, י. 35, 300, 435	אחי דפנה, י. 161	אלטמאן, מ. 88
אבנר, ד. 147	אחיה, ב. 38, 39, 165, 304 *	אלטשולר, א. 289
אברבנאל, יצחק בן יהודה 139	אחימאיר, א. 158	אלאבא, א. 150
אברהם בן דוד מפוסקיר 140	אטינגן, ש. 41, 307	אלאב, ח. 435
אברהם בן יצחק הלוי מלוקץ 140	אטינגר, ש. 147	אליהו בן שלמה זלמן (הגר"א) 410
אברהם בן משה בן מימון 142, 278	אטלס, ח. 406	אליהו, י. 36
אברהם, צ. י. 328	איגן, ש. 35	אליעזר, ר. 435
אברמוביץ, ו. 149	איגר, ה. 435	אליצקי, ל. 88
אברמוביץ, ח. 38	איגר, ע. 464 *	אלישיב, ג. 269
אברמוביץ, ח. י. 7	איגר, ש. 283	אלמי, א. ח. 345
אברמוביץ, י. 37	אידיש... ר' יידיש...	אלעי, מ. 300
אברמסון, ש. 326	איחאנעקער מיוסוועל בעניפיט סא	אלקלעי, א. 38
אגדה למען גרי צדק 144	סיטי, טאראנטע 66	אלראי, י. 298
אגדת יידי האוניברסיטה של ת"א 405	אינהאור, ד. ר. 309	אלתרמן, ג. 32, 298
אגדת הכורמים 289	אינשטס, ש. 40	אמון, יעקב בן צבי 147
אגדת הנוקדים העברים בישראל 149	איסליה, משרד החקלאות 443	אמוראי, י. 276
האגוד הארכיוני בישראל 406	אייבראמס, י. 58	אמתי, ג. 435
אגוד יוצאי בסרביה בישראל 414	אייזענבוד, מ. 206	אמתי, י. 158
האגוד הישראלי לשחמט 42	אייזנמאן, צ. 35	אנגלס, פ. 307
אגוד מלשונות היהלומים בישראל 285	איכהורן, א. 302	אנדרסן, ה. כ. 435
אדל, י. 166	איכנשטיין, צ. 169	אפלסון 166
אדר, צ. 16, 407	איל, ב"צ 443	אסק [קבוץ] 269
אדרת, שלמה בן אברהם (רשב"א)	איל [חבר מורים] 38	אסתר, א. 40
53, 410, 464	אילון, מ. 37, 163, 164	אסרתי, י. א. 40
אהרן בן אשר מקרלין 16	אילון ברניק, ב"צ ח. 415	אסרתי, מ. צ. 436
אהרני, י. 271 A	אילן, א. 38	אפשטיין, א. 18
אהרנסון, א. 150	אילת השחר [קבוץ] 405	אפשטיין, י. ג. 7
אוארבך, אליהו 283	אינגרם, ג. ה. 300	אפשטיין, מ. י. 413

בניהו, מ. 19	ביאלה, י. ל. 158	האקדמיה ללשון העברית 158
בניועץ, א. 159	ביבס, י. 19	אקסלרוד, ג. 35
בנצילי, ב. 436	ביילין, י. ב. 330	אקסלרוד, י. ת. 210
בנק ישראל 23	בילעצקי, י. ח. 161	אקרוטני, י. 88
בנקובה, ש. 151	בין, א. 21	ארבעטער רינג מינסקער ברענטש 480
בעלקין, י. 69	בינג, א. 448	ארגון יוצאי דויד-הורודוק 148
בעקער, י. ל. 88	ביגור, ד. 138	ארגון יוצאי פביאניץ בישראל 20
בערשטיין, ל. 188	בינעצקי, פ. 345	ארגון עובדי המלחה 309
בצר, ע. 161	בירב, יעקב 278	ארגון שארית המלטה מהאזור הבריטי 149
בקר, י. 15	בירם, א. 274	ארגענטינער יידישע קונסט געזעל-שאפט 491
בקר, מ. 302, 304, 441	בית ארן [קבוץ] 269	ארונסון, ט. 464
בקר, צ. ע. 151	בלאו, י. א. 278	ארז [קבוץ] 406
בר, י. 429	בלאקמאן, ש. ש. 53	אריאל, ז. 304
בר אבא, פסיד' 159	בלוי, ע. 299	אריאלי, י. 410
בר אילן, ח. 21, 40, 285	בלוק, י. ל. 281	אריה ליב בן אשר ממין 140
בר דוד (סוכנות לספרות) 138	בלום, א. 302	אריה ליב בן יוסף הכהן 14
בר דניאל, א. 151	בלום, מ. 165	אריכא, י. 21
בר יודא, מ. א. 406	בלומנטל, א. י. 17	ארכיון ומוזיאון לגרפיקה, ירושלים 271
בר יוסף, י. 32	בלומנפלד, מ. 181	ארמן, ג. 161
בר סלע, מ. 304	בלוק, א. דה 32, 158	ארנון, י. 443
ברגמן, י. ד. 140	במברגר, יצחק דב 410	ארגון, מ. 38
ברוך, ד. ו. 439	בן אלי, ג. 40	ארגנל, מ. 276
ברוך, י. 138	בן אליהו, ש. 57	ארגיר, ש. ד. 16
ברוך, פ. 204	בן גוריון, עמוס 290	ארגשטין, א. 38
ברומברג, א. י. 283	בן גל, י. 158	ארצות הברית, שרות ההסברה 309, 40
ברומברג, מ. 151	בן דוד, י. ג. 294	אשכול, ל. 426
ברומברג, ס. 151	בן דוד, ע. 27	אשכנזי, ב. 38
ברון, ש. 283	בן דור, ר. 432	אשלי, ב"צ 423
ברונר, ק. 306	בן זאב, י. 415	אשמן, י. 436
ברורמן, ש. 37, 163, 164	בן חיים, ז. 31, 294	אשענדארף, י. 491
ברושי, א. 159	בן יאיר, מ. פ. 150	אשר בן יחיאל 281
ברט, א. 15	בן יהודה, א. 346, 428, 496	אשר, ק. 32, 35
ברטוב, ח. 432	בן יעקב, ש. 436	
ברטוב, מ. 35	בן מאיר, ח. 163	
ברטוק, ב. 163	בן מם, א. ז. 18, 282	באולבי, ג. 166
ברימן, ש. 34, 159	בן מנחם, י. 405	באר שבע, המכון לחקר הנגב 423
בריסל, המכון הבינלאומי למדעי המנהל 43	בן עמרם, פ. 19	בארקאן, ש. 345
ברית סקוח לקואופרציה החקלאית 21	בן שפר, י. 304	בגין, מ. 21
העובדת 21	בנאים חפשיים... לשכת ברקאי 150	בהם, י. 405
בכרך, ק. 210	בנארי, ב. 92	בהרץ, ז. ש. 276
ברלין, ג. צ. י. 276	בנארי, ז. 166	בובר, מ. 145, 281
ברלינרבלאו, ר. 446	בנארי, ג. 150	בונדהימר, פ. ש. 423
ברמן, א. 306	בנדיקט, ב. ז. 329	בוכמן, מ. 150
ברמסון, א. 151	בנזימן, מ. 443	בוענאס איירעס, קהלה 335
ברנז, י. 147	בנט, א. 158	בורגנסקי, י. 40
ברנר, י. ח. 432	בנטוויץ, י. 38	בורדה, י. 443
ברסלבסקי, מ. 285	בני ברית, בנות ברית, ת"א 150	בורוכוב, ב. 423
ברסלבר, ש. 412	בני ברית, הלשכה הגדולה מספר י"ד.	בורישנסקי, י. 441
ברעם, ב. 436	ת"א 1	בויכוב, י. 300

דיוורוס, ו. ג. 41
 דיטש, י"ט. ל. 328
 דימטרובסקי, י. י. 464
 דימנט, ש. 4
 דין, ד. 286
 דנון, צ. 304
 דנסה אליגיארי 33
 דניאל בן משה אלקומסי 271
 דנציג, אברהם בן יחיאל מיכל 140
 דר, ד. 33
 דרורי, א. 406
 דרורי, ש. 151, 424
 דרושקובסקי, א. 270
 דריסקול, ג. 302
 האזרחי, י. 33, 444
 הברמן, א. מ. 5, 18
 הג. בית הכנסת הגדול 329
 הוגבן, ל. 444
 הוגו, ו. 433
 הוכמן, א. ז. 344
 הוכמן, מ. 287, 288, 425 *
 הוכשטיין, מ. 286
 הול, א. ג. 444
 הולצברג, י. ר. ה. 408
 הומינר, ש. 140, 145
 הון, ש. 309
 הורביץ, מ. 293, 431
 הורוביץ, יצחק 57
 הורוביץ, ישעיה 151
 הורוביץ, נ. 57
 הורוביץ, ש. 26
 הורודצקי, ש. א. 147
 הורן, ר. ה. 162
 היל, ה. 300
 הילפרין, י. ש. 40
 הינה, ה. 19, 298 *
 הירש, ש. ר. 451
 הירשביין, א. 207
 הירשברג, ח. ז. 284
 הכהן, א. 151
 הכהן, מ. 145 *
 הכס, ב. 147
 הברשטם, א. 466
 הלוי, י. 413
 הלחמי, ד. 283
 הלטר, מ. 439
 הלל, ע. 163
 הלמן, י. 425
 הלפרין, ח. 22, 286

גילס, מ. 444
 גינצבורג, י. 413
 גינצלר, י. מ. 412
 גיסמר, א. 424
 גל און [קבוץ] 22
 גלאטשטיין, י. 88, 432, 491
 גלברג, א. 306
 גלברט, י. 410
 גלוזמן, ש. 436
 גלור, י. [= ש"ע] 431
 גלששטיין, י. 88, 432, 491
 גלן, י. 439
 גלעד, ז. 436 *
 גלעד, מ. 26
 גלפס, י. 40
 גמזו, ח. 31, 157 *
 גנאסיא יוסף בן דוד 181
 גנור, ד. 285
 גנחובסקי, ד. 14
 גניגר [קבוצה] 406
 גנצפריד, שלמה בן יוסף 140, 276
 געלבארט, מ. 207, 341
 געתון [מועצה אזורית] 424
 גרוס, א. 298
 גרוס, מ. ד. 19
 גרוסביץ, ג. 40, 41
 גרוסמן, ז. ר. 312
 גרים, אחים 36, 300
 גרינברג, א. 289
 גרינברג, ח. 298
 גרינולד, י. י. 467
 גרינולד, מ. 181
 גרינץ, י. מ. 4, 272
 גרינשפן, נ. ש. 53
 ברמניה. רטובליקה פדרלית. חקים 423
 גרשטנקורן, י. 271
 גתרידב, א. 436
 דארעמבוס, ח. 422
 דביר, י. 304
 דגניה א [קבוצה] 137
 דובניקוב, א. 306
 דובשני, מ. 39, 442
 דוד, י. 165
 דודינצב, ו. 33
 דוידון, י. 436
 דוידון, י. 158
 דויטשר, ע. 162
 דויט, ו. ט. 300
 דור, מ. 33

ברקאי, י. 166
 ברקאית, ש. 39
 ברקלי, ש. 441
 ברר, ש. 423
 ברש, א. 298
 בת יהודה, ג. 405
 בת ציון, ש. 35, 162 *
 גאטענבערג, מ. 495
 גאלדבערג, נ. 491
 גאלדקארן, י. 345
 גאטטוירט, י. 468
 גבירול, שלמה בן יהודה 186
 גבעת ברנר [קבוץ] 137
 גבעת השלשה [קבוץ] 406
 גגין, ש"ס 57
 גר, א. 435
 גרון, ש. 424
 גדעון, ר. 151, 288
 גדעוני, ד. א. 424
 גדעוני, ת. 163
 גוגן, פול 444
 גוטמן, יואל 444
 גוטמן, יעקב 305, 306
 גוטמן, ישראל 19
 גוטמן, נ. 436 *
 גוטמן, ע. 424
 גוטפריד, מ. 424, 448 *
 גוטר, י. 166
 גויטין, ש. ד. 302, 407
 גוירצמן, צ. 168
 גול, ש. דה 444
 גולה, ז. 413
 גולדברג, ל. 35, 162
 גולדמן, א. 444
 גולדמן, ח. 444
 גולדנסון, ר. מ. 164
 גולומב, א. 285
 גונדלמן, א. 39
 גור אריה, א. 300
 גור אריה, י. 441
 גורדון, א. ד. 28
 גורדון, מ. 329
 גורדון, ש. ל. 33
 גורדין, ז. 432
 גוריון, מ. 151
 גיא, פ. ל. א. 289
 גילוני, י. 306
 גילן, מ. 33
 גילגר, א. 300

- הלקין, ש. 159
הלר, א. 22
הלרמן, א. 42
המילטון, א. 41
הנט, ג'. 162
הנסון, א. מ. 444
הנסון, ל. 444
הנריקס, ר. ד. קי. 22
ההסתדרות הכללית של העובדים.
אגוד ארצי של פועלי הדפוס 270
— הסתדרות הפקידים 309
— מבטחים 287, 181
— מועצת פועלי חיפה 22
— מועצת פועלי ירושלים 3
— מועצת פועלי תל אביב יפו 22
— המחלקה לאגוד מקצועי 22
— המכון למחקר כלכלי וסוציאלי
* 425
— מרכז לחנוך 302
— מרכז לתרבות ולחנוך 151
— הנער העובד 439, 436, 433, *
— הקבוץ הארצי השומר הצעיר 33
— המחלקה לתרבות 4
— המחלקה לתרבות ולהסברה.
המדור לידעת הארץ 286
ההסתדרות העברית באמריקה 73
הסתדרות עורכי הדין בישראל 286
הסתדרות הפקידים 309
ההסתדרות הציונית. ההנהלה בא"י
286
— הועד הפועל 286
העלער, ב. 345, 434
הרטון, י. זה 33
הרטום, א. ש. 275
הרטלי, ר. א. 164
הרינג, ז. 444
הריסון, א. ס. 440
הרבי, ש. מ. 206
הרמן, מ. * 38, 165, 304, 442
הרצוג, א. 294
הרצל, ב. ז. 22, 335, 427
הרשמן, ז. 159
השולמי, י. 441
התאחדות מגדלי בקר 308
וגר, מ. 151
וואסערמאן, א. ב. 16
וויזש, ש. 89
ווינרייך, מ. 73
ווינשטיין, ב. 206, 491
ווינשטנקער, א. 468
וינער, ש. 185, 188
וולף, פ. 409
ווססון, ב. 36, 436
ויגודסקה, א. א. 36
וינר, א. 6
ויטרבו, א. ע. 206
ויל, ח. 425
וילר, א. 433
וילסון, ס. 298
וינטר, ש. 165
וינשל, י. 298
ויס, י. א. 187
ויס, ע. א. 22
ויס, ש. 168, 301
ויסברג, א. 147
ויסוצקי, ח. 442
ויסלר, י. 159
ויץ, י. 162
וישניבסקי, ש. 444
וכסלר, ר. 346
ולדיברג, א. י. 14
וליש, א. 309
ולנטיין, א. 19
ולקובסקי, א. מ. 140
ועד הרבנים החרדים בצרפת 325
ורדיגה, י. 18
ורדני, י. 442
ורן, ד. * 36, 162, 301, *
ורגר, ב. 36
ורגרי, ש. ב. 280, 410
ורפל, פ. 433
זאב, א. 436
זיבוטינסקי, ז. 496
זבלודובסקי, א. 39
זהרי, מ. 23
זרין, ש. י. 14
זויר, צ. 436
זסולובסקי, ד. 286
זיגלמן, י. 148
זידמן, ה. 468
זיו, א. 140
זיו, ח. 39
זיו, מ. 304, 442
זיו, ש. 39
זיטשיק, ח. א. 467
זיל, ד. ה. ון 306
זילברגר, צ. 153
זילבערשטיין, ב. 89
זילבר, ב. י. 282
זילברברג, כס. 19
זילברג, מ. 287
זילברשטיין, א. 20, 466
זימון, א. 152
זינגר, מ. 301, 436
זיפר, י. 299
זלצר, מ. 165
זמיר, ד. 149
זמיר, ע. 294
זמרי, א. 42
זסלנסקי, א. י. 410
זעירא, ש. 441
זעלמאנאוויטש, א. א. 58
זק"ס, ג. מ. פ. 143, 147
זק"ש, ר' זק"ס
זרבבל, י. 422
זריצקי, ד. 16, 281, 437
זרקובסקי, צ. 53
חביב, יעקב בן שלמה י' 140
חבס, ב. 152
החברה ההיסטורית הישראלית 148
חברה להתישבות היהודים בא"י
(פ.י.ק.א.) 287
החברה לחקר המקרא בישראל 274, 408
החברה העברית לחקירת א"י ועתי-
קותיה 23, 152, *
חדאד, ב. 53
חדקל, י. ל. 187
חובבי הטבע בישראל 152
חורגין, י. 36, 433
חזון, י. 467
חזון, ב. 39
חזון, ל. 437
חיים בן בצלאל 16
חיים בן יצחק מחלוצין 148
חיפה. הטכניון העברי. התחנה לקלי-
מטולוגיה טכנית 444
— מוזאון לאמנות חדשה 157
חיקים, מ. 437
אל חכים, ת. 33
חלודה, מ. 410
חול"פ, י. מ. 16, 53, 272
טאוב, י. 42
טארנאט. איחאנצקער מיוטשועל בע-
נעפיט סאסיטי 66
טביב, מ. 159

- טבנקין, מ. 437 *
 טגור, ר. 33
 טוכמן, ז. 442, 305, 165
 טומס, ד. ל. 42
 טומס, ה. 42
 טון, ח. ה. 23
 טור סיני, נ. ה. 409, 159
 טורי, י. 442, 304 *
 טורנובסקי, ו. 148
 טורקאו, ז. 73
 טורקאו-גורדבערג, י. 89
 טיטלבוים, מ. 181
 טימרמנס, ט. 159
 טירנויאר, ז. 141
 הטכניון העברי, חיפה. ר' חיפה.
 הטכניון
 טמיר, א. 437
 טמיר, נ. 165
 טנא, ב. 36
 טנא, ש. 141
 טנאי, ש. 301
 טסקי, ה. 433
 טענענבוים, א. 58
 טענעראוסקי, ש. 345
 טקץ, ד. 277
 טרסקובר, א. 307
 טרייחש, י. א. 275
 טרייז, ג. 437
 טרייטן, צ. 162
 טרייניץ, א. 445, 159
 טרייטער, ה. ב. 423
 טרייני, משה בן יוסף (הוקן) 278, 142
 טשארני, ד. 188
 טשרניחובסקי, ש. 299, 159
 יאנאחוסקי, י. מ. 345
 יאסני, א. וו. 20
 יגול, י. 287
 יד ושם 283, 39
 ידין, י. 272, 153
 ידלין, ג. 39
 יהואש 159
 יהודה בן בנימין מרומה 181, 54
 יהודה בן יוסף הכהן 410
 יהודה בן שמואל החסיד 17
 יהודה בן שמואל הלוי 442
 יהודה לויאי בן בצלאל 280, 272
 יהושע העשיל מברדיטשעב 147
 יהלומי, ש. 4
 יהל"ל 159
 יואלי, מ. 39
 יואץ, ד. 42
 יורלביץ, ה. 39
 יום טוב בן אברהם מאשבילי 410
 יונה בן אברהם גירונדי 53
 יוניץ, וו. 89
 יונתן, ג. 33
 יוסיפון, א. 164
 יוסף בן שלמה מפוזן 328
 יוסף חיים בן אליהו מבגדד 16, 18
 יורם, ש. 442, 36 *
 ירמיהו [קבוצה] 287
 יטס, א. 437
 יידישע פאלקס ביבליאטעק, מאנטרעאל
 ייטס, א. 437
 ילון, ח. 279
 ינגרם, י. ה. 300
 ינובסקי, י. י. 277
 יסודות: מוסדות חנוך של הנער הציוני
 יעבץ, י. מ. 54
 יעבץ, צ. 442
 יעקב בן אשר 410
 יעקב בן חננאל סקילי 57
 יעקב בן יעקב משה מליסא 141
 יעקב בן יצחק מיאנאו 140
 יעקב ממרויש 277
 יעקב מקורביל, ר' יעקב ממרויש
 יעקבוביץ, א. א. ל. 301, 276
 יעקבוביץ, מ. 425, 405
 יעקבי, ת. 282
 יעקבסון, י. 139
 יערי, א. 407
 יפה, ב. 425
 יפה, מ. ג. 425
 יפה, ש. 23
 יצחק בן אליעזר מארץ הגר 411, 277
 יצחק בן יעקב הלבן 14
 יצחק בן יעקב אלפסי 325
 יצחק נסים בן רחמים 285
 יצחקי, י. 287
 יקותיאל, י. 157
 ירון, א. 422
 ירון, ד. 32
 ירדני, צ. 304
 ירוחם, א. 464
 ירוחם, ח. י. 464
 ירון, א. 415
 ירון, ד. 286
 ירושלם. האוניברסיטה העברית 23
 ירלביץ, א. 37, 406, 439
 בית הספר לרפואה 445
 בית ספר קפלן 439
 ארכיון ומוזיאון לגרפיקה 271
 הארכיון הציוני המרכזי 152
 לשכת המסחר 137
 מוסד הרב קוק 283, 269
 המכון לשירה דתית 408
 עזרת הספרדים 287, 285
 עירייה 153
 ירושלמית, ש. 35, 162
 ישר, ב. 15
 ישראל. בנק ישראל 23
 חקים 287, 288, 425 *
 הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה 23
 24, 25, 153, 288, 426 *
 המוסד לבטוח לאמי 42, 153, 428 *
 המועצה המדעית. המכון לחקר
 הנגב 423
 מנהל המים. השרות ההידרולוגי
 426
 משרד האוצר 24, 426 *
 אגף מטבע חוץ 24
 אגף המכס והבלו 288
 אגף הנכסים 426
 הממנה על החסכון במדינה 24
 המפקח על הבטוח 24
 נציבות מס הכנסה 24, 153, 288
 משרד הבריאות 428
 משרד הדואר 24
 משרד הדתות 141
 משרד החוץ 288
 משרד החנוך והתרבות 25, 164, 271, 426
 המזכירות הפדגוגית 288
 מחלקת העתיקות 289, 23
 משרד החקלאות 443, 166
 מנהל המים. השרות ההידרולוגי
 426
 משרד מבקר המדינה 25, 426
 משרד המסחר והתעשייה 25, 153
 משרד המשפטים 426
 משרד הסעד 25 *
 משרד העבודה. מחלקת המדידות
 426
 משרד התחבורה. לשכת היועץ
 ההנדסי 426

ליפנסקי הליפ, י. 448, 43	כרמל, ד. 294	— מנהלת נמל חיפה 25 *
ליפובצקי, פ. 19	כרמלי, א. 437 *	— מנהלת נמל יפו 25
ליפסקי, א. 299		— השרות המטאורולוגי 25
ליפסקי, ל. 134, 427	לאור, מ. 446	— נציבות המנגנון ר' ישראל. נציבות
ליפצין, ס. 89 *	לבבי, י. 154	שרות המדינה
ליפשיץ, ח. 413	לבון, ז. 28	— נציבות שרות המדינה 42
ליפשיץ, י. 148	לבון, פ. 154	— השרות להדרכה ולהשכלה 153
ליפשיץ הלבירשטם, י. ש. 141	לביא, ש. 289	— צבא. 41
ליצמן, ג. 289	לבנה, צ. 39, 162, 437 *	— מטכ"ל. ענף הסברה והשכלה
לירון, א. 289	לבנון, י. 36, 162, 301	153, 26
לישבסקי, י. 287	לבני, י. 298	— אגף מודיעין 26, 445
לישנסקי, ש. 270	לכצו, ה. פון 162	ישראלי, ש. 141
למן, מ. 36, 209	לגרלף, ס. 159	
לנגל, א. 168	לוזה, י. 427	כהן, אדיר 437
לנגר, א. 187	לוי, א. 279	כהן, אהרן 445
לנדא, ז.ו. 281	לוי, י. 302	כהן, ב. 58
לנדא, יחזקאל בן יהודה 141	לוי, ל. 91	כהן, ג. 433
לנדאו, פ. 446	לוי, ע. ב. 299	כהן, הרמן 498
לסין, י. מ. 329	לוי, י. ל. 3, 159	כהן, ט. 32
לסקי, ה. 283	לוי, מ. 26, 168, 445	כהן, יהודה לייב 73
לעדערמאן, י. 434	לוי, ג. 275	כהן, ישראל [תל אביב] 20
לפידות, י. 165	לוינגר, א. 415, 446	כהן, ישראל מאיר [חפץ חיים] 17
לרושפוק, פ. דה 433	לוינגר, ד. ש. 138	כהן, ס. 480
לרמן, ז. 39	לוינטון, ח. 304	כהן, ע. 445
לרנר, א. 300	לוינסקי, י"ט 282	כהן, ת. 39
לשכת ברקאי 150	לויסון, י. א. 148, 299	כהנא, י. 429
	לון, ה.ו. ון 301	כהנא, י. ז. 142
מאיר בן ברוך מרוטנבורג 142	לונשטם, ש. א. 4	כהנא, י. מ. 4
המאיר, א. 36	לוס, ב"צ 443	כהנא, ק. 15, 140, 276, 411
המאיר, מנחם בן שלמה 53, 142	לוצטו, מ. ח. 412 *	כהנא-שפירא, נ. 283
מאלאדאווסקי, ק. 491, 69	לוצנסקי, י. 31	כהנוב, ב. 41
מאלער, ר. 331	לוקוב, ש. 151	כהנוביץ, י. 429
מאנטרעאל. יידישע פאלקס ביבליאטעק	לוריא, יצחק 17	כור [חברת חרשת מלאכה] 309
312	לחובר, פ. 281	כחל, ז. 153
מאניק, י. 434	ליבוביץ, ש. ז. 304, 276	כי טוב, א. 141
מארגנטוי, ל. 345	ליבנר, י. 406, 270	כיטוב, ד. 39, 304
מארק, ב. 468	ליברמן, צ. 437, 162 *	כנעני, ד. 33
מד, ל. ט. 163	ליברסון, צ. 168	כסניה 19
מדרן, י. 410	הליגה למלחמה בשחפת בישראל 26	כפר גלעדי [קבוץ] 138, 439
מהודר, א. 154	ליוויק, ה. 33	כ"ץ, א. 168
מהר, ר. 431	ליוור, י. 408, 19	כ"ץ, א. י. 281
מואזון לאמנות חדשה, חיפה 157	ליכט, י. 5, 139	כ"ץ, מ. 33
מוסט, י. 304	ליכט, מ. 206	כץ, ש. 26
מוליר, ד. ב. 301	לילינבלום, מ. ל. 34	כרוך, א. 38
מונטגומרי, ל. מ. 162	לימן, ר. 163	כרמון, י. 445
מונטגר, ז. 271	לין, ירטינג 34	כרמלי, ז. 26
מונק, ש. 186	לינדגרן, א. א. 437	כרמיאל, י. 442
מוסד הרב קוק, ירושלים 283, 269	לינדער, נ. ב. 206	כרמיאל, ע. 309
מוסעלעוויטש, א. 491	ליס, ר. 137	כרמין, י. 426
מופסן, ג. דה 34	ליסיצקי, א. א. 34	כרמל, א. 307

- נטורי קרתא 27
 ניגרי, ש. 299
 ניו יורק, המכון לחקר בעיות היהדות
 החרדית 468
 נישט, דוד 412
 ניםרק, א. י. 281, 279
 ניסן, ה. 167
 ניצן, א. 428
 נסאן, א. 307
 נסים, יצחק 285
 הנער העובד 37, 433, 436, * 439
 נפולאון 1
 נצר, א. 294
 נשרית, ג. 305
 נשרית, ק. 305
 נתנאל בן ישעיה 16
 טאבאטקא, ה. 330
 טאנדל, י. 471
 טגל, מ. צ. 5
 טג, פ. 433
 טד, ד. 20
 טוין, ה. 433
 טויפט, י. 438
 טויצקי, מ. 464
 הסוכנות היהודית לא"י 286
 —הלשכה לעלית ילדים ונער 440
 —המחלקה להתישבות חקלאית 289
 סולוביצקי, ח. 411
 סולוביצקי, י. ז. 411
 סופר, א. 142, 53
 סופר, חיים 279
 סופר, יעקב חיים 143
 סופר, מאיר 433
 סופר, משה [חתם סופר] 464, 181, 20
 סופר, שמואל בנימין 280
 סופר, שמעון 413
 סוקולוב, ג. 416
 סוקולובסקי, מ. 284
 סטון, א. 433
 סטיבנס, ו. א. 301
 סטנול 34
 סטריקאווסקי, י. 491
 סיון, ר. 431
 סילורסטון, א. א. 53
 סיני, ס. ש. 446
 סיקרון, מ. 154, 27
 סלודורי, מ. 307
 סלסן, פ. 301
 סליטריניק, צ. 428
 מנוסי, י. 433
 מנור, א. 427
 מנור, ר. 165
 מגי, א. ס. א. 432, * 446
 מנציר, א. 304
 מנקיץ, ד. מ. 433
 מעוז חיים [קבוץ] 138
 מעין ברוך [קבוץ] 154
 מעזעס, א. 330
 מעריב [מו"ל] 166
 מפלגת פועלי א"י 289
 מקושינסקי, ק. 162
 מקלין, א. 433
 מרגולין, י. 303
 מרגליות, ר. 17, 277, 411
 מרגלית, ד. 446
 מרגלית, י. 37
 מרדור, מ. 27
 מרחביה, ח. 164
 מרסין, ק. 283
 מריל, א. ה. 308
 מרילס, ש. 187
 המרכז המשותף להדרכה חקלאית
 27, 427
 מרכס, ק. 307
 מרץ, ו. 34
 מרק, ק. ר. 307
 מרקון, י. ז. 271
 משאש, ח. 45
 משה בן מימון * 15, 16, * 142, 144, 181, 185, 277, * 278, 412, 413
 משלם זיסל מהניפולי 16
 משמר העמק [קבוץ] * 270
 משרד העבודה הבינלאומי 446
 נאמן, ג. 433
 נבון, ש. 163, 301
 נדב, צ. 289
 נדבה, י. 41, 415, 416
 נדד, א. 440
 נהיר, מ. א. 305
 נוה איתן [קבוץ] 3
 נוטיק, ד. 275
 נויבוואר, י. י. 15
 נוימן, ה. 444
 נוטוב, ג. ג. 162, 301
 נורטון, מ. 162
 נחום, א. ש. 282
 נחומי, מ. 166
 נחמן בן שמחה מברסלב 145, 412
 מוקוטובסקי, א. 141
 מורג, ש. 32
 מוריאל, י. 274
 מושקוביץ, י. א. 145
 מור, ב. 152, 408
 מורחי, ש. 411
 המורחי 26, 427
 מורע [קבוץ] 138
 מיבום, ש. 166
 מיד, א. ת. 163
 מיוזם, ה. ו. 26
 מיוחס, י. 164, 440
 מיוזם, א. 137, 299
 מייזל, ג. 491
 מיכאלי, מ. 301
 מיכרובסקי, י. 294, 431, 432
 מיל, ג. ס. 446
 מילן, א. א. * 36
 מילן, ל. ג. 437
 מילן, מ. ג. 437
 מימון בן יוסף 412
 מימון, א. 411
 מימון, י. ל. 19, 269, 415
 מינץ, פ. 331
 מינצברג, ש. 3
 מיקוניס, ש. 155
 מירון, ד. 34
 מירון-מיכרובסקי, י. 294, 431, 432
 מירסקי, מ. 308
 מירסקי, ש. ק. 181
 מירקין, מ. א. 277
 מישקינסקי, י. 440
 מכבי 157
 המכון הבינלאומי למדעי המינוח 43
 המכון הישראלי לצידוד חקלאי 309
 המכון לבטוח * 168
 המכון לפיריון העבודה והיצור 43, 427
 מכסול, ו. 300
 מלבי"ם, מ. ל. 139, 275
 מלבר, ג. 39
 מלוא [מועדון], תל-אביב 289
 מלומר, נ. 165
 מלכו, י. ר. 19
 מלמד, א. 164
 מלמוד, ב. 138
 מלמט, א. 19, 408
 מליץ, ש. 307
 מן, ת. 299
 מנדס, מ. 154
 מנוח, י. 26, 154

סלנט, א. 41	הפועל [התאגדות לתרבות גופנית פרבר, ע. 434
סמוכה, ס. 27	בא"י 27
סמולנסקין, ס. 160	הפועל המזרחי 26
סמית, א.ת. 163	פוצ'בוצקי, ד. 28
סמית, פ. 440	פוצ'ו [= ויסלר] 159
סנדור, ד. 159	פוקס, א. 167
סנה, ש. 492	פוקס, ל. 207
הסנה 43	פורת, א. 446
סנונית, מ. 163	פושקין, א.ס. 34
סנונית, צ. 163	פחטר, ת. 427
ספורטה, ר. 302, 301	פסקין, א. 305
ספיבק, י. 165	פיגה, י. 446
ספיר, י. 438	פיטלסון, י. 447
ספרא, י. 438, 301	פיכמן, י. 302, 40
סקולסקי, ש. 438 *	פילד, ר. 163
סקילי, יעקב בן חננאל 57	פינברג, ג. 416
	פינס, א.ל. 276
	פינס, ד. 406
עגנון, ש.י. 299	פינסקי, י. 434
עדת הספרדים, ירושלים 287, 285	פינק, ר. 422
עזיאל, י. 438	פינקהוף, ק. 35, 32
עומר, י. 270	פינקלשטיין, ש.י.ה. 325
עזרונ, י. 165	פינקרפלד, י. 431
עזריהו, ש. 27	פינק"א 287
עטית, ד. 442	פירטל, י. 160
עין השופט [קבוץ] 428, 406, 270	פירר, ב"צ 17
ענית [קבוץ] 406	פירר, ש. 143
עלבוים-דארעמבוס, ח. 422	פירשטמן, ש. 302
עמיאט, י. 345	פישער, א.א. 492
עמיחי, י. 433	פלאות, ג. 289
עמירן, ע. 431	פלאי, ס. 34
עמנואל בן שלמה הרומי 32	פלג, א. 154
עמנואל, י.מ. 39	פלג, י. 163
עמר, ה. 163	פלג, מ. 444
עציון, י.ר. 440, 408, 303, 164	פלובר, ג. 434
עקביא, א.א.ל. ר' יעקובוביץ, א.א.ל.	פלורס, ד.ג. 31
	פלינקער, ד. 492
פאלושאק, א. 345	פלכנוב, ג. 308
פאניץ, י. 467	פלנט, ש. 447
פארבאנד פון בעסאראבער אידן 414	פלצק, ע. 41
פבנר, י. 432	פלקירה, שם טוב בן יוסף 56
פברבוש, ש. 448, 142	פמפילובה, כס. 19
פז, א.א. 160	פז, א. 23
פואה, י. 303	פזון, ר. 37
פודולית, י. 161	פניאל, ג. 160
פוזנסקי, מ. 434	פסט, ה. 160
פוזנר, י. 443	פעדערמאן, ר. 89
פוזנר, ע.ב. 283	פעט, ח. 89
פויכטונגר, ל. 34	פפוריש, י. 305, 41
פויירשטיין, א. 41, 20	פפרד, ה.מ. 308
פולק, א.ג. 153 *	
	פרידל, פ.א.ו. 160
	פרידלנדר, מ.י. 412
	פרידמן, א.ז. 275
	פרידמן, ג.צ. 143
	פריי, ג. 169
	פריצק, א. 434
	פרלמאט, ב. 445
	פרלמן, מ. 408
	פרמן, י. 6, 5
	פרנץ, ה.ה. 438
	פרנק, ל.ק. 164
	פרנק, צ.פ. 410
	פרנקל, א.הלוי 308
	פרנקל טורנובסקי, משפחה 148
	פרנקל תאומים, ב. 467
	פרנקשטיין, ק. 440
	פרסקי, ד. 210, 17
	פרסקי, ג. 303, 305
	פרץ, יצחק 39
	פרץ, יצחק ליבוש 299
	פרץ, ישראל 289, 28
	פרקש, ח. 41
	פת, י. 27
	פתייא, יהודה בן משה ישועה 18
	צבי, ב. 308
	צביון, א. 34
	צונץ, א.ל. ר' צינץ, א.ל.
	צוניצגר, מ. 447 *
	צוקערמאן, ב. 477
	צוקר, א. 309
	צוקרמן, מ. 294
	צור, י. 3
	צור, מ. 434
	צורף, א. 438 *
	צירוביץ, ג. 425
	ציטלין, א. 492, 34
	ציטרון, ש. 167
	ציטלין, ה. 328
	צינברג, י. 432
	צינעמאן, י. 335

רוזן, ש. 448	קנביל, ש. 188	צינץ, א. ל. 141, 411
רוזנבוים, א. 282	קנול, ד. 424	צירקין, ד. 167
רוזנבלט, ג. 149	קנט, ע. 167	צלמון, א. 305 *
רוזן, ג. 26	קניוק, ש. 37	ציפמן, ו. א. ג. 42
רוזנפלד, אהרן 143	קנצ'ר, ש. 308, 442	ציריקובה, אביגדור 153
רוזנפלד, אלכסנדר 416	קפלן, ד. 28	ציריקובה, אליהו 283
רוזנפלד, ז. 304	קפת חולים של ההסתדרות הכללית 270	צ'רם, ק. ר. 307
רוזנפלד, פ. 448	קצנלסון, י. 26	
רוזנצוויג, א. 299	קרבי, ב. 269	קאגאנאוויטש, מ. 471
רוט, לילין 34	קרו, יוסף 54, 143, 280, 411, 465	קאהאן, ס. 480
רוטמן, א. 4	קרווא, ב. 415	קאזאקעוויטש, ע. 492
רוטשילד, ג. דה 406	קרווא, ל. 427	קאפה, י. 16
רויזענבלאט, ה. ח. 207	קרולספלד, י. ש. טון 139	הקבוץ הארצי השוה"צ 4, 33, 286
רון, א. 303	קרוס, מ. 42	קדמן, ל. 28
רון, ר. ח. 164	קרוב, י. 294, 432	קדגר, י. 17
רוסובצ'ב, מ. א. 167	קרויה, י. 157	קדש, ש. 91, 428
רוקח, דוד 299	קרימר, ד. ב. 28	קהתי, פ. 412
רוקח, ישכר דב 466	קרל, ד. 150	קודש, ש. 91, 428
רות, ח. י. 54, 308	קרמון, י. 28	קוטרל, ל. 42
רות, מ. 441	הקרן הקימת לישראל 155, 289, 290	קולדול, ו. א. 308
רוחם, י. 307	428	קולודי, ק. 438
רוחם, מ. 270	קרובוסקי, ל. 440	קולידג, א. א. 438
רוחנברג, ב. 160, 290, 428	קרני, י. 40	קולר, י. ה. 154
רו, ה. 163	קרנץ, יעקב 146	הקונגרס היהודי העולמי 423
רוניק, א. א. 280	קתר, ו. 160	הקונגרס העולמי השני למדעי היהדות 138, 139
רוחובות, המרכז לנער דתי ובית הספר תחכמוני 143		קופל, א. 159
רוחובות, תחנה לחקר החקלאות 214, 96	ראבאק, א. א. 492	קורסר, ו. 299
ריבנאי, י. 427	ראזען, ב. י. 58	קורצק, י. 438 *
ריבנר, ט. 300	ראט, לעאן ר. רות, ח. י.	קונצקיס, ג. 434
ריבק, ב. 167	ראשגולין, ר. 67	קטינסקי, צ. 308
ריד, מ. 163	ראשון לציון, עירייה 137	קין, ד. 160
ריזין, מ. ו. 59	רביים [קבוץ] 270	קינג, פ. 37
רייצס, ח. 446	רבינוב, י. 434	קינן, מ. 39
ריכמן, ח. 34	רבינוביץ, א. 447	קיפלינג, ר. 438
רימלד, י. 427	רבינוביץ, י. 284	קיפניס, ל. 305, 438
רינג, י. 163	רבינוביץ, מ. 304	קיטניס, ש. 145
ריק, י. ו. 280	רבן, ג. 302	קירשבוים, י. 331
ריקליס, ל. י. 441	רגן, ג. 164	קישון, א. 34
רכבי, מ. 305, 437	רדאי, י. 305	קלוגר, י. א. 20
רשבורג, בצלאל 143	רובימון, ג. 444	קלוגר, ש. 20
רסין, ז. 300	רובינשטיין, ש. 92	קלוונר, י. 20, 158, 416, 428
רסא [מעבדות למחקר אנטביוטין] 168	רוכטס, א. 439	קליין, י. 283
רסאל, י. 416, 405	רוגק, ג. 164	קלעי, ש. פ. 165, 305, 442
רספורט, א. א. 54	רווי, צ. 284	קלר, א. 411
רספורט, י. מ. 139	רוזניצקה, ה. 163	קלר, ו. 275
רפלס, ג. י. 290	רוהק, ג. 164	קלרמן, מ. א. 305
רפפורט, י. מ. 139	רוזן, אברהם 299	קלרק, א. צ. 447
רקובה, י. 27	רוזן, אהרן 304	קמחי, ד. 160
רש"י 448	רוזן, אורי 406	קנב, י. 154

שברון, ש. מ. 411	שכטר, א. 143	שערמאן, י. מ. 345, 207
שביד, צ. י. 160	שכטר, יוסף 28	שפינוזה, ב. 188
שגב, י. 405	שכטר, יעקב 144	שפירא, א. ד. 275
שדה, ע. 162	שלו, י. 300	שפירא, ב. 429
שו, ג. ב. 160	שלום, ג. 416, 214	שפירא, משה בן אליעזר ליפא 429
שוחר, ע. 149	שלום, י. 144	שפירא, משה שמואל 148
שוניץ, ק. דה 447	שלום, ש. 300	שפירא, נתן גטע בן שלמה 410
שוכובסקי, ר. א. 164	שלוונסקי, א. 439	שפירא, צבי אלימלך מדינב 17
שומיאטשער הירשביין, א. 207	שלוניגר, א. 413	שפירא, ש. י. 300
שומר, ש. 15	שלטון, ה. 309, 167	שפעטמאן, י. 467, 187
שומרני, א. 428	שליכטר, ב. 15	שפרלינג, א. י. 144
שור, י. 305	שלם, מ. 149	שצירונסקי, ב. 38
שורץ, מ. 290	שלמה בן יצחק (רש"י) 448	שקופ, ש. י. 465
שורץ, ש. 300	שלמה זלמן בן יצחק מוילנה 147	שקי, י. 447
שורצברט, י. 423	שלמה שלומיל בן חיים 17	שקספיר, ו. 434, 35
שורר, ע. 302	שלמון, א. 163, 161	שריד, ח. 42
שורת המתנודים 290	שמאלי, א. 40, 28, 164, 439, 443	שריר, ש. 300
שחם, נ. 423	שמואלי, א. 284	שרפשטיין, צ. 303
שחף, א. 42	שמואלי, מ. 34	שרת, מ. 447
שחר, י. 3	שמידט, ד. ה. 304	ששונקין, נ. ש. 16
שטיינבארג, א. 207	שמיר, מ. 34	
שטיין, א. ש. 434, 160	שמלץ, א. 25, 426	תאומים, יוסף 280
שטינברג, י. 160	שמעוני, ד. 28, 161, 434	תבון, א. 37
שטינברגר, י. 447	שמעוני, יהודה 3	תדהר, ד. 290, 157, 150
שטינהרט, י. 204	שמעוני, יצחק 33	תוחמן, ז. 442, 305, 165
שטינמן, א. 145, 146, 281	שמרי, א. 33	תכנון המים לישראל 429
שטינר, י. 412	שמש, צ. 422	הל אביב יפו. עיריה 290
שטכר, א. 155	שנור פון קרולספלד, י. 139	— המחלקה לחנוך 443
שינהיס, י. 36	שניאור זלמן בן ברוך * 56	חלמי, מ. 155, 163, 302, 439
שיפמן, ד. 443	שניאור, ז. 35	חצור, ב. 161
שיפן, ק. ב. 439	שניאורסון, י. י. 56	תמרי, מ. 148
שישקוב, ו. י. 300	שניאורסון, מ. מ. 57, 56	תנועת החירות 289
שכביץ, ב. 39, 443	שניטקינד, ד. א. 42	תרשיש, א. 18, 282
שכון [חברה לשכונות עובדים] 28	שניטקינד, ה. ת. 42	חשבי, י. 281

מפתח שמות כל הספרים בעברית והספרים האנונימיים ביווית

אבא של תמר 436	אגדות נפלאות 435	אדם וכלבו 36
אבות * 412	אגדן 158	אדם ולוחם 405
אבות הדורות 19	אגדת זה היום 145	אדם מגביר כוחו 39
האביר הכילי 34	אגל טל 436	אדם נולד 447
האבלות והנחומים 15	אגדות הרצל 22	האהבה היא נצחית 433
אבן לי אקח 432	אגדות ותשובות... הרמב"ם 144	אהל יצחק * 277, 411
אבני מלואים 14	אגרת [לעולי לוב] I	אהלי שם 412
אברהם דרורי 406	אגרת הטיוול 16	אוגדן 158
אגדות אברהם אבינו 438	אגרת הנחמה 412	אודים מוצלים 434
אגדות בעלי חיים 35	אדוה 158	אונט'עקספרעס 137
אגדות יוסף ואחיו 438	האדום והשחור 34	אוכלוסין וחברה 154
ס' האגדות לאוסקר ויילד 433	אדם, דמות נפשו ומדותיו 18, 282	האולימפיאדה [נושא חשבונות] 165

- אסף השאלות בבילוגיה 440
 אסף התקנות 287
 אפורי והחבראי 437
 אפקלים 305
 אפקליב 491
 אפרקאנער אידישע צייטונג 97
 ארבעה טורים 410
 ארבעה מלחים 437
 הארז מילנא 147
 ארחות חיים 281
 הארכיון הציוני המרכזי 152
 האריונה לפצוי נזקי מלחמה 28
 הארץ 92, 211, 349, 496
 — תרבות וספרות 93, 211
 ארץ גשן 153
 ארץ חמדה 141
 ארץ ישראל בימי החשמונאים 153
 ארץ ישראל בימי השלטון הפרסי 153
 ארץ ישראל וחיה הדתיים 155
 ארץ ישראל שלי 154
 ארץ המחפכה השקטה 444
 אש אחזה ביער 149
 האש באבן 300
 אש דת 413
 אשדות ומים 158
 אשל אברהם 279
 אשליית אבודות 32
 אשר אהבנו 33
 אתונה בימי גדולתה 167
 ב. בורוכוב [קטעים ממשנתו] 423
 באביב בישראל 37
 באסריצה 436
 באשר וב'גון 286
 הבבה זיות 435
 בדרך 1
 ...בדין בית הכנסת... [שו"ת] 54
 בדמי עלומיה 151
 בדרכי גבורה 21
 בדרכים עקלקלות 36
 בואו לאכול 36
 בוגרי עלית הנער 440
 בולי דאר 154
 בולי ישראל 289
 בולים I
 בוצינא קרישא 16
 בורא התמונות 159
 בחללה של ארדיכלות 308
 בחרף 432
 בטאון לשכת המסחר ירושלים 137
 אלבום המכבי 157
 אלברט אינשטין 415
 אלגברה 303
 אלה אזכרה 468
 אלה גבולותיך — ישראל 429
 אלהי הנושק לוחמים 300
 אליה 33
 אלים, קברים ומלומדים 307
 אליעזר בן יהודה [נ. וכסלר] 346
 אליעזר בן יהודה [נ. קלזנר] 428
 אליק 428
 אלמות 433
 אלף מלים 206
 אלף משחק ומשחק 431, 293
 אם נגיע 33
 ס' האמהות לפני רביה 166
 אמנה 144
 האמנות, התהוותה וזאתפתחותה 308
 אמנות וספרות 308
 אמנות המופת ותמונת העולם 308
 אמנות הפסול בישראל 157
 אמנות הפרקליטות 41
 אמרות 433
 אמרי נעם 410
 האמת על בעית המליטים הערבים 28
 אן שרלי 162
 אנגליה 446
 אנו לומדים חשבון 304
 אנחנו שנינו 36
 אנטוניה שלי 160
 אני וטלי 439
 אנליזה איכותית 165
 אנציקלופדיה כללית יורעאל 269, 3
 אנציקלופדיה להומור 298
 אנציקלופדיה לחלוצי הישוב ובומיו 290
 אנציקלופדיה לעם 406
 אנציקלופדיה מעין 300
 אנציקלופדיה מקראית 407
 אנציקלופדיה של גדולי המוסיקה 42
 אנציקלופדיה של הציונות הדתית 405
 אנציקלופדיה שמושית 150
 אנשי מדע מפורסמים 301
 אנשי מופת 438
 אנשים ואפר 19
 אנשים וכסף 434
 האנשים הראשונים 444
 אסיה 443
 אסף חקי ישראל 287, * 425
 אסף יעקב קלין 283
 האולימפיאדה ה' 42
 אוגדנער בייטראג 88
 אוגדנער האריואנט 498, 88
 אוגדנער צייט 215, 498
 אוגדנער שטעטל לענין 148
 האוניברסיטה העברית בירושלים 37
 אוצר לשון המקרא 4
 אוצר משלי חסידים 16, 281
 אוצר המשלים 158
 אוצר הפוסקים 276
 אור 438
 אור הגנוז 281
 אור זרוע 413
 אור החגים 187
 אור חדש 181
 אור מציון [סדור נוסח אשכנז] 282
 אור מציון [סדור נוסח ספרד] 414
 אורי, גורי ושורי 437
 אורי וחתלתולו צחורי 300
 אורי מיזלס 137
 אות 405
 אותיות מחכימות 159
 אוזבי קיר 159
 אחדות 269
 האחות שרה לישנסקי 270
 אוה, גבורי התהלה 160
 אטלס ישראל 150
 האי הנעלם 34
 האידיאולוגיה הציונית של העולה 424
 הצעיר 424
 אידיליות 161
 אידיש... ר' גם יידיש...
 אידישע געשיכטע 165, 40
 אידישער קעמפער 97
 איה פלוטו 162
 איכות הכותנה הישראלית 26
 אילן דרושקובסקי 270
 האיש בחליפה האפורה 298
 איש וביתו 141
 איש ומעגלו 159
 אישים 416
 אכפת 160
 אכרי ישראל 211
 האכרים 158
 אל. גרהם בל 439
 אל ההר 428
 אל רעים 406
 אל תפחדי מפני הלידה 444
 אלבום היובל 150
 אלבום ישראל 21

- בטאון קרית שמונה 1
בטוח חיים להלכה ולמעשה * 168
בטוח ימי להלכה ולמעשה 168
בטוח לעת זקנה 153
בסתון בתקופת החלל 309
בטיחות וגיהות 137
בטרם 349
ביאטריצה 436
ביבליאטעק בוך 312
ביבר הארגמן 161
כילוגיה 166
בילטין לשכת המסחר ירושלים 137
ביולפטין [ארגנטינער יידישע קונסט-
געזעלשאפט] 491
בין האש והישע 34
בין הבתרים 423
בין חכלת ללבן 300
בינו לבין עמו 433
ביני לבין עצמי 159
בית אולפא 328
בית הבחירה על מסי ב"ב 53
בית הבחירה על מסי קדושין 142
בית דוד אחר חורבן הבית הראשון 19
בית יעקב [סדור] 147
בית יעקב [על משנה תורה] 278
בית מקרא 349
בית הספר לכלכלה ע"ש א. קפלן 439
הבית הראשון 153
בית רבי מרדכי נימן 423
בית שערים 152
בכתב היד 32
בלב ובהגיון 429
בלדה ספרדית 34
בלא ברטוק 163
בלעטער פאר געשיכטע 215
הבלש משכונת הצריפים 36
בלשאצר 300
הבלשים הצעירים... * 437
במאוזן ובמאונן 137
במארג 159
במבי 301
במכלאת בלומפונטין 306
במערכה 285
במרחק שתי תקות 433
בן איש חי 413, 141
בן המאה העשרים 147
בנאות שדה יער 36
בנבל עשור 431
בנות ברית 150
בני אדם הם טובים 438
- בניה בעפר 167
בנתיבות החלמוד 142
בסכר הנסיון 36
בסתנאי 209
בעבודה 269
בעז קרבי 269
בעיות אישיות 432
בעיות בפיסיקה 441
בעיות חשבון 303
בעיות מקומיות 166
בעיות קהילתיות 425
הבעיות הרוחניות של המדינה 424
בעל השם ממיכלשטדט 161
בעלזען 149
בעלי הנפש 7
בעסאראבער אידן 414
בעקבות הצו 32
בציר אביעזר 438
בצל אילן 439
בצרון 349, 212, 93
בקעה ללא מוצא 163
בקר [ספר למור] 91
הבקר [עתון] 93, 212, 349, 496
הבקרית ובעיותיה 299
בקרית המדינה ברשויות המקומיות 25
בר כוכבא 300
בראשית אדם 34
הבריאות 41
הבריל העברי 168
ברית עולם 147
בריתא מעשה תורה 142
ברכה למנחם 169
ברכה מציין 328
ברכת חיים 464
ברכת יצחק 57
ברכת שלמה 141
ברקאי [ויהניסבורג] 93, 212, 349, 496
ברקאי [תל-אביב] 405
בשבילי אמונת יהודית 432
בשבילי השתוף 405
בשדה חמ"ד 37
בשליחות גדונים למות 147
בשלכת 158
בשער 137, 349, 496
בשערי מועצות הפועלים 21
בשרות האורה 137
בת המושבה 434
בת עמי 138
בתי הספר וגני הילדים 25
בתלם 22
- גאוגרפיה כללית 304
גאוגרפיה לכתה ו' 305
די גאלדענע קייט 97, 215, 352
גדול בנים 307
גדול הדרים 27
גדול כותנה 427
גדולי חצץ 290
גדר פרוצה 33
גוילין 22
גוליבר בארץ הננסים 438
גור אריה 272
גוש עציון במלחמתו 424
גוית 93
גימל 305
הגישה 433
גל און 22
גליונות לקשוט 35
גלילאו גלילאי 446
גלית והבלשים הצעירים 36
גמרא לחלמוד 443
גן החיות 164
גן התסודות 281
גן נעול 161
הגנרל בוטמנטה 36
גשר 93, 212, 349
הדאר [נושא למור] 435
הדאר [שבועון] 93, 212, 350, 496
דבר 93, 212, 350, 496
דברי הסבר לתקציב מטבע חוץ 426
דברי יחזקאל שרגא 141
דברי ימי העולם 36
דברי הימים [זבלודובסקי-עמנואל] 39
דברי הימים [וירטורין] 304, 442
דברי נעם 328
דברי סופרים 280
דובב שפתי ישנים 143
דוד בן ישי 5
דודו 138
דחקא 97, 352, 498
דו"ח ר' גמ' דין וחשבון
דו"ח [מנהלת נמל יפו] 25
דו"ח הועד לתכנון מפעל המים 429
דויד-הורודוק 148
דון זיגאן בביהגום 160
דור דור ואנשיו 35
דורות מספרים 305
דיוקים על התורה 409
דין וחשבון ר' גמ' דו"ח
דין וחשבון [בנק ישראל] 23

- דין וחשבון [ההסתדרות הציונית] 286
דין וחשבון [הועדה לחקר העבריות] הדים 93
426
דין וחשבון [המזרחי והפוזמיז] 26, 427
דין וחשבון [עירית ירושלים] 153
דין וחשבון [עירית ת"א] 290
דין וחשבון שנתי [מבקר המדינה] 426
דין וחשבון שנתי על הפעולות להורדת גשם מלאכותי 23
דירים מאחורי השעון 162
דמויות בציונות 154
דמויות מלוות 434
דן וין והחסידות 301
דעות 1
דערציאונגס עניקלאפעדיע 347
דעת תורה 411
דפים [חברת לימי החפשי] 304
דפים בפסיכולוגיה 439
דפים לזכרו של שרגא מינצברג 3
דפים לחברי המפלגה הפרוגרסיבית 1
דפים ללמוד טעמי המקרא 408
דפים רפואיים 496
דפנה מבקרת בגן החיות 436
הדרום 212, 350
דרוש וחדוש תנינא 464
דרך חדשה 439
דרכי הזנת הבטטה 445
דרכי המליצה בספר תהלים 312
דרכי סיוג 443
דרשותיו של מגיד 57
האלץ איגרוסטריאל [יאירבך] 97
ס' האשט [יזכור בוך] 415, 422
הבה וגקרא 39
הבה נשירה 73
הגדה של מוסיקה 308
הגדה של הסנה 43
הגדה של פסח 17, 57, 145, 282, 413, 433
הגדה של פסח [לקוטי ספרות] 33, 159
הגדת קויפמן 57
הגות 434
ההגות הפילוסופית 447
הגיונות 433
הגית העברית בפי יהודי תימן 32
הר ההגנה 93
הר המערב 137
הרי דימונה 22
ההתחלות 149
התחלות שבטי ישראל בגליל העליון
4, 271
התעמלות ומשחק 37
ובהגיע יאש 432
והאש השאירה אפר 160
וואונדערליכע מעשיות 412
וידעשטאנר 345
ויטבסק 415
וחי בהם 7
ויאמר בעז 53
ויגד יעקב 467
ויטבסק 415
ויקחל משה 329
ורדי 433
ושיודע לענות 168
ותאמר ציון 413
זאבי נהרה 27
זאת הארץ 285
זהירות בדרכים 163
זהר [לקוטים] 281
זורבה הינני 434
זכות אבות 467
זכר חיים 139
זכר לחיים 4
זכרו תורה משה 140
זכרון קדושים 143
זכרונות [א.ש. הורודצקי] 147
זכרונותי [י.ל. פרץ] 299
זקני שארית הפלטה 143
זר זהב 281
זר השלחן 280
זר תורה 276
הורע הרע 34
החבור בכתות הנמוכות 37
חבור העיון 39, 443
חבורה שכזאת 159
חביון עז 285
חג ומולדת 301
חג העליה [יטבתה] 287
חג העצמאות 437
חג השבועות 40
חגי ישראל 165
חדוש הסנהדרין 411
חדושי הגר"א 410
חדושי הגר"ח והגר"י 411
חדושי חתם סופר 181
הדי הימים 34
הדים לשאלות החברה הקבוצית 93
הדר האהבה 433
הדרים 157
ההרכה תוך כדי שדות 42
הי וגוף 157
הומניסטים 446
הוראות לבתי הספר היסודיים 164
הוראת התלמוד 164
הוראת התנ"ך 302
הושטש [ספר זכרון] 415, 422
הטלה בשטח כיצר ? 168
ההגינה של ההריון 307
הידי 438
הידי ופיר 162
הייליגער קוואל 283
היגריך הינה 19
היסטולוגיה 445
היסטוריה חברותית ודתית של עם ישראל 283
היתה רוח אחרת 33
ההכנסה הלאומית 28
הלבנת פשתן 445
הלכות רב אלפס 325
הגדה ואדריכלות 350
הגדת המישור 442
ההגות וסדר היום 16
הנהלת חשבונות 308
הגרי בקר טריסטרום 423
הס קטגור 154
הסתגלות ילדים 302
העפטן [מנהל ההסברה] 429
ההעפלה אל האברסט 162
הערות שר האוצר לדו"ת... של מבקר המדינה 426
העשרה מלאכותיות של מי תהום 429
הצבי מנחם 282
הצעות למורה 441
הקדמות לכל מטפסיקה בעתיד 167
הר צבי 410
הר שפר 143
הרולד לסקי 283
הרי מואב 432
ההרפתקה הגדולה 300
הרפתקות יובל 436
הרצל, ויצמן והמדינה ... 427
ההשגחה במקרא 15
השפעת חנאי הגדול ... בסורגום 443
השקפת העולם של התנ"ך 407

- חרושי מהר"ל מסרג 280
 חרושי מהר"ם חלאוה לפסחים 410
 חרושי רבי עקיבא איגר 464
 חרושי רבי שמעון יהודה הכהן 465
 חרושי רבנו שלמה בן אדרת על 187
 מגלה 464
 חרושי הריטב"א 410
 חרושי הרשב"א על ב"מ 53
 חרושי תלמיד ר' יונה על ע"ז 53
 חרושים בגדול אגוזי אדמה 427
 חרושים במדע 435
 חרשות [ידידי האוניברסיטה של ת"א] 405
 חרשות השחמט 42
 חבורות לעבודה עצמית 304, 38
 חבורת לעבודה במשנה 441
 חבורת לעבודה בתלמוד 304
 חובת השמירה 17
 התולצה מספר 9 431
 חוף ימים 53
 חוקרי טבע מפורסמים 437
 חות אליעזר 411
 חזון ופתרון 206
 חזון המקרא 139
 חזות 350
 חזיוני גאולה 33
 החיד"א 19
 חיוך מסוים 433
 חיי אישים 301
 חיים אטלס 406
 חיים שנגדעו 406
 חילות ישראל 437
 חכמי ישראל 283
 חכמת בצלאל 143
 החלוף האינטואיטיבי בין מימן ואמוניה 444
 חמד 34
 חמרים ביצור 448
 500 מלים 304
 חנוך והוראה 163
 חנוך וקיום 303
 החנוך לסבע 303
 החנוך העברי ביצירתו של סמולנסקי 160
 חניתו של כנענה 438
 חנכה [הנוער העובד] 436
 חנכה [רחובות המרכז לנוער דת] 143
 ס' חסידים 17
 חפץ חיים 17
 חק הארכיונים 21
 חק לישראל 17
 חק לפצוי נגעי המשטר הנאצי 423
 חק עזרד החסכון 24
 חקי מדינת ישראל 288
 חקל יצחק 187
 החרב השבורה 162
 חרבן יהדות פולין 66
 חרות [עתון] 93, 496
 חרות, עבר הוה עתיד 289
 החרשת בהסתדרות 425
 חשב ופתור 305
 חשבון [אריאלי — ברטלע] 304
 החשבון [ש.ות.זיו] 39
 חשבון [פערטלייאר שריפט] 345
 חשבון ויפרוציאלי 41
 חשבון והנדסה [בנטויץ] 38
 חשבון והנדסה [כיסוב'אחיה] 39
 חשבון לימי החפש 165
 חשבון לתלמיד 38
 חשבון מסחרי וסינטי 442
 חשוב הקרנת השמש 445
 חתם סופר, מס' חולין 464
 הטבע הוא למעלה מן הטבע 448
 טבע וחקלאות 442
 טבק [בעיות אגרוטכניות] 40
 הטבק בתשי"ז 285
 טבריה 150
 טהרת יום טוב 328
 טהרת ישראל 277
 ט"ו בשבט 188
 טוס הנהב 301
 טור 410
 טיול בחולות 35
 טיול בפרדס 16
 הטיח בבנין 166
 טכנולוגיה של טכסטילים 444
 הטכנולוגיה של המתכת 42
 ט"ל אורות 141
 טל על ורד 298
 טעמי המנהגים 144
 טעמי המצות 144
 י. אייבראמס'בון 58
 יאיר הגלעדי 162
 יאיר עומר 270
 יאיר צור 3
 יד ושם 283
 יד לס.א. גיא 289
 ידו של בר'מינן 160
 ידיעון [האגודה למען גרי צדק] 144
 ידיעון [אורייהודה] 285
 ידיעון [בני ברית] 1
 ידיעות [אגוד מלששות היהלומים] 285
 ידיעות אש 42
 ידיעות בית לוחמי הגטאות 350
 ידיעות ועד עדת הספרדים בירושלים 287
 ידיעות החברה לחקירת א"י 350, 94
 ידיעות יד ושם 94
 ידיעות ראשון לציון 137
 ידען מעריב 26
 היהדות באיסלם 281
 היהודה וירושלים 152
 היהודים בערב 415
 יהודים בעתות מהפכה 283
 יהודים מפורסמים במדיניות 415
 סי' יהודית 272, 4
 יהושע ליבנר 270
 יובילעאום אויסגאבע...[ארבעעשרינג, ברענטש 99] 480
 יוס'טוב בלעטער 310
 יום העצמאות [תשס"ז] 153
 יום העצמאות תשי"ז 26
 יומן בולאי ישראל 1
 יומן גטו ורשה 468
 יומן עורך הדין 286
 יומנו של נפולאון 446
 יוניגם בחלום 301
 יונת העץ 302
 יוסף בימי עלומיו 299
 יוסף ברוך 138
 יוסף ואחיו 299
 יורם ויוחנן 405
 יחיאל ההגרי 159
 יידיש... ר' גם אידיש...
 יידישע קולטור 215, 352, 498
 יידישע שפארך 97, 215, 499
 יידישער בוך אלמאנאך 101
 יידישער געדאנק 330
 הילד ואתה 441
 הילדה והגפירות 435
 ילדים בארץ ובעולם 436
 ילדים מצירים 37
 ילקוט למדריך 37
 ילקוט לסיבים 41
 ילקוט נושאים 164
 ילקוט ערבות הילדים... 17
 ילקוט פרושים לחורה 408
 ילקוט הפרשנות 165

- 15 לחקר באורי הגר"א
 302 לטף
 437 לי השיר
 299 ליוקולן מקיבר
 162 למדבר
 304 למדו חשבון והגדסה
 303 למדנו לקרוא
 305 למדו החשבון
 441 למדוי הסבע
 276 למזהיר ולגוהר
 350 למרחב
 לעקסיקאן פון דער נייער יידישער
 44 ליטעראטור
 לעתייה של הקואופרציה האשראית
 155
 27 לפקות עינים
 56 לקוטי אמרים
 16 לקוטי דברים
 464 לקוטי מרגליות
 410 לקוטי תורה
 145 לקוטי תפלות
 283 לקורות קהלת צרינקאו
 447 לקת הסוציאליזם בימינו
 269 לקט מחקלאות העולם
 145 לקט שמואל
 294 לקראת עשור המדינה
 411 לשבעים ולרעבים
 298 לשון כהלכה
 20 לשון צדיק
 496, 213, 94 לשוננו
 497, 350, 94 לשוננו לעם
 444 מאבק לחרות
 290 המאבק על ירושלים
 434 מאגדות צפת
 433 101 חמשירים
 22 מאה שעות אל סואץ
 16 מאור האפלה
 329 המאור שבתורה
 497, 213, 94 מאונים
 414 מאירת עינים
 271 מאמרים וספרים של ז. מונטנר
 467 מאסף לעניני חנוך והוראה
 284 מארך מבוא השמש
 308 מבוא למתמטיקה
 275 מבוא לנוסח המקורי של ס' תהלים
 151 מבוא לתולדות השלטון המקומי
 7 מבואות לספרות התנאים
 405 מבחר [ירחון]
 287 מבחר כתבי י. יצחקי
- 299 כל ספוריו של ש. י. עגנון
 163 הכלב לץ
 42 כלי עבוד
 280 כלי שרת
 427 כלכלת המשק החקלאי
 165 כלנו קוראים
 302 הכנופיה של חיימו
 146 כנסת ישראל
 159 כערער בערבה
 289 כתב ההסכם
 כתביעת של היהדות הדתית ברפובליקה
 310 קה... הרומנית
 166 כתבי אפלטון
 298 כתבי אשר ברש
 כתבים [תחנה לחקר החקלאות]
 214
 כתבים מטאורולוגיים
 25 כתבים נבחרים [מרכס-אנגלס]
 307 כתה אלף
 164 כתוב שם
 140 כתובים אחרונים. יהודית
 272 א
 38 ס' הכתיב
 442 הכתיב החדש
 210 כתיבוי
 16 כתר מלכות
 57 כתר שם טוב
 לא אמות כי אחיה
 33 לא נורא
 34 לא על הלחם לבדו
 33 לאור ההלכה
 14 לאמושע
 330 לאמו
 416 לב טהור
 145 לבבות דובבים
 3 לבטח
 137 לבית ישראל
 146 לבעית עבוד ענבי היין
 21 להצעת חק המים
 22 לוח עם הספר חשייה
 168 לוחי בדוד וצפוי
 168 לוחמים מספרים
 425 לולו
 436 לזכר יהודה שמעוני
 3 לזכרו של גימט דה רוטשילד
 406 לזכרם של הנופלים בקרב דחיימה
 138 לחיים חדשים
 161 לחם אבירים
 16 לחם האוחכים
 300
- 443 ילקוט שירה ופרוזה
 ילקוט התשובה
 413 ימים נוראים
 164 יסוד יוסף
 328 יסוד צדיק
 412 יסודות חשבון רבית דרבית
 168 יסודות המוזיקה
 166 יסודות השיטות השונות של הוראת
 הקריאה
 303 יסודות התחביר העברי
 39 יפו
 21 היצוא דרך גמל חיפה
 25 יקר מפנינים
 282 ירושלם [י. הלמן]
 425 ירושלם [ס. לגרלף]
 159 ירושלם בימי שיבת ציון
 153 ירושלם העתיקה
 289 ירמיהו
 431 הירקון
 285 ישובי הגעתון
 424 ישובי ספר
 431 ישובים באש
 439 הישוב היהודי באוקראינה
 147 ישמח משה
 181 ישראל [מפה]
 426 ישראל באולמפיאדת השחמט
 42 ישראל במדים
 448 ישראל והומנים
 17 ישראל ועמי הקדם
 305 ישראל וקדושתו
 412 ישראל טאג איין טאג אויס
 1 ישראל שטימע
 2 כבשת הרש
 34 כדורעץ
 309 כוזרי
 442 הכוזרי השני
 412 כוכבי הספורט הישראלי
 294 כוכבים מספרים
 437 כור עונה ליריביה
 309 כזה גבור!
 37 כטוב בעיניכם
 35 כיום טופה
 423 כיצד תמלא את הדריח על הכנסתך
 24 כך התנהלנו
 289 כך לחמנו בסיני
 155 ככל הנערים
 435 כל בו [מחזור]
 146 כל בו ישראל
 426 כל כתבי י. ל. פרץ
 299

- מבחר כתבים [יהל"ל] 159
מבחר כתבים [מ.ל. לילינבלום] 34
מבחר הספור היפני 160
מבחר ספורי ישראל 160
מבחר שאלות בכימיה 38
מבטחים 286
המבנה החברתי של המקצועות
החמשיים 285
מבני אגדים 40
מבטנים 94, 351
ס' המבקש 56
מברית מילה 413
מגדולי התורה והחסידות 283
מגלות גוונות 272, 5
מגלות ים המלח 4
מגלים וממצאים בתעופה 41
מגלת אסתר 409*
מגלת ההודיות 5, 139
מגלת ההתישבות 307
מגלת יוחסין 422
מגמות 213
מגן האלף 141
מגני ארץ 280
המדבר וארץ הבחירה 283
מדבר קדמות 144
מדור לגדול בקר [של "השדה"] 308
המדור לפרסומים חקלאיים 427
מדי חוש בחדשו 415
מדיניות השכר 26
מדם בבורי 434
מדין ועד אילת 432
מדין ועד סיני 26
מדיאל עד רוגאל 151
מדע 497
מדריך הדאר 24
מדריך לאינג'ינר 307, 41
מדריך להדברת מזיקי המטע 289
מדריך לעזרה ראשונה 166
מדריך מעבדה בבקטריולוגיה 41
מדרש רבה 277*
מדרש תנחומא 142
מדרשי הוהר לקט שמואל 145
מהות ההסתדרות 427
מהות היהדות 144
המהפכה האמורה באנגליה 444
מוזמביק 153
מולד 94, 213, 497
מונולוגים על תביעות מוסר היהדות
מונולוגים על תביעות מוסר היהדות 158
מולד 413
מוסדות מנהל ושרותים 150
- מוסרי הרמבים 413
מועדי 302
ס' המועדים 282
מועצות יצור בתעשייה 22
מוקי הקוף 35
המורד המסוכן 36
מורה דרך בתורת המדינה 308
מורה הנבוכים 412
מורה שעור 56
מושב הועד הפועל הציוני 286
מושבי עולים 286
מויקי ההודים 427
מחברות עמנואל הרומי 32
מחברות [בטאון חברת כ"ח] 94, 213
497, 351
מחזור 146, 282*
מחזור רבא 146
מחזות [י. קורצאק] 438
המחלקה האנטומולרית 428
מחנים 94, 213, 497
מחקר [תחנה לקלימטולוגיה טכנית]
444
מחקר השואתי 447
מחקר כימי ושיסקלי 150
מחקרי ספר 407
מחקרים בתולדות ישראל 18, 414
מחקרים חדשים [קלזונר] 20
מחר אויל דמעה 34
מסה דן 412
מי באר ישעיהו 412
מי יודע? 448
מי מרום 14, 272
מיכאל סטרוגוב 162
מימזיס 306
מימרות 299
מיתולוגיה 41
מפון חקלאי 43
מכונות חקלאיות 40
מכונות משנות מני עולם 37
מכמני הים 426
מלאכת מחשבת 53
מלוא [מועדון] 289
מלוא הטנא 162
מלון בבל 158
מלון חדש 294
מלון כיס עברי אידיש ספרדי 344
מלון לכחה אלף 38
מלון למונחי הטלפונאות 158
מלון עברי הונגרי 298
מלון עברי פרסי 294
- מלון רוסי עברי 432
המלון שלי 210
המלחמה בשממה 428
מלחמת טרויה 438
מלחמת העצמאות 26
המלך פינגרין 162
מלכת שבא הקטנה 35
מלמדים לפני המקרופון 307
ממוסקבה עד ירושלים 284
ממחשבת הזמן 26
ממעניי החסידות 466
ממשל של נציגים 446
מנגינות עבריות 298
מנגנוני זריעה לסורגים 309
מנהל וארגון 40
המנהל מבחינה אנושית 167
המנוע והמכונות 446
מנחם רוחם 270
מנחת בכורים 57
מנחת יהודה 18
מנחת ישראל 467
מגין באנו 148
מסוף העולם 300
מסכת אבות 412
מסכת יציאת מצרים 294
מסכת עבודה זרה 326
מסלול 1
מסלי אל וקת 431
מסע בחלל 447
מסעות התייר הצעיר ... 300, 435
437*
מספר חיי 59
מספרים מפורסמים 42
מסרת ובקרת 5
מסתרי הגורל 436
מעבר לנהר בוג 299
מעדני אשר 282
המעין 391
מעין הצפרים 163
מעיינה של תורה 275
מעיינות 213
מעל הדוכן 28
המעמד האישי בישראל 287
המעמד החדש 444
מעסיקאנער לעבן 43
מעריב 351
המערכה היהודית נגד היסלר 416
מערכות 95, 213, 497
מערכות החנוך בישראל 164
מערכות פועלי תל אביב יפו 22

- מערכי לב 19
 מעשה בארוב קטן 436
 מעשה בעפר אילים 163
 מעשה חכמים 413
 מעשה תורה 142
 מעשיות גוראים 412
 מפלאי גוף האדם 306
 מפעלי החנוך המשלים 440
 מפקד משקי העובדים 21
 ס' המפתח [נ. רגל] 164
 מפתח לרשימת הישובים 23
 המצב ההידרולוגי בעמק חפר 429
 מצרה 23
 המצות של שרה אמנו 91
 מצל מהאש 466
 מצעד פזמונים 157
 מצרים [מסכ"ל] 445
 מצרים [פפוריש] 41
 מקדמוניות היהודים 18
 מקום שאין לו שם 300
 מקור חיים [גבירול] 186
 מקור חיים ומגן האלף 141, 280
 מקורות לתולדות ישראל בתקופת
 המקרא 19
 מקרא ותרגומי 409
 מקרא מפרש 275
 מקרא 92
 מקראות גדולות 409, 276
 מקראי קדש 139
 מראה אש 464
 מרגליות [אנציקלופדיה לילדים] 301
 מרגליות הים 411
 מרגניתא דר"ב 467
 מרגניתא טבא 53
 מרד ספרטקוס 442
 מרום הרים 33
 מרומי שדה 276
 משבצת 37
 משוט באסיה 447
 משלים [בראבא] 159
 משלים וגם ספורים [המגיד מדובנא] 146
 משלנו 299
 משנה לתלמידים 442
 משנה מפרשת 279
 משנה תורה 142, 181, 277, 278 *
 משניות 53, 279, 442
 משנת אחד העם 39
 משנת הזהר 281
 משנת הרמב"ם 16
 משנתו הפילוסופית של משה בן סדור השלום 57
 מימון 15
 משנתו של אהרן נזיר גורדון 28
 המשפחה והבית 163
 המשפט הביולוגי 166
 משפט וכלכלה 213
 המשק הסוביטי 306
 משקי עזר בישראל 27
 מתוך משפט עמוס בן גוריון —
 השורה 290
 מתי יעלה השתור 34
 מתמטיקה למיליון 444
 גגות מערפל 34
 הגל בסחר ובספנות 168
 גמר הזעם 300
 גוסים 305
 גור אלצ'לאם 16
 גוריקן סן 437
 ס' גתוק 6
 גיב המדפיס 137
 גיב הקבוצה 95
 גיב הרופא 213
 גיבון עברי 32
 גיבן זהב 413
 גייע הגדה של פסח 207
 גיר 38
 גכוי מס הכנסה 153
 גכויים ממסכרת ושכר עבודה 288
 גכויים באמצעי הגנה תרמיים 445
 געים ומירות ישראל 271
 געם 411
 גער עובר לאמי 269
 גער עזוב 302
 גפתולים 433
 גצול חומצות אלפא-אמיניות 443
 גצחונה של פולי 163
 גצנים 437
 גצר מטעי 143
 נקדם פני מצוקת האבטלה 154
 נר יצחק 280
 נר ישראל 145
 נשמת חיים 45
 נתיב אל אור 160
 נתיבות כתיב 305
 נתיבי הקבוצה והקבוץ 424
 סבות מות 153
 סביב כדור הארץ 435
 סדור השבעות (שומרונים) 414
 סדור תפלה 146
 סדר תפלות ישראל 188
 סדר תפלת החדש 282
 סדרא רבא 414
 סדרי הוריעה 447
 סדרי שלטון ומשפט בישראל 153
 סדרת מדריכים 302
 סדרת סקירות כלכליות 25, 153
 סוגי בטוח חיים 168
 סודה של אשה 32
 סודות המסע למצרים 151
 סופרים יהודיים 20
 סוציאליזם 443
 הסוציולוגיה של העם היהודי 284
 סטלה 33
 סיני 95, 213, 351, 497
 סיני [ספר יובל] 269
 סינתזה של תרכובות אליפטיות 446
 סכום חקי התורה 441
 סכומי עבודות בענפי החקלאות 439
 סכרים בפדץ 153
 סליחות 146
 סמינריון למנהלים ראשיים 427
 סעיפי המכון ותביעות בבטוח ימי
 168
 ספור לאוייל 309
 ספורי מוליר 301
 ספורי קיפלינג 438
 ספורים [א.א. פון] 160
 ספורים [א. שמואלין] 443
 ספורים לילדים [י. קורצאק] 438
 ספורים נוראים 17
 ספורים נפלאים על יהודים מופלאים
 147
 ספינת העבדים 36
 סטנות וגמלים 289
 ספקטרום האלקטרונים של Pb²⁺ 443
 ספר האגדות לאוסקר ויילד 433
 ספר ברים 274
 ספר הבריאות 41
 ספר "הדאר" למלאת לו 35 שנה 212
 ספר הדרכים 412
 ספר האשט 422
 ספר הזכרון [משה סופר] 20
 ספר זכרון דויד-הורווק 148
 ספר חסידים 17
 ספר חשבון [ז. אריאל] 304
 ספר היובל [חובבי הטבע] 152
 ספר הכתיב 38

ספר המאמרים	412	עין בעין	405	ענינים צרפתיים	298
ספר המבקש	56	עין יעקב	140	ענף החיים	147
ספר המועדים	282	עין רואי	298	ענק	434
ספר המפתח	164	עיר היונה	298	עסקי הבטוח בישראל	24
ספר הגער	437	העיריות בישראל	288	עפרים נכון	37
ספר עזר לסדנא	446	עירנו תל אביב יפו	161	עץ החיים	147
ספר פביאניץ	20	על בעיות הבטוח הסוציאלי	42	עצרת פרויד	3
ספר קדושה	140	על מחזור האנגריה בקרינה	41	העקר שיהיה שמח	301
ספר רדזין	148	על המשמר	95, 213, 351	עקרונות חנוך והוראה בבית הספר	440
ספר הרמב"ם	181	על המשפט הפילי	285	העקרונות המדעיים של התזונה	167
ספר השומר	27	על הנסים	27	ערכות הילדים במעמד הר סיני	17
ספרא	325	על התורה	143	ערי עולם	435
ספרי המקרא	275	על חלה	34	ערער עלי שחם	299
ספרית אדמה	428	על תרגום עברי של הרומן	על	עשור לעצמאות ישראל	290
סקירות כלכליות על ארצות חוץ	25	אלכסנדר	31	עשרה חברים	163
153		עלובי החיים	433	25 שנות "שכון"	28
סקר כח האדם	24	עלון [המדור לידיעת הארץ של השנה"צ]	עלון	עשרים שנה עין השופט	428
סקר כלכלת ישראל	24	286	עלון אגף העתיקות של מדינת ישראל	עיתון אגודת האינג'ינרים והארכיטקט	96
סקר העוירים בישראל	25	95	עלון הדיגים	95, 214, 351, 497	
הסתר	37	עלון סמינר הקבוצים	38	עלון העשור	154
עבוד ולמד	39	די עלסטע... חערק פון דער יידי	עלון	פארויס	352
עבודות ניר וקרטון	448	שער ליטראטור	207	פארזער צייטשריפט	215, 353, 499
העבר	95	עלי ארח	33	פגישות במוסקבה	423
עברית וארמית נוסח שומרון	294, 31	עלי עין	410	פירה	300
העברית החדשה ובעיותיה	158	העליה לישראל	27, 154	פול גוגן	444
העברית לאור הערבית ...	432 *	עלילה ומשפט	433	פון נאענטן עבר	58
העדה	405	עלילות הגבורה של טרויה	436	"הפועל" 1956	27
העדות בישראל	23	עלילות חבריא	302	הפועל והמשק	22
עדות המזרח בחברה הישראלית	288	עלילות הצברים	435	הפועל הצעיר	96
עדלם	289	עלינו	301	פורים בגן החיות	436
עדן ציון	151	עליהו של שלום ליש	289	פורצי השערים	152
הועד האקדמי	151	עם דורי	19	פטר והזאב	163
עוד יוסף חי	145	עם וספר	95, 214, 351	פיטר ברזיל	159
העוירים על ידנו	164	עם זכרו של נמלי	269	פילוסופיה בדרכי נעם	41
עולם האגדה [האחים גרים]	300	עם חלופי ממשלה ...	21	הפילוסופיה של קונסטנטין ברונר	306
עולם האגדה [א.א.ל. יעקבוביץ]	301	עם ישראל בארצו ובגבר	165	פינוקיו	438
העולם הערבי של ימינו	445	עם ישראל בימינו	284	פינסק	148
העולם העתיק	167	עם קריאת הגבר	158	פיסיקה	304
עולת תמיד	181	עם שחר [זכרו של י. שחר]	3	פיק גוסט לאמריקה	163
עושה פלא	157	עם שחר [שירי ש.ל. גורדון]	33	פיקא	287
העובד הנשכח	424	עמדתן של חברות או"ם	בבעיות	פישל פרבר	406
עזה כחיים	434	עם שחר נצאה	302	פלפל חריף	1
ס' עזר לסדנא	446	השלום ...	288	פני ישראל	431
עזרי אמן	26	עמי והבנאים הצעירים	436	פני העולם	35
עיון	351	עמק חולה הצפוני	28	פני עולם המקרא	408
עיונים במגילת מדבר יהודה	408	עמרים	39	פניאנא אמיץ הלב	37
עיונים במקרא [גויסיון]	407	עני, מופרעות, פרימיטיביות	440		
עיונים במקרא [מוריאן]	274				
עיונים למשפט	410				

- פניגי תורה 4
 פנינים 36
 סנס חבל ים המלח 423
 פסיכולוגיה 164
 פסלים 31
 פעוטים היינו 36
 הפעולה התרמית של בתים 445
 הפעולה התרמית של צריפים 445
 פעולות הנהלת משרד הוות' ... 154
 פעולות הליגה למלחמה בשחפת 26
 פקודת שטרי חליפין 446
 הפקות על מטבע חוץ 24
 הפרוד מן האם 166
 פרודור לטבע 39
 פרומתאוס 160
 פרוש מהר"ם חלואה לפסחים 410
 פרוש המלבי"ם 139
 פרוש על הרי"ף מסי ביצה 54
 פרוש ... על הרי"ף מסי פסחים 181
 פרוש התורה (והנביאים, לאברבנאל) 139
 הפרה, הפרי והזרע 167
 פרי מגדים 280
 פרטומי אר"ם [משרד הסער] 25
 פרטומי החברה לחקר המקרא 274
 הפרעונים האבודים 42
 פרקי גליציה 20
 פרקי הורכה 440
 פרקי חיים [נ. גיררדפאלקס] 290
 פרקי חיים [ש. צוריהן] 27
 פרקי חסידות 145
 פרקי מחנאות 439
 פרקי מקרא 442
 פרקים 405
 פרקים בחשבונאות 442
 פרקים במתודיקה של הוראת התלמוד 302
 פרקים על יהודי בסרביה 414
 הפרקליט 497, 352, 214
 פרשיות בתולדות ישראל בזמן החדש 304
 הפתיי האחרון 160
 פתולוגיה 41
 פתחי גדה 143
 פתיחות בשחמט 309
 פתרון שנים עשר 271
 צאינה וראינה 140
 הצבי מנחם 282
 צבר 1
- צוי המסים 286
 הצופה 497, 352, 214, 96
 הצופיות 164
 צוקונפט 353, 215
 צחוק לכל 1
 צידי המטאורים 301
 ציון 352, 96
 ציון לגפס חיה 141
 ציור ופסול בישראל 31
 צייטשריפט פונעם רעליגעזען יודנטום 310
 ציפננו 35
 ציץ אליעזר 14
 צלותא דאברהם 18
 צל"ח 141
 צליל מרים 294
 צמד גוזלים 436
 צמח מערב הירדן 150
 צמח התרבות של ישראל 23
 צמחם בעלי זרע 304
 הצעי השני 305
 צפוי גנות באספלט 42
 צפרי הארץ 424, 151
 צפרים בישראל 28
 הצפרן 427
 צרור ידיעות [מפא"י] 1
- קאנון אל נסא 413
 קבץ השומר הצעיר גל און 22
 הקבוצה ודמותה 154
 קבץ הרצאות [משרד האוצר] 426
 קבץ הרצאות [משרד התחבורה] 426
 קבץ מבחנים למנהלי חשבונות 309
 קבץ סטטיסטי 425
 קבץ פסקי דין בעניני יבוא ... 288
 קבץ תרגילים בהנהלת חשבונות 442
 סי קדושה 140
 קדושת נפתלי 57
 קהלת לגין [ספר זכרון] 148
 קו לקו 163
 קיים למדיניות כלכלית 151
 קול המועד 17
 קול מכללת חיפה 38
 הקומדיה האלהית 33
 קונטרס זינים ... בכתיבת סת"ם 141
 קונטרס השמות החדש 277
 קורות 214
 קורות ידעוני וחבריו 301
 קורות העולם 308
 קורות שנה אחת 162
- קורסים [נהמכון לפריז העבודה] 43
 קטלוג זימון 152
 קטלוג לתערוכת תוי ספר יהודיים 270
 קטלוג הספר הישראלי 138
 קטעים ... מרבנו ... הרמב"ם 142
 קליטתם בעבודה של גבי עבודה 428
 הקנקן והגביע 445
 הקפיליזם 307
 קצור דיני המצוות התלויות בארץ 276, 140
 קצור שלחן ערוך 276, 140
 הקצין והרוזן 301
 קציר הפלא 36
 הקרב על המגורה 298
 קרבן מנחה 414
 קרית ספר [משה מטרנאני] 142, 278
 הקשר התקלאי בישראל 154
 ראדוניצער יזכור בוך 148
 ראה בלא משקפים 308
 ראיתי את מאבק החפש בהונגריה 40
 ראקטיביות של פולימרים 447
 ראש השנה 188
 ראשונים ואחרונים 416
 ראשיתה של תל אביב 22
 הרב יהודה בן שמואל ביבאס 19
 הרב מיהוד 425
 רב פנינים [מחזור] 276
 רב פנינים [מקראות גדולות] 146
 רבקה ליט 137
 רגישות המכפילור 446
 רדיון [ספר יזכור] 148
 רדיו ואלקטרוניקה 447
 רואה חשבון 447
 רוזיניו 284
 רומאן ויוליה 434
 הרועה העברי 149
 הרוסא והתולים 432
 הרוסא העברי 352
 רות 204
 רות ורונה 162
 רויאל המלאך 17
 ריח וודאים 17
 הרמאי 140
 רמב"ם 185
 הרמב"ם על דברי סופרים 15
 רמת ההשכלה של האוכלוסייה 426
 רמת רחל 14
 רגנות 294
 רגנות ותפלות 329

תגובת הקירות להשפעות תרבות	שיירות באש 163	רסיסי טל 162
444	שירי מכות מצרים 32	הרפואה 96, 214, 352, 498
תגליות סיני 428	שירים [מ. אלעזר] 300	רפואה וטרינרית 498, 352
תוריק להבטחת ארכיונים 406	שירים [ז. הרשמן] 159	רשב"י 436
תולדות גדולי הוראה 188	שירים [ש. טשרניחובסקי] 299	רשומים [לשכת המסכת הצעירה] 269
תולדות יעקב 299	שירים [ש. טשרניחובסקי, מבחר לבתי ספר] 159	רש"י, תורתו ואישיותו 448
תולדות ישראל 303	שירים [י. ל. טרין] 299	רשימות עורך דין 446
תולדות ישראל ועמי הקדם 303	שירים חדשים [א. רוזן] 299	רשימות, שירים ואגדות [א. מייזלס] 299
תולדות ספרות ישראל 432	שירת אמתי 434	רשימת הנשומים לשנת מס 1954 24
תולדות העולם העתיק 441	שכר עזוד 43	רשימת ספרי קריאה לילדים 271
תולדות עם ישראל 165, 38	שלגיה [האחים גרים] 36	רשימת ספרים במדעי היהדות 139
תולדות העמים 304	שלגיה [י. ספרא] 438	רשימת תלומדי כתב-היד [במכון לכ"י העבריים] 138
תולדות עמנו בזמן החודש 284	שלחן ערוך 54, 143, 280, 411, 465	רשמי בקור בציכוסלובקיה 40
תולדות שלמה 20	שליחות עלומה 27	רשמי מסע ביוגוסלביה 167
תולדי קיץ 34	3 בסיר אחד 1	
תום אדיסון 436	שלישה בסירה אחת 33	
תום וגירי 300	סי' שלשה שיטות 140	שאגת אריה 140
תוספות [ר' יצחק הלבן] 14	שמחת יום טוב 411	שאלות 54
תוספת להתימה 406	שמירת הלשון 17	השאלה הלאומית והשאלה היהודית
התופעות הגלוגמנטיות 166	שמשון בעל החלומות 162	בתקופתנו 149
תוצאות הבחירות לכנסת הראשונה 424	12 צפרי הארץ 424, 151	שאלות ונושאים בתנ"ך 39
תוצאות חיים 282	שנת השבע 411	שאלות ותשובות [רשב"א] 410
תורה אור 56	שנתון הידרולוגי לישראל 426	שאלות ותשובות אברהם בן הרמב"ם 278, 142
תורה והמדינה 96	השנתון החרדי 3	שאלות ותשובות מן השמים 277
התורה והמצוה 139	שנתון כוכבי הספורט הישראלי 294	שאלות ותשובות הרמב"ם 278, 142
תורת אלהים 275	שנתון מועצת פועלי חיפה 22	שאריית יעקב 144
תורת החבור 39	שנתון הממשלה 96	שבחי האר"י 17
תורת כהנים 325	שנתון סטטיסטי לישראל 24	שבט ועם 498
תורת משה 6	שנתון הספר היהודי 101	שבילי החנוך 214, 352
תורת הנאום 41	שעורי דעת 281	שבע טחנות 35
תורת הנפש 467	שעורים בכתובים 439	שבעה מחנות [מ. חייקין] 437
תורת הקדושים 140	שער החסידות 145	שבתי צבי 416
תורת שמעון 187	שער לשוננו 38	השגרי העברי הנודד 416
תורת התמחיר 447	שערי אגדה 39	שווא ומרי 39
תותחי גברון 433	שערי חיים 279	שוואלין ודורשין 325
תחית הפסיכס בישראל 157	שערי ציון 146	שוהל לעבדן 43
תירשין-יוד-ג'מל 3	שערים 96, 214, 352	השופטים 39
התינוק 446	השפן הלבן 436	השוק הקטן 432
תירס לגרעינים בהשקאה 27	שפת הים 410	השושנה [ירחון תורגין] 182
תכונות חשמליות של פוספורים 447	שפת תמים 17	שחור יום ודממה 158
תבלאל "ענף החיים" 146	שרטוט הגדסי 305	שחרית וערבית 148
תכנים וצורות 306	שרי המאה 19	שטה... ר' שיטה... 162
תכנית [המכון לחקר הנגב] 423	שריסטן 353	שיחות תלמידי חכמים 15
תכנית לחנוך... ספרים 440	ששה ספורים נפלאים 162	שיטה לא נודע למי 143
תכנית למורים [עלית הנוער] 440	שתילי ייתים 411	שיטת המשפט בישראל 151
תכנית לשיחות ומסבות מוקדשות ל"במעלה" 37	תאונות דרכים בישראל 153	השיר שהלך לסיל 35
תלמוד בבלי 144, 280, 326	תאטרון חובבים 302	השירה העברית בימי הביניים 165
— (לקוטים) 40, 305, 443	תבל ויושביה 305	

תלמוד ירושלמי	281	— רות	204	תקון תורה השלם	139
תלמוד לתלמיד	40	— אסתר	* 409	תקונים	147, 18
תלמידי אספרטקוס	163	תנ"ך בתמונות	139	תקון חופשות וסיעות לחו"ל	439
תלפיות	352, 214	תנ"ך כהיסטוריה	275	תקון של משמעת הועברים האקדמיים	37
תמול שלשום	299	תנ"ך לבית הספר	305	תקנות קרן פנסיה [מבטחים]	151
תמורות בתנועת הפועלים העברית	287	תעלומת הארנבים	436	תקציב מטבע חוץ	426
תנא דבי אליהו	144	תערוכה של תעודות לתולדות ישראל	148	תקציר משעורים במחלות ילדים	165
תנועה ואידואה	424	תעריפי מס הבולים	151	תקצירי ההרצאות [קונגרס למדעי	
תנועת האניות בנמלי ישראל	25	תעשייה	498	היהדות]	138
תנועת העבודה הישראלית	150	תפלות	146	תרביץ	498, 214, 96
תניא	56	תפלות (שומרונים)	* 414	תרגילים בבקטריולוגיה כמותית	40
תנ"ך	275, * 409, 451	— סדור	* 18, * 57, * 146, * 147, * 187	תרומות [בשאלות כלכלה וחברה]	40
— [בכתב העזרים]	312	282, * 414, * 467		תרומת הדשן	410
— (לקוטים)	305	תפלות לשבת מנוחה	187	תרופות	167
— תורה	6, * 409, 276, 139, 451	תפלת בני ציון	146	תשבי	438
— (לקוטים)	163	תפלת ירושלים	18	תשביץ והחידון	1
— נ"ך	276	תפלת לילית חדה...	414	תשביץ לילדים	161
— ירמיה	6	תפלת ציון	146	תשובות פסקים ומנהגים [מהר"ם]	142
— נחום	6	תקון שבעה באדר	18	תשובות הרמב"ם	278
— תהלים	6	תקון שמואל	414	9 בצחוק	1

מפתח שמות המחברים והספרים בערבית

اسرائيل. وزارة الخارجية	298	عل هيمشار	2
الى الامام	2	على الرصيف	309
أفاميص	809	فاهوم، ي.	810
ايفكرت	2	فرح، ن. ق.	310
جغرافية فلسطين	306	الفلاحون	810
حسين، ر.	309	التمسل	310
حيروت	2	مختصر تاريخ فلسطين	306
خليل، ج. ن.	309	مطالعات	298
دروب ومصايح	310	مع الفخر	809
ستارهء شرق	2	معمرة، ت.	310
سكيك، ا. خ.	* 306	نشرة المركز	2
صور من اسرائيل	298	المستدروت	298
العالم الصور	2		

Zeitschrift für Deutsche Philologie 107	Zerifin, Taḥanat hadgamah ba-hadarim 30	— Great Britain 197
Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft 108, 505	Židovská Ročenka 5717 226	Zionist Youth Council 69
Zeitschrift für die Neutestamentliche Wissenschaft 108, 226	Židovske museum, Prague 205	Zorell, F. 206
Zeitschrift für Geopolitik 226	Ziegler, M. 325	Źródła hebrajskie 66
Zeitschrift für Philosophische Forschung 508	Ziemia 108, 508	Zubrzycki, J. 69
Zeitschrift für Religions- und Geistesgeschichte 359	Zimmerli, W. 180, 314	Zweig, S. 334
Zeitschrift für Vergleichende Rechtswissenschaft 326	Zimmermann, J. 52	Zydowski Instytut Historyczny 66, 217, 500
	Zionist Organization 286	
	— General Council 286	
	— Youth and Hechalutz Department 441	Всемирный еврейский конгресс 431
	— Keren Hayesod Division 431	Палестинский сборник 359
	Zionist Organization, Australia 480	Певзнер, Я. 432
		Таджер, Салис 480

- Verbum Domini 106, 225, 359
 Vernant, J. 69
 Vetus Testamentum 51, 225, 359, 507
 — Supplements 107
 Victoria and Albert Museum, South Kensington 197
 Vida de México 43
 Vigiliae Christianae 107, 507
 Vigouroux, F. G. 51, 461
 Vischer, W. 52
 Vishnitsker, M. L. 64
 Viterbo, C. A. 206
 Voegelin, E. 65
 Vogelstein, M. 323
 Volavková, H. 205
 Vom Schicksal geprägt 197
 Von Ugarit nach Qumran 461
 Vorspan, A. 56
 Vosk, M. 476
 Vox Romanica 107
 La Voz hebrea 44
 Vriezen, Th. Ch. 179, 341, 462

 Waas, A. 204
 Wadepuhl, W. 65
 Walka 269
 Walker, E. A. 65
 Walker, W. 323
 Wallace, R. S. 179
 Wallenrod, R. 88, 209
 Wallenstein, M. 80
 Wallis, Ch. L. 51
 Walter, B. 65
 Walter, P. 52
 Wambacq, B. N. 313
 Warburg, J. P. 480
 Wartenweiler, F. 204
 Watt, D. C. 204
 Weatherley, D. A. 476
 Weber, O. 313
 Weichmann, H. 341
 Weil, E. B. 334
 Weill, E. 189
 Weinfeld, E. 311, 450
 Weingreen, J. 210
 Weinreich, M. 73
 Weiser, A. 323, 452
 Weisgal, M. W. 480
 Weissberg, A. 65, 334

 Weitz, J. 291
 Weitz, M. M. 330
 Weizman, L. 30
 Weizmann, Ch. 480
 Weizmann Institute of Science, Rehovot 29
 Weldler, N. 204
 Wellesz, E. 205
 Welt des Orients 107
 De wereld van de Bijbel 323
 Werk 359
 Wernberg-Møller, P. 315
 Westergård-Nielsen, Ch. 324
 Westermann, C. 462
 Weymar, P. 69
 White, L. C. 66
 Whiteman, M. 66
 Whitley, Ch. F. 324
 Widder, S. 282
 Widen, D. 91
 Widen, E. 91
 Wielek, H. 63
 Wiener Library, London 451
 Wiener Zeitschrift f. d. Kunde d. Morgenlandes 225
 Wiesheu, J. 52
 Wilcox, A. 210
 Wildberger, H. 463
 Wilden, H. 198
 Williams, A. N. 324
 Williams, L. F. R. 73
 Wilson, E. 56, 180
 Wilson-Haffenden, D. J. 324
 Winczakiewicz, J. 494
 Winkler, M. 475
 Wirgin, W. 475
 Wirth, L. 69, 197
 Wischnitzer, M. 64
 Wisdom of Solomon 180
 Wise, I. M. 473
 Wise, W. 495
 Wiseman, A. 209
 Wiseman, P. J. 324
 Wissenschaftliche Zeitschrift der Karl-Marx-Universität Leipzig 359
 Wissenschaftliche Zeitschrift der Martin-Luther-Universität 507
 Wit, J. de 314

 Wolf, A. 327
 Wolf, E. 66
 Wolff, H. W. 314
 Wolff, I. R. 451
 Wood, G. R. H. 180
 Workmen's Circle 480
 World Confederation of General Zionists 204
 World Jewish Congress 30, 199
 World Jewry 310
 World Union for Progressive Judaism 330, 344, 466
 World Union for the Propagation of Judaism 144
 Wort und Wahrheit 507
 Wright, G. E. 180, 324
 Wright, J. S. 462
 Wright, S. 191
 Würthwein, E. 180
 Wulf, J. 63

 Yad Washem Studies 21, 225
 Yadin, Y. 324, 409
 Yaker, H. M. 324
 Yaron, D. 286
 Year Book of Education 1957 226
 Year Book of the Leo Baeck Institute 221
 Yearbook of a Congregation in Tokyo 199
 Yedion 144
 Yedi'ot hadashot 355
 Yedioth Hayom 359
 Yerkes, R. K. 52
 Yivo Annual of Jewish Social Science 226
 Yomtov bletter 310
 Young, E. J. 52
 Youngman, B. R. 210
 Yousuf, A. M. 73

 Zakarias, H. 328
 Zangwill, I. 192
 Zeitschrift der Deutschen Morgenländ. Gesellschaft 107
 Zeitschrift des Deutschen Palästina-Vereins 226, 508
 Zeitschrift für Ägyptische Sprache und Altertumskunde 107

- Spicq, C. 462
 Sprawozdanie Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk 224
 Spuler, B. 481
 Stamler, D. M. 340
 Stamps 1
 Stapelkamp, Chr. 314
 Statistical report [Hadassah] 155
 Stauffer, E. 325
 Steele, A. O. 179
 Steinberg, A. H. 91
 Steinberger, G. 51
 Steinberger, I. 447
 Steinhart, J. 205
 Steinmann, J. 322 *
 Stern, L. 494
 Stieglitz, family 63
 Stiehl, R. 189
 Stocker, J. 196
 Strauss, B. 64
 Strauss, R. 334
 Strykowski, J. 208, 346
 Studer, G. 179
 Studi in onore di P. de Francisci 54
 Studi Romani 506
 Studia et Acta Orientalia 506
 Studia Orientalia 506
 Studia Theologica 106, 224, 507
 Studien zur analytischen Psychologie C. G. Jungs 169
 Studies in Bibliography and Booklore 224, 507
 Studii Biblici Franciscani Liber Annuus 224
 Studii și Cercetări de Numismatică 106
 Studium Biblicum Franciscanum 224
 Sultanik, K. 204
 Sunier, A. 203
 Super, A. S. 431
 Svensk Exegetisk Årsbok 106, 507
 Swedenborg, E. 322
 Swift, H. 468
 Syria 106, 359, 507
 Szczepańska, M. 494
 Szinai, S. Sh. 446
 Tabak, I. 197, 468
 Talbot, L. Th. 211
 Talmon, J. L. 474
 Talmud. Selections 54
 Talmud Yerushalmi 185
 Tamisier, R. 46
 Tarcov, O. 467
 Tartakower, A. 476
 Tatford, F. A. 323
 Tavruah 224, 293
 Taylor, L. E. 480
 Tcherikover, V. 334
 Technion Yearbook 359, 507
 Teeple, H. M. 101, 323
 Tefillot 188
 Teilhac, E. 479
 Tel Aviv-Jaffa. Iriyah 293
 Teller, J. L. 476
 Temple, S. 323
 Temps Modernes 507
 Terre Retrouvée 359
 Thenen, M. 282
 Theodor Herzl Foundation, New York 205
 Theological Studies 224
 Theologisch-praktische Quartalschrift 507
 Theologische Literaturzeitung 106, 224, 507
 Theologische Rundschau 106
 Theologische Zeitschrift 106, 225, 359
 Theologisches Wörterbuch zum N. T. 463
 Thieberger, F. 197
 Thivollier, P. 51
 Thompson, J. A. 323
 Three hundred years 190
 Tibawi, A. L. 203
 Ha-Tikvā 43
 Tillich, P. 187
 Tingsten, H. 341
 Tobias, Th. J. 334
 Tolidah 496
 Tradition und Erneuerung 466
 Trait d'Union 106
 Trebitsch-Lincoln, I. T. 284
 Trend, J. B. 475
 Tresmontant, C. 51, 466
 Trevor-Roper, H. R. 334
 Tricot, A. E. 48
 Tsamriyon, Ts. M. 64
 Tscherikover, V. 334
 Tucci, G. 200
 Tur-Sinai, N. H. 6, 409
 Twentieth century Bible commentary 51
 Twentieth century encyclopedia 315
 Two generations 311
 Tyciak, J. 179
 Tyler, P. 199
 Ubach, B. 170
 Ullman, S. B. 328
 Unesco in Israel 3
 Unger, M. F. 461, 475
 Union prayerbook 188
 United Nations. Annual Report of the Secretary-General 106
 — Report of the Security Council to the General Assembly 106
 United Nations Review 225, 359
 U. S. Bureau of Foreign Commerce 341
 — Operations Mission to Israel 157, 293
 — Treaties 204 *, 341
 Università Cattolica del Sacro Cuore 507
 Universitas 359
 Unsderfer, J. 465
 U.S. see U[nited] S[tates]
 Vallentin, A. 475
 Vanguardia sionista 44
 Varnhagen, R. 471
 Vaux, R. de 461
 Vawter, B. 179
 Veen, A. van der 494
 Veldkamp, H. 179, 323
 Vendeuvre, Ph. de 323
 Venturi, L. 74
 Verbum Caro 359

- Rosenberg, S. E. 330
 Rosenfeld, E. 73
 Rosenfeld, F. 448
 Rosenheim, J. 186
 Rosenthal, F. 333
 Rosenvasser, A. 178
 Rosenzweig, S. 149
 Roshgolin, R. 67
 Rosowsky, S. B. 74
 Ross, A. 68
 Ross, B. 474
 Ross, F. H. 56
 Rost, L. 176, 462
 Roth, C. 63, 196
 Rothenberg, B. 290
 Roudinesco, A. 68
 Rowley, H. H. 50, 178 *
 Royal Central Asian Journal 105, 506
 Rubin, A. D. 209
 Ruch Biblijny i Liturgiczny 223, 506
 Ruffmann, L. L. 210
 Russcol, H. 346
 Russo, G. 68
 Rutherford, A. 460
 Rutkowski, A. 331

 S. A. Jewish Chronicle 105
 Sabille, J. 63
 Sacra Bibbia 170
 Sadeque, S. F. 203
 Saeculum 105
 Sainte Bible 452
 Saller, S. J. 293
 Salmon b. Yeruham 50
 Salomons, D. 195
 Salvesen, S. 474
 Salzberger, G. 328
 Sampter, J. 64
 Samuel, E. H. 203, 208
 Samuel, H. 336
 Samuel, M. 50
 Sands, W. 479
 Santing, G. 430
 Sartre, J. P. 335
 Saurat, D. 178
 Saxl, F. 61
 Sayegh, F. A. 480
 Schachnowitz, S. 435
 Schachter, H. 166
 Schädle, W. 480
 Schaff-Herzog encyclopedia 315
 Schechtman, J. B. 333, 474
 Schedl, C. 179
 Scheiber, A. 57
 Schellenberg, W. 64
 Schilling, O. 50, 179
 Schlewinski, G. 325
 Schmeltz, O. 426
 Schmelz, A. see Schmeltz, O.
 Schmid, C. 64
 Schmökel, H. 64, 322
 Schmuller, A. 346
 Schnabel, E. 474
 Schnabel, R. 196
 Schneider, C. 463
 Schneiderman, H. 311
 Schnitzler, A. 189
 Schoenenberg, A. 203
 Scholastik 105
 Scholem, G. 328
 Scholmer, J. 474
 Schonfeld, V. 330
 Schonfield, H. J. 50
 Schwab, H. 64, 196
 Schwartz, F. 348
 Schwarz, L. W. 196, 348
 Schwarz, M. 290
 Schwarzbart, I. I. 199, 335 *
 Schwarzfuchs, S. 333
 Schweizer Rundschau 506
 Scientific American 223
 Scottish Journal of Theology 358
 Scripta Hierosolymitana 409
 Scripta Manent 223
 Sefarad 223, 506
 Segal, K. 494 *
 Segal, S. M. 347
 Sehn, J. 474
 Seidensticker, Ph. 203
 Seierstad, J. P. 322
 Selms, A. van 315, 460
 Semaine israélienne 137
 Semana Bíblica Española 105
 Sentinel 105
 Sérouya, H. 187
 Shalom Aleichem 346
 Shanghai Jewish Community 67
 Shapiro, L. 35
 Sharett, M. 30
 Shear, J. K. 481
 Shekhtman, I. B. 333, 474
 Shick, M. 474
 Shimoni, D. 161
 Shosteck, R. 348
 Sicron, M. 27, 154
 Sierra, S. J. 330
 Sikirdji, E. 64
 Silberstein, A. 468
 Simon, M. 313
 Simonis, R. 61
 Simons, K. D. M. 493
 Simon's catalogue of Israel stamps 152
 Simpson, C. A. 461
 Simpson, W. W. 63
 Singer, I. B. 494
 Singer, K. 334
 Sklare, M. 476 *
 Skoss, S. L. 450
 Skrifter... Norske Videnskaps-Akademi 224
 Slaughter, F. G. 346
 Sloan, W. W. 179
 Smeets, J. R. 89
 Smelik, J. 461
 Smith, A. 210
 Smith, A. E. 179
 Smith, H. 466
 Smither, E. L. 495 *
 Snaith, N. H. 179
 Social Problems 105, 358
 Sociological Review 224
 Soetendorp, J. 203
 Solomon b. Jeroham 50
 Solomon, B. M. 64
 Solovine, M. 332
 Souček, J. B. 46
 South Kensington. Victoria and Albert Museum 197
 Southern African Jewish Times 105
 Spain. Consejo superior de investigaciones científicas 311
 Speculum 106, 224
 Sperber, A. M. 208

- Plotkin, A. L. 72
PMLA 103
Poale Zion. America 340
Poelman, R. 460
Polack, A. I. 63
Poliakov, L. 63
Polish, D. 55
Politique Etrangère 222
Polk, W. R. 340
Pollard, W. G. 316
Polturak, H. 443
Pool, D. de Sola 327
Pop, F. J. 177
Porter, P. A. 479
Posición 43
Posner, A. B. 283
Pospieszalski, K. M. 473
Praag, J. A. van 44
Prague. Židovské Museum 205
Prampolini, G. 311
Prescott, H. F. M. 203
Pretoria. Progressive Jewish
Congregation 330
Preuves 505
Price, I. M. 178
Pritchard, J. B. 499
Pritzke, H. 72
Problèmes Soviétiques 505
Problems of Communism 222
Proceedings of the American
Academy for Jewish Re-
search 357
Proceedings of the American
Philosophical Society 357
Proceedings of the World Po-
pulation Conference 103
Publication of the American
Jewish Historical Society
103, 222, 357, 505
Publications of the Modern
Language Association of
America 103
Purim 188
Pury, R. de 318
Quaternaria 104
Quiros, F. T. B. de 189
Raban, Z. 413
Rabbinical Council Record 43
Rabin, Ch. 178, 409
Rabinovitz, E. 447
Rabinowitz, J. J. 182
Rackauskas, C. 340
Rad, G. von 318
Ramirez, A. F. 203
Rand, H. B. 50
Rand McNally Bible atlas 175
Rassegna Mensile di Israel
104, 222, 357, 505
Rashi 448
Rathenau, W. 471
Rathjens, C. 157
Reallexikon für Antike und
Christentum 449
Recherches de Science Reli-
gieuse 104, 222, 357, 505
Records of the Geological Mu-
seum 30
Rego, J. Lins do 202
Rehovot. Weizmann Institute
29
Reicke, B. 53
Reid, J. K. S. 178
Reider, J. 180
Reinhold, Ch. 430
Reinwald, G. 322
Reisel, M. 327
Religion och Bibel 104
Renan, E. 62
Rencontre Orient-Occident 505
Review and Expositor 222
— of Religion 505
Revista Bíblica 104, 222
Revista cultului mozaic 310
Revue Biblique 104, 222, 357,
505
Revue d'Histoire de la Méde-
cine Hébraïque 105, 223,
358
— d'Histoire et de Philosophie
Religieuses 505
Revue de l'Histoire des Reli-
gions 105, 358
— de Métaphysique et de
Morale 105
— de Paris 358
— de Synthèse 505
— de Théologie et de Philo-
sophie 358
Revue des Etudes Grecques 223
— des Etudes Juives 358
— des Nations Unies 105, 358
— des Sciences Philosophiques
et Théologiques 358, 505
Revue Française de Science
Politique 505
— Internationale des Droits de
l'Antiquité 358
— Philosophique 223
— Politique et Parlementaire
105
— Socialiste 223, 358
Reymond, Ph. 460
Reznikoff, Ch. 195
Rhode Island Jewish Historical
Notes 223, 358, 506
Ribalow, H. U. 44, 203
Ricciotti, G. 328, 452
Richardson, A. 51
Richmond, B. 196
Richmond, Va. Jewish Com-
munity Council 474
Ridderbos, N. N. 178, 315
Rimald, J. 427
Rimon, P. 340
Ringgren, H. 322, 452
Rinser, L. 91
Rivers, E. 73
Rivista Biblica Italiana 506
— degli Studi Orientali 223,
506
— di Archeologia Cristiana 358
— di Parassitologia 223
— di Scienze Preistoriche 358
— di Storia della Medicina
506
Roback, A. A. 63, 492
Robert, A. 48
Roberts, J. I. 71
Robertson, J. H. 70
Robin, F. E. 471
Robinson, J. B. 92
Robinson, N. 445 *
Robinson, P. S. 178
Rocker, R. 196
Rolbant, S. 340
Romeo, A. 328
Rosen, A. 441
Rosenberg, A. 45

- Murtonen, A. E. 482, 506
 Muséon 103, 222
 Museum of Modern Art, Haifa 157
 Muslim World 504
 Myers, M. 495

 Nadelmann, L. 208
 Nahum, B. H. S. 195
 Naményi, E. 344
 Nantet, J. 68
 National Federation of Temple Youth 209
 National Geographic Magazine 222
 Nature Friends of Israel 152
 Naveh, Z. 292
 Nedava, J. 284
 Nederbragt, J. A. 340
 Negwer, J. 50
 Neher, A. 50
 Nervenarzt 504
 Nesry, C. de 68
 Neue Wege 357, 504
 Neues Göttinger Bibelwerk 452
 Neumann, H. 445 *
 Neumann, M. 189
 Neustein, A. 54
 Neuville, R. 72
 New Era in Home and School 504
 New look at the Middle East 479
 New Outlook 3, 222
 New Oxford history of music. 205
 New practical comparative concordance 174
 New Testament. Hebrews 462
 New Testament Studies 103, 222, 357, 504
 New York (City). Board of Education. High School Division 340
 New York. Congregation Rodeph Sholom 188
 — Council of Jewish Federations and Welfare Funds 335
 — Institute of Jewish Affairs 67, 198
 — Theodor Herzl Foundation 205
 New York University. Libraries 45
 Newman, A. 147 *
 Newman, L. I. 208, 494
 News from Israel 479
 Nicolussi, J. 460
 Nielsen, E. 177
 Nikander, V. K. 174
 Nötscher, F. 171
 Nordau, M. 59
 Notes and Queries 103, 357
 Noth, M. 50, 177, 313, 473
 Nouvelle Revue Théologique 504
 Novomeysky, M. A. 479
 Novum Testamentum 103, 222
 Nulman, L. 210
 Numen 103
 Numismatic Circular 504
 Nussbaum, M. 468
 Nutting, A. 479
 Nyquist, J. G. 50

 Oder, I. 72
 Odhe, Th. 340
 Österreichische Akademie der Wissenschaften... Anzeiger 504
 Österreichische Zeitschrift für Öffentliches Recht 103
 Ogrizek, D. 202
 Oldest... documents of Yiddish literature 207
 Olitzki-Bithan, Z. 166
 Or [Publishers] 157, 293
 Or, M. 161
 Orbis 504
 Orchard, B. 51, 314
 Oren, O. H. 98, 157
 Oriens 357
 Orient 103
 Orientalia Suecana 504
 Orthodox zsidó élet 3
 Ortúzar Prado, J. 210
 Oudtestamentische Studien 222
 Oursler, W. Ch. 211
 Owen, G. F. 340
 Palache, J. L. 182
 Paléologue, M. 333
 Palestine Exploration Quarterly 103, 357
 Palquera, Shem Tob 56
 Paraphrase Heilige Schrift 461
 Paris, E. G. 177
 Paris. Institut de science économique appliquée 479
 Paris. Institut international d'études hébraïques 310
 Paris. Musée d'art juif 344
 Parkes, J. W. 195
 Parola del Passato 504
 Parrot, A. 50, 72, 177, 318 *
 Paschall, H. F. 460
 Patai, R. 451, 479
 Paul Maria vom Kreuz 318
 Paul-Marie de la Croix 318
 Pawel, E. 494
 Pearl, Ch. 92, 210
 Pelaia, B. M. 170
 Peleg, M. 445 *
 Perazich, G. 339
 Peretz, D. 198
 Perowne, S. 195, 473
 Perry, L. M. 318
 Personalist 504
 Persky, D. 210
 Pesch, W. 56
 Pfeiffer, Ch. F. 177
 Pfeiffer, R. H. 177, 316
 Pfister, F. 205
 Philby, H. St. J. B. 202
 Philo Judaeus 327
 Phoenix 505
 Phonetica 505
 Phylon 222
 Piechotka, K. 205
 Piechotka, M. 205
 Pierik, M. 177
 Pike, E. R. 169
 Pilchik, E. M. 188
 Piotrowski, S. 63
 Pirke Abot 329
 Pirot, L. 452
 Plato, J. 465
 Plaut, W. G. 63
 Plays for Jewish Youth 163
 Ploeg, J. van der 318

- Lob Gottes 173
 Loewenstamm, S. E. 4
 Loewinger, D. S. 138
 Logan, W. M. 317
 London, Wiener Library 451
 Londsale, K. 202
 Longfellow, A. E. 317
 Lopez, A. 346
 Loutchanski, J. 31
 Love, L. H. 92 *
 Lubczyk, H. 49
 Luck, G. C. 317
 Lunds Universitets Arsskrift 221
 Lunel, A. 192
 Lupta 2
 Luzzatto, A. 74

 Macabeus em revista 448
 Macartney, C. A. 192
 Maccabi album 157
 McClellan, G. S. 72
 Mach, R. 326
 Macky, W. 90
 McNally, R. 175
 Madrid, R. Academia de la Historia 500
 Mänd, E. 346
 Maertens, Th. 317
 Magen David Adom 339
 Magyar Könyvszemle 102
 Mahler, G. 65
 Mahoney, J. Th. 62
 Maiworm, J. 452
 Malenza, E. 454
 Man 102
 Manasseh ben Israel 170
 Mand, E. 346
 Mandel, A. 493
 Mandel, M. 430
 Mandel, Samuel 30
 Mandel, Siegfried 475
 Manley, G. Th. 317
 Manor, A. 430 *
 Mansbach, A. 339
 Mapai 340
 Mapam 3
 Marcus, A. 90
 Margolian, A. 91
 Margulies, S. H. 58
 Mark, B. 195
 Markowitz, S. H. 476
 Marsh, J. 49
 Marshall, L. 195
 Martin-Achard, R. 176
 Martrit, M. L. 176
 Marwick, L. 51
 Marx, K. 197
 Maurel, M. 33
 Maveety, S. R. 49
 Max J. Friedländer 195
 Maydell, B. von 63
 Mayrant, D. 493
 Mazar, B. 152
 Mededelingen... Vlaamse Academie... 356
 Mediaeval Studies 356
 Medico, H. E. del 455
 Meged, A. 35
 Mehlmann, J. 455
 Meiboom, S. 166
 Meir, G. 430
 Mekorot 156
 Mélanges de Philosophie et de Littérature Juives 102, 310
 Melchior, M. 466
 Melkman, J. 91, 339
 Memento pour Pessach 325
 Menasseh b. Israel 170
 Mendele Moicher Sforim 493
 Mengers, E. Th. 317
 Menorah Journal 221
 Meridor, Y. 202
 Merkur 503
 Merriam, E. 63
 Mertens, H. A. 347
 Metzger, B. M. 315, 317
 Meulen, D. van der 202
 Meyer, F. 205
 Meyer, F. B. 455
 Meyer, I. S. 337
 Meyer, P. 325
 Michel, A. 49
 Michaëli, F. 46
 Middle East in perspective 339
 Middle East Institute, Washington 479
 Middle East Journal 221, 504
 Middle Eastern Affairs 102, 504
 Midstream 103, 504
 Midwest Folklore 103
 Milik, J. T. 455
 Millás Vallicrosa, J. M. 60, 206, 311
 Miller, J. L. 176
 Miller, M. S. 176
 Millner, A. 495
 Minda, A. G. 188, 211
 Minkin, J. S. 466
 Miranda, J. D. 339
 Miron-Michrovsky, I. 294, 432
 Mirsky, S. K. 54
 Mirtow, P. 53
 Mishle Sendebat 481
 Mishnayoth 53
 Mitteilungen aus dem Arbeitskreis für Jiddistik 103, 356
 Modern Language Journal 356
 Modern Language Review 504
 Moggridge, J. [= D. Th.] 339
 Molho, I. R. 19
 Molin, G. 173
 Molitor, J. 460
 Moller-Christensen, V. 318
 Monde Juif 103, 356, 504
 Monsma, J. A. 176
 Montaigne, M. de 192
 Montreal, Jewish Public Library 312
 Monumenta Serica 504
 Moos, M. H. 209
 Morag, S. 32
 Morgenstern, S. 91
 Moroder, J. 291
 Morris, J. 202
 Mortkowicz-Olczakowa, H. 333
 Morton, G. J. 479
 Mosbacher, L. 211
 Moscati, S. 195
 Moses b. Maimon 56, 186, 466
 Müller, P. 176
 Münchener Theologische Zeitschrift 103
 Muhsam, H. V. 26
 Munk, E. 329
 Munk, S. 186
 Muntner, S. 271
 Murphy, R. E. 176
 Murray, J. 176

- Kapelrud, A. S. 316
 Kaplan, B. 68
 Kaplan, M. M. 55, 465
 Kariv, Y. 294, 432
 Karni, J. 40
 Karoo, L. 427
 Kasdan, S. 92
 Katsh, A. I. 45
 Katz, E. 168
 Kaufmann, M. S. 346
 Kaye, D. 334
 Kegley, Ch. W. 174
 Kehnscherper, G. 317
 Keller, W. 48, 175
 Kennedy, J. H. 175
 Kenyon, K. M. 201
 Keren Kayemeth Leisrael 202
 Kertzer, M. N. 198
 Kerygma und Dogma 503
 Kessary, O. 155
 Kessler, Ch. L. 454
 Keyerling, L. H. 339
 Keyserling, M. D. 339
 Kinarthy, S. D. 161
 Kirkendale, G. A. 430
 Kittel, G. 463
 Klaperman, G. 209
 Klaperman, L. M. 209
 Klausner, Th. 449
 Klein, J. 72
 Klieger, B. 473
 Knox, I. 473
 Kochan, L. 333
 Kodolányi, J. 90
 Köhler, L. 454, 482
 Koffler, J. 191
 Kogan, D. S. 62
 Kol, M. 30
 Kolmar, G. 208
 Komarnicki, T. 192
 Komroff, M. 347
 Komroff, O. 347
 Koolhaas, A. A. 49
 Korczak, J. 333
 Korn, B. W. 473
 Korn, I. 292
 Kose, E. I. 62
 Kossak, Z. 493
 Kraeling, C. H. 341
 Kraeling, E. G. H. 175
 Kramer, W. M. 468
 Kramik Szydło 309
 Kranz, J. 329
 Kraus, H. J. 314
 Krausnick, H. 62
 Krebs, M. 450
 Krest'anská Revue 503
 Kreutzberger, M. 292
 Kriterion 102
 Kritzinger, J. D. W. 175
 Krivine, D. 30, 156
 Krize, J. 157
 Kroeker, J. 317
 Krol, A. 205
 Kroon, K. H. 314
 Ktavim [Agric. Res. Stat.] 353
 Kühn, U. 90
 Kuhl, C. 175
 Kuhn, K. G. 215, 482
 Kully, R. D. 473
 Kupfer, F. 66
 Kupfer-Koberwitz, E. 473
 Kurier 269
 Kutsch, E. 49
 Kwansai Gakuin University.
 Annual Studies 503
 Lamadrid, A. G. 175
 Lambie, Th. A. 175
 Lamparter, H. 47, 452
 Lamsa, G. M. 313
 Landauer, G. 292
 Landis, B. Y. 186
 Landsberg, H. H. 339
 Laor, E. 72
 Lapson, D. 344
 Lapson, J. 495
 Larrea Palacín, A. de 73
 La Sor, W. S. 176
 Laszlo, C. 473
 Lauer, S. 493
 Lauterbach, family 422
 Lauterbach, J. A. 422
 Lauterbach, L. 422 *
 Lazarus, E. 63
 Leeuw, V. de 49
 Leftwich, J. 192
 Lehmann, M. 435
 Lehrman, S. M. 468
 Lehrmann, C. Ch. 192
 Leifer, W. 72
 Leip, H. 62
 Lem, S. 493
 Le Mat, L. A. F. 176
 Lempp, W. H. F. 49
 Lengyel, A. 168
 Lennox, R. 49
 Leo Baeck Institute 2
 Leo Baeck Institute ... Year
 Book 221
 Leslau, W. 482
 Levenberg, S. 202
 Levends joods geloof 43
 Levien, J. H. 341
 Levin, M. 208
 Levine, H. 56
 Levine, Y. 430
 Levinson, A. 163
 Levinton, H. 443
 Levisson, R. A. 339
 Levner, J. B. 326
 Levy, E. 205
 Levy, H. 476
 Levy, I. 329
 Lévy, S. D. 64
 Lewicki, T. 66
 Lewin, I. 335
 Lewin, M. 26, 168
 Lewiton, M. 209
 Lewner, I. B. 326
 Lexikon für Theologie und
 Kirche 449
 Ley-Piscator, M. 90
 Liber, B. 62, 74
 Licht, J. 5
 Lieberman, Ch. 68
 Liebmann, E. 409 *
 Life [Chicago], ed. 56
 Lillenthal, A. M. 202
 Link, P. 186
 Lins do Rego, J. 202
 Lintum, C. E. te 479
 Lipman, E. J. 56
 Lipsky, L. 427
 Lisky, I. A. 90
 Lisowsky, G. 176, 454
 Litman, R. F. 62
 Litman, S. 62
 Little library 165, 443
 Livre des Hymnes 47

- — Minhal ha-mayim. Agaf Jacob, E. 175
 ha-mayim 29 Jacob, N. 493
 — Misrad ha-hinukh we-ha- Jacobs, L. 186
 tarbut 25, 426 Jacobs, M[artin] 29
 — — Institute of Hebrew Jacobs, Milton 341
 Manuscripts 138 Jaen. Instituto de Estudios
 — Misrad ha-huḏ 155 Giannenses 98
 — — Mahleket ha-hasbarah Jahrbuch für Liturgik und
 29*, 30*, 71, 199, 291, 339 Hymnologie 501
 — Misrad ha-mishpatim 339 James, E. O. 55
 — Misrad ha-ozar 430 * James, J. C. 345
 — Misrad ha-sa'ad. Maḥlaḳah Jeannerat, P. 71
 le-mehḳar we-tikhnun 156 Jedioth Chadashoth 355
 — Misrad ha-taḥburah 25, 156 Jéhouda, J. 327
 — — Agaf ha-te'ufah ha-ezra- Jenkins, S. L. 493
 hit 156 Jerusalem. Chamber of Com-
 — — Port of Haifa Authority merce 137
 291 — Graphic Archives and Mu-
 — Shagrirut. Italy 71 seum 271
 — Study Group on Problems — Hebrew University 30, 38,
 of Individual and Group 156, 303
 Settlement 291 — — Geological Museum 30
 — Treaties 204 *, 338, 341 Jerusalem Post 356
 Israël [Arieli] 338 Jevrejski Almanah 100
 Israel album 21 Jewish Affairs 100, 220, 356
 — among the nations 91 Jewish Agency 286, 495
 — book catalogue 138 — Absorption Department 430
 — Exploration Journal 100, — Child and Youth Immigra-
 220, 355, 501 tion Bureau 164
 — Exploration Society 152 — Torah Education and Cul-
 — Government Year-Book 5718 ture Department in Dias-
 220 pora 188
 — has a destiny 69 Jewish Book Annual 101
 — Horizons 310 — Braille Institute of America
 — Institute of Applied Social 313
 Research 156 — Chronicle 101, 220, 356,
 — — of Productivity 30 502
 — Labour Party (Mapai) 71, Education 356, 502
 340 — education... [Institute, Rock-
 — Numismatic Society 156 away Park] 495
 — Philatelic Newsreel 1 — Historical Society of Eng-
 — Professional 137 land. Transactions 502
 — Weekly Digest 2 — Life [ed.] 44
 — Year Book 355 — Public Library, Montreal
 Israele 1948-1956 71 312
 Israeli Military Industries 168 — Quarterly 101
 Ivansker Mutual Benefit So- — Quarterly Review 101, 220,
 ciety 66 502
 — — Social Studies 101, 220, 502
 Jabotinsky, V. 333, 474 — Week 43
- The Jews 476
 Jiggetts, J. I. 71
 Johannes Reuchlin 450
 Johnson, F. E. 327
 Johnson, P. 478
 Johnson, Sh. E. 180
 Jones, E. 191
 Joodse Wachter 502
 Jordan. Department of Anti-
 quities 97
 Jørgensen, K. E. J. 318
 Joselevich, M. 156
 Josephson, E. 493
 Jospe, A. 348
 Journal of Bible and Religion
 101, 356, 502
 — of Biblical Literature 101,
 220, 356, 502
 — of Clinical and Experimen-
 tal Hypnosis 503
 — of Cuneiform Studies 503
 — of Educational Sociology
 356
 — of Jewish Studies 102, 220,
 503
 — of Near Eastern Studies
 101, 221, 503
 — of Religion 503
 — of Semitic Studies 102,
 221, 503
 — of the Warburg and Cour-
 tauld Institutes 102
 — of Theological Studies 102,
 356
 Judah b. Benjamin mi-Roma
 54
 Judaica 102, 221, 356, 503
 Judaism 356, 503
 Judaïsme Sephardi 102, 356
 Judith, Book of 4
 Jung, C. G. 169
 Jura 100
 Kadman, L. 156 *
 Kahan, S. 481
 Kahle, P. 80
 Kahn, R. I. 467
 Kahn, Sh. J. 435
 Kaiser, F. 339
 Kanter, B. 211

- Guillaumont, A. 46
 Gunn, G. S. 173
 Gutman, J. R. 444
 Gutter, Y. 166
 Guy, P. L. O. 289

 Habe, H. 191
 Habima 481
 Habonim 91, 347
 — South Africa 92
 Hackett, A. 493
 Hackman, G. G. 174
 Hadassah 495
 Hadassah Medical Organization 155
 Haezrahi, Y. 439
 Haggadah 57, 282, 413
 Haifa. Museum of Modern Art 157
 Haifa port 291
 Hall, M. P. 316
 Halperin, A. 71
 Halperin, H. 201, 286
 Halperin, S. 71
 Halpern, J. 210
 Hamilton, E. 338
 Handbuch der Orientalistik 481
 Handlin, O. 198
 Hanson, A. T. 174
 Harap, L. 44
 Hardman, L. H. 472
 Harlow, S. R. 198
 Harrison, R. K. 454
 Harvard Library Bulletin 355
 Harvard Theological Review 219, 501
 Ha-Tikwà 43
 Heaton, E. W. 454 *
 Hebrew Culture Service Committee 495
 Hebrew Iliad 316
 Hebrew Union College Annual 219
 Hebrew University, Jerusalem 30, 38, 156, 303
 Heiman, L. 201
 Heine, H. 64, 65, 192, 197, 208, 475, 493
 Heinisch, P. 48
 Hemeldonck, E. van 478
 Hempel, J. 316, 461
 Henriques, R. D. Q. 71 *
 Henry, B. A. 493
 Herberg, W. 186
 Hermann, R. 174
 Herrmann, L. 91
 Hersey, J. R. 90
 Hertz, F. O. 61
 Hertz, R. C. 187 *, 201
 Herzl, Th. 70, 338 *
 Heukelekian, H. 478
 Heyman, K. S. 161
 HIAS 64
 Hibbert Journal 355, 501
 Hilberg, R. 62
 Hill, D. B. 493
 Hills, T. W. 56
 Hirsch, S. G. 471
 Hirsch, S. R. 316, 451
 Hirsfeld, L. 473
 Historia Judaica 100, 219
 Hit parade 157
 Hit'ahdut-Po'aley Zion 71
 Hochman, A. Z. 344
 Höfer, J. 449
 Hönigswald, R. 174
 Hoffmann, P. 346
 Hofmans, F. 180
 Hoftijzer, J. 174
 Holman Co. 174
 Holuj, T. 471
 Holy Land 216
 Homenaje [J. A. van Praag] 44
 Homo 355
 Honour, A. 48 *
 Horowitz, Ch. 185
 Horowitz, S. 26
 The house of Jacob ... of Canterbury 191
 Hovy, J. A. L. 454
 Howard, W. 318
 Howlett, D. 52
 Hübscher, A. 62
 Hünemann, W. 174
 Hydrological paper 29
 Hyman, A. S. 198
 Ichud Olami 71
 Idelsohn, A. Z. 188
 Idris Shāh 71
 Ihud ha-no'ar ha-ḥaluẓi 429, 448
 Ihud Olami 71
 Ikor, R. 346
 Imhoff, Ch. von 338
 Imschoot, P. van 174
 In memoriam Leo Baeck 333
 In memoriam Marcel Abraham 62
 Index translationum 355
 Industry and Labour 100
 Information juive 100
 Initiation biblique 48
 International Anthropological and Linguistic Review 501
 — Journal 355
 — Journal of Psycho-Analysis 355
 — Organization 219
 — Review of Social History 501
 Internationale Spectator 219
 Interpretation 100
 Institute of Hebrew Manuscripts, Jerusalem 138
 — of Jewish Affairs, New York 67, 198
 — on Jewish Education, Rockaway Park 495
 Instituto de Estudios Giannenses 98
 Iraq 220
 Irvine, La Verne F. 68
 Isolani, G. 346
 Israël, M. 476
 Israel. Bank Yisrael 155
 — Central Bureau of Statistics see Israel. Lishkah merkazit li-statistikah
 — Ha-ḥevrah ha-memshaltit le-tayarut 29, 430 *
 — Lishkah merkazit li-statistikah 24 *, 25, 153, 426
 — Minhāl ha-mayim 29
 — Misrad ha-berī'ut. Maḥleket ha-aḥayot 291
 — Misrad ha-do'ar. Ha-sherut ha-bula'i 155
 — Misrad ha-ḥakla'ut 26, 166, 426, 443

- Farmer, W. R. 191
 Farrer, A. 171
 Favrod, Ch. H. 201
 Feder, R. 92
 Federbush, S. 448, 465
 Feige, Y. 447
 Feitelson, J. 447
 Felshin, M. 56
 Fery (= F. Rosenfeld) 448
 Feuchtwanger, L. 208
 Feuillet, A. 48
 Fichmann, J. 40
 Finbert, E. J. 70 *
 Finci, M. 291
 Finegan, J. 208
 Fineststein, I. 472
 Finkelstein, L. 169
 Fishman, A. 29
 Fishman, I. 452
 Flack, E. E. 315
 Fleg, E. 493
 Foëx, J. A. 70
 Fohrer, G. 173
 Foote, N. H. 429
 Foreign Affairs 219
 Forschungen und Fortschritte 219
 Forster, A. 67
 Fowler, H. W. 42
 Fraenkel, J. 170
 France-Asie 501
 Francisci, P. de 54
 Francke, J. 171
 Frank, A. 472, 474, 493
 Frank, B. 90
 Frank, H. 63
 Frank, W. D. 201
 Franke, H. 45
 Fraser, L. M. 61
 Free University Quarterly 219
 Freed, M. 208
 Freehof, L. B. 347, 494
 Frerichs, E. S. 453
 Freud, S. 63, 191
 Frey, H. 171
 Friedberg, I. 447
 Friedenthal, R. 90
 Friedländer, M. J. 195
 Friedlander, L. R. 336
 Friedman, Ph. 332
 Friedmann, T. 149 *
 Friedrich, G. 463
 Friends of the Hebrew University. Great Britain 191
 Fritz Saxl 61
 Frossard, A. 70
 Fuchs, L. H. 61
 Fuchs, S. 90
 Fuchsz, H. 453
 Fuks, A. 334
 Fuks, L. 207
 Furlani, G. 223
 Furon, R. 201
 Gabirol, Solomon Ibn 186
 Gabrieli, F. 478
 Gaer, J. 327
 Gärtner, M. W. 197
 Galanté, A. 332
 Gamoran, M. 209
 Gardascia, G. 60
 Garden, E. 315
 Garland, D. D. 453
 Gartner, L. P. 191
 Gaster, Th. H. 47
 Gates of Zion 219, 501
 Gaudard, G. 338
 Geismar, A. 424
 Geisser, W. 47
 Gelin, A. 315
 Geltner, L. 291
 Genealogisk förteckning... G. Bonnier 61
 Genootschap voor de Joodsche Wetenschap 170
 Gent, J. F. van de 315
 Geographical Magazine 355
 Gereformeerd Theologisch Tijdschrift 219
 German Jewry 451
 German Life and Letters 99
 Germany. Federal Republic. Laws 198 *, 475, 476
 Gershon's catalogue 289
 Gezari, T. 348
 Giegel, Ph. 337
 Gil, B. Z. 309
 Gilbert, A. 467
 Ginsberg, M. 335
 Gispén, W. H. 315
 Gittelsohn, R. B. 67
 Glatt, H. A. 329
 Glazer, N. 332
 Glubb, J. B. 201
 Godchot, J. E. 478
 Goes, A. 208
 Goeters, W. 313
 Gold, Z. 144
 Goldberg, D. 48
 Goldberg, M. L. 55
 Goldberg, P. S. 191
 Goldberger, E. 338
 Goldhaft, A. D. 472
 Goldin, J. 330
 Golding, L. 208
 Goldman, A. L. 155
 Goldman, L. M. 332
 Goldschmidt, H. L. 333
 Goldschmidt, M. J. 29
 Goldsmith, M. 209
 Goldstein, F. 312
 Goldstein, I. 311
 Goldstein, W. 7
 Gompers, S. 61
 Goodman, C. 472
 Goodman, Ph. 495
 Goodrich, F. 493
 Gordon, C. H. 173 *
 Goslinga, C. J. 170
 Gothelf, Y. 430
 Granott, A. 70, 71
 Graphic Archives and Museum, Jerusalem 271
 Gray, J. 315
 Great Britain. Treaties 338
 Greenberg, Marilyn S. 474
 Greenberg, Meyer 58
 Greenberg, Moshe 48
 Greenberg, S. 327
 Grintz, Y. M. 4
 Grosheide, F. W. 454
 Gross, E. 298
 Gross, H. 173
 Die grossen Deutschen 191
 Grossman, W. 316
 Grossmann, K. R. 472
 Grunfeld, I. 58
 Guggenheim, K. 208
 Guggenheim-Grünberg, F. 333
 Guide to the Bible 454

- Conovitz, M. 209
 Conseil rabbinique orthodoxe 325
 Consejo superior de Investigaciones científicas 311
 Constant, P. 90
 Contemporary Review 99, 354, 501
 Contes pour l'oneg 91
 Coon, C. S. 70
 Copenhagen. Kongelige Bibliotek 170
 Coppens, J. 356
 Corbo, V. 291
 Cornforth, G. A. E. 314
 Corpus nummorum Palaestiniensium 156
 Corswant, W. 172
 Cosman, M. 190
 Coston, H. 67
 Coulmas, P. 478
 Council for the Tercentenary [London] 190
 Council of Jewish Federations and Welfare Funds 335
 Council of the Jewish Community, Shanghai 67
 Creamer, D. B. 28
 Cripps, R. S. 171
 Crispin, G. 326
 Cronbach, A. 186, 465
 Crónicas de Israel 269
 Crowe, Ch. M. 314
 Crystal, D. 198
 Cuadernos para el Jalutz 99
 Cultura Bíblica 355
 Cultural events in Israel 155
 Current History 218, 501
 Cyrenaican expedition 61
 Cytryn, S. 429
 Daiches, D. 190
 Dainow, D. 345
 Dajani, N. I. 478
 Dakin, D. M. 47
 Dallin, A. 190
 Dalman, G. 448
 Dam, H. G. van 198
 Dancy, J. Chr. 172
 Daniel, G. 453
 Daniel-Rops, H. 172
 Daniélou, J. 172, 314, 327
 Danish, M. D. 472
 Davar 99, 218
 Davies, A. P. 315
 Davies, G. H. 51
 Davies, W. D. 325
 Davis, Mac 190
 Davis, Moshe 200
 Davis, S. 492
 Davis, W. E. 172
 Dead Sea scrolls 4, 47 *, 173, 315 *
 Delekat, L. 47
 Dhorme, E. 46
 Dickson, J. I. 47
 Dictionnaire de la Bible 51, 461
 Digby, M. 338
 Dimineața 2
 Dimondstein, B. 481, 492
 Diringier, D. 450
 Divine, R. A. 67
 Dobraczyński, P. 346 *, 492, 493
 Dölger, F. J. 449
 Domaine yidich 492
 Donn, F. S. 315
 Doppelt, F. A. 55
 Doudai, A. 292
 Dower, P. 347
 Dresner, S. H. 329
 Dreyfus, A. 190
 Driver, G. R. 206
 Dubinsky, D. 472
 Dubnov, S. M. 472
 Duhamel, G. 200
 Dupont-Sommer, A. 47
 Duveen, J. H. 61
 Early history of Zionism in America 337
 East and West 501
 Eban, A. 29, 200, 291
 Echter-Bibel 171
 Eddleman, H. L. 80
 Edersheim, A. 52
 Ehrig, H. G. 198
 Ehrlich, E. L. 61, 190
 Eichenstein, M. H. 169
 Eichhorn, D. M. 453
 Eichrodt, W. 47
 Eicke, D. 46
 Eig, A. 29
 Einstein, A. 332
 Eisenbach, A. 331
 Eisenhower, D. 71
 Eisenstein, I. 55
 Eissfeldt, O. 453, 461
 Eitje, C. 191
 Elath, E. 200 *
 Elef milim 80
 ELH [English literary history] 99
 El-Khalidi, W. 339
 Elkins, M. 163
 Elkus, G. 325
 Ellenbogen, M. 344
 Ellert, F. Ch. 90
 Elliott, R. H. 453
 Ellis, E. E. 180
 Elwert, M. 48
 Emmanuel, I. S. 332
 Emmrich, K. 200
 En marcha 43
 Encounter 501
 English Studies 355
 Eos 501
 Epstein, B. R. 67
 Epstein, E. M. 29
 Epstein, M. 481
 Eranos 218
 Eranos-Jahrbuch 218, 501
 Erel, S. 201
 Esh, Sh. 54
 Estudios Bíblicos 355
 Estudis Romànics 5001
 Etudes Méditerranéennes 218, 501
 Evangelische Theologie 99, 355, 501
 Evidences 99, 219, 355, 501
 Expository Times 99, 355
 Eytan, W. 478
 Fabert, P. 90
 Fabri, Felix 203
 Fabula 99
 Fakty 2
 Fallani, G. 338

- Bowle, J. 336
 Bowman, J. 496
 Boxer, B. 337
 Brand, J. 65, 334
 Brandes, G. 189
 Brant, W. 462
 Braun, H. 185
 Brennpunkt Ägypten-Israel 200
 Breuer, I. 185, 465
 Breuer, J. 316
 Bridge 337
 Broadie, E. 495
 Brocho l'Menachem 169
 Brookes, R. S. 92
 Brown, M. E. 89
 Bruce, F. F. 46, 314
 Bruce, M. 190
 Bruin, P. 337
 Bryan, S. F. 453
 Buber, M. 7, 186, 326, 331
 Buchberger, M. 449
 Buchmann, M. 150
 Buchthal, H. 337
 Buczkowski, L. 345
 Budapest Régiségei 354
 Bulletin d'information [Mapam] 3
 — de l'Institut Océanographique 98
 — de la Faculté des Lettres de Strasbourg 500
 — de nos Communautés 98, 217, 354
 — des Leo Baeck Institute 2
 — of Cochin Immigrants 269
 Bulletin of the American Schools of Oriental Research 99, 217, 354
 — History of Medicine 99, 500
 — Jerusalem Chamber of Commerce 137
 — John Rylands Library 99, 354
 — New York Public Library 217
 — Research Council of Israel 99, 217*, 500
 — School of Oriental and African Studies 218, 500
 Bultmann, R. 46
 Bunn, J. Th. 453
 Burchard, Ch. 45
 Burde, J. 443
 Burrows, M. 46, 172*
 Byford-Jones, W. 70, 478
 Byzantion 218, 500
 Cabaniss, J. A. 60
 Cadiou, R. 327
 Cahana, Y. L. 73
 Cahana, Y. 431
 Cahiers d'Histoire Mondiale 218
 — de Byrsa 218
 — de Civilisation Médiévale 500
 — de l'Alliance Israélite Universelle 218, 354
 — de l'Orient Contemporain 218
 — de Tunisie 500
 — Lyonnais d'Histoire de la Médecine 218
 Cairo trial 149
 Calvin, J. 313
 Calwer Hefte 47
 Canadian Jewish Congress 198
 — Journal of Economics... 99
 Cancionero judío... 73
 Canon 500
 Cateria y Burgos, F. 60
 Cantor, E. 331
 Caraco, A. 326
 Cassel, L. 209
 Cassin, E. 190
 Castoldi, G. 452
 Catalogue of Israel stamps 152
 — of Hebrew manuscripts in USSR 45
 Catarivas, D. 200
 Catholic Association for International Peace 340
 Catholic Biblical Quarterly 99, 218, 500
 Catholic commentary on Holy Scripture 314
 Chagall, M. 74, 205*
 Chambers, O. 172
 Chamiel, H. 163
 Champdor, A. 70
 Chapman, G. 190
 Chase, M. E. 47
 Chasles, R. 348
 Chavel, Ch. B. 347
 Chevalerie de Judas Macabé 89
 Cheverton, C. F. 314
 Chicago Jewish Forum 500
 Chidsey, A. L. 90
 Chomsky, W. 79
 Chouraqui, A. 326
 Christian News from Israel 354
 Christie, M. F. 60
 Church Quarterly Review 500
 Cioran, E. M. 348
 Citron, S. J. 345, 494
 Ciudad de Dios 218, 354
 Civilisations 218
 Civiltà Cattolica 500
 Civiltà dell'Oriente 200
 Clamer, A. 452
 Clavier, H. 47
 Coates, Ch. A. 172
 Coates, Th. 314
 Cohen, Abraham 55
 Cohen, Amichaj 445
 Cohen, Arthur A. 331
 Cohen, E. A. 331
 Cohen, J. J. 465
 Cohen, L. L. 309
 Cohen, M. 80
 Cohen, R. K. 472
 Cohon, B. D. 180
 Coit, M. L. 332
 Colodner, S. 210
 Colorado Quarterly 354
 Comay, M. S. 291
 Commentary 99, 218, 354, 500
 Common Ground 354
 Confederación juvenil sionista argentina 209, 478
 Conference of Anglo-Jewish Preachers 475
 — on the Early History of Zionism... 337
 Congregation Rodeph Shalom, New York 188
 Connell, J. 70

- Barack, N. A. 58
 Barash, A. 35
 Barkay, R. M. 429
 Baron [= B. H. St. Nahum] 195
 Baron, S. W. 59, 189
 Barou, N. 335
 Barrash, S. 293
 Barret, Ch. K. 52
 Barrett, W. M. 207
 Barron, M. L. 197
 Barton, L. 199
 Barth, A. 16
 Baruch, B. M. 331, 332
 Baruch, F. 205
 Básicas 199
 Baudy, N. 189
 Baum, B. 189
 Baumgartner, W. 225, 482
 Baumstark, A. 467
 Bear, J. 431
 Beatty, I. 336
 Beaucamp, E. 170
 Beer, G. 74
 Begegnung mit Engeln 45
 Begin, M. 199
 Bein, A. 70
 Békešsy, J. 191
 Belfast Jewish Record 169
 Beling, W. A. 45
 Belsen 149
 Ben-Ari, R. 481
 Ben-David, J. 285
 Ben-Gavriel, M. Y. 207, 336
 Ben-Gurion, D. 71, 199, 200
 Ben-Horin, M. 59
 Ben-Yair, M. P. 150
 Ben-Zvi, I. 475
 Benedikt, B. 329
 Benichou, R. 55, 310
 Bentwich, M. 336
 Bentwich, N. 59, 339
 Benziman, M. 444
 Beranek, F. J. 481
 Berardi, G. 47
 Berenstein, T. 331
 Bergdolt, J. 170
 Bergel, K. 189
 Bergema, H. 336
 Berger, E. 477
 Berkovits, Z. 329
 Berman, J. 208
 Bernaldo de Quiros, F. T. 189
 Bernstein, L. 89
 Bertrand, J. 189
 Bes, K. F. 336
 Bettex, I. 205
 Bezwińska, J. 471
 Bialik, Ch. N. 434
 Bible and N.T. tr. Catalan 170
 — tr. Dutch 170
 — tr. English 313 *, 452
 — tr. French 46
 — tr. German 313
 — tr. Italian 170, 452
 Bible and N.T. Selections 46 *, 171
 Bible. tr. Dutch 313
 — tr. German 171 *, 313, 409, 452 *
 — tr. Latin 452
 Bible. Selections 171, 467
 — Hosea 171
 — Amos 171
 — Jonah 171
 — Micah 171
 — Psalms 314
 — Job 6
 — Song of Solomon 314, 452
 — Ruth 205
 — Ecclesiastes 314
 — Esther 452
 Bible Translator 499
 Biblica 98, 216, 353, 499
 Biblical Archaeologist 216, 353, 499
 Biblical Research 98, 216
 Biblická konkordance 46
 Bibliotheca judaica Simonse-
 miana 170
 Bibliotheca Orientalis 98, 216,
 354, 499
 Bibliotheca Sacra 216
 Biblische Zeitschrift 98, 217,
 499
 Biblischer Kommentar 313
 Bič, M. 46
 Bijbels woordenboek 46, 171
 Bijdragen 499
 Billig, J. 331
 Birnbaum, N. 326
 Birnbaum, Ph. 169
 Birnbaum, S. A. 79
 Biuletyn Głównej Komisji Ba-
 dania Zbrodni Hitlerowskich
 w Polsce 98
 Biuletyn Żydowskiego Instytutu
 Historycznego 217, 500
 Bivas, J. S. 19
 Blackett, P. M. S. 42
 Blackman, E. C. 171
 Blackman, Ph. 53
 Blank, Sh. H. 452
 Blau, J. 4
 Blauw, J. 314
 Blessin, G. 198
 Bloch, H. S. 477
 Bloch, J. 57, 187, 189
 Block, H. S. 477
 Bloemendal, H. 91
 Bloomfield, L. M. 199
 Blum, Régine 347
 Blum, Roland 347
 Blumenfeld, S. M. 347
 Blumenkranz, B. 327
 Boccaccio, P. 47
 Bodenheimer, F. S. 167
 Boder, D. P. 59
 Boer, P. A. H. de 314
 Börsenblatt f. d. Deutschen
 Buchhandel 217
 Böttcher, H. M. 471
 Boletín de la Real Academia
 de la Historia 500
 Boletín del Instituto de Estu-
 dios Giennenses 98
 Bolitho, H. 200
 Boman, Th. 465
 Bonaccorsi, G. 452
 Boney, M. L. 52
 Bonné, A. 477
 Bonnes, J. P. 453
 Bonnier, G. 61
 Book of Passover 187
 Borchsenius, P. 200, 336, 471
 Borst, A. 348
 Borwicz, M. M. 189
 Boston Public Library Quart-
 erly 98
 Botschaft des Alten Testaments
 171, 452

מפתח שמות המחברים ושמות הספרים האנונימיים בלועזית

- Aalders, G. Ch. 170
 Abádi, E. 35, 161
 Abbell, M. 57
 Aberdeen University Review 471
 353
 Abhandlungen d. Heidelberger Akademie d. Wissensch. 215
 Abraham b. Hiyya 206
 Abraham ibn Daud 55
 Abraham, J. J. 336
 Abraham, M. 62
 Abrahams, H. B. 493
 Abramson, L. S. 92
 Abramson, M. 474
 R. Academia de la Historia, Madrid 500
 Achtung! Oświęcim 471
 Acta Medica Orientalia 97, 353
 Acta Orientalia 353
 Adelsberger, L. 188
 Adenauer, K. 69
 Adler, H. G. 471
 Affemann, R. 313
 L'Age Nouveau 97
 Agobard 60
 Agricultural Research Station 353
 Agwani, M. Sh. 69
 Aḥa mi-Shabḥa 54
 Aḥad-Haam 336
 AIS 43
 Albright, W. F. 313
 Algazi, L. 480
 Allegro, J. M. 451
 Allmen, J. J. von 451
 Allony, N. 138
 Alony-Fainberg, Y. 158, 443
 Alofsin, D. 347
 Alper, M. 91, 209
 Altertum 97
 Altheim, F. 189
 Althuysen, J. 314
 Alvar, M. 74
 Alves, C. 348
 Alweyl, A[sher] 40
 America-Israel Bulletin 43
 American Association for Jewish Education 495
 American Israel Review 169
 — Jewish Archives 215, 353
 — Committee 197*, 199, 471
 — Congress 197
 — Journal of Economics and Sociology 499
 — of Philology 499
 — Schools of Oriental Research 336, 499
 — Slavic and East European Review 353
 — Sociological Review 97
 — Synagogue Directory 67
 — Zionist Council 477
 AMIF 97, 353
 Amis de la République française 290
 Amor di Libro 97
 Amouroux, H. 345
 Analecta Lovaniensia Biblica et Orientalia 215
 Anderson, B. W. 170, 451
 Anderson, R. Th. 313
 Anger, W. 189
 Angles 405
 Anglo-Israel Association 477
 Angoff, Ch. 492
 Ankori, Z. 59
 Annals of Collective Economy 97
 Annuaire de Législation Etrangère 216
 Annual of the Amer. Schools of Oriental Research 499
 Annual of the Department of Antiquities of Jordan 97
 L'Anthropologie 499
 Antiquity and Survival 216
 Antonianum 216, 353
 Anzeiger... Österr. Akad. d. Wiss. 504
 Aonde Vamos? 98
 Apocrypha 451
 Arab Life in Israel 290
 Arabica 353
 Archaeology 216
 L'Arche 98, 216, 353, 499
 Architectural Record 481
 Archiv der Julius Klaus-Stiftung 499
 — für Orientforschung 98
 — Orientální 499
 Archives d'Histoire Doctrinale... 98
 Archivos de medicina argentina-israelí 477
 Ardmore, J. K. 331
 Arendt, H. 471
 Arfa, M. 55
 Arielli 338
 Arnon, I. 443
 Aronson, Ch. 344
 Artom, M. E. 336
 Asfour, E. 340
 Ash, Sh. 89*, 207, 345, 492*
 Aspects of the Dead Sea scrolls 409
 Associated Bible Students 69
 Association Internationale d'Hydrologie 29
 Atzmoni-Keen, M. 209
 Aubery, P. 67
 Auer, Th. W. 495
 Auerbach, S. M. 59
 Australian Biblical Review 216
 Avidor, M. 441
 Avnimelech, M. 30
 Babani, I. 311, 450
 Babel 353
 Badt, B. 64
 Baeck, L. 330, 333, 465
 Balaban, M. 29
 Baldi, D. 155
 Ballin, A. 62
 Baly, D. 70, 477
 Bamberger, B. J. 55
 Bamm, P. 201
 Banai, M. 346
 Banin, S. S. 336
 Banin, T. 336
 Bar-Daniel, E. 477
 Bar-David's Israel book catalogue 138
 Bar-Elan, H. 291

LIST OF ABBREVIATIONS

a. o.: and others
Bd.: Band
c.: coypright
col.: coloured
cont.: contents
diagr.: diagram
diss.: dissertation
ed.: editor, edition
facsim.: facsimile

front.: frontispiece
hrsg.: herausgegeben
illus.: illustrated
incl.: including
l.: leaf(-ves)
n. d.: no date
n. p.: no place
n. pr.: no printer
numb. l.: numbered leaf(-ves)

p.: page(s)
p. l.: preliminary leaf(-ves)
part. cont.: partial contents
pl.: plate
port.: portrait
pref.: preface
T.: Teil
tab.: table
vol.: volume(s)

Goldberg, A.: מבראות לספרות התנאים י.ג. אפשטין	7
Kieselstein, A.: C. A. Macartney, October fifteenth	192
Licht, J.: G. von Rad, Theologie des Alten Testaments, Bd. 1	318
Mirsky, A.: M. Wallenstein, Some unpublished piyyutim	80
Murtonen, A.: Z. Ben-Hayyim, The Literary and Oral Tradition of Hebrew and Aramaic amongst the Samaritans, vols. I-II	294
Nadav, M.: ב. מארק, די געשיכטע פון יידן אין פוילן, באנד 1	468
Schneid, O.: C. H. Kraeling, The Synagogue [of Dura-Europos]	341
Shochat, A.: ג. שלום, שבתי צבי והתנועה השבתאית בימי חייו	416
Taubenschlag, R.: J. J. Rabinowitz, Jewish Law	182

STUDIES

Ben-Menahem, N.: Hebrew Printing at Pressburg (Supplement)	529
Ben-Menahem, N.: The Writings of Leopold Fleischer (1886-1955)	227
Cohen, J. J.: Hebrew Printing in Transylvania. 1: Seini	386
Greidi, Sh.; Y. Ratzaby: Notes and Supplements to "The Literature of the Yemenite Jews" (K. S. XXVIII)	111
Habermann, A. M.: The Sons of Hayyim Halicz, a Family of Hebrew Printers (with six facsimiles)	509
Liberman, H.: To the Bibliography of I. M. Dick	381
Nadav, M.: Abraham Sharon (Schwadron). In Memoriam	109
Schirmann, J.: Studies in Hebrew Poetry 1957	251
Tamar, D.: Notes on the Literary History of Palestinian and Italian Scholars	376
Urbach, E. E.: The Hassagoth of R. Abraham b. David to the Mishneh Torah	360
Yaari, A.: The מני שברך-Prayers; History and Texts	118, 233
Yaari, A.: R. Moses Edrehi. Life and Works (with one facsimile)	521

FROM THE LIBRARY COLLECTIONS

Goldschmidt, E. D.: Judaeo-Greek Bible Translations of the 16th Century	131
Nadav, M.: Legal Documents of the Troki Karaite Community	260
Scholem, G.: A New Document on the Early Sabbatian Movement	532

NOTES

Cohen, J. J.: The Authors of Four Anonymous Books	135
Rosenthal, J.: Note on R. Israel Isserl b. Eliakim Getz (K. S. XXXII, 511)	404
Scheiber, A.: Travel to Palestine, 1910	135

CONTENTS

BIBLIOGRAPHY

	Israel Publications	Hebraica and Judaica
Periodicals	1, 137, 269, 405	43, 169, 310, 448
Collections	3, 137, 269, 405	44, 169, 310, 448
Bibliography and History of Jewish Studies ...	138, 270, 406	44, 170, 312, 450
Biblical Studies incl. Dead Sea Scrolls ...	4, 139, 271, 407	45, 170, 312, 451
New Testament		52, 180, 325, 462
Talmud, Midrash, Rabbinic Literature ...	7, 140, 276, 410	53, 181, 325, 464
Jewish Philosophy and Religion	15, 144, 281, 411	54, 185, 326, 465
Kabbalah and Hassidism	16, 144, 281, 412	56, 187, 328, 466
Liturgy, Sermons, Ethics	17, 145, 281, 412	57, 187, 329, 467
History, Biography, Memoirs	18, 147, 283, 414	58, 188, 330, 468
Jews in the Present	149, 284, 423	66, 197, 335, 475
Zionism, Palestine, Israel	21, 149, 285, 423	69, 199, 335, 477
Ethnography, Folklore, Art	31, 157, 293, 431	73, 204, 341, 480
Philology	31, 158, 294, 432	74, 206, 344, 481
Hebrew Literature in the Middle Ages ...	32, 158, 432	80, 206, 491
Modern Hebrew Literature	32, 158, 298, 432	88, 206
Yiddish Literature	35, 161, 434	88, 206, 345, 491
Literature in other Languages with Jewish Themes	35, 161, 434	89, 207, 345, 492
Juvenile Literature	35, 161, 300, 435	91, 209, 346, 494
Education and Teaching	37, 163, 302, 439	91, 209, 347, 495
Text Books	38, 165, 303, 441	91, 210, 348, 495
Hebrew Books on non-Jewish Subjects ...	40, 166, 306, 443	
Other Israel Publications	42, 168, 309, 448	
Miscellanea		92, 211, 348, 496

Periodicals 92, 211, 349, 496

Indexes: 541-576

REVIEWS

Bendavid, A.: A. Murtonen, Materials for a non-Masoretic Hebrew Grammar, I	482
Blau, J.: G. Beer, Hebräische Grammatik, Neubearb. v. R. Meyer ...	74
Flusser, D.: J. Milik, Dix ans de découvertes dans le Désert de Juda ...	455
Flusser, D.: Sefer Yehudith ... by Yehoshua M. Grintz ...	272

KIRJATH SEPHER

BIBLIOGRAPHICAL QUARTERLY
OF THE
JEWISH NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY, JERUSALEM

VOLUME XXXIII

THE HEBREW UNIVERSITY
THE MAGNES PRESS
JERUSALEM 1957—1958